Ayrım

Pierre Bourdieu

Pierre Bourdieu

Ayrım

Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi

Çeviri
Derya Fırat & Günce Berkkurt

La Distinction, critique sociale du jugement

Heretik Yayınları: 25 - Pierre Bourdieu Dizisi: 7
ISBN: 978-605-84466-8-7

1. Baskı: 2015, Ankara

Yayına Hazırlayan: Güney Çeğin
Çevirenler: Derya Fırat Şannan, Ayşe Günce Berkkurt
Redaksiyon: Güney Çeğin - Berkay Çetin
Dizgi: İsmet Erdoğan
Kapak: Ali İmren

Heretik Basın Yayın Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
Kültür Mahallesi, Yüksel Caddesi, 41/2, Kızılay, Çankaya, Ankara
Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00
İnternet Sitesi: heretik.com.tr
Twitter: twitter.com/heretikyayin
Facebook: facebook.com/heretikyayin

Tarcan Matbaacılık Yayın San.
Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15. İskitler-Ankara
Tel: 0312 384 34 35

Pierre BOURDIEU

Ayrım
Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi

La Distinction
Critique sociale du jugement

Çevirenler
Derya Fırat Şannan, Ayşe Günce Berkkurt

İçindekiler

İKİNCİ BÖLÜM
Pratiklerin Ekonomisi

İkinci Kısım

Üçüncü Kısım

Dördüncü Kısım

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Sınıf Beğenisi ve Yaşam Stilleri

Beşinci Kısım

Altıncı Kısım

Yedinci Kısım

Sekizinci Kısım

Sonuç

Metnin Ardından

Araştırmasından 50 yıl, Kitabından 35 yıl sonra *Ayrım*

(G. Çeğin - E. Göker)

"Kopernik ya da Darwin'in başarısı, aslında gerçek bir teoriden ziyade doğurgan bir bakış açısı keşfetmekti."

LUDWIG WITTGENSTEIN, *Wermischte Bemerkungen*

Ayrım Fransa'da 1979'da basıldı. 1984'te yayımlanan İngilizce çevirisiyle etkisi hızla yayıldı (Bourdieu'nün İngilizce konuşan sosyal bilim dünyasında biriktirdiği itibarın temeli bize göre bu kitaptır) ve özellikle kültür sosyolojisi ile sınıf çalışmalarının kesişimindeki literatürün etrafından dolanılması imkânsız bir klasiği haline geldi. Bugün sadece sosyolojide değil, ilgili diğer disiplinlerde de, kültürel tüketimin insanlar arasında ne tür hiyerarşiler, farklar ve mesafeler yarattığını çalışan bir araştırmacının bir şekilde hesaplaşması gereken kanonik bir araştırma raporu oldu.

Kitabın veri ve teori inşasını gerekçelendiren araştırmalar, Bourdieu'nün Raymond Aron hamiliğinde Avrupa Sosyoloji

Merkezi çatısında yönettiği işlere dayanır: 1963'te ve 1967-68 arasında 1217 kişilik bir örnekleme uygulanan soru formu ile oluşturulan veri setinin analizleri, Bourdieu'yü kitap boyunca farklı sınıfların kültürel beğenileri ve kültürel tüketim yatkınlıkları arasındaki ayrışma ve hiyerarşi-oluşumu tartışmasına, en soyut anlamda "kültürel sermaye, habitus ve alan" arasındaki etkileşimin teori-inşasına götürür.

Meşru bir soru: "1960'lar başka bir gezegen, yarım yüzyıl sonraki Fransa yahut Türkiye için *Ayrım* ne anlatabilir?" Bu soruya kolaycı cevap aranarak Türkiye'de yapılmış bir sürü anket çalışması var: Bourdieu ne sorduysa benzerini sorup homolojik ayrışmalar var mı yok mu bakmak. Müzik tercihleri, tiyatroya gidilir mi, hangi kitaplar okunur, dışarıda yemek ne sıklıkla yenir, vb. sorular, Türkiye'de yurttaşlar arasındaki kültürel tüketim ayrımlarının tarihsel-sosyolojik temellerini incelemeden işletilmeye çalışılmış. Aradaki 50 yılda dünyanın ve Türkiye'nin hayli değiştiğini düşünürsek, ayrışmaların yeni mantıklarını ortaya çıkarmaya çalıştıktan sonra geniş çaplı yoklamalar yapmak gerekiyor belki de.

Öte yandan Bourdieu 1984'te İngilizce baskıya yazdığı önsözde "çok Fransız bir çalışma bu tamam" diye teslim ediyor ama ekonomik ve sosyal koşulların evreni ile yaşam tarzları evreni arasındaki ilişkilerin Weber'den ilhamla (sınıf ile *Stand* arasındaki karşıtlık) yeniden modellenmesiyle ilgili kitapta önerdiği tartışmanın bütün hiyerarşik toplumlar için sınanabilir olduğunu da iddia ediyor. "Bizde *Nouvel Observateur* varsa sizde de *New York Review of Books* var" diyor ve veri noktalarının karşılaştırılabilir muadillerinin bulunabileceğini düşünüyor. Zaten 1990'lardan bugüne takdimin başında sözünü ettiğimiz hesaplaşmaya girişen kültür ve sınıf araştırmacılarının hepsi, Bourdieu'yü (kısmen) yanlışlayan veya (kısmen) doğrulayan araştırma tasarımlarında farklı, yeni veya aynı ayrıştırma ilkelerinin neler olabileceğini ortaya çıkardılar. Örneğin modelin kısmî bir doğrulama ve düzeltmesi son büyük sınıf araştırmalarından biri olan "Büyük Britan-

ya Sınıf Yoklaması" (2013) ile yapılmıştı. İngiltere sosyolojisinin Mike Savage, Fiona Devine, Niall Cunningham gibi empirik sınıf araştırmacılarının öncülüğünde gerçekleştirilen çalışma, sosyoekonomik hiyerarşilerle yaşam tarzı hiyerarşileri arasındaki ilişkileri ortaya çıkarırken, düzeltme ve yanlışlamalarına rağmen Bourdieu'nün modelinin evrensel uygulamasıyla ilgili inancının boş olmadığını ortaya koymuştu (Savage vd., 2014).

Diğer yandan, *Ayrım*'daki tezlere en kuvvetli ampirik itirazın 1990'lardan bugüne çeşitli nitel veya nicel araştırmalarla desteklenmiş "kültürel hepçillik" modeliyle geliştirildiğini de not etmeliyiz (Peterson ve Simkus, 1992; Peterson ve Kern, 1996; Fishman ve Lizardo, 2013). Buna göre, kültürel tüketim farklılıkları "yüksek (kalburüstü) beğeni" ile "alçak (vasataltı) beğeni" arasındaki bir kutuplaşma ile değil, artan çeşitlilik ve geniş kesimlerin çok farklı ("elit" ve "sıradan" kategorilerinin bir arada olduğu) kültürel beğenilere aynı anda sahip oluşu ile daha iyi açıklanabilirdi. Örneğin, müzik beğenisi artık sınıflararası hiyerarşi pekiştirici değildi, sosyoekonomik özellikleri açısından heterojen olan büyük bir kitle, "hem opera hem rock", "hem hiphop hem klasik müzik" tüketebiliyordu.

Ancak günümüzde bu tezin de evrenselliği sorgulanmıştır (Warde vd., 2007; Coulangeon ve Lemel, 2007). Bourdieu'nün modelinin tabutuna çakılmış kesin bir çivi yok. Kitabın en üretken tarafı da bu zaten: Kültür ve sınıf araştırmacısı için araştırma sorusu kışkırtıyor, metodolojik sorular sordurtuyor -Bourdieu'nün analitik varsayımlarını bir kenara bırakmak isteyen için bile çalışmanın yol göstericiliği var ("o soruyu nasıl *sormamak* lazım?", "bu kadar karikatürize, kaba beğenili bir işçi bugün Türkiye'de var mı?").

Ayrım ve Geometrik Veri Analizi

Kitaptaki sınıf teorisine geçmeden metodolojisiyle ilgili kısa bir not eklemek istedik. *Ayrım*'ın diğer özellikleri yanında Bourdieu'nün sosyolojik nicelleştirme programının metodolo-

jik anlamda ilk olgun çıktısı olduğunu görmemiz gerekiyor. *Le Métier du sociologue*'un Almanca baskısının (1991) önsözünde şöyle yazıyor: "Mütekabiliyet Analizi'ni sık kullanıyorum çünkü bu analiz, felsefesi toplumsal gerçekliği kuranın ne olduğu hakkındaki kendi görüşümü tamamen ifade eden ilişkisel bir prosedür. İlişkilerle 'düşünen' bir prosedür ki, ben de alan kavramıyla bunu yapmaya çalışıyorum."

Ayrım'da tekrar yayımlanan makale "L'anatomie du goût" ("Beğeninin Anatoımisi", Bourdieu ve Saint-Martin, 1976) Bourdieu'nün Mütekabiliyet Analizi'ni ilk uygulama örneği. Soru formu uygulamasıyla inşa edilen verinin analiziyle Bourdieu, Fransız sosyal uzayını, kapsayıcı bir yapı olarak ortaya çıkarıp bunun iki sektörünü incelemek istiyordu: Hakim sınıflara ait uzay ve orta sınıflara ait uzay. Bireyler × Değişkenler tablosuna, henüz çoklu versiyonunun yaygın olmadığı o dönem Mütekabiliyet Analizi uyguladı. Geniş bir beğeni çeşitleri ve kültürel pratikler grubunu "aktif değişkenler" olarak tanımladı; sosyodemografik ve mesleki bilgiyi de "ek değişkenler" olarak analize kattı. Analizin iki boyutlu koordinat sisteminde görselleştirilmesi ile beğenilerden (yaşam tarzları) oluşan uzayla toplumsal konumlardan oluşan uzay arasındaki sosyolojik ilişkiler hakkında bir "sezgi" geliştirmek mümkün oldu. *Ayrım*'da analizi biraz daha karmaşıklaştırır: Hakim sınıfların fraksiyonları, elle çizilerek vurgulanan çeşitli "birey bulutları" (serbest meslek sahipleri, işadamları, vs.) ile gösterildi. Haritanın koordinatları ("boyutları") sermaye türleri olarak tanımlandı ve ortaya sermaye hacmi, sermaye bileşimi ve sınıf rütbesi olarak belirlenmiş üç boyutlu bir "sosyal uzay" çerçevesi çıktı.

Kitapta [Grafik 21'de, s.654] görebileceğiniz gibi Y ekseninde sınıf konumları arasındaki mesafe, X ekseninde sermayenin ekonomik ve kültürel bileşimi gösterildiğinde bu çerçeve "yaşam tarzları uzayı" ile "toplumsal konumlar uzayı" arasındaki ilişki ile ilgili güçlü sosyolojik çıkarımlar yapmaya elverişli hale geliyor. Bourdieu için verinin bu şekilde ("bireyler bulutu" vs "bireylerin

özellikleri bulutu") geometrik modellemesi alan kavramını geliştirmesi için kilit olmuştur.

Ayrım ve Sınıf Teorisi

Ayrım'ın toplumsal sınıf teorilerine olan katkılarına, bu katkının özgüllüğü ve muhtemel tesirleri etrafında dolanarak bakalım. *Ayrım*'da sınıf üretim ilişkilerindeki konuma dikkat çekerken Marksist, statü ve itibar kaynağı olarak incelenirken Weberci ve toplumsal sınıflandırma mücadelelerinin sathı olarak tartışılırken de Durkheimcı unsurları barındırır. Bu üç kurucu ekolün *Ayrım*'ı nasıl beslediğini hatırlayalım.

Marx ile Marx'a Karşı

Pierre Bourdieu *Ayrım*'da ve pek çok mülakatında "açıklamanın evrensel ilkesi" şeklinde tanımladığı sınıf kavrayışıyla ilgili olarak, bazen örtük bazen de açıktan Marksist teorinin inhisarında kalmış sınıf mefhumuyla esaslı bir hesaplaşmaya girişmiştir. Marksist bir sosyal bilimcinin entelektüel kararıyla *kâğıt üzerindeki kurgusal kümeler olan teorik sınıflar*a "hakiki sınıflar" muamelesi yapılması Bourdieu'nün eleştirisinin asal boyutunu oluşturur. Bourdieu'ye göre Marksist teori, Kant'ın işaret ettiği epistemik bir hataya düşmüştür: *teorik varoluştan pratik varoluşa ölümcül bir sıçrama*. Mevcut olmayan bir "gerçeklik"i göstermeye dayanan *politik tesir* üzerinde ustaca çalışan Marx "teori etkisi"nin izdüşümlerini kendi kuramı açısından pek de hesaba katmamıştır. Bourdieu *kâğıt-üzerindeki-sınıf'tan hakiki sınıfa, ancak siyasal bir mobilizasyon pahasına* geçileceği meselesi üzerinde Marx'ın hakkıyla durmadığını ileri sürer; her ne kadar Marx, teorinin "yığınları sarar sarmaz somut bir güç durumuna" geldiğini söylese de. Dolayısıyla Bourdieu, temsillerin gücünden filizlenen "teori etkisi"nin güçlü mevcudiyetine dikkat çeker; yani araştırmacı teorik olarak inşa edilmiş sınıfların, seferber olmuş hakiki sınıflara karşılık gelip gelmediğini araştırmalıdır.

Tam bu noktada az duralım ve Bourdieu'nün ne dediğini bi-

raz daha açalım: *"hakiki" sınıf, eğer gerçekten de mevcudiyet kazanmışsa, ancak harekete geçirilmiş bir sınıftır*. Klasik Marksizm'inki gibi sınıfları sanal durumda, müphem çizgilerle ve verili olarak ele alınan bir sınıf kavrayışının reddidir bu tanımlama. Dahası,

> Soyutlamalara gerçeklik atfeden kuramsalcı illüzyon bir dizi ciddi sorunu gizlemektedir, ama bu sorunlarla, epistemolojik olarak denetlendiği sürece, sağlam temellendirilmiş kuramsal sınıfların inşası sayesinde yüzleşmek mümkündür: Kuramsal bir sınıf (ya da "kağıt üstündeki sınıf") kurucu unsurları çıkar ve yatkınlık benzeşmeleri temelinde bir araya getirilmiş *muhtemelen* gerçek bir sınıf ya da gerçek bir sınıfın olasılığı olarak tasarlanabilir. Aynı şekilde toplumsal uzay, bireylerin birbirlerine yaklaşmaları veya birbirlerinden uzaklaşmaları ile ilgili olasılıkların yapısı, aralarındaki yakınlığın ve mesafenin yapısı olarak yorumlanabilir. Yine de, Marksist kuramın varsaydığının aksine, olasılıktan gerçekliğe geçiş, kuramsal sınıftan pratik sınıfa geçiş asla verili değildir: "Kişinin durduğu yeri bilmesi" ve *habitus* yakınlığı ile desteklense bile kuramsal sınıfların inşasında işleyen toplumsal dünyayı algılama ve bölüntüleme ilkeleri *gerçeklikte* diğer ilkelerle, etnik, ırksal ve ulusal ilkelerle, daha somut olarak, meslekî, topluluksal ve yerel ayrışmaların ve çekişmelerin sıradan tecrübesiyle dayatılan ilkelerle rekabet etmek zorundadır. Kuramsal sınıfların inşasında benimsenen perspektif pratiklerin gerçek kurucu ilkelerine dayandığı kadarıyla en "gerçekçi" perspektif olabilir; ama bu bakış açısı yine de kendini eyleyicilere bâriz bir şekilde dayatmaz. Eyleyicilerin toplumsal dünya ve bu dünya içindeki yerleri hakkında edindikleri bireysel ve kolektif temsiliyet sınıfsal olanlardan tamamen farklı kategorilere göre kurulmuş olabilir, gündelik pratiklerinde, bulundukları yerin hissi üzerinden eyleyiciler bu dünyaya içkin kurallara uyuyor olsalar bile (Bourdieu, 2012: 374).

Bu hat üzerinden Bourdieu meseleye ilişkin şu temel önermeye varacaktır: Sınıf mücadelesinin motive ettiği sınıflar, yani Marx'ın deyişiyle "mücadele-içindeki-sınıflar" yokturlar; varlıklarıyla ilgili iddialar çoğu kez bir kuramsal yanılsamadır. Dolayısıyla sınıflar ancak özgül bir çaba ile belirli bir varlık biçimine intikal edebilirler.

Ayrım'ın Meramı: Fark'ın Tahakkümü

Ayrım, sınıf tahakkümünü yeniden–üreten sembolik metaların tüketimini teşhir eden bir çalışma (Gartman, 1991: 422) olmasının yanında birbiriyle ilişkilendirilmemiş üç farklı çözümleme hattını da birleştirme teşebbüsü olarak görülebilir: [1] Üretim araçlarıyla ilişkili Marksist nesnel sınıfsal konumlar teorisi, [2] Weberci statü grupları (hayat tarzları, beğeniler, itibar), [3] Sınıfsal kültürü hâkim kılmaya yönelik örgütlü mücadeleleri içeren siyaset analizi.

Bu verimli sentez ışığında *Ayrım* her şeyden evvel sınıfsal mensubiyetin hem psikolojik hem de estetik beğeniler oluşturduğu fikri üzerine bina edilmiştir. Eserin temel derdi, sınıfsal ve kültürel çözümlemeleri meczetmek suretiyle sınıfsal hâkimiyetin kültürel mekanizmalarını ifşa etmek olarak basitçe özetlenebilir. Değerin/kıymetin toplumsal menfaat ve iktidar yapılarından özerk olarak oluştuğunu düşünen *Kantçı kültür modeli* Bourdieu'nün bu eserde cepheden saldırıya geçtiği birinci modeldir. Eleştiriye maruz kalan ikinci model ise ilkinin tam karşıt kutbunda kendini konumlandıran ve kültürü sınıf ideolojisine indirgeyen Marksist perspektif yer almaktadır. Her estetik yargının toplumsal belirleyenleri olduğunu ileri sürerken Kantçı modele, ancak bunun salt sınıfsal mevkilere indirgenmemesi gerektiğini söylerken de Marksçı modele itirazlar geliştiren Bourdieu herhangi bir kültürün sınıfsal üretimi ve yeniden-üretiminin kuramını geliştirmeye soyunur.

Ayrım pek çok vasfının yanında Kant'ın *Üçüncü Eleştiri*'sine ve onu izleyen felsefi yargı diskurlarına bir yanıttır. Durkheim bireysel eylemlerin kolektif mantığını göstermek için ne kadar çabalamışsa, Bourdieu da bütün yargı biçimlerinin toplumsal kökenlerini ve örgütlenmesini ortaya çıkarmak için o kadar çabalamıştır. Çalışmanın neredeyse tamamı muazzam ve meşakkatli bir empirik araştırma sürecinin çıktılarına ayrılmıştır. Sınıf-eksenli yaşam tarzları arasındaki ayrımlar, Fransız toplumunun

tükettiği gıda, dinlediği müzik, okuduğu gazeteler çerçevesinde ele alınır. Her bir kültürel faaliyet sınıfsal karakterde olup, toplumsal sınıfı yeniden-üreten şeyler olarak görülür (Seidman, 2004: 148–149):

1. Tez: Birbirinden farklı iktisadi ve kültürel sermaye birleşimlerini temsil eden farklı sınıf ya da sınıfsal fraksiyonlar vardır.

Eserin genelinde meslekler üzerinden tanımlanan üçlü bir sınıf ayrımı ile karşılaşırız: *İşçi sınıfı, küçük burjuvazi ve orta ve üst sınıflar*. Kültürel sermayeleri üzerinden mertebelendirilen her sınıf da kendi içinde alt kesimlere ayrılır. Burjuvazi yüksek düzeyde iktisadi sermayeye sahiptir; zira entelektüeller ve işadamları bu sınıf içinde farklı kültürel sermaye donanımlarıyla birbirlerinden ayrılırlar. Toplumsal sınıflar içindeki sermayenin hacmi ve kompozisyonundaki farklılıklar sınıfsal farklılıklar ve antagonizmaları açıklar. Böylece, ekonomik konum büyük ölçüde sınıfı belirlerken, kısmen ekonomik sermaye tarafından koşullandırılan kültürel sermaye de sınıfsal kesimleri yaratır.

2. Tez: Bu farklı sınıflar ve sınıfsal fraksiyonlar farklı kültür tarzlarının zeminini teşkil etseler de, her sınıfsal fraksiyon içinde mevcut olan kültürel kalıplar ekseriyetle tekbiçimlilik arz ederler.

Beğenilerin farklı pratikler bağlamındaki cisimleşmesi müşterek sınıf-eksenli kültürel kalıpların oluşmasına sebebiyet verir ki, bunun sonucu "türdeş yaşam tarzları"dır. Her sınıf kendi habitusunu yaratır. Daha detaylı ifade edersek, sınıfsal konumun toplumsal failleri maddi zorunluluklardan kurtarma derecesi bir sınıfın habitusunu [kültürel faaliyetlerini] şekillendirir. Hayatın stilizasyonuna odaklanan orta sınıflar ile maddi zorunlulukların baskısı altındaki işçi sınıfı birbirine uzak kültürel biçimleri tercih edeceklerdir. Mesela sınıf-temelli farklılıkların en güzel örnekleri gıda tüketimi üzerinden verilebilir. Bourdieu'ye göre, araştırmalar işçi sınıfı erkeklerinin sınıflarına özgü erkeksiliklerini pekiştiren etli ve ağır gıdaları tercih ettiklerini gösterir. Bu yüzden onlar balıktan hoşlanmazlar, çünkü balık dikkat gerektiren, kadınsı ve daha hafif bir besindir. Aksine, orta sınıf erkekleri balığı kesinlikle dikkat gerektiren, daha hafif, sağlıklı olduğu ve pişirmesi daha karmaşık ve tüketimi pahalı olduğu –yani, stilizasyonu yansıttığı– için tercih ederler. Bourdieu bir anlamda, orta sınıfın maddi zorunlulukların baskısından nispe-

ten uzaklığını, bütün kültür kalıplarında duyusal ve işlevselsen ziyade, biçim ve stile genel bir bağlılık sergileyerek idealize ettiğini öne sürer.

3.Tez: Kültürel tüketim sınıf fraksiyonlarının kendini tefrik etme ve daha üst bir statü iddia etme biçimidir.

Hâkim sınıf mensupları hegemonik sınıfsal statülerini mevcut estetik yargılarını/tarzlarını/değerlerini başat konuma geldikçe/kaldıkça sürdürebilirler. Buna mukabil, tâbi sınıflarsa genellikle kendi konumlarına razı olduklarını açıklarlar. Bu mütekabil anlayış sınıfların yeniden-üretimi açısından oldukça kritiktir. Ayrıca Bourdieu açısından, hegemonyanın bu dinamikleri *bireysel yetenek ve çaba ideolojisinin* benimsenme derecesini de gözlerden saklar. Yani kültürel pratikler bireysel yeteneğin ürünleri olarak görüldükçe, hâkim kültür kalıplarının toplumsal eşitsizliğin tamamlayıcısı olan sınıf-temelli dayatmalardan çok *üst bir duyarlılığı* yansıttığı düşünülür.

Tüm bu araştırma çıktılarından sonra Bourdieu'nün Kant'a dönük merkezi eleştirisi de iyice ayyuka çıkar: *Kant'ın estetik anlayışı modern kültürel elitizme hizmet eden bir diskura sahiptir.* Kantçı teorinin karşıtı bir analiz aracılığıyla Bourdieu, ilaveten Marksizm'in ekonomik determinizmini de Weberci kültürel düzenin özgünlüğü fikriyle ve Durkheim'ın sınıflandırma girişimleriyle düzeltmeye girişir. Toplumsal sınıfları üretim ilişkileri içindeki konumlarına göre tanımlayan Marksist teoriye karşı, sınıfların toplumsal uzamda paylaşılan konum içinde ve tüketim alanında gerçekleşen ve paylaşılan yatkınlıklar bağlamında ortaya çıktıklarını öne sürmüştür:

> Kaçınılmaz olarak bireyler ve grupların pratikleri içinde yer alan *temsiller* onların sosyal gerçekliklerinin en önemli kısmıdır. Bir sınıf kendi varlığına göre olduğu kadar *algılanan varlığı*na göre de tanımlanır (Bourdieu, 1984: 564).

Bu noktada mülkiyet ve mülksüzlük kriterlerinin iktisadi olmayan metaların biriktirilmesi sonucu oluşan sembolik tahakküm formlarını açıklamaya yetmeyeceği bir durum peydah olacaktır. Sembolik metaların ekonomi-politiğinin gerekliliği

işte bu momentte kendini gösterir. Gelgelelim sınıf ilişkilerinin görmezden gelinemeyecek sembolik bir boyutu söz konusudur. Dolayısıyla Bourdieu bu meyanda Weber ve Durkheim'ı yardıma çağırır.

Günümüz koşullarında sınıfların gündelik hayatta *statü grubu* görünümü kazandıkları fikrinin temelinde hiç kuşkusuz ki Max Weber bulunmaktadır ve *Ayrım*'daki teorik vurgunun koyulaştığı çözümlemeler çoğunlukla bu tespitle ilgilidir. Weber'deki sınıf ve statü grupları arasındaki karşıtlık, Bourdieu'nün sözlükçesinde maddi ve sembolik arasındaki farka tekabül eder. Ancak, sınıf ve statü grupları arasındaki bu fark *analitik bir manevra* olarak görülmelidir. Sınıfsal çözümleme hiçbir surette, ekonomik ilişkilerin analizine indirgenmemeli, sembolik boyutları da göz önüne alınmalıdır. Böylelikle Bourdieu, sınıf teorisinin en temel boyutlarından birini de reddetmiş olur; *sınıfları birbirlerinden a priori olarak ayırmaya yönelik algılanmış mecburiyet* (Weininger, 2014: 114).

Diğer yandan *Ayrım*'ın sınıfı, aynı zamanda toplumsal sınıflandırma mücadelesinin bir etkisidir."Sınıflandırma pratikleri" sınıfların temel inşâsına girdikleri ölçüde sembolik tahakküm araçlarıdırlar ve sınıflar ile sınıf fraksiyonları arasında yaşanan mücadelenin temel bir payandasını oluştururlar. Çünkü sınıflandırma, Bourdieu için, bir siyasi iktidar pratiği anlamına gelmektedir.

"Habitus, her hâlükârda sınıf habitusudur"

"Eylemi 'fâilsiz' mekanik bir tepki olarak anlayan nesnelcilik ile bilinçli bir niyetin maksatlı işi olarak tasvir eden öznelcilikten" kurtarma gayesiyle Bourdieu sosyal uzamdaki konumlar ve temel bir dolayım sağlayan *açıklayıcı bir şema* olarak habitus kavramını geliştirmiştir. Toplumsal olarak inşâ edilmiş bir yatkınlıklar sistemini imleyen habitus, "alışkanlık" (*habit*) ile karıştırılmamalıdır. Tersine, yatkınlıklar son derece kendiliğinden ve yaratıcı olan eylemi (Bourdieu'nün deyişiyle *pratikleri*) doğurmalıdır.

Ancak en temelde habitus her failin sosyal uzaydaki konumuna göre biçimlendirilmiş olup, empirik olarak değişken ve sınıfa-özgü bir kavramdır. Daha açık bir ifadeyle, Bourdieu için habitus "üretim noktaları"na yerleşmiş değil, inşâ edilmiş bir süreçtir. Bu bağlamda sosyal uzamdaki her mekân, belirli yaşam koşullarının durumuna, Bourdieu'nün terimleriyle 'sınıf durumu'na tekabül eder. Bourdieu'ye göre belirli sınıf durumu deneyimi, bireylere belirli bir yatkınlar setini dayatan sosyal uzaydaki verili bir mekânı karakterize eder. Yapısal veya sınıfsal bir konumu paylaşan bireyler, ayrıca kendi toplumsal pratiklerini yapılandıran ortak bir habitusu üreten -kılavuzluk sağlayan ve sınırlayan, ancak aynı zamanda bireysel yeniliği mümkün kılan- benzer, tekrarlanan deneyimler yaşarlar. Bu yüzden, bireyler ne tamamen özgür failler, ne de toplumsal yapının pasif ürünleridirler; toplumsal hayat ne tamamen özneldir, ne sadece anlamlar ve iradî eylemlerden oluşur, ne de özellikle nesneldir ve toplumsal-yapısal süreçler tarafından yönlendirilir yahut sadece kısıtlayıcı ve zorlayıcı olarak yaşanır (Seidman, 2004: 145).

Bir anlamda, habitus benzer konumdakilerin kolektif bilincidir, çünkü o bireylerin dünyayı benzer biçimde sunmaları ve belirli bir tarzda sınıflama yapmaları, seçmeleri, değerlendirmeleri ve davranmalarını mümkün kılan bilişsel ve duygusal bir kılavuz sağlar. Öte taraftan Bourdieu sosyolojisinin bir temel sorunu da "kolektiflerin varlık biçimleri"dir. *Distinction*'un temel varsayımlarından birisi, önceden de belirttiğimiz gibi toplumsal kolektivitelerin öncelikle tüketimin alanında biçimlendirildiğine dair öncüldü. Zaten Bourdieu'nün habitusun önemine dair vurgusunun arka planında bu varsayım vardır. Böylece kültürün "kutsanmış" biçimleri de (sanat, edebiyat, müzik, tiyatro vs.) dâhil olmak üzere, tüketim alanındaki pratikler üzerinde birçok verinin analizi gerekmektedir. Bu veriler üzerinde mütekabiliyet analizini (*correspondence analysis*) uygulamak suretiyle Bourdieu, sosyal uzayla eşbiçimli bir yapıyı betimleyen yaşam tarzının/habitusun çok sayıda göstergesini örneklerle sergiler. Daha özel

olarak da farklı pratiklerin sosyal uzayın farklı kesimlerinde kümelendiğini gösterir. Çünkü eğilimsel bir 'şema'nın bir sistemi olarak *habitus* doğrudan gözlemlenemez, yorumlamalı biçimde kavranmış olmalıdır.

Sonuç olarak *Ayrım* çalışmasıyla Bourdieu sınıf savaşının gizil bir boyutuna, kültürel tüketimin çok değişkenli ve müphem karakterine eğilerek, felsefe tarihinin en muamma sorularından birini, yargının kökeni ve işleyişi sorusuna sosyo-tarihsel ve ampirik bir cevap sunmuş olur. Beğeniyi bireyselliğe indirgemeden, onu toplumsal ihtiyacın form değiştirmiş tezahürü olarak görür. Böylelikle de beğeninin yaşam tarzını *art de vivre* olarak dayatmada, konumsallıkları muhafaza etmede ve sınıf mücadelesinde bir koza tahvil etmede ne denli hayati olduğunu saptar. *Homo esteticus* artık sosyal bilimlerin odağındadır (Wacquant, 2011: 115).

Kaynakça

Bourdieu, P., de Saint-Martin, M. 1976. L`anatomie du goût. *Actes de la recherche en sciences sociales,* 2(5):18-43.

Bourdieu, P. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste,* Londra: Routledge and Kegan Paul.

Bourdieu, P. 2012. "Sosyal Sınıfı Yapan Nedir? Grupların Kuramsal ve Pratik Varlığı Üzerine", *Tözcülüğün Tasfiyesi,* (eds.) Güney Çeğin ve Emrah Göker, Notabene Yayınları: Ankara, 367-384.

Coulangeon, P., Lemel, Y. 2007. Is 'distinction' really outdated? Questioning the meaning of the omnivorization of musical taste in contemporary France. *Poetics* 35: 93-111.

Fishman, R. M., Lizardo, O. 2013. "How Macro-Historical Change Shapes Cultural Taste: Legacies of Democratization in Spain and Portugal." *American Sociological Review* 78:213–239.

Gartman, D. 1991. "Culture as Class Symbolization or Mass Reification? A Critique of Bourdieu's Distinction", *American Journal of Sociology,* vol. 97, 421-447.

Peterson, R.A., Kern, R.M., 1996. Changing Highbrow taste: from snob to omnivore. *American Sociological Review* 61, 900–907.

Peterson, R.A., Simkus, A., 1992. How musical tastes mark occupational status groups. In: Lamont, M., Fournier, M.(der.), *Cultivating Differences. Symbolic Boundaries and the Making of Inequality.* The University of Chicago Press, Chicago, s. 152–186.

Savage, M. vd. On Social Class, Anno 2014. Sociology (çevrimiçi basım, 11 Haziran 2014).

Seidman, S. 2004. "Critical Sociology: Anthony Giddens and Pierre Bourdieu", *Contested Knowledge: Social Theory Today,* Blackwell Publishing, 142-154.

Wacquant, L. (2011). "Durkheim and Bourdieu: The Common Plinth and its Craks", Bryan Turner and Simon Susen (eds.), *The Legacy of Pierre Bourdieu: Critical Essays,* London and New York, Anthem Press, 91-110.

Warde, A., Wright, D. ve Gayo-Cal, M. 2007. Understanding Cultural Omnivorousness: Or, the Myth of the Cultural Omnivore. *Cultural Sociology* 1(2), 143-164.

Weininger, E.B. 2014. "Bourdieu'nün Sınıf Analizlerinin Esasları", *Sınıf Analizlerine Yaklaşımlar,* (ed.) E. O. Wright, Notabene Yayınları: Ankara, 111-157.

Birinci Bölüm

Beğeni Yargılarının Toplumsal Eleştirisi

"Ve bugün hâlâ, kültürel yaşamın hizmetçilerin yokluğunda devam edip etmeyeceğini bilmiyoruz."

A. Besançon, *Etre russe au XIXème siècle.*

Birinci Kısım

Kültürel Soyluluğun Unvanları ve Kademeleri

Sosyoloji, egemen sınıf alanında ve kültürel üretim alanında, en yaşamsal mücadelelerin geçtiği, beğeni gibi bir konu ile karşı karşıya kaldığında, hiç olmadığı kadar sosyal psikanalize benzer. Bu, ne sadece beğeni yargısının, akıl ile duyarlılığı, hissetmeden anlayan bilgiç ile anlamadan haz alan mondeni bir araya getirerek, kâmil insanı tanımlayan muhakeme yeteneğinin en üst düzeyde dışa vurumu olmasından; ne de tüm adabımuaşeretin, bu tanımlanamazı tanımlama tasarısını, yontulmamışlığın apaçık bir dışa vurumu olarak peşinen adlandırmış olmasından kaynaklanır. Riegl ve Wölfflin'den Elie Faure ve Henri Focillon'a, klasiklerin en kitabi yorumcularından avangart göstergebilimcilere dek, nasıl ki akademik adap, sanat yapıtının biçimci bir okumasını dayatıyorsa, beğeni sahibi olmayı, hakiki soyluluğun en güvenilir işaretlerinden biri sayan monden adap da, beğeninin kendinden başka bir şeye gönderme yaptığını kavrayamaz.

Sosyoloji burada düpedüz toplumsalın yadsındığı yerdedir. Beğeni ile eğitim arasındaki ilişkinin, kültürlü olma hâli anlamındaki kültür ile yetiştirme eylemi anlamındaki kültür arasındaki ilişkinin barizliğini örtbas etmek için bu kadar çok uğraşanların, bu ilişkiyi bilimsel olarak kanıtlamak için bu kadar çok çaba sarf edilmesine şaşırması malum olduğundan, sosyolojinin

apaçıklıklarla (ilk elden kesinliklerle) savaşması, beğeniyi, tüm "yaratımın" yaratılmamış olan bu ilkesini, ürünü olduğu toplumsal koşullarla ilişkilendirmesi yeterli değildir. Sadece görünüşte kendi kendini açıklarmış gibi görünen bu ilişki incelenmeli ve okulun eğitim vermediği konularda eğitim sermayesinin bir o kadar güçlü olmasını sağlayan çelişkinin nedeni araştırılmalıdır. Üstelik bunu, olgular denen şeyin, tümüyle pozitivist hakemliğine kendini kaptırmamayı becererek yapmak gerekir: Eğitim sermayesi veya toplumsal köken ile şu ya da bu bilgi veya bilginin şu ya da bu şekilde işleme konulma biçimi arasındaki istatistiki ilişkilerin ardında, kültürel sermayelerini edindikleri koşullara, bunları en kârlı bir biçimde kullanabilecekleri pazarlara bağlı olarak değişen, kültür ile birbirinden farklı hatta antagonist bağlar kuran gruplar arasındaki ilişkiler saklıdır. İlk elden kesinliklerle işimiz burada bitmez: Sorgulamanın, içerik ve biçimdeki bir değişimin, gözlemlenen ilişkilerde bir dönüşüme yol açıp açmadığını tespit etmek için sorgulamanın bizzat kendisi -yani bu sorgulamanın *zımnen* ayrıcalık tanıdığı kültürle olan ilişkisi- sorgulanmalıdır. Kültür oyunundan çıkış yoktur. Hakikati nesnelleştirmek için tek şansımız, bu nesnelleştirmeyi gerçekleştirmek için başvurduğumuz işlemleri mümkün olduğunca eksiksiz biçimde nesnelleştirmektir. *De te fabula narratur* [anlatılan senin hikâyendir]. Bu hatırlatma, hem okuyucuya hem de sosyoloğa hitap eder. Paradoksal olarak kültür oyunları, nesnelleştirmeye karşı, oyuna bağlanmış eyleyicilerin karşılıklı olarak birbirlerini tabi tuttukları tüm kısmi nesnelleştirmeler tarafından korunur: Âlimler mondenlerin hakikatini, ancak kendi hakikatlerine gözlerini yummak koşuluyla görebilirler ve bu, mondenler için de geçerlidir. Bu çapraz gözü açıklık ve körlük arasındaki yasa, "entelektüeller" ile "burjuvalar" (ya da onların kültürel üretim alanlarındaki sözcüleri) arasındaki karşıtlığı belirler. Sınıf ilişkileri içinde meşru kültürün yerine getirdiği işlevi akılda tutmak, kültürün "entelektüellerin" ve "burjuvaların" sürekli olarak birbirlerine gönderdikleri, yanlı temsillerinin etki-

si altında kalmadığımız anlamına gelmez. "Sağ entelektüeller" ve "sol entelektüeller" -yürürlükteki sınıflandırmaya göre- hasımlarını ve onların stratejilerini menfaatleri ölçüsünde kolayca nesnelci bir indirgemeye tabi tutarlar. Kültür üretiminin ve kültür üreticilerinin sosyolojisinin, bu karşıt imgeler oyunundan şimdiye kadar kurtulamamış olması, bu indirgemeci beyanların açıklandığı bakış açısının kavranmasını, yani *oyunun bütünlüğü içinde* kuruluşunu dışladığı sürece, *kısmi* ve bu nedenle de yanlış olmaya mahkûm olmasından kaynaklanır: Hem oyuna katılma olgusuna bağlı genel çıkarlar hem de farklı konumlara bağlı özel çıkarlar, sadece konumlar alanı düzeyinde tanımlanır ve böylelikle bu çıkarların ifade edildiği farklı konum almaların biçim ve içeriği tanımlanabilir. Geleneksel olarak, "sağ entelektüellerin" işi olan "entelektüeller sosyolojisi" ve "sol entelektüel"in payına düşen "sağ düşünce eleştirisi", kendisine nesnellik havası vermesine rağmen, bilimin kusursuz yansızlığına büründüğünde, etkinliği artan sembolik birer saldırıdan başka bir şey değildir. "Entelektüellerin sosyolojisi" ve "sağ düşünce eleştirisi", esas olanı, yani nesnel konumların yapısını saklamak için birbiriyle zımni bir anlaşma içerisindedir. Bu nesnel konumların yapısı başka şeylerin yanı sıra, bir konumdakilerin, diğer konumdakilere olası bakışlarının temel ilkesidir ve her grubun güç ve biçimini, o grubun kendi hakikatini, gruplar arasındaki nesnel ilişkilerin hakikati olarak görme ve yansıtma eğilimi doğrultusunda belirler.

Tüketilen malların doğası ve tüketme usulleri aracılığıyla kavranan kültürel olarak işlenmiş yatkınlığın ve kültürel yetkinliğin, müzik ya da resim gibi en meşru konulardan, giysi, mobilya ya da mutfak gibi en serbest konulara kadar uygulandıkları sahalarda ve meşru konular içinde sunuldukları "eğitim pazarında" ve "eğitim dışı pazarlarda" eyleyicilerin kategorilerine göre nasıl farklılaştıkları belirlenmeye çalışıldığında, iki temel olgu saptanır: bir yandan kültürel pratikleri (ya da yaygın kanaatleri) eğitim sermayesine (sahip olunan diplomalarla ölçülen) ve ikincil olarak da toplumsal kökene (baba mesleğiyle ölçülen) bağlayan

çok sıkı ilişki, öte yandan pratikleri ya da tercihleri açıklayıcı sistem içinde -denk eğitim sermayesine sahip olanlar arasında- toplumsal kökenin meşru kültürden uzaklaştıkça ağırlığının artması olgusu.[1]

Okuldaki performans ile diplomalar arasındaki ilişki, ölçülen yetkinlikler eğitim sistemi tarafından tanındıkları ve onları ölçmek için kullanılan araçlar "okul eğitimine özgü" olduğu oranda güçlüdür. Okulun aşıladığı eğitimin süresine az çok karşılık gelen bir gösterge olarak okul diploması, kültürel sermayeyi, aileden aktarılmış ya da okulda edinilmiş olmasına göre farklı derecede güvence altına alan, dolayısıyla da bu sermayeyi bütünüyle yansıtmayan bir göstergedir. Eğitim kurumu tarafından tanınan ve güvence altına alınan bir kültürel sermaye (ediniminden okulun eşitlik gözetmeksizin sorumlu olduğu) biçimi olarak eğitim sermayesi ile okuldaki başarı arasındaki en güçlü bağıntı (korelasyon), araştırma bir dizi müzik yapıtının bestecisi hakkında sorular sorulmasıyla (eğitim kurumu tarafından öğretilen ve eğitim pazarında güçlü bir biçimde kabul görmüş olan bilgilerin soruşturulmasıyla) araştırma ders alıştırması biçimini aldığında[2] gözlemlenir.

CEP ya da CAP'a sahip olanların %67'si, en fazla iki yapıtın bestecisini tanıyabiliyorken (on altı yapıt içinden), bu oran, BEPC'e sahip olanlarda %45, bakalorya sahibi olanlarda %19, *Petite ecole*'den geçmiş veya yükseköğretime başlamışlarda %17 ve de lisans diplomasına veya lisansüstü bir diplomaya sahip olanlarda %7'dir.[3] Oysaki işçi ve ticari işletme ve büro çalışanla-

1 Burada sunulan analizler 1963 yılında ve 1967-1968 yılları arasında soru formuyla 1.217 kişi üzerinde gerçekleştirilen bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Ek 1'de (yöntem üzerine bazı düşünceler) örneklemin yapısı, soru formu ve yapılan analizin temel özellikleri bulunmaktadır.

2 Anketör, 16 müzik yapıtından oluşan bir listeyi okumuş ve bu yapıtlardan her birinin bestecisini sormuştur. (Bkz. Yöntem üzerine bazı düşünceler.)

3 Çeviren Notu [Ç.N.]: Diplomalar, okullar ve kısaltmaları: CEP, *Cercificat d'études primaires:* Fransa'da eskiden ilköğretimin tamamlandığını gösteren sertifika; CAP, *Certificat d'aptitude professionnelle:* En alt düzey meslek eğitimi sertifikası; BEPC, *Brevet d'études du premier degré:* Fransa'da eskiden ortaokulun tamamlandığını gösteren diploma; Bakalorya, *baccalauréat:* Lise öğretimin sonundaki sınav ve diploma; *Petito école:* Teknik yükseko-

rından hiçbiri, sorulan 16 yapıt içerisinden 12'sinin bestecisini tanımazken, en az 12 besteciyi tanıyanların oranı, sanat üreticilerinde ve öğretmenlerde %52'ye (ve sadece üniversite hocalarında %78'e) ulaşıyor.

Sevilen ressamlar veya müzik yapıtlarına ilişkin sorulara yanıt vermeme oranı da, egemen sınıf ile halk sınıflarını, zanaatkârlar ve küçük esnafı karşı karşıya getiren eğitim düzeyiyle yakından ilgilidir. (Gene de, bu durumda cevap verip vermeme, saf yetkinliğe olduğu kadar yatkınlıklara da bağlıdır. Yeni küçük burjuvazinin -orta düzey ticari işler yöneticileri, sağlık ve sosyal hizmetler görevlileri, sekreterler, kültür aracıları- özelliği olan, kültürlü olma iddiası, burada kendini dile getirme olanağı bulur.) France-Musique ile France-Culture gibi "kültür" radyolarının, müzik ve kültür programlarının dinlenmesi, bir müzik setine sahip olma, plak dinleme (türsel bir ayrım yapmaksızın -ki bu tür bir ayrımın yapılmaması farklılıkların azalmasına neden olur-), müzeleri ziyaret etme ve resme dair yetkinliğin derecesi gibi birbirleri arasında güçlü bir biçimde bağıntılı öğeler aynı mantığa boyun eğiyorlar, eğitim sermayesine bağlılar ve farklı sınıfları ve farklı sınıf fraksiyonlarını keskin bir biçimde kademelendiriyorlar. (Varyete dinlenme oranları, tersine bir

kulu; Lisans, *licence*: üniversite bitirme diploması (bir fakültede üçüncü yıl sonunda verilen diploma); *Agrégation*: Ortaokul ve lise öğretmeni olabilmek için üniversite mezuniyetinden sonra girilen sınav; *Grandeécole*'ler: Fransa'da, başlangıçta bilhassa teknokrat yetiştirmek amacıyla, üniversiteler haricinde kurulmuş, -üniversitelere göre- daha seçici ve prestijli yükseköğretim kurumları. Akademik olarak en saygın olanları *Ecole Normale Supérieure* (ENS) ve *Ecole Polytechnique*'dir. *Ecole Normale Supérieure* (ENS) lise ve üniversite öğretmenlerini eğitirken, *Ecole Polytechnique* (Fransız Millî Savunma Bakanlığına bağlı askerî teknik okul) de üst düzey devlet memuru veya üst düzey özel sektör yöneticisi olmak üzere mühendis yetiştirir. Bilim ve felsefe alanlarında araştırmanın yöntem ve pratiklerini geliştirmek amacıyla kurulmuş olan *Ecole Pratique des Hautes Etudes* (EPHE) ve bu okulun bünyesinden ayrılıp, zamanla özerkleşerek Fransa'nın en tanınmış sosyal bilimler araştırma okulu hâline gelen *Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales* (EHESS) de *grande école* kategorisindedir. Ayrıca, işletme okulları *grandes écoles* altında bir alt-küme oluşturur. En iyi bilineni *Ecole des Hautes Etudes Commerciales* (HEC)'tir. Siyaset bilimi eğitimi veren *Institut des Sciences Politiques* (*Sciences Pro*) ile özellikle devlet hizmeti için bürokrat yetiştiren *Ecole Nationale d'Administration* (ENA) Fransa'nın siyasal bilgiler alanındaki en seçkin okullarıdır.

eğilim gösteriyor). Plastik sanatla uğraşma veya bir müzik aleti çalma gibi, çoğunlukla okul dışında edinilmiş ve eğitim düzeyinden bağımsız (göreceli olarak) bir kültürel sermayeye sahip olmayı öngören sanatsal faaliyetler için de, toplumsal güzergâh aracılığıyla, toplumsal sınıfla olan bağ çok güçlüdür (bu da yeni küçük burjuvazinin özel konumunu açıklar).

Müzik ve resim gibi daha meşru olan sanatlara doğru ve de bu meşruluk derecelerine göre kademelendirilmiş sanatlar içinde bazı türlere, bazı yapıtlara doğru gidildikçe, eğitim sermayesi farklılıkları, önemli tanıma ve tercih etme farklılıklarıyla ilişkilenir: klasik müzik ile Fransız şansonları arasındaki farklar, aynı ilkeye göre üretilmiş farklılıklarla ikiye katlanır: Opera ve operet, kuartet ve senfoni gibi türlere, eski ve çağdaş müzik gibi dönemlere, yaratıcılarına ve son olarak yapıtlara ayrılır. Böylelikle müzik yapıtları arasında İyi Düzenlenmiş Klavye[4] ve Sol El İçin Piyano Konçertosu[5] (ilerde göreceğimiz gibi bu ikisi öngördükleri edinme ve tüketim biçimleri açısından farklılaşır) daha aşağı bir türe ait oldukları ("hafif müzik") ya da dile düştükleri ("sıradanlaşan" meşru sanat yapıtlarını değer kaybetmiş, "ortalama sanat" olarak değerlendiren ayrım ve hor görme diyalektiği)[6]için değer kaybetmiş müziklerden olan Strauss'un valsleri ve Kılıç Dansı'na[7] ters düşer; şansonlar içinde Brassens ve Ferre'nin Guetary ve Petula Clark'ın birbirine ters düşmesi gibi. Bu farklılıklar her iki durumda da eğitim sermayesi farklılıklarına karşılık gelir.[8] (bkz. 1. tablo)

4 Ç.N.: Johann Sebastian Bach, *die Kunst der Fuge,* 1740(1742) BWV 1080.

5 Ç.N.: George Gershwin, *Rhapsody in Blue,* 1924.

6 Bu etkinin müzikteki en mükemmel örneği Albinoni'nin "ünlü Adagio"sunun kaderidir (plak kapaklarında da yazdığı gibi); Vivaldi'nin, müzikologların keşif olarak değerlendirdiği saygın statüden yirmi yıldan az bir süre zarfında popüler radyo kanallarının ve küçük burjuva pikaplarının nakaratına dönüşen yapıtları.

7 Ç.N.: Aram Khatchaturian, *Danse du sabre,* Gayaneh içinde (1942, yeniden gözden geçirme 1957).

8 Aslında, ikincil etmenlerin -sermayenin yapısı, miras alınan kültürel sermayenin büyüklüğü (veya toplumsal güzergâh), yaş ya da oturulan yer- önemi yapıtlara göre değişir. Daha az meşru yapıtlara doğru gidildikçe (verili bir zamanda) yaş gibi bir etmenin öneminin arttığı gözlemlenir. *Rhapsody in Blue* veya *Macar Rapsodisi*'nde görüldüğü üzere, yaş, diplomadan, babanın

Tablo 1 - Müzik ve Şanson konusundaki tercihler

Sınıfsal aidiyet	Diploma	Guétary	P. Clack	Brassens	Ferré	Mavi Tuna	Kılıç dansı	İyi düzenlenmiş klavye	Sol el için konçerto
Halk sınıfları	• Diplomasız, CEP, CAP	33	31	38	20	65	28	1	-
	• BEPC ve üstü	17	17	61	22	62,5	12,5	-	-
Orta sınıflar	• Diplomasız, CEP, CAP	23	29	41	21	64	26	1,5	1,5
	• BEPC ve üstü ki bunların :	12,5	19	47,5	39	27	16	8	4
	- BEPC, bakalorya	12	21	46,5	39	31	17,5	5	4
	- yüksek eğitim	17	9	54	39	3	5	21	4
Üst sınıflar	• Diplomasız, CEP, CAP	16	44	36	12	17	21	8	8
	• BEPC ve üstü ki bunların :	5	17	74	35	16	8	15	13
	- BEPC, bakalorya	8,5	24	65	29	14	11	3	6
	- yüksek eğitim ki bunların :	4	14,5	77	39	16,5	7	19	15
	* petit école	5	20	73,5	32	19,5	5,5	10	18
	* lisans	4,5	17	73	34,5	17	9,5	29,5	12
	* Agreg., Grande E.	-	3	90	49,5	11,5	3	29,5	12

* sayısal döküm için 3. tabloya bakınız.
Bu tablo şu şekilde okunur: halk sınıflarına mensup, CEP ve CAP'a sahip ya da herhangi bir diploması bulunmayan 100 kişiden 33'ü Guétary'nin, 31'i Pétula Clark'ın tercih ettikleri ilk 3 şarkıcı içinde olduğunu söylüyorlar (12 kişilik bir şarkıcı listesi içinden); 65'i Mavi Tuna'yı, 28'i Kılıç Dansı'nı tercih ettikleri ilk 3 müzik yapıtı içinde olduğunu (16 müzik yapıtından oluşan bir liste içinden) ifade ediyorlar.

Bu demektir ki, tüketicilerin seçimine sunulan tüm nesneler arasında, tümüyle ayırt edici olan türler, dönemler, üsluplar, yaratıcılar arasındaki bölünmeler ve alt bölünmeler oyunuyla sonsuz ayrımlar üretmeyi sağlayan, meşru sanat yapıtlarından daha *sınıflayıcı* olan bir şey yoktur. Böylelikle, ardı ardına bölünmelerle yeniden yaratılan tekil beğeniler evreni içinde, başat karşıtlıklara dayanan ve kabaca, eğitim düzeylerine ve toplumsal sınıflara karşılık gelen üç tane beğeni evreni saptayabiliriz. *Meşru beğeni*, yani meşru yapıtlar beğenisi burada İyi Düzenlenmiş Klavye (1 numaralı grafiğin birinci histogramı), Füg Sanatı[9] Sol El İçin Piyano Konçertosu'yla ya da resimde Bruegel veya Goya'yla temsil edilmiştir. Kendine çok güvenen estetler, bu yapıtlara sinema,

sosyoprofesyonel kategorisinden, cinsiyetten ve oturulan yerden daha etkilidir.

9 Ç.N.: Johann Sebastian Bach, die Kunst der Fuge, 1740(1742) BWV 1080.

caz, hatta şanson gibi meşruluk kazanma yolunda olan sanatların, en meşru yapıtlarını da ekleyebilirler (burada Léo Ferré, Jacques Douai gibi). *Meşru beğeni*, eğitim düzeyiyle doğru orantılı olarak artar ve en üst noktasına, egemen sınıfın eğitim sermayesi açısından en zengin olan fraksiyonlarında ulaşır. "Ortalama" *beğeni*, burada *Rhapsody in Blue*[10] (1 numaralı grafiğin ikinci histogramı) ve Macar Rapsodisi[11] ya da resimde Utrillo, Buffet ve hatta Renoir ile temsil edilen majör sanatların minör yapıtları ile minör sanatların majör yapıtlarını (örneğin şansonda Jacques Brel ve Gilbert Bécaud) bir araya getirir. Halk sınıflarına ve egemen sınıfın "entelektüel" fraksiyonlarına oranla "*ortalama*" *beğeniye*, orta sınıflarda daha fazla rastlanır. Son olarak da "*popüler*" *beğeni*, burada "hafif" olarak adlandırılan müzik yapıtlarının seçimiyle ya da Mavi Tuna (1 numaralı grafiğin üçüncü histogramı), *La Traviata*[12], Arlesli Kız[13] süiti gibi yaygınlaşma yoluyla değerini kaybetmiş, yüksek müzik yapıtlarının seçimiyle ve özellikle de Luis Mariano, Guétary ya da Petula Clark'ın şarkılarının olduğu gibi, herhangi bir sanatsal tutkudan ve iddiadan yoksun şarkıların seçimiyle temsil edilmiştir. "*Popüler*" *beğeni*, halk sınıflarında çok yaygındır ve eğitim sermayesiyle ters orantılı olarak değişir. (Bu durum, "*popüler beğeni*"nin,ilkokul öğretmenlerine ve kültür aracılarına oranla, sanayi veya ticaret patronları ve hatta yöneticiler arasında neden daha yaygın olduğunu açıklar.)[14]

---

10 Ç.N.: George Gershwin, Rhapsody in Blue, 1924.

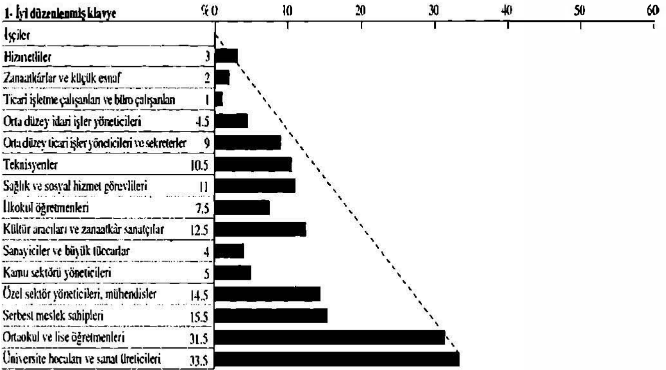
11 Ç.N.: Franz Liszt, *Magyar Rapszodiak*, 1846-1885.

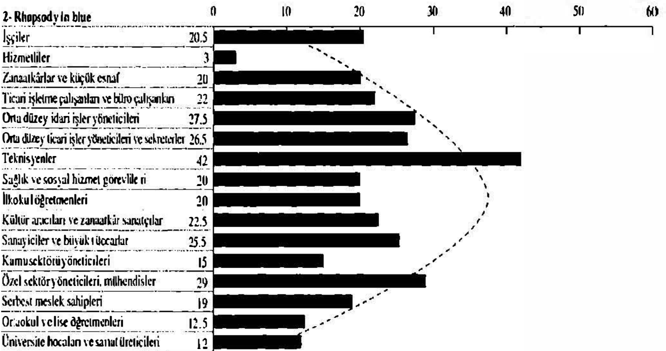
12 Ç.N.: Giuseppe Verdi, *La Traviata*, 1853.

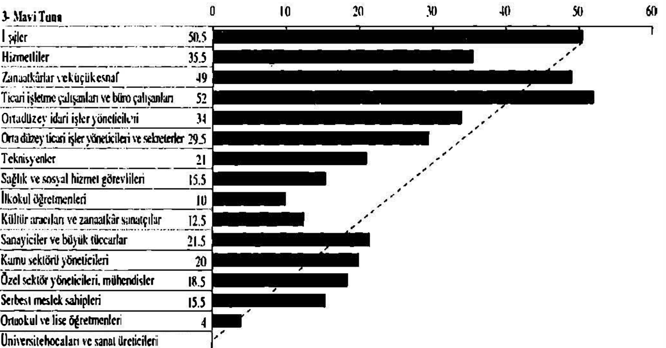
13 Ç.N.: George Bızet, *L'Arlésienne*, 1872.

14 Burada ele alınan üç profil, farklı fraksiyonların (her sınıf içinde eğitim sermayesine göre kademelendirilmiş) karakteristik tercihler bütününün dağılımının grafik olarak gösterilmesiyle elde edilene tümüyle karşılık gelir: Birincisi (İyi Düzenlenmiş Klavye) aşağıda sayılan tüm yazar ve yapıtların yanı sıra felsefi denemelerin okunması, müze ziyaretleri vb. için de geçerlidir; ikincisi (*Rhapsody in Blue*) metinde geçen yazar ve yapıtlar (Tanrıların Alacakaranlığı) [Richard Wagner, *Götterdämmerung*, 1876 (ç.n.)] dışında, fotoğraf çekme, rahat ve mahrem iç mekân vb.ni de niteler; son olarak üçüncüsü duygusal hikâyeler ve duru, temiz iç mekân için de geçerlidir.

Grafik 1- Üç müzik yapıtına dair tercihlerin sınıf fraksiyonlarına göre dağılımı

1.1 Kültürel Soyluluğun Unvanları

Eğitim sermayesiyle (eğitim düzeyiyle ölçülen) müzik ve resim gibi -caz ve sinemadan bahsetmeksizin- okul eğitimine oldukça uzak konulardaki bilgi ve pratikler arasında kurulan yakın ilişki, müzelere gitme ile diplomalar arasındaki ilişkide olduğu gibi, kendi anlamlılığı hakkında, en üst düzeyde bir soruya yol açar. Yani burada birbirleriyle ilişkileri içinde tanımlanan, birbirine bağlı iki terimin gerçek kimliği sorusunu gündeme getirir: İstatistiki ilişki, hakikati içine hapseden anlambilimsel bir ilişkiyi aynı anda hem gösterir hem de saklar. Bağımlı denen bir değişkenle, bağımsız adı verilen bir değişken arasında güçlü bir bağıntı kurarak ne bir şeyi açıklamış ne de anlamış oluruz: Her özgün vakada, yani her özgün ilişki içinde, terimlerden her birinin (örneğin eğitim düzeyi ile müzik yapıtlarının bestecilerinin bilgisi) ne *ifade ettiği* belirlenmedikçe, sayısal olarak ne kadar büyük bir kesinlikle ortaya konursa konsun, istatistiki bağıntı anlamdan yoksun, salt bir veri olarak kalır. Bu tür durumlarda, çoğunlukla yetinilen "sezgisel" yarım-anlama, ilişkinin "yoğunluğu"nu daha hassas ölçme çabası, göstergelerin *adsal özdeşliklerinin* veya birbirine bağlanan öğeler üzerine düşünmeyi önlemek için tasarlanan terimlerin sonucu olan değişkenlerin ya da *etkenlerin sabitliği yanılsamasıyla* eklemlenir: ne gösterdiği bilinmeyen, varsayılan ilişki içinde yüklendikleri ve hatta bu ilişkide bizzat kazandıkları anlama dair hiçbir şey bilinmeyen "göstergeler".

Her vakada, ilişkinin her iki terimi de sorgulanmalıdır: bir yandan bağımsız değişkenler olarak, meslek, cinsiyet, yaş, baba mesleği, ikamet edilen yer -ki bunlar aracılığıyla çok farklı etkiler açıklanabilir-; öte yandan, kendileri de bağımsız değişkenler tarafından belirlenmiş sınıflara göre değişiklik gösteren yatkınlıkları ortaya koyan bağımlı değişkenler. Resim, müzik, tiyatro, edebiyat gibi farklı meşru sanatlarla ilişki hakkında, sınıflar arasında ya da aynı sınıf içinde saptanan farklılıkları uygun bir biçimde yorumlamak için, meşru olsun olmasın söz konusu sanat-

ların, türlerin, yapıtların veya kurumların her birinin toplumsal kullanımı incelenmelidir. Eğer müzik beğenileri, mensup olunan "sınıfı" tescil ediyor ve başka hiçbir beğeni bu kadar kesin bir biçimde sınıflandırıcı olamıyorsa, bu, müziğe karşılık gelen yatkınlıkların edinilme koşullarının nadiren oluşmasından dolayıdır ve konserleri izleme ya da "soylu" bir müzik aleti çalma pratiğinden (diğer tüm etmenler eşitlendiğinde tiyatroya, müzeye hatta galerilere gitmeye oranla daha az yaygın olan) daha sınıflayıcı bir pratiğin olmamasından kaynaklanır. Ama bu durum, aynı zamanda "müzik kültürünün" dışa vurumunun diğerlerinden farklı olmasından da kaynaklanır: Toplumsal tanımıyla "müzik kültürü", bu konudaki bilgilerin ve deneyimlerin, belagat ile süslenmiş basit bir toplamından ibaret değildir. Müzik, ruha hitap eden sanatların en manevi olanıdır ve müzik aşkı "maneviyatın" bir teminatıdır. Sadece dinsel dilin dünyevileşmiş biçimlerinin (örneğin psikanalitik dil) "dinleme"ye ilişkin sözcük dağarcığına günümüzde verdiği olağan dışı değeri düşünmek bile bunun için yeterlidir. "Müzik ruhu", "ruhun müziği" üstüne sayısız çeşitlemelerin de gösterdiği gibi müzik, bir yanıyla en "derin" "içselliğe" (iç müzik) bağlıdır ve dahası "manevi" olmayan konser yoktur... Halkla arasındaki ilişkiyi, ruh ve beden arasındaki ilişki biçimi üzerinden kuran burjuva dünyası için kuşkusuz, "müziğe karşı duyarsız" olmak, utanç verici materyalist bir kabalığı temsil eder. Müzik, tabiatıyla en "saf" sanattır: Hiçbir şey söylemez ve söyleyecek *hiçbir şeyi* yoktur, hiçbir zaman gerçekten bir anlatım işlevine sahip olmadığından, en sofistike biçimlerinde bile toplumsal bir mesaj taşıyan ve ancak seyircinin değerleri ve beklentileriyle anlık ve derin bir uyum sayesinde sahnelenebilen tiyatronun tam tersidir. Tiyatro böler ve bölünür: Paris'in sol [*Rive gauche*] ve sağ [*Rive droite*] yakasındaki tiyatrolar arasındaki veya burjuva tiyatrosu ile avangart tiyatro arasındaki karşıtlık, birbirinden ayrılmaksızın hem estetik hem de siyasidir. Hâlbuki müzik bunun tam tersidir. Eğer bazı yeni ve nadir örneklerini saymazsak, müzik burjuva ethosunun tüm sanat biçimlerinden

talep ettiği dünyanın ve özellikle toplumsal dünyanın yadsınmasını en köktenci ve en mutlak biçimini temsil eder.

Meslek, yaş veya cinsiyet ile İyi Düzenlenmiş Klavye ve Sol El İçin Piyano Konçertosu tercihini bağıntılandıran bir tabloyu uygun bir biçimde yorumlayabilmek için, hem göstergelerin körü körüne kullanımından hem de tekil bir deneyimin evrenselleştirilmesinden başka bir şey olmayan, yanlış özcü analizlerden vazgeçerek, bu yapıtların zamanın belli bir anında, tüm toplumsal eyleyiciler ve özellikle de bu konuda farklılaşan veya birbirleriyle çatışan birey kategorileri (bazı özgün durumlarda mirasçılar ve sonradan gelenler) için taşıdığı çoğul ve çelişkili anlamları tümüyle ortaya çıkarmak gerekir: Bu ise, bir yandan bu yapıtların her birine iliştirilmiş, toplumsal olarak uygun özelliklerini, yani yapıtların toplumsal imgesi ("barok"/"modern", "dengelilik"/"uyumsuzluk", "ciddiyet"/"şiirsellik" vs.) ile bestecilerin toplumsal imgesini ve belki de özellikle bu yapıtların icra edildiği müzik aletlerinin toplumsal imgesini (telli çekmelinin sivri ve pürtüklü sesi / telli vurmalının sıcak ve burjuva tınısı)[15] göz önünde bulundurmak, öte yandan ise bu yapıtların, farklı sınıflar ya da sınıf fraksiyonlarıyla ve alımlamanın bağlantısal koşullarıyla (plak dinleme yoluyla -geç- bir tanışma / piyano çalma yoluyla -erken- tanışma -ki piyano en tipik burjuva müzik aletidir-) ilişkileri içinde (duruma göre az ya da çok bilinçli bir biçimde farkında olunan) kazandıkları dağılım özelliklerini hesaba katmak demektir.[16]

15 Ç.N.: Telli çekmeli müzik aletleri [*Instruments à cordes pincées*]: klavsen, gitar, mandolin; telli sürtmeli ve yaylı müzik aletleri [*à cordes frottées et à archets*]: alto, kontrbas, viyola, keman, viyolonsel; telli vurmalı müzik aletleri [*à cordes frappées*]: piyano.

16 Dağılım özellikleri düzeyinde saptanan karşıtlıklar, tümüyle stilistik nitelikler düzeyinde kayda geçen karşıtlıklarla sıklıkla benzerdir. Bunun böyle olması, üretim alanında, üreticilerin (ve yapıtların) konumları ile toplumsal uzamdaki tüketicilerin konumları arasındaki benzerliğin çok sık rastlanan bir durum olmasından kaynaklanır. Özetle söylersek, Mallarmé ve Zola arasındaki ilişkiye benzer bir biçimde, büyük olasılıkla Mallarmé meraklısının aynı zamanda Zola meraklısı olma olasılığı çok yüksektir: Eğer yapıtlar

Burjuvaların "izlenimcileri" yeğlemelerinin nedeninin, "izlenimcilerin" toplumsal dünyanın gerçekçi ya da eleştirel temsilini ve (kuşkusuz bu Renoir ve Goya arasındaki karşıtlığın bir boyutudur, Courbet veya Daunier'den bahsetmeksizin) doğanın ya da insan tabiatının hem lirik hem de natüralist kavrayışını, tüm diğer soyutlama biçimlerine karşın benimsemeleri olduğunu da görebiliyoruz. Aynı şekilde, sınıflar arasında farklı spor türlerinin dağılımını anlamak, sınıflar için, sporların kendilerine özgü algı ve değerlendirme kalıpları uyarınca temsil ettikleri farklı maliyet (ekonomik, kültürel ve "fiziksel") ve faydaları dikkate almakla mümkündür: kısa veya uzun vadeli fiziksel faydalar (sağlık, güzellik ve güç -vücut geliştirmede görünür ya da form korumada görünmez olan- vs.); iktisadi ve toplumsal faydalar (toplumsal terfi vs.); söz konusu sporların her birinin dağılımsal ve konumsal değerlerine (yani ender ya da yaygın olmaları ve az ya da çok açık biçimde bir sınıfa atfedilmelerinden dolayı ortaya çıkanlar -boks, futbol, rugby veya vücut geliştirmenin halk sınıflarına, tenis ve kayağın burjuvaziye ve de golfün büyük burjuvaziye atfedilmesi gibi) bağlı olan kısa ve uzun vadeli sembolik faydalar; bizatihi beden üzerinde harcanan çabayla yaratılan (örneğin zayıflık, bronzlaşma, az ya da çok belirgin olan kaslanma) ya da bazı sporların (golf, polo vs.) ortaya çıkardığı yüksek derecede seçici gruplara erişim ile yaratılan ayrışma faydası gibi.

Göstergelerin adsal özdeşliklerine duyulan pozitivist güvenin beraberinde kaçınılmaz olarak getirdiği sezgisellikten kurtulmak, ancak söz konusu iyeliklerden ve pratiklerden her birinin (XV. Louis konsolu ya da Brahms'ın senfonisi, *Historia*

---

arasındaki farklılıklar yazarlar arasındaki farklılıkları ifade etmek için vurgulanmışsa bu, bir yandan içeriklerinde olduğu kadar stillerinde de yazarlarının toplumsal olarak oluşturulmuş yatkınlıklarının (yani bu yatkınlıkların belirlenmesinde büyük oranda katkıda bulunduğu üretim alanındaki konumları ölçüsünde yeniden tercüme edilen toplumsal kökenleri) damgasını taşımalarından, ama aynı zamanda da yapıtların kendi karşıtlıkları ve yazarlarının üretim alanındaki karşıtlığından dolayı (ör: sol/sağ, açık/muğlak) kazandıkları ve akademik gelenek tarafından taşınan toplumsal anlam tarafından damgalanmış olmalarından kaynaklanır.

ya da *Figaro* okumak, rugby oynamak ya da akordeon çalmak vb.) toplumsal değerini *tümüyle sonu olmayan* bir incelemeye tabi tutmak koşuluyla mümkün olur. Hiç kuşkusuz Proust'un "Gazete okumak denilen tiksinç ve şehvetli edim sayesinde son yirmi dört saat içinde dünyamızda gerçekleşen felaketler, talihsizlikler, elli bin insanın yaşamına mal olan savaşlar, cinayetler, grevler, iflaslar, yangınlar, zehirlenmeler, intiharlar, boşanmalar ve bir de devlet adamlarının ve oyuncuların abartılı duyguları, hiçbir şeyi umursamayan bizler için, bir sabah keyfine dönüşüyor ve bütün bunları, belki biraz abartılı bir heyecanla, tavsiye üzerine sabahları içtiğimiz birkaç yudum sütlü kahveyle birlikte hazmediyoruz."[17] biçimindeki çözümlemesi aklımıza gelmese, gazete okumanın sınıfsal dağılımını bu kadar farkında olarak yorumlayamazdık. Bu *estet yorum,* gazete okumanın sağladığı, örneğin toplumsal ve uzamsal mesafeye ilişkin *değişkelere* ya da siyasi angajmana bağlı olarak, toplumsal dünyanın dolaylı ve göreceli olarak soyut deneyiminin, sınıfa göre gösterdiği *değişimler* ve *değişmezlerin* incelenmesini beraberinde getirir: Bir uçta yerel gazetelerin bölgesel haberleri, evlilikler, vefatlar, kazalar; diğer uçta uluslararası haberler veya başka bir ölçüye göre, dergilerdeki kraliyet evlilikleri, prenslik nişanları ya da siyasi angajman bağlamında Proust'un metninde iyi biçimde anlatılan uzaklaşma (siyasi militan öfkesi ya da coşkunluğuna varıncaya kadar).

Göstergelerin *toplumsal anlamının* bu türden ön bir incelemeye tabi tutulmaması, görünüşte çok ciddi olan araştırmaların bile sosyolojik açıdan okunmasını elverişsiz kılar: Ürünlerin açık değişmezliğinin, onların toplumsal kullanımlarının çeşitliliğini gizlediğini bilmeyen birçok tüketim anketi, istatistikçilerin toplumsal bilinçaltından doğrudan çıkmış kategorileri uygulayarak, ayrılmış olması gerekenleri bir kefeye koyar (taze fasulye ve kuru fasulye) ve aynı kefeye koyulması gerekenleri ayırır (kuru fasulye ve muz gibi -birincisi sebze olarak ikinci ise meyve olarak kabul edildiğinden dolayı-). Tek başına "pirinç" kategorisinin, ekseriyetle halk sınıflarına ait olan "sütlacı" ya

17 Ç.N.: Marcel Proust, *Sentiments filiaux d'un parricide, in Pastiches et mélanges,* Paris, Gallimard, 1. Baskı 1919, Idees, 1970, s.200. Proust'un bu alıntısı Banu Tellioğlu'nun çevirisiyle aktarılmıştır; bkz: Alain de Botton, *Proust yaşamınızı nasıl değiştirebilir,* çev : Banu Tellioğlu, Sel Yayınları, 2000.

da "pilavı", daha ziyade "burjuva" olan ya da daha net olarak söylersek entelektüelleri çağrıştıran "körili pilavı" (başlı başına bir yaşam stilini yansıtan "kepekli pirinçten yapılan pilav"dan bahsetmeksizin) gizlediği bilindiğinde, dıştan bakıldığında yansız gözüken "tahıl" kategorisindeki ürünler -ekmek, peksimet, pirinç, makarna- ve özellikle de bu ürünlerle imal edilen ürünlerin toplumsal sınıflara göre farklı tüketim çeşitleri nasıl değerlendirilmeli? Tüm olası toplumsal kullanımlara aynı şekilde uyum gösterilebilen "doğal" ya da mamül bir ürün var olmasa da, kuşkusuz salt "tek-anlamlı" olan çok az ürün vardır ve ürünün toplumsal kullanımını, kendisinden nadiren çıkarsanabilir: Eğer belirli bir kullanım için üretilmiş (rejim ekmeği) ya da geleneklerden (çay gibi) veya fiyatından dolayı (havyar gibi) belli bir sınıfla ilişkilendirilmiş ürünleri bir kenara bırakacak olursak ürünlerin çoğu, toplumsal değerlerini, toplumsal kullanımları içinde kazanır. Sonuç olarak, bu konularda sınıf farklılaşmalarını bulabilmenin tek yolu, akademik bilinçaltının soyut sınıflandırmaları açısından belirgin tek anlamlılıkları sorun yaratmayan kelimeler ya da şeyleri, tam bir anlam kazandıkları toplumsal kullanımlarıyla değiştirerek, araştırmanın en başında işin içine dâhil etmektir: Yani, örneğin fotoğraf çekme üsluplarını veya yemek pişirme üsluplarını, -ne parayı ne de zamanı hesaba katarak, hızlı ya da ekonomik olmasını dikkate almaksızın, tencerede ya da düdüklüde pişirme- veya bu işlemlerin sonuçlarını -aile fotoğrafı veya halk oyunları fotoğrafı, dana burginyon veya körili pilav gibi- dikkate almak gerekir.[18]

Tözsel olandan töze, -aşağı yukarı Wittgenstein'ın da dediği gibi- tözsel olanın sabitliğinden tözün sabitliğine doğru bir kayma gerçekleştirerek, meslek, yaş, cinsiyet veya eğitim düzeyi gibi eyleyicilere bağlı nitelikleri, "etken oldukları" ilişkilerden bağımsız *güçler* gibi ele alan tözcü [*substantialiste*] düşünme biçimi, "açıklayıcı etmeni" araştırma söz konusu olduğunda, kuşkusuz

18 Görünüşlerin sadece görünüşler için olduğunu ve bilimin toplumsal sınıflar arasındaki farklılıkları ancak, onları en baştan işin içine dâhil ederse bulabileceğini ve böyle yaparak da söz konusu farklılıkları *pozitivist bırakınız yapsınlara* teslim olmayla -tüm saflığı ve mükemmelliği içinde- yokmuş gibi göstermeye çalışanların gözünde ön yargılı olmakla suçlanacağını bir kez daha söylemeye gerek var mı?

daha çok olanak sunar. Böylelikle, belirleyici değişkende neyin belirleyici olduğu ve belirlenmiş değişkende neyin belirlenmiş olduğu sorusu dışlanmış olur; yani ortaya çıkarılmış nitelikler içinden, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, varsayılan göstergeler aracılığıyla, içinde belirlendiği ilişkiyi belirlemeye muktedir olan *uygun niteliğin* hangisi olduğu sorusu dışarıda kalır. Şu ya da bu gösterge ile şu ya da bu pratik arasındaki ilişkinin yoğunluğunun değişimlerine dair salt istatistiki hesap, istatistiki ilişkide ortaya çıkan ve istatistiki analizin kendi anlaşılabilirliğini araştırmaya yöneldiğinde keşfine katkıda bulunabileceği *etkilerden* tasarruf etmemize, sosyolojik hesap söz konusu olduğunda müsaade etmez. Sabit olarak kabul edilmiş bir değişken ile farklı pratikler arasındaki ilişkinin yerine, farklı *etkiler* dizisini, ancak ilişkinin kendisini ele alan ve istatistiki anlamlılığını değil de ilişkinin sosyolojik anlamını sorgulayan bir çalışma pahasına koyabiliriz: Sosyolojik açıdan anlaşılabilir sabit ilişkiler, istatistiki ilişkilerde hem aynı göstergede hem de farklı pratiklerde kendini ortaya koyar ya da gizlenir. Şu ya da bu "bağımlı değişken" ile *genel geçer nosyonlardan* başka bir şey olmayan ve böylelikle de görünürdeki "açıklayıcı gücü" toplumsal dünyanın *ortak bilgisinin* alışkanlığından kaynaklanan, eğitim düzeyi ve toplumsal köken gibi değişkenler arasındaki fenomenal ilişkinin yerine, bilimsel çalışma -anlık anlamanın yanlış kanıtlarından kopma pahasına- "iyi tanımlanmış kavramlar arasında kesin bir bağıntı"[19] ortaya koymaya çalışır. Bu bağıntı tüm istatistiki ilişkiye *rağmen* tespit edilen *sonuçların* ussal ilkesidir: Eğitim sisteminin dağıttığı soyluluk unvanları (ya da tersine, düşkünlük işaretleri) ile bunların kapsadığı pratikler ya da meşru sanat yapıtlarının gerektirdiği yatkınlıklar ile okul eğitimine özgü öğretme tarzının bilgimiz ve isteğimiz dâhilinde olmaksızın aşıladığı yatkınlıklar arasındaki ilişki: örneğin istatistiksel analizin sahte detaylandırmalarının beklenmeyen bir güç kazandığı "izlek analizi" [*path analisis*] gibi.

19 G. Bachelard, *Le rationalisme appliqué* (Uygulamalı Rasyonalizm), Paris, PUF, 1949, s. 106.

Unvanın Etkisi

Kültürel sermayenin aktarım mantığı ve eğitim sisteminin işleyiş biçiminden yola çıkıp, aileden miras alınan kültürel sermaye ile eğitim sermayesi arasında kurulan ilişkiyi göz önünde tutarak, müzik ya da resim konusundaki yetkinlik (ve bunun gerektirdiği ve olanaklı kıldığı pratikler) ile eğitim sermayesi arasında gözlenen güçlü bağıntıyı sadece eğitim sisteminin etkinliğine bağlayamayız (bu hususu, özellikle de öncesinde neredeyse hiç olmayan bir şeyi kazandırmaya çalışan sanat eğitiminin etkinliğine bağlamamız doğru olmaz): Aslında eğitim sermayesi, hem aile tarafından sağlanan kültürel aktarımın hem de okul tarafından sağlanan kültürel aktarımın (etkinliği doğrudan aileden miras alınan kültürel sermayenin hacmine bağlı olan) birikmiş etkilerinin ürünüdür. Değer aşılama ve dayatma eylemleriyle eğitim kurumu, (az ya da çok önemli bir bölümü için başlangıçtaki yatkınlığa, yani köken sınıfa göre) okul tarafından kabul görmüş bilgiler ve pratikler hakkında edinilmiş ve eğitim pazarında doğrudan kârlı olmayabilecek, deneyimleri ve bilgileri biriktirmeye yönelik "çıkar gütmeyen" bir biçim alarak, "okul" sınırlarının ötesinde uygulanma eğiliminde olan meşru kültüre ilişkin, genel ve nakledilebilir yatkınlıklar oluşturmaya katkıda bulunur.[20]

Kültürel olarak işlenmiş yatkınlığın genellenme eğilimi, aslında sadece burjuvaziye mensubiyetin ve bu arada da burjuvazinin haklarına ve görevlerine ulaşma yolunu açan unvanların, nesnel bir *gerekliliği* olan kültürel temellük etme işine müsaade etmekten ibarettir. Bu yüzden, öncelikle eğitim sisteminin kuşkusuz

20 Eğitim sistemi, "serbest" kültürü, müfredatında yazılı olan ve sınavlarla denetlenen konulara, egemen kültür içinde ayrı bir yer ayırmakla, en azında olumsuz olarak tanımlar. Kültürel bir nesnenin eğitim sistemi içinde en alt düzeyde öğretildiği ve zorunlu kılındığı ölçüde daha "okulsal" ("okulsal olanın" sınırı "ilkokul" olmakla beraber) olduğunu ve eğitim kurumunun daha yüksek eğitim düzeylerine doğru gidildikçe artan bir biçimde, hem "serbest" kültüre bir bedel atfettiği hem de kültürün ölçütlerinin daha "okulsal" olmalarını reddettiğini (yazarlar, tarihler, olaylar üzerine doğrudan ve kapalı uçlu sorularda olduğu gibi) biliyoruz.

en su yüzüne çıkmamış etkisi üzerinde, tüm grupların bireyleri hiyerarşik sınıflara ayırarak ürettiği *unvanlar dayatmasının* yarattığı, *statü tahsis etme etkisinin* istisnai durumu -pozitif hâlinde (soylulaştırma [*ennoblissement*]) negatif hâlinde (damgalama [*stigmatisation*])- üzerinde durmak gerekir. Diplomadan yoksun ama kültürel sermayeye sahip olanların tersine -ki bunlardan her zaman kendilerini kanıtlamaları beklenir çünkü sadece yaptıklarından ibarettirler, kendi kültürel ürünlerinin mirasçılarıdırlar- kültürel soyluluk unvanlarına sahip olanların -bir kana, bir toprağa, bir ırka, bir geçmişe, bir vatana, bir geleneğe bağlılıkla tanımlanan ve bu yönüyle bir işe, bir yapma bilgisine, bir işleve indirgenemez olan soyluluk unvanına sahip olanlarla benzeşen- sadece oldukları şey olmaları gerekir; çünkü onların tüm pratikleri, gerçekleştirildikleri *öz* gereğince, bu özün doğrulanması ve devamlılığı olarak faillerinin değerince değer kazanır.[21] Onları oldukları şey olmaya elverişli kılan ve meşrulaştıran unvanlarla tanımlanan, marifetlerini bunun öncesinde ve üstünde yer alan bir *özün* dışa vurumu hâline getiren kültürel soyluluk unvanlarına sahip olanlar, bir varlıklar hiyerarşisi içinde kurulu işlevlerin bölünmesine dair, Platoncu düşe göre, farklı doğalarından dolayı, otodidakt (kendi kendini yetiştirmiş) ve "yerine iş-görebilen" (dublör) gibi iki kere değersizleşmiş statülere mahkûm edilmiş, kültürün basit soysuzlarından ayrılmışlardır.[22] Soylular *özcüdür:* Varoluşu özün ortaya çıkması olarak görerek, bürokratik belleğin memuriyet sicillerinin ve adli sicillerinin kaydettiği iyi ve

21 Araştırmaya en yüksek direnç, en üst düzey eğitim diplomalarına sahip olanlar tarafından gösterilmiştir: *Tanımları gereği* kültürlü olduklarından, bilgileri üzerine değil ama *tercihleri* üzerine sorgulandıklarını hatırlatmışlardır. (Yazarların ve sanatçıların "edebî araştırmalara" cevap vermedeki hatırı sayılır, "dâhiliklerinin", "yaratıcılıklarının", "keşfediciliklerinin" evrenselliğine saygı herkesin malumudur.)

22 Unvanın toplumsal değerini oluşturan inanç değişmeden kaldığı sürece, örtük kalabilecek olan bu özcülük, sermaye tehdit edildiğinde en azından ırkçılığın ters biçimiyle zorunlu olarak ifade düzeyine ulaşır (örneğin soyluluk unvanlarının ya da okul unvanlarının yok olmakta olan aristokratlarda olduğu gibi).

kötü edimlere, oldukları şey için değer vermez; sadece kendileri *sayesinde gerçekleştikleri* özün devamlılığı ve resmedilmesi ilkesi uyarınca ve üslup farklılıklarını açıkça sergiledikleri oranda bir değer atfederler. Soyluları, özlerinin onlara dayattığını kendi kendilerine dayatmaya -"Asalet bunu gerektirir"-, kendileriyle ilgili kimsenin soramayacağı soruları kendilerine sormaya, kendi kendilerine yani özlerine layık olduklarını, kendilerine kanıtlamaya mahkûm eden de gene bu özcülüktür.[23] Böylelikle eğitim damgalarının ve sınıflamalarının nasıl etki ettiği anlaşılır. Ama bu etkiyi tümüyle kavramak için tüm soyluların şu niteliğini de dikkate almak gerekir: Soyluların, içinde kendilerini buldukları öz, kuralların ya da yönetmeliklerin bayağı ciddiyetinden sıyrılarak herhangi bir tanım çerçevesine girmeyi reddeder; bu "öz", doğası itibarıyla özgürlüktür. Dolayısıyla kaynağını büyük okullardan alan aristokrasi için "kültürlü insan" özüyle özdeşleşmek ve bunun, üstü kapalı ve söz konusu olan diploma ne kadar saygınsa bir o kadar kapsamlı olan gerekliliklerini kabul etmek tek ve aynı şeydir.

Öyleyse eğitim kurumunun, "genel kültürün" edinilmesini gerektiren *meşru otodidaktlık* teşebbüsünü amaçları bakımından ve araçları bakımından tanımlamasında paradoksal bir durum yoktur. Eğitim hiyerarşisi içinde (bölümler, disiplinler veya uzmanlıklar arasında vs. ya da düzeyler arasında) yükselindikçe, bu teşebbüs talebi artar. *Özünde çelişik* "meşru otodidaktlık" ifadesini kullanarak, diplomalara sahip olanların son derece yüceltilen "serbest kültür"ünü (müfredat dışı kültür) otodidaktın gayri-

23 Bu etki, kriz durumlarında, eski sisteme daha çok bağlı kalan, en ayrıcalıklı olanların, strateji değiştirmenin gerekliliğini kavramada en ağır olanlar olmalarını ve kendi ayrıcalıklarının kurbanı olmalarını yaratan mekanizmalardan biridir (iflas etmiş soyluların statülerine aykırı bir biçimde davranmak istememeleri veya büyük köylü ailelerinin mirasçılarının kendi yaşam koşullarından daha aşağı bir durumda olan birisiyle evlenmek yerine bekâr kalmayı tercih etmeleri durumunda olduğu gibi). Aynı şekilde, geleneksel zanaatkârlığın ve köylülüğün bazı fraksiyonlarında bulunan "asalet bunu gerektirir" ahlakının hafife alınamaz bir şekilde bu sınıfların tipik bir biçimde kendi kendinin sömürüsüne katkıda bulunduğu da gösterilebilir.

meşru "serbest kültür"ünden ayıran farkı belirtmeyi amaçlıyoruz: Genetik koddan ya da ensest tabusundan bahseden *Science et Vie*[24] dergisi okuyucusu, kendine benzer olanların evreninin dışına çıktığında alaylara maruz kalabilir; oysaki Lévi-Strauss veya Monod'un müzik ya da felsefe sahasındaki araştırmaları olsa olsa onların saygınlıklarının artmasına yol açar. Mutfak sanatı veya bitkilerle sağaltım, zanaatkârlık bilgileri ya da kalfanın yeri doldurulamaz bilgisi gibi, ister otodidakt tarafından biriktirilmiş bilgilerden, ister edinilmesi özellikle resmî olarak öğretme ve tasdik ile görevlendirilmiş kurumun denetimi dışında pratik içinde ve pratikle edinilmiş "deneyim"den ibaret olsun, gayrimeşru serbest kültür, toplumsal bir değer katılmaksızın, sadece teknik yararlılığı oranında değerlidir ve özel alandan çıkarak yetkili kılınmış becerilerle rekabete girdiğinde hukuki cezalandırmaya maruz kalır (hekimliğin yasa dışı uygulanmasında olduğu gibi). Özel bir yetkinliği (mühendislik unvanı gibi) resmî olarak garanti altına alan okul diplomasının zımni tanımı içinde, söz konusu diplomanın itibarı arttıkça derinliği ve kapsamı da artan bir "genel kültüre" gerçek olarak sahip olmayı da garanti altına aldığı yazılıdır.[25] Tersine, diplomanın resmî ve gerçek olarak garantilediği şeye dair, diğer bir deyişle garantilediği şeyi ne derecede garantilediğine dair hiçbir garanti talep edilemez. Bu sembolik dayatmanın etkisi, kültürel burjuvaziye tahsis edilmiş diplomalarda en üst derecesine ulaşır: Fransa'daki Grande Ecole'ler herhangi başka bir garanti olmaksızın, garanti ettikleri varsayılanın epey ötesine geçen bir yetkinliği garantiler. Bu ise, zımni olsa da, kendini öncelikle bizzat diploma sahiplerine ve de onlara statü olarak atfedilen nitelikleri gerçekten kendilerine sağlamalarını zorunlu kılan bir hükümle gerçekleşir.[26]

---

24 Ç.N.: *Science et Vie* veya *Science & Vie*, aylık Fransız bilimsel vülgarizasyon dergisi.

25 Meşru veya meşrulaşma yolunda olan yapıtların sembolik temellük araçlarının pratik ve bilge hâkimiyeti olarak bu meşru kültür veya meşrulaşma yolunda olan kültür, zamanın belli bir anındaki egemen tanımlaması içerisinde, soruların ölçmeyi amaçladığı, "kültürlü insanı" betimler.

26 Bu, aynı zamanda, statüsel olarak meşru kültürün (ve özel olarak da tarih ve

Eğitim sisteminin, öğrencileri meşru pratik içine alarak veya meşru pratikten dışlayarak saygın ya da değersizleşmiş konumlara yönlendirerek heves ve beklentilerin (diğer bir deyişle ben imgesinin ve öz saygının) manipüle edilmesi aracılığıyla uyguladığı bu etki, okul eğitiminin tüm aşamalarında kendini gösterir: Bölümlere, disiplinlere (felsefe ya da coğrafya, matematik ya da jeoloji gibi), eğitim kurumlarına (nispeten büyük olan Grande Ecole'ler ya da fakültelerle) ayrılma anlamına gelen ve İngiliz yazarların *allocation* adını verdikleri etki, verili konumun ve bu konumun nesnel olarak öngördüğü geleceğin toplumsal imgesi aracılığıyla ve bunların her şeyden önce parçası oldukları bir çeşit kültürel birikim ve kültürel tamamlanma imgesi aracılığıyla gerçekleşir.[27]

Eğitim sisteminin sınıflamalarının ürettiği resmî farklılıklar, sınıflanmış bireylerde, kolektif olarak kabul edilmiş ve savunulan farklılıklara inancı üreterek ve böylelikle de gerçek varlığı resmî varlığa yakınlaştırmayı amaçlayan tutumları oluşturarak, gerçek farklılıkları üretme (veya güçlendirme) eğilimindedirler. Günlük tutmak ya da ağır makyaj yapmak, tiyatroya ya da diskoya gitmek, şiir yazmak ya da rugby oynamak kadar eğitim kurumunun belirgin ve acil gerekliliklerine yabancı faaliyetler, kurum içerisindeki konuma kaydolan ve çeşitli dolayımlarla kendisini kesintisiz olarak hatırlatan *zımni bir gerekliliğe* dönüşebilirler. Bu dolayımlar arasında, öğretmenlerin bilinçli ya da bilinçsiz beklentileri ve etik yönlendirmelerinden kuruma sonradan dâhil edilmiş ve kurum tarafından güçlendirilmiş toplumsal

bilim gibi bu kültürün en tipik bir biçimde eril olan kısımlarında) ve özellikle de siyasetin bilhassa halk sınıfları ve orta sınıflarda önemli bir oranda erkeklere atfedilmesinden kaynaklanır.

27 Entelektüel veya bilimsel bir rekabet içinde güçlü bir eğitim sermayesinin sağladığı "avantajlar"ın arasında, en su götürmez olanlarından biri de, ele alınan sorunların derinliğinde olduğu kadar kullanılan stilin seviyesinde de kendini gösterebilen yüksek düzeyde kendine güven ve ihtirastır (bkz. Pierre Bourdieu "Le champs scientifique", *Actes de la recherche en sciences sociales* içinde, 2-3, 1976, s. 88-104.)

sınıf değerleri tarafından bizzat belirlenen arkadaş gruplarının kolektif baskısından bahsedebiliriz. Bu *allocation* ve onun gerektirdiği *statütahsisetme* etkileri, kuşkusuz önemli bir ölçüde, eğitim kurumunun öğretmediği, hatta açıkça zorunlu kılmasa da diplomalara ve bu diplomaların erişim sağladığı toplumsal konumlara *statü olarak atfedilen niteliklerin* bir parçası olan kültürel pratikleri dayatabilmesine katkıda bulunur.

Bu mantık, eğitim kanonu tarafından kabul gören, edebî ve felsefi yapıtlar gibi, özel bir yapıt kategorisiyle ilişki içinde olmakla edinilen meşru yatkınlığın, avangart edebiyat veya okulca daha az kabul gören sinema gibi, daha az meşru yapıtlara doğru yaygınlaşması olgusu içinde kuşkusuz geçerlidir: Genelleme eğilimi, meşru yapıtları *tanımaya* olan yatkınlığın, bu yapıtlardaki meşruluğu kabul etme ve daha önce bilinen bir şeyi yeniden tanıma yeteneğinin ayrılmaz olan yapıtları hayran olunması gereken varlıklar gibi algılama eğilimi ve becerisinin bizzat ilkesinde kayıtlıdır: örneğin, kendi tekillikleri içinde yapıtları nitelemeye özgü stilistik özellikler ("bu bir Rembrandt", hatta "Bu Kasklı Adam") veya bir yapıt kategorisine ait olma (bu bir izlenimci). Sinema yönetmenlerinin adı gibi "bedava" bilgileri biriktirme eğilimi ve yeteneğinin eğitim sermayesine daha yakından bağlı olduğu ve bu ilişkinin daha çok gelir düzeyine, ikametgâh ve yaşa göre değişen, salt sinemaya gitmekten daha kesin bir bağıntı olduğu böylelikle açıklanabilir.

Sunulan 20 film arasından izlenmiş film sayısıyla ölçülen sinemaya gitme alışkanlığı, daha az eğitimlilerde daha çok eğitimlilere kıyasla, ama aynı zamanda taşrada oturanlarda (Lille'de) Paris'te oturanlara kıyasla, dar gelirlilerde yüksek gelirlilere kıyasla ve yaşlılarda gençlere kıyasla daha zayıftır. Aynı ilişki "Centre d'études de supports de publicité"'nin (Reklam Araçları İnceleme Merkezi) araştırmalarında gözlemlenir: Anketten bir önceki hafta içinde en azından bir kere sinemaya gittiklerini söyleyenlerin (ki bu gösterge abartılı beyan eğiliminin özellikle yoğun olduğu, yıl içinde sinemaya gitme alışkanlığını ölçen bir soruya oranla daha güvenilirdir) oranı, kadınlarda er-

keklere göre biraz daha fazla (%7,8'e karşı %5,3); Paris ve çevresinde (%10,9), 100.000'den az nüfusa sahip kentlere (%7,7) oranla ya da kırsal bölgelere (%3,6) oranla daha yüksek; üst düzey yöneticilerde ve serbest meslek sahiplerinde (%11,1) orta düzey yöneticilere (%9,5), büro çalışanlarına (%9,7), vasıflı işçilere ve ustabaşılara (%7,3), yarı vasıflı işçilere (%6,3), küçük patronlara (zanaatkâr ve küçük esnaf) (%5,2) ya da çiftçilere (%2,6) oranla daha yüksektir. Ama asıl uçurum, gençler (21-24 yaş arasındakilerde önceki hafta içinde en az bir kere sinemaya gidenlerin oranı %22,4) ile yaşlılar (bu oran 35-49 yaş arasındakilerde %3,2, 50-64 yaş arasındakilerde %1,7, 65 ve üstü yaş grubunda %1,1), eğitim düzeyi yüksek olanlar ile olmayanlar (yükseköğrenim yapmış olanların %18,2'si geçen hafta sinemaya gittiklerini söylemişlerdir; bu oran, ortaöğretim mezunlarında %9,5, ilköğretim mezunlarında veya okula hiç gitmemiş olanlarda ise %2,2'dir) arasındadır. (*Étude sur l'audience du cinema,* Paris, 1975, XVI, 100s.; T.K.XIII bis).[28]

Yönetmenleri tanıma, sinemaya gitme pratiğinden ziyade sahip olunan kültürel sermayeye bağlıdır: 20 tane filmden oluşan bir liste içinden en az 4 yönetmenin adını ilkokul diplomasına sahip olanların sadece %5'i söyleyebilmiştir. Bu oran BEPC'ye veya lise diplomasına sahip olanlarda %10 ve yükseköğrenim yapmış olanlarda %22'dir. Oysaki bu kategoriler içinde, sunulan filmler arasından en az 4'ünü görmüş olanların oranı sırasıyla şöyledir: %22, %33 ve %40. Böylelikle sadece film tüketimi, eğitim sermayesine göre değişkenlik gösterirken (ama müzelere ve konserlere gitmeye kıyasla daha düşük oranda), film tüketimindeki farklar, farklı diplomalara sahip olanları birbirinden ayıran yönetmenleri tanımadaki farklılıkları tümüyle açıklamak için yeterli değildir. Bu çıkarım; caz, çizgi roman, polisiye roman ya da bilimkurgu gibi türler daha çok kabul gördüğünde, onlar için de kuşkusuz geçerli olacaktır.[29]

---

28 Bir roma rakamının takip ettiği T.K. harfleri ek istatistiksel kaynaklar listesine gönderme yapmaktadır. (bkz. 2. Ek)

29 Eşit eğitim seviyesine sahip olanlar içinde, yönetmenleri tanıma oranının Paris'te Lille'e kıyasla bariz bir biçimde daha fazla olmasını, buna ilaveten daha okulsal ve daha meşru konulara doğru gidildikçe Parisliler ve taşralılar arasındaki farkın daha büyük olmasını açıklamak için, kültürel olarak işlenmiş yatkınlığın, tüm "kültürel atmosfer" olarak adlandırılan şeyler içinde, yani ikametgâhın toplumsal bileşimi ve kültürel düzeyiyle belirlenmesine

Ek bir kanıt vermek gerekirse: Eğitim düzeyine göre hafif bir biçimde artsa da (eğitim düzeyi en düşük olanlarda %13 olan bu oran, ortaokul ve lise mezunlarında %18'e ve eğitim düzeyi daha yüksek olanlarda %23'e yükselir), özellikle izlenen film sayısı oranında değişen, sinema oyuncularını tanıma, televizyon sunucularının yaşamlarıyla ilgili en önemsiz olayları bilmeye benzer bir biçimde, meşru yatkınlıktan çok gündelik yaşamın şeyleri ve kişileri üzerine sıradan bilgilerin edinilmesini talep eden yatkınlığa daha yakın bir yatkınlık gerektirir. Gerçekten de sıklıkla sinemaya giden daha az eğitimliler, eğitim seviyesi yüksek olan sinemaseverler kadar çok sinema oyuncusu tanımaktadırlar.[30] Tersine, yönetmen tanıma, aynı eğitim düzeyinde olanlar arasında izlenen film sayısı oranında artıyorsa da bu konuda düzenli sinemaya gitme, eğitim sermayesinin yokluğunu telafi etmeye yeterli değildir: Sunulan filmler arasından en az dördünü izlemiş CEP diplomasına sahip olanların

---

katkıda bulunduğu bir arkadaş grubu tarafından uygulanan teşvik içinde ve dolayısıyla onların kültürel yatkınlıkları içinde ve bunlardan ayrılmaksızın, az ya da çok yoğun, az ya da çok farklılaşmış bir kültürel arz içinde bulduğu teşvikten bahsetmek gerekir.

30 Sunulanlar içinde en az dört filmi görenlerin arasından, ilkokul mezunlarının sadece %45'i dört sinema oyuncusunun adını sayabilirken, orta eğitim ve lise eğitimi almış olanların sadece %35'i bunu yapabilmektedir; yüksek eğitim almış olanlar içinde ise bu oran %45'dir. Sinema oyuncularına ilgisi çok yüksek olan büro çalışanları, en azından ortalama 2,8 oyuncunun ismini saymakta ama sadece bir yönetmeni tanımaktadır. Oysaki zanaatkârlar ve küçük esnaf, nitelikli işçiler ve ustabaşıları sadece ortalama olarak 0,8 sinema oyuncusunu ve 0,3 yönetmeni sayabilmektedirler (aynı oranda çok oyuncu tanıyan -ortalama 2,4- sekreterler ve ticaret sektöründeki orta dereceli yöneticiler, daha fazla yönetmen tanımaktadırlar -ortalama 1,4- hatta sağlık ve sosyal hizmet çalışanları sinema oyuncusuna oranla -1,4- biraz daha fazla yönetmen -1,7- sayabilmektedirler. Sinema oyuncularına olan ilgiye benzer bir yatkınlığın ürünü olan ve ünlülerin yaşamları hakkında bilgi veren haftalık dergileri okuma alışkanlığı, kadınlarda erkeklere oranla daha yaygınken (*Ici Paris* dergisini sekiz günden az bir zaman içersinde okumuş olanların oranı kadınlarda %10,8, erkeklerde ise %9,3), bu oran nitelikli işçilerde ve ustabaşılarda %14,5, niteliksiz işçilerde %13,6 veya büro çalışanlarında %10,3, orta dereceli yöneticilerde %8,6 ve özellikle de üst düzey yöneticilerde ve serbest meslek sahiplerinde %3,8'dir. (Centre d'étude des supports de publicite (Reklam Araçları İnceleme Merkezi), *Onzième étude sur les lecteurs de la presse,* 1975, 1. bölüm, s.242.)

%45'i herhangi bir yönetmenin adını söyleyemezken, bu oran BEPC'ye ve lise diplomasına sahip olanlarda %27 ve yükseköğrenim diplomasına sahip olanlarda %13'dür.

Böyle bir yetkinlik, bazı sinemaseverlerin veya caz severlerin kendilerini zorunlu olarak adadıkları bir okul çalışmasını andıran karikatürvari bir çalışmayla edinilmez (filmlerin tanıtım yazılarını fişlere not edenler gibi[31]), aksine çoğu zaman, meşru kültürün aile içinde veya okul aracılığıyla edinilmesiyle yatkınlığın olanaklı kılındığı, kasıtlı olmayan öğrenmelerin bir sonucudur. Genel uygulamada geçerli olan algı ve değerlendirme kalıpları kümesiyle donanmış, bu nakledilebilir yatkınlık, farklı kültürel deneyimlere doğru yönlenen, onları algılamayı, sınıflamayı ve de başka bir biçimde akılda tutmayı sağlayan şeydir: Mensup oldukları grubun tamamıyla ("Gördünüz mü?" "Görmek lazım." biçiminde -ki bunlar düzene çağırmadır-) meşru sınıflamalar ve -bu şekilde adlandırılmaya layık- tüm sanatsal degüstasyonlara olmazsa olmaz bir eşlik etme söylemi üretmekle görevlendirilmiş tüm eleştiri çevreleri tarafından, görülmeye değer olan ile doğru görme biçiminin belirlenmesinde yardım almış bazılarının, sadece "Burt Lancester'lı bir western" gördüğü yerde, diğerleri "John Sturges'ün kariyerinin başlangıcını", veya "Sam Peckinpah'ın en son hâlini" görürler.

Bu analizler eğitim kurumunun öğretmediği ve açıkça talep etmediği kültürel pratiklerin güçlü bir biçimde eğitim düzeyine bağlı olarak değiştiğini açıklamakta yeterli olacaktır (bunu söylerken tabii ki, gözlemlenen bağıntı içinde, okuldan veya diğer sosyalleşme mercilerinden, özellikle de aileden gelen etkilerin ayrımlarını geçici olarak bir yana bırakıyoruz). Ama yine de dip-

31 Özellikle de kültürel sermayeye sahip küçük burjuvazi arasında, yönetmen ve sinema oyuncusu bilgileri, filmlere ilişkin doğrudan deneyimin ötesine geçen tutkulu "sinemaseverler"le karşılaşırız: Büro çalışanlarının %31'i görmedikleri filmlerin oyuncularını sayıyor, sağlık hizmeti çalışanlarının %32'si görme fırsatını bulamadıkları filmlerin yönetmenini tanıyor. (Bu durum zanaatkârlarda ve küçük esnafta gözlemlenmezken, nitelikli işçilerin ve ustabaşıların sadece %7'si görmedikleri filmlerin oyuncularını tanıyor.)

lomanın, meşru kültür evrenine erişme koşulu gibi iş görmesini, başka bir etkiyi, üstelik daha iyi gizlenmiş bir etkiyi göz önüne almaksızın açıklayamayız: Eğitim kurumu bizzat öğretme koşulları aracılığıyla burjuva ailesinin etkinliğini ikiye katlar. Meşru kültür evreninin her zaman zımnen ve en katı biçimde dayattığı giriş haklarını zorunlu kılan diplomalar aracılığıyla işaret edilen varoluş koşulları, aynı zamanda unvanların ve estetik yatkınlığın edinilme koşullarıdır. Daha sonra kanıtlayacağımız şeyi öngörerek şunu ortaya koyabiliriz: Uzun bir eğitim sürecinin gerektirdiği ya bir burjuva kökenine ya da burjuvamsı bir varoluş biçimine veya daha sıklıkla gözlemlenen durumlarda, bu her iki niteliğin de bir araya gelmesine bağlı olduklarından diplomalar, estetik yatkınlığı edinme kabiliyetinin bir garantisi olarak ortaya çıkar.

Estetik Yatkınlık

Tüm meşru yapıtların bizatihi kendi algılanma yasalarını dayatma eğiliminde olduklarını ve söz konusu algılamayı zımnen belli bir yatkınlığı ve belli bir yetkinliği kullanıma sokan tek meşru algılama biçimi gibi tanımladıkları olgusunu onamak, özünde özel bir algılama biçimi oluşturmak ve böylelikle sanatsal meşruiyetin kabul edilmesini temellendiren bir yanılsamaya boyun eğmek anlamına değil, tüm eyleyicilerin, isteseler de istemeseler de kendilerini bunlara uygun hâle getirme araçlarına sahip olsunlar ya da olmasınlar, nesnel olarak bu yasalarla ölçüldükleri olgusunu saptamak anlamına gelir. Bu, aynı zamanda kendimize, bu yatkınlık ve yetkinliklerin doğal yetenekler olup olmadığını -karizma ideolojisinin sanat yapıtıyla kurulan ilişkiye dair söylediği gibi- veya öğrenme sonucunda kazanılıp kazanılmadığını belirleme, sanat yapıtıyla daha genel olarak da yüksek kültür yapıtlarıyla karşılaşma sırasında beliren yetenek sınıfları arasındaki eşitsiz dağılım mucizesinin gizli koşullarını ortaya çıkarma fırsatı tanıma anlamına gelir.

Toplumsal açıdan sanat yapıtı olarak tanımlanan nesnelere toplumsal olarak "uygun" sayılan biçimde yaklaşmanın tek yolu

olan, yani tümüyle estetik bir kaygıyla ele alınmayı hem talep hem de hak eden nesneleri, sanat yapıtı olarak kabul etme ve kurmaya muktedir olan estetik yatkınlığın tüm özcü analizleri başarısızlığa mahkûmdur: Aslında bu tür araştırmalar, eğitim tarafından sınırsızca yeniden üretilen tarihin bu ürününün kolektif ve bireysel doğuşunu dikkate almayı reddederek, kurumun tek varlık koşulunu, yani kurumun keyfî zorunluluğunun temelini oluşturan tarihsel nedeni ortaya koymayı olanaksız hâle getirirler. Erwin Panofsky'nin gözlemlediği gibi, eğer sanat yapıtı, estetik bir maksada göre algılanmayı talep eden şey ise *(demands to be experienced esthetically)* ve öte yandan tüm nesneler doğal ya da yapay olsunlar, estetik bir maksada göre algılanabilir şeyler iseler, sanat yapıtını "yapanın" estetik bir maksadı olduğu çıkarımından -Saussure'ün bir formülünü aktarırsak- estetik nesneyi yaratan şeyin estetik bakış açısı olduğu sonucundan nasıl kaçınılabilir? Panofsky döngüden çıkmak için sanat yapıtına skolastik anlamda bir "maksat" atfetmek zorundadır: Estetik algının, bir biçimde, örneğin frene basma türünde pratik bir yanıtı talep eden kırmızı ışık gibi bir işaretin nesnel maksadının pratik yadsınmasıyla oluşmasına benzer şekilde, tümüyle "pratik" olan bir algı da bu nesnel maksadı yadsır. Böylelikle, kendileri de doğal nesnelerle karşıtlıkları içinde tanımlanan işlenmiş nesneler sınıflaması içinde sanat nesneleri kategorisi tümüyle estetik bir maksada göre algılanmayı talep etmeleriyle, yani *işlevlerinden* çok *biçimleriyle* tanımlanırlar. Fakat bu türden bir tanımı nasıl işe yarar kılmalı? Panofsky'nin kendisi de işlenmiş bir nesnenin hangi anda sanat yapıtına dönüştüğünü, yani hangi anda biçimin işlevin önüne geçtiğini bilimsel olarak belirlemenin hemen hemen imkânsız olduğunu gözlemlemiştir: "Bir arkadaşıma bir yemek daveti notu yazdığımda, mektubum öncelikle bir iletişim aracıdır ama el yazının biçimine dikkat ettiğim oranda, bir kaligrafi yapıtına dönüşme eğilimindedir, kullandığım dilin biçimine gösterdiğim özen arttığında ise edebî veya şiirsel bir

yapıta dönüşme eğilimi taşır."[32] Bu, teknik nesnelerle estetik nesneler arasındaki ayrım çizgisinin, bu nesnelerin yaratıcısının "maksadı"na bağlı olduğu anlamına mı gelmektedir? Aslında, bu "maksat"ın kendisi de basit teknik nesneler ile sanat nesneleri arasındaki her zaman belirsiz ve tarihsel olarak değişen sınırı tanımlama çabası içinde olan toplumsal normların ve uzlaşmaların ürünüdür: Panofsky, "Klasik beğeninin özel mektuplardan, resmî söylemlerden, kahramanların kalkanlarından *sanatsal* olmalarını beklediğini, modern beğeninin ise mimariden ve küllüklerden *işlevsel* olmalarını talep ettiğini" gözlemler.[33] Fakat yapıtın anlaşılması ve değerlendirilmesi bir yandan kendisi de sanat yapıtıyla ilişkiyi belli bir tarihsel ve toplumsal durum içerisine oturtan uzlaşımsal normların bizzat bir işlevi olan izleyicinin maksadına, öte yandan ise izleyicinin bu kurallara uyma yeteneğine, yani izleyicinin sanatsal formasyonuna bağlıdır. Bu kısır döngüden çıkmak için, sanat yapıtı olarak sanat yapıtının "saf" algısına dair idealin (göreceli olarak özerk bir sanat alanının oluşmasına eşlik eden) sanatsal meşruluk ilkelerinin kesin olarak belirlenmesinin ve sistemli hâle getirilmesinin ürünü olduğunu gözlemlemek yeterlidir. Estetik algılama modu, günümüzde kazandığı en "saf" hâliyle, sanatsal üretim modunun belli bir aşamasına tekabül eder: "izlenimcilik sonrası" resim sanatının tümünde olduğu gibi, *biçimin işlev üzerindeki mutlak önceliği,* temsil biçiminin temsil nesnesine göre önceliğini onaylayan bir sanatsal niyetin ürünü olan bu sanat, kendinden önceki sanatın sadece koşullara bağlı olarak aradığı, tümüyle estetik bir yatkınlığı, *kategorik olarak* zorunlu kılar. Sanata dair bir araştırmanın amacı, kendinde olan saf niyetini herhangi bir nesneye uygulamaya muktedir olan sanatçının yaratıcı tutkusu, sanatsal bir niyetle üretilmiş olsun olmasın, herhangi bir nesneye tümüyle estetik bir niyeti uygulamaya muktedir olan estetin sonsuz kullanımına açıktır.

---

32 E. Panofsky, *Meaning in the Visual Arts,* New York, Doubleday Anchor Books, 1955, s.12.

33 E. Panofsky, *a.g.e.*, s.13.

Bu zorunluluk, sanat müzesinde nesnelleşir; estetik yatkınlık, sanat müzesinde kurumsallaşır: Estetik-dışı çıkarlara ve işlevlere oranla, sanatsal eylemlerin özerkleşmesini en iyi biçimde ortaya koyan ve gerçekleştiren yapıtların yan yana getirilmesidir. Yapıtların yan yana getirilmesi, aslen birbirinden oldukça farklı, hatta uyumsuz, (çarmıh ve fetiş, Pieta[34] ve natürmort gibi) dikkati zımnen işlevden çok biçime, teknikten çok konuya çeken ve tamamen özel ama aynı zamanda da gerekli stillere göre oluşturulmuş, aşina olunan bir estetiğin keyfî kanonlarının tanımladığı gibi gerçekçi bir temsil beklentisini pratikte tartışmalı kılan, böylelikle de stilistik görecelilikten bizzat temsil işlevinin nötrleşmesine geçişi sağlayan işlevlere bağlanmıştır. Bu ana kadar, koleksiyoncunun merak konusu olan ve gerek tarihsel gerekse etnografik belge olarak değerlendirilen nesnelerin sanat yapıtı statüsüne kavuşması, estetik bakışın tüm gücünü maddileştirir. Bunu yaparken de mutlak iktidarın kesin bir olumlamasından başka bir şey olmamanın ve bundan dolayı da şüpheli olmanın cezası olarak, sanatsal seyrin artık saf beğeninin zorunlu bir öğesi hâline gelmiş olan, anlık aydınlanma ve anlama yanılsamasını bozan bir uzmanlık bileşeni taşıması gerektiğinin yadsımasını bütünüyle zorlaştırır.

Saf Beğeni ve "Barbar Beğeni"

Sonuçta sanatçının bu yeni fetişi ürettiği (tüm entelektüel alanın suç ortaklığıyla) bu ilk uygulamayı yeniden üretmek zorunda bırakılan seyirciden, bugüne dek kuşkusuz hiç bu kadar çok şey talep edilmemişti.[35] Ama karşılığında seyirciye hiç de bu kadar

34 Ç.N.: Pietâ: kucağında ölü İsa Mesih'i tutan Meryem Ana heykeli.

35 Tümüyle estetik olan yatkınlığı "pratik" yatkınlıkla karşı karşıya getiren şeyin oluşmasına dair amnezinin "doğa" olarak kurulmasına yol açtığı bu "saf" yatkınlığın kolektif ve bireysel doğuşunun daha derin bir analiz için bkz: P. Bourdieu, "Disposition esthetique et competence artistique", *Les temps modernes* içinde, 1971, 295, s.1345-1378 ve P. Bourdieu, "L'invention de la vie d'artiste", *Actes de la recherche en sciences sociales* içinde, 1975, 2, s. 67-93. *Illusio* ve onu üreten *collusio*'nun bir analizi için, Bkz: P. Bourdieu, "La production de la croyance", *Actes de la recherche en sciences sociales* içinde, 1977, 13, s. 3-43.

çok şey verilmemişti: Kötü idare edilen bir lüksün ilkel gösterisinde ayrışmayı arayan "gösterişçi tüketim"in naif teşhirciliği, esteti, güya "şahıslarda" "kişilerde" kaydedilmiş bulunan temel bir fark aracılığıyla genelden ayrıştıran saf bakışın gücünün (ki bu neredeyse yaratıcı bir güçtür) yanında hiç kalır. Doğal yeteneklere dair karizma ideolojisinin, "özünde halk tarafından rağbet edilmeyen, hatta halk karşıtı olan" bu sanatta bulduğu tüm desteği fark etmek için Ortega y Gasset'yi okumak yeterlidir. Ona göre, bu sanat oluşturduğu "ilginç bir sosyolojik" etkiyle halkı "ondan anlayanlar ve anlamayanlar olarak" iki "antagonist" "kasta", bölen modern sanattır. Bu ise, Ortega y Gasset'ye göre: "Bazılarının diğerlerinden men edilen bir anlama organına sahip oldukları ve insan türünün birbirinden ayrı iki farklı çeşidi olduğu anlamına gelir. Yeni sanat, romantik sanat gibi herkes için değildir ama özel olarak yetenekli bir azınlığa yöneliktir." "Bu ayrıcalıklıların, duygulu soyluların, sezgili aristokrasinin sanatı"nın, esinlediği "aşağılama" ve "karanlık küçümseme hissi"yle, "sanatsal kutsamalara layık olmayan" kitleyi tahrik ettiği söylenebilir. "Bir buçuk asır boyunca 'halk' kitle toplumun tamamı olarak görüldü. Stravinsky'nin müziği ya da Pirandello'nun oyunu, 'basit halkı' olduğu gibi, yani toplumsal yapının diğer bileşenleri içinden sadece biri, tarihsel sürecin devinimsiz malzemesi, manevi kozmosun ikincil bir etmeni olarak algılanmasını dayatacak sosyolojik bir güce sahipti. Öte yandan, genç sanat, 'en iyilerin' çokluğun tekdüzeliği içinde birbirlerini tanımalarına ve onamalarına katkıda bulunur ve onlara sayıca çoğalmamak ve çokluğa karşı savaşmak olan görevlerini öğretir."[36] *Happyfew*'ların (mutlu azınlıkların) kendi kendilerini meşrulaştıran hayal güçlerinin sınırsız olduğuna ikna olmak için, "dünyaca ünlü felsefeci olarak kabul edilen" Suzanne Langer'in şu güncel yazısına atıf yapmak gerekir: "Eskiden, kitlelerin sanata erişimi yoktu; müzik, resim, hatta kitaplar zengin insanlara ayrılmış hazlardı. Fakirlerin,

36 J. Ortega y Gasset, "La deshumanizacion del arte y otros ensayos de estetica" (Sanatın ve Diğer Estetik Denemelerin İnsandışılaştırılması), 11. baskı, Madrid, *Revista de occidente* içinde, 1976 (ilk baskı 1925), s.15-17.

"avamlar"ın kendilerine olanak tanınmış olsaydı bunların tadını çıkartabileceklerini varsayabilirdik. Fakat herkesin okuyabildiği, müzeleri ziyaret edebildiği, en azından radyodan klasik müzik dinleyebildiği günümüzde, bu şeyler üzerindeki kitle yargısı bir gerçeklik hâline geldi ve klasik sanatın doğrudan duyulara hitap eden bir haz *(a direct sensuous pleasure)* olmadığı kesinliğe kavuştu. Bu kesinlik olmasaydı, eğitilmemiş beğeni de işlenmiş, kültürlenmiş beğeni de -pastalar ve kokteyler gibi- sanat tarafından eşit düzeyde pohpohlanacaktı."[37]

Ayrışma [*distinction*] ilişkisinin (bilinçli olarak genelden kendini ayrıştırma niyetini içerebilen ya da içermeyen) estetik yatkınlığın aksesuarı ve yardımcı bir öğesi olduğuna inanmamak gerekir. Saf bakış, -kendisi de gerçekleşme koşullarından dolayı bir toplumsal kopuş olan-, dünyaya ilişkin sıradan tutumdan bir kopuşu gerektirir. Rönesans'tan beri sanatın sahip olduğu bir niyeti sonuna kadar götüren modern sanata, tüm "insani" şeylerin, yani *sıradan* insanların *sıradan* varoluşları içerisinde seferber ettikleri tutkuların, heyecanların, duyguların ve aynı anda da bunlara yol açan tüm temaların ya da nesnelerin sistematik bir reddini atfeden Ortega y Gasset'yi takip edebiliriz: "İnsanlar, bir dramı kendilerine sunulan insan yazgılarıyla ilgilenmeyi başardıklarında ve bu yazgılara yaşamın gerçek olayları gibi katıldıklarında severler."[38] "İnsani" olanı reddetmek, tabii ki genel olanı reddetmektir; yani *ortak* "*kolay*" ve hemen ulaşılabilir olanı reddetmek, öncelikle de estetik hayvanı saf ve basit hayvanlığa, duyusal hazza ya da duyusal arzuya indirgeyen her şeyi reddetmektir: İnsanları, güzel şeylerin temsillerine ve özellikle de doğrudan duyulara ve duyarlılığa hitap edenlere "güzel" demeye yönlendiren temsilin içeriğine gösterilen ilgi, temsil hakkındaki

37 Suzanne K. Langer, On Significance in Music, in *Aesthetic and the Arts* içinde, derleyen Lee A. Jacobus, Mc Graw-Hill, Book Cy, New York, 1968, s.182-212. (Daha sonra incelenecek olan saf haz ile duyuların hazzı arasındaki karşıtlığın -Kant'a tüm bilinçli referansların dışında sonsuz bir içimde yeniden icat edilmiş- Kantçı temasını burada görebiliriz.)

38 J. Ortega y Gasset, *a.g.e.*, s.18-19

yargıyı temsil edilen nesnenin doğasına bağlamayı reddeden kayıtsızlık ve mesafe uğruna yadsınmış olur.[39] Görülüyor ki "saf" bakışı, kendisine karşı tanımlandığı naif bakışla beraber betimlemeden (ve tersi) anlatmak kolay değildir. Bu birbiriyle çatışan bakışlardan birinden birinin, *yansız* tam, "saf" bir betimlemesi yoktur. ("Popüler estetiğin" bilge estetiğe göre kendini tanımladığını ve meşru sanatta ve onun "popüler" beğeni hakkındaki olumsuz yargısına atfın, güzelliğin popüler deneyimine sürekli musallat olduğu ne kadar bariz olsa da, bu estetik bir göreceliliğe razı olunması gerektiği anlamına gelmez.) Reddetme mi, kendini mahrum etme mi? Halk sınıflarının nesnel olarak estetik konum almalarına, sistemli bir estetiğin uyumunu getirmeye kalkışma, her türlü bilge estetiğin temelinde yer alan popüler vizyonun kesin olarak olumsuz temsilinin -hatta bilmeden de olsa- dayatılmasına izin vermekten daha az tehlikeli değildir.

Popüler "Estetik"

Sanki her şey, "popüler estetik" biçimin işleve bağlanmasını gerektiren sanatın ve yaşamın devamlılığının doğrulanması üzerine ya da bilge estetiğin ilkesinde yer alan reddin reddi, yani sıradan yatkınlıklar ile tümüyle estetik yatkınlıklar arasına çizilen ayrım üzerine kurulmuşçasına işler. Halk sınıflarının ve orta sınıfların kültürel sermaye açısından daha az zengin olan fraksiyonlarının, her türden biçime dair araştırma karşısındaki düşmanlıkları, resim konusunda olduğu kadar tiyatro konusunda da veya daha az meşruiyete sahip fotoğraf ve sinema konusunda da daha belirgin olarak doğrulanır. Halktan seyirci, tiyatro ve sinemada olduğu gibi, mantıksal ve kronolojik olarak *happyend'e* (mutlu sona) yönlendirilmiş "entrikalardan" hoşlanır ve basitçe çizilmiş

39 "Kültürlü" seyircinin ayrışma endişesi, sanatçının dış taleplere göre (en görünür şekli sipariş) özerkliğini doğrulama ve bütünüyle hâkim olduğu biçimi, *işleve* oranla ayrıcalıklı kılma endişesiyle (üretim alanının özerkliğini kazandığı ölçüde daha da artarak) karşılaşır -ki bu sonuncusu sanatçıyı, sanatçılar için sanat anlamındaki sanat için sanatla birlikte salt biçimin bir sanatına götürür-.

durumlar ve karakterler karşısında, "tiyatro ve ikizi" [*le théatre et son double*] gibi ikircikli ve sembolik figürler ve eylemler ya da tiyatronun bilmecemsi sorunları karşısında -Beckett'in acınası "kahramanları"nın var olmayan varoluşlarından ya da Pinter usulü garip bir şekilde sıradan ve kesintisiz bir şekilde saçma konuşmalardan bahsetmeksizin- olduğundan daha iyi hisseder. Çekincelerin ya da retlerin mantığı, sadece aşina olma eksikliğinden değil, aynı zamanda biçime dair araştırmanın, özellikle de "oyun içinde oyun" biçimlerinin hepsinde olduğu gibi, tiyatronun bir yanılsama sanatının "avam" baştan çıkarmalarından yararlanmayı reddederek kendini feshettiğinde, sistemli bir biçimde boşa çıkardığı derin katılım beklentisinden ileri gelir. Pirandello "oyun içinde oyun" paradigmasını, olanaksız bir temsilin temsilini sahnelediği oyunlarında gösterir: "Altı kişi yazarını arıyor.", "Şöyle ya da böyle..." [*Comme ci ou comme ça*] ve "Bu akşam doğaçlıyoruz." [*Ce soir on improvise*]. Genet ise "Zenciler" [*Négres*] adlı oyununda bunun formülünü verir: "Sizden öğrendiğimiz iletişimi olanaksız kılma nezaketine sahip olacağız. Bizi ayıran ilksel mesafeyi görkemli jestlerimizle, usullerimizle, cüretkârlığımızla arttıracağız çünkü biz aynı zamanda oyuncuyuz." Karakterlerin sevinçleri ya da acılarıyla özdeşleşerek, onların yazgılarıyla ilgilenerek, onların umutlarını, amaçlarını ve davalarını paylaşarak, onların yaşamını yaşayarak oyuna girme arzusu, kendilerini unutturdukları ve yapıtın içeriğinin algılanmasına engel oluşturmadıkları takdirde, biçime dair araştırmaları ve tümüyle sanatsal etkileri kabul etmeye kalkışan bir *yatırım* biçiminden, saflıktan, naiflikten, seyircinin safdilliğinden nasibini almaktan kaynaklanır (eğlenmek için buradayız).

Her yapıt kategorisini takipçisiyle buluşturan kültürel mezhepleşme nedeniyle, halk sınıflarına mensup olanların modern sanat çalışmaları karşısında gerçekten hissettikleri sahici yargıları elde etmek kolay olmaz. Bazı yüksek sanat gösterilerini eve taşıyan televizyon veya yüksek kültür yapıtlarını ve bazen de avangart yapıtları halktan izleyicilerin karşısına göz açıp kapayıncaya

kadar getiren -Beaubourg[40] veya Kültür Evleri[41] gibi- bazı kültürel deneyimler, halk sınıfları arasında her türlü meşru kültür anketinin ister istemez yarattığı kadar yapay ya da gerçek dışı, hakiki deneysel durumlar yaratır. Böylelikle, sergilenen bazı nesneler karşısında, başkaldırıyla karışık bir tür paniğe kadar varan kafa karışıklığını gözlemleyebiliriz: Ben'in,[42] açılışından kısa bir süre sonra Beaubourg'da sergilenen kömür yığını düşünülebilir. Sergilenen bu nesnelerin, bir alana ve bu alanın görece özerk tarihine yaptıkları göndermeyle bütünüyle belirlenen yanılsamalı (parodik) maksatları sağduyuya ve sağduyuya sahip insanlara karşı bir saldırı, bir meydan okuma gibi görülür. Biçime dair araştırma, alışkın oldukları gösterilerin içine -Averty'nin[43] yaptığı özel efektlerle donanmış televizyon programlarında olduğu gibi- sızdığında bile, halk sınıflarından izleyiciler, bu saf oyunları sadece gerekli görmedikleri için değil, kimi zaman da bu oyunların gerekliliğinin belli bir üretim alanının mantığından, onları bu oyunlar aracılığıyla dışlayan mantıktan kaynaklandığını anladıkları için ayaklanırlar: "Ben tüm bu parçalara ayrılmış şeyleri sevmiyorum. Bir baş görülüyor, bir burun görülüyor, bir bacak görülüyor (...) üç metre boyunda, iki metre genişliğinde kollara sahip bir şarkıcı görülüyor, siz bunu eğlenceli mi buluyorsunuz? Hiç hoşlanmıyorum, bu çok aptalca, şeyleri deforme etmenin nesi ilginç anlamıyorum." (Kadın fırıncı, Grenoble.)

40 Ç.N.: Georges Pompidou Ulusal Sanat ve Kültür Merkezine [Centre national d'art et de culture Georges Pompidou] (CNAC) Beaubourg Mahallesinde olmasından dolayı verilen isim.

41 Ç.N.: Kültür evleri: 60'lı yılların başında Fransız Kültür Bakanlığı tarafından özellikle Paris dışında (taşra ve banliyölerde) kurulmuş kültür ve sanat merkezleri.

42 Ç.N.: Gerçek adı Benjamin Vautier olan, İsviçre kökenli Fransız sanatçı. Ben, özellikle avangart performans, enstalasyon ve resimleriyle tanınır.

43 Ç.N.: Jean-Christophe Averty, Fransız televizyon sunucusu. Averty televizyon programlarında enkrüstasyon [*incrustation*] efekti kullanmıştır. Enkrüstasyon, ayrı ayrı çekilmiş görüntüleri birbiri üzerine montajlama özel efektidir. (Örn. Meteoroloji haberlerinde sunucunun ve ekranda gösterilen harita simülasyonlarının üst üste bindirilmesi.)

Edebiyat ya da tiyatroda, *karanlığa* yol açan biçime dair araştırma, kimi zaman halktan izleyici nezdinde bazen cahili uzak tutma isteği gibi görülen veya bir görüşmecinin televizyondaki bazı kültür programları hakkında dile getirdiği gibi sadece "kültürlü olanlara hitap eden, halkı aşan konuşmalar yapma"nın göstergelerinden biridir.[44] Biçime dair araştırma, meşru kültürün kutsal, ayrılmış, ayırıcı özelliğini her daim bizzat beyan ettiği bu donanımının içinde yer alır: Büyük müzelerin donmuş ihtişamı, operaların ve büyük tiyatroların görkemli lüksü, dekorlar ve konser dekorları.[45] Tüm bunlar sanki halktan seyirci, sanatta olduğu gibi yaşamda da biçim vermenin, biçimlendirmenin ne demek olduğunu bulanık bir biçimde anlıyormuş gibi işler: Halktan seyirci, kusursuz biçimciliği aşinalık kurma dürtüsüne karşı sürekli bir ikaz gibi işleyen burjuva kibarlığında olduğu kadar, dile getirir göründüğü şeyi aslında gizleyen ve yadsıyan bir sanatta da, anlatımsal olan, yani halka özgü söyleyişin *anlatımsallığında* zirvesine ulaşan içeriğe getirilen *sansürü* ve bu

44 Tüm saf araştırma türlerine karşı bu düşmanlığı farklı araştırmalar doğrular. Böyle bir araştırma, *Les Perses* (diyalogların ve görünür bir anlatının yokluğu yüzünden izlenmesi güç olan stilize gösteri) karşısında seyircilerin konsantrasyonlarını yitirdiklerini saptamıştır [*Les Téléspectateurs en 1967* (1967'de Televizyon Seyircileri) Rapport des études de marché de l'ORTF, I, s.69]. Klasik tarzdaki "UNICEF galası" ve daha az geleneksel olan "Allegro" karşısındaki tepkileri karşılaştıran bir başka araştırma, popüler seyircinin, sahnenin çekimine ilişkin biçime dair araştırmayı ve dekorun stilizasyonunu gerçeğin etkisinin azaltılması gibi gördüğünü, "fazla pozlandırma" çekimlerini teknik yetersizlik gibi algıladığını, buna karşın animatörün yokluğunu sıcaklık eksikliği olarak nitelendirerek ambiyans adını verdiği şeyi, yani seyirciler ve sanatçılar arasında kurulan ilişkinin sahip olduğu kaliteyi alkışladığını ortaya koyar.

45 Bu, sadece söz konusu donanımın kullanımını bilinen, gündelik yaşamın dekorunun içine girebilecek, gündelik dilin sözcükleri (sıcak ya da soğuk, basit ya da törensel, göze çarpan ya da sade, zengin ya da fakir vs.) ile adlandırılabilen ve yargılanabilen nesneler sunmasından değil ama aynı zamanda ve özellikle de aşkın normlarla, yani üst olarak kabul edilen bir sınıfın yaşama sanatı kurallarıyla ölçülmüş hissetmeme ve kendinde beğenilerin ve renklerin meşru hakemliği adına özgür bir biçimde yargılama hakkını görmekten kaynaklanır.

arada, her türden biçim arayışının hesaplı soğukluğundan ayrı tutulamaz olan mesafe koyma hâlini veya iletişimin kendisinde zaten saklı bulunan iletişim kurma reddini benimsemez. Aksine, popüler gösteri -birbirinden ayrılmaksızın- izleyicinin gösteriye bireysel katılımı ile gösterinin vesile olduğu eğlenceye izleyicilerin aktif katılımına yol açar: Sirk veya bulvar tiyatrosu (bazı kolektif gösterilerin yeniden canlandırdığı *catch*[46] daha az derecede boks ve televizyonun yayımladığı tüm kolektif oyun biçimleri gibi) dans veya tiyatro gibi gösterilerden daha "popüler" iseler bu, sadece, onların daha az biçimlendirilmiş (akrobasi ve dans karşılaştırmasının gösterdiği gibi) ve daha az edebî olmalarından değil de, daha doğrudan ve daha acil tatminler sunmalarından kaynaklanır. Bu, aynı zamanda, yol açtıkları kolektif gösteriler ve göz alıcı şatafatın -dekorların büyülü dünyası, kostümlerin parıltısı, müziğin neşesi, eylemin canlılığı, oyuncuların ateşliliği- yayılmasıyla (müzikhol, opera veya büyük gösteri filmlerini de akla getiriyoruz), tüm komedi biçimleri ve özellikle de etki gücünü parodiden veya büyük satirden (taklit, taşlama vs.) toplumsal dünyayı ters yüz ederek özgürleştiren açık sözlülük ve samimi alaydan alan komediler gibi uzlaşımları ve görgü kurallarını ters çevirerek şenlik zevki ve duygusunu tatmin etmelerinden kaynaklanır.

Estetik Mesafe Koyma

Burada estetin, ilgiyi "içerik"ten, karakterlerden, olaylardan vs., yani biçimin yanı sıra doğrudan verili yapıtın tekilliği içine gömülmüş olmayı tamamen dışarıda bırakacak biçimde, öteki yapıtlarla karşılaştırma aracılığıyla sadece *ilişkisel* olarak değer kazanan, bütünüyle sanatsal efektlere kaydırarak, "ilk derece" algıyla arasına bir mesafe, bir fark -kendi mesafeli ayrımının [*distinction*] ölçüsü olan- koyan kopuşunun (popüler beğeni nesnelerinden birini -western ya da çizgi roman gibi- kendine mal etmeye kalktığı her durumda tanık olduğumuz) tam aksi yönündeyiz.

46 Ç.N.: Catch, greko-romen güreş türüne benzeyen Amerikan kökenli bir spor-gösteri türü.

Sanat yapıtını olduğu şey olarak, yani özerk *(selbständing)* olarak kabul etmenin tek yolu olan ilgisizliği, çıkar gütmemeyi, kayıtsızlığı, estetik teori o kadar çok tekrarladı ki, bunların gerçekten beklentisizlik, ilgisizlik, kayıtsızlık -yani kendini bir şeye adamanın, bir şeyi ciddiye almanın reddi- olduğu unutuldu. *Gösteriler üzerine mektup*'un[47] [Jean-Jacques Rousseau, *Lettre à d'Alembert sur les spectacles*, 1758] gözü açılmış okuyucuları uzun zamandan beri, düşünce özgürlüğüne, ahlaki bütünlüğe veya siyasi istikrara zımnen karşı çıkmaya alışmış, aklın şeylerine çok fazla tutkuyla bağlanmaktan ya da onlardan çok ciddi şeyler beklemekten daha naif ve avam bir şey olmadığının farkındadırlar: "Kitabı yeniden okumak ve daha iyi anlamak arzusundan ziyade, herhangi bir şey yapma arzusu uyandırmayan" *Tristram Shandy*[48] ya da *Aşk ve Gurur*[49] gibi tümüyle kendi kendine yeten *(self-contained)* yapıtlardan farklı olarak, H.G. Wells'in, John Galsworthy ve Arnold Bennett'in romanlarını "tuhaf bir bitmemişlik ve tatminsizlik duygusu uyandırdıkları" ve "bir şey yapmanın, bir derneğe üye olmanın ya da daha umutsuz bir biçimde bir çek imzalamanın" gerekli olduğunu hissettirdikleri için eleştirdiğinde Virginia Woolf'a söylenecek bir şey yoktur.[50]

Bununla beraber biçime dair araştırmalar ve nesnesiz temsiller için beğeninin, en azından dolaylı olarak, ilkesini oluşturan naif bir kendini kaptırma, kolay baştan çıkarılmaya ve kolektif sürüklenmeye "avam" bir kendini bırakma gibi her türden *involvement*'in [bağlanma] reddedilmesi, resim karşısındaki

47 Garat, *Mémoire sur M. Suard* [*M.* Suard Üzerine Hatırat]'da Jean-Jacques Rousseau'nun *Discours sur le rétablissement des lettres et des arts* [Edebiyatın ve Sanatların İyileştirilmesi üzerine söylevler] adlı yapıtının hiçbir şeyi ciddiye almamaya alışmış bir seyirci üzerinde terör havası estirdiğini söyler.

48 Ç.N.: Tristram Shandy - Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri, Laurence Sterne, Çev: Nuran Yavuz, YKY, 2002.

49 Ç.N.: Jane Austen, *Aşk ve Gurur*, çev: Pınar Savaş, Can Yayınları, 2007.

50 V.Woolf, "Mr Bennet and Mrs Brown", M. Schorer, J. Miles and G. Mc Kenzie (yönetiminde), *Criticism: The Foundations of Modern Literary Judgment* içinde, New York, Harcourt, Brace and Co yay., 1948, s. 70.

tepkilerde eşsiz bir biçimde gözlemlenir. Böylelikle belirli birtakım nesnelerle güzel fotoğraf çekmenin olanaklılığını sorgulayanların, ilk komünyon ayini, deniz üzerinden gün batımı veya manzara gibi popüler beğeninin sıradan nesnelerini "avam" ve "çirkin" diye reddeden veya "anlamsız", "ahmakça" ve biraz da "gülünç" diye eleyenlerin ya da Ortega y Gasset'nin terimleriyle söylersek naif bir biçimde "insani" olanları eleyenlerin payının ve öte yandan temsil edilen şeye göre temsiliyetin özerkliğini doğrulayarak, demir iskele, ağaç kabuğu ve özellikle de en bayağı nesne olan lahanalar gibi toplumsal olarak anlamsız görülen ya da araba kazası, Rembrandt'a anıştırma yapmak için seçilmiş kasap tezgâhı, Boileau'ya anıştırma yapmak için seçilmiş yılan gibi çirkin ve itici nesneler veya yersiz olarak görülen hamile kadınla güzel bir fotoğraf çekmenin hatta güzel bir resim yapmanın mümkün olduğunu söyleyenlerin payının eğitim düzeyine bağlı olarak[51] arttığı gözlemlenir.

51 Sanatsal üretim araçları içersinde en ulaşılabilir olan fotoğrafın, sanatsal edim yoluyla biçimini değiştirmeye muktedir olduğu sıradan nesneleri belirleme kabiliyeti, film yönetmenlerini tanımasında olanla tümüyle aynı şekilde değişkenlik gösterir. Bu, anlaşılabilir bir şeydir; çünkü söz konusu olan, her iki durumda da, göreceli olarak eğitime dair bir ölçütün, eğitim kurumuna, müzik veya resim konusundaki tercihlerin ifade edilmesini öngören bir kabiliyetten daha uzak bir kabiliyete uygulanmasıdır.

Tablo 2 - Eğitim sermeyesine göre estetik yatkınlık

	İlk komünyon ayini						Halk Oyunları						Ağaç Kabuğu						Kasap Tezgahı						Lahanalar					
	Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam	Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam	Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam	Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam	Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam
Diplomasız, CEP n = 314	2	5	19	23	**51**	100	1	0,5	3	41	54,5	100	2	**14,5**	**46,5**	21,5	15,5	100	1,5	**31**	46	16,5	5	100	2	28	**56**	10	4	100
CAP n = 97	4	1	26	**38**	31	100	4	-	3	33	**60**	100	5	1	20	37	37	100	6	15,5	**48,5**	**24**	6	100	5	16,5	**63**	7	8,5	100
BEPC n = 197	2,5	7	27	**31**	**32,5**	100	3,5	-	7	33,5	**56**	100	2,5	**8,5**	**31,5**	30	27,5	100	3	28	**47**	17	5	100	2	17	55	13	13	100
Bakalorya n = 217	2	12	43	24	19	100	2	0,5	13	**47,5**	37	100	2	3	21	32	42	100	3	29,5	32	**25**	10,5	100	2	17,5	48,5	19	13	100
Yüksek Eğitimin başı n = 118	4	**13**	45	23	15	100	6	2,5	**13**	37	41,5	100	6	1	23	25	45	100	4	**30,5**	29	18,5	18	100	6	9	47,5	**19,5**	18	100
Lisans n = 182	1	11	**53**	28	7	100	2	1	11	49.5	36,5	100	-	3	18	23	**56**	100	4,5	29,5	22,5	**24**	**19,5**	100	2	16	51,5	8	**22,5**	100
Agregasyon, Grande Ecole n=71	4	**15,5**	**49**	6	25,5	100	4	**6**	22,5	28	39,5	100	4	3	8,5	24	**60,5**	100	4	23.5	23	18	**25,5**	100	3	11	38	**21**	**27**	100

Görüşülen kişiler şu soruya cevap verdiler: Aşağıdaki nesnelerin hangisiyle fotoğrafçının güzel. ilginç, anlamsız veya çirkin bir fotoğraf çekme şansı vardır: manzara. bir araba kazası, kediyle oynayan küçük kız, hamile kadın, natürmort, tezgahı başındaki dokumacı, halk oyunları, emziren kadın, demir iskele, ağaç kabuğu, lahanalar, kasap tezgahı, ünlü bir anıt, serseri dalaşı, halat, ilk komünyon ayini, yılan, yaralı bir adam, hurda mezarlığı, usta bir ressamın tablosu?"

Tablo 3- Sınıfsal aidiyete göre estetik yatkınlık

		Hamile kadın						Lahanalar						Yılan						Deniz üzerinden gün batımı					
		Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam	Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam	Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam	Yanıtsız soru veya tutarsız cevap	Çirkin	Anlamsız	İlginç	Güzel	Toplam
Halk sınıfları	• Diplomasız, CEP, CAP (n = 143)	1,5	40	36,5	14	8	100	1,5	28	57	8,5	5	100	1	35	16	38	10	100	1	-	1	10	88	100
	• BEPC ve üstü (n = 18)		39	22	11	28	100	-	5,5	72,5	16,5	5,5	100	-	28	22	39	11	100	-	-	6	6	88	100
Orta sınıflar	• Diplomasız, CEP, CAP (n = 243)	1	46	27,5	15	10,5	100	2	22,5	61,5	10	4	100	1	25	23	35	16	100	1	0,5	2,5	6	90	100
	• BEPC ve üstü (n = 335) ki bunların:	3,5	34	30	13,5	19	100	2.5	17,5	49,5	14,5	16	100	3	28,5	14	30,5	24	100	3	1,5	9	8,5	78	100
	- BEPC (n=149)	3,5	39	35	9	13,5	100	2	21	56	8,5	12,5	100	3	38	8,5	34	16,5	100	1,5.	1,5	4,5	6,5	86	100
	- bakalorya (n=140)	3,5	37	21	17,5	21	100	3	15,5	45	19,5	17	100	4	21	17	34	24	100	4	2	10	9	75	100
	- yüksek eğitim (n=46)	4	8,5	42	13	32,5	100	4	13	41	20	22	100	2	19,5	24	9	45,5	100	2	2	20	13	63	100
Üst sınıflar	• Diplomasız, CEP, CAP (n = 25)	20	36	24	12	8	100	20	36	28	12	4	100	20	36	4	24	16	100	20	-	8	8	64	100
	• BEPC ve üstü (n = 432) ki bunların:	3	36	22	19	20	100	3	14,5	48	15,5	19	100	3	18	13	38	28	100	2	3	15	17	63	100
	- BEPC (n=31)	6,5	48.5	38,5	-	6,5	100	6,5	6,5	38,5	32,5	16	100	6,5	19,5	16	29	29	100	-	-	22,5	-	77,5	100
	- bakalorya (n=76)	-	60,5	16	5	18,5	100	-	21	55,5	17	6,5	100	-	22,5	8	50	19,5	100	-	-	14,5	8	77,5	100
	- yüksek eğitim (n=325) ki bunların:	3	30	22,5	23	21,5	100	3	14	47,5	13,5	22	100	4	16,5	14,5	35,5	29,5	100	3	4	14	21	58	100
	* petit école (n=80)	7,5	17,5	30	32,5	12,5	100	6,5	6,5	52	20	15	100	5	14	20	36	25	100	6	5	10	26,5	52,5	100
	* lisans (n=174)	0,5	36	21,5	19,5	22,5	100	2	18,5	49	7,5	23	100	2,5	20	14,5	35	28	100	-	5	13	24	58	100
	* Agreg., Grande E.(n=71)	4	29,5	17	20	29,5	100	3	11	38	21	27	100	5,5	11,5	8,5	36,5	38	100	5,5	1,5	19,5	8,5	65	100

BEPC kategorisi ve üstü (formel muhasebe hesapları için yerleştirilmiş olan) farklı sınıflarda aynı içeriğe sahip olmadığı, toplumsal hiyerarşide yükseldikçe diplomaların düzeylerinin de yükseldiği hemen göze çarpar. (Bu, ender seçimlerin -lahanalar ve yılan için "güzel", deniz üzerinden gün batımı için "çirkin" ve "anlamsız" - üst sınıflara doğru gidildikçe artmasını da - hamile kadın belirgin bir istisna içeririr, kadınlar bu nesneyi kabul etselerde onların yokluğunda ortaya çıkan durum budur- açıklar.

Gerçek bir deney ortamı oluşturamadığımızdan, görüşmecilerin "fotoğraflanabilir" olarak nitelendirdikleri şeyler ile estetik açıdan kurulmaya uygun olarak (anlamsızlıkları, çirkinlikleri ya da etik nedenlerden dolayı dışlananların tersine) değerlendirdiklerine ilişkin beyanlarını topladık. Böylelikle estetik yatkınlık edinme kabiliyeti, söz konusu olan birey ya da grup tarafından estetik olarak kurulan ve üretim alanının belli bir durumunda sanatsal meşruiyeti elinde tutanlar tarafından estetik açıdan kurulmuş olanlar arasındaki farkla (ayrışmanın diyalektiğinin evrimin yasasını oluşturduğu bir üretim alanı içinde, bu fark aynı zamanda zamansal bir fark, yani bir *gecikmedir)* ölçülmüş oldu.

Görüşülen kişiler şu soruya cevap verdiler: Aşağıdaki nesnelerin hangisiyle fotoğrafçının güzel, ilginç, anlamsız veya çirkin bir fotoğraf çekme şansı vardır? Ön araştırmada nesnelerin fotoğraflarını -çoğu ünlü olan fotoğraflar- görüşmecilerin muhakemesine sunduk, asıl araştırmada söz konusu nesnelerin sadece isimlerini saydık: çakıl taşları, hamile kadın vs. Görüşülen kişilerde fotoğrafı çekilmesi planlanan nesneler ile nesnenin çekilmiş fotoğrafı aynı etkiye yol açtı (nesnenin imgesine verilen değerin nesneye verilen değere karşılık geldiğinin kanıtı). Bir yandan, resim yapmanın oluşturabileceği meşruiyet dayatmasından kaçınmak için, öte yandan fotoğraf çekme pratiği herkes tarafından daha ulaşılabilir olarak algılandığı için bu konuyla ilgili belirtilen yargıların gerçek dışı olma olasılığı daha az olduğundan, bu iş için resimleri değil fotoğrafları seçmiştik.

Bu sorgulama, resim ya da fotoğraf pratikleri içinde, hatta bizzat sanat yapıtlarının algılanmasındaki sanatsal niyeti yaşama geçirme kabiliyetinin ölçülmesinden ziyade söz konusu niyete dair beyanları derlemeye daha uygun olsa da, toplum tarafından tümüyle estetik olarak tanımlanan tavır alma yeteneğini belirleyen etmenleri saptamaya olanak sağlar.[32] Kültürel sermaye ile estetik yatkınlığın (ya da en azından, işlenmiş nesneler evreni içinden, onları sanat yapıtı olarak kurmaya ve kabul etmeye muktedir bir yatkınlığa göre toplumsal olarak ele alınmayı gerektiren ve hak eden nesneleri ayırabilen ve bu açıdan, keyfi bir *sınıflandırma* yapma kabiliyeti) negatif ("gülünç" olanın reddi) ve pozitif (anlamsız olanı gerçekleştirme kabiliyeti) göstergeleri arasındaki ilişkinin ötesinde istatistik bilimi,

estetik olmaya öykünen fotoğrafların gözde nesnelerinin -halk oyunları, tezgâhı başındaki dokumacı ya da kediyle oynayan küçük kız gibi- ortalama bir konuma sahip olduklarını gösteriyor: Bu nesnelerle güzel bir fotoğraf çekebileceklerini söyleyenlerin oranı CAP ve BECP düzeyinde olanlarda en yüksekken, daha üst düzey eğitim almış olanlar ise, bunları daha ziyade ilginç veya anlamsız buluyorlar.[52]

Ayrıca istatistikler, tiksinç, korkunç ya da edepsiz nesneler karşısında kadınların erkeklere oranla daha sıklıkla iğrendiklerini gösteriyor: Kadınların %44,5'i yaralı bir adamdan sadece çirkin bir fotoğraf elde edilebileceğini söylerken, bu oran erkeklerde %35. Benzer farklılıkları kasap tezgâhı (kadınların %33,5'i, erkeklerin %27'si), yılan (kadınların %30,5'i, erkeklerin %21,5'i) ya da hamile kadın (kadınların %45'i, erkeklerin %33,5'i) söz konusu olduğunda da gözlemleniyor. Oysaki bir natürmort (kadınların %6'sı, erkeklerin %6,5'i) ya da lahanalar (kadınların %20,5'i, erkeklerin %19'u) söz konusu olduğunda bu farklılıklar yok oluyor. Cinsiyetler arası geleneksel iş bölümünün, akıl ile duyarlılık ve duygu akışı veya gözyaşları arasındaki karşıtlık adına, insani ya da insancıl görev ve duyguları tahsis ettiği kadınlar, estetik yatkınlık edinmenin öngördüğü "doğal" duyguların sansürü ve bastırılması gerekliliğini, *ex officio* kültürün tarafında yer alan erkeklere oranla (kadınlar halk gibi doğa tarafına atılmıştır) daha az hissederler (daha ilerde göreceğimiz gibi -kendine egemen olmayı bilen- egemenlerin bir işareti olan, doğanın reddi ya da daha iyi bir ifadeyle doğanın terk edilmesi, estetik tutumun temelinde yer alır).[53]

---

52 Eğer, ilk komünyon ayininin güzel bir fotoğraf konusu olacağını düşünen kişilerin oranı lisans düzeyine dek düşerken, daha üst eğitim seviyelerinde yükseliyorsa, bunun nedeni daha nadir diplomalara sahip olanların oluşturduğu göreceli olarak önemli bir fraksiyonunu estetik yatkınlığını, "her şeyin sanatsal algının nesnesi olabileceğini" ifade ederek doğrulamasından kaynaklanır: Böylelikle egemen sınıf içinde, deniz üzerinden gün batımıyla güzel bir fotoğraf çekilebileceğini söyleyenlerin oranı, eğitim seviyesi daha düşük olanlarda en üst düzeyde, eğitimde orta seviye doğru gidildikçe (yükseköğretimin başı veya *petite école*) azalırken, yükseköğrenim yapmışlar ve her nesnenin güzel bir fotoğraf konusunu oluşturabileceği yargısına eğilimli olanlara doğru gidildikçe yeniden güçlü bir biçimde artar.

53 Kadınların tiksintisi, estetiğin yansız hâle getirilmesi pahasına, cinsiyetler arası iş bölümü daha bütüncül olduğunda ve başka terimlerle söylenirse,

Öyleyse hiçbir şey farklı sınıfları meşru yapıtların meşru tüketiminin nesnel olarak gerektirdiği yatkınlık kadar, yani hâlihazırda estetik açıdan kurulu nesnelere ilişkin tümüyle estetik bakış açısı edinme yeteneği ve daha nadir olarak alelade, hatta "avam" (çünkü estetik olarak ya da olmayarak avam tarafından edinilmiş) nesneleri estetik olarak kurma yeteneği ya da sıradan varoluşun en sıradan seçimleri sırasında, örneğin mutfak, giysi ya da dekorasyon ile ilgili seçimlerinde, "saf" bir estetiğin ilkelerinin seferber edilmesi kadar kesin bir biçimde birbirinden ayıramaz. Saf yatkınlığın toplumsal olanaklılık koşullarını tartışılmaz bir biçimde ortaya koymak için vazgeçilmez olsa bile mutlak olduğu zımnen varsayılan bir norma göre, kaçınılmaz olarak görüşülen kişileri ölçmeyi amaçlayan bir okul testi görünümünü alan istatistiki araştırma, söz konusu yatkınlığın ve onda dile gelen dünya karşısındaki genel tutumun, farklı toplumsal sınıflar için biçtiği anlamı elinden kaçırma tehlikesini taşır. Bu testin mantığının, yetersizlik (bu, aynı zamanda sanat yapıtının meşru algısını tanımlayan kurallar açısından da böyledir) olarak tanımlamaya vardırdığı şey, *aynı zamanda* stil alıştırmalarının ve biçime dair araştırmaların tümüyle keyfî bedavalığını ya da gösterişçiliğini ifşa etmekten kaynaklanan bir rettir. Aslında, fotoğraf çekme ediminin gerekçesini fotoğraflanmış nesneden ya da fotoğraf görüntüsünün olası kullanımından bekleyen bir "estetik" adına, işçiler fotoğraf çekmek için fotoğraf çekmeyi (örneğin çakıl taşlarını fotoğraflamak) hemen her zaman gereksiz, ah-

kültürel sermayeleri çok az ve toplumsal hiyerarşi içinde en alta yerleştirilmiş olduklarında daha da açık bir biçimde ifadesini bulur. Genelinde kendi kategorilerindeki erkeklere oranla çok daha fazla duygusal görüşlere değer veren (oysaki kadınlar da erkeklerle aynı oranda lahanalarla güzel bir fotoğraf çekilebileceğini söylemektedirler) yeni küçük burjuvazinin kadınları, hamile bir kadın fotoğrafının çirkin olamayacağını diğer kategorilerdeki kadınlara oranla daha nadir olarak kabul ederler. (%31; sanayici ve büyük tüccarların eşlerinde bu oran %70; zanaatkâr ve esnaf eşlerinde %69,5; işçi, ticari işletme ve büro çalışanı veya orta düzey yönetici eşlerinde ise 47,5'dir) Bu yüzden, kadınlar estetik iddialarından ayrılmaz bir biçimde kendilerini cinsiyetlerine dayatılmış olan etik tabulardan "özgürleşmiş" olarak gösterme isteği sergilerler.

laksız ya da bir burjuva edimi olarak görüp reddederler: "Bu film zaman harcamaktan başka bir şey değil.", "Bunun için zamanını çarçur edecek filme sahip olmak lazım.", "Sizi temin ederim ki nasıl zaman öldüreceğini bilmeyen insanlar var.", "Böyle makineler almak için başka yapacak hiçbir şeyleri olmaması gerek.", "Bu, burjuva fotoğrafı."[54]

Kant Karşıtı Bir "Estetik"

Mantığını yeniden oluşturmaya kalkıştığımızda, popüler "estetiğin" kantçı estetiğin negatif yüzü gibi belirmesi, popüler ethosun güzel tahliline dair önermelerin her birine karşı -örtük bir biçimde-, onları yanlışlayan bir tez öne sürmesi tesadüfi değildir. Estetik yargının özgünlüğünü oluşturan şeyi kavramak için Kant, "hoşa giden" ile "haz vereni" birbirinden ayırmaya ve daha genel olarak da temaşanın tümüyle estetik niteliğinin tek güvencesi olan "çıkar gütmemeyi", "keyifliyi" tanımlayan "duyuların çıkarından" ve "iyi"yi tanımlayan "aklın çıkarından" ayırt etmeye çaba göstermiştir. Her imgeden bir *işlevi,* işaret işlevini, yerine getirmesini bekleyen halk sınıflarının mensupları tüm yargılarında, sıklıkla belirgin bir biçimde, ahlak veya tasvip normlarına göndermede bulunurlar. Ölmüş bir askerin fotoğrafı, olumlu ya da olumsuz olsun, her zaman temsil edilen şeyin gerçekliğine ya da temsilin hizmet edebileceği işlevlere, savaşın dehşetine veya savaş zulmünün fotoğraf tarafından sadece dehşeti görünür kıl-

54 Popüler "estetiğin", kendini egemen estetiğe göre sürekli tanımlamak zorunda olan *tabi olan* bir estetik olduğunu unutmaktan sakınmak gerekir. Ne onların "estetiğini" reddeden bilge estetiği yadsıyabilen, ne de onların toplumsal olarak koşullandırılmış eğilimlerinden vazgeçebilen ve de dahası bunları ilan edebilen ve meşrulaştırabilen halk sınıfları mensupları (özellikle de kadınlar) estetik normlarla olan ilişkilerini ikiye bölünme biçiminde yaşarlar. Bu, bazı işçilerin "saf" fotoğraflara sadece sözel bir tanıma atfettikleri durumlarda görülür (bu, aynı zamanda, çok sayıda küçük burjuvanın ve hatta örneğin resim konusunda, özellikle de ne yapılması, ne denmesi ve daha da önemlisi *ne denmemesi* gerektiğini bilmeleri açısından halk sınıflarından farklılaşan burjuvaların durumudur): "Evet, bu güzel ama bunun fotoğrafını çekmek aklıma gelmez.", "Evet çok güzel ama bunu sevmek lazım, benim tarzım değil."

makla sözde üretilen ifşasına karşılık veren yargılara yol açar.[55] Benzer bir biçimde, popüler doğalcılık (natüralizm), güzeli güzel nesnenin imgesinde ya da daha nadiren, güzel nesnenin güzel imgesinde görür: "Bu iyi, neredeyse simetrik. Ayrıca güzel bir kadın. Güzel bir kadın her zaman iyi durur fotoğrafta." Parisli bir işçi, Sofist Hippias'ın açık sözlülüğünü tekrar eder[56]: "Güzel olanın ne olduğunu ben ona söyleyeceğim ve bu kanıtımın çürütüleceğini de hiç sanmıyorum. Eğer açık konuşmak gerekirse güzel bir kadın, bunu iyi bilesin Sokrates, güzel olan işte budur."

İmgenin biçimi, hatta varoluşunu, onun işlevine bağlayan bu "estetik", zorunlu olarak çoğulcu ve koşulludur: Görüşülen kişilerin her fotoğraf için, olası kullanımları ve hitap ettiği izleyicileri veya daha kesin olarak her izleyici grubu için olası kullanımları ("Röportaj için bu fotoğraf fena değil.", "Çocuklara göstermek içinse olur.") birbirinden ayırarak, kendi yargılarının geçerlilik sınırlarını ve koşullarını hatırlatmadaki ısrarları "evrensel olarak" hoşa gidebilecek bir fotoğraf düşüncesini reddettiklerine tanıklık eder. "Gösterilebilir" olan ve dolayısıyla beğenilmeyi talep edene dair tedirginliğini adap kaygısı yoluyla dile getiren bir çalışan "Hamile bir kadın fotoğrafı benim için güzel ama başkaları için değil." demektedir. İmge, her zaman ona bakan için yerine getirdiği veya şu ya da bu izleyici için yerine getirebileceği işleve gönderme yapılarak yargılandığından, estetik yargı, bir *konseptin* [kavram], hem mükemmeliğini hem de uygulama alanını tanımladığı "türlerin" tanınması üzerine örtük bir biçimde temellenen varsayımsal [hipotetique] bir yargı şeklini alır: Yargıların dörtte üçüne yakını, "eğer" ile başlar ve tanıma çabası bir tür içinde sınıflandırmayla ya da başka bir deyişle kullanımları

55 Bu analizlerin dayandığı belgeler için bkz. P. Bourdieu vd., *Ortalama bir sanat..*, s. 113-134.

56 Ç.N.: Hippias veya Elisli Hippias, Yunan sofistlerinden biridir. M.Ö. 5. yüzyılda Atina'da doğan Hippias, Protagoras ve Sokrates'in genç akranıdır. Platon'un diyaloglarında etik konularla ilgili tartışmalarda Hippias yer alır. Büyük Hippias diyaloğunda Sokrates ve Hippias arasında Güzel'in tanımı üzerine tartışma geçer.

ve onların kullanıcılarına gönderme yapılarak tanımlanan farklı türlere toplumsal bir kullanım atfederek son bulur ("Bu, reklam fotoğrafı.", "Bu bir belge niteliğinde.", "Bu bir deneysel fotoğraf.", "Bu bir yarışma fotoğrafı.", "Bu, pedagojik bir tarzda." vs.). Nü fotoğraflar, hemen her zaman onları toplumsal işlevlerinin stereotipine indirgeyen cümlelerle karşılanır: "Pigalle[57] için iyi.", "Bu, el altından satılan cinsten bir fotoğraf." Bilgilendirici, duyarlı veya ahlaki çıkarı değerlendirme ilkesi yapan bu estetiğin "anlamsızın imgesini" veya bu mantık içinde aynı şeye tekabül eden, "imgenin anlamsızlığını" reddetmekten başka bir çaresi olmadığı anlaşılır: Yargı hiçbir zaman nesnenin imgesini, imgenin nesnesi nezdinde özerkleştirmez. İmgeye özgü özelliklerin içinde sadece renk (Kant'ın biçimden daha az saf olarak gördüğü renk), anlamsız şeylerin fotoğraflarının reddedilmesine engel olabilir. Popüler bilince, estetik bir haz düşüncesinden (Kant gibi söylersek: duyumların uyumundan bağımsız bir haz düşüncesinden) daha yabancı bir şey yoktur. Önemsizlikleri yüzünden dışarıda bırakılmış klişeler (çakıl taşları, ağaç kabuğu, dalgalar) hakkındaki yargı, hemen her zaman "renkli olsaydı güzel olabilirdi" koşuluyla sonuçlanır ve bazı görüşmeciler, tutumlarını yönlendireni özlü bir biçimde dile getirmeyi bile başarırlar: "Eğer renk başarılıysa, renkli fotoğraf her zaman güzeldir." Sonuçta bu, Kant'ın, "Beğeni; duyguları, heyecanı ve çekiciliği birbirine karıştırdığı ve bunları bir ölçüt hâline getirdiği zaman barbarcadır."[58]diye yazarken kastettiği popüler beğenidir.

Anlamdan ve çıkardan yoksun anlamsız imgeyi ya da müphem imgeyi reddetmek, onu amaçsız bir amaç, kendi kendini imleyen, yani kendinden başka bir göndermesi olmayan bir imge olarak değerlendirmeyi reddetmektir: Bir fotoğrafın değeri, aktardığı bilgideki çıkar ve yerine getirdiği bu iletişim işlevinin açıklığı yani *okunabilirliği* ile ölçülür. İletişim işlevinin

57 Ç.N.: Pigalle, Paris'in genelevleri ve sex shoplarıyla ünlü mahallesi.

58 Ç.N.: E. Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi,* Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, 2006, s.76.

kendisi de, niyetinin ya da işlevinin okunabilirliği oranında gerçekleşir. Bunun yol açtığı yargı, gösterenin gösterilene anlatımsal uygunluğu ne kadar tam ise o kadar olumludur. Dolayısıyla iletişim işlevi anlamlı niyeti ilan ederek ortaya konmuş olanın uygun bir biçimde gösterilip gösterilmediğini ya da resmedilip resmedilmediğini yargılamaya olanak veren başlık veya isim beklentisi içerir. Avangart tiyatro ya da figüratif olmayan resim veya sadece klasik müzik hakkındaki biçime dair araştırma, halk sınıflarında kafa karışıklığına yol açıyorsa bu, bir bakıma, bunların gösterge olarak neyi imlemeleri *gerektiğini kavramakta* kendilerini yetersiz hissetmelerinden kaynaklanır. Dolayısıyla, nesneye aşkın olan bir göstergeye, kendini dayandırmayan bir tatmin, uygunsuz, yakışık almayan bir tatmin gibi yaşanır. Niyetin ne olduğunu tahmin edemediğimizde, kendimizi el çabukluğunu beceriksizlikten ayırt etmeye, "samimi" araştırmayı, utanmaz düzmecelikten ayırmaya muktedir hissetmeyiz.[59] Biçime dair araştırma, aynı zamanda biçimi yani ona özgü çıkarları, teknik sorunları, etkileri, referans oyunları ile sanatçıyı ön plana çıkartarak, nesneyi uzağa atan ve dünyanın güzelliği -güzel çocuk, güzel genç kız, güzel hayvan ya da güzel bir manzara- ile yekvücut olmayı yasaklayan şeydir. Temsil eden gözleri bayram ettirmesi ve natürmort gibi "geçmiş ve gelecek bayramların hatıralarını ve düşlerini" çağırması beklenir.[60] Sanat yapıtından beklenen, dünyanın güzelliğinin ve neşesinin, "alkışlanacak bir tercih" olarak kutlanmasıdır. Bu anlayışa, temsil edilen şeye, doğal düzene ve özellikle de insan tasvirine karşı bir saldırı olarak algılanan

59 Modern tablolar karşısındaki işçilerin dışlanmalarını ele veren itiraflarına ("Bunun ne demek istediğini anlamıyorum" ya da "hoşuma gidiyor ama anlamıyorum") kafaları ne kadar karışık olursa olsun, en azından "anlama" kaygısının ortaya çıkardığı safdilce beklentiyi reddetmeleri -her halükarda susmaları- gerektiğini bilen burjuvaların dinlenen (duyulan) sessizliği karşı çıkar ("Program müziği ve bu kadar çok sonat, konçerto veya senfoninin isimlerinin gülünç hâle getirilmiş olması, bu beklentinin sadece halka özgü olmadığını göstermeye yeter.").

60 E. H. Gombrich, *Meditations on a Hobby Horse,* London, Phaidon Press, 1963, s.104.

ve hep bir ağızdan suçlanan kübist ya da soyut resmin biçime dair araştırmaları kadar karşı çıkan başka hiçbir şey yoktur. Kısaca, sanat yapıtı temsil işlevini ne kadar mükemmel bir biçimde yerine getirirse getirsin, eğer temsil edilen şey, temsil edilmeyi hak ediyorsa ve eğer temsil işlevi, temsil edilen şeyde ebedileştirilmeye değer bir gerçeklik sabitleyerek yüceltme gibi daha üst bir işleve bağlanmışsa, tümüyle doğrulanmış olur. Bu, egemen estetiğin en karşı savcı (antitezci) biçimlerinin daima olumsuz olarak gönderme yaptığı ve sadece güzellikleriyle ya da toplumsal önemleriyle tanımlanan nesnelerin gerçekçi temsillerinden, yani saygılı, alçak gönüllü, itaatkâr temsillerinden başka bir şeyi tanımayan, "barbarca beğeni"nin temel ilkesidir.

Estetik, Etik ve Estetizm

Özel ilkeleri yetkinliklerden en yoksun kişiler, meşru sanat yapıtlarıyla karşı karşıya kaldıklarında, bu yapıtlara ethoslarının algı kalıplarını uygular.[61] Hatta bu sıradan kalıpların (varoluşlarının sıradan algılarını yapılandıran) istenmeyen ve kendi kendinin farkında olmayan bir sistemliliğin ürünlerini meydana getirerek, az çok belirginleştirilmiş bir estetiğe bütünüyle karşı çıkan ethos kalıpları olduklarını söyleyebiliriz. Bundan, sanata dair şeylerin, yaşama dair şeylere sistemli biçimde indirgenmesi ve saf estetik açısından barbarlığın en mükemmel örneği olan "insani" içerik uğruna biçimin paranteze alınması sonuçları doğar.[62] Tüm bunlar biçimin ön plana çıkması, bu özel biçimi öteki biçimlerle ilişkisi içinde yakalayan (yani sanat yapıtları evrenine ve onun tarihine gönderme yaparak), ayırt edici [*distinctif*] özellikleri

61 Entelektüelin veya estetin "kendi için", kendi kendine şeffaf ve dayanıksız biçimindeki temsilinin mükemmel bir antitezi olan proleterin "kendinde", opak, yoğun ve dayanıklı biçimindeki popülist temsili bazı temel ilkelerini burada bulur.

62 Biçime dair ilgi ifade edildiğinde, ethos kalıpları içinde dayanağını bulur: sadece hakiki ilkesine, yani dile gösterilen aşırı özen, giysilerin titiz düzgünlüğü ya da iç mekânın sadeliği ile aynı yatkınlıklara gönderme yaparak onu esinleyen özenli çalışma beğenisine, geri döndürüldüğünde hakiki anlamına bürünür.

kavrama olanaklarına hâkim olmakla at başı giden temsil nesnesine dair (bir neden sonuç ilişkisi varsayılmaksızın) her türlü duygusal ve etik çıkarın etkisiz kılınması uğruna gerçekleşir.

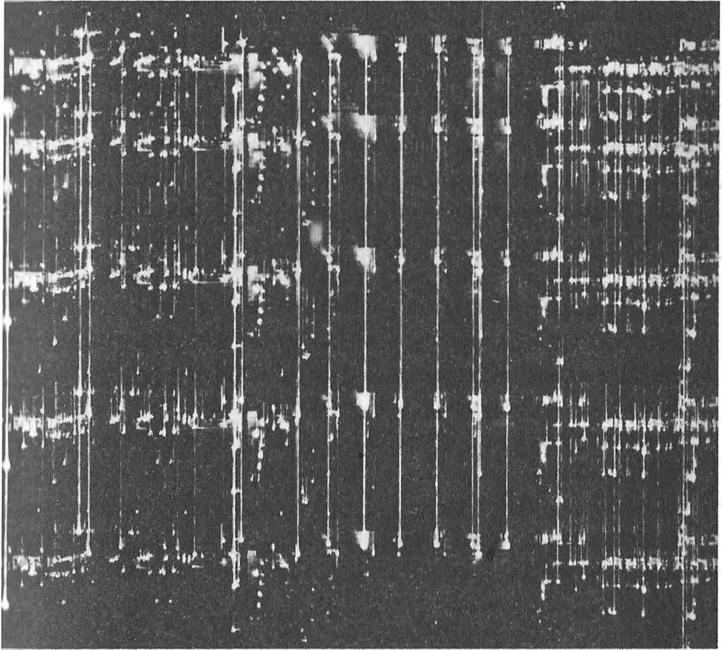
Kültürel açıdan en yoksun kişiler, yaşlı kadın eli fotoğrafı karşısında, az çok uzlaşımsal bir duygu ya da etik bir ortaklığı dile getirirler ama asla tümüyle estetik bir yargı ortaya koymazlar (olumsuz olanlar hariç): "Ah, şuna bakın, elleri ne kadar garip bir biçimde deforme olmuş (...), anlamadığım bir şey var (sol el): başparmak elden ayrılacak gibi. Fotoğraf garip bir biçimde çekilmiş. Bu nene, çok çalışmak zorunda kalmış olmalı. Romatizmaları var galiba. Evet ama bu kadın ya sakatlamış ya da ellerini böyle bükmüş (hareketi yapar). Aa, çok garip, evet böyle olmalı, elini böyle bükmüş. Bir düşesin ya da bir sekreterin eline benzemiyor elleri. Bu zavallı kadının ellerini görmek bana dokundu, boğum boğum." (İşçi, Paris). Orta sınıflarda etik erdemlerin yüceltilmesi ön plana çıkar ("çalışmayla yıpranmış eller"), bazen popülist bir duygusallığa bürünür ("Zavallı, elleri yüzünden çok acı çekmiş olmalı! Acı hissi uyandırıyor."), hatta estetik özelliklere ve resme göndermelerin ortaya çıktığı bile olur: "Fotoğrafı çekilmiş bir tablo gibi. (...) Tablo olarak çok güzel olmalı" (Çalışan, Taşra). "Bana İspanyol ressamların sergisinde gördüğüm bir tabloyu hatırlattı, ellerini önünde kavuşturmuş bir rahip, elleri deforme olmuştu." (Teknisyen, Paris). "Bu, Van Gogh'un ilk tablolarındaki eller, yaşlı bir köylü kadının ya da patates yiyenler."(Orta düzey yönetici, Paris). Toplumsal hiyerarşide yükselindiği oranda, söylenenler daha soyut hâle gelir: Eller; çalışma, yaşlılık, genel sorunlar üzerine sıradan görüşlere vesile olan eğretilemeler ve simgeler gibi iş görmeye başlar: "Bunlar, çok çalışmış bir insanın elleri, zor bir işte elleriyle çalışmış bir insanın (...). Bu hâle gelmiş eller görmek oldukça olağanüstü bir şey." (Mühendis, Paris). "Bu iki el tartışmasız bir biçimde fakir ve mutsuz bir yaşlılığı akla getiriyor." (Öğretmen, Taşra). Daha sık rastlanan, daha çeşitli ve daha ustalıkla işlenmiş olan resme, heykele ya da edebiyata estetikleştirici gönderme, burjuva söyleminin toplumsal dünyaya dair öngördüğü ve gerçekleştirdiği, bu türden bir etkisizleştirme, *mesafe koyma*dan kaynaklanır: "Ben bu fotoğrafı çok güzel buluyorum. Bu, emeğin simgesi. Flaubert'in yaşlı hizmetçisini hatırlattı bana, hem de bu kadının alçak gönüllü duruşunu. (...)

Çalışmanın ve sefaletin bu derece deforme etmesi çok yazık." (Mühendis, Paris).

Aşırı makyajlı bir kadının belli bir açıyla ve alışılmamış bir ışık altında çekilmiş fotoğrafı da benzer tepkilere yol açar: İşçiler, zanaatkârlar ve küçük esnaf korku ve iğrenmeyle yaklaşıyor: "Bu fotoğraf evimde, odamda olsun istemem. Hoş bir etki uyandırmıyor. Daha çok yürek sızlatıyor." (İşçi, Taşra). "Bir ölü mü bu? Korkunç, gece uyutmaz (...), tüyler ürpertici, ürkütücü, gözüm görmesin!" (Küçük esnaf, Taşra). Ticari işletme ve büro çalışanlarının ve orta dereceli yöneticilerin çoğu, hakkında bir şey söyleyemeyecekleri için ya da "onları korkuttuğunu" veya hoş olmayan bir izlenim bıraktığını söyleyerek bu fotoğrafı reddetseler de, aralarından bazıları kullanılan tekniği nitelendirmeye çalışıyor: "Çok iyi çekilmiş bir fotoğraf, çok güzel ama çok korkunç." (Çalışan, Paris). "Bu gudubet izlenimini veren şey, fotoğrafın konusunu oluşturan adam ya da kadın yüzünün ifadesi ve de fotoğrafın çekildiği açı, yani aşağıdan yukarı."

(Orta dereceli yönetici, Paris). Diğerleri, özellikle sinemadan alınmış estetik göndermeler yapıyor: "Oldukça fantastik veya tuhaf bir karakter bu (...), Dreyer'in karakterlerinden biri olabilir, kesinlikle bir Bergman karakteri, hatta Korkunç İvan'daki bir Eisenstein karakteri bile olabilir. (...) Çok beğendim." (Teknisyen, Paris). Üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri fotoğrafı "güzel", "dışa vurumcu" bulurlar ve sadece Bergman, Orson Welles ve Dreyer'in filmlerine gönderme yapmakla kalmaz, Hamlet, Macbeth ya da Athalie'den bahsederek tiyatroya da gönderme yaparlar.

Meşru temsil evreninden genellikle dışlanmış olan nesnesiyle (sanayi kurumu) olduğu kadar, gece fotoğrafı olmasından ötürü gördüğü özel işlem nedeniyle de gerçekçi beklentileri boşa çıkaran Lacq'taki fabrikanın bir fotoğrafı karşısında, işçiler şaşkınlığa düşerler, tereddüt ederler ve de sonunda çoğunlukla pes ettiklerini itiraf ederler: "İlk bakışta, metal bir konstrüksiyon bu, ama ben bir şey anlamıyorum bundan. Büyük elektrik santrallerinin kullandığı bir şey olabilir. (...) Ne olduğunu

anlamadım, bilmediğim bir şey." (İşçi, Taşra). "Bu mu, bu benim kafamı allak bullak etti, hiçbir şey söyleyemiyorum. (...) Aydınlatma dışında bir şey görmüyorum. Eğer araba farları olsaydı aynı hizada olurdu, yani böyle olmazdı; altta ızgaralar ve bir yük asansörü görülüyor, bunu hiç anlamadım." (İşçi, Paris). "Bu elektronik, ben bundan hiç anlamam." (İşçi, Paris). Modern sanatın biçime dair araştırmalarını ve daha genel olarak da çalışmanın damga ve izlerini bulamadıkları tüm yapıtları ciddi bir biçimde yargıladıklarını bildiğimiz küçük patronlarda, kafa karışıklığı, saf ve basit bir redde yol açar: "Bu bir işe yaramaz, iyi olabilir ama bana göre değil, hep aynı şeyi tekrarlıyor. Benim için bu şeyin bir önemi yok." (Zanaatkâr, Taşra). "Bunun gerçekten bir fotoğraf olup olmadığını merak ettim. Kurşun kalemle çiziktirilmiş bir desenin röprodüksiyonu bile olabilir. Bu fotoğrafı nereye koyacağımı bilemezdim herhâlde. Sonuç olarak, bu gerçekten modern zevk. Bir iki fırça darbesi ve tamam, hop, hoşa gidiveriyor. Fotoğrafın ve fotoğrafçının hiçbir meziyeti yok, hiçbir şey yapmamışlar. Her şeyi yapan ressam, yetenekli olan o, o çizmiş." (Küçük esnaf, Taşra). İşçiler ve küçük patronlar kadar kafaları karışmış olan büro çalışanları ve orta dereceli yöneticiler, işçilere oranla bu durumu itiraf etmeye daha az yanaşırlar, küçük patronlara oranla ise meşruiyet sorununu daha az gündeme getirirler ve bir yargıda bulunmaktan pek de kaçınmazlar:[63] "Bir fotoğraf olarak hoşuma gitti (...) çünkü bu uzunlamasına çizgiler, bana uçsuz bucaksız gibi geldi (...) büyük bir iskele (...). Fotoğraf makinesi ile yakalanmış ışık..." (Büro çalışanı, Paris). "Bu tür şeyleri yapmayı seven Buffet'nin bir yapıtı bu." (Teknisyen, Paris). Ancak temsil edilen nesnenin ne olduğunu çoğunlukla anlayan egemen sınıfın üyelerinde, biçime dair yargı içeriğe dair yargı karşısında özerkliğini elde eder ("İnsani değil ama kontrastlarıyla estetik, bakış açısıyla güzel.") ve temsil kendinden başka bir şeye veya aynı türden gerçekliklere ("soyut

63 Yükselişte olan küçük burjuvaziyi niteleyen, hem iyi niyet hem de güvensizlikten oluşan tavır, sunulan nesnelerle "ilginç" bir fotoğraf -güzel, çirkin veya anlamsıza karşıt olarak- çekilebileceğini söylemekten ibaret olan, kaçış tercihinde dile gelir: Öyle ki, ticari işletme ve büro çalışanlarının ve orta düzey yöneticilerin %40'ı bir yılan ile ilginç bir fotoğraf oluşturulabileceğini düşünüyorlar (aynı konuyla çok daha güzel bir fotoğraf çekilebileceğini düşünen yeni küçük burjuvazinin %25'ine karşın).

resim", avangart tiyatro oyunu" vs.) gönderme yapmaksızın olduğu şey için algılanır.[64]

Sanatsal niyeti, yaşama sanatının bir ilkesi olarak koyan estetizm, sanatı, yaşama sanatının değerlerine bağlayan etik yatkınlığın mükemmel bir antitezi olan bir çeşit ahlaki agnostisizmi zorunlu kılar. Sanatsal niyetin, bazı gerçeklikleri temsil edebilecek nesneleri ve onların bazı temsil edilme biçimlerini dışlayarak, her seferinde farklı toplumsal sınıflar için *meşru nesne* ve *temsil biçimlerini* belirleyen ethosun yatkınlıklarını veya etiğin normlarını inkâr etmekten başka çaresi yoktur: Estetik kurulumun iktidar alanının genişliğini kanıtlayarak "burjuvaziyi şoke etmenin" en kolay yolu, dolayısıyla da bu yolların en sık rastlananı ve göze çarpanı, diğer sınıfların, egemen yatkınlığın estetik olarak tanımladığı saha içinde, kendilerine dayatılmasına izin verdiği etik sansürleri (örneğin cinsellik konusunda) her zaman daha köktenci bir biçimde aşmak değil midir? Ya da zamanın egemen estetiği tarafından dışlanan nesneleri ve temsil biçimlerini veya tabi "estetik" tarafından estetik olarak kurulmuş nesneleri, estetik olarak daha ustaca kurmak değil midir?

Flashart ile *Art Press* veya *Artitude* ile *Opus* arasında avangart resim eleştirisi alanında bir çeşit tarafsız yer işgal eden, avangart bir ressamın hoş bir biçimde belirttiği gibi az çok sanat tarihçisi olan akademisyen takımının az çok modern dergisi, *Art vivant*'ın daha yeni yayımladığı (1974) konu dizini kısmına bir göz atalım. Dergide yayımlanan makaleleri konu dizinine göre sınıflandıran listede *Afrika* başlığı altında bir tane makale: "Sanat herkes için yapılmalı"; *Mimari* başlığı altında iki tane makale ki bunlardan bir tanesi "Mimarsız mimari" olmak üzere; *Resimli roman* başlığı altında beş tane makale (dizinin tümü

64 Buna çok yakın bir nesne olan demir iskele karşısındaki tavırların çeşitliliği sayısal bir kanıt sunar: demir iskeleyle güzel bir fotoğraf çekilebileceğini söyleyenlerin oranı, işçilerde ve ev içi hizmetlilerinde %6, zanaatkârlarda ve küçük esnafta %9, ticari işletme ve büro çalışanlarıyla ve orta düzey yöneticilerde %9,5, yeni küçük burjuvazide %22, ilkokul öğretmenlerinde ve teknisyenlerde %24, egemen sınıfta %24,5, öğretmenler ve üniversite hocalarında %50'dir. (Tüm bunlar Beaubourg'un mimarisinin yol açtığı tepkilerin aynı mantığa boyun eğdiğini düşünmeye izin verir niteliktedir).

için 46 sayfadan 9'u); *Yazı - kavramyazı (ideogram) - grafiti* başlığı altında (iki makale, dört sayfa); *Sanat ile Çocuk ve Kitsch* (üç makale, beş sayfa); *Fotoğraf* (iki makale, üç sayfa); *Sokaktaki sanat* başlığı altında (on beş makale, yirmi üç sayfa), bunlardan bazıları "Sokaktaki sanat?", "Sokaktaki sanat birinci bölüm", "Güzellik sokakları kat ediyor. Sadece bakmayı bilmek lazım", "Örnek bir banliyöden geldi" olmak üzere; *bilim-kurgu-ütopya* başlığı altında (iki makale, üç sayfa), yeraltı [*underground*] başlığı altında (bir tane makale) yer almaktadır. Bu listenin açıkça gösterdiği ters yüz etme ya da *yasak aşma* niyeti, şikâyet edilen estetik uzlaşımların ve sınırları aşmayı estetik olarak kabul etme gerekliliğinin (yani yasak aşan grubun normlarına uygunluk gibi) çizdiği sınırlar içinde hapsolur. (Seçimlerin neredeyse Markovcu mantığı buradan kaynaklanır: Sinema için Antonioni, Chaplin, sinematek, Eisenstein, erotizm-pornografi, Fellini, Godard, Klein, Monroe, Underground, Warhol.)

Siyasi bir yansızlığa veya devrimci bir estetizme bağlanan bu *sembolik yasak aşma* tarafgirliği, Sartre'ın "devrimcilerin ciddiyeti" adını verdiği, küçük burjuva ahlakçılığının neredeyse mükemmel bir antitezidir.[65] Kendi gerici ve baskıcı yatkınlıklarını, pratiğin tüm sahalarında sergilemeye teşvik edilen (ve özellikle de gençlerin eğitimi veya üniversite öğrencileri ve öğrencilerin düzenledikleri gösterilerle ilgili olarak) küçük burjuvazinin düşüşte ve tehdit altında olan fraksiyonlarında (özellikle de zanaatkârlar ve esnaflarda) daha güçlü bir biçimde kendini gösteren, öte yandan erdemci gerilimleri ile derin güvensizlikleri tarafından "pornokrasi"[66] fantazmalarını ağırlamaya elverişli kılınan bu sınıfın yükselişte olan fraksiyonlarında da gözlemlenen, sanatçı (ya da entelektüel) karşısındaki ahlaki tiksintinin kökeninde, yaşama sanatının ilkesi hâline gelen estetik yatkınlığın gerektirdiği etik kayıtsızlık yer alır.

65 Bu, edebiyatta veya tiyatroda görülür (60'lı yılların Amerikan "yeni dalga"sı gibi).

66 Ç.N.: Pornokrasi, yunanca "porne" (fahişe) ve "kratein" (yönetme) kelimelerinden türetilmiştir. Milattan önce 10. yüzyıl Roma'sında İmparatoriçe Teodora ve kızlarının yönetimine 18.yy. tarihçileri tarafından verilen isimdir: sefih kadınlar yönetimi.

Saf yatkınlığın meşruluğu her şeyiyle öylesine kabul görmüştür ki, sanatın tanımının ve onun aracılığıyla da yaşama sanatının tanımının sınıflar arası bir mücadelenin konusu olduğunu hiçbir şey çıkıp da bize hatırlatmaz. Tabi olanlara has olan ve *hiçbir zaman pratikte, sistemli bir ifade biçimine sahip olmamış olan* yaşama sanatları, yandaşları tarafından bile, her zaman egemen estetiğin yok edilmesi veya indirgenmesi olarak algılanmıştır; öyle ki, alçaltma ve kendini imha edici rehabilitasyon ("popüler kültür") dışında başka bir seçenekleri yoktur. Kendi saflığı içinde sistemli olan ve sanatı, yaşama sanatının temel değerlerine bağlayarak, sanatçı gibi yaşama sanatının kinik sapkınlığında biçime tanınan mutlak önceliği gören küçük burjuva estetiğini daha iyi anlamak için Proudhon'a[67] başvurmalıyız: "Mülkiyetin etkisi altında, *sağduyusu bozulmuş, geleneklerinde kokuşmuş, satılmış, onursuz* sanatçı *bencilliğin* kirli imgesidir. Adil, dürüst fikirler kalbinin üzerinden, kök salmaksızın kayıp gider ve toplumun tüm sınıfları arasında, güçlü ruhlar ve soylu karakterler açısından en zayıf olan sınıf, sanatçı sınıfıdır."[68] "Sanat için sanat, adlandırmasından da anlaşılacağı gibi, kendinde bir meşruluğa sahip olmayan, hiçbir şey üzerinde temellenmeyen bir hiçtir. Kalbin *sefahati*, aklın *çürümesidir*. Haktan ve ödevden ayrılmış, ruhun en yüksek düşüncesi, insanlığın en üstün tezahüratı gibi büyütülen ve aranan, en iyi parçası çıkarılmış, sadece *fantezilerin ve duyuların bir tahriki* olmaya indirgenmiş sanat ya da ideal tüm köleliklerin kökeninde yer alan *günah* ilkesi, İncil'e göre, dünyanın tüm zinalarının (tensel günahlarının) ve iğrençliklerinin aktığı zehirli kaynaktır. (...) Sanat için sanat, dize için dize, stil için stil, biçim için biçim, fantezi için fantezi, tüm bu illetler kaşıntılı bir hastalık gibi çağımızı kemirir; tüm inceliği içerisinde bu günah, kötülüğün en saf hâlidir."[69] Burada mahkûm edilen,

67 Dickens'dan da bahsedebilirdik.

68 P.J. Proudhon, *Contradictions économiques*, Paris, Rivière, 1939, s.226 (vurgular bana ait).

69 *A.g.e.*, s.71.

biçimin özerkliği ve sanatçının biçime dair araştırma (ki bunun-la sanatçı gerçekleşmeye indirgenmiş olması gerekenin idaresini elinde tutar) yapma hakkıdır. "Ne asalet, ne zarafet, ne poz, ne stil, ne jest ne de bir sanat yapıtının gerçekleştirilmesine katkıda bulunan ve eskimiş eleştirilerin alışılmış konusu olan bir şeyi tartışmak istiyorum."[70] Resmedilecek nesnelerinin seçiminde, taleplere boyun eğen sanatçılar intikamlarını yapıtın gerçekleştirilmesi sırasında alırlar: "Kilise ressamları, tarih ressamları, savaş ressamları, tür ressamları -yani anekdot ve fars ressamları-, portre ressamları, peyzaj ressamları, hayvan ressamları, denizcilik ressamları, Venüs ressamları, fantezi ressamları vardır. Bazıları çıplaklıkla, diğerleri giysi kıvrımlarıyla uğraşır. Sonra her biri, yapıtı gerçekleştirmeye katkıda bulunan araçlardan biriyle kendilerini diğerlerinden ayrıştırmaya uğraşır. Bazısı desende, diğeri renkte yoğunlaşır; biri kompozisyonu, diğeri perspektifi, bir diğeri kostümü ya da yerel rengi öne çıkarır; biri figürlerinin duygusuyla öteki ideal oluşu ya da gerçekçiliği ile parlar; bir diğeri konunun zayıflığını detayların mükemmelliğiyle kapatır. Her biri bir hünere, şıklığa, bir üsluba sahip olmaya çalışır ve moda yardımıyla ünleri artar ya da azalır."[71] Toplumsal yaşamdan ayrılmış, imansız, yasasız sanatın karşısında adına layık olan sanat, bilime, ahlaka, adalete bağlanmalı; kendine amaç olarak ahlaki duyarlılığı harekete geçirmeyi, onur ve nezaket duygularını ortaya çıkarmayı, şeyin yerine şeyin idealini koyarak gerçeği değil hakikati betimleyerek gerçeği idealleştirmeyi koymalıdır. Kısaca, eğitmelidir; bunun için "kişisel izlenimleri" aktarmak (*Jeu de Paume Andı* ile David gibi ya da Delacroix gibi) değil ama Courbet'nin *Flagey Köylüleri*'ndeki gibi herkesin yargılayabileceği toplumsal ve tarihsel hakikati ortaya koymak gerekir (böylelikle düşünerek "her birimiz için kısa bir bilgilendirme sonrasında kendi kendimize düşünerek herhangi bir sanat yapıtı hakkında bir yargıya

70 *A.g.e.*, s.166.

71 *A.g.e.*, s. 271.

varmak yeterli olurdu").[72] Son olarak orta sınıfların ve halk sınıflarının kitlesel bir biçimde takdirini şüphesiz kazanacak olan küçük kişisel eve methiyeyi anmadan geçmeyelim: "Louvre Müzesini, Tuileries Bahçesini, Notre-Dame'ı (üstüne Collone'u da) verseler, kendi evimde, suyu, gölgesi, çimenliği ve sessizliği olan, on hektarlık küçük bir toprak parçasının merkezinde *benim tarzıma göre yapılmış küçük bir evde tek başıma oturmaktan* vazgeçmem. Eğer içine bir heykel koymayı düşünseydim, bu ne Jüpiter ne de Apollon heykeli olurdu: ne bu baylarla ne de Londra'nın, Paris'in, Roma'nın, İstanbul'un veya Venedik'in manzarasıyla işim olur. Allah beni oralarda yaşamaktan korusun! Özlediğim şeylerin tablolarını koyardım: dağ, bağ, yeşillik, keçiler, inekler, koyunlar, harmancılar, çobanlar."[73]

Yansızlaşma ve Mümkünler Evreni

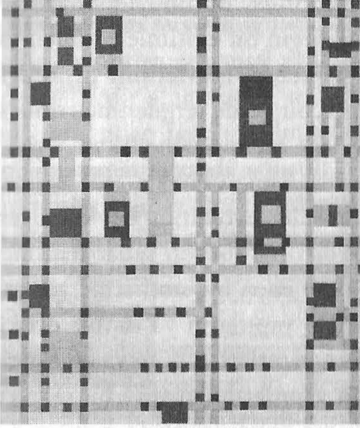
Uzman olmayan algının tersine, sanat yapıtının estetik algısı toplumsal olarak kurulan ve edinilen bir *uygunluk ilkesiyle* (tabii ki gerçekleşme dereceleri olan) donanmıştır: Bu seçme ilkesi, estetik algıya bakışa sunulan öğeler arasından (örneğin sadece belirtiler olarak ya da belirtme işlevini yerine getiren işaretler olarak görülen yapraklar ya da bulutlar: "bu, bir kavak", "fırtına çıkacak") seçilen *öğeleri* (yapraklar ya da bulutlar) *stilistik mümkünler evreni içine yerleştirilmiş* ve *özel bir ele alma biçimi,* yani algılama biçimi ve bir döneme özgü düşünce biçimi, bir sınıfın veya bir sınıf fraksiyonunun, bir sanatçı grubunun ya da belirli bir sanatçının ifade edildiği bir temsil biçimi olarak stili ayrıştırabilen tüm stilistik çizgileri ve sadece bunları saptamayı ve kaydetmeyi sağlar. Bir sanat yapıtını stilistik olarak tanımlamak en azından eş zamanlı *birlikte mümkünlerine* [*compossible*] -onu çağdaşların-

72 P.J. Proudhon, *Du principe de l'art et de sa destination sociale*, Paris, Riviere, 1939, s. 49.

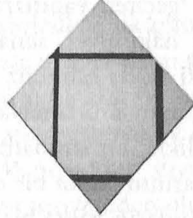
73 P.J. Proudhon, *Contradictions économiques, a.g.e.*, s. 256. Proudhon'a birçok açıdan çok yakın olan Jdanov'un tezlerinin gördüğü ilgi, Jdanov'un estetiği ile Komünist Parti'nin yönetici fraksiyonunun popüler ya da küçük burjuva ethosu arasındaki uygunluk dikkate alınmaksızın *tümüyle* anlaşılamaz.

dan ayırmak- veya art arda gelen *türdeşlerine*- aynı sanatçının ya da başka bir sanatçının önceki ve sonraki yapıtlarının karşısına koymak - örtük bir göndermeyi varsayar. Bir ressamın tüm yapıtlarına ya da bir tarza tahsis edilmiş sergiler (örneğin, Bordeaux Güzel Sanatlar Galerisi'ndeki natürmort sergisi, 1978) bu açıdan bir sanat yapıtının özgün stilinin tekillikleri "tanındığında" harekete geçirilen, *birbirlerinin yerini alabilen* [*substituables*] stilistik olasılıklar alanının nesnel olarak gerçekleştirilmesidir. E.H. Gombrich'in gösterdiği gibi, Mondrian'ın yapıtı, *Broadway'de Boogie-Woogie* tablosu hakkındaki bir ön düşünce ve bunun yol açtığı öngörüler ölçüsünde *tüm anlamını* kazanır: Canlı ve güçlü kontrastlara sahip renk lekelerinin oyununun yol açtığı "neşeli kendini bırakma izlenimi", sadece "düz çizgi ve itinalı bir biçimde dengelenmiş dörtgenler içersine paylaştırılmış bazı temel renkler üzerine kurulu ve kendi 'katı ciddiyet' beklentisinden oldukça uzak, 'popüler müzik parçasının gevşek stilinin' dengini algılamaya muktedir bir sanat"a aşina olan bir zihinde ortaya çıkar. Bu tablonun, aynı türden yapıtlarında, "kaotik yansımaların kompozisyonunda dans müziği ritmini" anlatmaya çalışan Gino Severini'ye atfedildiğini hayal etmek bile, bu stilistik kaideye gönderme yapıldığında, Mondrian'ın tablosunun kuşkusuz daha çok *Birinci Brandenburg Konçertosu*'nu çağrıştırdığını fark etmemiz için yeterlidir.[74]

74 E.H. Gombrich, *L'art et l'illusion,* trad. G. Durand, Paris, Gallimard: 1971, s. 456.

P. Mondrian, *Broadway'de Boggie-Woggie*

P. Mondrian, *Peinture I*

G. Severini, *Tabarin Bar Hiyeroglif Dinamiği*

Öyleyse bütünüyle stilistik nitelikleri algılama ve çözümleme yeteneği olarak estetik yatkınlık, bütünüyle sanatsal olan yetkinlikten ayrı tutulamaz: Belirgin bir eğitimle edinilen ya da özellikle müzenin topladığı, kökensel işlevlerinin çeşitliliğinin yanı sıra ve sanata tahsis edilmiş bir yerde sergilenmelerinin sağladığı tarafsızlıktan dolayı sadece biçime yönelik bir ilgiyi harekete geçiren yapıtlara, yalnızca aşina olmakla elde edilen bu pratik hâkimiyet, sanatsal temsiller evreninin her bir öğesini, bilinçli ya da bilinçsiz olarak dışlanan bütün sanat temsillerinden oluşan sınıflamaya göre belirlenen bir sınıf içine yerleştirir. Böylelikle, bu sınıflama içindeki yapıtların ya da bir dönemin yapıtlarının başka bir dönemin yapıtlarına göre ya da bir ekole ait yapıtların başka bir ekolün yapıtlarından veya bir sanatçının bunların ekolüne veya dönemine hatta üslubuna göre ya da sanatçının özel bir yapıtının diğer tüm yapıtlarına göre stilistik *özgünlüğünü* oluşturan stilistik özelliklerinin kavranması, stilistik *tekrarların* kavranmasından, yani bir stili belirleyen resimsel malzemenin tipik kullanımından ayrılamaz. Kısaca, benzerliklerin algılanması, farklılıklara belirgin ya da örtük göndermeyi ve bunun tersini öngörür; atıflar örtük bir biçimde, belirli bir sınıflama sistemi içinde uygun olarak kabul edilmiş nitelikleri, özellikle yüksek derecede taşıdıkları için bilinçli ya da bilinçsiz olarak akılda tutulan "örnek-yapıtlara" [oeuvres-temoins] göndерme üzerine temellenir. Tüm bunlar bize, uzmanlar nezdinde bile, örnek-yapıtların stilistik özelliklerini tanımlayan kıstasların çoğunlukla örtük bir durumda kaldığını ve sanat yapıtlarını ayırt etmek, sınıflandırmak, düzenlemek için örtük bir biçimde ortaya konan estetik sınıflandırmaların, estetik teorilerin onlara bazen atfetmeye çalıştıkları kesinliğe hiçbir zaman sahip olmadıklarını gösterir.

Bir sanatseverin veya bir uzmanın atıflara başvurduğunda gerçekleştirdiği basit *saptamanın,* algılanan durumu yeniden kurarak yapıtın içkin nedenini ve varoluş nedenini yeniden yakalamanın tümüyle bilimsel niyetiyle (yani konumların ve alanı kurucu konumlanmaların uzamından başka bir şey olmayan ve bu uzam içerisinde söz konusu sanatçıya özgü sanatsal niyete

çoğunlukla *karşı çıkarak* belirlenen, karşı karşıya kalınan sorunsalla) hiçbir ortak yanı yoktur. Bu türden bir yeniden kurma çalışmasının donanmış olduğu göndermeler, kutlama söylevlerini doğuran bu türden anlamsal yankılara veya duygusal karşılıklara sahip değillerdir ama nesnel ve belli bir ölçüde de öznel olarak sanatçı tarafından tercih edilmiş olasılığın, kendisine göre doğrulandığı, tematik ya da stilistik olasılıklar alanının oluşturulmasının vazgeçilmez araçlarındandırlar. Böylelikle, ilk romantik ressamların primitif sanata dönüşünü anlamak için, uzun sakallı ve yunan kostümleri giyen "ustalarına özgü antik kültün" ötesine geçerek, Homeros'a, İncil'e, Ossian'a ulaşmayı isteyen ve klasik antikitenin stilini "rokoko", "Van Loo", "Pompadour" diye rezil eden David'in öğrencilerinin referans uzamını yeniden oluşturmak gerekir[75]: Nitekim tercihlerin kendilerine göre belirlenmiş olduğu ve biçimci (formalist) estetik için değerli olan tarih-aşırı [*transhistoriques*] karşıtlıklarla hiçbir ortaklığı olmayan, birbirinden ayrılmaksızın etik ve estetik olan alternatifler (naifin, saf ve doğalla özdeşleştirilmesi gibi) bulunabilir.[76]

Ama övenin ya da taraftarın niyeti, anlamak değildir. Sanat yapıtı kültünün sıradan rutini içinde, entelektüel ya da monden referans oyunlarının, yapıtı meşrulaştırmalar-arası [inter-legitimation] döngüsel dolaşım içine dâhil etmek dışında bir işlevi yoktur; Jan Bruegel de Velours'un *Çiçek Demeti*'ni ima ederek, Jean Michel Picart'ın *Papağanlı Çiçek Demeti*'ni yüceltmek, başka bir bağlamda ise, daha az bilindiği için bu ikincisine gönderme yaparak ilkini methetmek mümkündür. Bu entelektüel imalar ve angajmanlar oyunu, mitsel ya da ritüel sistemlerin başat karşıtlıkları gibi, gerçekleştirdikleri ilişkiye sokma biçiminin temelini ortaya koyarak, kendilerini hiçbir zaman doğrulamak zorunda olmayan, başka analojilere sonsuzca gönderme yaparak, yapıtların çevresine, sürekli kendi kendini yanıtlayarak ve güç-

75 P. Bénichou, *Le sacre de l'écrivain*, 1750-1830, Paris, Jose Corti, 1973; s. 212.

76 Boş bir karşıtlığın Alman romantik ressamlarına uygulanmasına dair benzer bir eleştiri için bkz: E.H. Gombrich, *In search of Cultural History*, Oxford, Clarenton Press, 1969, s. 33.

lendirerek sanatsal seyrin büyüsünü oluşturan bir deneyim ağı dokur. Bu ise, Proust'un bahsettiği ve "bir aktör kostümü veya bir kadın elbisesini (...) giysi güzel olduğu için değil ama Moreau tarafından resmedildiği ya da Balzac tarafından betimlendiği için güzel bulmaya"[77] yol açan "putperestliğin" ilkesini oluşturur.

Zorunluluğa Olan Mesafe

En azından kültürel açıdan hırslı olanların dediği gibi "bir yapıtı içeriğinden bağımsız olarak" beğenme eğilimi ya da iddiası ve daha genel olarak meşru yapıtların talep ettiği "bedava" ve "çıkar gütmeyen" yatırımlara eğilimin eğitim sermayesiyle arttığını açıklamak için, estetik deneyimi ifade eden ve böylelikle onun oluşmasını sağlayan dilsel araçları ve referansları okul eğitiminin sağladığını söylemek yeterli değildir: Bu ilişkide doğrulanan şey, estetik yatkınlığın geçmiş ve şimdiki maddi varoluş koşulları karşısındaki tabiyetidir. Söz konusu maddi varoluş koşulları estetik yatkınlığın oluşumunun olduğu kadar yaşama geçirilmesinin, aynı zamanda da ekonomik zorunluluklardan vazgeçme pahasına edinilebilecek olan kültürel sermayenin (okul tarafından onansın ya da onanmasın) birikim koşuludur. Temsil moduna, yani diğer stillerle karşılaştırma yoluyla farkına varılan ve beğe-

77 M. Proust, *Pastiches et mélanges,* Paris, Gallimard, 1947, s.173. Döngüsel düşünme biçimi olarak analoji, içinden çıkılmaksızın sanatın ve lüksün sahalarında tur atmaya olanak sağlar. Margaux Şatosu şarabından, adını taşıdığı şatoyu tasvir etmek için kullanılan kelimelerle bahsedilecektir, Monet ya da Franck hakkında Proust'un dile getirilmesi gibi ki bu birinden ya da diğerinden bahsetmemenin iyi bir yoludur: "Şato mahsul suretinde. Soylu, çetin, hatta biraz gösterişli. Margaux Şatosu'nun şarap kültüne adanmış bir antik tapınak havası var. (...) Margaux'da, bağ veya ev için süslemeler kabul edilemez. Ama aynı biçimde, şarap çekiciliğini göstermek için sunulmayı, ev ise kendi çekiciliğini göstermek için içine girilmeyi bekler. Her iki durumda da aynı sözcükler kendilerini kullanıma sunarlar: kibarlık, ayrım, yumuşaklık ve kuşaklar boyunca en özenli ihtimamların nesnesi olmuş olanın yarattığı bu incelikli memnuniyet, tek kelimeyle söylersek en sevgi dolu olandır. Şarap uzun zaman boyunca olgunlaşmış, ev uzun zaman boyunca oturulmuş: Margaux şarabı ve Margaux Şatosu, kendileri de nadir hâle gelmiş iki şeyin, *kesinlik ve zamanın* ürünüdürler." (Eveline Schlumberger, "Le charme enivrant de Château-Margaux", *Connassance des arts,* Kasım 1973, s.101-105).

nilen stil üzerine yoğunlaşmak amacıyla *temsil edilen nesnenin doğasını* ve *işlevini paranteze alma* ve tümüyle etik cevaplarla aynı başlık altında tüm naif tepkiyi de dışlama (korkunç olan karşısında korku, arzulanır olan karşısında arzu, kutsal karşısında dindar saygı) eğiliminde olan estetik yatkınlık, özel varoluş koşullarının tanınmaz [*méconnaissable*][78] bir hâlde dile geldiği, dünya ve diğerleriyle girilen bütüncül ilişkinin, yaşam stilinin bir boyutudur: Aile içi öğrenme gibi örtük ve dağınık olsun veya okul öğreniminin çoğunlukla olduğu gibi belirgin ve özgül olsun, meşru kültürün tüm öğrenilme biçimlerinin ön şartı olan bu varoluş koşulları, hem ekonomik zorunluluğun askıya alınması ve kaldırılmasıyla, hem de bu belirlenimciliğe tabi olan grupların nesnel ve öznel mesafesinin temelini oluşturan pratik aciliyete olan nesnel ve öznel mesafeyle tanımlanır.

Platon'un talep ettiği, oyunsu ciddiyeti, ciddi olmaksızın ciddiyeti, ciddiyet oyunlarını her zaman varsayan oyun içindeki ciddiyeti, kültür oyunlarına atfetmek için, sanatçı gibi varoluşunu bir çeşit çocuk oyunu hâline getirmiş ya da çocukluk dünyasıyla ilişkiyi çok geç bir vakte kadar hatta bazen yaşam boyunca korumuş kişilerden olmak gerekir (tüm çocuklar, yaşamlarına burjuvalar gibi, diğerleri üstünde ve diğerleri aracılığıyla dünya üstünde büyülü bir güce sahip olarak başlarlar ama er ya da geç çocukluktan çıkarlar). Bu durum, kültür oyunlarına yürürlükte olmayan bahisleri ve çıkarları dâhil eden, *illusio*'yu zorunlu kılan, etkisizleştirici asgari mesafeden feragat edecek kadar oyuna kendini kaptıran, bunca dokunaklı manifestonun konusu olan entelektüel mücadelelerin amacını, basit bir doğru ya da yanlış, ölüm kalım sorunu gibi değerlendiren, bu türden insanların, -Rousseau ya da başka bir evrende Tchernitchevski'yi düşünüyo-

78 Ç.N.: *Tanınmaz* [*meconnaissable*], *tanımama* veya *yanlış tanıma* [*méconnaissance*] ile bağlantılı olarak kullanılmıştır. *Méconnaissance*, yanlış tanıma, öznel tanımama (bilmezlik) ile nesnel tanımamayı, kabul etmemeyi birleştirir; örneğin, öğrencilerin yeteneklerini veya bunlardan yoksunluklarını gözlemleyen ve söz konusu farklılıkları toplumsal sınıfa bağlamayan bir öğretmen, nesnel olarak kültürel eşitsizliğin nedenlerinin ve etkilerinin meşrulaştırılmasına yardımcı olmaktadır.

ruz- entelektüel oyunun uygarlaşmış evreninde, toplumsal genetik [*genetique sociale*] bir kaza sonucu ortaya çıktıklarında daha da iyi görülür. Bu yüzden, bizzat oyunun mantığı, onlara baştan eksantrik ya da yontulmamış roller biçmiştir ve entelektüel yanılsamanın sınırları içinde kalmayı bilerek, onları başka bir şekilde göremeyeceklerin gözleri önünde bu rollerini *oynayacaklardır.*

Hem sıradan aciliyetleri etkisizleştirmeye ve pratik amaçları paranteze almaya ilişkin genelleşmiş kabiliyet hem de pratik işlevi olmayan bir pratik karşısında kalıcı bir boyun eğme ve yetenek sergileme olarak estetik yatkınlık, kendini sadece aciliyetten sıyrılmış bir dünya deneyimi içinde ve okul alıştırmaları ya da sanat yapıtlarını seyretme gibi amacı kendinde olan eylem pratikleri içinde oluşturur. Başka türlü söylersek, estetik yatkınlık dünyanın burjuva tecrübesinin temelini oluşturan dünyaya olan mesafeyi (ki Goffman tarafından güncellenen "role olan mesafe" bunun özel bir boyutudur) varsayar. Mekanik bir temsilin inandırabileceğinin tersine, ailenin ve okulun pedagojik eylemi en sanata özgü boyutunda bile, öğrettiği içerik için olduğu kadar, uygulanmasının şartı olan ekonomik ve toplumsal koşullar aracılığıyla da gerçekleşir.[79] Düzenli oyunun ve amaçlı egzersizin öğrenim evreni en azından bu açıdan burjuva evreninden ve ayrıcalıklı nadirliği oluşturan, "çıkar gütmeyen" ve "bedava" sayısız eylemden, sanılandan daha az uzaklaşmıştır: Para, zaman ve emek (sıklıkla hizmetliler aracılığıyla) harcamaya yol açan evin düzeni ve dekorasyonu; gezinti ve turizm, yani beden egzersizi yapmaktan ve peyzaj statüsüne indirgenmiş bir dünyanın sembolik temellükünden başka bir amacı olmayan yer değiştirmeler; dekorlar, konuşmalar, giyim kuşam gibi törensel lükslerin gösterilmesine bir bahane oluşturan törenler, resepsiyonlar ve tabii ki sanat yapıtlarının tüketilme pratikleri gibi. Ekonomik

79 Burada, eğitim koşulları (apayrı bir evren, kendinde amacı olan çalışmalar -alıştırmalar gibi- ve her "resmî" durumda talep edilen dille ilişki arasındaki bağıntıların analizini hatırlatmak yeterlidir. Bkz. P. Bourdieu, "Les doxosophes", *Minuit,* 1,1973, pp. 26-45 ve P. Bourdieu, L. Boltanski, "Le fétichisme de la langue", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 4 Temmuz 1975, s. 2-32).

girişimden kısmen dışlanmış burjuva kadınlarının, kendilerini gerçekleştirmelerini (bir sığınak ya da bir intikam niteliğinde) estetikte aramadıkları zamanlarda, burjuva varoluşunun dekorunun düzenlenmesinde bulmalarına benzer bir biçimde, hem ekonomik olarak ayrıcalıklı hem de (geçici olarak) ekonomik iktidarın gerçekliğinden dışlanmış burjuva ergenlerinin, -estetiğe veya estetizme olan eğilimlerinde ayrıcalıklı ifadesini bulan suç ortaklığının reddi aracılığıyla- gerçekten temellük edemedikleri burjuva dünyasına karşı çıktıkları görülür.

Ekonomik iktidar öncelikle, ekonomik zorunluluğa belli bir mesafeyle yaklaşma gücüdür: Bu yüzden evrensel olarak, zenginlik kaynaklarının yok edilmesiyle gösterişçi harcamayla, çarçurla ve her türlü *bedava* lükslerle kendini belli eder. Böylelikle burjuvazi, tüm varoluşu saray aristokrasisi tarzında sürekli bir gösteri olmaktan çıkartarak, Weber'in çalışma mekânı ve oturma mekânı, çalışma günleri ve tatil günleri, dış (erkek) ve iç (kadın), işler ve duygular, sanayi ve sanat, ekonomik zorunluluk dünyası ve bu gereklilikten kopartılmış sanatsal özgürlük arasındaki karşıtlık biçiminde nitelendirdiği, bedava ve ücrete tabi, çıkar güden ve gütmeyen gibi karşıtlıkları oluşturur.

Sanat yapıtının maddi ya da sembolik tüketimi, *yetkinliğin* (gündelik dilin bu kelimeye yüklediği hem durum hem de yatkınlık anlamında), en üst düzeydeki dışa vurumlarından birini oluşturur.[80] Saf bakıştan kopuş, kolaylıklar ve özgürlükler aracılığıyla zorunluluğa olan mesafeyi doğuran negatif bir ekonomik koşullandırmanın paradoksal sonucu olan "bedava", "çıkar gütmeyen" genel bir yatkınlıktan ayrılamaz. Bu sayede, estetik yatkınlık, başka yatkınlıklara göre, hem nesnel hem de öznel olarak kendini tanımlar: Zorunluluk karşısında ve bu zorunluluğa hapsedilmişler karşısında nesnel bir mesafe, teşhiri aracılığıyla özgürlüğü ikiye katlayan kasıtlı bir mesafe almayı sağlar. Yaşam stili, her zaman, zorunluluğa olan nesnel mesafenin artması ora-

80 Stilin yetkinliği ve zarafeti ile yaşam stilinin yetkinliği ve zarafeti arasında belirgin olarak bir ilişki kurmayan klasik çağ risalesi hemen hemen yok gibidir. Sprezzatura doktrinini düşünelim örneğin, Baldassare Castiglione'e göre tasasızlık mükemmel saray adamıyla sanatçıyı birbirinden ayırır.

nında, bir yılın şarabını, bir peyniri ya da bir kır evinin dekorasyonunu tercih etmek gibi çok farklı pratikleri yönlendiren ve organize eden, Weber'in "yaşamın stilizasyonu" adını verdiği şeye dönüşür. Tabi zorunluluk üstündeki iktidarın doğrulanması, her zaman bedava lüks ve gösterişçi çarçur içinde olağanlıkları küçümsemeyi bilmedikleri için sıradan çıkarların ve aciliyetlerin egemen olduğu kişiler üzerinde meşru bir üstünlüğün talep edilmesini içerir: Özgürlüğün beğenisi sadece zaruri beğeniyle ilişkisi içinde kendini olduğu gibi gösterebilir ve böylelikle de estetik düzleme avami [*vulgaire*] olarak taşınmış olur. Aristokratik iddialılığın tartışılma şansı düşüktür; zira "saf" ve "çıkar gütmeyen" yatkınlığın, kendisini olası kılan koşullarla ilişkisi, yani ekonomik zorunlulukların en sık aşılanı olması nedeniyle en nadir maddi varoluş koşullarıyla ilişkisi büyük olasılıkla fark edilmediğinden en sınıflayıcı olan ayrıcalık, böylelikle en doğal olanmış gibi görünür.

Ayırt Etme Duygusu Olarak Estetik Duyu

Estetik yatkınlık, nesnel güvence ve mesafeyi gerektiren dünyayla ve diğerleriyle girilen mesafeli ve güvenli ilişkinin bir boyutudur. Estetik yatkınlık, varoluş koşullarının özel bir türüne bağlı toplumsal koşullandırmalar, ekonomik gerekliliklerin zorlaması karşısında, zamanın belli bir anında, düşünülebilen en büyük özgürlüğün paradoksal biçimini aldıklarında meydana getirdikleri yatkınlıklar sisteminin tezahürüdür. Ama aynı zamanda, toplumsal uzamda ayırt edici değeri farklı koşullardan yola çıkılarak oluşturulmuş ifadelerle ilişkisi içerisinde *nesnel olarak* belirlenen, ayrıcalıklı bir konumun *ayırt edici ifadesidirler.* Estetik yatkınlık, her tür beğeni gibi, birleştirir ve ayırır; benzer koşulların ürünü olan her şeyi, onları tüm diğer şeylerden ve sahip oldukları en temel şeyler üzerinden varoluş koşullarının özel bir sınıfına bağlı koşullandırmaların bir ürünü olarak ayırarak birleştirir. Zira beğeni, sahip olduğumuz her şeyin -kişiler, şeyler-, başkalarının gözünde ifade ettiğimiz her şeyin, kendi kendimizi sınıflamamızdaki ve başkalarının bizi sınıflamasındaki her şeyin temelidir.

Beğeni (ifade edilen tercihler), kaçınılmaz bir farkın pratik

olumlanmasıdır. Beğenilerin, ispatlanmak zorunda kaldıklarında, diğer beğenilere karşı bir retle kendilerini olumsuz bir biçimde olumlamaları tesadüf değildir:[81] Konu beğeni olduğunda, her belirlenim, hiçbir şeyde olmadığı kadar yadsımadır[82] ve beğeniler kuşkusuz, her şeyden önce başka beğeniler [*goûts*] söz konusu olduğunda, başkalarının beğenileri karşısında, *tiksinti* [*dégoûts*], dehşete düşme, derinden gelen bir tahammülsüzlüktür ("mide bulandırıcı bir şey"). Zevkler ve renkler tartışılmaz: Bu, tüm beğenilerin doğada bulunduğundan değil ama her beğeninin doğal gibi duyumsanmasından kaynaklanır -neredeyse bir habitus gibi-, ki bu da ötekileri doğaya aykırılığın rezilliğine göndermek anlamına gelir. Estetik tahammülsüzlüğün dehşet verici zorbalıkları vardır. Farklı yaşam stillerinden iğrenme, sınıflar arasındaki engellerin kuşkusuz en güçlülerinden biridir: Aynı toplumsal gruba mensup kişiler arasındaki evlilik [homogami] bunu kanıtlar niteliktedir. Ve kendilerini meşru beğeni sahibi olarak gören-

81 "Başka bir şey" kalıbının belirgin kullanımı için binlercesi içinden paradigmatik iki örnek: "*La Fiancée du Pirate* gerçekten satirik, eğlenceli olan çok nadir bir Fransız filmidir. Çünkü *Grande Vadrouille* ve *Petit Baigneur* gibi özenli bir biçimde etkisiz hâle getirilmiş, dikkatli bir biçimde zararsızlaştırılmış komikliklere başvurmaz. (...) Son olarak da, bulvar eğlencesinin taşeronları tarafından imal edilmiş kötü matraktan da daha *başka bir şeydir.*" (J.-L. Bory, Le Nouvel Observateur, no 265, 8-14 Aralık 1969, altı benim tarafından çizilmiştir). "Mesafe aracılığıyla, en azından farklılık aracılığıyla, resimde modernite üzerine birtakım sanat eleştirmenlerinin tekrarlayıp durduklarından başka bir şey sunmaya çalışmak. Geveze dilsizlik, tabloların aynen yeniden kopyalanması, tanıma nidaları ve uzmanlaşmış estetik kitapları *arasında* çağdaş plastik sanatların üretimleri ile kavramsal ve teorik çalışmanın bazı dayanak ve çerçeveleri *fark edilebilir* belki. (G. Gassiot-Talabot et al., Figurations 1960/1973, Paris, Union generale des editions, coll. 10-18, 1973, s. 7).

82 Beğeninin oluşumunun ve değişiminin mantığı içinde bile kayıtlı olan bu temel olumsuzluk, Gombrich'in de belirttiği gibi "sanat tarihi terminolojisinin dışlama ilkesini dile getiren bu kadar çok kelimeye sahip olmasını açıklar". "İzlenimcilerdeki, tüm anekdotik öğelerin kınanınası gibi sayısız sanatsal akım yeni bir tabu, yeni bir olumsuz ilke oluştururlar. Sanatçıların veya eleştirmenlerin geçmiş ya da şimdiki zamandaki manifestolarında okuduğumuz olumlu slogan ve mottolar genelde daha az iyi tanımlanmışlardır." (G.H. Gombrich, *Norm and Form, Studies in the Art of the Renaissance,* London, New York, Phaidon, 1966, s.89).

ler için en tahammül edilmez olanı, zevk sahibi olmanın ayırt etmeyi emrettiği farklı beğenilerin günahkâr birlikteliğidir. Yani sanatçıların ve estetlerin oyunları ve sanatsal meşruluğun tekeli için mücadeleleri, göründüğünden daha az masumdur: Sanata dair hiçbir mücadele yoktur ki bir yaşam sanatının dayatılmasını hedeflemesin; yani sanata dair bütün mücadeleler, tüm diğer yaşam biçimlerini oluruna bırakarak, keyfî bir yaşama biçimini meşru bir var olma üslubuna dönüştürür.[83] Sanatçının yaşam stili, her zaman, peşinde koştuğu prestijin ve bunu takip eden güçlerin boşunalığının ve geçiciliğinin bir çeşit pratik sağlaması aracılığıyla gerçek dışılığını, hatta saçmalığını gösterdiği burjuva yaşam stiline karşı bir meydan okumadır: Estetik yatkınlığı kendi aracılığıyla tanımlayan, dünyaya karşı nötrleştirici tavır, burjuva yatırımlarının içerdiği işleri ciddiye alma tavrının gerçekliğini kaybetmesini de kapsar. Sanatçının ve estetin "saf" ve tam anlamıyla estetik yargıları, sanatı kendi yaşama sanatlarının temeli yapma olanağına sahip olmayanların, dünyayı ve başkalarını edebî atıflar veya resimsel referanslar aracılığıyla göremeyenlerin belirgin etik yargıları gibi, bir ethosun yatkınlıkları içinde temellenir[84]: Ama sanatçı ve estetler, güçlü kültürel sermaye ve zayıf iktisadi sermayeye sahip oluşlarıyla tanımlanan bir kesime özgü yatkınlık ve çıkar ilişkileri gizli kaldığı sürece kendilerine tanınan meşruluklar nedeniyle, birbirlerini karşılıklı olarak göreceli̇leştiren beğenilerin, zorunlu olarak belirsiz oyununa mutlak bir referans noktası sağlarlar ve böylelikle paradoksal bir ters yüz olmayla burjuvanın "doğal ayrışma"ya [*distinction naturelle*] dair

83 Bu, tiyatroda en iyi biçimde görünür: Tiyatro yaşama sanatının örtük ve belirgin ilkelerine en doğrudan ve açıkça dokunan sanattır. Özellikle de komedi söz konusu olduğunda, bir değerler ve çıkarlar cemaati varsayar veya daha iyisi, aynı apaçıklıklara [*évidence*], *doxa*'nın apaçıklıklarına düşünümsel öncesi [*préréflexive*] hemen katılma üzerine kurulu bir suç ortaklığı ve gizli anlaşma içinde olmayı, yani inanç biçimi üzerinden kabul edilmiş kanılar bütününü varsayar. (Bu, başka bir sanatta olmadığı kadar, tiyatroda kurumların ve sundukları yapıtların farklılaşmasının çok daha belirgin olmasını açıklar.)

84 Sanatçı yaşama biçiminin bir ifadesi olarak sanat için sanat'ın analizi için bkz. P. Bourdieu. "L'invention de la vie d'artiste", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 1975,2, s. 67-93.

iddiasının *farkın mutlaklaşması* olarak meşrulaştırılmasına katkıda bulunurlar.

Örneğin bedensel kozmetik, giyim veya ev dekorasyonu gibi nesnel ve öznel estetik konumlanmalar, tutulacak bir saf ya da korunacak bir mesafe olarak, toplumsal uzamda işgal edilen konumu sınama ya da olumlama fırsatlarıdır. Elbette bütün toplumsal sınıflar, bu diğer retleri reddeden retler, diğer aşmaları aşan aşmalar oyununa girmeye aynı oranda yönlendirilmiş ve hazır değillerdir. Bir yaşam stilinin temel yatkınlıklarını estetik ilkeler sistemine, nesnel farklılıkları sınayıcı ayrımlara, ayırt edici ilişkilerin mantığı ile dışarıda oluşmuş pasif seçenekleri estetik taraflara dönüştürmeyi amaçlayan stratejilerin, egemen sınıf mensuplarına ve hatta en büyük burjuvaziye ya da "yaşam stilizasyonunun" icatçılarına veya profesyonellerine -yani yaşama sanatlarını güzel sanatlardan biri yapmaya muktedir sanatçılara- ayrılmış olduğu aşikârdır. Buna karşın küçük burjuvazinin ayrışma oyununa girmesi, diğer belirtilerinin yanı sıra, başkalarının beğenisine -giysiler, mobilyalar ve Natalie Sarraute'nun romanında olduğu gibi basit bir çift koltuk- kendi beğenisi kadar emin olduğu ölçütler getirerek sınıflandırmaya sebep olma duygusunun yarattığı sıkıntıyla kendini gösterir. Halk sınıflarına gelince, estetik konumlanmalar sistemi içinde bir mihenk taşı olmaktan, yani tüm estetik stillerin kendilerini, bir olumsuzlamadan diğerine, ona göre tanımladıkları bir olumsuz referans noktası olmaktan başka işlevleri yoktur kuşkusuz.[85] Üslup ve

85 Bu, belirgin bir istisnayla, bazı sanatçıların, onlar için olasılık dışı -hatta imkânsız- olan tercihlerin hâkim olduğu başka bir konfigürasyonda, tümüyle başka bir anlama gelen bazı popüler tercihlere geri dönmelerine rağmen böyledir. Gönüllü bir biçimde halka dönüş kisvesine büründürülen "popüler" olana bu geri dönüşlerin temeli, -idealleştirilme söz konusu olduğunda bile bir ret biçiminde- sıklıkla görmezden gelinen halk sınıflarıyla gerçek bir ilişki içinde değil ama sanatsal üretim alanının veya egemen sınıf alanının iç ilişkileri içinde bulunur. (Bu, genel olarak geçerlidir ve entelektüellerin halk sınıfları ile ilgili yazılarında, halk değilse bile en azından halk çıkarlarının sözcüsü gibi görünme olgusunun, *alanın bazı durumları içinde,* sağladığı meşruiyetin söz konusu olduğu mücadeleler içindeki entelektüellerin özgül çıkarlarının ne kadar etkili olduğu incelenmelidir.)

stili bilmeyen ya da reddeden halk sınıflarının ve orta sınıfların kültürel açıdan en yoksun fraksiyonlarının "estetiği" (kendinde), -gün batımı veya kediyle oynayan küçük kız, halk oyunları veya yaşlı bir usta, komünyon ayini gibi- takvimlerin ve kartpostalların estetiği içinde zaten önceden böyle tanımlanmış şeyleri "hoş", "sevimli", (güzelden çok) "tapınılası" diye tanımlar. Ayrışma niyeti, tüm şık nesne ve pratiklerin yerini tutan pahalı olmayan nesneleri -kuru dallar, boyanmış çakıl taşları, sepet ve rafya, el sanatları ve sanat fotoğrafları gibi- haz nesnesi hâline getirerek, kendini halk sınıflarının "estetiğine" karşı olarak tanımlayan küçük burjuva estetiğiyle birlikte ortaya çıkar. Bu estetik, gözde nesneleri ve manzara temalarını -dağ manzarası, deniz üzerinden güneş batımı ya da hatıra fotoğrafları, ilk komünyon ayini, ünlü yapı ya da tablo gibi- reddeder (grafiğe bakınız). Fotoğraf konusunda, bu beğeni, popüler "estetiğinkine" yakın ama daha şimdiden, resim geleneğine az çok belirgin olan bir göndermeyle ya da belirgin bir araştırma niyetiyle toplumsal pitoresk (tezgâhı başındaki dokumacı, serseri dalaşı, halk oyunları) ile biçimin bedavalığını (çakıl taşları, halat, ağaç kabuğu) bir araya getiren, yarı-etkisizleştirilmiş nesnelere yönelir.[86] Ortalama sanatın tercih ettiği nesneleri "ortalama kültürün" en karakteristik gösterilerinden birinde sirk, operet ve boğa güreşinin yanı sıra halk oyunlarında (özellikle nitelikli işçiler, ustabaşılar ve orta düzey yöneticiler ve ticari işletme büro çalışanları tarafından sevildiğini bildiğimiz) bulması çok önemli bir göstergedir.[87] Toplumsal pitoreskin, halk sınıflarını seyirlik bir şey, hatta merhamet ve hoş-

---

86 Kuşkusuz "ortalama beğeni"in en saf biçimine teknisyenler arasında rastlanır. Fotoğrafla ilgili tercihleri açısından teknisyenler, bir yanda halk sınıfları (zanaatkârlar, küçük esnaf, ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzey idari işler yöneticileri) diğer yanda üst sınıflar (ilkokul öğretmenleri ve yeni küçük burjuvazi) olmak üzere, orta sınıflar uzamı içersinde aracı bir konuma sahiptirler. Teknisyenler, özellikle güçlü bir oranda, ortalama sanat, dokumacı, natürmort gibi fotoğrafın en tipik nesnelerine yönelirlerken, yeni küçük burjuvazi tercihlerini kendilerine geleneksel estetik tarafından oluşturulmamış gibi göründüğünden daha orijinal gibi gelen ip, lahana gibi nesnelere ve aynı zamanda toplumsal pitoreskin bir parçası olan (serserilerin kavgası gibi) nesnelere yöneltirler.

87 T.K. VII, II, s. 82-83.

nutsuzluk uyandıran bir nesne kılan ve onları belli bir mesafe koyarak uzaklaştıran popülist bir nesnelcilikle fotoğraflanmasında olduğu gibi kendini bir gösteri olarak sunan "halkın" gösterisi de (halk oyunlarında olduğu gibi) küçük burjuvazinin halk sınıflarıyla ve onların gelenekleriyle olan ilişkilerinin temel bir boyutunu oluşturan, *mesafeli yakınlık* ilişkisini ortaya koymak için iyi bir fırsattır. Ancak bu "ortalama estetizm" de sırası geldiğinde orta sınıfın favori nesnelerini reddeden, orta sınıfın yeni fraksiyonlarının en acar mensupları için bir sınav, kendilerini diğerlerin ayrıştırma aracı niteliği taşır. Benzer bir biçimde, tüketicilerin estetizmi, burjuvaların (fotoğraf ve diğer sanatları göreceli olarak daha az icra eden "ortalama sanat" anlayışları (dokumacı ve halk oyunları fotoğraflarını ilginç olarak niteleyen) tarafından kurulmuş olanlar dışındaki her nesneyi estetik olarak kurmaya muktedir olduklarını belirten ortaokul ve lise öğretmenleri için bir mihenk taşı oluşturur.[88] Orta sınıfların yeni fraksiyonlarının en acar mensupları ile ortaokul ve lise öğretmenlerinin yapısal komşuluk ilişkilerinden dolayı kendilerinde spontane bir biçimde tiksinti uyandıran popüler ve küçük burjuva estetiğinin en belirgin nesnelerini güzel olarak ilan edecek güce sahip olmayan maksatlı estetler olarak, "bu daha çok küçük burjuva gösteriyor", "bu, yeni zengin havası veriyor" biçimindeki tüm yargıların temelinde yer alan, nesneler ve gruplar arasında ilişki kurma pratiğine hâkim olduklarını ayrıştırıcı retleriyle açıkça ortaya koyarlar.

88 Özellikle, bu iki kategoride hatıra fotoğraflarına ("Hatıra fotoğrafı, aptalca ve banal.", "Fotoğraf her şeyden önce sevilen şeylerin imgelerini saklamak için çekilir."), resimde gerçekçiliğe ("Güzel bir tablo doğada güzel olanı yeniden üretmelidir.") veya fotoğrafta gerçekçiliğe ("Bir fotoğrafın güzel olması için neyin fotoğrafının olduğunun bilinmesi gerekir.") karşı ret ve modern resmi tercih etmenin en açık doğrulanması (şu yargının reddiyle: "Modern resim öylesine yapılmıştır, bir çocuk bile bu kadarını yapar.") daha belirgindir.

Grafik 2: Küçük burjuvazide estetik yatkınlık

	Zanaatkarlar ve küçük esnaf	Ticari işletme ve büro çalışanları, orta düzey idari yöneticiler	Teknisyenler	İlkokul öğretmenleri	Yeni küçük burjuvazi
Azami tercih	Gün batımı	Gün batımı	Gün batımı	Gün batımı	Gün batımı
	Manzara	Manzara	Manzara	Emziren kadın	Manzara
	Halkoyunları	Halkoyunları	Kediyle oynayan küçük kız	Kediyle oynayan küçük kız	Emziren kadın
	Kediyle oynayan küçük kız	Kediyle oynayan küçük kız	Emziren kadın	Manzara	Kediyle oynayan küçük kız
	Emziren kadın	Emziren kadın	Tezgah başındaki dokumacı	Ağaç kabuğu	Ağaç kabuğu
	Tezgah başındaki dokumacı	Usta bir ressamın tablosu	Halkoyunları	Tezgah başındaki dokumacı	Tezgah başındaki dokumacı
	İlk komünyon ayini	Natürmort	Natürmort	Halk Oyunları	Natürmort
	Usta bir ressamın tablosu	İlk komünyon ayini	Ağaç kabuğu	Yılan	Halk Oyunları
	Ünlü anıt	Ağaç kabuğu	Yılan	Hamile kadın	Halat
	Natürmort	Ünlü anıt	İlk komünyon ayini	Ünlü anıt	Yılan
	Ağaç kabuğu	Tezgah başındaki dokumacı	Ünlü anıt	Natürmort	Usta bir ressamın tablosu
	Hamile kadın	Yılan	Demir iskele	Demir iskele	Lahanalar
	Demir iskele	Demir iskele	Usta bir ressamın tablosu	Halat	Hamile kadın
	Yılan	Hamile kadın	Hurda mezarlığı	Usta bir ressamın tablosu	Demir iskele
	Serseri dalaşı	Lahanalar	Halat	Hurda mezarlığı	Serseri dalaşı
	Yaralı adam	Serseri dalaşı	Hamile kadın	Serseri dalaşı	Ünlü anıt
	Hurda mezarlığı	Halat	Lahanalar	Lahanalar	İlk komünyon ayini
	Halat	Kasap tezgahı	Serseri dalaşı	Kasap tezgahı	Hurda mezarlığı
	Lahanalar	Hurda mezarlığı	Yaralı adam	Yaralı adam	Kasap tezgahı
	Kasap tezgahı	Yaralı adam	Kasap tezgahı	İlk komünyon ayini	Yaralı adam
Asgari tercih	Araba kazası	Araba kazası	Araba kazası	Araba kazası	Araba kazası

Farklı nesneler farklı sınıf fraksiyonları için, sözkonusu nesnelerle güzel bir fotoğraf çekilebilir olarak değerlendirme yapan bireylerin yüzdesine göre hiyerarşilendirilmiştir.

Belirgin estetik tercihler, aslında çoğunlukla aralarındaki rekabetin en doğrudan ve ivedi olduğu toplumsal uzamdaki en yakın grupların tercihleriyle karşıtlık içinde, hatta daha kesin olarak söylemek gerekirse, bu tercihler arasında, entelektüeller için Brassens, Ferrat ve ilkokul öğretmenleri için Ferre'nin olduğu gibi daha aşağı gruplara oranla ayrımı vurgulama maksadının en belirgin olduğu tercihlere -iddialılık olarak algılananlara- göre oluşurlar. Böylelikle, neredeyse tamamen evrensel olarak erişilebilir olan (fotoğraf gibi) ve gerçekten *ortak* olan kültürel mal sıfatıyla şanson (neredeyse herkesin bu yapıtların o ya da bu zamandaki şanına maruz kalmış olması bakımından) farklılıklarını göstermeye çalışanlarda çok özenli bir dikkat gerektirir: Entelektüeller, sanatçılar ve üniversite hocaları, olsa olsa "ortalama bir sanat" olabilen şansonlar karşısındaki blok hâlindeki retleri kültürlerinin ve estetik yatkınlıklarının evrenselliğini göstermeye özgü seçici katılım arasında gidip gelirler.[89] Diğer yandan, entelektüel olduğu söylenen şansonlara pek de düşkün olmayan patronlar ve serbest meslek sahipleri ise sıradan şansonlar karşısında mesafelerini vurgularken şarkıcıların en eski ve en benimsemiş olanlarına (Edith Piaf veya Charles Trenet) ya da operet ve *bel canto*'ya yakın olanlara ayrıcalık tanıyarak, en ünlü ve en "avam" şarkıcıları (Compagnons de la chanson, Mireille Mathieu, Adamo veya Sheila gibi) tiksintiyle dışlarlar. Oysa ki, halk sınıflarının gözde şarkıcılarını (Mireille Mathieu, Adamo, Aznavour veya Tino Rossi gibi) reddederek ve bu "minör" türü soylulaştırmaya çalışan şarkıcılardan yana tercihlerde bulunarak, sanatsal iddialılıklarını gösterme fırsatını şansonda (fotoğrafta olduğu gibi) bulanlar orta sınıflardır: İlkokul öğretmenlerinin

89 Önceden oluşturulmuş seçenekler listesi aracılığıyla dayatılan temel sınırlandırmalardan biri olan söz konusu "çatışmaların" ve onları tersine döndürmeye çalışan stratejilerin tümüyle anlaşılamaması burada ortaya çıkar: İstemeyerek Georges Brassens ve Jacques Douai'yi seçmiş olanlar, "açık fikirliliklerini" gösteren bir biçimde, Kurt Weill'in bir şarkısını veya eski bir Napoliten şarkıyı -belirgin bir yeniden tanımlama pahasına- seçerek şansonlar karşısındaki retlerini belirtebilirlerdi. (Bu açıdan France Musique'in "Le concert egoiste" adlı programı oldukça açıklayıcıdır.)

küçük burjuvazinin diğer fraksiyonlarından hiçbir konuda olmadığı kadar bu konuda diğerlerinden ayrışması böylelikle gerçekleşir; bu konu, akademik yatkınlıklarını meşru sanat sahasında olduğundan daha iyi bir biçimde yaşama geçirebildikleri ve ilkokul geleneği içinde popülist bir şiiri şarkıcı seçimlerinde önererek kendilerine has beğenilerini meşru sanatın sahasında olduğundan daha iyi olumlayabildikleri bir konudur. (*Ecole Normale Supérieure de Saint-Cloud*'un[90], birkaç sene öncesine kadar programlarında yer alan Douai ve Brassens gibi).[91]

Aynı mantıkla, çöküş içinde olan küçük burjuvazinin, yeni küçük burjuvazinin en istekli şekilde kendine atfettiği erdemleri (eğlenceli, zarif, sanatçı ruhlu, fantezi dolu gibi), sistemli bir biçimde reddettiği gözlemlenir; oysaki yeni küçük burjuvazi, estetik iddialılığını en tipik biçimde "burjuva olan" pırıltılı şeylerin reddiyle ve estetik inancın ilanına büyük yer ayıran, ortak yargıların tersine gitme kaygısıyla gösterir: Böylelikle örneğin bir arkadaşın nitelikleri veya bir iç mekân hakkında "sanatçı ruhlu, sosyal, eğlenceli, rahat, kolay temizlenir, fantezi dolu" (Temsilci, Paris) ya da "dinamik, pozitif düşünen, tarz sahibi, sıcak, fantezi dolu" (Galeri yöneticisi, Lille), veya "dinamik, zarif, iradeli, rahat, uyumlu, samimi" (Radyo programı sunucusu, Lille) gibi şatafatlı tamlamalar kullanılır. Serbest meslek sahiplerini de, hırslı ve sınıf atlama zihniyetine sahip olma izlerini taşıyan nitelikleri, "isteklilik", "pozitif bakış" (idari yöneticiler tarafından sıklıkla tercih edilen) gibi veya "tarz sahibi" ve "zarif"

90 Ç.N.: Saint-Cloud, Ecole Normale Supérieure'ler arasındaki hiyerarşide Rue d'Ulm'daki ENS'den sonra gelen Grande Ecole.

91 Araştırmada sorulan sorulara verilen cevapların yanı sıra ORTF tarafından yapılmış bir araştırmanın (Service des etudes d'opinion, *Une enquete sur les varietes*, Temmuz 1972, s. 7; T.k. XIX) sonuçları ve gündelik konuşmanın koşullarına olabildiğince yakın koşullardaki tercih ve retlerin gruplaşmasını anlamaya yönelik otuzu aşkın derinlemesine görüşme kullanılmıştır. Bu görüşmeler, ORTF'nin araştırmasının da ortaya koyduğu gibi, en kültürlü onlar -ki beğenileri daha çok bir tiksinti modu üzerinden ifade edilir- tarafından güçlü bir biçimde reddedilen şarkıcıların en az kültürlüler tarafından güçlü bir biçimde tercih edildiğini doğrulamaya olanak sağlamıştır. Tiksinti biçiminde dile gelen bu retler, sıklıkla onlara karşılık gelen beğenilere dair acıma ve hoşnutsuzluk tahlilleri ile süslenmiştir. ("Bu nasıl sevilir anlamıyorum!")

(yeni küçük burjuvazi tarafından rağbet gören) gibi en iddialı sıfatları reddederek sonradan görme burjuvalardan kendilerini farklılaştırmaya götüren yine aynı mantıktır.

Seçime sunulan tüm nesnelerle güzel fotoğraf çekebileceklerini söylemeye ve modern sanatı ve fotoğrafçının sanatsal statüsünü kabul ettiklerini ilan etmeye en çok hevesli olan üniversite hocalarında rastladığımız estetik bakışın kudretinin olumlanmasının, sahici bir estetik *evrenselcilikten* çok, ayrışma niyetinin bir sonucu olduğunu varsayabiliriz. Gerekirse sanatın "mutlak kudretine" [omnipotence] dair dogmayı tartışmaya açacak derecede yeterli otoriteye sahip olarak en avangart üreticiler, öğrenilmiş bir dersin etkisini ve peşinen verilmiş ret kararlarıyla damgalanma kaygısını en iyi tespit edenlerdir:[92] "Şunu kim söyler ki: 'Bir resme baktığımda onun neyi temsil ettiğiyle ilgilenmiyorum.' Bunu olsa olsa günümüzde, sanat kültürüne pek sahip olmayan insan tipi söyler. Bu tür bir şeyi ancak sanata dair hiçbir fikri olmayan kişi söyler. *Yirmi yıl önce*, soyut ressamların bunu söylediklerini sanmıyorum. Bu hiçbir şeyi bilmeyen ama ben ahmak değilim, önemli olan güzel olması diyen birine özgü bir söz." (Avangart ressam, 35 yaşında). Zaten sadece onlar, daha aşağı bir düzeyde estetizmin reddettiği nesnelerin parodisini yaparak veya yücelterek bu nesnelerin yeniden kazanılmaları için gerekli gücü kullanma hakkını kendilerinde görürler. Toplumsal uzamda veya zamanda mesafenin daha kısa olduğu durumlarda "avam" nesnelerin "rehabilitasyon"u riskli ve daha "pahalı"dır ve dolayısıyla popüler *kitsch*'in "korkunçlukları" küçük burjuvanın taklit nesnelerinden daha kolay bir biçimde "kazanılabilir". Aynı biçimde, burjuva beğenisine ait iğrençlikler "küçük düşürücü" olmaktan çıkacak kadar geçmişte kaldıklarında "eğlenceli" olarak değerlendirilebilirler.

92 Şu tipik ifadenin gösterdiği gibi sanatsal üretim alanının daha az gelişmiş kesimleri tarafından kabul görmeye ve açıkça dile getirilmeye devam edilen dogma: "Gaston Planet'in bu resimlerinin tümüyle anlaşılmaz olduğunu söyleyeceğim. Böyle olmalarını sevdiğimi söyleyeceğim. Gizemli değil ama tümüyle dilsiz, göndermesi olmayan, eğlencesiz." (Paul Louis Rossi, Catalogue de Gaston Planet).

Bu açıdan değerlendirmeye sunulan nesneler dışında, araştırma tarihinde o ya da bu resim geleneği tarafından, (Léger ya da Gromaire'in demir iskelesi, gerçekçi resmin eski temalarından birini oluşturan fotoğrafta da oldukça çok tekrar edilmiş olan serseri dalaşı, kasap tezgâhı gibi) ya da fotoğraf geleneğince (tezgâhı başındaki dokumacı, halk oyunları, ağaç kabuğu gibi) hâlihazırda oluşturulmuş olanlar dışında, "gelişigüzel" nesnelerin çoğunun resminin, araştırmanın yapıldığı tarihten bu yana o ya da bu avangart ressam tarafından tekrar tekrar yapılmış olduğunu belirtmekle yetinelim: tipik bir biçimde romantik manzara fotoğraflarından yola çıkarak resim yapan Richer veya "kavramsal" niyetli manzara fotoğrafları çeken Long ve Fulton gibi İngiliz ressamları, hatta Land Art ile deniz üzerinden gün batımı; Andy Warhol ile araba kazaları; Amerikan hiperrealist ressamların Bowery üzerinde uyuyan serserileri; aile albümlerini bile estetik açıdan yeniden kuran Boltanski ile ilk komünyon vs. gibi. Sadece, "kurtarılamamış", geçici olarak "kurtarılamayacak", en alt düzeyde bir estetiğin ayrıcalıklı temalarından olan -tezgâhı başındaki dokumacı, halk oyunları, ağaç kabuğu ve emziren kadın gibi- nesneler, çok geçmeden, estetik kurulumun mutlak iktidarının sergilenmesine daha az müsait, mesafenin gösterilmesi için daha az elverişli hâle gelirler. Dahası, en alt düzeyde bir estetik niyet yerine konma tehdidiyle daha fazla karşı karşıya kalırlar. Yeniden kazanma, denk düştüğü kendinde estetik, egemen estetiğin tanınmasını açık bir biçimde ele verdiği ve ayırdedici mesafe fark edilmez olma riski taşıdığı oranda zorlaşır.

Sanatçı bir kez daha "burjuva" ile bir noktada uzlaşır: Naifliği "iddialı olmaya" tercih eder.[93] "Halk", sanata dair (veya iktidara

93 "İddialı olma" küçük burjuvaları, tutkularının ifade edildiği, fotoğraf ve sinema gibi özellikle de kültürün imtiyazlılarının terk ettiği pek az meşru veya meşrulaşma yolundaki konularda donanımsız bırakır. (Küçük burjuvazi ve burjuvazi arasındaki sinema yönetmenlerinin tanınması konusundaki farkın müzik kompozitörlerinin tanınması konusunda olduğundan belirgin bir biçimde daha az olması olgusunun gösterdiği gibi): Nesnel bir biçimde hiyerarşilendirilmiş yargılar karşısında doğru cevabı vermeyi bilen yeni küçük burjuvazi mensupları estetik olarak kurma edimi karşısında neredeyse halk sınıfları kadar donanımsız olduklarını gösterirler. (Araba kazası imgesinin iyi bir fotoğraf oluşturacağını söyleyen bir tek sanat satıcısı yoktur, hurda mezarlığı da benzer tepkilere yol açar.)

dair), küçük burjuva hırslarına ilham veren iddialılığı bilmeme meziyetine sahiptir; kayıtsızlığı, tekelin zımnen kabulünü de içerir. Bazen halkın popüler beğeni ve görüşlerini kendi şaşırtma ve çifte olumsuzlama stratejileri nedeniyle karşılarında bulan sanatçıların ve entelektüellerin mitolojisinde çökmekte olan aristokrasinin tutucu ideolojilerinin bu denli sıklıkla köylülere atfettiği rolden pek de farklı olmayan bir rol oynaması bu yüzdendir.

1.2. Kültürel Soyluluğun Kademeleri

Sinema veya caz gibi eğitim kurumu tarafından doğrudan öğretilmeyen ve de sınanmayan konularda bile, eğitim sermayesinin oransal dağılımı yetkinliğin oransal dağılımına, değişimlerine sıkıca bağlı ise, *aynı derecede eğitim sermayesine sahip olanlarda* toplumsal köken farklılıkları ("etkileri" eğitim sermayesi farklılıklarında zaten kendini gösteren) önemli farklılıklarla ilişkilendirilirler. Bu önemli farklılıklar ilk olarak, sıkı olan ve sıkı bir biçimde denetlenebilen bir rekabete daha az, kültürle bir çeşit aşinalığa daha çok başvurulduğunda ve ikinci olarak da "serbest" kültür adı verilen, okulda öğretilmese de eğitim pazarında değer kazanan, birçok vesileyle yüksek derecede sembolik verime sahip olabilen ve yüksek bir ayrım [*distinction*] kârı sunabilen, kültürün daha az meşru ve daha "riskli" bölgelerinde macera peşinde koşmak için "okulda öğretilen", "klasik" evrenlerden uzaklaşıldığında (aşırı-elemenin güzergâh farklarını etkisiz hâle getirme eğilimindeki en yüksek eğitim dereceleri hariç) daha kesin ve daha görünür hâle gelirler. Araştırmada görüşülen kişilerden sadece meşru kültür ya da meşrulaşma yolundaki kültürle *statüsel aşinalıklarını* dile getirmeleri talep edildiğinde, eğitim sermayesinin açıklayıcı etmenler sistemi içinde göreli ağırlığı, toplumsal kökenin ağırlığına oranla çok daha az olabilir; paradoksal bir ilişkiyle bu (göreceli) cehalet ve emniyet karışımında, eskilikle (kıdemle) değer kazanan hakiki burjuva yasaları dile gelir.

Halk sınıflarından egemen sınıflara doğru gidildikçe, *eşit eğitim sermayesine sahip olanlar arasında* müzik yapıtlarından en az

12'sini tanıyanların oranı, en az 12 bestecinin adını söyleyebilenlerin oranından çok daha belirgin bir biçimde artmaktadır (bu fark yüksek eğitim diplomasına sahip olanlar arasında azalır) (Tablo 4'e bakınız). Aynı mantık cinsiyete göre değişen ve daha az belirgin olan farklılıklara da hâkimdir: Besteciler söz konusu olduğunda, aynı sınıfa mensup olan bireyler arasında cinsiyete göre bir farka rastlanmamıştır; oysaki müzik yapıtlarını tanıma söz konusu olduğunda kadınlar lehine artan güçlü farklılıklara rastlanır, özellikle de orta ve üst sınıflarda (halk sınıflarında cinsiyet ne olursa olsun, müzik yapıtlarını tanıma oranı oldukça düşüktür); kadınların sayıca çok olduğu sağlık ve sosyal hizmetler ve sekreterlik gibi iki kategoride yer alan kişilerin tamamı, sunulanlardan en az üç yapıtı tanıdıklarını ifade etmişlerdir. Müziğe dair yaşanmış veya dile getirilen bu ilişkideki farklılık kuşkusuz bir ölçüde cinsiyetler arası geleneksel iş bölümünün kadınlara atfettiği sanatsal ve edebî şeylere aşinalık ile açıklanır.

Toplumsal kökene bağlı farklılıklar, aynı eğitim seviyesine sahip olanlar arasında toplumsal köken düzeyi yükseldikçe artan yönetmen tanıma söz konusu olduğunda da çok güçlüdür. Aynı şekilde, "çirkin" ya da anlamsız nesnelerle güzel fotoğraf çekebileceğini söyleyenlerin oranı, toplumsal kökenle doğru orantılı olarak artar. Bu yapıtlar söz konusu olduğunda farklı edinme biçimlerinin, tercih edilen yapıtların doğasındaki farklıklara da karşılık geldiğini söylemeye bilmem gerek var mı? Toplumsal kökene bağlı farklılıklar, eğitim eylemi hedefinden uzaklaştıkça, edebiyattan resme ya da klasik müziğe ve *a fortiori* caz ya da avangart sanata doğru gidildikçe artma eğilimindedir.[94] Kültürel

94 Önceki bir araştırmada, klasik kültür hakkında, burjuva kökenli öğrencilere neredeyse denk bir performansa sahip olan halk sınıflarından ve orta sınıflardan gelen üniversite öğrencilerinin "serbest kültüre" (yani avangart tiyatroya olduğu kadar bulvar tiyatrosuna da) doğru gidildikçe başarılarının düştüğü ortaya konmuştur. Benzer bir karşıtlık sanat üreticileri ve ortaöğretim öğretmenleri arasında gözlemlenir. (Hatta sürmekte olan bir araştırmadan öğrendiğimize göre, resim öğretmenlerinin, özellikle de halk sınıfları ve orta sınıf kökenlilerin çoğu "klasik" beğenilere sahiptirler ve sanatçılardan daha fazla üniversite hocalarına yakındırlar.)

sermayelerini temel olarak okul yoluyla edinmiş olanlar, hatırı sayılır derecede kültürel bir mirasa konanlara oranla, daha "klasik" ve daha az riskli kültürel yatırımlar yaparlar.

Örneğin yüksek düzeyde diplomalara sahip olan egemen sınıf mensupları, ortak bir biçimde, bazı yapıtlardan ya da Buffet veya Utrillo gibi ortalama kültürün tipik ressamlarından hiç söz etmez, besteciler hakkında çok bilgili kişiler olarak "İyi Düzenlenmiş Klavye" ve "Ateş Kuşu"ndan[95] yana tercihlerini kullanırken, halk sınıfı ya da orta sınıf kökenli olanlar sıklıkla "okul" kültürüne dair saygılarını yansıtan tercihlerde (Goya, Vinci, Bruguel, Watteau, Rafael bulunurlar; bunların yadsınamayacak bir bölümü (%20'si) ise "resim sanatı güzel ama oldukça zor" türünden yargılara varır; oysaki egemen sınıf kökenli olanlar (daha çok sayıda yapıtı tanımakta ve "okul" kültüründen daha uzak yapıtları (Braque, Sol El İçin Konçerto) tercih etmektedirler.

Tablo 4 - kompozitörleri ve müzik yapıtlarını tanıma (%)

Diploma	Toplumsal köken	Tanınan kompozitör sayısı					Tanınan yapıt sayısı				
		0 - 2	3 - 6	7 - 11	12ve+	Toplam	0-2	3-6	7-11	12ve+	Toplam
Diplomasız, CEP, CAP	Halk sınıfları	69,5	23,5	5,5	1,5	100	32,5	48,5	17,5	1,5	100
	Orta sınıflar	68,5	21,0	8,5	2,0	100	21,0	55,0	19,5	4,5	100
	Üst sınıflar	46,0	25,0	8,5	20,5	100	12,5	33,5	29,0	25,0	100
	Tümü	67,0	22,0	7,5	3,5	100	24,5	51,0	19,5	5,0	100
BEPC	Halk sınıfları	57,5	15,5	23,0	4,0	100	15,5	27,0	50,0	7,5	100
	Orta sınıflar	48,5	35,5	9,5	6,5	100	8,5	43,0	34,5	14,0	100
	Üst sınıflar	31,5	41,5	13,5	13,5	100	8,0	31,5	41,0	19,5	100
	Tümü	44,5	34,0	13,0	8,5	100	9,5	37,0	39,0	14,5	100
Bakalorya	Halk sınıfları	11,0	59,5	18,5	11,0	100	-	33,0	52,0	15,0	100
	Orta sınıflar	19,0	32,0	38,0	11,0	100	3,5	26,5	51,0	19,0	100
	Üst sınıflar	21,5	21,5	37,5	19,5	100	5,0	19,5	42,5	33,0	100
	Tümü	18,5	32,5	37,5	19,5	100	3,5	25,5	48,5	22,5	100
Petite école ve tamamlanmamış yüksek eğitim	Halk sınıfları	20,0	-	70,0	10,0	100	-	30,0	60,0	10,0	100
	Orta sınıflar	16,0	22,5	51,5	10,0	100	13,0	19,5	54,5	13,0	100
	Üst sınıflar	17,5	11,5	39,0	32,0	100	11,5	11,5	33,5	43,5	100
	Tümü	17,5	13,5	45,5	23,5	100	11,0	15,5	42,0	31,5	100
Lisans, agregasyon, Grande Ecole	Halk sınıfları	-	35,0	32,5	32,5	100	-	7,0	66,5	26,5	100
	Orta sınıflar	7,0	15,0	47,5	30,5	100	-	22,0	49,0	29,0	100
	Üst sınıflar	7,5	15,5	44,5	32,5	100	8,0	13,5	38,5	40,0	100
	Tümü	7,0	16,5	44,5	32,0	100	5,5	15,0	43,0	36,5	100

95 Ç.N.: Igor Stravinski, *L'Oiseau de feu*, 1909-1910.

Göreceli olarak zayıf bir eğitim sermayesine (BEPC'e eşit ya da daha az bir düzeyde) sahip olan yerleşik küçük burjuvazi (zanaatkârlar, küçük esnaf, ticari işletme ve büro çalışanları, orta dereceli yöneticiler) kendi gelişim güzergâhlarını belirgin bir biçimde gösteren tercihlerde bulunur. Böylelikle, içlerinden yükselişte olanlar, meşru kültüre saygılarını bin bir türlü yoldan gösterirken (örneğin "resim sanatı güzel ama oldukça zor" yargısını diğerlerine oranla daha sıklıkla tekrar ederek) ortalama beğeninin (Buffet ya da Utrillo) ya da popüler beğeninin (Mavi Tuna) tipik yapıtlarını tercih ederler. Tersine, babaları üst sınıfa mensup olanlar, -eş eğitim seviyesinde- müzik yapıtlarıyla daha fazla bir aşinalık sergilerler (bestecilerin isimlerini bilmeseler de), izlenimcileri sevdiklerini daha sıklıkla söylerler, müzeye daha çok giderler ve okul tarafından öğretilen yapıtları (Rafael ya da Vinci) daha sıklıkla tercih ederler.

Üsluplar ve Onları Edinme Usulleri

Hem bir edindirme merci hem de bir pazar olarak işleyen bir tür alanla ilişki içinde edinilen kültürel (ya da dilsel) yetkinlik, kullanılma biçimlerinde devamlılık gösteren -yani kültüre ya da dile dair belirlenmiş bir ilişki oluşturan- "kökensel bir işaret" olarak işleyen ve kendisini belirli bir pazara bağlı kılarak ürünlerinin farklı pazarlardaki değerini belirmeye katkıda bulunan edinilme koşullarıyla belirlenir. Başka türlü söylersek, eğitim düzeyi veya toplumsal köken gibi göstergeler aracılığıyla ya da daha kesin olarak bu ikisini birbirine bağlayan ilişkinin *yapısı* aracılığıyla farkına vardığımız şey, aynı zamanda, sadece edinilmiş yetkinliklerdeki farklılıkları doğurmakla kalmayan ama onların yaşama geçirilmesindeki farklılıklara da yol açan kültürlenmiş habitusun üretim biçimleridir. Bu farklılıklar farklı edinme koşullarının belirtisi olarak, farklı pazarlarda, çok farklı değer kazanmaya elverişli kılınmış ikincil bir nitelikler bütünü oluştururlar.

Üslubun, anlam ve değerinin kendisini üretene olduğu kadar onu algılayana da bağlı sembolik bir dışa vurum olduğunu

bilerek, sembolik iyelikleri ve özellikle de bunlardan mükemmellik payesi sayılanları kullanma usulünün, "sınıfın" ayrıcalıklı işaretlerinden birini oluşturmakla birlikte ayrım stratejilerinin bir aracı olduğu da anlaşılır; yani Proust'un kelimeleri ile ifade edecek olursak, bu, "mesafeleri belirtmenin sonsuz derecede çeşitli sanatı"dır. Doğal beğeni ideolojisinin kültürel yetkinlik ve onun kullanımının iki farklı biçimi aracılığıyla karşı çıktığı şey, kültürün iki farklı edinilme biçimidir[96]: Bebeklikten itibaren aile içinde uygulanan, okul eğitimine hazırlayan, bu eğitimi tamamlayan öğrenimle devam eden erkenden ve farkına varılmadan gelişen bütüncül öğrenme, sadece -kültürel "parlatma" ideolojisinin gerektirdiği gibi- etkilerinin derinliği ve kalıcılığıyla olduğundan çok, özellikle dayatmaya çalışılan dille ve kültürle olan ilişki biçimiyle de farklılaşan, geç, metodik ve hızlandırılmış öğrenmeden ayrılır.[97] Bu öğrenme, köklü burjuva kuşaklarının kendilerini meşru mirasçıları olarak gördükleri bir nevi aile mülkü olan kültürle aralarında kurdukları ve cehaletteki (göreceli) emniyete ve aşinalıktaki hafife almaya dayanan paradoksal ilişkiyi üretir.

Uzman yetkinliği, yani uzun bir aşina olma sürecinin ürünü olan ve yapıtlarla aşinalığı oluşturan temellük etme araçları üzerinde bilinç dışı bir hâkimiyet, bir "sanat"tır. Bu pratik hâkimiyet, bir düşünme veya yaşama sanatı gibi sadece talimatlar ya da reçeteler aracılığıyla aktarılamayan ve öğretilmesi geleneksel eğitim-

96 Öyleyse, araştırma, hatta analiz sırasında çoğunlukla olduğu gibi derinleşmiş yatkınlıkların en iyi göstergelerinden biri, dolayısıyla tutumların en iyi belirteçlerinden biri olan ve bu yüzden tüm toplumlarda en çok üzerinde durulan pratiklerin, beğenilerin veya görüşlerin (örneğin siyasi görüşler) biçimi [*modalité*] dikkate alınmadığında *esas olan* gözden kaçırılır: toplumsal *yatkınlıkların hakikati, yani* pratiklerin anlaşılması ve öngörülmesinin hakiki ilkesi, *sadece üslupta* ortaya çıkar.

97 Burjuvazi içerisinde eskiliğin en iyi pratik göstergelerinden biri olan meşru biçimin, özellikle de sanat yapıtlarıyla ilişki için en azından monden pazarda, eğitim biçimiyle (ve sadece okulda edinilen, yazım bilgisi, dil bilgisi veya matematik gibi bilgilerle) karşılaştırılamayacak kadar yüksek bir verimi içinde barındırmasına neden olan budur.

de usta-çırak arasındaki uzatmalı temasa karşılık gelen kültürel yapıtlarla ve kültürlü kişilerle tekrarlanan bir teması gerektirir. Nasıl ki çırak ya da çömez, sanatın kurallarını -ustanın kendisinin de açıklıkla bilmedikleri de dâhil olmak üzere- bilinçsiz bir biçimde, örnek davranışın unsurlarının tahlili ve seçimi söz konusu olmaksızın tam bir teslimiyet içinde edinebiliyorsa, sanatsever de kendisini bir anlamda yapıta bırakarak yapıtın kurulma ilkelerini bilinç düzeyine hiçbir zaman taşımaksızın ve birer ilke olarak formülleştirmeksizin ya da formülleştiremeden içselleştirebilir. Sanat kuramı ile yargılarının dayandığı ilkeleri açıklamakta sıklıkla aciz kalan uzmanın deneyimi arasındaki tüm farkı oluşturan da budur. Tersine her türlü kurumsallaşmış öğrenme süreci, tüketilen mallarla olan ilişkiye damgasına vuran asgari bir ussallaştırmayı gerektirir. Estetin hükümran hazzı, kavramsız olma iddiasındadır. Bu haz, bilgiyi deneyim pahasına ayrıcalıklı kılmaya götüren, görmedikleri filmlerle ilgili bilinmesi gereken her şeyi bilen sinemaseverler gibi yapıtın seyrini yapıt hakkında konuşmaya, *aisthesis'i askesis'e* feda eden çileci sapkınlığın bu türden biçimlerine her zaman maruz kalan "naif"in (yeni ve çocukluk bakışı miti aracılığıyla ideolojinin yücelttiği) düşünceden yoksun hazzına ve küçük burjuva "sonradan görmenin" hazdan yoksun olduğu varsayılan düşüncesine de pekâlâ karşı durur.[98] Bu, sanıldığı üzere eğitim sisteminin kendi hakikatini tümüyle yaşama geçirebilmesinden kaynaklanmaz: Bunun nedeni, eğitim sisteminin bilgileri zihne işleme düzeni ya da örgütlenmesi (disiplinlerin, bölümlerin alıştırmaların hiyerarşisi vs.) veya işleyişinin varsayımları (değerlendirme biçimi, cezalandırma vs.) aracılığıyla dayattığı sınıflama sistemi gibi, okuldan onun esas olarak aktardığından daha fazlasının kazanılmasıdır. Ama okul, aktarım ihtiyacını karşılamak için aktardığı şeyin asgari bir ussallaştırmasını her zaman gerçekleştirmek zorundadır: Dolayısıyla örneğin her zaman kısmi ve pratik bağlamlara bağlı olan sınıfla-

98 "Küçük-burjuvanın" kültürle olan ilişkisinin ve otodidaktın ahlaksızlığına dair "kültür insan"ın yorumunu o ya da bu metne referans yaparak örneklemektense, okuyucuları kendi referanslarına (veya kendi deneyimlerine) göndermeyi tercih ettik.

manın pratik kalıplarının yerine, bir kereliğine, özet [sinoptique] ya da ikici [dualiste] tipolojiler ("klasik"/ "romantik") biçiminde sabitlenmiş belirgin ve standartlaştırılmış, kasıtlı bir biçimde kafalara kazınmış ve bundan dolayı da eylemine maruz kalan tüm eyleyiciler tarafından aşağı yukarı aynı biçimde çağrılacak şekilde hafızada saklanması öngörülen, taksonomileri koyar.[99] Pratik tercihlerin, söylemin neredeyse sistemli düzenine taşınmasına ve bunların belirgin ilkeler çevresinde belirgin bir biçimde düzenlenmelerine imkân tanıyan ifade araçlarını temin ederek, beğeni sahibi olmanın pratik ilkelerine sembolik hâkimiyeti (neredeyse tam olarak) olanaklı kılar. Bu esnada da dil bilgisinin gerçekleştirdiğine tamamen benzer bir işlemle, "güzellik duygusuna" zaten sahip olanlara, kendilerini doğaçlamanın rastlantılarına bırakmak yerine ussallaştırarak kurallara (armoni veya retorik kuralları gibi), talimatlara, reçetelere referans yapma olanağı sağlar ve bilge bir estetiğin neredeyse kasıtlı sistemliliğinin yerine pratik beğeni ilkelerince üretilen kendinde bir estetiğin nesnel sistemliliğini koyar. Geleneksel eğitimin, pratikler içinde doğrudan anlaşılan global bir stil biçiminde aktardığını, normların yanı sıra açık olan ve açık bir biçimde öğretilmiş formüllerin -çoğunlukla olumludan çok olumsuz olan- doktrinsel bütününe çeviren tüm rasyonel pedagojiler içinde bu akademizm potansiyel olarak bulunur. Ama özellikle sanat öğretimi doğrudan deneyimin yerine geçenleri sağlar (ussal estetlerin pedagoglar ve pedagoji karşısındaki korkularının temelini oluşturan), aşina olmanın uzun yolunu kısaltır, beğeninin sözde kendiliğindenliğini

99 Nesnel olarak tanımlanmış, otodidaktın ortalama kültürüne karşın kültürün her tür mutlaklaştırılmasından kaçınmak için toplumsal hiyerarşide yükseldikçe, beğeninin hakikatinin, "bireysel arayışlar" ve "orijinallik arayışlarına" varıncaya kadar "kültürlü" zihinleri yöneten programları (müfredat ve bilgisayar yazılımı anlamında) aşılamakla görevli olan, eğitim sisteminin organizasyonu ve işleyişi içinde daha çok yer aldığını akılda tutmak gerekir. "Otantik" kültürün, değeri düşmüş "okulsal" bilgiye indirgenemezliğinin sağlanması için toplumsal güzergâha bağlı ve esasen eğitim sistemi tarafından tescil edilmemiş bir eğitim sermayesinin aktarımından kaynaklanan, eğitim unvanları ve kültürel kabiliyet arasındaki kayma yeterince sık rastlanan bir durumdur.

ortaya koymak yerine kavramların ve kuralların ürünü olan pratikleri olanaklı kılar ve böylece kaybedilmiş zamanı yakalamayı umanlara bir imkân sağlar.

Doğal beğeni ideolojisi, ortaya çıkma biçimleri ve etkinliğini iki şeye borçludur: birincisi, gündelik sınıf mücadelesi içinde gelişen tüm ideolojik stratejiler gibi, kültürün edinilme biçimindeki farklılıkları doğa farklılıklarına dönüştürerek gerçek farklılıkları *doğallaştırmasına;* ikincisi, oluşumuna dair izlerini en az taşıyanı, hiçbir biçimde "öğrenilmiş", "hazırlanmış", "hedeflenmiş", "çalışılmış", "okula dair" veya "kitabi" olmayanı, kültürle (ya da dille) girilen ilişkinin tek meşru biçimi olarak kabul etmesine, ama öte yandan da kolaylıkla ve doğal bir biçimde hakiki kültürün doğa olduğunu ortaya koymasına borçludur -Bakire Meryem'in yeni mucizesi-. Bu durum, Francastel'in bir itirafındaki, gerçek "vizyona" ulaşmanın tek yolu olarak sadece tanımaya olanak sağlayan, "entelektüelleşmiş bilgiyi" reddeden ve "görsel deneyimi" işaret eden bir sanat tarihçisinden -kendini imha edici- bahsetmesine çok benzer bir biçimde bir mutfak sanatı estetinin konuşmasında da bu durum gayet açıkça görülür[100]: "*Beğeniyi gastronomi* ile karıştırmamak lazım. Eğer beğeni mükemmeliyeti tanımanın ve sevmenin *doğal yeteneği* ise, gastronomi bunun aksine, beğeni kültürü ve *eğitimini* düzenleyen *kurallar* bütünüdür. *Dil bilgisi* ve edebiyat, *yazınsal anlamda* neyse gastronomi de beğeni için odur. Böylece temel sorun ortaya konmuş olur: Gurme nazik bir *eksper* ise gastronom bir çokbilmiş değil midir? (...) Beğeni sahibi insanın kendi kendisinin dil bilgisi uzmanı olması gibi gurme de kendi kendinin gastronomudur. (...) Herkes gurme değildir ve işte bu yüzden gastronomlar gereklidir. (...) Gastronomları, genel olarak pedagogları nasıl görüyorsak öyle görmek gerekir: Yani bazen çekilmez, çokbilmiş olma-

100 "Bir şimşek çakmasıyla tablo görülmez." Bu yanılsama sadece "görme"yi beceremeyen ve bir imgeyle karşılaştığında onu tanımakla yetinenlere, görsel bir deneyime değil, entelektüelleşmiş bir bilgiye özgüdür. (P. Francastel, "Problèmes de la sociologie de l'art", in G. Gurvitch, *Traité de sociologie,* Paris, PUF, 1963, II. cilt, s. 278-298).

larına rağmen yararlı olduklarını düşünebiliriz. Gastronomlar, bu *aşağı* ve *alçak gönüllü* türe aittirler ve *birazcık alt bir tür* olan bu türü bir dokunuşla, ölçülerin ve kibar bir hafifliğin gücüyle iyileştirmek onların elindedir. (...) Beğenin kötüsü de vardır (...) ve *rafine olanlar* bunu *içgüdüsel olarak* fark ederler. Kötü beğeninin farkına varmayanlar için pekâlâ bir kural gereklidir."[101] Saint-Thomas'ın *cognitio Dei experimentalis*'i gibi, kelimelerin ve kavramların "tadılan gerçekliğe" göre temel yetersizliğini mistik bir birlik içinde gören ve bu yetersizlikten muzdarip, deneyim aracılığıyla tanıma durumu, yapıtın deneyimini, entelektüel bir şifre çözme işlemiyle özdeşleştiren sanatın entelektüel aşkını, uygunsuzluk olarak değerlendirir.[102]

"Âlimler" ve "Mondenler"

Çoğunlukla sahip olunan sermayenin yapısındaki farklılıklarla eklemlenen, edinme biçimlerindeki farkları dile getiren üslup

101 P. de Pressac, *Considérations sur la cuisine,* Paris, NRF, 1931, s.23-24 (Altını çizerek, hepsi kültürel tüketim geleneğinden ödünç alınmış karşıtlıklar serisini açık bir biçimde göstermeyi amaçladık: doğal yetenek ve içgüdü/kural ve eğitim, bilen/çokbilmiş, edebî duygu/dil bilgisi.) Proust'u (uslupları edinme uslubuna aktarmaktan geri kalmayan) da referans verebilirdik: "Beni sinirlendiriyordu; Meme"yle içli dışlı olduğu kanısını uyandırmak için değil de, bu soylu beyefendileri ülkenin âdeti zannettiği şekilde adlandırılmasına yol açan fazla hızlı bir öğrenimden geçmiş olduğu için böyle konuştuğundan, sinirlenmem haksızlıktı aslında. Bütün dersleri birkaç ayda tamamlamış ve olağan sırayı takip etmemişti." (Marcel Proust, *Sodom ve Gomorra,* Çev: Roza Hakmen, YKY, 1997 s. 66-67.)

102 Sanat yapıtı hakkındaki mistik söylem tam anlamıyla sonsuzdur ve analize somut bir açıklama getirmek için, şu türden bir örnek verildiği her defasında keyfîlik hissiyatı kaçınılmazdır: Gilson ve Heidegger'in derin meditasyonlarından daha az bahsedilmesine rağmen örnek teşkil etmesini, bizatihi yayımlandığı dergi tarafından tasdik edilen banalliğine borçlu olan şu örnekte olduğu gibi: "Cahil olsun, bilgili olsun kim bu gizem yani başyapıt karşısında donanımsız değildir ki? Herkes. El yordamıyla bulmaya çalışarak, kararsızca, tuvali dikkatlice inceleyerek, ressamın mesajının bize ulaşacağı bu lütuf anını kollarız. Sakinliği yerleştirmeyi, beklemeyi idare etmeyi, içimizde duygulanıma olanak veren boşluğa yer açmayı bilmeseydik, hiçbir kültür bize, Rembrant'ın haykıran sessizliğini, Vermer'in tükenmez yumuşaklığını anlatamazdı." (*Réalité* Mart 1960).

farklılıkları -yani egemen sınıfa ulaşmadaki eskilik-, kültürel sermaye farklılıklarının sınıflar arası farklılıkları işaret etmesi gibi, *egemen sınıf içerisindeki farklılıkları* ortaya koyar.[103] Bu böyle olduğu içindir ki üsluplar ve özellikle de meşru kültürle olan ilişkinin biçimi, sürekli bir mücadelenin konusudur; öyle ki bu konularda yansız bir söz yoktur; karşıt yatkınlığı tanımlayan terimler, karşıt grupların birinin ya da diğerinin bakış açısını yansıtmasına göre övgü dolu ya da aşağılayıcı olarak görülebilirler. "Mektepli" (ya da "bilgiç") ve "monden" arasındaki karşıtlılığın tüm dönemlerde beğeni ve kültürle ilgili tartışmaların göbeğinde yer alması bir raslantı değildir: Bu karşıtlık çok açık bir biçimde kültürel yapıtları üretmenin veya değerlendirmenin iki usulü aracılığıyla iki karşıt edinme biçimini ve mevcut döneme göre eğitim kurumuyla olan en azından iki farklı ilişkiyi gözler önüne serer.

Edebî yapıtların kavranmasında zorunlu kılınayı düşündükleri kuralları, İtalyan teorisyenlerinde ve onlar aracılığıyla da Aristoteles'te arayan ve bununla birlikte söz konusu kuralları akla dayandırmaya da çalışan Chapelain'ler, Balzac, La Mesnardière, Faret, Colletet, d'Aubignac vs gibi *âlimler*[104] ile talimatları göz önünde bulundurmayı reddeden, hazlarını rehber alan, "nerden bileyim ben"i ve yaşama-bilgisinin nazik mükemmeliyetini oluşturan sayısız küçük farka önem atfeden mondenler arasında geçen ve Fransa'daki 17. yüzyılın tüm ilk yarısına hükmeden karşıtlığı düşünelim: Edebî yapıtların uyandırdığı veya sahneye taşıdığı beğeni hakkındaki büyük tartışmaların konusu (monden nezaketi, yaşanmış ve tarifsiz olması istenen yaşama sanatını kanunlaştırarak ve akılcılaştırarak doğasını dönüşmesine sebep

103 Egemen sınıf içinde toplumsal güzergâha göre oluşan farklılıklar, sahip olunan sermayenin yapısı içindeki farklılıklara çok güçlü bir şekilde bağlıdır. Tabi fraksiyonlara yaklaştıkça sonradan görmelerin oranı artar (yazarlar ve sanatçılar hariç olmak üzere). Her fraksiyon içinde (ve kuşkusuz özellikle de egemen fraksiyon içersinde) güzergâha bağlı farklılıklar çok güçlü bir şekilde hissedilir.

104 Bkz. R. Bray, *La formation de la doctrine classique en France,* Paris: Nizet, 1951.

olan, kıymetli olanın ne olduğu meselesi gibi) sadece egemen sınıfın farklı fraksiyonlarının kendileri ile özdeşleştirdikleri *erdemler* değil de burjuvaların, sınıf içindeki kıdemleri ve bunlara ulaşma usulleriyle belli ettikleri veya ele verdikleri, Chevalier de Mere'nin de çok güzel ifade ettiği gibi, "*kendileri de bizatihi bir çeşit erdem olan, bunları yaşama geçirme üslupları*"dır.

Genel hâl ve tavırlar ile sanat yapıtlarının yaratılması ve algılanmasını, birbirinden ayırmaksızın kanunlaştıran özetle, *beğeninin* (zamanın anahtar kelimelerinden biri) mutlak hâkimiyeti altında olan her şeyi kanunlaştıran bu engin edebiyattan alıntılayabileceğimiz örnekleri, sonsuza kadar çoğaltabiliriz (bkz. M. Magendie, *La politesse mondaine et les théories de l'honnêteté en France, au XVIIe siècle, de 1600 à 1660,* [17. yy.da -1600'den 1660'a- Fransa'da Monden Kibarlığı ve Dürüstlük Kuramları] Paris, PUF, 1925). Ama sadece bir örnekle yetineceğiz; çünkü bu örnek, üslup edinme biçimi ve işaret ettiği grup arasındaki bağı belirgin olarak ortaya koymaktadır: "Yazar (Furetiere, La Fontaine ve Benserade'ı eleştirmiş olan *Roman Bourgeois*'nın burjuva yazarı) kendisinin ne saraylı ne de halktan olduğunu ve beğenisinin düzeltilme umudu olmayacak kadar bilgiççe olduğunu açıkça ortaya koyar. Daha yaşamın en başında bilinmedikçe hiçbir zaman bilinemeyecek bazı şeyler vardır: Bazı sert ve vahşi ruhlar Benserade'ın balelerinin ve La Fontaine'in masallarının cazibesi ve akıcılığına hiçbir zaman kapılmazlar. Bu kapı, onlara kapalıdır ve benimki de. (...) Ben yapıtımı onlara adamıyorum, bu tür bir adam için yapabileceğin en iyi şey Tanrı'ya dua etmek ve onunla hiçbir alışverişimin olmamasını dilemektir (Mme de Sévigné, *Lettre à Bussy-Rabutin* [Bussy-Rabutin'e Mektup], 14 Mayıs 1686).

Bilgiç Kadınlar, Molière*

TRISSOTIN
— Yaptığım mücadelede, beyin müdafaa ettiği bahsi ele almasına hayret etmem. Kendisi saray âlemine pek dalmıştır. Herkes de bilir ki saray kafa meziyetlerini pek sevmez; cahilliğe arka çıkmakta menfaati vardır, bey de bir saray mensubu olarak cahilliğin müdafaasını üzerine alıyor

CLITANDRE
— Zavallı saraya pek kızgınsınız galiba. Sarayın ne kör talihi var ki siz ediblerle zariflerin; aleyhinde şatafatlı sözler söylediğinizi, her öfkelendikçe, ona atıp tuttuğunuzu, zevkinin kötülüğünü ortaya atarak muvaffakiyetsizliklerinizin günahını kendisine yükledi görüp duruyor. Müsaade edin de. Mösyö Trissotin, adınızın bana verdiği saygı ile birlikte size şunları söyleyeyim, siz de meslektaşlarınız da saraydan bahsederken daha yumuşak sözler söyleseniz çok iyi edersiniz; iyi düşünülecek olursa saray, siz beylerimizin kafanıza koyduğunuz kadar sersem değildir; her şeyi anlayıp bilecek kadar anlayışı vardır; sarayda bir insan kendini zevki selim sahibi edebilir; oradaki halkın ilmi de, dalkavukluk yapmadan söylüyorum, ukalâların ne idüğü belli olmayan bilgilerinden daha aşağı değildir.

TRISSOTIN
— Saray zevk, seliminin eserlerini görüyoruz, Mösyö.

CLITANDRE
— Saray zevkinin bu kadar kötü olduğu nerden anlıyorsunuz efendim?

* (Çev: Dr. Ali Süha Delilbaşı), Maarif vekaleti, Ankara, 1944

Rahatlık ve Kültürlüğü Doğa

"Arzum herşeyin bilinmesidir ama herşeyi bilen kimsenin konuşma üslubunda, konuşulan mesele hakkında çok çalıştığına dair bir emare bulunmamasıdır da."
Méré, *De la conversation*

"Nice ustada ıslah edilmesi lazım olan, dilde çalışılmışlığı ve suniliği ihsas eden o ağdalılıktır. Öyle bir yapılmalıdır ki [ustalık], tabî görünmelidir."
Méré, *Des Agréments*

"Konuşulan herhangi bir konuda kayda değer şeyler söylenmesi ve bunların hoşça ifade edilmesi dinleyenlerin tercihidir; zihin daha öteye gidemez, bu zekanın şaheseridir... Dinleyenlerde, bahsedilen konu üzerinde çok çalışıldığı hissiyatı uyandırılmamalı ve de itinada ifrata kaçılmamalıdır; her halükârda hallerinden memnun olacaklarından, dinleyicilere karşı bilhassa ders verme edası takınılmamaya veyahut ufak tefek kusurları olduğunda, onları ikazdan geri durmaya dikkat edilmelidir."
Méré, *De la conversation*

"Zerafet, simada, usulde, tavırda ve bedenin ve zihnin en ufak bir hareketinde fark edilir; [zerafetin] kaynağı bilinmese de ona ne kadar ehemmiyet atfedilirse, o kadar tesirinde kalınır [...] Zira, cebren veya itaatle yapılan en ufak kabalık dahi onu yerle bir eder. Bir kişiyi, halde ve tavırda nazik kılmak için, onu elden geldiğince hoş tutmalı ve onu sıkıcı talimatlara gark etmemelidir."
Méré, *Des Agréments*

"Ehl-i dünya, bazen herşeyle alakadar olmak zorunda kalır, hatta en az bildiği şeyle bile. Böyle bir durumla karşı karşıya kaldıklarında, işlerini bitirmekten gayrı gayeleri olmayan meslek erbabı gibi davranmamalıdırlar. Zira çelebiye lazım gelen, mesleğinin ehli olmaktan ziyade, yaptığını çelebiye yaraşır biçimde yapmaktır... İyi aileden gelmekten ve temayülden kaynaklanan bu geniş meşreplilik, Haz için şarttır. Öyle ki çelebi, bir işi ele aldığında, ne kadar meşakkatli olursa olsun, ona öyle bir genişlik havası vermelidir ki, görenlerde yapılan işin yapana hiçbir külfeti olmadığına dair intiba bıraksın."
Méré, *Des Agréments*

Paradoksal olarak, *erkencilik eskiliğin bir etkisidir*: Soyluluk erkenciliğin temel biçimidir çünkü köklü ailelerin çocuklarının doğuştan sahip oldukları, eskilikten başka bir şey değildir. (Bu, en azından eskiliğin ve soyluluğun -neredeyse birbirine denk kavramlar- değer olarak kabul gördüğü evrenlerde böyledir.) Bu *kökensel statü sermayesi,* meşru kültürü edinmedeki erkenciliğin beraberinde getirdiği kültürel öğrenme, sofra adabı veya konuşma sanatı, müzik kültürü veya adabımuaşeret, tenis oynama veya dilin telaffuzu ile ikiye katlanır: Önceki kuşaklarla bütünleşmiş kültürel sermaye, bir çeşit *avans* (hem kredi hem iskonto olarak teşvikin her iki anlamında) gibi işler. Bu avans, *ailevi modeller içinde gerçekleştirilen kültür* örneğini yeni gelene derhâl temin ederek, ona daha en başından meşru kültürün temel öğelerini en bilinç dışı biçimde ve pek de farkında olmaksızın edinme olanağı verir ve eski kültürden arındırma, ıslah etme, düzeltme gibi öğrenmenin saf olmayan etkilerini düzeltmek için zorunlu olan işlerden tasarruf edilmesini sağlar. Meşru üsluplar, değerlerini en nadir edinme koşullarını sergilemelerine, yani mükemmeliyetin bizatihi biçimi olarak, zımnen kabul görmüş olan zaman üzerinde toplumsal bir iktidara sahip olmalarına borçludurlar: geçmişin şu anda mevcut olan şeylerine sahip olmak; yani "*eskiden*", geçmişten biriktirilmiş, tasarruf edilmiş, kristalleşen tarihten gelen şeylere *sahip olmak* (soyluluk unvanları ve soylu isimler, şatolar veya tarihî malikâneler, tablolar ve koleksiyonlar, eski şaraplar ve eski mobilyalar gibi) zamana hâkim olmaktır: ortak noktası sadece zaman içinde zamanla ve zamana karşı elde edinilen, yani miras yoluyla, deyim yerindeyse eskilikle ya da eski şeylere dair beğeni gibi kendisi de zamanla elde edinilen ve yaşama geçirilmesi zaman kullanma serbestîsi gerektiren yatkınlıklar sayesinde.

Her grup, kendisini oluşturan bireysel eyleyicileri -bu eyleyicilerin sonluluğunun ötesinde- kendi devamlılığını sağlamak üzere gerekli olanaklarla donatmaya çalışır (bu, Durkheim'ın temel sezgilerinden biriydi). Bunun için grup, ortaya, her yerdelik ve sonsuzluk bahşeden yetki devri, temsil ve sembolleştirme gibi bir mekanizmalar bütünü koyar. Temsilci (örneğin kral)

ebedîdir: Kantorovitch'in de gösterdiği gibi kralın iki bedeni vardır: biri biyolojik ölümlü beden, biyolojik özürlerin tutku veya ahmaklık derecesinde vücut bulmuş hâli; diğeri ölümsüz, maddi olmayan, özürleri ve zayıflıkları aşmış siyasi beden. (H. Kantorovitch, *The King's Two Bodies, A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton, Princeton University Press, 1957). Sahip olduğu otoriteyi diğerlerine devrederek her yerdeliğini sağlar: Bir zamanlar "fisc omniprésent" (fiscus ubique presens) ve Post'un da belirttiği gibi, *procuratio ad omnia facienda* sayesinde *plena potestas agendi* "müvekkilin yapabileceği her şeyi yapabilen" *vekilden* bahsedilirdi. (bkz. Gaines Post, Plena Potestas and Consent, *Studies in Medievel Legal Thought, Public Law and the State* içinde, 1100-1322, Princeton: Princeton University Pres, 1964, s.92-162.) *Universitas non moritur.*[105] Grupların bakış açısına göre ölüm sadece bir kazadır ve kişileşmiş kolektifler, öyle bir biçimde örgütlenirler ki belli bir dönemde grubu temsil etmiş ölümlü bedenlerin -uygulayıcılar, vekâlet verenler, temsilciler- yok olması, grubun varoluşunu ya da içinde oluştuğu işlevi etkilemez: *dignitas non moritur.*[106]Bu, ortaya koyulduğunda (ki aslında daha sistematik olarak gösterilmeli) *sermaye, kolektif olarak üretilmiş ve biriktirilmiş, antropolojik sınırları gerçek olarak aşma araçlarını temellük etmeyi olanaklı kılar*. Genel yabancılaşmalardan kaçınmaya olanak sağlayan bu araçlar arasından *temsil,* temsil edilen kişiyi *ölümsüzleştiren* portre ya da heykel (bazen yaşayanın tekrarı biçiminde) veya selamlayan ve "sonrakilere aktaran" anıt, mezar, yazı, *aera perennius* ve de tanınmış, öğrenilmiş olmayı hak ederek meşru tarihe sokan - kamunun ve özellikle de burjuvaların tarihçilere, bilimsel ebedîleştirme ustalarına atfettiği özel statü bundan kaynaklanır- grubun yitirilmiş olanlara, anma ve kabuller demeti sundukları anma törenleri gibi. Ebedî yaşamın, en çok aranan toplumsal ayrıcalıklardan biri olduğunu görüyoruz. Ebedîleşmenin niteliği tabii ki, bunu sağlamakla görevli grubun niteliğine ve yaygınlığına bağlıdır ve böylelikle aile tarafından düzenlenen "sekizi duası"ndan[107] her yıl kutlanan ulusal bayrama kadar çok farklı biçimler alabilir.

105 Ç.N.: Halk ölümsüzdür.

106 Ç.N.: Hükümdar ölümsüzdür.

107 Ç.N.: Katolik inancına göre ölünün ardından sekizinci günde düzenlenen dua.

Önceki analizlerin bize özcü analizler gibi gelmesi, grupların çoğunun veraset esasına dayalı her tür toplumsal düzene katı bir kesinlik kazandıran zamanın geri döndürülemezliğini, mutlak, aşılmaz, kesin farklılıkları belirtmek için kullanmış olmalarından kaynaklanır. (Heidegger ve onun "eski sandığı"ndan çok uzakta olsak da): Veraseti elinde tutanlar ve buna talip olanlar -baba ve oğul, mirasa malik olan ve mirasçı, usta ve çırak, halef ve selef- birbirlerinden sadece zamanla ayrılırlar ve bu aralığı, aşılmaz bir engel hâline getirmek için her türden toplumsal mekanizma mevcuttur. Böylelikle farklı usulleri, yani farklı edinme biçimlerini karşı karşıya getiren mücadeleler içinde egemenler, daima en az hissedilen ve en az görünen edinme biçimiyle, yani en eski ve en erken edinme biçimleriyle bağlantılıdırlar. Egemen söylemin değişmezlerini yerleştiren ve kesin bir biçimde konumlandırılmış, hatta tarih düşülmüş olmasına -monden söylemin doğal beğenisi ya da "ukala"nın uygunsuz tavırları üzerine olan söyleminin tüm başlıkları gibi- rağmen bazı konulara ebedî bir tazelik kazandıran şey de budur.

> "Klasiklerin" sıradan okunuşu ancak işlevsel ve yapısal eşmantığın [*homologie*] sağladığı toplumsal anlamın pratik hâkimiyeti üzerinden yapılabilir ve hatta bu taraftar ve tanık sıfatıyla, *entelektüel dayanışma* kisvesine bürünmüş *toplumsal dayanışma* temeli üzerinden geçmişteki bir yazara yönelik çağrı çeşidi, bir pratik kullanım, *edebî atıf* (söylemin bu özgün kullanımı) söz konusu olduğunda daha da doğrudur. Kendisini mümkün kılan toplumsal yakınlığın nesnelleştirilmesine varmayan -ki bu, hedeflenen etkinin tersine, yani *metnin* ve *okumanın çifte göreceli̇leştirilmesine* yol açar- anlamın pratik anlamı, hem toplumsal kullanıma hem de bu kullanımın toplumsal temellerinin yadsınmasına olanak sağlar.

Değişmezleri saptamak mücadelenin özel bir durumunu ebedileştirmeye yol açmamalı ve hakiki bir karşılaştırmalı çalışma, mücadelenin büründüğü özgün biçimler ve de fraksiyonlar arasındaki nesnel ilişkiler değiştikçe, mücadelenin dile getirildiği konuları da hesaba katmalıdır. Örneğin, 17. yy.ın ikinci yarısında, mondenler ve saray çevresinin otoritesindeki güçlenme,

aristokratların daha kültürlü olmaya başlamalarına eklemlenir ve âlimler ile mondenler arasındaki mesafeyi azaltır; Cizvit Rapin ve özellikle de Bouhours tarafından temsil edilen, sanatçılar ve aristokratlarla ilişki içinde olan, kendileri de belagat ustası âlim ve mondenlerden oluşan, sarayın ve akademinin gerektirdiklerinin bir sentezini üretmeye katkıda bulunan yeni aydın türünün[108] gelişmesini teşvik eder (ve bu da tartışmanın merkezinin ele alınmaya değer konulardan, bu konuların işlenebileceği *stile* kaydırılmasıyla[109] olur). 19. yy.da Alman üniversiteleri ve prenslerin sarayları arasındaki ilişkiler örneğin, akademinin erdemleri ile sarayın erdemlerinin farklı bir temsiline yol açacak farklı bir güç ilişkileri durumuna karşılık gelir: Norbert Elias'ın çok açık bir biçimde gösterdiği gibi, burjuva entelektüeller Fransa'da, Almanya'da olduğundan daha erken ve daha tam bir biçimde saray çevresiyle bütünleşmişlerdir. Eğitim sistemine ve özellikle de dile ve entelektüel adaba yönelik bir dikkatle birlikte, eğitim sistemini oluşturan her tür şeye hükmeden stil uzlaşmaları ve uygar olma biçimleri, Fransa örneğinde saray toplumunun içinde kök salarken, Almanya'da entelijansiya, özellikle de üniversite çevresi, hafiflik ve yüzeysellikle nitelenen "uygarlık" ve ciddiyet, derinlik ve samimiyetle tanımlanan "kültür" arasındaki karşıtlık içinde, mondenlik bakışını özetleyen saraya karşı ve onun ithal ettiği Fransız modellerine karşı kendini oluşturmuştur.[110] Bu,

108 G. Doncieux, *Un jésuite homme de lettres au XVIIe siècle. Le Père Bouhours*, Paris; Hachette, 1886.

109 Aynı şekilde günümüzde ticaret burjuvazisinin gittikçe önem kazanan bir bölümünün eğitim sistemine (ve özellikle de Fransa örneğinde Grande Ecole'ler) başvurmaya meyil etme olgusu, monden ve mektepli arasındaki ilişkilerin biçimini -kültürel mükemmeliyet gitgide her iki edinme biçimini birleştirenlere ait olmak üzere- ve aynı zamanda "mondenler" ile "âlimler" arasındaki ritüel karşıtlıkların içeriğini dönüştürücü bir doğaya sahiptir. Bkz. P. Bourdieu et M. De Saint-Martin, "Le Patronat", *Actes de la recherche en Sciences sociales*, 1978,20-21, s. 3-820.

110 N. Elias, *La civilisation des mœurs*, Paris, Calmann-Levy, 1973. (Uygarlık Süreci, Cilt I, Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişmeler, Çev. Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.)

âlimler ve mondenler arasındaki temel karşıtlığın, aynı içerikle, fakat birbirinin tam tersi bir biçimde, geliştiğini ortaya koymaktadır. Âlimler kendi erdemlerini ve özellikle de uygulama üsluplarını ancak monden erdemlerin değersizleştirilmesi pahasına onayarak kendilerini özerk bir fraksiyon olarak kabul ettirebilirler, "bilgiç"in durumu da asla daha kolay değildir: Beğenilerin doğuştan geldiğine dair ideolojiyi, halka karşı ve mondenlerle beraber -ki doğuştan gelen bir bağa sahip olduklarından bunu kabul etmek için tüm nedenlere sahiptirler- kabul etme eğiliminde olan bilgiç, mondenlere karşı kazanımlarının ve hatta bizzat bu kazanımları edinme işinin, yani Kant'ın bahsettiği "içsel oluşum için uzun süreli çabanın" değerini doğrulamak zorundadır. Bu, mondenlerin gözünde bilgicin değerini düşürürken, bilgicin kendi gözünde ise asıl başarısını oluşturur.

Kazanım ve edinim insanları olan akademik zihinlerin sıkıntısı, sanat yapıtını uygun bir biçimde ele alma usulü ve bu usulü edinmenin doğru biçimi söz konusu olduğunda patlak verir. Bu karşıtlıklar, *sanat eğitimini* yerleştirme amaçlı girişimlerinden bahsetmeksizin onların tüm estetik teorilerinin merkezinde yer alır. İnancın, kendini aşina olmanın pratik kalıplarını kodlanmış kurallara indirgemeyi amaçlayan ussal bir pedagojinin güçleri kapsamında doğrulayabilmesi için, doğal yetenek ideolojisi, eğitim dünyasına kendini fazlasıyla dayatır. Bu ise sanata erişmedeki "doğal hakkın" pratik doğrulanması, bilgi ve kavramı kendilerine saklayarak, deneyimin ve kavram olmaksızın hazzın savunucularının kutsal hakkını değersizleştirmeyi isteyenlerin doğal silahı olsa da böyledir. Burada örnek olarak, sanat eğitiminin (veya daha kesin olarak desen eğitiminin) çevresindeki tüm polemiklerden bahsetmek gerekir: Güzelliğin öğretilmez ve öğrenilmez olduğunu, ustadan şanslı çırağın devraldığı bir lütuf olduğunu savunan bazıları için, "sanat eğitimi" terimlerinde karşıtlık içeren bir tamlamayken, başkaları için ise, pedagojinin uygulama sahalarından biridir (örneğin, Üçüncü Cumhuriyet'in başında desen eğitiminin genel müfredat kapsamına alınması hakkında, ussal pedagojinin sözcüleri (Guillaume gibi) ile karizmatik temsilin savunucularını (Ravaisson gibi) karşı karşıya getiren tartışmaları düşünelim).

Deneyim ve Bilgi

İdeoloji, çıkar güden ama iyi temellendirilmiş bir yanılsamadır. Bilgiye karşı deneyimi ileri sürenler, kendilerince kültürün aile içinde ve okulda öğrenimi arasındaki karşıtlığın tüm hakikatine ermiş olduklarını düşünürler: Burjuva kültürü ve burjuvaların kültürle olan ilişkisi, eşsiz karakterini, Groethuysen'e göre halk dini gibi, söylemin berisinde *kültürlü kişiler, pratikler ve nesneler* dünyasına erken bir katılımla kazanılır olmasına borçludur. Müziğin sadece dinlenmekle kalınmadığı (günümüzde televizyon kanalları ya da radyo aracılığıyla) ama aynı zamanda icra edildiği (burjuva hafızalarındaki "müzisyen anne") bir aile içine doğmanın ve daha da önemlisi "asil" bir müzik aletini - özellikle de piyano-[111] erken yaşlarda çalmaya başlamanın, konserle veya *a fortiori* plaklar aracılığıyla müziğe ulaşmış olanların, izleyici, betimleyici ve her zaman biraz uzaktan olan ilişkisinden farklılaşan, müzikle en azından daha içli dışlı bir ilişki yaratmak gibi bir etkisi vardır. Müzelerin neredeyse okulsu atmosferi içinde, gecikmiş bir biçimde keşfedilen resimle olan ilişkinin "ev üretimi" olan (ailenin mülkü ve aşina olunan mülk, art arda gelen kuşaklar tarafından biriktirilmiş mülk, ailenin zenginliğinin ve beğenililiğinin nesneleştirilmiş delilleri, kimi zaman reçeller ve nakışlı çamaşırlar gibi) sanat nesnesi ile yakın ilişki içinde olan bir evrene doğanların sürdürdüğü ilişkiden farklı olması gibi.

111 Toplumsal kökene bağlı farklılıklar, bir müzik aleti veya bir plastik sanat pratiğinde olduğu kadar kuşkusuz hiçbir zaman bu kadar açık değildir: Edinilmek için olduğu kadar yaşama geçirilmek için de, sadece sanat ve kültür dünyasındaki eski bir kurumla ilişkilendirilmiş yatkınlıkları öngörmeyen ama aynı zamanda ekonomik imkânları (özellikle piyano söz konusu olduğunda) ve boş zamanı gerektiren bu yetenekler, eş eğitim düzeyinde toplumsal kökene göre güçlü bir şekilde çeşitlilik gösterir. Öyle ki, bakalorya sahibi olanlar arasında egemen sınıf kökenli olanların %11,5'i sıklıkla bir müzik aleti çaldıklarını söylüyorlar. Halk sınıfları ve orta sınıf kökenli olanlarda bu oran sadece %5, yükseköğrenim yapmış olanlarda ise sırasıyla %22,5 ve %5'dir. Plastik sanat pratiği, en nadir diplomalara sahip olanlar tarafından göreceli olarak ihmal edilmiş olsa da, söz konusu pratiğe aynı tür diplomalara sahip egemen sınıfa mensup olanlarda daha sık rastlanır.

> Sanat yapıtına olan statüye bağlı aşinalık, sadece edinmenin maddi ve kültürel koşullarına bağlı olmayıp aynı zamanda sanatın bir edinme nesnesi olarak, ailevi ve kişisel nesneler biçiminde hâlihazırda mevcut bulunduğu toplumsal bir evrene eski bir mensubiyeti de gerektiren sanat yapıtını edinme fırsat ve koşulları bilgisinde de kendini gösterir. Öyle ki, Kültür Bakanlığının isteği üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada, "profesyonel bir çağdaş sanatçının orijinal bir serigrafi veya litografisinin günümüzdeki fiyatı" sorusuna cevap verebilenlerin oranı, en fazla sınıfsal mensubiyete göre değişmekte ve bu oran, çiftçilerde %10,2'den, işçilerde %13,2'e, çalışanlarda %17,6'a, üst düzey yöneticilerde ve serbest meslek sahiplerinde %66,6'a kadar yükselmektedir.

Sol El İçin Konçerto (bir müzik aleti çalanlarda -özellikle piyano- diğer enstrümanlara göre daha sıkça rastlanan) veya *Çocuk ve Büyücülük*[112] gibi yapıtların tercihi, eğitim sermayesinden çok daha fazla toplumsal kökene bağlıdır. Aksine, *İyi Düzenlenmiş Klavye ve Füg Sanatı* gibi yapıtlar söz konusu olduğunda, toplumsal kökenle olduğundan daha ziyade, eğitim sermayesiyle olan bağıntı güçlüdür. Bu göstergeler aracılığıyla -mükemmel olmasalar da- kendileri de birbirlerine bağlı farklılıklar bütününe, sıkıca bağlı olan ve kültürel sermayenin edinilme biçimlerinde -aile içinde ve okulda ya da sadece okulda- ilkesini bulan (edinme biçiminin varlığını sürdürme etkisi) kültürel ürünlerin hiyerarşilenmiş ve hiyerarşileştiren dünyasıyla farklı ilişkiler biçimlenir. Roland Barthes'ın şarkıcının "sesinin tınısında" (ya da klavsencinin "parmaklarının ucunda") mevcut, erken ve ailevi, "pratik" bir tanımanın sonucu olan müziğe dair özel bir ilişkiyi estetik açıdan oluştururken ve estetik haz almayı dinleyicinin bedeni ile yorumlayıcının "içsel" bedeni arasındaki aracısız bir iletişim gibi betimlerken dile getirdiği şey, aslında iki tür edinme biçimi arasındaki karşıtlıktır. Bir yandan plak meraklılarının, ("dinlemenin yaygınlaşması ve icra etmenin yok olmasından" kaynaklanan taleple ilişkili olarak), *kavramanın, iletişimin*, "dışa

112 Ç.N.: Maurice Ravel, *L'Enfant et les sortilèges*, 1919-1925.

vurumcu, dramatik ve duygusal olarak sarih sanatı" olan müzik; "bu kültürün (...) sanattan, müzikten talep ettiği, söz konusu sanatın ve bu müziğin açık olması, bir duyguyu 'tercüme etmesi', bir imleneni (şiirin 'anlamı') temsil etmesidir: Neşe aşılayan (neşeyi bilinen, kodlanmış bir duyguya indirgeyerek) ve müzik içinde söylenebilecek olanlarla -Ekol, Eleştiri ve Kamuoyu- özneyi uzlaştıran müzik."[113] Öte yandan duyulur, olanı anlama tercih eden, kolaycılık ve büyük laf etmeden, acı vericilik, patetik, dışa vurumcu ve dramatik olandan nefret eden müzik: Fransız melodileri, Duparc, Faure'nin son yapıtları, Debussy, başka bir dönemde saf olarak adlandırılan tüm müzikler, annelerin enstrümanı olan piyanonun mahremiyetçiliği ve burjuva salonlarının mahremiyetidir. Her zaman bilinçli olmaktan çok bilinçsiz bir biçimde, biri diğerine göre tanımlanan müzikle olan bu iki ilişkinin arasındaki antitez içinde, *koda* (kelimenin tüm anlamlarında) ve kurallara, yani Akademi ve Eleştiri'ye bir yönden bağlı âlim ile doğanın ve doğal olanın yanında yer alan, duyumsamakla veya günümüzde tercihen kullanıldığı biçimiyle keyiflenmekle yetinen ve sanatsal deneyimi, entelektüalistliğin, didaktikçiliğin, bilgiçliğin tüm izlerinden arındıran monden arasındaki eski karşıtlığı buluruz.

Çocukluk Evreni

Her maddi miras, aynı zamanda kültürel bir mirastır. Ve *aile malları* sadece soy ağacının fiziksel olarak eskiliğini ve sürekliliğini tescilleme işlevine sahip olmakla kalmaz, bunun yanı sıra ailenin zamanda süreklilikten ayrılamaz olan toplumsal kimliğini de benimsetir; aynı zamanda ailenin ahlaki yeniden üretimine, yani burjuva hanedanlığına meşru mensubiyetine temel oluşturan değerlerin, erdemlerin, becerilerin, aktarımına da katkıda bulunur. Eski nesnelerle gündelik ilişki içinde olmayla, antikacılar ve galerileri gezme pratiğiyle veya daha basit bir biçimde ailevi ve mahrem nesneler -Rilke'nin söylediği gibi gizli bir anlamı

113 Roland Barthes. "Le grain de la voix", *Musique en jeu*, no: 9, Kasım 1972, s. 57-63.

olmayan, doğru, basit ve belli nesneler- dünyasına girerek edinilen şey, kuşkusuz beğeni nesneleri ile aracısız bir aşinalık ilişkisinden başka bir şey olmayan bir tür "beğeni" çeşididir. Bu, aynı zamanda daha nazik ve daha uygar bir dünyaya, varoluşunun anlamını mükemmelliğinde, uyumunda, güzelliğinde bulan bir dünyaya, Beethoven ve Mozart'ı yaratmış olan ve sürekli bir biçimde onların yapıtlarını icra edip tadını çıkarmaya muktedir olan insanları yeniden üreten bir dünyaya ait olma duygusudur. Sonuçta bu, ifade edilen düşüncelerden çok bilinç dışında bir sınıfın birliğini kuran, beğenilere ve iğrenmelere, sempatilere ve tiksintilere, düşlere ve korkulara, habitusun en derininde kayıtlı olan aracısız bir katılımdır.

Eğer bir grubun tüm yaşam stilini mobilya ve giyim tarzından okuyabiliyorsak, bu sadece söz konusu bu malların, tercih edilmelerine yol açan ekonomik ve kültürel zorunlulukların nesneleştirilmesi olmalarından dolayı değil, ama aynı zamanda lüksleri ya da fakirlikleri, "ayrıcalıkları" ya da "avamlıkları", "güzellikleri" ya da "çirkinlikleri" ile *ailevi nesnelerde nesnelleştirilmiş* olan *toplumsal ilişkilerin* kendilerini bedensel deneyimler aracılığıyla çok derin bir biçimde bilinç dışı olarak dayatmasındandır: bej kadifenin güven verici ve ihtiyatlı dokunuşu ya da yırtılmış ve göze batan muşambanın soğuk ve kuru teması, çamaşır suyunun geniz yakıcı ve sert kokusu ya da kötü bir koku olarak algılanamayacak olan parfümler gibi.[114] Her iç mekân, kendi dilinde, miras alınmış zenginliğin gösterişsiz emniyetini, yeni zenginlerin gürültücü kibrini, yoksulların sessiz sefaletini ya da imkânlarının

114 Kişilerin hiyerarşisi ile nesnelerin hiyerarşisini karşılıklı denk getiren bir nesneler protokolü vardır. Böylelikle Marigny konutunu (yabancı cumhurbaşkanlarını ağırlamaya tahsis edilmiş) konu alan bir makalede şu satırları görmek mümkündür: "Protokol çok katıdır: Hiyerarşi mekânla, mobilyaların tarzıyla ve dokumaların kalitesiyle ölçülür. Nadir mobilyalar ve Lyon ipeklileri, devlet başkanlarının konutları; Napolyon tarzı maun mobilyalar ve dralon kadifeler, ilk kattaki başbakan konutları ve satenler ve çiçekli pamuklular, ikinci kattaki teknik danışmanların konutları için ayrılmıştır. (J. Michel, *Le Monde*, 27 Ocak 1975.)

üstünde yaşadıklarını iddia eden "yoksul ebeveynlerin" yaldızlı sefaletini dillendirerek, bu mekânda yaşayan kişilerin şimdiki durumunu ve hatta geçmişteki hâlini anlatır: D.H. Lawrence'ın "The Rocking-Horse Winner" başlıklı hikâyesindeki çocuğu düşünelim; pahalı oyuncaklarla dolu evinin her yerinde, hatta odasında bile "There must be more money" fısıltısını duyan çocuğu. Şeylerde ve tabii ki kişilerde, toplumsal ilişkilerin ne tür bir mantık aracılığıyla nesnelleştiğini anlamaya çalışan sosyal psikolojinin kayda geçmesi gerekenler kuşkusuz bu türden deneyimlerdir. Şeylerde ve kişilerde nesnelleşen toplumsal ilişkiler, farkında olunmaksızın içselleştirilir ve böylelikle, örneğin doğal ve toplumsal dünya karşısında, gürültü, kalabalık, fiziki veya sözlü şiddet vb. karşısındaki tahammül eşiğinde kendini gösteren, dünyaya ve diğerlerine dair kalıcı ilişki içine kaydolurlar -ki kültürel malların edinilme biçimi de bunun bir boyutudur-.[115]

Edinme biçiminin etkisi, başka hiçbir alanda, özellikle eski yatkınlıkları açığa çıkaran ve yerleşmiş eşya, giysi veya mutfak gibi gündelik varoluşun en sıradan seçimlerinde olduğu kadar belirgin değildir. Çünkü eğitim kurumunun etkinlik alanının dışında kalan bu şeylere, mutlak ilkelerin ve yasakların dışında, mümkünse çıplak beğeniyle meydan okumak gerekir -tabii eğer söz konusu kadın veya ev dergileri gibi meşruluğu az olan meşrulaştırma mercilerinin tavsiyeleri değilse-.[116] İç mekânı veya

115 Görüngü-göstergebilimsel [*phenomenologico-semiologique*] analiz kisvesine bürünmüş projektif testten çok başka bir şey olan nesneler dünyası sosyolojisinin ne yönde gelişebileceğini göstermek için, her ne olurlarsa olsun, temellük edilen nesnelerin, nesnelleşmiş toplumsal ilişkiler (sınıf ilişkileri) olduğunu hatırlatmak yeterlidir. (J. Baudrillard'ın "Nesneler Sistemi" adlı yapıtı aklıma ilk gelen kötü örnek. Bkz. J. Baudrillard, *Le système des objets,* Paris, Gallimard, 1968.)

116 Eğitim sisteminin günümüzdeki işleyişi -mükemmel olmasa da- tüm kurumsallaşmış pedagojik eğitimin gerektirdiği asgari ussallaşma ve özellikle pratik durumda kısmi olarak kodifiye olmuş bilgiler (örneğin çağlara, türlere ve stillere göre sınıflandırmalarıyla edebiyat tarihini ele alırsak) gibi işleyen sınıfın "anlam"ının dönüşmesi, en azından aşırı eleme sonucu bilenler arasında, miras alınan "anlam"dan ve bundan dolayı da

sahip olunan mobilyaları betimlemek için tercih edilen nitelendirmelerin, eğitim düzeyinden çok toplumsal köken konumuyla ilişkili olması, (fotoğraf konusundaki yargılara veya bestecileri tanımaya kaşıt olarak) hiçbir şeyin, erken öğrenmeye ve özellikle de mutlak bir pedagojik eylem dışında kalarak gerçekleştirilen öğrenmeye, giysilerde, mobilyalarda, mutfakta veya daha kesin olarak giysi, mobilya ve gıda satın alma üslubunda kullanılan yatkınlıklar ve bilgi kadar doğrudan bağlı olmamasından ileri gelir. Böylelikle, eşyaların satın alındıkları yerler (büyük mağaza, antikacı, butik, bitpazarı) en azından eğitim düzeyi kadar toplumsal kökene de bağlıdır: Eş eğitim seviyesinde, mobilyalarının bir kısmını başkalarına oranla daha sıklıkla miras yoluyla edindikleri bilinen burjuva kökenli egemen sınıf mensupları, mobilyalarını, büyük bir mağazadan, butik bir mobilyacıdan ya da bitpazarından satın alan halk sınıfları ve orta sınıf kökenli olanlara oranla, bir antikacıdan (özellikle de Paris'te yaşayanlar) satın almışlardır. (Büyük mağazalar, özel bir butik ya da bitpazarları bir yandan önemli oranda eğitim sermayesine sahip egemen sınıfın yükselişte olan mensupları, öte yandan toplumsal kökenlerinin vadettiğinden daha az eğitim sermayesine sahip olan, yani sadece birkaç sene yüksek eğitim yapmış, egemen sınıfın egemen sınıf kökenli mensupları tarafından daha çok uğranan yerlerdir.) (Bkz. 5. Tablo)

ekonomik ve kültürel mirasa bağlı farklılıklardan vazgeçenlerin oranını azaltma etkisine sahiptir. Aynı zamanda farklılıkların başka yerlerde işlemeye devam etmesi ve bu yerlere ayrışma mücadelesinin (her zaman eğilimli olduğu gibi) mantığının hakiki hedeflerini yerleştirmesinden itibaren tümüyle derinleşmesi söz konusudur.

Tablo 5 - Toplumsal kökene ve diplomaya göre egemen sınıfta mobilya alışverişi

Diploma	Toplumsal köken	Büyük mağaza	Özel bir butik	Bit Pazarı	Müzayede salonu	Antikacı
Bakaloryanın altında	Halk sınıfları ve orta sınıflar	25,5	41,5	11	14,5	33,5
	Üst sınıflar	11,5	23,5	15	31,5	43,5
Petite école	Halk sınıfları ve orta sınıflar	13,5	36,5	4,5	32	4,5
	Üst sınıflar	6	24,5	30,5	20,5	65,5
Lisans	Halk sınıfları ve orta sınıflar	11	28,5	11	11	21,5
	Üst sınıflar	4,5	21,5	21,5	14,5	49
Agregasyon ve Grande Ecole	Halk sınıfları ve orta sınıflar	21,5	46,5	32	21	43
	Üst sınıflar	18	29	8	13	60,5

Burada söz konusu olan, bu farklı yerlerden mobilyalarını satın almış bireylerin yüzdesidir.

Ve kuşkusuz ilk öğrenmenin, en güçlü ve değiştirilemez işaretini besinlere dair beğenilerde buluruz ki bu beğeniler, içine doğulan dünyadan uzaklaşma ya da bu dünyanın yıkılması hâlinde varlığını en uzun süre koruyan ve nostaljiyi en kalıcı bir biçimde ayakta tutan beğenilerdir: İçine doğulan dünya, çocukluk evreni, her şeyden önce *annesel dünyadır*; haz vermenin, hazzın ve haz içinde edinilen hazza dair seçicilik yatkınlığının ayrılmaz bir parçası olduğu, kültürel malların arketip ilişkisinden arketip biçimine kadar, bir birincil beğeniler ve ilksel besinler dünyasıdır.[117] Tüm beğenilerin arketipi olan besine dair tatların tadıl-

117 Beslenmeyle ilgili tercihleri araştırırken, en ekonomik, yani en "sentetik" soru arayışı bizi, temsil sırasında kendilik sunumunun, yani "beyan" edilen yaşam stilinin (ki en azından işlevi aracılığıyla mobilyada bunun bir parçasıdır) bir biçimi olan ilginç bir göstergeye yöneltti: sıra dışı durumlardaki mutfak alışkanlıkları. Bu konulardaki tercihleri bütünüyle anlamak için, özel olarak karmaşık olan bir etmenler sistemini dikkate almak gerekir: Sunulan yemeklerin tarzı, başkalarına yansıtmak istediğimiz veya istemediğimiz imgemizin kuşkusuz çok iyi bir göstergesini oluşturur. Ve bu sıfatla da ekonomik ve kültürel hiyerarşi içinde işgal edilen konumun

masının en "kaba" hazlarında olduğu gibi, gastronomların açıklamaları için olduğu kadar, estetlerin inceltilmiş yorumları için de vazgeçilmez olan ekşi/tatlı, lezzetli/tatsız, sıcak/soğuk, kaba/ince, ciddi/neşeli gibi ilkel karşıtlıkları belirleyen ve üst belirleyen en eski ve en derin deneyimlere gönderme yapan bir şeyin bedene nüfuz etmenin tüm izlerinden en çok arındırılmış hazlar içine, yani en "saf" hazlar içine dâhil olması tesadüfi değildir. Sanat yapıtı, sanatına, türüne ve tarzına göre farklı derecelerde de olsa hiçbir zaman sadece bir *cosa mental* (zihinsel şey) değil, yani sadece entelektüalist bakışın algıladığı gibi okunmaya, çözümlenmeye, yorumlanmaya yönelik bir şey değildir. Bir *sanat* ürünü, Durkheim'ın kullandığı anlamda, yani bir "teorisiz saf pratik" sembolik bir jimnastik gibi sadece basit bir *mimesis* (taklit) olmadığı zaman, beğenenlerinin talep ettiği gibi fazladan bir şey içermez; ama her zaman dile getirilmesi mümkün olmayan bir şeyi, bir *eksiklik* olarak içerir ve müziğin ritmi veya renklerin verdiği tatlar gibi, yani kelimelerin ve kavramların berisinde -hatta denebilirse- bedenden bedene iletilen bir şey taşır. Sanat,

---

göstergeleri dışında, ekonomik güzergâh, toplumsal güzergâh ve kültürel güzergâh gibi etmenleri içinde barındıran bir etmenler sisteminin sistemli bir biçimde ifadesidir. Bu koşullarda, söz konusu tarzın etkilerinin en iyi bir biçimde küçük burjuvazi içinde görülmesi hiç de şaşırtıcı değildir: Daha çok orijinal, egzotik yemekler ya da "Allah ne verdiyse" sunmayı tercih eden yeni küçük burjuvaziye kıyasla yerleşmiş küçük burjuvazinin mensupları misafirlerine doyurucu ve lezzetli ama aynı zamanda güzel de sunulmuş yemekler ikram ederler. Ama bunun yanı sıra, güzergâha bağlı olan güçlü farklılıklar da gözlemlenir: Böylelikle orta sınıf veya halk sınıfı kökenli yeni küçük burjuvazinin mensuplarının doyurucu ve lezzetli yemekler sunmayı tercih ettiklerini ifade ettikleri de olur; oysaki bu duruma üst sınıf kökenli yeni küçük burjuvazinin mensupları arasında *hiçbir zaman* rastlanmaz ve tersine bunlar, orijinal ve egzotik yemekleri sunmaya can atarlar. Yerleşmiş küçük burjuvazi içersinde, doyurucu ve lezzetli yemek sunma oranı, düşüşte olanlar arasında ve yükselişte olan halk sınıfı kökenli olanlarda aynı derecede güçlüdür ama birinciler hiçbir zaman orijinal egzotik yemekler veya "Allah ne verdiyse" sunduklarını dile getirmezler, oysaki ikinciler misafirlerine bazen bu tür yemekler sunarlar (ama tabii ki yeni küçük burjuvazi mensuplarına oranla daha az sıklıkla).

aynı zamanda "bedensel şey"dir ve müzik, sanatların en "saf"ı ve en "ruhani"si olarak belki de en bedensel olandır. Aynı zamanda *beden hâlleri* de *mizaçlar* veya "ruh hâlleri"ne bağlı olduğundan müzik neşelendirir, kendinden geçirir, hareket eder ve ettirir: Kelimelerin ötesinden çok berisinde, Piaget'nin bir yerlerde söylediği üzere, beğeniyi düzenleyen her şey gibi, organikle psişiğin, sürüklemelerin ve yavaşlamaların, *crescendo* ve *decrescendo*, gerilim ve gevşemenin kesişmesinde yer alan işlevleri betimleyen jestlerde, bedenin hareketlerinde ve ritimlerde yer alır.[118] Tümüyle teknik olanın dışına çıktıklarında, müzik üzerine tüm söylemlerin, sadece sıfatlar ve ünlemlerle ifade bulması kuşkusuz bu nedenledir. Mistiklerin, tanrısal aşktan, insan aşkı dilinde bahsetmesinde olduğu gibi, bedene ve yemek beğenisi gibi bedensel deneyimlere olabildiğince derin bir biçimde işlemiş bir tecrübeden bahseder gibi müzik hazzından bahsetmek kuşkusuz oldukça uygunsuzdur.

Miras Alınmış Sermaye ve Edinilmiş Sermaye

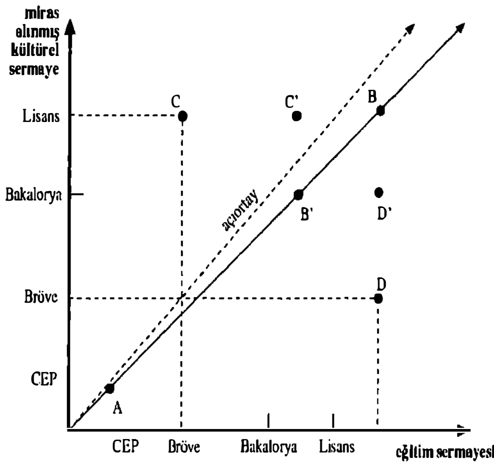
Şu hâlde, eğitim sermayesi tarafından açıklanmadan bırakılmış ve temel olarak kendisini toplumsal kökenle ilişkisi içinde ortaya koyan farklılıklar, hâlihazırda sahip olunan kültürel sermayenin edinilme biçimlerindeki farklılıklardan kaynaklanır. Aynı zamanda bu sermayenin diplomalar tarafından tanınma, garanti edilme derecesine bağlı farklılıklara da bağlı olabilir ve aileden doğrudan miras alındığında, hatta okul aracılığıyla edinildiğinde bile efektif olarak sahip olunan sermayenin az ya da çok önemli bir bölümü henüz okul tarafından onaylanmamış olabilir. Edinme biçiminin sürekliliğinin etkisinin öneminden dolayı, aynı diplomalar kültürle olan farklı ilişkileri güvence altına alabilirler.

118 Burada erotik ritim teorisindense (ritmin sonrasını bir dinlenmenin takip ettiği zirveye kadar çıkartan ritmin hızlanışlarını anlamak için ileri sürülen), daha geniş bir uygunluk veya mütekabiliyet ileri süren bir teoriden, ritimle uygun hâle girilmiş hareketler üretme eğiliminde olan müziğin temposu ve içsel ritim arasında bir mütekabiliyet öne süren teoriden bahsedebiliriz. (Örneğin Bkz.: P. Fraisse, *Les structures rythmiques,* Paris, Erasme, 1956 ve *Psychologie du temps,* 2. baskı, Paris, PUF, 1967.)

Bu duruma toplumsal hiyerarşi içinde yükselindikçe ve eğitim kurumu tarafından bilgiden yararlanma usullerine verilen değer, bilginin kendisine atfedilen değere göre arttıkça daha da az rastlanır. Eğer güvence altına alınmış kültürel sermaye olan eğitim sermayesinin hacmi toplumsal olarak kârlı farklı hacimlerdeki kültürel sermayeye karşılık gelebiliyorsa bu, öncelikle, tasdik etme tekeline sahip, miras alınan kültürel sermayenin eğitim sermayesine tahvil edilmesini yöneten eğitim kurumunun, kültürel sermayenin üretiminin tekeline sahip olmamasından kaynaklanır: Eğitim kurumu, miras alınan sermayeyi, kısmen veya tamamen tasdik eder (*miras alınan kültürel sermayenin eşitsiz bir biçimde tahvil edilme etkisi*) çünkü eğitim kurumunun -zamana göre ve hatta aynı zamanda, düzeylere ve kesimlere göre-, talep ettiği şey "mirasçıların" beraberlerinde getirdikleri şeye az ya da çok eksiksiz bir biçimde indirgenir ve eğitim kurumu farklı türdeki bedene işlemiş sermayelere ile diğer yatkınlıklara, az ya da çok bir değer atfeder (kurum karşısındaki uysallık[119] gibi).

119 Miras alınmış kültürel sermayenin eğitim sermayesine diferansiyel tahvilini belirleyen etmenler sistemini bütünüyle akla getirmesek de, eğitim oyununa ve bahislerine yatırımın ve kültürel plasman stratejilerinin önemini belirleyen (okul ve dal seçimi, yaygın veya belirgin aktarıma ayrılan zaman gibi tercihler aracılığıyla) böylelikle de miras alınmış kültürel sermayenin diferansiyel randımanını belirlemeye katkıda bulunan sınıf ethosunun yanı sıra okulla ve okul yaptırımlarıyla ilişkinin ağırlığını (ki kendisi de işgal edilen konum ve yeniden üretimi okula bağlı olduğu oranda işlerlik gösterir) veya hatta, belli bir toplumsal sınıf içinde gerçekleştiği şekilde cinsiyetler arası iş bölümünün içselleştirilmesinin ürünü olan ve aynı zamanda örneğin kızları edebiyat ve sanat, erkekleri fen bilimleri veya hukuk, ekonomi tahsiline eğilimli kılan yatırımlara yönlendirmeye katkıda bulunan cinsiyet ethosunun ağırlığını hatırlatmakla yetinelim. Hem miras alınan kültürel sermayeyi teyit eden (notlar, unvanlar gibi anında yaptırımlarla ve aynı zamanda az ya da çok prestijli disiplinlere, alt dallara veya okullara yönlendirmeyle), hem de miras alınmış bilgiyle az çok güçlenen eğitimsel bir bilgi aşılayarak işleyen eğitim kurumuna özgü etkililiği de -bir aşırı uçta en ileri fen bilimleri, diğer uçta Science Po veya ENA gibi (ki eğer kelimeleri birleştirmeyi göze alırsak amatörlerin okulunun en mükemmel biçimi olan Ecole de Louvre kuşkusuz bir sınır oluşturur) esasen sınıfsal bir beceriyi denetleme ve onaylama etkisine sahip olan okullar olmak üzere- hatırlatmak gerekir.

Grafik 3- Miras alınmış sermaye ile eğitim sermayesi arasındaki ilişki

Güçlü bir kültürel sermaye miras almış ve kültürel soyluluğun aynı anda hem unvanlarına hem kademelerine meşru mensubiyetin verdiği güvene ve aşinalığın sağladığı rahatlığa sahip olarak güçlü bir eğitim sermayesini elinde tutanlar (B), sadece eğitim sermayesinden ve miras alınmış kültürel sermayeden mahrum olanlarla (A) (kültürel sermayeyi eğitim sermayesine mükemmel bir biçimde tahvilini işaretleyen aksın aşağısına yerleşenlerin tümü) değil, aynı zamanda bir yandan eş düzeydeki bir kültürel sermayeyi miras edinenler içinden daha az bir eğitim sermayesi elde etmiş olanlar (C veya C[1]) (ya da sahip oldukları eğitim sermayesinden daha fazla miras kalan kültürel sermayeye sahip olanlar -bu C[1]'in B[1]'e veya D[1]'in D'e göre durumudur) ve özellikle de "serbest kültür" konusunda aynı unvanlara sahip olanlardan kendilerine çok daha yakın olanlarla ve diğer yandan, benzer eğitim sermayesiyle donanmış, başlangıçta bu derecede önemli bir kültürel sermayeye sahip olmayan (D veya D[1]) ve okula daha çok, aileye daha az borçlu oldukları kültürle, daha az ailesel, daha çok okulsal bir ilişki içinde olanlarla karşıtlık içindedirler (bu ikincil karşıtlıklar, eksenin her düzeyinde bulunur).

En baştan sahip olunan ve araştırmanın yapıldığı zamanda

sahip olunan sermaye türlerinin her biri için (iktisadi sermaye, kültürel sermaye, sosyal sermaye) benzer bir şema oluşturulabilir. Sonrasında ise, başlangıçtaki sermaye (yapısı ve hacmi bakımından tanımlamış) ile aynı biçimde tanımlanmış nihai sermaye arasındaki ilişkinin mümkün durumlar evreni tanımlanabilir. (Böylelikle örneğin tüm sermaye türlerinde düşüşte olan veya sadece bir sermaye türünde düşüşte, diğerlerinde yükselişte olan bireyler saptanabilir –yeniden tahvil- vs.) Sermaye türleri analizini (kültürel sermaye içinde örneğin edebî sermaye, bilimsel sermaye, hukuki-iktisadi sermaye gibi alt türleri karşı karşıya getiren) veya düzey analizlerini derinleştirmek, saptanan ampirik durumların her birini, tüm karmaşıklıkları ve aynı zamanda neredeyse sonsuz tüm çoğullukları içinde yeniden bulmak için yeterlidir. Daha da ciddi bir çalışma istenirse, günümüzde olduğu gibi eğitim sisteminin kullanılmasının yoğunlaştığı dönemlerde gözlemlenen adsal (nominal) eğitim unvanlarının değer kaybetmesi gibi yapısal dönüşümleri de dikkate almak gerekir.[120] Eğitim yılı sayısı ve elde edilen diploma arasındaki farkın da hesaba katılması gerekir. (Eğitim sürecinin, yüksek kökensel sermayeye sahip olunduğu oranda uzun olması olgusunda görüldüğü gibi. Bugün halk sınıflarının çocukları CES diploması bile alamadan eğitim sistemini terk etmektedir.) Bazı pratikleri (özellikle de otodidaktlığı) uygun bir biçimde açıklamak için, eğitim unvanları ve eğitim yılı sayısı dışında, bu ikisi arasındaki ilişkiyi (güvence ya da sıkıntı, yeterlilik ya da hıncın nedeni olabilen ilişkiyi) de dikkate almak gerekir.[121]

Aynı eğitim sermayesine sahip olanlar arasındaki farkların nedeni olan, efektif olarak sahip olunan eğitim sermayesi ile kültürel sermaye arasındaki gecikmeden doğan fark [*décalage*], aynı eğitim unvanının, fazlasıyla eşitsiz eğitim sürelerine karşılık gelebilmesinden de kaynaklanabilir (*okul aracılığıyla elde edilen*

120 Bu değer kaybını reel denklik yerini, unvanların *adsal* [nominale] değerlerine denkliği işaretleyen açıortayın altına getirerek göstermek istedik.

121 Tahsil sonundaki yaşla bir diploma olmanın meşru yaşı (lise bitirme için 17 veya büyük sınavları geçmek için sınır yaşlar gibi) arasındaki ilişkiyi de dikkate alabilirdik. Kültürel sermayenin eğitim sermayesine dönüşmesinin dolayımlarından birinin de eğitimdeki geç kalmışlık veya öncelik olduğu bilinir.

kültürel sermayenin eşit olmayan tahvilinin etkisi): Bir veya birçok eğitim yılının doğrudan ya da dolaylı etkileri diplomayla tasdik edilmemiş olabilir -3. sınıfla son sınıf arasında ya da başka bir düzeyde okulu bırakmış, üniversite sonunda bir diploma almaksızın, bir iki sene geçirmişlerin durumunda olduğu gibi-. Bununla birlikte, farklı sınıfların lise ve üniversite eğitimine ulaşma şansları arttıkça, bu gecikmeden doğan farkın sıklığının artmasından ötürü farklı kuşaklara (yaş dilimleri biçiminde kavranan) mensup eyleyicilerin, aynı diplomaya sahip olmak için *çok farklı sayıda eğitim yılını* (tasdik edilmeyen yetkinliğin geliştirilmesinin tüm bağıntısal etkilerle birlikte aynı zamanda kültürle farklı bir ilişkinin edinilmesi gibi -"öğrencileşme" etkisi vs.-), hocaları, pedagojik yöntemleri ve kuruma kabul açısından birbirinden *çok farklı eğitim kurumları içinde* geçirmeleri daha da olası hâle gelmiştir. Bu süreci, toplumsal güzergâhla ve miras alınan kültürel sermayenin hacmiyle ilişkilendirilen, özellikle de kendileri de küçük burjuva ya da halk sınıfları kökenli ailelerden gelen küçük burjuvazi mensuplarında belirgin olan eğitim sistemi ve toplumsal sınıfların yapısı arasındaki ilişkinin durumundaki değişmeleri yansıtan farkların ikiye katlanması izler: Bu farklı *çoğalma biçimlerine,* eğitim kurumu tarafından güvence altına alınmamış ve farklı kültürel yatırım stratejilerinin içinde kendini ifade eden (yani otodidaktlık) eğitim sistemiyle olan farklı ilişkiler karşılık gelir.

Tercih edilen kitaplar, gazeteler, dergiler gibi (örneğin vülgarizasyon konusunda *Canard enchîné* ve *Charlie hebdo* ya da *Science et Vie* ve *Psychologie* arasındaki karşıtlık) kültürel tüketimin genel tarzını daha belirgin bir biçimde yansıtan göstergelere sahip olmadığımızdan, araştırmanın tercih edilen şarkıcılar hakkında sunduğu bilgilere başvurabiliriz. Her tür eğitim sermayesi düzeyinde, eski şarkıcıları (Guetary veya Mariano) tercih eden yaşlılara nazaran gençlerin, daha sıklıkla genç kuşaklardan şarkıcıları (Françoise Hardy veya Johnny Hollyday) tercih ettikleri olgusunu açıklamak için, şarkıcıların kültürel üretim alanındaki ortaya çıkışlarını dikkate almak yeterli diye düşünebiliriz. Oysaki bakalorya (lise diploması) sahibi olanla-

rın içinde en gençleri, çok sıklıkla Jacques Douai'yi (1920'de doğan ve Vieux Colombier'de 1963'de bir konser veren), Jacques Brel'i (1929'de doğan, 1953'ün başında Paris'te Théâtre des Trois Baudets'de sanat yaşamına başlayan, 1958'de ve 1961'de Olympia'da konserler veren) ve hatta Leo Ferré'yi (1916'da doğan, Edebiyat Fakültesinde lisans eğitimini alan, Ecole libre des sciences politiques öğrencisi, 1946'da Paris'teki kabarelerde sanat yaşamına başlayan) tercih ettiklerini söylemektedirler. Daha yaşlı olanlar ise sıklıkla Edith Piaf'ı (1915'te doğan, 1963'de ölen, 1937'de ABC'de sanat yaşamına başlayan), Luis Mariano'yu (1920'de doğan, 1945'de Casino Montparnasse'da ilk başarısını elde eden), Gilbert Becaud'yu (1927'de doğan, önce Sağ Yakadaki kabarelerde daha sonra Olympia'da tanınmaya başlayan, 1954'de kendisine "Becaud yılı" adanan) ve hatta Petula Clark'ı (1933'de doğan, 1960'da Olympia'da ünlü olan, 1963'te "en sempatik, en popüler star" seçilen) tercih ettiklerini söylemektedirler. Bu ilişkileri sadece yaşı ya da bu şarkıcıların gündeme geldiği dönemi veya araştırmanın gerçekleştiği sırada bu şarkıcıların üretim yerlerini hesaba katarak değil ama aynı zamanda, özellikle de şarkılarının tarzları arasındaki yakınlığını -bir durumda daha "entelektüel" diğer durumda operet veya gerçekçi şansonun küçük burjuva beğenisine daha yakın olması- ve eğitim sisteminin çok farklı iki durumu tarafından yaratılan iki *eğitim kuşağının* kültürel yatkınlılarını da hesaba katarak anlayabiliriz (biyografik bilgiler için bkz. C. Brunschwig, L. J. Calvet, J.C. Klein, *100 ans de chanson française,* Paris, Seuil yay., 1972 ve *Who's Who in France*).

Bu farklılıklar, teknisyenler arasında, eğitim kuşaklarına göre, en genç olanları, genel yetkinliklerinden çok yatırımlarının yaygınlığı ve "serbestîsi" açısından, yaşlılardan ayıran aynı türde farklardır; büyükleri gibi bilimsel ve teknik kitaplar okusalar da, biraz daha sıklıkla felsefi denemeler ve şiirle ilgilenirler; müzeye sık gitmeseler de gittikleri zaman modern sanat müzesini tercih ederler. Bu eğilimler, onların içinde orta ve üst sınıf kökenli olan ve göreceli olarak çok sayıda müzik yapıtını bilen ve besteci tanıyan, modern sanatla, felsefeyle ilgilenen ve sinemaya sıklıkla gidenlerde daha da belirgindir. Fakat iki teknisyen kuşağını daha belirgin olarak birbirinden ayıran şey, dışsal işaretler - giyinme ve özellikle de saç stili gibi- ve ifade edilmiş tercihlerdir: Öğrenci tarzına yaklaşmaya çalışan daha genç olanlar,

modayı izlediklerini ve "kendi kişiliklerine uygun" kıyafetleri sevdiklerini söylerken, daha yaşlı olanlar sıklıkla "sade ve düzgün" ya da "klasik kesim" (yerleşik küçük burjuvazinin ayırt edici tercihi) kıyafetleri tercih ediyorlar.

Eski tarz otodidakt, kendisini, esas olarak kültür karşısında hem şiddetli hem de erken dışlanmanın sonucu olan ve meşru kültürün savunucuları tarafından karikatürel bir minnet olarak görülmeye mahkûm, taşkın ve yanlış yolda bir sofuluğa yol açan bir referansla tanımlardı.[122] Ansızın kesintiye uğramış bir güzergâha, derin ortodoks bir otodidaktlıkla kendi olanaklarıyla devam etmenin yolunu arayan bu "ilk otodidaktlar", meşru kültürle ve bu kültür üzerinde otoriteye sahip olan otoritelerle tüm ilişkilerinde, dışlananlara dışlanmalarının kabulünü dayatmaya muktedir bir sistem tarafından dışlanmış olmanın etkisinden kurtulamazlardı. Tersine yeni tarz otodidaktlar, göreceli olarak yüksek bir seviyeye kadar eğitim sistemi içinde sıklıkla tutunurlar ve bu uzun ama iyi ödüllendirilmemiş irtibat sırasında, meşru kültürle hem "özgürleşmiş" ve gözü açılmış, hem de bildik ve büyüsü bozulmuş bir ilişki kurarlar. Bunun, artık geçmişte kalmış eski otodidakta mahsus saygı göstermeyle hiçbir ortak yanı yoktur. Söz konusu bu girişimler eskisi kadar yoğun ve tutkulu girişimlere yol açsa da, artık başka sahalarda gerçekleşir; tarih veya astronomiden ziyade resimli roman veya caz gibi, arkeoloji veya jeolojiden çok psikoloji (hatta parapsikoloji) veya ekoloji gibi eğitim dünyası tarafından vazgeçilmiş ya da hor görülen konularda gerçekleşir.[123] "Karşı-kültür" kategorisi içine yerleştirilen

122 Eski otodidaktlığı nitelendiren kültürel liyakatsizlik ve beceriksizliğin tanınması, güçlü bir oranda "resim güzel ama zor" diyen yerleşik küçük burjuvazinin halk sınıfları ve orta sınıf kökenli mensuplarında özellikle gözlemlenir (%70, aynı sınıftan gelen yeni küçük burjuvazide bu oran %31'dir). Eski usul otodidaktların kültürel yabancılaşması, en fazla aidiyetlerini kanıtlama kaygısıyla dışlanmışlıklarını ele veren, onlara sorulmadığında bile sahip oldukları kültürü kanıtlama çabaları sırasında ortaya çıkar (cehaletlerini, soruları ve cehaletlerini ortaya çıkartacak durumları kale almayarak maskeleyen soyluların tersine).

123 Matematik ve fizik derslerinin, elemenin veya daha az prestijli dallara

tüm bu üretimler (*Charlie-Hebdo, l'Echo des Savanes, Sexpol* vs.) müdavimlerini kuşkusuz bu çevreden edinir ve bu çevre, diğerlerinin akademik olarak artçı (örneğin *Historia*) ya da tescil edilmiş öncü (*Le Nouvel Observateur* gibi) ürünleri "vülgarize etmeleri" (yani meşru alıcılar grubu ötesine yayma) gibi, entelektüel avangart üretimleri, günümüzde gazetecilik biçimi altında sunarlar.

Kutsalın manipülasyonunun tekelini elinde tutanlar, her türlü dine mensup ilahiyatçılar, "geleneksel otoritenin kaynaklarını kendi başlarına keşfettiklerini" ve gözetimlerindeki mahzene aracısız eriştiklerini iddia edenlere karşı hiçbir zaman hoşgörülü değildirler: Gershom Scholem'in de güzel bir biçimde ortaya koyduğu gibi, "mistik yolda, adayın önüne olabildiğince çok engel" çıkarırlar: "Engeller hacıyı ürküttükçe ve eski yolu takip etmekle yetinmeye zorladıkça, yeni haberler onun için ulaşılmaz olacağından böylesi, otoritenin bakış açısına göre çok daha iyi olacaktır."[124] Ama kurumun önleyici sansürü, kimsenin denetim ve yaptırım gücüne gerek olmaksızın uygulanabilir: Geleneksel otodidaktlar eğitim kurumundan her zaman, kurum tarafından az ya da çok doğrudan bir biçimde hâkim olunan vülgarizasyonun kısa yollarını göstermesini ve açmasını hâlâ beklerler.[125] Oysaki yeni otodidaktları, ustalarını geleneksel olarak otoritelerin gördüğü işlevi hâlâ yerine getiren, Scholem'in de söylediği gibi "çömezi başına geleceklerden haberdar edip", "bu deneyimleri ifade edebilmesi için ona gereken simgeleri sağlayan" sapkınlar arasında bulabileceklerini düşünürler.

---

yönlendirmenin temel kriteri hâline gelmesi olgusu, eğitim sistemiyle iki anlamlı bir ilişkiyi ve düşüşte veya yalandan yükselişte olan bir toplumsal güzergâhı teşvik eden irrasyonelleşme ve entelektüalizm karşıtlığına eğilimin güçlenmesine kuşkusuz katkıda bulunur. (Bu *sahte güzergâh* etkisi, sistemin önceki durumunda unvanları ve toplumsal konumlarını işin içine sokan, geleceği hedefleyen herkese kendini dayatır.)

124 G. Scholem, *La Kabbale et sa symbolique*, Paris, Payot, 1975, s. 35.

125 Vülgarizasyon dergilerinin sorumlularının olduğu kadar okuyucularının da yüksek üniversite unvanlarına ve akademik unvanlara sahip olanlara bu türden kurumsal garantörler olarak verdikleri değerin gösterdiği gibi.

İki Pazar

Belirli bir anda birbirlerinden ayrılmaksızın zorunlu kabul edilen yetkinliklerin, bizatihi kullanım içinde oluştukları yerler olarak aile ve okul, bu yetkinliklerin *değerinin* oluştuğu yerler, yani olumsuz ya da olumlu değerlendirmeleriyle performansı kontrol eden, "kabul edilebilir" olanı güçlendiren, olmayanın cesaretini kıran, başka bir pazarda, başka bir ortamda münasip veya kabul edilebilir olup da burada "yersiz" kaçan ve sadece "ayıplama" veya kınama duygusu uyandıran, ("bilgiç"in ya da "ukala"nın yaptığı, örneğin Latince alıntılar gibi) değerden yoksun yatkınlıkların ve şakaların yok edilmesine hizmet eden birer pazar olarak işlerler. Başka bir deyişle, kültürel yetkinliğin edinilmesi, yetkinliklere değer biçilmesinin nesnel olasılıklarının düzenlenmesinin bir sonucu olarak, bu ihtimallerin önceden düzenlenmesini teşvik eden ve kendisi de kültürle olan ilişkinin -yakın ya da uzak, küstah ya da saygılı monden ya da akademik olsun- edinme yeri ile "kültürel değerler odağı" arasındaki nesnel ilişkinin bedene işlemiş biçiminin bizzat bir boyutu olan, kültürel *yatırımların plasman bilincinin de* farkında olmadan edinilmesinin ayrılmaz bir parçasıdır. *Plasman* bilincinden âdeta yerindelik ya da limit bilincinden bahsediliyormuşçasına bahsedilmesi, nesnelleştirmenin gereği olarak ekonomiden ödünç alınmış terimlere başvurulduğunu açık bir biçimde ortaya koysa da bu kavramların yanlış kullanımlarının sıkça imlediği gibi, uygun tutumların, kârın maksimizasyonunun rasyonel hesabını yönlendirdiklerini ima etmeye çalışmıyoruz. Eğer kültür, bilmenin ya da yanlış tanımanın kendini ortaya koyduğu en önemli sahaysa bu, kârın ürünü olduğu nesnel olasılıklara nesnel olarak uyarlanmış stratejileri ortaya koyarak plasman bilincinin, kâr olarak algılanması gerekmeyen ve böylece meşru kültüre ikincil bir doğa gibi sahip olanlara, tümüyle kayıtsız ve kültürün tüm kinik ve ticari kullanımlarından mükemmel bir biçimde arınmış olarak algılanmanın ve görünmenin ilave kârlarını sağlamasındandır. Bu demektir ki, yatırım teriminin iki anlamda

anlaşılması gerekir: Ekonomik yatırım -böyle bilinmese de her zaman nesnel bir biçimde böyle olan- ve psikanalizin atfettiği anlamda, hatta *illusio* anlamında, oyunun sonucu olan ve oyunu doğuran inanç, *involvement* [bağlanma], oyuna bağlanma anlamında duygusal yatırımdır. Sanatsever kendi sanat aşkından başka rehber tanımaz, her an -hiç uğraşmadan, içgüdüsel olarak para kazanan iş adamları gibi- her dönemde sevilmesi gerekene yönelirken, bu konularda plasmanların başarı koşullarından birini oluşturan hazzının samimi coşkusunun dışında hiçbir kinik hesaba boyun eğmez. Böylelikle sosyal psikologların iyi bildiği *etiketlemenin, labeling'in* (sözel etiketlerin dayatılması) özel bir biçimi olarak meşruluk hiyerarşilerinin (sanatların, türlerin vs. hiyerarşisi) etkisinin betimlenebileceği doğrudur: Bir insan yüzüne atfedilen etnik etikete göre yüzün algılanmasının değişmesi[126] gibi, sanatların, türlerin, yapıtların, yaratıcıların değeri, her an onlara iliştirilmiş toplumsal işaretlere bağlıdır (örneğin basım yeri vs.). Geriye, her zaman sevmeye ve samimi olarak sevilmesi gerekeni sevmeye yönelten ve olsa olsa, her an yapılacak ve yapılmayacakları, izlenmesi gereken ve gerekmeyenleri söyleyen ve sağladığı sembolik kârların arayışına asla yönelmeksizin sayısız işaretin bilinçsiz bir biçimde çözümlenmesinden faydalanan, kültürel plasman bilinci kalır. Özgün yetkinlik (klasik müzik ya da caz, tiyatro veya sinema konusunda) aile, okul veya iş hayatı gibi farklı pazarların, *ayrılmaz bir biçimde kendisinin edinilmesine, kullanılmasına ve değerlendirilmesine* dair sunulan olasılıklara göre değişir. Yani, bu yetkinliğin edinilmesi, söz konusu farklı pazarların yeni yatırımlar için birer destek ve teşvik olan kârları, vaat veya temin ederek ne ölçüde özendirdiğine bağlıdır. Kültürel yetkinliği, farklı pazarlarda kullanma ve "kârlılaştırma" olasılığı, özellikle de "eğitime dair" yatırımlara ve okulun öngördüğünden farklı olarak, bazen müfredat dışı kültür biçiminde de adlandırılan "serbest" yatırıma, yani kurumun yaptırımlarına

126 Bkz. G. Razzan, "Ethnic Dislikes and Stereotypes", *Journal of Abnormal Social Psychology*, 45, 1950, s.7-27.

veya teşvikine hiçbir şey borçlu olmayan yatırımlara eğilimi belirlemeye hizmet eder.

Bir konunun meşruluk derecesi arttıkça, yetkinliğin zorunluluğu ve getirisi, beceriksizliğin ise bedeli ve pahası daha yüksek olur.[127] Ama bu, eğitim sermayesine bağlı istatistiki farkların meşru konulara doğru gidildikçe daha önemli olmasını ve daha az meşru konulara doğru gidildikçe -bazılarının beğenilerin ve renklerin serbestliğine bırakıldığını düşündükleri mutfak, iç dekorasyon, arkadaş seçimi gibi- toplumsal güzergâha (ve sermayenin yapısına) bağlı istatistiki farkların önem kazanmasını açıklamak için yeterli değildir -"entelektüel" olarak adlandırılan şanson, fotoğraf, caz gibi meşrulaşma yolunda olan sahalar, bu ikisi arasında bir konuma sahip olurlar. Bu niteliklerin "etkililiği", alanın nitelikleri (özellikle de "ortalama olarak", herhangi bir eyleyici için sunduğu olumsuz ya da olumlu değer biçme olasılıkları) ile eyleyicinin nitelikleri arasındaki ilişki içinde belirlenir: "Serbest" yatırımlara olan eğilim ve bu yatırımların yöneldiği sahalar, tüm kesinliğiyle, söz konusu alan tarafından yaratılan "ortalama" kârın oranına değil de, her eyleyiciye veya her türlü özel eyleyici kategorisine, sermayesinin hacmi ve yapısı ölçüsünde alanın vadettiği kârın oranına bağlıdır.

127 Her anda bir meşru hiyerarşinin var olduğunu kabul etmemek için, kültürün meşru tanımının veya kültürle olan ilişkinin meşru tanımının ve hatta farklı konular, türler, yapıtlar veya yazarların hiyerarşisinin, sürekli bir mücadelenin konusu olduğu olgusunu ileri sürmek naiflik olacaktır: Hâlihazırda meşru olmayan bir konunun veya bir türün (fotoğraf ve çizgi roman gibi örneğin) meşrulaştırılmasıyla, daha az saygın olan ya da saygın olmayan yazarların durumlarının iyileştirilmesiyle vs. yerleşik hiyerarşileri dönüştürmeyi ya da tersine çevirmeyi ve hatta farklı bir edinme biçimine bağlı, yeni bir temellük biçimini dayatmayı hedefleyen mücadeleler, o ya da bu bahsin değerine inancı değil, içinde tüm bahislerin değerinin üretildiği ve yeniden üretildiği oyunun değerine inancı yerleştirerek meşruluğu kuranlardır. Kendi mantıkları içersinde, yani biçim değiştirmiş bir halde, gruplar arası ilişkilerin düzenini yeniden üreten, bu hiyerarşileri - sembolik etkililiklerinin esasını, yani meşruiyetlerini, oldukları gibi yaşanmalarına borçlu olsalar da- doğal olarak kurulu, mutlak bir düzen gibi görmek de daha az naifçe değildir.

"*Ortalama*" kâr oranlarının hiyerarşisi, *grosso modo* (*kabaca*) meşruluk derecelerinin hiyerarşisine karşılık gelir: Klasik edebiyat ve hatta avangart edebiyat konusunda güçlü bir kültüre sahip olma, eğitim pazarında ve diğer pazarlarda, sinema veya *a fortiori* çizgi roman, polisiye roman veya spor konusunda güçlü bir kültüre sahip olmanın yol açtığı kârlardan daha yüksek olan "ortalama" kârlara yol açar. Ama *özgün* kârlar ve bunların gerektirdiği yatırım eğilimleri, ancak özel niteliklere sahip özel bir eyleyici ile bir konu arasındaki ilişki içinde belirlenir. Böylelikle, örneğin, kültürel sermayelerini temel olarak okula borçlu olanlar, halk sınıfları veya orta sınıf kökenli olan ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenleri gibi meşruluğun okul tarafından yapılan tanımına boyun eğmiş görünür ve eğitim sisteminin farklı alanlara biçtiği değere göre yatırımları arasında daha ince bir denge kurmaya çalışırlar. Tersine, sinema, caz ve çizgi roman, bilimkurgu veya polisiye roman gibi ortalama sanatlar, ya kültürel sermayelerini eğitim sermayesine tahvil etmeyi tümüyle başaramamış olanların yatırımlarını ya da meşru kültüre meşru edinme biçimi uyarınca (yani erken aşina olmakla) sahip olmamış ve meşru kültürle nesnel ve/veya öznel olarak mutsuz bir ilişki içinde olanların yatırımlarını kendilerine çekmeye elverişlidir: Eğitim sermayesinin büyük sahipleri tarafından hor görülen ve önemsenmeyen, meşrulaşma yolundaki bu sanatlar, onları edinerek kültürel sermayelerini (özellikle de eğitim sistemi tarafından bütünüyle tanınmamışsa) en iyi bir biçimde değerlendiren ve bunu yaparken de meşrulukların ve kârların yerleşik hiyerarşisine karşı çıkan kişi olma payesini kendilerine verenler için bir sığınma ve intikam olanağı sunar. Başka türlü söylersek, genellikle meşru sanatlara ayrılmış bir yatkınlığı "ortalama sanatlara" uygulama eğilimi (örneğin sinema yönetmenlerini tanımayı ölçen), eğitim sermayesinden ziyade okul kültürüyle ve bizzat sahip olunan kültürel sermayenin okulda edinilen ve okul tarafından tanınan sermayeye indirgenme derecesine göre değişen okulla kurulan genel bir ilişkiye bağlıdır. (Daha önemli bir kültürel sermaye miras almış

olsalar da, öğretmenlerle hemen hemen aynı eğitim sermayesine sahip olan yeni küçük burjuvazinin mensuplarının, sinema yönetmenleri hakkında çok bilgiye sahip olup da kompozitörleri daha az tanımaları bu yüzdendir.) Aslında meşrulukların nesnel hiyerarşisinden hiçbir zaman bütünüyle kaçılamaz. Kültürel bir malın anlamının ve değerinin içinde yer aldığı mallar sistemine göre değişiyor olmasından dolayı, polisiye romanlar, bilimkurgu veya çizgi roman, cüretkârlık ve özgürlük gösterileri sıfatıyla tümüyle prestijli kültürel iyeliklere dönüşebilirler veya tersine edebî veya müzikal avangartların keşfiyle ilişkilendirilmelerine bağlı olarak sıradan değerlerine indirgenebilirler veyahut da "ortalama beğeninin" tipik yaldızlı bir kümelenmesini oluşturarak ve böylece oldukları gibi meşru malların basit ikameleri olarak bir araya gelebilirler. Toplumsal uzamların her birinin, örneğin aile veya okul gibi, hem yetkinliğin ortaya çıktığı yerlerden biri, hem de yetkinliğin değer olarak karşılığını bulduğu yerlerden biri olarak işlemesinden dolayı, alanların her birinin meydana getirdiği ürünlere en yüksek değeri vermesi beklenebilir (eğitim pazarının eğitim sistemi tarafından tescil edilmiş kültürel yetkinliğe en yüksek değeri vermesi gibi). Oysaki *kişiyi bütünüyle* değerlendirmenin söz konusu olduğu salonlar, "monden" yemekler veya iş dünyasına dair varoluşun her türden fırsatları (iş başvuru mülakatı, idari konferanslar, kolokyumlar vs.) ve hatta akademik vesileler (ENA'ya veya Sciences Po'ya giriş sözlüsü) eğitim dışı değerlerin hâkim olduğu pazarlar, kültürle neredeyse ailevi bir ilişkiye en yüksek değerini atfederken, aynı zamanda edinilmelerinin eğitimsel koşullarını hatırlatan tüm yatkınlık ve yetkinliklerin değerini düşürür. Burada söz konusu olan okul üretiminin ürünlerinin, eğitim pazarında bile "eğitime dair" oldukları için değersizleştirilmesine yol açan tahakkümün etkilerini hesaba katmadan iş görmeye çalışmaktır.[128] Eğitim pazarının

128 Egemen üsluplar, telaffuz, "rahatlık", "ayrım" kendilerini tabi sınıflara dayatma eğilimindedir ve tümüyle "kültür dışı" ilkeler adına -egemen tarzı oluşturan erkeklik değerleri (efemine yatkınlığın göstergesi olarak) gibi örneğin- değerleri düşürülemez.

heterenom olmasının en açık belirtisi, okulun "eğitim" habitusunun ürünlerini ele alışındaki tezatlıkta yatar ki bu tezatlık, bir bütün olarak eğitim sisteminin ve de egemen sınıfın egemen fraksiyonlarının taleplerine göre kendisini oluşturan şu ya da bu kurumun özerkliği ne kadar zayıfsa o kadar belirgindir.[129]

Kesin olan şey, meşru kültürle, aile içinde aşina olmayla edinilen yatkınlıklar ile "monden" pazar (ya da eğitim pazarının en "monden" biçimleri) arasında aracısız bir yakınlığın olduğudur: Toplumsal yaşamın sıradan fırsatları, eğitim kurumu, monden konuşmaların bir türü içindeki yetkinliği doğrulamaya ve ölçmeye her kalkıştığında, "eğitimsel" olanın değerinin monden bir biçimde düşürülmesini örtük olarak kabul ederek bizzat reddettiği okul sınamalarının en uç örneği olan kapalı uçlu soru formu gibi kaba sınamaları dışlar. Blöf stratejilerinin süngüsünü düşürmeyi ve cesaretini kırmayı hedefleyen akademik durumların en akademik olanının tersine, kart oyunlarında dağıtılmış eli değerlendirmeye benzer bir biçimde, monden fırsatlar da yetkinliklerle oynama sanatının yolunu açar. Sahamızı seçebilir, sınamaları savuşturabilir, bilgi sorularını çoktan seçmeli sorulara, cehaleti, kibirli itirazlara çevirebiliriz. Tüm bunlar güvenliğin ya da güvensizliğin, rahatlığın veya sıkıntının, kendini gösterdiği eğitim sermayesine olduğu kadar edinme biçimine de aşina olmaya veya bunlara yakınlık derecesine bağlı olan stratejilerdir. Bu, araştırmacı ve görüşmeci ilişkisi neredeyse öğretmen öğrenci ilişkisi biçimini aldığında bile, meşru kültürün belirli bir sahasındaki derin, metodik ve sistemli bir bilgi eksikliğinin, toplumsal durumların çoğunun gerektirdiği kültürel zorunlulukların yerine getirilmesini hiçbir biçimde engellemediğini gösterir.[130]

129 Tüm bu noktalarla ilgili olarak ve özellikle de ENA ve Polytechnique arasındaki karşıtlık için bakınız: P. Bourdieu et M. De Saint-Martin, *Le Patronat, a.g.e.*

130 Radyo ve televizyondaki bilgi yarışmaları egemen sınıf mensuplarına ve özellikle de kültürel sermaye açısından en zengin fraksiyonlara mensup olanlara -sosyolojik anketlere benzer bir biçimde- meşru kültürle olan meşru ilişkinin karikatürel yadsımaları gibi gelir.

Ressamlar hakkında dile getirilen bilgileri hiçbir şekilde doğrulamayacak soruları sorarken, özgün bir yetkinliği (kompozitörlerin tanınması ile aynı etmenlere bağlı olduğunu varsayabileceğimiz) ölçmekten ziyade meşru kültürle ilişkiyi ve araştırma durumunun farklılaştırıcı etkilerinin dolaylı bir biçimde anlaşılmasına imkân tanımaya çalıştık. Bilgileri aşinalıkları düzeyinde olmayan özneler, böylelikle kültürün sıradan kullanımı içinde oldukça kârlı blöf stratejileri uygulayabileceklerini hissettiler (ki bu, özellikle de yeni küçük burjuvazinin durumunu oluşturur). Ama blöfün kendisi de ancak aşinalığın sağladığı belirsiz bilgi tarafından yönlendirildiğinde kârlı hâle gelir. Bu soru, kültürel sermayeden en yoksun olanlara, ne bir bilgiye ne de bir tercihe karşılık gelen, Picasso (vasıfsız ve yarı vasıflı işçilerin %21'i tarafından söylenen) veya Braque (%10) gibi anket sırasında çok farklı biçimde adı anılan özel isimlere sığınma olanağı verdi. Aynı soru, adı diğer sınıflar tarafından neredeyse hiç anılmayan ve kuşkusuz yazar olanla karıştırılan Rousseau'da (%10) tuzak soru gibi işledi. (Tersine Bruegel'in, vasıfsız ve yarı vasıflı işçiler tarafından hiçbir zaman ifade edilmemiş olması, kuşkusuz şimdiye kadar hiç duymadıkları bir ismi telaffuz etmekten çekinmiş olmalarındandır.)

Açıkça kontrolü mümkün bilgiler bütününe indirgenemez olan ve çoğunlukla miras alınan güçlü bir kültürel sermaye ile ilişkilendirilen bu türden monden bilinci göstermek için, kültürel yetkinliğin bu iki boyutunun değişkelerini, kompozitörleri bilmek gibi özgül bilgilere sahip olma ile bu sahip olmayı değerli kılmak için gerekli olan, sunulan farklı yargılar arasından Flaubert'in "şık kanaat" olarak adlandırmış olduğu şeyleri yeniden tanıma yetkinliğiyle ölçülen, "önsezi"yi karşılaştırmak yeterlidir.[131] Her kategori içinde en azından on iki kompozitörü tanıyan bireylerin oranı ile "klasik ekoller kadar soyut resimle de ilgilendiklerini" söyleyenlerin oranını gösteren grafik üzerinde şu iki fraksiyon ayırt edilir: doğru cevabı ver-

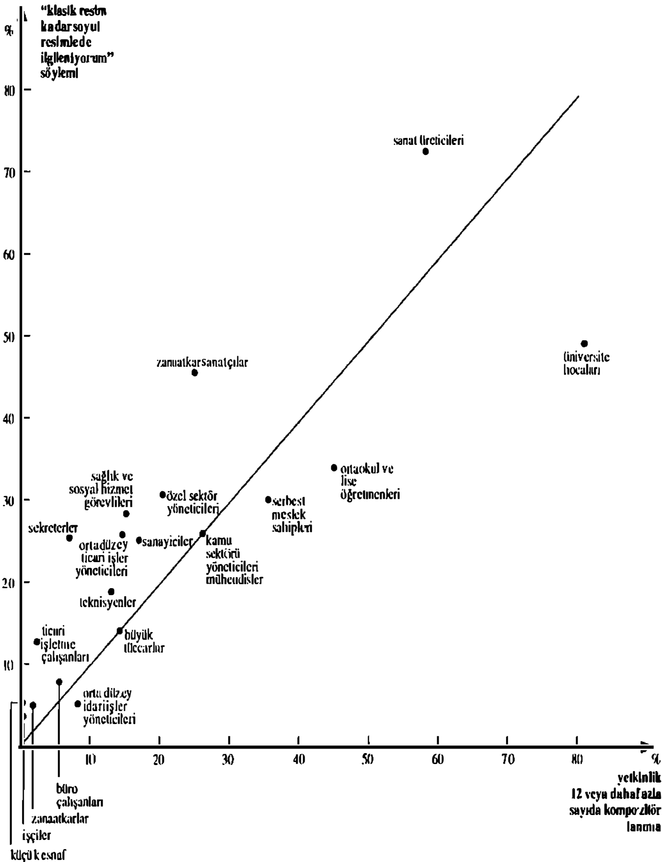
131 Müzik ile ilgili yargıları dikkate alamadık çünkü -ara bir yargı öngören resim ile ilgili yargılar serisinden farklı olarak ("izlenimcileri çok severim")- sunulan yargılar serisi, tipik bir biçimde ortalama olan kanaat ("Strauss'un Valslerini severim") ile şık kanaat -çok belirgin bir biçimde naif bir yargı ile yetinmek istemeyenlere güçlü bir biçimde kendini dayatan en meşru yargı olarak- ("her türden kaliteli müzikle ilgilenirim") arasında çok belirgin bir süreksizlik sergiliyordu.

mede yetkinliğin önemli olduğu fraksiyonlar (lise ve üniversite hocaları) ve bunun karşısında aynı derecede özgün yetkinliklere sahip olmaksızın, meşru duruş bilinci taşıyan fraksiyonlar (büyük ve küçük yeni burjuvazi ve sanatsal üretim yapanlar). Bu fark, küçük burjuvalarda veya yükselişte olan burjuvazide en aza indirgenmiştir (öğretmenler, orta dereceli idari yöneticiler, mühendisler, kamu kesimindeki yüksek dereceli yöneticiler).

Burjuvaların (ve özellikle de düşüşte olan burjuvaların) "eğitim"e dair sergiledikleri nefretin temelinde kuşkusuz, eğitim pazarının tahminî bilgileri ve aşina olmanın belirsiz sezgisini *her şeye rağmen* değer kaybına uğratması yatar. Örneğin, yerleşik küçük burjuvazinin görece zayıf bir kültürel mirasa nispeten önemli bir eğitim sermayesine sahip olduğu, oysaki yeni küçük burjuvazinin (ki sanatçılar fraksiyonun sınırını oluşturur) nispeten zayıf bir eğitim sermayesine ve güçlü bir kültürel mirasa sahip olduğu bilinirse, pek çok yeni kültür aracısının (animatörler, eğitimciler vs.) türlü icatları aracılığıyla okul rutinine karşı çıkması daha iyi anlaşılır. Sadece bilgiye dayalı sınamalarda küçük patron, taşralı doktor veya Parisli antikacıdan daha iyi bir derece yapan Parisli ya da taşralı bir ilkokul öğretmeni, eğitimin getirdiği edinme biçimine bağlı sınırların ihtiyatı, gizliliği ve bilincinden çok boşlukları gizlemeye has *güvence*, *sezgi,* hatta blöf gerektiren durumlarda, onlarla kıyaslanamayacak derecede alt seviyede kalabilir: Buffet ile Dubuffet karıştırılabilir ve kutlama söylemlerinin ortak mekânlarında, bir sessizlik, bir baş işareti ya da ilham alınmış bir duraklama anı kisvesi altında bilgisizliği maskelemek mümkün olabilir; felsefe Saint-Exupery, Teilhard de Chardin ile hatta Leprince-Ringuet ile özdeşleştirilip söylemler, resepsiyonlar, kolokyumlar, röportajlar, tartışmalar, seminerler, komisyonlar, komiteler vs. gibi, günümüzün en prestijli pazarlarında ifade bulabilir. Yeter ki tavır, heybet, duruş, diksiyon ve telaffuz gibi ayırt edici özellikler bütününe sahip olunsun. Bunlar olmaksızın, en azından bu pazarlarda, okulda edinilen bilgi ya eksik ya da hiçbir şeydir. Okulda öğretilmedikleri veya hiçbir zaman tümüyle öğretilemediklerinden, bu özelliklerden

sadece bir kısmına sahip olunması da, bizzat burjuvazinin kendini diğerlerinden ayrıştırmasını ortaya koyar.[132]

Grafik 4- Özgün yetkinlik ve sanat üzerine söylem

132 Eş eğitim düzeyindeki bireyler (örneğin Grande Ecole mezunları) bedensel hexis, telaffuz, giyinme biçimi, meşru kültürle aşinalık ilişkisi açısından -dans pratiği nadir sporları yapma veya salon oyunları (özellikle de Briç) gibi burjuva evrenine "giriş hakları" gibi işleyen ve sağladıkları tanışmalar ve biriktirmeyi mümkün kıldıkları sosyal sermaye aracılığıyla kuşkusuz gelecekteki kariyer farklılıklarının temelinde yer alan özgün yetkinlik ve beceriler bütününden bahsetmeksizin- tümüyle birbirinden ayrılmış olabilirler.

Sonuçta, *taste maker*'ın yanılmayan beğenisini belirleyen ve kötü edinilmiş bir kültüre sahip olan kişilerin kötü pekişmiş beğenisini açığa vuran üslup, her pazarda ve özellikle de edebî ve sanatsal yapıtların değerinin belirlendiği pazarlarda son derece önemlidir; çünkü tercihler, değerlerinin bir bölümünü her zaman bu tercihlerde bulunan kişilerin değerine borçludurlar. Bu tercihlerin değeri, özünde tercihlerin nasıl yapıldıklarıyla kendini belli eder ve kabul ettirir. Oysa meşru kültürün solunan hava gibi var olduğu bir uzama dâhil olunmasıyla başarılı olan bir blöf tarzında, kendini sadece gerçekleşme biçimiyle bile dayatabilecek kadar garantili bir meşru tercih bilinci edinilir. Ayrışma kârlarının iyice belirsiz hâle gelmesi sadece iyi bir yatırım sahasından, doğru yatırım bilincinden (aktörlerden ziyade yönetmenler, klasikten çok avangart gibi), yani yatırım yapmak ve değiştirmek için uygun zaman ve saha bilincinden ibaret değildir. Plasmanlarının randımanından çok emin olan bireylerin genelde tekelinde olan, bu kendinden emin olma, bu kibir, bu güven duygusu eninde sonunda her şeyin aslında bir inanç işi olduğu bir dünyada, kendi yatırımlarım en meşru, dolayısıyla da en kârlı olarak dayatmak için her türlü olanağa sahiptir.

Meşruluk dayatmasının aslı, egemen olanın egemen olduğu için mi, yani sadece varoluşuyla soylu ya da ayırt edilmiş olanı tanımlama ayrıcalığına (sağladığı güvence ile kendini belli eden ayrıcalığa) sahip olduğu için mi, yoksa sadece bu niteliklerle donanmış olduğu veya bu nitelikleri tanımlama meşruiyetinin tek sahibi olan kişi olduğu için mi soylu veya ayırt edilmiş gibi görülmesinin anlaşılmasına asla izin vermemesinden ibarettir. Meşru uslupları ve beğenileri isimlendirmek için günlük dilin, dilbilgisi uzmanlarının adlandırdığı gibi "*üslupların*" veya "*beğenilerin*" "mutlak kullanımı" ile yetinebilmesi tesadüfi değildir: Egemenlere atfedilen nitelikler -Paris ya da Oxford aksanı, burjuva "ayrıcalığı" vs.- kendilerinin, kendilerinde ve kendileri için, "gerçekte" bulundukları durumların ve sınıflar arası dağılımlarının bilinç dışı referansının onlara verdiği ayırt edici değerin farkına varma cesaretini kırma gücüne sahiptir.

Etmenler ve Güçleri

Analizin zorluğu, analiz araçlarının ortaya koyduğu temsilin (eğitim düzeyi ve toplumsal köken gibi) bizzat kendisinin de gerçeklik içinde mücadele konusu olan analiz nesnesini (sanat ve sanat yapıtıyla ilişki) konu alan mücadelelerin konusu olmasından kaynaklanır: Bu mücadeleler, kültürün okula özgü tanımı ve okul içinde edinilme biçimi ile bağlantılı olanlarla, daha "serbest" ve okul eğitimine ve denetimine daha az kesin bir biçimde bağlanmış bir kültür ve kültürle ilişki taraftarı olanları karşı karşıya getirir. Eğer bu sonuncular özellikle de burjuvazinin daha yerleşik olan kesimlerinden geliyorlarsa yazarlar ve sanatçılarda, icatçıları ve teminatları oldukları sanat yapıtının karizmatik üretimi ve tüketiminde tartışılmaz bir güvence bulurlar. Edebî ve sanatsal sahnenin en önünde geçen yazarlar ve ekoller kavgası, profesörler (19. *yy.* boyunca eleştirmenler profesörler arasından çıkmıştır) ile kökenleri ve ilişkileri nedeniyle egemen sınıfın egemen fraksiyonlarına daha yakın olan yazarları karşı karşıya getiren ya da kâmil insan ve onu üretmekle görevli olan eğitimin tanımı hakkında, tabi sınıfları -kendi bütünlükleri içinde- egemen sınıflarla karşı karşıya getiren kuşkusuz daha önemli mücadeleleri gizler. Böylelikle örneğin, 19. *yy.* sonunda spora daha fazla yer ayıran özel eğitimin -yeni eğitimin savunucuları arasında, Frederique Le Play'in öğrencisi ve Ecole des Roches'un kurucusu Demolins ve Coubert'in baronunu sayabiliriz- kurulmasında söz konusu olan eğitim kurumunun bünyesinde bilginin, derin bilginin, "askerî liseler"in simgelediği "eğitimsel" yumuşak başlılığın (sürekli atıfta bulunan bu tema burada doğmuştur), küçük burjuvazinin çocuklarının durumunun olumlu değerlendirilmesi lehindeki değerlerin -ki okul, özerkliğini bu şekilde doğrular- karşısına "enerji", "cesaret", "istek", başkanlık erdemi (ordu veya şirket başkanı -ki o dönemlerde bu her ikisi de hemen hemen aynı şeydi-) ve özellikle de "girişim" (özel) -self-help olarak adlandırılan- "şirket ruhu" gibi spor pratiğine bağlanan birçok fazileti koyan eğitimin aristokratik bir tanımının dayatılmasıdır.

Öğretim karşısında eğitimi, zekânın karşısında karakteri, kültürün karşısında sporu değerli kılmak, eğitim dünyası içinde bile, bu karşıtlıkların birinci terimlerine ayrıcalık tanıyan okula has hiyerarşiye indirgenemez olan bir hiyerarşinin varlığını doğrulamaktır.[133]

Büyük şirketlere ulaşmayı sağlayan, biri Ecole des Roches'dan veya büyük Cizvit kolejlerinden ve büyük burjuva liselerinden (Paris'in 16. mahallesindeki gibi) hukuk fakültesine ya da gittikçe artan bir biçimde Sciences-Po veya HEC'e, diğeri sıradan bir taşra lisesinden veya Paris lisesinden Ecole Polytechnique'e doğru geçiş olmak üzere bu iki farklı yolun işaret ettiği mücadeleler geçmişte kalmamıştır.[134] Bu karşıtlık özellikle de "elit okullar" düzeyinde -bir uçta Ecole Normale Supérieure ve Polytechnique diğerinde Sciences-Po ve l'Ecole Nationale d'Administration olmak üzere- talep edilen kültürel yetkinlik açısından olduğu kadar bunları değerlendirmek için kullanılan ölçütler ve usuller açısından tümüyle birbirinden farklı iki eğitim pazarının varlığıyla gözlemlenir. Kültürün meşru tanımı ve kültürü değerlendirmenin meşru üslubu hakkındaki bu mücadeleler, tüm egemen sınıfı bölen ve kâmil insanın erdemleri aracılığıyla tahakküm uygulaması için meşru sıfatları elde etmeye yönelik sonsuz mücadelelerin sadece bir boyutudur.

Böylelikle edebî ve sanatsal kültürün zayıflaması pahasına, sporun ve kişisel gelişimin yüceltilmesi, ekonomik-siyasi kültürün değerli kılınması, egemen sınıfın egemen fraksiyonlarına mensup olanların, egemen sınıfın ve küçük burjuvazinin "entelektüel" fraksiyonlarının benimsediği değerleri değersizleştirmeye çalışan stratejilerinin bir parçasıdır -ki bunların çocukları,

---

133 Bkz. özellikle E. Demolins, *A quoi tient la supériorité des anglo-saxons?*, Paris, Firmin- Didot, 1897; *L'éducation nouvelle, l'Ecole des Roches*, Paris, Firmin-Didot, 1898; *L'avenir de l'éducation nouvelle,* Paris, Firmin-Didot, 1899; P. de Coubertin, *L'éducation en Angleterre,* Paris, Hache 1888; *L'éducation anglaise en France*, Paris, Hachette, 1889.

134 Bkz. P. Bourdieu et M.de Saint-Martin, *Le Patronat, a.g.e.*

burjuva çocuklarıyla eğitim açısından en tanımlı tedrisi yetkinlik sahasında korkunç bir rekabete girerler-. Ama daha derinde, anti-entelektüalizmin meydan okumaları, bedenin veya kültürün meşru kullanımları sorununun ötesinde, varoluşun tüm boyutlarına etki eden antagonizmin sadece bir boyutudur; egemen fraksiyonlar tabi fraksiyonlarla ilişkilerini, erkek kadın, ciddi havai, yararlı işe yaramaz, sorumlu sorumsuz, gerçekçi gerçekçi olmayan gibi karşıtlıklar aracılığıyla düşünme eğilimindedirler.

Kendi "sınıfları"nı ve onlar hakkında "kaydettiği" "verileri" üretmek için istatistiğin kullandığı mantıksal bölümleme [*division logique*] ilkeleri, aynı zamanda toplum-mantıksal bölümleme [*division socio-logique*] ilkeleridir. Naif tanımları içinde iki temel değişkene -eğitim düzeyi ve toplumsal köken- bağlı istatistiki değişimler, ancak meşru kültürün ve kültürle olan meşru ilişkinin antagonist tanımlarına veya daha kesin olarak, bu değişkenlerden birine veya diğerine atfedilmiş niteliklerin farklı değerler kazandıkları pazarlara sadık kaldıklarını akılda tutmak kaydıyla doğru bir biçimde yorumlanabilir. Sadece belli bir *ilişki* içinde ortaya çıkan, yani başka bir alanla veya alanın başka bir durumunda geçersiz olan veya tersine çevrilen bu "etmenlere" bir etkililik atfetmekten daha yanlış bir şey olamaz. Kültürlü habitusun oluşturucu yatkınlıkları ancak bir alan içinde, bir alanla *ilişki* içinde oluşur, işler, geçerlidir. Bachelard'ın fiziksel alan üzerine söylediği gibi, fiziksel alanın kendisi de kuvvetlerin sadece bazı yatkınlıklarla ilişki içinde kendilerini ortaya koydukları bir "mümkün kuvvetler alanıdır", bir "dinamik durumdur"[135]: Böylelikle aynı pratikler farklı alanlarda, aynı alanın farklı durumlarında veya karşıt kesimlerinde karşıt anlam ve değerler kazanabilirler.

Öyleyse, analiz araçlarına düşünümsel bir dönüş, epistemoloğun bir endişesi değil ama nesnenin bilimsel bilgisinin zorunlu

135 G. Bachelard, *L'activité rationaliste de la physique contemporaine*, Paris, PUF, 2. Baskı, 1965, s. 60.

bir koşuludur: Pozitivist tembellik, farklı ilişkilerin göreceli yoğunluğunun temelinde yer alabilen ilişkilerin ölçüm koşullarını sorgulamak yerine, tümüyle savunmacı doğrulama niyetini, saptanmış ilişkilerin yoğunluğu üzerine odaklamaya götürür. Pozitivist yöntemin "bağımsız değişken"lerinin bağımsızlığına inanmak için "açıklayıcı etmen"lerin ancak belli bir alanda geçerli olabilen ve etkinlik gösterebilen "güçler" olduğunu yok saymak gerekir ve dolayısıyla kendilerini belirleyen değerlerin oluşum mekanizmalarını dönüştürmek için her bir alan içinde etkin olan mücadelelere tabidirler. Eğer hâkim iki etmenin tersine çevrildiği alanları (ve bunun deneysel bir biçimde ifade olduğu ve örneğin müfredat dışı konulara ve sorgulama biçimlerine daha geniş yer ayıracak testleri) tasarlamak mümkünse, bu, kültüre dair gündelik mücadelelerin, eğitim sermayesine ve toplumsal güzergâha (ve bunları kavramamıza yarayan birincil değişkenlere) bağlı kültürel üretimin göreceli değerini belirleyen bedelin oluşum mekanizmalarının dönüşümünü nihai olarak hedeflemelerinden ileri gelir.

Eyleyicilere atfedilmiş iyelikler ve pratikler arasındaki istatistiki ilişkinin ancak habitusun oluşturucu yatkınlıklar ile belli bir alan arasındaki ilişki içinde tümüyle belirlendiği doğruysa, bu ilişkilerin içinde kurulduğu ilişkiyi sorgulamak kaydıyla, ancak -bütünüyle genellemenin koşulu olan belirgin bir kısıtlamayla- saptanan ilişkilerin geçerliliklerini korudukları sınırları belirleyebiliriz. Somut değiş-tokuş alanı gibi bir pazardan ibaret olan eğitim pazarındaki meşru kültürü konu alan kapalı uçlu soru cetveliyle gerçekleştirilmiş bir araştırmanın (kurumsal bir yaptırımı olmasa da benzediği okul sınavı gibi) ortaya koyduğu ilişki, iktisadi kuram pazarının sahasında yer alır. Araştırma, nesnesi olduğu kadar araştırmacı ile görüşülen kişi arasındaki değiş-tokuşa dayattığı biçimle de soru cetveli aracılığıyla araştırma özellikle de simetrik olmayan [*dissymetrique*] ve metodik bir biçim aldığında[136] -karşı kültürün veya monden laflamaların gerçekleş-

136 Her şey bize, soru sorulan kişilerin meşru kültüre olan uzaklığı arttıkça

tiği, didaktik hantallığın ve bilgiç açıklamaların mahkûm edildiği, kahve veya kampüs sohbetleri olsun- sıradan konuşmaya ters düşer. Diplomaların ve miras alınan kültürel sermayenin göreceli ağırlığında gözlemlenen değişimler, -neredeyse okulsal bir alıştırma biçimi alan araştırma durumunda- araştırma biçimlerinde (bilgiyi kesin bir biçimde kontrol etmeksizin, aşinalığı ölçen sorularla) veya nesnelerinde (sinema bilgisi veya mutfak ile ilgili tercihler hakkında) daha çok okul eğitimine bağlı olandan daha az okul eğitimine bağlı olana doğru gidildikçe, "etmenler" ve pazarlar arasındaki bu ilişki hakkında bir fikrimiz olmasını sağlar. Eğer, yetkinliği yaşama geçirme veya sahneye koyma, gösterme veya değerli kılma *üslubunun* tüm göstergeleri, yetkinliğin içinde bulunduğu pazardaki anlam ve değerlerine yakından bağlıysa, bu bir edinme biçimine (aileden veya okuldan) yani bir pazara dair izleri taşımasından kaynaklanır. Bu, aynı zamanda, eğitim sisteminin denetimi karşısında kendi özerkliğini doğrulamaya muktedir olan tüm pazarların bu göstergelere öncelik vermesinden ileri gelir: Üslupları ve onlar aracılığıyla da edinme biçimini vurgulamak, sınıf içinde, sınıf içi hiyerarşinin ilkesi içinde kendine kıdem atfetmektir.[137] Meşru üslubun tüzel sahiplerine, tanımanın [*reconnaissance*] veya dışlamanın mutlak bir biçimde keyfî ve mutlak iktidarını vermektir. Üslup, tanımı gereği sadece ötekiler için vardır. Meşru üslubun ve üslupların değerini belirleme iktidarının tüzel sahipleri telaffuz, kıyafet, duruş gibi kendi üslupları karşısında aldırışsız olma ayrıcalığına sahiptirler (ki bu, onları *üslup takınmaktan* muaf tutar). Aynı toplumsal koşulların ürünü olmadan tüzel edep sahipleri grubuna mensup olduklarını (yani mirasçı olduklarını) iddia eden "sonradan görmeler" tersine ne yaparlarsa yapsınlar aşırı-özdeşleşmeden veya başkaldırısında yenilgisini itiraf eden bir olumsuzlamadan, dü-

uygulanan -haklı veya haksız olsun araştırmacı ve soru cetveli tarafından simgelenen- şiddetin de arttığını gösterir.

137 Ticaret burjuvazisi içinde egemen sermayenin türüne göre (iktisadi sermaye veya eğitim sermayesi) gerçekleşen bölünmenin sınıf içindeki eskilikle yeniden bölündüğü bilinir.

zeltilmesi ve aşırı düzeltilmesi bile *simgelediği* şeyin *simgelediğini* hatırlatan "ödünç alınmış" bir davranışın rahatlığından, aczin bir itirafı gibi görünmeye mahkûm olan farkın gösterişli doğrulamasından kurtulamazlar.[138]

Kültürel yetkinlikler, değerlerini buldukları pazarlar olan toplumsal alanlarda edinildiklerinden, bu pazarlara ister istemez sadıktırlar ve kültür hakkındaki tüm mücadelelerin amacı, üsluplar içinde özel bir edinme koşulu sınıfının, yani belli bir pazarın markasını taşıyan ürünlere en elverişli olan pazarın yaratılmasıdır. Dolayısıyla, günümüzde "karşı-kültür" olarak adlandırılan şey, yeni otodidaktın kendine has kutsanma mercileriyle donanmış, monden ve entelektüel pazarlar tarzında, pratik bir biçimde eğitim kurumunun okul pazarında (ya da en azından bu pazarın en okulsal kesimine) kendini dayatan yetkinliklerin ve üslupların değerlendirilme ilkelerini mükemmel bir biçimde birleşmiş bir kültürel mallar pazarına dayatma iddiasını reddetmeye muktedir olan bir başka pazar oluşturarak, eğitim pazarının kurallarını (ürünlerini baştan reddetseler de, eski tür otodidaktların yani daha az güvende hissedenlerin, boyun eğmeye devam ettikleri) aşmak için harcadığı çabanın bir sonucu olabilir.

138 Hoffman'ın "kültürlü genç adam" kıssasında bahsettiği tüm ırkçılıkların en tipik düşlemlerinden (*phantasmes*) biri olan, bir müşavirin evinde yetiştirilmiş, konuşmayı, okumayı, müzik yapmayı öğrenmiş ama kırılan ceviz sesini duyduğunda kendisini harekete geçiren "iç hareketlere benzer" "bazı küçük detaylarda" "egzotik kökenine" ihanet edemeyen bir maymun gibi. (Hoffmann, *Kreisleiriana,* Paris, Gallimard, 1949, s.150).

İkinci Bölüm

Pratiklerin Ekonomisi

"Kuralları ve ilkelerini annesinden öğrendiği şeyler konusunda, örneğin bazı yemekleri yapma, Beethoven'ın sonatlarını çalma veya misafirleri nezaketle kabul etme usulleri konusunda kusursuzluğun ne olabileceğine dair doğru bir fikre sahip olduğundan ve başkalarının buna az veya çok yaklaştığını ayırt edebileceğinden emindi. Zaten şu üçü kusursuzluğu neredeyse aynı şekilde ifade ederdi: bir çeşit aşırıya kaçmama, ağırbaşlılık ve çekicilik. Baharatı mutlak suretle gerektirmeyen yemeğe baharat konulmasını, bir parçanın yapmacık bir edayla ve pedal kullanımında aşırıya kaçılarak çalınmasını, davet veren ev sahibinin kusursuz olan doğallıktan çıkıp kendinden abartıyla bahsetmesini dehşetle karşılardı. İyi bir aşçıyla, gerçek bir müzisyenle veya bir hanımefendiyle karşı karşıya olup olmadığını, tattığı ilk lokmadan, işittiği ilk notadan veya pusulada okuduğu birkaç satırdan bilebileceğine dair bir iddiası vardı. 'Parmaklarının sayısı benimkinden fazla bile olsa, böyle basit bir andante'yi bu kadar tumturaklı çalmakla zevksizlik ediyor.' 'Çok parlak ve meziyetli bir kadın olabilir elbette ama böyle bir durumda kendinden bahsetmesi tam bir nezaketsizlik örneği.' 'Çok usta bir aşçı olabilir ama patatesli biftek pişirmeyi bilmiyor.' Patatesli biftek! Zorluğu basitliğinden ileri gelen ideal bir sınav parçası, âdeta mutfakların 'patetik sonatı', size hizmetçilerinizden biriyle ilgili bilgi almaya geldiğinde, ne denli nazik ve iyi terbiye görmüş olduğu ya da tam tersine nezaketsiz ve yontulmamış olduğu sade bir hareketinde ortaya çıkan bir hanımın ziyaretinin gastronomik karşılığıdır."

M. Proust, *Pastiches et mélanges.*

İkinci Kısım

Toplumsal Uzam ve Dönüşümleri

Kuşkusuz, araştırmayı hiç de büyük itirazlara yol açmayacak bir şekilde, bu noktada kesebilirdik; zira sanat beğenisinin indirgenemezliği fikri ilk bakışta bu denli açık zannedilir. Oysaki estetik yatkınlığın toplumsal koşullarına ilişkin analizin daha önce gösterdiği gibi, meşru kültür malları arasında yapılan seçimlere yön veren yatkınlıkları, ancak yatkınlıklar sistemi içine yeniden yerleştirmek, yani sıradan kullanım anlamıyla dar ve kural koyucu (normatif) "kültür"ü, etnolojideki geniş anlamıyla "kültürün" bir parçası kılmak ve de en rafine nesnelere duyulan gelişmiş beğeniyi, besine dair lezzetlerin temel beğenisiyle ilişkilendirmek kaydıyla tam olarak anlayabiliriz.[1] Sözü edilen işlenmiş yatkınlığın doğuştan yatkınlık kılığına bürünerek, çoğunlukla üretme eğiliminde olduğu *kendiliğinden oluş* yanılgısını haklı kılmaya hizmet eden beğeni (zevk) sözcüğünün iki anlamlılığı, en azından bu kez "estetik değerleri ani ve sezgisel bir biçimde yargılama yetisi" anlamındaki beğeninin (zevkin), yiyecekler içinden bazılarının tercih edilmesini gerektiren ve bunlara has lezzetleri ayırt etme yeteneği anlamına gelen beğeniden (zevkten) ayrı

1 Araştırmayı, (yemekler ve resim, giyim ve müzik, sinema ve dekorasyon gibi) beğenilere dair yargının nesnesi olabilecek maddi ve kültürel tüketimlerin, meşru olsun ya da olmasın, tümüne yöneltmekle tam olarak yapmaya çalıştığımız şey, genelde estetik olarak ele alınan yatkınlıklar ile habitusu oluşturan yatkınlıklar sistemi arasındaki ilişkiyi incelemenin araçlarını sağlamaktı.

olmadığını hatırlatmaya hizmet etmelidir. Gerçi yatkınlıkları, meşru kültür malları nezdinde yalıtmaya iten soyutlama, her zaman mevcut ve etkin olsa bile, kendisini, ancak söz konusu alandaki etkinliğinin dayandığı öğeleri (aşağıda çözümlenen örneğe göre kültürel sermaye ve güzergâh) aracılığıyla gözleme teslim eden açıklayıcı etmenler sistemi düzeyinde bir başka soyutlamaya da yol açar.

En meşru kültürel malların tüketimi, nadir mal ve pratikler için girişilen rekabetin (özelliğini, talep ve beğenilerin mantığı veya belki de tüketiciler arasındaki rekabetin mantığından ziyade, arzın mantığından ya da başka türlü ifade edildiğinde, üreticilerin aralarındaki rekabetin aldığı özgül biçimden alan) şüphesiz özel bir durumudur. Müzik ya da yemek, spor ya da siyaset, edebiyat ya da saç kesimi konularındaki tercihler gibi, görünüşte ortak ölçütlere dayanmayan "tercihler" arasındaki, akıl yoluyla kavranabilen bağıntıları görmek için aslında meşru kültürü apayrı bir evren hâline getiren sihirli engeli ortadan kaldırmak yeterlidir. Estetik tüketimleri sıradan tüketim evrenine (ki birinciler ikincilerin karşıtı olarak kendilerini tanımlar) böylesine barbarca dâhil etme, başka erdemlerin yanı sıra malların tüketiminin kuşkusuz her zaman -malına ve tüketicisine göre farklı derecelerde- *bir temellük etme çabası* gerektirdiğini hatırlatma erdemine de sahiptir. Daha doğrusu sanat yapıtı söz konusu olduğunda, tüketici, tüketimin ve sağladığı doyumun tamamını oluşturabilen, zaman ve zaman içinde kazanılan yatkınlıklar gerektiren bir saptama ve şifre çözme çabası karşılığında *tükettiği ürünün üretimine* katkıda bulunmuş olur.

Soyutlamalar konusunda pek de iktisatlı davranmayan iktisatçılar tümüyle yadsımasalar da, ürünlerin, tüketicilerle ilişki içinde neye dönüştüğünü, yani ürünlerin *yararlı niteliklerini* ve gerçek *kullanımlarını* belirleyen yatkınlıklarla ilişkisini bilmezden gelebilirler: İktisatçıların bazılarının yaptığı gibi, bir varsayım olarak tüketicilerin hep aynı belirleyici nitelikleri algıladıklarını öne sürmek ve böylece ürünlerin, kendilerini algılayan tüm öznelere aynen dayatılabilen, ayırt edici, nesnel

-veya söylenegeldiği gibi "teknik"- özellikler barındırdığını farz etmek, algının yalnızca üreticinin sunduğu betimlemelerin belirlediği ayırt edici özelliklere (ve "bilgilendirici" diye nitelenen reklamlara) bağlı olduğunu düşünmeye ve de *toplumsal kullanımların kullanım kılavuzlarından* çıkarsanabilir olduğunu farz etmeye varır. Ancak nesneler, örneğin sanayi ürünleri, sözcüğe çoğunlukla yüklediğimiz anlamda *nesnel* değillerdir; yani onları elinde tutanların çıkar ve beğenilerinden bağımsız değillerdir ve herkes tarafından onaylanmış evrensel (tümel) bir anlamın belirginliğini dayatmazlar. Eğer böyle olsaydı sosyoloğun işi oldukça kolay olurdu: Bir "bağımsız değişken" ile bir "bağımlı değişken" arasındaki her bir istatistiki ilişki karşısında sosyoloğun, "bağımlı değişken"in gösterdiği algı ve değerlendirmenin nasıl olup da "bağımsız değişken"in belirlediği sınıflara göre farklılaştığını, başka bir ifadeyle, eyleyici sınıflarının her birinin gerçekte hangi ayırt edici nitelikler sistemine göre belirlendiği saptamasına gerek olmazdı[2]. İşte bilimin kurmakla yükümlü olduğu şey, nesnenin bu nesnelliğidir; bu nesnellik ise bizatihi arz ettiği ve ancak toplumsal kullanımlar (teknik bir nesneden söz ediliyorsa, aralarında üreticinin nesneyi kendisine göre ve kendisi için tasarladığı kullanımın da bulunduğu) evreninde görünür olan imkân ve imkânsızlıklarla beraber tanımlanan bir nesne ile bir eyleyici veya bir eyleyici sınıfının yatkınlıkları, yani pratik bir kullanımda nesnenin yararlılığını oluşturan algı, değerlendirme ve eylem kalıpları arasındaki ilişkide kurulur.[3] Söz konusu olan, kuşkusuz, adına "yaşanmışlık" dediğimiz ve çoğunlukla araştırmacının "yaşanmışlığını" şöyle böyle gizlenmeye çalışılmış bir yansıması olmaktan öteye geçmeyen bu şeyi, herhangi başka bir

2 Sosyologlar, özellikle de yöntembilimciliğiyle övünenler arasında, bu ön koşulun bilincinde olanların sayısının bir elin parmaklarını geçmediğini bilmem söylemeye gerek var mı?

3 Tıpkı fotoğrafla ilgili olarak yaptığımız gibi (bkz. P. Boudieu ve diğerleri, *a.g.e.*) birçok teknik nesneyle ilgili olarak da, olumsuz belirlenimcililiklerin [*déterminismes négatifs*] içerdiklerini bir kenara bırakmak koşuluyla, toplumsal kullanımlara dair hemen hemen hiçbir sonucun, nesnelerin teknik özelliklerini temel alarak çıkarsanamayacağını hiç kuşkusuz gösterebilirdik.

biçimde yeniden ele almak olanaklı değildir[4]. Aksine, birbirinin yerini tutabilen beğenilere sahip tüketiciler ve tek biçimde algılanan ve değerlendirilen niteliklere sahip ürünler arasındaki soyut ilişkinin yerine, ortaya çıkışlarının iktisadi ve toplumsal koşullarına göre zorunlu bir biçimde farklılaşan beğeniler ve bu beğenilerin farklı toplumsal kimliklere sağladığı ürünler arasındaki ilişkiyi kurmak gerekir. Aslında, tüketicilerin iktisadi uzamdaki konumlarına borçlu oldukları yatkınlıklara göre edindikleri ayrımsal [diferansiyel] deneyimleri, ürünün tanımına dâhil etmenin gerekliliğinin farkına varmak için iktisatçıların tuhaf bir biçimde yok saydıkları, *ekonomi tarafından koyutlanan yatkınlıkların üretiminin iktisadi koşullarına* dair soruyu, yani bu özel durumda olduğu gibi beğenilerin iktisadi ve toplumsal belirleyicilerine dair soruyu sormak yeterlidir.[5] Bu deneyimleri, yaşanmış deneyimlere ve empatiye bel bağlamayan bir anlayışla kavrayabilmek için ayrıca hissetmeye ihtiyacımız yoktur: İki nesnellik arasındaki nesnel ilişki olan habitus, kendileri de nesnel olarak gözlemlenebilir bir koşulun ürünü olan algı ve değerlendirme kategorilerine göre anlamını ürettiği bir durum ile pratikler arasında, akılla anlaşılabilir, zorunlu bir ilişkinin kurulmasını mümkün kılar.

4 Günümüzde teorik sorgulama anlayışının ve gerçeğin karmaşıklığına gösterilen dikkatin yanına pek az yaklaşabilen sosyologlarla rekabet içinde olan iktisatçılar, "yaşanmışlık" veya sınıf bilinçaltı düzenleme sanatında ustalaştılar. Öyle ki, -modellemeye dair hayal gücünü daha iyi kullanmayı başarmış olan - Gary S. Becker'in, bazı mallara olan talebin, deneyimle giderek arttığını öne süren paradoksu açıklamaya çalıştığı şu yeni çalışmaya burada değinmeden geçemeyiz (G. J. Stigler and G. S. Becker, "De Gustibus non est disputandum", American Economic Review, 67, Mart 1977, s.76-90). Yararlı manilerin tipik örneği olan "melomani" (müzik bağımlılığı) veya "zararlı manilerin" en karakteristik olanı "toksikomani" gibi yatkınlıkların ayırdına varmak için Becker, bir durumda özgül insani sermayenin birikiminden doğan "müzik hazzının" üretim maliyetinin düşmesini, ötekinde ise, tersine, iyi hissetme eğiliminin azalmasından dolayı "iyi hissetme" üretiminin maliyetinin artmasını öne sürmüştür. *Quod erat demonstratum*.

5 Bu paradoksal unutkanlığın başka bir örneği için bkz. P. Bourdieu, *Travail et travailleurs en Algérie*, Paris, Mouton, 1963, ve Algérie 60, Paris, Ed. de Minuit, 1978.

2.1. Sınıf Koşulu ve Toplumsal Koşullanmalar

Analiz, ancak etkiler dizisinin art arda ortaya çıkarılması suretiyle pratikleri açıklayabildiği için öncelikle, bir eyleyicinin ya da bir eyleyiciler sınıfının karakteristik yaşam stilinin yapısını, yani farklı mantıkta donanmış *alanlarda* vuku bulan ve böylelikle de ([(habitus)(sermaye)] + alan = pratik, formülüne göre) farklı gerçekleşme şekillerini dayatmaya muktedir pratikler bütününün çeşitlilik ve çokluğu altında gizlenen birliği ortadan kaldırır. Analiz, aynı zamanda bu yapılanmış pratikler bütününün, kendilerini her zaman nesnel, bazen de öznel olarak karşılıklı ilişkileri içinde ve bu ilişkiler tarafından tanımlayan tüm bu *ayrı ve ayırt edici yaşam tarzlarını* resmettiği sembolik uzamın yapısını da yok eder. Öyleyse söz konusu olan, öncelikle doğrulama maksadıyla, ama aynı zamanda ortaklaşa paylaşılan yaklaşımın hakikatine ulaşmak (örneğin yaşam tarzlarının ve onların oluşturduğu bütünün sistemliliğinin sezgisini yakalamak) için, parçalara ayrılmış olanı yeniden birleştirmektir. Bunun için, pratiklerin birleştirici ve üretici [*générateur*] ilkesine, yani sınıf koşulunun ve onun dayattığı koşullanmaların bedene işlemiş biçimi olarak sınıf habitusuna geri dönmek gerekir. Şu hâlde, *nesnel sınıf*'ı benzer pratikleri doğurmak üzere, homojen koşullandırmaları dayatan ve homojen yatkınlıklar sistemini üreten, homojen varoluş koşulları ile *nesnelleştirilmiş,* hatta bazen hukuki garanti altına alınmış (mal veya iktidar sahibi olmak gibi) veya sınıf habitusu (ve özellikle de sınıflandırıcı sistemler) biçiminde *bedene işlemiş* ortak niteliklere sahip eyleyiciler kümesi olarak oluşturmak gerekir.[6]

Değişkenler ve Değişken Sistemleri

Bu sınıfları (eyleyici sınıfları ya da bu bağlamda aynı kapıya çıkan varoluş koşulu sınıflarını), bir meslek adıyla adlandırarak,

6 Nesnel sınıf [*classe objective*], nesnelleşmiş iyeliklerin dağılım yapısını korumak ya da değiştirmek uğruna verilen mücadele için nesnel sınıfı belirleyen nesnelleşmiş ya da bedene işlemiş iyeliklerin türdeşliği temelinde bir araya gelen eyleyiciler bütünü anlamındaki seferber olmuş sınıfla [*classe mobilisée*] karıştırılmamalıdır.

olsa olsa pratikleri üretim ilişkilerindeki konumun yönlendirdiğini ve bunu mevkiye erişim yollarını idare eden ve belirli bir habitus sınıfını üreten veya ayıklayıp seçen mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirdiğini ortaya koymuş oluruz. Fakat bu, "sosyoprofesyonel kategori" gibi hâlihazırda inşa edilmiş bir değişkeni irdelemenin bir biçimi değildir: Aslında, özel ama özellikle de belirleyici bir ilişki çerçevesinde inşa edilmiş bir sınıf içinde bir araya gelmiş bireyler, sınıflanmalarının ilkelerindeki yerinde niteliklerin dışında, açıklayıcı modele kaçak yollardan sızmış *ikincil nitelikleri* de beraberlerinde getirirler.[7] Demek oluyor ki, bir sınıf veya bir sınıf fraksiyonu yalnızca, meslek, gelir ve hatta eğitim seviyesi gibi göstergelerle tanımlanabildiği gibi, sadece üretim ilişkilerindeki konumuyla değil, aynı zamanda bir çeşit sex-ratio (cinsiyet oranı) ile coğrafi uzamda belirlenmiş bir dağılımla (toplumsal anlamda asla nötr olmayan) ve bütün bir *yardımcı özellikler* toplamıyla da tanımlanır. Bu yardımcı özellikler, zımni gereklilikler olarak, (örneğin cinsiyete dair veya etnik aidiyet durumundaki gibi) asla resmî olarak dile getirilmeksizin gerçek birer tercih etme ya da dışlama ilkesi gibi işleyebilirler; birçok resmî ölçüt aslında, birtakım gizli ölçütleri maskelemeye yarar: belli bir diploma zorunluluğunun, gerçekte belli bir toplumsal kökeni gerekli kılmanın bir yolu olabileceği gibi.[8]

---

7 Jean Benzécri'nin açıklaması şöyle: "a ß$_1$ Y$_1$, a ß$_2$ Y$_2$ bireylerinin her biri üç özellikle (veya nitelikle) tanımlanmış olsun. Her tanımın son iki öğesini hesaba katmayarak söyleyebiliriz ki bütün bu bireyler a özelliği aracılığıyla, kısaca a türü diye adlandırabileceğimiz belirli tek bir türe dâhil olurlar. Fakat her ne kadar *a* özelliği bu türü tanımlamayı ve bu türdeki bireyleri ayırt etmeyi mümkün kılsa da, onu bireylerinin *ß* ve *Y* özelliklerini hesaba katmadan inceleyemeyiz. Buradan yola çıkarak, ikinci özelliğin sahip olabileceği *ß* kipliklerinin [*modalité*] tümünü B olarak, üçüncü özelliğin *Y* kipliklerinin tümünü de C olarak isimlendirirsek *a* türünü incelemek, *a*BC'yi incelemek, yani sabitlenmiş ilk özelliğin yanı sıra ikinci (B) ve üçüncü (C) özellikleri olabilen her şeyi, buna ek olarak, bu özellikler arasındaki mümkün (örneğin ß'nin *Y*'dense *Y'* veya *Y''* ile) ortaklaşmaları araştırmak anlamına gelir. J. Benzécri, "Définition logique et définition statistique: Notes de lecture sur un chapitre d'Ernst Cassirer", *Cahier de l'analyse des données*, Vol. III, 1978, n° 2, s. 239-242.

8 Analizi yapan kişi tarafından kullanılan ölçütler listesinin, bu ölçütler ta-

İşte bu nedenle üyelerini kendince seçme ilkesi üzerine kurulu grupların üyeleri, tıpkı açık ya da örtük bir *numerus clausus*'un koruduğu meslek gruplarının çoğunda olduğu gibi (doktorlar, mimarlar, profesörler, mühendisler vb.), kendilerinden açıkça beklenen özelliklerden daha fazlasına hatta başka özelliklere ortak olarak sahiptirler. "Yönelimlerin gerçek ilkelerinden biri olan mesleklerin ortak algısı, hiç şüphesiz ki istatistikçilerin algısından daha az soyut ve daha az gerçek dışıdır; hesaba kattığı yalnızca mevkinin türü ya da gelirlerin miktarı değil, aynı zamanda, mevkinin toplumsal değerinin ilkesinde (itibar veya gözden düşmüşlük) sıklıkla bulunan bu ikincil özelliklerdir. Bu özellikler resmî tanımda bulunmamakla beraber, seçip alma tercihlerini, yaş, cinsiyet ya da toplumsal veya etnik köken olarak az çok açıkça yönlendiren zımni gereklilikler hâlinde işlerler. Öyle ki, daha işe başlarken ve bütün meslek hayatı boyunca, meslek gruplarının bu niteliklerden yoksun üyeleri dışlanmış ya da marjinal konumlara itilmiş olurlar (kadın müşterilere hitabeden kadın doktor veya avukatlar ve siyah müşterilere hitabeden ya da kendini tümüyle araştırmaya adamış siyah doktor veya avukatlar gibi). Kısacası, bir kategoriyi, yani çoğunlukla bir mesleği belirtmek için kullanılan adlandır-

rafından ayrılmış gruplar arasındaki mücadelenin durumundan, daha doğrusu bu ölçütler tarafından belirlenen grupların, kendilerini oldukları gibi kabul ettirme kabiliyetinden ne kadar etkilendiğini incelemek gerekir: Eğer cinsiyet veya ulusal köken üzerine kurulu gruplar işçi sınıfı içerisinde de aynen teşekkül etseydi, yarı vasıflı işçilerin büyük oranda kadınlar ve göçmenlerden oluştuğunu gözden kaçırma olasılığımız daha az olurdu. Öte yandan, eğer görünür etmenin yanlış kıyası [*paralogisme*], grupların varoluşlarının gerçek temellerini gizlemek için, oluşumlarının beyan edilmiş ilkesi olan şu veya bu meşru iyeliği öne çıkarmaya meyletmelerine yol açan meşrulaştırma oyunlarının bilimsel sahaya yalnızca basitçe yapılmış bir tercümesi olmasaydı buna bu kadar sık rastlanmazdı. En seçici grupların (bir konserin dinleyicileri veya Grande Ecole öğrencileri topluluğu gibi) seçme yöntemlerinin gerçek ilkesini, (kendilerinden) bir bakıma iki kere gizlemeleri işte bu nedenledir: Varlıklarının ve yeniden üretimlerinin gerçek ilkelerini ilan etmemekle belirli bir giriş hakkının sistemliliğine ve özgül ciddiyetine sahip olmadıklarından, kendilerini istisnâlardan muzdarip bir mekanizmanın etkinliğine teslim etmeye mahkûm olurlar. (Dolayısıyla, kulüplerden ve üyelerini kendince seçme ilkesine dayanan tüm "seçkinlerden" farklı olarak, "seçilmişlerin" iyeliklerinin tümünü, diğer bir deyişle şahısların bütününü denetleyemezler.)

ma aracılığıyla ön plana çıkartılan nitelikler, bütün ikincil özelliklerin etkinliklerinin üstünü örtme tehlikesini içinde barındırır. Bu özellikler, sınırları böylelikle çizilmiş kategorinin gerçekten oluşturucu unsuru olmalarına karşın, kesin bir biçimde ifade edilmemişlerdir. Aynı şekilde bir toplumsal konumun (meslekle saptanan) evrimini değerlendirmek söz konusuyken, ayırt edici *niteliklerden yalnızca birinin* dikkate alınması, bu nitelik en önemli olan olsa bile, söz konusu evrimin kendini ifade ettiği tüm *ikame etkileri* yok sayılırsa en kaba hatalara sürüklenmeye yol açar: Bir toplumsal sınıfın kolektif güzergâhı, sınıfın "dişilleşmesi" veya "erilleşmesi", yaşlanması veya gençleşmesi, fakirleşmesi veya zenginleşmesi gibi eş zamanlı ya da dönüşümlü olabilecek bir sürü değişim aracılığıyla kendini gösterebilir (bir konumun çöküşünün, o konumun dişilleşmesi olgusuyla olduğu kadar -ki bu durum toplumsal kökenin yükselişini de beraberinde getirebilir- söz konusu konumun "demokratikleşmesiyle" veya "yaşlanmasıyla" da ortaya çıkabilmesinde olduğu gibi). Aynı şey *herhangi bir alanda işgal ettiği konumla tanımlanan tüm gruplar* için geçerlidir (örneğin: akademik disiplinler hiyerarşisinde bir disiplin, unvanlar hiyerarşisinde soya veya eğitim düzeyine bağlı unvanlar vs.).

Cinsiyet, yaş, din, hatta eğitim seviyesi, gelir, meslek gibi bağımsız denilen değişkenlerle, bağımlı bir değişken (siyasi görüş gibi) arasındaki tekil ilişkiler, bu türden özel bağıntılarda saptanmış olan etkilerin özgün gücü ve biçiminin asıl ilkesini oluşturan ilişkiler sistemi bütününü gizlemeye meyillidir. "Bağımsız" değişkenlerin en bağımsızı bile, şu veya bu görüş ve pratikle sürdürdüğü ilişki içinde gizliden gizliye varlığını sürdüren bütün bir istatistiki ilişkiler ağını saklar. Burada da başka bir yere nakletmekten öte çözüm getiremeyeceği bir problemi çözmesini istatistikten beklemek yerine, farklı ikincil değişkenlerin (cinsiyet, yaş vs.), ana değişken aracılığıyla sınırları belirlenmiş sınıfın içine bölünmelerin ve dönüşümlerin analizi yoluyla dâhil ettiği, sınıfın gerçek (reel) tanımında var olup da adsal (nominal) tanımında bilinçli bir biçimde hesaba katılmamış olan her şeyi sorgulamak gerekir. Bu adsal tanım, sınıfı belirtmekte kullanılan adlandırmanın özetlediği tanımdır; dolayısıyla da onu içine dâhil ettiğimiz ilişkilerin bir yorumudur.

Bağımsız olarak adlandırılan değişkenler arasındaki sahte bağımsızlığın en tipik örneği, diplomalarla meslek arasındaki ilişkidir. Bu, yalnızca toplumsal uzamın en azından bazı kesimlerinde (sahip olunan diplomalara göre farklı derecelerde erişilebilecek olan) meslek, unvana bağımlı olduğu için değil ama aynı zamanda unvanın tarafından güvence altına alınması beklenen kültürel sermayenin, sahip olunan mesleğe bağımlı olmasındandır. Bu meslek, aile ve/veya okulda edinilmiş sermayenin elde tutulmasını ya da geliştirilmesini (mesleki terfi için ve mesleki terfi aracılığıyla) veya tam tersine erimesini (vasıfsızlaşmadan dolayı) gerektirebilir. Mesleki koşulun bu etkisine -ki burada bir de kendi doğası gereği az çok büyük ve sabit bir kültürel sermaye yatırımını, yani bu sermayenin az ya da çok muhafazasını gerektirebilen, çalışmanın gerçek anlamdaki etkisi ile mesleki terfiyi güvence altına almaya ya da meşrulaştırmaya yönelik kültürel yatırımları davet eden ya da devre dışı bırakan olası kariyerin etkilerini birbirinden ayırmak gerekir- *mesleki ortam etkisi*, yani türdeş bir grup tarafından, bu grubu tanımlayan ilişkiler içinde, yatkınlıklar, özellikle de kültürel yatkınlıklar (veya dinî ve siyasi) üzerinde uygulanan pekiştirmenin getirdiği etki de eklenir: Şu hâlde, her bir durumda mesleki varoluş koşullarının, bu etkinin tesirini ne ölçüde kolaylaştırdıklarını ya da zorlaştırdıklarını incelemek gerekir. Bu durum, yapılan işin kendi ayırt edici özelliklerini (güçlük vb.) ve hangi koşullarda gerçekleştiğini -gürültülü veya iletişime elverişli bir sessizlik vs.-, dayattığı zamansal ritimler ve sağladığı boş zamanı, daha da önemlisi iş yerlerinde veya dışarıda teşvik ettiği yatay ya da dikey ilişkilerin biçimini -iş esnasında ve dinlenme sürelerinde olmak üzere- dikkate almaya sevk eder. Bu etki, hiç şüphesiz, büro çalışanlarını (yazı işleri görevlisi, banka memuru, şube memuru, sekreter gibi) çoğunluğu mağaza tezgâhtarı olan ticari işletme çalışanlarından ayıran pek çok farkın temelinde yer alır ve bunu, ne köken sınıf fraksiyonuna bağlı farklar (ki büro çalışanları biraz daha sıklıkla tarım işletmecisi kökenliyken, satış işinde çalışanlar küçük patron/esnaf kökenlidir) ne de eğitim sermayesine bağlı farklar (ki birinci kategoriye dâhil olanlar daha çok bir BEPC sahibiyken, ikinci kategoriye dâhil olanların daha çok bir CAP belgesi vardır) tam anlamıyla açıklayabilir.[9] Sınıf fraksiyonu ile pratikler arasındaki ilişkinin hem

9 Cinsiyet, yaş ve gelir durumuna göre aşağı yukarı aynı dağılımı gösteren

açığa çıkarıp hem de gizlediği etkiler arasında bir sınıfa bağlı ikincil özelliklerin dağılımındaki konumun etkisi de bulunur: işte bundan dolayı, sınıfın biçimsel özelliklerinin tümüne sahip olmayan üyeleri -örneğin ileri düzeyde dişilleştirilmiş bir işte çalışan erkekler ya da Ecole nationale d'administration'daki işçi çocukları- kendi toplumsal kimliklerinde, bu mensubiyetin ve dayattığı toplumsal imgenin (kendilerini ona göre kaçınılmaz olarak konumlandırmak zorunda kaldıkları, kabullendikleri veya reddettikleri) derin izlerini taşırlar.

Aynı şekilde, eğitim sermayesi veya yaşı gelirle ilişkilendiren türden bağıntılar gibi bağıntılar, görünürde bağımsız olan iki değişkeni kendi aralarında bağlayan ilişkiyi gizler: geliri, eğitim sermayesi ve mesleğe göre değişen bir oranda belirleyen yaşın, kendisi de bir ölçüde eğitim sermayesi ve aynı zamanda cinsiyet veya miras alınmış kültürel ve sosyal sermaye gibi daha iyi gizlenmiş başka etkenler tarafından belirlenir. Böyle bir örnekte, değişkenlerden biri, bir yönüyle, yalnızca diğerinin bir ölçüde dönüştürülmüş hâlinden başka bir şey değildir: Bu durumda, eğitim yaşı (belirli bir eğitim seviyesi için gereken yaş), geri kalmanın, eğitim sistemi içerisinde sürülmenin (daha az saygın bir kurum veya dala yönlendirilmenin) veya elenmenin bir aşamasını oluşturduğundan, miras alınan kültürel sermayenin dönüştürülmüş bir şeklidir; daha genel anlamıyla belli bir zaman aralığında elde bulundurulan eğitim sermayesi, başka şeylerle birlikte, ailenin toplumsal ve ekonomik düzeyini gösterir. Bu durum, hiç de mekanik olmayan, az ya da çok uzun bir sürecin sonunda ortaya çıkar; toplumsal kökenin eş eğitim düzeyine sahip bireyleri ayırt ettiği tüm durumlarda görüldüğü gibi, kökenden gelen kültürel sermaye, eğitim sermayesine sadece eksik bir biçimde tahvil edilebilir veya diplomaların etkilerine indir-

---

ticari işletme çalışanları ile büro çalışanları yatkınlık ve pratikler düzeyindeki önemli farklarla birbirlerinden ayrılırlar. Dolayısıyla, daha fazla çileci olan büro çalışanları, dostlarından aklı başında veya eğitimli olmalarını daha sıklıkla bekler; yalın, duru ve temiz bir iç mekân arzu eder ve Brel'i, Guetary'yi, Mariano'yu, Macar Rapsodisini, Arles'lı Kız'ı, Rafael'i, Watteau'yu ve Vinci'yi severler. Buna karşılık, ticaret çalışanları, geçimli, ehlikeyif, komik ve seçkin arkadaşları, rahat ve samimi iç mekânları diğerlerine göre daha çok ararlar ve Brassens, Ferré, François Hardy, Tanrıların Alacakaranlığı'nı, Dört Mevsim'i, Rhapsody in Blue'yu, Utrillo ya da Van Gogh'u sevdiklerini daha sıklıkla söylerler.

genemez etkilere sahip olabilir. Hatta eğitim sermayesiyle şu ya da bu pratik arasındaki her ilişkide, miras alınmış sermayenin eğitim sermayesine tahvil mantığının belirlenmesine katkıda bulunan ve cinsiyetle bağdaştırılan yatkınlıkların etkisi hissedilir (daha kesin bir ifadeyle, aynı kökensel sermayeden elde edilecek eğitim sermayesi türünün "seçim"inin, bir kız çocuğu söz konusu ise daha çok edebî, bir erkek çocuğu söz konusu ise daha çok bilimsel olmasında olduğu gibi). Yine aynı şekilde, yaşın, bir konuma ulaşmanın farklı yollarının (mesleki unvan ve promosyon vasıtasıyla) ve/veya öğrenci kuşaklarının ve onların eğitim sistemine erişimde farklı olanaklara sahip olmalarının (örneğin en yaşlı eyleyicilerin gençlere oranla daha zayıf bir eğitim sermayesine sahip olmaları) göstergesi olması hâlinde şu veya bu pratiğin yaşla ilişkisi, eğitim sermayesiyle olan ilişkiyi ve hatta farklı alanlarda, özellikle de eğitim alanında, erkenciliğin ya da gecikmenin toplumsal tanımlarındaki çeşitlilikten ötürü toplumsal sınıfla olan ilişkiyi gizliyor olabilir.[10] Bütün bunlara bağlı olarak, coğrafi uzamda dağılımın (aynı profesyonel kategoriye ilişkin) barındırdığı eğitim sermayesindeki eşitsizliklerin etkisi dışarıda bırakıldığı takdirde farkların var olmaya devam edip etmedikleri teyit edilmeden, kültürel pratiğin ikamet edilen yerleşim yerinin büyüklüğüne göre çeşitlilik göstermesi, tümüyle uzama ilişkin mesafeye has etkiye ve kültürel arzın çeşitliliğine yüklenemez.[11]

10 Aslında, erişim şanslarının dönüşümü, yetkinliğin de tanımını ilgilendiren ve kuşaklar arası bir karşılaştırmayı neredeyse yasaklayan daha sistemli bir değişimin yalnızca bir veçhesidir (farklı yaş ve eğitim seviyesinden yetkinlik sahiplerini karşı karşıya getiren çatışmalar -eski ilkokul diplomasına karşılık yeni lise diploması- tam olarak yetkinlik tanımı üzerinde yoğunlaşır ve eski kuşak yeni kuşağın, eski tanımında birincil ve temel olarak değerlendirilen yetkinliklere sahip olmaması bahsini açar: "Artık gençler imla bilmiyor.", "Sayı sayınayı bile bilmiyorlar bu gençler!").

11 Paris ile taşra arasındaki karşıtlığı tıpkı "eğitim düzeyi" nosyonuna uyguladığımıza benzer bir çözümlemeye tabi tutmak gerekir: "ikametgâh" değişkeninin karıştığı ilişkilerde ortaya çıkan, yalnızca nesnelleşmiş kültürel sermayenin yoğunluğuna, yani kültürel tüketime böylece sunulmuş nesnel şanslara ve tüketme beklentilerinin bağıntısal olarak güçlenmesine bağlı kültürel arz etkisi değil, aynı zamanda, iyeliklerin ve bunlara sahip olanların uzamdaki eşitsiz dağılımından (örneğin güçlü bir eğitim sermayesine sahip olanlar) doğan tüm etkiler ve bilhassa her grubun kendi üstünde uyguladığı, örneğin kültürlüyse kültürel pratiğin yoğunluk kazanması, değilse bu

Çok sık yapıldığı gibi, analizin, değişkenlerin teker teker ele alınarak yapılması (cinsiyet ya da yaşın, bir sınıfın mevcut veya gelecekteki durumunu *belli bir ölçüde ifade edebilmesi* gibi), tüm değişkenler kümesinin etkisini, değişkenlerden yalnızca birine yükleme riskini yaratır (bu, sınıfa bağlı olan özgün yabancılaşma biçimleri yerine cinsiyete ve yaşa bağlı olanlar gibi genel olarak türe özgü *yabancılaşma biçimlerini* ikame etmeye bilinçli veya bilinçsizce boyun eğmekle teşvik edilen bir hatadır). Meslek aracılığıyla teşhis edildiği hâliyle iktisadi ve toplumsal koşul, kendi özgül biçimlerini yaş veya cinsiyetin tüm niteliklerine dayatır; öyle ki, burada söz konusu olan, yaş veya cinsiyet ile pratikler arasındaki bağıntıda görünür hâle gelen, toplumsal uzam içindeki konumla ilişkilendirilen *etkenlerin tüm yapısının* etkililiğidir: Yaşa göre kaydedilmiş farkları, biyolojik yaşlanmanın genel bir etkisine bağlama eğiliminin naifliği, örneğin siyasi açıdan yaşlanmanın ayrıcalıklı sınıfların mensuplarında sağa doğru kayma, işçilerde ise sola doğru kaymayla ilişkilendirildiği gözlemlendiğinde iyice ortaya çıkar. Aynı şekilde, yönetici olmanın göreceli erkenciliği (örneğin meslekte belli bir konuma erişme yaşıyla ölçülen) söz konusu yöneticiler her ne kadar görünüşte bire bir benzer koşullarda olsalar da onları ayıran her şey, yöneticilerin önceki ve sonraki güzergâhları ve bunları belirleyen sermayenin hacmi ve yapısında ifade bulur.

İnşa Edilmiş Sınıf

Toplumsal sınıf ne tek bir nitelikle (sermayenin hacim ve yapısı gibi en belirleyici olan nitelik söz konusu olduğunda bile) ne belli bir *nitelikler* toplamıyla (cinsiyet, yaş, toplumsal veya etnik köken -örneğin beyaz ve siyahların, yerli ve göçmenlerin payı vb.-, gelir, eğitim seviyesi vb.) ne de bir neden sonuç, koşullayan koşullanan ilişkisi içindeki temel bir nitelikten (üretim ilişkilerindeki konumdan) yola çıkılarak sıralanmış nitelikler zinciriyle tanımlanabilir. Toplumsal sınıf, niteliklerin her birine ve pratikler üzerinde uyguladıkları etkilere öz değerini veren tüm ayırt

pratiğe karşı ilgisizlik hatta düşmanlık anlamında bir döngüsel güçlenme etkisidir.

edici nitelikler arası ilişkilerin yapısıyla tanımlanır.[12] Burada yaptığımız gibi, varoluşun maddi koşullarının ve bunların dayattığı koşullandırmaların temel belirleyicileri açısından mümkün olduğunca türdeş sınıflar inşa etmek, *bu sınıfların kendi inşasında* ve iyeliklerin ve pratiklerin dağılımının bu sınıflara göre çeşitlenmesinin yorumunda yegâne bir kıstas (bu, meslek gibi önemli bir kıstas olsa dahi) temel alınarak inşa edilmiş sınıflara her başvurulduğunda, az ya da çok bilinçsiz bir şekilde manipüle edilen ikincil nitelikler ağını bilinçli olarak hesaba katmaktır. Bu, aynı zamanda, nesnelleştirilmiş bölümlerin ilkesini kavramak demektir; yani eyleyicilerin siyasal, bireysel ya da kolektif eylem tarafından ve bu eylem amacıyla harekete geçmeleri veya seferber edilmeleriyle (tabii ki harekete geçirici örgütlerin, özgün tarihine bağlı, özgün bir mantık çerçevesinde) aynı anda, eyleyicilerin olağan pratikleri sırasında üzerinde ihtilafa düşme ve uzlaşma ihtimallerinin en fazla olduğu ayırt edici iyelikler içinde nesnelleştirilmiş ve bedene işlemiş nesnel bölünmelerin ilkesini kavramaktır.[13]

12 Aşağıdaki çözümlemelere temel teşkil eden sınıf ve sınıf fraksiyonlarını kurmak için, meslek ve/veya eğitim seviyesini (INSEE'nin sosyoprofesyonel kategorileri belirlerken temel aldığı) değil, cinsiyet, yaş ve ikametgâh gibi, her durum için farklı sermaye türlerinin hacmine ilişkin göstergeleri sistemli olarak hesaba kattık.

13 Sınıfları üretmek için kullanılan mantıksal bölme ilkeleri, pek tabii ki, önceden var olan toplumsal sınıflamalar dâhilinde, toplumsal anlamda çok eşitsizce oluşturulmuştur (öyle ki, bir uçta, -INSEE gibi- idari bir makamın sınıflandırıcı eyleminin veya örneğin kolektif kabullerle sonuçlanan toplumsal işlemlerin ürünü olan bir meslek adının veya "toplumsal kategorinin" basit varlığı, diğer uçta, hakiki bir toplumsal kimlikle donanmış ve onu ifade edip çıkarlarını savunmakla görevlendirilmiş kalıcı mercilerin eşlik ettiği gruplar vardır). Sıradan bir çözümlemede, herhangi bir harekete geçirme biçimine temel teşkil etmediği sürece, büyük olasılıkla görmezden gelinen, (ulusal köken veya cinsiyet gibi) ikincil bölme ilkeleri, toplumsal anlamda birim olarak algılanan bir grubu, az çok derin ve kalıcı bir şekilde parçalara ayıran potansiyel bölme hatlarını işaret eder. Sınıf koşulunun kurucu belirlemeler sistemine katılan ve nesnel olarak ayrılmış veya hâlihazırda seferber edilmiş gruplar arasında gerçek birer bölünme ilkesi olarak işlev görebilen farklı etkenlerin, farklı işlevsel ağırlıklara sahip olmaları ve bu nedenle çok eşitsiz bir yapısal etkinlik barındırmaları dolayısıy-

Etkenlerin her birinde iç içe geçmiş ilişki ağlarını yeniden kurmaya kalkışmak söz konusu olduğunda, pratiklerin sonsuz çeşitliliğini, hem birleştirici hem de özgün bir şekilde açıklayabilmek ancak sadece doğrudan belirlenimin basit mahiyetteki yapılarını tanıyan düz *çizgisel düşünce*yle bağları koparınakla mümkün olur.[14]

Bir etkenler ağının yapısal nedenselliği, analizin zorunluluklarının yalıtmaya mecbur kıldığı, farklı açıklayıcı kuvvetteki düz çizgisel ilişkilerin, yani teker teker ele alınan farklı etkenler ile söz konusu pratik arasında kurulan ilişkilerin bütününün birikmiş etkisine hiçbir şekilde indirgenemez. Belirlenimlerin çokluğu, belirsizliğe [*indetermination*] değil de aksine *aşırı belirlenime* [*surdetermination*] yol açarken etkenlerin her birinin aracılığıyla, diğer tüm etkenlerin etkinliği tesir eder: Böylece, toplumsal olarak belirlenmiş cinsel kimliğin (toplumsal kişiliğin temel boyutu) oluşmasında biyolojik veya psikolojik belirlenimler ile toplumsal belirlenimlerin üst üste gelmesi (yaşlanma gibi) diğer

la, sözü edilen bölme ilkelerinin kendisi de hiyerarşilenir; öyle ki, (cinsiyet veya yaş gibi) ikincil bir kıstas temelinde seferber edilmiş grupların, koşulun ana belirtenleri temelinde seferber edilmiş gruplara göre daha az kalıcı ve derin birtakım yakınlık ve dayanışmalarla birleşme olasılıkları yüksektir.

14 Hiçbir şey, hatta verilerin yeniden derlenme ve çözümlenmesine ilişkin pratik mantık veya sosyal bilimlerde yürürlükte olan bilimsellik tasavvuru, bu türden bir düşünce biçimini erişilir ve kabul edilir kılmak için biçilmiş kaftan değildir. Aksine hepsi de teknolojinin bir başka yöne kaydırmaktan öte bir çare bulamadığı problemin çözümünü teknolojiden bekleme eğilimindedir: Bu türden çalışmalarda eşine pek az rastlanan gerçek bir ciddiyetin ürünü olan bir makalede, farklı açıklama modellerini, oy gibi özel bir durum için en belirleyici "nedensellik ilişkileri"ni ifade eden kısmi bağıntılar sayesinde sınamak üzere "nedensel çıkarım" tekniğine başvuran Goldberg'in durumu, buna örnektir (A.S. Goldberg, "Discerning Causal Pattern among Data on Voting Behavior", American Political Science Review, 1966, 60, s. 913-922). Ama bu belki de bazı metafizik nostaljileri kurban etmektense, şu veya bu yerde, şu veya bu konuda, dinî pratikleri, siyasi tercihleri veya gıda tüketimlerini kavramak için kurulmuş olan kısmi modelle tatmin olmayı reddetmek ve de açıklayıcı teorilerin parçalanmasının [atomisation] mantığını, açıklamaya çalıştıkları şeylerden mi yoksa açıklama biçimlerinden mi aldıklarını sorgulamaktır.

biyolojik belirlenim durumlarında da işleyen bir mantığın, sadece özel ve özellikle de önemli bir örneğidir.

İnşa edilmiş sınıfın oluşturucu etmenlerinin tümünün birbirlerine aynı derecede bağımlı olmaması ve oluşturdukları sistemin yapısının, içlerinden işlevsel ağırlığı en önemli olanlar tarafından belirlenmesi gayet doğaldır: Sermayenin hacmi ve yapısı, diğer etmenlerin (yaş, cinsiyet, ikametgâh vb.) pratiklere dayattığı belirlenimlere özgün biçimlerini ve değerlerini böylece verir. Nasıl ki limonun sarılığı ekşiliğinden ayrı değilse, cinsiyet özellikleri de sınıf özelliklerinden ayrı değildir. Bir sınıf, kendisinin sahip olduğu en temel şeyleri oluşturan, iki cinsiyete ve onların toplumsal olarak kurulmuş yatkınlıklarına ayırdığı yer ve değerle tanımlanır. İşte bu sebeple ne kadar sınıf ve sınıf fraksiyonu varsa, kadınlığı hayata geçirmenin de bir o kadar farklı tarzı vardır ve cinsiyetler arası iş bölümü farklı toplumsal sınıflar içindeki temsillerde olduğu gibi pratiklerde de farklı şekillere bürünür. Şu hâlde bir sınıfın veya bir sınıf fraksiyonunun gerçeği, onun cinsiyet veya yaşa göre dağılımında ve hatta belki de, gelecek söz konusu olduğunda, bu dağılımın zaman içindeki evriminde *ifade bulur:* En alt konumlar içinde, önemli ve gittikçe artan oranda, yabancı ve /veya kadın (vasıfsız ve yarı vasıflı işçi) ya da yabancı kadın (gündelikçi) barındırmasıyla tanımlanırlar;[15] aynı şekilde, sağlık ve sosyal hizmet görevleri, eskiden kuaförlük, günümüzde de estetisyenlik gibi kişisel bakımla ilgili hizmetler ve özellikle de ev işine dair hizmetler olmak üzere kadına özgü işlerin geleneksel tanımının iki boyutunu birden (hizmet ve ev) birleştiren, *hizmet* ve *kişisel bakıma* dair mesleklerin uygulamada hemen hemen kadınlara mahsus oluşu tesadüf eseri değildir. En yaşlı sınıf ve sınıf fraksiyonlarının, aynı zamanda

15 1968 ile 1975 yılları arasında, en vasıflı işçi kategorileri, öncesine göre çok daha çabuk erilleşirken, en vasıfsız işçi kategorileri daha hızlı bir biçimde dişilleşmiştir: Yarı vasıflı işçiler ve vasıfsız işçiler arasında kadınların payı, 1962 ile 1968 arasında azaldıktan sonra, 1968'de %24'e 1975'te %28'e çıkmak üzere yeniden bir artış gösterdi (Bkz. L. Thévenot, "Les catégories sociales en 1975. L'extension du salariat", *Economie et statistique*, 91, Temmuz-Ağustos 1977, s. 6).

soyu tükenmekte olan sınıflar oluşu da tesadüf değildir: Tıpkı çiftçi ve sanayi veya ticaret patronlarında olduğu gibi, bu meslek çevrelerinden gelen gençlerin çoğu, bu toplu tükenişten kendilerini kurtarma yolunu ancak yaygınlaşmakta olan mesleklere geçmekte bulurlar. Aynı şekilde, kadınların payının artmasında, bir mesleğin tüm geleceği ifade bulur: Örneğin, özellikle de işin kendisinin doğasının ve örgütlenmesinin dönüşümleriyle sonuçlanabilen mutlak veya göreceli bir değer kaybı (örneğin büro işlerinde mekanik ve yinelenen işlerin çoğalmasıyla, bunların topyekûn olarak kadınlara bırakılması) veya toplumsal uzamda göreceli konum değişimleri (konumları arza sunulan konum sayısının genel artışından dolayı tüm meslek grubunun ötelenmesinden [*translation*] etkilenen üniversite hocalarının konumları örneğinde olduğu gibi). Medeni durum ile sınıf veya sınıf fraksiyonu arasındaki ilişkiyi de aynı şekilde analiz etmek gerekir: Örneğin erkeklerin evlenmemesinin küçük köylülerin ikincil bir özelliği değil de köylü sınıfının bu fraksiyonunu etkileyen krizin temel bir dışa vurumu olduğu yeterince gösterildi; sembolik tahakkümün özgün mantığının belirlediği biyolojik ve toplumsal yeniden üretim mekanizmalarının ayarının bozulması, sınıfı derinden bir dönüşüme sürükleyen yoğunlaşma sürecinin içinde gerçekleştiği vasıtalarından biridir. Fakat burada da, eğitim düzeyi için yapıldığı gibi "medeni durumun" alışılagelmiş anlamını tam anlamıyla bir analiz çalışmasına tabi tutmamız gerekir: Nasıl ki meşru bir eşe sahip olmak, meşru bir eşe sahip olmamanın karşıtı değilse, evli olma olgusu da yalnızca bekâr olma olgusunun karşıtı değildir. Eşlerden her birinin, diğeri vasıtasıyla edindiği tüm *iyelikleri*, örneğin bir ismi (bazen bir soyluluk unvanı), malları, gelirleri, ilişkileri, toplumsal bir statüyü (çifti oluşturan eşlerin, eşinin konumu aracılığıyla cinsiyetine, toplumsal konumuna ve bu iki konum arasındaki mesafeye bağlı olarak nitelendirilecek) işin içine katmadan, bir bireyi tanımlamanın ne kadar zor olduğunu görmek için, birkaç uç örneği (karşılaşılma dereceleri çok farklı) düşünmek yeterlidir: mesleksiz bir kadın, masrafları karısı tarafından karşılanan sanatçı, konumunu damat statüsüne borçlu olan sanayi patronu veya yöneticisi-

nin durumları gibi. Ancak genellikle yapıldığı gibi, pratiklerin öznesinin kim olduğunu, daha basit bir ifadeyle, sorgulanan "özne"nin gerçekten sorguladığımız pratiklerin öznesi olup olmadığını kendimize sormayı unutmamız hâlinde, evlenme yoluyla edinilen ve/veya sahip olunan iyelikleri, iyelikleri ve pratikleri tayin edebilen iyelikler sistemine dâhil etmeyi görmezden gelebiliriz. Birçok stratejinin hane topluluğu üyeleri (eşler veya bazen de geniş aile) arasındaki ilişkide -bu ilişki de eşlerin her biri ile ilişkilendirilen, iki iyelik sistemi arasındaki ilişkiye göre değişir- somut olarak tanımlandığını fark etmek için bu konuyu sorgulamak yeterlidir. Ortak mallar, özellikle de daire, mobilya, hatta kıyafet gibi kişisel mallar örneğinde olduğu gibi, gelin veya damat seçimi, belli bir iktisadi ve toplumsal önem arz ettiğinde, tıpkı diğer toplumlarda olduğu gibi, aile birliğini tanımlayan bu güç ilişkilerinin sonucudur (yadsınan): Böylece örneğin, her şey, kadınlara beğeni konusunda öncelik hakkı (erkeklere de siyaset konusunda olduğu gibi) bahşeden cinsiyetler arası iş bölümü mantığından dolayı, giysisinin seçiminde erkeğin kendi beğenisinin ağırlığının (yani bu giysinin beğeniyi ne ölçüde ifade ettiği) yalnızca miras edinilmiş kültürel sermaye ve sahip olunan eğitim sermayesine değil (eğitim sermayesi arttıkça rollerin geleneksel ayrımı, başka konularda olduğu gibi, bu konuda da zayıflamaya yüz tutar), aynı zamanda kadının sahip olduğu eğitim sermayesi ve kültürel sermayeye ve bunları ayıran mesafeye bağlı olduğunu var saymak olanaklı hâle gelir. (Aynı şey, kadının siyaset konusunda kendi tercihlerinin ağırlığı için de geçerlidir; zira siyaseti bir erkek işi yapan statü tahsisinin etkisinin kendini gösterme olasılığı, kadının eğitim sermayesi daha önemli olduğu ve kadının sermayesi ile kocasınınki arasındaki fark küçüldüğü veya kadın lehine olduğu ölçüde azalır.)

Toplumsal Sınıf ve Güzergâhlar Sınıfı

Ama iş bununla da bitmiyor. Eyleyiciler bir yandan belli bir zamanda sahip oldukları ve edinilme koşulları habituslarda varlığını sürdüren (habitusların *hysteresis*[16] etkisi) iyeliklerle tama-

16 Ç.N.: *Histeresis*: Nedeni ortadan kalktıktan sonra devam eden bir etkiyi,

men tanımlanmış değillerdir, diğer yandan köken sermaye ve ulaşılan sermaye, hatta köken konum ve toplumsal uzamdaki güncel konum arasındaki ilişki, yoğunluğu oldukça değişken *istatistiki* bir ilişkidir. Habitusun kurucu yatkınlıklarında her zaman varlıklarını sürdürseler de, eş zamanlı olarak kaydedilen iyeliklerin edinilme koşulları, edinme ve kullanım koşulları arasındaki *uyumsuzluk* hâlleri dışında akla gelmez.[17] Yani habitusun doğurduğu pratikler, nesnel koşulların daha önceki bir durumuna uygunlaştırılmış olmaları sebebiyle uyumsuzluk sergilediklerinde fark edilirler (bu, Don Quichotte etkisi diye adlandırabileceğimiz şeydir). Aynı iyeliklere sahip ve belirli bir zamanda, aynı toplumsal konumu işgal eden, fakat birbirinden kökenleri bakımından ayrılan eyleyicilerin pratiklerini karşılaştıran istatistiki analiz, bir gruptaki sonradan görmeleri veya sınıf düşmüş olanları, mevcut koşullardan farklı varoluş koşullarının veya aynı kapıya çıkan, ele alınan gruptaki modal güzergâhtan farklı bir toplumsal güzergâhın etkisinin kendini ele verdiği üsluplara veya duruşa dair, ince ipuçlarına dayanarak sıradan algınınkine benzer bir işlem gerçekleştirir.

Bireyler, bir taraftan bu uzama yapısını veren güçler onlara kendilerini dayattığı için (örneğin nesnel eleme ve yönlendirme mekanizmalarıyla), diğer taraftan alanın güçlerine kendilerine has bir hareketsizlik, yani yatkınlıklar biçiminde içselleştirilmiş veya mallar ve unvanlar gibi nesnelleşmiş hâlde bulunabilen *iyelikleriyle* karşı koydukları için, toplumsal uzamda rastgele yer

bir atalet biçimini işaret eden fizik terimi. Bourdieu tarafından, gecikmeden doğan fark [*décalage*] ortaya çıktığında daha da görünür olan habitusları nitelemek için kullanılmıştır. Bourdieu Habitus Histerisis'e örnek olacak Don Kişot'u verir: Bazen nesnel yapılardaki değişim öyle hızlı olur ki, zihinsel dünyaları eski yapılar tarafından şekillendirilmiş olan eyleyiciler kendilerini birdenbire geri kalmış bulurlar, zamana aykırı ve anlamsızca davranırlar, çoğu zaman yaşlı insanlar için söylendiği gibi zamanı geçmiş bir şekilde ya da Don Kişot gibi düşünürler: Bkz. *Le Bal des Célibataires Crise de la société Paysanne en Béarn*, Seul, 2002.

17 Edinme modunun bazı sahalarda ve durumlarda özellikle görünür olması bu etkinin özel bir dışa vurumudur (ör: okula bağlı edinme moduyla "mondeen" konumlar arasındaki uyumsuzluk).

değiştirmezler. Belli bir hacimdeki miras edinilmiş sermayeye, aşağı yukarı eş değer konumlara götüren, aşağı yukarı denk olası *güzergâhlar demeti* karşılık gelir –bu, belirli bir eyleyiciye nesnel olarak sunulmuş *mümkünler alanıdır*-; kurumsallaşmış (kulüpler, aile ve eski arkadaş toplantıları) veya bireylerin ya da grupların spontane müdahaleleri tarafından kasti olarak düzenlenmedikleri takdirde istatistiki olarak başına geldikleri kimselerin, konum ve yatkınlıklarına bağlı olsalar bile (örneğin önemli ölçüde bir sosyal sermaye sahip olanların, bu sermayeyi koruyup arttırmasına izin veren "ilişkiler" yönü) bir güzergâhtan diğerine geçiş, çoğu zaman toplu -savaşlar, bunalımlar vs.- veya bireysel -karşılaşmalar, bağlantılar, himayeler vs.- tesadüfler (mutlu ya da talihsiz) olarak adlandırılan olaylara bağlıdır. Bundan şu sonuç çıkar: Ulaşılan tüm konumlar, tüm başlangıç noktaları için eşit derecede mümkün olmadığından, bireysel konum ve güzergâhlar istatistiki olarak bağımsız değillerdir. Bu, toplumsal konumlar ile onları işgal eden eyleyicilerin yatkınlıkları arasında çok güçlü bir bağıntının var olduğunu veya bir başka deyişle, onları bu konumları işgal etmeye götüren güzergâhların ve dolayısıyla da *modal güzergâhın,* sınıfın oluşturucu etkenler sisteminin ayrılmaz bir parçası olduğu anlamına gelir (pratikler, eş zamanlı olarak tanımlanmış konum etkisine indirgenemez oldukça, küçük burjuvazinin durumundaki gibi, güzergâhlar toplumsal uzamda çok daha dağınık hâldedir).

Bir konumla ilişkilendirilen yatkınlıkların türdeşliği ve konumda kayıtlı bulunan zorunluluklara mucizevi uyumu, bir yandan, ister kendilerini bu mevkiler için yaratılmış gibi hissetsinler (bu, köken sınıftaki modal güzergâha pratik gönderme yoluyla dayatılan nesnel yazgıyı peşinen benimseme gibi bir "yönelim"dir) ister bu mevkileri hâlihazırda işgal edenlere öyleymiş gibi gözüksünler (bu, yatkınlıkların kendiliğinden uyumu üzerine kurulu bir seçimdir), önceden uygunlaştırılmış bireylerin konumlarını yönlendiren mekanizmaların, öte yandan ise, tüm bir varoluş boyunca yatkınlıkla, konumlar, beklentiler ve icraatlar arasında kurulan diyalektiğin ürünüdür. *Toplumsal yaşlanma,*

yas tutmaktan veya başka bir deyişle, eyleyicileri, yönelimlerini nesnel imkânlara uydurmaya götüren ve böylelikle kendi koşullarını kabul etmeye, *oldukları şey gibi olmaya*, sahip olduklarıyla *yetinmeye* yönelten yaptırımları yapmaktan vazgeçmelerinden (toplumsal olarak desteklenen ve teşvik edilen) başka bir şey değildir. Toplumsal yaşlanma, kolektif bir suç ortaklığıyla, oldukları ve sahip oldukları hakkında kendi kendilerini kandırmaya, yol üzerinde yavaş yavaş terk edilmiş yatay olabilirliklerin ve gerçekleşmemiş kaldıklarından dolayı gerçekleşemeyecek olduğu kabul edilmiş tüm umutların *yasını tutmaya* başlamakla ortaya çıkar.

Köken sermaye ile ulaşılan sermaye arasında kurulan ilişkinin *istatistiki* özelliği, pratiklerin, toplumsal uzamda, belli bir zamanda işgal edilen konumu tanımlayan niteliklere bağlı olarak bütünüyle açıklanamaz oluşunun sebebidir: Bir sınıfın başlangıçta belli bir iktisadi ve kültürel sermayeye sahip olan üyelerinin (verili bir olasılık dâhilinde) kendilerini, belli bir konuma götüren bir eğitim ve toplum güzergâhına adadıklarını söylemek, aslında sınıfın bir fraksiyonunun (söz konusu açıklama sisteminin sınırları içinde *a priori* olarak tanımlanamayacak olan) başka bir sınıfın üyeleri için en olası üst ya da alt güzergâhı ödünç alarak ve böylelikle yukarıdan ya da aşağıdan sınıf değiştirerek, sınıfın bütününde en sıkça izlenen güzergâhtan sapma yolunda olduğunu söylemek anlamına gelir.[18] Belli bir zamanda benzer konumlara sahip bireylerin, sermayelerinin hacim ve yapısının zaman içindeki evriminin beraberinde getirdiği farklılıklardan, yani *bireysel güzergâhlarından* dolayı, birbirlerinden farklılaştıkları tüm hâllerde ortaya çıkan güzergâh etkisinin yanlış anlaşılma ihtimali büyüktür. Toplumsal kökenle pratik arasındaki bağıntı (nominal değerinin sabit olmasından dolayı *reel değeri* görünmeyen bir kayba uğrayabilen babanın konumuyla ölçülen) iki etkinin (aynı yönde olan ya da olmayan) sonucudur:

18 Bu "yolundan sapmış" [*deviant*] güzergâh yönelimi salt tesadüfe bırakılmış değildir: Örneğin her şey, düşüş hâlinde, serbest meslekten gelen kişilerin daha ziyade orta sınıfın yeni fraksiyonlarına indiklerini, oysaki üniversite hocalarının çocuklarının daha sık yerleşik küçük burjuvaziye doğru indiklerini işaret eder.

Bir yandan aile veya ilksel varoluş koşulları tarafından doğrudan uygulanan *aşılama etkisi* [*effet d'inculcation*]; diğer yandan tam anlamıyla *toplumsal güzergâh etkisi,*[19] yani toplumsal yükselişin ya da düşüş tecrübesinin yatkınlıklar ve kanaatler üzerinde uyguladığı etki; bu mantık içinde, başlangıç konumu, bir güzergâhın başlangıç noktasından ve hatta toplumsal kariyer *eğrisinin* kendisine göre tanımlandığı bir mihenk taşından başka bir şey değildir. Bu ayrım, aynı fraksiyon veya aynı aileden gelen, yani özdeş olduğunu varsayabileceğimiz ahlaki, dinî veya siyasi aşılamalara maruz kalmış bireylerin, din veya siyaset konularında, ayrı bireysel güzergâhlarından kaynaklanan dünyaya farklı bakışlarından dolayı ve örneğin sınıflarının toplu düşüşünden kurtulmak için gerekli tahvil stratejilerini başarıp başarmadıklarına göre ayrı konum alma eğilimi gösterdikleri tüm hâllerde kendini açıkça dayatır. Bu güzergâh etkisi, -toplumsal dünyada işgal edilen konumun temsiline ve böylelikle de bu dünya ve geleceğine dair görüşe hâkim olduğundan-, toplumsal sınıf ile dinî veya siyasi kanaatler arasındaki ilişkiyi bulandırmaya kuşkusuz çok önemli oranda katkıda bulunur: Geleceklerini, yani gelecekteki tezahürlerini gören, doğuştan ya da kültürel olarak soylu olmayan, yükselişte olan bireylerin veya grupların aksine, düşüşte olan bireyler veya gruplar, gelecekten, toplumsal varlıklarını yeniden restore etmesini umdukları eski düzenin geri gelmesinden başka hiçbir şey bekleyemedikleri için, tüm soyluluk söylemini, tabiyatın değişmezliğine dair özcü inancı, geleneğin ve geçmişin kutsanmasını, tarihin ve ritüellerin köktenci kültünü sonsuzcasına yeniden icat ederler.[20] Bu bulanıklık, orta sınıflarda, özellikle de bu sınıfların yeni ortaya çıkmış fraksiyonlarında ayrıca

19 Eğiliminin toplumsal evrene dinamik olarak dâhil olmanın ilk tecrübesini şekillendirmeye katkıda bulunmasından dolayı, babanın güzergâhının etkisi aşılama etkisinin başlı başına bir boyutudur.

20 Yükselmekte olan grupları basit bir simetriyle düşünmekten sakınmak gerekir: Eğitime bağlı unvan, yükselişte olan gruplar için -üstelik bir de daha çok tahakküm altında oldukları için- sömürülmeye karşı bir korunma ve savunma aracıysa da, bu durumda bile, daima bir ayrıştırma ve meşrulaştırma aracı gibi işlemeye meyillidir.

belirgindir. *Toplumsal yapı içinde yıkıldı yıkılacak* bir belirsizlik mekânı olarak orta sınıflar, toplumsal uzamda en uç derecede dağılmış güzergâhlara sahip bireylerin birlikte var olmalarını sağlayarak, sınıfın özelliklerini bütünlüğü içinde ve en üst derece gerçekleştirirler. Güzergâhlardaki bu dağılma, yalnızca kökenleri ve toplumsal güzergâhları değil, aynı zamanda mesleki statüleri ve eğitim seviyeleri bakımından da uyumsuz (görece) eşleri bir araya getirme olasılığı diğer sınıflarda olduğundan daha yüksek olan *aile biriminde* de gözlemlenir (bunun, daha başka şeylerin yanı sıra, yeni evli "çiftlerin sorunları" adı verilen, yani aslında cinsiyete dayalı iş bölümünü ve işin cinsiyete göre bölünmesini ön plana çıkarması gibi bir sonucu da vardır).

Kolektif güzergâha göre bir *sapma* olan bireysel güzergâhın hemen fark edilen etkisinin tersine, kolektif güzergâh etkisi bu şekilde ortaya çıkmayabilir: Güzergâhın etkisi, bir sınıfın tümü veya bir sınıf fraksiyonunun üzerinde, yani aynı konumu işgal eden ve yükselişte ya da düşüşte olan sınıfı tanımlayan aynı *kolektif güzergâhı* izleyen bireyler topluluğu üzerinde etkiliyse, gerçekte kolektif dönüşümlerin ürünü olan etkileri, eş zamanlı olarak sınıfa bağlı niteliklerle ilişkilendirme yanılgısına düşeriz. Analiz, bir sınıf fraksiyonunun bazı üyelerinin, fraksiyonun geneline göre kişisel güzergâhlarını ters yönde sürdürebiliyor olmalarından dolayı daha da karmaşıklaşır: Bu, onların pratiklerine, kolektif yazgının damgasını vurmadığı anlamına gelmez (kendimize, kişisel başarıları kolektif düşüşün tersine bir yol izlermiş gibi görünen zanatkâr veya çiftçilerin söz konusu kolektif çöküşten o kadar da etkilenip etkilenmediklerini sorabiliriz).[21] Fakat burada da tözcülüğe düşmekten sakınmalıyız. Toplumsal sınıfla ilişkilendirilen ve belirli bir alanda etkinliğinden ve değerinden yoksun kalabilen niteliklerden bazıları, tüm ağırlıklarını -örneğin eğitim kurumu tarafından sıkı sıkıya denetlenen bir konuya aşinalık ve kültürel rahatlık gibi- bir başka alanda

21 Kişisel düşüş ile toplumsal düşüşün toplumsal sonuçlarının aynı olup olmadığını kendi kendimize sormalıyız. Toplumsal düşüşün toplu tepkilere (Poujade hareketinde olduğu gibi) diğerine oranla daha elverişli olup, hatta bunu körüklediğini varsayabiliriz.

ortaya koyabilirler; örneğin yüksek sosyete evrenindeki veya tıpkı Fransız Devriminden sonra Fransız soylularına, Marx'ın ifadesiyle, "Avrupa'da dansın efendileri" olma imkaânını veren elverişlilikler gibi *alanın* farklı bir *durumunda* tüm ağırlıklarını ortaya koyabilirler.

Sermaye ve Pazar

Etkilerinin önemli bir kısmını yönettiği ikincil değişkenlere borçlu olan, özellikle de güçlü sosyoprofesyonel kategori gibi bir etkenin ya da yerleşmiş, oturmuş bir göstergenin yerine eğer başlı başına yapısıyla tanımlanmış bir etkenler sisteminin konması yeterli olsaydı her şey fazla basit olurdu.[22] Aslında bu, ele alınan konuya göre, pratiği, tüm alanlarında etkili olan etmenler bütünü -evrimleri içinde (güzergâh) ve noktasal olarak belirlenmiş sermayenin hacmi ve yapısı, cinsiyet, yaş, medeni durum, ikametgâh v.b.- tarafından tamamen teorik bir şekilde tanımlanmış, inşa edilmiş sınıfın oluşturucu özellikler sistemine özgü bir şekillenıştir. Sınıf ile pratik arasındaki ilişkinin kurulmasına izin veren, iyeliklerin mantığına hükmeden alanın, bu alanda oynanmakta olan bahsin ve oynamak için gerekli olan sermaye türünün özgün mantığıdır.[23] Aynı iyelikler sisteminin (sınıf

22 Ludovic Lebart ve Nicole Tabard'ın araştırmasına göre her bir aile hakkında toplanmış bilgiyi somutlaştırmak üzere baba ve anne soyundan kişilerin meslekleri, kişinin kendi mesleği, eğitimi bitirme yaşı ve her iki eşin eğitim düzeylerinden yola çıkarak oluşturulan sosyokültürel statü göstergesi gibi etmenler bütünü tarafından kapsanan bilgiyi elde toplamayı sağlayan göstergelerin kullanımını bir yana bırakmanın söz konusu olmadığı zaten aşikârdır. Ne var ki, bu yazarların da çok doğru bir şekilde gösterdiği gibi "açıklayıcı" sözcüğünü yalnızca istatistiki anlamıyla ele almak kaydıyla, bu sentetik değişkene "açıklayıcı bir güç" atfedilebilir. (bkz. L. Lebart, A. Morineau ve N. Tabard, *Techniques de la description statistique*, Paris, Dunod, 1977, s. 221): Bu tür ipuçlarının naif kullanımı, araştırmayı ilerletmek şöyle dursun her vakada sonuca vardıran bir etkisi olan değişkenlere has şekilleniş sorusunu görmezden gelmemize yol açabilir.

23 Her bir açıklayıcı etkene bu çifte ilişkilendirme uygulanmadığında, ele alınan etmende "etkili" olanın içine yerleştirildiği sisteme ve içinde "etki" ettiği koşullara bağlı olduğunu görmezden gelme ilkesine dayalı her türlü hataya mahal verilmiş olunur; daha basit bir ifadeyle, sanki çoğu zaman

mücadelesi alanında işgal edilen konumu belirleyen ve bu konum tarafından belirlenen) ele alınan konu her ne olursa olsun (gıda tüketimi, doğurganlık, kredi alışkanlıklar, siyasi görüşler veya dinî pratikler vb.) daima en büyük açıklayıcı güce sahip olduğunu ve eş zamanlı olarak onu oluşturan etmenlerin göreceli öneminin bir alandan diğerine değişkenlik gösterdiğini, şu veya bu etmenin duruma göre ön plana çıkmasını (eğitime bağlı sermayenin bir yerde, iktisadi sermayenin başka bir yerde, sosyal sermayenin diğer bir yerde ön planda olmasını) anlayabilmek için, sermayenin toplumsal bir ilişki olmasından, yani üretildiği ve yeniden üretildiği alan dışında başka bir yerde var olmayan ve etkilerini göstermeyen bir toplumsal enerji olmasından dolayı sınıfa bağlı niteliklerin her birinin *değerini ve etkinliğini her alanın bizzat özgün yasalarından aldığını* kavramak yeterlidir: Pratikte, yani özel bir alanda, eyleyicilere bağlı bulunan bedene işlemiş nitelikler (yatkınlıklar) veya nesnelleşmiş iyelikler (iktisadi veya kültürel mallar) her zaman eş zamanlı olarak etkili olmaz; her alanın özgün mantığı, o pazarda tedavülde olan, söz konusu oyunda anlamlı ve etkili olup *bu alanla ilişkide* özgün sermaye işlevi ve bu yolla da pratiklerin açıklayıcı etmeni olma işlevi gören nitelikleri belirler. Bu, somut olarak toplumsal tabakanın ve belli bir alanda eyleyicilerin kendilerine tahsis edildiğini düşündükleri özgün gücün, zenginliklerini oluşturan sermaye her ne olursa olsun (sirayet edebilme etkisine sahip olsa da), öncelikle harekete geçirebilecekleri özgün sermayeye bağımlı olduğu anlamına gelir. Analizin sınıf ile pratikler arasında keşfettiği ilişkinin, her durumda, alana göre değişen bir etmen veya duruma özgü etmenler kombinasyonu aracılığıyla kuruluyor olması bundandır. Bu görünümün bizzat kendisi de, bu alanların her birinde, diğer tüm alanların dönüştürülmüş birer şeklini görmek yerine, alan

sadece bir göstergeyle (örneğin eğitim düzeyi) tespit edilmiş etmen (örneğin siyasetle ilgili soruları yanıtlama oranı veya bambaşka bir mahiyette, estetik yatkınlığı -müze gezmek veya müzisyenleri tanımak- benimsemeye elverişlilik vb. gibi) ile şu ya da bu pratik arasında saptanan ilişkinin ayrıca açıklanmasına gerek yokmuş gibi, "bağımsız değişken"in etkinliğinin asıl ilkesine dair sorunun kendisi es geçilmiş olur.

sayısı kadar açıklayıcı sistem icat ederek hataya ve daha da kötüsü evrensel bir açıklama ilkesi olarak, belli pratikler alanında etkili etmenlerin özel kombinasyonunu düzenlemeye dayalı bir hataya neden olur. Belli bir mallar ve pratikler sınıfının dağılım durumunu (yani sınıf mücadelesinin belli bir anındaki, bu özel mallar ve pratikler sınıfını ilgilendiren -havyar ya da avangart resim, ileri görüşlülük veya şık sporlar vs.- bilançoyu) açıklamak için oluşturulması gereken açıklayıcı etmenler sisteminin tekil konfigürasyonu, sınıfı tam manasıyla belirleyen ve ayırt edici, yani sınıflanmış ve sınıflayan pratiklerin üretim ilkesini oluşturan nesnelleşmiş sermaye (iyelikler) ve bedene işlemiş sermayenin (habitus) *bu alanda* aldığı biçimdir. Bu, mümkün tüm alanlarda bireyin sırasını tanımlayan, evrensel bir açıklama ve sınıflandırma ilkesine dönüştüren iyelikler sisteminin bir durumunu temsil eder.

2.2. Üç Boyutlu Bir Uzam

Habitusların üretim koşullarını, yani temel varoluş koşulları ve bunların dayattığı koşullanmalar ilişkisi bakımından en türdeş birimlerini yeniden oluşturma kaygısını göz önünde tutarak, temel üç boyutu, sermayenin hacmi, sermayenin yapısı ve bu iki niteliğin zaman içerisindeki evrimi (toplumsal evrende geçmiş ve potansiyel güzergâh ile ortaya çıkan) tarafından belirlenecek bir uzam inşa edebiliriz.[24]

Varoluş koşullarının ana sınıflarını birbirinden ayıran birincil farklar, ilkelerini, efektif olarak kullanılabilir kaynaklar ve güçler (iktisadi sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye gibi) bütününden oluşan *sermayenin global hacminde* bulur: Farklı

24 Bu çalışmanın temel nesnesini oluşturan şeyin çözümlemesini aşırı düzeyde karmaşıklaştırmamak için bu inşanın esas ilkesine dair açıklamayla, yani sermaye türlerinin, bunların özgül iyeliklerinin ve toplumsal enerjinin bu farklı hâlleri arasındaki (birinden diğerine) tahvilleri düzenleyen kuralların kuramıyla ilgili olarak (söz konusu kuram belirli bir hacim ve yapıdaki sermayenin elde bulundurulmasıyla tanımlanan bir sınıf ve sınıf fraksiyonu kuramı olduğundan) toplumsal sınıflara hasredilmiş başka bir yapıta gönderme yaptık.

sınıflar (ve sınıf fraksiyonları) hem iktisadi sermaye hem kültürel sermaye açısından en varsılından en yoksuluna kadar bu iki ilişki altında, bu şekilde dağılırlar (bkz. Aşağıda bulunan grafik 5). Çoğu zaman, egemen sınıf (serbest meslek veya üst düzey yönetici) kökenli (%52,9), çok kazanıp çok harcayan (maddi malların yanı sıra kültür malları için de geçerli olan) yüksek gelirli ve yüksek diplomalı serbest meslek sahipleri, diploması daha alt düzeyde olan, çoğu zaman halk sınıfları ve orta sınıf kökenli olup az kazanıp az harcayan ve zamanlarının önemli bir kısmını arabalarının bakımı vb. ufak tefek tamirat işlerine hasreden büro çalışanları, daha da belirgin bir şekilde vasıflı veya yarı vasıflı işçiler ile özellikle de en düşük gelire sahip, diplomalardan yoksun ve neredeyse tamamı (tarım işçisi %90,5 ve vasıfsız işçi %84,5 oranında olmak üzere) halk sınıflarından gelen vasıfsız işçi ve tarım işçileriyle aşağı yukarı her bakımdan zıtlık içindedirler.[25]

Sermayenin global hacminden kaynaklanan farklar, neredeyse her zaman, genel geçer bilgide olduğu kadar "bilimsel" bilgide de, sermayelerinin global hacmi tarafından tanımlanan sınıfların her birinin içinde *farklı miras yapılarıyla,* yani kendi global sermayelerinin sermaye türleri arasında farklı dağılım şekilleriyle tanımlanan sınıf fraksiyonlarını birbirinden ayıran ikincil farkları gizler.[26] Mirasın yapısını hesaba katmak -böylece şimdiye

25 Fark aralıkları, eğitim konusunda, gelir konusunda olduğundan daha kesin, hiç değilse daha görünürdür çünkü gelirler hakkındaki bilgi (vergi beyanlarını esas alan) diplomalar hakkındaki bilgiden çok daha az güvenilirdir: Bu durum, özellikle sanayi ve ticaret patronları (CESP anketlerinde bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar V) doktorların yanı sıra, gelir hakkındaki soruları yanıtsız bırakma oranı en yüksek olan zanaatkârlar, küçük esnaf ve tarım işletmecileri için geçerlidir.

26 Bu modelin, birleştirici ve sistematik bir şekilde kavratmayı hedeflediği anlaşılması güç noktalar arasında en belirgin olanı, çoğu zaman başkaları tarafından (Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar VI) da yapılan, egemen sınıfın bünyesinde hem üst düzey yöneticiler hem de sanayi ve ticaret patronları arasında olduğu kadar orta sınıfların bünyesinde de, orta düzey yöneticiler, zanaatkârlar veya esnaf arasında saptanan hiyerarşilerin pratikler ve ele alınan mallara göre değişiklik gösterdiğine dair gözlemdir. Bu pratiklerin veya malların doğasıyla -örneğin, bir taraftan müze gezme sıklığı, diğer taraftan renkli bir televizyona sahip olma gibi- bunlara uygun düşen grupların

kadar hep örtük bir biçimde yapıldığı üzere, yalnızca belirli bir yapıdaki *baskın sermaye türünü* (19. yüzyılda söylendiği gibi ya "doğumla", ya "talihle" ya da "yetenekle" gelen zenginliği) hesaba katarak- farklı türler arasındaki dağılımın bizzat simetrik (çok güçlü bir kültürel sermaye ile yüksek geliri birleştiren serbest meslekler örneğinde olduğu gibi) ya da asimetrik (egemen sermaye türünün, birinde kültürel sermaye, diğerinde iktisadi sermaye olduğu profesörler ve patronlar örneğindeki gibi) olabilen yapısının özgün etkilerini az ya da çok kavramak ve aynı zamanda da bölümleme işine daha kesin bir biçimde girişme olanağını kendine tanımak anlamına gelir. Böylece birbirine denk [*homologue*] konumlar kümesi elde ederiz. Çoğunlukla yeniden üretimleri miras alınmış iktisadi sermayeye bağlı olan fraksiyonlar (üst düzeyde sanayiciler ve büyük tüccarlar,[27] orta düzeyde zanaatkârlar ve küçük esnaf olmak üzere) ile iktisadi sermayeden en fazla yoksun olup (göreceli olarak) yeniden üretimi temel olarak kültürel sermayeye bağlı olan fraksiyonlarla (üniversite hocaları, ortaöğretim öğretmenleri olmak üzere) bir karşıtlık sergiler.[28]

---

sermayesi arasındaki ilişkiyi sezemediğimiz sürece, bu durum, toplumsal sınıfların rölativist eleştirisine bahane oluşturacaktır.

27 Anketlerde, tüccarlarla birlikte sıralanan sanayicilerin (temsil ilkesine göre düzenlenmiş anketlerde sayısal oranları düşük olan) beyan ettikleri gelir miktarı, tüccarlarınkinden belirgin biçimde daha fazladır (%33,6'sı 100.000 franktan fazlasını beyan ederken, tüccarların sadece %14,5'inin gelirleri bu miktarın üzerindedir). INSEE'nin anketinin (Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar I) sanayici olarak adlandırdıkları, aslında yeni burjuvaziye tüccar sınıfından çok daha yakındır: Beyan ettikleri, çoğu zaman maaş, ödenek ve kâr payıyken sınai, ticari ya da ticaret dışı kâr beyan etme oranları daha düşüktür.

28 Sermayenin global hacmi doğrultusunda ileri derecede hiyerarşilenmiş olan halk sınıflarıyla ilgili kullanılabilir veriler ikinci boyuttaki farkların kaydedilmesine olanak vermiyor: Hâlbuki kırsal kökenli olup taşradaki bir fabrikada çalışan ve kırda miras yoluyla edindiği çiftlikte yaşayan eğitimsiz bir yarı vasıflı işçi ile Paris bölgesinde bir işletmede çalışan ve kuşaklardır işçi sınıfına mensup olan, teknik bir uzmanlık veya unvan sahibi bir nitelikli bir işçiyi birbirinden ayıran farklılıkların benzerleri, kuşkusuz, yaşam stilinde olduğu kadar dinî ve siyasi görüşlerin de temelinde yer alırlar.

Sanatçılardan sanayi ve ticaret patronlarına doğru gidildikçe, kültürel sermayenin hacmi küçülürken iktisadi sermayenin hacmi sürekli büyüdüğünden, egemen sınıfın *çapraz bir yapıya* göre örgütlendiği görülür. Bunu ortaya koymak için kamu sektörü yöneticileriyle özel sektör yöneticilerini (Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar V) ayrı ayrı ele almış bir sosyolojik anketten alınacak değişik göstergelerle, iktisadi sermaye ile kültürel sermayenin fraksiyonlar arasındaki dağılımını art arda incelemek ve bu dağılımların yapısını ilişkilendirmek gerekir.

Mal varlığı göstergeleri ele alınırken (aşağıda yapılacağı üzere), fraksiyonlar arasındaki iktisadi sermaye sahipliği için oluşan ve sanayi veya ticaret patronluğundan profesörlüğe doğru ilerleyen hiyerarşinin, buradaki gibi sadece *tüketim* (araba, tekne, otel) endekslerine bakıldığında belirsizleşmeye başladığı apaçık bir biçimde görülür -bu göstergelerin ne tamamen biri diğerine denk düşer ne de her biri tek anlamlıdır-: İlki (araba), tatbik edilen mesleğin türüne göre, diğer ikisi ise eldeki boş zamana göre (bilindiği üzere, yaklaşık olarak iktisadi sermayenin ters yönünde değişiklik gösterir) değişiklik gösterirken ev sahipliği, aynı konutta oturma sürekliliğine (bu; yöneticiler, mühendisler ve profesörlerde en azdır) göre farklılık gösterir. Gelirler ise, çok eşitsiz bir biçimde asgarileştirilmiş (geliri beyan etmeme oranı, eksik gelir beyan etme göstergesi olarak değerlendirilebilir) ve çok eşitsiz bir biçimde, seyahatler, iş yemekleri gibi yan menfaatlerle takviye edilmiştir. (Bilindiği üzere, yan menfaatlerin oranı profesörlerden üst düzey özel sektör yöneticilerine ve patronlara doğru çıktıkça artmaktadır.)

Tablo 6 - Egemen sınıfın farklı fraksiyonuna göre iktisadi sermayenin bazı göstergelerinin değişimleri (T.K.,V)

	Ortaokul, Lise Öğretmenleri ve Üniversite hocaları	Kamu sektörü yöneticileri	Serbest meslek sahipleri	Mühendisler	Özel sektör yöneticileri	Sanayi patronları	Ticaret patronları
Ev sahibi olma	51	38	54	44	40	70	70
Lüks araba sahibi olma	12	20	28	21	22	34	33
Gemi sahibi olma	8	8	14	10	12	14	13
Otelde tatil yapma	15	17	23	17	21	26	32
Ortalama gelir (bin Frank)	33	32	41	36	37	36	33
Gelir beyanında bulunmama oranı	6	8	27	9	13	28	24

Konut tipi ve bunun beraberinde getirdiği kültürel arz ile gelir ve sağladığı imkânlar gibi ikincil değişkenlerin hareketlerinin birkaç istisna dışında kendini açığa vurduğu kültürel sermaye söz konusu olduğunda, farklı fraksiyonlar tersine çevrilmiş bir hiyerarşi içinde düzenlenir (örneğin sahip olunan edebî sermaye, bilimsel veya iktisadi-siyasi sermaye türüne göre farklılaşma, özellikle mühendislerin edebî faaliyetlere -Figaro Littéraire'i takip etmek veya tiyatroya gitmek- duyduklarından daha fazla ilgiyi müziğe ve briç, satranç gibi "zekâ" oyunlarına göstermeleri olgusunda açığa çıkar).

Tablo7 - Egemen sınıfın farklı fraksiyonlarına göre kültürel pratiklerin bazı göstergelerinin değişimleri (T.K., V)

	Ortaokul, Lise Öğretmenleri ve Üniversite hocaları	Kamu sektörü yöneticileri	Serbest meslek sahipleri	Mühendisler	Özel sektör yöneticileri	Sanayi patronları	Ticaret patronları
Mesleki olmayan kitapların okunması (1)	**21**	18	18	16	16	10	10
Tiyatro gösterileri (2)	**38**	29	29	28	34	16	20
Klasik müzik dinleme	83	**89**	86	**89**	**89**	75	73
Müze gezme	**75**	66	68	58	69	47	52
Galeri gezme	**58**	54	57	45	47	37	34
FM radyosuna sahip olma	**59**	54	57	56	53	48	48
Televizyona sahip olmama	**46**	30	28	33	28	14	24
Le Monde gazetesi okuma (3)	**410**	235	230	145	151	82	49
Figaro Littéraire okuma (3)	**168**	132	1 1	68	100	64	2 4

1- haftada 15 saat ve üstü
2- en azından iki yada üç ayda bir kez
3- 1000 üzerinden

Hiç şüphesiz bu göstergeler, değişik fraksiyonlar arasındaki ayrılıkları büyük ölçüde azaltma eğilimindedir: Aslında kültürel harcamaların çoğu, bir iktisadi maliyeti de beraberinde getirir. Örneğin tiyatroya gitme alışkanlığı, eğitim düzeyinin yanı sıra, gelir düzeyine de bağlıdır; bununla birlikte frekans ayarlı alıcılar ve hi-fi müzik setleri gibi aletler çok farklı kullanımların nesnesi olabilir (*örneğin,* klasik müzik veya dans müziği dinlenmesi) ve olası kullanımlarının baskın hiyerarşisi referans alındığında okuma alışkanlığının ve tiyatroya gitmenin farklı biçimlerinde olduğu gibi eşit olmayan değerlerle donanabilirler. Aslında, farklı okuma türlerine gösterdikleri ilgiye göre

aşamalandırılmış değişik fraksiyon kümeleri, nadir okunan türlere yaklaştıkça, kültürel sermayelerinin hacmine göre birbirine yaklaşma eğilimi gösterirler. Bilindiği üzere, nadir okunan türler, eğitim düzeyiyle en yakından ilgili olanlar ve kültürel meşruiyet hiyerarşisinde üst düzeyde yer alanlardır.

Hatta farklı tiyatro izleyicileri (avangart ve avangart olarak algılanan tiyatrodan klasik tiyatroya, özellikle de klasik tiyatrodan bulvar tiyatrosuna geçişte) içinde öğretmenlerin (ve öğrencilerin) aşırı-temsilinin düşmekte olup diğer fraksiyonların aşırı-temsilinin (şirket sahipleri, üst düzey yöneticiler, serbest meslek sahipleri -ki bunlar maalesef istatistiki olarak ayrıştırılamamıştır) arttığını gözlemlemek mümkündür (Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar, XIV tablo 215a).

İktisadi sermayenin dağılım yapısının, kültürel sermayenin dağılım yapısının simetriği ve tersi olduğunu ortaya koyduktan sonra, (bu hiyerarşinin her an bir mücadelenin konusu olduğunu ve de bazı konjonktürlerde bugünün Fransa'sında olduğu gibi kültürel sermayenin, iktisadi sermayenin kontrolünü elinde tutmanın koşullarından biri olduğunu unutmayarak) her iki hiyerarşilendirme ilkesinin hiyerarşisini sorgulayabiliriz. Bu iki tahakküm ilkesi arasındaki güç ilişkilerinin göstergesi olarak fraksiyonlar içindeki kuşaklar arası yer değiştirme sıklıklarını ele alabiliriz. Eğer bir konumun az bulunur oluşunun (ya da aynı anlamda olan kapalılığının) göstergesi olarak mensuplarının egemen sınıfların birinden veya ele alınan olma oranını dikkate alırsak, bu yolla elde edilen hiyerarşinin, açık bir şekilde ve her iki gösterge için de iktisadi sermayenin hacmine göre oluşmuş hiyerarşiye tekabül ettiğini görürüz: Sanayi patronlarından orta okul, lise öğretmenleri ve üniversite hocalarına doğru giderken, üst kademedeki üç fraksiyon (sanayi veya ticaret patronlarından serbest meslek sahiplerine doğru) ile alt kademedeki üç fraksiyon (mühendisler, kamu sektörü yöneticileri ve de orta okul, lise öğretmenleri ve üniversite hocaları) arasındaki belirgin kopuklukların yanı sıra, her fraksiyondaki egemen sınıf kökenlilerin oranı ve köken olarak da hâlihazırda mensup oldukları fraksiyondan gelen bireylerin oranı gibi azalır.

Tablo 8 – Egemen sınıfın farklı fraksiyonlarına göre okunan kitap türleri (T.K., V)

	Ortaokul, Lise Öğretmenleri ve Üniversite hocaları	Kamu sektörü yöneticileri	Serbest meslek sahipleri	Mühendisler	Özel sektör yöneticileri	Sanayi patronları	Ticaret patronları
Polisiye romanlar	25 (6)	**29** (1)	27 (4)	28 (3)	**29** (1)	27 (4)	25 (6)
Macera romanları	17 (7)	20 (3)	18 (6)	**24** (1)	22 (2)	19 (4)	19 (4)
Tarihsel anlatılar	44 (4)	47 (2)	**49** (1)	47 (2)	44 (4)	36 (6)	27 (7)
Sanat kitapları	28 (2)	20 (3)	**31** (1)	19 (5)	20 (3)	17 (6)	14 (7)
Romanlar	64 (2)	**68** (1)	59 (5)	62 (3)	62 (3)	45 (6)	42 (7)
Felsefe kitapları	20 (1)	13 (3)	12 (5)	13 (3)	15 (2)	10 (7)	12(5)
Siyaset kitapları	**15** (1)	12 (2)	9 (4)	7 (5)	10 (3)	5 (6)	4 (7)
İktisat kitapları	**10** (1)	8 (3)	5 (6)	7 (5)	9 (2)	8 (3)	5 (6)
Bilimsel kitaplar	15 (3)	14 (4)	18 (2)	**21** (1)	9 (7)	10 (6)	11 (5)

Satır içindeki en güçlü eğilimi vurguladık. Parantez içindeki sayı her fraksiyonun sırasını gösteriyor. İktisat kitaplarını ve bilimsel kitapları ayrı bir kategori olarak koyduk çünkü bu tür kitapların okunması, bazıları için mesleki formasyon (özel sektör yöneticileri ve patronlar), bazıları için ise entellektüel formayon (mühendisler) gibi ikincil etmenlere bağlı.

Tablo 9 - Egemen sınıf mensuplarının sınıf fraksiyonuna göre toplumsal köken değişimleri (T.K., II)

	Çocuklar:					
Babalar:	Sanayi patronları	Ticaret patronları	Serbest meslek sahipleri	Mühendisler	Kamu sektörü yöneticileri	Ortaokul, Lise Öğretmenleri ve Üniversite hocaları
Sanayi patronları	**33,5**	2,8	2,3	6,1	4,4	1,5
Ticaret patronları	1,9	**31,0**	-	1,8	5	0,8
Serbest meslek sahipleri	0,6	0,9	**20,0**	0,9	2,4	7,6
Mühendisler	-	-	6,4	**6,7**	2,3	4,6
Kamu sektörü yöneticileri	1,9	3,3	9,9	13,2	**14,2**	7,6
Ortaokul, Lise Öğretmenleri ve Üniversite hocaları	0,6	-	2,9	2,7	0,3	**6,1**
Tüm sınıflar	38,5	38	41,5	31,4	28,7	28,2

Bu göstergelerin kullanımına, farklı fraksiyonların toplumsal yeniden üretim koşulları üzerindeki hâkimiyetlerinin eşit olmaması göz önüne alınarak karşı çıkılabilir. Şöyle ki, aileden patron olanların oranının yüksek olması, bu fraksiyonlara mensup

olanların, en azından bir kısmının aracısız ve denetim dışı bir biçimde iktidarlarını ve imtiyazlarını aktarabilme kabiliyetlerinden başka bir şey ifade etmeyebilir. Bizzat bu kabiliyetin kendisi de, okuldaki başarı hükümlerine daha büyük bir etkinlik sahası tanıyarak, kendi yeniden üretimleri için eğitim sistemine bütünüyle bağımlı olanların tümüyle kaçınamadıkları kültürel yatırımları daha az zorunlu ve acil kılan en nadir ayrıcalıklardan biridir. Kültürel sermaye açısından en zengin fraksiyonlar, çocukları söz konusu olduğunda eğitiminin yanında, özgün nadirliklerini koruyacak ve arttıracak kültür etkinliklerine yatırım yaparlarken iktisadi sermaye açısından daha zengin olan fraksiyonlar, kültüre ve eğitime dair yatırımları geri planda bırakırlar. Öyle ki sanayi ve ticaret patronları, söz konusu yatırımları hem iktisadi sahada hem de eğitimde aynı *rasyonel plasman* endişesine sahip özel sektör yöneticilerinden oluşan yeni burjuvaziden çok daha az yaparlar. Görece her iki sermaye türüne de sahip, fakat sermayelerini etkin biçimde değerlendirmek için iktisadi hayata pek az dâhil olan serbest meslek sahipleri (ve özellikle avukatlar ve doktorlar) çocuklarının eğitimine yatırım yaptıkları gibi, aynı zamanda onların burjuva tarzı yaşama sanatının kurallarına uymalarını sağlayacak maddi ve kültürel araçlara sahipliğini sembolize eden harcamalara yatırım yapmaktan da geri kalmazlar. Bu yolla *sosyal sermaye* edinirler -ki bu monden ilişkiler sermayesidir: değer verilme ve saygı duyulma sermayesi gibi gerektiğinde yararlı "dayanaklar" sağlar-. Bu monden ilişkiler sermayesi, çoğu zaman sosyetenin ve de müdavimlerinin güvenlerini kazanıp elde tutmak için zorunludur; hatta siyasi kariyere dahi tahvil edilebilir.

> Okul başarısı, temel olarak, miras alınmış kültürel sermayeye ve eğitim sisteminde yatırım yapabilme eğilimine (toplumsal konumunun korunması ve iyileştirebilmesinin tamamen kişinin kendisine bağlı olduğu bireyler ve gruplarda oldukça büyük olan) bağlı olduğundan, kültürel sermaye açısından en zengin fraksiyonlardan gelen öğrencilerin bir eğitim kurumundaki oranı, bu kurumun *eğitim* hiyerarşisinin içindeki yeri yükseldiği ölçüde artar ve bu oran, eğitimcilerin yeniden üretilmesini sağ-

layan bir kurumda en üst seviyeye çıkar (ENS). Yükseköğretim kurumları aslında yeniden üretilmelerine katkıda bulundukları egemen sınıf içinde olduğu gibi, *birbirine zıt iki hiyerarşilenme ilkesine* göre örgütlenir: Eğitim kurumu içinde hâkim olan hiyerarşi (eğitim kurumlarını tamamıyla eğitim kriterlerine göre ve bağıntılı olarak da öğrenci kitleleri içinde, kültürel sermaye açısından en zengin fraksiyonlardan gelenlere göre sınıflandıran hiyerarşi) ile *eğitim kurumu dışında hâkim olan hiyerarşiye* (öğrenci mevcudunun, öğrenci kitleleri içindeki iktisadi sermaye ve iktidar açısından en zengin fraksiyonların oranına göre ve kurumların edindirdikleri mesleklerin iktisadi sermaye ve iktidar hiyerarşisi içindeki konuınlarına göre sınıflandıran hiyerarşi) taban tabana zıttır. Eğer egemen fraksiyonlardan gelen çocuklar, dönemin iyi eğitim kurumlarında (ENA ve HEC gibi) önceki eğitim başarılarından ve bu eğitim kurumlarının eğitim hiyerarşisi içindeki tümüyle eğitimsel konumlarından beklenemeyecek kadar asgari oranda temsil ediliyorlar ise bu, elbette bu kurumların tamamıyla eğitime dair ölçütlere mesafe koymalarının yanı sıra, eğitim sistemine bağımlılık ne kadar tam ise (ailevi formasyonları yüzünden her başarıyı okul başarısı ile özdeşleştirmeye eğilimli olan öğretmen çocukları, başka türlü hiyerarşilendirme ilkelerini kavrayamazlar) eğitim hiyerarşisinin kendisini daha kesin bir biçimde (Ulm Sciences'ı Polytechnique'e ya da Faculté de lettres'i Science Po'ya tercih etmeyi belirleyerek) dayatmasından kaynaklanır.

Aynı çapraz yapının ilkokul öğretmenlerinden orta dereceli sanayi ve ticaret patronlarına doğru gidildikçe, orta düzey yöneticiler, teknisyenler ve büro çalışanları ara bir konuma sahip olmak kaydıyla (bir üst uzamda mühendisler ve yöneticiler benzer ara konuma sahiptirler), kültürel sermayenin hacminin azalıp iktisadi sermayenin hacminin arttığı orta sınıflar düzeyinde gözlemlenir. Geçimlerini sanayi ve ticaret kârlarından sağlayan sanat tüccarları ve sanat zanaatkârları, bu noktada diğer küçük işletme sahiplerine benzeseler de, kültürel sermayelerinin görece daha fazla olmasıyla onlardan ayrılırlar ve böylece yeni küçük burjuvaziye yaklaşırlar. Göreceli olarak daha büyük oranda egemen sınıf kökenli olan sağlık ve sosyal hizmet görevlilerine gelince,[29]

29 Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri kategorisini diğerlerinden ayıran özellik,

serbest meslek sahiplerinin durumuyla neredeyse aynı merkezî konuma sahiptirler (kültürel sermaye kutbuna biraz daha yakın olsalar da): Bu hizmet grubundakilerin, maaş almanın yanı sıra, ticari olmayan fayda sağlayabilmekte üstlerine yoktur (tıpkı serbest meslek sahiplerinde olduğu gibi).

Egemen sınıflar uzamı ve orta sınıflar uzamı arasındaki benzerliğin, eş mantığın yapılarının aynı ilkelerin ürünü olmasıyla açıklandığı hemen göze çarpar. Her iki durumda da, çoğunlukla daha yaşlı, boş zamanı az olan patron veya tarım işletmecilerinin çocukları olan mal sahipleriyle (konut, şehir içinde veya dışında arazi gibi gayrimenkul ve de menkul değerlerine sahip olanlar), özellikle eğitim sermayesine ve boş zamana sahip, işçi sınıfından veya orta ve üst sınıfların ücretli fraksiyonlarından gelen ve mal sahibi olmayanların karşı karşıya geldiğini görürüz. Birbirine denk [*homologue*] konumları işgal edenler, örneğin ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenleriyle üniversite hocaları veya küçük esnaf ile büyük tüccar, birbirlerinden mal varlığı yapılarındaki baskın sermaye türünün hacmine göre ayrılırlar; bu da, aynı kıt kaynaklardan eşit olmayan bir biçimde yararlanan bireyleri birbirinden ayıran derece farkları üzerinden olur. Alt konumlar -ve bağıntılı olarak bunları işgal edenlerin yatkınlıkları-, özelliklerinin bir kısmını, yöneldikleri ve erişmeye çalıştıkları üst düzeye tekabül eden konumlara nesnel olarak atfedilmiş olmalarına borçludurlar: Bu durum en çok, her an ortaya koydukları çileci erdemleri ve kültür çabalarıyla aldıkları akşam dersleri, kütüphanelere üye olmaları ve koleksiyonculuk yapmalarıyla dışa vurulan ücretli küçük burjuvazi örneğinde belirginleşir. Bir üst sınıfa yükselme arzularını böylelikle ifşa ederler. Bu durum da söz konusu yatkınlıkları sergileyen, alt konumları işgal edenlerin nesnel kaderidir.[30]

çoğunluğunun halk sınıflarından gelen erkeklerden ve önemli bir bölümünün üst sınıflardan gelen kadınlardan (%25'i) oluşmasıdır (bkz. Grafik 5 ve 6).

30 Habitusların üretiminin toplumsal koşullarını mümkün olduğu kadar eksiksiz bir şekilde yeniden kurmak için, ait olunan sınıf veya sınıf fraksiyonunun toplumsal güzergâhını da irdelemek gerekir; zira bu güzergâh, kolektif

Farklı fraksiyonlar arasındaki yaşam tarzları farklılıklarını -özellikle de kültür konusunda- tam anlamıyla anlamak için bunların *toplumsal olarak hiyerarşilendirilmiş coğrafi uzamdaki dağılımlarını* dikkate almak gerekir. Aslında bir grubun herhangi bir nadir mallar sınıfını temellük edebilme olasılığı, bir yandan söz konusu malların maddi ve/veya sembolik olarak temellük edilebilmeleri için gösterebileceği iktisadi, kültürel ve sosyal sermaye tarafından belirlenmiş özgün temellük etme kabiliyetine bağlıdır; yani grubun toplumsal uzamdaki konumuna ve öte yandan, coğrafi uzamdaki dağılım ile söz konusu nadir malların bu uzamdaki dağılımının ilişkisine bağlıdır (ki bu ilişki, bir yerden bir yere varma zamanı –bu, bireysel ve toplu taşıma araçlarına ulaşım etmenini de devreye sokar- ve de mal ve donanımlara ortalama uzaklıkla ölçülebilir).[31] Başka bir deyişle, bir grubun mallara olan gerçek toplumsal mesafesi, grubun uzamdaki dağılımına, daha kesin bir ifadeyle iktisadi ve kültürel "değer odağına", yani Paris veya büyük bölgesel metropollere göre dağılımına bağlı coğrafi mesafeyi de hesaba katmalıdır (burada,

geleceğin olası eğimi doğrultusunda, geleceğe göre ilerletici ya da geriletici yatkınlıklarda ve habituslarda devamlılık göstererek, fraksiyonlar kadar türdeş olan grupların içine bölümler sokan, hem ananın hem babanın soyundan gelen mirasın birçok kuşak üzerindeki evrimini yönetir. Vakaların çeşitliliği hakkında bir fikir vermek için, toplumsal bir güzergâhın bir bireyin yaşamı boyunca, çok kabaca artan, azalan ya da duraklayan diye tarif edilen sermaye hacminin, her türden sermayenin hacminin (aynı ayrımlara tabi olan), dolayısıyla sermayenin yapısının (toplam ve sürekli bir hacmin, yapının dönüşümünü gizlemesini göz önüne almak koşuluyla) ve aynı şekilde, ana ve babadan miras alınanların yapısı ve hacminin ve bunların her birinin, kattıkları farklı türden sermayelere göre (ör. iktisadi sermaye açısından baba lehine, kültürel sermaye bakımındansa anne lehine -ya da bunun tam tersi- bir simetrik olmama ya da eş değerlik gibi) ağırlıklarının, dolayısıyla hem anne hem baba tarafından büyükanne ve büyükbabalarla ilgili sermaye yapısının ve hacminin bileşimini, temsil ettiğini belirtmek yeterli olacaktır.

31 Bireylerin coğrafi uzamdaki konumlarından ötürü başlarına gelen kültüre ilişkin tüm iyeliklerin sayımını, uzamsal yakınlığın kolaylaştırdığı toplumsal temasların (gidip gelmelerin, görüşmelerin) niteliğini göz önüne alarak yapmak gerekir. Bu iyeliklerin en göze çarpanlarından biri hiç kuşkusuz az ya da çok damgalanmış ya da değer kazanmış bir kökeni sadık bir biçimde belirten telaffuzdur.

örneğin bir mesleğe erişebilmenin veya o meslekte ilerlemenin az ya da çok uzatılmış bir sürgüne bağlı olduğu bazı kariyerlerin, ikametgâh açısından barındırdığı güçlükleri -örneğin posta çekleri- hatırlatabiliriz). Dolayısıyla, örneğin, eğer zayıf kültürel sermayelerinden kaynaklanan kültürel mesafeye bir de bu sınıfın karakteristik özelliği olan uzamda dağılmışlıktan ileri gelen coğrafi mesafe eklenmeseydi, çiftçilerin meşru kültür mallarına olan mesafesi bu derece fazla olmazdı. Aynı şekilde, egemen sınıfın farklı fraksiyonlarının pratiklerinde (kültürel veya diğer) gözlemlenen birçok fark, hiç kuşkusuz, ikamet edilen kentin büyüklüğüne de bağlı olan dağılımlarına bağlıdır: Öyle ki, bir yandan mühendisler ile özel sektör yöneticileri, öte yandan sanayi patronları ile ticari işletme patronları arasında var olan karşıtlık, bir bakıma, ilk iki meslek daha çok Parisli olup nispeten daha önemli işletmelere mensupken (özel sektör yöneticilerinin yalnızca %7'si, 1 ila 5 çalışana sahip işletmelerde çalışırken, %34'ü orta büyüklükteki işletmelerde, %40'ı ise 50'nin üstünde maaşlı çalışanı olan işletmelerde çalışıyorlar), ikinci meslek çiftinin, çoğunlukla küçük işletmelerin başında bulunmaları (1966 SOFRES anketine - Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar V- göre sanayicilerin %6'sı 1 ila 5 ücretli çalıştırırken %70'i 6 ila 49, %24'ü ise 50'nin üstünde ücretli çalıştırıyor, çalıştırılan kişi sayısına ilişkin oranların ticari işletme patronlarındaki karşılığı ise sırasıyla %30, %42 ve %12) ve çoğunlukla taşralı, hatta kırsal kökenli olmalarına (1968 yılı sayımına göre, sanayicilerin %22,3'ü, ticari işletme patronlarının %15,5'i kırsal bir bucakta, -aynı sırayla- %14,1'iyle %11.8'i de 10.000'den daha az nüfuslu bir ilçede ikamet ediyor) bağlıdır.[32]

32 Bir sınıfın veya bir sınıf fraksiyonunun toplumsal olarak hiyerarşilenmiş coğrafi uzamdaki dağılımı -ve bilhassa ekonomik ve kültürel "merkezlere" olan uzaklığı-, onun toplumsal uzamdaki konumunun göstergelerinden birini oluşturmasının dışında, hemen hemen her zaman sınıfın iç hiyerarşisinin de göstergesidir. Böylece, örneğin eğer biz INSEE tarafından 1967'de boş zamanı değerlendirme üzerine yapılmış bir anket hakkındaki ikincil çözümlememizden yola çıkarak, bütün sosyoprofesyonel kategorilerde, kültür pratiğinin yerleşim yerinin büyüklüğü (kültür arzının iyi bir göstergesi olan) arttıkça çoğaldığını ortaya koyabiliyorsak bu, kuşkusuz bir yanıyla,

Eğer bu temsil, "toplumsal basamak" metaforunun özetlediği ve gündelik dilde "yükselişleri" ve "düşüşleri"yle tüm "hareketlilik" ifadelerinin çağrıştırdığı, toplumsal dünyanın kendiliğinden temsilinden bir kopuşu gerektirmeseydi ve eğer örneğin "toplumsal hareketlilik" üzerine araştırmaların yaptığı gibi toplumsal uzamın tek boyutlu temsilini zımnen yeniden üretmekle yetinmediğinde, toplumsal uzamı, ölçütlerin oluşumunu sağlayan, (yapıları yok etmenin en mükemmel aracı) sermayenin farklı türlerinin kümelenmesiyle elde edilmiş soyut tabakalar süremine [*continuum*] indirgeyen, (*upper middle class, lower middle clas vb.*) yalandan bilgece bir özümlemeye tabi tutan sosyolojik gelenekten kopuşu farzetmeseydi, kuşkusuz söz konusu bu temsili elde etmesi bu kadar güç olmazdı.[33] Toplumsal hiyerarşinin genel olarak özdeşleştirildiği sürekli, doğrusal, türdeş ve tek boyutlu serinin oluşumunun gerektirdiği tek bir eksen üzerine yansıtma, son derece zor olan (ve bilinçsizce yapıldığında da özellikle riskli) ve farklı sermaye türlerini tek bir modele indirgemeye (örneğin sanayi patronları ile üniversite hocaları veya zanaatkâr ile öğretmenler ve patronlar ile işçiler veya üst düzey yöneticiler ile ticari işletme ve büro çalışanları arasındaki karşıtlıkları aynı kefeye koymaya) dayanan bir işlemi gerektirir. Bu soyut işlem, daima sunulan bir sermaye türünü diğerine -zamana göre değişebilen tahvil oranlarına, yani farklı türleri elinde bulunduranlar arasındaki güç ilişkisine göre- tahvil etme imkânında nesnel bir temel bulur. Uzamın tek boyutluluğa indirgenmesinin koşulu olan *farklı sermaye türlerinin tahvil edilebilirlik* varsayımının öne

kullanılan kategorilerin görünürdeki türdeşliğinin, kategorilerin kendi bünyelerindeki türdeşlikler de dâhil olmak üzere, bilhassa sahip olunan kültürel sermayeyle ilintili farkları gizlediğinin işaretidir.

33 Farklı sermaye türleri arasındaki uyuşmazlıklar sorununu fark etme ve bunların uygulayabilecekleri en iyi biçimde gizlenmiş etkilerin bazılarını (özellikle de statünün şiddetli bir biçimde kesinliğini kaybetmesine bağlı olarak "liberalizme" doğru eğilimi) saptama yeteneğini göstermiş olan Gerhard Lenski, kuşkusuz göstergenin inşasına ilişkin pozitivist geleneğe uyarak, sezgilerinden sonuç çıkartmayı kendisine yasaklamış olsa gerek (Bkz. G. Lenski, "Status Crystallisation: A Non-vertical Dimension of Social Status", *American Sociological Review*, 19, 1954, s. 405-413).

sürülmesiyle iki boyutlu bir uzamın oluşturulması, farklı sermaye türlerinin tahvil edilebilirik oranının, güç ve imtiyazları bu sermayelerinden biri ya da diğerine bağlı olan farklı sınıf fraksiyonları arasındaki mücadelelerin, özellikle de egemen sınıfın farklı fraksiyonlarını her an karşı karşıya getiren tahakkümün başat ilkesi konusundaki mücadelenin (iktisadi, kültürel veya sosyal sermaye -ki bu sonuncusu, ismin tanınmışlığı ve ilişkiler ağının kapsamı ve niteliği aracılığıyla sınıf içindeki eskiliğe sıkı sıkıya bağlıdır-) temel konularından biri olduğunu kavramayı sağlar.

Sosyolojik söylemin zorluklarından biri, tüm söylemler gibi katı bir düzçizgisellik içinde gerçekleşmesidir. Kısmî görünümlerin ve tek yanlı sezgilerin basitliğine ve yanlışlığına düşmemek için her noktada, o noktada bağlanan ilişki ağlarının tamamını dikkate almak gerekir. Bu yüzden, toplumsal uzamın yapısı -dağılımın gerçekleştiği grupların sermayesinin hacmine ve yapısına toplumsal uzamın iki temel boyutu karşılık gelir- ile bu alanda dağıtılmış olan gruplara eklemlenmiş sembolik iyelikler uzamının yapısı arasındaki mütekabiliyeti kavrama olanağını, Saussure'ün dediği gibi "birçok boyut üzerinde eşzamanlı karmaşıklıklan tasvir etme" gücüne sahip bir şemayla göstermek gerekli görüldü. Ancak bu şema, simyacılara göre, dünya üzerinde gerçekleşen her şeyi görmeye yarayan bir kristal küre veya matematikçiler tarafından kaçınılmaz bir kötülük olarak tanımlanan, tasvir eyleminde bile geri çekilen bir "resmetme" olma amacını taşımıyor. Bu şemanın ayrımsal fark sistemleri arasındaki eşmantıkları, gruplar ve iyelikler arasındaki doğrudan ve mekanik ilişkilere indirgemeyi teşvik etmesinden nasıl kaygı duyulmaz? Sosyolojiye çatıları kaldıran ve büyülenmiş okuyucusuna eviçi mahremiyetin gizlerini gösteren "topal şeytan" rolü biçerek nesnelleştirici niyete içkin olan bu röntgencilik biçimini teşvik etmesinden nasıl kaygı duyulmaz?

Önerilen teorik model ile ilgili olabildiğince kesin bir fikir verebilmek için, üç şemayı üst üste koyduğumuz (aydınger kâğıtlarıyla yapılabileceği gibi) düşünülebilir: Birincisi (5. grafik) farklı türlerde, sermayenin, hacmi ve yapısının eşsüremli ve artsüremli dağılımını, ilişkiler içinde uygun olarak tanımlanan karakteristik iyelikler bütünü tarafından belirlenen bu uzam içinde, her bir grubun (sınıf fraksiyonu) konumunu organize eden toplumsal koşullar uzamını temsil eder; ikincisi (6. grafik) yaşam tarzı uzamını yani içinde her koşulun ortaya çıktığı yaşam tarzının kurucu pratiklerinin ve iyeliklerinin dağılımını temsil eder; ve son olarak da bu iki şema arasına bir üçüncüsünü sokmak gerekir: habituslara yani pratik ve iyelik sınıflarının her birinin temelinde yer alan üretici formüllere (örneğin öğretmenler için aristokratik çilecilik) diğer ifadeyle bir koşulun ve bir konumun niteliksel zorunluluk ve kolaylıklarının ayrı ve ayırdedici bir yaşam tarzına *dönüşmesine* dair bir teorik uzam şeması.[1]

Bu türden bir inşanın sınırlılıkları arasında, en önemlileri, tüketimleri hatta *gelirleri* (ikincil ve saklı karlar kenara konmak üzere) ve birey veya ailelerin sahip olduğu iyelikler bütünü olarak mal varlığını, gerçek anlamıyla *sermayeden* (ve özellikle de iktisadi sermaye anlamında) çok daha iyi ölçen istatistiğin boşluklarının yanısıra, uygun ölçütler açısından bile eşit olmayan bir biçimde homojen olan ve sanayicilerle büyük tüccarların durumunda olduğu gibi sermaye üzerinde iktidar uygulamayabilen bir sermayeyi elinde tutanları –yani büyük patronları- yalıtmayı yasaklayan analiz kategorilerinin kusurlarından kaynaklanır. (Farklı kategorilerin dağılımına dair ciddi göstergelere sahip olamamaktan dolayı, en heterojen kategorilerin -çiftçiler, sanayi ve ticaret patronları, esnaf ve zanaatkârlar- ekonomik ve kültürel dağılımını karşılık gelen başlığı, onu tanımlayan alt ve üst limitleri dikey olarak yazarak hatırlattık.) Bununla birlikte bir başlıkla gösterilen konumun her zaman az çok geniş bir

---

[1] Görüntüde bazı açılardan benzer yanlarının bulunmasının yanı sıra kurulması için farklı mütekabiliyet analizlerinden faydalanılmış olsa da ve birçok mütekabiliyet analizi aynı yapıya göre örgütlenen uzamlar (aşağı da sunulacak olan bizim anketimizin verilerinin analizinden başlayarak) üretse de, burada sunulan şemalar birer *mütekabiliyet analiz planı, diagramı değil*dir.

uzamın (ve böylelikle de bazı durumlarla rekabet alanı oluşturabilecek olan) merkezi noktasından başka bir şey olmadığını akılda tutmak gerekir.

Toplumsal uzamın kendisine uygun bir temsilini kurmak için, aynı temsili örneklem temelinde iktisadi, sosyal ve kültürel mal varlığına ve bunların gelişimine dair göstergeleri bize sunabilecek bir araştırma (belki de pratikte gerçekleştirilemeyecek olan) elimizde bulunmadığından, bu uzamın, önceki araştırmalardan edinilen bilgilerden yola çıkarak ve hepsi INSEE tarafından gerçekleştirilmiş yani en azından kategorilerin kuruluşu açısından homojen olan farklı anketlerden alınmış veriler bütünü (bkz. 3. Ek) üzerinden *basitleştirilmiş bir modelini* oluşturduk: INSEE tarafından 1967'de boş zaman alışkanlıklarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen anketten (erkekler hakkındaki tablo) tıpkı çalışma zamanı için olduğu gibi boş zamana dair göstergeleri aldık (Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar, IV); 1970'de gerçekleştirilen mesleki formasyon ve kalifikasyona ilişkin anketten, babanın sosyoprofesyonel kategorisine (toplumsal güzergâh), babanın diplomasına (miras alınan kültürel sermaye) ve kişinin diplomasına (eğitim sermayesi) dair verileri aldık (Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar, II); 1970'deki gelir anketinden gelirlerin miktarı, kırsal ve kentsel emlaklar, yatırımlar, sanayi ve ticari karlar ve maaşlar (iktisadi sermaye) hakkındaki bilgi aldık (Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar, I); 1972'deki hane tüketimleri üzerine gerçekleştirilen anketten sahip olunan çamaşır makinesine, telefona, oturulan evin hangi statüyle işgal edildiğine ve ikinci eve dair bilgileri aldık (Bkz. Tamamlayıcı Kaynaklar, III); 1968'deki nüfus sayımından oturulan evin büyüklüğü hakkındaki verileri aldık.

Gösterilen grupların her biri için, ilk olarak verili konumların her birini işgal edenleri bu konumlara yönlendirmiş olan *toplumsal güzergâha* göre farklı sınıf kökenli bireylerin her fraksiyon içindeki payını temsil eden histogramlar (çubuk grafikler) yardımıyla dağılımını[2], ikinci olarak da fraksiyonları kendi bütünlükleri içinde sunduk: Yukarıya, aşağıya doğru olan oklar ve yatay oklar, 1962 ve 1968 arası söz konusu fraksiyonun büyümesini -en azından %25 oranında- küçülmesini veya sabit kalışını gösterirler ve dolayısıyla güçlü bir biçimde büyüyen yeni fraksiyonlar ile sabit veya düşüşte olan yerleşik fraksiyonlar arasındaki karşıtlığı görünür kılarlar. Böylelikle hem zamanın belli bir anında toplumsal uzamın yapısının kurucu öğesi olan sınıflararası güç ilişkilerinin durumunu, hem de bu yapının dönüşümünün aynı zamanda hem sonuçlarından hem de etmenlerinden birini oluşturan şeyi yani bireylerin ve grupların toplumsal uzamdaki konumlarını korumaya veya iyileştirmeye çalıştıkları tahvil stratejilerini göstermeye çalıştık. Bir grubun tüm karakteristik iyelikleri ve pratikleri arasından, sıradan sınıflama sistemlerinin -arasındaki en basit benzerliği bile akılalmaz ve utanç verici kılacak kadar- ayırdığı konulara has bilgileri ve böylelikle sıradan varoluşun sınıflamalarını yönlendiren dolayımsız sezginin yakaladığı ilişkileri gösteren sinoptik şema, "tercih" sistemlerinden her birinin temelini, bir yandan belli bir konumun karakteristik koşulları ve koşullandırmaları içinde -tanınmaz bir halde dile geldikleri nesnel uzam içinde- öte yandan anlamının ve tümüyle sembolik

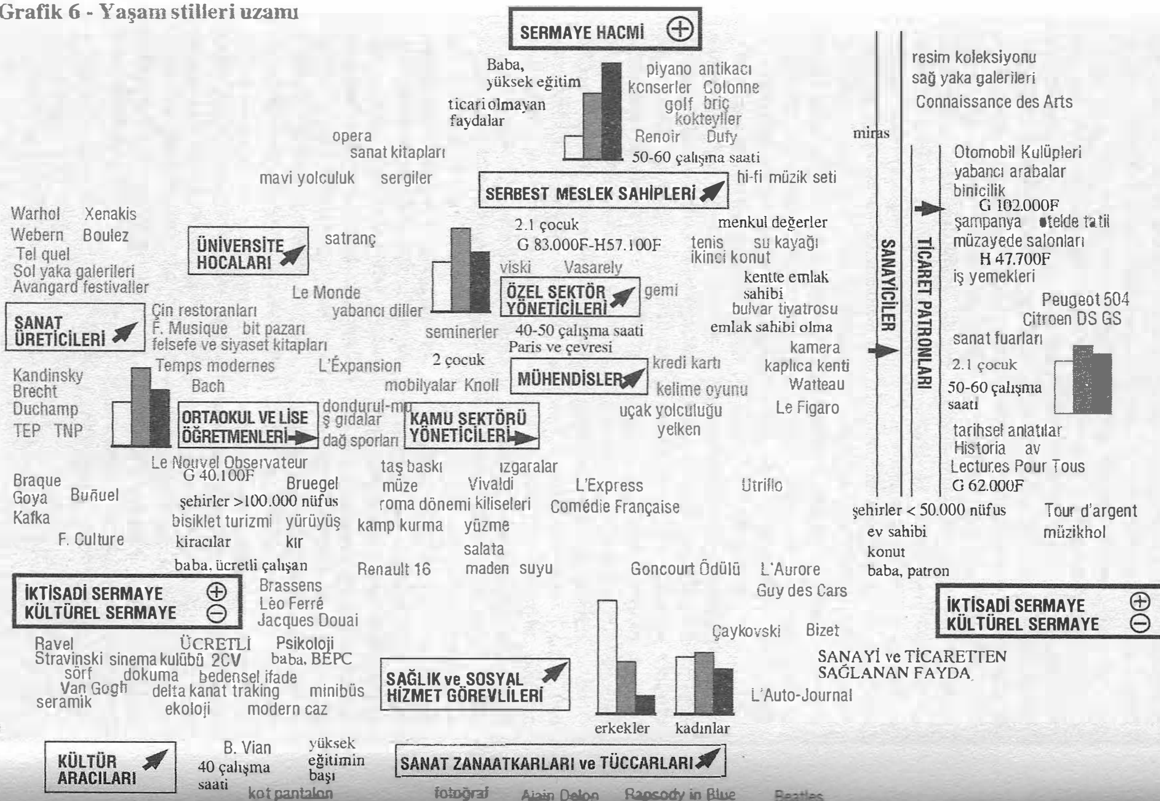
[2] Şemanın daha iyi okunabilmesi için bu histogramı sadece bazı kategoriler için üretmekle yetindik. Üst sınıf kökenli bireylerin oranı -siyah- toplumsal hiyerarşide yükseldikçe artar oysaki halk sınıfı kökenli bireylerin -beyaz- oranı azalır (yarı vasıflı işçilerin burada üretilmemiş olan histogram (çubuk) grafiği vasıfsız işçilerinki ile vasıflı işçilerinki arasında özellikler gösterir). En azından üst sınıflar ve orta sınıflar için köken *fraksiyona* göre dağılımı vermek gerekirdir.

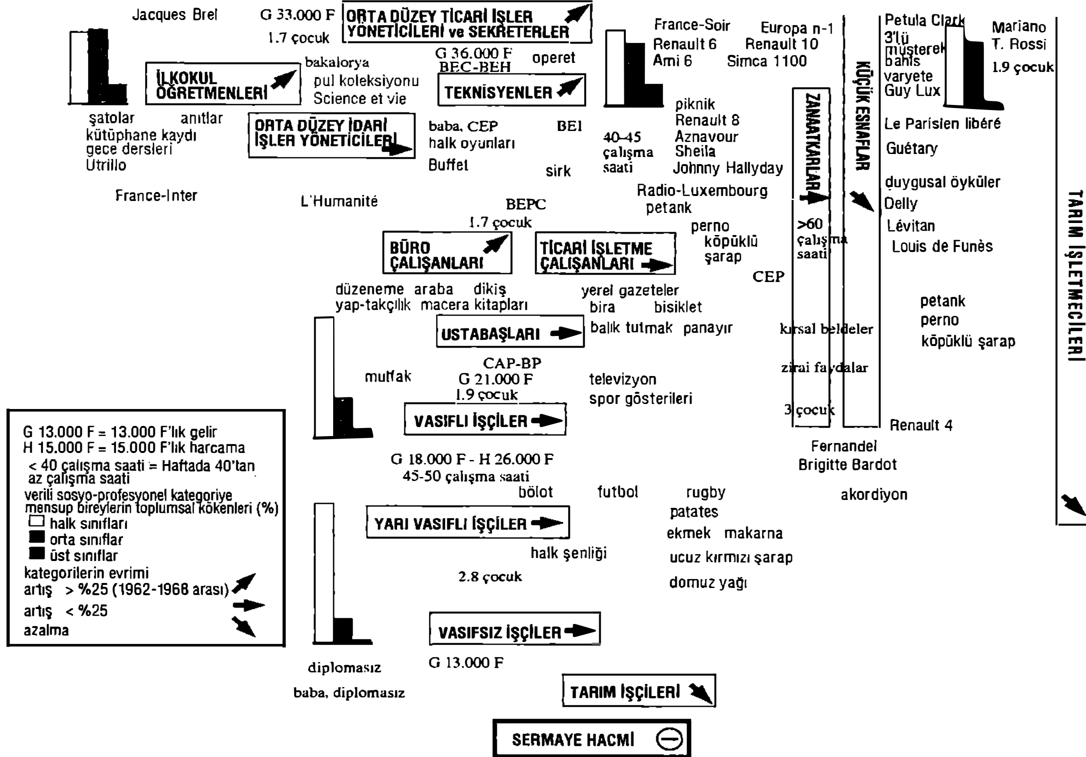
değerinin belirlendiği başka tercih sistemleriyle ilişkisi içinde aramaya mecbur kılar: Yaşam tarzlarının esasen ayırdedici olmasından dolayı, birçok özellik sadece ifade ettikleri toplumsal koşullarla değil ama aynı zamanda uzamın diğer kutbuna yerleştirilmiş özelliklerle ilişki içine sokulduğunda tüm anlamını kazanır. Bu durum örneğin, toplumsal uzamın iki temel boyutunun (yani sermayenin hacmi ve yapısı) ikisinden birinde bulunan ve birbirine en uzak konumlar arasında kurulan karşıtlıklar için geçerlidir: Goya ve Renoir, avangard tiyatro ve bulvar tiyatrosu, Jacques Brel ve Tino Rossi, France-Musique ve France-Inter ya da Radio-Luxembourg, sinema kulübü ve varyete vs. Anket tarafından doğrudan bir biçimde elde edilen bulguların yanı sıra, bir piyanoya, plaklara, bir televizyona sahip olma, televizyon kullanma, müzelere, sergilere varteye gösterilerine, sinemaya gitme, bir kütüphaneye kayıtlı olma, özel ders alma, koleksiyon yapma, spor pratikleri gibi (INSEE'nin 1967'de boş zaman alışkanlıkları üzerine gerçekleştirdiği araştırmadan alınan, Tamamlayıcı Kaynaklar, IV); egemen sınıf mensuplarının tüketim alışkanlıkları ve yaşam tarzlarına ilişkin (müzik seti, gemi, mavi yolculuk, briç, resim koleksiyonu, şampanya, viski, yapılan sporlar vs.) bilgiler gibi (SOFRES ve CESP'nin anketlerden alınan, Tamamlayıcı Kaynaklar, V ve VI) ve hatta tiyatroya gitme sıklığı (SEMA anketinden alınan, Tamamlayıcı Kaynaklar, XIV); görüşmecilerin gözde aktörleri (IFOP anketinden alınan); gündelik gazete ve haftalık dergi okuma (CSE ve CESP anketinden alınan, Tamamlayıcı Kaynaklar, XXVIII); farklı kültürel faaliyetler ve pratikler üzerine (seramik, çömlek yapma, panayır) gibi (Secrétariat d'Etat de la Culture'ün anketinden alınan, Tamamlayıcı Kaynaklar, VII) v.s. kültürel tüketim göstergeleri de kullandık.

Böylelikle oluşturulan şema üzerinde her bilgi sadece bir defa gösterildi ve kendi başlığına daha yakın olsa da, bütün bir alt bölge (*duruma göre az ya da çok geniş bir biçimde yayılan*) için geçerli kılındı: ücretli ibaresi 5. grafiğin sol tarafında orta düzeye yerleşirken *sanayi ve ticari karlarla* zıtlık içindeyken toplumsal uzamın bütün bir sol tarafı için, yani öğretmenler için olduğu kadar, yöneticiler veya mühendisler için de, ilkokul öğretmenleri, orta düzey yöneticiler, teknisyenler, ticari işletme ve büro çalışanları için ve aynı zamanda *menkul değerlere* sahip olma –üstte sağda- patronlar için olduğu kadar serbest meslek sahipleri özel sektör yöneticileri, ve mühendisler için de geçerlidir. Buradan bir *piyano* sahibi olmanın ve *Sol El İçin Konçerto* tercihinin daha çok serbest meslek sahiplerine özgü olduğu veya *yürüyüş* ve *dağ sporları*nın hem ortaokul ve lise öğretmenlerinin hem de özel sektör yöneticilerinin ilgi alanına girdiği ve de yeni küçük burjuvazi ile özel sektör yöneticileri veya mühendislere eşit mesafeye yerleştirilmiş *yüzme*nin, bu her iki meslek grubunun yaşam tarzına dahil olduğu derhal okunabilir. Böylece her fraksiyonun başlığı çevresinde fraksiyonların yaşam tarzının en ayırdedici olan en belirgin özellikleri –diğer gruplarla paylaşılsa da- toplanmıştır. Örneğin bu durum öğretmenler tarafında eşit oranda yapılsa da onların mesleki rollerinin kurucu öğesi olduğu için daha az işaretleyicl olan bir pratik olan ve orta düzey yöneticiler ile teknisyenlere eşit mesafeye yerleşen bir kütüphaneye kayıtlı olma için geçerlidir.

Grafik 5 - Toplumsal konumlar uzamı

Grafik 6 - Yaşam stilleri uzamı

Jacques Brel
G 33.000 F
1.7 çocuk
ORTA DÜZEY TİCARİ İŞLER YÖNETİCİLERİ ve SEKRETERLER
İLKOKUL ÖĞRETMENLERİ
bakalorya
pul koleksiyonu
Science et vie
G 36.000 F
BEC-BEH
operet
TEKNİSYENLER
şatolar
anıtlar
kütüphane kaydı
gece dersleri
Utrillo
ORTA DÜZEY İDARİ İŞLER YÖNETİCİLERİ
baba, CEP
halk oyunları
Buffet
BEI
sirk
France-Inter
L'Humanité
BEPC
1.7 çocuk
BÜRO ÇALIŞANLARI
TİCARİ İŞLETME ÇALIŞANLARI
düzeneme
araba
dikiş
yap-takçılık
macera kitapları
yerel gazeteler
bira
bisiklet
balık tutmak
panayır
USTABAŞLARI
CAP-BP
G 21.000 F
1.9 çocuk
mutfak
televizyon
spor gösterileri
VASIFLI İŞÇİLER
G 18.000 F - H 26.000 F
45-50 çalışma saati
bölot
futbol
rugby
patates
ekmek
makarna
YARI VASIFLI İŞÇİLER
halk şenliği
ucuz kırmızı şarap
domuz yağı
2.8 çocuk
VASIFSIZ İŞÇİLER
G 13.000 F
diplomasız
baba, diplomasız
TARIM İŞÇİLERİ
SERMAYE HACMİ
France-Soir
Europa n-1
Renault 6
Renault 10
Ami 6
Simca 1100
piknik
Renault 8
Aznavour
Sheila
Johnny Hallyday
40-45 çalışma saati
Radio-Luxembourg
petank
perno
köpüklü şarap
CEP
ZANAATKARLAR
>60 çalışma saati
kırsal beldeler
zirai faydalar
3 çocuk
KÜÇÜK ESNAFLAR
Petula Clark
3'lü müşterek bahis
varyete
Guy Lux
Mariano
T. Rossi
1.9 çocuk
Le Parisien libéré
Guétary
duygusal öyküler
Delly
Lévitan
Louis de Funès
petank
perno
köpüklü şarap
Renault 4
Fernandel
Brigitte Bardot
akordiyon
TARIM İŞLETMECİLERİ
G 13.000 F = 13.000 F'lık gelir
H 15.000 F = 15.000 F'lık harcama
< 40 çalışma saati = Haftada 40'tan az çalışma saati
verili sosyo-profesyonel kategoriye mensup bireylerin toplumsal kökenleri (%)
halk sınıfları
orta sınıflar
üst sınıflar
kategorilerin evrimi
artış > %25 (1962-1968 arası)
artış < %25
azalma

2.3. Tahvil Stratejileri

Bireyler veya ailelerin bilinçli ve bilinçsizce varlıklarını korumaya veya arttırmaya ve bağıntısal olarak sınıf ilişkileri yapısındaki konumlarını korumaya veya iyileştirmeye yönelmelerine aracılık eden ve olgusal olarak çok farklı pratikler bütününü kapsayan yeniden üretim stratejileri, hem birleştirici hem üretici [générateur] tek bir ilkenin ürünü olduklarından, hâlihazırda oldukları gibi işleyip dönüşen bir sistem oluştururlar. Bu stratejiler bizzat grubun nesnel yeniden üretim olasılıkları tarafından belirlenmiş olan yatkınlık yoluyla, öncelikle yeniden üretilecek sermayenin yapı ve hacmine, yani grubun sahip olduğu iktisadi sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermayenin güncel ve potansiyel hacmine ve bunların miras alınan yapı içindeki göreli ağırlıklarına bağlıdırlar. İkinci olarak da, kendisi de sınıflar arası güç ilişkileri durumunun fonksiyonu olan, kurumsallaşmış olsun ya da olmasın yeniden üretim araçları sisteminin (veraset kanununun, geleneğin, iş piyasasının, eğitim sisteminin vb.) durumuna bağlıdır. Daha kesin bir dille söylemek gerekirse bu stratejiler, her an farklı grupların mal varlıklarıyla farklı yeniden üretim araçları arasında kurulan ve aktarma koşullarını belirleyerek mal varlıklarının aktarılabilirliğini düzenleyen ilişkiye, yani farklı yeniden üretim araçlarının, her sınıfın veya sınıf fraksiyonunun yatırımlarına sunabilecekleri değişen orandaki verime göre değişirler.

Yeniden üretim stratejilerinin bir sistem oluşturduğu ve yeniden üretim araçları sisteminin ve yeniden üretilecek sermayenin durumuna (hacmine ve yapısına) bağlı olduğu için, bu bağlamların biri veya diğeriyle ilgili herhangi bir değişiklik, yeniden üretim stratejileri sisteminin *yeniden yapılanmasına* yol açar: Elde tutulan herhangi türden bir sermayenin, yeniden üretim araçları sisteminin belli bir durumunda daha erişilebilir, daha kârlı ve/veya daha meşru diğer bir türe *tahvili*, mal varlığı yapısının dönüşümünü belirlemeye yöneliktir.

Tahviller, "toplumsal hareketlilik" olarak adlandırılan, aynı

zamanda hem gerçek dışı hem de naif bir biçimde gerçekçi olan çalışmalarda söz konusu edilen uzamla ortak hiçbir yanı olmayan bir toplumsal uzam içinde ve bir o kadar da uzam içindeki yer değiştirmelerle kendini gösterir. Farklı sınıf veya sınıf fraksiyonlarının morfolojik dönüşümlerinin etkilerini, "yukarı doğru hareketlilik" olarak betimlemeye kadar vardıran aynı pozitivist naiflik, toplumsal yapının yeniden üretilmesinin, bazı koşullarda çok da fazla bir "mesleki kalıtım" gerektirmediğini göz ardı etmeye teşvik eder: Bu durum, eyleyicilerin *konumlarını*, bunlara bağlı toplumsal yapı ve sıra bildiren iyelikleri çerçevesinde ancak *koşul* değişikliğine bağlı bir *ötelenme* (küçük toprak sahibi koşulundan küçük memur koşuluna veya rençperlik koşulundan büro ya da ticaret çalışanınkine geçişte olduğu gibi) pahasına elde tutabildikleri her defasında rastlanan bir durumdur.

Toplumsal uzam, iki boyutunda da hiyerarşilendirilmiş olduğu için -bir taraftan en önemli global sermaye hacminden en önemsiz olanına, diğer taraftan da egemen sermaye türünden tabi sermaye türüne doğru- geleneksel toplumsal hareketlilik çalışmalarının, birbirine karıştırdıkları iki ayrı yer değiştirme şeklini (hiç de eş değer olmayıp çok farklı olasılıklarda gerçekleşmelerine rağmen) mümkün kılar: Önce *dikey yer değiştirmeler*, yukarı veya aşağı doğru, uzamın aynı dikey kesiminde, yani aynı alanda (ilkokul öğretmeninin lise veya üniversite hocası olması, küçük patronların büyük patron hâline gelmesi gibi), daha sonra bir alandan diğerine geçiş anlamına gelen ya aynı yatay düzlemde (ilkokul öğretmeni veya oğlunun, küçük esnaf olmasındaki gibi) ya da farklı düzlemler arasında (ilkokul öğretmeni -veya oğlunun- sanayi patronu olmasındaki gibi) gerçekleşen *yatay yer değiştirmeler*. En sık görülen dikey yer değiştirmeler, yalnızca mal varlığı yapısında zaten egemen olan sermaye türünün hacminde bir değişikliği (örneğin lise veya üniversite hocası olan ilkokul öğretmeninin eğitim sermayesindeki bir değişiklik), hatta özgül bir alanın sınırları (işletmeler alanı, okul alanı, idareye özgü alan, tıbbi alan vb.) içinde yer değiştirme biçimini alan sermaye toplam hacminin dağılım yapısında bir değişikliği gerektirir. Aksi-

ne, yatay yer değiştirmeler, bir alandan diğerine geçişi, yani bir sermaye türünün bir diğerine veya bir iktisadi veya kültürel sermaye alt türünün bir diğerine *tahvilini* (örneğin bir toprak mülkiyetinin sanayi sermayesine veya edebî ya da tarihî bir kültürün iktisadi sermayeye dönüşmesini) yani mal varlığı yapısında, sermaye toplam hacmini ve konumunu -toplumsal uzamın dikey boyutunda- korumanın koşulu olan bir dönüşümü öngörür.

> Egemen sınıfın belli bir fraksiyonuna, bir başka sınıftan yola çıkılarak erişebilme olasılığı, bu fraksiyonun iktisadi sermayeye göre aşamalanan fraksiyonlar hiyerarşisindeki konumu yükseldikçe zayıflar (birçok durumda tek uyuşmazlık kültürel ve iktisadi sermaye aktarımını elinde toplayabilen ve iç istihdam oranı en yüksek olan serbest mesleklerden ileri gelir). Aynı şekilde, sınıf içinde büyük çaplı yer değiştirmeler (örneğin öğretmen olan patron çocukları veya patron olan öğretmen çocukları) son derece nadirdir: böylece 1970'te bir öğretmen çocuğu için sanayi veya ticaret patronu olma şansı %1,9 iken, bir sanayi patronunun çocuğu için öğretmen olma şansı %0,8 ve ticari patron çocuğu için %1,5'tir (büyük ihtimalle serbest meslekler egemen sınıfın iki kutbu arasında bir çeşit zorunlu geçiş noktası teşkil ettiği için); bir ilkokul öğretmeni çocuğu için zanaatkâr veya tüccar olma olasılığı %1,2, ilkokul öğretmeni olma olasılığı ise bir zanaatkâr çocuğu için %2,4, küçük esnaf çocuğu içinse %1,4'tür (Tamamlayıcı Kaynaklar, II ikincil analiz)

Sınıflanma, Sınıf Düşme ve Yeniden Sınıflanma

Farklı sınıfların eğitim sistemiyle ilişkisinde ortaya çıkan ve eğitim patlamasıyla sonuçlanan güncel dönüşümlerin yanı sıra eğitim sisteminin kendisiyle bağıntılı değişimler, hatta unvan ve makamlar arasında kurulmuş ilişkilerin dönüşmesinden (en azından bir ölçüde) doğan tüm toplumsal yapı dönüşümleri, eğitim unvanları için girişilen rekabetlerin yoğunlaşmasının sonucudur. Egemen sınıfın (sanayi ve ticaret patronları) ve orta sınıfların (zanaatkâr ve tüccarlar) iktisadi sermaye bakımından en zengin fraksiyonlarının yeniden üretimlerini güvence altına almak için eğitim sisteminden yararlanmayı arttırmış olmaları da kuşkusuz bu rekabete katkıda bulunur.

Genellikle gençlerin okullaşma olasılıkları ile yetişkinlerin kültürel mal varlıkları arasında gözlemlenen mütekabiliyetin bozulması, eğitim yatırımı yatkınlıkları bakımından derin bir dönüşümün belirtisi olduğuna göre, bir sınıf veya sınıf fraksiyonunun yetişkinlerinin sahip olduğu eğitim sermayesi (BEPC'ye denk veya ondan üst) ile bunlara tekabül eden ergenlerinin okullaşma oranları arasındaki mesafe, zanaatkâr, tüccar ve sanayicilerde, ticari işletme ve büro çalışanlarında ve orta düzey yöneticilerde olduğundan (tartışmasız) daha belirgindir. 45-54 yaşlarındaki küçük esnaf ve zanaatkârlarda BEPC veya daha üst bir diplomaya sahip olanların payı, büro çalışanlarından açıkça daha düşük olmasına rağmen (1962'de bu oran %5,7'ye karşılık %10,1'dir), bunların 18 yaşında olan çocukları aynı oranlarda okullaşmıştır (1962'de %42,1 ve %43,3). Aynı şekilde, teknisyenler ve orta düzey yöneticilerden (her birinde en azından BEPC'ye denk diploma sahibi olma oranı sırasıyla %20 ve %28,9) daha az bir eğitim sermayesine sahip olan sanayiciler ve büyük tüccar çocuklarında okullaşma oranı aynıdır (%65,8 ve %64,2). Çiftçilere gelince, 1962 ile 1975 arasında bu sınıftan gelen çocukların okullaşma oranlarının hızlı artışının gösterdiği üzere aynı sürecin başladığı görülür (Kaynaklar: M. Praderie, "Héritage social et chances d'ascension", in Darras, *Le partage des bénéfices*, Paris, Ed. de Minuit, 1966, s. 348; INSEE, *Recensement général de la population de 1968, Résultats du sondage au 1/20e pour la France entiére,* Paris, Imprimerie nationale, 1971).

Şimdiye kadar, eğitim sisteminden daha az faydalanmış olan fraksiyonların eğitim unvanları için rekabete ve yarışa girmesi, yeniden üretimleri öncelikle veya sadece okul tarafından sağlanan sınıf fraksiyonlarını, sahip oldukları unvanların görece nadirliğini ve bununla bağıntılı olarak da sınıfsal yapıdaki konumlarını koruyabilmek için yatırımlarını arttırmaya zorladı. Böylece eğitim unvanları ve bunları sunan eğitim sistemi, eğitim talebinin ve eğitim unvanlarının enflasyonunun genelde artmasına ve süreklilik kazanmasına sebep olan sınıflar arası rekabetin ayrıcalıklı bahis konularından biri olmuştur.[34]

34 Yeniden sınıflanma için mücadele eden gruplar ile sınıf düşmeye karşı mücadele edenler arasındaki, okula bağlı eğitim unvanları etrafında (daha genel anlamıyla grupların diğerlerine göre az bulunurluklarını iddia edip

Belli bir diplomaya sahip olanların sayısını, bu sınavların her birini geçme yaşına ulaşmış gençlerin sayısına oranlayarak, bir eğitim unvanına sahip olanların görece az bulunurluğunun evrimine dair *kaba bir tahminde* bulunabiliriz: 1936'da 15 yaşındaki her 100 gençten, 6,8'i BEPC, BE veya BS diplomasına yeni sahip olmuştu. Bu sayı 1946'da 7,9, 1960'ta 23,6, 1965'te ise 29,5'ti. 1936'da 18 yaşındaki her 100 gençten 3'ü bakalorya sahibiydi; bu sayı 1946 için 4,5, 1960 için 12,6, 1970 için ise 16,1'di. 1936'da 23 yaşındaki her 100 genç arasından 1,2 tanesi bir yükseköğretim diplomasına yeni sahip olmuştu; bu sayı 1946 için 2, 1950 için 1,5, 1960 için 2,4, 1968 için ise 6,6'ydı.

Farklı iki tarihsel dönemde aynı diplomaya sahip olanların kazandıkları mevkilerin karşılaştırılması, iş piyasasındaki diploma değerlerinin değişimi hakkında yaklaşık bir fikir verir. 1968'de, 15-24 yaşındaki diplomasız veya yalnızca CEP sahibi erkekler, 1962'deki benzerlerinin sahip olduklarına benzer konumlara sahiptiler. Oysaki aynı yaş dilimindeki BEPC sahiplerinin, 1962'de ticari işletme ve büro çalışanı konumunda bulunanların, 1968'de ustabaşı, vasıflı işçi hatta yarı vasıflı işçi konumunda olma olasılıklarının daha yüksek olduğu gözlemlenirken, 1968'de doğrudan iş hayatına başlayan bakalorya sahiplerinin, 1962'de ilkokul öğretmeniyken 1968'de çoğunlukla teknisyen, ticari işletme ve büro çalışanı ve hatta işçi konumuna sahip olduklarını görürüz. Aynı eğilim, 1962'de üst düzey idari işler yöneticisi, mühendis veya serbest meslek sahibi olma olasılığı daha yüksek iken, 1968'de ilkokul öğretmeni veya teknisyen olma olasılığı daha yüksek olan 25 ila 34 yaşları arasında yükse-

oluşturmalarına yarayan her tür vasfın etrafında) oluşan rekabetin sonuçlarına yapısal adını verebileceğimiz bir enflasyon etmenini eklemek gerekir. Okullaşmanın yaygınlaştırılmış artışı, her an, bedene işlemiş bir hâlde varlığını sürdüren kültürel sermaye miktarını arttırma etkisi yaratır. Öyle ki, okulla ilgili tutumun başarısı ve etkilerinin kalıcılığının doğrudan aile tarafından aktarılan kültürel sermayenin önemine bağlı olduğunu bilerek, okula bağlı tutumun veriminin -tüm diğer koşulları saklı kalmak kaydıyla- sürekli artmaya eğilimli olduğunu varsayabiliriz. Kısaca, eğitim yatırımı daha kârlı hâle gelir ve bu da diplomaları daha geniş bir kesim için erişilebilir kılarak enflasyonist bir etki yaratmaya kuşkusuz katkıda bulunur.

köğretim diploması sahiplerinde de gözlemlenir.[35]

1962'de BEPC sahibi olup bir işte çalışan 15 ila 24 yaşlarındaki her 100 gençten (erkek), 41,7'si ticari işletme ve büro çalışanı iken, 1968'de yalnız 36,3'ü ticari işletme ve büro çalışanıdır. Buna karşılık 1962'de 5,8'i yarı vasıflı işçi ve 2'si vasıfsız işçi; 1968'de ise 7,9'u yarı vasıflı işçi, 3,8'i vasıfsız işçidir. Yalnızca bakalorya sahibi olan aynı yaştaki gençlerin orta düzey yönetici olma olasılıkları 1968'de (%57,4) 1962'dekinden (%73,9) çok daha azdır; buna karşılık ticari işletme ve büro çalışanı (%8,8'e karşın %19,9) ve hatta işçi olma şansları (%6,4'e karşın %11) çok daha yüksektir. Bir yükseköğrenim diplomasına sahip 25 ila 34 yaşlarındaki erkeklere gelince, üst düzey meslekleri icra etme olasılıkları 1968'de (%68) 1962'dekine oranla (73,3) daha azdır. Özellikle serbest meslek sahibi olma olasılıkları çok daha düşüktür (bu iki tarih arasında %9,4'ten %7,6'ya düşmüştür). Buna karşılık ilkokul öğretmeni (%7,5'e karşın %10,4) veya teknisyen (%3,7'ye karşın %5,4) olma olasılıkları daha kuvvetlidir. Kızlarla ilgili olarak da, daha az belirgin olsa da, benzer olgular gözlemlenir. Kızlar açısından en çok değer kaybına uğrayan bakalorya diploması olmuştur: 1968'de 15 ila 24 yaşları arasındaki bakalorya sahibi bir kızın (eğer çalışıyor ise) ticari işletme ve büro çalışanı olma olasılığı daha fazla iken (%23,7'ye karşın %12) ilkokul öğretmeni olma olasılığı daha azdır (%50'ye karşı %71,7).

Mevkilerin hacminin, eş zaman aralığında değişmiş olabileceğini aklımızın bir köşesinde tutarak, diploma sahibi olanların sayısındaki artışın, bu diplomaların sürecin başında sağladığı mevkilerin sayısındaki artıştan daha hızlı olduğu her seferde, söz konusu diplomaların değer kaybına uğrama olasılığının kaçınılmaz olduğunu düşünebiliriz. Tüm veriler, bakalorya ve daha alt seviyedeki diplomaların değer kaybından en çok etkilenenler olduğunu işaret eder gibi görünüyor: Gerçekten de, çalışan erkekler arasında, BEPC diplomasına veya bakaloryaya sahip olanların sayısı (bir yükseköğretim diplomasına sahip olanlar hariç), 1954 ile 1968 yılları arasında %97 oranında yükselmiştir; hâlbuki ti-

35 Bkz. C. Delcourt, "Les Jeunes dans la vie active", *Economie et statistique*, n° 18, Aralık 1970, s. 3-15.

cari işletme ve büro çalışanı ve orta düzey yöneticilerin sayısı aynı süre içinde sadece %41 oranında artış göstermiştir; aynı şekilde, erkekler arasında bakaloryadan üst bir diplomaya sahip olanların sayısı %85 oranında yükselirken, üst düzey yönetici ve serbest meslek sahiplerinin sayısı yalnızca %68 oranında artmıştır (üst düzey mesleklerin tümünün oranındaki artışın %49 olduğunu unutmamak kaydıyla). Kuşkusuz aradaki uçurum, sayıların ifade ettiğinden çok daha keskindir: Söz konusu fark, değer kaybına direnmenin araçlarını ellerinde bulunduranların oranı, unvanlar hiyerarşisinde yükseldikçe ve özellikle üst düzey bir toplumsal kökene bağlı sosyal sermayeye sahip olanlarda artar.

Mevkilerin (ve bunlara ulaşmayı sağlayan diplomaların) sayısıyla aynı oranda artmış olsa bile ve hatta tam da böyle olduğu için, mevkilerin (ve bunları sağlayan diplomaların) ayırt edici değerlerini kaybetmiş olabilmelerinin sebep olduğu daha gizli bir değer kaybını da buna eklemek gerekir: Her düzeyde nadirliğini kaybetmiş olan akademisyenlerin durumu buna örnektir.

Diplomaların uğradığı değer kaybında kız çocuklarının okullaşmasındaki hızlı artışın da rolü vardır. Kızların yükseköğretime girmesindeki artışın kuşkusuz katkıda bulunduğu cinsiyetler arası iş bölümüyle ilgili temsillerdeki dönüşüme, diplomalarını (o ana kadar kısmen ayrı tutulan ve yalnızca evlilik piyasasında "değerlendirilen") iş piyasasına süren kadınların payındaki artışın eşlik etmesi ile bu durum daha da belirginleşmiştir. Söz konusu olan, elde edilen diplomanın düzeyi yükseldikçe kendini daha da belirgin bir biçimde gösteren bir artıştır: Bakaloryadan daha üst derecede bir diplomaya sahip ve meslek sahibi 25 ila 34 yaşları arasındaki kadınların oranı 1962'de %67,9'dan, 1968'de %77,5'e yükselmiş ve 1975'te de %85'e ulaşmıştır.

Her tür ayrıımcılığın (cinsiyete ya da herhangi başka bir ölçüte göre) *numerus clausus* etkisiyle değer kaybının frenlenmesine katkıda bulunduğunu söylemek, aynı zamanda, her tür ayrımcılığın sona erdirilmesinin de değer kaybı mekanizmalarını tam etkinliklerine yeniden kavuşturmaya yol açtığını söylemektir (bu

nedenle de Amerika'da ırk ayrımının iktisadi sonuçları üzerine yapılmış bir çalışmanın da gösterdiği gibi, sözü edilen sonuçların etkisini doğrudan hissedenler diplomalar açısından en yoksun olanlardır).

Tablo 10 - 25 ila 34 yaş arası kadınların diplomalara göre 1962 ve 1968'deki aktiflik oranı

	CEP	CAP	BEPC	bakalorya	> bakalorya
1962	43,8	59,7	59,8	67,1	67,9
1968	46,3	60,6	63,5	74,3	77,5

Kaynak : INSEE, *Recensement général de la population de 1968, Résultats du sondage au 1/20ème pour la France entière, Formation,* Paris, Imprimerie nationale, 1971.
(Diplomasız kadınları yalıtamadık)

Eğitim unvanlarının değer kaybının asıl mağdurlarının iş piyasasına unvanlardan yoksun olarak girenler olduğunu herhangi bir paradoksa mahal vermeksizin ileri sürebiliriz. Gerçekte de, diplomanın değer kaybı, eğitim unvanlarını ellerinde bulunduranların tekelinin, o zamana kadar diplomasızlara açık olmuş olan konumları da kapsayarak artan yayılmasını da beraberinde getirir. Bunun sonucu olarak da diplomaların değer kaybının önüne geçmek ancak rekabeti sınırlayarak ve dolayısıyla diplomasızlara sunulan kariyer olasılığını kısıtlama (yani "çırak çıkartma") ve mesleki güzergâh olanaklarının okula bağlı tayin edilmesini güçlendirme pahasına gerçekleşir. Orta düzey idari yöneticiler (25 ila 34 yaş arasındaki erkekler) 1975 yılında artık her türlü genel öğretim diplomasından yoksun veya sadece CEP sahibi eyleyicilerin yalnızca %43,1'ini teşkil ediyordu; 1962 ise bu oran %56'ydı. Üst düzey idari işler yöneticileri için oranlar tarihsel olarak sırasıyla %25,5 ve %33 ve mühendisler için %12 ve %17'ydi. Aksine, bir yükseköğretim diplomasına sahip olanların oranı 1962 ile 1975 yılları arasında, orta düzey idari yöneticiler için %7,4'ten %13,8'e yükselirken, üst düzey idari yöneticiler için %32,2'den %40,1'e, mühendisler içinse %68'den %73,4'e yükselmiştir. Buradan yola çıkarak toplumsal uzamın bazı kesimlerinde, özellikle de kamu sektöründe, aynı diploma-

ya sahip olanların farklı mevkilere dağılımlarında bir azalma ve aynı mevkiyi işgal edenlerin diplomalara göre dağılımında bir düşüş olduğunu, diğer bir ifadeyle, okula bağlı unvanlar ile işgal edilen mevki arasındaki bağımlılığın güçlenmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Elbette görülen odur ki diplomalılara sunulan mevkiler piyasası, diplomasızlar aleyhine durmadan büyümüştür. Diplomalılara atfedilen kabulün yaygınlaşmasının, kuşkusuz toplumsal konumlara sahip olma hakkını tanıyan nitelikler ile resmî unvanlar sistemini birleştirmek ve kendi hiyerarşilendirme ilkeleriyle donanmış toplumsal uzamların varlığına bağlı tecrit etkilerini azaltmak gibi sonuçları olmuştur: Diploma kendini tümüyle dayatmayı asla başaramasa da, en azından eğitim sisteminin sınırları dışında, iktisadi eyleyicilerin değerlerinin yegâne ve evrensel ölçüsü hâline gelmiştir.

> Eğitim sermayesinin verimliliği, değerlendirilmesine vakfedilebilen iktisadi ve sosyal sermayeye bağlı olduğundan, diplomanın değeri, eğitim pazarının dışında bu diplomaya sahip olanın iktisadi ve toplumsal ederi neyse tam olarak odur. Genellikle yöneticilerin toplumsal kökenlerinin düzeyi yükseldikçe, üretim, imalat ve bakım ile ilgili görevlerden çok yönetimle ilgili görevlere yükselme olasılıkları daha da artmaktadır: INSEE tarafından 1964'te mesleki hareketlilik üzerine gerçekleştirilen anketten yola çıkarak yaptığımız ikincil tahlil, genelin %25,7'si idari ve genel yönetim görevlerinde bulunurken, bu oranın -işletmelerde mühendis, üst veya orta düzey idari yönetici, teknisyen olarak çalışanlar arasında- serbest meslek sahiplerinin çocuklarında %41,7 ve işletmelerde mühendis, üst veya orta düzey idari işler yöneticisi, teknisyen olarak çalışan profesör çocuklarında %38,9'e yükseldiğini ortaya koymaktadır. Toplamın %29,7'si üretim, imalat, bakım görevlerini icra ediyor iken, bu oran yarı nitelikli işçi çocuklarında %47,9, ustabaşı çocuklarında %43,8, teknisyen çocuklarında %41,1'dir. Ticari işletme ve büro çalışanları ailelerinden gelen üst düzey yöneticilerin 1962'de, kendileriyle aynı konumda olmalarına rağmen ortalama yıllık 29.470 F kazanan sanayici veya büyük tüccar çocuklarının aksine 18.027 F maaş aldıklarını, tarım iş-

çisi ve tarım işletmecisi çocuğu olan mühendislerin ise, sanayici ve büyük tüccar çocuğu olup 31.388 F kazanan meslektaşlarının aksine yıllık 20.227 F kazandıklarını biliyoruz.

Diploma sahipleri arasında mevkilerin dağılımının, otomatik olarak diploma sahiplerinin sayısındaki artıştan ileri gelen dönüşümü, diploma sahiplerinin bir kısmının -ve kuşkusuz, miras kalan unvanları değerlendirme araçlarından en yoksun olanlar en başta olmak üzere- her an değer kaybı mağduru olmasına sebep olur. Değer kaybına en çok maruz kalanların kısa vadede (kendi kariyerleri süresince) ya da uzun vadede (çocuklarının okullaşma stratejileri üzerinden) bu değer kaybına karşı mücadele etmeye çabalarken kullandıkları stratejiler, dağıtılmış unvanların, bizzat kendisi de değer kaybına katkıda bulunan artışının belirleyici etmenlerinden biridir. Değer kaybının ve telafisinin diyalektiği kendi kendini böylece besleme eğilimindedir.

Tahvil Stratejileri ve Morfolojik Dönüşümler

Bireylerin ve ailelerin, toplumsal uzamdaki konumlarını korumak veya iyileştirmek için başvurdukları stratejiler, farklı sınıf fraksiyonlarının *hacimlerini* ve *mal varlığı yapısını* etkileyen dönüşümlerde kendilerini yeniden gösterir.

Bu dönüşümler hakkında yaklaşık bir fikir edinebilmek için, farklı fraksiyonların hacminin evrimine dair bilgileri, bu fraksiyonların ellerinde bulundurdukları sermayenin hacim ve yapısına dair (ne yazık ki çok eksikleri olan) göstergelere dönüştürmeyi sağlayan bir tablo oluşturduk. İstemiş olduğumuz gibi 1954-1975 dönemindeki evrimi bir taraftan gelirlerin miktarı, diğer taraftan gelirlerin yapısı olmak üzere kesin kategorilerle kuramadığımızdan (ki bu durum bizi, bu evrimi 1954-1968 dönemi için kabaca yapılmış kategorilerle gösteren bir tablo -bkz. tablo 12- üretmeye yöneltti), gelirin kaynaklara göre dağılımının ötesinde, INSEE'nin kaynak olarak kullandığı resmî vergi beyanlarındaki gelir miktarlarını, bunların çok değişen oranlarda gerçek değerinin altında değerlendirildiğini farkında olarak belirttik: A. Villeneuve'e göre ("Les revenus primaires des ménages en 1975", *Economie et statistique*, 103, Eylül 1978, s. 61) maaş ve aylıkları 1,1 ile tarımsal gelirleri 3,6 ile, men-

kul sermaye gelirlerini 2,9 ile vb. çarpmak gerekiyordu; serbest meslek sahiplerini ve de özellikle çiftçiler ve zanaatkâr veya küçük esnafları doğru yerlerine yerleştirmek için bu düzeltmeleri uygulamanın yeterli olduğu görülüyor. İktisadi sermaye bakımından en zengin (görece) kategoriler (menkul değerler, kırsal ya da kentsel mülk sahipliğinden vb. anlaşılabildiği kadarıyla) hacimlerinin küçülmesinin (çiftçi, zanaatkâr, esnaf ve sanayicilerin durumu budur) ve gençlerin payının azalması veya başka yerlerde olduğundan daha yavaş artmasının (yeni tarzda esnaf ve zanaatkârların gelişiyle açıklanabilen, küçük esnaf ve zanaatkârlarda 25-34 yaş aralığının gelişiminin, kategorinin genelindeki gelişime denk veya biraz daha iyi olması) gösterdiği gibi çok çarpıcı bir şekilde gerileme eğilimindedirler. Bu kategorilerde eğitim sermayesindeki (ve kuşkusuz iktisadi sermayedeki) gözle görülür büyümenin bir bölümü, hiç kuşkusuz, sayısal düşüşlerinin kökeninde yatan daha alt tabakalara sürülme durumunun onları daha alt düzeylerde vurmasından kaynaklanır. Daha öncekilerin aksine, kültürel sermaye bakımından zengin sınıf fraksiyonları (örneğin BEPC, bakalorya veya bir yükseköğretim diploması sahibi olanların oranıyla ölçülmüş olan), gençleşmeyi içine alan ve çoğunlukla dişilleşmeyle ve diplomalıların oranının yükselmesiyle kendini gösteren çok güçlü bir büyüme yaşadılar (büyüme oranının en genç kuşakta kategorinin geneline göre en az olmasından dolayı sürecin durmuş gibi göründüğü mühendislerden farklı olarak). Bu sürecin en tipik kategorileri, birbirine bağlı farklı süreçlerin, özellikle de en genç kuşakta istisnai biçimde yoğunlaştığı ticari işletme ve büro çalışanları, teknisyenler, orta ve üst düzey yöneticiler, ortaokul ve lise öğretmenleri, ilkokul öğretmenleri ve özellikle de üniversite hocalarıdır. Dikkate değer diğer bir özellik de, belirlenmiş bir *numerus clausus* politikası pahasına, sayıca artışlarını ve dişilleşmelerini sınırlayabilmiş ve yine aynı şekilde nadirliklerinin azalmasının yanı sıra bilhassa unvan sahiplerinin artışının ve daha çok mevki sayısına göre unvan sahibi fazlasının körüklediği mevkinin az ya da çok kritik bir yeniden tanımlanmasından kurtulabilmiş olan serbest mesleklerin göreceli istikrarıdır.

Bu morfolojik değişimlerin temelinde yatan yeniden üretim stratejilerinin değiştirilmesi, bir taraftan bağımsız denilen gelir kategorilerinde maaşların payının artmış olmasıyla, diğer taraftan da elinde daha çok iktisadi sermaye bulunduran pat-

ronların aksine sermayelerini iktisadi olduğu kadar kültürel olarak da elde tutmak isteyen üst düzey yöneticilerin mal varlıklarının ve yatırımlarının çeşitlenmesiyle belli olur. Patronların gelirlerindeki maaş, aylık ve ödeneklerin payı 1956'da %12,9 iken, 1965'te %16,4'e yükselmiştir; 1975 yılında bu oranın, gruplandırmalar değişmiş olsa bile zanaatkâr ve küçük esnaf gelirlerinin %19,2'sini, sanayici ve büyük tüccar gelirlerinin ise %31,84'ünü temsil ettiğini biliyoruz (tarım işletmecilerinde, tersine, bu pay hemen hemen sabit kalmıştır: 1956'da %23,8, 1965'te %23,5 ve 1975'te de %24,8'dir). Öte yandan, 1975'te kırsal ya da kentsel mülk geliri ve menkul gelirlerinin özel sektör üst düzey yöneticilerinin zenginlik kaynağındaki payının (%5,9) kamu sektörü üst düzey yöneticilerininkinden (%2,7) daha yüksek olduğunu biliyoruz (A. Villeneuve tarafından bildirilen veriler).

Tablo 11 - Farklı sınıfların ve sınıf fraksiyonlarının morfolojik evrimi ve malvarlığı yapısı (1954-1975)

			Gelişme endeksi 100 üzerinden 1954'de				Eğitim sermayesinin evrimi						İktisadi sermaye				
			Tümü		20-34 yaş arası		1962'de diploma Sahiplerinin oranı			1975'te diploma Sahiplerinin oranı				Şu gelirlere sahip olan hanelerin oranı (1970)			
	1975'teki hacim	1975'teki erkek oranı (%)	Tümü	Yalnız erkek	Tümü	Yalnız erkek	BEPC	Bakalorya	Üniversite ve Grande Ecole	BEPC	Bakalorya	Üniversite ve Grande Ecole	1975'te hane başına düşen ortalama gelir (Frank)	Ücret ve maaşlar	Sanayi ve ticaret gelirleri	Kentsel mülk geliri	Taşınmaz değerler
tarım işçileri	375 480	88,4	32	33	27	27	0,5	0,2	0,1	2,7	0,6	0,3	27 740	86	1,5	0,8	6,3
tarım işletmecileri	1 650 865	65,7	42	46	26	31	0,9	0,5	0,2	3,5	0,9	0,6	22 061	19,3	5,3	6,4	16,5
vasıfsız işçiler	1 612 725	61,9	143	115	146	108	0,4	0,1	0	2,9	0,7	0,4	27 027	93,4	1,3	2,3	3,3
yarı vasıflı işçiler	2 946 860	73,2	162	167	185	186	1	0,2	0,1	3,5	0,5	0,2	35 515	97,7	2,2	2,4	3,6
vasıflı işçiler	2 985 865	86,5	112	126	120	128	2,1	0,5	0,1	5,5	0,7	0,3	39 527	98,2	2,2	2,7	3,6
ustabaşılar	443 305	94,1					6	1,7	0,5	10,4	2,5	1,1	56 692	99,5	1,4	4,1	6,7
büro çalışanları	3 104 105	35	191	141	218	168	11,5	2,9	1,2	19,6	5,3	2,6	42 785	98,8	2,1	5,1	8,6
ticari işletme çalışanları	736 595	40,6	167	138	183	158	6,5	3,6	1,3	13,4	5,2	2,2	46 196	97,5	3,4	8,9	9,5
zanaatkârlar	533 635	88,1	71	77	81	88	2,8	1	0,5	6,1	1,8	1,3	50 335	34,1	96,9	12,9	14,2
küçük esnaf	912 695	51,8	73	78	73	81	4,7	2,4	0,9	9,3	3,7	2,3	60 160	24,3	93,2	20,2	19,2
orta düzey idari işler yöneticileri	970 185	55,1	182	132	218	152	20,1	11,6	5,3	26,5	12,8	9	73 478	99,3	4	11,1	17,5
teknisyenler	758 890	85,6	393	367	417	374	16,3	7	2,7	25,8	9,6	6	59 003	98,5	2,4	5,8	8,7
sağlık ve sosyal hizmet görevlileri	298455	21	269	261	345	340	9,7	7,7	6,1	17,7	18,1	20,3	53 450	84,2	-	10	12,4
ilkokul öğretmenleri	737 420	36,5					10	55	14,5	11,3	39,4	29,4	54 013	96,7	0,9	7,6	10,4
sanayiciler	59 845	86,5	66	71	66	65	8,5	6,7	7,5	12,9	6,1	6,3	132 594	83	26	34,7	40
büyük tüccarlar	186 915	69,2	103	100	98	95	9	7,3	5,7	14,6	9,1	6,3	132 435	64	47,5	29,7	30,2
üst düzey idari işler yöneticileri	653 755	83,9	236	217	293	254	15,5	18,9	25,5	19,3	16,2	32	107 342	99,6	3,6	15,2	27,7
mühendisler	256 290	95,6	338	305	272	263	7,3	9	59,8	10	18,1	63,2	105 989	98,7	3,1	15,5	30,4
ortaokul, lise ve üniversite hocaları	377 215	53	469	402	612	517	2,7	10,8	71,4	3,6	8,4	77,7	87 795	97,6	2,1	10,4	21
serbest meslek sahipleri	172 025	77,8	143	130	145	137	4,5	10,3	65,1	4,2	6,2	79,9	150 108	41	17,5	30,3	40,6

Kaynak -INSEE: Recensements de 1954, 1962, 1968 et 1975; eğitim sermayesinin evrimi için bkz.: INSEE, *Recensement général de la population de 1968 : résultats du sondage au 1/20ème pour la France entière.* Formation, Paris, Impr. nationale, 1971 (bu fasikül aynı zamanda 1962 dair eğitim istatistiklerini de kapsamaktadır) ; ve bkz. INSEE, *Recensement de 1975,* Tableau de la population totale de plus de 16 ans par catégorie socio-professionnelle, âge, sexe, diplôme d'enseignement général ; gelirler için bkz. : INSEE, *Enquêtes revenus 1975 ve 1970.*

Tablo 12 - Farklı sınıfların ve sınıf fraksiyonlarının morfolojik evrimi ve malvarlığı yapısı (1954-1968)

	Kategorinin hacmi (1968) Tümü (1)	Kategorinin hacmi (1968) Yalnız erkek (1)	Kategorinin gelişme endeksi (100 üzerinden 1954'de) Tümü (1)	Kategorinin gelişme endeksi (100 üzerinden 1954'de) Yalnız erkek (1)	35 yaşın altında olanların gelişme durumu (100 üzerinden 1962'de) (1)	Eğitim sermayesi Diploma sahiplerinin oranı (erkek, 1968'de) BEPC (1)	Bakalorya (1)	Yüksek eğitim (1)	Gelirler miktarı (1965) (birincil gelirler) (2)	Hane başına düşen ortalama mal varlığı (1-1-1966) (3)	Şu gelirlere sahip olan hanelerin oranı (1970) Menkul değerler (4) 1965	Kentsel mülkler (4) 1965	Portföy (5) 1966	Taşınmaz mallar (5) 1966	Gelirlerin Yapısı (1965) Çalışma geliri (2)	Transferler (2)	Şirket gelirleri (2)	Sermaye gelirleri (2)	Gelirlerin yapısının evrimi Maaş ve ödenekler (4) 1956	Maaş ve ödenekler (4) 1965	Kırsal, kentsel Mülkler ve Menkul değerler(4) 1956	Kırsal, kentsel Mülkler ve Menkul değerler(4) 1965
tarım işçileri	588 200	527 200	51	54	67	1	0,4	0,2	9 859 F	-	10,2	2,3			59,5	29,8	9,2	1,5	96,7	95,9	1,4	1,8
tarım işletmecileri	2 459 840	1 527 780	62	65	72	1,6	0,7	0,4	23 854 F	-	27,6	5,2			6,9	10,9	78,5	3,7	23,8	23,5	16,4	9,9
işçiler	7 698 600	6 128 840	119	123	116	2,3	0,4	0,2	14 811 F	35 000 F	4,8	2,9	3,2	39	66,7	27,9	4,6	0,8	98	97,5	0,8	0,8
ticari işletme ve büro çalışanları	3 029 900	1 188 300	146	121	133	14	3,7	1,5	16 149 F	46 000 F	11,8	6	6,6	40,8	69,6	23,2	5,4	1,8	95,9	95,9	2,6	2,1
orta düzey yöneticiler	2 014 000	1 197 360	177	168	151	19	16,5	7,7	26 887 F	92 000 F	14	8,1	8,5	50,3	73,1	18,5	6,8	1,8	91,6	94,4	4,9	2,1
zanatkarlar	622 800	532 340	85	88	109	4,1	1,5	1	-	-												
küçükesnaf	1 028 160	515 440	81	85	107	6,7	2,8	1,4	-	-												
büyük tüccarlar	213 500	143 840	116	110	148	12,1	8	5,2	-	-												
sanayiciler	79 160	68 940	93	93	98	10,8	6,1	7,5	-	-												
sanayi ve ticaret patronları	1 943 620	1 360 560	86	96	110	6,4	3	1,9	45 851 F	-	}28,6	20,7			7,1	6,4	79,2	7,3	12,9	16,4	7	6,7
serbest meslek sahipleri	142 520	114 920	119	112	122	5,1	6,3	76,8	}58 021 F	-					}56,5	9,6	28,9	5	71,8	73	9,4	6
üst düzey yöneticiler	840280	691 680	196	183	144	12,6	13,3	45		214 000 F	38,2	18,9	33,1	66,3								

Kaynak - (1) INSEE *Recencements;* (2) H. Roze, Prestation sociales, impot direct et échelle des revenus, *Economie et statistique*, Şubat, 1971; (3) P. L'Hardy, Les disparités du patrimoine, *Economie et statistique*, şubat, 1973; (4) G. Balanderier, Les revenus des ménages en 1965, *Collections de l'INSEE,* M. 7, Aralık, 1970; (5) P. L'Hardy, Strucrure de l'épargne et du patrimoine des ménages en 1966, *Collections de l'INSEE*, M.13, Mart 1972.

İktisadi sermayenin eğitim sermayesine tahvili, iş dünyası burjuvazisine, mirasçılarının bir kısmının ya da tümünün konumlarını devam ettirmeyi, onlara sanayi ve ticaret işletmelerinin kârlarından, ranttan daha iyi gizlenmiş -ve kuşkusuz daha emniyetli- bir kendine mal ediş tarzı olan maaş biçiminde pay almalarını mümkün kılarak sağlar. İşte bu nedenle, 1954 ile 1975 yılları arasında konumlarını diplomalarına borçlu olan ücretlilerin, yöneticilerin, mühendis, üniversite hocaları ve entelektüellerin (özel sektör yöneticileri gibi gelirlerinin önemli bir kısmını çalışmalarından elde edebilenlerin) payı çok güçlü bir biçimde büyürken, sanayicilerin ve büyük tüccarların göreceli payı, birdenbire azalmıştır (bkz. tablo 13). Aynı şekilde, birçok küçük ticaret veya zanaat işletmesinin ortadan kaybolması, eyleyicilerin her durumda tekil koşullarına bağlı mantıklara göre gerçekleştirdikleri ve farklı orta sınıf fraksiyonlarının ağırlığının dönüşmesiyle sonlanan, az ya da çok başarılı olmuş bir tahvil faaliyetlerini gizler (bkz. Tablo 14): Burada da ilkokul öğretmenlerinin, teknisyenlerin ya da sağlık ve sosyal hizmet görevlilerinin oranı büyüdüğü hâlde çiftçilerin payı gibi küçük esnaf ve zanaatkârların payı da belirgin bir biçimde düşer. Bunun ötesinde, bir meslek grubunun göreceli morfolojik istikrarı, dönem başında grupta bulunan eyleyicilerin (veya çocuklarının) *yerlerinde tahvilinden* ve/veya başka gruplardan gelen eyleyiciler tarafından yerlerinin doldurulmasından doğan bir yapı dönüşümünü gizliyor olabilir. Böylece, örneğin krize karşı koyabilmelerini bir oranda hane tüketimlerinin artmasına borçlu olan bireysel küçük işletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun (%93) tüccar kategorisi içindeki toplam hacminin nispeten hafifçe düşüşü, bu mesleğin yapısındaki değişimi gizler: Gıda veya giyim ticaretinin -büyük mağazaların rekabetinden özellikle kötü etkilenen- durgunluğu veya azalması, otomobil, ev eşyası (mobilya, dekorasyon vb.), özellikle de spor, eğlence ve kültür (kitapçı, plakçı vb.) ve ecza ticaretinin büyümesiyle neredeyse telafi edilir. Krizden en çok etkilenen bakkal dükkânlarının ve köy fırınlarının kapanmaları durumunda bile, diyet ürünleri, yöresel doğal ürünler, organik gıda mağazaları veya eski usul

ekmek yapımında uzmanlaşmış fırınların açılışı ve bunların birlikte varlıklarını sürdürebilmeleri göz önüne alınırsa, beslenme sektörünün içinde rakamların dile getirdiği gelişimin, mesleğin sürekli olarak yeniden tanımlanmasına yol açacak birtakım dönüşümleri maskelediği tahmin edilebilir. Ticari işletmelerin doğasındaki bu dönüşümler -aynı dönemde gelirlerin artması ve belki özellikle eğitim sistemine ulaşma şanslarının yapısının ötelenmesiyle sağlanan kültürel sermayenin artışıyla bağıntılı olan hane tüketim yapısı ile ilişkili olan- mal sahibi ve yöneticilerin kültürel sermayelerindeki yükselişe diyalektik olarak bağlıdır. Tüm bunlar, zanaatkârlar kategorisinin az çok tüccarlarınkine benzer dönüşümler geçirdiğini ve iktisadi bir varlığa olduğu kadar kültürel bir sermayeye de sahip olunmasını gerektiren lüks zanaatının ve sanat zanaatının, geleneksel zanaatın en az teşvik edilen katmanlarının çöküşünü telafi ettiğini bize düşündürtmek için yeterlidir. Bu orta kategorilerin hacminin küçülmesine eğitim düzeyiyle ölçülen bir kültürel sermaye yükselişinin eşlik ettiğini anlıyoruz.

Tablo 13 - Egemen sınıf içinde morfolojik değişimler

	Yapı (%)				Yıllık değişim oranı (%)			Kadınların oranı (%)			
					1954	1962	1968				
	1954	1962	1968	1975	1962	1968	1975	1954	1962	1968	1975
Büyük tüccarlar	22	17	16,4	11	-1,5	0	-4,2	29,2	30,2	32,9	30,8
Sanayiciler	11	7,9	6,3	3,5	-0,6	3,3	-1,7	14,9	14,2	13,7	13,5
Serbest meslek sahipleri	14,6	12,3	10,9	10,1	0,5	2	2,9	15,6	17,3	19,3	22,2
Üst düzey idari işler yöneticileri	33,5	37	35,3	38,3	3,9	3,1	5,3	8,6	11,1	13,4	17,1
Mühendisler	9,2	13,5	14,5	15	7,8	5,1	4,7	2,1	3,2	3,4	4,4
Edebi ve bilimsel meslekler	9,7	12,3	16,6	22,1	5,7	9,3	8,5	39,9	43	44,7	47

Tablo 14 - Orta sınıf içinde morfolojik değişimler

	Yapı (%)				Yıllık değişim oranı (%)			Kadınların oranı (%)			
					1954	1962	1968				
	1954	1962	1968	1975	1962	1968	1975	1954	1962	1968	1975
Zanaatkarlar	14,6	11,2	9,3	11	-2,1	-0,5	-2,1	18,3	16	14,7	11,9
Küçük esnaf	24,1	20	15,4	11,3	-1,2	-1,7	-1,7	51,7	51,3	50,2	48,2
Ticari işletme çalışanları	8,5	9	9,4	9,1	9,1	3,4	2,4	52,0	57	57,7	59,4
Büro çalışanları	31,3	33,2	35,7	38,5	1,9	3,9	3,0	53,0	59,4	61,9	65
Orta düzey idari işler yöneticileri	10,2	11	11,1	12	2,0	2,8	3,9	24,6	31,9	34,9	44,9
İlkokul öğretmenleri	7,4*	7,4	8,4	9,1	4,1*	4,9	4,0	68,3*	65,1	62,7	63,5
Teknisyenler	3,7	6,1	8	9,4	7,5	7,5	5,2	7,1	7,9	11,3	14,4
Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri		1,9	2,6	3,7		7,8	8,1		84,8	83,2	79

*Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri dahil olmak üzere

Kaynak : L. Thévenot, Les catégories sociales en 1975 : l'extension du salariat, Economie et statistique, 91, temmuz-ağustos 1977, s.4-5. Bu tablonun verileri 1954 ve 1962 genel sayımlarının, 1968 çeyrek sondajının ve 1975 1/5 sondajının sonuçlarını yansıtır. Bu veriler bu dönem üzerine sahip olunan en kesin bir biçimde kıyaslanabilecek olanlardı.
1954-1975 arası aktif nüfusun belirgin bir biçimde dönüştüğünü biliyoruz: tarım işçilerinin ve tarım işletmecilerinin oranı % 27,6'dan %9,3'e düşmüş ve işçilerin oranı hafif bir biçimde artmış (%33,8 ve % 37,7), orta sınıfın maaşlı kesiminin artması sonucu (bkz. Tablo 14) , orta sınıfın bütünü güçlü bir artış oranına sahip olmuş (toplam aktif nüfus içinde %27'den, %37'e) ve egemen sınıfın efektifleri %4,3'den %7,8'e yükselmiştir.

Lüks tüketim mallarının, kültürel veya sanatsal malların zanaatkâr ve tüccarları, "butik" işletmecileri, ihraç fazlası malların satıcıları, giyim eşyası, egzotik takı veya rustik eşya satıcıları, plakçılar, antikacılar, dekoratörler, tasarımcılar, fotoğrafçılar ve hatta lokantacılar veya gözde olan "kafe"lerin patronları, Provencelı "çömlekçiler", avangart kitap satıcıları (öğrenciliğin niteleyici bir özelliği olan eğlence ile iş, militanlık ile amatörlük arasında ayrım gözetmeme hâlini, eğitim sonrasında sürdürme olgusuna göbekten bağlı olan), yani bütün bu kültürel mal ve hizmet satıcıları, başarının en az ticari mallarının doğası ve niteliğine olduğu kadar, satıcının ve ürünlerinin çok ustaca yapılmış keyfî ayrış(tır)masına bağlı olduğu belirsiz mesleklerde, teknik yeterliğin egemen sınıfın kültürüne aşinalıktan, ayrıma ve beğeniye dair işaret ve amblemleri iyi bilmekten daha az önemli olduğu bir kültürel sermaye karşılığında en üstün verimi elde etmenin yolunu gönüllerince bulurlar. Zira tüm bu özellikler,

kültürel yatırım yönünden kuvvetli olan ve ailenin doğrudan aktardığı kültür mirasını kâra dönüştürmeyi sağlayan bu yeni zanaat ve ticaret tipini, okulda elenmiş egemen sınıf çocuklarına bir sığınak olarak kullanılmaya elverişli duruma getirir.

Anlama Zamanı

Diplomaların enflasyon sürecinin (tüm sınıf ve sınıf fraksiyonlarını -okuldan en fazla faydalananlar başta olmak üzere- okuldan faydalanmayı sürekli arttırmaya ve böylelikle de unvanların aşırı üretimine katkıda bulunmaya giderek daha çok zorlayan) ve bununla bağıntılı değer kaybı sürecinin etkilerinden en önemlisi, şüphesiz, değer kaybına uğramış unvanları ellerinde bulunduranların, miras aldıkları konumları ellerinde tutmak veya vaktiyle söz konusu unvanlar ile mevkiler arasındaki ilişkinin temin ettiği şeyin gerçek muadilini unvanlarından sağlamak için harekete geçirdikleri stratejiler bütünüdür.

Bu anlamda, kesin teknik tanımların ortaya koyduğu şu mülkiyet unvanlarından ziyade, soyluluk unvanına daha yakın olan eğitim unvanlarının temin ettiği şeyin, toplumsal deneyimde, bir konumu işgal etme hakkı ve onun gereklerini yerine getirme yeterliğinden daha da fazla ve hatta başka bir şey olduğunu bilerek, değer kaybetmiş unvanların sahiplerinin, hem nesnel (bu unvanlar onların *toplumsal kimliklerinin* oluşumunda büyük paya sahip olduğu için) hem de öznel olarak sıkı sıkıya özdeşleştirildikleri unvanların değer kaybını fark etmeleri ve kendilerine itiraf etmeleri oldukça güçtür. Ancak, unvanlar ve mevkilerin *adsal değerine* sarılma eğilimindeki onur koruma kaygısı, nesnel bazı mekanizmaların yardımı olmasaydı bu değer kaybını görmezden gelmeyi teşvik etmeye ve dayatmaya yetmezdi. Bu nesnel mekanizmalardan en önemlilerinden biri, unvanlar pazarının yeni hâlinde, nesnel değerlendirme olasılıklarının daha önceki bir durumuna denk düşen algılama ve değerlendirme kategorilerini uygulamaya iten habitus hysterisis, bir diğeri ise eğitim unvanların değerinin azalmasının daha yavaş bir ritimle işlediği görece özerk pazarların varlığıdır.

Hysterisis etkisi, eğitim sistemine uzaklık arttıkça ve eğitim unvanları pazarı hakkındaki bilgi zayıf ve soyut olduğu surette daha da belirginleşir. Miras alınmış kültürel sermayeyi oluşturan bilgilerin en değerlilerinden biri, eğitim unvanları pazarındaki dalgalanmaların pratik ve bilimsel bilgisidir: Eğitim pazarında miras alınmış kültürel sermayeden veya iş pazarında eğitim sermayesinden en iyi verimi elde etmeyi sağlayacak olan doğru yatırım bilincidir [*le sens de placement*]: pazarın bir önceki durumunda en yüksek faydaları getirmiş olan okul değerlerine takılıp kalmak yerine, geleceğin bölüm veya kariyerlerine doğru yol almak için değer kaybına uğramış bölüm veya kariyerleri zamanında terk etmek gibi. Algılama ve değerlendirme kategorilerinin hysteresisi değerini yitirmiş eğitim unvanlarının sahiplerinin bir anlamda kendi aldatmacalarının suç ortaklarına dönüşmesine yol açar. Kendilerine verilen ve değerini yitirmiş eğitim unvanlarını -tipik bir *allodoxia* etkisiyle nesnel olarak kabul etmeye değer atfederler: Böylelikle nominal maaşlarının değişmemesinin ardında yatan reel maaşlarının azalması durumunu çok uzun zamandan beri bilinen unvanlar pazarında bilgiden en çok mahrum olanların, harcanan okul yıllarının karşılığında aldıkları öğrenim belgelerine (ki sosyal sermaye yokluğunda, diplomaların değer kaybından en çok etkilenen bunlar olsa da) değer atfetmeye devam edebilmeleri açıklanmış olur.

Habitus histerisislerinin arttırdığı unvan değerinin eski temsiline bağlanıp kalmak, kuşkusuz unvanların değer kaybından kurtulabildikleri (en azından görünüşte) pazarların varlığına katkı yapar; gerçekte okulla ilgili herhangi bir unvana nesnel ya da öznel olarak atfedilen değer, ancak bu unvanın sağlayabileceği toplumsal kullanımların bütününde ortaya konabilir; unvanların, örneğin ailenin, komşuların, okul ("dönem") arkadaşlarının, iş arkadaşlarının tümü gibi, en doğrudan güvenilen gruplar çevresinde gerçekleştirilen değerlendirilmeleri böylece değer kaybının etkilerini gizlemeye katkıda bulunur. Tüm bu bireysel ve kolektif yanlış-tanıma etkilerinin yanıltıcı hiçbir yanı yoktur çünkü bunlar gerçekte pratikleri ve özellikle de unvanlar

veya mevkiye öznel olarak atfedilen değeri nesnellik içinde ifade etmeyi veya yeniden kurmayı amaçlayan ve reel yeni değeri belirlemeye katkıda bulunabilen bireysel ve kolektif stratejileri yönlendirebilirler.

Eğitim unvanlarının pazar değerinin belirlendiği işlemlerde, iş gücünü satanların güçlerinin (sosyal sermayelerini bir kenara bırakırsak) eğitim unvanlarının değerine göre değiştiğini ve bu durumun (yeni konumların tersine, yerleşik konumlarda rastlanan) unvan ile mevki arasındaki ilişki ne kadar kodlanmışsa o kadar kesin olduğu göz önüne alınırsa, eğitim unvanlarındaki değer kaybının mevki sahiplerinin çıkarlarına hizmet ettiği görülür. Eğer unvan sahiplerinin, unvanların nominal değerleriyle bir çıkar (yani, önceki durumda yasal olarak sağladıkları) ilişkilerinin olması mevki sahiplerinin, diplomaların reel değerleriyle, yani unvan sahibi olanlar arasındaki rekabet içinde söz konusu anda belirlenen değerle bir çıkar ilişkisine sahip olmalarını beraberinde getirir (işletmeler tarafından çoktandır hayata geçirilmiş olan tüm niteliksizleştirme stratejilerine eklenen bu tarz bir yapısal niteliksizleştirmenin tüm sonuçlarıyla birlikte). Diplomalar arası hiyerarşide diplomanın nispi değeri azalıp değerini kaybettikçe daha da eşitsiz hâle gelen bu mücadele, diploma sahibinin, diplomasının değerini korumak için, iş gücünü arz edilen bedel üzerinden satmayı reddetmekten başka çaresi olmayabilir (işsiz kalmayı seçmek burada bireysel bir grev anlamı kazanır).[36]

36 İş arz ve taleplerinin evriminin incelenmesi, kısmi ve tamamlanmamış olmakla birlikte, eyleyicilerin beklentileri ve onlara gerçekte önerilen işler arasındaki mesafe hakkında bize şüphesiz bir fikir verir: 1958 Eylülünden 1967 Eylülüne kadar iş arayanlarda 18 yaşından küçük olanların sayısı neredeyse üçe katlanırken, iş arzlarının sabit kaldığını görüyoruz; büro çalışanları ve benzerleri söz konusu olduğunda bu mesafe daha da önemlidir: Büro çalışanları ile ilgili talepler, toplam talebin %30,2'sini oluştururken büro çalışanlığı için iş arzları toplam iş arzının %3,3'üne denk düşer. İş arayan gençlerin çoğu en az kendi niteliklerine uygun bir iş bulabilmek endişesinde oldukları kadar beklentilerine uygun bir maaş alabilme endişesine de sahiptirler. Gençlerin %44'ü niteliklerine uygun olmayan bir işi %35'i de hak ettilerini düşündükleri bir maaştan daha azını kabul etmeyeceklerini ifade etmişlerdir (bkz. Mangenot, N. Alisé, F. Remoussin, *Les jeunes face à*

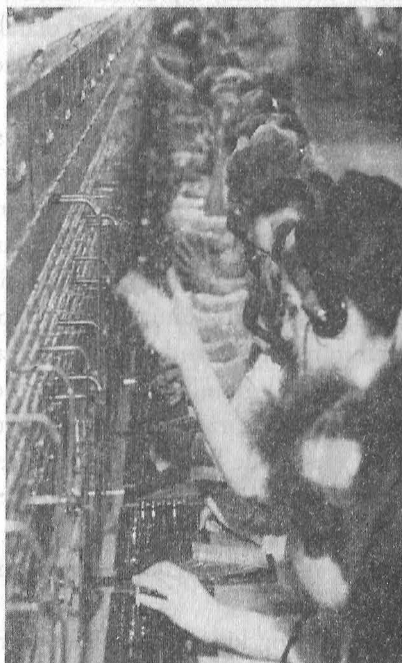
Kandırılmış Bir Kuşak

Diplomaların enflasyonu evresinde eğitim sisteminin yarattığı beklentiler ile gerçekte sunduğu olanaklar arasındaki mesafe, bir eğitim kuşağının üyelerinin tümüne, diplomalarının nadirliğine ve toplumsal kökenlerine göre birbirinden farklı derecelerde etki eden yapısal bir olgudur. Ortaöğrenime yeni katılan sınıflar, bu yere ulaştıklarında, mahrum kaldıkları dönemde ortaöğrenim diğerlerine ne sağlıyor idiyse onu ummakla yetinmeye mahkûm olurlar. Başka bir zamanda başka bir kesim için, nesnel olasılıklarla bire bir örtüştüğünden dolayı tümüyle gerçekçi olan bu beklentiler, çoğu zaman okul pazarı veya iş gücü pazarının verdiği hükümlerle er ya da geç yalanlanmış olur. "Özgürleştirici okul" ideolojisini, o zamana kadar bilmeden veya pek üzerinde düşünmeden kabul eden halk sınıflarının, daha değersiz branşlara sürülme ve elenmeleriyle, okulun muhafazakârlığını keşfetmeleri için ortaöğrenimden geçmelerinin gerekmesi, "okulda demokratikleşme" denen şeyin en azından tek çelişkisi değildir. Beklentiler ve imkânlar arasındaki yapısal mesafeden, yani eğitim sisteminin vadeder göründüğü veya geçici olarak önerdiği toplumsal kimlik ile okul sona erdiğinde iş piyasasının gerçekten arz ettiği toplumsal kimlik arasındaki farktan kaynaklanan kolektif düş kırıklığı, çalışma yaşamına ısınamamanın ve gençlik "karşı kültürü"ndeki tüm retlerin ve tüm kaçışların kökenindeki *toplumsal sınırlılığın reddine* ilişkin dışa vurumların kaynağını oluşturur. Hiç şüphesiz bu uyuşmama durumu -ve bundan doğan düş kırıklığı- toplumsal sınıflara göre nesnel ve öznel olarak değişen farklı biçimler alır.

---

l'emploi, Paris, Ed. universitaires, 1972, s. 230).

Böylece işçi sınıfının çocukları için, ortaöğretime ve çalışma dünyasının zorunluluklarından ancak geçici olarak sıyrılmış belirsiz "öğrenci" statüsüne geçiş, toplumsal yazgıyı neredeyse her zaman kendiliğinden, bazen de çaba göstererek (tıpkı erkek statüsüne erişmelerini madene inmekle bir tutan madenci çocukları gibi) kabullenmeye iten beklentiler ve imkânlar diyalektiği içine, "tutunamayanların" da dâhil olmaları sonucunu getirmiştir. Yarı vasıflı işçi veya postacı rolüne razı lise mezunları gibi sınıf düşmenin en göze çarpan kurbanlarının daha keskin bir şekilde hissedip ifade ettikleri çalışma yaşamından memnuniyetsizlik, bir bakıma bütün bir kuşak için geçerlidir ve şayet yeni kaçış, hak arayışı ve mücadele biçimleriyle, sendikal ve siyasi mücadelenin geleneksel örgütlenmeleri tarafından çoğu zaman yanlış anlaşılmış bir biçimde ifade ediliyorsa, bunun sebebi, söz konusu durumun "işteki konum"dan ibaret olmayıp bundan fazlası olmasıdır. Kazandırdıklarını pula çeviren bir eğitim ve toplum sistemi tarafından, toplumsal kimlikleriyle ve kendi haklarında sahip oldukları imgeleriyle ilgili olarak derinden sorgulandıktan sonra kişisel ve toplumsal bütünlüklerini ancak bu hükümleri toptan reddederek onarabileceklerdir. Sanki artık asıl mevzunun pek de eskiden olduğu gibi eğitim sisteminin teşvikiyle kişinin yeteneğinin sınırlılığına yüklenebilirmiş gibi yaşanan bireysel bir başarısızlık değil de, eğitim sisteminin işleyiş mantığı olduğunu fark etmişlerdir. Kendinden önceki kuşağın elde etmiş olabileceğinden daha da azına mahkûm edilmiş bu kandırılmış ama gözü açılmış kuşağın tümünü etkileyen yapısal niteliksizleşme, eğitim sisteminin onda uyandırdığı hınçla karışık isyanı bütün kurumlara yaymaya eğilimli kılan bir çeşit kolektif düş kırıklığının ana kaynağıdır. Bu tarz kurumsallık karşıtı ruh hâli (ideolojik ve bilimsel eleştiri ile beslenen) son kertede, bir bakıma toplumsal düzenin zımni ön yargılarının bir tür ifşasına, öne sürdüğü bahislerin ve aşıladığı değerlerin *doksik* [doxique] benimsenişinin pratikte askıya alınmasına ve işleyişinin koşulu olan yatırımların reddine varır.

Anlaşılıyor ki, sadece aileler içerisinde değil eğitim kurumunda, siyasi veya sendikal örgütlerde ve belki özellikle de iş

ortamında otuz yıl önce işe elinde bir öğrenim belgesi, sertifika ve bolca kültürel çabayla başvuran, kendi kendini yetiştirmiş eski kuşakların kendilerini, genç lise mezunlarıyla veya kuruma kendi kurum karşıtı mizaçlarını taşıyan yeni tarz otodidaktlarla karşı karşıya bulduklarında ortaya çıkan kuşaklar arası çatışma, çoğu zaman toplumsal düzenin temellerine dair bir hesaplaşma biçimini alır: alışılmış siyasi itirazlardan daha köklü ve aynı zamanda daha belirsiz olan ve romantik ilk kuşağın durumunu anımsatan bu düş kırıklığı, aslında küçük burjuva düzeninin temel dogmaları olan "kariyer", "statü", "terfi" ve "yükselmeye" savaş açar.

Düş Kırıklığına Uğrayanlar

"Önce anket yaptım. L.'nin anket yapan bir arkadaşını bulmuştum, Paris'teki tüm anket şirketlerinin listesi vardı. Telefon ettim, aylarca uğraştım, sonunda buldum. Birkaç ay sonra ses çıkmaz oldu, anket falan yoktu. İşsizlik parası alabiliyordum (ayda 1 000 F), yedi ay öyle yaşadık, sonra iki ay bağbozumunda çalıştık. Sonra yaklaşık yedi ay boyunca yeniden anket yaptım, geçici elemandım, istifa ettim, paso lezbiyenle doluydu orası, kadınlar işi binbir kaprisle veriyorlardı, bıraktım. Sonuçta dönüşümlü olarak çalışıyoruz. Böyle bir toplumda bana göre öncelikli olan iş değil. Çin'de olduğu gibi günde on saat çalışıyor olabilirdim (F., 24 yaşında, evli, lise mezunu, bir kaç ay edebiyat fakültesine devam etmiş, mirasyedi bir babanın oğlu)

"Bakaloryayı geçemeyince zaten köprüleri yaktık, öyle bir an geliyor ki artık yönlenebileceğiniz bir alan kalmıyor üstelik bulunan işler, işe yarar işler değil.

Hep pek de keyifli olmayan işler yaptığım için, arada birkaç ay da olsa ara verebilmek için para biriktiriyorum. Zaten kendimi kaptırmamak için bir süre ara vermeyi tercih ederim.

Bakalorya sınavını geçemeyince, tatilde yaz kampına gittim. Sonra Dreux'de bir gazetede iş buldum. Stajyer redaktör olarak çalışıyordum, iki ay sonra bana basın kartı vermeleri gerekiyordu; muhtemelen pek uyuşamadık ki beni dizgici yaptılar. Yazdığım her şey kuşa çevriliyordu. Fotoğraf da çekiyordum. Ancak işte güç ilişkileri vardı, yeterince mücadeleci değildim ve savaşmak istemiyordum. Altı ayın sonunda artık bana iş vermez oldular ben de bıraktım. Ardından kendimi memuriyet masalına kaptırdım ve PTT'de çalışmak için başvurdum. Üç hafta, zarf ayırmadaydım, acayip bastı, bilmediğim bir çalışma dünyasındaydım. İnsanlar değil ama aralarındaki ilişkiler, ispiyonculuk beni afallatmıştı, dayanışma yoktu. Üç ay sonra istifa ettim: beş yardımcıydık, biri birkaç günde kapının önüne koyuldu (15 dakika fazla mola vermiş) biz de hepimiz birden istifa ettik. En tuhafı da ne biliyor musunuz, bakalorya hakkını yeni kaçırmışsın, dersler de zaten hiçbir zaman ilgini çekmemiş; bir de bakmışsın entelektüel sayılıvermişsin.

Daha sonra İş Bulma Kurumu aracılığı ile bir iş buldum, sığır eti üreten bir firmada muhasebecilik işi. Bir prim meselesi oldu, herkese verilmiyordu, bir fırça yedikten sonra, bastım gittim. Orada da iki buçuk ay çalıştım. Eylül ayında bağbozumunda bir ay çalıştıktan sonra iş bulmak için İş Bulma Kurumuna gittim. Altı ay motorlu kurye olarak çalıştım. Yaptığım en kaçık iş buydu. Çekilmez bir iş, bir süre sonra mobiletin üstünde tamamen paranoyak bir haldesin, herkesin senin canına kastı var gibi geliyor, bıraktım, canıma tak etmişti.

İki ay işsizlikten sonra demiryollarına kayıt yaptırdım; tatil dönemi için işe alındım, elektronik rezervasyon yapıyordum (bilmem ne operatörü...), orada dört ay çalıştım, sonra ayrıldım çünkü kırda yaşamak istiyordum, hala oradayım" (G., 21 yaşında, Bakalorya D ile kaçırmış, baba polis memuru, anne ev hanımı)

Cf. C. Mathey, İş arayışı ve işsizlikzamanı, işsiz 50 genç çalışan ile görüşmeler. *L'éntrée dans la vie active*, Cahiers du Centre d'études de l'emploi, 15, Paris, PUF, 1977, s. 479-658

1962'de, 15 ila 24 yaşları arasındaki yarı vasıflı işçilerin yalnız %1,5'i BEPC, %0,2'si lise diploması veya bir yükseköğrenim diploması sahibiyken, 1975'te bu oranlar sırasıyla %8,2 ve %1,0'dır. 1962 yılından bu yana aralarında, en yaşlılar da dâhil olmak üzere, diploma sahibi olanların payının nispeten yüksek olduğu ticari işletme ve büro çalışanlarında, en yüksek diplomalara sahip olanların payı, gençlerde yaşlılara göre daha hızlı artmaktadır ve bunun sonucu olarak yüksek eğitim unvanlarının sayısı gençlerde yaşlılardakinden daha fazladır (1962'de 15 ila 24 yaş arasındaki ticari işletme ve büro çalışanlarının %25'i BEPC, %2'si lise diploması, %0,2'si bir üniversite veya Grande Ecole diploması sahibi olmasına karşılık bu oranlar 1975'te sırasıyla, %38, %8 ve %1,7'ydi; aynı oranlar en yaşlılarda ise sırasıyla %16,1, %3,3 ve %1,4'tür). Bu dağılımlardaki farklı kuşaklardan meslektaşlar arasındaki ilişkilerdeki tüm dönüşümlerin ötesinde, çoğu zaman değerini yitirmiş mevkilere (görevlerin otomatikleşme ve tamamen mekanikleşmesiyle birçok büro çalışanının büyük bürokrasinin vasıfsız işçisine dönüşmesi) geçmişe oranla daha değerli diplomalara sahip eyleyicilerin yerleşmelerinden doğan işle ilişkideki dönüşümleri göz önünde bulundurmak gerekir. Bunların hepsi yaşlıların biraz katı ciddiyetiyle gençlerin özellikle bohem yaşam stilinin bilindik nitelikleri olan sakal ve uzun saç birleşimiyle, şüphesiz bir boşverdimcilik olarak algılanan gevşekliği arasındaki karşıtlığın kuşaklar arasındaki basit bir uyuşmazlıktan daha başka bir şey olduğunu varsaymamız için yeterlidir.

Sınıf Düşmeye Karşı Mücadele

Okulun da bir parçası olduğu yeniden üretim biçiminin özgün çelişkisi, okulun *istatistiki* olarak hizmet ettiği sınıfın çıkarları ile bu sınıfa mensup olup da okul tarafından gözden çıkartılan, "tutunamayanlar" adını verdiğimiz, yani tüm haklara formel olarak sahip üyelerden beklenen formel unvanlardan yoksun oldukları için sınıf kaybına uğrama tehdidi altında olan kişilerin çıkarları arasındaki karşıtlıkta yatar. Bu tehdit altında olan kişilere "normalde", yani mevkiler ve unvanlar arasındaki bağlantının bir önceki hâlinde bir burjuva mesleği olanağı sağlayan diplomaların, bu sınıftan gelmedikleri için sahip oldukları diplomalarından tam verim elde edebilmek için gerekli sosyal sermayesi olmayanları eklemek gerekir. Bir yandan diğer sınıfların bu diplomalara erişim oranı artarken (mutlak sayılarda) diğer yandan burjuvazinin tüm çocuklarına (küçük-büyük, kız-erkek) bu diplomaları eşit elde etme olanağı sunulunca, unvanların aşırı üretimi ve bundan ileri gelen değer kaybı, yapısal bir süreklilik hâli alır. Kimilerinin sınıf kaybından kurtulmaya yeltenmek ve kendi sınıf güzergâhlarına geri dönmek için, kimilerinin ise kaybedilmiş bir güzergâhın yarıda kesilmiş seyrini uzatmak için uyguladıkları stratejiler, bugün toplumsal yapının dönüşümlerinin en önemli etmenlerinden biridir: Aslında, miras alınmış ilişkilerin sosyal sermaye sahiplerine diploma yokluğunu giderme veya toplumsal uzamın henüz az bürokratikleşmiş (toplumsal yatkınlıkların okulca güvence altına alınmış "yetkinlikler"den daha çok önem taşıdığı) bölgelerine yönelerek, diplomalarından azami verim alabilme olanağı veren bireysel telafi stratejileri ile diplomaları değerlendirmeyi ve bundan bir önceki durumda kendilerine sağlanmış olabilecek karşılığı elde etmeyi amaçlayan kolektif hak talebi stratejileri birleşir. Bunun sonucu ise, eski konumların yeniden tanımlanması veya yeni ve diplomadan yoksun "mirasçıları" sınıf kaybından korumaya elverişli konumların icadıyla çok sayıda *yarı-burjuva* konumun oluşturulması ve "sonradan görmelerin" değerini kaybetmiş diplomalarına yaklaşık bir karşılık sunmak olmuştur.

Diplomalıların sayısının artmasıyla bağıntılı olan diplomaların değer kaybından kaçınmak için eyleyicilerin uyguladıkları stratejilerin temelinde, belli bir zamanda nesnel olarak arz edilen olanaklar ile aslında başka bir nesnel olanaklar durumundan ibaret olan gerçekçi beklentiler arasındaki bazı durumlarda ve toplumsal konumlarda özellikle belirginleşen mesafe bulunur: Bu mesafe, çoğu zaman, nesnel bir potansiyel olarak önceki konumda ve bu konuma götüren güzergâhta kayıtlı bulunan bireysel ya da toplumsal güzergâha nazaran bir gerilemenin etkisidir. Bu "*yarıda kalmış güzergâh*" etkisi, tıpkı gerçekleşmeyen bir hamlede olduğu gibi, beklentilerin gerçek güzergâh üzerinde belirmesine sebep olur: Bir politeknisyenin ticari mühendis veya psikolog olan oğlunun veya torununun durumu veya hukuk lisansı diploması almış bir kimsenin, sosyal sermaye yokluğu nedeniyle kültür animatörü olması (yine son derece gerçek ve aslında sözcüğün sıradan anlamındaki gibi hayal ürünü olmayan bir güzergâh) buna örnek oluşturur. Yatkınlıkların en derininde kayıtlı bulunan bu bir çeşit boşa çıkmış vaat veya beklentinin imkânsız ama nesnel potansiyeli, tüm farklılıklarına rağmen, sınıfları açısından en olası güzergâhı izleme olanaklarını eğitim sisteminden elde edemeyen burjuva çocukları ile kültürel ve sosyal sermaye yokluğundan, diplomalarından pazarın farklı bir durumunda bu diplomaların onlara sağlayabileceklerini elde edememiş orta sınıf çocuklarını -yani yeni konumlara yönlenmekte özellikle zorlanan bu iki kategoriyi- birbirine yaklaştırabilecek olandır.

Aslında sınıf düşmekten kaçınmaya çalışanlar, taleplerine (toplumsal kaynağını diplomalar ve mevkiler arasındaki ilişkinin bir önceki durumundan alan) daha uygun yeni meslekler üretebilir ya da diplomalarının erişim sağladığı bu meslekleri yeniden tanımlama yoluyla değerli kılarak beklentilerine göre düzenleyebilirler.[37] Bir mevkiye, alışıldık mevki sahiplerinin

37 Çalışma sosyolojisinin bazı akımlarının içerdiği gerçekçi ve süreklilik arz eden temsile karşın hatırlatmak gerekir ki, mevki ne teorik anlamdaki mevkiye -yani yönetmelik, genelge ve örgütlenme şemalarında betimlenmiş etkinliğe- ne mevkiyi işgal eden kimsenin gerçek etkinliğinin gözlemlenme-

yanı sıra, farklı diplomalarla donanmış, teknik tanımıyla olduğu kadar toplumsal tanımıyla da ele alınan mevkiyle olan ilişkiye o ana kadar bilinmedik yeterlikler, yatkınlıklar ve zorunluluklar yükleyen yeni eyleyicilerin gelmesi, mevkinin zorunlu olarak dönüşümüne yol açar: Üst unvanlara sahip yenilerin gelmesiyle, gözlemlenen dönüşümler arasında en bariz olanlar o döneme kadar (sosyal yardım hizmetlerinde olduğu gibi) daha geniş kapsamlı meslekler (öğretim ve destek meslekleri çeşitlenmesini düşünelim) tarafından teorik ve pratik olarak yerine getirilen görevlerin bir kısmının özerkleşmesinin sonucu olan *iş bölümü artışı* ve çoğu zaman içeriklerinde olduğu kadar biçimlerinde de yeni beklentilerin ortaya çıkmasına bağlı olarak kariyerlerin yeniden tanımlanmasıdır. Tüm bunlar varsayımımız için yeterlidir. Bir mevkiyi işgal edenlerin eğitimle ilişkili niteliklerinin -ve buna bağlı her tür niteliğin- değişiminden kaynaklanan mevkinin yeniden tanımlanması sürecinde, mevkinin teknik ve toplumsal tanımının *esnekliği* arttıkça (mevkiler hiyerarşisi içinde yükselindiği ölçüde söz konusu esnekliğin artması muhtemeldir) ve yeni gelenlerin toplumsal kökeni yükseldikçe, yani bunlar sıradan küçük burjuvaların yaşamı ölçeğinde sınırlı, aşama aşama artan ve öngörülebilir ihtiraslarını kabullenmeye daha az eğilim gösterdikçe, mevkinin yeni tanımının kapsamı genişler. Hiç şüphesiz bu iki nitelik birbirinden bağımsız değildir: Aslında ister içinde bulundukları duruma kendi plasman bilinçleriyle ister içinde bulundukları duruma küçük düşme kaygısıyla yerleşik mesleklere yönelerek gelmiş olsunlar, sınıf düşme tehdidiyle karşı karşıya kalan burjuva çocukları, öncelikle eski mesleklerin

---

siyle betimlenebileceği gibi gerçek mevkiye ne de bu ikisi arasındaki ilişkiye indirgenebilir. Aslında, mevkiler, teorik tanımlarında olduğu kadar pratik gerçekliklerinde de, mevkiyi elinde bulunduranlarla üstleri veya astları veya komşu ve rakip mevkileri işgal edenlerle ve hatta kendi aralarında (örneğin eskilerin yeni gelenlerle, diplomalıların diplomasızlarla vb.) karşı karşıya getirebilen sürekli mücadelelerin konusudur. Bir mevkinin taliplerinin ya da sahiplerinin mevkiyi kendi niteliklerine aynen sahip olan kişilerin dışındakilerce işgal edilemeyecek bir şekilde fiilen ve/veya hukuken yeniden tanımlamakta çıkarları olabilir (bkz. ENA mezunlarıyla X mezunları veya -orta sınıf içinde- farklı kuşaktan hemşireler arasındaki mücadeleler).

en az tanımlı olanlarına ve yeni mesleklerin ortaya çıktığı iş kollarına yönelirler. Bu yaratıcı yeniden tanımlama etkisi, en fazla sınırları belirsiz ve yeterince profesyonelleşmemiş mesleklerde ve kültürel üretimin büyük kamusal ya da özel şirketleri gibi kültürel ve sanatsal üretimin en yeni iş kollarında (radyo, televizyon, pazarlama, reklam, sosyal bilimlerde araştırma vb.) gözlemlenir. Bu iş kollarında mevkiler ve kariyerler henüz eski bürokratik mesleklerin katılığına ulaşmamıştır ve işe alım, diplomalar üzerinden değil de hâlâ çoğunlukla referansla yani "ilişkiler" ve habitus benzerliği zemininde yapılır. Öyle ki kültürel üretimin büyük bürokrasilerinin sunduğu eğitim ile meslek arasındaki ara statülere erişme olasılığı daha fazla olan ve doğrudan iyi tanımlanmış ve uzun vadeli bir işe (örneğin üniversite hocalığı gibi) başlamak yerine söz konusu ara statülere uzun süre "tutunabilen" Paris burjuvazisi çocuklarının bu formel unvanların ("Institut des hautes études cinématographique" veya "Ecole technique de photo et de cinéma" diplomaları gibi) üzerine statünün reel unvanlarını eklemeyerek bu tür özel unvanları sunan mesleklere erişme ve başarılı olma olasılıkları daha yüksektir.[38]

> Kültürel üretim sistemine katılan farklı kategorilerin göreli ağırlığı geçtiğimiz son yirmi yıl içinde bir hayli dönüştü: Radyo, televizyon veya kamusal ya da özel araştırma kuruluşlarının (özellikle sosyal bilimler alanında) gelişmesinden doğan yeni üretici kategorileri -tıpkı öğretmen kitlelerinin özellikle alt tabakaları başta olmak üzere- önemli bir büyüme kaydettiler; oysaki sanatsal veya hukuki meslekler, yani entelektüel zanaat geriledi. Entelektüel yaşamı örgütleyecek bu yeni mercilerin (düşünce, çalışma kulüpleri vb.) gelişiminin ve kurumsallaşan yeni iletişim biçimlerinin (kolokyumlar, münazaralar vb.) eşlik ettiği bu morfolojik değişimler, yeni düşünce ve ifade biçimle-

38 Tıpkı doğrudan para yardımı yapma, örneğin erken edinilmiş bir miras veya ailenin sosyal sermayesinin zengin bir eşle evlilik yoluyla tahvili ve hatta iktisadi, kültürel ve sosyal sermayenin verim gücünün daha çok olduğu pazarlara yönelme gibi bu yeni stratejiler daha önce sınanmış stratejilere eklenir veya onların yerini alır (tıpkı eskiden ordu veya kilise gibi girişi ne iktisadi sermaye ne de kültürel sermaye sahibi olmaya bağlı olan sömürgelerde ve prestijli veya en azından saygın kurumlarda olduğu gibi).

rinin, yeni sorunsalların, entelektüel faaliyeti ve entelektüelin işlevini kavramanın yeni biçimlerinin taşıyıcısı olan iktisadi ve siyasi güçlerin taleplerine daha doğrudan bağımlı olan entelektüel üreticilerin ortaya çıkışlarını teşvik eder niteliktedir. Entelektüel çırak durumunda bulunan üniversite öğrencilerinin sayısındaki fark edilir artış ve tüm bir yarı-entelektüel meslekler kümesinin gelişimine eklenmesi gereken bu dönüşümler, temel sonuç olarak "entelektüel" üretimin, önceleri "burjuva sanatı"nın tek başına sahip olduğu şeyi, yani üretim ve yayma mercilerinin gelişim ve işleyişlerini doğrulayan ve öte yandan akademik ve entelektüel alanın çeperlerinde bir çeşit yüksek vülgarizasyonun ("yeni filozoflar"ın en uç örneğini temsil ettiği) ortaya çıkmasına yol açan yeterli derecede kayda değer bir kitleye sahip olması sonucunu doğurur. (Farklı sosyoprofesyonel kategorilerin evrimi hakkında bkz. L. Thévénot, "Les catégories sociales en 1975. L'extension du salariat", *Economie et statistique,* n° 91, Temmuz-Ağustos 1977, s. 3-31. Ağırlıklı olarak kadınları istihdam eden ve yeni mezunlar için iyi bir iş alanı sunan hukuk, maliye ve muhasebe, tanıtım danışmanları, mimarlık büroları ve benzer "işletmelere verilen araştırma ve danışma hizmetleri" sektörünün 1962 ile 1975 arasındaki düzenli gelişimi hakkında bkz. P. Trogan, "Croissance régulière de l'emploi dans les activités d'études et de conseils"; *Economie et statistique,* n°93", Ekim 1977, s.73-80.)

Fakat bu değişim biçimi için bakılması gereken en uygun şey, ortak özellikleri, aileden doğrudan aktarılan kültürel sermayeden (adabımuaşeret, iyi zevk veya fiziki çekicilik gibi) azami verim sağlamaları olan meslek gruplarıdır: Sanatsal ya da yarı sanatsal, entelektüel ya da yarı entelektüel meslekler, danışmanlık meslekleri (psikologlar, rehber öğretmenler, ortofonistler, estetisyenler, evlilik danışmanları, diyet uzmanları vb.), pedagojik ve parapedagojik meslekler (eğiticiler, kültür animatörleri vb.), takdim ve temsille ilgili meslekler (turizm animatörleri, hostesler, sanat rehberleri, radyo ve televizyon sunucuları, basın ataşeleri vb.) bu gruba dâhildir.

Boyutlarıyla olduğu kadar üsluplarıyla da geleneksel olarak, çoğunlukla sosyal sermaye ve bu sermayenin korunması için vazgeçilmez olan sosyallik teknikleri bakımından en zengin

> egemen sınıflara (aristokrasi ve eski burjuvazi) mensup olan erkeklerden (diplomatlar, bakanlık kabine üyeleri) beklenen görevlerden oldukça farklı olan kamusal ve özellikle özel bürokrasilerin içinde bulunduğu resepsiyon ve karşılama hizmetlerini uygulama zorunluluğu, bütün bir dişil meslekler grubunun ve *bedensel özelliklere ilişkin meşru bir pazarın* ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Bazı kadınların *cazibelerinden* mesleki bir yarar sağlayabilmeleri durumu ve böylece güzelliğin iş piyasasında bir değer kazanıyor olması, giyim, kozmetik vb. normların değişmesinin ötesinde, dişilliğin meşru imgesinin yeniden tanımlanmasıyla birlikte birtakım etik dönüşümlerin belirlenmesine kuşkusuz katkıda bulunmuştur: Kadın dergileri ve bedenin meşru kullanımının ve imgesinin tanımlanması konusunda meşruiyet kazanmış tüm merciler (uzmanlık okullarıyla, güzellik yarışmalarıyla vb.), en geleneksel kadın işlevlerini bürokratik normlar doğrultusunda yerine getirmek üzere, ciddiyetle programlanmış bir kariyere uygun olarak rasyonelce seçilmiş ve yetiştirilmiş olan bürokratik cazibe uzmanları tarafından ete kemiğe büründürülmüş bu kadın imgesini yaymaktadırlar.

Özellikle "danışmanlık" gibi, yürütülmesi yalnızca sınıfsal kültürel yetkinliğin rasyonelleşmiş bir biçimiyle mümkün olan özel uzmanlık üretimini hedefleyen girişimlerin başarılı olma olasılığı, toplumsal yapının en belirsiz kesimlerinde görülür. Gönüllülerin meydana getirdiği siyasi derneklerin ya da hayırseverlik derneklerinin artan bir biçimde profesyonelleşmesiyle gerçekleşmekte olan, toplum tarafından kabul görmüş, cinsellik konusunda danışmanlık veren bir uzman kesiminin oluşumu, her tür misyonerliğin ilkesini oluşturan çıkar gütmemeye dair samimi inançla birlikte, eyleyicilerin meşru kültürden dışlanmış sınıflar nezdinde kendi sınıf kültürlerine olan ihtiyacı ve az bulunurluğu üretmek için eğitim sistemi tarafından donatıldıkları meşruluk parselini öne sürerek, kategorik çıkarlarını karşılamaya çalıştıkları sürecin paradigmatik bir biçimini temsil eder.

8 avril 1966

L'AURORE

Cette école où l'on acquiert la « classe »

Si vous pensez, Madame, que votre mari n'est pas le parfait gentleman que vous aimeriez avoir à vos côtés ; si vous trouvez, Mademoiselle, que votre fiancé, ou votre soupirant, manque de raffinement, donnez-lui donc cette adresse avec tact : 50, rue de Ponthieu. C'est là, en effet, que Claude Lelief, déjà directrice de la célèbre école de mannequins Lucky, vient d'ouvrir la première « école de bon goût et de galanterie française ».

Les élèves — dont l'âge varie entre 18 et 60 ans — y apprennent, en dix leçons particulières d'une heure et demie, à s'habiller avec chic et recherche (tout comme Cary Grant et le duc de Windsor, qui figurent parmi les hommes les plus élégants du monde), à se conduire d'une manière irréprochable, à bien se tenir à table, à connaître les fleurs et à les offrir.

On se familiarise également avec la façon de marcher comme un grand de ce monde et d'éternuer discrètement (ce que, paraît-il, une personne sur sept sait faire). En un mot, cette école de bon goût dispense ce qui passait pour impossible à acquérir : la classe. Les représentantes du sexe faible, quant à elles, y apprendront l'art de descendre d'une voiture sans attirer les regards indiscrets des messieurs et de repousser avec tact les avances d'un patron trop entreprenant.

Les célibataires désirant se perfectionner auront une raison supplémentaire de fréquenter cet établissement : Michael, fils d'un grand diplomate, qui tient à conserver l'anonymat, a mis au point un « cours accéléré de séduction » dont les leçons ouvrent — affirme-t-il — tous les cœurs féminins.

8 Nisan 1966

L'AURORE

"Klas" kazandıran bu okul

Hanımefendi, eşinizin yanınızda taşımak istediğiniz kusursuz centilmen olduğunu düşünmüyorsanız, nişanlınız veya sevgiliniz, nezaketten nasibini almamışsa, ona bu adresi verme inceliğini gösterin: 50, Ponthieu Sokağı. Burada Lucky manken okulu yöneticisi Claude Lelief'in henüz açmış olduğu ilk "fransız zevkinin ve zerafetinin okulu"nu bulacaksınız.

Yaşları 18 ila 60 arasında değişen öğrenciler, bu okulda, bir buçuk saat süren on farklı derste, şık (dünyanın en zarif erkekleri arasında sayılan Cary Grant ve Winsdor Dükü gibi) giyinmeyi, eksiksiz bir biçimde hareket etmeyi, sofra adabını, çiçekleri ve armağan olarak çiçek seçimini öğreniyorlar.

Bununla birlikte bir yetişkin gibi yürüme ve kibarca hapşırma alıştırmaları da yapılıyor. Kısacası bu nezih zevkler okulu, insanlara, edinilmesi olanaksız görüleni kazandırıyor: klas kazandırıyor. Cinsi latifin temsilcilerine gelince onlar da bu okulda arabadan beylerin uygunsuz bakışlarını çekmeden inmeyi ve fazla girişken bir patronun avanslarını kibar bir şekilde geri çevirmeyi öğrenecekler.

Mükemmelliği hedefleyen bekarların bu okula gitmeleri için bir nedenleri daha var: Büyük bir diplomatın oğlu olan, soyadını özenle gizleyen Michael, kadın kalbini fethetme garantili, "hızlandırılmış cezbetme dersleri"ni vermeye başlıyor.

Une profession qui prolonge votre vocation de femme.

Une hôtesse, selon Monsieur TUNON — Président-fondateur de l'Ecole — est « une jeune fille, une jeune femme, qui vous rend service avec le sourire ».

Avez-vous jamais constaté la gentillesse, l'amabilité, la joie de vivre de celles qui ont choisi cette voie ?

Leur sourire n'est pas un « sourire professionnel » !

Il est simplement la manifestation extérieure du plein épanouissement et du bonheur que leur procure une profession en harmonie avec leurs désirs et leur personnalité.

Car l'hôtesse, dans l'exercice de sa profession, met en valeur en premier lieu ses qualités de femme et prolonge sa vocation féminine.

Le charme, l'élégance, la distinction, la grâce, toutes ces qualités qui concourent à la réussite professionnelle d'une hôtesse sont indispensables au succès de la vie personnelle de toute femme. Et choisir la profession d'hôtesse, c'est vouloir aussi donner à sa propre vie équilibre et harmonie.

Kadınlığınıza kadınlık katan bir meslek

Sayın TUNON'a göre-Ecole'ün kurucu başkanı-, bir hostes "size gülümseme ile hizmet veren bir genç kız, genç bir kadındır". Bu mesleği seçenlerin nazikliğini, sevimliliğini ve yaşam sevincini hiç farketmediniz mi?
Gülümsemeleri "profesyonel bir gülümseme" değildir!
Bu sadece istek ve kişilikleri ile uyumlu bir mesleğin onlara sağladığı ışıltı ve mutluluğun dışavurumudur.
Çünkü hostes, işini yaparken, öncelikle kadınsı özelliklerinden yararlanır ve bu özelliklerini geliştirir.

FOTOĞRAF

Cazibe, nezaket, incelik, yardımseverlik gibi bir hostesin profesyonel başarısına katkıda bulunan tüm bu özellikler, her kadının özel yaşamında başarılı olabilmesi için vazgeçilmezdir: Hosteslik mesleğini seçmek, aynı zamanda kendi yaşamına da denge ve uyum kazandırmak istemektir.

DEUXIEME EPISODE: COMMENT MAIGRIR SANS S'USER LA VOLONTE

Découpez votre tête sur une photo d'identité et collez-la sur cette silhouette. Voir le but, la fin d'un régime aide à supporter la faim

Elle, 23 octobre 1978.

İkinci Bölüm: İradeyi Zorlamadan Nasıl Zayıflanır

FOTOĞRAF

Vesikalık fotoğrafınızdan başınızı kesin ve resme yapıştırın: hedefi görmek açlığa tahammül etmenizi kolaylaştıracaktır.

Evlilik danışmanlarından diyet ürünleri satıcılarına kadar, günümüzde bedenin imgesi veya kullanımına dair "olan" ve "olması gereken" arasındaki boşluğu kapatma imkânlarını sunmayı meslek edinmiş olanlar, yeni sauna, jimnastik salonu ve kayak burjuvazisinin kendisi için keşfettiği ve dolayısıyla da bir o kadar ihtiyaç, beklenti ve doyumsuzluk ürettiği, sundukları ürünler için, bedenin yeni kullanımlarını ve yeni bir beden hexis'ini dayatarak, tükenmek bilmeyen bir pazar üretilmesine katkıda bulunanların bilinç dışı iş birliği olmadan hiçbir şey yapamazlardı: Bilimin gücünü arkalarına alarak, "normal insanda boy ve ağırlık oranları çizelgesi", dengeli beslenme düzeni veya cinsel uyum ve doyum biçimleriyle kendi *normallik* tanımlarını dayatan doktorlar ve diyet uzmanları, ince zevkin onayını mankenlerin imkânsız beden ölçülerine bırakan terziler, bedenin zorunlu hâle getirilmiş yeni kullanımlarını fırsat bilip ders veren ("kilonuza dikkat edin!" vb.) reklamcılar ve hem ürettikleri hem de içinde kendilerini var ettikleri haftalık kadın ve iş dünyasının yaldızlı dergilerinde kendi yaşam sanatlarını gösteren ve yücelten gazeteciler, bütün bu kişiler bazen kendilerini bile karşı karşıya getiren rekabet içinde, hem sadece bilincinde olmadıkları için hem de hizmet ederken bizatihi bu amaca ve hatta kendilerine hizmet ettiklerinin bilincine sahip olmadıkları için bu kadar iyi hizmet ettikleri bir davayı ileri götürmekte yarışırlar. Bizzat sınıflar arası ara buluculuk işlevini yerine getirmek üzere yeni manipülasyon araçları kullanan ve sadece kendi varlığıyla bile eski küçük burjuvazinin konum ve yatkınlıklarının dönüşümünü belirleyen bu yeni küçük burjuvazinin ortaya çıkışı, ancak ve ancak, baskı yerine baştan çıkarmayı, kolluk kuvvetleri yerine halkla ilişkileri, otorite yerine reklamı, sert bir üslup yerine yumuşak bir üslubu koyarak tabi sınıfların sembolik bütünleşmesini, normların kafaya sokulmasından ziyade, ihtiyaçların dayatılması kaynaklı tahakküm biçimlerinin dönüşümüne gönderme yapılarak anlaşılabilir.

Eğitim Sistemindeki Dönüşümler

Eğitim sisteminin içinde ya da dışında, okullaşmış nüfusun

yoğun artışıyla saptanan dönüşümlerin tümünü ve özellikle de gerek eğitim sisteminin tüm kademelerinde meydana gelen morfolojik dönüşümler yoluyla gerek de sistemin geleneksel kullanıcılarının savunma tepkileriyle sistemin örgütlenişinin ve işleyişinin sonucu olan (örneğin ustaca hiyerarşilendirilmiş dalların algılanışını bulandırmaya yarayan, üzeri bilgece örtülmüş bekleme kulvarlarının sayılarının artması gibi) tüm değişiklikleri, *mekanik* bir enflasyon ve değer kaybı sürecine indirgemenin ne büyük bir safdillik olacağı görülüyor. Durumu daha açık bir biçimde ortaya koymak için, ortaöğretim sisteminin her iki durumunu karşılaştırabiliriz: Eski hâlde, kurumun bizatihi kendi örgütlenmesi, sunduğu alt dallar, sağladığı eğitim, verdiği diplomalar bakımından keskin ayrımlar belirgin sınırlar üzerine kuruluydu; ilkokul ve ortaokul arasındaki ayrım, öğretilen kültürün tüm boyutlarında, öğretim yöntemleri ve vadedilen kariyerler bakımından sistematik farklılıkları belirliyordu (ayrımın, egemen sınıfa erişmenin bundan böyle belirlendiği yerlerde -örneğin lise sona geçme vakti geldiğinde, iyi şubeyle kötü şube ayrımında veya yükseköğretimde, daha ziyade iktidarın okulları olan Grande Ecole'ler ile diğer kurumlar arasındaki zıtlıkta- devam ettirilmiş, hatta kuvvetlendirilmiş olması oldukça anlamlıdır). Bugünkü hâlde, halk sınıfları ve orta sınıf çocuklarının büyük çoğunluğunun dışlanması artık ilkokulun bitiminde değil de, derece derece hissedilmeden ortaöğretimin ilk yılları boyunca, *geride kalma* da *bırakılma* gibi aşamalandırılmış eleme, eğitimsel veya toplumsal yazgının erken bir biçimde kabulünü dayatmaya özgü damgalama ve markaj etkisini yaratan ikinci sınıf dallara sürgün ve son olarak da değerini kaybetmiş diploma verme gibi aslında varlığı yadsınan eleme biçimleri yoluyla gerçekleşiyor.[39]

39 Baudelot ve Establet'nin, yeniden üretime ilişkin eğitim mekanizmalarının en belirgin tezahürünü oluşturmasından dolayı kimsenin varlığına itiraz etmeyi düşünmeyeceği bu karşıtlığı, iki bölüme ayrılma uygulaması -aslında, ilkokul eğitimi ve kamu idari kuruluşlarının verdikleri eğitimleri ve açtıkları sınavları da eklersek bu ayrım hep üç bölüm içinde olmuştur- tanı da ortadan kalkmaya (başka bir derecede tekrar oluşmak üzere) yüz tutmuşken

Eğer farklı sosyoprofesyonel kategorilerden gelen çocukların 4. sınıflarda ve CPPN sınıflarında temsil oranı Fransa'daki aktif nüfusun genel dağılımını yansıtıyorsa sınıflar arasındaki farklar, kendini bölümler arasındaki dağılımda gösterir: Fiilen uzun süreli öğretimin dışında bırakılmış çocukların payı (yani CPPN'lere veya uygulamalı sınıflara gönderilmiş olanlar) tarım işçilerinde %42'den veya işçilerde ve hizmet personelinde %29'dan, orta düzey yöneticilerde %4'e ve üst düzey yöneticilerde %1'e düşmekte ve toplumsal hiyerarşinin tersine değişim göstermektedir. Halk sınıflarından gelen çocuklar kısa teknik eğitimde yüksek oranda temsil edilirler ama söz konusu bir senelik formasyondan (CEP'den) hazırlık sınıflarından (zanaatkâr çocuklarının sayısının çok olduğu) ve CAP'ın ilk senesinden, BEP'e (ikinci derecede) doğru gidildikçe orta düzey yöneticiler ve çalışanların çocuklarının payı düzenli olarak artarken, buna paralel olarak işçi çocuklarının payı düşmektedir (egemen sınıf çocuklarının payı hep en düşük düzeyde kalırken). Daha ileri gidilirse, CAP seviyesinde, orta sınıftan gelen erkek çocukların inşaattan ziyade elektriğe yöneldiği ve diğerlerine oranla daha geniş bir seçim yelpazesine sahip olduğu ve orta sınıflardan gelen kızlar daha sıklıkla iktisadi ve mali formasyonlara yönelirken, halk sınıflarından gelenlerin giyim sektöründe daha fazla temsil edildiği gözlemlenir. Hatta BEP seviyesinde CAP'ta olduğundan çok daha fazla temsil edilen orta sınıfların erkek çocuklarının daha çok ticari hizmetlere yöneldiği, işçi kızlarının ise endüstriyel resimde çoğunluğu oluşturduğu fark edilir. Böylelikle, en teorik ve soyut olandan en teknik ve pratik olana kadar her biri kendi içinde -örneğin tıpkı elektrik ve inşaat karşıtlığında olduğu gibi (bkz. F. Oeuvrard'ın yayımlanacak makalesi)- aynı ilkelere boyun eğen, kendi içinde bir hiyerarşi barındıran aşamalandırılmış bir bölümler deryasıyla karşı karşıya kalırız. Ortaöğretim düzeyinde, toplumsal sınıf kökenleri arasında bulunan, temsil edilme oranlarında bile apaçık görünen farklar, kendilerini şubeler arasındaki dağılımda tam bir açıklıkla dışa vurur: Kutuplardan birinde, "seçkin" sınıf, orta ve üst düzey yöneticilerin, serbest meslek sahiplerinin, sanayicilerin ve büyük tüccarların çocuklarının öğrenci mevcudunun yarıdan fazlasını temsil ettiği, diğerinde ise kısa ikinci öğretim ile uzun ikinci öğretim arasında köprü işlevi gören, aslında çok

---

keşfetmeleri dikkat çekicidir.

> az sayıda öğrenciye ayrılmış ve içinde işçi çocuklarının aşırı temsil edildiği özel ikinci öğretim, bu iki kutbun arasında ise, A, AB veya T şubeleri vardır. Sonradan yakalamayı dayatan ve bir sürüklenme mekanizması gibi işleyen değer kaybı ile en nitelikli mesleki kadroların, bir azınlıktan sahip olduğu teknik yetkinlikten fazlasını bekleyen dönüşümü, işçi sınıfı çocuklarını - bilhassa bu sınıf içinde en "ayrıcalıklı" tabakalardan olanları (yani teknisyen, vasıflı işçi), konumunu koruyabilmenin koşulu ve alt-prolateryaya sürükleyebilecek olumsuz bir kariyerden kurtulmanın tek yolu olarak, az çok uzun bir teknik öğretime başvurmaya gittikçe daha çok mecbur etmektedir.

Sınırları belirlenmiş sistem, toplumsal bölümlenmelerine net bir biçimde karşılık gelen okul bölümlenmelerinin içselleştirilmesine yol açarken, sınıflaması belli belirsiz ve bulanık olan sistem, sınavların acımasız ciddiyetiyle simgelenen, simgelediği eski sisteme göre daha az sıkı ve bir o kadar daha az hoyrat bir tarzla "beklenti seviyelerinin" eğitim aşama ve seviyelerine göre ayarlanmasını dayatarak (en azından okul uzamının *ara* düzeylerinde) bizzat belirsiz ve bulanık olan beklentileri tahrik edip bu beklentilerin önünü açar. Bu sistem, kullanıcılarının büyük bir kısmına, -hem görece ikame edilemez ve hem de ustaca hiyerarşilendirilmiş bölüm ve diplomaların anarşik bir biçimde çoğalmasının teşvik ettiği algı hatalarıyla oynayarak- değer kaybına uğramış diplomalar vermekle beraber, onlara eski sistemdeki kadar ani bir geri çekilmeyi dayatmaz ve seçilmişler ile dışlanmışlar, hakiki diplomalar ile sahteleri arasındaki hiyerarşi ve sınırların bulanıklaşmasına, çok keskin bir hiyerarşi bilincinin kaynağı olan eski *sınır bilincinin* aksine nesnel gelecekle daha az gerçekçi ve daha az boyun eğici bir ilişkinin kurulmasını teşvik ederek, elemenin yumuşak bir biçimde dayatılmasına ve yumuşak bir biçimde kabulüne katkıda bulunur. Yeni sistemin bin bir yoldan teşvik ettiği *allodoxia,* sürgün edilenlerin, girdikleri bölümlere ve diplomalarına aşırı değer atfederek, aslında kendilerine sunulmayan imkânları kendi kendilerine tanıyarak, kendi sürgünlüklerinin suç ortaklığını yapmalarını, aynı zamanda da konumlarına ve diplomalarına dair nesnel hakikati

kabullenememelerini sağlayan şeydir. Bununla beraber, yeni ve yenilenmesi mümkün olan konumlar, eğer beklentilere bu denli büyük bir pay ayırıp böylece sınırları ve profili başlangıcından emekliliğe kadar belli olan mesleklerin dayattığı yatırımlardan el çekmekten ani ve keskin bir biçimde kurtulmaya olanak tanımasaydı, hatta bu derece belirsiz ve kötü tanımlanmış ve toplumsal uzamda bu derece kötü konumlanmış (eskiden sanatkâr ve entelektüeller için söz konusu olduğu gibi) terfi, ödül, zam gibi *toplumsal zamanı* ve toplumsal hiyerarşileri, duyumsamaya ve ölçmeye yarayan maddi ya da sembolik ölçütleri sunmasaydı, böylesine bir çekim sergileyemezdi: Bunların önerdiği belirsiz gelecek, yani şimdiye kadar sadece sanatçı ve entelektüellere mahsus olan ayrıcalık, şimdiki zamanı bir çeşit *aralıksız yinelenen erteleme* hâline dönüştürmeyi ve reklam işinde çalışırken de kendini "gerçek" bir sanatçı saymaya ve para karşılığı yaptığı bu işin iktisadi bağımsızlığını elde eder etmez terk edeceği geçici bir uğraş olduğunu ileri sürmeye devam eden bir ressam misali, eski dilin *vaziyet* dediği şeyi geçici bir durum olarak ele almayı sağlıyor.[40] Bu muğlak meslekler, bir filozof "yönelimini" bir felsefe öğretmeni "yönelimine", ressamın yöneliminin reklam çizerinin veya resim öğretmenininkine tahvilini beraberinde getiren yatırımların geri çekilmesini ve yatırım işlerinden yeniden tasarruf etmeyi ya da en azından bunları süresiz ertelemeyi sağlarlar. Askıya alınmış bu eyleyicilerin bir taraflarıyla, zaman sınırlaması koyan, bitmiş olanı tek seferde ve bir an evvel tebliğ eden, seçme sınavları sisteminin mükemmel bir antitezi olan sınırsız, açık bir gelecek sunan "sürekli eğitim" programlarıyla ilişki içinde olmaları hiç de şaşırtıcı değildir.[41] Aynı zamanda, sanatçılarda

---

40 M. Griff, "Les conflits intérieurs de l'artiste dans une société de masse", *Diogène*, n° 46, 1964, sf. 61-94. Mason Griff'in aynı makalesinde "ticari sanatçılar" olan tanıtım ressamlarının, çoğu zaman niyette sanatçı olan çömezlerine, yatırım yapmaktan vazgeçmeyi ve daha "alttaki" bir alanda yeniden yatırım yapmayı sağlamak için dayattıkları usullerin ("alışverişleri yapmak" vb.) çok açık bir betimlemesi bulunabilir.

41 Eğitim sisteminin üretim fazlasının bir kısmı bu yolla, eğitimdeki "aşırı üretim" ve bunun sebep olduğu yeni "talepler"in doğurdukları toplumsal sorun ve çatışmaların yönetiminde (örneğin sürekli eğitim "ihtiyacı"nda olduğu gibi) kullanılırlar.

görülebileceği gibi, estetik ve etik, *gençliğe has* olan tarz ve modellere bu kadar sıkı bir biçimde kendini adama, yani kendisi ve başkaları için henüz bitmemiş, belirlenmemiş yarışın sonunda olmadığını, hesabın daha kapanmadığını gösterme biçimi anlaşılabilir bir şeydir. Eğitim ve meslek, meslek ve emeklilik arasındaki ani, ya hep ya hiççi süreksizliklerin yerini, fark edilmeyen ve sonsuz-küçük kaymalardan ibaret geçişler alır (bunu fark etmek için genellikle eğitiminin sonuna gelmiş öğrenciler tarafından edinilen, bilimsel araştırmaların veya yükseköğrenimin oturmuş konumlarını çevreleyen geçici veya yarı-zamanlı tüm uğraşları ya da başka bir açıdan, "avangart" şirketlerin sunduğu kademeli emekliliği akla getirmek yeter). *Sanki her şey*, tüm sonsuz-küçük değişimlerin yöneldiği sınırın en sonunda sabitlendiği o anın, eğitim sisteminin ve iktisadi sistemin yeni mantığı tarafından olabildiğince uzun bir süre ertelenmeye özendiriyormuş gibi gelişmektedir; yani bazen "kişisel bir kriz" hâlini alan nihai bilanço gibidir. Nesnel olasılıklar ve beklentiler arasında böylece elde edilmiş bir ayarın daha ustaca ve daha ustalıkla kotarılmış olmakla birlikte daha riskli ve daha istikrarsız olduğunu söylemeye acaba gerek var mı? Konumun şimdiki zamanının ve geleceğinin tasavvurundaki belirsizlik, sınırları, reddetmekle aynı kapıya çıkan gizleme çabasındaki bir kabul etme yolu veya bir çeşit sınırları reddetme yoludur. Ama burada söz konusu olan sınırları, ilkesi hayalî beklentilere göre sınıf düşmeye karşı hınç duygusu olan muğlak bir devrimciliğin kötü niyetiyle reddetmedir. Eski sistemin iyi çizilmiş, toplumsal hayalciliğe çok yer bırakmayan ama aynı zamanda ödünsüz zorunlu kıldığı retlerde bile daha rahat ve güven verici olan toplumsal kimlikler üretmeye eğilimli olmasına karşın, toplumsal kimlik ve onun meşru olarak içerdiği beklentilerdeki bu bir nevi *yapısal istikrarsızlık,* eyleyicileri hiç de kişisel olmayan bir hareketle, toplumsal kriz ve eleştiri zemininden kişisel eleştiri ve kriz zeminine sevk etme eğilimindedir.

Rekabet Mücadeleleri ve Yapının Ötelenmesi

"Toplumsal değişim" sorununu "yenileme" ve "yenileştirme"ye,

yani toplumsal uzamda bir *yere* bağlayarak çözmeyi iddia etmenin ne denli safdillik olduğunu görüyoruz. Bu yer, bazıları için en üstte, bazıları için en alttadır; söyleme "yenileme"yi ne pahasına olursa olsun katma kaygısı güden gruplar "yeni", "marjinal", "dışlanmış" gruplar için her zaman "başka" bir yerdedir. Bir sınıfı "tutucu" veya "yenilikçi" olarak etik bir ölçüte (zorunlu bir biçimde toplumsal olarak konumlandırılmış) zımnen başvurarak nitelemek (hangi bağlamda olduğunu bile belirtmeksizin) asıl olanı, yani içinde konum ve konum almaların *ilişkisel olarak* belirlendiği nesnel ilişkiler sistemi olarak *mücadeleler alanını* ortadan kaldırmasından ötürü ve yapısını değiştirmek için verilen mücadeleleri bizatihi belirlemesinden ötürü tutunduğu yer dışında neredeyse hiçbir şey belirtmeyen bir söylemi üretmektir: Korumayı, dönüştürmeyi veya korumak için dönüştürmeyi hedefleyen bireysel ya da kolektif, kendiliğinden veya örgütlü stratejiler, ancak kendilerini belirleyen ve kendilerinin de oldukları gibi muhafaza etmeyi veya yeniden tanımlamayı amaçladıkları oyun uzamına başvurularak anlaşılabilir.

Tahvil stratejileri, her grubun toplumsal yapı içindeki, daha kesin olarak da sınıflara bölünmüş toplumların evriminin belli bir safhasında, ancak *değişerek muhafaza* edebildiği konumunu korumak veya değiştirmek için çaba sarf ettiği kalıcı etki ve tepkilerin bir yönünden başka bir şey değildir. Özel fakat en sık rastlanan bir durumda, her sınıfın veya bunların bir fraksiyonunun eylemler aracılığıyla, yeni kazanımlar elde etmeye, yani diğer sınıflar üzerinde üstünlük sağlamaya ve böylelikle de sınıflar arasındaki nesnel bağıntıları deforme etmeye çalışması (niteliklerin istatistiki dağılımlarını kaydeden) diğer sınıfların aynı hedeflere yönelmiş tepkileriyle dengelenmiş olur (yani *ordinal olarak* iptal olunur). Doğurdukları hareketin içinde kendilerini geçersiz kılan bu zıt eylemlerin sonucu, rekabetin konusu olan mal varlıklarının sınıflar ve bunların fraksiyonları arasındaki dağılımının yapısının *bütüncül ötelenmesidir* (yükseköğrenime erişebilme fırsatları örneğindeki gibi, bkz. tablo 15 ve grafik 7).

Tabloda, farklı sınıfların ve sınıf fraksiyonlarının morfolojik

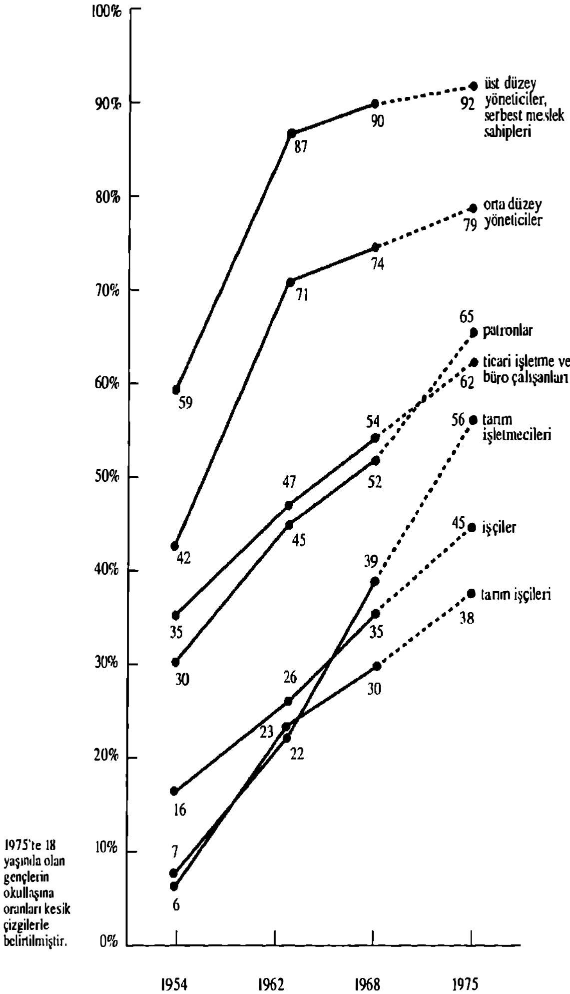
evrimiyle bu farklı sınıfların ve sınıf fraksiyonlarının okulu bir yeniden üretim aracı olarak ne derecede kullandıklarının evrimini okuyoruz: Özellikle incelemeye alınan yılların başında, yeniden üretim biçimi iktisadi mal varlığının ötelenmesi üzerine kurulu olan grupların hacmi yıllar içinde yerinde sayma veya azalma eğilimine girerken, aynı süreçte, bu gruplardan gelen çocukların okuldan daha çok yararlandıkları görülür. Bunların bir kısmı, toplumsal hiyerarşi içinde aynı düzeydeki ücretliler kategorisinin şişkinleşmesine yol açar: Morfolojik genişleme içindeki sınıf fraksiyonlarının mensupları (orta dereceli yöneticiler, yüksek dereceli yöneticiler, ticari işletme ve büro çalışanları) özellikle kültürel sermayesi yüksek olanlar yeniden üretilmelerini başat olarak okul yoluyla sağlarlar ve çocuklarının okullaşmasını, sınıf yapısında eş konumda olan bağımsız kategorilerle yaklaşık aynı oranda arttırmaya çalışırlar. Bir yandan ticaret patronlarının ve ticari işletme ve büro çalışanlarının, diğer yandan da tarımla uğraşanlarla işçilerin göreceli konumlarının ters yüz edilmesi, sayısal olarak düşüşte olan iki kategoriye kendini dayatan okula yöneliminin artması ile iç yapılarının dönüşümüyle sonuçlanan -daha az dağılmak anlamında- özellikle de iç katmanların krizden bilhassa etkilenmiş ve yok olmaya ya da tahvile zorlanmış olmasından dolayı bu kategorilerin global istatistiki niteliklerinin yükselmesiyle (diplomalar örneğinde görülür) açıklanır. Grafikte gösterilen okullaşma oranları, istatistiklerin yalnızca ailesiyle yaşayan gençleri sayıma tabi tutmasından dolayı -kendi başına veya bir öğrenci yurdunda yaşayanları hesaba katmaz- hiç şüphesiz yüksektir ve bu yüksek değerlendirme oranı da toplumsal hiyerarşide aşağı inildikçe artar. Günümüzde görülen yelpazenin hafifçe daralması, bir yandan en yüksek kategorilerde oluşan doyma etkisiyle açıklanabilirken diğer yandan istatistiğin farklı sınıf kökenli gençlerin kendi içinde zaten fazlaca hiyerarşize olmuş dallara dağılımını hesaba katmamasına bağlanabilir. 1967-1968 ve 1976-1977 arasında erkek işçi çocuklarının millî eğitimde lise 2.sınıf oranı (1975'te on yedi yaşındaki gençlerin %40,7'sini teşkil eder) sabit kalmışken (%25,7'den %25,9'a geçmiş) aynı dönemde yüksek dereceli yöneticiler ve serbest meslek sahiplerinin erkek çocuklarının oranı %15,4'ten %16,8'e çıkmıştır. Dahası, 1976-1977'de lise 2. sınıf öğrencileri arasında bilim ağırlıklı dallarda okuyanların %57,6'sı üst düzey yöneticiler ile serbest meslek

sahiplerinin erkek çocuklarıyken, tarım kesiminde çalışanların erkek çocukları toplamın %20,6'sını işçilerin çocukları ise %23,5'ini oluşturur. Bunun tersine, ilk kümedeki erkek çocukların sadece %9,8'i ağırlıklı olarak teknik eğitim veren sınıflarda okurken, tarım kesiminde çalışanların erkek çocuklarının oranının burada %24,6 ve işçilerin erkek çocuklarınınkinin de %28,7 olmasındadır (bkz. F. Oeuvrard'ın adı geçen makalesi). Benzer eğilimler yükseköğretimde de gözlemlenir. Halk sınıflarından gelen öğrenciler fen-edebiyat fakültelerine veya kısa zamanlı teknik temelli eğitim kurumlarına yönlendirilirken, egemen sınıf kökenli öğrenciler, Grande Ecole'lere, tıp fakültelerine, ortaöğrenimde daha az başarılı olanları da ticaret ve işletme okullarına yönlendirilirler.

Tablo 15 – Farklı sınıfların morfolojik evrimi ve eğitim sistemiyle ilişkilerinin evrimi (1954-1968)

	Morfolojik değişim oranı (100 üzerinden 1954'de)	BEPC ve üstü Diplomaya sahip olanların oranı (erkek) (%)		Yüksek eğitime erişme olasılığı yüzdesi (%)		16-18 yaş arası okullaşma oranı (%)		
		1962	1968	1961/1954	1965/1962	1954	1962	1968
tarım işçileri	53,7	0,8	1,6	0,7	2,7	8	23,3	29,7
tarım işletmecileri	65,2	1,6	2,7	3,6	8	7,5	22,5	38,8
işçiler	122,8	2	2,9	1,4	3,4	16,3	26,1	35,4
sanayi ve ticaret patronları	89	8,5	11,3	16,4	23,2	30	45	51,7
ticari işletme ve büro çalışanları	120,4	14,7	19,2	9,5	16,2	34,9	47	54,3
orta düzey yöneticiler	168,3	39,9	43,3	29,6	35,4	42,6	71	74,6
üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri	167,8	69,5	73,4	48,5	58,7	59,3	87	90

Grafik 7 : 16-18 yaş arasındaki gençlerin okullaşma oranlarının ötelenmesi (1954-1968 yılları arasında)

Kaynaklar, INSEE, *Recensements de la population 1954, 1962, 1968*; Yüksek öğrenime erişme koşulları, P. Bourdieu, J. C. Passeron, *Les héritiers*, Paris, Ed. de Minuit, 1964, s. 15 ve P. Bourdieu, J. C. Passeron, *La reproduction*, Paris, Ed. de Minuit, 1964, s. 260; 16 ile 18 yaş okullaşma oranları, *Données sociales*, INSEE, 1973, s. 105 (1975 yılı için, tablo SCO 38 C recensement'ın 1/5'indeki sondajdan yola çıkılarak yapılan hesaplar).

Sosyal bilimlerde bilimsel söylem alımlanma koşullarını bilmezden gelemez: Bu, aslen *toplumsal sorunsalın* her andaki alımlanma durumuna bağlıdır. Bu sorunsalın bizatihi kendisi de, en azından kısmen, söz konusu söylemin bir evvelki durumuna karşı oluşan tepkiler üzerinden tanımlanır. Pedagojik anlaşılırlığı bahane ederek *Vârisler* ve *Yeniden Üretim*'de önerilen çözümlemeleri kolaycılığa varan oranda basite indirgeyenler ve bu basitleştirmeler üzerinden verilen fikirleri bir dizi çalışmayla derinleştireceğim derken iyice basitleştirme hatasına düşenlerin, bu çözümlemeleri hiç anlamadan eleştirenler ile ortak yanları, basitleştirilmiş gerçeklere olan eğilimlerinin yanı sıra *ilişkisel* düşünme yetilerinin de olmamasıdır. İdeolojik karşı çıkış, 1950'den 1960'a kadar "üniversitelere öğrenci kabulünün ortalamasının artışı" gibi aslında bir şey ifade etmeyen laflardan yola çıkarak burjuva üniversitesinin "orta sınıfların egemenliğindeki üniversiteye" dönüştüğüne kanaat getirme gibi safdillikleri izah etmeye yetmez (bkz. R. Boudon, "La crise universitaire française: essai de diagnostic sociologique", *Annales* 3, Mayıs-Haziran 1969, s.747-748). Toplumsal kökenlerine göre, fakültelerin yükseköğretim kurumları arasında -özellikle de fen-edebiyat fakültelerinin- tuttuğu yere şöyle bir bakmak bile, bu tür bir istatistiki analizin değerinin ne olduğunu göstermeye ve söz konusu bu makalenin hak ettiği başarıyı elde etmediği için veryansın eden *mal français* (Fransız kadersizliği, ç.n.) yazarının üniversitenin hakikatlerine ne derece vâkıf olduğunu göstermeye yetecektir (bkz. A. Peyrefitte, *Le Mal français*, Paris, Plon, 1978, metin içinde de sık sık ama özellikle s. 408-409 ve s. 508-509 geçen). Grande Ecole'lerin hâkimi olduğu bir alanın en alt noktasında, hatta günümüzde, sağladıkları diplomaların iktisadi ve toplumsal verimi göz önünde bulundurulursa son birkaç yılda hızla çoğalan ticaret okullarının en az prestijlisi ve en yenisinden bile aşağı bir noktada yer alan fen-edebiyat fakülteleri, özellikle yüksek olan ve ölçülmüş ölçücüleri hayrete düşüren "demokratikleşme" (ve dişilleşme) oranından başlamak üzere sürgün yerlerinin tüm niteliklerine sahiptir. Peki ya Aubervilliers'deki bir CET veya Saint Denis'deki bir CES'ten hareketle ortaöğretimin "demokratikleşmesi"ni ölçmeye çalışana ne demeli? "Orta sınıfların" egemen olduğu bir üniversiteden söz edebilmek için, hepsinin ötesinde, fakültelerin nüfusu içinde orta sınıfların *temsil oranı* (fakülteleri oluşturan nüfus

içinde orta sınıftan gelen öğrenci yüzdesiyle ifade edilen) ile bu sınıflara nesnel olarak bağlı olan *üniversiteye erişim olasılıkları arasında*, başka bir ifadeyle fakültelerin *toplumsal bileşimindeki* değişim (ki bunun, örneğin pedagojik iletişimde, önemli etkileri olabilir: eski sistemin örtük olarak zorunlu kıldığı ön koşullardan yoksun öğrencilerin çoğalmasıyla bu durum ortaya çıkmıştı- üstelik de grup *sayıca hâkim* olup da toplumsal anlamda hükmediliyor olsa bile) ile her sınıfta (belli bir eğitim seviyesi için) eğitimini sonuna kadar bitirebilenlerin payını (*okul arkadaşlarının tamamına* değil de) *ait oldukları sınıfın tamamına* oranlayarak hesaplanabildiği kadarıyla farklı sınıfların özelliklerini yansıtan *okullaşma olasılıklarının yapısının* evrimi arasında bilinçli ya da bilinçsiz bir karışıklığa yol açmak gerekir. Burada söz konusu olan sadece yukarıya doğru ötelenmiş ama gerçekte herhangi bir dönüşüme uğramamış bir yapıdır.

Belirli bir tür nadir mal veya unvanı elde etme rekabeti içindeki grupların her seferinde ortaya koyduğu tüm güç ve çabaların, bir dizi yakalama ve önüne geçmelerin sonucunda başlama noktasındaki farkların korunmuş bulunduğu bir *yarıştaki* gibi dengelendiği (yani, o ana kadar, toplumsal hiyerarşide onların *üstünde* ya da yarışta onların *önünde* olan gruplar tarafından sahip olunan mal ve unvanların, bunlardan en mahrum olan gruplar tarafından edinilme girişimleri, unvanının nadirliğini ve ayrıcalığını koruma noktasında daha iyi konumda olan grupların çabaları sonrasında etkisini kaybeder) tüm durumlarda buna benzer bir *eşbiçimsel* [*homothetique*] *gelişme* süreci gözlemlenebilir. Burada 16. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz soyluları arasında asalet unvanlarının satılmaya başlamasıyla ortaya çıkan mücadele ve bu unvanların kendiliğinden uğradığı değer kaybı ve enflasyon süreci akla geliyor. İlk etkilenen unvan türleri, *Esquire* veya *Arms* gibi en düşük olanlar oldu; bunları çok hızlı biçimde değer kaybına uğrayan *Knight* unvanı izledi; hatta, öyle ki bu unvanı en eski devirlerden beri taşıyanlar, yeni bir unvanın, *Baronet* unvanının ortaya çıkması için baskı yaptılar. Ancak, bu yeni unvan *Knight* ile kraliyet çifti arasındaki boşluğu doldurmaya başladığından, değerini, mevcut *mesafeden* alan bir üstteki

unvanın sahipleri, kendilerini tehdit altında hissettiler.[42] Böylece, unvanın talipleri, unvanın sahiplerinin nadirliğini oluşturan unvanları temellük ederek onların çöküşüne önayak oldular: Bir asalet unvanının değerini düşürmek için asil olmayanların unvanı satın almaya başlamasından daha etkin bir yol yoktur. Unvanın eski sahiplerine gelince, unvanın değerinin düşmesi sürecini nesnel bir biçimde sürdürürler: Ya unvanı yeni gelenlere bırakırlar ya da kendileri, daha zor bulunan unvanları, unvana sahip olmaktaki kıdem farklarını (ör: üslup gibi) öne çıkarırlar. Buradan çıkan şu ki, bir yarışa müdahil olan tüm gruplar, hangi kulvarda olurlarsa olsunlar, konumlarının nadirliklerini ancak arkadan gelen grupla olan mesafelerini korumak ve böylece kendilerinden önde gidenlerin *farkını* tehdit etmek için koşarak veya başka bir açıdan, kendilerinin hemen önünde yer alan bir grubun o sırada sahip olduklarını ve kendilerinin de sahip olacaklarını edinmeye can atarak sağlayabilirler.

En nadir unvanların sahipleri bir *numerus clausus* ilkesi tesis ederek kendilerini yarışın, yarışmanın ve rekabetin dışında bırakırlar. Bu gibi önlemlere başvurma, genellikle "normal olarak" imtiyazlı grubun nadirliğini korumayı sağlayan ve gizli etkinliğiyle hakiki mantığı (bilhassa reel eleme ölçütleri) sadece istatistiki analiz tarafından yakalanabilen mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda ortaya çıkar. İmtiyazlı grubun çıkarları korunduğu sürece yerli yerinde duran bu "bırakınız yapsınlar" durumu değişince, yerini, doğal zorunluluğun tüm görünümlerini sergileyen mekanizmaların görünmez bir biçimde yaptıklarını *ortaya çıkarmayı* talep eden bilinçli bir *kurumları korumacılık* alır. Çok sayıda bireye karşı kendini korumak için, nadir unvanlara ve bunların sağladığı nadir mevkilere sahip olanlar, söz konusu mevkinin, sadece unvanın ve mevkinin nadirliğini belirlediği bir durumda bu mevkiyi işgal edenlerin tanımından ibaret olan bir tanımı savunmak zorundadırlar. Geleceğin doktoru, mimarı ya da öğretmeninin, bugün oldukları gibi, yani bizzat kendile-

42 Lawrence Stone, "The Inflation of Honours, 1558-1641", *Past and Present* 14 (1958), s. 45-70.

rinin olduğu gibi olmaları gerektiğini vaaz ederek, bu mevkiyi işgal eden az sayıda kişinin özelliklerini mevkinin tanımına tüm zamanlar için kaydetmiş olurlar (örneğin yüksek bir toplumsal köken gibi güçlü bir ayıklamaya bağlı ikincil özellikler); yani rekabete getirilmiş sınırlamalar ve böylelikle de mevkinin maruz kaldığı dönüşümlere dayatılan sınırlamaları kaydederler.

Grupların etrafında, Platon'un "varlık" [*être*] ve "varlık olmayan"dan [*non-être*] bahsederken değindiği bu "muğlak" sahayı resmeden ve toplumsal sınıflama sistemlerinin ayrımcılık iktidarına karşı meydan okuyan (Genç mi, yaşlı mı? Kentli mi köylü mü? Zengin mi, fakir mi? Burjuva mı? Küçük burjuva mı?) istatistiki sınırların yerine *numerus clausus*, ayrımcı uygulamaların ona verdiği en uç biçimde keskin sınırlar koyar: Kendi aralarında birbirine az ya da çok doğrudan bağlı ve çoğunlukla örtük kıstaslar çoğulluğuna dayanan, içeriye alma ya da dışarıda bırakma amaçlı eleme ilkelerinin yerine, sınıflamaya giremeyenlere hiç hak tanımayan tek ve yalnızca tek bir kıstasa dayanan (örneğin kadın, yahudi veya siyahlara karşı) kurumsallaşmış, yani bilinçli ve örgütlü bir ayrımcılık ile uzamsal ayrıştırma işlemini koyar. Gerçekte, en seçici gruplar, ayrımcı uygulamaların sertliğini bir kenara koymayı ve grubun üyelerine kişinin tekilliğine dayanan bir seçim yanılsaması sağlayan kıstasların görünürde yokluğunun sevimliliği ile gruba azami derecede homojenlik sağlayan eleme güvencelerine bir arada sahip olmayı tercih ederler.

Şık kulüpler, *homojenliklerini*, bu kulüplere girmek isteyenleri çok sıkı bir adaylık başvurusu, tavsiye, bazen belli bir zamandır kulübün üyesi bulunan hamiler tarafından -kelimenin gerçek anlamıyla- takdim, üyelerin tamamının veya bir kabul kurulunun yaptığı seçim, bazen aşırı derecede yüksek olan üyelik ücreti yatırılması gibi uygulamalara tabi tutarak korurlar (örneğin 1973'te Cercle du Bois de Boulogne'da kişi başı 5.000 frank, -bunlara eklenen ve Saint-Cloud için 2.050 frank olan senelik aidatları saymazsak- 1975'te Saint-Cloud golf kulübünde 9.500 frank). Aslında, grubu, ne en başından dışarıda bırakılmış olan ne diğer sınıflara ne de sınıf fraksiyonlarına ve

hatta bunların sonradan görmelerine karşı değil de, özellikle dışarıya karşı koruyan (ve çoğu zaman pekiştirilmeyen) bu biçimsel kuralların, seçimin keyfiyetini gizlemek için mi konduğunu yoksa, tersine, seçim sorumluluğunu tanımlanamaz bir hisse teslim eden ayyuka çıkmış keyfiyetin mi resmî kuralları gizlemeye yaradığını ortaya koymaya çalışmak boşunadır. "Müşterisine göre" diyor bir kulüp başkanı; bir diğeri, "Bazı kulüpler var ki iki hamisi olan herkesi kabul ederken, bazıları iki hamisi olan bazı kişileri kabul eder ve yine bazı kulüplere iki haminiz de olsa kabul edilmeniz zordur." diye açıklıyor. Dahası, her şey hamilerin ağırlığına bağlı: "Bekleme süresi iki veya üç yıl olabilir: İyi bir hamiyle hiç beklenmez." (Cercle du Bois de Boulogne üyesi şirket müdürü). Aynı şekilde, burada üyelik hakları babadan oğula resmen geçmediği hâlde, Cercle du Bois de Bologne'a yazılmak isteyen genç bir kadına babasının veya ağabeyinin kulübün üyesi olup olmadığı soruluyor. Her şey gösteriyor ki, çoğu sıklıkla bir bahaneden ibaret olan nadir ve seçici faaliyetler (golf, polo, avcılık, atçılık, güvercin avı, yelken gibi) etrafında tertip edilseler de, üyelerinin aynı ortak iyeliğe sahip olmakla kendilerini tanımladıkları (Paris yelken kulübü örneğindeki yelkenliye sahip olmak gibi) özel kulüplere, kişiyi toplumsal şahsiyetiyle, taşıdığı tüm sosyal sermayeyle değerlendiren şık kulüpler ters düşer. Bu durum daha prestijli çıkar ve değer birliği oluşturma kaygısı arttıkça daha da belirginleşir (Jokey Kulübü, Cercle du Bois de Boulogne veya Nouveau cercle gibi).

Eleme kriterlerinin doğruluğunun ancak dışarıdan, yani önceden indirgeyici ve üstünkörü olduğu için reddedilmiş olan bir *nesnelleştirmeden* kaynaklanıyor olması nedeniyle grup kendini, bir araya gelişinin yalnızca aidiyetin sağlayabildiği tanımlanamaz bir uyum hissinden başka bir ilkesi olmadığına ikna edebilir. Karşılıklı seçim mucizesi, bir kulüp oluşturmak için gereken asgari nesnelleştirmeyi yapma safdilliğine sahip olmayan entelektüellerin oluşturduğu gruplarda mükemmelliğine ulaşır: Katılımcıları kesin bir şekilde belirleyen katılım ilkesinin neredeyse mistik anlamına bel bağladıklarından, entelektüeller, kendilerini seçilmişlerden ayıran görünmez sınırları işaret etmek istedikleri zaman bu hususi grubun varlığına ilişkin olarak, dışlanmışları (kendi aleyhlerine de olsa, ele vermekten başka bir kanıt ortaya koyamayan dışlanmışları) kendi gölgeleriyle kavga

> etmeye mecbur bırakırlar. Entelektüel grupların ve özellikle de en saygın olanlarının nesnelleştirmeye karşı bu kadar iyi korunuyor olmaları, sadece aidiyeti tanımlayan mekanizmalara pratikte hâkim olmak için söz konusu grup içinde yer almanın gerekmesinden değil, aynı zamanda, grup içinde yer alanların bu mekanizmaları nesnelleştirmeye gönüllü olmayışlarından kaynaklanır. Öte yandan bu durum, grup içinde yer almayanların öze ilişkin olanı bilmemelerinden ve dışlanmışlıklarından ötürü durumu daima hınçla ve de indirgeyici bir bakışla ele almakla suçlanma tehlikesiyle karşı karşıya olmalarından ileri gelir: Sebep, aynı zamanda, entelektüel oyunun ancak kişinin kendisinin oyuna aidiyetini sorgulaması koşuluyla nesnelleştirilebilmesidir. Bu da, önemsiz ama bir o kadar mutlak bir risktir.

Her türlü toplumsal sürecin temelinde yatan sınıf düşme ile yeniden sınıflanma diyalektiği, ilgili bütün grupların aynı yöne, aynı amaçlara doğru koşmasının yanı sıra yarışta en baştaki konumu işgal eden grubun işaret ettiği, tanımı gereği aslında kendilerinde ve kendileri için her ne olurlarsa olsunlar, ayırt edici nadirliklerinden dolayı değişime uğramış ve nitelik kazanmış oldukları, hatta çoğalıp yayıldıkları andan itibaren artık *oldukları şey olmayacakları* -alt kademedeki gruplar için erişilebilir olacakları- için geriden gelenlerin gözünde erişilmez olan iyeliklere doğru ilerlemeleri durumunu içinde barındırır ve dayatır. Şu hâlde, aleni bir çelişkiyle, düzenin korunması -yani tüm *mesafelerin*, farkların, kulvarların, mevcut önceliklerin, ayrıcalıkların, ayrışmaların, ayrımların, *sıra bildiren iyeliklerin* ve bunların tümüne ilişkin olarak bir toplumsal formasyona yapısını kazandıran *düzen ilişkilerinin* korunması-, tözsel (yani ilişkisel olmayan) iyeliklerin sürekli değişimiyle sağlanır. Bu demektir ki, zamanın belirli bir anında kurulmuş olan düzen, ister istemez zamansal bir düzen, yani bir çeşit *ardışıklık düzenidir*; dolayısıyla her grup, geçmişinde hemen bir altındaki grupta, geleceğinde ise hemen bir üstündeki grupta bulunur (bu da evrimci modelleri benimsenebilir kılar). Rekabet hâlindeki gruplar, özünde *zaman düzleminde* bulunan farklarla birbirlerinden ayrılırlar. Bu sistemin *krediye* böylesi bir yer vermesi rastlantısal değildir: Rekabet mücadelesi içinden geçerek gerçekleşen ve tüm kültürel

misyonerlik eylemlerinin, kendi kurbanlarının suç ortaklığıyla ifa edilerek, ihtiyaçların keyfî dayatımına, ona maruz kalanların söylediği gibi, özgürleştirici bir görev görünümü verebilen yumuşak şiddetin iki katına çıkardığı meşruiyet dayatması, kendi gereksinimlerini eksiksiz karşılamaya yarayan araçlardan da önce gelen bir gereksinim olduğuna dair bir iddiayı üretme eğilimi gösterir. En yoksunlara bile tüm gereksinimlerini karşılama hakkı tanıyan (ama uzun vadede), bir toplumsal düzen karşısında, talep etmenin, vadedilmiş iyelikleri derhâl elde etmeyi sağlasa da yalnızca şimdiki zamanın devamı (yani sahte lüks arabalar ve sahte lüks tatilleriyle *similisi*) olmaktan ibaret olan bir geleceğin kabullenilmesine de yol açan krediden başka seçeneği yoktur. Ancak sınıf düşme ile yeniden sınıflanmanın diyalektiği aynı zamanda, tabi olanlara tam da şimdiki koşullarını geçmiştekilerle karşılaştırdıkları bir sırada, aslında mücadeleden başka bir yolla elde edemeyecekleri şeyleri kredi aracılığıyla derhâl elde etmeye sabırsızlıkla iten ve bunun için sadece beklemelerinin yeterli olduğu yanılsamasını dayatma eğiliminde olan muhafazakâr bir söylemin etkilerini daha da arttırmaya çalıştığı *ideolojik mekanizma* gibi işlemeye elverişlidir: Rekabet mücadelesi, sınıflar arasındaki farkları ardışıklık düzeninin bir parçası saymakla, iyi oturmuş veraset yasalarının düzenlediği toplumsal bir düzende *selefin haleften* ayrımındaki gibi, hem tümüyle mutlak ve aşılmaz olan -bazen evlerine ancak emeklilik vakti geldiğinde dönebilen şu küçük burjuvalar misali bir yaşam boyu, bazen de eksik kalmış güzergâhlarını kendi çocuklarınınkinde tamamlamaya çalışanlarda olduğu gibi kuşaklar boyunca beklemekten başka çare olmadığından- hem de tümüyle gerçek dışı ve uçuk olan -eğer beklemeyi bilirsek, evrimin karşı konulmaz yasaları gereği, bize vadedilen o şeye eninde sonunda sahip olacağımızı biliyor olmamızdan dolayı- bir fark inşa eder. Kısacası, rekabet mücadelesinin ebedîleştirdiği farklı koşullar değil, *koşulların farkıdır*.

Bu mekanizmayı anlamak demek, her şeyden önce süreklilik ile değişme, yapı ile tarih, yeniden üretim ile "toplumun üretimi" arasında tohumları okulda atılan karşıtlığa dair tartışmaların

beyhudeliğini görmektir. Bu tartışmaların asıl ilkesi, çelişkilerin ve toplumsal mücadelelerin tümünün, her zaman kurulu düzenin sürdürülmesiyle çelişki hâlinde olmadığını; "ikilikler üzerinden düşünme"nin antitezlerinin ötesinde sürekliliğin değişimle, süregelen yapının ise hareketle sağlandığını; meşru gereksinimlerin (pazarlamacıların ithal edip, benimseyip dayattıkları meşru ihtiyaçlar hakkında kullandıkları en *in* dil içinde *must* adını verdikleri gibi) dayatılması ile bu gereksinimleri karşılama imkânlarına erişim arasındaki farkın kaçınılmaz olarak doğurduğu doğrudan (itibar aracılığıyla) ya da dolaylı olarak (aşırı çalışmayla) ulaşmaya izin veren iktisadi etkiler üreten "yoksun bırakılmış beklentilerin" zorunlu ve otomatik olarak sistemin sürekliliğini tehdit etmediğini; yapısal mesafenin ve beraberinde getirdiği engellenmelerin aracılığıyla koşulların "doğasının" dönüşmesi, konumların yapısının süregelmesini içinde sağlayan ötelenme yoluyla yeniden üretimin tam da temelinde yer aldığı kabullenme güçlüğüdür. Böylelikle anlaşılacak olan diğer bir şey de, nicelik bildiren birtakım iyeliklere dayanarak işçi sınıfının "burjuvalaşma"sından [*embourgeoisement*] söz edenler ile bunu sıra bildiren iyeliklerini ileri sürerek çürütmeye yeltenenlerin, ortak noktaları pek tabii ki, tutundukları gerçekliğin çelişkili yönlerinin aslında aynı sürecin birbirinden ayrılmaz boyutları olduğunu görmeyişleridir. Toplumsal yapının yeniden üretilmesi, dağılımların yapısının basit bir ötelenmesine varan bir rekabet mücadelesi içinde ve bu mücadele tarafından egemen sınıf mensuplarının mücadeleye *dağınık düzenle* dâhil olduğu müddetçe ve yalnız bu şartla gerçekleşebilir. Egemen sınıf mensuplarının mücadeleye *dağınık düzende* dâhil olmaları, her türden karşılıklı etkileşim ve işlemin dışında, yani bireysel ve kolektif denetimin dışındaki nesnellikte, çoğu zaman da eyleyicilerin bireysel ve kolektif çıkarlarına karşı, bazılarının eylemlerinin, diğerlerinin eylemleri üzerinde uyguladığı *dış etkiler* tarafından *istatistiki* bir bütün olarak ele alınan eylem ve tepkiler aracılığıyla gerçekleşir.[43]

43 Bu istatistiki eylem süreçlerinin sınırını, (mali panik vakalarında olduğu gibi) her eyleyicinin, korkulan etkinin sonuçlarının tayin ettiği eylemleri yerine getirmekle, korktuğu şeye katkıda bulunmasıyla gerçekleşen panik

Sınıf mücadelesinin bu özel biçimi olan rekabet mücadelesi, tabi sınıflara mensup olanların, egemenlerin onlara sundukları bahisleri kabul ederek, kendilerini bütünleştirici ve başlangıçtaki elverişsizliklerden ötürü yeniden üretici mücadelenin dayatımına teslim ettiklerinde ortaya çıkar; zira mesafe aralıklarının sabitliğinin işaret ettiği gibi, kaçınılmaz olarak yenilecekleri bu türden bir yarışa girenler, yalnızca yarışma olgusuyla bile peşinden gittiklerinin peşinden gittiği hedeflerin meşruluğunu örtük olarak kabul etmiş olurlar.

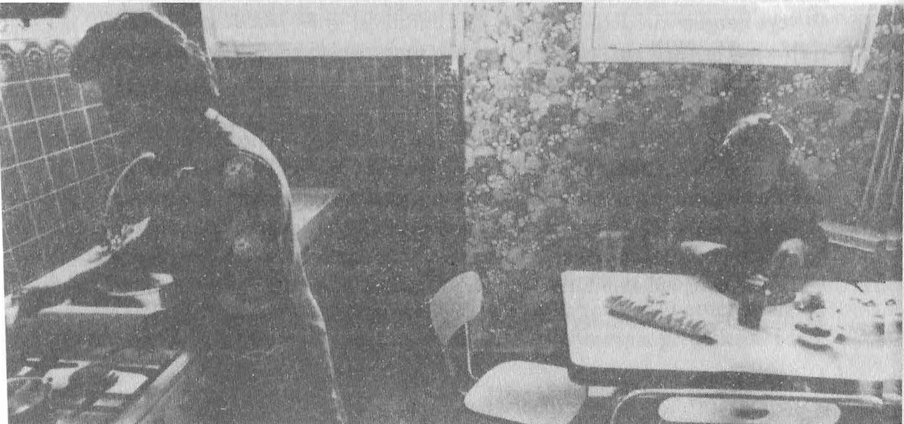
Her eyleyiciyi diğer eyleyicilerin sayısız tepkilerinin oluşturduğu etkiye, daha doğrusu onların yalıtılmış eylemlerine karşı yalıtılmış olarak tepki göstermeye mahkûm eden ve sınıfı, kendi sayısı ve kendi kitlesi tarafından tahakküm altına alınmış *kitle* durumuna indirgeyen rekabet (veya bozgun) süreçlerinin mantığını kurduktan sonra, artık bugün tarihçiler arasında çok tartışılan bir soruyu[44], karşılıklı yeniden üretilen nesnel şanslar ve öznel beklentiler diyalektiğinin yarıda kesildiği koşulların (iktisadi kriz, büyüme döneminden sonra gelen iktisadi kriz) ne olduğuna dair soruyu sormaya muktediriz: Nesnel şansların önceki durumu tarafından belirlenen öznel umutlara göre nesnel şansların ani geri tepmesi, nesnel ve öznel olarak birdenbire yarış dışı kalmış olan tabi sınıfların, o zamana kadar zımnen kabul ettikleri egemen amaçları benimsemekten vazgeçmelerine neden olabilecek ve böylece değerler cetvelinin hakikaten altüst oluşunu mümkün kılacak niteliktedir.

veya bozgun süreçleri oluşturur: Her durumda, ortak şekilde güdülenmiş bireysel hareketlerin sadece bir istatistiki toplamı olan kolektif eylem, kişisel eylemleri beraberinde getiren tikel çıkarlara indirgenmeyen veya bunlarla çatışkı hâlinde olan (antinomik) bir kolektif sonuca varır (bu durum, en iyi, sınıf geleceğine ilişkin kötümser bir temsilin doğurabileceği moral bozukluğu sonucunun, onu belirleyen sınıfın çöküşüne katkıda bulunduğu hâllerde görülür: Düşüş hâlindeki sınıfın mensupları -örneğin, bir taraftan eğitim sistemini gençleri meslekten soğutmakla suçlarken, diğer taraftan çocuklarını eğitim yapmaya yönlendiren zanaatkârlarda görüldüğü gibi- hep birlikte, kolektif düşüşe götüren bir gidişat sergilerler.

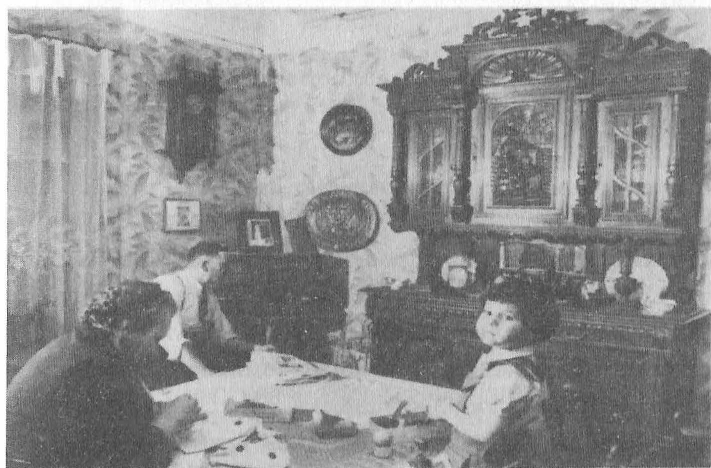
44 Bkz. L. Stone, "Theories of Revolution", *World Politics*, 18 (2), Ocak, 1966.

Üçüncü Kısım

Habitus ve Yaşam Stilleri

Betimlendiği şekliyle toplumsal uzam (kendini ortaya bir şema biçiminde koymasının anımsatmaya yeteceği gibi) bir harita misali, kuş bakışı bir görüş, hatta sıradan eyleyicilerin toplumsal dünyaya dair sahip oldukları görüşleri (sosyolog veya okurun bizzat sıradan davranışları içindeki) dayandırdıkları noktaların tümü üzerine bir bakış açısı sağlayan ve özgül bir inşa çalışması pahasına üretilmiş *soyut* bir *temsildir*. Eyleyicilerin bir arada ve ilişkilerinin çokluğu içerisinde asla yakalayamayacakları tüm konumları, yalnızca bir bakışta algılanabilir bir bütünlüğün eş zamanlılığı içinde var etmesiyle -ki bulgusal değeri bundan ileri gelir-, geometrik uzam, boşlukları ve süreksizlikleriyle, sıradan deneyimin hodolojik uzamı [*espace hodologique*][1] için ne ise toplumsal uzam da, sahip olunan ve işaret edilen mesafeleriyle -ve yabancılardan daha da uzak olabilen yakınlarıyla- gündelik varoluşun pratik uzamı için odur. Fakat hiç şüphesiz en önemlisi, bu

1 Ç.N.: Gidilen yoldan ibaret bilgiyle çizilen. Hodolojik uzam kavramı, alan teorisinin genel çerçevesi içinde durumların "topolojik" ilişkileri ile psikolojik ve sosyal psikolojik süreçlerin dinamiğinin birbirine eklemlenmesini sağlar ve özellikle de Freud'un kuramındaki libidonun gelişim aşamalarına denk düşen bir biçimde, "en iyi doyum yollarını" temsil etmeye olanak verir. (Pierre Kaufmann, *Espace hodologique* in L'Encyclopedie Universalis, 2000.)

uzam sorununun yine bu uzamın kendisi içinde ortaya konması ve eyleyicilerin, nesnelliği inkâr edilemez bu uzam üzerinde işgal ettikleri konuma bağlı bakış açılarına sahip olmaları, hatta bunu dönüştürme veya koruma isteklerini dile getirmeleridir. İşte bu nedenle, bilimin, kendi inşa ettiği sınıfları adlandırmak için kullandığı sözcüklerin birçoğu, grupların birbirleri hakkında edindikleri, çoğunlukla polemik görüşleri ifade etmeye yarayan sıradan kullanımlardan alınmıştır. Kategorize ettikçe nesnellikte daha çok yol alan sosyologlar, sınıflandırdıkları "nesneler"in, nesnel olarak sınıflandırılabilir pratiklerin yanı sıra, yine bir o kadar nesnel olup zaten kendileri de sınıflandırılabilir olan sınıflama işlemlerini ürettiğini hemen hemen her zaman unuturlar. Bilimin gerçekleştirdiği sınıflara ayırma, bizi eyleyicilerin ve bizzat kendi pratikleriyle başkalarınınkiler hakkında verdikleri sınıflandırıcı yargıların ürettiği sınıflandırılabilir pratiklerin ortak kökenine götürür: Habitus, aslında hem nesnel olarak sınıflandırılabilir pratiklerin *üretici ilkesi* hem de bu pratiklerin *sınıflama sistemi*(*principium divisions*)dir. *Temsil edilen toplumsal dünya*, yani *yaşam tarzları uzamı*, habitusu belirleyen bu iki kabiliyet arasında, yani sınıflandırılabilir pratikler ve yapıtlar üretme kabiliyeti ile bu pratikler ve ürünleri ayırt edip değerlendirme kabiliyeti (beğeni) arasındaki ilişkide oluşur.

İktisadi ve toplumsal koşulların belirgin karakteristik özellikleri (sermayenin eşsüremli ve artsüremli olarak az çok kavranabilmiş hacmi ve yapısı) ile yaşam tarzları uzamı içinde bunlara karşılık gelen konuma bağlı ayırt edici özellikler arasında olgusal olarak kurulan ilişki, ancak habitusun, hem sınıflandırılabilir pratik ve ürünleri, hem de kendileri de sınıflandırılmış olup bu pratik ve yapıtlar *ayırt edici işaretler* sistemi olarak kuran beğeni yargılarını eş zamanlı olarak açıklamayı mümkün kılan bir üretici formül biçiminde inşa edilmesiyle gerçekten kavranabilir bir ilişki hâline gelir. Öğretmenlerin aristokratik çileciliğinden veya küçük burjuvaların kendini beğenmişliğinden bahsetmek, bu grupları, en önemlisi olsa da, yalnızca tek bir nitelikten yola çıkarak betimlemek değil, aynı zamanda onların tüm nitelik-

lerinin ve kendi ya da başkalarının iyelikleri hakkındaki tüm yargılarının üretici ilkesinin adını koymaya teşebbüs etmektir. Anlamlandırılmış pratiklerin ve böylelikle geliştirilen pratikleri anlamlandırmaya muktedir algılamaların üretici yatkınlığına dönüşmüş ve bedene işlemiş bir zorunluluk olan habitus, genel ve bir yerden bir yere taşınabilir bir yatkınlık olarak, doğrudan edinilmiş olanın sınırlarının ötesine uzanarak, öğrenme koşullarının özünde bulunan gerekliliğin, sistemli ve evrensel bir uygulamasını gerçekleştirir: Habitus, bir eyleyicinin (veya benzer koşulların ürünü olan bir eyleyiciler kümesinin) pratiklerinin tümünü, hem özdeş (veya karşılıklı olarak tahvil edilebilir) kalıpların uygulanmasının bir ürünü olmasından dolayı sistemli kılan, hem de aynı zamanda başka bir yaşam stilini oluşturan pratiklerden belli bir sisteme göre ayrı kılan şeydir.

Farklı varoluş koşulları farklı habitusları, yani pratiğin farklı alanlarına basitçe nakledilerek uygulanmaya elverişli üretici kalıp sistemlerini ürettiğinden, farklı habitusların doğurduğu pratikler, varoluş koşullarında nesnel olarak diferansiyel aralık sistemleri şeklinde kayıtlı bulunan farklılıkları dile getiren iyeliklerin sistemli konfigürasyonları olarak ortaya çıkarlar. Kendilerini ayırt etmeye uygun vasıfları saptamak, yorumlamak ve değerlendirmek için gerekli algı ve değerlendirme kalıplarıyla donanmış eyleyiciler tarafından *algılanan* bu diferansiyel aralık sistemleri, yaşam stilleri şeklinde işlerler.[2]

Pratikleri ve pratiklerin algısını örgütleyen, yapılandıran bir yapı olarak habitus, aynı zamanda yapılandırılmış bir yapıdır: Toplumsal dünyanın algılanmasını örgütleyen mantık sınıflarına bölme ilkesinin kendisi bizatihi toplumsal sınıflara bölünmenin içselleştirilmesinin ürünüdür. Her koşul, birbirinden ayrılmaksızın, içsel nitelikleri ve bizzat kendisi bir ayrımsal [diferansiyel] konumlar, bir *farklar sistemi* olan koşullar sistemi içindeki konumuna borçlu olduğu ilişkisel nitelikleriyle, yani kendisini

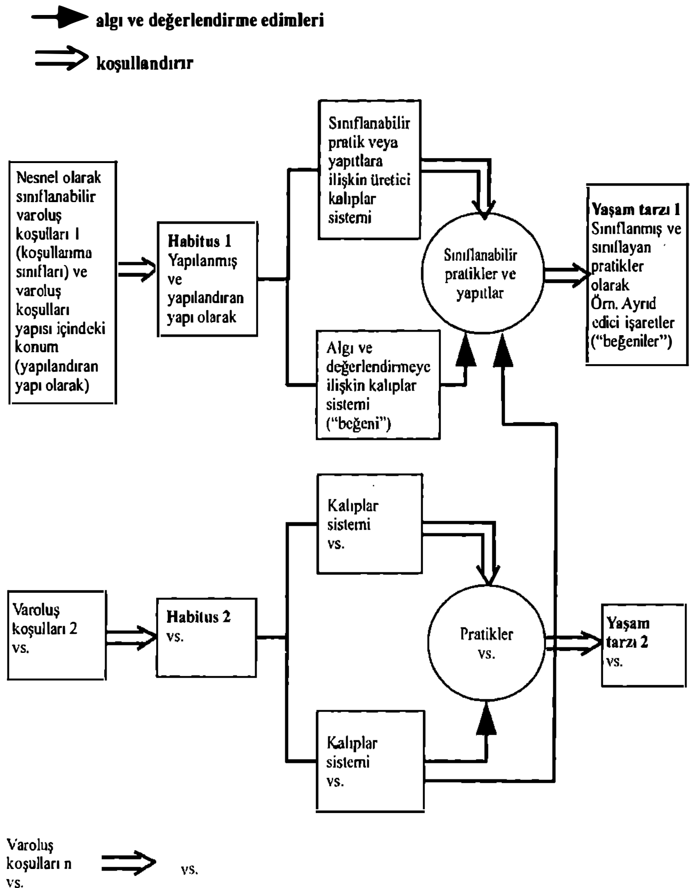
2 Bu demektir ki varoluş koşulları ve pratikler veya pratiklerin anlamları arasındaki ilişki ne bir mekanizma mantığı ne de bir bilinç mantığı içinde anlaşılmaya çalışılmalıdır.

olmadığı her şeyden, özellikle de karşıtı olduğu tüm şeylerden ayıran her şeyle tanımlanır: Toplumsal kimlik farklılıkta tanımlanır ve kendini farklılıkta ortaya koyar. Bu demektir ki, koşullar sisteminin tüm yapısı, aynen bu yapıda belli bir konum işgal eden herhangi bir koşulun deneyiminde gerçekleştiği gibi, habitusun yatkınlıklarında kaçınılmaz olarak kayıtlıdır: Koşulların yapısının en temel karşıtlıkları (üst/alt, zengin/yoksul vb.) kendilerini, pratiklerin ve pratiklerin algısının temel yapılanma ilkeleri olarak dayatma eğilimindedirler. Sınıf koşulunun özünde bulunan özgürlükler ve zorunluluk ile konumun oluşturucu *farklarını* sistemli bir şekilde ifade eden pratiklerin üretici kalıbı olan habitus, sınıflanmış ve sınıflayan pratikler arasındaki farklar biçiminde kavradığı koşul farklarını (habitusun birer ürünü olarak), bu farkların ürünü olup bu farklarla nesnel olarak uyumlu ve dolayısıyla bunları doğalmış gibi algılamaya eğilimli olan farklılaşma ilkesi uyarınca yakalar.[3] Elbette ki her tür mekanik yaklaşım biçimine karşı, toplumsal dünyanın sıradan deneyiminin bir bilgi olduğunu ısrarla yeniden ifade etmek gerekir; ancak "bilinçlenmeye" [*prise de conscience*] dair bunca kuramın indirgenegeldiği bilincin kendiliğinden oluş [*génération spontanée*] yanılsamasına karşı, ilk bilginin yanlış-tanıma [*meconnaissance*] olduğunu, yani beyinlere zaten yerleşmiş olan bir düzenin kabul edilmesi olduğunu fark etmek de oldukça önemlidir. Yaşam stilleri, habitusların, karşılıklı ilişkileri içinde habitusun kalıplarına göre algılandıklarından toplumsal olarak nitelenmiş işaret sistemleri ("seçkinler" ve "avamlar" vb. gibi) hâlini almış sistematik ürünlerdir. Koşul ve habitusların diyalektiği, sermayenin dağılımını, (güç ilişkisi bilançosunu) algılanan farklara ve ayırt

3 Bir topluluğu sınıflara ayıran gözlemci, toplumsal pratikte eş değeri olan bir işlem gerçekleştiriyordur. Eğer o bunu bilmiyorsa, yerel bir sınıflamanın aşağı yukarı değişikliğe uğratılmış bir biçimini, bilimsel bir sınıflama yerine koymakla karşı karşıya kalmış olmanın ötesinde (birçok "tipoloji" bunu gösterir) sınıflama işlemlerinin hakikatini, bilinç seviyesine taşıma şansı hiç yoktur. Bu durumda yerel bilgiye denk olan bu işlemler, bağlantıya geçişleri ve karşılaştırmaları varsayar; toplumsal fiziğin sahasında yer alıyormuş gibi göründüğü sırada bile, aslında anlamlı ayrımlar üretir ve bunlardan anlam çıkarırlar. Kısacası, aslında sembolik düzlemde yer alırlar.

edici iyeliklere dönüştüren, yani sembolik sermayeye stilleri nesnel hakikatinde yanlış tanınan meşru sermaye dağılımına dönüştüren simyanın temelinde yatar.

Grafik 8 – Varoluş koşulları ile habitus ve yaşam stili

Yine aynı yapılandıran yapının *(modus operandi)*, farklı *alanlara* özgü mantık tarafından dayatılan *yeniden tercümeleri* pahasına ürettiği yapılandırılmış ürünler *(opus operatum)* olarak tek

bir eyleyicinin tüm pratik ve edimleri, her türlü kasıtlı tutarlılık arayışının dışında birbirleriyle nesnel olarak uyuşur ve her türlü bilinçli kararlaştırmanın dışında, aynı sınıfın diğer bütün mensuplarınınkiyle nesnel olarak bütünlük gösterir: Habitus sürekli olarak pratik metaforlar üretir, diğer bir deyişle nakiller (ki bunlardan motor alışkanlıkların [*habitude motrice*] nakli sadece istisnai bir örnektir), hatta daha doğrusu uygulamaya koyuluşunun özel koşullarının (belirli bir bağlamda, kendisini her zaman kredi kullanmanın farklı bir biçimi olarak ifade etmesini bekleyebilecek olduğumuz aynı çileci ethos) dayattığı sistematik bir yerden bir yere taşınmalar [*transposition*] doğurur. Tek bir eyleyicinin pratikleri ve hatta daha kapsayıcı olarak aynı sınıfın tüm eyleyicilerinin pratikleri kendi aralarındaki, içlerinden her birini diğerlerinden herhangi birinin metaforu hâline getiren *stil benzerliği*, aynı eylem kalıplarının bir alandan diğerine naklinin ürünü olmasından kaynaklanır: Bizzat habitus olan bu analojik operatörün bildik paradigması, örneğin "el yazısı" adı verilen yatkınlık, diğer bir deyişle seslerin karşılığı olan işaretleri çizmenin tekil bir üslubuna, yani yazı zemininin boyutlarına, türüne, rengine (kâğıt veya kara tahta gibi) veya alete (kalem, tebeşir) bağlı olarak değişen üslubuna rağmen, yani o anda işlemekte olan mekanizma grupları arasındaki farklara rağmen, tıpkı sayesinde bir ressam veya yazarı tanıdığımız -bir adamı yürüyüşünden tereddütsüz tanıma gibi- tarz ya da üslubun tüm özelliklerine benzer bir biçimde derhâl hissedilebilen bir tanıdıklık sergileyen grafik çizimleri hep aynı yazıyı üretir.[4]

4 Proust'un iyi bir örneğini verdiği hakiki pastiş, -parodi veya karikatürün yaptığı gibi - bir tatzın en göze çarpan hatlarını değil, habitusu, Jacques Rivière'in "zihinsel etkinlik merkezi" diye adlandırdığı köken söylemin ortaya çıktığı yeri yansıtır: "Her yazarın bütünüyle 'yinelendiğini' ve bilmediği bir olayla karşı karşıya kaldığında, hayatın onun karşısına çıkarttıkları karşısında nasıl tepki veriyorsa öyle tepki verdiğini görmek hoşumuza gidiyor. Beyindeki ışık yeniden yanmış, zihinsel etkinliğinin merkezine kavuşulmuş oluyor." (J. Riviere, in M. Proust ve J. Rivière, Correspondance, *1914-1922,* Paris, Gallimard, 1976, Ek B, s. 326).

Sistemlilik *modus operandi*'de olduğu için *operatum*'dadır[5]: Ancak tüm pratiklerin birleştirici ve üretici ilkesi olan habitusun en başından beri sentetik birliğinde bulunduğu için, bireyi ve grupları çevreleyen "iyeliklerin" (terimin her iki anlamında) tümünde (evler, mobilyalar, tablolar, kitaplar, otomobiller, içkiler, sigaralar, parfümler, giysiler ve spor, oyun, kültürel eğlenceler gibi) ayrımlarını dışa vurdukları pratikler yer alır. Belirli bir sınıfın, sınıflanmış ve sınıflayan nesne ve pratikleri temellük etme meyli ve yeteneği olan beğeni, yaşam stilinin, yani sembolik alt uzamların her birinin özgül mantığında (mobilya, giysi, dil ve bedensel heksis gibi) aynı dışa vurumcu maksadı dile getiren birleştirici nitelikteki ayırt edici tercihler kümesinin temelindeki üretici formüldür. İhtiyar bir marangozun dünya görüşü, bütçesini, zamanını veya bedenini idare etme biçimi, dili kullanımı ve kılık seçimi, onun titiz ve kusursuz zanaatkârlığındaki itinalı ve incelikli etiğinin yanı sıra ürettiklerinin güzelliğini gereken özen ve sabırla tartmasını sağlayan zanaat için zanaat estetiğinde bütünüyle mevcuttur. Leibniz'in vurguladığı gibi, yaşam stilinin her bir boyutu, diğer boyutları hem simgeler hem de -onlar- "ile simgeler".

Birbiriyle uyumlu iyelik sistemleri (ki aralarında kişileri de saymak gerekir -"uyumlu karı kocadan" bahsedilir veya arkadaşlar aynı beğenilere sahip olduklarını söylemekten hoşlanırlar-) beğenide temellenir; yani yaşam stili, toplumsal hiyerarşide yükseldikçe Weber'in "yaşamın stilizasyonu" dediği şeyin daha önemli bir parçası hâline gelse de beğeni, bilince ancak çok kısıtlı olarak erişebilen sınıflandırma şemaları sistemi olarak kalır. Beğeni, eski estetik anlayışın uyuşan iki tarafın arasındaki *karşılıklı pekiştirme* için salık verdiği, bir kişiye has özelliklerin karşılıklı uyumunun temelinde yatan şeydir: Bir kişinin, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, çevresine yaydığı sayısız enformasyon aralıksız çoğalıp kendini doğrularken, uyanık gözlemciye de söz

5 Toplumsal bir psikolojinin, pratiğin birliğini kırıp, ürünleri (*opus operatum*'u) açıklama iddiasında kısmi "yasalar" koyan atomculuğuna karşı, biz üretim yasalarını yeniden üreten genel "yasalar" (*modus operandi*) koymayı amaçlıyoruz.

konusu tekrarların ahenkli dağılımı, simetri ve uyumun sanat amatörüne sağladığına benzer bir keyif sunar. Önceden veya eş zamanlı olarak algılanan tüm özelliklerin etkisi, pratiğin (örneğin resimle ilgili bir yargının) ele verdiği enformasyonların her bir unsuruna bulaşmış -veya muhtemel özellikte bir sapma söz konusu olduğunda bunları *düzeltmiş-* olmasından dolayı, sözü edilen bu tekrar fazlalıklarının neden olduğu üstbelirlenim etkisi, gözlem veya ölçümün yalıtılmaya mecbur ettiği farklı özellikler sıradan algı düzeyinde iyice birbirine geçtiği oranda, daha da şiddetle hissedilir. Bu özellikleri yalıtmaya -örneğin söylenmiş olan şeyleri söyleme üslubundan ayırt etme kaygısına denk düşen- bağıntılı özellikler sisteminden koparmaya çalışan anketin, her konuda, sınıflar, özellikle de küçük burjuvalar ve burjuvalar arasındaki mesafeyi küçültme eğiliminde oluşu işte bundan kaynaklanır: Burjuva varoluşunun sıradan hâllerinde, sanat, edebiyat veya sinema hakkındaki banallikler tok bir sesle, ağır, aheste ve laubali bir biçimde telaffuz edilir; gülümseme mesafeli ve güvenli, vücut hareketleri ölçülüdür; iyi kesimli kostüm ve tüm bunları telaffuz eden kişinin sahibi olduğu burjuva salonu da bu sahnenin bir parçasıdır.[6]

O hâlde beğeni, şeylerin ayrı ve ayırt edici işaretlere, sürekli dağılımların ise kesintili karşıtlıklara dönüşümünün [transmutasyon] pratik operatörüdür ve bedenlerin *fiziksel düzenine* işlemiş farklılıkları, anlamlı ayrımların *sembolik düzenine* kavuşturur. Beğeni, nesnel olarak sınıflanmış ve içinde bir koşulun (sı-

6 Öyle ki, buralarda, eksiklikler küçümseyici geri çevirmelere, yanılmalar dalgınlıklara, mahcubiyetler de eğlenceye çevrilebilir. Burjuvalar her şeyden önce -bütün sonuç çözümlemelerinin hesaba katması gereken- sosyolojik anketin uygulandığı koşula hâkim olabilme becerileriyle başkalarından ayrılırlar. Kültürün içinde işlediği toplumsal ilişki üzerindeki hâkimiyet, onlara, özellikle sosyetik sohbetlerin (örnek vermek gerekirse, sinema ve seyahatler üzerine gevezelikler gibi) her türlüsünde başvurulan, dilbilimciler tarafından da burjuva dilinin ayırt edici özellikleri olarak tespit edilmiş söz dizimine gösterilen özenle, şişirme ve doldurmaları bolca kullanmakla icra edilen, şöyle bir el gezdirme değinme ve örtbas etme sanatının olduğunu varsayan, dille kurulan bir ilişkinin eşitsizce dağıtılmış becerisi tarafından sağlanır.

nıfsal) kendi kendini anlamlandırdığı (yine beğeni aracılığıyla) pratikleri, sınıflayan pratiklere, başka bir deyişle bunları ancak kendi karşılıklı ilişkileri içinde ve toplumsal sınıflama kalıplarına göre algılamak yoluyla sınıf konumunun sembolik ifadesine dönüştürür. Böylelikle, ayırt edici işaretler ile dağılım sırasındaki konumlar -bilimsel inşa yoluyla açığa çıkarılan nesnel iyelikler uzamı ile daha az nesnel olmayan ve sıradan deneyimden dolayı ve sıradan deneyim içinde olmakta olduğu gibi var olan yaşam stilleri uzamı- arasındaki ilişkilerin pratik bilgisine sahip herhangi biri tarafından, kendine has varoluş koşullarına sahip bir sınıfın sistemli ifadesini, yani ayırt edici bir yaşam stili olarak algılanabilmeye hasredilmiş ayırt edici özellikler sisteminin temelini oluşturur. Toplumsal uzamın yapısının, kendisini o uzamdaki belli bir konumun deneyiminin içinde dayattığı hâliyle, bedene işlemesinin ürünü olan bu sınıflama sistemi, iktisadi olanaklar ve olanaksızlıklar dâhilinde (kendi mantığında hep yeniden üretme eğiliminde olduğu) koşula bağlı ve düzene uydurulmuş pratiklerin ilkesidir; zorunlulukların stratejilere, zorlamaların tercihlere şeklen dönüştürülme işlemini hiç durmamacasına sürdürür; anlamlarını, yani değerlerini, karşıtlıklar ve bağıntılar sistemindeki konumlarından alan sınıflanmış ve sınıflayan *yaşam stillerini* kurucu "seçimler" kümesini tüm mekanik belirlenimlerin dışında, üretir.[7] Erdemli geçinme durumu, ürünü olduğu koşula göre ayarlanmış "seçimlere" boyun eğerek aralıksız bir biçimde zorunluluğu erdem hâline getirme eğilimi gösterir: Bir toplumsal konum değişikliği sonrasında habitusun içinde üretildiği koşulların, içinde işlerlik gösterdiği koşullarla örtüşmediği ve kendine özgü etkinliğinin yalıtıldığı tüm hâllerde açıkça görüldüğü gibi, kaynaklara göre nesnel olarak ayarlanan pratikleri asıl yöneten düşük ya da yüksek bir gelir değil de -zaruri beğeni olsun ya da lüks beğeniyi olsun- nihayetinde beğenidir. Sevdiğimiz şeye

7 İktisadi eyleyicileri, birbirinin yerini alabilir aktörler olarak ele alan iktisadi kuram, çelişkili olarak iktisadi elverişlilikler imkânının iktisadi koşullarını hesaba katmayı gözden kaçırır ve bundan dolayı, benzersiz ve bağımsız öznel yararlılıkları saptayan tercih sistemlerini anlamlı hâle getirmekten kendini alıkoyar.

sahip olmamızı, sahip olduğumuzu sevmemizi sağlayan budur; yani dağılımda ona mal ettiğimiz ve sınıflamada ona meşru olarak atfettiğimiz niteliklerdir.[8]

3.1. Uzamlar Arasındaki Eşmantık

Şimdiye kadar söylenenleri, özellikle de habitusun üretici kalıplarının basit bir nakil yoluyla, pratiğin en değişik alanlarına uygulanabileceğini aklımızda tutarak, pratiğin farklı alanlarında farklı sınıflara bağlı olan pratiklerin ve malların kendi aralarında, koşullar arasındaki nesnel karşıtlıklar uzamının mantığına karşılık gelen bir mantık uyarınca düzenlenmiş olduklarından dolayı tam anlamıyla eşmantıksal karşıtlık doğrultusunda düzenlendiklerini de akabinde anlayabiliriz. Kitabın devamının ortaya koyacaklarını, burada birkaç sayfada kanıtlamayı iddia etmeksizin, analizlerin ayrıntılarının gizleyebileceği ilişkiler bütününü bütünlüğü içinde görmeyi sağlamak için, toplumsal uzamın iki büyük örgütlenme ilkesinin, kültürel tüketimler uzamının yapısına ve daha genel anlamıyla da bu tüketimlerin yalnızca bir veçhesini oluşturduğu tüm yaşam stilleri uzamının yapısına ve değişimine nasıl egemen olduğunu şematik olarak belirtmekle yetineceğiz. Kültürel tüketimler bakımından, sermayenin toplam hacmine göre değişiklik gösteren ana karşıtlık, tam da nadir oldukları için, hem iktisadi hem de kültürel sermaye bakımından daha iyi donanmış fraksiyonların, *ayrıcalıklı* olarak nitelendirilen tüketimleri ile bu iki açıdan da en yoksun olanların, aynı zamanda *kolay*, *herkese has* olduğu için toplumca *avam* sayılan tüketimleri arasında bunun yanı sıra beklentilerle heveslerle o anda hâlihazırda var olan olanaklar arasındaki uyuşmazlıktan dolayı *iddialı* gibi görünmeye mahkûm pratiklerin aracı konumda yer almasıyla kurulur. Egemenlerin gözünde, zoraki yoksunluk ile nedensiz bir salıvermişliğin bileşimiyle nitelenen tabi olma koşulunun karşısına, sanat yapıtı ve estetik

8 Bir ethosun ilkelerini, yani bir koşulun zoraki seçimlerini, evrensel norm olarak dayatma savındaki etik, yazgı aşkına (*amor fati*) teslim olmanın, olduğuyla ve olanla yetinmenin daha incelikli bir başka şeklidir. İşte etik ile devrimci niyet arasında hissedilen zıtlığın asıl nedeni budur.

yatkınlıkta en mükemmel ifadesini bulan egemen estetik rahatlık ile çilenin bileşimini, yani tıpkı gerilim içinde gevşemenin (imkânları iktisatlı kullanma, kesintiler, tasarruf tedbirleri ve ihtiyatlı davranma gibi) seçime bağlı bir çileciliği koyar.

Bu temel karşıtlık, sermayenin yapısına göre farklı biçimler alır: Egemen sınıfın farklı fraksiyonları, bir yandan ya sadece ya da başat olarak kültürel, öte yandan daha ziyade iktisadi olan sahip oldukları temellük araçları ve sanat yapıtlarıyla, bunların sonucunda kurulan farklı ilişki biçimleri aracılığıyla, stilleri ve nesneleri bakımından oldukça farklı, hatta bazen de açık bir biçimde antagonist kültürel pratiklere ("sanatçıların" ya da "burjuvaların"ki[9] gibi) yönelirler.

Öyle ki, söz konusu pratiklerin zorunlulukla ve zorunluluğa boyun eğmiş olanlarla kurulan temel bir ilişkinin değişkenlerinden biri oldukları ve ortak noktalarının meşru kültürel mallarının tekelci temellükü ile bunun sağladığı ayrışma faydalarının arayışı olduğu unutulur. Sanattan toplumsal dünyanın yüksek seviyede yadsınmasını bekleyen, bulvar tiyatrosu veya izlenimci resimle simgelenen rahatlıktan ileri gelen hazcı bir estetiğe yönelen egemen fraksiyon üyelerinin aksine, tabi fraksiyonların üyelerinin estetikle ilişkisi esasen çilecidir; işte bundan dolayı, tabi olanlar *yoksul ebeveyn* statülerine borçlu oldukları toplumsal dünya karşısındaki yatkınlıklarının onları, her şeyin ötesinde toplumsal dünyanın kötümser bir temsiline bağlanmaya yöneltmesiyle, saflık ve saflaştırma, gösteriş ve burjuvanın bezeme beğenisinin reddi adına gerçekleştirilen tüm sanatsal devrimleri benimseme eğilimindedirler.

Sanatın pratiğe en mükemmel sahasını sunduğu apaçık olsa da pratiğin, basit itkileri ve birincil ihtiyaçlarının saflaştırmaya, aşırı inceliğe ve yüceltmeye tabi tutma maksadının ortaya çıkmadığı, "yaşam stilizasyonu"nun, yani *işlevin yadsınmasına* yol açan *biçimin işleve* üstünlüğünün aynı sonuçları doğurmadığı bir saha

9 Burada "burjuva" "egemen sınıfın temel fraksiyonlarını"; "entelektüeller" ise "tabi fraksiyonlarını" ifade etmek için kullanılmış kısaltmalardır.

gerçekten de yoktur. Bunun dil konusundaki karşılığı, halk diline özgü açık sözlülük ile burjuvazinin yüksek derecede sansüre uğramış dili arasında, pitoreskin veya belagatteki gösterişin dışa vurumcu arayışı ile ölçülülük ve aldatıcı sadelik taraftarlığı (Yunancada söylendiği gibi *litotes*) arasındaki karşıtlıktır. Beden dilinin kullanımında iktisatlı olmaya ilişkin aynı tutum mevcuttur: El kol hareketleri ve telaşlı davranışlar, yüzünü gözünü oynatma ve mimikler aslında ağırlık (Nietzsche'ye göre soyluların "hareketleri, bakışları ağırdır"[10]), ölçülülük ve yüceliğin kendini belli ettiği soğukkanlılıkla hiçbir şekilde bağdaşmaz. Birincil beğeni de dâhil olmak üzere her şey temel karşıtlığa, nicelik ile nitelik, boğaz ile damak, madde ile üslup, töz ile biçim arasındaki antiteze göre örgütlenir.

Biçim ve Töz

Ana hatlarıyla gıda tüketimi konusundaki temel karşıtlığın gelir farklılıklarına tekabül etmesi, orta sınıflarda olduğu gibi egemen sınıflarda da, kültürel sermaye bakımından en zengin, iktisadi sermaye bakımından en yoksul fraksiyonlar ile bunun tam tersi bir miras yapısına sahip fraksiyonlar arasında kök salan ikincil karşıtlığı gizlemiştir. Böylece gözlemciler, toplumsal hiyerarşide yükseldikçe, beslenmeye dair tüketim payının azaldığı ya da ağır ve yağlı, kilo aldıran ama aynı zamanda da ucuz gıdaların, yani makarna, patates, kuru fasulye, domuz yağı, domuz (Tamamlayıcı Kaynaklar, XXXIII) ve şarap gibi gıda maddelerinin payı düşerken yağsız, hafif (sindirimi kolay) ve kilo aldırmayan gıdaların (sığır, dana, koyun, kuzu ve bilhassa taze meyve ve sebzeler) payının arttıyor olmasında gelirin basit bir etkisini görmüş olurlar.[11] Tercihlerin asıl ilkesi beğeni olduğundan, tüketimi

10 F. Nietzsche, *Der Wille zur Macht*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1964, aph. 943, s.630. (Güç İstenci, Birey Yayınları, 2002.)

11 Muz. İşçiler ve tarım ücretlilerinin kişi başına düşen yıllık tüketimi (23,36 F ve 25,20 F) diğer bütün sınıflarınkinden, özellikle de elma tüketiminde (işçilerinki 21,00 F'lık tüketimine karşın 31,60 F'la) başı çeken üst düzey yöneticilerinkinden (19,15 F) yüksek olan tek meyvedir. Buna karşılık, üzüm, şeftali, ceviz ve fındık gibi pahalı ve zengin meyveler hepsinden önce serbest meslek sahipleri, sanayiciler ve büyük esnaf tarafından (29,04

gelirin basit bir fonksiyonu hâline getiren kuram, zorunluluğu erdem gibi gösterircesine (gelirin zorunluluğa olan mesafeyi belirlemede önemli oranda katkısı olduğuna göre) bunu her şartta destekler gözükür. Yine de bu kuram, aynı gelirin, tamamen farklı yapıdaki tüketimlerle ilişkili olduğunu açıklamaya yetmez: ustabaşıları, ticari işletme ve büro çalışanlarınınkinden (ki bunların beğenileri işçilerinkilerden keskin bir kopuşla ayrılıp öğretmenlerinkine yaklaşır) daha yüksek olmasına rağmen popüler beğeniye sadık kalırlar.

Engel yasasının,[12] kaydetmekle yetindiği farklılaşmaların nedenini açıklamak için, istatistiki açıdan toplumsal koşulların, ilk çocukluktan itibaren, az ya da çok gelire sahip olmakla ilgili olan ve bu koşullarla uygunlaştırılmış beğenileri şekillendirebilecek olan imal edecek nitelikteki özelliklerinin tümünü hesaba katmak gerekir.[13] Tüketim konusunda -ve hatta bunun dışındaki konularda- gözlemlenen farkların esas ilkesi, *lüks beğeni (veya özgür beğeni) ile zaruri beğeni* arasındaki karşıtlıktır: *Lüks beğeni, zorunluluğa olan mesafe*, özgürlükler veya bazen söylendiği gibi bir sermayeye sahip olmanın sağladığı *kolaylıklar* tarafından tanımlanan maddi varoluş koşullarının ürünü olan bireylere özgüdür; *zaruri beğeni* ise, tam da ifade ettiği gibi ürünü olduğu zorunlulukları işaret eder. İşte bu yolla hem en *ekonomik* hem de en *besleyici besinlere* (zaten bu salt birincil işleve indirgeyişi gösterir) ilişkin popüler beğeniyi, proletaryaya kendi tanımı olarak dayatılan *iş gücünü en düşük maliyetle yeniden üretme zorunluluğundan kaynaklandığı çıkarsanabilir.* Mutlak bir seçim özgürlüğü gerektirdiğinden tipik olarak burjuvaya has olan beğeni fikri,

F, 19,09, 17,33 F) tüketilir (aynı ürünlerin işçilerdeki yıllık tüketimi ise şöyledir: 6,74 F, 11,78 F ve 4, 90 F).

12 Ç.N.: Engel yasası: Alman istatistikçi Ernst Engel tarafından 1857'de tanımlanmıştır. Bu yasaya göre gelir içinden gıda tüketimine ayrılmış pay (Engel katsayısı) gelir ne kadar yüksekse o kadar düşüktür. Gıdaya ayrılmış mutlak harcama oranı azalsa da artabilir.

13 Bütün bu paragraftaki verileri, 39 sosyoprofesyonel kategoriye ayrılmış hanelerin 1972 yılındaki tüketimleri üzerine yapılmış INSEE'ye ait ankete dayandırıyoruz.

özgürlük fikrine o kadar yakından bağlıdır ki zaruri beğeninin paradoksunu kavramakta zorlanırız. İster pratiği iktisadi zorunluluğun doğrudan bir ürünü sayarak (işçiler kuru fasulye yer çünkü başka şeye paraları yetmez) ve zorunluluğun çoğu zaman yalnızca *eyleyiciler* onu yerine getirmeye eğilimli oldukları, yani ancak mahkûm oldukları şeyin *zevkine sahip* oldukları için yerine geldiğini görmezden gelerek, tümüyle ortadan kaldırılsın, ister ürünü olduğu koşullanmalar unutularak bir özgür beğeni hâline getirilsin ve böylece, ihtiyaçtan (birinci dereceden) yapılmış marazi veya çarpık bir tercih, halkı şişman, kaba ve yağlıyla bağdaştıran (koca kırmızı, koca çarıklı, kaba işler, kaba saba gülmeler ve cıvık şakalar) sınıf ırkçılığına mazeret oluşturan bir çeşit kalıtımsal yoksulluğa indirgensin, beğeni kaderin seçimidir ama diğer tüm olasılıkları saf birer düş olarak reddetmekle zaruri beğeni başka seçim bırakmayan varoluş koşulları tarafından üretilmiş zoraki bir seçim, bir *amor fati*'dir.

Toplumsal uzamın iki uç konumu arasındaki yanıltıcı örtüşmeleri göstermek için, zaruri beğeniyi tıpkı lüks beğeniden[14] bahsedermiş gibi betimlemek yeterlidir (bu durum, *pratiklerin özcü koşullarının* görmezden gelindiği her defada kaçınılmaz olarak karşımıza çıkar): Söz konusu olan çocuk yapma ya da bekârlık (veya yine aynı sonuca varan geç evlenme) da olsa bazıları için seçime dair bir lüks olan şeyin, diğerleri için yoksun kalmanın bir sonucu olduğu görülür. Bu bakımdan, Nicole Tabard'ın kadının çalışmasıyla ilgili tutumlar üzerine analizi örnek bir çalışmadır: İşçi sınıfının kadınları için, "çalışma, kocasının geliri arttığında gevşeyen bir baskı"; tam tersine, imtiyazlı sınıflar için, kadının çalışması, "kadının aktiflik oranının, statü yükseldikçe azalmaması" olgusunun da gösterdiği gibi bir seçimdir.[15] Araştırmanın homojenliğinin dayattığı adsal [nominal] benzerliğin, toplumsal uzamın bir ucundan diğer ucuna geçişlerin yapıldığı tüm durumlarda çoğu zaman olduğu gibi,

14 Özgür beğenilerin aynı zamanda "kolaylıklar" aracılığıyla, yani kendi sunmuş olduğu, zorunluluğa olan mesafe aracılığıyla tanımlanan toplumsal bir zorunluluğun ürünü olduğunun unutulmasını engellemek için özgür beğeni demektense lüks beğeni demeyi tercih edeceğiz

15 N. Tabard, *Besoins et aspirations des familles et des jeunes,* CREDOC et CNAF, t.d., s. 153.

tamamıyla farklı gerçeklikleri sakladığını istatistikleri okurken akılda tutmak gerekir: Eğer örneklerden birinde çalışan kadınlar, kadının çalışmasından yana olduklarını söylerken, diğerinde ise kadının çalışmasından yana olmadıklarını söyledikleri hâlde çalışıyorlarsa bu, işçi sınıfının kadınlarının zımni olarak gönderme yaptığı işin, yapmamayı tercih edebilecekleri ama aynı zamanda akıllarına gelen tek işin, yani elle yapılan, zahmetli ve kötü ücretlendirilmiş bir iş, yani iş sözcüğünün burjuva kadınlarına anımsattığı şeyle ortak hiçbir yanı olmayan bir iş olmasından kaynaklanır. Burada, özcü ve tarihsel dönüşüm karşıtı [*antigénetique*] egemen görüşün, (Kant'ın "barbarca beğeni" diye söz ettiği) zaruri beğeniyi, iktisadi ve toplumsal *varlık nedenlerinden* ayırmakla sadece doğal bir eğilime dönüştürerek, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendine mal ettiğinde uyguladığı ideolojik etkiler hakkında bir fikir verebilmek için, aynı kan verme eyleminin, ayrıcalıklı sınıf üyeleri ya da halk sınıfı üyeleri tarafından gerçekleştirilmesine göre gönüllü ya da zoraki olarak algılandığını gösteren bir sosyal psikoloji deneyini hatırlatmak yeterli olacaktır.[16]

Zaruri beğeni, ancak diğer yaşam tarzlarıyla yürüttüğü *yoksun kalma ilişkisi* tarafından olumsuzlama yoluyla tanımlanabilecek, kendinde bir yaşam stiline yol açabilir. Bazıları için seçime bağlı amblem olan şeyler, diğerleri için neredeyse bedenlerine işlemiş damgalardır. "Tıpkı seçilmiş halkın alnında Yehova'ya ait olduğu ibaresini taşıması gibi, iş bölümü de imalat işçisine, onu sermayenin malı olarak kutsayarak bir damga vurur." Marx'ın sözünü ettiği bu damga, en yoksunların, boş zaman kullanımlarına varıncaya dek, kendilerini hemen ele verdikleri ve bütün ayrışma girişimlerinde mihenk taşı işlevi görmeye, tam anlamıyla olumsuz bir biçimde, beğeninin durmak bilmez değişimlerinin temelindeki iddia ve ayrım diyalektiğine katkıda bulunan yaşam stilinden başkası değildir. Okul sınavları veya monden sohbetler pazarında değeri belirlenen bilgiler veya üsluplardan hiçbirini elinde bulunduramamaktan ve bu pazarlarda değerden yoksun birtakım hünerlerden başka hünere sahip olamamaktan ötürü

16 J. W. Thibaut ve A.W. Riecken, "Some Determinants and Consequences of the Perception of Social Psychology", Journal of Personality, 1956, cilt 24. s. 113-133.

hoşnut olmayan bu insanlar, "yaşamayı bilmezler" ve en çok gıdaların maddi olanına, en ağır, en bayağı ve en şişmanlatıcısına (patates, yağlı et gibi) ve aynı zamanda şarap gibi en avamına harcama yaparken, giyime, vücut bakımına, kozmetik ve estetiğe en az harcamayı yaparlar: "dinlenmeyi bilmezler", "daima yapacak bir şey bulurlar", çadırlarını çok kalabalık kamp yerlerine kurar, yol kenarında piknik yapar, Renault 5'leriyle veya Simca 1000'leriyle tatil trafiğinde yollara dökülürler; kendilerini, kültürel seri üretim mühendisleri tarafından onlar için tasarlanmış kurmaca eğlencelere teslim ederler. Onlar, bu denli ilhamdan nasibini almamış "seçimleriyle", sınıf ırkçılığını, "herkes hak ettiğine sahip olur" kanısıyla haklı çıkaranlardır.

Yeme ve içme sanatı, halk sınıflarının meşru yaşama sanatına karşı çıkabildikleri yegâne sahalardan biridir. Toplumsal hiyerarşi içinde yukarıya doğru doğruluğuna inancın arttığı zayıf kalmayı hedefleyen yeni kanaatkârlık etiğinin karşısına, köylüler ve özellikle de işçiler *can boğazdan gelir* düsturunu koyarlar. Bu düstur yalnızca yemeyi içmeyi seven kişiyi değil, aynı zamanda birlikte yiyip içmenin teşvik edip simgelediği ve içinde karışma ve kendini bırakmanın reddiyle ortaya mesafe koyan ölçülülüğün, çekincelerin, ihtiyatlılığın yok olduğu cömert ve içli dışlı, yani basit ve serbest ilişkiler kurmayı işaret eder.

Serbest meslek sahipleri, sanayiciler ve üst düzey yöneticilerin %64'ü ile orta düzey yöneticilerin ve ticari işletme ve büro çalışanlarının %60'ı "ortalama bir Fransız'ın çok yediği" kanısındadır. Fransızların "olağan miktarda" yediklerini (üst sınıflarda %32 olan oranın aksine %54 oranında) düşünmeye en meyilli görünen çiftçilerin yanı sıra işçiler arasında, *kadınlar* arasında erkeklere göre, *gençlerde* ise yaşlılara göre daha çok kabul görmüş yeni kültür normunu kabullenmeye en az yatkın (sırasıyla %40 ve %46 oranlarında) olanlardır. İçecek konusuna gelince işçilerin, yine de diğer kategorilere göre daha az sıklıkla kabul ettikleri yaygın görüşe yalnızca çiftçiler belirgin biçimde ters düşer (%32'si ortalama bir Fransız'ın olağan miktarda içtiğini söyler). İşçilerin %63'ü (ve serbest meslek sahipleri, sanayiciler ve üst düzey yöneticilerin %48'inin aksine

köylülerin %56'sı) yemeyi içmeyi sevenden yana kullandıklarını söylüyorlar. Kültür söz konusu olduğunda gizlemeye çalışan aykırı pratikleri, yeme içme söz konusu olduğunda sahiplenme eğilimlerinin diğer bir belirtisi de, restoranda (üst düzey yöneticilerin yaptıkları gibi) sıradan kızarmış et yerine bir spesyaliteyi tercih edeceklerini veya peynir ya da tatlıdan birini seçmek yerine ikisinden de alacaklarını ifade etmeleridir (bu, ancak restoranda yemenin çoğu için -üst sınıflarda bu oranın %6 olmasına karşın, çiftçilerin %51'i ile işçilerin %44'ü hemen hemen hiç restorana gitmez- çok seyrek gerçekleşmesi nedeniyle, bolluk ve olağan kısıtlamaların askıya alınması fikrini hatırlatan harikulade bir şey olduğu bilindiğinde anlam kazanır). Meşruiyetin öneminin hiç kuşkusuz daha büyük olduğu alkol tüketimi konusunda bile, halk sınıfları üyeleri, bir çocuğun alkol kullanmasına müsaade edilen yaşı 15'ten yukarıda tutmaya en az hevesli olanlardır (üst sınıflar için %55 olan bu oran, çiftçiler için %35 ve işçiler için ise %46'dır) (Tamamlayıcı Kaynaklar, XXXIV).

Halk sınıflarının besinlerle kurduğu ilişkiyi diğerlerininkinden ayıran sınır hiç kuşkusuz işçiler ile ticari işletme ve büro çalışanları arasından geçer: Mutlak değer bakımından olduğu kadar (10.347 frank değil, 9.377 frank) oransal değer bakımından da (%34,2'ye karşılık %38,3) beslenme için vasıflı işçilerden daha az harcama yapan ticari işletme ve büro çalışanları daha az ekmek, domuz, şarküteri ürünü, süt ve peynir, tavşan ve kümes hayvanı, bakliyat ve yağ tüketiyorlar; kısıtlı bir beslenme bütçesinin içinden et, yani dana, süt danası, koyun, kuzu için yine işçiler kadar harcama yaparken, balık, taze meyve ve içki için biraz daha fazla harcama yapabiliyorlar. Gıda tüketim yapısındaki bu dönüşümler, hijyen veya kişisel bakım (yani aynı zamanda hem sağlık hem de güzellik) ve giyim konusundaki harcamaların artışı ile kültür ve eğlence harcamalarının hafif yükselişini beraberinde getiriyor. Besin harcamalarındaki kısıtlamanın, dünyayla kurulan ilişkinin toptan dönüşümünün bir yönünü oluşturduğunu varsayabilmek için bu kısıtlamanın, özellikle de *dünyevi,* en *temel* ve en *maddi* olanlarının ortaya çıkmalarındaki kısıtlamayı da beraberinde getirdiğini gözlemlemek yeterlidir: Anlık iştahları ve hazları gelecekteki arzu ve tatminler uğrun-

da feda etmeyi bilen *"mütevazı" beğeni,* haz ve acıların veya kâr ve bedellerin (örneğin sağlık ve güzellikle ilgili) Benthamcı muhasebesini[17] yapmayı reddeden halk sınıflarının kendiliğinden maddeciliğine ters düşer. Bu demektir ki, dünyevi gıdayla kurulan bu iki ilişki türü, kendileri de iki farklı nesnel gelecekle dairesel bir nedensellik ilişkisi içinde olan gelecek karşısında iki farklı yatkınlık ilkesini barındırır: "Zamansal tercihin" evrensel yasalarının formülleştirilmesi karşısında iktisat biliminin hiç gerilemeyen sanal antropolojik yaklaşımına karşı, söz konusu *fedakârlığın* "usa yatkınlık" derecesine, yani gelecekte şu anki tatminlerden daha iyisini *her hâlükârda* elde etme olasılığının ne olduğuna bağlı olduğunu hatırlatmak gerekir.[18] Anlık tatminleri ümit edilen tatminler uğruna feda etme meylinin iktisadi koşulları kadar, söz konusu gelecekteki tatminlerin mevcut koşulda kayıtlı olan olasılığını da hesap etmek gerekir. Burada varoluşu iktisat hesabına uydurmaktan vazgeçiren şey yine bir çeşit iktisat hesabıdır: Hemen şimdinin nadir tatminlerini ("güzel anları") günü gününe yaşamaya iten hazcılık, söylenegeldiği gibi, geleceği olmayanlar ve her hâlükârda gelecekten beklediği pek az

17 Ç.N.: İngiliz felsefeci ve hukukçu Jeremy Bentham (1748-1832) formüle ettiği algoritma ile belirli bir eylemin etki edeceği hazzın düzeyi ve miktarını hesaplamayı amaçlar. Bu yaklaşımın temelinde, bir eylemin ahlaki doğruluk ve yanlışlığının, ortaya çıkardığı haz veya acı miktarının bir fonksiyonu olduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu amaçla hesaplamada, hazzın yoğunluğu, sürekliliği, kesinliği, verimliliği, safiyeti gibi değişkenler kullanılır. Bentham'ın faydacılık teorisi ile ilişkilendirilen düşüncesinde, toplumsal eylemlerde doğru ve yanlışın ölçütünün azami sayıda kişi için sağlanabileceği mutluluk yoluyla değerlendirilebileceği vurgusu bulunmaktadır.

18 Öze değin sahte analizlerden Böhm-Bawerk'ten alıntılayacağımız bir örnek yeterli olacaktır: "Şimdi insan deneyiminin önemli neticeler doğuran bir diğer olgusunu dikkate almak zorundayız. Bu ise gelecekte yaşanacak haz ve acı duygularına yönelik endişelerimizin, bunların geleceğe ait olması nedeniyle, daha düşük seviyede olmasıdır; endişelerimizin ne denli azalacağını o geleceğin uzaklığı belirler. Bunun neticesinde gelecekteki amaçlara hizmet eden metalara onların gerçek kullanım değerlerinden daha düşük bir değer veririz. Geleceğe ait arzularımız ile onları tatmin etmeye hizmet eden araçları, sistematik biçimde, olduklarından aşağı bir değerlendirmeye tabi tutarız." (E. Böhm-Bawerk, *Capital and Interest,* 2. cilt, South Holland, IL 1959, s. 268, G. J. Stigler ve G.S. Becker tarafından alıntılanmıştır, a.y.).

şeyi olanlar için kavranabilir tek felsefedir[19]. Özellikle besinlerle ilişkide açığa çıkan pratik maddeciliğin gelecek arzular için mevcut arzulardan fedakârlık etme meylinin ethosun, hatta popüler ahlakın en temel bileşeni olmasını şimdi daha iyi anlıyoruz: Güzel anlardan faydalanmak ve her şeyi olduğu gibi kabul etmek kaygısı içinde kendini doğrulayan şimdiki zamanda mevcudiyet -zamansal içkinciliğin, koşulu belirten sınırları kabullenilmesi anlamına geldiği ölçüde- başkalarıyla dayanışmanın (zaten geleceğin tehditlerine karşı, çoğu zaman, mevcut tek garantisi olan) bir çeşit doğrulanmasıdır. Küçük burjuvanın kanaatkârlığı bu nedenle bir kopuş gibi hissedilir: Kendi imgesini, ev ile kahvehane, perhiz ile aşırılık, yani aynı zamanda bireysel selamet ile kolektif dayanışma arasındaki karşılıklı ilişki etrafında kurmadığı zaman, beklenti içindeki küçük burjuva, iyi vakit geçirmekten ve bu vakti diğerleriyle geçirmekten sakınarak, ortak şimdiki zamandan kendini geri çekme tutkusunu ele verir.

19 Gelecekle (aynı zamanda, toplumsal hiyerarşide yukarıda konumlandıkça daha da değer atfettiğimiz kişinin kendisiyle) kurulan derin ilişkinin, "ölümden sonra yeni bir yaşamın var olduğunu" söyleyenlerin oranının işçilerde çok düşük olmasında (%15, bu oran tüccar ve zanaatkârlarda veya hizmetliler ve orta düzeyli yöneticilerde %18'ken, üst düzey yöneticilerde %32'dir) ifade bulduğu varsayılabilir (Sofres, Antenne 2, *Les Français et la mort*, Ekim 1977).

Tablo 16 : Vasıflı işçiler, Ustabaşları, Ticari işletme ve büro çalışanlarının gıda tüketimlerinin yapısı (T.K., III)

	Vasıflı işçiler		Ustabaşları		Ticari işletme ve büro çalışanları	
hane başına düşen ortalama kişi sayısı	3,61		3,85		2,95	
hane başına düşen ortalama harcama (Frank)	2 6 91		35311		27376	
hane başına düşen ortalama gıda harcaması (Frank)	10 347		12503		9376	
hane başına düşen ortalama gıda harcamasının hane başına düşen toplam harcamaya oranı (%)	38,3		35,4		34,2	
ortalama harcama (Frank) ve gıda harcamalarının toplam harcamaya oranı (%) :	F	%	F	%	F	%
Tahıllar :	925	8,9	1 054	8,4	789	8,4
• ekmek	464	4,5	512	4,1	349	3,7
• pastane ürünleri ve peksimet	331	3,2	439	3,5	322	3,4
• pirinç	27	0,3	28	0,2	24	0,2
• makarna	65	0,6	46	0,4	49	0,5
• un	37	0,3	27	0,2	45	0,5
Sebzeler:	858	8,3	979	7,8	766	8,2
• patates	141	1,4	146	1,2	112	1,2
• taze sebze	556	5,4	656	5,2	527	5,6
• bakliyat ve konserve	162	1,6	177	1,4	127	1,3
Meyveler :	515	5	642	5,1	518	5,5
• taze meyveler	248	2,4	329	2,6	278	3
• turunçgiller ve muz	202	1,9	229	1,8	177	1,9
• kuru meyveler	65	0,6	86	0,7	62	0,7
Kasap etleri :	1 753	16,9	2 176	17,4	1 560	16,5
• dana	840	8,1	1 086	8,7	801	8,5
• süt danası	302	2,9	380	3	296	3,1
• koyun, kuzu	169	1,6	170	1,3	154	1,6
• at	88	0,8	112	0,9	74	0,8
• domuz	354	3,4	428	3,4	235	2,5
Şarküteri ürünleri ve hazır yemekler	893	8,6	1 046	8,4	758	8
Balıklar ve kabuklu deniz ürünleri	268	2,6	330	2,6	280	3
Kümes hayvanları	389	3,7	403	3,2	317	3,4
Tavşan, av hayvanı	173	1,7	156	1,2	131	1,4
Yumurtalar	164	1,6	184	1,5	146	1,5
Süt	342	3,3	337	2,7	252	2,7
Peynir ve yoğurt	631	6,1	700	5,6	521	5,5
Yağlar	547	5,3	629	5	439	4,7
• Tereyağı	365	3,5	445	3,5	292	3,1
• Sıvı yağ	149	1,4	146	1,2	125	1,3
• Margarin	30	0,3	37	0,3	21	0,2
•Domuz yağı	2	-	-	-	1	-
Şeker, şekerleme, kakao	345	3,3	402	3,2	290	3,1
Alkoller	883	8,6	1 459	11,7	771	8,2
• şarap	555	5,4	1 017	8,1	466	5
• bira	100	1	109	0,9	68	0,7
• elma şarabı	13	-	5	-	8	-
• aperitifler ve likörler	215	2,1	328	2,6	229	2,4
Alkolsüz içecekler	236	2,3	251	2	224	2,4
Kahve ve çay	199	1,9	252	2	179	1,9
Restoran yemeği	506	4,9	583	4,7	572	6,1
Yemekhane yemeği	457	4,4	559	4,5	473	5
Muhtelif	263	2,5	359	2,9	389	4,1

Kahvehane bir şeyler içmek için gidilen bir yer değil, *birilerinin eşliğinde* bir şeyler içmek için gidilen ve yabancılar arası karşılıklı ilişkide geçerli sayılan sansürün, uzlaşı ve görgü kurallarının askıya alınmasına dayanan ilişkilerin kurulabildiği bir yerdir: Her bir masanın ayrılmış ve sahiplenilmiş küçük bir yetki bölgesi oluşturduğu (örneğin bir sandalye veya bir tuzluk istemek için izin istenen) burjuvaya ya da küçük burjuvaya özgü kafe ve restoranların aksine, halka özgü kahvehane, içine dâhil olunan (yeni girenin "Selam arkadaşlar!", "Herkese merhaba!" veya "Selam millet!" diye hitap etmesinin de işaret ettiği gibi) bir arkadaş topluluğudur. Merkezinde, "patronun" (yani kahvehane işletmecisinin) elini sıktıktan (ve böylece onu ev sahibi yerine koyduktan), hatta bazen orada bulunan herkesin elini sıktıktan sonra dirsek dayanılan bar tezgâhı vardır (buralarda masalar -ki hepsinde bulunmaz- "yabancılara" veya çocuklarına bir şeyler içirmeye veya telefon etmeye gelmiş kadınlara bırakılır). Tipik olarak halka özgü olan hiciv sanatı (ciddiyete dönüşü imleyen ve hatta bazen ikinci bir şakaya yol açan "şakayı bırak", "şaka bir yana" gibi deyimler), onun da ötesinde fıkra anlatma ve şaka yapma sanatı en çok bu kahvehanelerde icra edilir: Fıkranın konusu kurban seçilen şişkodur; çünkü o, buna, halkın yasalarına göre kusurdan ziyade resimsi bir tekillik ifade eden bir iyelik nedeniyle bir başkasından daha uygundur; çünkü ona isnat edilen bu yaradılış, onu bunları kabullenmeye ve iyi tarafından görmeye eğilimli kılar. Tek kelimeyle, başkalarıyla onları kızdırmadan, bizatihi aşırı kullanımları yüzünden etkisini kaybetmiş ve kullandıkları bilgilerin yanı sıra kanıtı oldukları serbestliklerde büyük bir teklifsizlik gerektiren alışılagelmiş sövmeler ve şakalar aracılığıyla dalga geçme sanatı aleyhine konuşma görünümünün arkasında değer vererek, cezalandırma görünümünün arkasında benimseyerek -grupla arasına mesafe koymak isteyenleri sınamaya yarıyor olsa da- ilgi ve şefkat gösterme belirtileridir.[20]

Kendini Ayırt Etmenin Üç Tarzı

Lüks beğeni ile zaruri beğeni arasındaki temel karşıtlık, kendini

20 Kendi virtüözleri ve meddahları olan bu sanatın, şakaların alaylı betimlemesi ve halk beğenisinin bizzat kendi kıstaslarına göre basmakalıp, saçma veya kaba görünen sözler içinde kaybolabildiğini belirtmek gereksiz olmayacaktır.

işçi sınıfından ve onun birincil gereksinimlerinden ayırt etmenin ne kadar farklı biçimi varsa, o kadar farklı karşıtlık biçimi ve zorunluluğa farklı ölçüde mesafe almaya muktedir olma biçimi olmasından kaynaklanır. Böylece, sadeleştirme yaparak, üç temel kaleme dağılmış üç tüketim yapısı ayırt edilebilir: beslenme, kültür ile kendini takdim, temsil için yapılan harcamalar (giyim, güzellik ve bakımı ürünleri, hizmetçi vs). Bu yapılar, -tıpkı sermayelerinin yapıları gibi- öğretmenlerde, sanayicilerde veya büyük tüccarlarda tümüyle zıt biçimlere bürünür: Besin tüketimleri son derece yüksek (bütçenin %37'si), kültürel harcamaları çok düşük ve takdim, temsil harcamaları ise orta seviyedeyken, toplam harcama ortalaması daha kısıtlı olan öğretmenlerin, besin harcamaları düşük (işçilerin harcamalarına göre), takdim, temsil harcamaları sınırlı (sağlık harcamaları bunun içinde en önemlilerdendir), kültürel harcamaları ise (kitap, gazete, gösteri, spor, oyuncak, müzik, radyo ve pikap) nispeten ileri düzeydedir. Çok daha yüksek bir toplam harcama (40.884 F yerine 57.122 F) içinde, bütçesinden beslenmeye öğretmenlerinkine denk bir pay (%24,4) ayıran takdim ve temsil giderleri diğer fraksiyonlarınkini, özellikle hizmetçiye ayrılan giderleri de buna eklediğimizde, büyük farkla geçen serbest meslek sahipleri, bu gruplardan ilkine olduğu kadar ikincisine de ters düşer; bununla beraber serbest meslek sahiplerinin kültürel harcamaları öğretmenlerinkinden (hatta neredeyse tüm tüketim giderleri açısından, öğretmenlerle serbest meslek sahiplerinin arasında, yine de serbest meslek sahiplerine biraz daha yakın bir yerde duran mühendis ve orta düzey yöneticilerinkinden bile) daha düşüktür.

Tablo 17 : Ortaokul, lise öğretmenleri ve üniversite hocalarında, serbest meslek sahiplerinde, sanayicilerde ve büyük tüccarlarda harcamaların yapısı (T.K., III)

	Ortaokul, lise öğretmenleri ve üniversite hocaları		Serbest meslek sahipleri		Sanayiciler ve büyük tüccarlar	
	F	%	F	%	F	%
Gıda*	9 969	24,4	13 956	24,4	16 758	37,4
Temsil **	4 912	12	12 680	22,2	5 616	12,7
Kültür ***	1 753	4,3	1 298	2,3	574	1,3

* Gıda : restoran ve yemekhane yemekleri dahil olmak üzere
** Temsil : giysi, ayakkabı, tamir ve temizlik, kişisel bakım ürünleri, kuaför, ev hizmetlileri
*** Kültür : kitaplar, dergiler, kırtasiye, plak, spor, oyuncak, müzik ve gösteriler

Gıda tüketimlerinin nasıl dağıldığına daha yakından bakarak, farklar sistemini açıklığa kavuşturabiliriz: Bu noktada, sanayiciler ve tüccarlar, serbest meslek sahiplerinden ve öğretmenlerden özellikle, tahıl esaslı ürünlere (ve bilhassa pastalara), şaraba, et konservelerine, av etine verdikleri önem ile etle taze meyve ve sebzeye ayırdıkları nispeten düşük pay nedeniyle, *a fortiori* ayrılırlar. Gıda harcamalarının yapısı büro çalışanlarınınkiyle neredeyse özdeş olan öğretmenler, ekmek, süt ürünleri, şeker, reçel ve alkolsüz içeceklere, diğer tüm fraksiyonlardan daha fazla, öte yandan şarap ve alkole daima daha az, serbest meslek sahiplerinin, et -en pahalıları koyun, kuzu olmak üzere-, taze meyve ve sebze gibi pahalı ürünlere harcadıklarından gözle görülür biçimde daha az harcama yaparlar. Serbest meslek sahipleri ise harcamalarında daha ziyade pahalı ürünlere, özellikle de etlere (besin harcamalarının %18,3'ü), en çok da bunların en pahalılarına (süt danası, kuzu, koyun), bununla birlikte taze meyve ve sebzeye, balık ve kabuklu deniz ürünlerine, peynir ve aperitif içkiye giden önemli payla diğerlerinden ayrılırlar.[21]

Böylece ustabaşıları, zanaatkâr ve küçük işletme sahiplerini takip ederek, işçilerden ticaret veya sanayi patronlarına doğru gidildikçe tüketim tercihlerinin temel ilkesi değişmese de iktisadi frenin gevşeme eğiliminde olduğunu görürüz: Bu durumda, her iki uç arasında şu türden bir karşıtlık kurulur: *Fakir ve zengin* (yeni), "ayaküstü tıkınma" ve "ziyafet çekme" gibi tüketilen yiyecekler gittikçe zenginleşir (hem paha hem de kalori yönünden) ve ağırlaşır (av eti, kaz ciğeri). Aksine, serbest meslek sahiplerinin veya üst düzey yöneticilerin beğenisi, hafife, nezih ve rafine olana yönelirken, popüler beğeniyi olumsuz bir yaklaşımla, ağır, yağlı ve kaba bir beğeni olarak tanımlar: İktisadi frenlerin ortadan kalkması, kabalığı ve şişmanlığı, kibarlık ve narinlik yararına yasaklayan toplumsal sansürün güçlenmesini de beraberinde getirir. Nadir ve aristokratik besinlerin beğenisi

21 Bir yandan ilkokul öğretmenleri ile büro çalışanları, diğer yandan küçük işletme sahipleri arasında farklar bulunsa da, orta sınıflar içinde karşıtlıklar çok daha az keskindir.

pahalı veya nadir ürünler (taze sebze, et vb. gibi) yönünden zengin geleneksel mutfağa meyleder. Son olarak da iktisadi sermayeden ziyade kültürel sermaye bakımından zengin olup bundan dolayı her sahada birtakım çileci tüketim alışkanlıkları edinen ortaokul ve lise öğretmenleri ile üniversite hocalarını, egzotizme (İtalyan mutfağı, Çin mutfağı vb.) ve mutfak popülizmine (köy yemekleri) yönlendiren en düşük maliyetli özgünlük arayışı içinde, zenginlerin (yeni) ve onların zengin gıdalarının, yani iktisadi ve kültürel tüketim bakımından halk sınıflarınınkine hâlâ yakın olan bir yaşam stilini "avam" olarak nitelendirilen bir kendini beğenmişlikle savunmak için yeterli iktisadi güce sahip -bedenen olduğu kadar zihnen de- kaba olanlara, bol kepçe lokantalarına ve bu yerlerin müşterilerine neredeyse bilinçli olarak karşı dururlar.[22]

22 Tercihin İtalyan, Çin, Japon ve nadir olarak da Rus lokantaları gibi yabancı lokantalardan yana kullanılması toplumsal hiyerarşide yükselindikçe artar (bu duruma yalnız, kuşkusuz daha popüler -halka yönelik- bir turizm biçimine bağlı olan ve toplumsal hiyerarşi basamakları inildikçe daha da çok tercih edilen İspanyol lokantaları ve orta düzey yöneticiler tarafından daha çok tercih edilen Kuzey Afrika lokantaları istisna oluşturur). (Tamamlayıcı Kaynaklar, XXXIV).

Tablo 18 : Vasıflı işçiler, Ustabaşları, Ticari işletme ve büro çalışanlarının gıda tüketimlerinin yapısı (T.K., III)

	Vasıflı işçiler		Ustabaşıları		Ticari işletme ve büro çalışanları		Ustabaşları		Ticari işletme ve büro çalışanları	
hane başına düşen ortalama kişi sayısı	3,11		3,6		3,5		3,6		3,6	
hane başına düşen ortalama harcama (Frank)	40 844		52 156		57 122		49 822		44 339	
hane başına düşen ortalama gıda harcaması (Frank)	9 969		13 158		13 956		12 666		16 578	
hane başına düşen ortalama gıda harcamasının hane başına düşen toplam harcamaya oranı (%)	24,4		25,2		24,4		25,4		37,4	
ortalama harcama (Frank) ve gıda harcamalarının toplam harcamaya oranı (%)	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Tahıllar :	865	8,7	993	7,5	1 011	7,2	951	7,5	1 535	9,2
• ekmek	322	3,2	347	2,6	326	2,3	312	2,5	454	2,5
• pastane ürünleri ve peksimet	452	4,5	552	4,1	548	4,0	539	4,2	989	5,6
• pirinç	16	0,2	27	0,2	33	0,2	28	0,2	29	0,1
• makarna	35	0,3	32	0,2	62	0,4	41	0,3	33	0,1
• un	40	0,4	35	0,2	41	0,3	31	0,2	28	0,1
Sebzeler:	766	7,7	1 015	7,7	1 100	7,9	899	7,1	1 222	7,4
• patates	81	0,8	94	0,7	95	0,7	98	0,7	152	0,8
• taze sebze	555	5,6	729	5,5	811	5,8	647	5,1	915	5,1
• bakliyat ve konserve	131	1,3	191	1,4	216	1,5	154	1,2	153	0,8
Meyveler :	632	6,3	871	6,6	990	7,2	864	6,8	877	5,2
• taze meyveler	295	2,9	405	3,1	586	4,2	424	3,3	547	3,1
• turunçgiller ve muz	236	2,4	343	2,6	303	2,2	324	2,5	256	1,4
• kuru meyveler	102	1,0	122	0,9	98	0,7	116	0,9	73	0,4
Kasap etleri :	1 556	15,6	2 358	18,0	2 552	18,3	2 073	16,4	2 323	14,0
• dana	814	8,1	1 291	9,8	1 212	8,7	1 144	9,0	1 273	7,2
• süt danası	335	3,4	452	3,4	630	4,5	402	3,1	377	2,3
• koyun, kuzu	156	1,6	315	2,3	438	3,2	242	1,9	390	2,2
• at	31	0,3	49	0.3	31	0,2	37	0,3	94	0,5
• domuz	221	2,2	251	1,7	239	1,7	247	1,9	187	1,3
Şarküteri ürünleri ve hazır yemekler	634	6,3	741	5,6	774	5,5	705	5,6	812	4,9
Konserve et	336	3,4	350	2,6	233	1,7	310	2,4	1 362	8,0
Balıklar ve kabuklu deniz ürünleri	336	3,4	503	3,8	719	5,1	396	3,1	588	3,5
Kümes hayvanları	235	2,3	311	2,4	399	2,8	310	2,4	333	2,0
Tavşan, av hayvanı	36	0,3	97	0,7	148	1,1	89	0,7	289	1,7
Yumurtalar	149	1,4	172	1,3	190	1,4	178	1,4	185	1,1
Süt	299	3,0	271	2,0	249	1,8	287	2,3	309	1,9
Peynir ve yoğurt	692	6,9	776	5,9	843	6,0	785	6,1	1 090	6,5
Yağlar	399	4,0	564	4,3	525	3,8	504	4,0	551	3,3
• Tereyağı	320	3,2	408	3,1	379	2,7	371	2,9	405	2,4
• Sıvı yağ	66	0,6	136	1,0	132	1,0	103	0,8	112	0,6
• Margarin	12	0,1	17	0,1	12	0,1	29	0,2	19	0,1
• Domuz yağı	1	-	2	-	1	-	1		13	0,1
Şeker, şekerleme, kakao	304	3,0	395	3,0	265	1,9	327	2,6	407	2,4
Alkoller	711	7,1	1 365	10,3	1 329	9,5	937	7,4	2 218	13,4
• şarap	457	4,6	869	6,6	899	6,4	392	3,1	1 881	11,8
• bira	82	0,8	91	0,7	40	0,3	184	1,4	93	0,5
• elma şarabı	13	0,1	12	-	-	-	8	-	5	-
• aperitifler ve likörler	157	1,6	391	3,0	389	2,8	352	2,8	237	1,4
Alkolsüz içecekler	344	3,4	342	2,6	267	1,9	295	2,3	327	2,0
Kahve ve çay	152	1,5	215	1,5	291	2,1	178	1,4	298	1,8
Restoran yemeği	829	8,3	1 863	13,0	1 562	11,2	1 372	10,8	1 179	7,1
Yemekhane yemeği	745	7,5	562	4,0	221	1,6	773	6,1	299	1,8

Gıda tüketimlerini, özellikle de yalnızca tüketilen *ürünlerden* yola çıkarak saptanan gıda tüketimlerini, yaşam stilinin bütününden özerkleştiremeyeceğimiz açıktır: Önemli bir zaman ve ilgi yatırımı gerektiren *ev yemekleri* (yahni, kapama, kavurma) beğenisinin, kadının geleneksel rolünün kavranma şekliyle uyum içinde olması, *yemek* konusundaki beğeninin (özellikle istatistiğin söz konusu ürünleri ele alma biçimindeki belirsizlik nedeniyle, sadece yaklaşık bir fikir sahibi olduğumuz) zaten yemeklerin hazırlanma biçimi aracılığıyla hane ekonomisinin ve cinsiyetler arası iş bölümünün temsiline bütünüyle bağlı olmasından kaynaklanmaz mı? İşte bundan dolayı, halk sınıflarıyla emeği çok yüksek bir ticari değere sahip (ki bu hiç kuşkusuz değerleri hakkında daha üstün bir fikre sahip olmalarını açıklamaya yardımcı olur) kadınların öncelikli olarak boş zamanlarını çocukların bakımına ve kültürel sermaye aktarımına ayırdıkları ve cinsiyetler arası geleneksel iş bölümünü gözden geçirme eğiliminde oldukları egemen sınıfın tabi fraksiyonları arasındaki karşıtlık özellikle belirgindir. Yemek hazırlığındaki zaman ve emek tasarrufu arayışı, ızgara ve yeşilliklere (karışık salatalar) yöneliş hafiflik ve az kalorili ürün arayışıyla birleşir; bunlara donmuş ürün ve yemekler, yoğurt ve şekerli süt ürünleri ve en tipiği ucuz etle yapılan -basit bir hazırlanma biçimi olsa da özellikle çok vakit alan- bir tür yahninin oluşturduğu halka özgü yemeklere taban tabana zıt bilumum seçenek eklenebilir. Örneğin Fransızcada kendisini tamamen yuvasına adayan kadına "pot-au-feu", yani bir tür yahni denmesi -ve akşam yemeği öncesi ayağa giyilen *terliklerin* erkeğin payına düşen tamamlayıcı rolü simgelemesi gibi, bu mutfak tarzının kadına dair koşulun ve cinsiyetler arası iş bölümünün bir hâlini simgelemesi tesadüfi değildir.[23]

---

23 Sanatçılar tarafından geleneksel bir kalıp olarak öne çıkarılan "bakkal" tiplemesinin temsil ettiği, her gün akşam yemeğinden önce terliklerini giydiklerini söyleyenler, çoğunlukla (%60) sanayi ve ticaretin küçük patronlarıdır. Buna karşılık serbest meslek sahipleri ve üst düzey yöneticiler, bu küçük burjuva simgesini reddetmeye en çok meyilli olan (%35'i hiç yapmadığını söyler) gruptur. Kadın işçi ve köylülere göre ise, özellikle yüksek bir terlik tüketimiyle diğerlerinden ayrılmaları kuşkusuz eve ve ev hayatına çekilmenin gerektirdiği tuvalet ve kozmetik, yani bedene bakışın kanıtıdır. (Örneğin zanaatkâr, tüccar ve işçi hanımlarının, özellikle de giysi seçiminde

Mutfak için en çok zaman ve ilgi harcanan evler, işçi evleridir: Soru yöneltilen kişiler arasında işçilerin %69'u sofra donatmayı sevdiğini belirtirken, bu oran orta düzey yöneticilerde %59, küçük işletmecilerde %52, üst düzey yöneticiler, serbest meslek sahipleri ve sanayicilerde %51'dir (Tamamlayıcı Kaynaklar, XXXIV bis). Cinsiyetler arası iş bölümü konusundaki farklılıkların diğer bir dolaylı göstergesi ise öğretmenler ve üst düzey yöneticilerin bulaşık ve çamaşır makinelerine öncelik vermesi, serbest meslek sahipleri, sanayiciler ve büyük işletme sahiplerinin ise önceliği daha ziyade televizyon ve otomobile tanıyor olmalarıdır (Tamamlayıcı Kaynaklar, III). Son olarak, yedi yemek ismi içeren bir listeden en sevdikleri iki et yemeğini seçmesi istenen ve diğer tüm kategoriler gibi ilk sıraya *kuzu budunu* koyan çiftçiler ve işçilerin, *yahniyi* belirtmeye (sırasıyla %45 ve %34 oranlarında) en yatkın grup olduğu ortaya çıktı (bu oran ticari işletme ve büro çalışanlarında %28, üst düzey yöneticilerde %20 ve küçük işletme patronlarında %19'dur); aynı zamanda çiftçiler, andouillette[24] en çok tercih edilen yemek sıralamasına (%14 oranında) dâhil eden hemen hemen tek gruptur; buna karşılık, aynı yemeği, işçiler, ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzey yöneticiler %4, üst düzey yöneticiler %3 ve küçük işletme patronları %o oranında belirtmiştir). İşçiler ve küçük işletme patronları, şık görünmeye çalışan orta hâlli küçük lokantaların tipik yemeği olan ve herhâlde bu nedenden dolayı "dışarıda yemek" fikriyle birleştirilen *coq au vin*[25]'den yana (%50 ve %48 oranlarında) tercih kullanıyorlar (işçilerin ve küçük işletme patronlarının tersine bu oran hizmetlilerde %42, üst düzey yöneticilerde %39, çiftçilerde ise %37'dir). Yöneticiler, serbest meslek sahipleri ve patronlar, yalnızca *kendileri için özel ve daha kısa olarak hazırlanmış* yemek listesinden seçtikleri görece "hafif" ve sembolik olarak da anlam ifade eden ve balık ile et (özellikle de *choucroute*'a[26] veya kuru

kocaları tarafından beğenilme kaygısıyla hareket ettiklerini söylemeye en eğilimli olanlar oldukları bilinmektedir.)

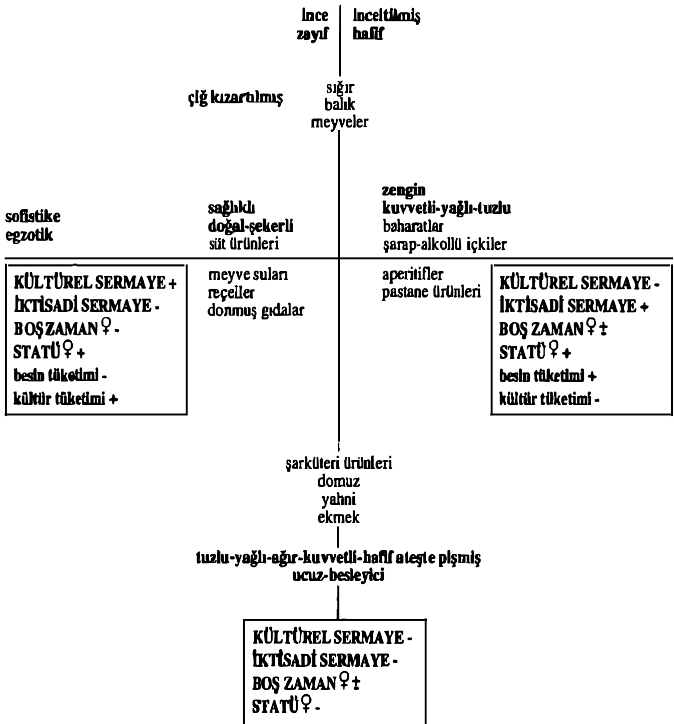
24 Ç.N.: Domuz işkembesiyle doldurulmuş bir çeşit sosis. Burada, domuz etinin en ucuz ve en fazla tüketilen et türü olduğunu hatırlatmak önem kazanıyor.

25 Ç.N.: Şarapta horoz.

26 Ç.N.: Choucroute: Çoğunlukla domuz eti ve sosisle yenen beyaz şarap veya şampanyada pişirilmiş Alsace bölgesine ait lahana yemeği.

fasulyeye konan domuz söz konusuyken) arasındaki karşıtlığın ayan beyan yöresel ve turistçe hoşluklarda var olduğu yemeklerle bile nispeten açık biçimde küçük burjuva mutfağının sıradan alışılmışlığından kendilerini ayırt ederler (%31'i balık çorbasını tercih ederken, bu yemeği tercih edenlerin oranı ticari işletme ve büro çalışanlarında %22, küçük işletme patronlarında %17, işçilerde %10, çiftçilerde ise %7'dir) (Tamamlayıcı Kaynaklar, XXXIV). Elbette ki, kullanılan sınıflamanın belirsizliğinden dolayı, fraksiyonlar arası ikincil karşıtlığın etkilerini burada veri olarak hesaba katamıyoruz; örneğin öğretmenleri yalıtabilmiş olsaydık ve eğer tercihe sunulan yemekler sosyolojik anlamda uygun açılardan çeşitlendirilmiş olsaydı, gözlemlenen eğilimler kuşkusuz daha da belirgin olabilirdi.

Grafik 9 - Gıda tüketimleri uzamı

Gıda konusundaki beğeni, aynı zamanda her sınıfın beden ve beslenmenin beden üzerindeki -yani bedenin kuvveti, sağlığı ve güzelliği üzerindeki- etkileri hakkında sahip olduğu fikirlere ve bu etkileri değerlendirmede kullandığı kategorilere -bazen bir sınıfın önemseyip diğerinin yok sayabildiği- ve farklı sınıfların farklı etkiler arasında çok farklı hiyerarşiler kurabilmesine bağlıdır: İşte bu nedenle, bedenin *biçiminden* çok *kuvvetine* özen gösteren halk sınıfları (erkek) hem ucuz hem besleyici ürünleri aramaya meylederken, serbest meslek sahipleri tercihlerini lezzetli, sağlıklı, hafif ve şişmanlatmayan ürünlerden yana kullanırlar. Kültür doğaya dönüşür, yani bedene işler, sınıf vücut bulur, beğeni ise sınıfın mevcudiyetine katkıda bulunur: Böylece tüm bedene işleme biçimlerini yöneten bedene işlemiş sınıflandırma ilkesi olarak bedenin fizyolojik ve psikolojik olarak yuttuğu, sindirdiği ve özümlediği her şeyi seçer ve değişikliğe uğratır. Bu demek oluyor ki, beden, sınıf beğenisinin farklı şekillerde dışa vurulan en reddedilmez nesneleşmesidir. Her şeyden önce, görünüşte en doğal olan yanıyla, yani içinde bedene dair bütün bir tutumun -yani habitusun en derin yatkınlıklarını ortaya çıkartan, bedene bakış, özen gösterme, onu doyurma ve onun bakımını sağlama biçimlerinin- bin bir biçimde ifade bulduğu görünür oluşumunun boyutlarıyla (hacim, boy, ağırlık vb.) ve biçimiyle (yuvarlak ya da küt, kazık gibi ya da esnek, düz ya da kavisli vb.) bunu yapar: Aslında bedensel iyeliklerin sınıflar arası dağılımı, gıda tüketimi konusunda (tıpkı başka konularda şive veya yürüyüş tarzının ifade ettiği gibi) kendi toplumsal üretim koşullarının ötesinde sürdürülebilen tercihler[27] ve tabii ki çalışma ve bunun beraberinde getirdiği boş zaman içindeki beden kullanımları yoluyla belirlenir.

Uygun gıdaların toplumsal tanımının oluşturulmasını sağlayan dolayımlama, yalnızca, algılanan bedenin ve özellikle şişmanlığının ya da inceliğinin tescil edilmiş şekillenişinin yarı bilinçli bir temsili değildir. Daha derinlikli bir anlatımla, bazı gıdaların seçilmesinin temelinde yatan *bedensel şemanın* tamamı ve

27 Bedenin sadece fiilî duruşu değil, aynı zamanda güzergâhı belirtmesinin nedeni budur.

özellikle de yeme ediminde bedeni kullanma biçimidir. Dolayısıyla, örneğin eğer balık, halk sınıfları nazarında erkeklere pek de uygun olmayan bir gıda sayılıyorsa, bunun nedeni sadece hafif, doyurucu olmayan bir gıda olması ve yalnızca hastalar ve çocuklar için hazırlanan sağlıklı bir gıda olması değil, aynı zamanda, aralarında muz dışındaki diğer meyvelerin de bulunduğu, erkek eliyle işlenmesi güç olan (erkek eline yakışmayan) ve tüketiminde erkeğin küçük çocuğa benzediği o nazik şeylerden biri olmasıdır (burada da tüm benzer durumlarda olduğu gibi anne rolüne bürünüp, balığı tabakta hazırlama veya armudu soyma işini üstlenen kadındır); fakat asıl neden balığın tam anlamıyla eril bir yemek yeme üslubuna her şeyiyle aykırı bir biçimde, yani ağırbaşlılıkla, küçük lokmalar hâlinde, *ağzın ön tarafıyla* ve kılçıklar yüzünden dişlerin ucunda hafifçe çiğneyerek yenmeyi gerektirmesidir. Bu iki farklı yeme üslubu aracılığıyla taahhüt altına alınan, konuşmanın tam anlamıyla benzer her iki üslubunda aynı vasıfla taahhüt altına alınmasında olduğu gibi pekâlâ eril kimliğin -adına erkeksilik denilen- tamamıdır; yani lokmaları uzun uzun çiğnemesi münasip olan kadınlar gibi kerhen dudakların ucuyla ve küçük lokmalarla ya da erkek için münasip olan büyük lokmalarla ve ağız dolusu yemek yemekle, ağzın ön tarafı ya da ağzı boğaza kadar doldurarak yemek, özellikle de ağzın gerisi veya boğaz arasındaki karşıtlıkta aynı eşmantık ilişkisi söz konusudur.[28] Bu karşıtlığa, bedenin tüm kullanımlarında, özellikle de *ilk bakışta en anlamsız gibi* duran ve bu nedenle grubun en derin değerlerinin, en temel "inanışları"nın yazıldığı bir rehber vazifesi görmeye en elverişli kullanımlarında rastlanır. Örneğin burnu, çok bastırmadan nazikçe kavrayıp, âdeta burnun ucuyla, azar azar sümkürmeyi gerektiren kâğıt mendil, tek seferde kuvvetle ve gümbürtüyle, gözleri gayretle kısarak ve burnu parmaklarla iyice kavrayarak içine nefes verilen büyük kumaş mendile göre ne ise, görünür ve duyulabilir dışa vurumlarıyla ölçülü gülümseme de, *tüm bedenle*, burnu kırıştırarak ve aktarımında herhangi

28 Ç.N.: Bourdieu burada Fransızcada var olan ağız ve hayvan ağzı arasındaki karşıtlık üzerine temellenen birtakım metaforlar kullanmaktadır (kibar dudaklı, küçük ağızlı, kafa tutmak, kafasına ... etmek gibi).

bir sakınca olmayan bir deneyimi azami bir biçimde büyütmek için ve öncelikle başkalarının dikkatine açıkça sunulması, yani paylaşılması gerektiği için ağzı kocaman açarak ve derin nefes alarak patlatılan kahkahaya ("gülmekten iki büklüm olma") göre odur. Dahası, çok büyük, kaçınılmaz ve hoyratça ihtiyaçları olan bir çeşit büyük ve güçlüyü, *kuvveti* çağrıştıran ve kendini, bedeni taşımadaki bütün bir eril üslupta, özellikle de yiyecek karşısında gösteren eril bedenin pratik felsefesi, gerek pratiklerde gerek söylemde, her iki cinsiyet tarafından da kabul gören cinsiyetler arası gıda paylaşımının da temelinde yer alır. Daha çok ve daha kuvvetli yiyip içmek erkeğe düşer. Böylece, aperitif içki erkeklere iki defa (bir eğlence söz konusuysa daha da fazla), ağzına kadar doldurulan büyük bardaklarda servis edilir (kuşkusuz birçokları için Ricard ve Pernod tutkusu bu içkilerin hem kuvvetli hem de bol olmasına bağlıdır, kısacası "yüksükle içilen cinsten değil"); çerezler ise (tuzlu bisküvi, fıstık vb.), çocuklar ile kendi hazırladıkları (ve aralarında tariflerini değiş tokuş ettikleri) aperitiflerden bir küçük kadeh içen (zira Fransızcada söylendiği gibi "bacaklara hâkim olmak gerekir") hanımlara bırakılır. Aynı şekilde, başlangıçlar arasından şarküteri ürünleri, tıpkı sonradan gelen peynir gibi, -üstelik de sertlik derecesi arttıkça-, daha çok erkeklere yönelikken, salata gibi yeşillikler ise daha çok kadınlar içindir: yemeğin sonunu da yine erkekler kendi aralarında pay ederler. Besleyici besinlerin en mükemmeli, hem kuvvetli bir besin olan hem de güç kuvvet, sağlık veren, *kan* yapan ettir ve yine kadınlar küçük bir parça alırken erkeklerin tabaklarına iki kere servis edilen bir erkek yemeğidir: Bu, kadınların kendilerini tam anlamıyla etten *mahrum* bıraktıkları anlamına gelmez; onların canı erkeklerin -doğaları icabı yedikleri et gibi- eksikliğini hissedebilecekleri şeyleri istemez ve bir mahrumiyet olarak görmedikleri bu durumdan bir çeşit otorite sağlarlar; dahası, erkek damağının *beğenisine* sahip olmadıklarından, erkek gıdaları, kadınlar tarafından fazlaca tüketilmeleri durumunda zararlı olabilir (örneğin, Fransızcada söylendiği gibi çok et yemek "kanı bozar", dolayısıyla normalin ötesinde bir güçlü kuvvetli olmaya neden olur veya sivilce yapar vb.), bir çeşit tiksintiye bile yol açabilirler.

Saf biyolojik farklar, *duruş* farklılıklarıyla, yani toplumsal dünyayla tüm ilişkinin dile geldiği bedeni taşıma, tavır ve davranma usullerindeki farklarla ikiye katlanır ve sembolik anlamda vurgulanır. Bütün bunlara, bedenin modifiye edilebilir yönlerine, bile isteye, özellikle de kozmetik (saç biçimi, makyaj, sakal, bıyık, favoriler vb.) veya giyim markalarının tümü tarafından yapılan tüm düzeltmeler eklenir. Bunlar yatırıma elverişli iktisadi ve kültürel kazançlara bağlı oldukları için, anlam ve *değerlerini*, oluşturdukları toplumsal konumlar sisteminin bir benzeri olan ayırt edici işaretler sistemindeki konumlarından alan ve bir o kadar toplumsal markaları meydana getirirler. İşaretlerin taşıyıcısı olarak beden, aynı zamanda bedenle kurulan ilişkide algılanabilen, özünde ayırt edici işaretlerin üreticisidir: İşte bu nedenle, erkeksiliğin değerli kılınması, konuşurken ağzın duruşu veya sesi kullanma usulüyle halk sınıflarının telaffuzunu belirleyebilir. Toplumsal ürün olan beden, "kişinin" tek duyulabilir dışa vurumunu oluşturup, genel olarak iç doğanın en doğal ifadesi gibi algılanır: Tam anlamıyla "fiziksel" işaretlerden bahsedilemez ve dudak boyasının rengi ve kalınlığı veya bir mimiğin görünümü, tıpkı yüzün veya ağzın biçimi gibi, doğrudan, toplumsal olarak nitelenmiş "manevi" bir fizyonominin, yani doğası gereği "doğal" ya da doğası gereği "işlenmiş", "avam" ya da "ayrıcalıklı" ruh hâllerinin göstergesiymişçesine okunur.

İşinin fiziğine
sahip olmak

Grupları kültür derecesi, yani doğaya mesafeleri bakımından ayırt etme sonucunu doğuran, tümüyle kültürel bir imalatın ürünleri olan algılanan bedenin bu oluşturucu imleri, temellerini doğadan alırmış gibi görünür. Duruş dediğimiz yani bedeni taşımanın ve takdim etmenin meşru usulü, manevi duruşun bir göstergesi gibi algılanır ve bedeni "doğal" hâliyle bırakmanın *koyverme* göstergesi olarak algılanmasıyla, *kolaya kaçmanın* suçluluğu oluşturulmuş olur.

Böylelikle biyolojik rastlantılar bir yana, toplumsal uzamın yapısını, kendi özgül mantığı içinde tekrar tekrar üretme eğilimi gösteren bir sınıf bedenleri [*corps de classe*] uzamı ortaya çıkar. Öyleyse bedensel iyeliklerin, farklı iyeliklerin toplumsal sınıflar arasındaki dağılımından bağımsız olmayan toplumsal sınıflama sistemleri doğrultusunda anlaşılmaları rastlantısal değildir: Yürürlükteki taksonomiler egemenlerde en sık rastlanan (yani genelde en az rastlanan) iyeliklerle tabi olanlarda en sık rastlanan iyelikleri, hiyerarşik sıraya koyarak karşı karşıya getirme eğilimindedir.[29] Her eyleyicinin, bilhassa en başından beri bedeninin kendi öznel temsilini ve kendi bedensel heksis'ini hazırlamak için hesaba katması gereken kendi bedeninin toplumsal temsilidir ve bu temsil, ana ilkesi uyum gösterdiği toplumsal ürünlerinkiyle aynı olan bir toplumsal sınıflama sisteminin uygulanmasıyla elde edilmiş olur. Böylece bedenlerin, söz konusu bedenlere sahip olanların diğer temel iyeliklerin dağılım yapısı içindeki konumuyla sıkı sıkıya orantılı olan bir değer kazanma olasılıkları çok yüksek olabilirdi, tabii eğer biyolojik kalıtım mantığının toplumsal kalıtım mantığına nazaran özerkliği bazen diğer açılardan en yoksun olanlara en nadir bedensel iyelikleri, örneğin güzelliği (bazen hiyerarşileri tehdit ettiği için "öldürücü" olduğu da söylenen) bahşetmeseydi ve eğer, tam tersine, biyolojik kazalar bazen, önemli adamları uzun boy veya güzellik gibi konumla-

29 Bu demektir ki, algılanan bedene uygulanan (şişman/ince, güçlü/zayıf, büyük/küçük gibi) taksonomiler, her zamanki gibi hem keyfî (örneğin kadın güzelliğine dair fikrin, farklı iktisadi ve toplumsal bağlamlarda, şişmanlıkla ya da incelikle bağdaştırılabilmesinde olduğu gibi) hem de zorunlu, yani belli bir toplumsal düzenin özgül sağduyusunda temellenmiş olurlar.

rının önemli bedensel vasıflardan yoksun bırakmasaydı.

İddiasız mı Fütursuz mu?

Gıdalar konusundaki beğenin, her sınıfa özgü pratik felsefenin yerine getirildiği dünyayla, başkalarıyla veya kişinin kendi bedeniyle ilişkisinin diğer boyutlarına göre tamamen özerkleştirilemediği aşikârdır. Bu konuda ikna olmak için, yiyeceği hazırlamanın, servis etmenin, sergilemenin ve sunmanın halka ve burjuvalara özgü usullerin -söz konusu ürünlerin kendisinden çok daha açıklayıcı olan- sistematik bir karşılaştırmaya (özellikle de tüketim anketlerinin çoğunun yaptığı gibi kalite farkları göz ardı edildiğinden dolayı) tabi tutmak gerekir. Yaşam tarzlarının her birini, özel olarak ancak diğerinin nesnel ya da öznel yadsıması olarak, bir başkasıyla kıyaslamak suretiyle düşünebildiğimize göre bu analizin çok zor olacağını söyleyebiliriz; öyle ki davranışların anlamı, söz konusu anlamı şu veya bu bakış açısına göre algılamamıza ve onu adlandırmak için eninde sonunda kullanacağımız *ortak sözcüklerin* (örneğin "usul") halka ya da burjuvaziye özgü bir anlama sahip olmasına bağlı olarak altüst olabilir.

Daima *sözcük* alışverişlerinden ibaret olan soru cevaplı anketlerin tümünde bu mekanizmanın göz ardı edilmesinin yol açacağı yanlış anlaşılmalar tahmin edilebilir. Üstelik de, sözcükler üzerinden varılan yargıları bir araya getirmek veya sözcükler karşısında tepki uyandırmak hedeflendiğinde (bir arkadaşı, bir giysiyi veya ideal bir iç mekânı nitelemek için anketin uygulandığı bütün kişilere aynı sıfat listesini önermekle yetinen "ahlak testinde" olduğu gibi), burada kaydedilen tüm yanıtlar gerçekte, *adsal etiketlerinin* (önerilen sözcüklerin) ötesinde, *algılanan gerçeklikleri,* yani kendi pratik etkinlikleri içinde, değişimin -aslında etkisi ölçülmesi gereken- ilkeleri (ve her şeyden önce toplumsal sınıf) doğrultusunda değişiklik gösteren uyarıcıya göre tanımlanır (bu da karşıt sınıflar arasında anlamdan tamamen yoksun birtakım rastlantıların ortaya çıkmasına neden olur). Gruplar tüm benlikleriyle kendilerini, onları diğer grupların karşıtı yapan her şeyle, toplumsal kimliklerinin, yani farklarının ifade bulduğu, ortak sözcüklerle anlatırlar. Görüntüdeki

tüm yansızlıkların altında, örneğin pratik, kanaatler, temiz, işlevsel, gülünç, ince, içli dışlı, seçilmiş gibi sıradan sözcükler kendilerine rağmen, farklı sınıfların onlara ya farklı anlamlar yüklemeleri ya da aynı anlamı verdikleri hâlde adlandırılan şeylere karşıt değerler atfetmeleri yüzünden ayrılırlar: Böylece, çok iyi kotarılmış bir işten duydukları beğeniyi veya görünüşlerinin üzerine titrerken sahip oldukları biraz özenli bir dikkati dile getirenlerce çok sahiplenilen *titiz* sözcüğü, kuşkusuz kendilerine küçük burjuva yaşam stilinde gözlemledikleri biraz sıkı ve dar kafalı buldukları sertlik ve kesinliği hatırlattığı kimselerce çok benimsenmiyordur; keza toplumsal yan anlamları, toplumsal olarak belirgin bir anlam taşıyan (daha ziyade burjuva veya snop çağrışımlı) bir söyleyiş ve telaffuza bağlı olduğundan ifade edilen değerlerle çelişen ve sözcüğün daha popüler bir karşılığı olan, örneğin *gır gır, komik* veya *matrak*'ı kullanırken daha rahat edenleri kendinden uzaklaştıran *gülünç;* bir giysi ya da bir iç mekân için kullanıldığında, bir küçük zanaatkârın ihtiyatlı ve savunmacı birtakım estetik stratejilerini, bir öğretmenin estetik kaygılı çileciliğini veya bir eski zaman büyük burjuvasının lükste aradığı sadelik beğenisini ifade etmek için kullanılmasına göre hepten farklı anlamlara bürünen *sade* sözcüğü örneklerinde olduğu gibi. Öyle görünüyor ki, tıpkı her "evrensel" ahlak ve dinin yaptığı gibi, dilin farklı sınıflar için ortak ve farklı, hatta zıt anlamları, özel veya antagonist kullanımlarda barındırmasından sistemli olarak yararlanılmadıkça, bütün sınıfları kapsayan ortak bir etik arganon[30] üretme amaçlı hiçbir girişim sonuç vermeyecektir.

Halk sınıflarının sözünün samimiyetinden söz edilebildiği gibi sofrasının samimiyetinden de söz edilebilir. Burada öğün, bereket (kısıtlamaları ve limitleri dışlamayan) ve özellikle de özgürlük burcundadır: Çorbalar veya soslar, makarnalar veya patatesler gibi (içine neredeyse hep sebze katılarak) bol, "gevşek" ve kepçe veya kaşıkla servis edildiğinden -rosto gibi dilimlenen şeylerin tersine- ölçülmesi ve sayılması gerekmeyen yemekler yapılır.[31] Sıra dışı durumlarda âdetten olan ve imkânlar dâhilinde

30 Ç.N.: Arganon, Yunanca alet, araç anlamına gelir. Aristoteles'in mantıkla ilgili altı kitabına birden bu ad verilir.

31 Aynı şekilde, içine bir seferde bolca konan, iki elle tutulan ve içinden üs-

tabakları iki defa doldurulan (erkek çocuğun adam statüsüne eriştiğini belli eden ayrıcalık) erkekler için daima geçerli olan bu bolluk izleniminin öteki yüzünü çoğu zaman, sıradan durumlarda kadınların -ikisi bir kişinin payını paylaşan- kendilerine çok sıklıkla dayattıkları kısıtlamalar oluşturur; zira genç kızların kadın statüsüne eriştikleri, kendini yoksun bırakma olgusuyla belli olur. Yemek ve iyi yemek (ve de iyi içmek) erkek statüsünün bir parçasıdır: "Tabakta bırakmama" ilkesi anılarak, yeme konusunda özellikle onlara *ısrar* edilir ve zaten geri çevirmede kuşkulu bir yan vardır; pazar günleri kadınlar, hep ayakta sofrayı kurmak ve kaldırmak, bulaşıkları yıkamakla uğraşırken, hâlâ sofrada oturuyor olan erkekler içmeye ve yemeye devam ederler. Burada toplumsal statüler (cinsiyet ve yaşa bağlı) arasındaki oldukça belirgin ve anlamlı bu farklara hiçbir pratik farklılaşma (yemek odası ile hizmetçilerin ve bazen de çocukların yemek yediği mutfak arasındaki, burjuva usulü, bölmede olduğu gibi) eşlik etmediğinden, yemeğin titizce düzenlenmesi kaygısı göz ardı edilebilir: Dolayısıyla bu düzen uyarınca sofraya her şeyin hemen hemen aynı anda getirilmesinde bir sakınca yoktur (hatta burada adım tasarrufu yapma meziyeti de söz konusu olur); böylece, erkekler hâlâ ana yemeği yerken ya da eve geç gelen "oğlan" hızlıca bir şeyler atıştırırken, kadınlar tabaklarını televizyon önünde bitiren çocuklarla birlikte tatlıya geçebilirler. Düzensizlik veya koyvermişlik olarak algılanabilen bu özgürlük aslında duruma uygun düşendir. Her şeyden önce çabadan tasarruf sağlar ki bu zaten ısrarla aranılan şeydir: Erkeklerin ev işlerine katılması, en başta, onları tanımlarına aykırı bir rolde görmeyi onurlarına yediremeyen kadınlar tarafından reddedildiğine göre, "masrafları" azaltacak tüm yollar mübahtır. Şu hâlde kahvehanede kullanıp silkeledikten sonra şekerini karıştırsın diye yanındakine geçirilen tek

lupsuz bir biçimde içilen çorba *tası* ile daha sonra tekrar almak üzere içine çok az çorba konan -Fransızcada kullanılageldiği gibi "Biraz kahve alır mıydınız?" buna iyi bir örnek oluşturur- ve iki parmakla tutulup içinden dudakların ucuyla içilen çorba kâsesiyle karşılaştırılabilir. (Ayrım ve "ters yüz etme" oyunları öyle işlemiştir ki "tahta tas" artık karşı-kültürün bir simgesi hâline gelmiştir.)

bir kaşıkla yetinilebilir. Bu çabadan tasarruf imkânları, yalnızca *biz bize*, evdeymiş, aile arasındaymış gibi hissedildiği ve böyle olması istendiği için birbirine tanınır ki, bu yapmacıklığı dışlar: Örneğin, tatlı tabağı tasarrufu yapmak için -yapmakta sakınca görülmeyen bir ihlalin söz konusu olduğunu vurgulamak için dalga geçerek- pasta kutusundan derme çatma tabaklar yapılabilir ve pek tabii ki, tatlı yemeğe davet edilen komşu da payına düşen karton parçasını (zira ona tabak çıkarmak onu dışlamak anlamı taşıyacağından), *içtenliğin* bir kanıtı olarak alacaktır. Aynı şekilde, yemek arasında da tabak değiştirilmez. Ekmekle temizlenen çorba tabağı, böylece yemeğin sonuna kadar kullanılmış olur. Ev sahibesi, bir eliyle sandalyesini iterken diğerini yanındakinin tabağına uzatarak "tabakları değiştirmeyi" ihmal etmez fakat herkes hep bir ağızdan itiraz eder ("Nasılsa hepsinin gittiği yer aynı değil mi?"); eğer ısrar edecek olursa, sofra takımını herkese göstermek istediği (gösterilmesi yalnızca yemek takımı yeni hediye edildiği durumda yerinde olacağından) veya konukların, bazen davetsiz gelmesi veya karşılığında asla *davette* bulunmaması ile bilinen ve itirazlarına rağmen mesafe koymak için tabağı değiştirilen (istenmeyen misafire bilerek yapıldığı gibi) yabancı muamelesi yaptığı zannedilebilir. Böylelerinin şakalarına gülünmez ve yanlarında çocuklar kıyafet ve davranışlarından ötürü azarlanır (oysaki aslında, bu gibi durumlarda konukların "rahat bırakın, istediğini yapsın çocuk" demesi beklenir, ebeveyni ise "artık efendi gibi davranınayı öğrenmenin vakti geldi de geçiyor" diye yanıtlar). Karşılıklı tanınan tüm bu "müsamahaların", serbestîlerin ortak kökeni, hiç kuşkusuz, özgürlüğün tek sığınağı olan ev yaşamının ortasında, karşılıklı olarak daha fazla denetim, baskı ve kısıtlamanın kasten dayatılmayacağı -özellikle de birincil gereksinim ve telafi demek olan besin konusunda- duygusudur; zira geri kalan tüm zamanda ve her tarafta zorunluluğa zaten boyun eğiliyordur.

Burjuvazi halka özgü "sofra samimiyetinin" [*franc-manger*] karşısına, *adaba uygun* yemek kaygısını koyar. Biçimler, her şeyden önce, bekleme, gecikme, ölçülülükleri gerektiren ritimler-

dir; asla yemeklere saldırıyormuş izlenimi verilmez, tabağına en son yemek alanın yemeğe başlaması beklenir ve tabağa yemek usulca alınır. Yemekler sırasıyla yenir ve örneğin rosto ve balık, peynir ve tatlı gibi düzenin ayırdığı yemeklerin bir aradalığı önlenir ya da tatlı ikram edilmeden önce sofrada kalan her şey, tuzluğa kadar, kaldırılır ve kırıntılar süpürülür. Kuralın sıkılığını gündelik yaşamın içine böylesine dâhil etme (her gün dışarı çıkılmasa bile sabahtan giyinilip tıraş olunması), ev ile dışarısı, gündelik olan ile gündelik olmayan (halk sınıflarındaki karşılığı bayramlıkları giymek olan) arasındaki çizgiyi bir yana bırakma şekli, sadece, hizmetçi ve konuk diye ikiye ayrılan yabancıların, ailevi ve samimi dünyanın tam ortasındaki varlıklarıyla açıklanamaz. Bu, vazgeçilmez olan düzen, tutum ve kendini tutma habitusunun ifadesidir. Kaldı ki, yiyecekle kurulan ilişki -birincil gereksinim ve hazların en önemlisi olan- toplumsal dünyayla kurulan burjuvaya özgü ilişkinin sadece bir boyutudur: Anında yapılan ile ertelenmiş olan, kolay ile zor, madde veya işlev ile biçim arasındaki bilhassa çarpıcı şekilde ifade edilen karşıtlık; pratikleri her yönden estetikleştirmenin, her tür estetiğin temelinde yatar. Ani iştaha dayatılan tüm usul ve tüm biçimciliğin ardında, asıl beklenen -ve aşılanan- yalnızca uysal (*yoksunlukların* sert dayatmalarının tam aksine), dolaylı ve görünmez bir sansürdür. Adaba uygun yemek yemenin konukların sofranın sıkı düzenine uyarak özen ve emeğine saygı gösterilen ev sahibesine karşı bir minnet duyma şekli olduğu düşünülürse, burada söz konusu olanın sadece bir yaşama sanatının ayrılmaz parçası olan biçimlendirme yoluyla besin tüketimini düzenleme yatkınlığı olmadığı anlaşılır. Bu, aynı zamanda canlı doğasıyla, birincil ihtiyaçlarla ve bunların arasında kendini koyveren avamlıkla kurulan apayrı bir ilişkidir; sofrayı bir *toplumsal törene,* bir etik tutum ve estetik titizlik olumlamasına dönüştürerek, tüketimi, aslında *genel geçer* olan birincil anlam ve işlevi bakımından yadsımanın bir yoludur. Yiyeceğin takdim ve tüketim şekli, yemeklerin sırası ve manzaranın hoşluğunu esas alan sofra düzeni ve çatal bıçak dizimi, hatta sadece tüketilecek madde olduğu kadar tıpkı bir sanat eseri gibi biçim ve renklerin bileşimi bakımından da

değerlendirilen yemeklerin görünümü, tutum ve duruşu, yemeği servis etme ve tabağına alma ve farklı alet edevatı kullanmayı düzenleyen teşrifat, davetlilerin çok katı ama daima üstü örtülü hiyerarşilendirme ilkelerine tabi oturma düzeni, edimin (çatal bıçak sesi gibi) veya yemek keyfinin (acelecilik, sabırsızlanma) tüm bedensel dışa vurumlarına dayatılan sansür, nitelik ve niceliğin önünde tutularak (bu, şarapta olduğu kadar yemekler için de geçerli) tüketilen şeylerin bile incelik kazanması gibi tüm bu stilizasyon oyunu töz ve işlevin vurgusunu biçim ve üslup yönüne kaydırmaya ve böylece tüketme eyleminin ve tüketilen şeylerin kabaca maddi olan gerçekliğini veya diğer bir deyişle, besin tüketiminin ivedi tatminine, yani basit *aisthesis*'in en mükemmel biçimine kolayca teslim olanların bayağı nitelikteki maddi kabalıklarını yadsımaya, hatta inkâr etmeye yöneliktir.[32]

Bu analizleri kuvvetlendirip onlara açıklık getirebilecek, misafir ağırlama sanatı üzerine son derece zengin bir anketin (Tamamlayıcı Kaynaklar, XLIII) ana sonuçlarını sinoptik bir çizelgede bir araya getirdik. Burada her şeyden önce görülüyor ki, önceden haberli ya da habersiz ağırlanabilen misafirler uzamı, işçi sınıfında aile ve kendilerine "ailedenmiş gibi davranılabilen" ve kendileriyle "aile ortamında hissedilen" yakınlar uzamıyla sınırlıyken, hep söylenegeldiği gibi *bağlantılar*, (örneğin, mesleki açıdan faydalı bağlantılar anlamındaki iş bağlantılarına orta sınıfta rastlanır ve bunlar bilhassa egemen sınıfa özgüdür) -toplumsal uzamın diğer ucunda- daha ziyade çaya, öğle ya da akşam yemeğine veyahut da restorana davet edilir. Önceden habersiz misafir ağırlamanın aperitif veya kahveyle sınırlı kalması yeğleniyorsa bile, ağırlama "yarım yamalak" yapılmaz, aksine iş-

32 Biçime sokmak, aynı zamanda toplumsal dünyanın hakikatini ve toplumsal ilişkileri yadsımanın bir şeklidir. Beslenme söz konusu olduğunda halka özgü "işlevselciliği" reddettiğimiz gibi, halk sınıflarını toplumsal değiş tokuşları olduğu gibi kabul etmeye (ve örneğin bir başkasına bir iyilik yapan bir kimseyle ilgili olarak, hiç de kaba veya kırıcı bir yanı olmadan "ona bunu iade edeceğimi iyi biliyor" diyebilmeye) iten gerçekçi görüşü de reddederiz. Toplumsal ilişkileri rahat bırakmayan hesaba gösterilen rızayı yok saymakla, aldığımız ya da verdiğimiz armağanlarda yalnızca "saf" arkadaşlık, saygı, sevginin kanıtını ve bunlardan daha az "saf" olmayan cömertliğin ve ahlaki değerlerin dışa vurumunu görmek isteriz.

leri "hakkını vererek" yapmak bir onur meselesidir; bu nedenle çabadan tasarruf etmeyi (kadın dergilerinin öğrettiği) sağlayan "pratik çözümler" (örneğin açık büfe veya tek yemek hazırlamak gibi) devre dışı bırakılır.[33] Aldatıcı görünüşten kaçınma isteği (zira her şeyden önce istenen konukların yeterli miktarda ve başarılı yemekler yiyebilmeleri, ikincil olarak ise sıkılmamalarıdır) ikram edilen yemeklere bakıldığında daha da iyi görülür. İşçilere gelince, onlara göre yemek, aperitifinden tatlısına, hakiki bir yemeği meydana getirmek için gereken tüm öğeleri içermelidir (oysaki diğer sınıflarda, başlangıçlar, salata ya da tatlı çoğu zaman yok sayılarak "sadeleştirme" kabul görür).[34] Biçime nazaran maddeye tanınan öncelik, "sadeleştirme" söz konusu olursa yalnız *biçim* mahiyetinde olabileceği anlamına gelir; zira yalnızca sembolik kabul edilen usul aslolan değildir. Şayet yemek olağanüstüyse, masaya yapılan servisin *olağan* olmasının bir önemi yoktur: İnsanlar bunu beyan etmeyi severler ve beyan edilen fikirler çoğu zaman bu yöndedir; bunun ötesinde, varsın misafirler usule göre giyinmiş olmasınlar veya davranmasınlar, bunun hiçbir önemi yoktur. Ritüele benzer bir yanı olmayan bu sofraya çocukları dâhil etmenin de bir zararı yoktur; yeter ki, bir yetişkin işi olan sohbete müdahale etmesinler. Biçim yüceltilmediğinden, yemekte bir televizyon programı izlenebilir veya sofrada yemek sonrasında bir şarkı patlatılabilir, hatta oyunlar bile tertip edilebilir: İşlev, kendisini burada da açıkça gösterdiği için -"eğlenmek için buradayız"-, bunu yerine getirmek için kullanılabilen tüm araçlar seferber edilerek, felekten bir gün çalmak için içilir, oyunlar oynanır, komik hikâyeler anlatılır vb. Maddenin biçime olan önceliği ve biçimlendirme olgusunun içerdiği yadsımadan kaçınma davetler vesilesiyle değiş tokuş edilen şeylerin içeriğinde de ifade edilir; sanat gibi, sanat için sanat gibi, bedava sayılan çiçekler ("karın doyurmadığı" üzerine şakalaşılır) dünyevi besinler yararına dışlanır.

33 Bu çözümleme süresince kesişen eğilimlerin bütününü, egemen sınıfın kendi içinde, özellikle beslenme konusunda beğenileri zıt yönlerde değişebilen kesimlere bölünmesiyle, her şekilde azalan farkların öneminden daha fazla dikkate almak gerekir.

34 Bu sadeleştirme toplumsal hiyerarşide yükselindikçe daha sık tüketilen balık yemekleri için geçerli değildir: Fark aralığı, dil balığı ve somon gibi lüks düşüncesiyle bağlantılı balıklar söz konusuysa bilhassa açık, mezgit ve tatlı su balıkları söz konusuysa da nispeten kapalıdır.

Tablo 19 : Misafir ağırlama usüllerinin değişkeleri

	İşçiler	Ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzey yöneticiler	Yöneticiler, sanayiciler, serbest meslek sahipleri
Davetsiz misafir olarak ağırlananlar			
- Yakın aile çevresi	**51,7**	34,7	32.5
- Yakın arkadaşlar	20,9	**35,9**	33.2
- Çocukların arkadaşları	2,8	3,4	**8,3**
- İş arkadaşları	1,9	3,1	4,2
Davetli misafir olarak ağırlananlar			
- Yakın aile çevresi	**41,2**	33,1	30,2
- İş arkadaşları	2,6	8,4	**18,9**
Misafirlerini davet etme vesileleri			
- Kahve	**49,2**	48,4	38,2
- Tatlı	23,7	**24,7**	15.1
- Akşam yemeği	51,3	67,8	**70,2**
Davetsiz misafirliklerin vesileleri			
- Aperitif	**52,8**	46,3	39,2
- Yemek	23,9	31,9	**40,0**
Davetsiz misafirleri ağırlarken en önemli olan			
- Yemeğin güzel olması	**10,1**	5,9	9.4
- Yeterince yiyecek olması	**33,6**	28,4	26,0
- Sıkılmıyor olmak	33,4	46,6	**47,9**
Misafirlere sunmayı tercih ettikleri			
- Açık büfe veya tek çeşit yemek	19,4	25,3	**26,1**
- Mükellef bir sofra	**77,2**	71,6	70,9
Davet sırasında kullandıkları			
- Gümüş takımlar	27,8	40,7	**61,5**
- Kristal bardaklar	29,3	49,7	**57,3**
- Porselen yemek takımları	39,6	46,3	**60,0**
- Sıradan bardaklar	**84,8**	56,5	55,4
- Seramik yemek takımları	**60,6**	55,9	54.8
Misafirlerinden bekledikleri			
- Şık giyinmiş olmak	10,8	15,9	**30,6**
- Rahat giyinmiş olmak	**79,7**	70,9	58,5
- Yer gösterilmesini beklemeleri	29,7	31,3	**46,0**
- Kendi yerlerini seçmeleri	**65,7**	63,1	46,8
Tercih ettikleri			
- Çiftleri ayrı oturtmak	22,8	35	**50,6**
- Çiftleri birlikte oturtmak	**26,0**	38,4	26,0
Çocukların davete katılımı			
- Yemeğe	6,5	7,5	**8,8**
- Gecenin sonuna	10,9	11,9	**12,9**
- Sohbete	12,0	12,2	12,1
Misafirlerin davete gelirken getirdikleri			
- Çiçek	41,8	56,3	**68,3**
- Tatlı	**24,6**	16,6	9,8
- Şarap	**18,6**	16,9	14,0
Misafirlerle birlikte yapmayı tercih ettikleri			
- Müzik eşliğinde sohbet, yemek, vs.	48,1	56,6	**57,7**
- Televizyon izlemek	**14,4**	4,7	4,2
- Yemek sonunda şarkı söylemek	**64,9**	55,3	45,3
- Oyun oynamak	**66,4**	59,7	50,9

Bu tablo şöyle okunur: İşçilerin %51,7'si önceden planlanmamış davetlere yakın aile çevresini, %20,9'u yakın arkadaşlarını çağırırlar. Ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzey yöneticiler, %34,7'si önceden planlanmamış davetlere yakın aile çevresini, %35,9'u yakın arkadaşlarını çağırırlar. Her sorunun toplam yüzdesi 100'den az veya çok olabilir. Görüşülen kişiler, sunulan şıklar arasında birden fazla tercih yapabildikleri gibi hiç tercih yapmamış olabilirler. Her satırdaki en güçlü eğilimi koyu renkle belirttik.

> Şarap veya tatlı "daima hoşa giden" ve yenecek olan yemeğin masrafı ve bu masrafa katılma iradesinin (ki bu çok doğal karşılanır ve ortak bir rızayla kabul edilir) gerçekçi bir temsili olma namına teklifsiz sunulabilecek armağanlardır.

Yiyeceği ve yeme eylemini ele almanın antagonist iki şekli arasındaki tüm zıtlıklar, biçim ve töz arasındaki karşıtlık esas alınarak yeniden ortaya konabilir: Durumlardan birinde besin, besleyici (bedenle ilgili olan ve kuvvet veren) töze dair olduğu (zaten en bilindik örneği yağlı ve tuzlu domuz olan -antitezi hafif ve yavan balık olan-, ağır ve yağlı ve kuvvetlendirici besinlere öncelik vermeye yönelten de budur) için talep edilir; diğer durumda, biçime (örneğin bedeninkine) ve biçimlere verilen öncelik kuvvet arayışını ve töz kaygısını ikinci plana itmeye ve kendi kendine zorunlu kılınan bir kural uyarınca seçimli bir el etek çekişte hakiki özgürlüğün varlığını kabul etmeye yöneltir. Çatışan bu iki dünya görüşünün veya bu iki evrenin, insani üstünlüğün bu iki temsilinin şu kalıba hapsolduğunu göstermek gerekir: Töz -ya da madde-, bütün görünüşlerin, tüm (kibar) jestlerin, kısacası salt sembolik olan her şeyin aksine maddi olan, yani hem karın doyuran hem de gerçek olandır; taklidin, göz boyamanın aksine gerçekliktir; örneğin mermer masalarıyla ve kâğıt masa örtüleriyle pek güven telkin etmese de verdiğiniz paranın karşılığını alabileceğiniz veya paranızla rezil olmadığınız (şaşaalı restoranlarda olduğu gibi garsonlarına para verip nasihat alınmayan) salaş bir lokantadır; öyle görünmek yerine öyle olmaktır; daima tözün yerini tutan olmasından kuşkulanılan hâller tavırlar, numaralar, pozlar, yani samimiyetin, hissedilene dair olan ve ancak davranışlarla ortaya konan hisse karşılık (şatafatsız, yalın, debdebesiz) doğa (doğal olan ve sade olan) olmaktır; burada "şık olan" açık sözlülük ve kalbin temizliğidir; dobra dobra, dosdoğru, dürüst, samimi ve olduğu gibi olma, sırf biçimden ibaret olanın ve yalnızca *şekil için* ("burun kıvırarak") yapılan her şeyin ve sözcüklerin nezaketinin ("samimi olmak için fazla kibar") karşısındadır; kendiliklerinden ayrıcalık ve güç araçları olarak algılanan biçimlere duyulan saygının aksine kavuşulan bir özgürlük ve karmaşıklığın reddidir. Bu ahlak anlayışları ve dünya

görüşleri hakkında yansız olabilen bakış açısı yoktur: Birilerinin fütursuzluk, koyverme olarak gördüğünü, diğerleri mütevazılık veya iddiasızlık olarak görür; samimiyet kimileri için minnetin en mutlak biçimi, her türlü mesafenin ortadan kalkması, güven veren bir oluruna bırakma, eşit koşullarda bir ilişkiyken, samimiyet kurma meraklısı olmayan başkaları için fazla rahatlıktan ileri gelen bir münasebetsizliktir.

Pratikleri, işlevlerin hakikatine indirgemeye, yapılanı yapmaya, "kendini kandırmadan" ("bu, budur") olunanı olmaya ("Ne yapayım? Ben böyleyim") iten halka özgü gerçekçilik ve hislerin ifadesini sansürlemeye veya hissiyatı şiddet ve kabalıkla savuşturmaya yönelten pratik maddecilik, *biçime* tanınan üstünlükle ve öze değin bir çeşit *iki yüzlülükle* (örneğin pornografi ve erotizm arasındaki karşıtlıkta bulunan) işleve atfedilen önemi *maskeleyen* ve yaptığımızı yapmıyormuşuz gibi yapmaya iten estetik yadsımanın neredeyse kusursuz bir antitezidir.

Görünür ve Görünmez

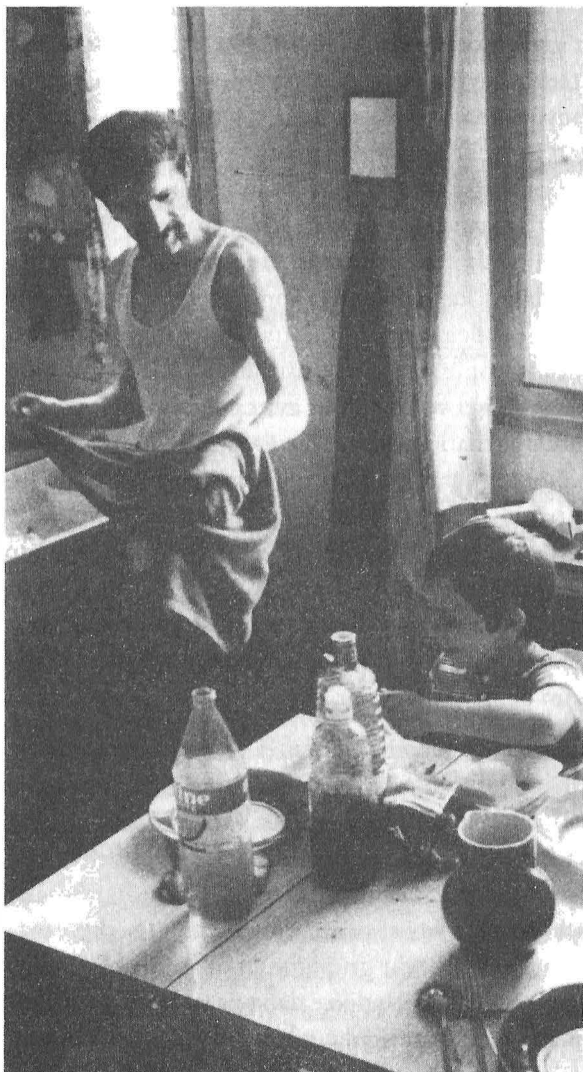
Halk sınıfları, besini, varlığın ve tözün yanına yerleştirir; oysaki burjuvalar, içerisi ile dışarısına, misafirlere, gündelik ve özel günlere has besinler arasındaki ayrımı reddeder ve besine biçimin, görünümün kategorilerini dayatırlar -besinin giysiyle olan ilişkisi, içerinin dışarıyla, özelin kamusalla, var olmanın görünmeyle olan ilişkisinin ta kendisidir-. Öyleyse, besine ve giyime ayrılan payın, önceliği varlığa veren halk sınıflarında ve görünüm kaygısının belirdiği orta sınıflarda tersine dönmesi dünya görüşünün tamamıyla altüst oluşunun göstergesidir. Halk sınıfları giysiyi gerçekçi, diğer bir ifadeyle işlevsel kullanırlar. Töze ve işleve ayrıcalık tanıdıklarından, tabiri caizse verdiklerinin karşılığını isterler ve "kullanışlı" bir şey seçerler. Kılığı bir özgürlük sahası olan hane içine dâhil etmeye dair burjuvaya özgü kaygıya sahip olmadıklarından, örneğin önlük ve terlik (kadınlar için), fanila ve hırka (erkekler için) giyerek görünür olan ve görülmeye yönelik olan dış giyimle, görünmez ve gizlenen iç giyim arasındaki ayrımı daha az vurgularlar. Tam tersine, dış görünüşe, kılık kıyafet

ve kozmetiğe -en azından dışarısı veya iş yeri için- ilişkin kaygı, orta sınıflarda (zira bu kategorideki kadınların dış dünyaya ve iş dünyasına erişimi daha sık rastlanan bir durumdur) kendini göstermeye başlar.

İşte bu nedenle, elde bulunan verilerin sınırlılığına rağmen erkek giysileri sıralamasında (ürün istatistiklerinin yansıtabildiği ölçüde kadın giysisinden daha fazla belirgin olan), mutfak konusunda saptanan büyük karşıtlıkların eş değerine rastlanabilir. Uzamın ilk boyutunda, burada da sınır çizgisi, ticari işletme ve büro çalışanları ile işçiler arasından geçer ve en çok da gri gömlek ve mavi yaka, bağcıklı ayakkabı ile mokasen ya da kickers tarzı şık ve "spor" ayakkabı ile sıradan lastik ayakkabı arasındaki karşıtlıkta belirginleşir (tabii ticari işletme ve büro çalışanlarının işçilere oranla 3,5 kat daha fazla satın aldıkları robdöşambırı saymazsak eğer). Erkek giyim eşyası satın alınmasının hem nitelik hem de nicelik yönünden artışı, üst düzey yöneticinin harcı olan *takım elbise* ile işçi ve köylünün ayırt edici özelliği olan *işçi mavisi* (zanaatkârlar haricindeki diğer gruplar tarafından neredeyse hiç bilinmeyen) arasındaki zıtlıkla özetlenebilir ya da her zaman kadın pardösüsünden daha seyrek rastlanan *pardösü*, üst düzey yöneticiler sınıfında düpedüz diğer sınıflardakinden daha yaygındır; aynı şekilde, *gocuk* veya *mont* da köylüler ile işçilerin daha çok giydikleri bir giysidir. Bu iki sınıfın arasında kalan orta düzey yöneticiler ise artık hiç kullanılmayan iş giysileri yerine genellikle takım elbise satın alırlar.

Harcamaları tüm kategorilerde (çiftçi ve tarım işçileri hariç) erkeklerinkini geçen kadınlarda, satın alınan şey sayısı toplumsal hiyerarşide yükselindikçe artar ve aradaki fark, en çok tayyörler ve takımlarda (en pahalı kalem olan) daha az ise elbiseler, özellikle etek ve ceketlerde gözlemlenir (her iki cinsin harcamaları arasındaki fark ise, orta ve üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri veya yüksek gelir gruplarında bilhassa belirgindir). Toplumsal hiyerarşide yükselindikçe daha da sıklaşan *pardösü* ile "her işi gören" *yağmurluk* arasında, erkeklerde pardösü ile mont arasında kurulan karşıtlığı andırır bir zıtlık gözlemlenir. Halk

sınıflarında ev işi gören kadının bir çeşit *iş kılığı* olan, iş önlüğü ya da *önlük* kullanımı, toplumsal hiyerarşide aşağıya inildikçe (kırsal kesim ve işçi dünyasının yabancısı olduğu *robdöşambırın* aksine) iyice artar.

Yıllık ortalama sayılarla ifade edildiğinde işçiler, diğer sınıflara nazaran daha fazla mendil, fanila, kısa don, yaklaşık aynı sayıda çorap, kısa çorap, polo yaka gömlek, kazak vb. satın almakla beraber daima diğerlerinden daha az *pijama* (tipik olarak özgü bir giysi) ve gömlek satın alırlar. Kadınlarda, iç giyim konusunda sınıflar arası farklılıklar (pahada) düpedüz belirgin olmasına rağmen, sayıca azdır (hatta kombinezon, gecelik, jartiyer çorabı ve külotlu çorap ve mendil gibi ürünler söz konusu olduğunda sınıflar arası bu fark, tam ters yönde işleyebiliyor). Aksine, *dış giyim* satın alma oranları, kadınlarda, erkeklerde olduğu gibi toplumsal hiyerarşide yükseldikçe sayıca ve pahaca artıyor.

Dar kategorilerin her birine göre değişimlerin incelenmesini sağlayan, aile yaşam koşullarıyla ilgili anketin yalnızca kaba ölçütleri esas alması nedeniyle, yatay karşıtlıkların kavranması daha zorlaşır. Yine de, egemen sınıf içindeki fraksiyonlar arasında, iç giyim için aşağı yukarı sıfır olan giyim harcamalarının, giysilerde çok belirgin biçimde değişiklik gösterdiği ve bu kaleme mutlak değer ve bağıl değer bakımından en az harcama yapan ortaokul ve lise öğretmenleri ile üniversite hocalarından (yılda 1.523 F, yani %3,7) başlayarak, -sırasıyla, sanayiciler ve büyük tüccarlar (%4,5), üst düzey yöneticiler ve mühendisler (%5,7 ve %6,1) olmak üzere- serbest meslek sahiplerine (4,361 F, yani %7,6) varana kadar düzenli olarak yükseldiği kaydedilebilir. Bu kendilik temsili araçlarına biçilen *fiyatlar* arasındaki farklılıklar (ayakkabı tüketimi giysi tüketiminde olduğu gibi değişiklik gösterir), özel bir yaşam stili içinde bir koşulun ve bir konumun özellikleri olan zorunlulukları ve kolaylıkları tercüme eden sosyal sermayeyi biriktirme olanağı olarak, sosyal yaşama verilen değeri ve ayrılan yeri belirleyen (bu açıdan küçük burjuvaziye yakın olan ortaokul, lise öğretmenlerinde ve üniversite hocalarında asgari düzeyde ve serbest meslek sahiplerinde ve büyük iş burjuvazisinde azami düzeyde olan) üretici formüllerde ilkesini bulur. Her yaşam stilinin temel ilkelerinin bu özel konuda aldıkları *özgün biçimi* tümüyle, ancak söz konusu nesnelerin ince niteliklerine (kumaş, renk, kesim gibi) dair betimlemelere -kullanılan sınıflandırmaları ya da bilinçli veya bilinç dışı bir biçimde dile gelen niyetleri ("genç" ya da "klasik", "spor" ya da "abiye" vs.) kavramaya yarayan- sahip olarak tanımlayabiliriz. Her şey, egemen kutuptan uzaklaştık-

ça, tersine gittikçe artan biçimde *genç* giyinildiği ve saçın *genç* yaptırıldığı ve bu kutba yaklaştıkça gittikçe artan biçimde *ciddileşildiğini* varsaymamıza olanak verir.[35] *Toplumsal olarak* daha genç olunduğu oranda yani fraksiyonlar uzamında, tabi olunan kutba yaklaştıkça ve/veya meslekler uzamı içinde yeni meslekler kesimine yaklaştıkça abiye denilen giyim biçiminin reddiyle tanımlanan yeni giyim biçimleriyle (junior denilen modanın üniseks giysileri, kot pantolon, sweatshirt vs.) daha çok yakınlaşılır.

35 Bu, erkekler için doğrudur; kadınlar içinse, cinsiyetler arası iş bölümünün tabi fraksiyonlarda (asgariye inen) ve egemen olan fraksiyonlarda (kadının ekonomik sorunluluktan dışlanarak gençlerin ve "sanatçıların" tarafına gönderilmesi: sanat dünyası ve iş dünyası arasında burjuva veya aristokrat kadınların -ve onların salonlarının- oynadıkları aracı rol bilinir) farklı biçimler almasından dolayı karşıtlık bütünüyle başka bir biçime bürünür.

Tablo 20 : Bedene, güzelliğe ve bedensel bakıma verilen değerin değişkeleri (T.K., XLIV)

	Aile reisinin mesleği				Görüşülen kadının çalışıp çalışmadığı	
	Çiftçiler	İşçiler	Ticari işletme, büro çalışanları ve orta düzey yöneticiler	Yöneticiler, sanayiciler, serbest meslek sahipleri	Çalışmıyor	Çalışıyor
Beden ölçüsü 42'den büyük olanlar	**33,7**	24,2	20,4	11,4	**24,7**	17,3
Güzellik açısından ortalamanın altında olduğunu düşünen	**40,2**	36,0	33,2	24,2	34,2	31
Yaşından fazla gösterdiğini düşünen	**13,0**	**14,0**	10,1	7,6	13,6	9,8
Bedensel özelliklerine verdikleri not:						
- Saçlar için	5,22	5,47	5,40	**5,88**	5,47	**5,62**
- Yüz için	5,36	5,53	5,51	**5,67**	5,54	**5,58**
- Gözler için	6,18	6,44	6,30	**6,48**	6,35	**6,41**
- Cilt için	**5,88**	5,63	5,64	5,75	5,63	**5,74**
- Dişler için	5,24	5,45	5,40	**5,74**	5,40	**5,59**
- Vücut için	5,35	5,78	5,75	**5,91**	5,76	**5,83**
- Burun için	**5,94**	5,48	5,56	5,65	5,41	**5,74**
- Eller için	5,88	5,99	**6,10**	5,82	5.78	**6,17**
Saç şeklini değiştirme isteği duyanlar	45,7	60.8	**68,2**	64,4	60,1	64,6
Güzellik onlar için;						
- Kişisel bakıma gösterilen özene bağlıdır	33,7	46,9	52,0	**54,7**	45,8	**53,1**
- Gelir düzeyine bağlıdır	15,2	**18,8**	9,2	8,9	16,7	10,3
Güzelliğe gösterilen özen, başarı şansını artırır	75,0	68,8	72,9	74,5	70,1	72,1
Tercih edilen dış görünüş:						
- Doğal olmak	**69,6**	69,8	62,8	57,6	**68,8**	61,6
- Bakımlı olmak	12	15,6	22,9	**25,0**	16,8	**22,3**
Kocalarının tercih ettiklerini düşündükleri kadın tipi:						
- Doğal	**65,2**	65,0	51,4	50,8	**60,6**	54,1
- Bakımlı	6,5	8,1	15,1	**16,1**	10,6	12,3
Olmayı tercih ettikleri:						
- Güzel olmak	52,2	58,5	59,2	**61,9**	59,5	58,7
- Zengin olmak	**39,1**	35,4	33,5	27,5	32,7	33,9
Olmayı tercih ettikleri:						
- Güzel olmak	9,8	14,0	**17,5**	**17,4**	15,7	14,4
- Şanslı olmak	**83,7**	**83,3**	76,8	75,8	80,2	80,3
Makyajla yaşını gizlemeyi normal bulanlar	53,3	51,9	62,3	**67,8**	52,1	**63,6**
Zayıflamak için yaptıkları:						
- Diyet	23,9	19,8	**28,8**	23,3	23,9	23,1
- Spor, jimnastik	4,3	8,3	14,0	**16,9**	10,6	11,8
- İlaç kullanma	2,2	**4,6**	3,6	3,0	3,8	3,6
- Hiçbir şey	**69,6**	**71,7**	60,6	66,1	68,3	66,4
Gençleşmek için estetik cerrahiye başvurmayı onaylayanlar	50	50,0	**56,4**	52,0	51,3	53,4
Günde en az bir kez duş alanlar veya banyo yapanlar	9,8	16,9	36,6	**43,2**	23,2	**32,0**
Her gün makyaj yapanlar	12	29,6	45,0	**54,7**	30,1	**44,8**
Nadiren makyaj yapanlar veya hiç yapmayanlar	**48,9**	35,6	21,2	17,3	35,1	22,9
Günde yarım saaten fazlasını bakımları ve güzellikleri için ayıranlar	12,3	45,6	**48,9**	45,3	42,1	**48,2**
Kendini iyi hissetmek için makyaj yapanlar	4,3	15,9	25,9	**27,8**	21,0	22,1
En az 15 günde bir kuaföre gidenler	6,5	8,1	16,9	**20,8**	9,8	13,5
Akşamları yüz temizliğinde kullandıkları						
- Sabun	**34,8**	35,4	20,1	15,7	28,1	25,7
- Makyaj temizleyicisi, vs.	47,8	59,4	86,0	**91,4**	67,5	**78,8**

Farklı sınıfların kendilerini sunma biçimlerine gösterdikleri itina, bu itinanın sağladığı yarara ilişkin bilinçleri ile bu amaca adadıkları zaman, çaba, sağlık (kendini yoksun bırakarak) ve özen yatırımı, bu yatırımdan makul olarak bekleyebilecekleri maddi veya sembolik yarar sağlama olasılıklarıyla orantılıdır: Daha kesin bir biçimde söylemek istersek, bu yatırımlar, işi başında veya iş ilişkilerinde bile kozmetik iyelikler ve bunların kullanımlarına değer atfedilen bir emek pazarının var olup olmamasına, güzellik ve kılık kıyafetin profesyonel değere en çok katkıda bulunduğu söz konusu bu pazarda ve bu pazarın sektörlerine erişebilmenin ayrımsal [*differantiel*] olasılıklarına göre değişkenlik gösterir. Bu mütekabiliyetin ilk kanıtını, kozmetik yatırıma eğilimli olma ile kadınları bedensel bakımların hepsi açısından, bir meslek icra edip etmeyişlerine göre (hatta bu ayrım, yapılan işin doğası ve iş çevresine göre de değişiklik gösterebilir) ayıran fark aralığındaki kâr olasılıkları arasında görebiliriz. Bu mantık uyarınca, bir mesleğe, özellikle de kozmetik kullanımının temel ilkelerine titizlikle uymayı gerektiren mesleklere erişebilme şansları çok daha az olan halk sınıfları kadınlarının, güzelliğin "ticari" değerinin daha az bilincinde oldukları ve bedenin daha iyi kılınması için zaman, çaba, sağlık ve para yatırımı yapmaya daha az eğilimli oldukları anlaşılır. Bu durum küçük burjuva kadınları, bilhassa başka işlevlerinin yanı sıra aykırı beğeninin tüm kalıntılarını ortadan kaldırmaya has bir *tarz* dayatan ve Robert Sözlüğü'ne göre "avam olana ve basitliğe teslim olmayı reddetme"yi işaret eden, "yakışık alır biçimde davranma ve tutumların kusursuzlaştırılması" anlamında *tarz* dediğimiz şeyi zorunlu kılan, *takdim* ve temsil mesleklerinin yeni küçük burjuvazinin kadınları için oldukça farklıdır (örneğin hostes yetiştirmede uzmanlaşmış okullar, halk sınıflarından gelen ve "doğal" güzellikleri için seçilen genç kızları yürüme, oturup kalkma, gülme, gülümseme, konuşma, giyinme, süslenme biçimlerinde kökten bir dönüşüme tabi tutar). Bedensel iyeliklerin sermaye gibi işleyebildiği pazarlarda, bedenin egemen temsiline koşulsuz itibar etmek için yeterince çıkarları bulunsa da, buna rağmen bu pazarlarda azami kâr sağlamak için (en azından kendi gözlerinde ve kuşkusuz nesnel

olarak) yeterli bedensel sermayeye sahip olmayan küçük burjuva kadınları, burada da gerilimin tam merkezinde yer alırlar. Aslında, kendi değerinden, özellikle de kendi bedeninin veya dilinin değerinden emin olmanın sağladığı güven, toplumsal uzamda işgal edilen konuma (ve tabii güzergâha) sıkı sıkıya bağlıdır: Dolayısıyla, kendini güzellik bakımından ortalamanın altında sayan ya da yaşından daha fazla gösterdiğini düşünen kadınların oranı, toplumsal hiyerarşide yükselindikçe şiddetle düşer; aynı şekilde, kadınların, toplumsal uzamda işgal ettikleri konum yükseldikçe bedenlerinin değişik kısımlarıyla ilgili olarak kendilerine verdikleri notlar da, beklentilerin paralel olarak artmış olmasına rağmen yükselir. Bedenlerinden, neredeyse halk sınıflarının kadınları kadar az hoşnut olan küçük burjuva kadınlarının (bu, kadınlar arasında dış görünüşünü değiştirmek isteyenlerin ve bedeninin çeşitli kısımlarından hoşnut olmadığını dile getirenlerin sayısının en çok olduğu grubu oluşturur) bir taraftan güzelliğin yararlılığının halk sınıfları kadınlarına göre daha çok bilincinde olup bedensel mükemmellik konusunda egemen olan ideale çoğu zaman itibar ederken, diğer taraftan fiziki görünüşlerinin iyileştirilmesine ilişkin -önce *zaman,* sonra *sağlık* (kendini yoksun bırakma yoluyla) açısından- bu denli önemli yatırım yapmaları ve kozmetik severliğin tüm biçimlerine (örneğin estetik ameliyata başvurmaya) böylesine koşulsuz bir benimseyişle yaklaşıyor olmaları anlaşılır bir olgudur. Egemen sınıfın kadınlarına gelince, onlar bedenlerinden çifte güvence sağlarlar: Tıpkı küçük burjuva kadınları gibi güzelliğin ve güzelleşme çabasının değerine inandıklarından ve böylece estetik değer ile ahlaki değeri bağdaştırdıklarından, bedenlerinin içkin ve doğal güzelliğiyle olduğu kadar süslenme sanatlarıyla ve giyim kuşam olarak adlandırdıkları her şeyle kendilerini üstün görürler; bu da doğallığı, olumsuzlama yoluyla boş vermişlik olarak kuran hem estetik hem de ahlaki bir erdemdir. Avam olanın bakımsızlığı ve kolaycılığına olduğu kadar çirkinliğe de karşıt olan güzellik, böylece aynı anda hem doğa vergisi, yani bir liyakat kazanma (böylelikle de haklı kılınarak) hem de doğanın bir lütfu, yani bir erdem edinme (ikinci kez haklı kılınarak) olarak kendini ortaya koyar.

Öyleyse, "yabancılaşmış bedenin" en ileri düzeydeki deneyimi, *rahatsız olma* ve onun karşıt deneyimi olan *rahat etme*, aynı meşru *beden* ve *duruş* temsiline aynı itibarı bahşeden ve onu gerçekleştirmek için eşit olmayan bir biçimde donanmış küçük burjuvazi ve burjuvazi mensuplarına eşit olmayan ihtimaller dâhilinde belirgin bir biçimde sunulur: Kendi bedenini bir lütuf ve sürüp giden bir mucize gibi yaşama şansı, aslında bedensel yeterlilik itibar gördüğü ölçüde artar ya da tam aksine, bedensel sıkıntı, rahatsızlık, sıkılganlık içinde deneyimleme olasılığı, ideal beden ile gerçek beden, yani düşlenen beden ile başkalarının tepkisini yansıtan ayna benlik (*looking-glass self*) arasındaki orantısızlık büyüdükçe daha da kuvvetlenir. (Burada aynı kuralın dil için de geçerli olduğunu hemen hatırlatalım.)

En çok özenilen bedensel niteliklerin (incelik, güzellik vb.) sınıflar arasında rastgele dağılmayışı bile (örneğin kabul gören beden ölçüsünün üstünde bir beden ölçüsüne sahip kadınların oranı, toplumsal hiyerarşide aşağıya doğru inildikçe iyice artar) eyleyicilerin bedenlerinin toplumsal temsiliyle sürdürdükleri ilişkiyi "ötekinin gözünden beden"i oluşturan *türsel yabancılaşma* olarak ele alma olasılığını ortadan kaldırmaya yetecektir; ne var ki, Sartre'ın betimlediği (öze değin analizle) "yabancılaşan beden" her bedenin, algılanıp adlandırıldığında, yani başkalarının bakışı ve söylemiyle nesneleştirildiğinde başına gelen "yabancılaşma"daki türsel bedendir (Bkz. J. P. Sartre, *L'Etre et le néant*, Paris, Gallilard, 1943, s.404-427). Fenomenologların "ötekinin gözünden beden"inin iki kere toplumsal bir ürün olduğunu söyleyebiliriz: Bu beden, ayırt edici iyeliklerini üretiminin toplumsal koşullarına borçludur ve toplumsal bakış, Sartre'ın bakışı gibi, tümel ve soyut bir nesnelleştirme gücü değil, aksine, etkinliğinin bir kısmı daima, bakışını kondurduğu kişiye uyguladığı algı ve değerlendirme kategorilerinin, söz konusu kişi tarafından kabul edilmesi olgusuna borçlu olan toplumsal bir güçtür.

Tekeli küçük burjuvalarda olmasa bile, toplumsal dünyanın küçük burjuva deneyimi her şeyden önce sıkılganlık, kendini bedeninde ve söyleyişinde rahat hissetmeyen ve "orada bulunan diğer kimseler"le bütünleşeceği yerde, bir anlamda dışarıdan,

başkalarının gözleriyle, kendi kendini denetleyerek, düzelterek, tutarak, kendisini gözetleyen ve yabancılaşmış bir öteki için var olmak [*être-pour-autrui*] için umutsuzca girişimleri yüzünden, beceriksizliğiyle olduğu kadar dile gösterdiği aşırı özenle de kendini ele vererek kendini temellük edilmeye maruz bırakan kimsenin sıkıntısıdır: Nesneleşen bedeni, kendine rağmen gerçekleyen ve kolektif algı ve dile getirme biçimlerinin (burada aklımıza takma ad ve lakapları getirelim) sunduğu yazgıda hapsolan sıkılganlık, edilgen ve bilinçsiz tepkilerine varıncaya (örneğin kızardığını hissetmek gibi) dek başkalarının temsillerine tabi olan bir beden tarafından *ele verilmiştir.* Öte yandan, başkalarının nesnelleştiren bakışı karşısında, bunların gücünü etkisiz hâle getirebilen aldırışsızlığın bir çeşidi olan rahatlık, o nesnelleştirmeyi nesnelleştirebilme, o temellükü temellük edebilme, hatta kendi bedeninin tam algısına dair normları dayatma kudretine sahip olma, kısaca bedende uyumakta olan birtakım bedene özel silahlar (oturaklılık ve çekicilik gibi) bedenden alındığında bile esas olarak bedene indirgenmeyen tüm gücü elinde bulundurma güveninin verdiği *teminatı* beraberinde getirir. Tanıdık kişilerin boy ölçülerini kafadan tahmin etmesi istenen deney öznelerinin, bu kişilerin boylarını otorite ve saygınlıklarını yüksek algıladıkları ölçüde abarttıkları (Dannemaier ve Thumin'in deneyi) sonucu da bu çerçevede anlaşılmalıdır.[36] "Büyükleri" olduğundan daha büyükmüş gibi algılamaya yönelten mantık, geniş kapsamlı olarak uygulanır ve nereden gelirse gelsin, otorite, çıkara dayalı bir itaatkârlık etkisine indirgenmesinin naiflik sayılacağı aşikâr olan bir *baştan çıkarma gücü* barındırır. İşte bu nedenle, siyasi muhalif tavır her zaman, *cazibeyi kırmaya* ve otoritenin dayatma etkisinin ilkelerini gülünç duruma düşürmeyi hedefleyen genellikle bedensel imgenin bozulmasından yola çıkan *karikatüre* başvurmuştur.

Cazibe ve karizma arasında aslında sadece bazılarına mahsus olan, başkasına kendilerinin kendileri hakkında sahip oldukla-

36 W.D. Dannenmaier and F. J. Thumin, "Authority Status as Factor in Perceptual Distorsion of Size", *Journal of Social Psychology*, 63, 1964, s.361-365.

rı temsili, sanki kendi bedenlerinin ve varlıklarının nesnel ve kolektif temsiliymişçesine dayatma ve hatta başkasında (tıpkı aşkta ve inançta olduğu gibi) onun türsel nesnelleştirmesinin nesnesi olduğundan mutlak özne olarak kurulacak olana dıştan bir bakışa sahip olmayacak olana (kendisi, kendisi için bizatihi başkası olduğundan), böylelikle varoluşu tümüyle doğrulanmış ve meşrulaştırılmış olacak olana, yani kendisine devretmesi için, sahip olduğu nesnelleştirme gücünden feragat etmesini dayatma gücüdür. Karizmatik lider, sembolik mücadele içinde tabi olanların yaptığı gibi, grubun gözünde, "başkası için olduğu şey" olmak yerine "kendisi için olduğu şey" olmayı becerir ve onu doğuran kanaati doğurur; kendi nesnelleştirmesini üretmeye ve dayatmaya imkân verdiğinden kendi iktidarının kurucu unsuru olan iktidar semboliği kendini kaçınılmaz, dışarıdan bir bakışa muhtaç olmayan, mutlak olarak kurar.

3.2. Olası Stiller Evrenleri

Beslenmeye, giyim-kuşama, kozmetiğe değin tüm tercih uzamları, sermayenin hacmi ve yapısına göre belirlenen toplumsal uzamla aynı temel yapıya göre düzenlenir. Kültür tüketimlerinin, içinde tanımlandığı yaşam stilleri uzamını eksiksiz olarak yeniden kurmak için, her sınıf ve sınıf fraksiyonu, yani sermayenin her bir konfigürasyonu için, söz konusu görece homojen var oluş koşulları sınıfının karakteristiği olan zorunlulukları ve kolaylıkları özgün bir yaşam stiline tercüme eden habitusun üretici formülünü ortaya koymak gerekir ve bu bir kere gerçekleştirildikten sonra, pratiklerin belli başlı sahalarında -spor veya müzik alanında olduğu gibi besin, ev dekorasyonu, siyaset veya dil kullanımı vb.- habitusun yatkınlıklarını, *her bir alan tarafından sunulan* stilistik mümkünler içinden birini veya diğerini hayata geçirerek nasıl özgünleştiğini saptamak gerekir. Bu eşmantık uzamlarının, birinin diğeri üzerine bindirilmesiyle ayırt edici niteliklerden her birinin (kasket takma veya piyano çalma) nesnel olarak içinde tanımlandıkları iki ilişki açısından betimlenmesini mümkün kılan yaşam stili uzamının bir temsili elde edilir: bir yandan ele alınan sahanın (örneğin saç şekilleri sistemi) kurucu

niteliklerinin tamamına, yani niteliklerin içinde ayırt edici değerlerini buldukları mümkünler sistemine göre, öte yanda tikel yaşam stilinin (halka özgü yaşam stili) kurucu niteliklerine göre, yani niteliklerin toplumsal anlamının içinde belirlendiği yaşam stiline göre. Böylece örneğin toplumsal anlamını oluşturduğu düzenden alan ve her andaki iyeliklerinin bir kısmını da, tarihe borçlu olan spor etkinlikleri ve gösterileri evreni, kendini, her yeni başlayana hazır seçimler, nesnel olarak kurulmuş mümkünler, gelenekler, kurallar, değerler, malzemeler, teknikler, semboller bütünü olarak sunar.

En azından İngiltere'nin "seçkin okulları"nda oynanmaya devam ederken, Fransa'da (Racing ve SBUC gibi bir iki tane üniversitede kalesini korumakla birlikte) Loire bölgesinin güneyindeki halk kesimlerinin ve orta sınıfın tekelinde olan rugby gibi bir sporun, toplumsal açıdan belirsizliği, ancak 19. yüzyıl İngiltere'sinin seçkin okullarında, halk kesimlerinin sporlarının aristokratik ahlak ve değerleri (*fair-play, will to win* gibi) yüklenerek, kökten anlam ve işlev değişikliği geçirme pahasına -tıpkı bazı popüler dans türlerinin klasik müzik türleri içine dâhil edilmelerinden sonra uğradıkları değişimde ve bu müzik türlerinin plak türü araçlarla yeniden yayılma süreci örneğindeki gibi- seçkin sporu hâline gelişinin tarihî süreci ve ikinci bir aşamada, bu seçkin sporunun hem faaliyet hem gösteri olarak kitle sporuna dönüşüm sürecinin anımsanması ile anlaşılır hâle gelir.

Söz konusu pratiklerin, kendileri de hiyerarşilenmiş sınıflara dağıtılmış olan eyleyiciler arasındaki dağılımları hakkında veya başka bir ifadeyle farklı sınıfların bu pratikleri uygulama olasılığı konusundaki pratiğin bilgisine sahip eyleyiciler tarafından algılandıklarında, farklı pratiklerin paylarına düşen *dağılımsal nitelikler,* aslında hysteresis etkileri yüzünden, bu dağılımların geçmişine çok şey borçludur: golf, tenis veya binicilik gibi sporların "aristokratik" imgesi -bu sporlara başlamanın maddi koşullarında görece bir dönüşümün yaşandığı durumunda bile- varlığını sürdürebilirken, petank'ın,[37] kökeninin ve meraklısının, güneyli halk sınıfları olmasıyla -bu yüzden iki kere karalanmıştır- Ri-

37 Ç.N.: Fransa'nın özellikle güneyinde oynanan, bir tür top oyunu, açık hava sporu.

card[38] ya da diğer ağır içeceklere ve genelde hem ucuz hem de hazmı zor, yağlı ve baharatlı olmaları nedeniyle güç vermesi beklenen *ağır* olan tüm besinlere yakın dağılımsal bir anlamı vardır.

Ancak, sahip olunan algılamalar üzerinden mallara atfedilen nitelikler yalnızca dağılımsal nitelikler değildir. Eyleyicilerin nesneleri habituslarının algı ve değerlendirme kalıpları aracılığıyla kavramaları olgusundan dolayı, aynı sporu (veya başka bir faaliyeti) yapanların, yaptıklarına aynı anlamı yükleyip aynı biçimde yaptıklarını varsaymak safdillik olacaktır. Farklı sınıfların spor faaliyetinden bekledikleri kârlar, yani zayıflık, zarafet veya görünür kas yapısı gibi dış beden üzerindeki etkiler ya da spor pratiğinin kurulmasını sağladığı sosyal ilişkiler veya bazı durumlarda güvence altına aldığı avantajlardan bahsetmeksizin, psişik sağlık ve dengelilik gibi iç beden üzerindeki etkiler gerçekte sağlandıklarından dolayı gerçek veya kurmaca olup olmadığı tartışma götürmeyen tümüyle bedensel kârlar hususunda hemfikir olmadıklarını göstermek hiç de zor değildir. Bazı durumlarda, tartışmaya mahal vermeyecek şekilde pratiğin baskın işlevi öne çıksa da, neredeyse hiçbir zaman farklı sınıfların aynı pratikten aynı şeyi bekleyeceklerini varsaymamız için bir sebep yoktur: Böylece, örneğin halk sınıflarında jimnastikten beklenen güçlü bir beden biçimi ve onun gücünün gözle görünen dışa vurumları veya sağlam bir bedenken, burjuvalar örneğinde bu pratikten beklenen sağlıklı bir bedendir; hatta "yeni jimnastik" biçimlerinden beklenen, yani burjuvazinin yeni fraksiyonlarına üye veya küçük burjuva kadınların sürekli belirttikleri beklentiyse özgürlüğüne kavuşturulmuş bir bedendir.[39] Yalnızca değişik spor etkinliklerine yüklenen anlam ve işlevin metodik bir çözümlemesi, araştırmacının kişisel deneyiminin evrenselleştirilmesine dayanan soyut, biçimsel tipolojilerden kaçınmayı ve de eyleyicilerin seçtikleri (bilinçli veya bilinçsiz) spor etkinliklerine dair *sosyolojik özelliklerin tutarlı bir çizelgesinin* oluşturulmasını sağlayabilir.

38 Ç.N.: Fransa'da ünlü bir pastis (anasonlu içki) markasıdır.

39 Bkz. J. Defrance, "Esquisse d'une histoire sociale de la gymnastique (1760-1870)", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 6/1976, s. 22-47.

Spor etkinliklerinin anlamı, pratiğin sıklığına ve eskiliğine, yapıldığı yerin toplum tarafından değerlendirilme koşullarına (yer, an, malzeme vs.), yapılış biçimine (örn. takımda bulunduğu konum, tarz vs.) o kadar bağlıdır ki, buna bağlı olarak eldeki istatistiklerin büyük çoğunluğunu değerlendirmek de bir o kadar zorlaşır. Bu durum, faaliyetin sıkça, her hafta sonu, sahip olunan bir sahada sabit oyun arkadaşlarıyla ya da tersine, bazen tatilde, sırf eğlenmek ve çocuklarla vakit geçirmek için yapılmasına göre anlamını tamamen değiştiren ve de bilhassa jimnastik -evde, bir günlük veya haftalık basit beden esnetme biçiminde veya içinde bulunan malzemeye kıyasla pahası ve "kalitesi" değerlendirilen bir salonda yapılmasına göre (burada sportif jimnastik veya aralarındaki farklara göre klasik ve yeni jimnastik biçimlerine girmiyoruz)- örneklerindeki gibi çok yaygın ve dağılmış pratikler söz konusu olduğunda, daha da belirgindir. Peki ya kayak yapmaya ve tenis oynamaya küçüklükten başlamış olanlarla bu sporları yapmaya ancak yetişkin yaşlarında başlayabilmiş olanları veya sadece okul tatillerinde bu sporlara zaman ayıranları ve hatta bunları, uygun zaman ve yere sahip olmaksızın yapmaya kalkışanları (mukavemet kayağı gibi) aynı sınıfa koyabilir miyiz, aynı frekansta değerlendirebilir miyiz? Aslında, aynı spor etkinliğiyle uğraşıyor olmakla tanımlanan kitlelerin toplumsal homojenliklerinin, sporla uğraşan bu kitlelerin, meşru pratiğin tanımının mücadele konusu olduğu alanlardakine benzer bir işleve sahip olmamasına neden olacak o denli çok olması seyrek rastlanır bir durumdur: Pratiğin meşru biçimleri veya yapılmasının koşullarına dair (bütçe sağlanması, malzeme, saha vs.) çatışmalar, neredeyse her zaman, alanın kendi mantığındaki toplumsal farklılıkları yansıtır.

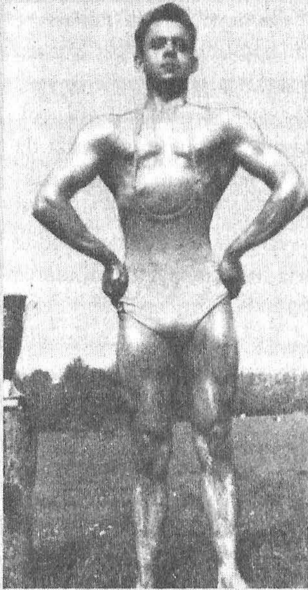
Güç ve Formda Olmak

Seulpture humain'in tanıtım yazısından alıntı.

"Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing'in tenis dersi, Paris, 1978 Temmuz- Sayısı günden güne artan pek çok Fransız gibi, Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing de tenise merak sardı. Stilini geliştirmek için Paris'te bir semt klübünde düzenli olarak, sabahları çok erken tenis dersi alırken, foto muhabirimiz tarafından görüntülendi.

Tennis-magazine

"Yaşıma göre oldukça kuvvetliydim; omzum 12 cm, göğsüm 8 cm, kollarım 3 cm gelişti hem de üç ayda. Bu gerçekten harika."

"Beklentimi aştı: kaslarım santimetrelerce gelişti ve gücüm ikiye katlanmış oldu."

"Kendimi yenilenmiş hissediyorum. Ailem ve arkadaşlarım benimle alay ediyorlardı, şimdi babam, sizin sayenizde elde ettiklerimi göstermek için konuklarının önünde gömleğini çıkarmamı istiyor."

"Bedenin armonisine duyarlı olmadan moda estetisyeni olunmaz" der Karl Lagerfeld. Parisli stilist her gün en az yarı n saatini formunu korumaya ayırıyor. Küçük bir jimnastik salonuna dönüştürülmüş yatak odasında her çeşit donanım mevcut: bisiklet, yürüyüş bandı, kürek çekme aleti, titreşimli masaj aleti vb. Tüm bu aletler ona (bol bol yüzdüğü) Saint-Tropez tatilinden dönüşte formunu istediği gibi korumasını sağlıyor: Siluetimi seçmekte özgür olmak istiyorum.

La maison de Marie Claire, no56, Ekim 1971

Bu yüzden, "demokratikleşme"[40] yolundaki sporlar, sporun tarihinin farklı aşamalarının toplumsal olarak farklı altkümelerdeki kitlelerin (çoğu kez birbirinden ayrı zaman ve yerlerde olsa da) karşılaşmalarına imkân tanır. Dolayısıyla, tenis örneğinde, bu sporu yıllardır yapan ve uygun kıyafetin gerekliliğine (Lacoste gömlek, beyaz şort -veya etek- ve özel ayakkabılar) ve onun beraberinde getirdiği değerlere diğer herkesten daha fazla hassasiyet gösteren özel kulüp üyeleri, bu sporu, belediye veya tatil kulüplerinde yeni yapmaya başlayıp da kıyafet ritüelinin her şeye rağmen meşru pratiğin yüzeysel bir özelliği olmadığını gösterenlerle her bakımdan tamamen zıt konumdadır: Altta bermuda şort ve üstte bir tişörtle, hatta mayo veya adidas ayakkabıyla oynanan tenis, hem oynanması sırasındaki tavırlar hem de verdiği haz açısından, belli ki *başka* bir tenistir. Üstelik "teknik" adı verilen tanıma başvurmakla, pratiğin anlamının, pratiklerin sınıflar arasındaki dağılımına ışık tutmasına neden olan ve bu dağılımın pratiğin sınıflara göre aldığı ayrımsal [*différentiel*] anlama ışık tutmasına neden olan döngünün bozulmasını bekleyemeyiz: Alanın ve mücadelelerinin mantığından kurtulamamak bir yana, bu tanım, beden eğitimi öğretmenleri gibi pratikleri pratikte düzenleyen algı ve eylem kalıplarının yöntemli bir biçimde dayatılmasını ve zihinlere aşılanmasını güvence altına almak zorunda olanların ve ürettikleri bu pratik kalıpları belirginleştirme işini az ya da çok başarılı bir şekilde gerçekleştirmeye meyilli olanların eseridir.

Her hâlükârda, spor faaliyetlerinin sınıflara göre değişmesinin, derhâl veya aşamalı olarak sağlaması umulan *faydaların* algılanmasına ve değerlendirilmesine yönelik değişmeler kadar, ekonomik, kültürel ve hatta bedensel maliyetlerin (alınan küçük veya büyük risk ile sarf edilen az veya çok fiziksel çaba) değişmesinden ileri geldiğini bilmek, spor faaliyetlerinin sınıflar ve sınıf fraksiyonlarına dağılımının ana hatlarını bilmek için yeterlidir. Farklı sporları yapma olasılıkları iktisadi (ve kültürel) sermaye ile boş zaman el verdiğinde, habitusun eğilimlerine göre faaliyete ilişkin (içsel ve dışsal) fayda ve maliyetlerin algılanması ve değer-

40 Ç.N.: Demokratikleşme, bu bağlamda üst sınıflara özgü olan pratiklerin halk sınıfları içerisinde yaygınlaşması anlamını taşır.

lendirmesine, en çok da bunların diğer bir boyutu[41] olan kişinin kendi bedeniyle kurduğu ilişkinin belirlediği sınırlara bağlıdır. Halk sınıflarının bedenleriyle, bedeni öne çıkartan veya konu alan her pratikle (perhiz veya vücut bakımı, hastalıkla veya tedaviyle ilişki) kurdukları *araçsal* ilişki, yüksek enerji ve efor yatırımı gerektiren, ağrı ve acı veren (örn. boks) ve *hatta bedenin kendisini tehlikeye atan* sporları (motosiklet, paraşüt, akrobasi ve bir bakıma tüm dövüş sporları) seçmelerinde de kendini gösterir.

> Top oyunlarının ve bedenin mücadelede ortaya konulduğu sporların popüler unsurlarını toplaması, kısmen de olsa, şiddetin düzenlenmiş bir kullanımının ifadesine izin vermesi ve "doğal" fiziksel yeteneklerin sergilenmesi (güç, hız vs.) nedeniyle, rugbynin, en başat popüler eğilimlerle -erkeklik kültü, kavga etme zevki, yakın temas, yorgunluğa ve acıya direnç, dayanışma ("bizim çocuklar") ve eğlence ("üçüncü yarı"[42]) ilgisi vardır. Bu, yine de, egemen sınıfın egemen fraksiyonlarına mensup olanları (bazen, bilinçle veya bilinç dışı bu değerleri yineleyen entelektüelleri) bu oyuna estetik ile ahlakın birbirine karıştığı bir yatırım yapmaktan, hatta bu oyunu oynamaktan alıkoymaz: Dayanıklılık arayışı, bazen şiddet ve erkek erkeğe dövüş estetizmiyle birbirine giren erkeksi erdemler kültü, birinci dereceden oyuncuların derin yatkınlıklarını söylem düzeyine çıkartır. Faaliyetlerini söyleme dökmeye ve kurumsallaştırmaya pek az yatkın olan bu oyuncular, yönlendirici söylemin elinde (antrenörler, menajerler ve gazetecilerin bir kesimi), isçi sınıfı gücünün (fedakârlık, takım ruhu vs.) takdir gören hâli olan, yumuşak başlı, kaba ve itaatkâr kuvvete ("tosuncuklar" vs.) dö-

41 Farklı spor etkinlikleri ile yaş arasındaki ilişki daha karmaşıktır; zira bu ilişki, söz konusu sporla sınıfın ilişkisine bağlı olarak sporun gerektirdiği fiziki eforun ve sınıf ethosunun boyutlarından birini oluşturan enerji sarfına olan yatkınlığın yoğunluğuyla tanımlanır. "Popüler" sporların en önemli iyeliği, zımni olarak gençlikle eşleştirilmeleridir ki spontane ve zımni biçimde, aşırı bedensel (ve cinsel) enerji sarfını ima eden ve erken yaşlarda bırakılan (genelde evlenmeyle simgelenen yetişkinlik çağına geçerken) bir tür geçici ehliyete dayanırlar. Buna karşılık, sağlıklı kalma ve toplumsal getirileri öngörülerek yapılan burjuva sporlarının ortak özelliği, el-ayak çekme yaşlarının getirdikleri prestij ölçüsünde, geç yaşta olmalarıdır (golf gibi).

42 Ç.N.: İkinci devrede oynanan rugby maçının sonrasını anlatmak için kullanılan benzetme.

> nüştürülür. Ancak dayanak noktasını, geleneksel olarak "trois quarts"[43] oyunundaki kahramanlık unsurundan alan aristokratik yorumlama, oyun ve antrenman tekniğinin ussallaştığı, oyuncu tercihlerinin değiştiği ve daha geniş izleyici kitlesinin tercihleri nedeniyle atak oynamaya daha çok yer veren modern rugbynin gerçeklikleri karşısında son bulur. Bu da oyuna dair benzetmelerde en çetin sanayi işi (madene inmek) ya da piyade erinin kendini feda etmesi ("görev insanları") gibi ifadelerin kullanılmasıyla kendini gösterir.[44]

Beden eğitimi kaygısı, görülmeye dair, dolayısıyla bedenlerinin başkasının gözünden nasıl göründüğüne dair özellikle sıkıntıda oldukları bilinen orta sınıflarda (orta düzey yöneticilerde, sosyal hizmet ve sağlık görevlilerinde ve bilhassa ilkokul öğretmenlerinde ve en başta ileri düzeyde dişillenmiş olan bu kategorilerde yer alan kadınlarda), en basit biçimiyle, yani çoğu zaman katı kanaatkârlığa çileci bir övgüyle birleşen hijyenizm kültü şeklinde ortaya çıkar; işte bir tür idman için idman (*aksesis*) olduğundan, en çileci spor olan jimnastiğe kendini adayanlar da bu kategoriye mensup olanlardır. Sosyal psikolojinin gösterdiği üzere, kendini olduğu gibi kabul etmenin koşulunun (aslında tam da rahatlığın tanımı olan) kendi kendini rahat bırakmak, dikkatini kendinden başkalarına çevirmek, başkalarının bakışları tarafından ele geçirilmiş bedeninin yarattığı büyülenmişlikten kurtulabilmek olduğunu kabul edersek (burada, günümüzde bir türlü *yaşlanamayan* burjuva kadınlarında sıklıkla rastlanan, kendilerini kaygıyla sorgularken başkalarının bakışını üzerine çeken bakışlarını hatırlayalım) küçük burjuva kadınlarının, kendi kendini sergileme açısından toplumsal normlara uygun olma duygusuna sahip olmak için çok çaba ve zaman harcamaya yatkın olmalarını anlamakta zorlanmayız (bu hissiyat kendini ve "ötekinin gözündeki bedenini" unutmanın koşuludur) (T.K., LXI).

Ancak beden eğitiminin yanı sıra tempolu yürüyüş ve koşu

43 Ç.N.: Elde değnekle oynanan bir çeşit dövüş sporu.

44 Halk sınıfı kökenlilerle, orta sınıfın en alt tabakalarından gelenlerin yatkınlıkları -kolektif sporların icrasında baskın çıkar- idmanın ve oyun icrasının ussallaşmasının zorunluluklarıyla uyum içindedir.

gibi sağlığa sıkı sıkıya bağlı tüm faaliyetler (başka bazı benzerliklerden dolayı) orta ve egemen sınıfın kültürel sermaye bakımından en zengin fraksiyonlarının yatkınlıklarıyla ilişkilidir: Çoğu zaman, gündelik varoluşun pratik amaçlarına yönelik, bütünsel hareketlerin tam aksine, jimnastik söz konusu olduğunda soyut, kendi içinde ayrışmış, özgül ve bilimsel bir amaç doğrultusunda düzenlenmiş bir dizi harekete (örneğin mekikte olduğu gibi) indirgenen bir egzersizin etkilerine dair tamamen kuramsal ve soyut bir bilgiye göre anlam kazanan bu pratikler, vadettikleri vadeli ve çoğu zaman elle tutulamayan faydalara rasyonel bir iman gerektirir (tıpkı yaşlanmaya karşı korunma veya yaşa bağlı olan aksaklıkların olumsuz ve soyut faydasında olduğu gibi). Buradan çıkan diğer bir sonuç ise, bu pratiklerin yerine getirilme koşullarını, sınıf atlama yolunda olup da, tatminlerini bizzat çabanın kendisinde bulmaya ve o anki özverilerinin karşılığında vadedilen ertelenmiş tatminlere körü körüne inanmaya -hatta varoluşlarının tüm anlamını barındıran bu inanca- hazırlanan bireylerin çileci yatkınlıklarında bulmasıdır. Bununla birlikte, söz konusu faaliyetler, tek başına veya zamana ve yere tabi olmadan, neredeyse bilinçli olarak başkalarına olabildiğince uzak bir mesafe arayışıyla icra edilebildiklerinden (ormanda veya ücra bir yolda yapılan koşular gibi) dolayısıyla her türlü rekabet ve müsabakayı dışladıklarından (yol koşusuyla tempolu koşuyu birbirinden ayıran farklardan biri de budur), doğal olarak egemen sınıfın tabi fraksiyonlarının çileci aristokratizmini tanımlayan etik ve estetik tarafta yerlerini alırlar.

Şurası bir gerçek ki, eğer sadece sınıflar arasında hemen hemen eşit paylaşılmış yetenekleri ("fiziksel" ve ya sonradan edinilmiş) gerektiren, boş zaman ve fiziksel enerji sınırlılıklarına bağlı olarak erişilebilir olan takım sporlarının erişilirlikleri ve bununla bağıntılı istenmeyen toplumsal temaslar gibi nitelikleri (diğer konularda da gözlemlenen bir mantığa uygun olarak -örneğin fotoğrafçılık faaliyetindeki gibi-) egemen sınıf mensuplarını caydırmasaydı, bireysel sporlar gibi, takım sporlarının da toplumsal hiyerarşide yükselindiği ölçüde daha da sıklıkla görülmesi bekle-

nebilirdi. İşte bu yüzden, popüler sporların en tipiği olan futbol ile rugby veya güreş ile boks, Fransa'da ortaya çıktıkları zaman soylulara özgü iken (en azından, sayıları hiçbir zaman çok yüksek olmayan ve züppeliklerini bu etkinliklerle taçlandıran bir kısım soylulara özgü), yaygınlaşarak ve avamlaşarak, eskiden egemen sınıftakilerin gözünde büründükleri değerleri (gerçekte ve algıda) taşımayı bırakıp, bu sınıfın mensuplarını uzaklaştırmak için geçerli tüm nedenleri biriktirirler: Avamlaşma, bu sporların yayılmaları sonucunda onları yeni benimseyen kitlenin toplumsal bileşimi nedeniyle ikiye katlanır; aynı zamanda, yeni atfedilen değer ve erdemlerden güç, kötüye direnme, "fedakârlık" ruhu, itaatkârlık, disipline toplu boyun eğiş ile burjuvaların beklediği müsabakanın yüceltilmesinde beliren "role olan mesafe"nin mükemmel antitezini oluşturur.

Düzenli spor alışkanlığı bir toplumsal sınıftan diğerine büyük değişimler gösterir: Köylülerde düzenli spor yapma oranı %1,7, isçilerde %10,1, ticari işletme ve büro çalışanlarında %10,6 iken, orta düzey yöneticilerde %24 ve serbest meslek sahiplerinde %32,3'e ulaşır; eğitim düzeyi farklılıklarına göre benzer büyüklükteki değişimler gözlemlense de cinsiyetler arası farklar da toplumsal hiyerarşide aşağıya doğru inildikçe artar. (INSEE yay., M serisi, n°2, Temmuz 1970). Tenis gibi bireysel sporlar söz konusu olduğunda ortaya çıkan farklar daha belirginken, örneğin futbol söz konusu olduğunda hiyerarşi ters yüz olur; bu oyunun alışkanlığı en çok işçilerde ardından da zanaatkâr ve esnafta görülür. Kısmen okulun teşvikiyle açıklanabilen bu farklar, sporun yaşa bağlı olarak terk edilmesinin, halk sınıflarında çok ani ve erken, yani okul yaşamının sona ermesi veya evlenmeyle gerçekleşirken (işçilerin ve köylülerin dörtte üçü 25 yaşında sporu bırakmış olurlar), sporun hijyenik bir işlev kazandığı egemen sınıfta (çocuklarının fiziksel gelişimine gösterilen ilginin de gösterdiği üzere) daha yavaş gerçekleşmesinden kaynaklanır. (Sinoptik tablodan da anlaşıldığı gibi, belli bir zaman diliminde herhangi bir sporu düzenli yapanların oranı, onların toplumsal hiyerarşideki konumlarına bağlı olarak yükselir. Buna karşılık, sporu bir ara yapıp sonradan bırakanların oranı toplumsal hiyerarşinin farklı seviyelerinde çok az değişiklik göstermekle birlikte, bu oranın en üst düzeye ulaştığı

kategori zanaatkâr ve esnaf kategorisidir.)

Spor müsabakası (özellikle de en popüler olanlarını) izlemeye gitme alışkanlığı temel olarak, esnaf ve zanaatkârlar, orta düzey yöneticiler ile ticari işletme ve büro çalışanlarına (aynı zamanda *Equipe* gazetesinin en ciddi okurları olan) özgü bir olgudur; bu saptama spor içerikli televizyon programlarına (futbol, rugby, at yarışı, bisiklet) duyulan ilgi için de geçerlidir. Buna karşılık, egemen sınıf mensupları statta ya da televizyon karşısında, (tenis, rugby ve kayak istisna olmak üzere) belirgin biçimde daha az spor gösterisi tüketirler.

Nasıl ki spor faaliyetlerinin yalnızca bazılarına mahsus olduğu bir çağda *fair play* kültü, yani oyunun bir oyun olduğunu unutacak denli kendini oyuna kaptırmayacak şekilde kendine mukayet olanların oyunu oynama tarzı sporun aslında ayırt edici olan hakikatini tamamlıyorsa, aynı şekilde, spor alışkanlığı olgusunun, spor yapanların nadirliğini sağlamaya her zaman yetmediği bir çağda, mükemmelliklerini kanıtlamak isteyenlerin de ilgi(çıkar)sızlıklarını sıradanlaşırken değer kaybeden pratiklere karşı mesafeli durarak kanıtlamaları gerekmektedir. Bu sıradanlaşmış boş zaman pratiklerinden kaçınmak için, imtiyazlıların, burada da kendilerini, onları yeni deneyimler ve bakir uzamlar üzerinde ayrıcalık veya öncelik sahibi olma arayışına (daima başka yerde ve daha yukarılarda, yersiz ve zamansız) mecbur eden avam kalabalık korkusunun ve pratiklerin, elbette ki dağılımsal değerlerinin yanı sıra, pratikte ve söylemde estetikleşmeye uygun olma derecelerinin de işlevi olan meşruiyet anlayışının rehberliğine bırakmaları yeterlidir.[45]

Egemen beğeninin algıladığı ve takdir ettiği ayırıcı özellikler golf, tenis, yatçılık, atçılık (veya "jumping"), kayak (özellikle mukavemet kayağı en ayırt edici türlerinde), eskrim gibi sporlar-

45 Bu konularla ilgili olarak, bir burjuva sohbetinde farklı sporlara verilen değeri belirleyen ve Le Monde'un futbol ve bisiklet yarışçılığına mesafeli ve kayıtsız bir duruş benimserken, tenis ve rugby'ye (ikincil olarak da atletizme) ciddi "eleştirel" ve çoğu zaman tanınmış isimlerce imzalanmış birtakım makaleler hasretmekle gayet iyi ifade ettiği bir meşruiyetler hiyerarşisi mevcuttur.

da bir araya gelir: Ayrıcalıklı ve ayrılmış yerlerde (özel kulüpler) ve kişinin kendi seçtiği zamanlarda, yalnız ya da *seçilmiş* bir eşle (kolektif spor türlerinin dayattığı efor harcama biçimlerine, zorunlu ritme ve kolektif disipline tamamen ters düşen bir şekilde) birlikte ve nispeten kısıtlı ve neresinden bakılırsa bakılsın özgürce belirlenmiş olsa da, öğrenilmesine ayrılan zaman ve çaba bakımından nispeten önemli -ve erken davranıldığı ölçüde kârlıbir yatırım gerektiren bedensel harcama bedeli (bu yüzden de bedensel sermayenin değişimlerinden ve bedenin yaşa bağlı olarak çökmesinden görece bağımsız olan) karşılığında icra edilen bu sporlar, ancak, tüm kuralların ötesinde, *fairplayin* yazılı olmayan kurallarının törenselleştirdiği ve yönettiği müsabakalara fırsat verirler: Sportif değiş tokuş burada, her türlü fiziksel veya sözel şiddeti, bedenin her türlü aykırı [*anomique*] kullanımının (bağrış-çağrış, taşkın hareketler vs.) ve özellikle de (çoğunlukla oyun-alanının düzeninin ve oyunu başlatan ve bitiren törenlerin ayırdığı) rakipler arası her türden doğrudan temasın tümüyle saf dışı edildiği en üst seviyede uygarlaşmış bir toplumsal değiş tokuş biçimini alır. Ayrıca yatçılık, kayak veya rüzgâr sörfü gibi Kaliforniya tarzı sporlar söz konusu olduğunda çağlardır popüler sporların kutsadığı rakiple yenişmenin, erkek erkeğe karşılaşmanın (insanın üstün nitelikleriyle bağdaşmayacak yarışmalardan bahsetmeksizin) yerine, doğaya karşı koyma ikame edilir.

Tablo 21 : Spor yapma alışkanlıkları ve spor ilişkin yargılar (T.K., XXXVIII)

	Çiftçiler	İşçiler	Zanaatkarlar, küçük esnaf	Ticari işletme ve büro çalışanları, orta düzey yöneticiler	Üst düzey yöneticiler, serbest meslek sahipleri	Erkekler	Kadınlar
Spor müsabakalarına sık veya çok sık katılanlar	20	22	**24**	18	16	26	10
Spor müsabakalarını televizyondan/radyodan sık veya çok sık izleyenler/dinleyenler	50	**62**	60	60	50	71	47
Çocuklarının şampiyon bir sporcu olmasını dileyenler	50	**61**	55	44	33	52	47
Günümüzde okul müfredatı çerçevesinde çocukların fiziki gelişimine yeterince zaman ayrılmadığını düşünenler	23	48	41	60	**71**	47	39
Düzenli olarak bir veya birden fazla spor faaliyetiyle uğraşanlar. (Sadece tatilde yapıldığı takdirde yüzme hariç tutularak)	17	18	24	29	**45**	25	15
Daha önce spor yapmış olup, şu an düzenli spor yapmayanlar	26	**34**	**41**	34	33	42	21
Hiçbir zaman düzenli spor yapmamış olanlar	**57**	48	35	37	22	33	64
Düzenli olarak yapılan sporlar							
- Tenis	-	1,5	2,5	2,5	**15,5**	2	2,5
- Binicilik	1,5	0,5	1	1,5	**3,5**	1	1
- Kayak	3,5	1,5	6,5	4,5	**8**	3	3
- Yüzme	2	2,5	3,5	6,5	**10**	4	3
- Jimnastik	0,5	3	0,5	5	7	1,5	4
- Atletizm	-	1,5	0,5	2,5	4	2	0,5
- Futbol	2,5	**6**	**4,5**	4	4	7	0,5

Pratiğin tanımına, sıklığına, vesilesine ilişkin belirsizliklere dayanan değişkeleri göstermesine rağmen, eldeki istatistiklerden (bkz. ek kaynaklar listesi) her yerde ispat edilebilen en genel eğilim biçimlerinden başka bir şey elde edilemez. (Pratiklerin gerçek oranlarıyla ilgili olarak, bütün görüşmelerin, görüşülen kişilerin beyanlarına dayanmasının yanısıra spor yapan veya spor izleyicisi olan kitle üzerinde hakiki bir anket etkisi uyandırmayışından ileri gelen ve kuşkusuz sınıflara göre eşit olmayan bir biçimde okunan "aşırı değer biçme" olgusu göz önünde bulundurulmalıdır.) İşte bu nedenle, spor alışkanlıkları ve spora ilişkin kanaatler hakkında yapılan en son ankete göre belirli bir nitcliğe sahip eyleyicilerin sınıflara ve cinsiyetlere oranı sinoptik bir tabloda gösterilmiştir. (S.C. XXXVIII)

Buradan anlaşılıyor ki, iktisadi engeller -golf, kayak ve yatçılık hatta atçılık ve tenis örneklerinde ne kadar önemli olurlarsa olsun- bu faaliyetlerin sınıflar arası dağılımını açıklamakta tek başına yeterli değillerdir: Burada söz konusu olan daha ziyade bu sporların halk sınıfları ile orta ve üst sınıfların sınıf atlama yolundaki bireylerine yasaklanmış olmasına ve burjuva sınıfında kıdemin en emin göstergelerinden biri (satranç ve briç gibi şık topluluk oyunlarını da bunlara dâhil edersek) hâline gelmesine neden olan, ailevi gelenek, *erken öğrenme* veya tutum ve kılık, hatta sıkı sıkıya uygulanan sosyalleşme teknikleri gibi daha iyi gizlenmiş giriş haklarıdır.[46]

46 Briç oyununun bölot (ve manille gibi kâğıt oyunlarının) aksine, toplumsal hiyerarşide yükselindiği ölçüde arttığını ve serbest meslek sahipleri kate-

Aynı pratiklerin farklı anlarda, anlam ve işlevlerinin değişmesi pahasına da olsa, halk kitlelerini veya soyluları kendine çekebilmesi veya aynı anda, cezbettiği farklı kitleler nezdinde ayrı anlamlar ve biçimler taşıyabilmesi, sporların sınıflar arası dağılımının açıklamasını, sporların kendi "doğalarında" bulma dürtüsüne karşı durmak için yeterli bir neden oluşturur. Her ne kadar, ayrışma mantığı, burjuva sporlarıyla halk sporları arasındaki karşıtlığın ne olduğunun anlaşılması için yeterli olsa da, farklı gruplar ve farklı pratikler arasındaki ilişkiyi, ancak, kurumsallaşmış farklı pratiklerin nesnel potansiyelliğini, yani söz konusu pratiklerin iç mantıklarının yanı sıra konumsal ve dağılımsal değerleri çerçevesinde teşvik ettiği, engellediği veya saf dışı bıraktığı, toplumsal kullanımları hesaba katmak koşuluyla anlayabiliriz. Şu durumda, bir sporun, bedenle kurulan ilişkiyi (bu ilişkinin en derinindeki üstelik de son derece bilinç dışı olan kısmını) yadsımadığı oranda yani bütün bir toplumsal dünya görüşünün, kişiye ve onun kendi bedenine dair bütün bir felsefenin emanet edildiği *bedensel şemayı* yadsımadığı oranda herhangi bir sınıf mensubunca benimsenme şansına daha fazla olduğunu genel bir yasa olarak varsayabiliriz. Böylece denebilir ki, bir sporun burjuva faaliyetine elverişli olması ancak gerektirdiği beden kullanımının kişinin yüksek haysiyetine gölge düşürmemesi kaydıyla mümkündür. Rugbydeki atak oyununda olduğu gibi oyuncular birbirine girdiğinde bedeni ortaya koymayı veya atletizmin fazla gayret gerektiren dalları burjuvalar için olasılık olarak ortadan kalkar. Her an kendi otoritesini, haysiyet ve ayrımını tartışmasız temsilini dayatma endişesindeki burjuva kullanımında, beden bir amaç olarak ele alınır ve rahatlığın göstergesi

gorisinde en üst seviyeye ulaştığını biliyoruz (IFOP, 1948). Aynı şekilde, Grandes Ecoles öğrencileri arasında briç oyunu, bilhassa briçin yoğun biçimde oynanması (turnuvalar) toplumsal kökene göre çok büyük değişiklik gösteriyor. Briçe kıyasla satranç faaliyetleri (beyan edilmiş) toplumsal geleneklere ve sosyal sermaye birikimi arayışına daha az bağlı, tam tersine, kültürel sermayeye de bir o kadar bağlı gibi görünüyor: Bu durum, bu oyun faaliyetinin toplumsal hiyerarşide yükselindikçe artmasını, bilhassa uzamın kültürel sermayesi açısından zengin kesiminde iyice artmasını açıklar (Tamamlayıcı Kaynaklar, VII).

hâline getirilir. Tarzı birinci plana koymakla, burjuvanın en tipik beden taşıma usulü, toplumsal uzamda işgal edilen yer aracılığıyla ortaya koyan tavır ve edada sezilen *heybetten* ve her şeyden önce ağırbaşlı, ölçülü, kendinden emin *tempodan* dolayı kendini hemen belli eder. İşçi sınıfının aceleciliği veya küçük burjuva gayretkeşliğiyle tezat oluşturan bu yavaş adımlar hem kendi zamanını hem de başkalarınınkini rahat kullanma yetkinliğine olan güveni perçinlerken, aynı şekilde burjuva dil kullanımını da tarif eder. Pratiklere nesnel olarak kazınmış potansiyeller ile yatkınlıklar arasındaki yakınlık, hiçbir yerde havacılıkta, özellikle de askerî havacılıkta olduğu kadar belirgin değildir. Prusyalı aristokratların veya süvari okulundan çıkıp hava filosuna katılan Fransız soylularına özgü, bireysel kahramanlık ve şövalye ahlakı (*La Grande Illusion*'un anımsattığı her şey), Proust'un Stendhal hakkında söylediği "ruhsal yaşamla birleşen bir nevi irtifa hissi"nin[47] yanı sıra uçmaya ve yüksekliğe dair tüm metaforların çağrıştırdığı gibi toplumsal ve ahlaki yükseklikle bağdaştırılan bizatihi uçma pratiğini içerir. Şefliğe dair erdemleri erkeğe ilişkin bir risk arayışı ve eylem adamının kararlılığıyla özdeşleştiren savaşçı ve üniformaya düşkün bir burjuvazi ile iktidarının ilkesini, karar alma ve örgütlenme, yani *sibernetik* yeteneklerinde bulan çok ulusçu ve serbest piyasa yanlısı bir burjuvazi arasındaki bütün bir karşıtlık, asrın başında aristokratlar ve burjuvalara özgü binicilik, eskrim, boks veya havacılık ile yeni üst düzey yönetici sınıfına özgü kayak, yat veya planör arasındaki karşıtlıkta somutlaşır.

Nasıl ki egemen sınıfın spor pratiklerinin tarihi etik yatkınlıkların, insani ideale ilişkin burjuva temsilinin ve bilhassa bedensel erdemler ile zihinsel erdemleri (dişil bir anlam taşıdığı düşünülen) bağdaştırma biçiminin evriminin kuşkusuz en derinlerine kadar gidiyorsa, aynı şekilde spor pratiklerinin de zamanın belli bir anında egemen sınıfın fraksiyonları arasındaki dağılımına dair çözümleme de hiç kuşkusuz bu fraksiyonlar

---

47 M. Proust, *A la recherche du temps perdu* (Kayıp Zamanın İzinde), Gallimard (Pleiade) 1954, T. III, s.377.

arasındaki karşıtlığın iyi gizlenmiş birtakım ilkelerine (örneğin cinsiyetler arası iş bölümü ile tahakküme dair iş bölümü arasındaki ilişkinin bilinç dışının en derinlerine gömülmüş temsiline) ulaşmayı sağlayabilir. Bu çözümlemeye, yeni hijyen ahlakına uygun düşen beden eğitimi ve beslenme düzeniyle uysal ve görünmez hâle gelen eğitimin, beden ve zihin söz konusu olduğunda, geçmişin apaçık etik pedagojisinin yerini doldurma teşebbüsünü gittikçe şiddetlendirdiği şu günlerde kuşkusuz her zamankinden daha çok gereksinim var. İktisadi sermaye bakımından en tuzu kuru olanlar ile kültürel sermaye bakımından en donanımlı olanlar, mirasçılar ile sonradan görmeler veya yaşlılarla gençler (hatta çocuklar) arasındaki farklar gibi egemen sınıfa yapısını bahşeden farklı bölünme ilkelerinin asla tam olarak bağımsız olmayışı nedeniyle, farklı kesimlerin pratikleri, kendi içlerinde de biri diğerine kısmen indirgenebilir olan bir dizi karşıtlık uyarınca, egemen fraksiyonlardan başlayarak tabi fraksiyonlara kadar dağılma eğilimi gösterirler: Örneğin, en pahalı ve en şık sporlarla (golf, yatçılık, binicilik, tenis) veya bu sporları icra etmenin en pahalı ve en şık biçimiyle (özel kulüpler) en ucuz sporlar (yürüyüş, traking, tempolu koşu, bisiklet turizmi, dağcılık vb.) veya en şık sporları icra etmenin en ucuz yolları (örneğin tenisi tatil kulüplerinde veya belediyeye ait sahalarda oynamak) arasındaki karşıtlık; enerji bakımından önemli bir yatırım gerektirebilen, "erkek" sporlarıyla (avlanma, olta balıkçılığı, dövüş sporları, atış talimi vb.) insanın kendi kendini keşfine ve ifadesine yönelik, "içedönük" (yoga, dans, bedensel dışa vurum) veya görece indirgenmiş bir enerji yatırımı için her şeyden önce önemli bir kültür yatırımı gerektiren "sibernetik" sporlar arasındaki karşıtlık gibi.

Demek oluyor ki, ortaokul ve lise öğretmenleri ile üniversite hocalarını, serbest meslek sahipleri ile patronları birbirinden ayıran farklar âdeta yoğunlaşmış bir hâlde, ayırt ettikleri kesimlerde bile görece seyrek rastlansa da -ortalama %10 oranında-, bu kesimlerde (denk yaş grupları karşılaştırıldığında) diğerlerinden belirgin biçimde daha sık rastlanır olduklarından bunların her birinin ayırt edici özelliği gibi görünen üç pratiğe ayrılmış

durumdadır (T.K. V ve T.K. VI, ikincil analiz): Öğretmenlerin aristokratik çileciliği dağcılıkta örnek oluşturacak bir ifade bulur; zira bu spor veya bisiklet turizmi en düşük iktisadi maliyete karşılık en fazla ayrıcalık, mesafe, yücelik ve tinsel yükseliş, hem kendi bedenine hem de herkesin rahatça erişemediği bir doğaya egemen olma hissi eşliğinde elde etme olanağını[48] (yürüyüş ve gezi parkurları patikalar) -burada aklımıza Heidegger geliyor-, daha çok sunar. Buna karşılık en saygın pratiklere erişebilmek ve kamusal yerlerin kalabalığından kurtulmak için gerekli maddi ve kültürel olanaklara sahip olan doktorlar ile orta düzey yöneticilerin hijyenist düşkünü hedonizmi tekne gezintileriyle, açık deniz banyolarıyla, mukavemet kayağı sporuyla veya su altı avcılığıyla tamamlanır; patronlara gelince, onlar da ayrıcalığın kârını golf pratiğinde ve golfun aristokrat etiketinde, İngilizceden devşirme sözcük dağarcığında ve *sosyal sermaye birikimi* gibi bu pratiğin ayrıca sağladığı dışsal faydalarda sunduğu ayrıcalıklı geniş uzamlarda bulmayı beklerler.[49]

Yaşın, burada önemli bir ağırlığa sahip bir değişken olduğunu akılda tutarak, aynı toplumsal konumda olanlar arasında biyolojik anlamda en gençler ile en yaşlıları karşı karşıya getirmekle beraber, aynı biyolojik yaştakiler arasında da tabi fraksiyonlar ile egemen fraksiyonları veya yeni fraksiyonlar ile eski fraksiyonları karşı karşıya getiren toplumsal yaş farklarının geleneksel sporlar ile klasik sporların tüm yeni biçimleri (atlı arazi gezisi, mukavemet kayağı, dağ kayağı vb.) veya çoğunlukla yeni büyük ve küçük burjuvazinin mensupları, bilhassa da stilistler, fotoğrafçılar, mankenler, reklamcılar, gazeteciler gibi *fukaraseçkinciliğinin* yeni bir biçimini -öğretmenlere özgü olana yakın

48 Bedenle ve arkadaşlarla yürütülen ilişkilerin iki biçimi arasındaki karşıtlığın yoğunlaştığı diğer bir ayırt edici olgu da danstır: Serbest meslek sahipleri çok sıklıkla dans ettiğini söylerken (hiç dans etmediğini söyleyenlerin oranı %18'dir) öğretmenlerin üçte ikisi (%59,8) hiç dans etmediklerini belirtirler (T.K.IV).

49 Saint-Nom-La Breteche adlı golf kulübünün üyelerinin yarıdan fazlası bankacı, sanayici, tüccar ve şirket yöneticilerinden, %26'sı şirket müdürlerinden, yöneticilerden ve mühendislerden, %16'sı ise serbest meslek sahiplerinden oluşuyor.

ama toplumsal uzlaşı ve kabullerden fark edilir bir biçimde sıyrılmış- icat eden ve satan moda sektörü insanları tarafından Amerika'dan ithal edilmiş bütün yeni sporlar arasında var olan karşıtlığa yansıması bizi şaşırtmamalıdır. Tipik olarak doğallık, saflık ve otantiklikle işlenen eski kültlere dair tüm gelenekleri aslında yeniden canlandıran bu "karşı-kültür" hakikati, başka hiçbir yerde kendini, belki de çağdaş yaşam stilinin aksesuarlarının satıldığı şu yeni mağazalardan birinin, Fnac'ın, Beaubourg'un, *Le Nouvel Observateur*'ün veya tatil kulüplerinin doğa yürüyüşü severlere sunduğu gereçlerdeki kadar açıkça ortaya koymaz: Parka, golf kesim pantolon, *otantik* şetlend ya da *has, doğal* yünden örme *gerçek* bir kazak, Kanada tarzı avcı gocuğu, İngiliz tarzı balıkçı kazak, Amerikan ordu yağmurluğu, İsveç tarzı oduncu gömlek, asker pantolonu, Amerikan modeli iş botu, postal, esnek deriden imal edilmiş mokasen, İrlanda tarzı işçi beresi, Norveç tarzı yün bere, avcı şapkası ve düdük, yükseklikölçer, adımsayar, doğa gezi rehberi, Nikon ve doğaya doğal dönüşün onlarsız mümkün olmayacağı bütün diğer zorunlu zamazingoları unutmamak gerekir. Ve tabii faaliyetin kendisini icra ederken bile, hazırlanma aşaması, araçlarının bakım ve kullanımları ve belki de bilhassa deneyimlerin dile getirilmesi açısından güçlü bir kültürel sermaye yatırımı gerektirmelerinden dolayı, sanat yapıtının sembolik temellükü maddi temellüküne göre ne ifade ediyorsa serbest meslek sahiplerinin ve şirket yöneticilerinin lüks sporları için biraz onu ifade eden tüm yeni spor faaliyetlerinin (yaya, atlı, bisikletli, motosikletli veya tekneli doğa gezisi, kano kayak, okçuluk, rüzgâr sörfü, kayaklı koşu, planör, yelken kanat gibi) temelindeki toplumsal yükseliş hayalinin dinamiğini fark etmemek mümkün mü?

Toplumsal dünyayla kurulan iki zıt ilişki şekli, tiyatro veya edebiyat konusundaki beğenilerde olduğu kadar, klasik sporlar ile Kaliforniya sporları arasındaki karşıtlıkta da açıkça ifade bulur: Bunlardan biri, kılık ve ritüel kaygısıyla birlikte zenginlik ve lüksün tüm kompleksiz teşhirlerinde dışa vurulan biçimlere ve biçimciliğe saygı ve saygı biçimleri, diğeri ise, burjuva düzeninin ritüellerinin zorunluluğu erdem edinme düsturuyla biçimler

karşısına özgürlüğü, sınırlamalar karşısına tahammülsüzlüğü koyan burjuva ritüellerinin simgelerine (klasik kesim giysiler, lüks arabalar, bulvar tiyatroları, operalar vb.) meydan okuyan ve her şeyden önce kıyafet ve kozmetikte (salaş elbiseler, uzun saçlar konusunda, hippi minibüsü ya da kamp arabası veya folk ya da rock müziği gibi yaşamın başka alanlarındaki seçimlerde de) öne çıkan gösterişçi yoksulluk tarafından sembolik olarak ters yüz edilişidir. İşte toplumsal dünyayla kurulan iki ayrı ilgi şekli arasındaki bu karşıtlık, bir tarafta doğal, vahşi doğa beğeniyi diğer tarafta uygarlaşmış, kodlanmış ve işlenmiş olmak üzere, doğal dünyayla kurulan iki ilişki biçimiyle eksiksiz biçimde özetlenir.

Şu hâlde, zamanın belirli bir anında potansiyel "tüketicilerin" tercihine sunulan spor pratikleri ve gösterileri sistemi, söz konusu anda sosyolojik anlam taşıyan bütün farkları, yani cinsiyetler, sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki karşıtlıkları ifade etmeye âdeta elverişli kılınmıştır: Kendilerini habituslarının eğilimlerine bırakmaları eyleyicilerin, ilgili pratiklere içkin niyeti, belki hiç farkında bile olmadan, sahiplenmeleri ve kendilerini bu pratiklerde tıpkı orada buluşan *benzerlerinin* buldukları gibi eksiksiz olarak bulmaları için yeterlidir. Bu durum, pratiğin tüm sahalarında geçerlidir: Her tüketici arzın belirli bir durumunu göz önünde bulundurmalı, yani temellük edilmesi sınıflar arası mücadelenin bahislerinden birini oluşturan, sınıf ve sınıf fraksiyonlarına eklemlenmelerinden ötürü kendiliğinden sınıflanan ve sınıflayan, hiyerarşilenen ve hiyerarşileyen birtakım nesnelleşmiş olanakları (mal, hizmet veya eylem kalıpları vb.) hesaba katmalıdır. Mal veya pratikler dağılımının gözlemlenmiş durumu, farklı üretim alanları (şimdiki ya da geçmiş) tarafından, zamanın belli bir anında sunulan olanaklar ile (sahip olunan güzergâha göre) az çok tümüyle ürünü oldukları ve bünyesinde gerçekleşme olanağı buldukları bir sermayeyle (hacmi ve yapısıyla tanımlanmış) bağlantılı oldukları için söz konusu olanağın sağladığı çıkarı -yani bunları edinme (temellük olgusuyla)- ve ayırt edici işarete dönüştürme eğilimi ile elverişliliğini belirleyen, toplumsal olarak farklılaşmış yatkınlıkların karşılaşmasında ortaya konur.

Yeni spor olanakları kaynak kataloğu

Catalogue des ressources [Kaynak Kataloğu]'tan seçmeler, Alternatives ve Parallèles Yayınlarının ortak yayını, 1977.

Bedensel dışavurum

Gazelle*

Yaklaşık on yıl kadar içinde yaşadığı Arche eğitiminin de etkisiyle, Lanza del Vastro onun hakkında şunları yazdı: "Sanatı, sadece bacak kıvraklığından ibaret değil, o sanatını uzun zaman boyunca yüreğinde ve kafasında olgunlaştırdı"; "Eğer onu tanıtıyorsam bu, Hindu dansından olduğu kadar Ortaçağ Hıristiyan resimlerinden de ilham alan bu değerli sanatın kaybolmaması için uğraştığım içindir".

Kişisel yaşama dair yaklaşımlar, dans günleri boyunca yapılan faaliyetlerle uygulanıyor ve daha sonra yaşama devam etmeyi sağlıyor; aslında, iç bütünlük arayışı bunun ana izleğidir. Dans, folklorik, dini veya o an tasarlanmış olsun, dansın yeri ayrıdır. Dans kendi başına bir amaç olmasa da çok önemli bir yaşam desteği sağlıyor. Teknik tabii ki çalışılan bir şey, ama asla kişinin ahengi için vazgeçilmez olan gevşeme anlarından ödün vermemek kaydıyla.

Kadınlar bedenlerini dans yoluyla keşfederler

Kadınlar için dans, herşeyden önce bedenlerinin farkına varmanın bir yoludur, ve bu anlamda kendini keşfetmektir... Bedenin farkına varma, konuştuğumuz kadınlar için bazen bedenin özel bir ifade aracı olarak farkına varmakla aynı anlama gelebiliyor. Kadınlar için dans, kendini olumlamaya izin veren yeni bir dil olarak yaşanıyor... Üstelik bu aktivite, görüşme yaptığımız kadınların yarısında ilkel bir erotizmin veya ilkel bir oto-erotizmin bir parçasını oluşturuyor, bedene dair bu bilinçlenme bir haz gibi yaşanıyor... "dans ettiğim an, bir bedenim olduğunu hissettiğim an... inanıyorum ki dans benim kendimle ahenk içinde olmamı sağlayabilir..." "kendimi arayış, kendimi fiziksel olarak keşfetme olgusu", "beden aracılığıyla hissedilen duyumlar... bu bir konuşma biçimi, buna dair pek çok şey söylenebilir!" "bu bir olumlanma...". "Dans ederken kendimi iyi hissediyorum. Kendimin bilincine varıyorum. Bir ara, iki yıl ara vermeye kalktım ve bir şeylerin eksikliği duydum... Bu bir ihtiyaç".

* Bir Afrika dansı.

At arabası

Kiraladığımız bir at, satın aldığımız bir at arabası ve bir bisiklet eşliğinde dört kız ve iki erkektik

Charité-sur-Loire'dan yola çıkarak, kesin bir amacımız olmadan Nièvre bölgesine gittik. Bir ay içinde, Montaigut-en-Comraille'a (Puy-de-Dôme'da) kadar, Boubonnais'nin tali yollarından geçerek, 300 kilometre yaptık. Saatte ortalama 3 kilometre hızla gidiyorduk (zaten atın biçimi ve mizacı daha fazlasına izin vermiyordu). Günde ortalama, 15-20 kilometre yol gidiyorduk. Saatte 3 kilometre hızla gitmek, arabanın içinde yapılmayacak bir sürü şeyi yapmamıza imkan sağladı: böğürtlen toplamak, bisiklete binmek, yörenin insanlarıyla sohbet etmek, arabaya tırmanmak, yüzmek, sevişmek... Bir kaç gün sonra zaman mefhumunu (hergünkü zaman mefhumunu: yemek, iş, uyku) tamamen kaybetmiştik.

Serbest uçuş

Deltakanat, alüminyum tüpler üzerine gerilmiş bir yelken, iplerinin yerinde, koşum takımlarında asılı duran bir adam bulunur ve kendini UÇMAK için bir zirveden havaya bırakmaya yarayan koca bir uçurtmayı andırır.

Deltakanatla uçmayı öğrenmeye, yerden birkaç metre yükseklikteki tepelerde, çimlik bayırlarda, taş ocaklarında başlanır. Coğrafi olarak heryerde uçulabilir: Pirenelerden Vosges Bölgesine, Kuzey'de görülebilen

yalıyarlardan, pasa yığınlarından Jura'ya veya Puy-de-Dôme'dan geçerek Alplere kadar.

Yürüyüş

Fransa'nın 1 no'lu Büyük Doğa yürüyüşü yoluna çıkmak için Metronun boğucu dünyasından "Porte de Saint- Cloud" istasyonunda çıkmanın yeterli olduğunu bilmeden yaşayan insanlar var!!! Elbette!!! Öyküyü dumanlı ve bulutlu anlatacağız, ertesi gün kahvaltıda rüyamızı anlatır gibi. Yine de anlattıklarımız gerçek: Versailles Bulvarının sonunda, BİR TANE YERLEŞİM MERKEZİNİ BİLE GEÇMEDEN! devam eden 565 km'lik (daha az değil!) bir yol başlar.

Arkadaşlar Arası Futbol

Bir süredir, "kıyıda köşede kalmış" bir futbolun gelişimine tanık oluyoruz, klüp dışı, şampiyonluk dışı, hatta çoğu zaman stad dışı bir futbol bu. Tek renkli geleneksel formalar yerlerini renk renk tişörtlere, her türden gömleğe, hatta kısa kollu hint gömleklerine bırakıyor. Şortlar yerine kotlar çoğunlukta. Kramponlu, büyük, karmaşık bağcıklı ayakkabılara nadiren rastlanıyor; rastlandığı zaman da "maç"tan önce meraklı bir kalabalığın toplanmasına sebep oluyor. Lastik ayakkabılarla çöl botlarınınsa çok daha revaçta olduğunu söylemek lazım.

Bu oyunda oyuncuların sayısı oldukça değişkendir ve nadiren önceden saptanan onbir sayısını bulur. Baskın cinsiyet her zaman erkek değildir, hatta kış vakti Parc-de-sceaux çamurunun içinde yapılan maçları hatırlıyorum da, her takımda, topuklu ayakkabılarıyla her zaman karşı takımdan olmasa da birilerinin kaval kemiklerine ve bileklerine sıkı geçiren üç veya dört kız vardı.

Maç arasında verilen iki veya üç molada nefesi en sağlam olanların gidip bir kaç fırt esrar çektiği efsanevi maçlardı bunlar. En standart skor 32-28'dir.

Yaş çoğu zaman oldukça değişkendir. Küçük, yıldız, genç, A takım gibi kategoriler yoktur. 11-12 yaşlarındaki çocuklar ayak altında dolanır.

Doğal olarak, kurallara harfi hafine uyulmaz. Zaten, bu maçlarda çoğu zaman hakem de bulunmaz. Aleni bir süistimal (örneğin bir oyuncunun, bütün maç boyunca karşı takımın kalesi önünde pas beklemesi gibi) söz konusu olmadığı sürece fauller cezalandırılmaz. Taç çizgisi diye bir şey yoktur, böylece futbol sahaları boyundan ziyade enine büyük olur! Kornerler gereksiz bulunarak kaldırılabilir. Takımlar, maç sırasında gelip giden oyuncularla belirlenir.

Yarış zihniyeti tamamen dışlanmış değildir, ama yine de bazı profesyonel takımların fanatizminden uzak bir ortamdır. Aslında, top peşinde koşturmaya gelen bu insanlar, belli bir bahis veya amaç söz konusu olmadığından, maç vakitleri esnek olduğundan, zaten aynı takımlar çok nadir olarak iki kez karşılaştıklarından ve puan durumu bazen çok yaklaşık olduğundan (bir iki gol farkı) sahaya ne pahasına olursa olsun kazanmak içi çıkmazlar. Eğer bir takım diğerine açık fark atacak olursa, iki takım arasındaki dengeyi sağlamak için "transferler" yapılır. (...) Bu başlı başına (...) ortaokul ve lise takımlarında öğrenilen zihniyetten çok farklı bir ruh halini yansıtır.

Çözüm ne olabilir? Belki bir bakıma rekabet oluşmasın diye her oyuncuya bir top veren beden öğretmenlerinden olabilir çözüm (bu gerçek bir hikaye, hatta söz konusu öğretmenin herkesçe kabul edilen bir kuralı uygulatmadığı için başı derde girmiş).

Gelecek hafta sonu, top peşinde koşturacağız diye helak olan bu çetelerden birine rastlarsanız, sakın, onlara katılmak istediğinizi söylemekten çekinmeyin. Merak etmeyin, sizi yemezler.

Böylece, örneğin oyuncak piyasası hakkında, bu görüş açısıyla girişilen bir araştırma ilk önce, (tahta oyuncaklar üreten küçük bir atölyeden büyük modern işletmelere kadar) "yaşları", hacimleri (cirosu, istihdam edilen kişi sayısı) ve belki de en başta "kültürel" yatırıma ayırdıkları paylarıyla (yani üretimin yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda psikolojik bir araştırmaya ne derece dayandırıldığıyla) birbirinden ayrılan birtakım müesseseleri, kuşkusuz, bir arada var eden bir üretim alanının özgül yapısının ilkelerini ortaya koymalı, ardından da, oyuncakların satın alınma koşullarına ilişkin bir çözümlemeden, özellikle de oyuncakların, kuşkusuz sınıflara göre değişken olan, geleneksel, yani sezonluk hediye değiş tokuş vesilelerine (Noel, yılbaşı gibi) bağlılık derecesinin analizinden hareketle, farklı sınıfların, kendi algı ve değerlendirme kalıpları, hatta daha kesin bir ifadeyle -kendini yeniden üretme stratejileri sisteminin bütünleyici bir parçasını oluşturan - eğitim stratejileri doğrultusunda bilinçli ya da bilinçsizce oyuncaklara atfettiği anlam ve işlev belirlenmeye çalışılmalıdır; zira toplumsal konumun yeniden üretimi kültürel sermayenin aktarımına, diğerlerini dışarıda bırakmak suretiyle daha da çok bağlandıkça, yani kültürel sermayenin miras alınan yapıdaki ağırlığı arttıkça, oyuncaklara eğitsel bir işlev atfetme eğilimi de kuşkusuz artar. Ayrıca, farklı donanımlara sahip ve bu nedenle de farklı ürünleri korumaya yönelmiş, farklı tipteki işletmeleri karşı karşıya getiren rekabet mantığının, farklı müşteri kategorileri tarafından nasıl belirlendiği incelenmelidir: Örneğin zanaat işletmeleri, ürettikleri tahta oyuncaklar, aynı zamanda zekâyı "uyandırmaya" ve "geliştirmeye" yönelik birtakım mantık oyunlarını da cazip bulan entelektüel fraksiyonların doğal malzeme ve sade biçim beğenisiyle buluştuğu zaman yeni bir açılım yapabilirken, kültürel yatırımı ileri seviyede olan müessese de, eğitim unvanları konusunda girişilen rekabetin kızışmasında ve eğitsel yatırımların yaygınlaşan artışında ama aynı zamanda kendi yaşam tarzlarını örnek olarak göstermekten ve kendi ethoslarının eğilimlerine evrensel etik payesi vermekten vazgeçmeyenlerin kendi beğenilerine uygun buldukları ürünlere sundukları bir nevi spontane reklamda kendiliğinden bir destek bulmuş olurlar.[50] Oyuncak piyasasını,

50 Kim ne derse desin, bir meşruiyetin ve bir meşru pratik tanımının, bilinçsiz

ritüel kutlamalarla olan bağdaşıklığından ileri gelen sezonluk olma özelliğinden kurtarmakta yaşamsal bir yarar gören kültürel oyuncak üreticileri, oyuncakların ve oyunun pedagojik etkililiğine inanma ve inandırma eğiliminde olan kimselerin (psikologların, psikanalistlerin, eğiticilerin, animatörlerin) ve çocuğa yönelik ürünler ve hizmetler üzerine pazar üretmeye elverişli bir çocukluk tanımından çıkar sağlayan herkesin misyonerliğine sonuna kadar güvenebilirler.[51]

Buradan çıkan sonuç, tüketiciyi satın alma gücüne (kendisi de gelire indirgenen) ürünü ise herkes için aynı olduğu varsayılan teknik bir işleve indirgeyen iktisadi teorilerin soyutlamalarından ancak, belirli bir ürün kategorisinin nispeten özerk üretim alanları ile bu alanların bir araya getirdiği ve bazen (toplumsal sınıflar alanındaki konumu tarafından belirlenmeye devam etmek koşuluyla) bir alan gibi işleyebilen tüketici kitlesi arasındaki ilişkilere dair ampirik çözümlemeleri çoğaltmak suretiyle kurtulmak mümkündür.[52]

---

ama toplumsal olarak desteklenen ve sayesinde yeni *taste-makerların* -geleceğin ölçüsü (eski/arkaik, eski/yaşlı, katılaşmış, zamanı geçmiş her şeye karşın) hâlini alan- tüm pratikleri istedikleri gibi ölçtükleri bilinçsiz ama toplumsal olarak da desteklenen bir güvenceden daha iyi bir ispatı yoktur: Örneğin pazarlama ihtiyaçları için ürettikleri tüketim istatistiklerini süsleyen yorumların bazısının safdilliği, kahvaltının (yumurta, *bacon* ile *breakfast*) veya hafif yemeğin (maden suyunun eşlik ettiği *lunch*) anglosakson idealine olan mesafeyle ölçülen gıda tüketimleri gibi veya siyasi konularda in olmak ve hatta Harvard, Princeton veya Palo Alto üniversitelerinde okutulan ya da okutulmayanlara göre belirlenen felsefi modanın *must*'ları gibi. [İtalik yazılan İngilizce kelimeler Fransızca metinde yazar tarafından İngilizce bırakılmıştır. (ç.n.)]

51 Burada, bir dilbilimsel imkânlar evreninin üretim alanı olarak edebî alan ile sınıf habitusları arasındaki ilintilerin çözümlemesi hatırlatılabilir (Bkz. P. Bourdieu ve L. Boltanski, "Le fetichisme de la langue", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 4, 1975, s.2-33 ve P. Bourdieu, "L'economie des echanges linguistiques", *Langue française,* 34, Mayıs 1977, s.17-34); hatta gazeteler uzamı ile dergilerin veya siyasi partiler uzamı ile farklı toplumsal sınıfların beklentileri arasında bulunan ve ileride konu edilecek olan ilişkiler de unutulmamalıdır.

52 Soyut olan iş piyasası nosyonunu benzer bir eleştiriye tabi tutarak üretim araçlarını ellerinde bulunduranlarla -yani iş mevkileri ile- iş gücünü satanlar

arasındaki ilişkinin hem değişmezlerini hem de değişimlerini iki tarafın güç ilişkilerine göre betimlemek gerekir: Bu güç ilişkileri, başka şeylerin yanı sıra, mevkinin ve sağladığı maddi ve sembolik avantajların nadirliğine, arz olunan iş gücünün ve bu iş gücünün güvencesi olan vasıfların nadirliğine ve hatta başka bir ifadeyle, mevki sahibinin iş gücünün bireysel ya da topluca geri çekilişine (görev reddi, grev vb.) ne ölçüde katlanabileceğine ve iş gücü sahibinin görev reddine (sahip olduğu diploma, yaşı, ailevi yükümlülükleri -örneğin genç bekârların durumunun daha az kırılgan olması- göz önüne alındığında) ne ölçüde katlanabileceğine bağlıdır.

Dördüncü Kısım

Alanların Dinamiği

Şu hâlde, stile ilişkin ne kadar mümkünler evreni varsa bir o kadar da tercihler uzamı var demektir. İçecekten (maden suları, şarap veya aperitifler) otomobile, gazete veya haftalık dergiden tatil yer ve biçimlerine, döşemeden ev ve bahçe düzenlemesine, (siyasi programlar bir yana) bu evrenlerin her biri, farklar sistemi veya ayrımsal (diferansiyel) aralıklar sistemi işlevi görmekle beraber, en temel toplumsal farkları neredeyse meşru sanatların en karmaşık ve en ince anlatım sistemleri kadar eksiksiz ifade etmeyi sağlayabilen birtakım ayırt edici nitelikler üretir; bu evrenler evreni tarafından ayrım arayışına ayrılmış neredeyse sonsuz sayıda imkân olduğu görülür.

Bu çok sayıda mümkünler evreni içinde toplumsal farkları ifade etmek için, lüks tüketim malları evreni ve bunlar arasından da kültürel mallar evreni kadar elverişli başka bir evren yoktur. Bu *ayrışma ilişkisinin, nesnel olarak bu evrenlerde kayıtlı bulunmasından* ve farkında olsak da olmasak da, istesek de istemesek de her tüketme eyleminde ve [ayrışma ilişkisinin] bu ilişkinin gerektirdiği iktisadi ve kültürel temellük araçları üzerinden yeniden harekete geçmesinden kaynaklanır. Burada söz konusu olan yalnızca, kültüre ilişkin alanın özerkliği doğrulandıkça, yazar ve sanatçıların, yüksek sesle, birbirleriyle yarışırcasına duyurdukları

farkın olumlanma biçimleri değil,[1] kültür nesnelerine içkin niyettir. Böylece, meşru dilin tüm toplumsal yüklenimleri anımsatılabilir ve örneğin, neredeyse kendi kendine işlemeye hazır olacak şekilde, tezat oluşturan sıfat çiftlerine yüklenmiş etik ve estetik değer sistemlerini veya değeri bir *mesafede*, yani basit ve sıradan konuşma üslubuna olan uzaklığında saklı bulunan bilimsel dilin mantığı örnek verilebilir: Olağan kullanımın *değiştirilmesi* olan mecazlar, içinde üretildikleri ve işledikleri toplumsal ilişkinin bir bakıma nesnelleştirilmesidir ve belagat kitaplarının derlediği uyaklı dizelerin bizatihi varlığında, bütün ayrım iyelikleri gibi, yalnızca ilişki içinde ve ilişki aracılığıyla, fark içinde ve fark aracılığıyla var olabilecek öze değin iyelikler aramak tam anlamıyla nafiledir. Bir söz veya belagat sanatı, hiçbir zaman yalnızca bozuk bir kullanımdan ibaret değildir ve dolayısıyla, aşırı (ki bu "iddialılığın" bir göstergesidir) ya da "yıpranmış", "modası geçmiş" olarak görülen bir ayrım niyeti, kendini ayırt etme niyeti, toplumsal uzamın zıt uçları arasındaki hakiki olmayan karşıtlıkların kökeninde yer alan bu *çifte olumsuzlamayı* yapmaya zorlandığında -tüm işaretlerin yokluğunda- bir ayrım

1 Birkaç örnek verelim: "Eşitlik, tüm hürriyetlerin, üstünlüklerin ve de doğanın kendisinin reddi değil de nedir? Eşitlik esarettir. İşte bu yüzden Sanat'ı seviyorum." (Gustave Flaubert'den Louise Colet'ye, 15-16 Mayıs 1852). "Eşitliğin sultasında -ki gelmesi yakındır- her yanı siğille kaplanmamış herkesin diri diri derisini yüzecekler. Sanat'tan, şiirden veya stilden kitlelere ne? Kitlelerin bunların hiçbirine ihtiyacı yok. Onlara hapishanelerdeki zorunlu işler, işçi kentleri ve devrin maddi çıkarları hakkında vodviller düzenleyin kâfi. Orijinale karşı daimî bir garez var." (Flaubert'den aynı kişiye, 20 Haziran 1853). "Ama bana öyle geliyor ki, bunların hepsinde bir hakikat payı var, o da, avama, yani çoğunlukların kalabalık unsuruna, takdire ve de takdise ihtiyaç olmadığıdır: 89 kraliyet ve asaleti yıktı, 48 burjuvaziyi, 51 ise halkı. Hiçbir şey kalmadı elde, aptal bir ayaktakımı güruhundan başka. Hepimiz birlikte aynı seviyede vasata saplanmış vaziyetteyiz. Toplumsal eşitlik ruhumuza işledi. Artık, kitapları herkes için, Sanat'ı herkes için, ilmi herkes için yapar olduk, tıpkı kamuya ait demir yolları, tek tip işçi odaları yapar gibi. İnsanlık ahlaki çöküntü illetine yakalandı ve ben bunun parçası olduğum için utanıyorum." (Aynı kişiye, 28-29 Eylül 1853). Burada Mallarmé'ye de atıfta bulunmak gerekir "L'Art pour tous" veya "Le Mystère dans les lettres" (*Oeuvres complètes*, Paris, Gallimard, Pléiade, s.257-260 ve 382-387).

işareti oluşturabilir. Tüm egemen estetik anlayışlarının, ölçülülük, sadelik, sözcük tasarrufu (ifadede) gibi erdemlere atfettikleri değerin, birinci derecenin yalınlık ve bayağılığına olduğu kadar, "yarı-ehillerin" abartma veya şişirmelerine ya da arayış veya gösterişlerine de tezat oluşturduğu herkesin malumudur.

Sanat nesnesinin bir ayrışma ilişkisinin nesnelleştirilmesi olduğunu ve bu yüzden de, bu türden bir ilişkiyi birbirinden çok farklı bağlamlara taşımaya elverişli olduğunu açıkça ortaya koymak neredeyse gereksizdir. Sanat, kendi bilincine varmasından bu yana, örneğin Alberti'nin eserinde, Gombrich'in de gösterdiği gibi, cahillerin avam beğenisinin kapıldığı altın ve süslemelerin yüzeysel çekiciliği ile duyuların basit hazzına olan mesafenin kendini ortaya koyduğu incelmişliğin temelinde yer alan bir reddediş, olumsuzlama veya feragat üzerinden tanımlanır. "16. ve 17. yüzyılların keskin bir biçimde hiyerarşilenmiş toplumundaki 'avam' ve 'soylu' zıtlaşması, bazı biçim ve üsluplar alt tabakadan insanları cezbettiği için 'gerçekten de' avam, diğerlerinin ise, ancak gelişmiş bir beğeni tarafından takdir edilebildiğinden, 'kendiliğinden soylu' olduğuna inanan eleştirmenlerin temel uğraşlarından birini oluşturmuştur."[2] Resim sipariş edenlerin bayağı beğenilerine karşı gelme pahasına biçime hâkimiyeti sahiplenmeye yönelen sanatçıların bu çıkarlarını doğrulayan ayrım niyeti, sanat yapıtlarına onları sipariş eden veya koleksiyonlarında saklayanlar tarafından yüklenen işlevleriyle gerçekte tezat oluşturmaz: Norbert Elias'ın, bize XIV. Louis devrinin toplumuyla ilgili olarak hatırlattığı gibi, "bizim tamamen estetik açıdan, örneğin verili bir stil değişkesi olarak ele aldığımız kültüre ilişkin bu yaratılar, döneminin insanları tarafından bazı toplumsal niteliklerin son derece ayrımlaşmış ifadesi olarak hissedilmiştir."[3]

Bu demektir ki, Yeats'in sanat tanımında olduğu gibi ("Art is a social act of a solitary man"[4]), gerçekleşmiş bir ayrışma iliş-

---

2 E. H. Gombrich, Méditations ... , *a.g.e.*, s.17-18.

3 N. Elias, *La société...*; *a.g.e.*, p. 38.

4 Ç.N.: "Sanat, yalnız bir insanın toplumsal eylemidir."

kisinin ürünü olan bir sanat yapıtının tüm temellük edilme biçimleri de kuşkusuz bizatihi birer toplumsal ilişki biçimidir; üstelik de -kültürel komünizm yanılsamasına karşın- bir ayrışma ilişkisidir. Kültürel malların sembolik temellük araçlarına sahip olanlar, sanat yapıtlarının, daha genel olarak da kültürel malların nadirliğinin, yalnızca bunların iktisadi boyutundan ileri geldiğine inanmak isterler. Onların gözündeki tek meşru şey olan sembolik temellüktür. Ve bunu âdeta her bireyin pay sahibi olduğu ama herkesin toplu hâlde tamamına sahip olduğu ortak bir mala bir çeşit mistik katılım olarak, yani kişiye özel olmayı dolayısıyla dışlamayı gerçekten olumlayan maddi temellükten farklı olarak, imtiyaz ve tekeli dışlayan paradoksal bir temellük gibi tasarlamaktan haz duyarlar. "Poussin'in bir tablosunu seyretmem veya Platon'un diyaloglarından birini okumam, ne başka birilerini bundan mahrum bırakırım ne de seyirci veya okur sayısı kadar Poussin ve Platon üretilmesi gerektiği anlamına gelir." (Felsefe öğretmeni, 30 yaşında). Sanat aşkı, "akıl yoluyla ulaşılmış Tanrı aşkının" dünyevileştirilmiş bir biçimi olarak düşünülür; hatta Spinoza'nın dediğine bakılırsa bu aşk "ne kadar çok insan tarafından tadılırsa o kadar mutlu bir aşktır". Hiç kuşku yok ki, geçmişten miras alınıp müzelere veya özel koleksiyonlara konan sanat yapıtları ve bunların ötesinde, kuram veya kuram eleştirilerinin, sorunsalların ve kavramsal sistemlerin izi veya gerçekleştirilmesi olan kitap, makale, belge, alet vs. biçiminde birikmiş tarihin ürünü olan *nesnelleşmiş kültürel sermayenin* tümü, tarihsel eylemin ürünü olsa bile, bireysel iradelere aşkın, kendine has yasaları olan özerk bir dünyadır ve kendi içinde, tıpkı sözlüklerde ve dilbilgisi kitaplarında nesnelleşmiş dilin, gerçekte sahiplenilmiş, yani her bir eyleyici, hatta eyleyicilerin tümü tarafından kendi bedenlerine işlenmiş dile indirgenemez oluşu gibi, eyleyicilerin tümünün kendilerine mal edebilecekleri şeylere (yani bedene işlemiş kültürel sermayeye) indirgenemez. Yine de, düşünceler dünyasının özerkliğini veya "bir bileni olmayan nesnel bilgiyi" ve "öznesiz bir süreci" (Althusser ve Popper'ın üzerinde anlaştığı) esas alan kuramlara karşı şunu hatırlatmak gerekir: nesnelleşmiş kültürel sermaye, hem maddi hem de sembolik an-

lamda İş gören kültürel sermaye olarak, ancak ve ancak, içinde eyleyicilerin güçlerini seferber ettiği ve söz konusu nesnelleşmiş sermayeye hâkimiyetleriyle orantılı olarak, yani bedene işlenmiş sermayeleri ölçüsünde kâr elde ettikleri kültürel üretim alanlarının (sanat alanı, bilim alanı vs.) hatta toplumsal sınıflar alanının sahne olduğu mücadeleler içinde ve bu mücadeleler aracılığıyla var olur ve varlığını sürdürür.[5]

Temellük edilişleri, evrensel olarak dağıtılmamış yatkınlık ve yetkinlikler (doğuştanmış gibi görünse de) gerektirdiklerinden, kültür yapıtları maddi ya da sembolik kişiye özel bir temellükün nesnesini oluşturur ve kültürel sermaye (nesnelleşmiş ya da bedene işlemiş) işlevi gördüklerinden, temellük edilmeleri için gereken araçların nadirliğiyle orantılı bir *ayrım kârı* sunarlar. Bunun yanı sıra var olduğu gibi *var olmaya* ve olması *gerektiği gibi olmaya* ilişkin *doğrulanmış* hissiyata dayanan bir *meşruiyet kârı* sağlarlar.[6] İşte, tahakkümü ifade etmeye ve meşrulaştırmaya elverişli bir tahakkümün ürünü olan, sınıflara bölünmüş toplumların meşru kültürü ile kültürel mirasın temellük araçlarına erişimin hemen hemen eşit bir biçimde paylaşıldığı, diğer bir deyişle, grubun bütün üyelerince hemen hemen eşit düzeyde

5 Savları Popper'ınkileri önceleyen (bkz. K. Popper, *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach,* Oxford, Oxford University Press, 1972, özel, 3. Bölüm) ve Popper'dan farklı olarak "insanlığın yoğunlaştırılmış ve biriktirilmiş varoluşunun sonucu" olan bilim dünyası ile bireysel akıl arasındaki ilişki problemini ortaya koyan Durkheim, bu meseleyi, kültürel komünizm yanılsamasının temelinde yatan katılım diliyle ifade edilmiş bir yanıt vererek derhâl kapatır: "Düşünürler, çoğu zaman, insanın anlama yetisinin ötesinde, onların mistik yollardan dâhil olmak isteyecekleri bir tür evrensel ve kişiye has olmayan anlama yetisi tasarladılar. Söz konusu anlama yetisi aslında mevcuttur, hem de aşkın bir dünyada değil de bizatihi bu dünyada mevcuttur; varlığını bilimde sürdürür veya en azından orada gelişerek kendini gerçekleştirir ve mantık yaşamında bireylerin akıllarının doğrudan beslenebileceği en yüce kaynaktır." (E. Durkheim, *L'évolution pédagogique en France,* Cilt I, Paris, Alcan, 1938, s.215-216.)

6 Sadece sahibinin zenginliğini değil, aynı zamanda beğeni sahibi olduğunu da tescil ettiği kabul edilen, sanat yapıtına sahip olma bir bakıma hak edilmiş gibi algılanır ve kendi kendine bir meşruiyet teminatı oluşturma eğilimi gösterir.

hâkim olunan kültürün, kültürel sermaye -yani tahakküm aracı- olarak işleyemeyeceği (veya sadece sınırlı durumlarda ve ileri düzeyde bir süsleme biçimi olarak işleyebileceği) şekilde paylaşıldığı az farklılaşmış veya hiç farklılaşmamış toplumların kültürü arasındaki farkı meydana getiren şey budur.

Bir sanat yapıtının maddi ya da sembolik olarak temellük edilişinin getirdiği sembolik kâr, bu yapıtın, sınıflar arasındaki dağılım biçimine kumanda eden yatkınlık ve onun gerektirdiği yetkinliğin nadirliğine borçlu olduğu ayırt edici değerle ölçülür.[7] Ustaca hiyerarşilendirilmiş kültür yapıtları, Valery Larbaud'a göre kültürel teşebbüsü tanımlayan ve Hristiyanların kutsal Kudüs'e doğru ilerleyişlerine benzer bir biçimde "okumamış"tan "yarı okuryazar"'a veya basit "okurdan" -"kitapsever"'i bir kenara bırakırsak- gerçek "okuyucuya' kadar ara kademelerden geçerek, "okuma yazma bilmeyenden" "okur-yazara" doğru ilerleyen kültür yoluna girişin aşama ve derecelerini belirlemeye elverişlidir. Kültürün esrarına vakıf olmanın da mühtedileri, müptedileri ve müritleri vardır; bu "ketum seçkinler" taklit edilemez üslup farklarıyla genelden ayrılırlar ve "insana bağlı olan, onun mutluluğunun bir parçası olan, ona dolaylı olarak çok faydalı olabilecek ama asla nezaketi, cesareti ve iyiliği dışında bir kuruş kazandırmayacak bir nitelik" etrafında bir araya gelirler.[8] Tüm kitaplı dinlerin âlimlerinin, dinî metinlerinde yaptıkları sonu gelmez düzeltme, yeniden yorumlama, yeniden keşfetme böylelikle anlaşılır: "Okuma" düzeyleri okur hiyerarşisine gönderme yaptığına göre, okur hiyerarşisini altüst etmek için okuma hiyerarşisini değiştirmek hem gerekli hem de yeterlidir.

7 Bir yüksek sanat yapıtının gerektirdiği yetkinliğin nadirliği, "modern" olduğu oranda, yani üretim alanının tarihinin görece özerk bir aşamasında yer aldığı ölçüde artar. Söz konusu tarih neredeyse birikimseldir çünkü alana ve onun tarihine mensubiyet ("tarih yazma") kendini çoğunlukla bir önceki sanata atfen ve onunla karşıtlık içinde tanımlamayı gerektirir (müzik örneğinde bilhassa iyice görülebildiği gibi, örneğin kabul gören akorlar alanı veya tolere edilen modülasyonlar alanının sürekli olarak yayılmasına yol açan da budur). Böylece, bireysel beğenilerin tarihinin az bir zamansal farkla, kendisine karşılık gelen sanat tarihini yeniden üretme eğiliminde olması anlaşılır.

8 Bu referansı Jean-Daniel Reynaud'ya borçluyum.

Buradan çıkan sonuç, bir mal veya pratiğin sınıflar arası dağılım yapısındaki basit bir ötelenmenin (yani aynı malı her sınıfta elinde bulunduranların aşağı yukarı özdeş bir biçimde artış göstermesinin) söz konusu mal veya pratiğin nadirliliğinin yanı sıra ayırt edici değerini azaltma ve ona eskiden beri sahip olanların ayrımını tehdit etme etkisi doğurduğudur. Anlaşılan o ki, kendi kültürünü yayma çabasının, yani vülgarizasyon teşebbüsüne yönelten bir kendi kendini ifşa yoluyla *pazarı ele geçirmenin* sağladığı çıkar ile nadirliklerinin tek nesnel temeli olan kültürel ayrımlarına ilişkin kaygı arasında kalmış entelektüel ve sanatçılar "kültürün demokratikleşmesi" hakkındaki her şeyle, örneğin kültür yayma kurumları ile izleyici kitlesi arasındaki ilişkiler üzerine ikili ve hatta ikiye bölünmüş bir söylem aracılığıyla kendini dışa vuran azami bir karşıtlık ilişkisi sürdürürler.

> Egemen sınıf mensupları -özellikle de öğretmenler ve sanat uzmanları-, kendilerine, sanat yapıtlarının müzelerde sergilenmesine ilişkin iyileştirmeler, bilhassa yapıtların "arz düzeyini" aşağıya çekmeyi hedefleyen pedagojik yeniliklerin yerindeliği üzerine sorular yöneltildiğinde, teknik, tarihsel ve estetik açıklamalar üretirken, *başkaları için arzu edilebilir* olanla *kendileri için arzu edilebilir olan* arasında bir *ayrıştırma* yaparak çelişkiden kurtulmaya çalışırlar. Müze, müze olduğu için onların başkalarını dışlayan bir ayrıcalığıdır; öyleyse müze, onlar gibi, müzeye uygun kimseler için olması gerektiği gibidir. Müzeyi, daha erişilebilir olması amacıyla değiştirmek, bu kimselerin elinden bir şeyleri, liyakatlerinin, az bulunurluklarının bir parçasını almak anlamına gelir. Bununla birlikte, bu, egemen sınıf mensupları için ayrıcalıklarının bir kısmını başkalarına bahşetme ayrıcalığını tanımak anlamına geldiği için, izlenecek siyaset hakkında işin ehli olarak, öncelikle kendilerine danışılmasına duyarsız kalamazlar. Pedagojik iyileştirmeleri kabul etmekle, başkalarına teslim ettikleri aslında eskiden sadece kendilerinin sahip olmaya muktedir oldukları *onların* müzeleridir; yani ağırbaşlı, çileci ve soylu olan müzedir.[9]

9 Yazar için bir dillerden düşmeme vaadi, okur içinse bir avamlaşma tehdidi olan cep kitabının ortaya çıkışı etrafında yapılan tartışmaların analizi kendi içinde zıtlıklar barındıran bu belirsizliği gün ışığına çıkarır.

Sanat yapıtına, eğitim unvanlarına veya sinema kültürü gibi kültürel mallara sahip olmanın ve bunları tüketmenin ayırt edici gücünün bunları kendine mal edecek durumda olanların mutlak sayısı çoğaldığında, azalma eğilimi gösterdiğine göre, kültürel malların, bizatihi talep etme ile kendini ayırt etme diyalektiğince yönetilen üretim alanının sürekli yeni mallar veya bu yeni malları temellük etmenin yeni biçimlerini arz etmemesi hâlinde, ayrım menfaatleri yok olmaya mahkûm olur.

4.1. Malların Üretimi ile Beğenilerin Üretimi Arasındaki Mütekabiliyet

Kültürel mallar konusunda -ve kuşkusuz başka konularda da- arz ve talep arasındaki denge, ne üretimin tüketim üzerinde uyguladığı düşünülen dayatmanın ne de üretimin, tüketicilerin gereksinimlerini karşılaması için yapılan bilinçli bir arayışın sonucudur; söz konusu denge, üretim alanıyla tüketim alanı gibi görece bağımsız iki mantığın nesnel olarak uyumlulaştırılmasının sonucudur. Ürünlerin üretildiği uzmanlaşmış üretim alanları ile beğenilerin belirlendiği alanlar (toplumsal sınıflar alanı veya egemen sınıf alanı) arasındaki az ya da çok kusursuz eşmantık (homoloji), her üretim alanının içinden geçen ve ürünlerin aralıksız değişiminin temelindeki rekabet mücadelelerinde üretilen bu ürünlerin, bir talep arayışına özellikle gerek duymadan, sınıf ve sınıf fraksiyonlarının maddi veya kültürel tüketim mallarına dair veya daha doğru bir ifadeyle, onları bu mallarla ilgili olarak karşı karşıya getiren ve beğenilerin değişmesinin temelindeki rekabet mücadelelerine dair yürüttükleri -nesnel ve öznel anlamda antagonist- ilişkilerde oluşturulan taleple karşılaşmasına neden olur. Arz ve talebin nesnel olarak böyle uyumlulaştırılması, birbirinden çok farklı beğenilerin, gerçekleşme koşullarını, üretim alanlarının her birinin bunlara sunduğu *mümkünler evreninde* bulmasını sağlayan şeydir; bu alanlar ise, kendi oluşum ve işleyiş koşullarını, farklı ürünlerine -az ya da çok uzun vadede- pazar sağlayan farklı beğenilerde bulurlar.[10]

---

10 Stilistik açıdan çeşitlenmiş ürünler öneren nispeten özerk bir sanatsal üre-

Zaten var olan beğeniler, yani az ya da çok sıkı biçimde tanımlanmış malları tüketmeye yönelik az ya da çok yoğunluktaki meyiller olmasaydı işlemeyeceği kesin olan üretim alanı, kültür malları evrenini, her an, bir yaşam stilini oluşturan stil oluşturucu nitelikler sistemini içinden seçip alabileceği stil oluşturucu mümkünler sistemi olarak beğeniye sunmakla, beğeninin kendisini gerçekleştirmesini sağlar. Aslında her bir üretim alanı tarafından sunulan ürün evreninin zamanın belli bir anında nesnel olarak mümkün olan deneyimleme biçimleri (estetik, etik, siyasi vb.) evrenini sınırlama eğilimi gösterdiği hep unutulmuştur.[11] Bu olgunun doğurduğu diğer sonuçlar arasında, bütün egemen sınıflara ve onların bütün iyeliklerine tanınan *ayrım* hakkının "sınıfın" efektif olarak kullanılabilir ayırt edici işaretlerine göre farklı biçimlere bürünmesi de sayılmalıdır. Nitekim, en azından kültürel malların üretimi söz konusu olduğunda arz ile talep arasındaki ilişki, arzın her zaman sembolik bir dayatma etkisine sahip olduğu, özel bir biçim alır: Avangart bir tablo, siyaset programı veya fikir gazetesi gibi kültürel bir ürün, oluşturulmuş bir beğenidir; yani mevcut durumda neredeyse her zaman profesyonellere düşen bir nesnelleştirme çalışmasıyla, yaşanmışlığın belli belirsiz yarı-varoluşundan yarı dile getirilmiş ya da dile getirilmemiş olana, örtük, hatta bilinçsiz bir arzudan tamamlanmış ürünün tastamam gerçekliğine geçirilerek damıtılmış bir beğenidir; şu hâlde, kültürel ürün nesnelleştirmenin daima elinde bulundurduğu açık artırmaya sunma, meşrulaştırmaya ve pekiştirmeye ilişkin gücünü, özellikle de yapısal eşmantıkların mantığı bu gücü saygın bir gruba tahsis ettiğinde ve böylece,

tim alanının oluşum koşulunun, farklı sanatsal gereksinimlere ve bu gereksinimlere uygun yapıtları seçebilme gücüne eşit derecede sahip iki veya daha fazla sanat hamisi patron grubunun var olması olduğunu böylece gösterebildik (E. B. Henning, "Patronage and Style in the Arts: a Suggestion concerning their Relations", *The Journal of Esthetics and Arts Criticism,* vol. 18, n° 4, June 1960, s. 464-471).

11 Belli bir anda efektif olarak arz edilen bu etik, estetik, siyasi mümkünler sistemi, düşünme şekillerini ve dünya görüşlerini tarihsel kılmanın yanı sıra aynı çağ ve yerle ilişkili birey ve grupları çağdaş yapan şeyin kuşkusuz önemli bir boyutudur.

yatkınlıklara yetki veren, yani onlara kolektif olarak kabul gören bir gerçekleşme hakkı tanıyarak onları pekiştiren bir yetke gibi işlediğinde kendi içinde barındırıyor demektir.[12] Diğer taraftan, farklı koşullar uzamındaki belli bir konumda yer alan bir koşula bağlı koşullanmalar tarafından oluşturulmuş sınıflama sistemi olan beğeni, kendi payına, nesnelleşmiş sermayeyle, yani nesnelerin o hiyerarşilendirilmiş ve hiyerarşilendiren -bir yandan uzmanlaşarak kendini gerçekleştirmesini sağlayarak tanımlanmasına katkıda bulundukları- dünyasıyla kurulan ilişkileri yönetir.[13]

Dolayısıyla, efektif olarak gerçeklenen beğeniler, arz olunan malların durumuna göre değişir ve mallar sistemindeki her değişiklik bir beğeni değişimine yol açar. Fakat tam tersine, beğenilerde, varoluş koşullarının ve bu koşullara bağlı korelatif yatkınlıkların dönüşümünden ileri gelen her değişim, üretim alanının kurucu mücadelesi içinde yeni yatkınlıklara karşılık gelen ihtiyaçları üretmeye en uygun üreticileri destekleyerek bu alanın dönüşümünü -az ya da çok- doğrudan belirleyecek niteliktedir. Öyleyse, bir üretim alanı tarafından arz edilen ürünler ile toplumsal olarak üretilmiş beğeniler alanı arasında her an kurulan neredeyse mucizevi mütekabiliyete akıl erdirmek için, üretimin gereksinimlerle uyumlulaştırılmasını zorunlu kılan hâkim beğeni varsayımına veya bizatihi beğeniyi üretimin bir ürünü

12 Lüks ürün reklamının, bir ürünün belli bir grupla bağdaşıyor olmasından sistemli bir yarar sağladığı herkesin malumu. Lüks ticaretinin dışında, kurumların açık açık müşteri kitlesiyle tanımlandığı bir alan yoktur; zira bu gibi durumlarda, arz olunan ürünlerin neredeyse tek işlevi sahiplerini sınıflamaktır. Dolayısıyla, amblemlerin değeri ile onlara sahip olan grubun değeri arasındaki bağ, bir nesnenin değerinin eski sahiplerinin toplumsal niteliğine bağlı olabildiği antika piyasasında çok somut bir şekilde görünür.

13 Beğeninin bedene işlemiş sınıflanmaları, kültürel adanma ve muhafaza mercilerinde olduğu gibi, her an kurumlarda nesnelleşen sınıflamalarla ve her zaman kısmen ürünü oldukları nesneleşmiş hiyerarşilerle birlikte hesaba katılmalıdır. Buna karşılık, egemen sınıflama sistemleri sürekli bir tartışma konusudur ve farklı sınıf ve sınıf fraksiyonlarının kendi sınıflama sistemlerini, doğrudan ya da uzmanlaşmış üretim alanlarında karşılıklı çarpışan profesyoneller aracılığıyla meşru olarak dayatmaya çabaladığı sınıflama mücadeleleri içinde bir revizyona tabi tutulurlar.

kılan karşıt varsayıma başvurma mecburiyeti yoktur. Üreticiler, diğer üreticilerle rekabet mantığının yanı sıra üretim alanındaki konumlarına bağlı özgül çıkarlardan (yani onları bu konuma sevk eden habituslardan) dolayı, tüketicilerin sınıf koşullarına ve konumlarına borçlu oldukları ve böylece onlara kendilerini gerçekten tatmin etme olanağı sunan farklı kültürel çıkarlarla *karşılaşan* ayırt edici ürünler üretmeye yöneltir. Kısaca, söylenegeldiği gibi "her zevke uygun" bir şeyin var olduğu veya egemen sınıfın her fraksiyonunun, tıpkı kendi kuaförleri, dekoratörleri veya terzileri olması gibi kendi sanatçıları, filozofları, gazete ve eleştirmenleri olduğu, hatta bir ressamın söylediği "her şeyin bir alıcısı vardır" sözüyle, en farklı stillere sahip ressamların bile eninde sonunda bir alıcı bulabildiğine dair mantık, maksatlı bir arayışın değil de iki ayrı farklar sistemi arasındaki karşılaşmanın ürünüdür.

Üretim alanı mantığıyla tüketim alanı mantığının nesnel olarak uyum içerisinde düzenlenmesini sağlayan işlevsel ve yapısal eşmantığın (homoloji) temel ilkesi, bütün uzmanlaşmış alanların (*haute couture*'den resme, tiyatrodan edebiyata vb.) aynı mantık doğrultusunda, yani sahip olunan özgül sermayenin hacmi (ve çoğu zaman buna bağlı olarak sahipliğin eskiliği) doğrultusunda örgütlenme eğiliminde olmasında yatar. Bu ilke aynı zamanda her farklı vakada, özgül sermaye bakımından en zenginler ile en yoksul olanlar -egemen olanlar ile tabi olanlar, sahip olanlar ile talip olanlar, kıdemliler ile yeni gelenler, ayrıcılılıklar ile talepkârlar, ortodokslar ile sapkınlar, artçılar ile öncüler, düzen ile hareket vb.- arasında kurulma eğiliminde olan karşıtlıkların hem *kendi alanlarında denk* hem de *toplumsal sınıflar alanını* (egemenler sınıflar ile tabi sınıflar arasında) veya egemen sınıflar alanını (egemen fraksiyonlarla tabi fraksiyonlar arasında) *örgütleyen karşıtlıkların* dengi olmasında yatar.[14] Ürün sınıflarıyla tü-

14 Alan çözümlemesinin bütün ön kabullerini (bilhassa, bir *özgül sermayeyi* içinde yürürlükte olduğu ve üretimde bulunduğu alanla birleştiren karşılıklı bağımlılık ilişkisini) burada hatırlatamayacağımız için, daha evvel yapılmış ve bu temel bilgileri işleten çalışmalara gönderme yapmakla yetineceğiz (Bkz. özellikle P. Bourdieu, "Le marche des biens symboliques", *L'année*

ketici sınıfları arasında böylece nesnel olarak kurulan uyum, tüketimler söz konusu olduğunda, sadece, *mallar ve gruplar arasındaki* -beğeniyi tanımlayan- *eşmantık duyusu* aracılığıyla gerçekleşebilir: Beğenisine göre seçmek, bir kimsenin kendi konumuna nesnel olarak uygunlaştırılmış bir malın saptanmasının yanı sıra, filmden tiyatro piyesine, çizgi romandan romana, mobilyadan giysiye, her bir mal kendi uzamına kabaca eş değer konumda yer aldığı için birbiriyle uygun düşen mallarla ilgili olarak gerçekleştirilen bir *yer saptama* işidir; zaten hep aynı ilke uyarınca seçilen ve bir alandaki konumlarıyla tanımlandıklarından ayırt edici bir yer saptamasına konu olması gereken kurumlar -butik ve tiyatrolar (Seine'in sağ yakası ya da sol yakasına göre birbirinden ayrılan), eleştiri mecmuaları, gazeteler, dergiler- bu *saptama* işinin gerçekleşmesine yardımcı olur. Arz ve talep ilişkisi, egemen sınıf söz konusu olduğunda, önceden belirlenmiş bir uyum biçimini alır; egemen sınıf kapsamında gerçekleşen tahakkümün egemen ilkesinin dayatılması için verilen mücadelenin bir boyutu olan ve lüks mallar gibi "sınıf" amblemleri için girişilen rekabet, ortak noktaları nesnel anlamda kişiye has mülkün ayırt edici verimini en üst seviyeye vardırmaya yönelik olmaları olan ve bu ortak işlevi yerine getirmek için mutlaka farklı araçlarla donanmaları gereken stratejileri gerekli kılar. Üretim alanına gelince, bu alanın, "sınıfın" ayrı ve ayırt edici imlerini üretmesi için, kendisini, tabiri caizse kendine has mantığına, yani onu daima kendi işleyişiyle ürettiği ve her unsurun ayırt edici bir işlev üstlendiği sembolik sistemlerinkini andıran bir yapıya göre örgütlenmeye yönlendiren ayrışma mantığına teslim etmesi yeterlidir.

---

sociologique, 22, 1971; "Genèse et structure du champ religieux", *Revue française de sociologie,* 12 (3), 1971; "Champ du pouvoir, champ intellectuel et habitus de classe", *Scolies,* 1, 1971; "Le couturier et sa griffe", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 1, janvier 1975; "L'invention de la vie d'artiste", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 2, mars 1975; "L'ontologie politique de Martin Heidegger", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 5/6, novembre 1975; "Le champ scientifique", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 2/3, juin 1976; son olarak da bilhassa "La production de la croyance: contribution a une economie des biens symboliques", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 13, fevrier 1977).

Eşmantıkların Etkisi

Böylece, tıpkı *trickle down* effect[15] gibi, ayrımın maksatlı arayışını giyime dair değişimin motoru hâline getiren bir model için görünüşte en iyi gerekçeleri sağlayan moda konusu, iki uzam ve nispeten özerk iki tarih arasındaki neredeyse mükemmel bir karşılaşma örneğidir: Modanın bitmez tükenmez dönüşümleri, bir yandan eski ve yeni karşıtlığı -ki bu karşıtlık, pahalı ile ucuz (görece) veya klasik ile pratik (veya artçı ile öncü) arasındaki karşıtlık aracılığıyla yaşlı ile genç arasındaki karşıtlığa (tıpkı spor konusunda olduğu gibi çok önemli olan) bağlıdır- doğrultusunda örgütlenen üretim alanının iç mücadeleler mantığı ile diğer yandan egemen sınıfın kendi iç mücadelelerinin mantığı arasındaki nesnel uyumlulaştırmanın ürünüdür. Bu sınıf alanının iç mücadeleleri ise, daha evvel görüldüğü gibi, egemen olanlar ile tabi fraksiyonları, daha kesin bir ifadeyle sahipler ile talipleri karşı karşıya getirir; yani örneğin aynı biyolojik yaşta iktidar kutbuna yakın olunduğu oranda toplumsal anlamda daha yaşlı olunmasına neden olan, iktidar (daha kesin olarak, iktisadi güç) ile yaş arasındaki denklik göz önüne alındığında, kendini tamamlamış insanın yetişkin yaşının toplumsal niteliklerine sahip olanlar ile gençliğin tamamlanmamışlığının niteliklerine sahip olanları karşı karşıya getirir. Nasıl ki, moda alanında egemen bir konum işgal eden modacıların, yeni burjuvazinin bol yaygaralı küstahlıkları karşısında takınılacak bir tavra denk bir yolla abartının reddine yönelen eski burjuvazinin talepleri doğrultusunda ayarlanmak üzere içinde bulundukları biraz saldırgan rekabetin kendilerine dayattığı yadsıyıcı oturaklılık ve *understatement* stratejilerine teslim olmaktan başka şansları yoksa, genç modacı veya tasarımcılar gibi kendi altüst edici anlayışlarını dayatan yeni gelenlerin de "yoksul aileleri" ile zamanın değer verilen

15 Ç.N.: *Trickle down effect*: Bir malın başlangıçta yalnızca zenginler tarafından satın alınabilecek bir fiyatla satışa sunulmasına rağmen, zaman içinde ucuzlayarak herkesin erişebileceği bir hâle gelmesinin yarattığı etkidir. Moda söz konusu olduğunda bir malın, en alt toplumsal sınıf veya öyle görülen bir toplumsal sınıf içinde moda olunca üst sınıfların moda belirleyicileri tarafından artık tavsiye edilmez olması durumudur.

zenginlikleri arasında kurdukları ilişkinin barındırdığı tezatlığı olumlamak için aradığı uygun zemini, paradigmasını giyim ve kozmetiğe dair cüretkârların oluşturduğu sembolik devrimlerde bulan egemen fraksiyonların gençlerinin ve burjuvazinin yeni fraksiyonlarının "nesnel müttefikleri" olması kaçınılmazdır.[16]

İster moda kreasyonu isterse de roman olsun, kültürel malların üretim alanlarının işleyiş mantığı ile bunların dinamiklerinin temelinde yer alan ayrışma stratejileri, ortaya koydukları ürünlerin, önce fraksiyonlar, sonra da sınıflar arasında bir ayrıştırma aracı gibi ayrımsal (diferansiyel) olarak işlemeye elverişli olmasına neden olurlar. Üreticileri karşı karşıya getiren iç mücadelelere bağlanmış ve bunların tutsağı olmuş olmakla beraber, pratiklerine kendi özgün (sanatsal) çıkarlarından başka yatırım yapmamaya ikna olmuş üreticiler, böylece az veya çok uzun vadede, hiç çıkar gütmüyormuşçasına ve belli bir kitleye hitaben şu ya da bu sınıfın veya sınıf fraksiyonunun beklentilerine, -bazen mutlaka- cevap vermeyi sürdürerek yerine getirdikleri toplumsal işlevlere tamamen yabancıymışçasına yaşayabilirler. Bu durum, tiyatro örneği dışında hiçbir yerde bu kadar iyi gözlenmez; zira tiyatroda üretici -yazarlar ve aktörler- ve eleştirmen (dolayısıyla gazete ve dergiler) uzamları gibi görece özerk olan birçok uzam ile dinleyici ve okur uzamları, yani egemen sınıf uzamının rastlaşması o kadar mükemmel, zorunlu, aynı zamanda da öngörülemezdir ki söz konusu aktörlerden her biri tercih ettiği nesneyle karşılaşmayı bir seçim mucizesi gibi yaşar.[17] Güvenilir reçetelere göre

16 Bkz. P. Bourdieu ve Y. Delsaut, "Le couturier et sa griffe: contribution a une theorie de la magie", *Actes de la recherche en sciences sociales,* n° 1, janvier 1975, s.7-36. Hazır giyim "devrimi" moda alanında özel bir konum işgal eden bir modacının (Courrèges) yatkınlıklarıyla temsilin geleneksel işlevlerini mesleki yaşamına sokan yeni burjuvazinin "modern", "dinamik" ve "rahat" yaşam stilinin buluşmasından doğmuş olması gibi, en "in" olan mağazaların, mankenler, reklamcılar, gazeteciler vb. gibi moda olan ve modayı takip eden insanlara ateş pahasına sattığı yeni "hakikat" modası (hakiki Çin elbisesi, hakiki eski askerî kıyafetler -parka, talim pantolonu, yağmurluk-, Kanada tarzı avcı gocuğu, Japon dövüş sporları kimonosu, safari ceketi) da başarısını yeni genç karşı-kültüre bağlı taleplerle buluşmasına borçludur.

17 Bkz. P. Bourdieu, "La production de la croyance", *Actes de la recherche en*

tasarlanmış, kendini kanıtlamış aktörler tarafından oynanan, sınanmış gösteriler (yabancı piyes uyarlanması, bulvar "klasiklerinin" yeniden oynanmasında olduğu gibi) sunan, yaşlı, burjuva ve yüksek fiyat ödemeye hazır bir kitleye ulaşan bulvar tiyatrosu, görece az ücret karşılığı etik ve estetik uzlaşımlardan uzak olan ve hem genç hem de "entelektüel" bir izleyici kitlesini çeken deneysel tiyatroya her açıdan karşıttır. Üretim uzamının bu yapısı aynı anda hem yazarlar veya aktörler ile tiyatroları, eleştirmenler ile gazeteleri arasındaki karşıtlıkları üreten mekanizmalar şeklinde gerçeklikte, hem de yazarları, yapıtları, üslupları, konuları algılama ve değerlendirme kategorileri sistemi biçiminde beyinlerde işler: Dolayısıyla, kültür üretimi alanında karşıt konumlar işgal eden eleştirmenler, yapıtları, kendi aralarındaki nesnel farkların temelindeki karşıtlıklara bağlı olarak ama bu karşıtlıkların öğeleri arasında ters hiyerarşiler kurarak düşünürler. Françoise Dorin'in, bir bulvar tiyatrosu yazarının avangart tiyatro yazarına dönüşmeye kalkışmasını sahneye koyan bir oyununun (*Dönemeç*) uyandırdığı tepkiler, ifade buldukları basın organının konumuna, yani eleştirmenin ve onun okuyucu kitlesinin burjuva "kutbuna" olan mesafesine ve bu bağlamda da Françoise Dorin'in oyununa olan mesafesine göre, içerik ve biçim bakımından değişiklik gösterir; bu tepkiler, sağdan sola, sağ yakadan sol yakaya *Aurore*'dan *Nouvel obervateur*'e kadar gözden geçirildiğinde (*Le Monde*'un temsil ettiği nötrlük noktasından geçmek suretiyle), kayıtsız şartsız tasvipten, hor görmenin sükûnetine kadar, tiyatrolar uzamını belirleyen karşıtlıklara tam olarak denk düşen karşıtlıklara göre örgütlenen okuyucu kitleleri uzamında dağılım gösterirler. Kanonlaşmış karşıtlığa göre böylesi açık bir

sciences sociales, n° 13, 1977, s.3-43. Aynı şekilde, gazete gibi ayrı bir türden olan bu kültürel ürünlerin, - ilancılar ve okurlar için girdikleri- rekabet mantığına borçlu olduklarının tümünü pazar araştırması çağında bile göstermek zor olmayabilir; yayın organlarının da, tıpkı siyasi partiler gibi, üretim alanının içinde en yakın rakiplerinin aleyhine ve az çok fark ettirmeden tema, ifade, hatta gazeteci alıntısı yapmak pahasına, -bu arada onları tanımlayan, dağılımsal değerlerinin bağlı olduğu kitleyi çok da kaybetmeden- alıcı kitlelerini mümkün olduğunca genişletmek için, durmadan çalışmalarını gerektiren şey bu rekabet mantığıdır.

şekilde düzenlenmiş bir nesne karşısında konuınlanan ve kendileri de basın uzamı içinde sınıflanan nesnenin ve ona uyguladıkları sınıflama sisteminin temelindeki yapıya göre dağılmış eleştirmenler, nesneyi ve kendilerini sınıflamak için başvurdukları yargı uzamında, kendilerinin de içinde sınıflandığı uzamı yeniden üretirler (bu, içinden ancak nesnelleştirilme yoluyla çıkılabilecek olan mükemmel bir döngüdür). Zaten Françoise Dorin, oyununda da teknik becerisini neşenin, uçarılığın, laubaliliğin, yani "oldukça Fransız" bazı niteliklerin hizmetine veren "burjuva" tiyatrosu -kendi tiyatrosu- ile başka tiyatroların niteliklerini ifade eden mağrur bir hava ve kederli bir dekor gibi "gösterişçi bir arınmayla" kamufle edilmiş bir tür "kendini beğenmişliği" ve "blöfü" karşı karşıya getirir. Teknik beceri, yaşama sevinci, açıklık, rahatlık, uçarılık, yaşama pembe gözlüklerden bakmaya karşı sıkıntı, hüzün, anlaşılmazlık, "kendini beğenmişlik", ağırlık, yaşama kara gözlüklerden bakmak gibi sağ yaka eleştirmenlerinin belleklerinde tezatlık barındıran iyelikler dizisi, karşı yakanın eleştirmenlerinde de ancak işaret edilen iyelikler hiyerarşisinin ters yüz olmasından kaynaklanan bir *işaret değişikliğiyle* yaklaşık olarak mevcuttur.

Tıpkı bir ayna oyununda olduğu gibi, karşıt uç konumlarda yer alan eleştirmenlerden her biri, diğer yaka bir eleştirmenlerinin *tam olarak söyleyebilecekleri şeyi* pekâlâ söyleyebilir ama tabii eğer koşullar sözlerinin ironik bir değer almasına ve karşıt yakanın eleştirmenlerinin övdükleri *karşıtlama* yoluyla belirtilmesine olanak sağlarsa. Böylece, sol yaka eleştirmenlerinden biri, Françoise Dorin'in kendisiyle övündüğü niteliklerini ona atfederken, bu nitelikler *ağzında* ve *okuru önünde* kendiliğinden alaycı bir hâl almadan dile getiremediği için (teknik, koca bir aldatmaca, "sağduyu" ise burjuva budalalığının eş anlamlısı olarak anlaşıldığı için), alanın yapısal mantığından faydalanarak, avangart tiyatronun "burjuva" gevezeliğine ve kendi bilinen gerçeklerini [*truisme*] ve klişelerini yeniden üreten "burjuva" tiyatrosuna (Kel şarkıcıyı veya *Jacques'ı* "bir tür parodi veya bulvar tiyatrosu karikatürü, yani parçalara ayrılan ve çılgınlaşan bir bulvar tiyatrosu"

olarak tasvir eden lonesco gibi) karşı kullanmayı sevdiği silahı avangart tiyatrosuna yöneltmenin yanı sıra, Françoise Dorin'in, avangart tiyatroya karşı kullandığı silahı ona geri çevirmiş olur. Her hâlükârda, söz konusu olan hep aynı işlemdir: Eleştirmenin seyirci kitlesiyle sürdürdüğü etik ve estetik örtbas etme ilişkisi, parodileşmiş söylemin kendi seyirci kitlesiyle sürdürdüğü örtbas etme ilişkisine son vermeyi amaçlar; o söylemi, uygun yerde, uygun kitle önünde telaffuz edilmediği için sarsan ya da güldüren *"yersiz" sözler* dizisine dönüştürmüş ve böylece seyirciyle, yalnızca seyirciyle, parodileşmiş söylemin ön kabullerini -şayet o zamana kadar sağlanmamışsa- gereksiz kıldığı için doğrudan bir iş birliği kurmuş olur.

Sosyolojik bir test

"Sağ"dan "sol"a ya da "sağ yaka"dan "sol yaka"ya giderek gözlemleyelim. Önce *L'Aurore*: "Haddini bilmez Françoise Dorin *Marksizan* ve *züppe* –ikisi at başı gider- entelijansıyamızla görülecek hesabı olma tehlikesiyle karşı karşıya. 'Un sale égoiste'in yazarı, 'avangard' denilen birçok tiyatro oyununu niteleyen gösterişli *sıkıntıya*, derin boşluğa, başdöndürücü hiçliğe pabuç bırakmıyor. Aksine, A'dan Z'ye çağdaş sahneyi meydana getiren, ünlü "varlıkların iletişeme- mezliği" karşısında müstehzi bir edayla kahkaha atmaya cesaret ediyor. Ve tüketim toplumunun en aşağılık heveslerini okşayan bu ahlaksız *gerici*, yanlışlarını ve bulvar yazarı ününü alçakgönüllülükle tanımaktan çok uzakta, Sacha Guitry'nin fantezilerini, Feydeau'nun edebe aykırılığını, Marguerite Duras ya da Arrabal'ın ise kasvetli duruluğunu tercih etme cüretini kendinde buluyor. Bu affedilemeyecek bir suç; hatta kalıcı başarıya yol açan tüm ayıplanacak yöntemlerle keyif ve neşe içinde işlendiği oranda daha da fazla afedilmezolan bir suç" (Gilbert Guilleminaud, *L'Aurore*, 12 Ocak 1973). Entelektüel alanın sınırında daha şimdiden yabancı dil konuşu- lan bir noktada *L'Aurore*'un eleştirmeni, ("bizim *entelijansıyamız*"), lafı ağzında gevelemiyor (bir gericiyi gerici olarak nitelen- diriyor) ve stratejisini maskelemeye çalışmı- yor. Karşı tarafı söyleminin ironik bir karşı cümle gibi işleyen koşullarında konuşturmayı içeren retorik etkisi her zaman nesnel olarak söylemek istediğinin tersini ifade eder. Eleştirel alanın yapısını ve konumların eşmantığına dayalı okuyucularıyla kurduğu dolayımsız suç ortaklığı ilişkisini varsayar ve sorunsallaştırır.

L'Aurore'dan *Figaro*'ya geçelim: *Döne- meç*'in yazarının habitusuyla mükemmel bir ahenk içinde eleştirmen, kendi algı ve değerlendirme kalıplarına, tiyatroya bakışına ve dünya görüşüne bu kadar uygun bir tiyatro oyunu karşısında mutlak bir şekilde tadını çıkarmaktan başka bir şeyi deneyimleyemiyor. Bununla birlikte daha ileri bir hüsnü tabir kullanmak zorunda olan eleştirmen, estetiğin ve etiğin sahasında konuşlanmak için açık bir biçimde siyasi olan yargıları dışlıyor: "*Cesur bir biçimde hafif* yani *spritüel bir biçimde* dramatik olan, *mutebessim ciddiyet*in yanı sıra kırılgan olmayan bir boyun eğmezliğe sahip, olabilecek en *ustaca* biçimde komediyi en açık sözlü vodvile yaklaştıran, satiri *nezaketle* ele alan, her anda şaşırtıcı bir biçimde bir virtüözlük sergileyen Mme Françoise Dorin'e minnetarız (...) Françoise Dorin *dramatik sanatın geleceği, komiğin imkanları, durumun sağladığı olanaklar, doğru sözün eğlenceli veya ısıran yanı* hakkında bizden çok daha fazla şey bilir... Evet, kurgu bozma sanatında müthiş bir ustalık, kıvraklığın bilinçli kullanımında bu ne müthiş ironi; ikincil derecede bağlantıların kullanımında bu ne müthiş ustalık! Bu *Dönemeç*'te bir tutam yaltaklanma ve avamlık olmaksızın hoşa gitmek için gereken her şey var. Hem de kolaya kaçmaksızın, oysaki günümüzde *konformizm avangardın*, gülünç ağırbaşlılığın, sahtekarlık ise sıkıntının *tarafında yer almakta*. Mme Françoise Dorin sağlıklı bir neşeyle *dengelenmiş bir seyirci kitlesini dengede tutarak yatıştırmak ister*. İzlemek için acele edin, bir yazar için yaşadığı zamanla hâlâ uyum içinde olup olmadığını kendi kendine sormanın ne kadar kaygılandı- rıcı olduğunu düşünmeyi unutarak, *içinizden geldiğince güleceğinizi* tahmin ediyorum... Bu gene de her insanın kendine sorduğu bir soru. Sadece mizah ve *tedavisi olmayan bir iyimserlik* insanları bu sorudan kurtarabilir." (Jean-Jacques Gautier, *Le Figaro*, 12 Ocak 1973).

Figaro'dan kabul ve mesafe arasında salı- nan ve bu yüzden de belirgin bir biçimde daha yüksek bir hüsnü tabir düzeyi yakalayan *l'Express*'e geçiyoruz: "*Bu oyunun yolu doğrudan başarıya çıkmalı*... Kurnaz ve eğlenceli bir oyun. Rolüne tam oturmuş bir aktör: Jean Piat (...) *hatasız bir ustalıkla kurnaz bir zekayla mesleğin inceliklerine mükemmel bir biçimde hakim*. Françoise Dorin'in bulvar tiyatrosu dönemeci üzerine yazdığı oyun ironik bir biçimde bulvar tiyatrosunun en geleneksel oyunlarından. *Sadece somurtkan ukalalar, iki tiyatro, iki siyasi yaşamın ve alttan alta iki özel yaşam kavramsallaştırması arasındaki karşıtlığı tartışırlar. Sözcük* ve *kalıplaşmış sözle* dolu olan *parlak* diyaloglar çoğu zaman intikam yüklü acı alaylar barındırır. Ancak, Romain karikatür değildir, aksine avangard profesyo- nellerinin ortalamasından çok daha fazla

akıllıdır. Philippe ise, kendi sahasında olduğu için, *en iyi rol* onunki. 'Comme au théatre'*'ın yazarının kibarca telkin etmek istediği şey, konuşulan, 'yaşamdaki gibi' hareket edilen yer hep Bulvar Tiyatrosu'dur ve bu hakikaten böyle; ama bunun, sadece bir sınıf hakikati olduğu için olmasa da, kısmi bir hakikat olduğunu belirtmek gerekir" (Robert Kanters, *L'Express*, 15-21 Ocak 1973). Burada, zaten, bir bütün olarak yer alan tasdik etme olgusu, oyundaki karşıtlıkların bakış açısından da kaynaklanan belirsiz ifade biçimlerine sistemli olarak yapılan başvurularla birbirinden ayrılır: "Bu oyunun yolu doğrudan başarıya çıkmalı", "üçkağıtçı bir akıl, mesleğin püf noktalarına en iyi düzeyde hakim olma", "en iyi rol Philippe'inki", gibi iltimas olarak da anlaşılabilecek nice kalıplaşmış söz. Hatta, bazen, *inkar* yoluyla diğer hakikatten ("Sadece somurtkan ukalalar meselenin kökleriyle uğraşırlar") veya kısaca hakikatin kendisinden kuşku duyulduğu bile olur, ama o zaman hakikat belirsizlik ve inkarın etkisiyle iki kere etkisizleştirilmiş olur ("sadece bir sınıf hakikati olduğu için olmasa da").

Le Monde, spor yorumcularının dedikleri gibi, karşıt iki konumun tarafları olan *Aurore*'un açık açık siyasi olan söylemi ile *Nouvel Observateur*'ün küçümseyici sessizliği arasında gösterişli bir şekilde nötr bir söylemin mükemmel bir örneğini sunuyor: "Adeta her iki piyes de birbirinin üstüne çıkmaya çalışıyormuşçasına, öne sürülen basit ve basitleştici fikir ustaca biçimlendirilmiş "katmanlı" bir ifadeyle karmaşıklaşıyor". Piyeslerden biri, uzlaşımcı bir yazar olan Françoise Dorin tarafından yazılmış, diğeri "*Dönemeç*"i modern tiyatroya dahil etme teşebbüsünde bulunan Philippe Roussel tarafından icad edilmiş. Bu oyun, tıpkı bir bumerang gibi dairesel bir hareket betimliyor, yani Françoise Dorin, Philippe'in tartışma konusu yaptığı Bulvar Tiyatrosu klişelerini maksatlı olarak gözler önüne seriyor ve böylece, kendi kendine, kendi sesinden, ateşli bir burjuvazi eleştirisi yapma hakkını tanıyor. İkinci katmanda, bu söylemi, yine aynı şekilde ateşli bir eleştirlyle, yerle bir ettiği başka bir söylemle karşı karşıya getiriyor. Son olarak, silahını bulvar sahnesine yöneltiyor ve sonuçta değerinden hiçbir şey kaybetmemiş olduğunu anladığımız geleneksel tiyatronun yöntemleriyle, mekanizmasının kofluğu ortaya çıkarılıyor. Philippe, kendisini, "herkes gibi konuşan karakterler" tasarlayan "hem cürretli hem hoppa" bir yazar olarak ilan edebilir ve "sınır tanımaz", yani apolitik bir sanat hakkı talep edebilir. Bununla birlikte, kanıt, Françoise Dorin'in seçtiği avangard yazar modeliyle tümüyle çürütülmüş olur. Vankovicz, varoluşçu, iptidai, az buçuk milltan bir Marguerite Duras taklitçisidir. Burada sergilenen tiyatro gibi aşırı karikatürize ("Siyah bir perde ve bir iskele, işleri kolaylaştırır!" veya şu piyesin başlığı: Kahvenize biraz sonsuzluk alırsınız, değil mi Mösyö Karsov). İzleyici kitlesi modern tiyatronun bu alaycı tasvirinden çok hoşnuttur; burjuvazi eleştirisi, üstelik de lanet okuduğu bir kurban seçtiği ölçüde daha da kışkırtır (...). *Dönemeç* burjuva tiyatrosunun halini yansıttığı ve savunma mekanizmalarını açıkça ortaya koyduğu ölçüde *önemli* bir *yapıt* olarak değerlendirilebilir. Çok az sayıda tiyatro piyesi, bir "dış" tehdidin tedirginliğinin bu derece içeri sızabilmesine göz yumar ve ona bu kadar bilinçsizce tutkun hale gelebilir" (Louis Dandrel, *Le Monde*, 13 Ocak 1973). Robert Kanters'in daha önceden işlediği çift anlamlılık burada zirveye ulaşıyor; gerekçesi ise, yerine göre "basit ya da basitleştirici" olması; piyes okurun seçimine iki oyun daha sunarak kendini ikiye katlıyor, dolayısıyla bu, burjuvaziye yapılan "ateşli " ve bir o kadar da "tamamlayıcı" bir eleştiridir, aynı zamanda da apolitik sanat için yapılan bir savunmadır. Eleştirinin "lehte mi aleyhte mi" olduğunu veya eleştirmenin oyunu "iyi mi yoksa kötü mü" bulduğunu sorma safdilliğini göstereceklere, şu iki yanıt verilebilir: herşeyden önce, takdim edilen avangard yazarın "aşırı karikatürize" olduğunu ve izleyici kitlesinin "çok hoşnut olduğunu" belirtmek boynun borcu olan "nesnel haberciyi" gözden geçirmek gerekir (ama eleştirmenin izleyici kitlesine göre nasıl bir konumda yer aldığını, dolayısıyla kitlenin hoşnut olmasının ne anlama geldiğini hiç öğrenemeden); tedbiri elden bırakmamaktan, nüanslardan ve akademik üslubun yumuşaklığından ("—dığı ölçüde", "...olarak değerlendirilebilir") kaynaklanan belirsiz ve çift anlamlı bir dizi yargının ardından, *Dönemeç*'in "önemli bir eser"

* Tiyatro'daki gibi

olmasına rağmen, herhalde Sciences Po*'da ifade edildiği gibi– çağdaş uygarlık bunalımı hakkında bir belge niteliğinde ele alınmayacağına dair iddialar gelir.

Bu uzlaşma ve uzlaştırma sanatı, bu derece ustaca vurgulanmış gerekçelerden oluşan koşulsuz onayını, çifte olumsuzlamayla ifade edilmiş mecazlarla, kendi çekince ve düzeltmelerini kendi içinde barındıran nüanslarla süsleyen *La Croix* muhabirinin elinde, naif bir biçimde cizvit –gazetecinin ağzından çıkabilecek şekliyle "arka plan ve biçim"– en sondaki *conciliatio oppositorum* ** neredeyse doğallmış gibi görünen bir şekilde sanat için sanatın ustalığına ulaşıyor: "Bana öyle geliyor ki, *Dönemeç*, daha önce de söylediğim gibi, arka plan ve biçim olarak hayranlık duyulacak bir yapıt. Tabii ki, insanların genelde diş bilemeyeceği bir yapıt olduğunu yazmaya gerek yok. Oyunu izlemeye gittiğimde, tesadüfen bir avangard taraftarının yanına oturdum ve bütün gece boyunca öfkesini içine attığını fark ettim. Sonuç olarak, Françoise Dorin'in, bazı saygıdeğer çağdaş tiyatro arayışlarına -çoğu zaman sıkıcı olsalar da- haksızlık ettiğini söyleyecek değilim (...). Dorin'in, Boulevard Tiyatrosu'nun – ama kendi kendisinin avangardı olan bir Bulvar Tiyatrosu- zaferinde karar kılması – burada gösterdiği iltimas hafif kalır –, Anouilh gibi bir ustanın, bu iki yolun kavşağında en başından beri adeta bir klavuz gibi durmasından ileri gelir (Jean Vigneron, *La Croix*, 21 Ocak 1973).

Her ne kadar *Nouvel Observateur*, kendi başına bir şey ifade etse de, Félicien Marceau'nun *La preuve par quatre* adlı oyununun *Nouvel observateur*'de yayınlanan eleştirisi veya *Combat*'nın yazı işleri müdürü Philippe Tesson tarafından *Dönemeç* hakkında *Canard enchaîné*'de yayınladığı eleştirisi okunarak, bu derginin, konum ve tavrının ne olduğuna dair yaklaşık bir fikir edinilebilir.: " Ünlü ve çevresi olan bir oyuncunun, aynı şekilde ünlü bir yazarın üzerinde emek harcayarak spiritüelleştirdiği bir metni, bir sahne düzeni içinde tekrarladığı, *tüccarlar ile iş kadınlarını* bir araya getiren, Folon'un ılımlı mizahına göre hem dolambaçlı hem de bir fırça darbesiyle yaratılan *bu monden toplantıları* tiyatro olarak adlandırabileceğimizi sanmıyorum... Artık burada ne "seremoni", ne "katarsis", ne de "ifşa" vardır; hele de doğaçlamadan hiç eser yoktur. Sadece burjuva mutfağının, görmüş geçirmiş midelere hitap eden hazır yemekleri (...). Salon, Paris'teki bütün bulvar salonları gibi, gerektiğinde ve kalender usçuluk zihniyetinin geçerli olduğu oyunun en konformist sahnelerinde gülmekten kırılıyor. Aktörlerin de işin içinde olduğu mükemmel bir suç ortaklığı söz konusu. Aslında bu oyun, yirmi veya otuz yıl önce de yazılabilecek bir oyun" (M. Pierret, *Le Nouvel observateur*, 12 Şubat 1964, Félicien Marceau'nun *La preuve pour quatre*'ı üzerine).

"Françoise Dorin *kurnaz*ın tekidir. Ekstra şekilciliğinin ikiye katladığı, birinci sınıf bir hilekardır. *Dönemeç* ise temel lokomotifi kötü niyet ve demagoji olan bir bulvar komedisidir. Hanımefendi, avangard tiyatronun kedi maması olduğunu kanıtlamak istemektedir. Bu iş içinse, büyük oynar. Bahsi her yükselttiğinde seyircinin saygıyla yerlere eğildiğini ve "bir daha, bir daha" diye bağırdığını söylemeye gerek bile yok. Yazar zaten bunu beklemektedir. Vankovicz adıyla vaftiz ettiği solcu bozması genç dramaturgu sahneye çıkarır – Bakışımı izleyin! – ve bu küçük adamın sizden ve benden daha az çıkarcı, daha az burjuva olmadığını göstermek için onu kılıktan kılığa şekilden şekle sokar, pek de onurlu olmayan durumlara düşürür. Bu ne muhteşem *sağduyu ama* Madam Dorin, bu ne büyük *açıkgörüşlülük*, bu ne içten *samimiyet*. Sizin, tabii ya elbette Madam Dorin, sadece sizin, oldukça sağlıklı ve yüzde yüz bu topraklara has olan görüşlerinizi söyleyecek cesaretiniz var. Bravo." (Philippe Tesson, *Canard enchaîné*, 12 Mart 1973).

---

* Bkz. s.32'deki çevirmenin notu

** Karşıtların uyumu

Bu örnek vakaların gösterdiği gibi, yapıtların hitap ettiği kitlenin beklentilerine göre ayarlanmasına yol açan kinik hesaplar değil de eşmantıkların mantığıdır. Entelektüel ve sanatçıların, onları karşı karşıya getiren kavga sırasında yapmaya çalıştıkları kısmi nesnelleştirmeler, aslında iki çıkar sistemi ("burjuva" yazarın kişiliğinde çakışabilecek) arasında önceden kurulmuş ahengin veya daha doğru bir ifadeyle, bir yazar veya sanatçının, üretim alanı içinde belirlenen konumu ile hitap ettikleri kitlenin sınıflar ve sınıf fraksiyonları alanı içindeki konumu arasındaki yapısal ve işlevsel eşmantığın sonucu olan şeyi, seyircinin nezdinde bilinçli bir başarı arayışının ürünü gibi betimlemekle öze ilişkin olanın gözden kaçmasına neden olur. Üretici ve hitap ettiği kitle arasında kinik hesaplar ya da salt çıkarsızlık dışında başka türden ilişki imkânlarını tanımayı reddeden yazar ve sanatçılar, bir taraftan hasımlarının faaliyetlerinin temelinde yatan, her ne pahasına olursa olsun başarı arayışını, tahrik ve skandal (sağ yaka) veya ücretli kölelik (daha ziyade sol yaka) yöntemlerini kullanarak yaptıklarını ortaya koyarken, kendilerini de çıkar gütmez olarak görmenin olanağını kendilerine tanırlar. Birilerine hizmet eden yazarlar, kimseye tam anlamıyla hizmet etmediklerini düşünmekte ve bunu açıkça söylemekte haklıdırlar: Bunlar, yalnızca tüm içtenlikleriyle kendi çıkarlarına sadık oldukları, yani tıpkı herhangi bir alandaki herhangi bir konumu mantıksal olarak çağrıştıran ve savunucularının gözünde bile, siyasi içeriği (kriz dönemleri dışında) görünmez kılmak için yapılan bir tiyatro veya felsefe biçimine duyulan "ilgi" gibi, son derece yüceltilmiş ve güzelleştirilmiş birtakım özgül çıkarlara hizmet ettikleri için nesnel olarak hizmet etmiş olurlar. Salt çıkar gütmeme ile kinik kulluk arasında, bir üretici ile hitap ettiği kitle arasında, her türden bilinçli niyetin dışında, nesnel olarak kurulan ve hem uzmanlaşmış hem de görece özerk bir üretim alanı içinde üretilen yapıt ve pratiklerin zoraki *üst belirlenmiş* olmasına yol açan ilişkiler yer alır; bunların iç mücadelelerde yerine getirdiği işlevler kaçınılmaz olarak, egemen sınıf fraksiyonları arasındaki ve eninde sonunda sınıflar arasındaki sembolik mücadelelerde edindikleri dış işlevlerle ikiye katlanır. "İçtenlik" (sembolik etkinliğin ko-

şullarından biri olan) ancak işgal edilen konumda kayıtlı olan (daha az kutsanmış bir evren söz konusu olsaydı "mevkinin tanımı" ifadesi kullanılırdı) beklentilerle işgal edenin yatkınlıkları arasındaki mükemmel ve doğrudan bir uzlaşma hâlinde mümkün -ve gerçek- olur. İçtenlik, *doğal yerini* toplumsal duyularının (İngilizce söylendiği gibi *sense of one's place*) rehberliğinde, üretim alanında bulmuş olanların ayrıcalığıdır. Yalnızca ihtida edenlere vaaz verilebileceğini buyuran yasaya göre, bir eleştirmenin okurlar üzerinde, ancak onların toplumsal dünya görüşlerinde, beğenilerinde ve habituslarında yapısal olarak onunla uzlaştıkları için, eleştirmene, bu gücü atfettikleri ölçüde "etki"li olabilir. Uzun süre *Figaro*'nun edebiyat eleştirmenliğini yapmış olan Jean-Jacques Gautier, gazeteciyi gazetesine, gazete aracılığıyla da okuyucu kitlesine bağlayan bu "seçime bağlı ilgililiği" iyi betimliyor: Aynı mekanizmalar doğrultusunda hem kendi kendisini seçmiş, hem de seçilmiş iyi bir *Figaro* yöneticisi, bir *Figaro* edebiyat eleştirmenini, "gazetenin okurlarına hitap etmek için kullandığı uygun tona sahip oluşundan", *kasten yapmasa da*, "doğal olarak *Figaro*'nun dilini konuşmasından" ve bu gazetenin "standart okuru" olabilecek olmasından yola çıkarak saptamayı bilir. "Eğer ben yarın *Figaro*'da, örneğin *Les Temps Modernes* dergisinin veya *Siantes Chapelles des Lettres*'in dilini konuşmaya başlasam, ne okunur ne de anlaşılırım, yani sesimi duyuramam; çünkü okuyucunun hiç ama hiç umursamadığı birtakım nosyon ve gerekçeleri dayanak almışımdır."[18] Her konuma birtakım ön kabuller, yani bir *doxa* tekabül eder; dolayısıyla üreticiler ve onların müşterileri tarafından işgal edilen konumların eşmantığı, tıpkı tiyatroda olduğu gibi gerekliliği, girişilen işin vazgeçilmezliği, yani nihai yatırımlara olan yakınlığı ölçüsünde artan bu iş birliğinin şartıdır.

18 J.J. Gautier, *Théatre d'aujourd'hui*, Paris, Julliard, 1972, s.25-26. Gautier, eleştirilerinin etkinlik ilkesinin okuyucu kitlesinin beklentilerine göre hesaplanmış bir uyumlulaştırmadan değil de, eleştirmenle okuyucu kitlesi arasında, inanılır olmak için vazgeçilmez olan mükemmel bir samimiyet ilişkisi kurulmasını sağlayan, dolayısıyla, etkin olan nesnel bir uzlaşmadan kaynaklandığını söylediğinde oldukça inanılır bir şey söyler.

Seçime Bağlı İlgililik

Bu uç örnek, talebin arz üzerinde ya da arzın talep üzerindeki doğrudan hareketinin sorgulanmasını zorunlu kılmanın yanı sıra malların üretim mantığı ile beğenilerin üretim mantığı arasında var olan ve temellük edilen şeyler -nesneler, kişiler, bilgiler, hatıralar, vb.- evreninin kendileri aracılığıyla oluştuğu bütün karşılaşma türlerini başka bir gözle değerlendirmeye davet eder. Toplumsal olarak sınıflanan bir kişi ile yine toplumsal olarak sınıflanan -ve ona uygun düşen- şeyler ve kişiler arasındaki uyuşmanın içinde gerçekleştiği birbirine denk bütün bu yapı ve sekansların rastlaşmasının sınırı, sempati duyma, arkadaşlık veya aşk söz konusu olduğunda, uzun süren ve toplumsal olarak onanan ya da onanmayan ilişkilere yol açan muhatabını kendi kendine belirlemeye dayanan edimler aracılığıyla temsil edilir. Toplumsal anlama yetisinin nirengi noktaları, her bir bedenin taşıyıcısı olduğu -giysi, telaffuz, duruş, yürüyüş, üslup gibi- ve bilinçsizce kaydedildiği için "sempati" ve "antipatilerin" temelinde yer alan, biri diğerinin belli belirsiz bir tekrarı olan işaretler sistemi içinde bulunur; en dolayımsız görünen "seçime bağlı ilgiler" daima bir kısmıyla, anlamı ve değeri her bir kimse tarafından sınıflara göre değişen çeşitlenme sistemleri dışında anlaşılmayan ifade edici niteliklerin şifresinin bilinçsiz bir şekilde çözülmesine dayanır (bunu örneklendirmek için gündelik dilin tespit ettiği gülme ve gülümseme biçimleri üzerine düşünmek yeterlidir). Beğeni birbirine yakışan ve karşılıklı olarak birbirine uygun olan eşya ve kişileri eşleştiren ve yakınlaştıran şeydir.

Toplumsal olarak uyuşma ve uyuşmazlıklara ilişkin bu dolayımsız anlama yetisinin, kuşkusuz sınıf, hatta sınıf fraksiyonu endogamisinden daha tartışılmaz bir kanıtı yoktur; aşka dair seçim yapma özgürlüğü sınıf endogamisini neredeyse ailelerin mutlak müdahaleleri kadar sıkı bir şekilde güvence altına alır. Evliliğe ilişkin değiş tokuş devrelerinin yapısı toplumsal uzamın yapısını, burada betimlendiği gibi yeniden üretme eğilimindedir (Bkz. A. Desrosieres, "Marche matrimonial et structure des classes sociales", *Actes de la recherche en sciences sociales,* 20/21, 1978, s.97-107). Karı kocanın türdeşliği önemsenmiyor, hatta

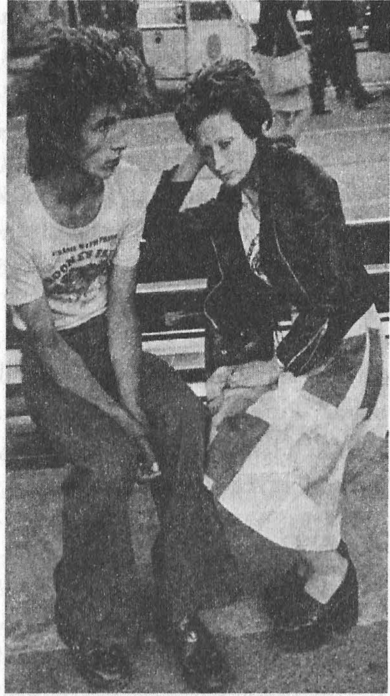
eşlerin ve ailelerinin "ikincil" iyeliklerinin bilgisinin daha iyi bir biçimde ortaya konması talihin görünüşteki payını kuşkusuz azaltacaktır. Böylece, örneğin 1964'te ENS Edebiyat Bölümünün altı farklı devresinden çıkan mezunlarının (erkek) evlilik stratejileri üzerine yürütülen araştırma, bu tarihte evli olanların (toplam kişi sayısının %85'i) içinden %59'u bir eğitmenle evlenmiş, bir eğitmenle evlenmiş olanların %58'i ise agregasyon sınavını geçmiş olanlarla evlenmiştir (Bkz. P. Bourdieu ve M. de Saint Martin, "Les categories de l'entendement professoral",*Actes de la recherche en sciences sociales,* 3, 1975, s.87 ve 90). Aynı şekilde, kamu göreviyle iş dünyası arasında ara bir konuma sahip olan ve %22,6'si kamu görevinde, %22'si iş dünyasında çalışmış babaların çocuğu olan merkezî idare müdürleri arasından evli olanlarının %16,6'sının kayınpederi memur, %25,2'sinin kayınpederi ise iş adamıdır (Bkz. Ezra N. Suleiman, *Politics, Power and Bureaucracy in France. The Administrative Elite* Princeton, Princeton Univerity Press, 1974, s. 69). Son olarak da, geleceğin özel sektör yöneticilerini yetiştiren INSEAD'ın %28'i sanayi veya ticaret patronu çocuğu ve %19,5'i üst düzey yönetici veya mühendis çocuğu olan eski öğrencileri arasında evli olanların 23,5'inin kayınpederi patron, %21'nin kayınpederi ise yönetici veya mühendis, bununla birlikte, söz konusu mezunlar arasında babası (%2) veya kayın pederi (%5) eğitmen olanların oranı çok azdır (Bkz. J. Marceau, *The Social Origins, Educational Experience and Career Paths of a Young Business Elite,* Final Report for SSRC Grant of 1973-1975, Paris, 1975). Evliliğe ilişkin değiş tokuşların mantığının büyük burjuvazinin yeniden üretimine getirdiği belirleyici katkı hepimizin malumudur (Bkz. P. Bourdieu et M. de Saint-Martin, "Le patronat", *a.g.e.*).

Beğeni; birbirine uydurur, renkleri ve insanları eşleştirir, her şeyden önce beğeniler bakımından "birbiriyle uyumlu çiftler" oluşturur. "Birincil grupların" dayandığı, kendi üyesini kendi kendine belirlemeye dair bütün edimler, birer tanıma edimi öznesi olarak başkalarını tanıma edimleri veya daha az sofistike bir ifadeyle, bir habitusun diğer habituslarla ilgililiğinden güvence altına aldığı saptama işlemleridir (bilhassa ilk karşılaşmalarda görünür olan). Çoğu zaman, en başından beri birbiriyle uyuşan

ve bir tür karşılıklı kültürel uyuşmayla gitgide birbirine uyumlu hâle gelen sıradan çiftlerin şaşırtıcı ahengi böylece anlaşılabilir.[19] Habitusun, habitus tarafından bu şekilde saptanması, toplumsal buluşmaları, toplumsal anlamda uyuşmayan ilişkileri teşvik etmeyerek yıldırmakla ve uyumlu bir eşleşmenin sonucu olan ilişkileri cesaretlendirerek -ve bu işlemlerin, asla sempati ya da antipatinin toplumsal anlamda masum olan anlatımı dışında dile getirilmesi gerekmeksizin- yönlendiren ani ve dolayımsız ilgililiklerinin temelinde yatar.[20] İkame edilebilir rastlantılar olasılığını gizleyen tekil kişiler arasındaki tekil karşılaşmanın en uç düzeyde olasılık dışılığı, karşılıklı seçimi, mutlu bir rastlantı olarak, sonuca yönelik olmayı yansıtan bir rastlaşma olarak ("o, o olduğu için; ben, ben olduğum için"), ve böylece mucize duygusunu ikiye katlayarak yaşamaya iter.

19 Uyuşmazlık ve boşanma durumlarını karşıt olarak ileri sürmeden önce, habitusların, evliliğe değin girişimin ahengi tarafından -örf ve toplumsal yasanın tanımladığı gibi- özündeki çelişkileri dengelemek için oluşturulmuş iç uyum güçlerinin ne olması gerektiğinin düşünülmesi gerekir.

20 Habitus sezgisi (ancak uzun bir serimleme çalışmasının temellendirebileceği) dolayımsız bir anlama sağlar: Öyle ki, bir ünlü şahsiyetler listesi içinden evlerinde ağırlamak isteyecekleri kişileri seçmeleri istenen üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri seçimlerini diğer sınıflara oranla daha çok Simone Veil, Giscard d'Estaing, Barre, Françoise Giroud, Chirac'tan ama aynı zamanda Coluche, Paulidor, Thévenet ve Marchais'den de yana kullanırken, orta sınıflar ise Le Luron, Mitterand, Monaco Prensesi Carolin'e birinci sırada yer verirler (T.K., XLIII). .

Beğenimize uygun bulduğumuz kişiler, pratiklerine, bizim onların pratiklerini algılarken seferber ettiğimizden farklı olmayan bir beğeni katarlar. İki kişi birbirine, beğenilerinin ilgililiğine dair, her biri diğerine duyduğu beğeniden daha iyi bir kanıt gösteremez. Tıpkı sanatseverin, kendi kendisini, ezelden beri "kâşifini" bekleyerek var olmuş gibi görünen keşfinin varlık nedeniyle meydana gelmiş hissetmesi gibi, birbirini sevenler de, Sartre'ın ifadesiyle "varoluşları haklı kılınmış", yani "birbiri *için* yaratılmış", kendi varoluşlarına tümüyle bağlı bambaşka bir varoluşun varlığının ereğinde ve o varlık nedeniyle meydana gelmiş, yani kendilerine düşenler çerçevesinde kabul edilmiş, üstlenilmiş -örneğin gülme veya konuşma şekli-, kısacası bir var olma ve yapma şeklinin, biyolojik ve toplumsal bir yazgının keyfiyeti içinde meşrulaşmış hissederler. Aşk, aynı zamanda insanın bir başkasında kendi yazgısını sevmesinin, kendi öz yazgısı içinde sevildiğini hissetmesinin bir şeklidir. Kuşkusuz aşk, lüks mallara ve sanat yapıtlarına (sahibi *için* yaratılmış) sahip olmanın yaklaşık bir biçimi olan ve algılayan, adlandıran özneyi (aşk ilişkilerinde ad takınanın oynadığı rol herkesin malumudur), algılanan varlığın nedeni ve ereği, yani varlık nedeni kılan bir çeşit *intuitus originarius* deneyimi için eşi bulunmaz bir fırsattır.

Derin bakışıyla, adım adım Usta,
Cennetin harika ürpertisini yatıştırır;
Ama sadece sesiyle, titreyerek sonunda
Gül'de ve Zambak'ta bir adın gizemini
uyandırır.[21]

Beğeni ise *amor fatinin* (yazgı aşkı) en mükemmel biçimidir. Habitus, ürünü olduğu nesnel koşullara daima göründüğünden daha çok uygunlaştırılmış temsillere ve pratiklere yol açar. Marx'ın söylediği gibi "küçük burjuva, beyninin sınırları öte-

21 Ç.N.: Théophile Gautier'nin ölümünün ardından hazırlanan "Tombeau de Théophile Gautier" isimli kolektif eserde yayımlanmak üzere, şairin hatırasına Mallarmé tarafından kaleme alınmış bu dizeler, Nami Başer'in yaptığı sözlü çeviriyle, 15.06.2010 tarihinde Türkçeleştirilmiştir.

sine geçemez" ifadesini (başkaları buna anlama yetisinin sınırları diyecektir) kullanmak, küçük burjuvanın düşüncesinin kendi koşuluyla (sınıf) aynı sınırlara sahip olduğunu, yani koşulunun onu, hem pratiğine dayattığı maddi sınırlarla hem de düşüncesine -dolayısıyla yine pratiğine- dayattığı ve ona bu sınırları kabul ettiren, hatta sevdiren sınırlarla bir bakıma iki kere sınırlandığını söylemek demektir.[22] Bundan böyle, *biçimlenmenin* kendine has etkisini anlamak için gerekli araçlara sahibiz: Verinin açık hâle getirilmesi, bu verinin doğrudan benimsenmesinin şüphe duyulur olması hâlini önceden varsayar ve üretir; şu hâlde *amor fati* (yazgı aşkı) *odium fati*ye (yazgı kini) dönüşeceğinden, olası ilişkilerin *bilgisi* ile bu ilişkilerin *kabul görmesinin* birbirinden ayrılmasını beraberinde getirir.

4.2. Sembolik Mücadeleler

Toplumsal uzamı, karşılıklı etkileşimlerin konjonktürel uzamına, yani soyut *durumların*[23] süreksiz bir ardışırnına indirgeyen öznelci yanılsamadan kaçınmak için, her ne kadar burada yapıldığı gibi, toplumsal uzamı *nesnel uzam* olarak, yani karşılıklı *etkileşimlerin alabileceği biçimi ve bu etkileşimler içinde angaje olmuşların sahip olabilecekleri temsili belirleyen* nesnel ilişkiler yapısı olarak kurmak gerekse de, toplumsal olguları şeyler olarak ele alarak, betimlediğini şeyleştiren bu *eğreti* nesneciliğin ötesine geçmek gerektiği unutulmamalıdır. Gözlemciye, yan yana kon-

22 Bununla ilgili olarak, elde olanla yetinmeyi bir hedef olarak ortaya koyan hınç söyleminin derlenmesi gerekir. (Tıpkı, rahatlıkla duyulabilecek şu cümlenin aktardığı gibi: "Ne diyorsun! Sırf deniz kıyısında diye o villa onlara kim bilir kaça mal olmuştur?")

23 Karşılıklı etkileşimci hatanın merkezindeki durum nosyonu, resmî olarak oluşturulmuş ve güvence altına alınmış konumlar arasındaki, her türlü gerçek etkileşimi düzenleyen nesnel ve kalıcı yapıyı, etkileşimlerde gerçekleşen noktasal, yerel (lokal), değişken (tıpkı birbirini tanımayan kişilerin rastlantısal karşılaşmasındaki gibi) ve çoğunlukla da yapay (tıpkı toplumsal psikoloji deneylerindeki gibi) düzene indirgemeye müsaittir: Etkileşimdeki bireyler bütün iyeliklerini en durumsal etkileşimlere taşırken, toplumsal yapı (veya uzmanlaşmış bir alan) içindeki göreceli durum, etkileşimin içinde konumu yönetir ("durum" ile alan veya pazar arasındaki karşıtlık üzerine bkz. P. Bourdieu, "L'économie des échanges linguistiques", *Langue française,* 34, Mayıs, s.17-34).

muş yerler, yani *statik* bir *düzen* içindeki *partes extra partes*[24] olarak görünen ve o konumları işgal eden gruplar arasındaki sınırlara ilişkin salt kuramsal soruyu sorduran toplumsal konumlar, ister istemez stratejik birer mevki, yani savunulacak ve mücadele alanında fethedilecek birer mevzidir.

Her zaman için geçerli olacak biçimde sadece bir açıdan son olarak belirlenmiş ve açıkça çizilmiş *sınırlara* çevrilmiş bu bölgeler uzamında parçalara ayırmaya dair nesnelci eğilime (uzamsal şema içinde gerçekleşen ve pekişen) karşı temkinli olmak gerekir: Daha evvel, örneğin sanayi patronlarıyla ilgili olarak gösterdiğimiz ve ileride örnek durum teşkil eden orta sınıfların yeni fraksiyonlarıyla (küçük burjuvazinin temsil ettiği bu görece belirsizlik mahalinin özellikle belirsiz olan bölümü) ilgili olarak göreceğimiz gibi, istatistiğin sıradan sınıflamalarının kurmaya mecbur ettiği konum sınıflarının her biri kendi başına görece özerk bir alan gibi işleyebilir; dolayısıyla, örneğin yetki çatışmalarının içinde kök saldığı rekabet ilişkileri şebekesinin tüm hatlarıyla ortaya çıkması için, istatistiki veri birikimi zorunluluğunun dayattığı görece soyut kategorilerin yerine daha kesin olarak tanımlanmış mevkileri koymak yeterlidir. Söz konusu yetki çatışmaları -yani mesleğin meşru yollardan icrasına hak kazandıran vasıflar ve işin icrasının meşru etki alanına dair çatışmalar- doktorlar, anestezi uzmanları, hemşireler, fizyoterapistler ve alternatif tıp uzmanları gibi (bu evrenlerin her biri bir mücadele alanı gibi işlediğinden) farklı meşruiyet vasıflarıyla donanmış eyleyicileri, hatta "sosyal" destek (sosyal yardım görevlisi, toplum ve aile ekonomisi danışmanı, vasilik, ev hizmetlisi vb.) veya eğitsel (uzman eğitici, gözetimli eğitim eğiticisi vb.), kültürel (animatör, yetişkin eğiticisi vb.), tıbbi ve psikolojik (evlilik danışmanı, çocuk bakım uzmanı, fizyoterapist vb.) hizmetler sunmakla birlikte yeni icat edilmiş olan ve ortak noktaları, kendilerini karşı karşıya getiren rekabet içinde ve tarafından, içinde bulundukları yerleşik düzeni değiştirmeleri ve kendilerine değişen düzen içinde *kabul gören* bir yer edinmelerini sağlamak ve birbiriyle çatışan stratejilerle tanımlanmak olan mesleklerin önemli bir kısmını karşı karşıya getirir

24 Ç.N.: "Partes extra partes", Türkçe'de "parça dışında parça" veya "birbirine dışsal ama bitişik parçalar" olarak karşılanmıştır.

Burada sunulduğu şekliyle, uzamın modeli sınırlılığını, yalnızca kullanılan (ve kullanılabilir) verilerin doğasına veya özellikle, bazı birey ya da grupların ekonomi üzerinde sahip oldukları iktidar veya bununla bağıntılı olan sayısız dolaylı ve gizli fayda gibi yapıya dair olguları analize dâhil edebilmenin pratik imkânsızlığından kaynaklanmaz. Deneye dayalı araştırmaları sürdürenlerin çoğunun, sınıfları hiyerarşilenmiş ama birbiriyle çatışmayan basit birer katmana indirgeyen bir kuramı, örtük ya da açık bir şekilde kabul etmeye sık sık yöneliyor olması, bilhassa pratiklerinin mantığının onları her tür dağılımda nesnel olarak kaydedilmiş olan şeyleri görmezden gelmeye sevk etmesinden kaynaklanır: Daha evvelki mücadelelerde edinilmiş ve daha sonraki mücadelelerde yatırım olarak kullanılabilecek olanın zamanın belli bir anındaki bilançosu, yani istatistiki anlamda olduğu kadar ekonomi politik anlamında da *dağılım,* sınıflar arası güç ilişkisini *belli bir durumu,* daha doğrusu nadir malların temellükü ve kârların *dağılımı veya tekrar dağılımı üzerinde kurulan ve tam anlamıyla siyasi olan iktidar* için verilen mücadelenin *belli bir durumunu* ifade eder. Demek oluyor ki, toplumsal dünyayı tabakalaşma terimleriyle betimleyen kuramlar ile sınıf mücadelesinin dilini konuşan kuramlar arasındaki karşıtlık, toplumsal dünyayı sezmenin, *pratikte* uzlaşması zor olsa da ilkeler bakımından hiç de birbirini dışlamayan iki ayrı biçimine karşılık gelir: "Ampiristler" ilk yola baş koymuş görünüyorken, ikincisinin daha çok "teorisyenlerin" işi olarak görülmesinin nedeni, sınıfları ve sınıf fraksiyonlarını, sadece bireyler arasındaki iyeliklerin bir *noktasal* dağılım kümesi olarak ortaya koyabilen betimleyici ve açıklayıcı anketin daima, bir anlamda *kavgadan sonra (ya da önce)* yer alması ve ister istemez bu dağılımın ürünü olduğu mücadeleyi parantez içine almasıdır. İstatistikçi, ele aldığı *bütün* iyeliklerin, sadece sınıfladıklarının ve ölçtüklerinin değil, sınıflamak ve ölçüm yapmak için kullandıklarının da, sınıflar arası

mücadelenin silahları olduğunu unuttuğu zaman, sınıfı diğer sınıflarla olan ilişkisinden soyutlama eğiliminde olur; bunlar sadece, iyeliklere ayırt edici değerlerini veren karşıtlık ilişkileri değil, aynı zamanda dağılımların aslında temel ilkesi olan iktidar ve iktidar için mücadele ilişkileridir. Aynen bir bilye veya poker oyununun oynandığı anın *aktif bilançosunu* -belli bir anda oyunda olan bilye veya markaları- sabitleyen fotoğraf gibi, anket de, eyleyicilerin, mücadelenin önceki bir evresinde edinmiş oldukları ve mücadele üzerinde, dolayısıyla başkalarının elinde bulundurduğu sermaye üzerinde bir iktidar kurmayı gerektiren sermayeyi, silah veya yatırım olarak oyunda her an bahse koydukları, bir mücadele anını sabitler. Sınıf ilişkileri yapısı, sınıflar arası mücadeleler alanının az ya da çok sabit bir durumunun eşsüremli bir kesitle sabitlenmesi yoluyla elde edilir: Bireylerin bu mücadelede seferber edebildikleri nispi güç veya başka bir ifadeyle, farklı sermaye türlerinin söz konusu andaki dağılımı, bu alanın yapısını belirler; buna karşılık, bireylerin sahip olduğu güç, mücadelenin bahis konusunu belirlemek için verilen mücadelenin durumuna bağlıdır. Gerçi, mücadelenin meşru araçlarının ve meşru bahis konularının tanımı aslında mücadelede bahse konan şeyin bir parçasıdır ve oyuna egemen olmayı sağlayan araçların (farklı türlerde sermayenin) nispi etkinliği de bizatihi oyun içinde ortaya sürülen bir bahistir; dolayısıyla oyun akışına bağlı değişimlere tabidir. İşte bu nedenle, hiç durmadan hatırlattığımız gibi (tırnak içine almak suretiyle bile olsa), pratiklerin bazı yönlerine açıklık kazandırmak için inşa etmek zorunda kaldığımız "global sermaye hacmi" nosyonu *kuramsal* bir *yapay olgu* [*artefact*] olmakla kalmaz eğer bu nosyonu inşa etmek için soyutlamaya tabi tuttuklarımızın tamamı unutulacak olursa tam anlamıyla tehlikeli etkiler üretecektir; örneğin bir sermaye türünün bir diğerine tahvil oranının her an bir mücadelenin bahis konusu olması, yani ardı arkası kesilmeyen değişimlere açık olması gibi.

Bir sınıf koşuluna göre, imkân ve imkânsızlıklar kümesi oluşturacak şekilde ayarlanmış olan yatkınlıklar, aynı zamanda ilişkisel olarak tanımlanmış bir konuma, sınıfların yapısı içindeki bir *sıraya* göre ayarlanmış, yani daima, en azından nesnel olarak başka konumlarla bağlantılı yatkınlıklara gönderme yapmış olurlar. Demek oluyor ki bu, zorunluluğa olan belirli bir mesafe derecesiyle tanımlanan varoluş koşullarının özel sınıfına "uyarlanmış" olduğundan, sınıf "ahlakları" ve "estetikleri", bayağılık veya ayrıcalık derecesi kıstasına göre birbirlerinden ayrılmaksızın biri diğerine göre konumlanır ve ürettikleri bütün "seçimler", böylece *otomatik olarak* ayrı bir konuma bağlı, yani ayırt edici bir değerden etkilenmiş demektir. *Bu durum, her türlü ayrışma maksadından bağımsız* ve her tür belirgin farklılık arayışından bağımsız olarak böyledir; hatta kendini hemen bir altında olan -ya da öyle olduğu varsayılan- ve mihenk taşı olarak nitelendirilen gruptan ayırmaya ve bir üstünde olan -ya da öyle varsayılan- ve böylece meşru yaşam stilini elinde bulundurması meşru görülen grupla özdeşleştirmeye yönelten tam anlamıyla maksatlı stratejiler, nadir ile alışılagelmişin, yeni ile geçerliliği kalmamışın, koşul ve yatkınlıkların farklılaşmasında kayıtlı olan diyalektiğinin otomatik ve bilinç dışı etkilerine, maksatlı tekrarlar yoluyla, tam bir etkinlik sağlamaktan başka bir işe yaramıyor olsa bile. Gerçekten de, temizlik, halka özgü gevşeklik karşısında mesafeli olmaya dair bilinçli bir kaygıdan hiçbir suretle esinlenmediği zamanlarda bile, küçük burjuvaya özgü olan bağnazlığı iş edinme, kanaatkârlık, özenlilik övgüsü pisliğe, ölçüsüzlüğe veya öngörüsüzlüğe yapılmış zımni bir göndermeyi barındırır. Burjuvanın refah veya ağırbaşlılık, ilgisizlik ve çıkar gütmeme iddiasının, küçük burjuvazinin daima aşırılık ya da yetersizlik damgası taşıyan -"sınırlı" ya da "yaygaracı", "küstah" ya da "aşağılık", "yontulmamış" ya da "mektepli"- "iddialarının" örtük bir ifşasını içermek için, maksatlı bir ayrışma arayışına itaat etmeye ihtiyacı yoktur: Her grubun, kendi değerlerini, daha doğrusu Saussure'ün bu kavrama yüklediği anlamda değerini veren şeyde, yani, çoğu zaman, bunu tam olarak tanımlayan yapısal ve kalıtımsal fark aralığındaki son kazanım anlamına da gelen *son*

farkta bulması ve tanıması tesadüfi değildir. "Birinci dereceden zorunluluk" malları ve erdemlerine indirgenmiş halk sınıflarının, temizliği ve elverişliliği talep ettiği yerde, aciliyetlerden henüz azat olmuş orta sınıflar sıcak, samimi, konforlu veya özenli bir konut veya moda olan ve orijinal bir giysi isteyebilirler.[25] İmtiyazlı sınıfların, çoktan beri edinmiş oldukları ve bu nedenle onlara çok doğalmış gibi geldiği için ikinci plana attıkları değerlere gelince, onlar tıpkı ahenk ve kompozisyon arayışında olduğu gibi, toplumda estetik olarak kabul görmüş maksatlara bir kez erişmiş olduklarından, kendi ayrım ve ayrıcalıklarını iddia ve talep gerektirmeyen ve sıradanlaşmış ve ayırıcı değerlerini kaybettikleri için artık iddia ve talep edilmesi söz konusu olmayacak iyeliklerle, pratiklerle veya "erdemlerle" özdeşleştiremezler.

İdeal konuta atfedilen sıfatların (klasik, derli toplu ve sade olmak üzere birkaç anlama çekilebilecek üç sıfat hariç) sınıf fraksiyonuna göre gösterdiği çeşitliliği temsil eden histogramlar dizisinin gösterdiği gibi, tam anlamıyla estetik iyeliklere vurgu yapan (dayalı döşeli, fantezi dolu, uyumlu) tercihlerin oranı toplumsal hiyerarşide yükselindiği ölçüde artarken, "işlevselci" olarak niteleyebileceğimiz tercihlerin (duru ve temiz, pratik ve kolay temizlenir) payı azalır. Histogramda gözlemlediğimiz devamlı sapmanın yönü, -küçük esnaftan sanayiciye veya büyük tüccara, ilkokul öğretmeninden lise, ortaokul öğretmenine, kültür aracısından ise kültür üreticisine biçiminde çizilen- aslında nispeten ölçülemez olan üç doğrultudadır.[26]

25 Yeni küçük burjuvazi, örneğin konut söz konusuysa "dayalı döşeli", giysi söz konusuysa da "şık ve tarz" gibi ayrışma maksadını en açık biçimde ilan eden sıfatları bilhassa sık tercih etmeleriyle burada da bir kez daha diğerlerinden ayrılır. Aynı şekilde yarı-lüks ürün mağazaları (Faubourg Saint-Antoine) reklamlarında, lüks ürün mağazalarının (Faubourg Saint-Honoré) telkin ettiği "değerleri" (örneğin sanata gönderme yapma yoluyla), "etki" arayışı mahiyetinde böylece "avamlık" suçlamasına yer verecek şekilde açık açık ilan eder: "Claude Deco'nun (Faubourg Saint-Antoine'daki bir mağaza) mobilyalarında zarafet ve ayrıcalığın ruhu var, âdeta "şeytan tüyü" var.

26 Reddedilen sıfatlardan yana mantık aynıdır; halk sınıfları hiçbir zaman duru ve temiz, kolay temizlenir veya pratik olanı geri çevirmezler. Orta sınıflar düzeyindeyse, yerleşik fraksiyonlar (büro çalışanları, orta dereceli idari yöneticiler, zanaatkârlar ve küçük esnaf) açık bir şekilde, sıfat olarak

Beğeniler böylece, bir tür genelleştirilmiş Engel yasasına itaat ederler: Dağılımın her seviyesinde, nadir olmanın yanı sıra ulaşılmaz bir lüks olan veya bir evvelki ya da bir alttaki seviyenin sakinleri için saçma bir fantezi oluşturan şey, yeni, daha nadir ve daha ayırt edici tüketimlerin ortaya çıkmasıyla bayağı ve sıradan olana dönüşür; dolayısıyla birdenbire doğal olanlar sınıfına havale edilmiş olur; bu durum, ayırt edici ve seçkin nadirliğe ilişkin bir maksatlı arayış dışındaki hâllerde bile değişmez.[27] Demode olmuş veya kısaca değer kaybetmiş nesneleri, yerleri ve pratikleri, daima yeni nesnelere doğru - snobluğu [ukalalığı] tanımlayan ve her sahada (spordan mutfağa, tatil yerlerinden lokantalara) uygulanabilirliği olan bir tür öne doğru, önceden, öncü (avangart) bir nevi sızıntı şeklinde- yönelmek için terk etmeye sürükleyen yatırım bilinci, tartışmasız uzak durulması gerekenlerden ("Saint-Thropez -veya Lyon Garı'nın büfesi ya da başka herhangi bir yer- artık çekilmez oldu" ifadesindeki gibi), yaygınlaşma veya ayağa düşme deneyimindeki gibi sıradanlaşmış nesne ve pratiklerle ilgili olarak duyulan dehşet ve tiksintiye inceden inceye boyun eğen yarı bilinçli hatırlatmalara varıncaya kadar binlerce farklı gösterge ve belirti doğrultusunda yönünü saptar (örneğin resim veya müzik beğenilerinin, geri dönüşler ve iade-i itibarlar dışında, biyografi içinde tarihi yeniden üreten parkurları bu denli sıklıkla takip etmesi tesadüf sonucu değildir). Ayrışma arayışının böyle görünmeye ve bu şekilde doğrulanmaya ihtiyacı yoktur; bununla birlikte, burjuva eğitiminin aşıladığı -gürültüye, temasa vb. karşı- tüm hoşgörüsüzlükler, işte

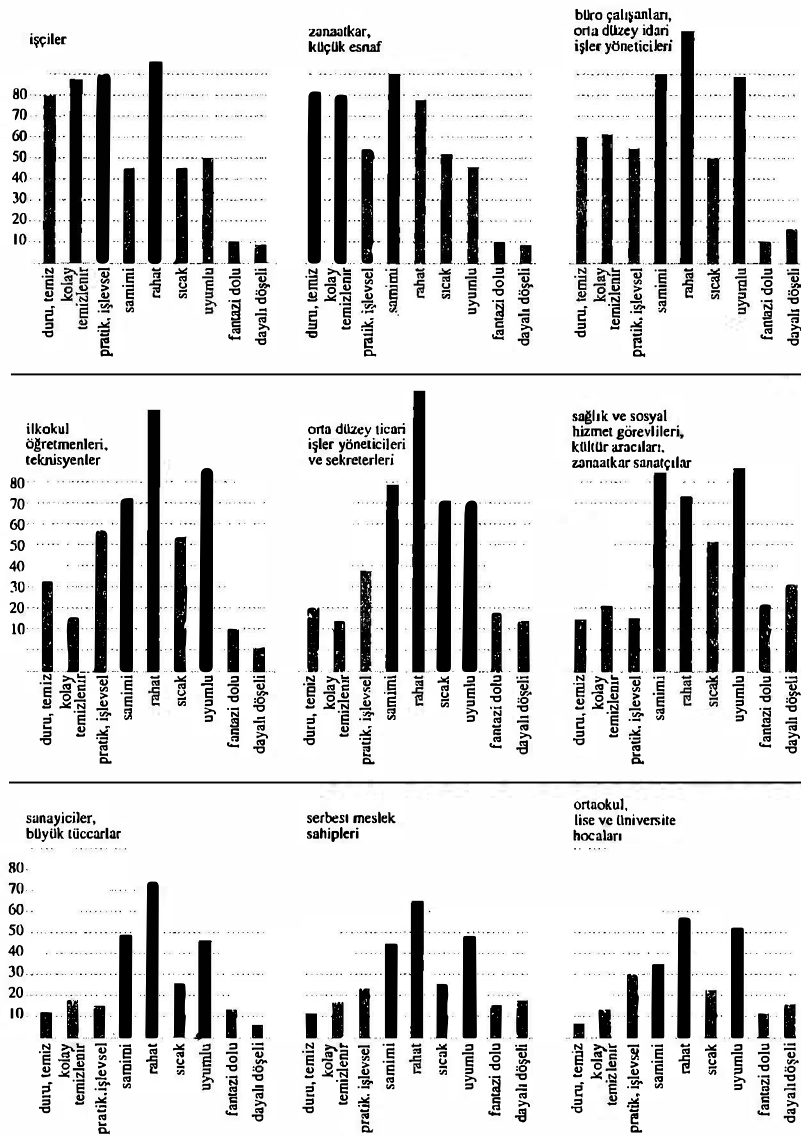
klasiği değil de fanteziyi geri çeviriyorlar. Onların tam aksine, yeni küçük burjuvazi (sanat zanaatkârları hariç), tıpkı egemen sınıfın fraksiyonlarının çoğu gibi (bilhassa öğretmenler ve serbest meslek sahipleri gibi), çoğunlukla fanteziyi değil de klasiği reddediyorlar.

27 "Trickle-down effect" modelinin özünde var olan, hata aslında tüketicilerin koşulları ve yatkınlıklarıyla birlikte üretim alanının da farklılaşmasının nesnel ve otomatik bir sonucu olan şeyi, maksatlı olarak iki katına çıkarılabilsin ya da çıkarılamasın, maksatlı bir arayışa indirgemesinde yatar (Bkz. B. Barber ve L.S. "Lobel Fashion in Women's Clothes and the American Social System", *Social Forces*, XXXI, 1952, s.124-131; Ll. A. Fallers, A Note on the "Trickle Effect", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 18, 1954, s.314-321).

olduğu gibi eğlencede sırasında da, zamanın belli bir anında en nadir olan nesne, yer ve pratiklere doğru yönelten saha ve nesne değişikliklerini tayin etmeye çoğu zaman yeter. Ayrıcalıklı bulduklarımız, ayrımlarından endişe duymak zorunda olmama ayrıcalığına sahiptirler: Bunun için, kendilerine ayırt edici iyelikler sağlayan nesnel mekanizmalara ve kendilerini "sıradan" olan her şeyden uzaklaştıran "ayrım yetilerine" güvenebilirler. Küçük burjuvaya ya da çiçeği burnunda burjuvaya, güvensizliğini ele verecek şekilde, "yetti artık" dedirten durumlarda, burjuvaya has ayrım, "göze çarpan", "gösteriş delisi" ve "iddialı" olan ve -hani "avamın" tüyleri diken diken eden şey olan- *bizatihi ayrışma maksadı* taşıdığı için değersizleşen her şeyi reddettiği bir çeşit ölçülülük, ağırlık ve *understatement* çalımıyla, doğal olduğu söylenen şıklığın ve seçkinliğin tam tersine şıklık arayışı olmayan bir şıklık, ayrışma maksadı olmayan bir ayrımla kendisini belli eder.[28]

28 "Kocalarının patronunun evine" akşam yemeğine gitmek için nasıl giyinecekleri sorulan orta düzey yönetici veya ticari işletme ve büro çalışanlarının eşlerinin %33'ü (işçi eşlerinin %32'si, çiftçi eşlerininse %29 gibi) "bulabildikleri en iyi elbiseyi" giyeceklerini söylüyor; buna karşılık sanayici veya büyük tüccar veya üst düzey yönetici ve serbest meslek sahibi eşlerinin sadece %19'u "baloya gidermiş gibi giyinmeseler de" belki üstlerini değiştirebileceklerini söylüyor.

Grafik 10 - İç mekânın özellikleri

İktisadi ve kültürel malların temellükü için verilen mücadeleler aynı zamanda ister istemez, sınıflanan ve sınıflayan mal veya pratiklerin ta kendisi olan *ayırt edici işaretlerin* temellükü veya bu ayırt edici iyeliklerin sınıflama ilkelerinin muhafaza ya da altüst edilmesi için verilen sembolik mücadelelerdir. Sonuç olarak, yaşam tarzları uzamı, yani toplumsal uzamda farklı konumları işgal edenleri, maksatları ayrışma olsun ya da olmasın, farklılaştıran iyelikler evreni, hedefi meşru yaşam stilini dayatmak olan -ve lüks malları, meşru kültür malları veya bu malların meşru temellük modları gibi "sınıfın" amblemlerinin tekeli için verilen mücadelelerde örnek bir uygulama sahası bulan- sembolik mücadelelerin belli bir anının bilançosundan başka bir şey değildir. Kültürel malların içinde üretildiği, ürediği ve bir yandan da ayrımdan kâr sağlayarak dolaşıma girdiği alanın dinamiğinin temel ilkesi, kültürel malların nadirliğine ve değerliliklerine olan inancın ilk tohumlarının atıldığı ve bu türden nesnel etkilerin gerçekleşmesine, bunları karşı karşıya getiren rekabet yoluyla katkıda bulunan stratejilerde bulunur: "Ayrım", hatta toplumsal sınıfın, meşru, başka bir ifadeyle yüzü gözü değişmiş ve tanınmaz hâlinin tezahürü olan "klas", yalnızca "doğal ayrımı" meydana getiren ayırt edici işaretlerin tekelci temellükü için verilen mücadelelerle var olabilir.

Kültür, toplumsal olarak bahse konan her şey gibi, hem oyuna dâhil olmayı hem de oyuna gelmeyi varsayan ve dayatan bir bahistir; diğer taraftan, kültüre duyulan ilgi -ki bu ilgi olmaksızın ne yarış, ne yarışma ne de rekabet olur- bizzat kendi ürettiği yarış ve rekabet tarafından üretilir. Fetişlerin en fetişi olan kültür değeri, bizzat oyuna, oyunun, oyunu oyun yapan değerine (bahse konanlar uğruna girişilen rekabetin sürekli yeniden belirlediği) olan kolektif inanışa dâhil olma olgusunun gerektirdiği ilk yatırımda yaşam bulur. "Otantik" ile "taklit", "hakiki" kültür ile "vülgarizasyon" arasındaki bahsin mutlak değerine olan inancın temelini atarak oyunu kuran karşıtlık, *illusio*'nun -kültürel oyun ve bahislerin temel olarak kabul görmesinin- üretimi ve yeniden üretimi için aslında hiç de vazgeçilir olmayan bir *collusio*'yu[29] için-

29 Ç.N.: Üçüncü bir kişinin aleyhine gizli anlaşma, suç ortaklığı. Bourdieu

de gizler: Ayrıcalık ile iddialı olma, yüksek kültür ile ortalama kültür çiftlerinin -diğer taraftan tıpkı, terzilik ile yüksek terzilik [*haute-couture*] kuaförlük ile yüksek kuaförlük [*haute-coiffure*] ve bunun gibi başka örneklerde olduğu gibi öğelerden her biri yalnızca diğeri varolduğu için vardır; kültürün değeri ile onu kendine mal etme gereksinimini üreten, bu iki tarafın üretim aygıtlarının ve bunların her birine ait müşterileri *ilişkisi,* hatta nesnel *iş birliğidir.* Kültürün değeri ya da başka bir şekilde ifade edersek, kültürün değerine inanma, -oynama arzusunun ve beğenisinin doğuştanlığına inandırmak oyunun etkilerinden biri olsa da, pek de kendiliğinden gelişmeyen- *kültüre duyulan ilgi, kültürden sağlanan çıkar* hep bu nesnel iş birliği içindeki rakiplerin arasındaki mücadelelerde yaşam bulur. Barbarlık, kültürün ne işe yaradığını, neye hizmet ettiğini sorgulamaktır; kültürün, kendisine içkin bir çıkardan yoksun olabileceği ve zaten âdeta barbarları Tanrı'nın seçilmiş kullarından ayırmak için eşit olmayan bir biçimde dağıtılmış olan kültüre duyulan ilginin doğadan gelen bir iyelik değil de, basit bir toplumsal yapay olgu [*artefact*] yani *fetişizmin* özel ve özellikle tasdik edilmiş bir biçimi olduğu varsayımını kabul etmektir; aslında barbarlık, özünde hiçbir ilginçlik veya çıkar (örneğin hissedilebilir hiçbir beğeni) arz etmediği için, çıkar gütmez diye adlandırılan hareketlerin, çıkarını sorgulamak ve böylece *çıkar gütmemenin çıkarı* sorusunu davet etmektir.

Şu hâlde, mücadelenin kendisi de, mücadelenin bizzat varoluşunu gizlemeye has etkiler üretir. Hiç aldırış etmeden, farklı toplumsal sınıfların kültürle sürdürdüğü ilişkiyi, Halbwachs'ın çok sevdiği, "kültürel değer odaklarına olan mesafe" açıklamasıyla veya çatışma söylemiyle ifade edebiliyor olmamız, sınıflar arası sembolik mücadelelerin, olmakta olduğu şekliyle ortaya çıkma ve örgütlenme şansının olmamasının yanı sıra bu mücadelelerin, yarışın bizzat temelinde yatan *fark aralıklarının* yeniden üretilmesine katkıda bulunan birer rekabet mücadelesi biçimini almaya daima mahkûm olmasından kaynaklanır. Kü-

burada illusio kavramına gönderme yaparak paylaşılan bir illusio'yu, birden fazla kişinin aynı illusio içinde olmasını kastetmektedir.

çük burjuvazinin sanat hakkında yarattığı çelişik ve *çok anlamlı* temsilin saklı, bilinç dışına itilmiş yüzünü aydınlatma cesaretini, sanatçıların sefih ve hırpani yaşam tarzlarının ona verdiği küçük burjuva dehşetinden ve Marx'ın kendisi için söylediği gibi *"irae hominis probi*den"[30] alan Proudhon haricinde, sanat ve kültüre ilişkin, kültürel oyuna dair sorgulamanın neredeyse yok oluşu -üstelik de tabi sınıflara ve bunların sözcülerine kültüre ilişkin liyakatsizlikleri duygusu bu denli dayatılıyorken - tesadüfi olamaz.[31] Farklı yaşam tarzlarına fizyonomilerini kazandıran ayırt edici iyeliklerin temellükü için verilen mücadelelere ve bilhassa temellük edilmeyi hak eden iyeliklerle mal edilme kiplerinin tanımı için verilen mücadelelere, tabi sınıflar, ancak edilgen bir işaret noktası veya diğerlerine parlaklık kazandırmaktan başka işlevi olmayan bir foya vasfıyla müdahil olabilirler. Kültürün şu hâlde kendisine karşı inşa edildiği doğa aslında "halk", "halka özgü", "avam", "sıradan" olan her şeyden başka bir şey değildir. Nitekim insanların insanlığını tanımlayan her şeye "*sonradan erişmeye*" çalışan, giriş hakkını, hakiki bir doğa değişimi pahasına (burası *metabasis eis allo genos*'tan[32] söz etmenin tam yeridir), ontolojik bir terfi, hatta âdeta bir *uygarlaşma* süreci olarak (Hugo bir yerde "sanatın uygarlaştırıcı kuvvetinden" bahseder) yaşanan "toplumsal terfi"yle, sanki doğadan kültüre, hayvanlıktan insanlığa bir sıçrama yaparak ödemelidir; fakat bu kimse, kültürün bizzat merkezinde yer alan sınıflar arası mücadeleyi kendi içinde taşıdığı için, bundan böyle tüm yasaklardan daha mutlak bir sınırla ayrıldığı, eskiden olduğu insanın, konuştuğu

30 Ç.N.: "Dürüst adamın öfkesi."

31 Bu türden bir nesnelleştirmeye, bazı sanatçıların yapmaya soyunduğu gibi sanatın sanatsal itirazından (Bkz. P. Bourdieu, La production de la croyance, *a.g.e.)* veya karşı-kültür adı altında toplanan gösterilerden daha uzak bir şey yoktur; zira bunlar aslında bir kültürle bir diğerini, kültürel üretim ve yayımının (sözü edilen tabi olan kültürün üretim ve yayımının değil) nispeten özerk alanındaki tabi olan kültürle egemen bir kültürü karşı karşıya getirmekten ve böylece aslında ebediyen öngörülmüş ve bizzat varlığıyla kültürel oyunun işleyişine yardım eden kültür avangardı rolünü oynamaktan başka bir işe yaramazlar.

32 Ç.N.: Bir cinsten başka bir cinse geçiş.

dilin, bedeninin, beğenilerinin ve bunlara eşlik eden her şeyin, *genosunun*, kökeninin, babasının, akranlarının, bazen ana dilinin bile utancını, dehşetini ve hatta nefretini duymaya mahkûmdur.

Toplumsal dünyada, inanç, itibar, itibarsızlık, algı, değerlendirme, bilme ve tanıma -isim, şöhret, saygınlık, şeref, şan, yetke- gibi sembolik iktidarı kabul gören iktidara dönüştürebilen her şeyin bahis konusu olduğu mücadeleler, sadece daima "seçkin" malikler ile "talepkâr" talipleri bağlar. Blöf ve taklidin yanıltıcılığını kullanarak da olsa, bizatihi kendi temellük edilme ve kendisinden yoksun olanlardan kendini ayırma çabasında kendisini doğrulayan ayrışmanın tanınması anlamına gelen talepkârlık, o zamana kadar en ayırt edici olarak kabul edilen iyeliklerin doğası gereği banalleştirici olan edimini doğurur ve böylece, dile düşme ve ayağa düşme tehdidi altındaki ayırt edici iyelik sahiplerini, nadirliklerinin olumlamasını yeni iyeliklerde sürekli aramaya zorlamakla, sembolik mallar piyasasının tansiyonunu devamlı yüksek tutmaya katkıda bulunmuş olur.[33] Bu diyalektik içinde sürekli yaşam bulan talep, onu oluşturan tahakküm altındaki ihtiyaçlar, kendilerine göre daima olumsuzlama yoluyla tanımlanan bir ayrıma (ve ayrıcalığa) göre durmadan yeniden tanımlanmak zorunda olduğu için, tanımı gereği tükenmezdir.

Âdeta eskinin [*sumptuariae leges*][34] kadar sıkı uygulanan mü-

33 Nietzsche'nin çok iyi anlaşılan elitizmi, kültürün değerine olan inancın üretim mekanizmalarının bilimsel hakikatinden çok da uzak değildir. "Her zaman, hakikaten kültürlü olan insan sayısının sonuç olarak, inanılmayacak kadar az olduğu bilinseydi, kişinin kültüre olan hevesinin kırılacağını ama yine de hakikaten kültür sahibi olan insan sayısının bu denli az olabilmesinin ancak kendi doğasına rağmen, temelde sadece baştan çıkaran yanılsamalar sonucu belirlenen bir kitlenin kendini kültüre vermesiyle mümkün olacağını, dolayısıyla hakikaten kültürlü olanlar ile devasa kültür aygıtı arasındaki bu gülünç orantısızlığı ulu orta açıklamanın gereği olmadığını, kültürün hakiki gizinin ise burada saklı olduğunu söylerdiniz: Pek çok insan, kültür sahibi olma yolunda mücadele veriyor ama aslında yalnızca kültürlü insan sayısının artmaması için çalışıyor, yani görünüşe bakılırsa aslında kendi çıkarı için uğraşıyor." Bkz. (F. Nietzsche, *Sur l'avenir de nos établissements d'enseignement*, Paris, 1973, s. 41-42).

34 *Sumptuariae leges*: Bireye, mensup olduğu toplumsal kategoriye özgü bir

nasiplik ya da münasebetsizlik anlayışının farklı koşullara bağladığı sembolik dışa vurumlarla ("Kendini ne sanıyor?"), yani var olma ve görünmeyle ilgili olarak verilen ve örneğin kolaylık, rahatlık ve aşırı serbestlik belirtisi olan hakiki "şıkla", maksat ve işgüzarlık, hatta haddini aşma şüphesi uyandırmakla değerini kaybetmiş, bir bakıma "şike" olan basit "şıklaştırılmışı" birbirinden ayıran sembolik mücadelelerin, hem dayandıkları hem de bahis konusu yaptıkları ve sembolik dışa vurumların kendine özgü mantığının getirdiği koşula nazaran bağımsızlıkları vardır. Üniforma ve nişanların yasa dışı taşınmasından veya unvan ve vasıf gaspının her biçimi hakkındaki yasalardan tutun da, baskılamanın en yumuşak biçimlerine varıncaya kadar, görünme ve var olma arasındaki ilişkiyi düzenlemeyi hedefleyen toplumsal yatkınlıkları saymakla bitiremeyiz. Söz konusu yatkınlıklar kendi koşullarından daha üstün koşullarla bağdaşan ve dışsal zenginlik işaretlerini kasıla kasıla taşıyarak, kendilerini, olduklarından başka bir şey zannettiklerini gösterenleri, yani kendilerini bir şekilde "takdim" etmek isterken poz ve ifadeleriyle kendilerini ele vermelerinin yanı sıra başkalarının onlar hakkında sahip oldukları temsilin hakikatiyle pek de fazla uyumlu olmayan, dolayısıyla kendi kendileri hakkında sahip oldukları temsili, ona uygun şekilde ayarlamaları ("budamaları") gereken bir temsil sunma isteklerini çok belli eden talepkâr talipleri[35] gerçeğe, yani *-limitler* anlamında- gerçeklik bilincine davet etmeyi hedefler.

biçimde giyinmeyi dayatan ve düzenleyen yasalardır. Bu yasalar özellikle toplumsal düzeni görünür kılmaya ve alt sınıfların gösterişçi tüketim yoluyla üst sınıfları taklit etmesini engellemeye hizmet etmişlerdir.

35 Farklı sınıflar açısından olasılıkları eşit olmayan bir biçimde dağılan arketipsel durumlara erkenden ve tekrar tekrar maruz kalmanın yarattığı etkilerin en görünür izlerinden biri olan, kişinin, bir bakıma bedenini taşımasıyla, kendine olan güveniyle -kendini yetkili hissedenin sahip olduğu "doğal" yetke ve rahatlık ("sakınca görmemek"), meşruiyetini doğrulamak için çabalarken, kendisinden emin olmadığı için meşruiyeti üzerine kuşku çeken kimsenin gösterdiği çekingenlik ya da kibir gibi- belli ettiği, kendi bedeniyle ilişkisi, kuşkusuz, en kuvvetli toplumsal damgalardan biridir; hatta bizzat bu nedenle stratejik manipülasyonların ayrıcalıklı bir nesnesidir: İnandırmak isteyenin, daima aldanmayanın gizem bozan ironisine tabi olan zorlama ve yapmacık rahatlığı.

Bu, talepkârlık stratejilerinin baştan kaybedildiği anlamına gelmez. Meşruiyetin en emin alametinin birlikte doğrulandığı güvence -"kabul ettiren"- olduğundan yola çıkarak, blöf, eğer başarılı olursa, -en başta blöfü yapanın nezdinde-, daha üst bir koşulla normal olarak bağdaşan, kendine dair bir temsili kabul ettirme ve buna bir temsili meşru ve nesnel kılan benimsenme ve kabul görme güvencesini verme amacıyla sembolik olanın göreceli özerkliğinden (yani temsilleri yaratma ve algılama gücünden) faydalanmakla, aslında koşulun sınırlarından kurtulmanın yegâne yollarından biridir. Eğer toplumsal dünyayı temsil ve iradeden ibaret olarak kavrayan karşılıklı etkileşimci idealizme -ve belirgin biçimde küçük burjuvaziye özgü- razı olmaktan kaçınmak gerekiyorsa, o hâlde, toplumsal gerçeklikten, eyleyicilerin bu gerçekliğe ilişkin temsilini dışlamak da saçma olacaktır: Nitekim toplumsal dünyanın gerçekliği, eyleyicileri toplumsal dünyadaki konumlarının temsiliyle, dolayısıyla bu dünyanın temsiliyle ilgili olarak karşı karşıya getiren mücadelelerde kısmen orta bahis konusudur.

İşçi sınıfını bir kenara bırakıp küçük burjuvaziye gelindiğinde, yiyecek ve giyeceğe, genel anlamda madde ve görünüme ayrılan payların oranlarının altüst olmasından da anlaşıldığı gibi, orta sınıflar sembolikle bir ortaklık içindedirler. Onların, bazen kibir kisvesine bürünen (küçük burjuva villaları için söylenen "bu bana yeter", "benim hoşuma gidiyor" gibi sözler) bir talihsizlik bilinci biçiminde yaşanan görünme kaygısı da, *talepkârlıklarının* temelini oluşturur; söz konusu talepkârlık, görünmeyi var olmanın önünde tutan ve görünüşleri gerçekliğe sahip olmak için, adsalı ise gerçeğe sahip olmak için sahiplenmeye ve nesnel sınıflamalar içindeki konumları, sınıflamada veya sınıflama ilkelerinde yer alan sıralamaların temsillerini dönüştürmek suretiyle dönüştürmeye dayanan bir tür blöf veya toplumsal kimlik gaspına yönelik daimî bir yatkınlıktır. Küçük burjuva, nesnel olarak tabi olan bir koşul ile egemen değerlere niyette ve iradede katılma arasındaki tüm çelişkilere mahkûm olduğundan, başkasına teslim ettiği görünüm ve başkasının görünümü hakkında vardığı

yargı düşüncesiyle kafayı bozmuş kimsedir. Yeterince yapamama korkusuyla gereğinden fazla yapmaya sürüklenmekle birlikte kararsızlığını ve öyle olmaktan duyduğu kaygıyı, öyle olduğunu gösterme veya öyle olduğu *izlenimini verme* kaygısı yüzünden ele veren küçük burjuva, gerek başkası için var olma kaygısını taşımayan halk sınıfları tarafından, gerekse de var olma biçimlerinden emin oldukları için görünümden beklentisi olmayan imtiyazlı sınıf mensupları tarafından, başkalarının *bakışını* aklından hiç çıkarmayan ve sürekli *başkalarının gözünde* ("gösteriş delisi", "göze batan") "değer kazanmakla" meşgul bir görünüş insanı olarak algılanmaya mahkûmdur. Küçük burjuva, görünüşle bir çıkar ortaklığı içindedir; görünüş, onun görevini yerine getirmesi, yani *rolünü oynaması* için, inandırması ve kandırması, güven veya saygı uyandırması, kendi toplumsal şahsiyetini, kendi kendisinin "takdimini" ve temsilini, sunduğu ürün ve hizmetlerin (örneğin, satıcıların, satış temsilcilerinin, hosteslerin durumunda) teminatı olarak ortaya koyabilmesi için, aynı zamanda da, iddia ve taleplerini ileri sürmesi, çıkarlarını ve yükselme tasarılarını daha ileriye götürmesi için sahip olması gereken şeydir; dolayısıyla, küçük burjuva, toplumsal dünyaya ilişkin Berkeleyci bir görüş edinmeye ve onu böylece içinde varlığın asla algılanan varlıktan veya bir temsilin temsilinden (zihinsel) başka bir şey olmadığı bir tiyatroya indirgemeye meyillidir.[36] Toplumsal yapı içindeki, sınıfların arasındaki bütün arabulucu işlevlerin ayrılmaz bir parçası olan belirsizlik yüzünden bazen iki kat belirsiz, manipüle edilmiş manipülatör, aldatılan aldatıcı konumu, hatta çoğu zaman bizzat onu ikincil konumlara, yardımcı rolü, gizli eli oynamaya, figüranlık, yedeklik, vekillik, mümessillik, kalfalık gibi mevkilere sürükleyen güzergâhı, meşruluk aldatmacasını meydana getiren tanınmış bir statüye ve resmî bir yetkilendirmeye dayanan sembolik çıkarlardan yoksun -ve bunların hakiki

36 Toplumsal düzenin gerçekliği, eyleyicilerin, onlara başka eyleyiciler tarafından verilen temsillerden (teatral) edindikleri temsillerin (öznel) alt alta konarak toplanmasına indirgenmiş bir çeşit toplumsal marjinalizm olan, toplumsal dünyaya ilişkin Goffmancı görüşün buna benzer bir koyuttan yola çıkılarak inşa edildiğini başka bir yerde göstermeye çalışacağız.

birer temeli olup olmadığından kuşkulanmaya en elverişli konumda- oluşu, hep birlikte onu, toplumsal dünyayı, görünüm ve gerçeklik kategorilerine göre algılamaya hazır duruma getirir. Küçük burjuva, manipülasyon ve aldatmacadan el çekmek zorunda bırakıldıkça hınçtan ileri gelen kuşkucu dikkatini buraya yöneltmeye daha çok heves eder.[37]

Ama sembolik mücadelelerin en mükemmel sahası bizatihi egemen sınıftır: Meşru kültürün tanımı konusunda entelektüeller ile sanatçıları karşı karşıya getiren mücadeleler, egemen sınıfın farklı fraksiyonlarının, toplumsal mücadelelerin konusunun ve silahlarının belirlenmesi için, başka bir ifadeyle meşru tahakküm ilkesinin -iktisadi sermaye, eğitim sermayesi, sosyal sermaye, özgün etkinliği salt sembolik etkinliğiyle, yani kabul görmüş kolektif kanı tarafından tayin edilmiş olmanın verdiği yetkeyle ikiye katlanabilen toplumsal iktidarların- tanımı için çarpıştıkları aralıksız mücadelelerin yalnızca bir veçhesini oluşturur. Egemen fraksiyonların karşısına tabi fraksiyonları (egemen sınıfın tamamına denk bir yapıya göre örgütlenen mücadeleler tarafından bölümlere ayrılmış alanlar şeklinde oluşmuş) çıkartan mücadele, tabi fraksiyonların inisiyatif ve hâkimiyetinde, ideolojiye tercüme edildiğinde, neredeyse, egemen görüşün egemen sınıflar ile tabi sınıflar arasında kurduğu karşıtlıklar üzerine bindirilebilir karşıtlıklara göre örgütlenme eğilimindedir: bir yanda özgürlük, çıkar gütmeme, yüceltilen beğenilerin "saflığı" ve öbür dünyada selamet vb., diğer yanda zorunluluk, çıkar, maddi tatminlerin aşağılığı ve bu dünyada selamet olmak üzere. Sonuç olarak, entelektüel ve sanatçıların "burjuvalara' karşı ürettikleri bütün stratejiler, her türlü mutlak niyetin dışında ve bizzat içinde oluştukları uzamın yapısı gereği, çift taraflı etki etmeye ve maddi halka özgü olduğu kadar burjuvaziye de özgü (Flaubert'in söylemiş olduğu gibi: "Her kim ki sığ düşünür işte o bir burjuvadır.") çıkarlara boyun eğmenin her biçimine karşı *ayrım gözetmeksizin*

37 Boyun eğme ve saldırganlık arasındaki yer değiştirmeyi teşvik eden öze değin müphemliği ve aynı zamanda her daim karşılaştığı küçük düşme riskleri yüzünden, talepkâr talibin güvence altına alınmış maliklerle ilişkisi duygusal ve hınç doğurucu bir gerilimle doludur.

yönlendirilmeye kaçınılmaz olarak meyillidir. Bu temel üstbelirlenim, "burjuvaların" sanatçının onlara karşı ürettiği sanatta, kendi ayrışmalarını (ayrıcalıklarını) tescil etme fırsatını bu kadar kolayca bulabiliyor olmalarını sağlayan şeydir. Tabi sınıfların yanında, daha çok "çıkar gütmezliğin", "özgürlüğün", "saflığın" veya "ruhun" tarafında olduklarına vurgu yapıldığını fark eden burjuvalar, kendilerine karşı imal edilmiş silahları diğer sınıflara yöneltirler.

Görülüyor ki egemen sanat ve egemen yaşama sanatı, çoğu insanın gündelik yaşamında benimsediği kaba zorunluluk ile zorunluluğa olan mesafenin kanıtı olan lüks ya da bile isteye göze alınan zorlama anlamındaki çile, yani doğayı, gereksinimi, iştahı, arzuyu yadsımanın iki şekli arasındaki karşıtlığın ortak ilkesini oluşturduğu aynı temel ayrımlar üzerinde uzlaşması hiç de tesadüfi değildir; sıradan varoluşun yoksunluklarını olumsuzlama yoluyla hatırlatan dizginlenmez savurganlık ile nedensiz harcamanın gösterişçi özgürlüğü ya da seçime bağlı kısıtlamanın çilesi arasındaki veya kendini doğrudan ve kolay ulaşılan tatminlere teslim etmekle sahip olunan imkânlar ölçüsünde, imkânları elde tutmanın bir kanıtıymışçasına imkân tasarrufu yapmak arasındaki karşıtlıkların örnekleri çoğaltılabilir. Rahatlığın bu derece evrensel olarak onaylanmasının nedenleri arasında, sadece sıradan insanlara, egemen olan zorlamalar nezdinde sahip olunan özgürlüğün en görünür kesinlemesini temsil ediyor olması ya da sermayenin, biyolojik ve toplumsal doğaya kazınmış gereklerini tatmin etme kabiliyeti olduğunun, hatta bütün bunları yok saymaya izin veren yetkenin en tartışılmaz belgesi olması dışında bir nedeni yoktur: Dolayısıyla, dil konusundaki rahatlık, gerek dilbilgisine has veya pragmatik kaidelerin gerektirdiğinin ötesine geçerek ortaya konan güç gösterilerinde, örneğin mecburi olmayan ulamaları yapmak veya sıradan söyleyiş biçimlerinin ve sözcükler yerine ender rastlanan uyaklı dizelerin kullanılmasında, gerekse dilin gerekleri veya kurallara uygun bulunan serbestî ve başına buyrukluklarda ortaya çıkan durumun gerektirdikleri karşısında takınılan özgürlükte belli olur. Sıradan konuşanlara

dayatılan yerindelik ve kuralların ötesinde yer almayı sağlayan bu birbirine zıt stratejiler birbirlerini dışlamaz: Özgürlük gösterişinin, gereklerin açık arttırmaya çıkarılması ve kuralların bile isteye ihlali şeklindeki iki ayrı biçimi, söylemin farklı an ve düzeylerinde birlikte var olabilir; zira söz dağarcığı düzenindeki bir "gevşeme", örneğin bir söz dizimindeki veya söyleyişteki gerilim artışıyla ya da tam tersine azalmasıyla dengelenebilir (bu en iyi şekilde, kullanılan dillerin düzeyleri arasında böylece korunmuş olan fark aralığının bizzat yadsınması biçiminde kendini belli eden mesafenin ikili oyununu sembolik düzleme tercüme ettiği *alicenaplık stratejilerinde* görülür). Benzer stratejiler -tamamen bilinçsizce ortaya çıkmış ve bu nedenle daha da etkili olmuş olsalar da-, daima gereğinden fazlasını yapmaya ya da asla yeterince yapamamaya mahkûm oldukları için, kural ve kurala uymanın meşru şekli üzerine sıkıntılı bir sorguya başvuran ve bizzat rahatlığın antitezi olan bu düşünümsel geri dönüşlerle felce uğratıldıkları için ne yapacaklarını bilemeyen talepkâr taliplerin dile aşırı özen gösterme stratejilerine verilecek en ince karşılığı oluşturur. Olsa olsa ukalaların ve dilbilgisi uzmanlarının harcı olan kuralların -böylece bunların oyunu neden dilbilimsel oyunun düzeninin gerektirdiği kurallarla oynama taraftarı olmadıkları anlaşılabilir- ötesinde yer alma "hakkını kendinde" gören kimse, kendini kural koyucu olarak ortaya koyar; o âdeta bir *taste maker*, yani kuralları çiğnemesi yanlış olmayan ama aksine yeni bir modanın, yeni bir ifade kipinin veya ister istemez örnek olarak kabullenilecek, böylece modal (kipsel), normal bir hâl alacak, norma dönüşecek olan, dolayısıyla da bu kipte sıralanmayı en az sınıflayan, en az belli olan, en sıradan ve en az ayırt edici iyelikle tanımlanan sınıf içine karışıp erimeyi reddedenler tarafından yapılacak yeni kural ihlallerini davet eden bir eylemin ilk adımı veya habercisi olan bir zarafet hâkimidir. Burada, naif bir biçimde Darwin yanlısı bütün kanılara karşı, "doğal ayrım" yanılsamasının (sosyolojik olarak temellendirilmiş) temel olarak egemenlerin kendi varoluşlarıyla, aslında kendi varoluş şekillerinin ta kendisi olmakla, ister istemez hem ayırt edici, farklı, dolayısıyla keyfî (diğerleri arasından biri olduğu için) hem de

tam anlamıyla zorunlu, mutlak ve doğal olan bir mükemmellik tanımı dayatma gücüne dayandığına değinmeden geçemeyiz.

"Doğal rahatlık" anlamındaki rahatlık, "kolay bir yaşamı güvence altına alan servetten" başka bir şey değildir: Bu, aslında kendi kendini çürüten bir önermedir; zira eğer hakikaten başka şey olmasaydı, olduğundan başka bir şey olmadığını hatırlatmak gerekmezdi ki bu da bizatihi onun hakikatinin bir parçasıdır. Bu, nesnenin tam tanımına, söz konusu nesnenin "nesnel" tanımına ulaşmak uğruna yok etmiş olduğu temsilini dâhil etmeyi eksik eden, toplumsal olguların, varlıkları, aynı zamanda algılanan varlıklarına da dayanan nesnelerin, nesnel hakikatini yakalamak için vazgeçilmez olan indirgemeyi son bir indirgemeye tabi tutmayı unutan nesnelciliğin hatasıdır.[38] Rahatlığın tam tanımına, rahatlığın, Aristoteles'in erdemi gibi bir çeşit rahatlık gerektirdiğini (ya da tam tersi, sıkıntının sıkıntıdan ileri geldiğini) hatırlatırken çürütülen şeyi, yani olunması gereken için oldukları şeyi olmaktan başka bir şey yapması gerekmeyenlerin, bizzat varoluşlarıyla gerçekleştirdikleri dayatma etkisine sonradan dâhil etmek gerekir. Bu kusursuz rastlaşma, karşılık olarak olan ve olması gereken arasındaki bu rastlaşmayı ve içerdiği kendi kendine olumlamanın iktidarını doğrulayan rahatlığın bizzat tanımıdır.

Kayıtsızlık ve kendi kendine mesafe almanın bütün biçimlerine verilen önem, bu kayıtsızlık ve mesafe alışın, burnu büyüklüklerine rağmen sahip olduklarının üzerine kapanan taliplerin tasalı gerilimine karşılık, hem kuvvetli bir sermayenin (dilsel veya başka) hem de zorunluluk üzerinde sahip olunan iktidarın ikincil bir olumlaması olan bu sahiplik karşısındaki özgürlüğünden kaynaklanır. Sanat yapıtının maddi ve sembolik tüketiminin gerektirdiği söz hünerleri zaman ve para harcama ve hatta bunun

38 Durkheim'ın "toplumsal olguları şeyler gibi ele almak gerekir" şeklindeki ünlü düsturu, kendi yadsımasını içinde barındırır: Kendisi de toplumsal bir olgu olup, aynı zamanda toplumsal olgunun meydana getirilmesine katkıda bulunan sıradan algının, toplumsal olguları, bilimin onları ele almamızı istediği biçimde ele alınası söz konusu olsaydı, buna benzer yöntembilimsel manifestoların dile getirilmesinin gereksiz olacağı gerçeği derhâl göze çarpardı.

çarpan kuvveti olarak, "tuzu kuru çileciliği" (Marx'ın Seneca ile ilgili olarak söylediği gibi) meydana getiren bile isteye göze alınan zorlama ve kısıtlamalar ve bütün "saf" estetiklerin ilkesini oluşturan kolayın reddi, tüm bu şeyle de tekrarlanan köle efendi diyalektiğinin bir değişkesidir. Mülkiyeti malik oldukları aracılığıyla doğruladıkları ve her biçimiyle zorunluluğa boyun eğmekten hoşnut olmadıkları için elde etme arzusu tarafından ele geçirilmiş, yani potansiyel olarak elde etmedikleri (henüz) şeyler tarafından ele geçirilmiş olan ve bir şeyleri elinden alınmışlarla aralarındaki mesafeyi böylece aynı zamanda ikiye katlayan köle efendi diyalektiğinin bir değişkesinin tekrarıdır.[39]

Söz konusu köle efendi diyalektiğinin değişkesi aracılığıyla zorunluluğa her tür biçim altında boyun eğmiş olmaktan mutlu olmayan, malik olma arzusu tarafından ele geçirilmiş olduklarından şüphe edilen, yani potansiyel alarak elde etmedikleri veya henüz elde etmedikleri mülkler tarafından ele geçirilmiş olan mülksüzlerle mesafeleri ikiye katlayarak maliklerin mülkiyetlerine malik olduklarını doğrularlar.

39 Çıkar gütmemeye dair Aristokratizm, kuşkusuz, tüketimin eleştirisinin bir tüketici fikri olduğunu görmezden gelen "tüketim toplumu"na ilişkin sayısız eleştirinin temelini oluşturur.

Üçüncü Bölüm

Sınıf Beğenisi ve Yaşam Stilleri

"Öz saygımız kanılarımızdan çok beğenilerimizin mahkûm edilmesinden zarar görür."

La Rochefoucauld, Maximes.

Yaşam stillerinin betimlenmesinin sahip olması gereken ampirik doğrulama değerine sahip olması için, araştırmaya geri dönmek, *tota simul*'u, derlenen gözlemler bütününü anlamakta en iyi yöntemle, yani ana varoluş koşulları ve türdeş koşullanmaların, habitusun ve de pratiklerin, nesnel olarak kendilerini belirledikleri bölünme ilkelerinden hareketle kurulabilir olan içkin yapıları, yani mütekabiliyet analiziyle ortaya çıkan birimleri karşılaştırmak ve söz konusu birimlerden, ön kabullerin tüm dayatmaları dışında içkin yapıları ortaya çıkarmak gerekir. Ortak algı, toplumsal olarak kurulmuş algı ve değerlendirme kalıplarını eyleyicilerin pratiklerine ve iyeliklerine uygulayarak, içinde toplumsal koşulları öngördüğü ayırt edici yaşam tarzları olarak kurduğunda, aynı işlem kendini ters yönde yeniden üretir.[1]

1 Kendine, gerçekleşmiş veya gramatik açıdan mümkün sonsuz cümleler evrenine başvurma serbestîsi tanımak yerine sonlu bir tetikleyiciler kümesinin yol açtığı sonlu sayıda cümlelerin *corpus*'ü ile yetinen bir dilbilimci gibi, anket tarafından derlenen verilerle sınırlı kalarak kendimizi her yaşam stilinden zenginliği içinde bahsetmekten mahrum bırakırız. Bu, öte yandan tümüyle teorik bir imkândır; çünkü Borges tarafından dile getirilmiş olan düşmemek için ülke kadar büyük haritanın (Bourdieu burada, Borges'in "Bilimde Kesinlik Üstüne" adlı metnine gönderme yapmaktadır: "...Bu İmparatorlukta Haritacılık Sanatı öylesine bir mükemmelliğe erişmişti ki, bir tek Eyalet'in haritası bütün bir Şehir'i ve İmparatorluğun haritası bütün bir Eyaleti kaplıyordu. Zamanla, bu ölçüsüz Haritalar yetersiz bulundu ve Haritacılık Okulları, İmparatorluk büyüklüğünde olan ve noktası noktasına onunla çakışan bir İmparatorluk Haritası çizdiler." Subrez Miranda, Vlajes de Varones Prudentes, kitap dört. bölüm XLV, Lérida, 1658., ç.n.) pozitivist eğilimine kapılmaksızın, kendisi de eğer sonsuz değilse uzun bir yazma çalışması aracılığıyla tüm bir pratikler evrenini yoğunlaştıran özellikleri ifade etmeye en olanaklı dili aramak gerekir. Sadece araştırmada kullanılan göstergelere referans yapmanın tekdüzeliğinden kaçınmak için her defasında önerilen yazarlar ve yapıtlara denk düşen olan başka yazar ve yapıtlara (İyi Düzenlenmiş Klavye yerine Goldberg Varyasyonları veya Anna Magdalena'nın Küçük Defteri ya da Bach'ın defteri; Şanson konusunda Brel ve Douai yerine Reggiani, Ferrat, Barbara veya Greco; Aznavour yerine Marcel Amont, Adamo, Mireille Mathieu gibi) yer verilebilirdi. Toplumsal işaret noktalarından yola çıkarak karmakarışık bir biçimde yakalanan denklik sınıfları içinde bu türden bir yerine ikameyi sürekli gerçekleştiren beğeni mantığına mükemmel bir biçimde uygun olsa da, böyle bir işe kalkışmadık çünkü denklik sınıflarının doğası bile ortya konulmuş olan sınıflama sis-

Aristoteles'in öğrettiği gibi bedenlerin ortak noktası, bir renge sahip olmaları olduğu için içlerinden bazılarının diğerlerinden farklı bir renge sahip olduğu gözlemleriz; farklı şeyler birbirlerine benzerlikleri üzerinden farklılaşırlar. Aynı biçimde, egemen sınıfın farklı fraksiyonları, sınıfın bütünü içine dâhil olmaları üzerinden birbirinden farklılaşırlar, yani imtiyazlarının ilkesini oluşturan sermaye türü ve buradan yola çıkarak da ortak olandan farklılaşmalarının ve birbirleriyle bağıntılı olan ayrımlarını doğrulamanın farklı usulleriyle farklılaşırlar.

Rapoport'dan alınan bir örneğe göre ağaçların ve damlacıkların yoğunluğu devam eden bir işlem olsa da ve çekilmiş bir çizgi gibi bir sınırı olmasa da bulutlardan veya ormandan bahsedilir. Aynı şekilde bir çizginin o ya da bu tarafında bulunacak, çizginin bir tarafında yer alanların en sık rastlanan iyeliklerinin hepsine sahip ve çizginin diğer tarafında yer alanların en sık rastlanılan iyeliklerinin hiçbirine sahip olmayan hiç kimse olmayacak bir biçimde bir ayrım çizgisi çekilemeyecek olsa da sınıf fraksiyonlarından bahsedilebilir. Sonuç olarak, bu süreklilik evreninde, kurma ve gözlem çalışması istatistiki ve toplum-mantıksal (sosyolojik) bir biçimde, kendi içlerinde faklı derecelerde birbirlerine bağlı iyelikler *kümeleri* aracılığıyla nitelenen türdeş (göreceli olarak) birey *kümelerini* ya da *farklılık sistemleriyle* birbirinden ayrılmış grupları yalıtmayı başarır.

temlerine bağlıdır ve birinin "klasik müzik" sınıflandırmasına has birbirinin yerini alan öğeleri gördüğü yerde bir diğeri görünüşte (bestecinin kimliği, bestenin tarihi, biçimi ve tarzından dolayı) en haklı ikameleri reddedecektir.

Beşinci Kısım

Ayrımın Anlamı

Göstermeye çalıştığımız gibi, farklı sermaye türlerinin mensupları arasında dağılımıyla tanımlanmış bir yapıya sahip olan egemen sınıfın göreceli olarak özerk bir uzam oluşturduğu -her fraksiyon, özünde habitus aracılığıyla belli bir yaşam stiline karşılık geldiği bu dağılımın belli bir konfigürasyonuyla karakterize edilmiş olarak-; fraksiyonlar arasında iktisadi sermayenin dağılımı ile kültürel sermayenin dağılımının simetrik ve ters yapılar sergilediği, farklı mal varlığı yapılarının, toplumsal güzergâhla birlikte, habitusun ve habitusun pratiğin tüm sahalarında ürettiği sistemli tercihlerin -ki ortak bir biçimde estetik olarak kabul edilmiş seçimler, bu tercihlerin bir boyutunu oluşturur- temelini oluşturduğu doğruysa bu yapıları, yaşam tarzları uzamında da, yani farklı yatkınlık sistemlerinin kendilerini ortaya koyduğu farklı iyelik sistemleri içinde de bulmamız gerekir.[2] Derlenen veriler bütününü mütekabiliyet [*correspondances*] analizine tabi tutarak ortaya koymaya çalıştığımız buydu.[3]

2 Burada sunulan egemen sınıfın farklı fraksiyonlarının analizleri, sürmekte olan bir dizi araştırma (ki bazıları daha önce ayrı ayrı yayımlanmıştır) içinden sadece yaşam stili açısından temel farklılıkları anlamlandırmak için gerekli olanlardan faydalanmıştır.

3 Analiz yöntemi ile ilgili olarak bkz.: L. Lebart, A. Morilleau et N. Tabard,

Tabloların metodik bir biçimde okunmasından sonra, yapıların ve ortaya çıkartılan açıklayıcı etmenlerin, ele alınan pratiğin sahalarına göre değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek için, önce egemen sınıf mensupları (n= 467) tarafından farklı sorulara verilen cevapları analize tabi tuttuk (bkz. Ek 1, soru cetveli): meşru yetkinliği ölçen resim, müzik bilgisi ve tercihleri ile müzelere gitme alışkanlığı üzerine sorular bütünü; estetik yatkınlığı ölçen, sunulan yirmi bir nesne arasından hangisi ile güzel, ilginç, anlamsız veya çirkin bir fotoğraf çekilebileceği üzerine sorular bütünü; ortalama kültüre özgü yatkınlıkların göstergesi olan, şanson, radyo dinleme, okuma alışkanlığı konularındaki tercihler, oyuncu ve yönetmen tanıma, fotoğraf çekme pratiğiyle ilgili sorular bütünü; etik yatkınlıkların kendileri aracılığıyla en doğrudan bir biçimde ifade edildikleri, iç mekân, mobilyalar, mutfak, giysiler ve arkadaşların niteliklerine dair sorular bütünü vs. Tüm bu analizlerde, birinci etmen, kültürel sermaye açısından en zengin fraksiyonları ile iktisadi sermaye açısından en zengin fraksiyonları karşı karşıya getirir: Serbest meslek sahipleri, yöneticiler ve mühendisler ara konumlara sahip olurken, ticaret patronları ve üniversite hocaları veya sanatçılar eksenin iki zıt ucuna yerleşirler. Ortalama kültür hakkındaki tercihlerin göstergelerini ele alan analiz söz konusu olduğunda, ilkokul öğretmenlerinin şansonlar konusundaki tercihlerinde gözlemlenen bir mantıkla, ticaret patronlarının karşısında ortaokul ve lise öğretmenleri (üniversite hocaları veya sanat üreticileri değil) yer alır. Etik yatkınlığın göstergeleri üzerine olan analize göre, sanat üreticileri, adabımuaşeret karşısında aşırı serbestliklerini ve aldırmazlıklarını böylelikle doğrulayarak öğretmenler, mühendisler ve kamu yöneticilerinin karşısında yer alırlar ve ticaret patronlarının konumlarına yakın konumlara sahiptirler (ki bunlar ikinci etmen tarafından ortaya çıkartılan farklı ilişkiler açısından çok güçlü bir biçimde birbirlerine zıttırlar).

Böylelikle, her durumda uygun göstergeleri saptadıktan sonra, derlenen veriler bolluğunun (bkz. soru cetveli) sonucu

Techniques de la description statistique. Méthodes et logiciels pour l'analyse les grands tableaux, Paris, Dunod, 1977. Teorik temel ve kullanım koşulları ile ilgili olarak bkz.: J. Benzecri, *L'analyse des données. Leçon sur L'analyse factorielle et la reconnaissance des formes et des travaux du Laboratoire de statistiques de l'Université de Paris VI*, Paris, Dunod, 1973, 2. Cilt.

> olan aşırı yüklenim etkisini ortadan kaldırmak için, burada sadece sonuçları sunulan nihai analizden iyi formüle edilememiş soruları (tercih edilen giysiler ve kitaplar üzerine olan sorular gibi) veya verim açısından az sınıflandırıcı olan ve hemen hemen aynı yetkinliği ölçen (mutfakla ilgili olan sorular gibi) soruları elemek zorunda kaldık (burada ayrıca analiz edilmiş fotoğrafı çekilebilir nesneler hakkındaki sorular bütünü de bir kenara bırakıldı). Böylelikle, tercih edilen iç mekânın nitelikleri (on iki sıfat), arkadaşların nitelikleri (on iki sıfat), arkadaşlara gönüllü olarak sunulan yemekler (altı olasılık), mobilya alışverişi (altı olasılık), tercih edilen şarkıcı (on iki tane), tercih edilen klasik müzik yapıtları (on beş tane), tercih edilen ressamlar (on beş tane), modern sanat müzesi veya Louvre Müzesini gezme, kompozitörleri tanıma (dört düzeyde sınıflandırılmış), resim hakkında yargılar (beş tane) ile ilgili verileri (ayrı ayrı kodlanmış olan) ele aldık. İspatı güçlendirmek için yaş, baba mesleği, diplomalar, gelir ve doğrudan bir etkisi olmasa de en güçlü açıklayıcı etmenlerden biri olan mensubu olunan fraksiyon gibi temel karakteristikleri illüstratif değişkenler olarak ele almayı tercih ettik.[4]

Mütekabiliyet analizi, ayrı ve ayırt edici yatkınlıklar sistemi içinde ilkesini bulan, kendi aralarında sürdürdükleri ilişkiyle olduğu kadar onları üretimlerinin toplumsal koşulları ile bağlayan ilişkiyle tanımlanan, farklı tutarlı *tercih* kümelerini, art arda gelen bölümler hâlinde yalıtmaya olanak sağlar. Kültürel sermayeyi ölçen göstergeler (iktisadi sermayenin göstergeleriyle hemen hemen ters oranda bir değişiklik gösterdiği bilinen) birinci etmenin (toplam ataleti %5,8'i olan, ikinci etmen için bu oran %3,6 ve üçüncü etmen için ise %3,2'dir) oluşturulmasına en büyük katkıyı sağlayanlardır[5]: Böylelikle bir yanda, en düşük gelire ama en yüksek yetkinliğe sahip olanlar: çok sayıda müzik yapıtı (%6) ve kompozitör (%7,7) tanıyan, İyi Düzenlenmiş Klavye (1,8)

4 Orta sınıfların ve halk sınıflarının cevaplarının analizi için aynı operasyonlara başvurduk.

5 Tüm bu paragrafta, metnin devamında olduğu gibi parantez içindeki sayılar ele alınan değişkenlerin kendilerine karşılık gelen etmenlere sağladığı mutlak katkıları göstermektedir.

veya Füg Sanatı (%1,7) gibi en "saf" ve en genel -şanson ve sinema ve hatta mutfak veya evin dekorasyonu gibi daha az kutsanmış sahalara uygulanmaya müsait olan- estetik yatkınlığı talep eden yapıtları tercih ettiklerini söyleyen, soyut resimle ilgilenen, modern sanat müzesine giden, arkadaşlarından sanatçı ruhlu olmalarını talep edenler (%2,4); diğer yanda, en yüksek gelire ama en düşük yetkinliğe sahip olanlar: çok az sayıda müzik yapıtı ve kompozitör tanıyan, aklı başında arkadaşları tercih eden (%1,5) ve seçimleri ikinci sınıf burjuva kültür yapıtlarına, sınıf düşmüş veya klasik ürünlere -Arlesli Kız süiti (%3), Mavi Tuna (%2,9), La Traviata (%2,1), Macar Rapsodisi, Buf- fet, Vlaminck, Utrillo, Raphael (%2,3), Watteau, Vinci gibi- ve operete -Guetary (%1,8), Mariano- veya en çok çalınan şansona -Petula Clark (%2,2)- yönelenler.[6]

Farklı yaşam tarzlarının bu göstergelerinin kendisine göre örgütlendiği yapının yaşam tarzları uzamının yapısına -yerleşmiş olduğu hâliyle- yani konumların yapısına karşılık geldiği sezgisel olarak anlaşılır. Bu yüzden, bireyler açısından en keskin karşıtlık, ticaret patronları (ve daha az bir derecede sanayi patronları) ile üniversite hocaları ve sanat üreticileri -analizin bu aşamasında birbirinden pek de ayrıştırılamaz olan- arasında yer alır. Bir fraksiyona mensup olanları temsil eden noktalar bütününe karşılık gelen kümelenmeler, öngörülen yapıya göre dağılır.[7] Konumu belirleyenlerin (gelir, diploma, toplumsal köken, yaş) ek göstergeler gibi yansıtılması, bu yapının sermayenin türlerinin dağılım yapısına karşılık geldiğini doğrular: Eğitim sermayesi birinci eksen boyunca diplomasızdan lisansüstü diplomalara kadar uzanan bir biçimde dağılırken, gelirler ters bir dağılım (daha az dağınık ama çizgisel olmayan) sunar. Sanayi ve ticaret patronları, sermayelerinin yapısı içinde kültürel sermayenin ağırlığı azaldık-

6 Aynı mantıkla, önceden oluşturulmuş yargılar dile getirilmiş görüşler -bir uçta "soyut resim beni klasik ekoller kadar ilgilendiriyor" veya diğer uçta "resim yapmak güzel ama zor"- ya da Leo Ferre, Georges Brassens, Jacques Douai gibi şarkıcı tercihleri güçlü bir biçimde birinci etmenle açıklanır.

7 Grafik üzerinde çok dağınık olan kamu sektörü yöneticileri ile özel sektör yöneticilerini tek bir kümelenme içinde göstermedik.

ça, birinci eksenin en üst ucuna yaklaşırlar: Bunların arasından serbest meslek sahipleri tarafında yer alanlar, hepsi fraksiyon ortalamasının üstünde bir kültürel sermayeyle donanmış (lisans veya grande ecole) olan kültürel mallar sanayi veya ticareti patronlarıdır (antikacılar, plakçılar, kitapçılar vs.). Ticaret patronları (kültürel mallar satıcıları dışarıda kalmak üzere), başka bir ilişki açısından (üçüncü etmen aracılığıyla yakalanan) kültürel tercihlerinde (Mavi Tuna, Guetary, Petula Clark) ve aynı zamanda etik yatkınlıkları seferber eden seçimlerinde (kolay temizlenir, pratik, aklı başında ve dengeli gibi iç mekân ve ideal arkadaş özellikleri olarak halk sınıflarınca ve orta sınıflarca en sık dile getirilen özellikleri söylerler) ortalama kültüre çok yakındırlar ve bu ilişki açısından, bütünlükleri içinde burjuva beğenisine daha yakın olan sanayi patronlarına ters düşerler.[8] Sinema gibi daha az meşru sahalarda bile çok güçlü bir kültürel yetkinliğe sahip üniversite hocaları eksenin diğer ucunda yer alırlar: Tercihleri bir tür gözü peklik ile temkinli bir klasisizm arasında gidip gelir, arayışları "keşifler"den çok "yeniden keşifler"e, şimdiki zamanın avangart yapıtlarından çok geçmişin ender yapıtlarına yönelirken, sanatsal avangart macerasına atılmaksızın "sağ yaka" [*rive droite*] beğenisinin kolaycılığını reddederler (sıcak ve dayalı döşeli, fantezi dolu iç mekân, Braque, Picasso, Bruegel ve bazen de Kandinsky, Ateş Kuşu, Füg Sanatı ve İyi Düzenlenmiş Klavye).

8 Kültür, dil ve yaşam stili ile ilişki açısından halk sınıflarıyla olan sınır, kuşkusuz daha az belirgindir ve her hâlükârda daha yükseğe, ticari işletme ve büro çalışanları hizasından itibaren kendini gösteren ücretlilerden çok serbest meslek sahipleri (özellikle de ticari meslekler) sektörüne yerleşmiştir. Küçük patronlar, gıda konusundaki gibi, konuşma üslupları, beğenileri (spor ve müzikhol için) ve değerleri (ör: erkeksilik) açısından, tüm bu ilişkiler altında işçi sınıfına güçlü bir biçimde ters düşseler de siyasi konum almaları açısından onlara yakınlaşan ticari işletme ve büro çalışanlarından çok, işçi sınıfına yakındırlar.

Grafik 11 ve 12 - Egemen beğeninin değişkenleri.
Mütekabiliyet analizi 1. ve 2. inertia eksenlerinin planı: İyelikler uzamı (11. grafik) ve Farklı fraksiyonlara mensup bireyler uzamı (12. grafik).
En yüksek mutlak katkılara karşılık gelen başlıklar birinci etmen için **KALIN BÜYÜK HARFLERLE** ikinci etmen için BÜYÜK HARFLERLE yazılmıştır.

BURJUVAZİDE ESKİLİK +
φ2 (3.6)
MARIANO
60 yaş üstü
SOL EL İÇİN KONÇERTO
Dalı
Rousseau
üniversite hocaları ve sanat üreticileri
serbest meslek sahipleri
0-2 MÜZİK YAPITLARI
MİRAS
iyi yaşayan
60.000 F'dan fazla
RAHAT
GELENEKSEL MUTFAK
zarif
ANTİKACI
FÜG SANATI
SANATÇI RUHLU
> lisans
MODERN SANAT MÜZESİ
Watteau
BEPC
RAPHAEL
11 KOMPOZİTÖRDEN FAZLASI
sıcak
baba, serbest meslek
baba, sanayi ve ticaret patronu
müzayede salonu
EĞİTİMLİ
Ateş Kuşu
İYİ DÜZENLENMİŞ KLAVYE
HAYALİ DÖŞELİ
BİT PAZARI
caz sahibi
derli toplu
BİLİNÇLİ
MAVİ TUNA
baba, zanaatkar, küçük esnaf
izlenimciler
40-50.000 F
özel bir butik
Vinci
GUETARY
Çocukluk ve Büyücülük
mühendis
Braque
Brassens
Şehrazat
50-60.000 F
tanıdığı
lisans
Bécaud
11 MÜZİK YAPITINDAN FAZLASI
Picasso
Tangonun Alacakaranlığı
doyurucu ve lezzetli
klasik
0-2 KOMPOZİTÖR
ARLES'Lİ KIZ
baba, üst düzey yönetici
φ1 (5.8)
7-11 Kompozitör
samimi
Renoir
7-11 müzik yapıtları
PETULA CLARK
baba, öğretmen
4 MEVSİM
Goya
dengeli
GÜZEL AMA ZOR RESİM
Kandinsky
orijinal ve egzotik
30-40.000 F
sosyal
Piaf
pratik
ince ve sofistike
TRAVIATA
Perré
Brel
kolay temizlenir
J. DOUAI
SOYUT RESİM
küçük gece müziği
uyumlu
Buffet
Vlaminck
MACAR RAPSODİSİ
ticaret patronları
Van Gogh
31-45 yaş
rapsodi in blue
CEP-CAP diplomasız
basit ama güzel sunulmuş
DİNAMİK
büyük bir mağaza
bakalorya
İKTİSADİ SERMAYE − KÜLTÜREL SERMAYE +
AZNAVOUR
İKTİSADİ SERMAYE + KÜLTÜREL SERMAYE −
< 30.000 F
"Allah ne verdiyse"
SADE ve MÜTEVAZI
UTRILLO
3-6 KOMPOZİTÖR
baba, işçi
mühendisler
3-6 MÜZİK YAPITLARI
18-30 yaş
F. HARDY
sanayi patronları
ortaokul ve ilk öğretmenleri
İRADELİ
POZİTİF
"resimle ilgilenmiyorum"
BURJUVAZİDE ESKİLİK −
baba, orta düzey yönetici
DURU ve TEMİZ
KILIÇ DANSI
baba, ticari işletme veya büro çalışanı

Serbest meslek sahipleri ara bir konuma sahiptirler ve özellikle de kültürel sermaye ilişkisi açısından birbirinden ayrı iki alt gruba bölünmüşlerdir: Sanat üreticilerinin bulunduğu kutba daha yakın olan en önemli alt grup özellikle Parisli mimarlar, avukatlar veya doktorlardan oluşur (bunların arasında sadece birkaç dişçi veya eczacı vardır); patronların bulunduğu kutba daha yakın olan ikinci alt grup, büyük oranda göreceli olarak daha yaşlı, taşralı dişçi, eczacı ve noterlerden oluşur. Birinciler, Braque, Kandinsky, Sol El İçin Konçerto gibi en ender yapıtları, en "entelektüel" filmleri (*Yokedici Melek, Salvatore Giuliano*) sayarlar ve sorulan filmlerin yönetmenlerini bilirler; ikinciler Vlaminck, Renoir, Mavi Tuna, gibi ortalama beğeninin en banal tercihlerini dile getirirler, geniş halk kitlelerine seslenen filmleri (*Les dimanches de Ville d'Avray*) veya büyük gösteri niteliğindeki tarihî filmleri (*En Uzun Gün*) izlerler.

Sermayenin global hacmine bağlı farklar kısmi olarak nötralize edildiğinden (analizin bir sınıfın bu ilişki açısından aşağı yukarı eşit olan mensuplarına uygulanmasıyla) her bireyin, uzamda ilk iki etmen tarafından belirlenen konumu, esasen kendisinin mal varlığı yapısına bağlıdır: yani sahip olduğu iktisadi sermayenin ve kültürel sermayenin göreceli ağırlığına (1. eksen) ve bağıntılı edinme biçimi aracılığıyla mal varlığıyla olan ilişkisini yöneten toplumsal güzergâhına (2. eksen).[9] İkinci etmene en güçlü mutlak katkıyı yapanlar, burjuvazi içinde az ya da çok eskiliğe bağlı yatkınlıkların göstergeleridir: Toplumsal bir güzergâhın ve kültürel sermaye edinme biçiminin bedene işlemiş izleri olarak, özellikle meşru kültürle olan ilişki içinde ve gündelik yaşamı yaşama sanatının nüansları içinde kendini ortaya koyan etik ve estetik yatkınlıklar, hemen hemen aynı hacimdeki kültürel sermayeye sahip bireyleri birbirinden ayırır. Bireyler açısından her fraksiyon içinde bu ikinci etmenin burjuva sınıfına uzun zamandır mensup olanlar ile bu sınıfa daha yeni erişenleri karşı karşıya getirdiği anlaşılır: Sonradan görmeler ile ayrıcalıkların ayrıcalığına, ayrıcalıktaki eskiliğe sahip olanları, yani nes-

9 Bu, faktöriyel analizin birinci etmeninin toplumsal uzamın ikinci boyutuna, ikinci etmenin ise üçüncü boyutuna karşılık geldiği anlamına gelir.

neler, insanlar, mekânlar, ender ve "seçkin" gösterilerle erken ve sıradan bir aşinalık aracılığıyla kültürel sermayelerini elde etmiş olanlar ile kültürel sermayelerini okula yakından bağlı bir çabaya veya otodidakta özgü tesadüfi karşılaşmalarına borçlu olduklarından dolayı kültürle daha ciddi ve ağır hatta daha gergin bir ilişki kuranları karşı karşıya getirir. Fraksiyonları, mensuplarının burjuva sınıfı veya başka bir sınıf kökenli olma oranlarına göre dağıtır: Bir tarafta serbest meslek sahipleri ve üniversite hocaları (ve az bir derecede özel sektör yöneticileri), diğer tarafta egemen sınıfa erişmenin ayrıcalıklı yollarını (okul başarısı aracılığıyla) temsil eden kategori olarak mühendisler, kamu sektörü yöneticileri, ortaokul ve lise öğretmenleri; patronlar ise her iki kutup arasında eşit bir biçimde dağılmışlardır. İkinci etmenin olumlu değerlerine göre gruplanmış bu ilk kategoriye mensup olanların ortak özelliği kültürel sermayelerini (başlangıçta) aile içinde bir aşina olma yoluyla edinmiş olmalarıdır ve miras alınmış bir mobilya (%3,1), antikacılara gitme (%2,4), rahat bir iç mekân ve geleneksel mutfaktan yana tercihler (%1,5), Louvre ve modern sanat müzelerine gitme (%1,8), piyano çalmaya bağlı olduğunu bildiğimiz *Sol El İçin Konçerto* dinleme zevki gibi burjuvaziye eskiden beri mensup olmanın işaretlerini taşırlar. Sermayelerini esasen, okula ve yüksek eğitim kültürünün teşvik ettiği ve beraberinde getirdiği geç öğrenmeye borçlu olan diğerleri, diğer kutupta olduğu gibi kültürlü veya sanatçı ruhlu değil ama iradeli (%2,6) ve pozitif düşünen (%3,6) arkadaşlara, duru ve temiz (%3,2), sade ve mütevazı (%1,6) iç mekânlara, *Kılıç Dansı* (%5,1), Utrillo ve Van Gogh veya başka bir düzlemde Jacques Brel veya Aznavour, Buffet ve *Rhapsody in Blue* gibi ortalama burjuva kültür yapıtlarına olan eğilimleriyle (sürmekte olan bir toplumsal yükselişin işaretleri) önceki kategoriyle karşı karşıya gelirler. Temkinli ve dolayısıyla türdeş olmayan tercihlerle tanımlanırlar: *Arlesli Kız* veya *Mavi Tuna* gibi banal ya da avamlık şüphesi taşıyan yapıtların seviyesine inmezler, sıklıkla kültür aracıları ve sanat üreticileri tarafından seçilen *Çocuk ve Büyücülük* gibi hâlihazırda daha kanona girmemiş yapıtlarla macera aramazlar.

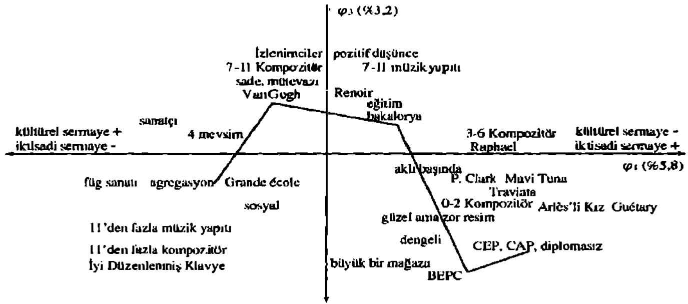
Baba mesleği, gelir, yaş, diploma vb.nin illüstratif değişkenler gibi yansıtılması, bölünmenin asıl ilkesinin toplumsal güzergâh olduğunu ortaya koyar: Karşıtlık hem daha yaşlı hem de daha eski fraksiyon kökenli olan ve/veya iktisadi sermaye açısından daha zengin olan egemen sınıfın üyeleri (serbest meslek sahipleri, sanayi ve ticaret patronları) ile babaları ticari işletme ve büro çalışanı, orta düzey yönetici veya işçi olan, iktisadi sermaye açısından göreceli olarak daha az zengin ve daha genç olan egemen sınıfın üyeleri arasına yerleşir. Fraksiyonlar uzamındaki konum ve burjuva sınıfındaki eskilik ile egemen sınıf mensupları arasındaki estetik ve etik farklılıkları -örneğin giysi ve spor pratikleri konusunda- anlamak için çok önemli olan yaş faktörü arasındaki karmaşık ilişki ve bu ilişki egemen fraksiyonlardan tabi fraksiyonlara doğru gidildikçe sonradan görmelerin oranının artması (ve söz konusu erişimi eğitim sermayesi birikimine borçlu olanların oranın *a fortiori* artması: yöneticilerin uzamda dağılmış olmaları kuşkusuz daha alt bir toplumsal konumdan gelip bu konumlara daha geç yaşlarda ulaşma olasılıklarının yüksek olmasından kaynaklanır) akılda tutulduğunda daha anlaşılır olur.[10]

Üçüncü etmen bireyler açısından, öğretmenlerin çoğunu ve özellikle de sanatçıları (burjuva beğenisi karşısındaki retlerini vurgulamaya daha eğilimli olan) ticaret patronlarıyla karşı karşıya getirir ve serbest meslek sahiplerinin, sanayicilerin ve yöneticilerin, en tipik olarak burjuva olan (kökeni, ikametgâhı ve oluşumu açısından) kısımları, bu kategorilerin "burjuva beğenisini", tüm diğer fraksiyonların beğenisi ve özellikle de "entelektüel beğeni" (hem daha donanımlı hem de daha atılgan olan) ile karşıtlığı ama aynı zamanda ikincil olarak da ortalama beğeninin ve popüler beğeninin özelliklerini biriktiren negatif olarak ta-

10 Aynı göstergeler bütünü (ve özellikle de son sentez için ele alınan göstergeler bütünü) için olsun veya başka göstergeler bütünü için olsun art arda gerçekleştirilen analizlerde, birinci etmen (anlamı fraksiyonların göreli konumu içinde o ya da bu permütasyon tarafından değişmemiş olan) ikincisine göre daha sabit olarak ortaya çıktı. Bu durumda burjuvazideki eksikliğin 3. dereceden etkili olduğu görülmüştür.

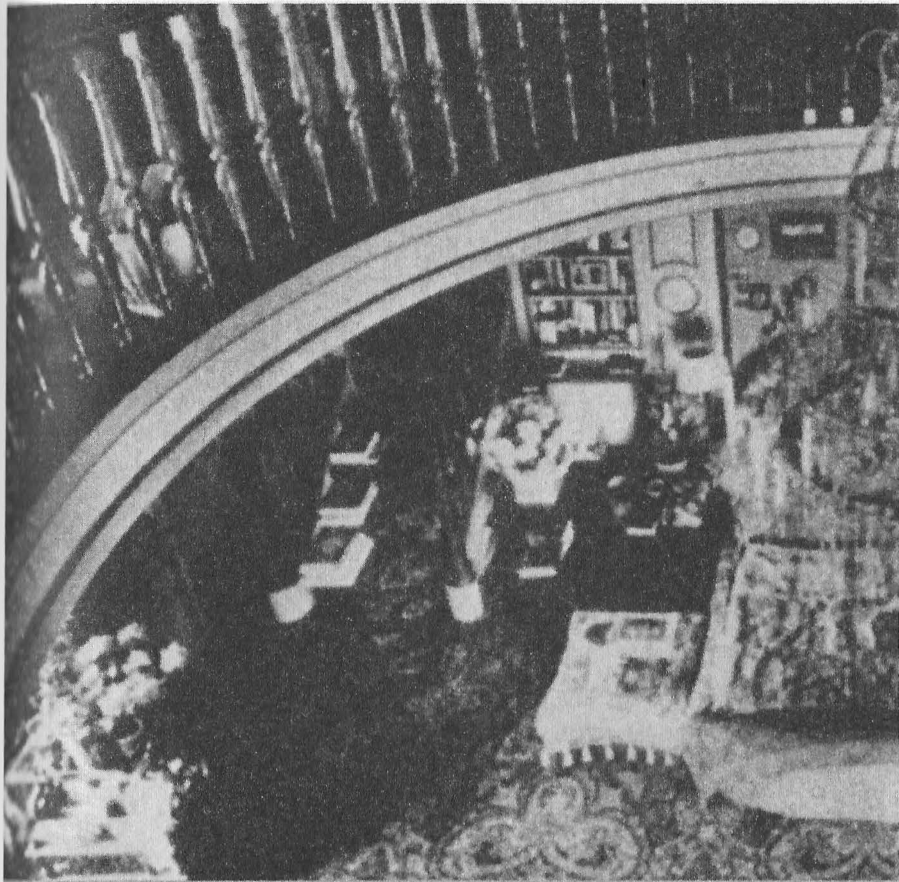
nımlanmış bir beğeni (büyük tüccarların beğenisi) ile karşıtlığı içinde tanımlar.

Grafik 13 - Egemen beğeninin değişkenleri.
Mütekabiliyet analizi 1. ve 3. inertia eksenlerinin basitleştirilmiş planı.

Bu basitleştirilmiş şema üzerinde, yalnızca mutlak katkıları 1.5 veya üstü olan değişkenler gösterildi. İllustratif değişkenler arasında ise sadece diploma gösterildi.

Modal veya moda olmasının yanı sıra -Van Gogh (%2,1) veya Renoir (%2,1) tercihlerinin doğruladığı izlenimci ressamlardan yana yargıların (%4,2) gösterdiği gibi- ortalama bir yetkinlik üzerine kurulu olan (7 ila 11 yapıtın tanınması %3,3; 7 ila 11 kompozitörün tanınması %3,2) (sanatçıların tersine, Ateş Kuşu veya Rhapsody in Blue %1,3 seçimi veya pozitif düşünen bir arkadaştan yana tercih %1,7 ile) ve burjuva beğenisi veya monden beğeni, tamamen bir gelenek beğenisi (geleneksel Fransız mutfağı yemeklerinin tercihi ile %1,3 veya antikacıdan alışveriş yapma %1,o veya eğitimli bir arkadaş %1,5 tercihi ile) ve bir çeşit ılımlı (konforlu ama aynı zamanda sade, ölçülü %1,8 ve samimi %1,2 bir iç mekân tercihi ile) olmasının yanı sıra cüretkârlığına varıncaya kadar ölçülü (sanatçıların tersine, Ateş Kuşu veya Rhapsody in Blue %1,3 seçimi veya pozitif düşünen bir arkadaştan yana tercih %1,7 ile) bir hedonizmdir. Özellikle de hem daha "okulsal" (12 veya daha fazla kompozitörün tanınması %3,12 veya daha fazla yapıtın tanınması %1,9, Vinci tercihi %1,6 vs.) hem de daha cüretkâr -göreceli olarak- (Kandinsky %1,4 ve Picasso %1,3 tercihi) ama aynı zamanda daha çileci (Goya veya İyi Düzenlenmiş Klavye, bitpazarından alışveriş tercihi) bir kültürü tanımlayan göstergeler bütünü karşıtlıklarıyla tanımlanırlar.

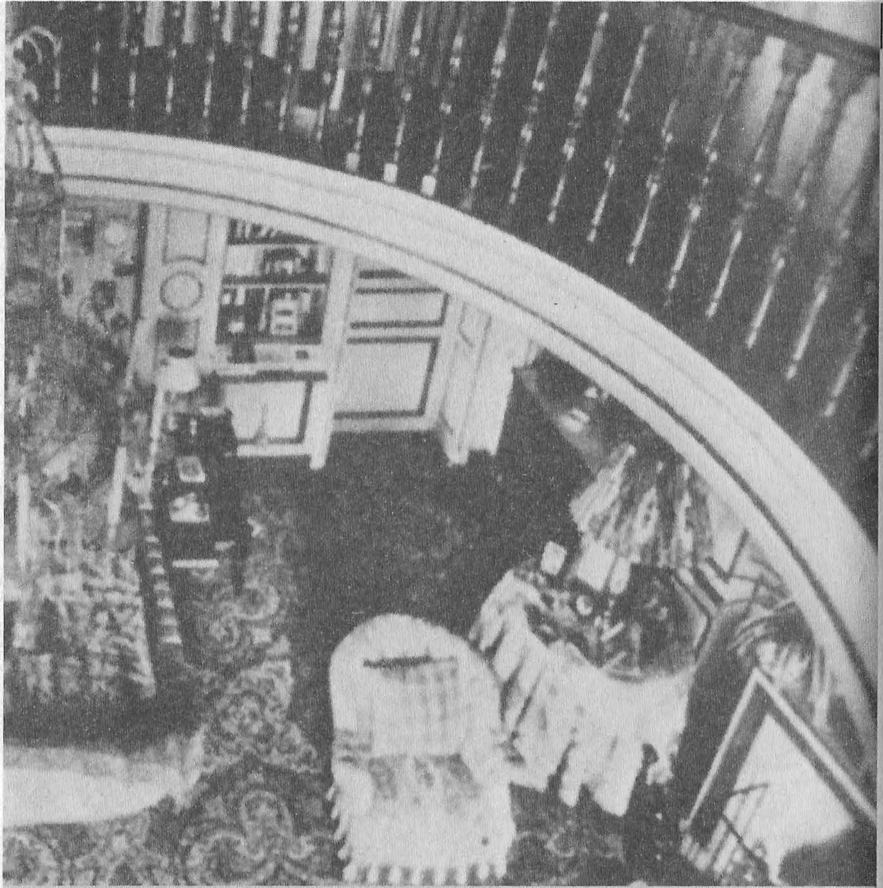
Rus tarzı ve "keyifli" bir YATAK ODASI

"Bakanın baldızı Isabelle d'Ornano, yatak odasıŋı barok tarzı bir şahesere dönüştürmüş"

"Nasıl yaşamayı istediğimi biliyorum dekorasyon bunu ifade etmenin bir yolu. Bu ilkeyi modayı izleme kaygısı olmaksızın başdöndürücü renklerle, taklit yeşil mermerler ve venedik usulü storlarla döşeli evinin tümüne ve özellikle de odasına uygular. Biraz zamanın dışında olmasına rağmen çok güncel bir oda, aynı zamanda Isabelle için bir çalışma odası (kocası tarafından beş yıl önce başlatılan Sisley güzellik ürünleri pazarlama işi için), beş çocuğu için televizyon izleme odası ve misafirlerin ağırlandığı salonlarla bağlantısından dolayı büyük davet akşamlarında ikinci bir kabul odası. Başlangıçta büyük, gri, şatafatlı, sıkıcı bir kütüphaneyi sıcak ve söylediği gibi "keyifli" hale getirmiş.

Öncelikle odayı neredeyse orta yükseklikle çevreleyen dairesel bir balkon oluşturarak (...) Odanın kullanımını ana bir parça çevresinde (yatak) organize ederek (...) Herhangi bir yatak değil! Isabelle d'Ornano "oymalı" mobilyayı seviyor ve "bir gondolu hatırlatan yatak" istiyor. Halısı bir buçuk yıl boyunca dokunmuş!

Büyük klasik kuralları bir kenara bırakıp, hemen hemen tüm farklı tarzdaki mobilyaları kombine etmiş. XVI. Louis usulü kakmalı "silindirik" bir çalışma masası, kapitone "alçak

ve yayvan koltuk", alçak imparator iskemle 18. yy. Manufacture de la Granja tarafından üretilmiş ve Madridli bir antikacıdan satın alınmış devasa bir kristal avize, 19. yy. sonu etajerli küçük ingiliz mobilyaları, üzerlerinde salon çiçekleri, kitaplar ve bir orkide (uzun yaşayan tek çiçek), Drouot Müzayede Salonundan çok ucuza alınmış ve modern abajura dönüştürülmüş iki cam lamba, bir marangoz tarafından yakın zamanda imal edilmiş iki tane basamaklı komodin.

Renkleri ve kumaşları cüretkarlıkla birleştirerek (...)

Tüm bunları biblolarla değil ("Hiç bir şeye yaramazlar.") ama fotoğraflarla süsleyerek (...) Ivır zıvır eşyalarla doldurulmuş hasır sepetler. İçine kalem konulmuş çocuk kupaları. Hemen hemen her yere yayılmış romanlar, sergi katalogları, dekorasyon dergileri (iyi adresleri kestiği ve bir albüme yapıştırdığı). Ve şöminenin çevresine yerleştirdiği boyanmış fayanslar gibi çok özel detaylar (...). Sonuç olarak, özgün ve kişisel bir dekorasyon tarzı. Öyleki, bu evin dekorasyonunun teknik danışmanlığını yapmış olan dekoratör Henri Samuel'den bu odanın tarzını tanımlamasını istediğimde bana şöyle cevap verdi: "Buna eğer bir isim verecek olursak, saf bir Ornano tarzı olduğunu söyleyebilirim ve kuşkusuz bu bir iltifat"

D. de Saint-Sauveur, Le Figaro-magazine, 1,07.10.1978.

5.1. Sanat Yapıtının Temellük Edilme Biçimleri

Bununla birlikte bu istatistiki analiz, eğer ortaya koyduğu dağılımların temelinde yer alan mantığını *anlamaya yardım* etmeseydi, sermayenin hem eşsürem hem de artsürem içinde belirlenen hacmi ve yapısının, pratiklerin ve tercihlerin bölümlenmesinin temelini oluşturduğunu kanıtlamış olarak, anlaşılır *toplum-mantıksal* [sosyo-lojik] bir ilişkiyi (kültürel sermaye ağırlıklı, simetrik olmayan bir mal varlığı yapısı ile sanat yapıtıyla kurulan belli bir ilişki arasındaki gibi bir ilişki örneğin) gün ışığına çıkarmasaydı ve estetik yatkınlığın en çileci biçimi ile ve kültürel açıdan en meşru ve ekonomik açıdan en az masraflı pratiklerin -kültürel pratikler konusunda müzeye gitme, spor konusunda dağcılık veya yürüyüş gibi- kültürel sermaye açısından en zengin (göreceli olarak) ve iktisadi sermaye açısından en fakir (göreceli olarak) fraksiyonlarda neden özellikle daha fazla görüldüğünü açıklamaya, yani tümüyle anlamaya imkân vermeseydi, tüm işlevini yerine getirmiş olmazdı.

Bach veya Braque, Brecht veya Mondrian gibi saf yapıtlar karşısındaki öğretmenlerin beğenisinin ağırbaşlılığında, onların tüm pratiklerinde dile gelen aynı çileci yatkınlığı tanıdığında ve görünüşte masum olan cinselliği veya parayla olan daha iyi gizlenmiş bir ilişkinin semptomlarını saptadığında, bulvar tiyatrosunun çekiciliğinde veya izlenimcilerde, Renoir'ın çiçekler içinde bayram yapan kadınlarında, Boudin'in güneşli plajlarında veya Dufy tiyatrosunun dekorlarında ifade edilen dünya ve varoluş görüşünü tahmin ettiğinde anlık sezginin -kanıtlamak için- izini sürmek gerekir.

Tiyatro veya resim konusunda görüldüğü gibi (ama aynı zamanda başka sanatlar için de geçerli olan) süreksiz ve birbirini tutmayan göstergeler aracılığıyla (ama ölçüm için gerekli olan) kendini ortaya koyan şey, birbirine ters iki mal varlığı yapısının ifade olduğu sanat yapıtıyla olan iki tür antagonist ilişki veya daha iyi bir ifadeyle yapıtı temellük etmenin iki farklı biçimidir. Tiyatro için ödenen ortalama bedelin öğretmenlerde 4,17

franktan (özel sektörün orta dereceli yöneticilerin 4,6 F ve kamu sektörünün orta dereceli yöneticilerinde 4,77 F olandan az bir miktar) kamu sektörünün üst düzey yöneticilerinde 6,07 F'a, serbest meslek sahiplerinde 7,00 F'a, özel sektörün üst düzey yöneticilerinde 7,58 F, esnaflarda 7,80 F'a ve şirket müdürlerinde 9,19 F'a çıkmasını ve burada söz konusu olan iktisadi sermayelerinin hacmine göre fraksiyonların sıradan dağılımını nasıl anlamlandırmak gerekir?[11] Aksine, daha ucuz tiyatrolar söz konusu olduğunda fraksiyonlar hiyerarşisinin tersine çevrildiğini nasıl açıklamalı? Nispeten daha ucuz olan avangart tiyatro ile entelektüel fraksiyonlar ya da daha pahalı olan bulvar tiyatrosu ile egemen fraksiyonlar arasındaki seçime bağlı ilgililiği çok çabuk bir biçimde, kestirmeden anlamlandırarak (ve burada ekonomik bedel ile ekonomik imkânlar arasındaki ilişkinin doğrudan bir etkisini görerek) sanat yapıtına ulaşmak için ödenmesi göze alınan bedeli veya daha kesin bir ifadeyle maddi bedel ve iskonto edilmiş "kültürel" fayda arasındaki ilişki aracılığıyla ortaya çıkan ve her fraksiyonun sanat yapıtına ve onu temellük etmenin meşru biçimine özgü değeri oluşturan şeye dair yarattığı tüm temsilleri unutma tehlikesiyle karşı karşıya kalırız.[12]

---

11 Genel olarak kültürel pratiklerin, gelir düzeyine bağlı olarak arttıkları oranda -tabii ki kültürel sermayenin limitleri dâhilinde- daha yüksek bir doğrudan fiyata (tiyatro ve sergi gibi) sahip veya pahalı araçlara (plak dinleme, piyano gibi bir müzik aleti çalma veya sinemaseverlerin yoğun pratikleri gibi) bağlı oldukları gözlemlenir. Sanat müzesine gitme (tiyatro ve konser salonuna gitmeye göre uzamda -göreceli olarak- daha dengeli bir biçimde dağılmış olan) tümüyle kültürel sermayeye bağlı olurdu; eğer kendisi de iktisadi sermayeye sıkıca bağlı olan turizm bu pratiği yoğunlaştırmasaydı (egemen sınıfın iktisadi sermaye açısından daha zengin olan fraksiyonlarının "sıradan" müzelerden çok, turistik çekiciliği olan müzelere gitmek konusunda daha fazla temsil edilmelerinin nedenini açıklayan da budur).

12 Bu mantık içinde, Paris tiyatroları ve seyircilerinden oluşan bir örneklemin mütekabiliyet analizi tarafından ortaya koyulduğu gibi birinci etmene en güçlü katkıyı, olması istenen fiyatın yaptığı anlaşılır. (SEMA, *La situation du théâtre en France,* EK, tablo 231b). Müzeye giriş fiyatını ucuz ya da pahalı olarak değerlendirme oranı sıradan hiyerarşiye göre, göreceli olarak kültürel sermaye açısından daha zengin fraksiyonlardan göreceli olarak iktisadi sermaye açısından daha zengin fraksiyonlara doğru gidildikçe değişir:

Tescilli veya çömez entelektüeller için, tiyatroya, sergilere veya sanat sinemasına gitmek gibi pratiklerin sıklıkları ve neredeyse profesyonel olan rutine dâhil olmaları -tüm gösterişçi harcamaların ve yapıtın sembolik temellüküne yol açanlar dışındaki tüm ek tatminlerin reddini gerektiren ("Tiyatroya bir oyun görmeye gidilir, kendini göstermeye değil.") asgari ekonomik bedelle azami "kültürel fayda" elde etme arayışına bir çeşit boyun eğen- gündelik yaşamın dışına çıkan her tür şeyden sıyrılmak için yeterlidir. Pratiklerinin sembolik veriminin bir kısmını, yapıtın kendinden, nadirliğinden, onun üzerine söyleneceklerden (çıkar çıkmaz bir kadeh bir şeyler içerken veya derslerinde, makalelerinde veya kitaplarında) ve bu söylem aracılığıyla yapıtın, temellük etmeye çalıştıkları ayırt edici değerinden elde etmeye çalışırlar. Tersine egemen fraksiyonlar tiyatroya gitme akşamını bir harcama fırsatına, harcadığını gösterme fırsatına dönüştürürler: "Giyinilir" (ki bu, zaman ve paraya mal olur) başka konularda "en iyisini satın alma" mantığı gereğince en pahalı tiyatrolardaki en pahalı yerler satın alınır, oyundan sonra yemek yenir.[13] "Kötü sürprizler" ve beğeni hatalarından korunmak üzere tüm kalite göstergeleriyle işaretlenmiş -alışveriş yapılan "butik" seçildiği gibi[14]- tiyatro seçilir: İşini bilen bir yazar, "komiğin imkânlarını, durumun sağladığı olanakla, doğru sözün eğlenceli ve ısıran yanını" bilen pırlanta gibi bir yazar, "bir kurgu bozma ustası", "dramatik sanatı avucunun içi gibi bilen" bir yazar[15];

iki modlu bir dağılım ile farklılaşan serbest meslek sahipleri dışında (çok iyi düzgün bir fiyat).

13 Tiyatroya gitme harcaması içinde bilet fiyatlarının çok düşük bir kalem olduğu (ki buna yolculuk, harcanan zaman, yemek için ve çocuk bakıcısı için ödenen para da eklenir) ve tüm harcamaların gelirle birlikte arttığı gösterilmiştir. (Bkz. Thomas Moore, "The demand for Broadway theater tickets", *Review of Economics and Statistics,* 48 (1), Şubat 1966, s. 79-87.) Bu da gösterir ki tiyatroya "gitme" harcamasının maliyeti, entelektüellerden serbest meslek sahiplerine ve sanayi ve ticaret patronlarına doğru gidildikçe hem bilet hem de yan harcamalar oranında kuşkusuz artar.

14 Bkz. P. Martineau, "Social classes and spending behavior", *Journal of Marketing,* 23 Kasım 1958, s. 121-130.

15 Tırnak içindeki ifadeler Jean-Jacques Gautier'nin, kendisi de idealtipik olan

onlara verilen "altın parçası role" girmekteki mükemmel teknisyenin uysal coşkusunu dramatik sanat mühendisinin hizmetine sunmaktaki becerileriyle tanınan aktörler[16]; son olarak "bir nebze dahi yaltaklanma ve avamlık taşımaksızın hoşa gitmek için her şeyi yapan", "dengeli bir seyirciyi sağduyulu bir neşe ile dengeleyerek hafifletmek" için yapılmış bir piyes; çünkü sadece "her insanın kendine sorduğu soruları soran" ve dolayısıyla "sadece mizah ve iflah olmaz bir iyimserlik" onları bu sorulardan "kurtaran" bir piyes.

Burjuva tiyatrosu ve avangart tiyatro arasındaki karşıtlığı oluşturanların analizini burada yeniden ele almaksızın ve araştırma tarafından doğrudan sağlanan verilerle sınırlı kalarak, güçlü bir kültürel yatırım talep eden "iddialı" yapıtlar beğenisinin, çok açık bir biçimde eğlendirmek için yapılmış en göz alıcı gösteriler beğenisine karşı geldiği sinema konusunda gözlemlenen karşıtlıklardan hızlı bir biçimde bahsedebiliriz (giriş ücreti ve coğrafi uzamda salonların farklılıklarıyla at başı giden farklılıklar). Kuşkusuz egemen sınıfın farklı fraksiyonlarının (ve eleştirmenlerin) üzerinde ortaklaştığı *herkese yönelik* filmler de vardır: Sunulan liste içinden, *Dava* "güçlü ve ağır, entelektüel açıdan cesur, kaçırılmaması gereken bir yapıt." (*Le Monde,* 25-12-1962), *Kavga* için, Visconti'nin Alain Delon'un oynadığı *Rocco ve Kardeşleri* ve özellikle de Mastroianni'nin oynadığı *İtalyan Usulü Boşanma,* "dürüst ticari film"(2-6-1962), *Dünya* için ise "şaşırtıcı bir cüretkârlık ve yamanlık kinizm sergileyen komik bir film" (22-5-1962). Gene de uzamın iki ucundaki ıraksallık çok daha belirgindir, serbest meslek sahipleri âdet olduğu üzere ara bir konumu işgal ederler. Böylelikle sanayi ve ticaret patronları tarihsel filmlerden yana tercih kullanırlar: *En Uzun Gün* son savaşın "en görülmeye değer muharebesini" temsil eden en "muhteşem kurgu" (*Le Monde,* 12-10-1962), *Pekin'de 55 Gün* gibi "büyük prodüksiyonlar" "kitleleri bir araya getiren filmlerin muhteşem örneği", "seyirciyi büyülemesini bildikleri için salonu dolduran entelektüalizmden itinalı bir biçimde

Françoise Dorin'in Le tournant isimli tiyatro oyunu üzerine kaleme aldığı idealtipik yazıdan aktarılmıştır. (Le Figaro, 12 Ocak 1973.)

16 Bir oyun yazarı veya bir tiyatro oyunu hakkında oyunculardan "iyi yararlandı" denir.

yoksun şatafatlı gösteriler", (*Le Monde,* 17-5-1963), Vadim'in *Kardeş Kanı* gibi ticari başarı filmleri "güçlü bir biçimde kurulmuş, yadsınamaz bir ustalık" sergileyen, "ölçülü bir sadizmi herkesin ulaşabileceği bir yere getiren" film (France-Soir, 2-3-1 963) ve son olarak da Fernandel, Darry Cowl vs. gibi komedi filmleri ve aktörleri. Bunların karşısında, gördükleri filmlerin neredeyse her zaman yönetmenlerini ve aktörlerini sayabilen, ortaokul ve lise öğretmenleri, ünlü komedyenlerin filmlerini veya ticari başarı filmlerini sistemli bir biçimde dışlarlar ve tercihlerini klasik filmlerden (hemen hemen hepsi sinema tarihi tarafından kabul görmüş olan) yana kullanırlar: Bunuel'in *Yokedici Melek*'i -ki *Le Monde* gazetesinin eleştirisi (4-5-1963) bu filmi Sartre'ın *Gizli Oturum* adlı oyununa benzetir-, *Salvatore Guiliano,* "bir tarihçi ciddiyeti ve bir sanatçı lirizmiyle Sicilya yaşamının bir anını yeniden çizmiş Francesco Rosi'nin heyecan verici ve çok güzel filmi", "Güney İtalya'nın sorunlarından bahseden", "geleneklerin incelenmesi" (*Le Monde,* 6-3-1963) ve son olarak eleştirmenlerin, Mack Sennett'denTati'ye giden Max Linder, Chaplin, Keaton'dan geçen bir soy zincirine bir gün dâhil olacağını düşündükleri Pierre Etaix'nin komedi filmi *Le Soupirant.* Okuyucuların ciddi gazetelerden bekledikleri buyrukları ("görülmeli", "kaçırılmamalı" vs.) ortaya koymak için *Dava* hakkında *Le Monde* gazetesinin 25-12-1962 tarihli yazısına başvurabiliriz: "beğenilesi bir eğlenceyle kuşkusuz hiç alakası yok"; bağlama göre bir yerde övgü başka bir yer de ise bir yargı olabilen bir cümle.

Seçilmiş gruba, monden takvimin hem bütünleştirici hem de ayırt edici ritimlerine itaat ederek "sosyete"ye mensubiyetini göstermeye ve kanıtlamaya olanak sağlayan toplumsal seremonilere fırsat veren veya vesile olan "burjuva" tiyatrosunun, operaların veya sergilerin (ilk gösterimler ve galalardan bahsetmeksizin) aksine sanat müzesi, büyük monden gösterilerle bağdaştırılan herhangi bir toplumsal ödül sunmaksızın, herkesi (hâlihazırda var olan kültürel sermaye limitleri dâhilinde), herhangi bir zaman ve bir kıyafet zorunluluğu olmaksızın bir araya getirir. Ayrıca, tiyatrodan, müzikholden ve varyetelerden farklı olarak, hiçbir zaman saf estetiğin savunduğu yüksek derecede yetkinleştirilmiş ve yüceltilmiş hazlardan başkasını sunmaz ve deneyimlerin

ve bilgilerin biriktirilmesine ya da tanımanın ve şifre çözmenin hazzına olduğu kadar basit bir tadını çıkartmaya yönelik olan katı ve neredeyse okula özgü bir yatkınlığı davet eder (bu açıdan kütüphaneye benzer).[17]

Grafik 14: İzlenen filmler* (tercih sırasına göre azalan)

Ortaokul ve lise öğretmenleri	Serbest meslek sahipleri	Ticaret ve sanayi patronları
İtalyan usülü boşanma	İtalyan usülü boşanma	En uzun gün
Yokedici melek	Dava	İtalyan usülü boşanma
Rocco ve kardeşleri	Les dim. de Ville d'Avray	Pekin'de 55 gün
Salvatore Giuliano	Rocco ve kardeşleri	Dava
Yağmur Altında	Yokedici melek	Kardeş kanı
Le soupirant	Leopar	Rocco ve kardeşleri
Dava	Yedi silahşörler	Le glaive et la balance
Les dim. de Ville d'Avray	En uzun gün	Yağmur Altında
Le glaive et la balance	Yağmur Altında	Le soupirant
Leopar	Le soupirant	Les dim. de Ville d'Avray
En uzun gün	Ballade pour un voyou	Leopar
Yedi silahşörler	Le glaive et la balance	Yokedici melek
Ballade pour un voyou	Salvatore Giuliano	L'abom. homme des d.
L'abom. homme des d.**	Kardeş kanı	Ballade pour un voyou
Pekin'de 55 gün	Çıplak venüs	Yedi silahşörler
Le voyage à Biarritz	Pekin'de 55 gün	Le voyage à Biarritz
Le boucanier des îles	Le voyage à Biarritz	Salvatore Giuliano
Kardeş kanı	L'abom. homme des d.	Le boucanier des îles
Çıplak venüs	Le boucanier des îles	Çıplak venüs

* Burada sözkonusu olan sadece Paris'lilerin seçimleridir. Kendilerine farklı bir liste sunulan (gösterimde olan filmlere uygun olarak) Lille bölgeli görüştüğümüz kişilerin seçimleri ise benzer bir yapıya göre örgütlenir.

** L'abominable homme des douanes

17 Müzeyi bir kütüphaneye benzetmeye eğilimli olanlar orta sınıf kökenli ziyaretçiler ve öğretmenlerdir -ikincil olarak da mühendislerdir- ["En çok neyi mi seviyorum? Kütüphaneyi: Değerli yapıtlara sahip kütüphaneye gitme iradesini göstermek gerekir." (mühendis, Cambrai, 44 yaşında, Lille Müzesi)] seyretme beğenisini, kaydetme (not almak gibi), biriktirme (röprodüksiyonları satın alma gibi) pratiklerine bağlayan da aynı kişilerdir. Öte yandan, sanat yapıtının doğrudan beğenisini bilge beğeniden ayırmayı reddedenlerin öğretmenler olduğu gözlemlenir ("benim için bir tablonun kim tarafından ve nasıl yapıldığı önemli değil, önemli olan hoşa gitmesi" yargısına da karşı çıkanlar öğretmenlerdir).

> Müzenin katı ciddiyetinin ve teşvik ettiği "düşünceye dalma"nın zorunlu yüceltmesinin altında, metodik bir hırsla tamamlanması gereken ve karşılığını bir ödevi yerine getirmede olduğu kadar doğrudan seyretme hazzında da bulan ziyaretin her zaman emek isteyen bir girişim olması yatar. "Müzenin bende bıraktığı izlenim, sessizlik ve boşluk; ama belki de bu, sessizlikten kaynaklanıyor. Müze kendini yapıtların seyrine bırakmaya müsait bir yer. Pek sarmadı, çok sıkıcıydı. Müzenin sistematik ziyareti yorucu. Bu, benim kendime kazandırmaya çalıştığım bir disiplin. Sıkıntı yaratıyor ve sindirimi zor. Sanırım çok hızlı gezdim çünkü kendime bu müzeyi gördüm diyebilmek istiyordum. Çok monotondu, hep tablo hep tablo. Yapıtlar bazen aralarına konmuş başka şeylerle bağlanmalı." (Mühendis, Amiens, 39 yaşında, Lille Müzesi). Bu ziyaretçinin söylemi, New York Metropolitan Müzesini "ziyaretçinin göz kaslarını çalıştıran bir jimnastik salonu" gibi görenlerinkine eklemleniyor. (R. Lynes, in *The Tastemakers,* New York Universal Library, Grosset and Dunlap, 1954, s. 262).

Konserlerden veya avangart tiyatro oyunlarından, çok gezilen ama turistik çekiciliği olmayan müzelerden veya avangart sergilerden büyük kitlelere yönelik sergilere, konserlere veya "klasik" tiyatrolara hatta bulvar tiyatrolarına ve varyetelere doğru gidildikçe azalan kültürel sermaye ve artan iktisadi sermayeye göre dağıtılmış farklı fraksiyonların -öğretmenler, idari yöneticiler, mühendisler, serbest meslek sahipleri, sanayi ve ticaret patronları- temsil oranlarının kitle içindeki ağırlıkları uyarınca dağılmış fraksiyonların hiyerarşisini tersine çevirecek kadar sistemli ve sürekli bir biçimde değiştiği anlaşılır.[18] Ortaokul ve

18 Ortaokul ve lise öğretmenleri ve üniversite hocaları (1968'de egemen sınıfın %16,3'ünü oluşturan) kütüphane kullanan egemen sınıf mensuplarının %54,4'ünü (Bkz. "La lecture publique en France", *Notes et études documentaires* 3948, 15 Aralık 1972); avangart tiyatro -Odeon, TEP (Doğu Paris Tiyatrosu), TNP (Ulusal Halk Tiyatrosu), Montparnasse- izleyen egemen sınıf mensuplarının %39,5'ini (Bkz. SEMA, *Le public des théâtres,* Paris, 1964); müzeleri ziyaret eden egemen sınıf mensuplarının %34,1'ini (bkz. Bizim 1965'de yaptığımız araştırma); "klasik" tiyatrolara -Atelier, Comedie Française- giden egemen sınıf mensuplarının %27,7'ini (SEMA, *a.g.e.*); bulvar tiyatrosuna giden egemen sınıf mensuplarının %13,5'ini (SEMA, *a.g.e.*) oluştururlar. INSEE'nin boş zaman pratikleri üzerine yaptığı araştır-

lise öğretmenleri ve üniversite hocaları ve sanayiciler veya büyük tüccarlar, bir yanda konserler ve sanat sergileri öte yanda varyeteler ve sanat fuarları olmak üzere, birbirine zıt nitelikler sergileyen iki gösteri kategorisinin izlenme oranları arasındaki bağıntıya ilişkin diyagramlar üzerinde simetrik konumlara sahiptirler. Kütüphaneye ve müzelere gitme açısından alt düzeyde temsil edilen serbest meslek sahipleri, sergiye gidenler arasında müzeye gidenlere oranla daha üst düzeyde temsil edilmişlerdir ve göreceli olarak yoğun bir biçimde tiyatroya (klasik ve avangart tiyatrodansa "burjuva" ve "varyete" tiyatrosuna) giderler.

Egemen sınıfın tabi fraksiyonlarına mensup olanların "saf" estetik yatkınlıklarının ve özellikle de müzelere gitmede güçlü bir biçimde aşırı temsil edilen ortaokul ve lise öğretmenleri ve üniversite hocalarının, sanat yapıtını maddi olarak temellük etme imkânlarına sahip olan egemen sınıfın egemen fraksiyonlarına mensup olanların (*Happy few*'un, yani mutlu azınlığın) tersi olması gibi, özel mülk edinmeden dışlanmış ve ekonomik "yansızlaştırmanın" [*neutralisation*] aracılığıyla "saf" kavrayışı tanımlayan "yansızlaştırmanın" nesnesi olmaya elverişli nesneleri sunan bir kült mekânı olara *müze,* diğer lüks ticaretinde ("butikler", antikacılar vs.) olduğu gibi seyredilen ama aynı zamanda satın da alınabilen nesneleri sunan galerilerin zıttıdır. Tablo, heykel, çin vazosu veya eski mobilya, temellük edilmesi mümkün olan nesneler evrenine ve böylelikle de -sağladıkları hazzı ve tanıklık ettikleri beğeniyi başka bir biçimde kanıtlamaksızın

ma, ortaokul ve lise öğretmenlerinin ve üniversite hocalarının (örneklemin egemen sınıfının %13,7'sini oluşturan) "ayda en azından bir kere kütüphaneye giderim" diyen egemen sınıf mensuplarının %40,9'unu; "yılda en azından beş ya da altı kez konsere giderim" diyen egemen sınıf mensuplarının %38'ini; "son altı ay içinde sanatsal bir sergiye gittim" diyen egemen sınıf mensuplarının %27,1'ini; "müzeye giderim" diyen egemen sınıf mensuplarının %19,4'ünü; "yılda en azından beş ya da altı kez tiyatroya giderim" diyen egemen sınıf mensuplarının %16,1'ini; "yılda en azından bir kez varyete gösterisi izlerim" diyen egemen sınıf mensuplarının %6'sını oluşturduğunu gösterir. Sanayicilerin ve büyük tüccarların oranı güçlü bir biçimde tersine değişim gösterir ve varyete gösterisi izleyen egemen sınıf mensuplarının %18,6'sını oluştururlar.

kendileri ile eğlenilen, kişisel olarak sahip olunmasa da mensup olunan grubun statü gösteren nitelikleri arasında yer alan, çalışılan ofisleri veya girilen aile salonları dekore eden- sahip olunan lüks mallar dizgesine dâhil edildiklerinde sanat yapıtıyla olan tüm ilişki değişmiş olur.

> Egemen fraksiyonların sanat eserini hangi *dizi* içine dâhil ettiklerini keşfetmek için *Conaissance des arts* dergisinin kapağını açmak yeterlidir; ayırt edilmiş ve ayırt edici, seçilmiş ve seçici *lüks nesneler* evreni: mücevherler, kürkler, parfümler, halılar, döşemeler, eski mobilyalar, saatler, aydınlatmalar, bronzlar, porselenler, seramikler, gümüşler, lüks baskı kitaplar, lüks arabalar (Volvo, SM, Mercedes, Rolls vs.), lüks sigaralar (Craven, Benson and Hedges, Kent, Rothmans), haute couture (Dior Boutique ve Old England) şatolar, köşkler, malikâneler, "özellikli mülkler", "havuzlu parklar", Champagne, Bordeaux, Bourgogne, Cognac, mavi yolculuk, kameralar. "Mobilya ve sanat objeleri", "eski seramik ve porselenler", "tablolar, heykeller" satan "Quai Voltaire ve Faubourg Saint-Honore antikacılarının ilanlarının yanında müzayede bürosunun lüks bir biçimde resmedilmiş Hotel Drouot ya da Palais Galliera'daki satışları ile ilgili Paris Belediyesinin verdiği ilanlar yer alır. Amerikan aşırı-gerçekçi ressamların tablolarını sergileyen Galeri Arditti'nin ilanları 19. yy. Fransız ve İngiliz mobilyaları satan bir dükkân ilanının yanında yer alırken, Max Agostini'nin (1914'te doğan izlenimcilik-sonrası akıma dâhil olan ressam) yapıtlarını sergileyen Galeri Martin-Caille'ın (Faubourg Saint- Honore'de bulunan) ilanları, Dupont çakmaklarının ilanı ile karşılıklı yer alır.[19]

19 Uygun verinin miktarının, kalitesinden daha az önemli olmadığını düşünerek burada derginin iki yılının (1972-1973) taranmasının temsilin doğruluğunu güvence altına aldığı derginin sadece bir sayısı (Kasım 1973 sayısı) içinden alınan belgeler kullanılmıştır.

"Türünde tek" büyük bir burjuva[1]

S., avukat, 45 yaşında, bir avukatın oğlu; Paris'in büyük burjuva çevresinden bir aileden geliyor; eşi,mühendis kızı, Siyasal Bilimler (Sciences Po) mezunu ve çalışmıyor. Dört çocukları Paris'in özel katolik okullarının "en iyilerinde" lise öğrenimi görüyor. 16. bölgede 300 metrekareden büyük bir dairede oturmaktalar; çok büyük bir antre, devasa bir salon, yemek odası, çalışma odası ve odalar (yazıhanesi dairesinde yer almıyor.)

Salonda, modern öğeler, (büyük yastıklar, büyük kanepe, koltuklar), eski eşya, antik dönemden oldukça güzel "bir Yunan büstü" (evlilik armağanı), ev sahibinin "özel mihrap" dediği bir nesne ("aileden yürütmeyi başardığım dini bir şey") – babası her tür sanat yapıtını biriktiriyor, eskicilik yapan bir Rus bir kadından, başka şeylerin yanı sıra "bir yığın şey, mineler, kutsal çanaklar, haçlar.. satın almış, yanında on uzman götürdüğü bir antikacıdan almış olduğu" Tang döneminden bir tür fırınlanmış çömlek, pek çok tablo, bir Paul Sérusier ("bunun belli bir cazibesi var ama pekala modern bir resimle değiştirebilirim"), yemek odasında Hollandalı bir ressamın natürmortu...

"Türünde tek"

Bu nesneleri satın alırken "asla yatırım amacı gütmüyorum". Onun için önemli olan "her şeyden önce şeyin, nesnenin güzelliği, ikinci olarak türünün tek örneği olması değil bir zanaatkarın elinden çıkmış olması": "o nesneyi yeniden deneyebilir ama başaramayabilirsin. Zaten bu nedenle türünde tektir, çünkü ikinci kez aynı nesneyi, aynı konuyu taklit edemezsin (...) Bir yüzün, bir heykelin güzelliği gülümsemesinden, bakışından ileri gelir... Bunu iki kez yeniden üretemezsin.. Alçıdan yapabilirsin ama aynı malzemeyi kullanarak yapamazsın, malzeme çok önemlidir, en az biçim kadar önemlidir. Kesinlikle olağanüstü bronzlar var".

"Bu yeni zengin bir kesim"

Galerilere pek gitmiyor, "düzenli" olarak antikacılara veya Drouot Müzayede Salonuna gitmiyor. "O anda ona zevk verdiği için" (bir nesneyi, bir mobilyayı) satın alıyor. "Yatırım yapmak isteyen veya zamanı olmayanlara karşı" daha az

---

[1] Tüm bu görüşmeler 1974'te, anketin incelediği yaşam stillerinin her birinin en belirgin yönlerinin, olabildiğince sistemli bir biçimde sayımını yapmak üzere yapıldılar; anket o dönemde oldukça çok yol almış ve şunların açığa çıkmasını sağlamıştır: İyeliklerinin ve pratiklerinin temelinde yer alan, üretici formülün ön bilgisinin rehberliğinde, araştırmayı metodik bir biçimde (anketör tarafından ailevi ilişkiler veya aşinalıkla birleştirilen) yaşamın en sıradan durumlarında "kendinizi teslim ettiğiniz" kişiden beklenen tüm güvenceleri, teminatları, hatta onamaları ve tekrarları sunarak, yaşama sanatının en merkezi bölgelerine doğru kaydırmayı tercih ettik (Ele alınan temaların, istatistiki anketin derlemek zorunda olduğu verilerin zorlama homojenliği ile kontrast oluşturan heterojenliği buradan kaynaklanmaktadır). Doğrudan, yarı doğrudan veya dolaylı tüm tarzların birbirini izleyen tekrarlarının olanaklı kıldığı söylemin daraltılmasıyla, istatistiki analizin bizatihi açığa çıkarmak için kullandığı işlemler içinde tahrip ettiği bu sistematik bütünlüğün somut figürünü, yaşam stilini, en yüksek yeğinliğe çıkarmaya çalıştık.

müsamahalı: "Onların kendileriyle ilgilenmeye zamanları yok. Temel olarak onları ilgilendiren, hoşlarına giden değil, değer taşıyan şeyler." "Üyeliğine yılda bilmem kaç bin Frank ödedikleri" gruplar kuruyorlar; "satın alma işini başka insanlara delege ediyorlar. Bu bir yandan yatırım, diğer yandan tam bir bilgisizlik, tezek yapıştırılsa, para ettiği söylendiği sürece onlar için farketmez. Bu sonradan görme, bir şeye sahip olduğunu ya da olabileceğini göstermek isteyen bir kesim. Dekoratör çalıştırarak, dekorasyonu başkasına yaptırmak gibi".

"Uzun zaman aramış ve sonunda bulmuşsun"

"Nesnenin, onu uzun zaman arzuladığın ve aradığın ölçüde bir anlamı, manevi bir değeri var. İstediğin buydu ve bir rastlantı sonucu onu buldun.. bu bir vahiy (...) Zevkim için olduğu sürece, fiyat mevzu bahis değildir; elektronik org için de bu böyle, ona sahip olmak istiyorum ve sahibim (...) Yine de olanaklarımız dahilinde kendi kendimize sınır koyarız: gidip Chartres Katedral'ini satın alacak halim yok. (Bir kilisesi olmasını ve onu dönüştürmeyi istermiş (...)", "güzel bulduğum şey, taş; taşların, tonozların biçimi; taş güzeldir". Katolik bir aileden gelmek ve artık dini vecibelerini yerine getirmemekle birlikte sık sık dinsel –yarı ironik) göndermeler yapıyor.

"Kendi zevkim için"

Bourgogne'daki büyük kır evi için ("döşenecek 1000 metrekarelik alan var ne de olsa"), bir "ev sahibesi", bir "tavşan kürkü satıcısından" mobilyalar almış: "tamamen rustik mobilyaları olan, masif ağaçtan bir eskiciye denk gelmiştim, ondan başka şeyler de aldım, "doldurulmuş hayvanlar", bilhassa ben hariç "herkese korkunç gelen" doldurulmuş yaban domuzları (...), çünkü eğlenceli. Keyifli olan, eğlenceli olandır.

Sadece başkalarına göstermek için, oraya buraya koymak üzere aldığını söylemek için satın alan insanlara sinir oluyorum. Değeri değil verdiği keyif önemli (...) Yabandomuzları aldıysam bu kişisel zevkim için veya sadece eğlenceli bulduğum için veya başkaları karşısında yüzlerini buruşturacak kadar şapşal oldukları için almışımdır. "Piyano için çok rutubetli" olan bu evde, "kuyruklu bir piyanosu olacak (...) Gazinoların kapı önüne koydukları kuyruklu piyanolar oluyor (...) bir iki notası eksik olabiliyor ama olsun".

"Miras mı, o da ne?"

Aileden miras kalmış eşyalar onun için pek az önemli. Evdeki miras kalmış eşyaların varlığını hatırlatan karısına cevap veriyor: "miras kalanlar mı, güldürme beni, üç tane mobilya var"; kadın açıklıyor: "Evlendiğimde, X yengem tahtalıköyü boylamak üzereydi. Ondan birkaç parça gümüş kaldı, bu ilk mirastı. Sonra Madame C., ikinci mirası bıraktı, sonra Mademoiselle L.'den, üçüncü miras geldi. Kap kacağım, eski püskü birşeyler, mobilyalar kaldı işte. Hiç mobilya sıkıntısı çekmedik çünkü hep miras yoluyla geldi. Dördüncü miras, kayınvalide ve kayınpeder vefat ettiklerinde geldi. Koltuklar onlardan miras kaldı..."

Kocası ise mobilyalar hoşuna gitmediğinde, onları "atıyor": "Çok fazla sıkışıklığa gerek yok" , "yeterince büyük, biraz kafa dinlemeye imkan veren odaları olan, tıkış tıkış olmayan, yeterince büyük bir ev lazım" bir de tam tersine, hatıra cinsinden olmayan, -öyle ise, aynen çöpe- ama çevremizde olmasından hoşlandığımız kişisel eşya" için bazı odalar olmalı. Yolculuk sırasında alınan hatıra nesnelerden nefret ediyor ve onları ("şu biraz önce sana söz ettiğim Çin seramiği hariç") asla edinmiyor (...) Ona buna verdiğimiz küçük biblolar aldım ama evimizi hiç kalabalıklaştırmadık; (...) bir yere gittiğimiz anlaşılmıyor. Gidilen yerden alınan yerel anı nesnelerinin hiçbir esprisi yok. Zaten tatilde serbest zihinle, eller ceplerde dolaşmak lazım, gözler fotoğraf makinesinin objektifine dikili olmamalı" (Uzak Doğu'da "fotoğraf çekmiştik" diye hatırlatınca karısı ekliyor, "iyi de bir gördük, iki kere gösterdik, şimdi dolabın bir köşesinde duruyorlar"

"Hollanda' da, İtalya'da müzelerde, zevk için geçirilen pek çok saat"

Bolca zaman geçirdiği bir resim atölyesi var ("fırçayı eline almayı seviyor", diye altını çiziyor karısı) ama yaptığını "işe yaramaz" olarak değerlendiriyor ve bundan söz etmemeyi tercih ediyor. Buna karşın "Hollanda'da, İtalya'da müzelerde zevkli pek çok saat" geçirdiğini kendisi itiraf ediyor. İtalyan resmini "çok çarpıcı, eğitici bulmuş (...) Leonardo da Vinci, tüm Venedikli, Siena'lı ressamlar, Roma'da Borghese Müzesi'nde görülen tüm ressamlar ve Botticelli". "Karakter olarak Hollandalı ressamlara da çok hassas, Frans Hals, Rembrandt; bu tümüyle farklı bir resim çünkü çok daha kıvamlı ve kalın bir yapısı var (...); Matisse ve Cocteau'nun da belli sayıda resmi var". Resmi beğenmesi için figuratif olması gerekmiyor. Buna karşın "asparagas" resme tümüyle kapalı", örneğin "farklı yönlerde yırtılmış" bir tuval. Eşi bunu "resim olarak görmediğini" söyleyince o da "yani bu resim değil ki, başka bir sanat, başka bir ifade türü" diye açıyor.

"Sevmek, yanında olmasını istemektir"

Onun için "bir resim, hayal gücünü uzun bir süre harekete geçirebilen ve her zaman aynı keyifle bakmaktan zevk aldığımız şeydir". Belki kim olduğumuz ve ruh halimizin değişimlerine göre farklı bir zevk". "Ölçüt, benimle olmasını isteyip istemediğimi bilmektir (...) Sevmek, yanında olmasını istemektir". Ve ekliyor: "Zevkli şeyler, gerekli olmayan şeylerdir. Para biriktirmek için yaşamıyorum (...) Yaşamak için yaşıyorum. Olanaklar ölçüsünde anı yaşamaya çalışıyorum ki bu da her zaman kolay olmuyor".

"En az gaz ocağı kadar gerekli"

En az on yıl önce yaklaşık sekiz bin franka satın aldığı müzik seti olmadan yaşayamıyor ("bu tek bir marka değil, toplamı; araştırdım ve aldım işte, org gibi, araştırdım ve alıverdim.

"En az gaz ocağı kadar gerekli" birşey (...) hiç kazancı olmayan herhangi biri için bile müzik, yemek yemek gibi bir ihtiyaç". Plakları arasında, "Vivaldi, Bach, Bach'ın pek çok kantatı, ayinler, Requiem'ler, Monteverdi" var. "Modern müziğe

"biraz kapalı (...) kapalı olmayı seçtiği için değil, bir tür kulak alışkanlığından": "Mahler, Jolivet, Messiaen, tamemen zekama hitap eden şeyler" ama "salt serial, elektronik müzik türlerinde belli sayıda oldukça iyi şeyler olduğu gibi bana resimde olduğu gibi "asparagas" gelenler de var".

"Önemli bir yapıt varsa, bilirsin"

Konsere az gidiyor ve "görülmesi gerektiği için gidip izleyenlerden" değil, Le Monde'daki (günlük gazetesi) eleştiri yazılarını okumuyor, arkadaşlarının değerlendirmelerinden yararlanmayı tercih ediyor: " Tiyatroda, sinemada veya başka bir alanda olsun, önemli bir yapıt var ise, illa ki haberin olur. Bir yığın insanla bağlantın olduğu için haberin oluyor, bunun için eleştiri yazılarını okumuyorum. Okumak gerekseydi, tamamını okumak gerekirdi". Yakın geçmişte, *One man show*'u izlemeye gitmiş, "sahnede yalnız bir İtalyan maocu": "orta yerinde çıktık çünkü gerçekten adam çok kötü oynuyordu". Tiyatroya giderse, ardından iyi bir akşam yemeği yemesi gerekmiyor: " Kırk farklı şeyi aynı anda yapamazsın... herşeyin tadını çıkararak yapmak lazım".

"Kendime güvenim yüksek"

Her türlü giyim "arayışına" karşı: "insanlar beni görmek istiyorlarsa, ayağımdaki çorap, cebimdeki mendil, kol düğmelerim ya da boynumdaki kravat için olmamalı. İnsanlar beni görmek veya davet etmek istediklerinde, olduğum gibi davet ediyorlar. Diğer bir değişle, "kendime güvenim yüksek" diye ekliyor, hem burjuva beğenisi ve hem de kendisine (karısının ailesi tarafından bir) sosyologun sorduğu sorular karşısında mesafesini belirtme fırsatını yakalayarak ekliyor "Beşyüz frankın bir elbise için yeterli olduğunu düşünüyorum, hiç umurumda değilken bir giysiye bin frank vermenin âlemi yok".

"Yemek yapmak bir zihniyet yatkınlığı meselesidir"

Çok meşgul ama öğlen biraz zamanı olan biri olarak, "gün içinde yemek yemeyi engelleyen hap"ı bekliyor(...). Mutfak, ruhsal bir yatkınlık meselesi, keyfini çıkarmak için "rahatlamış" olmak gerekiyor: "mersinbalığı yumurtası, bazı Rus yemekleri gerçekten enfes. Sadece mutfak değil, ortam da önemli. Füme yılanbalığı yiyeceksen, Amsterdam'da balık pazarında hoş bir restoranda yiyeceksin (...) Yemek pişirmek, gerçekten yemek pişirmek, bir Madeira sosu yapmak için iki gün uğraşmak, bir şeyi kısık ateşte uzun uzun pişirmek demek, işte o zaman mutfak mutfak, o zaman sanat olur. Bugün artık yemek pişirmek deyince birşeyler karıştırılıyor ve beş dakikada pişiriliyor, dondurulmuş şeyler çözdürülüyor ama mutfak bu değil ki. Hazırlık olmadığında yemek pişirmek artık bir sanat olmaktan çıkıyor".

"Belli bir merasim"

Guide Michelin veya Gault et Millau'dan "restoran" araştırmayı seviyor ve "üç yıl önce içilen şarapları Portoyu, birkaç yıllık, özel bir Saint- Estephe"i hatırlıyor. "Burada bir on şişe daha 1923 yılı şarabım var. 1870'den de 4 şişe alkolüm". İyi bir

içki, "herkesle içilmez (...); belli bir merasim ister, şişeyi havalandırmak için başka, içmek için başka bir merasim. Sadece aynı şekilde keyif alabilecek insanlarla kutlanabilecek bir vaftiz töreni gibidir (...) keyif almayı bilmeyen insanlarla almaktansa yalnız içmeyi tercih ederim". "Şampanyalı bir akşam yemeğinin folklorik bir yanı var (...) şarap ise zengin, farklı; şampanyayla şarabı karşılaştırmak küçük bir flütü orkestraya karşılaştırmak gibi birşey".

"Keyifli olanı tercih ederim"

Kütüphanesini oluşturan kitaplar arasında "bir büyük anneden gelen" veya "rue de Provence'daki bir sahaftan alınmış" olan kitapların yanı sıra, "17. yüzyıl tarzı" ciltlenmiş, "metnin yararından çok kitabın güzelliği için satın alınmış kitaplar var..., Bossuet'nin Vaazlar'ı Pascal'ın "Düşünceler"i..., 17. yüzyıldan, o dönemde porno olarak nitelenen, oldukça matrak bir diğer kitap". Paris'te ona göre sadece "biraz felsefi ve dinsel kitaplar, biraz da şiir kitabı kalmış": "roman türü" kitaplar (yaklaşık 2000) yazlıkta duruyor. Almanya tarihi, Cezayir Savaşı ile ilgili kitaplar da var...; "ciltli kitapları bir yana koyarsak, kitap, kitap olsun diye sahip olunan bir şey değil, bir bilgilenme aracı". Hiçbir kulübe üye değil ("üniformayla gezmeye, o ekibin, şu kulübün parçası olmaya bayılan insanlar var, ben ne olursa olsun bireysel ve bireyci olarak kalmaya devam ediyorum.") Avlanmıyor, "çünkü uzak yerlere gitmek gerek, oldukça yorucu ve aslında bir o kadar da pahalı"; tatilde biraz tenis oynuyor, canı isterse "kayak" yapıyor. "Teleferik dururken omzumda kayak takımlarıyla tırmanacak değilim. Çıkmaktansa inmeyi yani keyifli olanı tercih ederim"

Maddi temellük ile sembolik temellükün birleşmesi lüks mallara sahip olmaya ikincil bir nadirlik, aynı zamanda da onları mükemmelliğin bizahiti sembolü hâline getiren bir meşruiyet atfeder: "Princes du Cognac: Ondan bahsetmek için Cognac dilinin en kadim kelimelerini kullanmak gerekir. *Dolgun* bir Cognac'ın gövdesinin kalitesine sahip. Princes du Cognac dolgundur ama şişman değildir, sadece kaslardan oluşan narin bir dolgunluğa sahiptir. Rubens karşısında Boticelli ne anlama geliyorsa işte öyle. *Çiçek aromalar.* Cognac aristokratının ince bağının çiçek kokuları. Princes du Cognac eski ince bağın, *kibar, saflaştırılmış, uçuşkan, soylu* çiçek kokusuna sahiptir. *Kızıl fıçı: çok eski, çok terbiye edilmiş,* tomurcuklarından arındırılmış tanin kalıntılarından temizlenmiş fıçı. Princes du Cognac kızıl fıçılarda *yaşlandırılmıştır.* Sert, net, yoğun ama *ölçülü* tadı buradan gelir. *Cennet* Cognac'ın en eski rezervlerinin saklandığı mahzen böyle adlandırılır. Princes du Cognac, Cognac Şatosundaki, Otard malikânesinin cennetinde üretilmiştir. Princes du *Cognac sınırlı sayıda* üretilir -bir yılda sadece birkaç bin şişe-, sadece *seçilmiş* dükkânlarda ve restoranlarda bulunur." (s.16)

Aynı arkaikleştirici ezoterik anlatı Bourgogne için de geçerlidir: "Bourgogne'da şimdi *budama zaman,* son bağ bozumun yankıları daha yeni dinmişti ki bağlarla ilgilenilmeye başlandı. Kesin ve net bir makas darbesiyle, bağcılar gereksiz dalları kesmekte ve bağ kütüklerini ilkbaharda alacakları yeni boylarına hazırlamakta; budamak beceriklilik isteyen çok nazik bir iştir ve Moillard *sizin adınıza* bu işi takip eder. En ünlü *bağlardan beğeniniz için seçilmiş,* Moillard Bourgogne'ları sadece ehil dağıtımcılara emanet edilmiştir. (s.200)

Uzmanın degüstasyonunu, hazzın dilsiz apansızlığına hapsolmuş, süngüsü düşmüş ve edilgen bir tüketimden ayıran erbap, ediniminin maddi imkânlarına sahip olduğu nadir malları sembolik olarak temellük etmeye layık olduğunu ispatlar. "Bazı *erbapları* için Fransa'da sadece bir tek bira vardır. Tabii ki bu abartılı bir yorum. Ama bir *erbap, erbap olduğu* ölçüde katıdır da. *Ödün vermez.* Ve bazıları sadece 1664'ün takdir ediyorsa bu 1664'ün *eşsiz bir* haz sunmasındandır. *Öyle ender bir haz* ki (...). Hem de *üç yüz yıllık bir haz* (...). Bazen *otantik* tada ulaşmak iyidir." (s.187) "Çok az insan iyi bir Cognac'ın ne olduğunu *tarif etmeye cüret edebilir.* Sadece Cognac şatosu baronunun buna hakkı

vardır. *1795'de* Baron Otard Cognac Şatosu'na yerleşmeye karar verdi [...] ve şatonun tonozları altında, Cognac'ını olgunlaştıracağı *ayrıcalıklı bir yer* keşfetti. İyi bir Cognac'ın bir V.S.O.P[20] olabilmesi için uzun yıllar boyunca *yıllandırılması gerektiği bilindiğinde* bunun ne kadar önemi olduğu anlaşılır. 1795'den beri, Cognac Şatosunda *hiçbir şey değişmedi: ne tonozlar, ne yıllandırma ne de bu asil Cognac'a verilen özen."* (s.155)

Son kertede, "çok pahalı" bir nesnenin satın alınmasının gerektirdiği gösterişçi ve bedava harcama, değeri ölçülemeyecek kadar değerli şeylere değer vermeyi bilmeyi doğrulamanın en tartışmasız biçimini, sadece paranın sağlayabileceği, aşkın paraya indirgenemeyeceğinin mutlak tanıklığını oluşturur. *"-Gerçek lüks* öyleyse nedir?": *-İnceliktir;* kendine bunu sunabilenler için bir zorunluluk, onu görerek anlayan ve onu eşarp, etek, ayakkabı, giysi gibi en basit nesnelerde bulanlar içinse bir zevktir: -"Pahalı mıdır?" "-haute-couture, *mutlak bir ciddiyettir ve mutlak olanın değeri ölçülemez.-"* (Marc Bohan, Christian Dior şirketinin sanat yönetmeniyle görüşme). *"Bu deliliği* yapmak için Perrier-Jouet olmak ve Cramant yamaçlarındaki en güzel bağlara sahip olmak gerekir: Sadece *dünyanın en pahalı üzümleriyle* üretilmiş bir şampanya. *Champagne'a, şampanya sevenlere göre, 18. yy.dan* kalma 78 santilitrelik bu şişenin muhteviyatına *değer biçilemez.* Özellikle iyi bir rekolteyse. (s.14) *"Kişiliğinizi* vurgulamak için sınırlı sayıda *lüks, ince,* küçük saatler üretiyoruz. (...) Saatlerimizin her biri *onu seçmesini bilenin karakterini* değerli kılar. (...) *Özel ve* değerli bir saate sahip olacaksınız." (s.81)

Marx şöyle yazmıştır: "İnsan, öncelikle özel mülkiyet sahibi, yani kendi şahsını doğrulayan ve kendini başkasından bu şahsa özel sahiplikle ayrıştıran ve başkasıyla kurduğu ilişki bu şahsa özel sahiplikten geçen olarak hasıl olmuştur: Özel mülkiyet insanın şahsi ayırıcı varoluş biçimi, yani temel yaşamıdır."[21] Tablo gibi maddi taşıyıcısı olan sembolik nesnelerin temellük edilmesi, tümüyle sembolik olan temellük etme biçimini *sembolik kalıntı* statüsüne indirgeyerek, iyeliğin ikinci kuvvetine ayırt edici bir

20 Ç.N.: V.S.O.P.: "very special old product", oldukça özel eski ürün, genellikle yıllanmış, kaliteli konyak için kullanılır.

21 K. Marx, "Manuscrits parisiens, 1844", içinde *CEuvres*, II. Cilt, Économie, Paris, NRF, 1965, s.24.

etkinlik katar: Bir sanat yapıtını temellük etmek, nesnenin ve bu nesneye ilişkin hakiki beğeninin tek sahibi olduğunu doğrulamaktır; böylelikle, temellük etmenin maddi ve sembolik imkânlarından yoksun oldukları veya sadece edinmek için yeterince güçlü bir arzuya sahip olmadıklarından dolayı, bu nesneye sahip olmayan herkes şeyleştirilmiş bir yadsınmaya tahvil edilir.

Sanat yapıtının tüketimi -bu analizlerin neredeyse çok açık bir temsili- bu ayırt edici pratiklerden sadece biridir. İkinci ev modasının ve küçük burjuva turizminin reddini güncel beğeniye uyarlayan ve egemen sınıfların en "eski" fraksiyonlarının "eski Fransa" yaşam stiliyle derin bir bağ kuran yeni doğa kültünü düşünelim. Kültürün ayrıcalıklı tadımı için *Connaissance des arts* ne ise doğanın ayrıcalıklı tadımı için o olan, *Connaissance de la nature*'ün daimî konu başlıkları, meşru nesneler ve temellük modlarının kesin bir programını sunarlar: Hayvanlar, çiçekler, av, gastronomi, çevre, binicilik, bahçe, balık avlama, şarap bilimi [*œnologie*], doğa yürüyüşü. "Doğayı", kuşları, çiçekleri, peyzajları temellük etmek köklü insanlara has ayrıcalıklı bir kültürü varsayar. Bir şatoya, köşke hatta bir malikâneye sahip olmak sadece bir para sorunu değildir ama aynı zamanda temellük etmek gerekir; kavı ve şarap tutkunlarının en azından bir kere yerine getirmesi gereken "şarapla derin bir hemhâl olma edimi" olarak tarif edilen şişelemeyi temellük etmek; mutfak ve şarap bilgisi gibi hem eski hem de uzun zamanda edinilen becerilerden olan av anılarını, balık avının gizlerini ve bahçeciliğin reçetelerini, temellük etmek; kısaca aristokratın veya taşralının yaşam sanatını, geçen zaman karşısındaki ilgisizliklerini ve kalıcı şeylere kök salmalarını temellük etmek gerekir. "Annem turşu yapmaktan daha kolay bir şey olmadığını iddia ediyor: salatalıkları yeni ay altında toplamak, yirmi dört saat boyunca kum taşından çömlek içinde kalın tuza bastırmak ve hiçbir pürüz kalmayacak biçimde keten bir bezle temizlemek koşuluyla. İçine kuru olmayan ama kurutulmuş tarhun otu koymak ve havası alınmış bir biçimde kavanoza dizmek koşuluyla vs. (*Connaissance de la campagne*, Eylül 1973). "Ev yapımı turşu", "büyük anne turşusu" kavanozunu

bulup çıkarmak -bu türden bir söylemin eşlik ettiği- antikacıda "18. *yy.* bir Fransız ustanın tablosu"nu keşfetmeyi veya eskicide "muhteşem bir mobilya"yı bulmayı bilmek gibi harcanan zamanın ve kültürlü yaşlı kişiler ve şeylerle uzun süreli ilişki içinde, yani sadece zamanla biriktikleri için en yüksek ayırt edici değerle donanmış iyeliklere sahip olmanın tek güvencesi olan mensubiyetle edinilebilen bir becerinin teşhir edilmesidir.

Burada söz konusu olan, "şahsiyet"in, yani kaliteli bir nesneyi temellük etme kabiliyeti içinde kendini doğrulayan şahsın *kalitesidir.*[22] En yüksek derecede ayırt edici güçle donanmış nesneler, *temellük etmenin kalitesini,* yani sahip olanın kalitesini en iyi gösterenlerdir; çünkü bunlar, resim ve müzik kültürü gibi uzun bir zaman yatırımı gerektirerek, hızlı bir biçimde veya vekâlet yoluyla edinilemeyecek olanlar ve böylelikle de kişinin özünde bulunan kalitenin en emin tanıkları olarak ortaya çıkanlardır. Ayrım arayışının, sanatsal tüketim gibi bir *hiç uğruna saf bir harcamayı* ve kuşkusuz en değerli ve en nadir olan şeyi -özellikle en yüksek pazar değerine sahip olduğu için en az harcanan-, yani *zamanı,* tüketime veya uygun tüketimi gerektiren kültürün edinilmesine ayrılan zamanı talep eden tüm pratiklerde tezgâh açması böylelikle açıklanır.[23]

22 *Kişiselcilik* ve kişinin biricikliğinin yüceltilmesinin tüm biçimlerine eğilim, yatkınlıkların en derininde kayıtlıdır. Kişinin fraksiyonlara yani bir sınıfa mensubiyetin temel dayanağı olan sermayenin türlerine göre değişiklik gösteren, entelektüel değeri, ahlaki ve ruhani değeri vs. gibi kurucu *(de facto ve de jure)* iyelikleridir.

23 Başkalarına zaman "ayırmaya" veya "vermeye" dayanan tüm pratiklerin (resepsiyonlarda sunulanın önemli bir boyutu olan) ve tabii ki, sembolik değeri her zaman bir yönüyle -"zamanını bol bol kullan" yani bir hiç uğruna bu kadar değerli olan zamanı harcama ifadesinde doğrulanan- zamana ve paraya hükmetme becerisine bağlı olan tüm eğlencelerin parçası olan *zaman armağanının* değerini anlamak için, bir yandan başkalarının zamanını vekâlet yoluyla ya da tüm ussallaştırma stratejileri, özellikle de sıkışıklığın etkilerinden kaçmak için zamana karşı ve mekâna karşı gitme özgürlüğünü kullanarak edinme olanağına rağmen, zamanın aşılması en zor olan antropolojik sınırlardan biri olduğunu, öte yandan zamanın pazar değerinin -ödeme biçimine bağlı olarak az ya da çok doğrudan bir biçimde karşılanan doktorlardaki gibi bir hizmet karşılığı ödenen bedel, aylık maaş veya kâr-toplumsal hiyerarşide yükselindikçe artmasını akılda tutmak gerekir.

Sembolik sermayeyi oluşturmayı ve biriktirmeyi amaçlayan tüm tahvil teknikleri içinde, "kişisel beğeninin" nesnelleşmiş tanıklığı olan sanat yapıtı satın alma olgusu, birikimin en taklit edilemez ve en kusursuz biçimine en çok yaklaşan biçimi, yani ayırt edici işaretlerin ve iktidar sembollerinin doğal "ayrışma", kişisel "otorite" ya da "kültür" biçiminde *bedene işlemesidir.* Paha biçilmez yapıtların tekelci temellükü zenginliğin gösterişçi tahribiyle benzer mantıktadır: Sanat yapıtının temellük edilmesinin olanaklı kıldığı zenginliğin kusursuz teşhiri, kendi varlıklarını sahip olduklarından ayırmaktan ve çıkar gütmezliğe erişmekten -kişinin üstünlüğünün en üst düzeyde doğrulanması- aciz olan herkese karşı bir meydan okumadır. Bilimsel ve teknik kültür karşısında edebî ve sanatsal kültüre atfedilen ayrıcalığın gösterdiği gibi, "büyük kültür" adı verilen kültürün tekelci sahipleri, gereksiz oldukları oranda daha prestijli olan faaliyetlerle, anlık kâr endişesi olmaksızın harcadıkları zamanı sosyal karşılaşmaların armağanına [*potlatch*] aktardıklarında ortaya çıkan şey bundan farklı değildir.

Egemen fraksiyonlar, sahip olanın tekil "şahsiyetini" kanıtlayan tekelci temellük arayışı tarafından nesnel -ve bazen öznel- olarak yönlendirilmiş sanat nesnesinin kullanımlarının tekeline sahip değillerdir. Ancak maddi temellük etme koşulları oluşmadığında tekelciliğin vardığı nokta sadece temellük etme biçiminin tekilliğidir: Aynı şeyleri başka türlü sevmek, başka şeyleri aynı şekilde sevmek, hayran olması daha zor şeyleri sevmek, beğenilerin sürekli dönüşmesinin temelinde yer alan tekrar etme, aşma ve yer değiştirme stratejileri, ekonomik olarak daha az zengin dolayısıyla sembolik temellüke yönelmiş olan tabi fraksiyonlara her zaman tekelci sahipliği sürdürme imkânı verir. Entelektüeller ve sanatçılar ayrışma stratejilerinin daha riskli ama daha kârlı olanlarını yeğlerler ve anlamsız nesneleri ve hatta daha da kötüsü, başka bir biçim altında, başka sınıflar ya da sınıf fraksiyonları tarafından daha önceden sanat yapıtı olarak kabul edilenleri (*kitsch*) sanat yapıtı olarak yeniden kurma iktidarını doğrulamaya dayanan ayrışma stratejilerini tercih ederler.

Bu durumda, tüketim nesnesini, tüketim nesnesi olarak yaratan tüketim biçimidir ve ikinci dereceden beğeni ortak tüketime sunulmuş "avam" malları (western, çizgi roman, aile fotoğrafı, grafitiler gibi) ayırt edilmiş ve ayırt edici kültür yapıtlarına çevirir.

Egemen Beğeninin Değişkeleri

Ortaokul, lise öğretmenleri ve üniversite hocaları ile entelektüellerin kültürel pratiklerinin çileci tonu, söz konusu pratikler, parçası oldukları sistem içersine yeniden yerleştirildiğinde, böylece kültürün ve sembolik temellükünün -tahakkümün iş bölümünün fakir ailelere bıraktığı tüm dünyevi besinlerin ve tüm maddi temellüklerin yüce ve yüceltilmiş ikamesi olan- anlamını dahi sorgulamak zorunda kaldığımızda daha da açık hâle gelir. Egemen sınıf alanında karşıt kutuplara karşılık gelen yaşam stilleri arasındaki antagonizma kesin ve tamdır. Ortaokul, lise öğretmenleri ve üniversite hocaları ve patronlar (özellikle de her iki kategorinin de küçük ve orta düzeydekileri arasındaki) arasındaki karşıtlık iki "kültürü" -etnolojik anlamda- birbirinden ayıran karşıtlığa gönderme yapar. Bir yanda, okuma alışkanlığı ve özellikle şiir okuma, felsefi denemeleri ve siyaset kitaplarını okuma, *Le Monde* gazetesi ve edebiyat ya da sanat dergisi okuma (daha çok solda); öte yanda, av ve üçlü bahis ve eğer okuma söz konusuysa tarihsel anlatıları, *France-Soir*veya *Aurore* okuma, *Auto-journal* ve Lectures *pour tous* okuma. Bir yanda, daha çok klasik ya da avangart tiyatro (örneğin Planchon tarafından sahneye koyulan *Tartuffe* veya *Remise,* Lorca'nın *Kanlı Düğün*'ü ya da Turgenyev'in *Köyde Bir Ay*'ı), müze, klasik müzik, France-Musique, "bitpazarı", kamp yapma, dağcılık ve yürüyüş; öte yanda iş yemekleri ve iş seyahatleri, bulvar tiyatrosu (Robert, Lamoureux, Marcel Achard, Françoise Dorin gibi) ve müzikhol, televizyon gösterileri, fuarlar, sergiler, müzayede salonu ve "butikler", lüks araba ve yat, üç yıldızlı oteller ve kaplıcalar.[24] Ayrıca farklı kültü-

24 Aşağıda incelenen ve burada detaylı bir biçimde verilmeyen SOFRES araştırmasının mütekabiliyet analizlerinin sonuçlarından yola çıkıyoruz. Bizim araştırmamız için olduğu gibi, birinci etmen ekseni (göreceli olarak) daha fazla serbest zamana ve kültürel sermayeye sahip ama iktisadi sermaye açısından en yoksun (göreceli olarak) fraksiyonlar (ortaokul, lise öğretmen-

rel pratiklerin stilleri bile yol açtıkları toplumsal felsefe ile dünya görüşü ve parçası oldukları pratikler evreni akılda tutulursa, ortaokul, lise öğretmenleri ile üniversite hocalarının yürüyüşü, kamp yapma, kır ve dağ tatilleri gibi pratiklerinin hem eski burjuvaziyi niteleyen lüks pratikler ve mallar (Mercedes ya da Volvo, yatlar, otel tatilleri, kaplıca beldelerinde tatil gibi) bütününe hem de serbest meslek sahiplerini niteleyen en pahalı ve en prestijli kültürel ve maddi tüketimler (sanat kitapları, fotoğraf makinesi, kasetçalarlar, gemiler, kayak, golf gibi veya binicilik ve su kayağı gibi) kümesine ters düşmesine benzer bir şekilde, örneğin avangart tiyatronun veya şiirlerin ya da felsefecilerin okunmasının burjuva tiyatrosuna ya da müzikhollere veya tarihsel anlatıların ya da macera romanlarının ve resimli dergilerin okunmasına ters düştüğü bilinirse daha açıkça görünür.

Estetik seçimlerin, yaşam tarzlarını kuran etik seçimler bütününe aidiyetinin, estetiğin kendi sahasında, kültürel sermaye ilişkisi açısından birbirine çok yakın iki kategori olan, serbest meslek sahipleri ile ortaokul, lise öğretmenleri ile üniversite hocalarının arasındaki (karşıtlıktan) ve farklı güzergâhlara bağlı etik yatkınlıklar arasındaki karşıtlık üzerine kurulu olarak, ekonomik koşullar içinde oldukça farklı pekişme ve gerçekleşme koşulları bulan karşıtlıktan daha iyi bir kanıtı yoktur.[25] Öğretmenlerin ve ikincil olarak da mühendislerle yöneticilerin, önceki birikim biçimi tarafından ve onun için geliştirilmiş çileci yatkınlıklarını, kültürel sermaye birikimine doğru yönlendirmeye daha eğilimli

leri ve üniversite hocaları ile asgari ölçüde kamu sektörü yöneticileri) ile ekonomik açıdan en zengin ve iyelikler, finansal katılım ve aynı zamanda çıkarlar ve okulda veya ekonomi ve finans basınını okumayla edinilenden ziyade, çalışma yaşamında, bir mesleğin icrası sırasında edinilen özgün bir yetkinlikle ekonomik yaşama en çok dâhil olan ama göreceli olarak kültürel sermayeden ve boş zamandan en çok yoksun fraksiyonları (sanayi ve ticaret patronları) karşı karşıya getirir. Özel sektör yöneticileri ve serbest meslek sahipleri, bu ikili ilişki açısından ara bir konuma sahiptirler.

25 Göreceli olarak önemli bir oranda, halk sınıfları ve orta sınıf kökenli olan idari işler yöneticileri (INSEE'nin tanımladığı geniş anlamıyla) beğenilerinin çileciliği açısından, daha az diplomalı ve anıt ve şato ziyaretleri gibi daha az prestijli kültürel pratiklere yönelmiş olsalar bile ortaokul ve lise öğretmenlerine daha yakındırlar.

olmalarını -ve bu zayıf iktisadi sermayelerinin rakip kâr ve haz beklentilerine izin vermediği oranda daha bir gönüllükle yapılır- anlayabilmek için, sermaye yapısından kaynaklanan farklılıkların yanı sıra güzergâhtan kaynaklanan farklılıkları ve egemen sınıfa yükselişlerini eğitim sermayesinin birikimine borçlu olan bireylerin oranının egemen fraksiyonlardan tabi fraksiyonlara doğru gidildikçe artması olgusunu akılda tutmak yeterlidir. Buna karşın, serbest meslek sahipleri, burjuva bir kökene bağlı olan ve güçlü bir sembolik sermaye birikimi öngören mesleklerin kendi zorunlulukları tarafından teşvik edilen lükse karşı müsamahalı olma yatkınlıklarını gerçekleştirme imkânlarına sahiptirler. Daha önce gördüğümüz üzere, müze, özellikle de taşra müzelerini (serbest meslek sahiplerinin yaptığı gibi büyük sergileri, galerileri ve yurt dışındaki müzeleri gezmekten ziyade) gezme gibi, en ucuz ve en ağırbaşlı eğlence biçimlerine ve ciddi, hatta biraz katı kültürel pratiklere sistemli olarak yönelen öğretmenlerin (ve kamu sektörü yöneticilerinin) *çileci aristokratizmi*, resimli dergilerin okunması, konserlere gitme, antikacılara ve galerilere gitme, kaplıca beldelerinde tatil, piyano, sanat kitapları, eski eşyalar, sanat yapıtları, fotoğraf makinesi, kasetçalar, yabancı araba sahibi olma, kayak, tenis, golf, binicilik, av ve deniz kayağı sporları yapma gibi en pahalı (kültürel ve/veya ekonomik olarak) ve en prestijli tüketimleri biriktiren serbest meslek sahiplerinin *lüks beğenisine* karşıttır.[26]

26 Bizim araştırmamızın analizinin de gösterdiği gibi, SOFRES'in araştırmasının mütekabiliyet analizlerinin ortaya çıkardığı üçüncü etmen, niteliklerin basit bir sıralanmasının (azalan bir biçimde) kanıtladığı gibi, bu etmene en önemli mutlak katkıyı yapan lüks tüketim ve eğlenceye özel olarak eğilimli serbest meslek sahiplerini tüm diğer fraksiyonların karşısına koyar: Resimli dergilere abone olma, bir fotoğraf makinesine sahip olma, su kayağı yapma, sanat kitaplarına, bir kasetçalara sahip olma, tenis oynama, kaplıca beldelerine gitme, briç oynama, av, kayak, binicilik sporları yapma, mesleki kokteyllere katılma vs. *Connaissance des arts* veya *La maison française* gibi dergilerin okuyucuları arasında serbest meslek sahiplerinin önemli bir oranda olduğunu (%15,5 ve %18,5) bilerek ve ayrıca CESP'e tarafından 1970'de yürütülen araştırmadan yola çıkarak, bu dergilerin okuyucularında özellikle oldukça sık rastlanan, eski mobilyalara ve sanat eserlerine sahip olma, müzayede salonlarına ve galerilere gitme gibi nitelikleri de bu fraksiyonların hesabına yazabiliriz. Ve son olarak, INSEE'nin araştırması gösteriyor ki, serbest meslek sahipleri verdikleri resepsiyonların sıklığı nedeniyle ayırt edilirler.

Faaliyetlere Göre Dizin

Lüks beğeni

ANTİKACILAR
Aaron
Bensimon
Hagnauer
Jansen
Kugel
Lagrand
Laroussilhe
Lévy
Litybur
Mallie de Fonfais
Mancel
Perrin
Taillemas

ASTROLOGLAR
Belline
Criss
Delya
Martinez
Sabato

AYAKKABICILAR
Roger Vivier

BANYO TASARIMCILARI
Au Bain de Diane
Juif-Delepine

ÇİÇEKÇİLER
Boullet
Lachaume
Lambert
Moreux
Veyrat

ÇOCUKLAR
Oyuncak
Le Nain Bleu
Mobilya
Bonnichon
Thireau
Giysi
Baby Dior
Dominique
Efantillage
Petit Faune
Petite Gaminerie
Minimômes

DEKORATÖRLER
Carlhian
Demachy
Jansen

DERİCİLER
Hermès
Lorabito

MODA EVLERİ
Balmain
Cardin
Currèges
Dior
Hermès
Lapidus
Rabanne
Saint-Laurent
Ungaro

DOKTORLAR
Boivin
Chartier
Dolto
Dubost
Hervé
Lacan
Lagache
Leibovici
Nacht
Vellay

GÜMÜŞ VE SERAMİK MAĞAZALARI
Andrieux
Helft
Kugel
Nicolier

GÜZELLİK ENSTİTÜLERİ
Arden
Carita
Guerlain
Harriet Hubbard Ayer
Lancome
Monteil
Helena Rubinstein

HALICILAR
Benadava
Catan

HAYVANLAR
Satış
Pont-Neuf kuşçu dükkanı
Vilmorin kuşçu dükkanı
Doğabilimci
Boubée Nérée ve ortakları

HAVAYİ FİŞEKÇİLER
Ruggieri

KİRALAMA
Sanatçılar
Marouani et Tavel
Tekneler
International Sea Service
Şatolar
Préfecture d'Indre-et-Loire
Hizmetliler
Bons Secours
Tren
S.N.C.F. – D.C.P.
Arabalar
Murdoch

KLİNİKLER
Belvédère Kliniği
Veteriner Klinikleri
Dr Neienat Kliniği
Maisons-Alfort Veteriner Kliniği
Windsor Vakfı
Frégis Hastanesi

KUAFÖRLER
Alexandre
Arden
Carita
Jean-Louis David

KURU TEMİZLEMECİLER
Billard
Bobin
Pouyanne
Starisky

KÜRKÇÜLER
Révillon

LEVAZIMATÇILAR
Marette
Roblot

MÜCEVHERATÇILAR
Boucheron
Cartier
Chaumet
Van Cleef et Arpels
Mauboussin

ŞARKÜTERİ VE PASTACILAR
Battendier
Casimir
Lenotre
Marquise de Presles
Pons
Potel Et Chabot
Scott

YİYECEK-İÇECEK MAĞAZALARI
Côte de France
Dominique
Fauchon
Godiva
Hédiard
Petrossian
Maison de la Truffe

S. Schroeder, J. Matignon, *Le goût du luxe*, Paris, Balland, 1972

Pascal, hizmetkarlarını sıraladı ve ciddi bir edayla maaşlarını belirledi.

Hizmetliler

Kahya	aylık	1.500 F
Kalfa	"	1.500 F
Şoför	"	1.200 F
Hemşire	"	1.200 F
Hizmetçi	"	1.100 F
Uşak	"	1.000 F
Ahçı	"	1.000 F
Bahçıvan	"	800 F

Comédie Française'de loca bulamamaktan ve kıyafet zorunluluğu olan geceler için abonelik ücretinin yüksek oluşundan yakındı.

Comédie Française

Bir dönemlik abonmanlık	
Kıyafet zorunluluğu olan geceler	108 F
Klasik matineler	85 F

Moda olan doktorlardan bahşediyor; Hervé, Dubost, Velley veya Chartier gibi kadındoğumcuları ve Lacan, Daniel Lagache, Sacha, Nacht, Leibovici ve Dolto gibi analistleri reddediyor.

Doktorlar

Az tanınan psikologlar	
Seans ücreti	60 F
Ünlü psikologlar	
Seans ücreti (en az)	200 F

Boulogne-sur-Seine'deki Belvédère Kliniğindeki bir odayı betimledi: elektirikli sinema projeksiyon aletlerinin elektirik kesintisine mahal vermemek için yasak olduğu ama özel bir izin dahilinde kulanılabileceği bir oda.

Klinik

En pahalı olan: Belvédère Kliniği	
Doğum ücreti:	
(Yatak, bakım, pansuman ve ilaç dahil olmak üzere) 8 günlük	
Avluya bakan küçük oda	800 F

Yüksek derecede verimli bir kültürel sermayenin onlara sağladığı kârları, ne etkili bir biçimde ekonomiye tekrar döndürmek içine gerekli kabiliyetlere ne de yatkınlıklara sahip olarak, formasyonları ve yaşam stilleri ile "entelektüel değerlere" bağlı olan[27] serbest meslek sahipleri, sporların ve şık oyunların pratiğinde, kokteyllerde, resepsiyonlarda ve başka monden alışverişlerde, sağladıkları asıl tatminin ve uyguladıkları eğitimsel eylemin dışında, ilişkileri yaratma ve sürdürmelerini, mesleklerinin

27 *Who's who*'ya kayıtlı olan hâkimlerin %14,5'i ve doktorların %13,5'i (yüksek devlet memurlarının %9,7'sine veya patronların ve şirket yöneticilerinin %4,2'ne karşın) en azından bir tane uzmanlık dışı yayın (siyasi veya edebî) yapmışlardır.

icrası için vazgeçilmez olan saygınlık sermayesini biriktirmelerini sağlayan seçilmiş ilişkileri bulurlar.[28] Bu, lüksün, Marx'ın da gözlemlediği gibi "alışılagelen derecede bir israf"ın, "bir servet gösterisi ve dolayısıyla itibar kaynağı" olarak "bir iş zorunluluğu" ve "sermayenin temsil masrafları arasına" katıldığı bir durumdur.[29] Tersine, öğretmenlerin kültürel sermayeleri ve boş zamanlarından sağlayacakları kârları en yüksek dereceye çıkaran (para harcamalarını en aza indirerek), zorunluluktan erdeme dönüştürme biçimi olarak anlaşılmayacak tek bir seçimi (örneğin, uyumlu, sade ve mütevazı bir iç mekânın veya basit ama güzel bir biçimde sunulmuş yemeklerin tercihi) bile yoktur. Eğer birinciler (serbest meslek sahipleri) her zaman imkânlarının beğenisine sahip değillerse, ikinciler ortaokul, lise öğretmenleri ile üniversite hocaları neredeyse hiçbir zaman beğenilerinin imkânına sahip değillerdir. İktisadi sermaye ile kültürel sermaye arasındaki bu fark, onları, sahip olduğu şeyden "pay çıkartan", eskinin yerine eskitilmişi, İran halılarının yerine Romen halıla-

28 Bu türe dair eğilimler mesleğe, uzmanlığa, ikamet adresine göre farklı biçimler alırlar. Böylelikle, ulusal ortalamanın üstünde bir tasarruf oranına sahip (kullanılabilir gelirin %15'ine karşın %3o) olan doktorlar, -karşılaştırılamayacak derecede yüksek bir gelir için- yüksek bir gelir bütünü içinde büyük bir harcama yüzdesine sahiptirler ve özellikle de tatiller (kullanılabilir gelirin %10'u), araba ve kalıcı mallar için, çoğunlukla (üçte ikisinden fazlası) oturdukları evlere, ikinci bir eve yatırım amaçlı birçok daireye, tarım çiftliklerine, korulara (ama pratikte hiçbir zaman sanayi şirketlerine değil) aynı zamanda da yatırımlara sahiptirler. Buna karşın, kırsal bölgelerdeki pratisyen hekimlerde, emlak alımına daha sık rastlanır; oysaki genel olarak yaşla birlikte artan finans yatırımları cerrahlarda ve uzmanlarda daha sık görülür. (Bkz. Centre de recherche économique sur l'epargne: *Enquête sur les comportements patrimoniaux des médecins exerçant en pratique libérale,* Paris, CREP, 1971, cilt 3). Cerrahların ve diğer uzmanların -özellikle de Paris'tekilerin- gelirlerinin önemli bir kısmını lüks harcamaya ve özellikle sanat yapıtlarının edinilmesine ayırdıklarını varsayabiliriz.

29 Ç.N.: Alıntılanan metnin aslı: "Belli bir gelişme aşamasına ulaşıldığında, aynı zamanda bir servet gösterisi ve dolayısıyla itibar kaynağı olan ve alışılagelen derecede bir israf, "talihsiz" kapitalist için bir iş zorunluluğu hâlini alır. Lüks, sermayenin temsil masrafları arasına katılır." Bkz., K. Marx, *Kapital,* Sol Yay., Ankara 2009, Çeviren: Allaatin Bilgi, 1. cilt, 7. kısım, 24. Bölüm s.567.

rını, aile köşkü yerine restore edilmiş ambarı, tabloların yerine taşbaskıyı (veya röprodüksiyonu) koyan, çileci bir estetikçiliğe (sanatçı yaşam stilinin en katı değişkesi) mahkûm eder: Aslında gerçek fakirlerin köpüklü şarabı ve imitasyon takısı gibi ne kadar itiraf edilmemiş iseler o kadar yoksunluğun sahip olmaya gösterdiği hürmetin belirtileridir.[30] İktisadi sermaye ile kültürel sermaye -veya daha kesin olarak, tasdik edilmiş biçimi olan eğitim sermayesi- ile arasındaki fark, kuşkusuz, eğitim sisteminin başka sınıflandırma ilkelerini kabul ettiği için onların yeteneklerini tümüyle tanımayan bir toplumsal düzene itiraz etme eğilimlerinin nedenlerinden biridir. Bu meritokratik başkaldırı (yani bir anlamda aristokratik başkaldırı) küçük burjuva kökenli veya halk sınıfları kökenli olmakla bağıntılı olan ve bütünüyle ekonomik sınırlara eklemlenmiş bir biçimde burjuvaya tümüyle ulaşmayı yasaklayan sadakatiyle, reddiyle ve imkânsızlıkları ya da imkânsızlık retleriyle ikiye katladığında artar.[31] Tersine serbest meslek sahipleri gibi bir müşteri kitlesine hayatını kültürel hizmet satışından kazananlar için iktisadi sermayenin birikimi sembolik sermayenin birikimiyle, yani bir yetkinlik ve bir saygı değerlik imgesi yerel veya ulusal *hatırı sayılır* siyasi bir konuma kolayca tahvil edilebilecek olan saygınlıkla karışır: Söz konusu serbest meslek sahiplerinin gündelik müdahaleleriyle güçlü bir

30 Kültürel sermaye ile iktisadi sermaye arasındaki benzer bir farkın ürünü olan aynı yatkınlık biçimi orta sınıfların yeni fraksiyonlarına mensup olanlarda bulunur (bkz. "ihtiraslarıyla yaşayan" bir hemşire ile görüşme).

31 Kültürel sermayenin, *tahakkümün tabii bir ilkesi olması* olgusunun sonucu olan çelişkilerden kurtulmanın öznel olarak kabul edilebilir yollarından biri, tabi sınıfların çıkarlarını ifade etmek ve savunmakla yükümlü örgütlere yöneticilerin nitelikli katılımından geçer. Böylelikle siyasi aday konumlarına (genel seçim adaylarının toplumsal niteliklerinin analizinin hakkında bir fikir verdiği) talip olanlar (eşit olmayan başarı olasılıklarıyla) alanında egemen sınıfların farklı fraksiyonlarına mensup olanların dağılımı, kendisi de -gördüğümüz üzere- toplumsal sınıflar alanının yapısı ile denk olan bir yapıya göre düzenlenmiş egemen sınıfın göreceli olarak özerk alanı içinde onların karşılıklı fraksiyonlarının dağılımına çok sıkı bir biçimde karşılık gelir. Bundan siyasi mücadelenin, tahakkümün meşru (egemen olan ve böyle kabul edilen) ilkesinin dayatılması için verilen mücadelenin geçtiği sahalardan biri olduğu sonucu çıkar.

biçimde katkıda bulundukları yerleşik (ahlaki) düzenle dayanışma içinde olmaları ve böyle hissetmeleri anlaşılır olur (ki tabipler odasının açıklamaları, konum almaları ve siyasi eylemleri bunun en görünür biçimini oluşturur).[32]

32 SOFRES tarafından cumhurbaşkanlığı seçiminin birinci turundan önce, ulusal düzeyde 200 doktorla gerçekleştirilen bir kamuoyu yoklamasına göre, doktorların %59'u Giscard'a, %16'sı Mitterrand'a, %9'u Chaban-Delmas'a, %11'i başka bir adaya oy vereceğini, %5'i ise karasız olduğunu söylemiştir. Cumhurbaşkanı seçilme şansı en fazla olan adayın hangisi olduğu sorusuna, %71'i Giscard, %12'si Mitterrand, %3'ü Chaban-Delmas, %1'i başka bir aday, %13'ü belirsiz diye cevap vermiştir. *(Le Quotidien du médecin,* no 710, 3-4 Mayıs 1974). Aynı sayıda yayımlanan doktorların beklentileri hakkındaki bir yazıyı okuyarak kuşkusuz doktorların Giscard tercihini daha iyi anlarız. Söz konusu yazıda doktorlar tıp öğrencilerinin seçiminden yana olduklarını, doktorluğun ve aile hekimliğinin serbest uygulanmasının ve kamu hastaneleri ile özel muayene sisteminin birlikte varoluşunun taraftarı olduklarını sosyal sigortaların "bazı savurganlık kaynaklarına karşı" savaşmaya hazır olduklarını ve reforma hiç de ihtiyacı olmayan mevcut tabipler odasının varlığını onadıklarını dile getirirler.

"Oldukça klasik" bir öğretmen

Jean L., fizik agregasyonuna sahip, Ulm Sokağı'ndaki Ecole Normal Superieur'den mezun, 36 yaşında ve Paris'te bir üniversitede baş asistan olarak çalışıyor. Kuzeybatı banliyösünde oturuyor; babası, dilbilgisi agregasyonuna sahip, lisede öğretmen, dedesi ilkokul öğretmeni. Dişçi eşi, bir eczacının kızı; Diş Hekimliği fakültesinde profesör ve bir kürsüye sahip.

"Bit pazarında bulunan 13. Louis manastır tarzı masa"

"Sade" ve "mütevazı" olandan hoşlandığı için ne "büyük yastıklar ve büyük perdeleri", ne de "dekoratör elinden çıkmış" daireleri seviyor, "bir iç mekânın bütüncül uyumuna oldukça duyarlı": "Çok güzel bir mobilya bulma şansımız varsa, bir köşeye koyarız ve işte o kadar, bir oda için yeter". "Bizde yakın zamana kadar, evlenirken aldığımız ucuz mobilyalar vardı, - aslında fena olmayan modern bir havaları vardı-, hint meşesi kaplama, ucuz mobilyalar, sadece sandalyeleri ruhunu teslim etmek üzere (...) Şimdi bulduğumuz eski bir iki mobilya var, gerçek antika (...) biri bize önerdiği bit pazarından bulduğumuz 13. Louis manastır tarzı fena olmayan masa, Amiyens'te bir antikacıdan bulduğumuz "yine fena olmayan 13. Louis bir dolap". Tabii, 13. Louis sandalyelerimiz olmayacak, korkunç pahalılar üstelik gerçekten 13. Louis iseler bile sağlam değiller; bu durumda antika olma iddiasında olmayan 13. Louis tarzı sandalyeler yaptıracağız". Evin döşenmesi ve dekorasyon işleri, bu işi çok önemseyen karısının görevi; "anlıyor bu işlerden, ben hiç beceremiyorum, özellikle de fiyatlar konusunda... (...) evet zevkim var, yalnız olsaydım, bu işle zaman geçireceğimi sanmıyorum bunun için yeterince zevkli değilim ama karım öyle ve sonuçta onu takdir ediyorum". Karısı eski fayansları çok seviyor: ' Gel sana bir fayans göstereceğim' derse onunla birlikte görmeye giderim, hoşuma da gider, bu konuda benden çok daha hassas olduğunu hissediyorum (...) Satın almak istediğim birşey var, birkaç kez baktım ama henüz almadım, eski bilim gereçleri, gerek geçen yüzyılda gerekse 3-4 yüzyıl önce çok kayda Değer şeyler yapılıyordu".

"Daha özlü bir şey okumayı tercih ederim"

Evin bakım onarımıyla biraz ve "mecburiyetten" ilgileniyor: "Şunu yapmak lazım bunu yapmak lazım diye karım söylüyor, gereğinden fazla özen göstererek yapıyorum, zaman geçiriyorum, daha az iyi olsa da daha çabuk yapabilirim belki ama hoşuma gidiyor, o şeyi anlamak, iyi işlediğini görmek ve yapmak".

Televizyonu yok, ama bazen izleme fırsatı oluyor. "Televizyon yayınları çoğunlukla fazla sulandırılmış oluyor; belirli bir konuda, daha özlü bir şey okumayı tercih ederim. Ama yine de bazı şeyler var ki, televizyonun yerini başka birşey tutmaz. Aydaki ilk adımları izlemek için anneme gittiğimi itiraf ediyorum, ya da bu tür şeyler (...) Ivan Illich'i beş dakika gördüğümü hatırlıyorum, her zaman hatırlayacağım, sadece kitapları okumak yerine onu izlediğim için ve ne tür bir adam olduğunu görmüş olduğum için çok memnunum.

"Tüm okumalarım Le Monde üzerine kurulmuştu"

Tribune socialiste alıyor, -"çok da kötü değil"-, *Le Nouvel observateur'ü* fırsat oldukça. Eşi *Express'e abone:* "herşey oldukça yüzeysel bir biçimde ele alınıyor, bazen iyi röportajlar olduğu oluyor. Benim tüm okumalarım abonesi olduğum *Le Monde* üzerine kurulmuştu ama artık abone değilim, düzenli okumuyorum". Polisiye veya roman değil daha ciddi okumalar: "Yine de Soljenitsin'in *İlk Çember'ini* okudum, eşim mutlaka okumalısın dedi". Yine yakın geçmişte "Ivan Illich'in *Okulsuz Toplum'unu* okumuş ("beni çok etkiledi", Konrad Lorenz"in *Le hasard et la nécessité, L'intinct d'agression.* Yedi veya sekiz ciltten oluşan bir UNESCO Kültür tarihi var: "Harika birşey, kurmaca değil, içinde kişiler falan olsa hiç ilgimi çekmez. Arkeoloji çok ilgimi çekiyor (...) Çok sık baktığım bir şey var adı Arkeoloji Sözlüğü.

"Oldukça klasik ve makul şeyler"

"Bir Vermeer tablosu önünde iki saat kalabilirim ve gerçekten tatmin olurum, bu ise (kendisine armağan edilen 'Escher diye bir adamın' resim kitabı), hayır". Francastel tarafından yönetilen bir seride çıkan bir sanat tarihi kitabını çok seviyor: "özellikle metni çok iyi, reprodüksiyon çok az, olağanüstü değiller, göreceli olarak orijinaller ancak çok iyi çünkü (sadece anekdotik değil) ressamların düşüncelerini ve dönemin ekonomik, sosyal yapısıyla nasıl örüldüğünü çok iyi çözümlüyorlar." Tüm müzelere 'özellikle koşturmamaktadır', ama 'istekle' gitmektedir. "Bir arkadaşım derse ki, işte şöyle bir şey var veya hakkında bir şey gördüysem veya okuduysam (...), memnuniyetle gidiyorum, bir müddet kalıyorum". Toskana'ya birçok kez gitmiş ve "görülebilecek her şeyi çok seviyor (...); ressamların birbirleriyle bağlantılarını konumlandırmayı seviyorum, diyorum ki, şu kişi şunu yaparken Angelico ise daha bunu boyuyordu." "Quattrocento'yu, Botticelli'yi, Piero della Francesca'yı, Vermeer, Watteau'yu da çok beğeniyor": "bunu nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum, malzeme mi, işçilik mi (...), yüzeyleri seviyorum, ve de bu çeşit zarafeti, cazibeyi, hüznü". Ressamların yöntemlerden vazgeçemeyeceklerinin bilincinde ama Rousseau'nun kullandıklarını beğenmiyor: "yapımında doğal olmayan, zorlama, gösterişli, sofistike bir şey var". "Matisse mesela, çok klasik ve çok makul şeyler yapıyor; çok seviyorum; Picasso, çoğu zaman hoşuma gidiyor; az bilmekle beraber Villon'u da seviyorum. Doğrusu, modern resmi pek iyi tanımıyorum.(...) Benim için resimle hiç alakası olmayan bir şey var, o da tümü ile sürrealizm akımı. Kanımca, bu sanat değil tek zihin alıştırması, Dali ve şürekası, onlardan nefret ediyorum".

"Füg Sanatı'nın org ile çalınmasını yeğliyorum"

Yüksek kaliteli ses cihaz sistemim yok ("olmasını isterdim ama benim için zaruri değil") ama "fena olmayan plakçalarım" var ("dört beş sene önce 60.000 papele aldığım bir mono"). Müzik, bence onu üretenler tarafından icra edilirken gidip görülmesi gerek bir şey en iyi şekli bu, yoksa evde çok kötü olmayan bir alet ve iyi yorumlar olması yeterli(...) yoruma az duyarlıyım ona rağmen severim".

"İmkanlardan tasarruf bilinci", "sade" olana beğenisi, "bilimsel formasyonu da" "saf müziği" takdir eğilimini yaratıyor.

"Füg sanatı, tipiktir, org ile çalınmasını orkestra tarafından icra edilmesine yeğliyorum, hakikaten saf müzik, yoksa bir tını meselesi değil". Diğer taraftan "çok vurgulu, çok şaşaalı romantik müzikleri" sevmiyor: "Berlioz'u seviyorum mesela, ama Fantastik Senfoni çok şaşaalı". "Bir sürü çeşitli faaliyetleri" olmasına rağmen, on senedir katıldığı bir şan grubu ile "haftanın dört akşamı küçük toplantılar, küçük şan alıştırmaları" ile dolu: "ayrıca, şu sıralar, amatör bir opera grubuyla opera söylüyoruz, piyano çalıyoruz, bayağı çok zaman alıyor". "Benim için müziğin zirvesi Cosi fan tutte'dir, Mozart'dır (...); Poulenc'e hayranlık duymaktayım, Delalande'ı çok beğeniyorum (...), Wozzeck'i çok sevdim. Wozzeck'i Boulez'in yönetiminde Opera'da seyretmiştim, önceden tanımıyordum". Yılda dört veya beş kere konsere gidiyor: "bu hafta Fischer-Dieskau'yu dinlemeye gittim, benim için şarkının tanrısı". Hemen hemen hiç müzikhol veya şanson dinlemiyor, şarkıcıların plaklarını satın almıyor ("Brassens'i seviyorum ama dinlemiyorum").

"Az şeyin yardımıyla, kısıtlı imkanlarla"

"Sinemada pek uzman" değil; Sıklıkla "D...de bulunan sinemaya çok kalitesiz olmayan haftanın gözde filmlerini basitçe, öylesine" seyretmeye gidiyor. Truffaut'yu seviyor, fakat "Amerikan sanatlarına duyarsız" ("Kanımca birçok Amerikan filminde çocukça bir şey var, Woody Allen hariç"). Tarihi filmleri pek sevmiyorum: "Ama tabii ki Abel Gance'ın Napoleon'u seyredilmesi gereken bir şey veya Potemkin Zırhlısı veya Alexandre Newski". "Çok ağır olan her tür gösteriye alerjim var; birinin bana çok kuvvetle hissettiği bir şeyi az şeyin yardımıyla kısıtlı imkanlarla hissettirmesini çok seviyorum".

Ne "gastronom", ne de "uzman", fakat sunulan yemekler konusunda "oldukça hassas". "Arkadaşlar davet ettiği zaman, fark ediyorum ki, bu çok keyif aldığım bir şey". Evinde "sunabileceği şaraplardan bulundurmaya" gayret ediyor (hoşlandığım bir sürü şeyi olan küçük bir Beaujolais satıcısı buldum, şarabı ondan temin ediyorum").

"Son sürat yürüyüş"

"Satranç oynamayı istiyor" ve bazen scrabble oynuyor. Arada da fotoğraf çekiyor: "her sene otuz altı fotoğraflık iki şeridimi dolduruyorum, özellikle tatillerde (...). Tatile dağa gittiğimde özellikle yaptığım şey, manzaraları görüntülemek (...); görüneni aynen saptamak için bir fotoğraf karesiyle saatlerce vakit geçiriyorum". Tatilde "yürüyüş yapıyorum ama tam bir budala gibi ilk gün büyük bir süratle kırk kilometre yapıyorum ve sonra on beş gün boyunca ayaklarım ağrıyor. Yaptığım zaman nispeten yoğunluklu ama maalesef bazen de uzunca bir zaman yapmamayı tercih ediyorum(...). Bir yıldan beri köpeğim var, tabii ki onu gezdirmem gerekiyor, bunu son sürat yapıyorum, (...) cumartesi götürüyorum ve sonra yarısı koşaraktan on kilometre yapıyoruz, son sürat".

"Entelektüel" beğeni veya "sol yakanın" beğenisi ile "burjuva" beğenisi veya "sağ yakanın" beğenisi arasında -sıradan bir biçimde- yapılan karşıtlık, sadece çağdaş yapıtlar tercihi (burada sunulan yapıtlar listesinin sınırları içinde, Picasso, Kandinsky, Boulez) ile en eski ve en kutsanmış yapıtlar (izlenimci resim ve özellikle Renoir, Watteau, Macar Rapsodisi, Dört Mevsim, Küçük Bir Gece Müziği) beğenisi arasına, resim ve müzikte, sinemada veya tiyatroda olduğu gibi kabul görmüş değerlerin beğenisi ile yenilikten yana olma arasında kurulmakla kalmaz, aynı zamanda iki dünya görüşü, iki varoluş felsefesi -eğer istenirse Renoir ve Goya (veya Maurois ve Kafka) ile simgelenebilecek olan-, iki tür seçim kümelenmesi (kırmızı ve siyah, tozpembe hayat ve kapkara hayat, bulvar tiyatrosu ve avangart tiyatro, sorunsuz insanların toplumsal iyimserliği ile sorunlu insanların burjuva karşıtı kötümserliği, maddi konfor ile entelektüel konfor, samimi iç mekân ile mütevazı iç mekân, geleneksel Fransız mutfağı estetik ve entelektüel araştırma ile egzotik veya -tersine- sıradan yemek, dayalı döşeli iç mekân veya tersine kolay temizlenir iç mekân, bitpazarından alınmış mobilyalar veya avangart gösteriler) arasında da kurulur.[33]

Kandinsky ve Renoir arasındaki antitezin simgelediği salt estetik tercihler sistemleri arasındaki karşıtlıkları, yaşam stilini kurucu seçimler bütününe yerleştirmek için, *Connaissance des Arts* gibi bir derginin okuyucularının niteliklerini dikkate almak yeterlidir: Lüks tüketim mallarının ticareti için aynı zamanda bir reklam desteği olan, göreceli olarak yüksek fiyatlı, bu lüks kültürel dergi, kuşkusuz "burjuva beğenisi"nin buluşturduğu grupların yeterince kesin bir imgesini sağlar ve hem daha monden hem de daha masraflı kültürel gösterileri, şık sergileri, operanın gala gecelerini, tiyatronun "prömiyer"lerini ve büyük konserleri bir araya getirir. Bu kitleyi oluşturan özel sektör yöneticileri, serbest meslek sahipleri ve daha şimdiden net bir biçimde daha az temsil edilen, bu yüzden de aşırı bir biçimde seçilmiş olan öğretmenler ve sanayi patronlarının ortak noktaları, lüks ve prestij etkinliklerine (golf ve binicilik) ve maddi temellüke olduğu kadar sembolik temellüke de dönük

33 Patronlar ve serbest meslek sahipleri, tüm diğer fraksiyonlardan daha güçlü bir biçimde, yaralı bir adamın fotoğrafını çirkin diye niteleyerek reddederler.

kültürel pratiklere (tiyatro ya da galerilere gitmek -daha ziyade sağ yakadaki- müzayede salonlarına, antikacılara ve lüks butiklere) eğilimli olmalarıdır. Onları tanımlayan "burjuva beğenisi" sadece "entelektüel" beğeniye değil ama aynı zamanda (esasen sanat yapıtlarına sahip olma ve galeriye ve tiyatroya gitme aracılığıyla) *Auto-Journal* okuyucusu, lüks arabalar gibi sadece para ile ulaşılabilecek nadir kaynakları temellük eden sanayicilerin büyük çoğunluğunun ve özellikle de büyük tüccarların "ortalama beğeni"sine de ters düşer (T.K.,VI).[34] Sanatçılar ve doktorlar arasındaki ilişkinin, üretici ve hatırlı müşteri ilişkisi olduğunu düşünmek naifliktir: Doktorlar ve sanatçıların ortak noktası "hayata duydukları aşk ve ölüm korkusudur". Bu sözü biraz düşünmek gerekirdi. Buradaki yadsıma, bu ilişkiyi konu alan televizyon programının yapımcılarına, programı aktaran gazeteciye ve kuşkusuz çoktan baştan çıkmış okuyucuya apaçıklığını dayatır.

34 "Burjuva" izleyici kitlesi ile "entelektüel" izleyici kitlesi arasındaki mesafeyi ölçmek için, üniversite öğrencilerinin ve hocalarının ve sanatçıların payının Saintes Erken Dönem Klasik Müzik Festivali'ndeki %53, La Rochelle Uluslararası Çağdaş Sanat Buluşmaları'nda %60, Nancy Uluslararası Tiyatro Festivali'nde (avangart tiyatroya ayrılmış olan) %66, Royan Çağdaş Müzik Festivali'nde %83 olduğunu ve pratiklerin yoğunluğunun da aynı doğrultuda değişiklik gösterdiğini -kişi başına ortalama Saintes'de 3,5; La Rochelle'de 5; Nancy ve Royan'da 7- not etmek gerekir. (Bkz. J. Henrard, C. Martin, J. Mathelin, *Etude de trois festival de musique,* Paris, CETEM, 1975 ve F.X. Roussel, *Le public du festival mondial de théâtre de Nancy,* Nancy, CIEDEHL, 1975).

octobre 1971

la télévision par Jacques Siclier

« LES HOMMES DE L'ART »

Médecin-chef de la clinique endocrinologique de Paris, le professeur Gilbert Dreyfus donne une consultation, puis il raconte comment il eut, dans sa jeunesse, la révélation de Rembrandt. Il parle de son amour de la peinture. Nous voyons également, dans cette émission de Champ visuel, un médecin de banlieue, collectionneur de tableaux « pour le plaisir des yeux », le docteur Dolfuss, passionné d'égyptologie et archéologue ; le docteur Apelbaum, qui peint « pour se retrouver avec lui-même », et le docteur Genon-Catalot, qui accroche des toiles de peintres modernes dans sa salle d'attente et anime une galerie de peinture.

Les producteurs de Champ visuel ont voulu comprendre et nous faire comprendre pourquoi les médecins sont des amateurs d'art. La réponse est donnée par le professeur Dreyfus : « Parce que, comme les artistes, ils ont l'amour de la vie et l'horreur de la mort. » L'émission se développe sur ce thème. Des œuvres de Mantegna, Léonard de Vinci, Géricault, Cézanne, rejoignent dans l'idée de la lutte contre la mort les travaux de Vesale, les planches anatomiques et ces « écorchés » destinés aux études médicales qui deviennent, dans la manière dont ils sont présentés, des œuvres d'art.

Trois réalisateurs se sont partagés les reportages composant ce numéro, auquel la souplesse du montage, la beauté partout égale des images en couleurs, donnent une unité de style remarquable. Il faut ajouter à cela la richesse de l'iconographie.

Les « hommes de l'art » est un des sujets les plus intéressants qu'aient traités Champ visuel. C'est, hélas ! l'avant-dernier, sinon le dernier, car la série de Pierre Schneider et Robert Valley est condamnée. — (Deuxième chaîne.)

TELEVİZYON yazan Jacques Siclier / *Ekim 1971*

"SANAT ADAMLARI"

Paris endokrinoloji kliniğinin başhekimi profesör Gilbert Dreyfus yaptığı muayenesinden sonra gençliğindeki Rembrandt ilhamını anlatıyor. Resme duyduğu aşktan bahsediyor. Görüş Alanı adlı bu programda ayrıca Mısır bilimi ve arkeoloji tutkunu, "göz zevki" için tablo koleksiyonu yapan banliyö doktoru Dolfuss'u, "kendini yeniden bulmak için" çizen Doktor Apelbaum'u ve bek ıalonuna astığı resimlerle bir resim galerisi kuran doktor Genon-Catalot'yu izliyoruz.

Göı ını'nın yapımcıları doktorların neden amatör sanatçı olduklarını anlamayı ve bize anlatmayı istiyorlar. Cevabı Profesör Dreyfus veriyor: "çünkü sanatçılar gibi onların da hayatı duydukları bir aşk ve ölümden duydukları korkuları var." Program bu konu etrafında gelişiyor. Mantegna, Leonardo da Vinci, Géricault, Cézanne'ın eserlerindeki ölüme karşı mücadele fikri Anreas Vesalius'un anatomi tahtalarında, tıbbi çalışmalarda kullanılan ekorşelerde birleşip, onları bu şekilde bir sanat eseri kılıyor.

Bu bölümdeki montaj esnekliği olan, görüntülerde eşit güzellikte renklerle ortaya konan röportajları 3 yönetmen paylaşıp, çarpıcı bir tarz birliği sunuyorlar. Bunlara ikonografinin zenginliğini de eklemek gerekir.

"Sanat adamları" Görüş Alanı'nın işlediği en ilginç konulardan biri. Ne yazık ki, bu sonuncu, olmadı sondan bir önceki yayın çünkü Pierre Schneider ve Robert Valley'in bu dizisi yasaklandı. – (İkinci kanal)

"Entelektüel" fraksiyonlar, sanatçıdan toplumsal gerçekliğe ve "burjuva" sanatı tarafından sunulan ortodoks temsiline *sembolik bir karşı çıkış* talep ederler; oysaki "burjuva", kendi sanatçılarından, yazarlarından, eleştirmenlerinden, -terzilerinden, mücevheratçılarından veya dekoratörlerinden talep ettiği gibi bunun yanı sıra *toplumsal gerçekliğinin yadsınmasının* araçların-

dan olan ayrım simgelerini talep eder.[35] Lüks nesneler ve sanat yapıtları, burjuva varoluşuyla veya en azından temelli bir biçimde ikili ve bizatihi kendine karşı sahte bir bölünme (çıkara karşı çıkarsızlık, paraya karşı sanat, cismani olana karşı manevi olan) içinde ve tarafından sahte bir biçimde birleştirilmiş bir yaşamın özel, ailevi, ulvi kısmıyla çevrelenmiş dekorun sadece görünen yüzünden başka bir şey değillerdir: ehlileştirilmiş siyasi gazeteler (ihtiyatlı bir biçimde siyasileştirilmiş (politize) ve gösterişçi bir biçimde siyasetsizleştirilmiş), dekorasyon dergileri ve sanat kitapları, gezi rehberleri ve yolculuk anıları, taşra romanları ve ünlü kişi biyografileri gibi toplumsal gerçekliğin önüne konmuş perdeler. Burjuva varoluş biçimlerinden birinin neredeyse gerçekliğini yitirmiş temsili olan güzel dekorları, hoş kadınları, kolay maceraları, hafif sohbetleri, tasasızlaştırıcı felsefesiyle (kelimelerin ve sıfatların başka her tür birleşimi de kabul edilmek

35 Bir sınıf veya bir sınıf fraksiyonu genelde sanatçılar ve entelektüeller hakkındaki yargılarından (anti-entelektüalizm, küçük burjuvazinin ve burjuvazinin bazı fraksiyonlarının belirleyici bir niteliği olsa da) çok, üretim alanının sunduğu yelpaze içinden seçtiği sanatçılar ve yazarlarla kendini tanımlar. Egemen sınıfın egemen fraksiyonunun anti-entelektüalizmi, entelektüel alandaki konumlarının anti-entelektüalizme hasrettiği entelektüel seçimleri içinde ifade bulur: En "saf", yani toplumsal ve siyasi dünyaya dair tüm göndermelerden (müzik, şiir, felsefe, resim düzleminde) en çok arındırılmış türlerden uzaklaştıkça, drama yazarları, tiyatro eleştirmenleri veya felsefeciler ve siyasi deneme yazarları gibi egemen fraksiyonlar tarafından kabul görmüş üreticiler, üreticilerin kendileri tarafından kabul görmüş olanlardan uzaklaşırlar. Ayrıca, düşüşte olan küçük burjuvazide yarattığı tepkilerin de hatırlattığı gibi, sanatçı yaşam stili ve özellikle de bundan kaynaklanan yaş (veya toplumsal statü) ile giysi gibi sembolik nitelikler veya cinsel ya da siyasi tutumlar gibi davranışlar arasındaki sıradan ilişkinin tüm karşı çıkışları, burjuva yaşam sanatının temeli olan pratik koyutlamaların bir ifşasını içerir. Avustralya mitlerindeki, yirmi yaşlarındaki yumuşak ve pürüzsüz derilerini sihir aracılığıyla muhafaza ederek kuşaklar arası yerleşik ilişkilerin yapısını altüst eden yaşlı kadınlarla aynı biçimde, sanatçılar ve entelektüeller de bazen (Nobel ödülünü reddeden veya başkalarının saygınlık peşinde koştuğu ve sadece güce oynadığı bir yaşta genç devrimcilerle görüşen Sartre'a benzer olarak), toplumsal düzenin en derinlerine dayanan temellerinden birini sorgulayabilirler. (Spinoza'nın bahsettiği *obsequium,* kendilerine saygısı olan ve saygı duyulmayı talep etme hakkını kendilerinde görenlerin yatkınlığı.)

üzere) "burjuva" tiyatrosu "burjuvanın" bu tiyatroda kendini bulduğu için en üstün sanat biçimi olarak kabul ettiği sanattır. Burjuvazi, sanattan (edebiyat ve felsefe dediği şeyden bahsetmeksizin) kendine olan güvenini güçlendirmesini talep eder ve hiçbir zaman, yeterliliğiyle olduğu kadar yetersizliğiyle de, müzik gibi en üst düzeyde yansızlaştırılmış bir sahada bile avangardın cüretkârlığını gerçekten kabul edemez: Mme de Cambremer gibi "sanatta kendini her zaman solda belirlemenin" bedava olduğunu anlamış birtakım aydınlanmış sanatseverler (günümüzün tüm Flaubert ve Mahler hayranları) geçmişteki benzerleri gibi aynı tür bir düzensizliğe, tahammülsüzlüğe (sembolik olsa da) ve aynı tür bir "hareket" nefretine (sanatsal olarak yüceltilmiş olsa da) sahiptirler.

Avangart sanat üretiminin, burjuva taleplerini -eşit olmayan ve her zaman kısa soluklu bir biçimde- boşa çıkarmaya adanmış olduğunu anlamak için, sanatsal üretim alanının tüm mantığını ve egemen sınıf alanı ile sürdürdüğü ilişkiyi dikkate almak gerekir.[36] Analizin avangart sanat beğenisine sadece bir dizi karşıtlık biçiminde saptamış olması tesadüf eseri değildir. Bu yüzden üreticilerin avangart beğenisi sanatsal meşruiyeti temsil etse de, kendini neredeyse olumsuz bir biçimde toplumsal olarak kabul gören tüm beğenilerin reddinin toplamı olarak tanımlar: Büyük tüccarlar ve sonradan görme patronların, "bakkal"ın (Flaubert'in kıymetlisi, sanatçıların tarifine göre "burjuva"nın beden bulmuş biçimlerinden biri olan) ve özellikle (belki de günümüzde, kültürel iddiasının ortalama kültür mallarına veya meşru kültür mallarının en ulaşılabilir olanlara küçük burjuvazinin (en kolay operetler ve bulvar tiyatrosu gibi, yöneltiği ve bu temellükle hemen sınıf düşen) *ortalama beğenisinin* reddi, tipik bir biçimde "sağ yaka" beğenisi olan, sanatçıların bir kesiminde suç ortaklarını bulan lüks beğeninin, yani *burjuva beğenisinin* reddi ve

36 En ileri düzeydeki üreticilerin, ölüm sonrası pazarlara ve kârlara hasrettikleri üretim ve tüketim arasındaki temel fark üzerine, bkz.: P. Bourdieu, "Le marché des biens symboliques", *L'Année sociologique*, vol. 22, 1973, s. 49-126; "La production de la croyance: contribution a une economie des biens symboliques", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 13, 1977, s. 343.

son olarak da öncekilere ters düşseler de sanatçıların gözünde burjuva beğenisinin bir çeşidinden başka bir şey olmayan, sıkıcı alıkamlar kesen, edilgen ve steril didaktikçiliği, ciddi mizacı ve özellikle de ihtiyatlılığı ve gecikmeleri yüzünden küçümsenen öğretmenlerin *bilgiç beğenisinin reddi*.[37] Böylelikle, çifte yadsımanın mantığı, sanatçıları popüler beğeninin bazı özelliklerini meydan okuma amacıyla da olsa yeniden ele almaya yöneltebilir: Sanatçıların "burjuva konforunun" antitezi olan, kolay ve pratik bir iç mekân hakkında, -başka tüm açılardan farklılaşmış olsalar da- halk sınıfları ve orta sınıfların alt fraksiyonlarıyla anlaştıkları görülür; Aynı şekilde, kitsch veya kromo[38] gibi popüler beğeninin en değer kaybetmiş biçimlerini, ikinci dereceden, saygınlığına yeniden kavuşturabilirler. Tüm diğer yaşam tarzları ve geçici olarak ilişkili oldukları şeyler karşısındaki bu mesafeyle kendini tanımlayan sanatçı yaşam stili, boş zamanın içinde, kısmi olarak iktisadi sermayenin yerine konulabilen bağımsız bir etmen rolü oynadığı özel bir mal varlığı türünü varsayar.[39] Ama boş zaman

37 Yaşam tarzlarını betimlemek için her zaman yansız (çileci beğeni) ama pek de çağrışım yapmayan bir terminoloji ile ortaya çıktıları sembolik mücadeleler sahasına yeniden saplanma riskini taşıyan yerli "etiketler" (bilgiç beğeni, burjuva beğenisi) arasında seçim yapma şansı her zaman mevcuttur.

38 Ç.N.: Kromo [chromo], kromolitografinin [chromolitographie] kısaltmasıdır. 1827 yılında geliştirilen kromolitografi (renkli taş baskı) tekniği çok renkli resimlerin basılınasına olanak sağlamıştır. 19. yy. boyunca kromolitografi ticari reklam, afiş, kartpostallar, katalog, takvim, röprodüksiyon, okul haritaları, çocuklar için resimli kitaplar, karton maketler vs. gibi birçok alanda gelişti. Cheret ve Toulouse-Lautrec gibi sanatçıların afişlerini de bu teknikle üretilmelerine rağmen, üretimin fazlalığı ve bu üretimi gerçekleştirenlerin nadiren iyi sanatçılar olmaları yüzünden kromolitografi ile üretilen imgeler zaman içinde küçümseyici bir biçimde "kromo" adıyla anılmaya başlanmıştır.

39 Sanatçıların, sıradan dünyanın neredeyse tam tersine çevrilmesiyle parayı (sıklıkla kendi meslekleri dışındaki çalışmalarla kazanılmış olan) çalışmak ve özgün aktivitelerinin bütünlüklü bir parçası olan "sanatçı yaşamı"nı sürmek için zaman satın alma aracı olarak görmeleri sık rastlanılan bir durumdur. (Sanatçıların zamanı kullanım biçimleri hakkındaki ilginç saptamalar için bakınız: B. Rosenberg ve N. Fliegel, *The Vanguard Artist,* Chicago, The Quadrangle Books, 1965, özellikle s. 312.) Böylelikle, sanatçılar (ve entelektüeller) kazanabilecekleri parayı, çoğunlukla pazardan yoksun (kısa bir

ve onun elde etmeyi sağladıklarından vazgeçme yoluyla boş zamanı savunma yatkınlığı, hem vazgeçmeyi mümkün kılmak için gerekli bir sermaye (miras alınmış sermaye) hem de bir vazgeçme yatkınlığı (yüksek derecede aristokratik olan) gerektirir.

5.3. Zamanın Damgası

Gençler ile yaşlılar, talipler ile sahipler arasındaki karşıtlığın yanı sıra sınıf içindeki eskiler ile yeni gelenler (ki bu kategoriler her zaman örtüşmez çünkü bazı kısımlarda en eskiler, aynı zamanda en erkenci olanlardır) arasındaki karşıtlık en fazla, kuşkusuz tahakkümün egemen ilkesinin dayatılması için fraksiyonlar arasındaki rekabette ve her fraksiyonun sahne olduğu miras mücadeleleri içinde potansiyel bir biçimde kayıtlı krizleri aşmaya muktedir olduğu takdirde ancak kendi devamlılığını sağlayabilen egemen sınıfta belirgindir. Kuşaklar arası farklar (ve kuşak çatışmalarının potansiyelliği), mevkilerin ve onlara erişme usullerinin tanımında, yani bu mevkileri işgal etmekle yükümlü kılınmış bireyler *kuşağının üretim biçiminde* ortaya çıkan değişimler ne kadar önemliyse, o kadar büyüktür.[40] Zamanın belli bir anında mevkilere ulaşma biçimlerinin çeşitliliğinden kaynaklanan farklar (yöneticiler, mühendisler gibi bu ilişki açısından çok dağılmış olan topluluklar için özellikle görünür olan) zaman içinde mevkinin ve mevkiye erişme yollarının tanımlarının çeşitlenmesinin ve özellikle de eğitim sistemi ve bu sistem ile üretim aygıtları arasındaki ilişkilerin dönüşümüne bağlı olan mevkiye erişimin

dönem için) nesneleri üretmek için, nadirliklerini ve değerlerini yaratmaya katkıda bulundukları nesne ve mekânları (antikalar, küçük restoranlar, yeni gösteriler vs) "keşfetmek" için hesapsız bir biçimde harcamaları gereken zamana karşı değiştirirler ve neredeyse tekelci bir biçimde malları veya kolektif hizmetleri (müzeler, resim galerileri veya kültürel radyolar) temellük ederler. Tüketimin eşit olmayan eğilimi ile boş zamanın ve zamanla ilişkinin, çeşitlemeleri tüketim harcamalarının farklı sınıfların gelirlerinin çok fazla eşit olmayan bir biçimde ifade edilmesini sağlayan etmenler arasındadır.

40 Resmî istatistiklerin kullandığı ve zorunlu olarak sınıflama mücadelelerinin geçilmiş bir aşamasına tekabül eden sınıflama sistemleri, yeni mesleklerin ortaya çıkışından ve eski mesleklerin ortadan kalkmasından veya yeniden tanımlanmasından kaynaklanan farkları gözden kaçırırlar.

farklı koşullarının göreceli ağırlığının çeşitlenmesinin beraberinde getirdiği çeşitliliği ikiye katlar.[41] Aldatıcı bir biçimde tüm egemen sınıfı etkilemiş, tarihe bağlı bu çeşitlemeler, mühendisler ve yöneticiler gibi doğrudan ekonomiye bağlı fraksiyonlar söz konusu olduğunda özellikle önemli olsalar da, sadece ve sadece yaşla bağlantılı olarak kendi ortaya koyduklarından, dolayısıyla kuşak etkisi olarak değil de biyolojik, hatta toplumsal yaş etkisi olarak değerlendirildiklerinden ve güzergâhlar içinde, yani kolektif tarihin bir kuşağın bütününe nesnel olarak sunduğu olasılıkların belli bir durumuna yanıt olan bireysel tarihler içinde yeniden tercüme olduklarından büyük olasılıkla gözden kaçmış olurlar. Başka şeylerin yanı sıra en Malthusçu mevkilere erişme koşullarını savunarak ve böylelikle kuşaklar arası bölünmeden kurtularak, mevkinin ve gerektirdiği yetkinliklerin geleneksel tanımını korumasını bilmiş olan serbest meslek sahiplerinden (veya en azından doktorlardan) farklı olarak yöneticiler ve mühendisler gibi kategoriler hem güzergâh hem de kuşak (nesnel olasılıkların benzer bir durumuyla ilişkilendirilmiş aynı "kuşak üretim biçimi"nin ürünlerinin bütünü anlamındaki) ilişkisi açısından ayrılmış bireyleri bir araya getirir. Unvanları üzerinden ve zümrelere göre mevkiye erişme biçimleri ile erişme biçimlerinin

41 En çileci etik yatkınlıkları değerli gören en yaşlılar ile modern yöneticinin en tipik değerleri içinde kendini bulan en gençler arasındaki karşıtlık, özel olarak yöneticiler ve mühendislerde -ikincil olarak da öğretmenler ve serbest meslek sahiplerinde- vurguludur: Örneğin, egemen sınıf bütününde 45 yaşın üzerindekiler aklı başında bir arkadaşı %51,5 oranında seçerlerken daha gençlerde bu oran %24,5'dir, daha gençler dinamik bir arkadaşı, %39 seçerken daha yaşlılarda bu oran %19,5'dir. Yöneticiler ve mühendisler içinde, gençlerin %42,5'i daha yaşlılarda %8'e karşın dinamik bir arkadaşı; gençlerin %15'i daha yaşlıların %54'üne karşı bilinçli bir arkadaşı seçerler. (Dinamik, eğitimli olan, bilinçli gibi iradi sıfatlar söz konusu olduğunda, aynı türden çeşitlemelere her zaman daha vurgulu bir biçimde yöneticiler ve mühendislerde rastlanır.) Meşru kültür beğeni için, aynı türden bir evrim (kuşkusuz kültürel sermayenin genel artışıyla bağıntılı olan) gözlemlenir: 45 yaşın altındaki yöneticiler ve mühendisler sıklıkla Rhapsody in Blue'yü (%32'e karşın %17,5) veya Dört Mevsim'i (%47'e karşın %24), daha az sıklıkla Arlesli Kız'ı (%14,5'e karşın %28), Macar Rapsodisi'ni (%32'e karşın %58,5) Mavi Tuna'yı (%13'e karşın %30,5).

ve bunlarla bağıntılı ayrıcalıkların muhafazasına engel oluşturan bağıntılı bölümlenmelerin arasındaki ikilem yüzünden bu kategoriler, mevkiye erişme hakkı veren eğitim unvanlarının sayısını arttıran, unvan ve mevki arasındaki olgusal ilişkiyi ve unvanlara sahip olan ile olmayanlar arasındaki mevki için rekabetin biçimini değiştirmiş olan, eğitimin yaygınlaşmasının etkilerine en doğrudan maruz kalanlardır.[42] Bunun dışında, farklı formasyon biçimlerine sahip ürünlere (alaylı otodidakt, petites ecoles'den çıkma mühendis, teknik grande ecole'lerden -Polytechnique, Mines vs.- çıkma mühendisler, Instituts des sciences politiques veya Ecole des hautes études commerciales öğrencileri) sunulan fırsatlar sisteminin altüst olmasını belirleyerek, ekonominin farklı yönetme ve yürütme işlevleri arasındaki hiyerarşik ve sayısal ilişkilerin dönüşümü içinde tercüme edilirler. Ekonominin dönüşümlerinin sonucu olan değişimlere verilebilecek farklı cevapların nedeni, zamanın belli bir anında biçimsel olarak özdeş konumları işgal eden bireyler arasındaki önemli farkları, tüm zamanlarda toplumsal ve eğitime ilişkin köken farklılıklarının belirlediğini saklı tutmak koşuluyla gerçekleşmesidir. Örneğin, bankaların sanayi üzerinde tahakkümünün güçlenmesi ile sanayi gruplarının, sermayelerinin, iştirakçilerinin, *kalite onay belgelerinin* gittikçe artan uluslararasılaşmasının sonucu olarak mali ve ticari yönetimin teknik yönetime oranla güçlenmesi, eğitim unvanlarının ve bu konumlara götüren eğitim kurumlarının yeniden değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir (bir yanda Sciences Po veya ENA ve HEC, diğer yanda Polytechnique ve başka mühendislik okulları) ve aynı anda, bu kurumları kullanan burjuvazinin fraksiyonlarına sunulan *fırsatların yeniden dağılımını* belirlemiştir: Böylelikle, ekonomik yapıların değişimleri yararına ve siyasal bilimler enstitüleri aracılığıyla -iktidar okul-

42 Bu ilişki açısından öğretmenler, serbest meslek sahipleri ile mühendisler veya yöneticiler arasında bir konuma sahiptirler. Mevkiye erişme koşullarını denetleyemediklerinden ilerleme koşullarını, en azından yükseköğretim düzeyinde denetlemeye çalışmışlardır. (Bkz. P. Bourdieu, L. Boltanski ve P. Maldidier, "La defense du corps", *Information sur les sciences sociales,* X, 4,1971.)

larına has eğitim hiyerarşisinin altına yerleştirilmiş olan-, Parisli büyük burjuvazi, ekonomide ve yüksek devlet idaresi içindeki iştirakçi konumları hiçbir zaman olmadığı kadar tam bir biçimde yeniden temellük etmiştir (örneğin sayıları gittikçe artan bir biçimde Harvard, Columbia veya M.I.T üniversitelerine giden Polytechnique mezunlarının kolektif ve bireysel misillemesi). Yerleşik konumların kârına (kesin bir biçimde öngörülebilir kariyerlerin amacı olan) en azından eş değer kârları vadeden ama aynı güvenceyi temin etmeyen çok sayıda *yeni konumun* ortaya çıkması, kâra ilişkin diferansiyel sistemini ters yüz etmeye yeltenir. En azından, en yüksek riskleri barındırdıkları ve en büyük kârları sundukları aşamada, toplumsal yapının kritik noktalarına yerleşmiş bu konumlar, öncelikle, riskli yatırımlara eğilimli olmalarını ve bunları gerçekleştirmek için gerekli ilişkileri ve başarılı olmak için vazgeçilmez olan bilgileri toplumsal kökenlerine borçlu olanları kendilerine çekerler.

Böylelikle, mühendisler gibi bir kategori içinde, kültürel sermaye ve eğitim sermayesi ilişkisi açısından olduğu kadar burjuvazi içindeki eskilik açısından da ayrılmış olan bireyler altkümesine karşılık gelen beğeniye sahip aileleri ayırt edebiliriz: Bir uçta yaşlı, alaylı veya ikinci sınıf okullardan geçmiş orta sınıflar ve halk sınıfları kökenli olan mühendislerin küçük burjuva beğenisi, diğer uçta Grande Ecole'lerden yeni mezun ve en azından bir kuşaktır burjuvaziye mensup olan genç mühendislerin burjuva beğenisi.[43]

43 Mühendisler arasından %48,8'i bir mühendislik okulu mezunudur, %6,5'i başka bir yükseköğretim kurumundan mezundur. %10,6'ı lise diplomasından sonra bir ya da iki senelik eğitim sonucu elde edilen bir diplomaya sahiptir, %9,2'si en azından lise diplomasına sahip, %8,3'ü teknisyen sertifikasına, %5,0'i bir sertifikaya, %3,8'i CAP'a, %4,7'si CEP'e sahiptir ve %3,1 herhangi bir diplomaya sahip değildir. (T.K., II) Aynı meslek grubu içinde baştan beri 6 veya 8 yaşında başlayan ve sonrasında artan bir kariyer farkıyla ayrı iki kategori olarak var olurlar: Bir yanda X okulunun eski öğrencileri, diğer yanda yeni meslek grubu içinde ait oldukları önceki grupta eskiliğin getirdiği faydayı kaybeden ve köken meslek grubunda sahip olduklarına eş değer bir ücreti yakalamak için yıllarca bekleyen mevkiye iç sınavlar sayesinde ulaşmış olanlar (terfi edenler emekliliğe sadece birkaç sene kala baş mühendis rütbesini alacaklardır). Oysaki Polytechnique mezunları bazı özel şirketlerde çalışma fırsatının belirmesini beklerken, 35-45

Aynı bölünmeler içine *a fortiori her* şeyin girdiği mühendis kategorisi içinde de bulunur: geleneksel bir kültürel sermayeyle donanmış (sıklıkla bilimsel), otoritenin işlevlerini yerinegetiren (temsilci) eski mühendisler, unvanlarla nadiren taçlandırılmış büyük bir eğitimsel telafi çalışması pahasına (eğer kurum içi unvanları bir kenara bırakırsak) alaylı (kamu sektöründe, iç sınavlar yoluyla) idari yöneticiler, Grande Ecole mezunu (Polytechnique ve Ecole nationale d'administraion) özel sektörde yüksek konumlara hasredilmiş genç yöneticiler ve son olarak da ticaret okullarında (Business-schools) veya siyasal bilimler enstitülerinde edinilmiş eğitim sermayesiyle donanmış (buna sahip olduklarında), çoğunlukla kökenleri olan "eski burjuvazinin" yaşam stilinden farklılaşan bir yaşam stiline eğilimli olan, genel olarak ticari ve yönetimsel işlevlere ayrılmış yeni tip yöneticiler.[44]

Sahip olunan eğitim sermayesinin ve sosyal sermayenin (zümre veya unvan aracılığıyla) belirlediği farklı erişme biçimlerine çok farklı kariyerlerin tekabül ettiği görülmektedir -özellikle de kariyerin ikinci yarısında (gözlemciler ortaklaşa bir biçimde otodidaktların kariyerin başından ortasına kadar süren dönemde -35-40 yaşlarında- en iyi şanslara sahip olduklarını söylerler). Ama mesleki yaşamın evreleri aynı zamanda, şirketlere göre değişir ve sadece büyük şirketlere bağlı unvanları ellerinde tutanlar, bürokratik tipteki bir kariyeri sürdürmeye muktedirdirler. Bu yüzden daha ilerde göreceğimiz gibi, özellikle büyük özel şirketlerin yöneticileri arasında yeni burjuva yaşam stilinin tüm özellikleri en üst seviyede gözlemlenir.

---

yaş arasında bu rütbeye erişirler.

44 Kamu sektörü "elitlerinin" özel sektöre toplu geçişi anlamına gelen "Pantuflaj" [pantouflage] adı verilen sözcüğün de gösterdiği gibi ortak bir biçimde üst düzey yönetici kategorisinde sınıflanan idareci konumları -merkezî idarenin büyük yürütücüleri bir istisna olmak koşuluyla- en prestijli unvanlara sahip olanlar için, ne kadar yüksek bir toplumsal kökene sahipseler o kadar küçümsenen geçici bir konumu temsil etmektedirler. Tersine, alaylı olan için "hak edilmiş bir kariyerin taçlandırılmasıdırlar": Bu yüzden, INSEE'nin "üst düzey yönetici" kategorisi altında sınıflandırdığı bireyler arasında %6,2'si herhangi bir diplomaya sahip olmadığını, %16,7'si sadece CEP'e sahip olduğunu, %10,9'u CAP'A veya eş değer bir diplomaya sahip olduğunu ve %11,8'i ise sadece bir sertifikaya sahip olduğunu söylemektedir. (T.K., II)

"Yaşamasını bilen" genç yönetici

Michel R., Paris'te bir reklam ajansında yönetici, zirvedeki çok uluslu bir şirketin Fransa ayağının genel müdürünün oğlu, eğitimini Paris 17. bölgedeki özel Katolik bir okulda, sonradan Siyasal Bilgiler'de (Sciènces Po) yaptı; karısı Isabelle, taşralı bir sanayicinin kızı, o da Siyasal Bilgiler'de okudu, haftalık bir dergide çalışıyor. Sırasıyla 30 ve 28 yaşlarında iki çocukları var; Paris 15. bölgedeki beş odalı modern bir dairede oturuyorlar. Sevdikleri "biraz keyifli bir konfor"; elleriyle becerikli olmadıklarından dairelerinde hiçbir donanım için uğraşmamışlar. "Dekorasyon, bizden önceki kiracıdan kalma. Yemek odasının yeşili çok hoşuma gitmiyordu, biraz kasvetliydi, alıştık ve zaten evimle uğraşmak beni biraz sıkıyor". Kapıların üzerinde çıtalar: "bunu korkunç buluyorum, yok etmek istiyorum; bu modern daire üzerinde sahte 16. veya 18. yy. veya abuk subuk kaplama acınacak durum, katlanıyorum ama beni sinirlendiriyor" diyor; bir kısmını yok etmiş ama sonra "devam etmeye cesaret edememiş" Michel.

"Büyükanne ve büyük babaların dünyası"

Daireleri "biraz büyükanne, büyük babaların, seçkin burjuva olan dedelerinin ninelerinin dünyası"; Michel'in "hayatı boyunca resim yapmış ve çalışmamış" büyük babasının tabloları; onlara hediye edilmiş başka tablolar, biri Beaudin, bir diğeri Bissiere, bir başkası Folon'dan. Ama "genelde izlenimcilere, özellikle Bonnard, Manet ile Monet'e ve çok manzara resmi yapan Pisarro'ya hayran olan" Michel diğer tablolaları sevmiyor.

Natür mortları, "problem çıkaran" tabloları da sevmiyor: "Fernand Léger, benzer şeyler berbat, ağır, ağdalı(...); iki veya üç Braque görmek enteresan; hepsi aynı düzende 200 tane görünce, aynı yere dönüyorsun ve bunu biraz hüzünlü, biraz kabusvari buluyorum (...). Resimde biraz manzara aramaktayım. Anneannemin bir Bonnard'ı var, çok değerli tek tablosu; kalabalık bir soyumuz olduğundan hiçbir zaman bizim olmayacak ama buna sahip olmak muhteşem bir şey, inanılmaz. Ben hiç moda olmayan, zaman dışı şeyleri seviyorum".

Isabelle kocasıyla tamamen hemfikir değil: "modernde çok sevdiğim şeyler var, ama renklerini beğendiğimden (...), mesela Vieira da Silva (isimde tereddüt ediyor), arkandaki Beaudin'i çok seviyorum". İkisi de ara sıra galeri geziyorlar, senede bir, iki kere sergilere gidiyorlar: Braque'ın sergisini görmüşler, Durand-Ruel'de izlenimcileri muhakkak görecekler.

"Bir sürü vasat şey görüyorduk"

18. asır İngiliz tarzı maun yemek masa ve iskemleleri, düğünlerinden hemen sonra, Londra'dan alınmış: "bugün tekrar yapar mıydık bilmiyorum (...) ama bunu satın aldık, nedenini bilmiyorum, muhakkak burjuva bakış açısından iyi bir yatırımdı". Birçok antikacı gezdikten sonra "sonunda çok pahalı bir şey almışlar; Paris'te iki misline mal olacaktı, bir sürü vasat şey görüyorduk, 'bunu beğenmeyeceğiz' diyorduk". Mobilyayı Paris'e nakletmek "sorun olmadı, gümrükten muaf, yalnızca KDV ödeniyor" Salonda, eski ve yeni mobilyalar, Roche-Bobois'dan satın alınmış bir kütüphane, Village Suisse'den alınmış bir kanepe...

Michel'in otomobil olarak "eski bir 404'ü" var, halbuki patronlarının "Jaguarları, servis müdürünün bir Alfa Romeo'su, bir Lancia'sı var"; "ara sıra 'yahu arabam değiştirmiyor musun?' diyorlar, arabamı değiştirmek onları rahatlatacak, müşterilerin beni bu arabayla görmesinden çekiniyorlar".

"Reklam sektöründeki kişiler için iyi olan şey"

Hafta sonları, evinde üstüne "hoş olmayan pasaklı bir pantolon" geçirse de, profesyonel hayatta büyük bir özen ve şıklıkla giyiniyor: takım elbiselerini Paris'te Victor Hugo caddesindeki reklamcıların modacısı Barnes'tan alıyor. "Reklamda başarılı olan kişiler için iyi olan şey, İngiliz kumaşlar, biraz lüks Prince de Galles'ler(...), yüksek dereceli kamu görevlilerinin giymeyi kabul etmeyecekleri, bankacıların da kullanamayacakları giysiler (...); bankada tek renk gömlek gerek, banka gösterişli bir yer değil, halbuki reklam sektöründe herkes her şeyini harcıyor (...) Mesleğimizde, kişiler kolayca tanımlanmaktadır, sınıflar vardır, sosyal sınıflar ve bir sosyal sınıfa bir ürünü doğru atfetmek gerekiyor. Ajansa yeni bir kişi geldiğinde, derhal gözlemlenir(...) Geniş yakalı kadife takımlı kişi ödün veren kişidir, özgüveni yoktur, diğerlerine gösteriş yapandır". Kısa bir zaman ajansta "çok mütevazı çevreden bir finans müdür vardı, geldiğinde o kadar kötü giyiniyordu ki satışları etkiliyordu (...), çalışkan küçük bir memur gibi giyiniyordu". "Dar yakalı, dar paçalı, biraz kısa, cırtlak renkli bir takım, uygun olmayan bir gömlek ve mesela dar bir kravat, kurallarımıza göre, berbat".

"Bazı sekreterlerin snopluğu gibi değil"

Çocuklarını, renk seçimine çok dikkat ederek "oldukça klasik giydiren" Isabelle "tersine çok fazla modaya uymak da kötü bir şey" diye ekliyor: "ara sıra duman rengi güzel bir giysi hoş olur tabi ya da İngiliz tarzı mantoyu seviyorum; Snop olduğu doğru, ama *L'Express*'te çalışan ve çocuklarını, deli fiyatlara yeni türeyen Minimachin, Minitpeche, Minitout gibi küçük butiklerden küçük ebeveynler gibi giydiren bazı sekreterlerin snobizmine hiç benzemiyor". Bu sekreterlerin "hepsi, kurallarıma göre, iyi giyimliler, hiç renk hatası yapmıyorlar (...); zevksiz, avam, bayağı, *basit*, ucuz kızlar olarak gelmişlerdi (...) dört sene içinde nihayet düzeliyorlar". Isabelle'in "her zaman gösterişli, yani diyebilirim ki, şık, klas (...), tümüyle bir tarz sahibi olan" bir arkadaşı var. Michel'in babası da "çok şık giyiniyor, hiçbir zaman bir fazlalığı yok, uyumsuz renk yok, gösterişsiz bir zariflik, terzisi Londra'da". Michel'in annesinin de "abartısı yok, her zaman iyi kesimli güzel kürk mantosu olacak" o da sıklıkla Londra'dan giyiniyor.

"Bahçelere küçük cüceler, küçük değirmenler koyan taşranın küçük memurları"

"Küçük burjuvaların zevksiz olduğu, ırkçı olduğumuzun bilincinde olarak sıkça kullandığımız söylem". (Michel ve Isabelle böylelikle, büyük burjuvazinin eski neslinin uygulamalarından "uzak kaldıklarını" sürekli olarak belirtiyorlar –özellikle de bir arkadaşlarının ablası olan) Isabelle'in taşra sanayicisi olan ailesi daha katı veya daha az hoşgörülü: "küçük burjuvazi fenomenine gelince, bahçelere küçük cüceler, küçük değirmenler, korkunç şeyler koyan taşranın küçük memurları, Annem derdi ki 'bu bir kepazelik, bunların üretimini yasaklamak lazım', tamamen otoriterdi,

faşistti ve bu noktada herkesin kendi zevkine sahip olma hakkı bulunduğunu savunduk".

"Çok hafif bir öğün, haşlanmış sebze, peynir"

Mutfakta da giysi veya mobilya konularında olduğu gibi aynı gösteriş, "aşırılık" reddi, aynı "ayırt etme" yetisi. "Yılları algılayabilen şarap uzmanı" olmasa bile Michel "şarapta oldukça uzman"; Şarap mahzenleri olan kayınpederi onları yavaş yavaş bu konuda yetiştirmiş; onun evine gittiklerinde "1926 senesi Margot'lar, restoranda artık içilmeyen muhteşem şeyler içiyorlar (...) Kendi çevremde restoranda şarabı ben seçerim, acınası bir halim yok, bir Cahors'un bir Saint-Estephe, bir Saint-Emilion ile aynı tadı vermediğini bilirim (...); genelde hiçkimse şarap seçmesini bilmez, biraz bildiğin takdirde yaşamasını bilen bir kişi havasında olursun". Evlerinde satın aldıkları birkaç 1962 senesine ait Veuve Clicquot'ları var: "kaliteli şeyler, ayda iki üç kez içilir ve sene sonu armağanları da var (...). Viski ise Chivas içilir, oldukça seçiciyiz yine de". "Çok iyi bir şarap olan şişesi kırk franklık Bordelais'yi onbeş, onsekiz frank'a" alıyorlar. Akşamları, yalnız olduklarında "çok hafif bir öğün, haşlanmış sebze, peynir" yiyorlar. Arkadaşlarına "kremalı dana biftek, et sote, körili yemekler ara sıra aldıkları somon" ikram etmeyi seviyorlar. Michel "külde pişmiş üzümlü taze kaz ciğeri, kaz kavurmasından" çok hoşlanıyor. Gault et Millau'da belirtilen ilk yüz restoranın otuzuna, çoğu iş yemeği ("otuzun ancak onu kendi hesabıma") gitmiş. Ayrıca eski usul yemekleri, "aslında anneanne yemeklerini" de seviyor, fakat küçük restoranları ve "yabancı yemekleri, İtalyan mutfağını, Çin mutfağını" çok az beğeniyor.

"Bu çok sağlıklı"

Michel ve Isabelle bir golf kulübüne üyeler: "Müthiş bir şey, içinde bulunan kişiler değil; kişiler yaşlı bunaklar, Fransa'da toplumsal olarak bu çok imgeleştirilmiş bir şey halbuki Japonya'da nüfusun %30'u bir kulübe üyedir". Üyelik bir milyona mal olmuş, çocuklardan dolayı artık uğramıyorlar ama üyeliklerine ara vermemişler. Michel artık tenis oynamıyormuş: "sinirler açısından çok katı/acımasız(...), koşmak gerekiyor, fileye zıplamak gerekiyor, bana muazzam sorun yaratıyor, sırtım ağrıyor(...), golf adale açısından daha az şiddetli". "Moda kurbanı" olmuşlar, bu kış herkesin dilinde olan", kır kayağı yapacaklar. Elden düşme yarış bisikletleri almışlar ve geçen yaz uzun gezintiler yapmışlar, "bu çok sağlıklı".

Öğrenciyken, Michel TNP'ye, Theatre d' Aubervilliers'e, Gombrowicz ve Brecht'i seyretmeye gidermiş, ama artık gitmiyor; kısa bir süre önce Cartoucherie de Vincennes'e, Opera'ya gitmişler, sıklıkla sinemaya gidiyorlar. Yüksek kaliteli ses sistemleri, bir diskçalarları var, France-musique'ten Tribune des Critiques disklerini dinliyorlar. Michel zevkle Mozart, Figaro'nun Düğünü, Schubert'in Quator'larını, Bach, Beethoven'in Quator'larını dinliyor. "Tamamen modern olana, Webern'e alışamadım". Az edebiyat, roman okuyan Michel, Tony Duvert ("hafifçe uyarıcı" kitapları seviyor) okuyor; *Les gommes*'u okumuş ama "kavrayamamış"). Özellikle "insan bilimleri üzerine her şeyi", psikoloji, ekonomi kitaplarını okuyor.

Yöneticiler ve mühendisler, kültürel sermaye üzerinde iktisadi sermaye iktidarının tatbikinin vazgeçilmez koşulu olan, araçlar makineler vs., biçiminde nesnelleşmiş kültürel sermayenin sembolik temellük araçlarının tekelini ellerinde bulundursalar ve şirket içindeki reel emir verme iktidarlarını ve göreceli ayrıcalıklarını bu tekele borçlu olsalar da, kültürel sermayelerinin ürünü olan kârlar, *bu sermaye üzerinde* iktidara sahip olanlar, yani kültürel sermayenin yoğunlaşmasını ve yaşama geçirilmesini sağlamak için gerekli iktisadi sermayeye sahip olanlar tarafından en azından kısmî olarak temellük edilmiştir. Bu ise, mühendisleri egemen sınıf içinde, onları şirkete ve "toplumsal düzene" iki anlamlı bir katılıma yönlendiren riskli bir konuma sahip olmalarını doğurur. Hak talepleri veya başkaldırı içinde, sıradan çalışanlarla aralarına eğitim hükümleri tarafından yerleştirilen meşru mesafeyi koruma endişesine veya onlar gibi muamele görmenin meritokratik utancına olduğu kadar hakiki bir koşul dayanışması hissiyatına da boyun eğerler. Aksine, kaygılı bir biçimde sınıfla bütünleşme arayışları, kendileri ve çocukları için, ne tümüyle temellük edebilecekleri ne de tümüyle yok sayıp reddedebilecekleri bahisler karşısında duyulan iki anlamlı bir hıncın, çıkarlarının konjonktürel durumuna bağlı olarak değişen bir parçasını oluşturur. Kategoriyikendi bütünü içinde niteleyen tüm bu yatkınlıklar, söz konusu anda en değerli olan eğitim sermayesine veya kültürel sermayeye (küçük okulların diplomalarındansa büyük okulların diplomaları, edebi veya geleneksel bilim kültüründense iktisadi - hukuki kültür gibi) veya en yüksek kâr oranlarını sunan pazarlardan verim almak için gerekli sosyal sermayeye sahip olmadıklarından dolayı *teknisyenlerde* (yani ekonomik, siyasi veya kültürel iktidardan mahrum uygulayıcı- konumlarına sürülmüş olanlarda) en üst yoğunluk derecesine ulaşır: Egemen sınıfın alt konumlarına, bu konumlara erişmelerine olanak vermiş küçük burjuva yatkınlıklarını ithal ederek teknisyenler, büyük okullardan ve aynı zamanda büyük ailelerden çıkma, özel sektörün arz ettiği yeni konumların büyük bir bölümünü işgal eden genç yöneticilere her tür ilişki açısından ters düşerler.[45] Fraksi-

45 Alanın başka bir sektöründe de, Hume'un bahsettiği yolunda ilerleyen bir

yonun -bürokratik istatistiğin basit kategorisi- yaygınlaşması ve aynı zamanda içinde kendini de sunduğu ve *temsil* içinde doğrulanan mesleki bir koruma hareketi, "yöneticilerin" konumlarının nesnel muğlaklığını açıklar. "Yöneticiler", iş birliği ve mesafe arasında gidip gelmeye yazgılıdırlar ve böylece dayanışmalarını pazarlık konusu hâline getirmelerine olanak veren eklenme stratejilerine sahiptirler. Bu, aynı zamanda "yönetici" kelimesinin adsal [nominal] ve gerçek [reel] oyunlarının ayrıcalıklı araçlarından olan, bir konumu işgal etmenin mükafatı olarak verilen *unvanlardan* biri olmasından kaynaklanır.

kayık gibi, habitusları çilecilik ve tasarruf erdemlerini, baştaki beğenilerini ve çıkarlarını devam ettirme eğiliminde olan, "bileğinin gücüyle gelmiş" büyük ya da küçük patronlar için de bu böyledir. Patronlar birbirlerinden sadece yönettikleri şirketlerin boyutu ve statüsüyle ve bundan ayrılmaz bir biçimde, sahip oldukları emlak senetleri ve büyük okul diplomalarıyla değil ama aynı zamanda daha az bir oranda onları konumlarına ulaştıran güzergâhlarına göre de birbirlerinden ayrılırlar (bu analizler, en büyük 200 Fransız şirketinin patronlarının iyeliklerinin incelenmesinden yola çıkılarak doğrulanmış ve saptanmıştır). Bkz. P. Bourdieu et M. De Saint Martin, "Le patronat", *Actes de la recherche*, 20-21, Mart-Nisan 1978, s.3-82).

Yönetici portreleri

Bir hafta süresince *Le Monde*'da yayımlanan iş arzlarının kısa analizi, şirket yapılarının yeni durumunun çağırdığı daha çok ticarileşmeye yüzünü dönmüş yeni yönetici türünün karakteristik özellikler sisteminin ortaya konulmasına yetti.

"Ürün yöneticisi", ticari mühendis, ticari işler müdürü yardımcısı, mali işler müdürü yardımcısı, "genel satış yöneticisi", "satış mühendisi", her şeyden önce ilişkiler kurabilen "müzakereciler" olmalı (3.7.1973) ve:

* *"en üst düzey temaslara" kurma becerisi*: "diplomatik" davranmayı bilen (4/7); "her düzeydeki temaslarda" keskin görüş (4/7); "her düzeyde temaslar" (7/7); "en üst düzey yönetimle temaslara alışkın, çok iyi bir müzakereci" (7/7); "üst düzeyde temas kurma becerisi" (5/7); "üst düzey müzakerecilik" (5/7); "bankalarla aracılık" (3/7); "yönetimle ilişkilerin sorumluluğunu almak, firmayı profesyonel organizasyonlarda temsil etmek" (3/7); "ilişki kurma ve harekete geçirme kabiliyeti"; "insan ilişkileri ve sorun aşma kabiliyeti, rahat konuşabilme" (4/7);

* *iç müzakere becerisi:* yani satış yönetim servis müdürü için: "yönetim ve satış arasında sürekli uzlaştırma ve hakemlik" (3/7); satın alma sorumlusu için: "bu işlev marketing servisi ile üretim birliği arasında kusursuz bir ilişki kontrolü gerektirir; ticari mühendis için, "kabiliyetinin gerektirdiği yaratıcı bir ruh ve anlayışlılık gerektiren müzakereler"(3/7); ve son olarak "müşteriler, satıcılar, yönetim, satış-sonrası teknisyenler ve üretim arasında koordinasyon";

* *şu okullardan herhangi birinde okumuş*, HEC, INSEAD, ESC (Ticaret yüksek okulu) ya da ISA (İşletme yüksek enstitüsü), genelde hepsi birden sayılırlar– "Amerikan üniversitesine geçişle" birlikte kuşkusuz (6/7);

* uluslararası ticaret yapan veya çok uluslu şirketlere aidiyet duyabilecek tavır ve yeteneklerle donanmış olmak. ("İngilizce bilmek mecburidir"; İngilizce terminoloji: marketing, merchandising, vs.)

* *"takım çalışma becerisine" (7/7) ve "animasyon" duygusuna sahip olma (otoritenin* yerine); "dinamik, yumuşak karakterli, (...) takıma katılma kabiliyeti olan" (6/7); "20 kişilik bir ekibi yönetmek ve *motive etmek*" (3/7);

* *yaratıcı ve dinamik*: "şirketin kendisi ihraca yönelmesine paralel olarak büyüme de ihracata yönelik"(4/7); "dinamizm, şirket ruhu, sentez ve ekip duygusu"

* *genç* (genç yönetici);

* *seyyar*, sürekli seyahat etmeye ve özellikle ABD'de gitmeye ve kalmaya hazır olmalı.

"Yeni nadir kuşlar" başlığı altında L'Expansion (haziran 1973, sayı 64, sayfa 139)'da okunabileceği gibi, aynı fizyonomi "az aranılan yani yüksek ücretli iş" evriminin tarifinden ayrılıyor: "*Gelişme sorumlusunun* yıllık geliri 70-80 bin frank; *işletme denetimcisinin* ise 60 ile 90 bin arası. *İç denetlemeye* talep çok, bunda her zaman Peat Marwick'in, Arthur Andersen'in ya da Price Waterhouse'un tercihlerine bakacağız. Bir 'junior' 70 ile 80bin arası maaş alırken; bir 'senior' 110 ile 120 bin frank arası alıyor. *Değer analisti* ayda en az 60 bin frank alıyor. *Gelişme sorumlusu* geçen yıl 45 bin franktan 70 bine, bu yıl 50 binden 80 bin franka sıçrayış yaptı. Büyük bankalarda bile bu meblağı 110bin ile 130 bin arası görüyoruz. *Hipermarket müdürleri* için bile fazla iddialı. Bu yıl 5 challenger ortaya çıktı: *mülakat sorumlusu, otel müdürü, merchandising sorumlusu* (marketin planı çerçevesinde, yeni dağıtım çevrelerinde markanın yayılışını iyileştirmeyi hedefliyor), *merchandiser* marka için ayrılmadan önce maksimum yataylığı aramak için hipermarketlerin reyonlarını geziyor, *yönetim metotları sorumlusu* (yönetim çevrelerini ve standartlarını analiz ediyor, işe alınma maaşı hesap denetimcileri gibi büyük ölçüde geldiği acenteye bağlı), *fabrika denetimcisi* (işlevin anglo-sakson kökeni 'charter accounting' acentesinden geçen adayları aratıyor). Yarın mı? Ufukta iki yeni nadir kuş görünüyor, "*denetleme-marketing*" ve "*denetleme-halkla ilişkiler*".

1973'de çizilen modern kadroların portresi hiç kuşku yok ki değişiyor çünkü kriz eski moda yönetimin en uygun koşullarını arz ediyor (ayrıca "insan kılavuzu"nun tekrar ortaya çıktığını görüyoruz -bilgilendiricinin dediğine göre, "açıklamadan söylemeyi bilen"- ve sahaya uygun ticari müdürleri ve üretim uzmanları talebini arttırıyor) ve ayrıca çünkü mühendislik okulları işletme okullarının yükselişine tepki gösteriyor (mesela 1977'de Paris 10'daki Hareket Bilimleri Enstitüsü'nün yaratılışı). *Nouvel économiste*'in (8.11.1976) araştırmasına göre 5000 firmanın personelinin yöneticilerinin yanında, şirketler her zaman "açık görüşlülük", "dinamizm", "uyum ve ilişki kurabilme becerisi" , "sentez gücü" ve "motive bir mizaç" arıyorlar ama özellikle "sadakat" (Saint-Gobain'de) ve "takım ruhu" (BSN ve Oréal'de) üzerinde ısrarlılar. Son olarak, %49'u politik ve sendikal seçeneklerin önemini kabul ederken, %33'ü buna katılmıyor (%18'i cevapsız).

Yeni konumlar ile yerleşik konumlar arasındaki karşıtlık, bunlara tekabül eden yaşam stilleriyle birlikte özel sektör ile kamu sektörü arasındaki karşıtlığa bire bir tekabül etmese de, özellikle özel sektör yöneticilerinde "yeni burjuvazi"nin yaşam stiline rastlanır.[46] Araştırma "yeni burjuvazi"nin[47] ayırt edici

46 Onları ayıran SOFRES araştırmasının sonuçlarına göre: Özel sektör yöneticilerinin %22'si 35 yaşın altında %49'u ise 49 yaşın altındadırlar, buna karşın kamu sektörü yöneticilerinin %14'ü 35 yaşın altında ve %40'ı 49 yaşın altındadırlar. (T.K., V). Kamu sektörünün üst düzey yöneticilerinin (A kategorisi) hane başı beyan edilmiş tüm gelirlerinin toplamı ortalama 47 323 F iken diğer üst düzey yöneticilerinkiler ortalama 62 803 F'dır. (T.K., I)

47 1963 yılında gerçekleştirilen anket, kısmen, hem derin hem de görece za-

özelliklerini oldukça kötü bir biçimde ortaya koysa da kamu sektörü yöneticileri (halk sınıfları veya orta sınıf kökenli, mühendislere yakın olan) ile özel sektör yöneticileri (daha yüksek bir toplumsal kökene sahip, çoğunlukla HEC veya Sciences Po okumuş ve serbest meslek sahiplerine yakın olan) arasında zayıf ama sistematikli bir karşıtlıklar kümesi kaydeder: Özel sektör yöneticileri antikacılara daha sık gider, kamu sektörü yöneticilerinin tercihi olan Vlaminck, Renoir ve Van Gogh'dan ziyade Dali ve Kandinsky'yi, Arlesli Kız, Traviata; Tanrıların Alacakaranlığı, Küçük Gece Müziği ve Şehrazad'dansa Füg Sanatı'nı ve Sol El İçin Konçerto'yu; Becaud, Piaf ve Jacques Brel'dense Aznavour, Françoise Hardy ve Brassens'i; gezi anlatıları, tarihsel anlatılar ve klasik yapıtlardansa felsefi denemeler ve şiiri tercih ederler; ideal arkadaşı aklı başında, ehlikeyif, dengeli yerine sanatçı ruhlu ve tarz sahibi olarak; iç mekânı ise sade, uyumlu ve mütevazı yerine dayalı döşeli, fantezi dolu ve sıcak olarak tanımlarlar. Sonuç olarak, salt kültürel yetkinlik ilişkisi (kompozitörlerin bilinmesi) açısından pek de farklı olmayan, özel sektör yöneticileri ile kamu sektörü yöneticileri, ethos zemininden kaynaklanan tüm konularda net bir biçimde birbirlerine ters düşerler.

Her iki kategori de karşıt kategori içinde egemen özellikleri sergileyen bir bireyler fraksiyonunu kapsamasaydı, bu farklılıklar daha belirgin olurdu: Kamu sektörünün üst düzey görevleri içinde geçici olan burjuva kökenli Grande Ecole mezunları, Poltechnique mezunu mühendislere veya serbest meslek sahiplerine yakındırlar; oysaki unvanlardan yoksun, orta sınıf ve halk sınıfları kökenli özel sektör yöneticileri, kamu sektörü yöneticileri ve sıradan mühendislere daha yakındırlar.

mandan bağımsız olan yatkınlıkları saptamak maksadından ilham aldığı için, tarihsel koşullara bağlı pratiklerin ve tercih sistemlerinin çeşitliliğini saptamanın en iyi aracı olarak düşünülemezdi: Bu nedenle, "yöneticilerin tüketimleri" hakkında yapılmış olan ve lüks mallarına olan talebi öngörme kaygısıyla, yeni yaşam tarzlarının en ayırt edici tüketim alışkanlıklarına uyarlanmış bir pazar araştırmasının ikincil analizine başvurmamız gerekti (T.K., V).

"İŞ TURİZMİ"

Açık söylersek, çalışanlarına sunulan "ödül seminerleri" ve "saygınlık seminerleri" modern şirketlerin örtülü karının bir parçasını oluşturuyor. "konaklamalı seminerler" (yani bir günden fazla süren ve şirketin dışarısında geçenler, 1973 yılında sayıları 25 000 olarak değerlendirildi) "iş turizminde" ayrıcalıklı otelleri (Novotel, Frantel, Sofitel, P.L.M., Méridien, Mercure, Motellerie), seminer ve kongre oteli olarak uzmanlaşmış olanların tümünde ortalama %4'lük bir promosyon garanti eden kanalları (Seminotel gibi), danışman firmaları (Cegos ya da Sema) ve onların alakart arz eden psiko-sosyologları (Cegos "katalogları" ve onun 294 "biçimi" günlük 200 franktan 600 franka tarifeler sunuyor), diğerlerini düzenlemek üzere "yaratıcılık seminerlerini" ve "animatörleri" birleştiren sektörlerden en yaygınını oluşturuyor. Insiad'ın eski çalışanlarından birinin icadı olan Seminparc, Arc's kaplıcalarını son ve ilkbaharın 6 durgun ayında verimli kılmak için, o bölgeyi seminer merkezi haline getirdi. Bu bilgilerin ödünç alındığı haftalık ekonomi dergisinin (L'expansion, Aralık 1973) dediği gibi, "sonbahar ve ilkbahar üst düzey kadroları ağırlamak için uygun". Ölü sezon olan kış ise "iyi çalışmış satış bölümlerinin kurs-ödül seminerlerine" ayrılmışken açık sezon üst düzey yönetimin veya önemli müşterilerin saygınlık seminerlerine ayrılmış. Gilbert Trigano'ya bu dediğine inanabiliriz: "Hiç şüphe yok ki Club'te, yirmi yılda, %50 sahte kongre %50 gerçek tatil olacak". Enflasyonun nedenlerini sorgulayanların, diğer unutulan unsurlar arasında, iş adamlarının onlarla birlikte "iş turizmlerinin", "şirket hediyelerinin" ve iş gören arabalarının iş adamları için kelepir kaynağı olması gerçeğini hesaba katmaları gerekir.

"BİR SEMİNERCİNİN İTİRAFLARI"

"Seminerinizi Düzenlemek, Bizim Görevimiz. Club Mediterrance"

"Otelin ev sahiplerinin yüzünde ışıl ışıl bir gülümseme, çarçabuk halledilen formaliteler, tam vaktinde inen uçağımız (size Tunus'a geldiğimizi söyledim mi?) ki buna minnettarım, köydeki karşılama kadar hoş bir yolculuk... ve Djerba la Douce gerçekten küçük bir cennet. Hemen sonra Lyon ve Brüksel'den bizim gibi özel uçakla uçan gruplar geldi. Üst baş değiştirme (güneş mecbur bırakıyordu), sonra da programın ve Club'ın tanıtımı. Ve bolluk içindeki ismini hak eden Club yemeği: gastronom dini. Akabinde doğal olarak kendimi bermuda içinde buldum: su kayağı yapmak için başka türlü giyinilebilir mi?

İş mi? İş ertesi gün başlayıp diğer günler devam etti ve hep sabahtı. Mükemmel koşullarda çalıştık: iyi donanımlı ve hoş bir salon, projeksiyon aleti ve kablosuz mikrofonlarıyla birlikte. Club'e artı bir puan daha.

Bunlar hareketli geçen münazaraları ve sunumları kolaylaştırdı. Geri kalan zamandaysa: geziler, konserler, spor... Hiçbir zorunluluğu olmayan tatlı tembellikler, gösteriler, akşam eğlenceleri, tabii night-club'ı unutmadan. Ta ki son akşam yemeğine kadar.

İşte, İyi bir seminer! Ve karlı: gerçekten dinlenebildiğimizden iyi koşullarda ve verimli çalıştık. Reklam yapmış gibi olmak istemem ama sizin Club'dan daha iyi bildiğiniz var mı?"

L'expansion, no. 63 Mayıs 1973

"3 YILDIZLI SEMİNERLER"

"5 Otel

Trois Arcs Oteli (yüksek konfor)

Cascade Oteli (lüks)

Pierre Blanche Oteli (yüksek konfor)

Cachette Oteli (iyi konumda)

Golf Oteli (iyi konumda)

Tüm odalarda: ayrı banyo ve tuvalet, santrale bağlı otomatik telefon, radyo vs.

Arc Pierre Blanche'ta 12 restoran ve Arc Chantel'de manzaralı 2 restoran.

"NEFES ALDIĞIMIZ SEMİNERLER"

Arc'larda her şeyi doğa yönetiyor: O bölgede hâlâ kaynağını dağdan alan güçlü İsère nehrinin vadisine hakim konumdaki kayak merkezi. Bu vadinin özel konumu güneşten mümkün olan en fazla biçimde yararlanmaya izin veriyor.

Odalarınızdan olduğu kadar çalışma salonlarınızda da bir gözünüz hep Mont Blanc masiflerinin panoramasında olacak.

1975-1976 Tarifeleri

Katılımcı Sayısı	Mevsim	Açık Sezon Okul Tatilleri (24.1.76-20.3.76) 2 Gün-1 Gece 3 Gün-2 Gece	4gün-3 Gece	5 Gün-4 Gece 6 Gün-5 Gece 7 Gün-6 Gece
10-25	170	250	235	205
26-50	165	245	230	200
52-75	160	240	225	195
76-100	155	235	220	190
101-200	145	230	195	185
201-300	135	225	190	180

"MUTLU SEMİNERCİLERLE KARŞILAŞTIM"

"Eğer bir kongre veya seminer başarılı geçecekse bu Mont Blanc masifinin göğsündeki Megeve'in Arbois Dağı'nda olur.

Orda olmaktan mutlu, dinlenmiş, bronzlaşmış seminerciler ve kongreciler gördüm. Çalışmak için elbette ama rutin dışına çıkmaya ve rahatlamaya uygun koşullarda.

İş açısından, Mont d'Arbois Oteli her şirketin özel ihtiyaçlarına karşılık veriyor. Araç gereçleri tam donanımlı: kapasitesi 20 ila 200 arası değişen konferans ve komisyon salonları, görsel-işitsel araçlar, simultane çeviri kabini... Her türlü ödül töreni "sizin ölçütlerinize" göre düzenlenir.

Oraya Air Alpes uçakları ile (Paris'ten Mont Arbois 90 dakika), trenle – başkentten bir gece uzaklıkta-, ve sizin seçtiğiniz rotanızla kara yolu aracılığıyla varabilirsiniz.

Eğlence açısından, cennet. Mevsimine göre Mont Blanc'ın olağanüstü masifinde kayak veya Fransa'nın en iyi parkurlarından birinde golf yapabilirsiniz. Ayrıca otel, tenis sahası, saunalı kapalı havuzu ve jimnastik salonuyla emrinizde.

Sporu sevmeyenler için, olağanüstü peyzajlarda ve birçok seçeneğiyle çekici Megeve köyünde gezinti imkânı sunuluyor. Otelde bile isteğe göre dekorasyonlu, orkestralı hatta ünlü sanatçılar eşliğinde eğlenceli akşamlar düzenleniyor. Fiyata gelince, içiniz rahat olsun, özellikle eylül ve aralık aylarında çok uygun. Sizi ikna etmenin en iyi yolu Mont d'Arbois oteline danışıp kendinizin kıyaslamanız (tel.50/21 25 03 M. Thommen ya da M. Ziegler ile görüşün).

Son bir ayrıntı, kanıtlandı ki yükseklik entelektüel melekleri uyarıyor. Arbois Dağı'nın 1300 metresinde... Seminerleriniz çok etkili geçecek."

Ama yeni burjuvazi temel olarak eski iş burjuvazisiyle karşıtlığı içinde kendini tanımlar. İktidar konumlarına daha genç yaşta erişmiş olan, diploma sahibi, çoğunlukla en önemli ve en modern şirketlerde çalışan özel sektör yöneticileri, sanayi ve ticaret patronlarından, kaplıca şehirlerindeki tatilleri, monden misafir kabulleri ve yükümlülükleriyle, geleneksel burjuvaziden ise yöneticinin yeni hâkim tanımına her hâlükârda daha uygun en "modernist" ve en " genç" yaşam tarzlarıyla ayrılırlar (aynı karşıtlık patronlar arasında da var olsa da): Öyle ki, *Les Echos* isimli finans gazetesinin (bu kategori için tiraj göstergesi 126 iken, sanayi patronlarında bu gösterge 91'dir), ekonomi ve finans dergilerinin (bu kategori için reytingi 224 iken, sanayi patronlarında bu gösterge 190'dır) daha fazla okurlar; sermayelerini taşınmaz mallara yatırmaya daha az eğilimlidirler; yelken, kayak, deniz kayağı, tenis ve ikincil olarak da binicilik ve golf gibi hem şık hem de aktif, sıklıkla "sibernetik" sporları yaparlar; briç ve satranç gibi hem "entelektüel" hem de şık salon oyunlarını oynarlar. Özellikle de yüzü yurt dışına dönük modern yönetici tipiyle kendilerini özdeşleştirirler (kamu sektörü yöneticileri ve mühendislerle birlikte, en çok yurt dışına seyahat edenler arasında yer alırlar) ve modern düşüncelere açıktırlar (mesleki kolokyumlara ve seminerlere katılma oranlarının da gösterdiği gibi). Bu karşıtlığın görünüşte küçük ama çok açıklayıcı olan son bir belirtisi daha gözlemlenebilir: Özel sektör yöneticilerinin evlerinde viski bulundurma oranları net bir biçimde daha fazladır; oysaki sanayi ve ticaret patronları geleneksel bir içki olan şampanyaya sadık kalırlar.[48] Egemen sınıf içinde birbirinin taban tabana zıttı konumlara sıradan bir biçimde eklemlenmiş olduklarından uyuşmaz gibi görünen hem lüks hem de entelektüel iyeliklerin bu birleşimi yeni iş burjuvazisini lise ve üniversite

48 Özel sektör yöneticilerinin %81'i, mühendislerin %80'i, serbest meslek sahiplerinin %74'ü, kamu sektörü yöneticilerinin %69'u, sanayi patronlarının %62'si, ticaret patronlarının %60'ı ve öğretmenlerin %58'i evlerinde sürekli olarak viski bulundurduğunu söylemektedir oysaki sanayi patronlarının %80'i, ticaret patronlarının ve serbest meslek sahiplerinin %75'i, özel sektör yöneticilerinin %73'ü, kamu sektörü yöneticilerinin ve mühendislerin %72'si ve hocaların %49'u evlerinde şampanya bulundurduklarını dile getirmişlerdir.

hocalarının karşısına olduğu kadar, pahalı arabalar, otel tatilleri, golf, yatlar gibi artık biraz da "eskimiş bir oyun" olarak görülen etik yatkınlıklara sahip olan geleneksel patronların da tam karşısında koyar. Ama aynı zamanda serbest meslek sahiplerine, yani günlük gazete (*Les Echos*) ve ekonomik dergi (*L'Expansion, Entreprise*) okuma pratiğinin tescil ettiği, ekonomik yaşama güçlü bir katılım ve modernist ve kozmopolit bir yaşam stili öngören mesleki bir faaliyet aracılığıyla, sıklıkla uzaklara (uçakla) yaptıkları iş seyahatleri, iş yemekleri ve kokteylleri ve kolokyumları ve seminerleriyle onları tanımlayan lüksün ve kültürün biraz farklı bir bileşimine de ters düşerler.

Yeni burjuvazi kategorisi içinde belirleyici ağırlığın ekonomik gazete ve dergilerin okunması olduğunu akılda tutarak, IFOP tarafından 1973 yılında gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre, *Entreprise* okuyucularının %20'sinin 1000'den fazla ücretli çalıştıran bir şirkete mensup olduklarını, %20'si kimya, hava, araba, mekanik veya elektronik sanayisinde çalışırken, gelen şirketlerin Fransız şirketlerinin toplamının %2,6'sını temsil ettiğini ve sadece %6'sının (genelin %13'ünü temsil eden) inşaat ve kamu işlerine ait olduğunu, abonelerin önemli bir bölümünün ticari işletme, otel, kafeterya, restoranın tersine finans şirketleri, servis şirketleri ve dağıtım şirketlerinde çalıştığını, şirket içinde okuyucuların %4,6'sının şirket müdürleri veya yönetim kurulu üyesi olduğunu, okuyucuların %15'inin ticari bir görev sahibi olduğunu, %15'inin idari bir görev sahibi olduğunu ve sadece %10'unun üretime dair bir göreve sahip olduğunu hatırlatmak önemlidir. *(Entreprise, caractéristiques professionnelles des lecteurs, Résultats de l'enquête,* IFOP, Paris, Regie presse, 1973, s.20.) Ayrıca *Entreprise, L'Expansion* okuyucularının (benzer ama kuşkusuz daha vurgulu özellikler sergileyen) ve *Echos* okuyucularının diğer basın organlarının okuyucularından ekonomiden ve iş dünyasından bahsetmekten hoşlanan, Fransa içinde ve yurt dışına iş seyahati yapan, bir kredi kartına sahip olan yabancı dilde dergiler okuyan, çağdaş bir mobilyaya -yeni burjuvazi ile yeni mahalleler ve modern binalar ve modern mobilyalar arasında sistematik bir ilişki gözlemlense de çok muğlak bir gösterge- sahip olmalarıyla bilhassa farklılaştıklarını biliyoruz. Bu yeni burjuvazi-

nin tasvirini, INSEAD *(Institut européen d'administration des affaires)* okulunun, geleneksel patron kesiminden gelen ve bu özgün eğitim kurumu (Amerika'da eğitim görmüş, çoğunluğu yabancılardan oluşan bir eğitim kadrosu tarafından büyük oranda İngilizce verilen eğitimiyle) içinde çok uluslu ve özellikle de Amerikan şirketlerindeki yönetici mevkileri (özellikle de ticari ve idari) için gereldi becerileri kazanmış, eski öğrencilerinin özelliklerini dikkate alarak daha da kesinleştirebiliriz. Bu "genç dinamik yöneticiler" *L'Expansion* (%63,5), de *L'Express* (%53) *Entreprise* (%33) ve İkincil olarak da *Nouvel Observateur* (%22,5) okurları, kayak yaparlar (%71,5), tenis oynarlar (%58), yelken (%37) ve binicilik (%23,5) sporuyla uğraşırlar. Eşleri sıkdılda yeni mesleklere sahiptirler (çalışanların %10'u gazeteci, %6'sı çevirmen, %12'si doktor veya psikologdur ve kültürün geleneksel formlarına bağlı kalsalar da (%28'i en azından ayda bir kez müze veya sergilere giderler) modernist yatkınlıklara sahiptirler (%84'ü en azından bir yabancı dil konuşur) (Bkz. J. Marceau, *The Sodal Origins, Educational Experience and Career Paths of a Young Business Etite, Final report for SSRC* Gat[1973-1975, Paris, 1975, s.117).

Öncelikle şirket içinde cereyan eden ve üretimi reklama, mühendisliği pazarlamaya tabi kılmayı hedefleyen ve her yönetici kategorisinin kendisini, daha donanımlı hissettiği işlevler hiyerarşinin tepesine yerleştiren bir değerler ölçeğini kabul ettirerek, mesleki çıkarlarını ilerletmeyi amaçladığı sınıflama mücadelesi ve egemen sınıfın yönetici fraksiyonu içinde cereyan eden benzer biçimlerdeki tüm mücadeleler her tür dünya görüşünü ve yaşama sanatını işin içine sokan değerler çatışmasından ayrı tutulamaz[49]; çünkü söz konusu değerler çatışması sadece kate-

49 Toplumsal dünya üzerine söylemlerin -bilimsel bir etikete sahip olanlar- neredeyse her zaman sembolik dayatma stratejileri olduğu (ve böyle olduğunun farkında olmayan) bu mücadeleler içinde "otoritelere" başvurma çok önemli bir rol oynar. Yabancı olduğu için kendisine bir tür iki kere yansız bir "bilimin" nesnellik güvencesi atfedilen "Amerikan eğitimi"nin sembolik verimi buradan kaynaklanır. Joch Mac Arthur ve Bruce Scott'un Fransız şirketlerinin finansal yönetim ve pazarlama sorunları üzerinde teknik sorunlara tanınan önceliği şirketin geleceğinin gerçekte verimli olan kitle ürünlerinin üretimindense teknik ilerleme araştırma ve geliştirmeye bağlanmasını eleştiren analizleri örnek verebiliriz.

gorilere has çıkarları karşı karşıya getirmekle kalmaz aynı zamanda eğitim kariyerleri ve mesleki kariyerleri ve bunlar aracılığıyla da farklı toplumsal seçme ve yerleştirmeleri, yani nihai habitus farklılıklarını karşı karşıya getirir. Hemen hemen hepsi Science Po ve HEC mezunu olan, çok önemli bir sosyal sermayeye (aile ilişkileri, devre arkadaşlığı) sahip olan, çoğunlukla kulüplere mesup olan ve *Who's Who*'da veya önemli bir oranda da *Bottin mondain* dergilerinde boy gösteren en büyük şirketlerin finans yöneticilerinin (bkz. *L'Expension*, Nisan 1975 ve Temmuz-Ağustos 1975) sıklıkla mühendislik okullarından çıkmış, çoğunlukla halk sınıfları ve orta sınıf kökenli olan, öğretmenlerinkine çok yakın boş zaman değerlendirme (dağcılık ve yürüyüş vs.) biçimleri olan "araştırma-kalkınma" müdürlerinin yaşam stiline ters düşerler. Kaçınılmaz bir biçimde, mevkilerin (ve bu mevkilere sahip olanların) dönüşümü, onları temsiller içinde *kabul* ettirmeyi amaçlayan başlı başına sembolik bir çabayı, yani yeni sınıflama sistemini dayatmayı amaçlayanlar ile eskisinin yandaşları arasında sürekli bir mücadeleyi de beraberinde getirir. Beğeni, egemen sınıfın fraksiyonlarını her anda karşı karşıya getiren ve şayet her eyleyiciyi yaşam stiliyle birleştiren bu türden ilkel benimseyiş ve birincil inançlar üzerine kurulu olmasalardı daha az mutlak ve bütüncül olacak olan, bu sembolik mücadelelerin temelinde yer alır. Tercihlerin ekonomik ve toplumsal üretim koşullarına ve görünüşte en çıkar gütmeyen pratiklerinin yerine getirdiği işlevlere materyalist bir bakış açısıyla indirgenmesi, kültür konusunda, *yatırımların* sadece ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik de olduğunu unutturmamalıdır. Hakiki amacı egemen sınıf içinde veya herhangi daha özgün bir alanda egemen tahakkümün ilkesinin dayatılması -veya başka şekilde ifade edersek, en iyi biçimde donanılmış olunan sermaye türü için en elverişli tahvil oranının elde edilmesi- olan sanat ve yaşama sanatı üzerine çatışmalar, kişinin (çıkarlarının bu en üst düzeyde yüceltilmiş biçiminin) nihai değerleri tarafından seferber edilmeseydi bu kadar dramatik bir biçime (örneğin müfredat veya eğitim programları üzerine yapılan tartışmaları düşündüğümüzde) bürünmezdi.

Tablo 22: Etik yatkınlıkların değişkeleri

	çiftçiler	sanayi ve ticaret patronları	işçiler	ticari işletme ve büro çalışanları, orta düzey yöneticiler	üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri
erkek çocuk 18 yaşından önce tek başına çıkabilir (1959)	39	29	42	40	62
kız çocuk 18 yaşından önce tek başına çıkabilir (1959)	12	5	14	14	26
18 yaşındaki erkek çocuklar istedikleri filmleri izleyebilirler (1971)	56	62	69	70	69
18 yaşındaki kız çocuklar istedikleri filmleri izleyebilirler (1971)	55	58	63	66	66
karma okullar erkek çocukların eğitimi için iyidir (1971)	59	64	75	81	87
karma okullar kız çocukların eğitimi için iyidir (1971)	55	64	74	78	86
18 yaşından küçük evlenmemişlere, ailenin izni olmaksızın doğum kontrol hapının satışı (1967)	8	18	13	20	32
kürtaj bir suç değildir (1971)	24	*	44	56	47
çocuklara, onlara büyük hareket serbestisi tanıyarak güvenmek daha iyidir (1972)	60	60	58	65	70
gençler için para harcamadan yaşamak mümkün değildir. (1972)	34	41	42	48	41
erkek çocuk ancak 18 yaşından sonra tek başına çıkabilir (1959)	58	71	56	58	38
kız çocuk ancak 18 yaşından sonra tek başına çıkabilir (1959)	83	88	82	82	70
18 yaşındaki erkek çocuklar her istedikleri filmi izleyemezler (1971)	38	33	25	26	26
18 yaşındaki kız çocuklar her istedikleri filmi izleyemezler (1971)	38	38	31	30	28
karma okullar erkek çocukların eğitimi için kötüdür (1971)	21	22	18	13	8
karma okullar kız çocukların eğitimi için kötüdür (1971)	24	24	20	15	9
18 yaşından küçük evlenmemişlere, ancak ailenin izniyle doğum kontrol hapı satılabilir (1967)	74	70	78	76	62
kürtaj bir suçtur (1971)	59	*	43	36	43
çocuklara ne yapmaları gerektiğini söylemek ve onlarla gurur duyduğumuzu göstermekten kaçınmak daha iyidir. (1972)	36	34	40	29	25
gençler çok para harcıyor (1972)	50	47	45	37	37

*Bu araştırmada patronlar üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri ile birlikte sınıflandırılmışlardır.

Kaynak : Institut français d'opinion publique

Burada diğer tüm ev değerleriyle ilgili olan anketlerdeki gibi, liberalizme ya da hoşgörülülüğe olan eğilim, toplumsal hiyerarşide yukarı çıktıkça artma eğimi gösteriyor (burada yeniden ortaya konulmamış istatistiklerin gösterdiği gibi, ilişki, değerler düzeni değil de toplumsal düzen söz konusu olunca tersine dönüyor). Üst sınıfların ahlaki yeniliklerde öncü olduğunu görmek için tüm değişkenlerin derinlemesine analizine girmeye gerek yok. Her şey gösteriyor ki (özellikle çalışanların ve orta sınıfların 1959'daki ankette üst sınıflara göre daha bağnaz olması gibi) gitgide genişleyerek kendilerini ortaklaşa kabul ettiren yeni eğitsel ve cinsel ahlak, hiç kuşku yok ki bu kabul ettirmeyi kadın dergileri ve kadınların, ailelerin eğitimindeki uzmanlaşmış kısımlarla meşrulaştırıyor ama ayrıca ve özellikle, genç kızların belirlenmiş yüksek öğrenimle burjuvaya girmelerinin kolaylaşması, o kadar eğitimin içeriğinin etkisi ile öğrencinin koşullarının derin deneyimlerinin arasından, bunların hepsinin değişmesi, burjuva ahlakı içerisinde, özellikle kendi tarafında güvenilen tüm değerlere ve kadına düşüyor.

Ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzey yöneticiler kategorisi burada yerleşik küçük burjuvazi ile uzun süre orta ve yüksek eğitim almış, tahmin edilebileceği gibi yeni yaşam stilinin meşruluğuna özellikle duyarlı yeni küçük burjuvaziyi (genç ticari işletme ve büro çalışanları, sağlık ve sosyal hizmet görevlileri vs.) biraraya getiriyor. Bu kategori yeni ahlaka imtiyazlı giriş yolunu temsil ediyor

İşlemesi ürünlerin üretilmesi olduğu kadar ihtiyaçların da üretilmesine bağlı olan yeni ekonomi tarafından dayatılan etik değişimlere yeni burjuvazi önayak olur. Perhiz, sadelik, tasarruf, hesap üzerine kurulu üretimin ve birikimin çileci ahlakının yerine yeni ekonomi mantığı kredi, harcama ve zevk üzerine kurulu tüketimin hazcı ahlakını koyar. Bu ekonomi, insanları, üretim kabiliyetlerine olduğu kadar tüketim kabiliyetlerine, *standing*'lerine yaşam tarzlarına göre yargılayan bir toplumsal dünya gerektirir. İkna olmuş sözcülerini, turizm, medya, gazetecilik, sinema, moda, reklam, dekorasyon, emlak alım satımı şirketlerinin yöneticileri ve patronları gibi mal ve sembolik hizmet tüccarlarının yeni burjuvazisi içinde bulur: Sinsice buyurucu tavsiyeleriyle, örnek olsun diye yaşadıkları yaşama sanatlarıyla yeni *tastemakerlar* tüketme, harcama ve haz alma sanatına indirgenmiş bir ahlak önerirler. Tavsiye veya uyarılarıyla şimdiki yeni düzene çağırmalarıyla *tastemakerlar*, özellikle de tüketim etkinliğinin imtiyazlı özne ve nesnesi olan kadınlarda, "özgürleşmiş" bir yaşam stilinin gerektirdiği sayısız tüketici ödevini yerine getirecek seviyede olmama kaygısı ve bunları yerine getirmek için gerekli yatkınlıklara sahip olamama duygusu, daha önce hiç görülmemiş bir ahlaki utanç duygusu yaratırlar.

Egemen fraksiyonların şirketler alanının yapısının dönüşümünün gerektirdiği kârın yeni temellük biçimine uyum sağlamak için gerekli tahvili gerçekleştirmiş olan mensuplarından oluşan yeni burjuvazi, etik yatkınlıkların ve özellikle de cinsiyetler arası iş bölümü ve tahakkümü dayatma biçimi düzleminde kendini gösteren, kendisi de genel bir yaşam stili dönüşümünün öncüsü olan (22 tablonun gösterdiği gibi) burjuvazi içinde tamamlanan dünya görüşünün öncüsüdür. Okulda, kilisede veya şirket içinde *daha yumuşak üslup* üzerine ve toplumsal mesafenin tüm dışa vurumlarının -özellikle de giyime dair olanlar- öncelikle güzelleştirilmesiyle ile ve bu mesafeyi korumaya özgü aristokratik çirkinliğin düşünülmüş bir terki ile saptanan "gevşek" bir yaşam stili üzerine kurulu yeni tahakküm biçimini icat eden veya ithal eden (Amerika'dan) kendisidir. İktidarın semboliği üzerine

bunca tarihsel çalışmadan sonra giyim ve kozmetik üsluplarının, tahakküm biçiminin temel öğesi olduğunu ancak naifler görmezden gelebilir. "Yaşlı işi" ile "genç işi", gerici patron ile en yeni *management* halkla ilişkiler, grup dinamiği tekniklerinden haberdar olan ilerici patron arasındaki tüm karşıtlıklar, göbekli ve kasıntı patron ile bronzlaşmış ince ve "rahat" yöneticiyi, kıyafetlerinde olduğu kadar üsluplarında, kokteyllerinde olduğu kadar "sosyal partner" adını verdikleriyle ilişkilerinde karşı karşıya getiren karşılıkta ifade olur.

Burjuva ayrımı, konuşma üslubunda olduğu kadar *gerilimde dinginlik*, giyimde rahatlık gibi antagonist niteliklerin, yüksek derece öngörülmez olan nadir birleşimlerinin ölçülülüğü aracılığıyla bedeni taşıma üslubunda da kendini tanımlar. Her şey, eski burjuvaziyi yeninin karşısına koyan mücadelenin amacı ayrımın uzlaştırması gereken karşıtlıkların birine veya diğerine tanınan imtiyazmışçasına gibi işler: Egemen sınıfın gençleri ile yeni burjuvazi, burnu havada eski burjuvazinin kasıntılı ciddiyetini ifşa eden "gevşeme"yi ve "rahat" bir yaşam stilini vaaz ederken, eski burjuvazi, yeni burjuvazinin "gevşek" yaşam stilini mahkûm eder ve dil ile gelenekler konusunda daha fazla özen ve ölçülülük talep ederler.

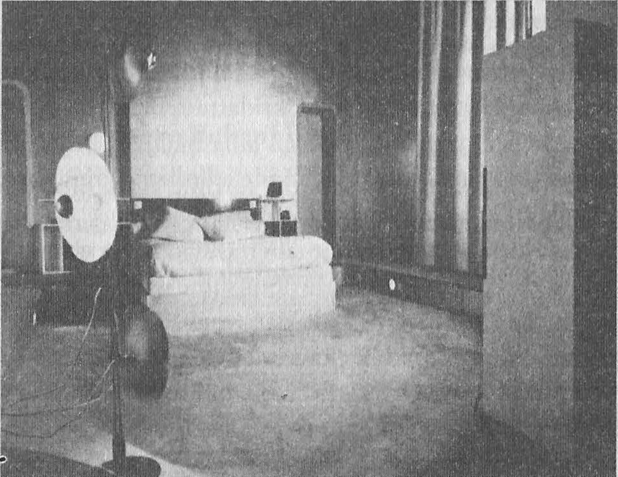
Entreprise dergisi (894, 27 Ekim 1972) tarafından sunulan "emlak işinde yükselmiş iş adamları" portrelerinden yola çıkarak yeni burjuvazinin bedensel hexis'inden oluşan bir çeşit portresi çizilebilir. İşte iki örnek örneklem: "Büyük, ince, bronzlaşmış, gri kostümlü ve bakalit gözlüklü W.S. 32 yaşında, hukuk lisansına sahip, Paris Yüksek Ticaret Okulu mezunu, sanayici oğlu, mesleğine tutkulu olduğunu ama golf ve tenis oynamaya ve birtakım çağdaş romanları okumaya da zaman ayırdığını söyleyen biri. "Büyük, ince, açık alınlı, güleç" J.C.A., 55 yaşında hukuk lisansına sahip, Paris borsasında yatırımları olan bankacılar sendikası başkanının oğlu, "kendi meslektaşları arasında olduğu kadar kamu otoriteleri karşısında da kendinden emin (...) uzun zamandır pokerle ilgilenmese de, pokerle vakit geçirmeyi, golf sahasında "soluklanmayı" ve org çalmayı seviyor. Neredeyse her zaman büyük iş burjuvazisi kökenli, büyük bir Paris lisesinden ve sonrasında bir yükseköğretim kurumundan mezun ideal

veya ideal-tipik müteahhit, kendisinin bir sanat veya klasik müzik sever olduğunu ifade eder; kayak, golf ve tenis gibi şık sporlardan en azından birini yapar ama aynı zamanda da binicilikle deniz altı avcılığı, yelken, avcılık, sivil havacılık sporlarıyla ilgilenir: "sportif görünüşünün", "bronzlaşmış" teninin ve aynı zamanda olumsuz bir açıdan "inceliğinin" gösterdiği gibi. Giysi kullanımı ise -başka bir yerde gösterdiğimiz gibi (bkz. P. Bourdieu et Y. Delsaut, «Le couturier et sa griffe», *Actes de la recherche,* 1 (1), Ocak 1975, s. 7-36)- bedenle olan bu ilişkiyle ve ifade ettiği etik yatkınlıklarla dayanışma içindedir. *Figaro'da* (1-12-1975) yayımlanan bir makaleyi örnek olarak vermemiz yeterlidir: Makale, BSN başkanı Antoine Riboud'nun sportif ve rahat kıyafetleri sevdiğini, Gilbert Trigano'nun nadir olarak kravat taktığını belirttikten sonra, giysinin dil ve başka iyelikler gibi neredeyse bilinçli bir manipülasyon stratejisi olduğuna tanıklık eder: Genç bir Fransız sanayici bize şöyle söyledi: "Üç kıyafetim var, bürokratlar ve bankacılarla karşılaştığım bölgesel gelişme komitesinin toplantılarına gittiğim zaman çok titiz bir biçimde giyiniyorum. İş dünyası içinde, kıyafetlerim oldukça fanteziye açık çünkü dekorasyona yakın mobilya sanayisinde çalışıyorum. Fabrika ziyaretleri sırasında deri ceket ve kolları kıvrılmış gömlekle *hazır bulunuyorum."* (Altını ben çizdim.)

Yeni avangart etiğin yaşam stili, iktidarının ve varoluş koşullarının temelinde yer alan varlık yapısını çok doğrudan ortaya koyar. Kamu ya da özel sektörün (bu düzeyde oldukça yapay bir ayrım olan) büyük ulusal şirketlerinin yöneticileri veya sıklıkla çok uluslu, büyük modern şirketlerin patronları, prestijleri gerçek karşılıklı etkileşimler evreninden ve tüm bir temsil çabasından ayrılamayacak olan yerel şirketlerin küçük patronları ve yerel eşraf gibi belli bir yere bağlı değillerdir. Durmaksızın, bir "merkeze" ve talimatlarını veya terfilerini bekledikleri merkezî idarelere gönderme yaparak, iktidarlarının ve prestijlerinin önemli bir kısmını ulusal ve uluslararası olan okul unvanlarına borçludurlar ve onları ulusal veya uluslararası hiyerarşinin tepesine yerleştiren ekonomik ve sembolik pazarların birleşmesi ileri bir seviyeye taşındıkça değer kaybına uğrayan yerel imtiyazlardan ve prestijlerden özgürleşirler.

Nesneler, burada teknik hatta estetik bir işlev görmek için değil ama basitçe bu işlevi işaret etmek ve bir çeşit cilallarının tasdik ettiği eskilikleri aracılığıyla bu işlevi kutlamak için bulunmaktadırlar. Böylelikle bir ritüel aracı durumuna indirgenerek nesneler asla ne etkinlikleri ne de kullanışlılıkları açısından sorgulanmışlardır. Kullanıcıların uyum sağlamak zorunda kaldıkları "bu böyledir" üzerinden kabul edilen zorunluluğun parçasını oluştururlar.

"Bir burjuva evi (...) devrimci olmayan ama katı bir biçimde modern bir daire." Maison et Jardin dergisinde çalışan gazeteciye göre J-J. Servan Schereiber'in evi böyle bir dairedir. Her şey işleve ve konfor arayışına bağlanmıştır: "Ev sahiplerinin yatak odası. Gümüş rengi duvar kağıtları üç projektörlü bir lambader ile aydınlatılmıştır (...). Yatağın her iki başında banyoya açılan iki kapı vardır; daha da büyük bir lüks elektrik düğmesi yataktan banyonun ışığını açıp kapatmayı sağlar.

Maison et Jardin, no:162, nisan 1970.

Konumlarını sadece eğitim unvanlarına ve bu unvanların güvence altına aldığı teknik ve "insani" beceriye ("dinamizm", "mücadelecilik" vs.) borçlu olduklarına ikna olmuş, siyasal bilimler kurumlarında veya Business School'larda öğretilen iktisadi politik kültür ile bunun beraberinde getirdiği -kolokyumlarında, komisyonlarında, seminerlerinde üretilmesine katkıda bulunulan- ekonomik ve toplumsal dünyanın modernist bakış açısı içlerine işlemiş bu "dinamik yöneticiler", *Manager*'ların viskisi uğruna, İngilizce içinde gelişen ekonomik enformasyon beğenisi uğruna, "eski Fransa" patronlarının şampanyasını (ve onların dünyaya, Fransa'ya ve Dünya'daki Fransa'ya bakış açısını) bırakmışlardır. Çoğunlukla mirasçısı oldukları geçmişteki patronların hem yadsınması hem de geleceği olan ve onlardan temelde sadece zamanla, yani sıklıkla yaşla -kelimenin genel geçer anlamıyla kuşak etkisine inanmamızı sağlayacak olan da budur- ayrılan bu yeniler daha iyi muhafaza etmek için seleflerini aşmış olanlardır.

Yönetici fraksiyonun önemli bir bölümü iktidarını gittikçe artan bir biçimde veya en azından iktidarının meşruluğunu artık doğrudan iktisadi sermayeden değil ama biçimsel olarak saf ve mükemmel bir eğitim yarışması içinde edinilen eğitim sermayesinden aldığında, sadece egemen sınıfların iç yapısı değil, aynı zamanda egemen fraksiyonlar ile tabi fraksiyonlar arasındaki ilişkinin yapısı da köklü bir biçimde dönüşüme uğrar. Ekonominin yeni yöneticileri, donanmış oldukları yeni kültür içinde şirket yönetimine uygulanmış bir ekonomi bilimi sektörünün gelişmesiyle birlikte, gittikçe artan bir biçimde kendini dayatmaya meyilli olan dünyaya bakışlarını ussallaştırabilirler: toplumsal gidişat hakkında entelektüel bir hak sahibi olma duygusu.[50] Böylelikle, entelektüellerin "çıkar gütmeyen kültürü" ile "burjuvaların" pratiklerinin sıradan çıkarları içine hapsedilmiş "kültürsüzlüğü" arasındaki karşıtlık yerini (ve sadece yeni burjuvazi içinde değil) entelektüelin bedava, gerçek dışı ve gerçekten uzak

50 Dünya hakkındaki bu bakış açısı ile ilgili olarak bkz.: -P . Bourdieu et L. Boltanski, "La production de l'ideologie dominante", *Actes de la recherche,* II (2-3), Haziran 1976, s.3-8.

kültürü ile "modern yöneticilerin", sadece "basit" bir pratiğin onursuzluğuna indirgenemeyecek eyleme yönelmiş olan, ekonomik ve politeknik kültürü arasındaki karşıtlığa bırakır.

Eski anlamıyla entelektüel, meşru kültürel pratiklerin tekelini veya en azından bu pratiklerin tanımını dayatma tekelini görünüşte belki sadece, kültürel üretim ve yayım kurumlarının (ve özellikle de eğitim sisteminin ki) ataletin yanı sıra edebî ve sanatsal kültürün, "çıkar gütmeyen" kültürün en mükemmel biçimi olarak kalması ve böylelikle de diğer sınıflar karşısında en meşru ayrım işaretini oluşturması olgusu içinde sürekli güçlenen habitusların *hysteresis*'ine ve kuşkusuz aynı zamanda da erkekleri eyleme, ekonomiye ve iktidara yönelik yeni kültüre tahsis ederek, kadınları beğeni yargısının imtiyazına ve geleneksel biçiminde kültürel sermayenin sürdürülmesi işlevlerine hapseden cinsiyetler arası iş bölümüne borçludurlar. Yönetici fraksiyonların "eylem adamı" ile "entelektüel" arasındaki karşıtlığını, kadın ile erkek arasındaki karşıtlığın bir çeşidi olarak görme eğilimi bu yüzdendir.[51]

Dünyevi İktidar ve Ruhani İktidar

Sahipliğinin sınıfa aidiyeti tanımladığı, dağılımının *iktidar alanının* kurucu güç ilişkileri içindeki konumu ve dolayısıyla bu

51 Dergilerin cinsiyete göre dağılımı çok açık bir biçimde bu çıkar bölünmelerini gösterir (başka kaynaklardan bildiğimiz üzere, egemen sınıfta başka herhangi bir sınıfa göre daha belirgin olsalar da): Teknik, otomobil, ekonomi veya bilim dergilerinin ve uzun bir zaman boyunca siyasi dergilerin okuyucuları arasında kadınların oranı erkeklere göre daha azken, edebiyat, ev dekorasyonu, televizyon ve sanat dergileri söz konusu olduğunda erkeklere eşittir. Öte yandan, dişilleşme oranı -siyasi yayın organları söz konusu olduğunda her zaman oldukça zayıftır- Aurore'dan France-Soir, Monde, Figaro, l'Express, Nouvel Observateur'e doğru gidildikçe, yani egemen sınıfların egemen fraksiyonlarının oranı azaldığı ve tabi fraksiyonların oranı arttığı ölçüde artar. Cinsiyetler arası iş bölümünün geleneksel temsiline katılma sıklığının farklı fraksiyonlar arasında aynı mantığa göre değişiklik gösterdiği öngörülebilir. Daha "dişil" olan fraksiyonlar, kadınları siyasetten dışlayan veya kadınların kendilerini siyasetten dışladıkları doğrultusundaki görev dağılımı tanımını, yani bu türden bir tanımı kabul etmeye daha az eğilimlidirler.

mücadeleler içindeki benimsenmeye elverişli stratejileri belirlediği geçmişte "doğuştan gelen", "talih", "yetenek" diye günümüzde ise iktisadi sermaye ve eğitim sermayesi olarak betimlenen farklı sermaye türleri (zamanına ve tabii ki fraksiyonuna göre eşit olmayan bir biçimde etkili ve eşit olmayan bir biçimde yetke ilkeleri veya meşru ayrım işaretleri olarak kabul edilen), hem iktidarı hem de iktidar araçlarını ele geçirmek için verilen mücadelenin konusunu oluştururlar: Fraksiyonlar arası hiyerarşinin tanımı veya hiyerarşilendirmenin meşru ilkelerinin tanımı, yani meşru mücadelelerin araçları ve hedeflerinin tanımı, fraksiyonlar arası mücadelenin konusudur.[52] Oyuna katılanların en azından tartışmak için bahisler üzerinde yeterince anlaştıkları olgusundan yola çıkarak, onları düşmanlık içinde birleştiren suç ortaklıkları veya onları suç ortaklıkları içinde ayıran düşmanlıkları isteğe bağlı olarak vurgulanabilir. Sanatçılar ile en azından 19.yy. boyunca sıklıkla, sadece patron olan sanat patronları arasındaki yüksek derecede çift değerli ilişkilerden örnek olarak bahsetmemiz yeterlidir. Söz konusu patronlar, sanatçıların sembolik kışkırtmalarına kültürel mallar üreticilerinin oldukça gerçekçi bir imgesi, yani her şeyle bağlarını kopartmış burjuva çocukları veya ikame güzergâhlara gönderilmiş aileler, adına bir çeşit paternalist bir patronaj ile cevap verirler. Patronlar, sanatçıları, "idealizm"lerinin etkisine karşı korumayı ve "pratik" duyudan yoksun olmalarını bahane ederek, onları maruz bıraktıkları sömürüyü meşrulaştırabilirler.[53] Entelektüeller ve özellikle de sanatçılara gelince, bunlar, tabi olanların egemenlerle ilişkisi ile tabi fraksiyonların egemen fraksiyonlarla olan ilişkisi arasındaki yapısal eşmantık içinde, tabi sınıflarla yaşanmış ve bazen de

52 Egemen fraksiyonlar, ekonomik hiyerarşilendirme ilkesi gerçekten kendini egemen olarak dayatıyorsa -özgün değer ile pazar değeri arasındaki ayrımın zamanla yok olmaya eğilimli olduğu kültürel üretimin göreceli olarak özerk alanında bile en azından son kertede geçerli olan- eğer ve sadece bu durumda egemendirler.

53 Bkz., A. Boime, Entrepreneurial Patronage in Nineteenth Century France; in E. Carter II, R. Forster and J. Moody (eds.), *Enterprises and Entrepreneure, Nineteenth and Twentieth Century France,* Baltimore and London, Johns Hopkins University Press, 1976, s. 137-208.

gerçek bir dayanışmanın ilkesini bulurlar ve bunu yaparken de burjuvaların, kendilerine sadece "burjuva" maddeciliğinin sanatçı tarafından yadsınmasını içeren halka özgü maddeciliğin reddinde ruhani onur meselelerinin doğrulanmasını kabullenmek zorunda oldukları için tanıdığı sembolik avanstan faydalanırlar. Egemen sınıfın içinde zamansal ve maddi olarak olarak egemen konumları işgal edenler, sonuçta kültürel mallar ve onları üretenler ile *iki yüzlü* bir ilişki sürdürmeye eğilimli kılan çelişkili bir durum içinde konumlandırılmalardır: Entelektüeller ve sanatçılar tarafından kaba maddecilik ve korkusuz bir entelektüalizm karşıtlığının tarafına havale edilmişlerdir ve tabi sınıflar nezdinde düşündüklerinde onlara karşı entelektüellerin ve sanatçıların ileri sürdüğü her şeye başvurmak zorundadırlar ve bu, kendilerine sanatçıların ve entelektüellerin sunduğu çözümden tümüyle tatmin olmaksızın gerçekleşir. Entelektüeller ve sanatçılar, egemen sınıf içindeki kendi konumlarının dengi olan kültürel üretim alanında maddi ve geçici olan egemen bir konuma sahiptirler: "Burjuva" entelektüeli ve sanatçıyı tanımlayan dünyevi ve cismani iktidar sağ bağıntılı kârlarıyla ilişkinin kendisi de egemenlerin gözünde bile entelektüellere ve sanatçılara has olanı tanımlayan "çıkar gütmeme"yi zan altında bırakmaz mı?

Entelektüeller ve sanatçılar, çıkar gütmeme ve tüm evrensel ve evrensel ölçekte en yüce olarak kabul görmüş değerler (ve bu değerler kültürel üretim alanının tabi olanların kutbuna daha yakın olduklarında daha da yücelir) aracılığıyla bir yönüyle bağlı oldukları toplumsal uzam içine böylelikle yerleştirilirler. Egemen sınıf uzamı ("sağ yaka" tiyatrosuna ilişkin, "sol yaka" eleştirilerinin hakkında bir fikir verdiği) içinde karşıt fraksiyonların pratiklerini değersizleştirmek için başvurdukları ideolojik stratejiler, neredeyse otomatik mükemmelliklerini sermayenin farklı türlerinin bir sırada birinci olanların bir başka sırada sonuncu olmalarını gerektiren dağılımının çapraz yapısından dolayı başka zorunluluklara karşılık gelen "erdemlerin" hakemliğine başvurmak için zorunluluğu erdem edinmenin yeterli olması olgusuna borçludurlar. "Dünyevi" iktidar hiyerarşisi ile "ruhani" ik-

tidar hiyerarşisi arasındaki uyuşmazlığın utanç verici bir biçimde yaşanan deneyimi içine doğan zamansal ve maddi hiyerarşilerin ötesinde bir alt üst olma beklentisi, kültürel üreticilere ve özellikle de egemen sınıf alanı içinde genelde işgal ettikleri konuma denk bir konuma kültürel üretim alanı içinde sahip olan kültürel üreticilere pratik bir apaçıklık gibi kendini dayatır: Tıpkı kültür üreticilerinin genelde egemen 'fraksiyonlara karşı çıkması gibi, ürünleri kendi pazarlarını oluşturabilsin diye maddi ve geçici olarak tabi bir konuma sahip yazar ve sanatçılar da kültür üreticilerinin, egemen beğeniyle doğrudan uygunlaştırılmış ürünler arz etmeleri dolayısıyla dünyevi ve dönemsel olarak en çok kabul görenlerine karşı çıkıyor olmakla, eskatolojik umutların -entelektüellerin hakiki afyonu olan "yüzyıl içindeki çilelerini" "görev" duygularını destekleyen- yazgılı birer taşıyıcısıdırlar. Dinle yapılan benzetme yapay değildir: Her iki durumda da, kesin bir biçimde dünyevi olan çıkarlar nezdinde en tartışılmaz aşkınlık, çıkar güden mücadelelerin içkinliğinde ortaya çıkar.

Altıncı Kısım

Kültürel İyi Niyet

Farklı toplumsal sınıfların mensupları kültürü *kabul etme* derecelerinden ziyade, kültürü *bilme* dereceleri ile birbirlerinden farklılaşırlar: Kayıtsız kalma ve hatta düşmanca reddedişler istisnaidir. Kültürel pratikler üzerine bir anket ilişkisinin (neredeyse bir sınav gibi olan) yarattığı dayatma durumu için de bu böyledir. Meşruluğun kabulünün en sadık göstergelerinden biri, en yoksun olanların cehaletlerini ve ilgisizliklerini saklama eğilimi ve sahip oldukları kültürel mal varlığı (örneğin, "hafif" denilen müzik yapıtları, Viyana valsleri, Ravel'in Bolero'su veya az çok çekinerek söylenen şu ya da bu büyük isim) içinden kendilerince meşru tanıma en uygun düşeni seçerek, -onların gözünde anketörün, temsilcisi olduğu- meşru kültüre saygılarını sunma eğilimidir.[1]

> Meşru yapıtların ve pratiklerin kabul görmesi, en azından meşruluğun dayatılmasını teşvik eden bir otorite olan anketörle ilişki içinde anket durumunun simetrik olmaması ve anketörün toplumsal konumu nedeniyle her zaman dile gelir: Basit bir görüş açıklaması - "çok severim"-, iyi niyet ilanı -"tanımak

1 Müzik üzerine düşünceler ile müzik yapıtları bilgisinin karşılaştırılması, en "soylu" cevabı seçenlerin ("tüm kaliteli müzikleri severim") önemli bir oranının (üçte ikisi) sanat yapıtlarını tanıma konusunda zayıf kaldıklarını görmek için yeterlidir.

isterdim"- veya ilgi yoksunluğunu nesneden özneye yükleyen ilgisizlik itirafı -"beni ilgilendirmiyor"- biçimini alabilir. Picasso, başka bir ifadeyle modern sanatın tüm biçimlerini veya o an onun hakkında bilinen kadarını içine alan bir tarz olarak "Picasso", yani bir tür dekorasyon stili, sadece acele bildirimlerin nesnesini oluşturur: Sanki egemen kültürün imkânsız reddi en korunaksız gibi görünen noktayla sınırlı bir itiraz kisvesi altında ancak kendini ortaya koyabilirmiş gibi. Anket durumunda ortaya çıkan meşruluk dayatma etkisi kültür üzerine yapılmış sayısız araştırmada rastlanıldığı gibi, eğer dikkat edilmezse gerçek hiçbir pratiğe tekabül etmeyen görüş beyanlarını *üretebilir*. Tiyatro seyircileri üzerine bir araştırmada örneğin, görüşülen ilkokul mezunlarının %74'ü eğlendirici dinlence, kolay, yapmacık, hatta avam olarak nitelenen sinemaya karşın, "tiyatro, ruhu terbiye eder" biçiminde önceden biçimlendirilmiş yargıları onaylıyorlar ve tiyatronun "olumlu", "eğitici", "entelektüel" erdemleri üzerine teveccüh söylemleri içinde kendilerinden geçiyorlar. Kurmaca olsalar da, bu bildirimler bir gerçekliği içinde barındırır ve kültürel açıdan en yoksun, en yaşlı olanların, Paris'ten en uzakta oturanların, yani gerçekten tiyatroya gitme şansı en az olanların en sıklıkla "tiyatro, ruhu terbiye eder"i kabul etmesi boşuna değildir. Zorla alınmış bu bildirimleri geçer akçe saymak (popüler kültür misyonerlerinin iyi niyetle yaptığı gibi) veya onları yadsımak aynı derecede yanlış olacaktır.

Tablo 23 – Edebiyat Ödülleri hakkındaki kanılar (%)

	Pratikler		Bilgiler	Ödüller hakkındaki yargılar			
	Satın almamış		Adını bilmiyor	Şaibeli juri	İyi kitaplar	Şaibeli juri	İyi kitaplar
	Ödüllü kitap [1]	kitaplar [2]	[3]	CY [4a]	CY [5a]	Hayır [4b]	Evet [5b]
Çiftçiler	95	88	65	50	26	44	81
İşçiler	90	75	59	43	20	46	71
Sanayi patronları, tüccarlar	82	63	45	39	16	37	64
Tic. iş.ve büro çalışanları, Orta düzey yöneticiler	74	53	36	28	10	35	56
Serbest meslek sahipleri Üst düzey yöneticiler	29	46	16	18	16	33	64
İlkokul mezunu	94	85	68	51	27	48	78
Lise mezunu	66	67	30	23	8	40	53
Yüksek eğitim	55	21	9	18	5	25	37

Bu veriler aralarındaki ilişkiler sistemli bir biçimde kurulduğunda anlam kazandıkları için bu sinoptik tabloda edebiyat ödülleri hakkında bir dizi soruya verilen cevaplar aracılığıyla ifade edilen anlamlı olgular kümesini göstermeye çalıştık:

1- Bir kitabı edebiyat ödülü kazandıktan sonra satın aldığınız oldu mu?
2- Okul kitapları ve çocuk kitapları dışında geçtiğimiz bir yıl içinde edebiyat kitabı satın aldınız mı?
3- Edebiyat ödülleri her sene veriliyor. Bildiğiniz veya en azından en önemli edebiyat ödüllerini sayabilir misiniz?
4- "Edebiyat ödüllerinin veriliş biçimi sıklıkla şaibelidir" kanısı hakkında ne düşünüyorsunuz?
5- "Büyük ödüller genellikle çok iyi kitaplara verilir" kanısı hakkında ne düşünüyorsunuz?

CY: Cevap yok

Kaynak: IFOP, *Attitudes des Français à l'égard des prix littéraires*, nov. 1969

Kültürel sermayenin ve kültürel sermayeyi elinde toplayan kurumların uygulayabileceği dayatma iktidarı hakkında bir fikir verir ve hatta bu kültürel evrenin ötesi içinde geçerlidir. Edebî eleştiri mercilerine tanınan kabulün, bu kurumlara olan mesafesi ne kadar büyükse o kadar koşulsuz ve dolayısıyla da dayattıkları ve güvence altına aldıkları kurallara gerçek uygunluğun o kadar şüpheli olduğu gözlemlenir.

Edebiyat ödülleri hakkında yargılar ileri sürme eğilimi ve yeteneği, okuma pratiği ve bu ödüller hakkında bilgili olmaya göre değişiklik gösteriyorsa, bu, hiçbir okuma pratiğine (ve özellikle de ödüllü kitapları) sahip olmayan ve edebiyat ödülleri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayan önemli sayıda kişinin bu konuda her şeye rağmen çoğunlukla da olumlu bir görüş bildirmesinden kaynaklanır (görüşülen kişilerin %5,54'ü ve cevap verenlerin %67): Bu bilmeksizin kabul etme, toplumsal hiyerarşide aşağıya doğru indikçe gittikçe artan (kitap ya da ödül almayanların oranı ile ödüller ve jüriler üzerine bir yargıya varmaktan kaçınanların oranı arasındaki farkın artmasının gösterdiği gibi); aynı şekilde, ödüllerin meşruluğunun belirgin bir doğrulamasını içeren yargıların oranı meslekler ve eğitim düzeyi hiyerarşisinde aşağıya doğru inildikçe artar (4b ve 5b sütunları) ve bu, bu değişimler, sorulan soru aracılığıyla doğrudan uygulanan bir meşruluk dayatması etkisine bağlamaksızın gerçekleşir (olumsuz bir yargı öneren 4. sorunun 5. soruya göre daha az cevaplanmış olması ama her iki sorunun cevaplarının da aynı ilkeye göre değişmesi, kuşkusuz, daha kesin bir biçimde yetkinliği ve edebî ortamların özgün bilgisini gerektirmesinden kaynaklanır).

6.1. Bilme ve Kabul Etme

Küçük burjuvazinin kültürle olan tüm ilişkisi, bir bakıma bilme ve kabul etme arasındaki çok belirgin ayrıma, meşru kültürle aşina olma derecesine, yani toplumsal kökene ve kültürün bununla bağıntılı olarak edinilme biçimine göre farklı biçimler alabilen *kültür gayretkeşliği* ilkesine indirgenebilir: Yükselen küçük burjuvazi, donanımsız iyi niyetini, meşru kültürel pratikler ve malların minör biçimleri içinde değerlendirir; anıtları ve şatoları gezer (sanat müzesi ve sanat koleksiyonunun aksine), bilimsel

veya tarihsel vülgarizasyon dergileri okur, fotoğraf çekerler, sinema veya caz konusunda bir kültür edinir; aynı şekilde küçüğün "büyükmüş gibi" yaptığı tüm usulleri, tüm taklit biçimlerini ve olduğundan farklı olan tüm şeyleri "yapmaya" muktedir olmasından bahsetmeksizin örneğin kadın dergilerinde yer alan, odaları çoğaltmaya yönelik ev içi "köşeler" hilesi ("mutfak- köşesi", "yemek-köşesi", "oda-köşesi" gibi) veya genişletmeye yönelik tüm numaralar ("raflar", "taşınabilir bölme", "açılabilir kanepe") gibi "olanaklarının üstünde" yaşamak için tüm hüner ve kerametlerini gösterir.

Kültürel iyi niyet, diğerlerinin yanı sıra, gösterilen saygıyla orantılı olarak sıklıkla bir layık olamama duygusunun eşlik ettiği ("resim güzel ama zor" vs.) kültürel itaatkârlığın [docilité] göstergelerinin ("eğitimli" arkadaş, "eğitici" veya "öğretici" gösteriler beğenisi) en koşulsuz ve özellikle sık olduğu bir tercih aracılığıyla dile getirilir. Küçük burjuva, kültür önünde *saygıyla eğilir:* Djuna Barnes'ın[2] şu roman kahramanını, Yahudi ve küçük burjuva, küçük burjuvazinin sınırındaki, çifte dışlanmış, iki kat içerilme kaygısı olan, her fırsatta kültüre benzeyebilecek her şey karşısında saygıyla eğilen, geçmişin aristokratik geleneklerine düşünmeksizin tapınan Félix'i düşünelim örneğin, Josephe Frank'ın yazdığı gibi Félix'in modern edebiyatın şu öteki başıboş gezen Yahudisi olan Léopold Bloom ile "esasen yabancı olduğu kültürle boşu boşuna bütünleşmeye çalışma"[3] gibi bir ortaklığı vardır. Uygulanması için gerekli yol göstericilerden ve ilkelerden yoksun, kendini hangi nesneye hasredeceğini bilmeyen, bu saf ama boş iyi niyet, küçük burjuvayı *kültürel allodoxia*'nın, yani bilme ve kabul etme arasındaki farkın kendini ele verdiği tüm özdeşleşme hatalarının ve her tür yanlış tanıma biçimlerinin tayin edilmiş kurbanı hâline getirir.

---

2 D. Barnes, *L'arbre de la nuit* (Night wood), Paris, Ed. Du Seuil, 1957 s.27-29. (Geceyi Anlat Bana, çev: Aslı Biçen, Ayrıntı yay., 1994.)

3 J. Frank, *The Widening Gyre*, Bloomington-London, Indiana University; Press, 1963, s. 36.

"Çalışan kadın için misafir kabul etmek, öngörmek demektir"

"Çünkü onun için ağırlamak, evine gelir gelmez, çiçeklere bakıldıktan, masa hazırlanıp, üst baş değiştirildikten hemen sonra çalan zil demektir. Üstünü değiştirip iş hayatının meşguliyetlerinden tamamen sıyrılmak, kibar ve güler yüzlü bir ev kadınına dönüşmek anlamına gelir."

"Evlerinden dışarda yaşayan kadınların, bunu -misafirperver, çiçekli, karşılama usulüne uygun hizmet gösteren, güler yüz ve ilk sigaradan son bir kadeh içkiye kadar hiçbir ayrıntının atlanmadığı bir eve varmak- başarmak için evdeki boşluklarını danışmanlarından aldıklarıyla doldurmaları gerekiyor.

Oturdukları daireler hiç de öylesine kalınan bir yer gibi değil, aksine rahat, incelikli, kişiliklerinin canlı bir görüntüsünü yansıtan sığınaklar gibi adeta. Kendilerini evin o günkü ilk misafiri gibi görüyorlar ve ona düzen verecek çok vakitleri olmadığı için bütün gün evden uzak olsalar veya seyahatten henüz dönmüş olsalar bile evlerini misafir ağırlamaya hazır bulundurmak istiyorlar. Sonuç: sıcak, samimi, yaşanılası, sahibelerinin varlığına ve tercihlerine tanıklık eden daireler.

En sevdikleri renk ne ise dekor da buna uyum sağlıyor; çok seyahat ettiklerinden dekor da bundan nasibini alıyor! Aralarında resim veya edebiyat tutkunlukları varsa duvarlar ve raflar da onların zevklerini yansıtıyor.

İşleri gereği başkalarının düşüncelerini hesaba katmaları gerekse de evlerine baktığımızda "ben, ...seviyorum" demenin kadınsı zevkini buluyoruz. Onları nasıl ağırlamalı? Bu tamamen mekânın konumlanmasına yemek salonunun, sabit veya taşınabilir bir yemek masasının olup olmamasına bağlıdır. Akşam yemeklerini klasik geleneğe göre ikram etmeleri veya neşe ve zarafet ile "servise hazır ya da "self-servis" sunmaları yemek mekânına, masaya ve evle ilgili diğer potansiyellerine bağlıdır.

Mutfaktaysa, tarif elde, tahminler ise kafadadır. Her türlü vakit kazandıran modern tekniği bilirler, bir gün önceden hazırlanmış yemeklerden oluşan, tecrübe edilmiş bir repertuarları vardır ve hazır bir yemeği kendi menülerinin kişiliğinden ödün vermeden bir aşçının menüsünü kişiliksizleştirmeden servis etmeye alışıktırlar.

Bu stratejilerin etkileyiciliğiyle, çalışan kadınlar tüm gün evde olan bir kadın yanılsaması yaratabiliyorlar."

"Çağdaş bir karşılama"

"Burada çalışan kadın tamamen kendisi için çalıştı çünkü bu dekoru yapan yaratıcı ve dekoratör Françoise Sée'den başkası değil. Dairesi: Seine Nehrini gören 3 oda ve bir de -salon ve küçük yemek-salonu olmak üzere iki kısımdan oluşan- büyük bir living-room. Sade ama yavan olmayan bir düzenleme ve ısrarcı olmadan detaya dikkat çeken oldukça kadınsı bir yetenek (...).

Sürgülü büyük lake bir kapı salonla yemek yenen kısmı istenilen zamana göre ayırıyor. İki tarafta da, açık hardal sarısı duvarlar, zeytin yeşili halı,

bembeyaz ipek perdeler ve bir beyaz tavan. Yarı zamanlı yemek odası: beyaz bir kanepenin önünde çelik ayaklı, beyaz, lakeli ahşap bir masa ve McGuire markalı beyazderiden yumuşak koltuklar. Katlanabilir masa konsol şeklini alarak odayı küçük beyaz mobilyalarla birlikte tamamlıyor. Büyük salonda çok daha derin bir konfor vaketa kadifeden köşeli bir kanepe ile sağlanıyor. Önünde ise metal çerçeveli yeşil lake ahşaptan bir sehpa var.

"Paris'te amerikalı ev sahibesi"

Amerikan Vogue dergisinde gazeteci ve büyük bir gezgin olan Susan Train sol yakada modern ve sakin bir binanın üç odalı dairesine yerleşti. Güzellik ve moda deneyimleri ona renklerin, eşyaların uyumunda ve farklı stilleri birleştirmede ustalık sağlıyor; tüm bunların hepsi incelikle ve klasik zarafetin lezzeti ile (...). Susan Train sakin bir tarz aradığından, büfenin rahatsızlığından ve masalar üzerindeki tabak çanaklardan kurtulmak için, küçük de olsa, bir yemek salonu düzenledi. Böylece servis için kimse olmasa da yemekten sonra kapıyı kapatıp dağınıklığı unutuyor. Yemek boyunca kullandığı sorgun dalından örme sepet neredeyse bütün kirli tabak ve örtüleri topluyor. İlk yemek önce servis ediliyor ve menünün geri kalan yemekleri sıcak tabaklarında seyyar bir masada bekliyor. Menüleri basitleştirilmiş ama yoğun. Çünkü bir Amerikalı gezgin olarak her yerden tadı güzel tarifler ve hiçbir ülkeye ait olmayan fikirler getiriyor.

"Maison et Jardin", n° 162, Nisan 1970

Allodoxia'ya, yani açgözlülük ile kaygıyı birbirine karıştıran bu farklılaşmamış saygıyla eğilmenin yol açtığı ortodoksi yanılsamasına benzer bir biçimde deneyimlenmiş heterodoksi de opereti "klasik müzik" yerine, vülgerleştirmeyi bilim yerine, taklidi otantik yerine koymaya ve bu hatalı-özdeşleştirmede, kendini ayrıştırma hissiyatına hâlâ bir şeyler borçlu olan, hem kaygılı hem de çok güvenli bir tatminin ilkesini bulmaya varır.[4]

Ortalama kültür, öncelikli muhatapları olan orta sınıf mensuplarının gözünde çekiciliğini, kendisinin meşru kültürle karıştırılmasına yol açan ve izin veren, içerdiği meşru kültür atıflarına borçludur: Tüm avangart arayışların herkesin erişimine açık sunumları veya avangart arayışlara adanmış herkes için erişilebilir yapıtlar, tiyatro veya edebiyat klasiklerinin sinema "uyarlama"ları klasik müziğin "popüler aranjmanları" veya halk ezgilerinin "orkestra için düzenlenmesi", izci şarkısı ve kilise çocuk korosuna gönderme yapan bir tarz içinde klasik yapıtların vokal yorumları gibi, sonuç olarak, sunulan ürüne derhâl erişebilme ile meşru kültürün dışsal işaretleri gibi sıradan durumda herkese açık olmayan iki niteliği birleştirerek meşru tüketimleri yapabilecek düzeyde olma duygusunu tümüyle herkese sunma amacıyla düzenlenmiş "kaliteli" diye nitelenen haftalık etkinlikler veya gösterilerin yaptığı her şey.

Yayının düzeyini düşürmek için harcanan her tür çabayı görünür kılan meşru vülgerleştirmeden (yani açık bir biçimde pedagojik amaçlar güden okul tarafından gerçekleştirilen vülgerleştirmeden) farklı olarak, sıradan vülgerleştirme, tanımı gereği ancak olduğu şey için kendini arz edebilir ve öngördüğü aldatmaca eğer tüketicilerin suç ortaklığına dayanmıyorsa zorunlu olarak

4 Bu malların içeriği (örneğin meşru yapıtlara dikkat çekici göndermelerle) gibi, ortalama kültür malları için yapılan reklam kültürel allodoxia'ya sürekli bir teşviktir: Reklam, sunulan malların hem ekonomik ve kültürel ulaşılabilirliğini hem de yüksek meşruluklarını, -gösterdiğimiz gibi- nesnesi olduğu kabul görme ile gerektirdiği yetkinlik ters orantılı olarak değişme eğiliminde olduğundan dolayı, otoritesi bizatihi bir allodoxia etkisinden ileri gelen kültürel otoritelere (akademisyenler veya yarışma jürileri gibi) başvurarak sağlar.

başarısızlığa mahkûmdur. Bu, ona önceden tanınan suç ortaklığıdır; çünkü başka konularda olduğu gibi kültür konusunda da kendisini "taklit"in tüketiminin "daha ucuz olmasına rağmen aynı etkiyi yapıyor"a ikna etmeye çalışan "imitasyon" (indirim veya fırsat alışverişçileri tarzında) kopyayı orijinal, sahteyi otantik yerine koyan, blöfçüyü dahi aldatan bilinç dışı bir blöftür.[5]

5 Tüketicilerin satıcılarla yaptıkları suç ortaklığıyla sağlanan bu türden savunma mekanizmaları aynı zamanda başka konularda da gözlemlenir: Öyle ki, bir pazar araştırmaları uzmanı, reklamın en önemli işlevlerinden birinin satış sonrası alıcılara kendilerini güvende hissetmelerini sağlamak için gerekli argümanları vermek olduğunu ileri sürer. (G. Engel, The Influence of Needs and Attitudes on the Perception of Persuasion, in S.A. Greyser (ed), *Toward Scientific Marketing*, Chicago, American Marketing Association, 1964, s. 18-29). Bu ideolojik güvence mekanizmaları, eyleyicilerin kültürel pratikleri ile bu pratiklerin nesnel hakikatini değerlendirmeleri arasındaki kaymayı açıklar: Bütün bunlar sanki adanma dereceleri hiyerarşisinin her düzeyinde, pratiklerimize, alanın yapısının onlara sadece nesnel olarak tanıdığından daha fazlasını atfetmeye eğilimliymişiz gibi işler.

“Çok Mazbut” Bir Hemşire*

Madam B., ailesi Lot’da küçük bir çiftlik işletiyor; 48 yaşında ve yaklaşık 20 yaşından beri Paris’de Saint-Louis hastahanesinde çalışıyor. “Okulu çok severmiş” ve öğretmen olmayı istermiş ama “ailesinin imkanı” olamadığından CEP’i aldıktan bir yıl sonra eğitimine son vermek zorunda kalmış. 28 yaşında boşanmış, iki çocuklu, hastahanede çalışmaya başlamak zorunda kalmış. Çalışırken derslere devam etmiş ve hemşire olmuş. 26 yaşındaki oğlu evlenmiş; 20 yaşındaki kızı biyoloji okuyor ve annesiyle yaşıyor. Madam B. “çocukları çok seviyor”, “kalabalık ailelelerden nefret ediyor” (“kaygılanacak çok şey oluyor”).

“Hata yapanları gördüğümde hayret ediyorum”

“Daha iyi bir eğitim düzeyine sahip olmadığı”na çok pişman: İdare ediyorum ama daha fazla bilmeyi isterdim (...). Eğitimli olmak çok önemli. ” Ona göre eğitim öncelikle dilbilgisi ve yazım kurallarının bilinmesi: “Benimle birlikte çalışan gençler iyi konuşamıyorlar, kelime hazneleri çok kısıtlı, dilbilgisi kurallarından haberleri yok”. “Hata yapanları gördüğümde hayret ediyorum.” “Dün mesela ‘tahlilleri bırakmak’ yazmışlar ‘tahlilleri bırakınız’ yerine (...) Ben bu türden büyük bir hata yapsaydım kendimi çok kötü hissederdim. Ben olsam ‘getiriniz’ derdim daha ciddi olurdu. Bir çocuk evine bırakılır ama bir tahlil getirilir”.

“Kendini beğenmiş insanlardan nefret ederim”

“Basit insanları ve özellikle de kendini beğenmiş olmayanları” seviyor: “Kendini beğenmiş insanlardan nefret ederim, düzgün insanları severim (...) Selam vermeden içeri giren ve sizi görmezden gelen insanlar oluyor. Neden? Çünkü belki de sizi kendi seviyelerinde görmüyorlar. Üstlerim tarafından ezilmekten hoşlanmam”.(“üstündekilere saygıda kusur” etmiyor) o ayrı.” “Temiz olmayan insanları” da sevmiyor: “Çok zengin olunmasa da, her zaman mazbut ve temiz olunabilir.” “Hastahaneye ayakları kirli gelen insanları görüyorum oysaki belediye banyosuna gidebilirler.”

“Çok mazbut”

“Çok mazbut” bir yaşamı var; oturduğu daire, iki oda bir mutfak; odalardan birinde kızı kalıyor diğerinde kendisi, yemek odası yok: “Çok mazbut bir ev yaşamım var, çamaşır makinası yok çünkü ben çamaşır makinasını sevmiyorum. Elde yıkıyorum çamaşırları. Çok çamaşır çıkmıyor zaten. Ben de olanları kazanda kaynatıyorum. Böyle daha temiz olduğunu düşünüyorum. Zaten her halükarda çamaşır makinası aynı sıcaklıkta yıkayamıyor. Buzdolabım var fırınlı ocağım var, peşin ödeyerek aldım, kredi kullanmayı sevmiyorum. Büyük alışverişlerde salon

* Yaş sınıfları arasında olan ve sayısız mesleğin bölünmesine yol açan karşıtlıkların eğitim kuşakları ve toplumsal güzergah ve böylelikle de yaşam tarzı farklılıklarına karşılık geldiğini çok somut bir biçimde görmek için buradaki tanıklığın karşısına daha genç ve eğitim düzeyi daha yüksek bir hemşirenin (ileride göreceğimiz gibi) tanıklığını koymak yeterlidir.

veya oda döşemek için kredi alınabilir ama küçük bir ocak, çamaşır makinası, buzdolabı için gerekli olduğunu düşünmüyorum".

"Olabildiğince sade olmasını isterim"

Odasında "Samaritaine'den 70.000 F.'a alınmış, bir mobilya mahalledeki küçük bir mağazadan alınmış masa ve küçük bir kanepe" var: "Evimi çok güzel buluyorum, bana yetiyor, mazbut". Duvarlarda bir kaç aile fotoğrafı, biblolar, hediye gelmiş eşyalar bir karton kutunun içinde konmuş: "çok yer tutuyorlar, sıkıntı veriyorlar (...) "Olabildiğince sade olmasını isterim. Tabii eğer bir küçük büfe olsa küçük bibloları içine koyardım, böylelikle rahatsız edici olmazlar ve toz tutmazlardı"

"Klasik giysiler, sade tayyörler, penye elbiseler"

Giysi konusunda da aynı "kanaatkarlık" ve "titizlik": "Çok fazla harcayacak paramız yok... Bütçeyi organize etmeyi bilmek lazım, önemli olan bu". Kendini kot pantolon giyerken hayal edemiyor (çünkü kot pantolonun daha çok kızına uygun olduğunu düşünüyor) "Klasik giysiler, sade tayyörler ve penye elbiseler" giyiyor: "Geçenlerde, Gérard Pasquier'nin plili lacivert penye bir eteğini aldım, çevre mahallelerin birinde Cacharel ve başka markaları satan küçük bir mağaza. Bu eteğin içinde kendimi yeni eteklere göre daha iyi hissediyorum." Haftada bir kuaföre gidiyor: "Beni rahatlatıyor, kuaföre gitmeye gerçekten bayılıyorum. Hızlıca yapılan bir mizanpli, iyi bir ambiyans, sakin, kadınlar var, sakince bir moda dergisine göz atabiliyorum."

Dergi satın almıyor, çünkü "dergiler çok reklam alıyor ve çok pahalılar, değmiyor". Kızının odasında duran televizyonu çok nadir izliyor, sadece eğlence programları ve şarkılarla "eğlenmek" ve "kafa dağıtmak" için. Zaten aslında "çok fazla vakti yok": "Çok yemektense, uykumu iyi almayı tercih ederim (çoğu zaman ızgara, salata ve meyve yiyor). Benim fiziksel durumum için daha iyi olduğunu düşünüyorum. En az günde sekiz saat uyumam lazım." İki üç yıldır sinemaya gitmemiş: "Son gördüğüm filmin adını hatırlamıyorum, doktorlarla ilgili bir filmdi."

"France-Inter'de ajans ve özellikle de müzik" dinliyor, Frédéric François'yı seviyor: "Onun şarkılarının sözlerinin anlamlı olduğunu düşünüyorum, bazı Enrico Macias şarkıları da fena değil, modern bir şarkıcı ve şarkılarının çoğunun nostaljik olduğunu düşünüyorum. Hugues Aufray'i seviyorum çünkü bence şarkıları harika. Korkunç bir felsefesi var çocuğun. Şarkıları, sözleri anlamlıysa severim, şarkıların sözlerini iyi dinlerim."

Tatillerde, deniz kıyısında bir küçük daire veya villa kiralar (Hendaye, Arcachon, Les Sables d'Olonne). Oralarda dinlenir, arada "biraz" plaja gider, "biraz mini golf" oynar, örgü örer "ama sıcaklarda çok değil biraz", "çok fazla bir şey" yapmaz.

Orta sınıflar uzamının birbirinden çok uzak noktalarına yerleştirilmiş olsalar da, ortalama kültürün üreticilerinin ve tüketicilerinin ortak noktası meşru kültürle ve onun taşıcılarıyla âdeta önceden kurulmuş bir uyum varmışçasına birbirleriyle uzlaşım içindelermiş gibi aynı temel ilişkiye sahip olmalarıdır: âdeta önceden kurulmuş bir uyum varmışcasına birbirleriyle uzlaşım içindelermiş gibi. Üreticiler (auctores) ve meşru yeniden üreticiler (*lectores*[6]) arasındaki çifte rekabetle karşı karşıya kalan ve onlara karşı, üzerlerinde büyük dağıtım araçlarının hâkimiyetinin sağladığı özgün iktidara sahip olmasalar herhangi bir şansa sahip olmayacak olan yeni kültür aracıları, (ki bunların en tipik olanları, radyo veya televizyon kültür programları sorumluları, "kaliteli" gazete ve dergi eleştirmenleri ve tüm gazeteci-yazarlar veya yazar-gazetecilerdir) meşru kültür ile büyük kitlelere yönelik prodüksiyonlar arasında bir dizi ara tür ("kısa bildiri", "deneme", "tanıklık" vs.) icat etmişlerdir: İmkânsız ve böylelikle de ele geçirilmez olan meşru kültürü ortaya koyma rolünü kendilerine tahsis ederek -ki bu onları lectores'lere yakınlaştırır- statüye bağlı bir otoriteye ve sıklıkla da meşru vülgerleştiricilerin özgün yetkinliğine sahip olmaksızın, kendilerini, Kant'ın dediği gibi "deha maymunları" hâline getirmek auctor'un karizmatik auctoritas'ının (otoritesinin) ve yüksek özgürlüğün -estetin aşırı serbest davranışında (örneğin tarzlarının gevşek kolaycılığında görünür olan) ve statüsel becerinin bedeli veya dışsal işaretleri olan ağır bir didaktikçiliğin ve hüzünlü, öznesiz, sıkıcı bir bilgiçliğin ilan edilmiş reddi içinde doğrulanan- ikamesi olan şeyi aramak zorundadırlar ve tüm bunlar, içsel değerinden yoksun

6 Ç.N.: Pierre Bourdieu, "La lecture, une pratique culturelle", başlıklı bir röportajda *auctor* ve *lector* arasındaki ayrımı şu şekilde açıklar: "*Auctor ve lector* arasındaki Orta Çağ'da varolan şu önemli karşıtlığı hatırlatmak isterim: *Auctor* bizzat kendisi üreten, üretimi *auctoritas* (otoriteler) tarafından onaylanmış, yapıtlarının adamı ve yapıtlarıyla ünlü olan kişidir; Lector ise çok farklıdır, üretimi başkalarının yapıtları üzerine konuşmaktan ibaret olan birisidir. Yazar ve eleştirmen arasındaki farka tekabül eden bu fark entelektüel iş bölümü için temel bir farktır." (Bkz.: "La lecture une pratique culturelle, debat entre Pierre Bourdieu et Roger Chartier", *Pratiques de la lecture* içinde, Petite bibliotheque Payot, Paris, 1985, s. 268)

"değerli-kılma" rolünün ayrılmaz çelişkisini yaşamanın huzursuzluğunda gerçekleşir. Kültürel üretim alanındaki alt konumlarının ve entelektüel, bilimsel otoritelerle müphem ilişkilerinin onları gerçekleştirmeye kışkırttığı kısmi hiyerarşi devrimi (meşrulaşma yolunda olan sanatların ve meşru sanatın minör, marjinal biçimlerinin kanonlaşması gibi) kolay veya alışılmış, modası geçmiş, sınıf düşmüş, yani değeri düşmüş meşru ürünleri büyük prodüksiyon alanının en soylu ürünlerine eklemleyerek ("şiirsel" şarkı denemeleri, yüksek tirajlı haftalık "entelektüel" dergiler) otoriteyi oynayan vülgerleştiriciler ile kendilerini ayağa düşüren otoriteleri bir araya getirerek, (caz ile senfonik müziği, müzikhol ile oda müziğini, yaylı çalgılar dörtlüsü ile çingene orkestrasını, kemancı ile gıygıycıyı, bel kantocu ile kantocuyu, şarkıcı ile bar şarkıcısını, Kuğu Gölü Balesi'nin "padödö"sü[7] ile Rossini'nin "Kedilerin Düeti"ni[8] bir araya getiren televizyon programı gibi), "türlerin", "tarzların", "düzeylerin", karışımıyla küçük burjuva kültürünün şu nesnelleşmiş imgelerini üretmek için kültürel değerler merkezine olan mesafelerinin kendilerini maruz bıraktığı allodoxia etkisi ile birleşir. Hiyerarşilerin sadece gözü dönmüş olduğu kadar anarşik ve yersiz de olan kabulünün bir ifadesi olmadıkları durumlarda bir iyileştirme ve soylulaştırma tasasından esinlenen bu mağlup yasak aşmalarından daha yıkıcı olan başka bir şey yoktur. *Taste-maker*larının, -protestolarının sonuna kadar götürmek için yeterince güvenceye sahip olmayan protestocular- kendilerine kültürel otoritenin tüm kurumsal işaretleri ile donanmış (tarihi vülgerleştiren dergilerin akademisyenleri, televizyon tartışmalarının Sorbonnelu hocaları, "kaliteli" gösterilerin Menuhins'leri) bir biçimde sundukları "kalite teminatlarını" kabul etmesini bilen küçük burjuva seyirciler bunu böyle kabullenirler.[9]

7 Ç.N.: Bir kadın ve bir erkek tarafından icra edilen ikili dans.

8 Ç.N.: Kedilerin Düeti: Rossini'nin en ünlü vokal yapıtlarından biri olarak kabul edilen Duetto buffo di due gatti aslında G. Berthold tarafından düzenlenmiştir.

9 En akademik ve aynı zamanda en tipik bir biçimde "ortalama" olan ürünlerin, kısıtlı üretim alanı ile büyük üretim alanı arasındaki ilişkileri dolaylı

Kendi sınıflandırılmalarından emin olmayan ve eğilimlerinden kaynaklanan beğenileri ile iradelerinin işaret ettiği beğenileri arasında bölünmüş olan küçük burjuvalar, tutarsız seçimlere mahkûmdurlar (egzotik müzik ve yeni küçük burjuvazinin saygınlığa kavuşturmaya çabaladığı folklor bu seçimler arasında yer alır): Bu, müzik veya resim konusundaki tercihlerinde olduğu gibi gündelik yaşama dair seçimlerinde de geçerlidir.[10] Radyo konusunda, toplumsal uzamın her iki ucunda da dışlanan iki tür mal sınıflandırmasını, varyete beğenisi ile kültürel programlara ilgiyi içinde barındırır: İşçiler neredeyse bütünüyle heterodoks tüketime yönelirken, egemen sınıfın entelektüel kutba en yakın fraksiyonları (üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri) meşrulukların yerleşik hiyerarşisine uygun bir biçimde hiyerarşize olmuş tercihler dile getirirler (radyo yayınlarının eşitsiz bir biçimde değer kaybına uğratıcı etkisi göz önüne alınırsa). Küçük burjuvalar operet gibi meşru kültürün minör biçimlerine veya radyo tiyatrosu, bilimsel programlar ya da şiir gibi meşru kültürel tüketimin taklitlerine yer vermeleriyle diğer kategorilerden açık bir biçimde ayrışırlar. Heyecanlı fotoğrafçıların, caz müziği ve sinema uzmanlarının onların arasından çıktığı ve kompozitörlerdense sinema yönetmenlerini çok daha iyi tanıdıkları (göreceli olarak) bilinir. Aynı şekilde tercihleri en meşru sanatlar düzeyinde özel bir sıklıkla "ortalama" veya "sınıf düşmüş" yapıt-

olarak dönüştürmeye has - diğerleri arasında reklamın ekonomik etkisi ve yayım ve dağıtım stratejilerinin bağıntılı dönüşümleri aracılığıyla - bir desteği televizyonda bulmuş olmasını açıklamak için sansürden veya "siyasi suç ortaklığından" (birden fazla durumda bir rol oynasa da) bahsetmeye gerek yoktur.

10 *Nightwood'un* Félix'i de bu karmaşık [hétéroclite] beğeniyi yansıtır: "Fermanlar, yasalar, halk hikâyeleri ve batıl inançlar uzmanı, nadide şarap tadımcısı, daha da nadide kitapların ve bütün istihkâm ve köprü planlarında okunan, bütün yollardaki bütün mezarlıklardan geçerek ara verilen kocakarı hikâyelerinin - kutsanan kahramanlar ve lanetlenen canavarları anlatan hikâyelerin - müptelası, pek çok kilise ve şatonun müdavimi olan Félix'in zihni alttan alta ve saygıyla Madame de Sévigne, Goethe, Loyola ve Brantome'u yankılıyordu." D. Barnes, *L'arbre de la nuit* (*Nightwood*), Paris, Ed. Du Seuil, 1957; (*Geceyi Anlat Bana*, çev: Aslı Biçen, Ayrıntı yay., 1994.)

lara yönelir: Resimde Buffet veya Vlaminck; müzikte Şehrazat, Rhapsody in Blue, la Traviata, Arlesli Kız veya Kılıç Dansı gibi. En azında zamanın belli bir anında, bu kültür nesnelerini, yeni kültür aracılarının ve onların küçük burjuva seyirci kitlesinin maruz bıraktığı muameleye elverişli kılan nitelikleri, özellikle bu kullanım için üretilmiş olmadıklarında bile bu nesneler içinde bulmak kolay olsa da, zamanın belli bir anında tüketimin özel bir biçimi tarafından söz konusu nesnelere kazandırılan nitelikleri, ortalama kültüre zamanın belli bir anında dâhil olan nesneler içine yerleştirmekten kaçınmak gerekir: Günümüzde tipik bir biçimde "ortalama" olan bir nesnenin, geçmişte daha "rafine" bir beğeninin nesnesini oluşturmuş olabileceği ve gelecekte en fazla değeri düşürülmüş nesneleri iyileştirmeye muktedir bir estetin müdahalesiyle de yeniden daha "rafine" bir beğeninin nesnesini oluşturabileceği olgusunun gösterdiği üzere ortalama dil olmadığı gibi ortalama bir kültür de yoktur. Ortalama kültürü var eden küçük burjuvanın kültürle olan ilişkisidir: nesne hatası, yanılgı, boş inanç, allodoxia. Belli bir üslubun ve belli bir edinme biçiminin en tartışılmaz ve en nesnel kanıtlarıyla egemenlerin gözünde kendi kendisini ele verse bile bu nesnel ve öznel olarak *mutsuz* ilişkiyi özcü bir biçimde değerlendirmekten kaçınmak gerekir (bazı müzik tercihlerinin günümüzde aldığı "plak sever görünüm" gibi): Küçük burjuvanın kültürle ilişkisini ve dokunduğu her şeyi ortalama kültüre dönüştürme kabiliyetini (meşru bakışın aydınlattığı her şeyi "kurtarması" gibi) oluşturan budur. Bu küçük burjuvanın "doğası" değil ama toplumsal uzamdaki konumu, onun meşru kültürle ilişkisini ve onun meşru kültüre sarılmasını sağlayan açgözlü ama kaygılı, naif ama ciddi yolunu belirleyerek kendisine de sürekli etkileyen, küçük burjuvazinin toplumsal doğasıdır. Bu çok basit olarak meşru kültürün, küçük burjuvaziye karşı yapılmadığında, *küçük burjuvası yapılmamış* olmasından ve dolayısıyla küçük burjuvazinin de meşru kültüre göre olmayışından, küçük burjuvazi tarafından temellük edilir edilmez olduğu şey olmaktan çıkması olgusundan kaynaklanır (geçmişte varoş ve taşra konservatuarlarının gelişmesinin daha

sonrasında Fauré veya Duparc'ın melodilerinin iyi kötü, küçük burjuva misafir odalarında söylenmesine yol açması gibi).

6.2. Okul ve Otodidakt

Konumunu (en azından bir bölümünü) kendi kendine öğrenme girişimi aracılığıyla biriktirilmiş küçük bir kültürel sermayeye sahip olmaya borçlu küçük burjuvazinin fraksiyonlarına özgü, kültürle olan ilişki, ancak standartlaştırılmış bir eğitim hayatı ve müfredatına göre kurumsal olarak düzenlenmiş ilerlemeler aracılığıyla öğrenme olanağını oldukça eşitsiz bir biçimde sunan eğitim sisteminin, sadece varoluşuyla bile, uyguladığı etkiler bağlamı içinde anlaşılabilir. Hiyerarşilendirilmiş bilgi (konuya ve disipline bağlı olarak az ya da çok keyfî bir biçimde) ile kendileri de hiyerarşilendirilmiş diplomalar arasındaki mütekabiliyet, en üst düzey eğitim unvanına sahip olmanın, daha alt düzey unvanların güvence altına aldığı tüm bilgileri güvence altına aldığının varsayılmasına yol açar (ima yoluyla); başka bir ifadeyle, aynı işlevi yerine getiren ve mevkileri tarafından doğrudan zorunlu kılınan gerekli yetkinliklerle donanmış ama farklı eğitim unvanlarına sahip iki bireyin, farklı statüyle (ve tabii ki muameleyle) birbirinden ayrılma olasılığının yüksek olmasına neden olur: Bu, pratik veya uygulamalı olarak nitelendirilen tüm bilgilerin temelinden yer alan bilgilere ulaşmanın sadece en üst düzey eğitim unvanlarıyla tescil edilmiş yetkinlikler tarafından sağlanabileceği düşüncesi adına gerçekleşir. Öyleyse, kendi kendine öğrenenin kültürle olan ilişkisinin yanı sıra kendi kendine öğrenenin bizatihi kendisinde, meşru kültürü oluşturan bilgiler ve beceriler bütününü aktarmaya ve sınavlar, diplomalar aracılığıyla belli bir öğrenme düzeyine erişmeyi onaylamaya tek yetkili olan *eğitim sisteminin ürünlerini* görmek paradoksal değildir.[11]

---

11 Kültür konusundaki pratikler ve düşünceler hakkında yapılan araştırmaların bir okul sınavı biçimi alma eğiliminde olması kuşkusuz tesadüfi değildir: Bu türden anketlerde, görüşülen kişiler sıklıkla bir *norma* göre ölçülürler ve ölçüldüklerini hissederler, eğitim düzeylerine uygun düşen hiyerarşik sonuçlar elde ederler, içeriğinde olduğu kadar biçiminde de diplomalarına her zaman sıkı bir biçimde karşılık gelen tercihleri dile getirirler.

Kültürünü eğitim kurumunun yerleştirdiği meşru düzenleme uyarınca edinmiş olmadığı için, otodidakt, okul kültürünü yaptırımcı bilgilerin hiyerarşilendirilmiş ve hiyerarşilendiren bütünü hâline getiren kurumsallaşmış ve standartlaştırılmış aşama ve engelleri, müfredat ve ilerlemeleri tanımayan tekil bir öğrenme sürecinde, tıpkı dizilmemiş inciler gibi biriktirilmiş bilgilerinin ve sınıflamalarının keyfîliğini bizatihi iyi sınıflayabilme kaygısı içinde açığa vurmaya mahkûmdur.[12] Otodidaktın kültürünün eksikleri, boşlukları, keyfî sınıflamaları olsa olsa sınıflamalarının keyfîliğinin gizliliğini dayatan ve bıraktığı boşluklarda bile kendini kabul ettirmeye muktedir olan okul kültürüne göre var olur. Tercihlerin görünür ayrıksılığı, operet ile operanın, vülgarizasyon ile bilimin, türler ile düzeylerin birbirine karıştırılması, bilinenlerin ve bilinmeyenlerin öngörülemez olması, diğer biyografik kazalarla bir bağlantısı olmaksızın sapkın bir *edinme biçiminin* özgünlüklerine gönderme yapar. Bazı etiketlerin veya bazı mağazaların oluşturduğu "kalite güvenceleri"ne itimat ederek ürünlerin kalitesinin teminat altına alınmasında olduğu gibi, "birinci tercihlere" dair kültürel tüketimleri saptamaya yarayan, sıklıkla editör, yönetmen, tiyatro veya konser salonu ismi gibi dışsal işaretlerle donanmış yatırım bilincinden yoksun olduğu için, "kültürlenmiş zihinler" gözünde yersiz bilgileri yüzünden gülünç kılınan televizyon yarışmaları kahramanları gibi her zaman çok ya da az bilmeye eğilimli olan küçük burjuva, meşru bilgiler yerine birbirinden ayrışık ve sıklıkla sınıf düşmüş bilgileri biriktirmeye, büyük burjuvaların tablo ve lüks nesnelerin koleksiyonuna yapmasına benzer bir biçimde zamanını ve sınıflandırıcı özenini küçük ve ucuz nesnelerin koleksiyonunu (pullar, teknik nesnelerin minyatürü vs.) ayırmaya mahkûmdur: küçüğünden bir kültür.

Ama özellikle, eğitim unvanlarının etkisinin hükmen kurba-

12 Eğitim sisteminin otodidakt temsilleri, her yaşama sanatı çeşidinin sıradan algılama ve diğerlerinin değerini düşürmek için onlarla kendini karşılaştırarak üstünlük inancını aralıksız güçlendirdiği stratejilerinin (bilinç dışı) taraf tutan kavrayıcılığının sonucu olan kısmı ve çıkar güden hakikatlerinin iyi bir örneğidir.

nı olan otodidakt söz konusu unvanlarının verdiği bilmezden gelme hakkının farkında değildir. Kuşkusuz, karşılaşmaların ve okumaların tesadüfiliği içinde edinilen kültürün bu zorunlu seçmeciliği ile türlerin karışımında ve hiyerarşilerin altüst edilmesinde estetik yatkınlıklarının mutlak gücünü göstermek için fırsat aramayı seven estetlerin seçime bağlı seçmeciliği arasında fark yaratan şeyi, doğrulayan veya ifşa eden bir üslup içinden başka yerde aramak boşunadır. Sadece Camus'nün *Başkaldıran İnsan*'ını, entelektüel ergenlerin egoist ruhuna örnek olan ve birden ruh yüceliği ününü kazanan bu felsefe kitabını veya en birbirine ters "sezgiler"le Schlosser veya Woriringer'den en şişirme atıfları, retorik olarak yüceltilen bayağılıkları, egzotik isimlerin tekrarlayan manzumları ve yanlış olmadıkları için parlak diye nitelendirilen imgeleri kompleksiz bir biçimde birbirine bağlayan, Spengler usulü her şeyi aynı kefeye koyan Malraux'nun *Sessizliğin Sesleri*'ni akla getirelim.[13] Küçük burjuva kültürünün gerçekleştirilmiş bu diğer imgesi - söyleyecek olanlar varlıkları gereği söylemediklerine ve söylemekte çıkarı olanlar da bilmediğine göre bunu söyleyebilecek kim var ki- Postacı Cheval'in (Ferdiand Cheval) ideal sarayı, labirentleri ve galerileri, mağara ve çağlayanlarıyla Veillée des Chaumiéres'in gravürlerinden çıkmış dizilerin perili âlemi, Inize ile kadın druid Velléda'ı, Sarazenler usulü yer altı mezarları ile Orta Çağ şatoları, Bakire Meryem'in mağarası, Hindu tapınağı, İsviçre dağ evi, Beyaz Saray, Alger Camisi'ni aynı cümlede, "denizin sayısız gülümsemesi" ile Parthénon şövalyelerini, Rubens'in *Kermesi* ve Kımer heykellerini, Song'un resimleri ile Şiva dansını, romanesk kabartma ile "Antigon'un ölümsüzlüğü"nü bir araya getiren ve bunu kozmosla birliktelik adına yapan Malraux'nun ucuz tumturaklı aslından ayrı düşünülemez.[14] Küçük burjuva kültürünün bu imgesi, referansların

13 Bu çok ünlü iki örneğin seçilmesinin *a fortiori* bir akıl yürütmeyi davet etmesinden kaynaklandığını söylemeye gerek var mı?

14 Wei'nin ve Nara'nın bodhisatτva'ları, Kıhmer ve Javaların heykelleri, Song Hanedanlığının resimleri; bir Roma alınlığı veya Şiva dansı hatta Partenon süvarileri ve Rubens'in Kermes'iyle aynı kozmik ortaklığı dile getirmek ama gene de bir ortaklık ifade eder. Oryantal kutsallığın ne kadar muzaffer olur-

yüceliği ve özellikle de burnu büyüklük, kendini beğenmişlik, küstahlık, kısacası güven duygusu (yani meşru olmayanın kendini ifşa ettiği naifliğin, masumiyetin, alçak gönüllülüğün, ciddiyetin tam karşıtı olarak) her zaman sahip olmuş olmanın güveni içinde kök salan, ne zaman verildiği hatırlanamayacak kadar eski bir *armağan* benzeri bir şeye sahip olma güveniyle bağdaşmaz: "Cesur yüreklilikle hiçbir şey imkânsız değildir", "varsa benden yamanı buyursun işe koyulsun", "çalışma sahasında beni yenecek olanı bekliyorum": çalışma için çalışmanın saf aşkının bu itirafları şüphesiz Malraux'dan değildir.

Kuşkusuz burada söz konusu olan yükselmekte olan tüm sınıflar -başka bir zamanın burjuvazisi ve günümüzün küçük burjuvazisi- ile yerleşmiş sınıflar -aristokrasi ve burjuvazi- arasındaki karşıtlığın temel ilkesidir: Bir yanda edinme, biriktirme, toplama, kısaca iyeliklere ve özellikle de sahip olmanın kıskanç tiranlığının (güvensizliğin etkisi) nesnesi olan kadınlar ile ilgili sürekli bir kaygıdan ayrılamayacak olan sahip olma iştahı; öte yandan, sadece gösterişçi olmayan, sosyal sermayenin yeniden üretiminin koşullarından birini ama aynı zamanda, özellikle de sevilen nesneyi bir sahiplik tarzında gören kıskançlığı yasaklayan aristokratik kibarlık ve şık liberallik içinde kendini ortaya koyan güvenceyi oluşturan harcama ve cömertlik.[15] Doğuştan gelen iyeliklere sahip olanlara bağışlanan temel imtiyaz -kendi mülklerinin çalınmasından kaygılanmayacak kadar "mülkiyetin hırsızlık olduğunu" bilen (belki de haddinden fazla) Harpagon ve Arnolphe gibi- iyelikleri sonradan edinen insanları meşgul eden *güvensizliği* bilmezden gelmedir.

Tüm büyük kültür birikimlerinin temelinde yer alan biriktirici açgözlülük, kültürlü seyrin meşru tanımının içerdiğini sınıra

sa, zaferini o kadar aklın üzerine değil de "dalgaların sayısız gülümsemeleri" üzerine kurduğunu görmek için herhangi bir Yunan başyapıtına bakmak yeterlidir. Antik yıldırımın çoktan uzaklaşmış gürlemesi Antigone'nin ölümsüzlüğünü örtmeksizin seslendirir (Andre Malraux, *Les voix du Silence*, Paris, NRF, 1952, s.633).

15 Bkz. P. Bénichou, *a.g.e.*, s. 177-178.

kadar götürerek, yani absürde vardırarak yapıtın tüketiminin yerine yapıta eşlik eden bilgilerin (jenerik, orkestranın düzenlenmesi, kayıt tarihi vs.) tüketimini koyan caz veya sinema meraklısının sapkınlığı içinde veya toplumsal açıdan önemsiz konular üzerine sonu gelmez bilgilerin koleksiyoncularının edinme hırsı içinde çok belirgin bir biçimde ortaya çıkar. Kültürel nitelik beratlarına sahip olanları, bunları "iddialı" bir biçimde talep edenler ile karşı karşıya getiren sembolik sınıf mücadelesi içinde, doktorun karşısında hemşirenin, mühendisin karşısında teknisyenin, "ön kapıdan" girmiş yöneticinin karşısında "arka kapıdan" giren yöneticinin, değer kaybetmiş bilgilerini ve teknik becerilerini en "temel" bilgiler ve aynı zamanda biçimsel açıdan çok ince çok "çıkar güden", çok belirgin, pratiklere sıkı bir biçimde bağlı kılınmış olarak görmesi çok olasıdır. Bunun yanı sıra küçük burjuva habitusunun kültürel üretimlerinin -başka yerde olduğundan çok daha fazla- edinmeksizin sahip olma söz konusu olduğunda, edinmeyi hatırlatmalarından ve sunuldukları ciddiyet içinde bile temel ilkelerinde yer alan, meşru kültürle ilişkinin neredeyse mükemmel bir antitezini oluşturan etik yatkınlıklara çok açık bir biçimde ihanet etmelerinden dolayı, ustaca gözden düşürüldüğü büyük sınavlardan dergi redaksiyonlarına, işe alım görüşmelerinden monden toplantılara kadar saymakla bitmeyen pazarlar vardır.

Küçük burjuvalar kültür oyununu bir oyun gibi oynamayı bilmezler: Kendilerine hakiki bir aşinalığa işaret eden blöf ve sahtekârlık yapma hakkını veya kendilerine mesafeli olma serbestîsini tanımak için kültürü fazla ciddiye alırlar. Cehaletin veya düşüncesizliğin daimî kaygısını savuşturmak ve sınavlardan yarışta olmayanların aldırışsızlığı ya da eksiklerini itiraf etmeye, hatta savunmaya kendini yetkili hissedenlerin aşmış ilgisizliğiyle kaçınmak için kültürü biraz fazla ciddiye alırlar. Kültürü *bilgiyle* özdeşleştirerek, kültürlü insanın uçsuz bucaksız bir bilgi *hazinesine* sahip olduğunu düşünürler ve vaaz edildiğinde edinmeksizin dogmanın taşra papazına yasakladığı özgürlükleri konu alan kardinal fıkralarından birini kültürlü bir kimsenin ağzından

duyduklarında buna inanmazlar ("Kültür, her şey unutulduktan sonra geriye kalandır.") Kültürü bir ölüm kalım, bir doğru yanlış sorunu hâline getirerek, felsefe, sanat veya edebiyat üzerine bir denemenin sayfalarının varsaydığı sorumsuz güvenceden, küstah özgürlükten hatta üstü kapalı sahtekârlıktan şüphelenmezler. Edinim insanları olarak, kültürle sadece kültüre doğuştan sahip, yani doğaları ve özleri gereği ona bağlı olanların özgürlüklerini ve cüretkârlıklarını onaylayan bir ilişki kurabilirler.

6.3. Eğim ve Eğilim

Davranış otoritelerinin ve modellerinin sıkıntılı arayışını belirleyen ve garantili, tasdik edilmiş ürünlerin seçimine (klasikler ve edebiyat ödülü almış yapıtlar gibi) eğilimli olan uygunluk kaygısı gibi, kültürle olan ilişki içinde kendini ortaya koyan yatkınlıklar ya da dile gösterilen aşırı özen (yeterince yapamamak korkusuyla çok fazla yapmaya, kendi dilini ve başkalarının dilini dil yanlışlarından arındırmaya varan ciddiyet çeşidi, tıpkı başka bir bağlamda ahlaki yanlışlar için yapıldığı gibi) eğilimiyle, kendini dille ilişki içinde ortaya koyan yatkınlıklar, tüm varoluşu katı bir disipline tabi kılan ve her tür durumda ilkeler ve reçetelerle kendi kendini yönetmeye sevk eden sayısız davranış teknikleri ve kurallarıyla ahlakla olan ilişki içinde kendini ortaya koyan yatkınlıklardan veya estet devrimciliğinin umutsuzluğunu oluşturan kadirşinas konformizm ve temkinli reformizmiyle siyasetle olan ilişki içinde kendini ortaya koyan yatkınlıklardan hiç de farklı değildirler. Yükselişte olan küçük burjuvaların kültürel birikim stratejilerinin veya eğitim stratejilerinin hakikati, küçük burjuva habitusunun karakteristik yatkınlıklarının (çilecilik, ciddiyet, hukukşinaslık, tüm farklı biçimleriyle birikime eğilimli olma) temelinde yer alan zorunluluğun içinde açık bir biçimde ifade bulan stratejiler bütününe gönderme yapmadan anlaşılamaz. Doğurganlık stratejileri, iktisadi ve kültürel sermayenin birikimini, tüm kaynakları, grubun yükselişte olan güzergâhını sürdürmekle yükümlü az sayıda varis üzerinde yoğunlaştırmaya yönelik olarak tüketimlerin sınırlandırılması pahasına başarabilen kişilerin stratejisidir.

Düşük gelirliler için yüksek olan doğurganlık oranının orta düzey gelirliler için en aza indiği ve yüksek gelirlilerde en yükseğe çıktığı kabaca bilinir. Bunun böyle olmasının nedeni, çocukları için kendi şimdiki durumlarından farklı bir gelecek düşünemeyecek olan ve son derece cüzi eğitim yatırımlarında bulunan düşük gelirli aileler ve aynı zamanda -yatırımlara paralel olarak gelirin de artmasından dolayı yüksek gelire sahip aileler için düşük olan- çocuğun göreli maliyeti orta düzey gelirli ailelerde, yani toplumsal yükselme hırslarının kendilerini kaynakları ile göreceli olarak oransız eğitim yatırımlarına zorladığı orta sınıflarda en üst düzeye ulaşmasıdır. Bu göreceli maliyet, ailenin sahip olduğu kaynaklar ve toplumsal yapı içindeki -dinamik bir biçimde tanımlanan- konumunu soyu aracılığıyla yeniden üretebilmek için, yani kendilerine vadedilmiş olan geleceği, çocuklarına, onlar için oluşturdukları somut tutkularını gerçekleştirme olanaklarını vererek tamamına erdirmek için mutabık kaldıkları parasal veya parasal olmayan yatırımları arasındaki ilişkiye göre belirlenir. Farklı sınıflar ve sınıf fraksiyonlarının doğurganlık stratejileri ve bunların üyelerine nesnel olarak sunulan toplumsal yükselme olasılıkları arasında gözlemlenen ilişkinin (bkz. Tablo 24) biçimi böylelikle açıklanır. İki kuşak sonrasında egemen sınıfa ulaşma şansları neredeyse hiç olmayan halk sınıfları, kuşaklar arası yükselme olasılığı arttığında hafif bir biçimde düşen, en yüksek doğurganlık oranına sahiptirler. Egemen sınıfa ulaşma olasılığı (veya bunu sağlayabilmeye muktedir araçlar, yüksek eğitim kurumları gibi) ustabaşıları ve büro çalışanlarında olduğu gibi, belli bir eşiğe ulaştığında, doğurganlık oranı fark edilir bir biçimde düşer (içlerinde manuel bir iş yapanların oranının yüksek olduğu kamu sektörü büro çalışanlarının doğurganlık oranı 2,04'tür; bu oran özel sektör büro çalışanlarının manuel işle uğraşmayanların hemen hemen hepsinde 1,83'tür). Toplumsal yükselme olasılıkları karşılaştırılamayacak derecede yüksek (ve gelirlerine göre çok dağınık) olan orta sınıflarda doğurganlık oranı en düşük düzeyde kalır (1,67 ve 1,71 arasında salınır); egemen sınıfla birlikte doğurganlık oranı, biyolojik yeniden üretimin, kendi konumlarını sadece *korumaya* çalışan bu kategorilerin yeniden üretim stratejileri sistemi içinde aynı işlevi yerine getirmediğini gösterircesine güçlü bir biçimde tekrar yükselir.

Tablo 24 : Ortalama doğurganlık oranı ile farklı sınıfların ve farklı fraksiyonların egemen sınıfa erişme olasılığı

	Egemen sınıfa erişme olasılıkları *	Ortalama çocuk sayısı **
Tarım işçileri	1,8	3
Vasıfsız işçiler	2,3	2,77
Çiftçiler	2,9	2,83
Yarı vasıflı işçiler	3,7	2,42
Vasıflı işçiler	4,3	2,1
Ustabaşları	9,6	1,94
Zanaatkârlar	10,6	***
Büro çalışanları	10,9	1,97
Ticari işletme çalışanları	12,0	1,68
Küçük esnaf	15,6	***
Orta düzey yöneticiler	19,2	1,71
Teknisyenler	20,4	1,67
İlkokul öğretmenleri	32,5	1,68
Sanayiciler	35	2,09
Büyük tüccarlar	35,6	
Mühendisler	38,7	
Üst düzey yöneticiler	42	2
Ortaokul, lise ve üniversite hocaları	52,7	
Serbest meslek sahipleri	54,5	2,06

* INSEE, 1970 mesleki eğitim ve vasıf araştırması. Erkeklerin, babalarının mesleğine göre egemen sınıfa erişme olasılıkları.
** Aile başına ortalama çocuk sayısı : G. Calot, J.C. Deville, Nuptalité et fécondité selon le milieu socio-culturel, *Economie et Statistique*. 27 kasım 1971, s. 28
*** G. Calot ve J.C. Deville'in çalışması zanaatkarlardaki ve küçük esnaftaki ortalama çocuk sayısını birlikte vermektedir (1,92 olarak). Öte yandan zanaatkardaki ortalama çocuk sayısının küçük esnafta olduğundan belirgin bir biçimde fazla olduğunu ileri sürebiliriz. Burada gösterilen ortalama çocuk sayısının dağılımıyla kabaca aynı tür bir dağılıma sahip, hane başına düşen 16 yaşından küçük çocuk ortalaması dağılımı (1968 nüfus sayımına göre) içinde zanaatkarlar işçilere küçük esnaftan daha yakındır: Hane başına düşen ortalama 16 yaşından küçük çocuk sayısı, işçiler için 1,35, zanatkarlar için 1,01, ticari işletme ve büro çalışanları için 0,88, küçük esnaf için 0,78'dir.

"Tırmanmayı deneyen bir teknisyen"

Jacques C., 29 yaşında mühendislik danışma bürosunda ressam; teknik bölümde başladığı orta öğrenimini yarıda kesmiş; deneme niteliğindeki endüstriyel öğrenim diplomasının denkliğini ("bu bir sınav değil") alıp; 17 yaşında acemi ressam olarak (ayda 45000 franka) babasının ileri teknisyen olarak çalıştığı şirkette işe girmiş. Askerlik dönüşü tekrar işe alınmayınca, yine ressam olarak başka bir şirkette işe girdi.

"UMZK'de (Ulusal Meslek ve Zanaat Konservatuarı) Beş Yıl Daha"

Çok defa şirket değiştirdi: "İşi öğrenmek için bir şirkette iki yıl kalıyordum, her şeyi öğrendiğimde ayrılıyordum. Basamakları bu şekilde tırmandım." Üç yılda yapı iskeletinde uzmanlaştı. 1966'da UMZK'nin derslerini takip etmeye başladı "ona bu fikri veren bir iş arkadaşıydı"). Her zaman dekorasyonla uğraşmak istediğinden (daha gençken babası buna karşı çıkmıştı), kendini mimaride göstermek istemiş" ve "uygulamalı mesleki zanaat dersleri almaya" başlamıştı. "Bu sayede inşaat sektörüne geçebildim." Mimari sekreterlik okulunda olan kız kardeşi ona "mimarlık bürolarından, oraların havasından" çok bahsetmişti. Böylece, mimari, mimarlık tarihi ve bina ("bunun sayesinde danışman mühendisin yanında çalışmaya başladım") dersleri almaya başladı ve UMZK'de "geçirecek beş yılı oldu".

Karısı (barış muhafızı bir baba ve büyük bir mağazada satış elemanı olarak çalışan anne) 26 yaşında ve Renault'nun yönetiminde beş yıldır sekreter. Liseden teknik ve ekonomi bölümü diplomasıyla mezun, üst düzey teknik yönetici sekreteri diploması alınca sekreter olarak çalışmaya başlamış ("diyebiliriz ki her şey bize vaat edilenlerden çok uzaktı (...), patronlar diplomalarımızı veya sekreterlerinin kapasitesinin tümünü kullanmayı bilmiyorlar (...) Hukuk bilgisi vardı. İnsan lisede 21 yaşına kadar lise eğitimi alıp da liseden cahil olarak mezun olmaz ama ne yazık ki bize steno-daktilo muamelesi yapılıyor.").

"Rahat, yumuşak, samimi"

Paris'in batısında, bir banliyö konutundaki dairelerinde pek fazla misafir ağırlamıyorlar ("aile hariç (...), pek fazla arkadaşımız yok"). Jacques evinin "rahat, ilke bu" olmasını, "yumuşak", "samimi" ("yeteri seviyedeki samimiyeti çok severim") seviyor. Biraz daha geniş bir yerde yaşamak istese de mali imkansızlıklardan ötürü kısıtlanmışlar". Mobilyaları ("Roche-Bobois'dan indirimde 7000 Frank ödenerek" alınmış bir divan ve 3000 franka mal olmuş, dekoratörden alınmış bir büfe) olmak üzere iki yıl taksitle alınmış. "Modern olan şeyler"i seviyor ve "beyaz mobilya"ları olsun istiyor ama karısı ("koleksiyon tabakalarının süslediği büyük bir büfe" isteyen evleri seviyor) gibi İngiliz tarzından hoşlanmıyor.

Resim konusunda sevdiği "belli bir kriter"i yok "yeter ki hoşuma gitsin". "Modigliani ve onun oldukça saf formlarını" seviyor: " bütün resimlerini görmedim

ama gördüklerim çok hoşuma gitti (...). Resimlerini dergilerdeki röprodüksiyonlarında gördüm ve bir de galiba Paris'te görmüş olabilirim (...). Grand Palais de birkaç tane sergiye gittim, bir tanesini hatırlıyorum, modern resimle ilgiliydi pek hoşuma gitmemişti. Ayrıca van Gogh'un tablolarını beğenirim, bir şeylerin içten içe kaynadığını hissedersiniz, ürkütücüdür. (Karısı da izlenimcileri çok seviyor, Picasso sergisi görmüş ve onun" ilk dönemini, mavi döneminin tamamını seviyor").

"Tırmanmaya çalışmak, bir yere varmak"

"Tırmanıp, bir yerlere ulaşmak" için takip ettiği dersler, çalışma zamanına uygun ve çok yoğun, sabah sekizde çıkıp akşam yedide dönüyor; haftada iki veya üç akşam ayrıca cumartesi sabahları dersleri var (UMZK derslerinin dışında evde özel matematik dersleri alıyor). "istediği kitapları özellikle hobi için olanları okuyacak vakti yok", genelde " bilimsel, teknik ve buna benzer kitapları okuyor". "Aksiyon kitaplarını" çok seviyor, "macera öykülerini" okumuş ("Cousteau, bilmem bilimsel sayılır mı"), "savaş kitapları"("40 savaşı, hava muharebeleri üzerine kitaplar"). "Okul yıllarında tarihi severmiş" ama "tarih kitaplarını pek değil". "Aşk romanları hiç hoşuma gitmiyor ama neden olduğunu pek bilmiyorum". UMZK'deki dersleri takip ettiğinden beri "okuma zevkini yitirmiş": "başka şeyler okuyoruz, kendini ayıramıyorsun, başka şey düşünemiyorsun, vaktimiz yok". (Karısı içinde "biraz tıp olan" ve "ahlaki sorgulamaları" olan kitapları çok seviyor. En son Boris Vian okumuş. "Günlerin Köpüğü'nü çok ilginç bulmuş" ama Yürek Söken'i daha az sevmiş; Jacgues ise son kitabı "hiç sevmemiş").

"Sınavlar ve dersler yüzünden bu kış" "neredeyse hiç dışarı çıkmamışlar". Ara sıra, kolay olduğundan, sinema"ya gitmeyi tercih etmişler. Sinemaya öylece gidebilirsiniz. Pahalı da değil, 10 frank (...). Yine de iyi filmlerle ilgileniyoruz, herhangi bir film değilse eğer. Gitmeden önce araştırıyoruz." "Western, aksiyon ve macera filmlerini" çok seviyor ama "iyi bir film olduğunda, yönetmen başarılı bir film çektiğinde türü pek önemli olmuyor." Kısa bir zaman önce "hiçbir şeye benzemeyen bir İtalyan filmi "izlemiş; "çatının üzerinde uçmaya çalışan bir kızcağız, tüm mallarını satan bir sanayici". "Bunlar psikolojik görüntüler olabilir ama yine de sadece belli bir sınıfa hitap ediyor." Zaten filmi izlemeye beraber gittiği" iktisat, matematik öğrencileri veya başka insanlar" filmden "hiçbir şey anlamamışlar (...) sonuçta, bu filmleri kimin anladığını da bilmiyorum". Belalılar'ı (The Sting) izlemişler: "sanırım bizi en çok etkileyen oyuncular, karakterlerdi" diyen karışı ayrıca Baba filmini çok sevmiş, "özellikle de Marlon Brando'nun oyunculuğunu".

Oldukça "muhafazakâr" olsa da, "klasik şeyleri" sevse de her şeye rağmen "antikonformist": "gençken, insanlarla dalga geçersiniz, antikonformistsinizdir (...), her zaman, devrimci olduğumu söyleyemem ama bir şeylerin değişmesine ihtiyacımız var." *Le Canard enchainé*'yi okuyor çünkü "hükümettekiler hakkındaki eleştirileri, siyaset kulislerini, siyasi ve iktisadi anlaşmaları izlemeyi çok seviyor". Ayrıca *Le Nouvel observateur*'u "özellikle dış politika için" okuyor ama günlük gazeteleri düzenli olarak takip etmiyor.

"Orda iş vardı"

Bu seneye kadar şehir tiyatrosuna abonelikleri vardı: "pahalı değil de tabii ki çok önemli ama opera fiyatları fahişti ama zaten tüm tiyatro oyunlarını izlemek mümkün değil" ("Nureyev'i izlemek istedim ama iki kişi 90 frankı geçtiği için tereddüt ettik, gitmedik" diyen karısı gençliğinde *Hamlet, Chaillot Delisi, Elektrikli Sandalyenin Önünde Şarkı Söyle*'yi izlediği Ulusal Halk Tiyatrosuna gidermiş). Baleye çok değer veriyorlar (ve özellikle "klasik dans"): "Moiseyev balesi çok hoşumuza gitti, orda iş vardı"; zanaat ve mesleğin yanında ayrıca teatral bale de izlemişler: "klasik dans değildi ama çok iyiydi". "*Ateş Kuşu*'ydu" diyor karısı ve ekliyor "orada bir emek olduğunu hissettik, demek istediğin emeği görebiliyorduk" (karısı aynı zamanda "Fransız taşra folklorunu (...) ve tüm diğer ülkelerin folklorunu" seviyor). Tiyatroda "iyi oynanmış olması"nı arzu ediyorlar. Ayrıca televizyonda daha evvel belli kısımlarını gördükleri Magic Circus'u izlemek istiyorlar.

Neredeyse her yıl tatile İspanya'ya gidiyorlar ("hesaplı", babasının İspanya'da deniz kıyısında bir evi var). Tatilde "fena okumadığını" söylüyor Jacques, karısı da "neredeyse her gece çıktığını" hatırlatıyor. Su kayağını denemiş (karısı çok yapıyormuş): "ama olmadı, yani benim yeterince güçlü bacaklarım yok. Bunun için bizim tüm sene hiç yapmadığımız kadar antrenmana ihtiyaç var, biz tatile ham gidiyoruz (...); çalışma saatlerimiz daha az olsaydı, boş vaktimiz çok olurdu. Özellikle ben, boş vakitlerimi mesleğimde ilerlemek için harcıyorum (...), bunu yapmak için benim gibi gerçekten deli olmak gerekiyor". "Şu aralar bir milyarderin hayatına heves ediyorum, günlük yaşam tarzımdan bıktım, tatillerim olsa da. Milyarder olmak istiyorum, anlıyor musunuz, büyük mal varlığı, bir orman, bir havuz, büyük bir villa ve spor yapmak istiyorum, tenis mesela". Karısına gelince o "bir gemiyle seyahat etmek" istiyor: "balık tutarsın, arkadaşlarla eğlenirsin, bronzlaşırsın, dans edersin, kitap okursun". Romanya'daki Club Méditerranné'de geçirdikleri tatili çok sevmiş; "motel biçimi"ni tercih etmişler: "tüm konfora sahiptik, öte yandan başkalarıyla kaynaşmıştık, kolayca bir sürü arkadaşımız oldu; insanlarla ne yapacağınızı bilemediğiniz otellerdeki gibi değildi (...), her şey ulaşılabilir bir mesafede". Bu tatil boyunca Romanya'yı biraz gezmişler çünkü "eğer yabancı bir ülkeye gidiyorsanız, onu gezmelisiniz": " her gezimizde, anıtları görürüz, bu bir ülkeyi tanımak için önemlidir" diye ekliyor Jacgues. Oysa bu tatili pek de sevmemiş, örneğin "organizatör zihniyeti"ni. Akşamları çoğunlukla "oraya tatilini geçirmek için gelmiş öğrencilerden oluşan animatörlerin hazırladığı gösteriler vardı. Ne çalışılmış şeylerdi ne de doğaçlama, saçma sapan bir şeydi işte".

Küçük burjuvalar eğer sahip olma iddiası içinde olmasalar, ekonomik ve kültürel kaynaklarına "manevi" kaynaklarını eklemeseler sahip olamayacakları, ancak nesnel olasılıklara göre belirlenen paradoksal iyeliklere sahiptirler. Proletaryadan ve geçmişlerinden kendilerini koparmayı başarmış, burjuvaziye ve geleceklerine ulaşma iddiasında olan küçük burjuvalar, bu yükseliş için gerekli birikimi tamamlamak üzere sermaye eksikliğinin giderilmesinde vazgeçilmez olan kaynakları bir yerlerden sağlamak zorundadırlar. Bu ek güç, geçmiş güzergâhın gerektirdiği geleceğin gerçekleştirilmesinin koşulu olan, söz konusu güzergâhın eğiminde kayıtlı bu eğilim, kısıtlama, sınırlama iktidarı gibi sadece olumsuz bir biçimde uygulanabilir ve etkileri sadece "olumsuz büyüklükler" biçiminde, Kant'ın söyleyebileceği gibi, yapılmayan harcamalar veya doğumların sınırlandırılması, doğal doğurganlığın kısıtlanması türünde "ekonomi yapma" ile ölçülebilir. Eğer yükselişte olan küçük burjuvalar, var olandan daha yüksek bir şansa (en azından yüksek olduğuna inandıkları için yüksek olan bir şansa) sahipmiş gibi hareket edebiliyorlarsa ve böylelikle gerçekten şanslarını arttırıyorlarsa, bu, onların sahip olduğu yatkınlıkların konumu (kendilerinin de ürünü oldukları zamanın belli bir anında kaydedilmiş) konumu değil, bireysel veya kolektif güzergâhın belli bir noktasındaki eğimi yeniden üretmeye meyilli olmasından kaynaklanır. Küçük burjuva habitusu toplumsal, bireysel veya kolektif güzergâhın bir eğimidir ve bu yükselen güzergâh uzamaya ve tamamlanmaya yüz tuttukça eğilime dönüşür: Leibniz'in dediği gibi, geçmiş yolun onu sürdüren bir geleceğe doğru bir gerilim biçiminde muhafaza edildiği, bir çeşit *nisus perseverandi* biçiminde, "makul" hırsları ve dolayısıyla bu gerçekçi iddiayı gerçekleştirmek için ödenmesi gereken bedeli sınırlar. Yükselişte olan küçük burjuvazi kapitalizmin kökenlerinin tarihini sonsuz bir biçimde yeniden yazar: Bunun için, püritenler gibi sadece çileciliğine güvenebilir. Başkalarının gerçek teminatlar, para, kültür veya ilişkileri ortaya sürebildikleri toplumsal mübadelede, küçük burjuvazi sadece manevi teminatlar sunabilir; iktisadi, kültürel ve sosyal sermaye açısından (göreceli olarak) yoksul olduğundan, hep söylendiği gibi, bedelini özveri,

mahrumiyet, vazgeçme, gayretkeşlik, kabul etme, kısaca erdem biçiminde ödemek koşuluyla ancak "iddialarını haklılaştırabilir" ve böylece kendine bu iddiaları gerçekleştirme olanağı verir.

İktisadi sermaye açısından en zengin fraksiyonlar, örneğin küçük ve orta büyüklükteki tüccarlar, zanaatkârlar veya toprak sahipleri, parasal yatırıma yöneliyorken (en azından yakın bir tarihe dek), kültürel sermaye açısından daha zengin fraksiyonlar (orta düzey yöneticiler ve ticari işletme ve büro çalışanları) daha ziyade eğitim sistemine yöneliyorlarsa da, her ikisi de ekonomik ve eğitim stratejileri içerisinde, kendilerini bankanın ve okulun ideal müşterileri yapan çileci yatkınlıkları seferber etme noktasında ortaklaşırlar: Kültür gayretkeşliği ve tasarruf zihniyeti, ciddiyet ve çalışkanlık kaderlerini tümüyle bu kurumların eline bırakan küçük burjuvazinin onlara verdiği teminatlardandır (iktisadi ya da kültürel, *hakiki* bir sermayeye sahip olanların tersine). Ancak bu kurumlar içinde aşırı eksideki sürekli düşen bir mal varlığından kâr sağlayabilirler. İddia [pré-tension] ön-gerilim [pré-tension] anlamına gelebilir: Ürünü olduğu geçmişteki yükselişi sürdürme eğilimine dönüşen yükselen eğim tasarruf zihniyetine ve küçük burjuva erdemlerine bağlı her tür dar kafalılığı bir antitez olarak içinde barındırır. Ön-gerilim [*pré-tension*] küçük burjuvaziyi çatışan iddiaların [*prétentions*] rekabetine girmeye zorlasa ve onu sürekli saldırgan biçiminde ortaya çıkmaya her zaman hazır, kalıcı bir *gerilim* pahasına her zaman *imkânlarının üstünde* yaşamaya itse de, aynı zamanda kendi kendini sömürünün her tür biçimi aracılığıyla -özellikle de çilecilik ve maltusçuluk gibi- yükseliş için vazgeçilmez olan ekonomik ve kültürel imkânları bizatihi kendinde bulması için gerekli gücü ona verir.

Küçük burjuvazinin en önemli ya da en görünen fedakârlıklarını gerçekleştirdiği yer sosyalleşme ve bununla bağıntılı tatminler düzlemidir. Konumunu sadece yeteneğine borçlu olduğundan emin, selameti için sadece kendi kendisine güvenebileceğine ikna olmuştur: Her koyun kendi bacağından asılır. Çabaları yoğunlaştırma ve maliyeti indirme tasası bireysel yükselişe engel oluşturan bağları, hatta ailevi bağları bile kopar-

maya götürür. Fakirliğin, daha az yoksunların daha fazla yoksullara (göreceli olarak) eklemlenmesine katkıda bulunan, sefaleti ebedî bir yeniden başlangıca dönüştüren, kendine has kısır döngüleri ve dayanışma yükümlülükleri vardır. "Yükseliş" her zaman talihsiz eski arkadaşların inkârını da kapsayan bir *kopuşu* gerektirir. Dönekten beklenen, değerler sıralamasını tersine çevirmesi tüm tutumunu değiştirmesidir. Çekirdek veya tek çocuklu aileyi geniş ailenin yerine koymak -doğum kontrol tekniklerinin iyi kullanılmaması gibi olumsuz nedenlerin tümüyle haklı çıkarmadığı- ailevi ilişkilerin halka özgü anlayışından, hane biriminin işlevlerinden vazgeçilmesi, geniş ailenin tatminlerinin, değiş tokuşları, bayramları, anlaşmazlıkları ile tüm bir geleneksel sosyalleşme biçiminin yanı sıra, çok çoluk çocuğa sahip olmanın özellikle ailevi istikrarsızlık ile ekonomik ve sosyal güvencesizliğin hâkim olduğu bir evrende anneler için yaşlılığın belirsizliğine karşın sağladığı neredeyse tek emin güvencenin de terk edilmesi anlamına gelir. Aile ve arkadaşlık ilişkileri küçük burjuva için artık talihsizlik ve felakete karşı, yalnızlık ve sefalete karşı bir güvence, ihtiyaç duyulduğunda yardım ve borç alınan bir destek ve koruma ağı oluşturmayacaktır. Öte yandan artık "ilişki" adı verilen şey olmaktan çıkıp iktisadi ve kültürel sermayeden en iyi verimi elde etmek için vazgeçilmez olan, bir sosyal sermayeye dönüşecektir. Artık ne pahasına olursa olsun kurtulunması gereken ayak bağından başka bir şey değildirler; çünkü uzun vadede sağladıkları minnet, yardımlaşma, dayanışma ve maddi ve sembolik tatmin yasak lükslerin parçası hâline gelmiştir.

Ailesini tüm umutların ve tüm çabaların üzerinde yoğunlaştığı tek bir erkek çocukla olmasa bile, az çocukla sınırlayan, küçük burjuvanın elinden hırsının içerdiği zorlamalar sistemine boyun eğmekten başka şey gelmez: Gelirlerini arttıramadığından, harcamalarını azaltması, yani ailedeki tüketici sayısını düşürmesi gerekir. Bundan dolayı meşru doğurganlığın egemen temsiline, yani toplumsal yeniden üretimin gereklerine bağlanmış temsiline kendini uydurur. Doğumların sınırlandırılması (kuşkusuz en yalın hâliyle) bir *numerus clausus* (sınırlı sayı) biçimidir. Küçük

burjuva, burjuva olmak için kendini küçülten bir proleterdir.

Küçük burjuvanın sadece sosyoloğun zihninde değil ama gerçekte de, burjuvanın küçüğü olduğu doğruysa, nesnelliğin nesnel tanımı adına *küçük burjuva* kavramından vazgeçildiğinde nelerin kaybedileceği aşikârdır. Başka yerde olduğu gibi burada da doğal kavramlar özellikle hatırlatıcı bir biçimde sosyolojik olarak anlamlı azami sayıda niteliği kendilerinde toplarlar. Öte yandan, nesnelleştiren indirgemenin, ne kadar hoyratça olursa olsun, geleneksel estetikleştirici kehanetlerin günah keçisi veya siyasi aforozun tercih edilen hedefi olan küçük burjuvaları konu alan yazılarda ortaya çıkan (Proudhon'dan bahseden Marx'ı düşünelim örneğin) sınıf aşağılaması ile hiçbir ortak noktası yoktur: Nesnelleştiren indirgeme, sıklıkla sınıf ırkçılığı tarafından saptanan habitusun "iddialılık" veya "sınırlılık" gibi özelliklerini, bunların ürünü olduğu nesnel koşullara ekler. Daha az katı erdemler ve daha az "hayırsız" bir imge ortaya koyabilenler, mahkûm ettikleri niteliklerin bireysel yükselmeyi sağlayan mekanizmaların, yani uygun bireylerin seçime bağlı tercihinin kaçınılmaz bir parçası olduğunu unuturlar ve küçük burjuvaların "erdemlilikleri" ve "erdemsizlikleri", (ki bunların egemen ahlaka göre belirlendiklerini hatırlatmaya gerek yok elbette) sadece bu durumda, yapıya değil de yapının eyleyicilere kendi yabancılaşmalarını "tercih etme" özgürlüğünü verdiği bahanesiyle eyleyicilere yüklenmesi gerektiğini düşünürler.

Olduğu gibi ve sayısal olarak çok üreyen proletaryanın çoğalma yeteneğinden vazgeçen küçük burjuva, sıklıkla, ithal edici sınıfın çok ciddi bir biçimde seçime bağlı olan beklentileri doğrultusunda oluşturulmuş ve biçimlenmiş tek bir ürünle sınırlı kısıtlı ve seçici bir üremeyi "tercih eder". Sıkı bir biçimde birleşmiş ama dar ve hatta biraz baskıcı bir aile içine kapanır. Küçük sıfatının veya her zaman az ya da çok küçültücü eş anlamlılarının, küçük burjuvanın söylediği, düşündüğü, yaptığı, sahip olduğu veya olduğu her şeyle ve hatta onun güçlü noktası olan ahlakıyla bile bitiştirilebilir olması tesadüfi değildir: Kesin ve ciddi ahlakı, biçimcilik ve titizlikten dolayı, sıkı ve zorlayıcı, kasılmış ve alıngan, dar kafalı ve katı şeylere sahiptir. Küçük kaygılarıyla, küçük ihtiyaçlarıyla küçük burjuva, küçük yaşayan bir

burjuvadır. Toplumsal dünya ile olan tüm nesnel ilişkisinin dile geldiği bedensel *hexis*'i bile burjuvaziye ulaşmayı sağlayan dar kapıdan geçmek için kendini küçükmüş gibi yapmak zorunda kalan bir adamın *hexis*'idir. Titiz ve kanaatkâr, ölçülü ve ciddi olmaktan dolayı giyim tarzında olduğu kadar konuşma üslubunda da -ihtiyatlılık ve dikkatlilik- fazlasıyla aşırı düzeltilmiş diliyle jestlerinde ve her türden duruşunda, her zaman biraz eksik kalan bir sağlamlık, yoğunluk, genişlik, el açıklığı vardır.

6.4. Küçük Burjuva Beğenisinin Değişkeleri

Küçük burjuvazinin, bir iddia olarak kısıtlama ethosu burjuvanın refah ethosunun karşısına, ancak, istatistiki yığılmanın yeterince yüksek bir düzeye eriştiği noktada mevzilenmek koşuluyla konulabilir. Burjuvanın refah ethosu, dünyayla ve benliğiyle güvenlik altına alınmış ve *zorunlu* gibi yaşanan, yani her tür mahremiyet biçimini kuran ve onaylayan veya *certitudosui* [kendine güven], aşırı serbestlik, zarafet, kolaylık, kibarlık, özgürlük, tek kelimeyle *doğallık* gösteren bir karşılaşma, var olan ve olması gereken arasındaki bir karşılaşma gibi yaşanır. Küçük burjuvazinin bir iddia olarak kısıtlama ethosu, bir gün gerçekleşmiş olması gereken varlık olma iddialarını, ödevin daimî çağrısında eriten henüz seçilmemiş olsalar da çağrılmışlara has bağnaz iradeciliktir.

Egemen sınıf ile orta sınıflar için, aynı etmenleri ve betimleyici değişkenleri, aynı işlemlere başvurarak mütekabiliyet analizine tabi tuttuk (n=583 kişi). Birinci etmen, egemen sınıfların analizinde görece daha önemli bir ağırlığa sahiptir (%7, ikinci etmen için bu ağırlık %3,4, üçüncü etmen için %3'dür); çünkü birinci etmen içinde, sadece sermayenin yapısını değil ama aynı zamanda ortaokul ve lise öğretmenlerine çok yakın olan kültür aracılarının dışarıda bırakılabilmiş olabileceği kültürel kutupta olduğu kadar, büyük tüccarlar ve küçük esnaf veya zanaatkârlar arasında hâlihazırda bulunan verilerle bir ayrım yapmanın kolay olmadığı ekonomik kutupta da, sınıfın sınırlarını belirlemeye dair zorluk ve keyfîlikten dolayı etkisi tümüyle nötralize edilmemiş olan sermayenin global hacmini de barındırır. (Bu yüzden de, sermayenin hacminin ve yapısının farklı *iki boyuta karşılık geldiği* aşağıdaki teorik şemada gösterildiği gibi, diyag-

ram planı toplumsal uzamın sistematik bir deformasyonu biçiminde ortaya çıkar; oysaki burada birinci etmen ikinci boyuta karşılık gelir ama aynı zamanda bir açıdan da birinci boyuta karşılık gelir; ikinci etmen ise üçüncü boyuta karşılık gelir.) Bu birinci etmen, egemen sınıfların analizindeki birinci etmenin karşılık geldiğine benzer bir karşıtlıklar yapısını gün ışığına çıkarır. Meşru kültür konusundaki yetkinliğin ve özellikle de hırsın (veya iddialılığın) göstergeleri birinci etmenin oluşturulmasına en güçlü bir biçimde katkıda bulunanlardır: Bir yanda, en azından on iki besteciyi tanıma (%2,0); en azından on iki müzik yapıtını bilme (%2,4); Louvre Müzesi ve Modern Sanat Müzesi'ne gitme (%2,7); Dört Mevsim (%2,4), Füg Sanatı (%1,6) ve İyi Düzenlenmiş Klavye (%1,6) gibi "plak meraklılarının" yatkınlığının tipik klasik müzik yapıtlarını tercih etme; Jacques Douai (%1,8) ve Léo Ferré gibi entelektüel şarkıcı tercihleri; resim beğenisi uzamında Bruegel (%1,8) gibi, "soyut resimle klasik ekoller kadar ilgileniyorum" (%2,4) gibi resim ile ilgili iddialı yargılar ve son olarak da "sanatçı ruhlu" arkadaşlar (%2,o), dayalı döşeli ve fantezi dolu bir iç mekân. Öte yanda, bestecilerin (%2,9) ve yapıtların (%2,7) az (0'dan 6'ya kadar) tanınması; Mavi Tuna (%2,8) ve Arlesli Kız (%1,5) gibi allodoxia'nın bir etkisinin sonucu meşru olarak algılanmaya elverişli yapıtlar; Guétary (%1,6) gibi operet ile ilişkilendirilen şarkıcılar tercihi ve son olarak da en "genel" tercihler (duru ve temiz, kolay temizlenir iç mekân gibi). (Göreceli katkılar açısından, Renoir ve Kandinsky gibi ressamların tercih edilmesinin yanı sıra, iç mekânı betimlemek için seçilen sıfatların diğerlerine oranla daha güçlü bir biçimde birinci etmen tarafından açıklandığı -ve özellikle de kültürel kutba atfedilen uyumlu, dayalı döşeli, fantezi dolu iç mekân ile ekonomik kutba atfedilen duru ve temiz, kolay temizlenir iç mekân- gözlemlenir.)

Betimleyici değişkenlerin yansıtılması egemen sınıf için olduğu gibi, birinci eksen üzerinde diplomaların düz çigisel bir biçimde dağıldığını ortaya çıkarmıştır (oysaki bu durum gelir söz konusu olduğunda böyle değildir). Bireyler açısından, birinci etmen zanaatkârlar ve küçük esnafı, yeni küçük burjuvazinin kültürel sermaye açısından en zengin olanlarının (kültür aracıları, sağlık ve sosyal hizmet görevlileri) ve ikinci olarak da ara bir konumu işgal eden orta düzey yöneticilerin karşısına yerleştirir.

60 yaş ve üstü
DÜŞÜŞTE
φ_2 (%3.4)
İYİ DÜZENLENMİŞ KLAVYE
kültür aracıları
baba, sanayi veya ticaret patronu
MARIANO
FÜG SANATI
>11 KOMPOZİTÖRLER
DOUAI
>11 MÜZİK YAPITLARI
yüksek eğitim
orta düzey idari işler yöneticileri
GELENEKSEL MUTFAK
DERLİ TOPLU
TRAVIATA
RAPHAEL
WATTEAU
GUETARY
baba, üst düzey yönetici
POZİTİF
VINCI
> 30.000 F
DENGELİ
46-60 yaş
zanaatkarlar-küçük esnaf
ilkokul öğretmenleri
sade, mütevazı
baba, serbest meslek
Macar Rapsodisi
ARLES'Lİ KIZ
Ateş Kuşu
UYUMLU
teknisyenler
Klasik
sol el için piyano konçertosu
BRUEGEL
İZLENİMCİLER
AKLI BAŞINDA
tarzlı
MODERN SANAT MÜZESİ
satış bürosu
Renoir
Piaf
baba, zanaatkar, küçük esnaf
kandinsky
sağlık ve sosyal hizmet görevlileri
Çocuk ve Büyücülük
4 MEVSİM
Bit Pazarı
Küçük Bir Gece Müziği
25-30.000 F
güzel ama zor resim
Goya
BEPC
eğitim
DAYALI DÖŞELİ
7-11 KOMPOZİTÖRLER
Tanrıların Alacakaranlığı
Brassens
Küçük butik
3-6 MÜZİK YAPITLARI
SANATÇI RUHLU
Braque
irabal
3-6 kompozitör
sosyal
Pratik
Bécaud
Şehrazat
30-45 yaş
güzel bulunmuş
FANTEZİ
bakalorya
7-11 müzik yapıtları
Brel
ince ve sofistike yemekler
Utrillo
15-20.000 F
φ_1 (%7.0)
P. Clark
FERRE
Vlaminck
KOLAY TEMİZLENİR
Van Gogh
Kılıç Dansı
MAVİ TUNA
zarif
Rousseau
doyurucu ve lezzetli
baba, işçi
CEP, CAP
diplomasız
0-2 KOMPOZİTÖR
SOYUT RESİM
orta düzey ticari işler yöneticileri
sekreterler
Picasso
Rhapsody in Bleu
dinamik
SAMİMİ
DURU VE TEMİZ
< 15.000 F
etiket
iradeli
İKTİSADİ SERMAYE – KÜLTÜREL SERMAYE +
< 30 yaş
baba, ticari işletme veya büro çalışanı
İKTİSADİ SERMAYE + KÜLTÜREL SERMAYE –
büyük mağazalar
20-25.000 F
SICAK
Orijinal ve Egzotik
baba, orta düzey yönetici
Dali
ALLAH NE VERDİYSE
AZNAVOUR
F. HARDY
"RESİMLE İLGİLENMİYORUM"
BUFFET
EĞLENCELİ
ticari işletme çalışanı
YÜKSELİŞTE
HALLYDAY
0-2 MÜZİK YAPITLARI

Grafik 15 ve 16 - Küçük burjuva beğenisinin değişkeleri.
Mütekabiliyet analizi 1. ve 2. inertia ekseni: İyelikler uzamı (15. grafik) ve Farklı fraksiyonlara mensup bireyler uzamı (16. grafik).
En yüksek mutlak katkılara karşılık gelen başlıklar birinci etmen için **KALIN BÜYÜK HARFLERLE** ikinci etmen için BÜYÜK HARFLERLE yazılmıştır.

İkinci etmen, en geleneksel ve en muhafazakâr etik ve estetik yatkınlıkları sistemli olarak niteler: eski ve tasdik edilmiş değerlere bağlılık, resim konusunda Raphaël (%2,6), Vinci (%2,3) veya Watteau (%1,6) tercihleriyle; klasik müzik konusunda la Traviata (%2,4) veya şanson konusunda Mariano (%1,9) tercihleriyle ama aynı zamanda yaşama sanatı konusunda da geleneksel Fransız mutfağı (%2,3), derli toplu (%2,3) ve uyumlu bir iç mekân (%1,6) tercihleriyle. Bu ise söz konusu yatkınlıkları, yerleşik değerleri bilmeme veya reddetmeyle ortak hiçbir yanı bulunmayan yatkınlıkların karşısında yerleştirerek olur. (Hallyday -%4,4-, Aznavour -%3,3-, Buffet -%2,3- tercihi, sıcak iç mekân -%1,6-, eğlenceli arkadaş -%2,9-). İkinci etmenle daha güçlü bir biçimde açıklanan etmenler arasında, aynı temel karşıtlığı buluruz: Bir yanda aklı başında veya pozitif düşünen bir arkadaş tercihi; öte yanda iradeli arkadaş tercihi; büyük bir mağazadan mobilya alma, Françoise Hardy tercihi veya "resim ilgimi çekmiyor" yargısı.

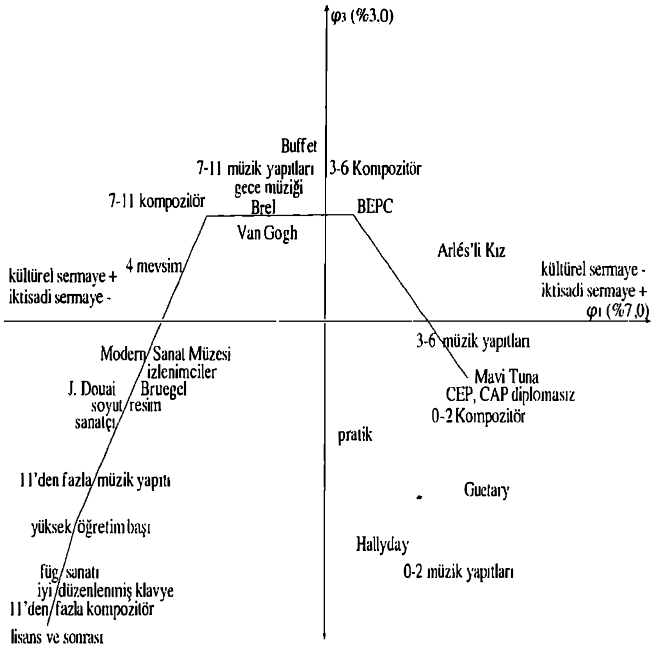
"Nesnel" özelliklerin betimleyici değişkenler biçiminde yansıtılması, egemen sınıf beğenisi söz konusu olduğunda olduğu gibi, ikinci etmen yaşa (en yaşlılar ikinci eksenin tepesinde yer alır ve ekonomik kutba yakınken, en gençler bu eksenin alt kısmında yer alır ve kültürel kutba yakındırlar) ve bundan ayrılmaksızın toplumsal kökene (küçük ya da büyük patronların, üst düzey yöneticilerin veya serbest meslek sahiplerinin çocukları, eksenin pozitif değerler tarafına yerleşirler; oysaki işçilerin, ticari işletme ve büro çalışanlarının, orta düzey yöneticilerin çocukları eksenin negatif değerler tarafına yerleşirler) göre bir karşıtlık ortaya koyar. Başka türlü söylersek, ikinci etmen, pozitif değerlere eğilimli olan kültür aracıları ve idari işler yöneticileri ile negatif değerlere eğilimli olan ticari işletme çalışanları ve sekreterler arasındaki karşıtlığın yanı sıra, farklı fraksiyonların global dağılımı her bir fraksiyondaki iki kategoriye karşılık gelirken, her fraksiyonun içinde daha ziyade düşüşte olanlar ile daha ziyade yükselişte olanları karşı karşıya getirir.

Son olarak, egemen sınıf söz konusu olduğunda, burjuva beğenisini dolu dolu yaşayan serbest meslek sahipleri, üniversite hocaları ve entelektüeller bir yanda, büyük tüccarlar ve sanayiciler öte yanda olmak üzere egemen kültürel uzamın aşırı uçlarını temsil eden iki fraksiyonun olması gibi üçüncü etmen

de sınıfın bütünlüğü içinde kipsel [modale] özelliklere, sınıfı diğer sınıflardan en iyi bir biçimde ayıran, özetle en tipik bir biçimde *ortalama* olan özelliklere en tam bir biçimde sahip olanlar ile daha az kültürel sermayeye sahip olanları (zanaatkârlar ve esnaf) ve daha fazla kültürel sermayeye sahip olanları (kültür aracıları ve ilkokul öğretmenleri) karşı karşıya getirir. Yapıtların (7'den 11'e kadar) ortalama bilgisi (%4,o); bestecilerin (3'den 6'a kadar) ortalama tanınması (%2,9) veya Brel (%2,9), Buffet (%1,7), Van Gogh (%1,9), Vinci (%2,2), Küçük Bir Gece Müziği (%1,9) gibi en tipik bir biçimde ortalama olan kültürel mallar beğenisinde olduğu üzere ortalama bir kültürel yetkinliğin göstergeleri; bir yandan yapıtların (%2,2) ve bestecilerin (%4,o) çok güçlü bir bilgisinin (12 ve üzeri) ve Füg Sanatı (%2,2) gibi en meşru ürünler beğenisinin göstergeleri ile öte yandan ise yapıtların (%3,3) ve bestecilerin (%1,8) çok zayıf bir bilgisinin (0'dan 2'e) ve Guétary (%2,4) veya Hallyday (%1,9) gibi en az meşru yapıtların beğenisiyle karşı karşıya getirir. (Bu etmenle güçlü bir biçimde açıklanan göstergeler, mutlak yüksek katkılar sağlayanlar ve daha önce söylenmiş olanlarla aynı sayıdadırlar.)

Betimleyici değişkenlerin yansıtılması, beklenebileceği gibi, ortalama bir diplomaya (BEPC veya bakalorya) sahip olanları, daha alt düzeyde bir diplomaya (CEP veya CAP) sahip olanlar ile daha üst düzeyde bir diplomaya (yükseköğrenimin başında olanlar veya lisans ve lisansüstü bir diploma) sahip olanlarla karşı karşıya getirmiştir. Bu karşıtlık, orta sınıflardan, halk sınıflarından ve üst sınıflardan gelenler arasındaki karşıtlıkla ikiye katlanır. Öyleyse, "ortalama kültür" daha ziyade, ilkokul öğretmenlerinin, teknisyenlerin veya sağlık ve sosyal hizmet görevlilerinin ve orta düzey idari işler yöneticilerinin işidir.

Grafik 17 - Küçük burjuva beğenisi
Mütekabiliyet analizi 1. ve 2. inertia eksenlerinin sadeleştirilmiş planı.

Sadeleştirilmiş bu şemada, mutlak katkıları 1.5'a eşit veya 1.5'tan büyük olan değişkenler dışındakiler gösterilmedi. İllustratif değişkenler arasında ise, sadece diploma gösterilmiştir.

Mütekabiliyet analizinin sistemli bir biçimde ortaya koyma erdemine sahip olduğu olgular bütününü açıklayabilmek için, olgusal olarak çok farklı olsalar da (daha az meşru nesneleri konu aldıkları için) küçük burjuvazi mensuplarının seçimleri, egemen sınıf mensuplarının beğenilerini düzenleyen yapıya yaklaşık olarak benzer bir yapıya göre düzenlenir: Konumları belli bir iktisadi sermaye sahip olma üzerine temellenen küçük esnaf ve zanaatkârlar ilkokul öğretmenlerine ve kültür aracılarına; sanayi ve ticaret patronlarını, üniversite hocalarından ve sanat üreticilerinden ayıran ilkelere tümüyle benzer ilkeler vasıtasıyla ters düşerler. İkinci etmen tarafından ortaya çıkartılan ilişkinin, yani

kabaca "muhafazakâr" ve "yenilikçi" olarak tanımlanabilecek olan estetik ve etik yatkınlıklar bütünü ile kendileri de uzamın yatay boyutundaki konuma karmaşık bir ilişki ile eklemlenmiş olan toplumsal köken ve yaş gibi etmenler arasındaki ilişkinin ortaya koyduğu sorun, ancak toplumsal uzam-zamana yerleşmiş konumlar ile kendileri de bu uzama yerleşmiş eyleyiciler arasında kurulan ilişkiyi sistemli bir biçimde incelemek koşuluyla gerçekten aşılabilir.

Toplumsal uzamın bu *merkezî* yerinde nelerin olup bittiği genelde bu kadar az anlaşılıyorsa, bu en iyi durumda tanımak ve ölçmek için (tanımı gereği *tanımlı* kodlara başvurarak örneğin) toplumsal uzamın merkezini ve orta bölgesini, toplumsal sınıflar alanının iki kutbu arasında göreceli bir güvensizlik ve belirsizlik yeri, hareket hâlinde olan bir geçiş yeri veya daha iyi ifade etmek gerekirse aynı yöndeki veya karşıt yöndeki, alçalan veya yükselen güzergâhlar tarafından taşınan eyleyicilerin kısa ya da uzun vadeli karşılaşmalarına sahne olan harekete geçiş yeri hâline getiren, konumları ve eyleyicileri aynı yönde veya karşıt yönde taşıyan hareketlerin dondurulmasından kaynaklanır. Bu gerçekliği daha yakından kavramak için, ortalama ve merkezî konumlar -düzenlenmiş ama kısmi olarak düzensiz bu hareketlerin düzen yapısı olan toplumsal uzam-zamanın göreceli olarak belirsiz bir bölgesinde- yer değiştiren hareketlerin (en azından bir kısmı) geçiş yeri gibi tanımlanabilir; çünkü az ya da çok uzun bir zaman için karşılaşan, pratikleri ve güzergâhları bu yerlere bağlı belirlenimlerle kısmi olarak belirlenmiş eyleyiciler, konumları, hareketleriyle veya daha kesin olarak gerçeği veya işgal ettikleri ve hatta bazı durumlarda hareketlerinde taşıdıkları konumların gerçekliğini veya *temsilini* maruz bıraktıkları dönüşümlerle hareket ettirmeye katkıda bulunurlar. Bu, eyleyicilerin konumlarını "yükselterek" toplumsal uzamda yükseldikleri durum için olduğu kadar, düşüşleri içinde konumlarını da beraberlerinde "götürerek" toplumsal uzamda aşağı düştükleri (bozgun etkisiyle) durumlar için de geçerlidir.

Adlandırılması kolay olmayan bir gerçekten bahsetmek için

mekanik metaforların kullanılması, verili konumun nesnel geleceğini belirlemekte, sadece eyleyicilerin kendi konumlarını -söz konusu konumun nesnel geleceğinin de bağlı olduğu- temsil etme biçiminin değil, ama aynı zamanda diğerlerinin söz konusu bu konumu temsil etme biçiminin de katkıda bulunduğunu unutturma tehlikesini taşır.[16] Bu türden bir evrenin uygun bir tanımını yapmak, her anda, sınırları iyi çizilmiş, isimleri iyice belirlenmiş -bir küçük burjuvayı küçük burjuva olarak adlandırmak (adlandırabilmek) gerekir- ve sayıları iyice belirlenmiş ("bilimi" bilim yapan kesin sayımlar sevilir) grupların kesin sınıflandırmasını talep ettiği, sıradan düşünce biçimlerinde, sıradan dilde ve sosyal bilimlerin sıradan beklentilerinde kayıtlı tüm yatkınlıkların, temayüllerin, özcü gerçekçiliğe eğilimlerinin tartışılmasını gerektirir.[17] Bu, analizlerin devamında sürekli olarak ortaya çıkacak olan gerçekçi düşünce biçimi içindeki geçici olarak kaçınılmaz olan her tür yeniden nüksetmeyle ilgili önceden bir hoşgörüyü sağlamak için söylenir.

Toplumsal alanın göreceli belirsizlikleriyle nitelenen ortalama konumları, toplumsal sınıflar alanının, ekonomik veya kültürel alan gibi alt-alanlarının (yatay ikinci boyut) birinden birinin (toplumsal uzamın birinci dikey boyutu) eşsüremli bir biçimde tanımlanabilir. Ama aynı zamanda artsüremli olarak da belli bir anda bu konumu işgal eden bireylerden görece bağımsız bir tarihe (bu konumu art arda işgal edenlerin kolektif tarihi de olabilecek olan) sahip olarak veya geçmiş ve gelecek bir güzergâh, bir geçmiş ve gelecek zaman olarak da tanımlanabilir. Bu gelecek, yani konumun onu işgal edenlere vadettiği kolektif gelecek, *pek elverişli* olmayan, yani az veya çok belirli bir yükselişi ya da çöküşü ve hatta hareketsizliği göreli bir kesinlikle vadeden, göreceli olarak önceden belirlenmiş olabilir ya da neredeyse tümüyle *belirsiz* ve açık olabilir.

16 Burada durumları daha açık ve belirgin olan ortalama konumlar hakkında söylenen her şey uzam-zamanın tüm konumları için geçerlidir.

17 Bundan dolayı günümüzde küçük burjuvaların "Fransa'da 4.311.000'! aşkın kişi oldukları" ilan edilebiliyor. (C. Baudelot, R. Establet, J. Malemort, *La petite bourgeoisie en France*, Paris, Malen 1974, s. 153).

Bu ortalama veya yansız konumları işgal eden herkesin ortak iyelikleri arasında, en karakteristik olanı kuşkusuz bu yapısal belirlenimsizliğe bağlı olanlardır: Toplumsal sınıflar alanının iki uç kutbuna eşit mesafede, orta bir noktada veya daha doğrusu çekici ve itici güçlerin dengelendiği bir yansız mekânda yer alan küçük burjuvalar, varoluşun en sıradan işlemlerini bilinç ve stratejik seçim zeminine taşımak zorundadırlar. Beklenti evrenleri içinde "imkânlarının üstünde yaşamaya" ve dolayısıyla sundukları temsilin alımlanmasının en küçük işaretleri karşısında sürekli dikkatli ve duyarlı, aşırı duyarlı olmaya mahkûmdurlar. Düzene çağrılmaya, iddialılıklarını kırmaya, "hadlerini bildirmeye" yönelik retlere veya terslemelere sürekli maruz kalırlar ve bundan dolayı sürekli tetiktedirler ve hatta yumuşak başlılıkları her an saldırganlığa dönüşebilir.

Göreceli olarak önceden belirlenmiş konumlar açısından, ekonomik ve toplumsal gerilemeyle bağıntılı olarak önemli ölçüde sayısal bir azalma yaşamış zanaatkârın ve küçük esnafın konumları gibi *düşüşte* olan konumlar ile ekonomik gelişme ve buna bağlı toplumsal gelişmenin eşlik ettiği ılımlı bir artış yaşamış büro çalışanının, orta düzey idari işler yöneticisinin veya ticari işletme çalışanlarının *sabit veya yükselişte olan* konumları arasında bir ayrım yapılabilir.[18] Öte yandan, belirsizlik bölgesinin, yani özellikle orta sınıfın kültürel kutup tarafındaki kısmının[19] en büyük belirsizlik mevkisine şimdiki zamanda sundukları için olduğu kadar gelecek zamanda vadettikleri için de hâlihazırda hâlâ iyi tanımlanmamış olan ve böylelikle de çok *açık* olan konumlar (yani hem riskli hem de dağınık olan) yerleşir (güçlü bir biçimde önceden belirlenmiş konumların *teminat altında alınmış* ama *kapalı* geleceklerine karşıt olarak): Bu yeni veya yenilenmiş konumlar, ekonominin yakın tarihli dönüşümlerinden

18 Kamu memuriyetlerinin güçlü bir biçimde önceden belirlenmiş konumlarının nitelikleri içinde, burada söz konusu olan bakış açısı açısından en belirtici olan şey, kuşkusuz, statüsel olarak güvence altında olan kariyerin yanı sıra göreceli olarak öngörülebilir bir bireysel güzergâh teminatı sunmalarıdır.

19 Bu, anlaşılır bir şeydir çünkü ortaya çıkışı büyük oranda eğitim sisteminin dönüşümlerine bağlıdır.

(ve özellikle de anlam üretimi ve ihtiyaç üretiminin sembolik çalışmasının -paketleme, *desing**, promosyon, halkla ilişkiler, *marketing* reklamcılık vs. payının artmasından) kaynaklanmıştır ya da özellikle yaşam stili konusunda maddi ve kültürel tüketimin normlarını ve ihtiyaçlarını dayatma eğilimi içinde, sunmak üzere sahip oldukları sembolik hizmetleri satabilmek için *sembolik bir eylemle* (genel olarak kelime oyunlarıyla "sosyal çalışma", "kültürel animasyon" olarak tarif edilen) potansiyel tüketicilerde ihtiyaç yaratmak zorunda olan bu konumları işgal edilenler tarafından bir anlamda "icat edilmişlerdir".

Tüm bunlar, konumların eşsüremli ve artsüremli nitelikleri, sıkı bir istatistiki ilişkiyle bireylere eklemlenmiş eşsüremli ve artsüremli niteliklere (yani sermayenin hacmi ve yapısına) ve de bireylerin belli bir andaki konumlarını yönlendiren, toplumsal uzamdaki geçmiş ve potansiyel güzergâhları belirleyen bu iki niteliğin zaman içindeki evrimine bağlıymış gibi işler. Böylelikle şimdiye kadar yaptığımız gibi, konumları fark gözetmeksizin onları işgal edenlerin nitelikleriyle -veya tersi- tanımlayabiliriz. Sermayenin hacmi ve yapısı öylesine apaçık bir biçimde konuma bağlıdır ki, konumu işgal edenler ile konum ve bu konumun kendini gerçekleştirdiği mekanizmaları arasındaki ilişkiyi incelemeyi -eşsüremli iyelikler için yapmayı bıraktığımız gibi- unutabiliriz; ama artsüremli iyelikler söz konusu olduğunda orta sınıflar, bu ilişkinin incelenmesi için özel bir fırsat sunarlar. Böylelikle bu analizin başındaki noktaya geri dönmüş oluruz, yani artsüremli iyelikleri içinde tanımlanmış büyük sınıfların konumları ile geçmişle (ekonomik yapının ekonomik kutuptaki geçmişi, eğitim sisteminin kültürel kutuptaki geçmişi) ve gelecekle ilişkinin ifade bulduğu yaş gibi, mal varlığının hacmi ve yapısının evriminin bir göstergesi olan (mükemmel olmayan) toplumsal köken gibi kuşkusuz zamana bağlı bireysel iyelikler arasındaki ve aynı zamanda da gelinen yer ve gidilen yer gibi geçmiş ve gelecekle ve de diğer toplumsal sınıflarla münasebet arasındaki gözlemin kurduğu ilişkiye geri dönmüş oluruz.[20]

---

20 Toplumsal yükselme ile gelecek arasındaki veya düşüş ile geçmiş arasındaki

6.5. Düşüşteki Küçük Burjuvazi

Sayısal düşüşün ekonomik düşüşü ifade ettiği konumlar, nesnel iyeliklerinde olduğu kadar pratiklerinde ve kanılarında da geride kalmış bir geçmişe bağlıymış gibi ortaya çıkan bireyler tarafından işgal edilmişlerdir. Birinci eksenin uç noktasına yerleşmiş, bütüne göre daha yaşlı ve eğitim sermayesine pek az sahip (olsa olsa en fazla bir CEP veya CAP diplomasına sahiptirler) zanaatkârlar ve küçük esnaf, tüm tercihlerinde, -gençlerinin tutumları başta olmak üzere, eski düzenle kopuşun tüm işaretlerine karşı tepkilerinde özellikle görünür olan- *baskıcı* eğilimlerinin temelinde yer alan *gerici yatkınlıklarını* dışa vururlar. Böylece kendilerine gevşek vazgeçmeler gibi görünen modernizme veya konfora yönelik tüm eğilimlere karşı tepki içinde, gündelik yaşam sanatına değen her şey için, aynı zorunluluk derecesinde kendini dayatmasa da işçilerinkine çok yakın olduğundan gerici denebilecek tercihler yaparlar (örneğin, duru ve temiz, kolay temizlenir veya pratik bir iç mekân tercih ettiklerini söylerler). Aynı şekilde müzik ve şanson konusunda, sistemli bir biçimde burjuva kültürünün sınıf düşmüş bestelerine (Arlesli Kız veya Mavi Tuna gibi) ve özellikle en demode ve en geleneksel şarkıcılara (Guétary ve Mariano) yönelirler.

---

bu bağ, egemen yaklaşımda çok derin bir biçimde belirgindir. (Örneğin kendilerine toplumsal bir yükseliş, yani burjuvalaşma vadedildiğini belirtmek için, bir birey söz konusu olduğunda "geleceği parlak" denir veya bir konum söz konusu olduğunda "gelecek vadediyor" denir.) Bu bağ, sınıflar arası farkların aynı hedefe yönelmiş bir yarış içindeki *zamansal farklara* içinde tercüme oldukları rekabetin tüm toplumsal düzenekleri içinde bir temel bulur ve sürekli güçlenir. Halkı aşılmış geçmişle özdeşleştiren veya daha ustaca halkı gelecekle özdeşleştirmeye götüren, devrimci bakışı egemen bakışın bir tersine çevrilmesini -arkaizmin en üstün biçimi- gerçekleştiren evrimci şemanın tüm normatif kullanımları aracılığıyla siyasi, hatta bilimsel bilinç dışında işler. (Bu düşünce kalıbı, entelektüel alan gibi eski ve yeni karşıtlığı üzerine temellenen evrenlerde özellikle etkilidir.)

"Orta karar" Bir Fırıncı

Grenoble'da fırıncılık yapan Bayan D., 12 yaşında yetim kaldıktan sonra Assistance publique'e (Kamu Destek Kururumu) emanet edildi. Eğitim hayatına 14 yaşına kadar devam edebildi, CEP almadı. Kocası önce geceleri süthanede çalışmış, sonra 8 sene fırın işçisi olarak çalışmış, 12 yıl önce de eşinin yanında çalışmaya başlamış. Kızları 22 yaşında, evli ve eczanede kalfalık yapıyor. Şu anda bir işçi çalıştırdıkları küçük bir fırınları var ama bu işi bırakıp daha az zorlayıcı ve "daha az zahmetli" bir ticarethane devralacaklar. Kısa zaman önce Grenoble banliyösünden salon ve yemek odası, birçok odası, bir mutfağı, bir banyosu olan ve özenle bakılmış bir bahçe içinde bir ev aldılar.

"Temizliği çok seviyorum"

İçeride her şey cilalı, her şey parlıyor: "kendimi övmek için söylemiyorum ama temizliği çok seviyorum. Evimi süslemek, toz almak... Belki bunlara fazla zaman ayırıyorum ama bütün vaktinizi burada geçirince yapacak başka şey yok". Kendini tam ortada tutma kaygısı, "orta karardan", çok dikkat çekmeme kaygısı tüm sözlerine yön veriyor. Evlerinden "çalışmalarımızın meyvesi", "bir ödül" diye bahsediyor. " İyi bir ev, çok iyi değil ama kötü de değil (...); "hayli ortalama bir şey; bununla gurur duyduğumdan söylemiyorum ama, biraz daha küçük olsaydı, yine satın alırdım. Şöyle ifade etmek gerekir ne çok lüks, ne de çok vasat, orta karar". "Biz çok tutumlu yetiştik"; "bizim çalıştığımız gibi çalışınca, harcamaya vakit kalmıyor(...), dışarı çıkmaya vaktimiz yok, kaçınılmaz olarak biriktiriyoruz, her zaman söylerim ki, bazısının hem parası hem de vakti var, benim param var ama vaktim yok. Bunu söylemek üzücü ama gerçek bu..."

"Çok modern ile eski arasında ortalama bir şey"

Levitan tarzı mobilyalar seçmek çok "sorun" yaratır. "yanılmamak için çok fazla mağaza dolaştım (...); biraz da yaşıma uygun bir şeyler istiyordum çünkü 50 yaşındaki bir insanı ultra-modern mobilyalarla düşünemiyorum (...); "çok modern ile eski arasında ortalama bir şey" seçmeyi düşündüm. "rasgele" olmasın diye evi almak için "doğru zamanı beklemeyi" tercih etmiş; "bazısı bir anda ev sahibi oluyor, böylesinin bize bir faydası yoktu; biz daha rahat olanı bulmak için belli bir süre bekledik."

"Ne en sıradanları, ne de en güzelleri"

Salon'un mobilyaları: "ne en sıradan, ne de en güzelleri seçmek yerine klasik şeyler seçtim"; örneğin büyük gri bir divan: "bu şekilde üstüne oturabiliyoruz", "kölesi olacak değiliz" ("kirletmekten korkmuyoruz"). Kocasının ne vakti ne de isteği olduğundan tüm seçimleri tek başına yapmak zorunda kalmış: "bana istediğim gibi almamı söyledi". "Diğer parçalarla uyumlu tarz"da birşeyler aramış, "bu konuda çok becerikli değilim ama yine de bazı şeylerin tarzına saygı duymak zorundayım."

"Bu şeyler şimdi değerli çünkü temiz"

Duvarda kayınbiraderinin ressamdan aldığı ve kendisine verdiği "tuval üzerine bir tablo" var. "Resimle ilgilenmeyi çok isterdim ama imkânım olmadı". Plak dinlemenin de hoş olabileceğini düşünse de şimdiye kadar hiç plak satın almamış, ayrıca kendisini plak satın alırken düşünemiyor. Hiçbir şeyi boşa harcamama kaygısı ve tasarruf duygusu onu "sağdan soldan" evi için küçük biblolar "toplamaya" yönlendirmiş. "topladığım yığınla ıvır zıvırım var, teyzelerimin amcalarımın çatı katında bulup cilaladığım bir sürü şey. Bu şeyler şimdi değerli çünkü temiz (...); onları topladığım zamanlar kimse bunlarla ilgilenmiyordu çünkü pis görünüyorlardı".

"Gösterişi sevmiyorum"

Evde olmayı seviyor; para ayarladığında "mobilyaya veya ev için bir şeye" yatırmayı tercih ediyor. "Uzun zaman" kullanacağı perde veya halı gibi bir ev eşyası almayı bir sonraki sene "uçup gidecek" bir elbise ya da takmayacağı bir mücevher almaya tercih ediyor. "Çok fazla satın alan züppeler var. Ben birkaç kereden fazla kullanmayacağım, takmayacağım şeyleri alma ihtiyacı duymuyorum. Önce hoşunuza gidiyor, neden bilmiyorum, bir gün sonra artık gitmiyor. Ayakkabılar mesela, ayağınızı ağrıtması yeter, yarım gün ya da bir saat giyiyorsunuz sonra diyorsunuz ki 'ayaklarım çok ağrıyor, giymem bunları' ve onları bir daha giymemek üzere kutuya koyuyorsunuz. Eminim ki bu yalnızca benim başıma gelmedi". Bayan D. "gerçek mücevherleri", "altın takıları" seviyor, ama sahip olduklarını da pek kullanmıyor. "Mücevherlerimi çıkarmayı, gösterişi sevmiyorum. Diyecekler ki 'bak her şeyi çıkarmış'; doğrusu tüm zenginliğimi ortaya dökmeyi sevmiyorum".

"Biraz çekidüzen, fazlası değil"

Elbiseleri için "asla fahiş fiyatlar" ödemiyor; "ben bakımı için çok harcayanlardan değilim". Bir şekilde "moda hep değişiyor: (...) ne yaparsanız nafile, hiçbir zaman modaya uyamıyorsunuz". Genelde "klasik" kıyafetleri tercih ediyor. Bir düğün davetini kabul etmekten çekiniyor: " bir seferlik şeyler için o kadar pahalı elbiseler almak bana bir şey ifade etmiyor". "Angarya" olarak gördüğü kuaföre zaman zaman gidiyor. "Biraz çekidüzen, fazlası değil". Çocukluğunu geçirdiği köyde "aynanın karşısında oturmak ve makyaj yapmak bir işe yaramıyordu". Bayan D. Gündelik yaşamda, iki kişi olduklarından fazla yemek yapmıyor; kalabalık olunca ise Lorraine usulü kiş, patates graten, rostonun tüm çeşitleri ve domates dolması gibi "klasik şeyler pişirmeyi" seviyor.

"Her şeylerini atıp satanlar"

Bayan D. Kendisi ile "aynı zevklere" sahip olanlarla anlaşıyor ve "işi dürüst insanlara düşsün" istiyor. "Oldukça tutumlu" ama "cimri olmadığı" için ("nihayetinde savurganlık hoş değil") "her şeylerini atıp satanlarla" anlaşamayacağını düşünüyor. "Kabaca söyleyecek olursak, "ayağını yorganına göre uzatmayanlarla, kazandığının tamamını harcayanlara" hoş bakmıyor. Bunu yapanlar zenginler de

değil, hiçbir şeye hayır demeyenler genelde orta sınıflar; canları pasta mı çekti? Hemen alırlar, şarabın iyisini içerler, paralar suyunu çekince de yiyip içtikleri yanlarına kar kalır. "Bütçesini idare edemeyip" ay sonunda daha sonra ödemek üzere borç alarak harcamaya devam edenleri kınıyor. Açıkça söylemese de burada kastettiği işçiler.

"Düşünecek fazla şey olmayan neşeli programlar"

Bayan D sinemaya "on yıla yakındır" gitmemiş, günlük gazete veya müşterilerin fırında unuttuğu *Match, Jours de France* gibi haftalık dergileri okumaya vakti yok: "incir çekirdeğini doldurmayacak şeyler için bir dünya sayfa ve reklam". Genelde pazarları televizyon izliyor, "çok değil", akşam saat onu geçtikten sonra ise asla açmıyor. "Televizyon fanatiği" değil, "düşünecek fazla şey olmayan neşeli programları", yönetmeninin kusursuzu aramadığı eğlence programlarını seviyor. Biçim arayışına dair her şeyi reddediyor, örneğin Averty'nin programlarını sevmiyor. "Kopuk şeyleri hiç sevmiyorum, bir kafa görüyorsunuz, bir burun, sonra bir bacak. Bunu aptalca buluyorum, herhalde eski kafalı olmalıyım (...). Uzun bir şarkıcı görüyorsunuz, üç metre uzunluğunda sonra iki metre genişliğinde kollar, sizce bu hoş mu şimdi? Ben sevmiyorum, aptalca, şeylerin biçimini bozmada bir yarar göremiyorum". Aksine "şarkı söyleyen bir şarkıyı, normal bir şekilde şarkı söyleyen, normal boyda, bozulmamış" "klasik" bir şarkıcıyı izlemeyi seviyor.

"Kocam otelleri sevmez"

Her yıl karavanları ile iki ya da üç hafta tatile çıkıyorlar; iki-üç kere Cote d'Azur'da kamp alanına gitmişler. En son da Grenoble bölgesindeki göl kenarında tatil yapmışlar. Karavanları olmadan önce tatile gitmiyorlarmış çünkü eşi "otelleri ve restoranları hiç sevmez"miş. Tatil boyunca kocası top ve kart oynayıp, "bir sürü arkadaşlar edinirmiş". Bayan D.'ye gelince o faydalı bir şey yapmadan durmayı sevmiyor: dinleniyor, örgü örüyor veya halı dokuyor: "hoşça vakit geçirmek için harika; zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorsunuz". Bazen biraz plaja gidip, arkadaşları ile pastis içiyorlar. Tatil zamanı dışında işin zorluğu yüzünden dışarı çıkamıyorlar. Kocası pazar akşamı dokuzdan sonra çalışmak zorunda olduğu için, pazar öğleden sonraları uyuyor. Dışarı "tüm yıl boyunca yalnızca Paskalya pazartesileri ve Pantkot Yortusu günleri çıkabiliyorlar. Tatil olduğu için pazar ve pazartesi, iki gün fırını kapatıyorlar."

Diğer konumlar için geçerli olan bir mantığa göre, yaşın ve güzergâhın artsüremli iyeliklerinin, konumun artsüremli iyelikleriyle en uyumlu olduğu, yani en doğrudan bir biçimde kolektif tarih yönünde olan ve böylelikle de nesnel hakikati dile getirmeye ve geleceği bildirmeye en elverişli olan, alt kategori içinde en üst düzey yoğunlukta ve yeğinlikte, kendi bütünlüğü içinde fraksiyonun en karakteristik tercihleri gözlemlenir. Böylelikle, kendileri de küçük esnaf ve zanaatkâr kökenli, iktisadi sermaye eksikliği ve özellikle de bir tahvil işlemine kalkışmak için gerekli kültürel sermaye eksikliği yüzünden özel olarak tehdit altında olan ve kendileriyle birlikte yok olmaya yazgılı küçük şirketlerin başında her ne pahasına olursa olsun kalmaya çalışan küçük esnaf ve zanaatkârlar (ikinci eksenin tepesine yerleştirilmiş) bütünü, BEPC, hatta bakalorya sahibi, özellikle de genç ve Parisliyseler etik ve estetik -ve kuşkusuz siyasi- tercihlerinde teknisyenlere çok yakın olan önemli sayıda modern zanaatkârın (elektrikçi, mekanikçi vs.) içinde bulunduğu fraksiyonun geri kalan kısmından sistemli bir biçimde gerici seçimleriyle ayrışırlar.[21] Konumlarını tüm eleştirilerin, "basit", "ciddi", "dürüst" olarak, hedef aldığı yaşamlarına borçlu olduklarına ikna olmuş düşüşteki küçük burjuvazi her konuda en ağırbaşlı ve aynı zamanda en geleneksel tercihleri dile getirir (bakımlı ve klasik bir iç mekân, aklı başında ve dengeli bir arkadaş, geleneksel Fransız yemeği, Raphäel, Vinci, Watteau gibi en kanonik ressamlar, Edith Piaf, Mariano, Guétary gibi en eski ve en tanınmış şarkıcılar). Bunların yeni ahlaka ve onun ekonomi (krediye başvurmayla), eğitim ve cinsellik konularındaki gevşekliğine karşı hınçlarının ifade bulduğu retleri daha az önemli değildir. İşçiler için değerli olan yaşam stilinin en karakteristik öğelerini (ehlikeyif yaşam) reddederek yeni mes-

21 Zanaatkârlar örneği, gerçekte bir *uzam* (ve bazen de hakiki bir *alan*) olanı bir noktayımış gibi değerlendirerek toplumsal uzamı bütünlüğü içinde kavramaya çalışan bir ölçek aracılığıyla dayatılan kaçınılmaz bir sadeleştirme gerçekleştirildiğini hatırlamak için iyi bir fırsattır. (Böylelikle de bizzat özerkleşme etkisiyle neredeyse kaçınılmaz olan yanlışlardan -o ya da bu mesleğe mahsus özel monografilerde olduğu gibi- kaçınmak için iyi bir fırsattır.)

leklerin sahiplerine has tüm erdemleri (sanatçı ruhlu, eğlenceli, tarz sahibi, zarif) ve onların ilan etmeyi sevdikleri "modernist" beğenileri (sanatçılara karşı küçük burjuva hırsının hedeflerinden biri olduğu bilinen Picasso'yu *hiçbir zaman* dile getirmezler, ne de gençlerin yeni yaşam stilini temsil eden Françoise Hardy veya Johnny Hallyday gibilerinden bahsederler) sistemli bir biçimde dışlarlar. Her şeyde, işin, düzenin, ciddiyetin, dakikliğin değerini bilmelerini sağlayan "aklı başındalık" ethosunun bir boyutunu oluşturan "derli toplu" estetikleriyle fark edilmeme kaygısına sahip işçiler ve yükselişte olan küçük burjuvaziye mensup olanlarda rastlanan "sade" beğeniden farklılaşırlar ama özellikle, yeni küçük burjuvazinin, "serbestleşmiş" beğenisine ve avangart butikler ve kadınlarla erkeklere birlikte hizmet veren kuaförler tarafından sunulan "fantezilerine" ters düşerler.

6.6. Girişimci Küçük Burjuvazi

Sermayenin yapısı açısından merkezî bir konuma sahip, girişimci küçük burjuvazinin mensupları, kendi kendine öğrenmek için çaba harcama kültü ve ortak noktaları, kültürel iyi niyet, çaba gayretkeşliği, özellikle de zaman talep etmek olan tüm faaliyetlerin (koleksiyon yapmak örneğin) beğenisi gibi kendilerini küçük burjuvazinin en tamamlanmış örneği hâline getiren -başta bahsedilen- özellikleri en yüksek derecede barındırırlar.[22] Bu türden bir ara nüfus (girişimci küçük burjuvazi) söz konusu olduğunda, komşu fraksiyonlardan ne açıdan farklılaştığı ve artsüremli iyelikler ilişkisi açısından en yaşlılarından, özellikle de bunlar arasından, etik ve estetik tercihlerinde düşüşte olan küçük burjuvazinin en gerici fraksiyonuna yakın düşen, burjuva ve küçük

22 Orta düzey yöneticilerin (idari işler yöneticileri, teknisyenler, ilkokul öğretmenleri) %19,5'i ve büro çalışanlarının %20,3'ü bir kütüphaneye üyedir (bu oran ticari işletme çalışanlarında %3,7 ve küçük patronlarda %2,2'dir); Orta düzey yöneticilerin (idari işler yöneticileri, teknisyenler, ilkokul öğretmenleri) %18,5'i ve büro çalışanlarının %12,9'unun bir pul koleksiyonu vardır (bu oran ticari işletme çalışanlarında %3,7 ve küçük patronlarda %2,8'dir); orta düzey yöneticilerin (idari işler yöneticileri, teknisyenler, ilkokul öğretmenleri) %14,2'i ve büro çalışanlarının %10,3'ü bir açık öğretim programına kayıtlıdır (bu oran ticari işletme çalışanlarında %o ve küçük patronlarda %2'dir).(T.K., IV).

burjuva kökenli olanlardan başlayarak, en gençlerine, özellikle de yüksek eğitim unvanlarına sahipseler yeni küçük burjuvazinin yükselişte olan mensuplarına benzeyen en gençlerine kadar üyelerinin dağılımlarının nasıl gerçekleştiğini göstermek aslında aynı şeydir. Yükselişte olan gençlerde ilerlemeci bir iyimserlikten, yaşlılardaki muhafazakâr ve gerici bir karamsarlığa kadar her şey, fraksiyonu kendi bütünü içinde niteleyen temel yatkınlık, sistemli bir biçimde yaş ve toplumsal köken doğrultusunda değiştiğini gösterir.

Orta düzey yönetici ve büro çalışanı gibi en üst düzeyde güvenli bir gelecek sunan mesleklerin genç mensupları ve özellikle de halk sınıfı kökenli olup sadece ortalama diplomalara (BEPC veya bakalorya) sahip olanlar arasında, başlangıçtaki küçük bir kültürel sermaye birikimiyle mümkün kılınmış olan bir yükselişi, kültürel birikim aracılığıyla sürdürme ihtirasına eklemlenmiş olan çileci yatkınlığın ve kültürel adanmanın en yetkin biçimlerine rastlanır. Eğitim çabası aracılığıyla kademeli bir ilerlemeye teşvik edilmiş, doğal olarak eğitimin ve aklın aydınlığına olan iman üzerine kurulu ilerlemeci bir dünya ve okuldaki becerilerine göre herkese çabasının karşılığını vermeyi amaçlayan ölçülü bir reformculuğa sevk edilirler. Girişimci küçük burjuvazi sahip oldukları ve sahip olmayı bekledikleri her şeyi eğitime borçlu olmalarının yanı sıra, uyguladıkları reçetelerin ve kullandıkları ders kitaplarının yazarları ve yaşama geçirdikleri planların yaratıcısı olan üst düzey yöneticilerle uygulamanın planlamayla ilişkisine benzer türden bir ilişki içindedirler ve bu yüzden de hiyerarşileri yetkinlik farklılıkları veya daha basitinden eğitim unvanı farklılıklarıyla özdeşleştirirler. Bu eğilim, mesleğin uygulanması için gereken teknik gerekliliklerin dışında, alaylıların, kendilerine karşı konulmuş olan eğitim engellerinin önlerine keyfî bir biçimde çıkardığı sınırlamalarla (cebir bilmemek gibi) sıklıkla karşılaştıkları göz önüne alındığında daha da güçlenir. Girişimci küçük burjuvazinin düşüşte olan küçük burjuvaziden, -kültür gayretkeşliği işaretlerinden bahsetmeksizin-, popüler ethosa atfedilen bazı özellikler açısından -Allah ne verdiyse yemek, ehlikeyif veya eğlenceli arkadaşlar gibi- onları tanımlayan çileci değerlere

-aklı başında veya eğitimli bir arkadaş tercihi, sade ve düzgün bir kıyafet gibi- bağlılık işaretleri açısından ayrılmaları anlaşılır: Her şeyden önce belirlilik, kesinlik, ciddiyet, yani gayretkeşlik ve adanma talep eden görevlere kendini vakfeden, kültürel sermaye açısından olduğundan daha çok kültür gayretkeşliği açısından zengin olan girişimci küçük burjuvazinin "tercihleri"[23], Kılıç Dansı veya Utrillo gibi tipik bir biçimde "ortalama" olan yapıtlardan yanadır; mobilyalarını büyük mağazalardan satın alırlar; duru ve temiz, kolay temizlenen iç mekânları severler; Aznavour, Petula Clark ou Johnny Hallyday'i seçerler; fotoğraf ve sinemayla ilgilenirler.[24]

Tümüyle yükselişin mecburiyetleriyle belirlenen bu saf ve boş kültür gayretkeşliği, ahlaki düzlemde de eşdeğerini bulur: Toplumsal gerilemeye bağlı hıncı temel alan, yalnızca bir geçmişi olanlara, bir geleceği olanları mahkûm etme tatmini sağlamaktan başka bir amacı olmayan düşüşteki fraksiyonların baskıcı katılığına karşıt olarak, siyasette ihtiyatlı bir reformculukla ilişkilendirilen, yükselişteki fraksiyonların çileci katılığı, tümüyle toplumsal hareketliliğe bağlanmış öz *disiplinin* veya ailevi *disiplinin* temelinde yer alır: Bunun kanıtını diğer sınıflara göre genel olarak kendini daha katıymış gibi gösteren yükselişteki küçük burjuvazinin, hiçbir çelişkiye düşmeksizin, egemen ahlaktan ve bu ahlaka en fazla bağlı egemen sınıfın fraksiyonlarından kendini çok daha az katıymış gibi göstermesi ve kürtaj ile

23 "Tercih"ten bahsetmenin, ancak yetkinliğin belli bir düzeyinden (yaklaşık olarak bir lise diplomasına karşılık gelen) hareket edildiğinde bir anlamı vardır. Bu düzeyin altında, bireylerin tercihlere dair soruları bilgi sorusu gibi algıladıkları aşikârdır. *Tanıdıkları* ressamları tercih ettiklerini söylerler, eğitim düzeyi yükseldikçe tanıdıklarını söyledikleri yapıtların üstünde veya eşit sayıda kompozitör tanıyanların oranı artar. Buna karşın en kültürlü olanlar tanıdıkları bazı yapıtların değerini bilmeyi reddederler.

24 Sunulan filmler arasında çoğunu tanıyan büro çalışanları, özellikle de en genç olanları (ortalamaları 3,5'tir; oysaki bu oran vasıflı işçilerde ve ustabaşılarda 2,4, küçük esnaf ve zanaatkârlarda 2,3'tür), yönetmenlerden çok oyuncularla ilgilenirler (ortalama olarak bir yönetmene karşın 2,8 oyuncu dile getirirler ve bunlar özellikle izlemedikleri filmlerin oyuncularıdır). Kuşkusuz, Visconti'nin *Rocco ve Kardeşleri*'ndense Annie Girardort ve Alain Delon'u daha fazla görmüşlerdir.

18 yaşından küçüklerin doğum kontrol yöntemlerine erişmesi gibi pratikler toplumsal yükseliş amacı taşıdığı her fırsatta bunu bir "ilke meselesi" hâline getirmesi olgusunda görebiliriz. Aynı mantık içinde, yaşları ilerledikçe ve çabalarını, fedakârlıklarını meşrulaştıran gelecek büyüsünü kaybettikçe, yükselişte olan küçük burjuvazinin iyimser çilecilikten gerici bir karamsarlığa kayma eğilimi anlaşılabilir.

Sorulan soruların baskıcı yatkınlıkların ifade edilmesine fırsat tanıdığı her durumda yaş sınıflandırmaları açısından, başka sınıf fraksiyonlarına nazaran, orta düzey yöneticiler ile büro ve ticari işletme çalışanları arasında büyük farklara rastlanır. (Örneğin, öğretmenlerin yeterince sert olmadığını öne sürenlerin oranı bu fraksiyonun mensupları arasında 35 yaşından küçüklerden 35-50 yaş arasındakilere ve 50 yaşın üstündekilere doğru gidildikçe %36,2'den %29,0'a ve %26,4'e düşer. Aynı şekilde öğretmenlerin siyasetle haddinden fazla ilgilendiklerini düşünenlerin oranı %44,6'dan %47,6'ya ve %60,4'e düşer - bkz: IFOP, *Attitude á l'égard des enseignants*, Mart, 1970.)

Yükselişte olan küçük burjuvazinin tüm varoluşu, çoğunlukla, aracılığıyla sadece vekâleten yaşayabileceği bir geleceğin öne alınmasıdır; söylenildiği gibi "ihtiraslarını çocuklarına yansıtırlar". Geçmiş güzergâhlarının hayalî bir yansıması biçiminde, kendini umutsuzca yansıttığı "oğlu için düşlediği" gelecek, şimdiki zamanını tüketir. Göz dikilen mala erişim süresinin bir insan ömrünün sınırlarını aştığı her seferde, birden fazla kuşağı kapsayan stratejilere mahkûm olduğu için, ertelenmiş hazzın ve ertelenmiş şimdiki zamanın ("zaman olduğunda", "ödemeler bittiğinde", "okul bittiğinde", "çocuklar büyüdüğünde", "emekli olunca") insanıdır.

Yani sıklıkla, çok geç olduğunda, yaşamlarını ödünç alınmış bir krediye dönüştürdüklerinden birikimlerini harcayacak zamanları yoktur ve söylenildiği gibi, "çıtayı düşürmek", hatta beklentilerden *vazgeçmek* gerekir. Kaybolmuş şimdiki zamanın telafisi yoktur. Bu, özellikle tümüyle geleceğe yönelik gerilimiyle belirlenen bir geçmiş ve geriye dönük olarak anlamını kaybeden doyumlar ile fedakârlıklar arasındaki orantısızlık ortaya çıktı-

ğında (çocuklarla özdeşleştirme ilişkisinin kopmasıyla örneğin) geçerlidir. Yüksek oranda egoist bir cömertlik, cömert bir egoistlikle, ya toplumsal hiyerarşide yükselme aracılığıyla birinci şahıs olarak ya da kendi imgelerinin biçim verdiği bir joker (yerine geçen) aracılığıyla -onun için "her şeyi yaptıkları" ve "kendilerine her şeyi borçlu olan" oğul aracılığıyla- olmayı umut ettikleri alter egolarına kendilerini bütünüyle kurban eden, her şeyi hesap etmeksizin veren bu tutumlulara, bu kendine cimrilere, kendilerinden bu kadar çok şey bekleyen bir toplumsal dünya karşısında kandırılmış olma korkusu biçiminde, onlara her zaman musallat olan hınç kalır.

Yarışlarının final çizgisine uzun ve ağır bir çaba pahasına ulaşan ve ayrıca daha eğitimli ve yeni bir ethos taşıyıcısı olan kuşakların gelişiyle, değerleri ve hatta mesleklerinin tanımı söz konusu olduğunda bile kendilerini tehdit altında hisseden orta düzey yöneticilerin ve ticari işletme ve büro çalışanlarının en yaşlıları, onları küçük zanaatkâr ve geleneksel esnafa çok yakın bir biçimde konumla, yan mütekabiliyet analizinin gösterdiği gibi, estetik ve etik düzlemde olduğu kadar siyasal düzlemde de muhafazakâr yatkınlıklara meyillidirler. İntikamlarını almak için, ahlakın seçim sahasına yerleşmeleri, *kendi* zorunluluklarını *erdem* edinmeleri, ahlakın ortaklaşa paylaşılan düşüncesine bu derece mükemmel biçimde uygun özel ahlaklarını evrensel ahlak düzeyine yükseltmeleri yeterlidir. Herkes gibi sadece çıkarlarının ahlakına sahip değillerdir ama aynı zamanda ahlaklı olmakta bir çıkarları vardır: İmtiyazların bu ihbarcıları için ahlak, her tür imtiyaza hak tanıyan tek sıfattır. Hınç her zaman temelli bir biçimde, eğer sadece ahlaki hoşnutsuzluğa özel ve nesnel kusursuzluk içinde kendini ifade etme araçları sunmuyorsa ve ergenliğin ötesinde ilerleyen yaşla birlikte çok kolay bir biçimde, skandal ve komploların sakız gibi çiğnenmesine, tekrar edilmesine kapanarak çekici nihilizme kayan birkaç saçlı sakallı yaşlı boheme kadar uzanan hümanist, hatta biraz da gözleri yaşlı bir anarşizme olanak tanımıyorsa, geçmişin kanılarına sözel sadakatin şimdiki zamanın büyü bozumuna bir maske olduğu muğlak siyasi konum alınalara yol açar.

Siyasi yatkınlıkların evrimini, ilerleyen yaşla birlikte ticari işletme ve büro çalışanlarını ve orta düzey yöneticilerini, aynı sınıfın daha genç mensuplarınınkindense, küçük esnaf ve özellikle de düşüşte olan küçük zanaatkârların konumlarına benzer konumlar almaya yönelten evrimler arasından herhangi bir evrim biçimi olarak tarif etmekle, biyolojik yaşlanma (örtük bir biçimde bilgelik ve akıldaki ilerlemeyle ilişkilendirilen) ile muhafazakârlığa yönelme arasında tarih aşırı bir ilişki kuran tipik bir biçimde muhafazakâr eğilime karşı, siyasi yatkınların ve konumlanmaların, zaman içinde tamamlanan toplumsal konumların değişimi aracılığıyla, ancak yaşla belirgin bir ilişkiye girdiklerini ve ne kadar farklı toplumsal yaşlanma biçimi, yani farklı toplumsal güzergâh biçimi varsa, bir o kadar da siyasi kanıların farklı evrim biçimi olduğunu belirtmek istedik. Evrim ile yaşlılık arasındaki ilişkiyi antropolojik bir yasa olarak gören ve bu ilişkide devrimci ideolojiler ve ideologlar hakkındaki karamsar ve yanıltıcı temsillerinin en iyi doğrulanmasını bulan muhafazakâr ideoloji, türlü biçimlerde ortaya çıkabilir: Bir yandan, küçük burjuvaların veya burjuvaların ergenlerine (ki ideoloji sadece onları kale alır) karşısına çıkan sayısız toplumsal yaşlanma biçimleri *kabaca* toplumsal başarıya veya başarısızlığa tekabül eden iki sınıflandırma altında toplanabilir; öte yandan bu iki güzergâh sınıflandırması farklı yollarla muhafazakâr yatkınlıklara (modalitelerinde çok farklı olan) götürebilir. Görülüyor ki, sosyolojik olarak kavranabilen istatistiki bir ilişkiyi, doğal bir yasaya dönüştürmek için ideolojik çeşitliliği ve *ideolojik yaşlanma* ile *toplumsal yaşlanma* arasındaki ilişkinin çeşitlenmesinin toplumsal ilkelerini yadsımak yeterlidir.

Yaş ve güzergâh açısından önceliklerin tam tersinde yer alan, orta düzey yöneticilerin ve teknisyenlerin ve özellikle de ilkokul öğretmenlerinin en eğitimli ve en genç olanları,[25] bilhassa meşru kültür konusundaki yetkinlikleri ve tercihleriyle yeni küçük burjuvaziye yaklaşırlar (Füg Sanatı, Dört Mevsim, Küçük Bir Gece Müziği, İyi Düzenlenmiş Klavye gibi yapıtları aynı oranda, ama çok daha sıklıkla Kılıç Dansı, Macar Rapsodisi, Rapsody

25 Teknisyenlerin seçimlerinin bütününün (kendi bütünlükleri içinde ele alındığında çekim merkezine en yakın konumları işgal ederler) ayırt edici özelliği çok belirgin bir biçimde daha fazla bilimsel ve teknik kitap okumalarından ve daha çok fotoğraf ve sinemayla uğraşmalarıdır.

in Blue'ü daha nadiren de Çocuk ve Büyücüler'i dile getirirler). Ama yeni eğitim sisteminin kuşak üretim biçimine maruz kaldıkları süre ne kadar az ise bir o kadar çok gündelik yaşam sanatına doğrudan değen her şeyden uzak kalırlar: Böylelikle yeni küçük burjuvazinin dinamik, zarif, tarz sahibi ve sanatçı ruhlu biçiminde tarif ettiği ideal arkadaşlar söz konusu olduğunda, onlar daha çok ehlikeyif, aklı başında, sosyal olan arkadaşları seçme eğilimindedirler ve sanatçı sıfatını sadece çileci küçük burjuvazinin meşru kültüre atfettiği değer yüzünden kabul edilebilir olarak gördükleri tek burjuva değerini oluşturduğu için dile getirirler.[26]

6.7. Yeni Küçük Burjuvazi

Bu durumda çok iyi görüldüğü gibi, yaş farkları, eğitim sisteminin kuşak üretim biçimi içindeki farkları, yani eğitim sistemi içinde ve eğitim sistemi tarafından belirlenen kuşak farklarını işaret eder -ve bu, kültürel kutba yaklaşıldıkça artar-: Orta düzey yöneticilerin, ticari işletme ve büro çalışanlarının genç kuşaklarının en eğitimli olanları (çoğunluğu halk sınıfları ve orta sınıf kökenli olan) ile yeni mesleklere mensup olanlar, *-kesintiye uğramış bir güzergâh* içinde ve bu güzergâhı uzatmak veya yeniden kurmak için gösterilen çabada temelini bulan- kültürle olan ve en azından kısmi bir biçimde toplumsal dünyayla olan ilişkilerinde bir ortaklık vardır. Yeni meslekler daha önce gördüğümüz gibi köken toplumsal konumlarının kendilerine vadettiği yerleşik konumları, eğitim sisteminden başarılı bir biçimde talep etmelerini sağlayacak unvanları elde edememiş olan herkes için aynı zamanda da konumlar ve unvanlar arasındaki ilişkinin önceki durumuna atıfta bulunarak beklemeye hakları olduğunu düşündükleri her şeyi unvanlarından elde edememiş olan herkes için doğal bir sığınma yeridir.

26 İlkokul öğretmenliği mesleği, okula girişlerin ve topluma dâhil oluşların ve kadronun oluşmasının yaşadığı değişimler (en görünür olanı kuşkusuz toplumsal kökenin yükselmesiyle de bağıntılı olan kadın sayısının artmasıdır) yüzünden toplumsal güzergâhları ve bununla bağıntılı tüm iyelikler açısından farklı olan tüm eyleyicilerin aynı konumda birlikte bulunmasına yol açan değişimler yüzünden yeni mesleklerin özelliklerini bir dereceye kadar paylaşır.

"Tutkuyla Yaşayan" Bir Hemşire

25 yaşındaki Elisabeth lise diplomasını felsefe bölümünden aldıktan sonra hemşirelik okuluna girdi. Dört yıldır Paris'teki Cîté üniversitesi hastanesinde hemşire. Babası memur, annesi Ptt çalışanı. Küçük bir girişi olan stüdyo dairesinde yalnız yazıyor. Hiç mobilyası yok, ne masa ne sandalye ne etajer, her şey yerde, şilte, pikap, kitaplar. Duvarlarda, Cité International'daki Şili şarkıları ve şiirleri gecesinden satın aldığı Dario Fo'nun Şili savaşı üzerine yaptığı bir afiş, Yeats'in "çok hoş" bir oyunun afişi, "çok duygusal" bir film olan *Aphrodite Child*'ın ve küçük yeğenin fotoğrafı, "çok işlevsel" turuncu bir ayna, deniz kabuklarından, incilerden, mineden ve çekirdeklerden oluşan, bir kısmını kendi yaptığı kolyelerinin olduğu büyük bordo pano asılı. Mobilya almayı düşünmüyor: "sevmediğim bir şey değil, sadece sahip olmadığım bir şey, bana gerekli gelmiyor. İtiraf etmeliyim ki onları yemeğe çağırdığımda insanlar için çok da kolay olmuyor ama nihayetinde çok da önemli değil". 2CV'si ihtiyaçtan ötürü vaftiz annesinden "tanıdık fiyatına" alınmış. Pikabı birinci sınıfta "Perşembe günü açık havada çalışıp da kazandığı ilk maaşı" ile alınmış. Pikap klasik müziğe pek "alışkın" değil ve plakları "çok çok bozuk".

"Bir şey yaratmayı çok seviyorum"

Kişiliğini ifade etme kaygısıyla, kendi için bir şey "yaratabileceği" her fırsatı yakalıyor: "resim çizmeyi çok seviyorum(...), ailedeki herkes çizerdi. Kız kardeşim çiziyor, babam çizermiş, her zaman çizdik(...)". Genelde sevdiği insanların epizodik üslupla tekrenkli portrelerini çiziyor: "renkleri çok severim; ama benim için resimde önemli olan şey bu değil". Önemsedikleri daha çok "eğriler ve... En son, ifade, birinin ifadesini yakalamak(...); keyif, çizdiğim andır, geri kalanının önemi yok". Mine yapmayı önce kitaplarla ve teyzesinin 15 yaşında ona hediye ettiği mine fırınıyla öğrenmiş. Sonra da kız kardeşi ve arkadaşlarıyla gençler evinde çalışmış.

"Dar yaşayan insanlar"

Orta uzunluktaki, parlak saçları, makyajsız sadece belli belirsiz fondöten sürülmüş yüzüyle Elisabeth'in arkadaşlarında aradığı "önce neşe: sağlıklı, yaşamaktan mutluluk duyan insanları çok seviyorum", "kendiyle barışık insanları çok seviyorum çünkü belki de ben her zaman öyle değilim. İnsanı yaşatanın hiçbir şeyi verili kabul etmeyişi, sürekli bir şeyi umut edebilmesi olduğuna inanıyorum(...). Kabul edemediğim ve hiç sevmediğim insanlar bana boş gelenler, yani yavan olanlar, herhangi bir zevki, tutkusu olmayanlar. Tutku belki de çok sert ama gerekli. Bana öyle geliyor ki onlar hiçbir şey hissetmiyorlar, dar yaşıyorlar, yaşamıyorlar, onlar içinden çıkmadıkları, içinden çıkılabileceğinin farkında olmadıkları bir çevreye hapsolmuşlar; bu tip insanlar, toplumun onlara sunduğu maddi tatminlere bağımlılar, hastalarımın ve benimle çalışan insanların içinde hiç de az değiller. Onları sevmiyorum diyemem ama ben onlarla ilgilenmiyorum; onlar da benimle".

"Bedeninle bir şey yapmak"

Doğaya, "sokakta, insanlarda doğal olan her şeye" kült bir özellik atfediyor ve "Paris'teki doğayı, koruları, çiçekleri" seviyor. Montreuil tiyatrosuyla birlikte tüm sene boyunca bedensel anlatım yapmış: "bedeninle bir şey yapmak(...), tam olarak tiyatral olmayan, bedenin ifadesi olan hareketler yapmak çok hoşuma gidiyor". Tatil için "artık çok organize, nerdeyse otel gibi" dediği kamp alanlarına kaçıyor. "hiçbir şey yapmadan" bir haftadan uzun süre deniz kenarında yapamıyor: "plaja gitmek, güneşlenmek, gerekirse yüzmek, iki günün sonunda sıkılıyorum". Otostopla İtalya, Yunanistan ve Baleares Adalarına gidiyor: "tüm sene yaptığımın dışında bir şeyler görmek için bu şekilde gitmeyi çok seviyorum, farklı bir yaşam tarzı (...);ayrıca biraz da tehlikede yaşamak meselesi var. Bu çok çekici, bir de bir sürü farklı insan tanıyıp, iletişim kurma olayı". Geçen yıl Rouergue'deki manastırın restoranında staj yapmış. Bu sene boyunca da Eure-et-Loir'daki arkeoloji ekibiyle kazılara katılmış. Ayrıca 15 günde bir Çarşamba günleri Yüksek Öğretim Uygulama Okul'unda "biraz teori sahibi olmak için" iki ders takip ediyor ("bu bile ilginç, tarihi ve arkeolojik kavramları edinmek").

"Bir konu seçip, tartışıyorduk sonra yaratıyorduk"

O da Bois-d'Arcy'de (Paris bölgesi) üç yıl boyunca arkadaşları ile tiyatro yapmış. Birlikte "içlerinden biri de Boris Vian'ı insanlara tanıtmayı amaçlayan çok sayıda şiirsel gösteri" yapmışlar. Ayrıca kendileri de gösteriler düzenlemişler: "bir konu seçip, tartışıyorduk sonra da yaratıyorduk"; "ama oradaki insanlar çok genç olduğu için yürütemedik; Lise'den mezun olduktan sonra herkes dağıldı, kendi yoluna gitti. Sonra da bir araya gelemedik". Hâlâ bir arkadaşıyla ara sıra ile tiyatro yapıyor "küçük şeyler kendi aramızda" ("hiçbir zaman profesyonel bir kariyer yapmak istemedim, sadece hobiydi").

"Daha ucuz olduğu için değil"

Belli dönemlerde sık sık tiyatroya gidiyor: La Cité universitaire'in tiyatrosunda Ali Baba'nın mağarasını ("müzik ve dansın birlikte olduğu bir türdü, bence fena değildi"), Gémier sahnesinde Dario Fo'nun bir oyununu izlemiş: "eleştireldi ama insanlara anlatılan hikayeler şeklindeydi, çok güzeldi". Pahalı olmayan oyunları izlemeye gidiyor: "Daha ucuz olduğu için değil; Cité'de daha ucuza iyi oyunlar oynandığını söyleyebiliriz (...); açıkçası çok rahat değil ama ucuza güzel bir akşam geçiriyorsunuz: yaklaşık 10 frank (...). Genelde sonrasında buraya ya da başka bir arkadaşın evine gidiyoruz ve oyunu tartışıyoruz". Daha gençken Comedie française'e gidermiş ama artık oraya gitmiyor: "hiçbir zaman hoşuma gitmediği olmadı ama orası artık benim istediğim tiyatro değildi. Yine de çok klasik bir tiyatro ama yine de çok tanımıyorum". Bulvar tiyatrosuna gelince "o tiyatro değil (...), tiyatro insanları harekete geçirir, izleyen insanların sunan insanlara katılmasını sağlar(...); bulvar tiyatrosu böyle bir şey değil, insanlar gerçekten sıkıcı bulup bulma-

dığını bilmiyorum çünkü sonuçta hayatlarını yeniden görüyorlar, hayatlarında ne varsa onu görüyorlar. Tiyatro hayal kurmak içindir, yaratmak içindir".

"Boris Vian ve onun hakkında epey bir şey"

Bach ve Beethoven başta olmak üzere klasik müziği çok seviyor. Felix Leclerc'in, Léo Ferré'nin, Jacques Brel'in (15 yaşlarındayken "en büyük aşkı" imiş. "Çok uzun yıllardan bugüne hâlâ sevdiğim tek şarkıcı"), Brassens'in plaklarını çok dinlemiş: "Sheila'yı hiç sevmem, o müzik değil, ticari bir şey, afyon gibi. Bunlar benim nefret ettiğim şeyler". Sevmese de ("yetiştirilme tarzından olsa gerek" çünkü ailesi hiç sevmiyor) "yine de Johnny Hallyday'de iş olduğunu" düşünüyor. Kendisinde bir plağı olan Pink Floyd'u seviyor ama "yüzeysel" olarak.

Vakti olduğunda *Le Monde* okusa da *Nouvel observeteur* ve *Le Canard enchainé*'deki eleştrileri düzenli okumak için vakit bulamıyor. Lisedeyken daha çok okusa da, hâlâ roman okuyor, Françoise Sagan'ın tüm kitaplarını, "Boris Vian ve onun hakkında epey bir şey", son olarak da "Hans Suyin'in Nepal'i üzerine bir kitabını" okumuş. "bir yazarı keşfetmeyi" ve daha çok "bir kitaba dalmayı, onu tutkuyla okumayı" seviyor. Van Gogh (Petit Palais'de sergisini görmüş), Goya, Buffet, "uzunlamasına olanların hepsini" ve empresyonizmi seviyor: "somut bir objeden çok daha derini görme gücü (...); gerçekten de bir şeyi görüp onu yeniden üreten birinin izlenimine sahip oluyor insan". En son "harika" bulduğu Rodin müzesine gitmiş: "yaptıklarını çok seviyorum, olağanüstü".

Konumların eksiksiz tasviri, burada da, bu konumlara sahip olacak olanların ve bunu başaranların betimlemesini içerir; yani daha kesin olarak söylersek, güzergâha bağlı olan yatkınlıkların konumlarla uygunlaştırılmasına olanak veren dolayımların, kısacası, istidatlı olma, bir şeye, bir uğraşa veya bir mesleğe eğilimli olmanın yöneliminin gündelik dilde sakladığı her şeyi içerir. Güncel ve potansiyel belirsizlikleri nedeniyle, hiçbir teminat sunmayan ama karşılığında da hiçbir teminat beklemeyen, özellikle eğitime bağlı hiçbir giriş hakkı talep etmeyen ama tescil edilmemiş kültürel sermaye açısından da en yüksek kârları elde etmeyi sağlayan, güvence altına alınmış bir geleceği garanti etmeyen (yerleşikleşmiş mesleklerin sunduğu biçimde) ama bu türden bir geleceği de dışlamayan -en iddialı olanlarını bile- konumlar, eğitim sermayesine eksik bir biçimde tahvil edilmiş olan güçlü bir kültürel sermayeyle donanmış düşüşteki bireylerin ve sosyal sermaye yokluğunda, ortalama konumların en sınırlı olanlarından kurtulmak için gerekli olan bir eğitim sermayesinin tümünü elde etmemiş yükselişteki bireylerin tipik yatkınlıklarına önceden uygunlaştırılmışlardır. Mevkilerin belirsizliğinin sonucu olan riske eğilim veya risk (ortalama) karşısındaki tahammül, kuşkusuz, her türlü diğer etmen sabitlendiğinde miras alınan sermaye gibi kısmen yakınlıkların (ne kadar çok güvenliğe sahip olunursa o kadar güvenli olan) bizatihi kendi etkisine göre, kısmen de geçici olarak pek de kârlı olmayan konumda tutunmanın ekonomik olanaklara sahip olmanın verdiği zorunluluğa olan gerçek mesafeye göre değişiklik gösterir.[27] En riskli konumların içlerinde barındırdıkları riskin, miras alınan sermayenin artması oranında hem nesnel hem de öznel olarak azalmasına rağmen sadece gelecekteki konumların geleceğini yakalamayı sağlayan iktisadi sermaye değil, ya da yeni ürünleri üretmek ve dayatmak için gerekli sembolik güç darbeleriyle bu geleceği *yapmaya* imkân veren kültürel sermaye değil ama sermaye her türlü biçimi altında arttıkça ve özellikle belki de bir gruba

27 Bu yasa, çok güçlü bir biçimde, daha az riskli (veya tersi) kariyerler aleyhine sanatsal bir kariyer tercihini belirlemeye ve de sanatsal kariyerler arasında verili zamanda en çok riskli olanlara (tür, üslup vs.) dair tercihi belirlemeye katkıda bulunur.

kabulün seçim yoluyla gerçekleştiği bu sahalarda pek az kurumsallaşmış olan yarışa girme ve ilerlemeyi sağlayan sosyal sermaye arttıkça kâr olasılıkları çoğalır. Öte yandan kesin olarak daha az riskli oldukları oranda ve en azından son kertede daha kârlı oldukları oranda kendilerine daha fazla sermaye ithal edilen bu konumlar, sınıf düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalan kişiler için (ortada kalmak istemediklerinden dolayı) "onurlu bir sığınak" -hiç kuşkusuz kısa vadede ve "yönelim"lerinin somut belirlenimleri içinde önemli olan bir çekiciliğe sahip olan- oluştururlar. Açık bir biçimde, bir hiyerarşi içine yerleştirilmiş, hiçbir ikircikli duruma mahal vermeksizin, şimdisinde ve geleceğinde iyi tanımlanmış bir mesleğin imgesini kabul ettiren yerleşik konumlardan farklı olarak, yeni veya yenilenmiş mesleklerin, (sekreter yerine "asistan", psikiyatrik hasta bakıcı yerine "psikoterapist" hasta bakıcı denmesi gibi açıkça az çok edebî-kelam olan daha soylu bir eş anlamlısının kullanılması aracılığıyla betimlenen) sembolik iyileştirme stratejilerini onayladığının veya teşvik ettiğinin farkına varmak için, kültür eğiticisi veya animatör ile ilkokul öğretmeni, gazeteci veya televizyon yapımcısı ile ortaokul ve lise öğretmeni, kamuoyu yoklaması veya pazar araştırması şirketi teknisyeni ile banka veya postane çalışanı arasındaki karşıtlığı düşünmek yeterlidir. Ama bu etki, eyleyicilerin var olan mevkilere beklentilerini uygunlaştırmaktansa, profesyonelleşmenin klasik süreci uyarınca, başlangıçta gönüllü olan ama resmî olarak tanınan ve az ya da çok tam bir biçimde devlet tarafından finanse edilen "kamu hizmetleri" gibi kendini kabul ettirmeye çalışan faaliyetler aracılığıyla kendi ürünlerinin ihtiyacını yaratan, beklentilerine uygunlaştırılmış mevkiler üretmeye çalıştıkları her durumda, hiç olmadığı kadar görünür olur (diplomalar, meslek ahlakı, mesleki bir ideoloji vs. ile teyit edilen özgün bir formasyonun yaratılması).

Yeni küçük burjuvazi, takdim ve temsil meslekleri (müşteri ve basın temsilcisi, halkla ilişkiler uzmanı, moda ve dekorasyon uzmanı vs.) ve sağlık ve sosyal hizmet meslekleri (aile danışmanı, seksolog, diyetisyen, oryantasyon danışmanı, çocuk bakıcılığı vs.) veya son yıllarda güçlü bir artış yaşamış olan kültürel üre-

tim ve animasyon meslekleri (kültürel animatör, eğitici, yapımcı, radyo ve televizyon sunucusu, dergi gazetecisi vs.) ve hatta sanat zanaatkârları veya hasta bakıcı türünden hâlihazırda zaten yerleşik meslekler gibi sembolik mal ve hizmetlerin satışına dayalı tüm kurumlar içinde kendini gerçekleştirir: Böylelikle, meslek okullarından çıkma, küçük zanaatkârlara ve onların değerlerine oldukça yakın, döşemeci, bakırcı, marangoz, çerçeveci, kuyumcu, yaldızcı veya gravürcü gibi eski anlamıyla sanat zanaatkârlarının yanı sıra, son on beş yıldır daha yüksek genel bir eğitimle donanmış, sıklıkla Parisli ve burjuva kökenli yaşam tarzları açısından kültür aracılarıyla akraba olan mücevher, baskılı kumaş, seramik, dokuma giysi üreticileri ortaya çıkmıştır; aynı şekilde sekreterler veya hastabakıcılar arasında halk sınıfları ve orta sınıf kökenli olan, idari işler yöneticilerine oldukça yakın olanlar olduğu gibi daha genç, sıklıkla Parisli ve burjuva kökenli ve yeni mesleklerin tüm özelliklerine sahip olanlar da vardır. Genel olarak, yeni veya yenilenmiş mesleklerin belirsizliği, eyleyicilerin güzergâhlarının heterojenliğinin özel olarak belirgin olmasına ve neredeyse her zaman, mevkinin tanımı ve bu mevkiyi elde etmek için gerekli yetkinlik veya erdemler hakkında az ya da çok açık bir biçimde çatışan, toplumsal köken ve buna bağlı tüm yatkınlıklar açısından iki gruba ayrılmasına yol açar.

Kökenlere dair bu ikiliğin yeni küçük burjuvazi içinde ortaya çıkarttığı karşıtlıklar, etik tercihler ve retler arasındaki ilişkide çok açık bir biçimde dile gelir: Daha önce gördüğümüz gibi, kendininkilere doğrudan ters düşen değerleri, yani yeni küçük burjuvazinin aradığı erdemleri (eğlenceli, zarif, tarz sahibi, sanatçı ruhlu, fantezi dolu), blok hâlinde reddeden düşüşte olan küçük burjuvaziden farklı olarak, sağlık ve sosyal hizmet görevlileri, içinden çıkılan ortamın değerleri ile gelinen ortamın değerleri arasındaki karşıtlıkları (kökene göre değişen) ifade eden karşıt seçimlerde bulunurlar; bazıları, ötekilerin çoğunun birinci plana koyduğu nitelikleri reddederlerken, (zarif, tarz sahibi, eğlenceli) diğerleri yerleşik küçük burjuvazi tarafından en çok tutulan değerleri (dengeli, klasik) reddedeler. Bu kararsızlıklar ve hatta bu tutarsızlıklar, yeni bir yaşam sanatı icat etmiş -özellikle de ailevi yaşamla ilgili olarak- ve toplumsal koordinatlarını

yeniden tanımlamış olan, yeni mesleklerin tüm mensuplarında bulunur. Paris'te bir dizayn, çağdaş nesneler ve hediyelik eşya "butiğinin" sahibi olan, dekorasyon okuluna gitmiş ama mezun olamamış, sanat ticareti işini bir sanat mesleği gibi icra eden, 35 yaşında, bir sanayici kızının söylediklerinde görebileceğimiz gibi, blöf veya edebî-kelam stratejilerini teşvik etse de, konumların belirsizliği, konumu işgal edenin toplumsal kimliğinden şüphe etmesine mahal verir: "Bana ne yaptığımı sorduklarında bir esnaf olduğumu söylüyorum ama benim yerime başkası cevap veriyor hissiyatına kapılıyorum çünkü ben kendimi hiçbir zaman bir esnaf olarak görmedim. Ama sonuçta, olmak zorundayım, (...) diyemem ki. Ama gene de kendimi kasabımdan çok uzak hissediyorum daha çok bir ajansta çalışan reklamcıya veya bir iç mekân dekoratörüne yakın hissediyorum. Söylemesi çok zor. Ben kendimi biraz böyle sınırda, iki arada bir derede, hissediyorum. Benim için her zaman ticaret biraz oyun gibi; her zaman bir bahis çeşidi, alım satım."

Grafik 18 - İzlenen filmler* **(tercih sırasına göre azalan)**

Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri	Orta düzey ticari yön. ve sekreterler	Büro çalışanları	Zanaatkarlar ve küçük esnaf
İtalyan usülü boşanma	İtalyan usülü boşanma	Rocco ve kardeşleri	En uzungün
Dava	En uzun gün	İtalyan usülü boşanma	Kardeş kanı
Les dim. de V. d'Avray	Les dim. de V. d'Avray	Kardeş kanı	İtalyan usülü boşanma
Le soupirant	Rocco ve kardeşleri	Yedi silahşörler	Les dim. de V. d'Avray
Salvatore Giuliano	Le soupirant	En uzun gün	Rocco ve kardeşleri
Yağmur Altında	Yedi silahşörler	Çıplak venüs	Le glaive et la balance
Rocco ve kardeşleri	Dava	Le voyage à Biarritz	Le soupirant
Yokedici melek	Salvatore Giuliano	Dava	Yedi silahşörler
En uzun gün	Kardeş kanı	Le soupirant	Çıplak venüs
Le glaive et la balance	Yağmur Altında	Le glaive et la balance	Yağmur Altında
Ballade pour un voyou	L'abom. homme des d.	Ballade pour un voyou	L'abom. homme des d.
Le voyage à Biarritz	Ballade pour un voyou	Les dim. de V. d'Avray	Dava
Leopar	Le glaive et la balance	Le boucanier des îles	Ballade pour un voyou
Kardeş kanı	Le voyage à Biarritz	Yağmur Altında	Yokedici melek
Çıplak venüs	Le boucanier des îles	L'abom. homme des d.	Pekin'de 55 gün
L'abom. homme des d.**	Leopar	Pekin'de 55 gün	Le voyage à Biarritz
Pekin'de 55 gün	Yokedici melek	Salvatore Giuliano	Le boucanier des îles
Yedi silahşörler	Pekin'de 55 gün	Leopar	Salvatore Giuliano
Le boucanier des îles	Çıplak venüs	Yokedici melek	Leopar

* Burada sözkonusu olan sadece Paris'lilerin seçimleridir. Kendilerine farklı bir liste sunulan (gösterimde olan filmlere uygun olarak) Lille bölgeli görüştüğümüz kişilerin seçimleri ise benzer bir yapıya göre örgütlenir.

** L'abominable homme des douanes

Eğitim sermayesi eksikliğinden (sıklıkla) kültür aracıları veya sanat zanaatkârları gibi yeni mesleklere doğru yönelen, kendi köken sınıflarının ortalamasına göre daha kısa eğitim almış ama orta sınıfların ortalamasına göre daha uzun eğitim almış, aileden edinilmiş bir kültürel sermaye ve çok önemli ilişkilerin sosyal sermayesine sahip, üst sınıf kökenli yeni burjuvazinin mensupları, orta sınıflar içinde en yüksek düzeyde yetkinliğe sahiptirler ve burjuvazinin seçimlerine en çok benzeyen seçimlerde bulunurlar: Füg Sanatı, Sol El İçin Konçerto, Ateş Kuşu, Dört Mevsim, Goya, Braque, Bruegel, Jacques Douai, Modern Sanat Müzesi, antikacılar, bitpazarı, uyumlu, mütevazı ve dayalı döşeli bir iç mekân, zarif, sanatçı ruhlu ve tarz sahibi arkadaşlar, "entelektüel fimler" (*Salvatore Giuliano, Yokedici Melek, Dava*) veya komik filmler içinden *Le Soupirant*. Eğitim sistemiyle girdikleri çift anlamlı ilişki, onları, her türden sembolik başkaldırının işbirlikçisi hâline getirir ve caz, sinema, resimli roman, bilim kurgu gibi meşru kültürün en azından geçici olarak sınırlarında (iç sınırlarında) yer alan kültür biçimlerine yöneltir; *jazz, jeans, rock*, veya *underground* gibi tekeline sahip oldukları Amerikan biçimleri ve modelleri içinde meşru kültürden intikam alma fırsatı bulurlar ama eğitim sistemi tarafından ilgilenilmeyen bu sahalara sıklıkla, mesleki projelerinin kurucu öğesi olan yenileme stratejileriyle benzer, apaçık bir *iyileştirme* niyetinden esinlenen ve okulun yadsımadığı, bilge, hatta ermiş bir yatkınlık ithal ederler.

Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri, özellikle oyunculara ilgi duyan ticari işletme ve büro çalışanları veya sekreterlerden farklarını belirten oyunculardan daha fazla yönetmen adı dile getirirler.[28] "Olağanüstü ve yürek parçalayıcı" olarak nitelendirdikleri Dava veya Serge Bourguignon'un *Les dimanches de Ville d'Avray'si* ("on iki yaşında bir kızla otuz yaşında bir adam arasındaki bir karşılaşma ve arkadaşlığın çok saf ve şiirsel tari-

28 Sağlık ve sosyal hizmet görevlilerinin bu ön saflarda yer alan konumunun başka bir işaretini de, diğer orta sınıf mensuplarına oranla kıyas kabul etmez bir biçimde yüksek oranda şık sporları yapmaları olgusunda görebiliriz. (Örneğin, içlerinden sadece %41,6'sı hiçbir zaman tenis oynamadıklarını söylerken, bu oran ilkokul öğretmenlerinde %70,4'tür; kayak için ise bu oranlar sırasıyla %41,6 ve %78,5'tir.)

hini "hiçbir yanlışa" düşmeksizin "nezaketle" yeniden çizmek için "bazen tartışmalı" ama "hiçbir zaman avam" olmayan olanaklar kullanan -Le Monde, 24-11-1962-) için sergiledikleri tercih kuşkusuz psikolojik "sorular" karşısındaki neredeyse profesyonel olan ilgilerini gösterir.[29] Ama aynı zamanda bu ara ve geçiş kategorilerindekilerin yüksek kültürel hırslarının (felsefi okumalar yaparım deme sıklıklarına da yansıyan) bir ifadesidir. Hizmet ettikleri egemen sınıftan, (yöneticinin yönetim sekreteri, doktorun hemşiresi gibi) hem çok yakın hem de görünmez bir engelle ayrılmışlardır ama bu sınıflarla niyet ve beklentiler açısından kendilerini özdeşleştirirler.

Yeni konumların önemli bir oranda kadınlar tarafından işgal ediliyor olması, sahip oldukları ve bu istihdamda kendini doğrulayan potansiyelliği tümüyle gerçekleştirmelerine kuşkusuz katkıda bulunur. Kategorinin şu ya da bu özelliğinin açıklamasını, kendisi de kategorinin bir özelliği olan, kategorinin *sex-ratio*'sunda (cinsiyet oranı) aramanın saflık olacağı görülür. Bu fraksiyonların kadınlarını, kendi gözlerinde daha soylu sıfatlara (tarz sahibi, zarif vs.) yönlendiren toplumsal olarak aşılanmış yatkınlıklar (ve özellikle de, beğeni nesnelerine olan eğilim), onları yeni mesleklere götüren "yönelim" temelinde ve malların veya hizmetlerin üretiminde ve satışında olduğu kadar mesleğin uygulanmasının içerdiği sembolik dayatma uygulamalarının başarısında da en belirleyici şartlardan biri olan, kendilik temsilinin gerektirdiği estetik yatkınlıklardan başlamak üzere, gösterdikleri tümüyle işlevsel tutumların temelinde yer alırlar.

Sınıf düşmüş ve yeniden sınıflanma, sınıf atlama iddiasında olan bu küçük burjuvaların tüm tercih sisteminin hakikati, en naif bir biçimde aristokratik niteliklere (tarz sahibi, seçkin, zarif, sıra dışı) olan eğilimlerini dolambaçsız bir biçimde dile getiren

29 Sağlık ve sosyal hizmet görevlilerinden biraz daha az kültürel sermayeye sahip olan ticaretin orta düzey yöneticileri ve sekreterler, birbirinden çok daha ayrı tercihler yaparlar: Halk sınıflarının veya küçük patronların tercih ettiği filmlerle (*En Uzun Gün, Yedi Silahşörler, Kardeş Kani*), sağlık ve sosyal hizmet görevlilerine ve öğretmenlere göre daha fazla ilgilenirler, ama aynı zamanda onların tercih ettikleri filmlerle de (Salvatore Giuliano, Dava, Les dimanches de Ville d'Avray), onlardan daha az olmakla beraber ilgilidirler.

sıfatları kullanma sıklıkları içinde yer alır[30]: Böylesine sistemli bir kendini ayrıştırma iddiası yerleşik küçük burjuvaziye ve halk sınıflarına açık bir biçimde atfedilen tüm pratiklere dinginlik içinde bir gerilim kazandıran, serbest veya "serbestleşmiş" bir yaşam stili arayışlarında bir zorluk getiren, "gevşeklik" ve basitlikte bir yapmacıklık veren beğeni ve erdemler karşısında metodik bir biçimde mesafelerini gösterme kaygısı, küçük burjuva ethosunun bu yeni değişkesinin en belirtici göstergelerindendir.

Yükselişte olan küçük burjuvazinin kaygılı iddialılığından, imkânlarından ve biçimlerinde, tümüyle farklı yüksek bir toplumsal kökene bağlı bir kültürle aşinalığın getirdiği *donanımlı iddialılık*, sıradan işaretlerin olmadığı zor durumlarda yol bulmayı sağlayan bir tür toplumsal "içgüdü" gibi işler: Böylelikle, yeni küçük burjuvazinin mensupları, hamile bir kadın, hurda mezarlığı, kasap tezgâhı, yaralı bir adam veya bir araba kazası gibi nesnelerin fotoğraf tarafından ele alınması yoluyla şekil değiştirebileceğini kabul etmekte diğerlerinden daha fazla eğilimli olmasalar da, günbatımı, manzara, kediyle oynayan küçük kız, halk oyunları gibi popüler beğeninin veya küçük burjuva estetiğinin "cici" nesnelerini saptamakta çok daha becerikliler-dir (bunların, güzel bir fotoğrafın konusunu oluşturamayacağını nadir bir biçimde dile getirirler). Genel olarak, bu içgüdüyle donanmış kültürel "blöf", ressamları, müzisyenleri veya en ender yapıtları (Çocuk ve Büyücüler, Ateş Kuşu, Kandinsky, Dali, Braque) tercih etme eğilimi ile müze gezme özellikle de modern sanat müzesi gezme sıklığı arasındaki mesafenin iyi bir ölçütü olan her kategorideki mirasçıların ve sonradan görmelerin oranına göre değişir: Söz konusu kültürel "blöf"e, kültür aracıları ve ticari işler yöneticilerinde özellikle sık rastlanır; yükselişte olan küçük burjuvazide (kamu sektörü yöneticileri ile ortaokul ve lise öğretmenlerinde) tersine çok nadirdir ve yeni mesleklerin yük-

30 Ayrışma idealine bu uygunluk arayışı, "Allah ne verdiyse" yemek, orijinal ve egzotik yemeklerin -küçük Çin lokantaları- ortaklaşa seçiminde veya öğretmenlerin Kandinsky'si ve serbest meslek sahiplerinin Sol El için Konçertosu gibi tercihlerle kesişen Françoise Hardy, Buffet, Van Gogh'dan oluşan seçim dizileri içinde ortaya çıkar.

selişte olan fraksiyonları içinde (ikinci eksenin negatif değerler tarafına yerleşmiş olan) boş bir ayrışma niyetine indirgenir.[31]

Tablo 25 - Paris ve taşradaki yerleşik küçük burjuvazi ve yeni küçük burjuvazi

		0-2 kompozitör	3-6 kompozitör	resim beni ilgilendirmiyor	Resim güzel ama zor	Jacques Brel	Aznavour	Gilbert Bécaud	Rhapsodie in blue	Kılıç dansı	pozitif düşünen arkadaş	sıcak içmekan
Yerleşik küçük burjuvazi *	Paris	37,3	34,9	9,3	66,7	53,6	37,7	31,3	21,1	24,5	13,4	27.0
	Taşra	58,5	23,1	19,8	61,4	35,8	42,5	28,3	28,8	20,3	16,6	25,6
Yeni küçük burjuvazi **	Paris	10,4	17,9	3.0	20,9	34,3	23,9	13,4	17,7	9,7	12,1	25,8
	Taşra	32,7	26,9	5,7	42,3	50	36,5	32,7	35,6	15,6	30,8	43,1

		7-11 kompozitörü tanıyan	12 kompozitör ve fazlasını tanıyan	izlenimcileri çok seven	soyut resim seven	Léo Ferré	Jacques Douai	Ateş kuşu	Füg sanatı	İyi düzenlenmiş klavye	sanatçı ruhlu arkadaş	Dayalı döşeli içmekan
Yerleşik küçük burjuvazi *	Paris	21,4	6,3	16,3	7,7	32,5	8,7	12,2	5,1	4,2	10,5	3,6
	Taşra	14,2	4,2	8,2	10,6	28,8	4,7	4.0	2,8	2,8	8,1	3,8
Yeni küçük burjuvazi **	Paris	43,3	28,4	37,3	38,8	47,8	23,9	21.0	22,6	17,7	39,4	20,9
	Taşra	34,6	5,8	25	26,9	36,5	13,5	8,9	2,2	4,4	15,4	15,7

* Yerleşik küçük burjuvazi kategorisinde; zanaatkarlar ve küçük esnafı, ticari işletme ve büro çalışanlarını, orta düzey idari işler yöneticilerini, ilkokul öğretmenlerini ve teknisyenleri bir araya getirdik.
** Yeni küçük burjuvazi kategorisinde; sağlık ve sosyal hizmet görevlilerini, kültüraracılarını, sanat zanatkarları ve esnaflarını, sekreterleri ve orta düzey ticari işler yöneticilerini bir araya getirdik.

Yeni küçük burjuvazinin taşıyıcısı olduğu yatkınlıklar, en mükemmel gerçekleşme koşullarını sadece Paris'te bulurlar.[32] Kültürel iddialılık, kuşkusuz daha yoğun bir kültürel arz, aidiyet hissi, kendileri de kültürel olarak daha çok teşvik edilmiş

31 Üst sınıf kökenli yeni küçük burjuvazinin mensuplarının %39,5'i, kendilerine sunulan müzik yapıtları içinden en azından 12'sini tanıdıklarını dile getirirken bunlardan sadece %25'i bu yapıtların bestecisinin adını söyleyebilmektedir. Bu fark halk sınıfları veya orta sınıf kökenli olan yeni küçük burjuvazide gözlemlenmez: Aralarından %15'i en azından 12 müzik yapıtını tanıdıklarını ifade eder ve gene %15'i bu yapıtların bestecisinin adını söyleyebilmektedirler. Gene aynı mantık içinde, birinciler (%85) ikincilere (%58) oranla daha sıklıkla kaliteli müzikle ilgilendiklerini ifade ederler.

32 Taşralılar, dergilerden (*Nouvel Observateur* dergisinin temel işlevi kuşkusuz budur) kendilerine Paris'de yaşıyor olmanın yerine geçebilecek öğeleri, yani kültür sezisinin ve kültürel açıdan sağlamlığın hakiki temeli olan "orada olma" hissiyatını sunmalarını talep ederler.

gruplarla görüşmenin verdiği özendirme gibi kültürel değerler odağına yakınlığa bağlı avantajların temellük edilmesini teşvik etmeye katkıda bulunan etmenlerden birini -etkililiği arttıran eğitimle birlikte- oluşturur.[33] Parisliler ve taşralılar arasındaki sistemli farklılıkların en fazla belirgin olduğu başka bir kategori yoktur: Meşru pratiklerin yoğunluğundaki (müzeleri gezme pratiği örneğin) ve yetkinliklerin kapsamındaki (müzikte örneğin) farklılıklar; diğer tüm etmenler eşitlendiğinde, taşralılarda, her zaman daha belirgin olan meşru kültürle olan ilişkideki, resim veya müzik dünyasına kendini yabancı hissetme duygusundaki ("Bu, benim güçlü olduğum bir konu değil.", "Tanımıyorum.") farklılıklar; özellikle şık tutumları -sıklıkla bilmeksizin- kabul etmekteki farklılıklar; Parisliler tüm yetkinlik düzeylerinde, bir kere formüle edildikten sonra ("Kaliteli her tür müziği severim.") en meşru yargılara yönelmeye daha eğilimlilerdir, oysaki taşralılar meşruluğun, bilmezlik ("Tanımıyorum.") veya yetersizlik ("Çok karmaşık.") itirafının eşlik ettiği, kabulünü dile getiren yargıları tasdik ederler; fantezi dolu veya dayalı döşeli bir iç mekân, yüksek tiraja sahip kadın dergilerinin yaydığı yeni küçük burjuva yaşam sanatının en tipik iki ifadesi olan, şık, tarzı olan giysiler gibi kültürel iddialılığın işaretlerindeki ve özellikle de yeni küçük burjuvazinin yükselişteki küçük burjuvazinden taşrada olduğundan daha net bir biçimde Paris'te birbirinden ayrıştığı Ateş Kuşu, Füg Sanatı, İyi Düzenlenmiş Klavye (taşralıların, Rhapsody in Blue'sü yerine) gibi en nadir yapıtlar için ifade edilen tercihlerdeki farklılıklar; son olarak da taşralıların kendilerini daha temkinli ve daha az çekinmeksizin "özgürleşmiş" bir biçimde ortaya koyabildikleri giysi seçimi, mutfak beğenisi veya etik tercihler gibi yaşam stilinin tüm işaretlerindeki farklılıklar.

Yeni konumları işgal edenler içinde (kültürel yetkinlik söz konusu olduğunda çok belirgin olan) egemen sınıf kökenli

33 Daha fazla kültürel sermayeye sahip olunduğu oranda kültürel çevre tarafından sunulan imkânlardan daha fazla kâr elde etmenin mümkün olması ve grubun kültürel sermayesi fazla olduğu oranda mensupları üzerindeki düzene uydurucu etkisinin fazla olması olgusundan dolayı, Parisliler ve taşralılar arasındaki fark, eğitim düzeyi arttıkça açılır.

olanlar ile diğer sınıflardan gelenler arasındaki karşıtlık, Parisliler ile taşralılar arasındaki karşıtlıkla beraber, yeni mesleklerin tanımlanmasına bir açıdan katkıda bulunan toplumsal blöfün başarılı olma koşullarını hatırlatmak için vardırlar. Kültürel yetkinlikler, etik yatkınlıklar, özellikle de sosyal sermaye ve yatırım bilinciyle -egemen sınıf kökenli olan bireylerin, iyileştirilmesini eski konumlarından bekledikleri- donanmış olmaksızın, eğitim kariyerlerinin içerdiği vaatlere pek uygun olmayan yazgılardan kurtulmanın bir yolunu marjinal ve çok kesin bir biçimde tanımlanmamış konumlarda arayan yükselişte olan bireyler, yeni yaşam stilinin sadece en görünür ve en az prestijli yönlerini alarak, eğitim sisteminin yol açtığı allodoxia etkisi tarafından, bu konumları meşru olarak işgal edenlerin (ve sadece onların) etkisiyle konumlar yeniden değerlendikleri ölçüde, gönderildikleri konumlardan atılma olasılığına sahiptirler.

6.8. Ödevden, Haz Ödevine

Miras alınmış yatkınlıkların, bireyleri yönlendirdikleri konumları, söz konusu bireyler için nasıl önceden elverişli kıldığı görülmektedir. Her zaman kendilerini model olarak ve ürünlerinin değerinin kefili olarak pazarlayan, iyi takdim ettikleri için ve takdim ettikleri, temsil ettikleri değere inandıkları için bu kadar iyi temsil eden, bu ihtiyaç tüccarları, bu sembolik mal ve hizmet satıcılarıyla birlikte, sattığı şeyin değerini samimini bir biçimde inandığı için, müşteriyi *kendini* kandırdığı oranda kandıran, satıcının dürüst ve güvenilir olan sembolik otoritesi hem şiddetli hem de yumuşak bir dayatma biçimini alır. Şeylerin bedelini ödeyemediklerinden dolayı, kelimelerin bedelini ödemeyi kabul edenlere, şeyler yerine kelimeleri vermekte ve kelimelerin bedelini ödemekte usta olan bu yeni taklit endüstrisi, ayrıcalıklı müşteri kitlesini, güzergâhının olası tamamlanmasının ve beklentilerinin gerçek amacını oluşturan yeni burjuvazinin sunduğu yaşam stilinin dayatılmasına olan inancının son kertesine kadar iş birliği yapmaya hazır yeni küçük burjuvazide bulur.[34] Eski isimli

34 Georges Perec'in "Şeyler" (Paris, Julliard, 1965 / çev: Sevgi Tamgüç, Metis Yay., 1988) adlı romanı, şeyler üzerine söylemin bu şeylerle büyülenmiş

mahallelerdeki konutlar, Merlin-Plage'daki stüdyolar, sahte lüks arabalar, sahte lüks tatiller gibi meşru yaşam stilinin oluşturucu özelliklerini, krediyle, yani zamanından önce, *kendi* zamanından önce, temellük eden tüketicilerin bu yeni küçük burjuvazisi, güç aktarım kayışı rolünü oynamak için ve -başka şeylerin yanı sıra- kendilerini ayrıştıranların, tüketim ve rekabet yarışına sokmak için tayin edilmiştir. Söz konusu bu yeni burjuvazinin ayırt edici özelliklerinden biri de, her ne pahasına olursa olsun, kendilerini ayrıştırmak isteyenlerin, böylelikle de sadece kendi ürünün ihtiyacını yaratma etkisine sahip olmayan, yani nihayetinde kendini meşrulaştırmak ve bunu uygulayanları meşrulaştırmak etkisine sahip olmayan ama aynı zamanda model olarak sunulan yani egemen sınıfın, daha doğrusu etik avangardı oluşturan fraksiyonların yaşam sanatını meşrulaştırma etkisine de sahip sembolik bir eylemle meşru yaşam stilini onlara öğretmekte, kendilerini meşrulaşmış hissetmeleridir.

Bu analizler, sanayi şirketleri veya radyo, televizyon, kamuoyu araştırma şirketi, büyük gazeteler veya dergiler gibi kültürel üretimin büyük şirketlerinde ve özellikle de "sosyal çalışma" ve "kültürel animasyon" mesleklerinde, yeni iş bölümünün onları mahkûm ettiği yumuşak manipülasyon eylemleriyle görevlendirilmiş olanların, bizatihi kendi eylemleri hakkında düşündüklerine ters düşer. Kültürel üretim ve dolaşım kurumları hiyerarşisi içinde tabi bir konuma sahip olan ve kendilerine, bazen tabi sınıflarla düşüncede bir dayanışmanın temellerini sunan, bir yarı-yabancılaşmanın deneyimini yaşayan -bir başka dönemin en küçük rahipleri gibi- toplumsal yapı içinde dayanıksız olan yeni kültür aracıları *kültürel düzeni* ve kültürel "hiyerarşinin" korumaya çalıştığı hiyerarşileri sorgulamayı ve yetkinlik tekeline olan talepkârlıkların (teknokratik) ihbarı, hiyerarşilere ve hiyerarşiye düşmanlık, evrensel yaratıcılık ideolojisi gibi tüm *sapkınlıkların* klişelerini yeniden bulmayı amaçlayan söylemler içinde kendilerini görürler. Fakat sonuçta bu meslekler, kendileriyle iştigal edenleri iş bölümü içindeki

profesyonellerinin (kahramanlar, bir reklam bürosunda çalışan sosyal psikologlardır) değerleri kendilerinin bizatihi konusu oldukları söylemden kaynaklanan şeylerle sürdürdükleri mistifiye olmuş, mistifiye edici (aldatılmış, aldatıcı) ilişkiyi, kendine has imkânlarla çok güzel açıklar.

konuma bağlı olan yıkıcı (sembolik olarak) yatkınlıklar ile konuma eklemlenmiş manipülasyon veya koruma işlevleri arasındaki, mesleki projenin öznel temsili ile mesleğin nesnel işlevi arasındaki, kayma, uyuşmazlık veya tezatın sonucu olan temel bir muğlaklığa mahkûm ederler - işlevin gerçekleştirilmesi bile, iki yüzlülüğün ve yanlış tanımanın ilkesi olan bu kaymayı gerektirebilir; muğlak konumlarını kabul etmek ve konumlarının muğlaklığını kabul ederek kendilerini kabul etmek için ustaca muğlaklaştırılmış söylemler ve pratikler (önceden konumun tanımı içinde bile yer alan) icat etmek zorunda kalan, sonradan şirket psikoloğu olan 68 Mayısı devrimcilerinin durumunda olduğu gibi (Bkz. M. Villette, La carriére d'un «cadre de gauche» aprés 1968, *Actes de la recherche en sciences sociales*). Mehdici beklentileri ile pratiklerinin gerçekliği arasındaki kaymayı gündelik olarak yaşamak zorunda olan, toplumsal kimliklerini kabul edebilmek için toplumsal kimliklerine karşı güvensizlik geliştiren ve bu yüzden de kendileri üzerine kaygılı bir soruşturmayı maskeleyen dünyaya ilişkin bir sorgulamaya mahkûm olan, "siyasetin hizmetindeki" bu entelektüeller, kolektif bir umudu umutsuzca umut etmekten usanmış, narsisist mistiklerin kendi üstüne kapanmalarında toplumsal dünyayı değiştirme ve hatta anlama umudunun ikamesini arayan, tüm bir entelektüel kuşağın varoluşçu mizacını özellikle yoğun bir biçimde deneyimlemeye elverişlidirler.

Böylelikle, egemen sınıfların egemen fraksiyonları arasında sınıflar, kuşaklar veya cinsiyetler arası hiyerarşik ilişkilerin açık bir biçimde otoriter temsili üzerine kurulu ilkel bir muhafazakârlığın yerine, eğitim sisteminin akılcı bir kullanımıyla ekonominin yeni mantığı tarafından dayatılan tahvili başarma imkânını bulanların çıkarlarına uygun tahvil edilmiş bir muhafazakârlığı koymak için verdiği mücadele içinde, yeni veya yenilenmiş burjuvazi ekonomik düzlemde olduğu kadar siyasi düzlemde de doğal müttefikini, yeni küçük burjuvazide bulur. Söz konusu yeni küçük burjuvazi, yeni veya yenilenmiş burjuvaziye has insan idealinin ("dinamik yönetici") gerçekleşmesidir ve yükselişte olan küçük burjuvazinin biraz sıkıcı normlarından vazgeçerek yeni etik normların (özellikle de tüketim konusunda)

ve bunlara karşılık gelen ihtiyaçların dayatılma çabasına coşkulu bir biçimde katılır.

Mesleki ve kişisel selametini, etik selametin yeni doktrinlerinden beklerken, yeni küçük burjuvazi, yaşam sanatına ve daha kesin olarak ev yaşamına, tüketime, cinsiyetler arası ve kuşaklar arası ilişkilere, ailenin ve ailevi değerlerinin yeniden üretilmesine değen tüm bahisleri konu alan mücadeleler içinde avangart rolü oynamaya elverişlidir. Hemen hemen her noktada, ahlaki düzensizliği ve özellikle de cinsel tutumların düzensizliğini sıklıkla merkeze alan dinî veya siyasi muhafazakârlığa sahip, düşüşteki küçük burjuvazinin -Proudhon'dan Pareto'ya kadar, daha çok küçük burjuva bir düşünceyle ilişkide olan "Pornokrasi" ve anti-feminizm temalarının gösterdiği gibi- baskıcı ahlakına karşı çıkar. Ama aynı oranda da, temel seçimlerinin aristokratik iddiası ve cinsiyetler arası altüst edici temsiliyle -düşüşte olan küçük burjuvazinin baskıcı kötümserliğine karşı çıkan- ciddi ve bağnaz iyimserliğe (biraz da kahramanca olan) sahip yükselişte olan küçük burjuvazinin çileciliğine ters düşer.[35]

Hoş ve hoşluk karşısında genelleşmiş bir şüphe taşıyan, haz ve iyi arasındaki karşıtlık üzerine kurulu ödev ahlakının, yasak itkilerin tüm tatminini suçluluk duygusuyla donatan haz korkusunun ve bedenle "ihtiyat", "utanma", "ölçülülük" ilişkisinin karşısına, yeni avangart etik, kendine saygıyı tehdit etmeye has tüm "eğlenme" *-to have fun-* veya günümüzde hafif bir ürpermeyle söylendiği gibi, "tadını çıkarma" -haz, bilimsel olduğundan daha az etik olmak isteyen akıl adına, sadece onaylanan değil ama aynı zamanda zorunlu kılınan bir şey olarak[36] muktedirsizli-

35 Yeni mesleklere mensup olanları, siyasetler arası ilişkinin altüst edici bir temsiline eğilimli kılan nedenlerin başında orta sınıflarda -ve kuşkusuz yeni fraksiyonlarda- eşler arasında, eğitim unvanları ve mesleki statü açısından kadının lehine bir dengesizliğin olması ve eş eğitim düzeyinde mesleki statü açısından erkeğin lehine bir dengesizliğin olması gelir.

36 Eski ahlakın bakış açısından, onun tarafından düşünülemez olanı önceleyerek Kant şöyle yazar: "Haz için bir yükümlülük açık bir saçmalıktır. Öyleyse hedefleri yalnızca haz kazanmak olan tüm eylemler için yükümlülük söz-

ğini bir başarısızlık gibi deneyimlemeye yönelten *haz ödevi*[37] ahlakını koyar[38]: Haz korkusunu aşma tasasının mantıksal devamı olan yeterince haz duymama korkusu, kişisel bir etiğin yerine, *kişisel sağlık* kültünü ve psikolojik bir iyileştirmeyi koymak için kendini ve kendi bedenini ifade etme, diğerleriyle iletişim içinde olma ("*to relate*", "paylaşım"), hatta diğerleri içinde boğulma (bir *grup* olarak değil ama kendilerini arayan öznellikler bütünü olarak varsayılan) arayışı ile tamamlanır. Kişisel deneyimleri bir sınıfa has genel, türsel deneyimlerin özel bir durumu olarak göstererek, onları kişisel olmaktan çıkartan "siyasileştirme"nin mükemmel antitezi olan "ahlakileştirme" ve "psikolojikleştirme" deneyimleri kişiselleştirir ve böylelikle de dinî selamet arayışının az ya da çok sekülerleşmiş biçimleriyle uyumluluk gösterir.[39] Psi-

de kalır, üstelik ne denli tinsel olarak düşünülmüş (ya da süslenmiş) olursa olsun, ya da isterse giderek gizemsel ya da göksel bir haz olsun.": I. Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, çev: Aziz Yardımlı, İdea yayınevi, 2006, dipnot 2, s.59.

37 M. Wolfenstein, "The Emergence of Fun Morality", içinde E. Larrabee ve R. Meyersohn (eds), *Mass Leisure*, Glencoe, II I, The Free Press, 1958, s.86-97.

38 Burada olduğu gibi toplumsal ahlakı nesnelleştirmek için -ve özellikle de başlangıçtan itibaren saldırgan bir biçimde kendini dayattığı bir anda- göze alınan birçok tehlikenin olduğunu ve bu konudaki uyanıklığın karşıt ethosa bağlanmanın etkisinden başka bir şey olmayacağını söylemeye gerek var mı? Karşıt iki ahlakı tanımlamak için kullanılan kelimelerin her birinin karşıt ahlakın taraftarları için bir küfür gibi işleyebileceği ve bütünüyle "yansız" bir ton aramanın boşuna olduğu açıktır (vülger psikoloji örneğin, "çileciyi" "mazoşist" ile özdeşleştirecektir). Sonuç olarak her durum için sosyolojik nesnelleştirme deneyimini tersinden kurmak (kendini aşma çabasında hazzı bulan çileci erdemliliğin kahramanca boyutu gibi veya toplumsal yaptırımlar ve bahislerin saçmalığının keskin anlamı üzerine kurulu özgürleştirmeci kültün masumiyeti gibi) ve burada yapmayı bıraktığımız gibi, betimlenmiş yatkınlıkları üretimlerinin toplumsal koşullarına yeniden taşımak, bunu yaparken de baskıcı yatkınlıklarda örneğin baskının (veya toplumsal gerilemenin) ürünü olanı görmeyi bilmek gerekir.

39 Siyasileştirme ile psikolojikleştirme arasındaki karşıtlık çok ileri vardırılırsa bütünleşmiş, ayrılmış, kendi üstüne kapalı, kendi kuralları, dili ve ayırt edici ritüelleri olan sadakat ve özveriye çağıran ve önem atfeden bir gruba girmenin sunduğu, süreklilik arz eden tüm güvenceleri sağlayan, militan

kanalitik jargonu kullanma biçiminin de gösterdiği gibi modernist ahlak, analiz etme kisvesi altında ahlakileştiren psikolojik bir avamlaştırmadır ve Erikson'un bahsettiği "bütünüyle orgazmik karşılıklılık ütopyası"na verdiği önemin de gösterdiği gibi eski pozitivist düşe göre, normalliğin buyuruculuğu altında normalin sahte bir biçimde pozitif tanımını değiştirir ve teorik ahlakın orgazm ödevini Kinsey usulü sahte tutumlar biliminin tespitleri üzerine kurar. Böylelikle de, "veren-veren"in (karşılıklı eşitliğin) korkunç akılcı muhasebesini, hemen hemen tüm toplumların kolektif yanlış tanımanın nihai sığınaklarından biri olarak kabul ettiği cinsel mübadelelerin sahası içine dâhil eder.[40] Cinselliği belli bir görme ve yaşama biçimini -eşit bir biçimde dağıtılmamış imkânların toplumsal koşulları üzerine temellenen çok yeni bir tarihsel buluş[41]- *doğallaştırmak* için sahte bir cinsellik bilimini onaylayarak, eski ahlakın "doğal" cinselliğin barbarlığına göndermiş olabileceği her şeyi "cinsel sefaletin" patolojisine hasreder; meşru cinsel yetkinliği tanımlamada tek söz sahibi olan psikanalistin veya seksoloğun ellerine bırakır. "Cinsel devrim"i gerçekleştirmekte geç kalmış bu barbarlar kazanım koşullarının evrenselleştirilmesinin eşlik etmediği, cinsel yetkinliğin tanımının evrenselleştirilmesinin bir kez daha kurbanı olurlar.

Bu konuda kısmi ve geçici hakikate hasredilmiş bilimden çok

---

cemaate katılımın varoluşsal sorunlara -katılımın temel ilkesini oluşturmasalar da- bir çözüm sunabileceği unutulabilir (Bkz. D. Mothé, *Le Métier de Militant*, Paris, Seuil, 1973). Ama bir partiye katılımı grup terapisine katılıma indirgemekle, psikolojik aktarımların ve özellikle de sadakat ve özveriye çağırma ve önem atfetme alışverişinin ("yoldaşlara güvenmek"), bütüncül bir bağımlılık talep eden, kendisi dışında olunandan ve sahip olunandan daha bütün bir biçimde ona verilenler ne kadar fazla ise o kadar veren "bütüncül kurum" ile kurum dışında daha azı olduklarından ve daha azına sahip olduklarından kurumdan beklentilerinden daha fazlasını ona veren ve kurumdan alacaklarından daha fazlasını veren mensuplar arasındaki aktarımdan daha derin olduğunu unutma tehlikesine düşeriz.

40 Bkz. Bourdieu, *Esquisse d 'une théorie de la pratique*, Paris. Genève, Droz; 1972, s.194-195.

41 Bkz. N. Elias, *La civilisation des mœsurs*, Paris, Calmann-Levy, 1973 ve *La dynamique de l'occident*, Paris, Calmann-Levy, 1975.

dinî kehanete yakın olan bu ahlak, örneğin, cinselliğe bakışı ile mükemmel bir uygunluk içinde olan beden egzersizi ve bakımına dair bir kavrayış ile çocukluk ve çocuk yetiştirme temsilleri sunan bilimden, gündelik varoluşun sorunlarına sistemli bir cevap talep eder. Yaşandığı biçimiyle, bir egzersizin değerini, çabanın ve hatta acının maliyeti ile ölçen, -söylendiği gibi, "güzel olmak için acı çekmek gerekir"- disiplini yücelterek, fiziksel çabayı bir "irade ekolüne" dönüştüren ve hatta gerilimin deneyiminde bir tür haz biçimi bulan geleneksel jimnastiğin çileciliğine karşın, bazen kendi kendini "anti-jimnastik" olarak da tanımlayan yeni jimnastik, buna tümüyle ters ama aynı derecede buyurucu olan kurallar sistemi koyar: Gerilimi gevşemenin, hazzı çabanın, "yaratıcılığı" ve "özgürlüğü" disiplinin, iletişimi yalnızlığın yerine koyarak, gerek "çözmek", özgürleştirmek gerekse daha basitçe yeniden bulmak ya da ilgilenmek ("kendini bedeninde iyi hissetmek") olsun, bir bedeni dinlemeye koyularak ("kaslarınızı dinleyin") psikanalistin ruhu ele aldığı gibi bedeni de ele alır. Bedenle ilişkinin psikolojikleştirilmesi, benin yüceltilmesinden ayrı düşünülemez. Burada söz konusu olan ben, bir *araç* değil de bir işaret gibi değerlendirilen beden, (ki böylelikle tüm bir "yabancılaşmış" beden ile ilişki siyasetinin işin içine girer) aracılığıyla diğerleriyle girilen iletişim içinde ("deneyimleri paylaşmak") ancak kendini gerçekleştiren ("gelişmek") bir bendir. "Bedensel ifadenin", bu bir çeşit kendi bedenini ağrısız doğurmanın, temelinde yer alan niyetler, böylece tanınmış olur.[42]

Aynı karşıtlıklar, çocuk yetiştirme ve pedagoji sahasında da mevcuttur. Çocuk doğasının güçlü olduğu kadar tehlikeli (esasen oto-erotik olan) itkiler alanı olarak püriten bir biçim-

42 Gündelik varoluşun gözlemlenmesi ya da araştırma tarafından doğrudan olmayan bir biçimde sunulan bilgiler dışında başka bir şey üzerine dayanarak temellendiremesek de yeni bedensel egzersiz biçimleri çevresinde örgütlenen bu türden tarikatların mensuplarının özellikle yeni küçük burjuvazinin kadınlarından oluştuğunu ve özgürleşmiş beden temasının, "evli çiftlerin sorunları", "kadının özgürleşmesi" gibi konuları kapsayan belirgin bir dinî tonlamaya sahip bir sorunsal içinde yer aldığını (en azından kullandığı dil açısından) saptayabiliriz.

de kavramsallaştırılması, eğitimi bir biçimlendirme ve pedagojiyi de çocuğa tahakküm etmeye ve aynı zamanda da ondaki kötü içgüdüleri evcilleştirme teknikleri bütünü olarak görmeye yol açar. Yetişkinlere ihtiyaçları tanımlama, yani meşru arzuları meşru çığlıklar (açıklık veya acıdan kaynaklanan) ile meşru olmayan çığlıklar veya hatta "iyi" alışkanlıklar ile "kötü" alışkanlıklar arasında ayrım yapma iktidarını bağışlar. Tersine hepsi özgürleşmeci [libération- niste] ortamlardan beslenen ("baba ile ilişki", "büyüme korkusu" vs.) tedavi edici etik, çocuğu, *meşru haz ihtiyaçları* (dikkat ve ilgi ile anne ihtimamı ihtiyacı) ile birlikte, olduğu gibi kabul edilmesi gereken *iyi* bir doğaya sahip olarak tanımlar. Meşru hazların da kaynağı olan eğitim, (öyle ki ebeveynin her ikisine de neşe, gençlik ve birlik getiren bu tüketim nesnesinin sağladığı vekâlet aynı zamanda psikoterapötik bir ödevdir) çocuğu, dünyayı ve bedenini araştırma yoluyla keşfetmek, oyun ve çalışma, ödev ve haz arasındaki sınırları bulandırmak zorunda olan bir tür çırak olarak ele alır ve oyunu mekanik bir entelektüel öğrenme, böylelikle de bilhassa hoş ve nesnel olarak gerekli bir zorunlu haz gibi tanımlar ve çocuklar için olduğu kadar ebeveynler için de bir haz ödevi yaratır. Bilim çağının ussallaştıran mistiği olarak, serbest bir biçimde yorumlanan psikanaliz, etiğin hem keyfî hem de zorunlu olan ön varsayımlarına ussal bir temel görüntüsü veren meşrulaştırıcı bir söylem arz eder. Etikten terapötik olana kayma, kendisinde bizatihi bu sürecin bir ürünü olan terapist ihtiyacını üretir: Ruhların ussal kürünün profesyonellerine (psikanalist, psikoterapist, aile danışmanı vs.) başvurma yoluyla psikolojik sağlık arayışının, kendi ürünlerinin ihtiyacını yaratmaya, yani sunmaya hazırlandıkları mallar ve hizmetler için bir pazar yaratmaya muktedir bir meslek grubunun gelişmesiyle diyalektik bir ilişki içinde olduğu kuşku götürmez. Yeni psikolojik teorilerin ortaya çıkışı (psikanaliz, genetik psikoloji vs.); burjuvazinin kızlarının yükseköğretim kurumlarına ve buna bağlı yaşam stiline kitlesel erişimi; okuldaki yanlışların, etik yanlışların önüne geçmesine neden olan yeniden üretim modunun dönüşümü; kadınların emek piyasasına

erişiminin artması ve hatta kendi ürünün ihtiyacını üretmeye, enderliğin sahte üretimine, her zaman daha fazla bir önem atfetmek zorunda olan ve her türden dolayımlar aracılığıyla bir tüketici ahlakı teşvik edilmesine katkıda bulunan ekonomik üretimin kendi dönüşümleri gibi (görece) birbirinden bağımsız bir nedensel dizinler demetinin bir araya gelmesinin sonucu olan ailevi etiğin tüm değişimlerini bu tek etmene bağlamaktan kuşkusuz kaçınmak gerekir.

Terapötik ahlakın gelişmesinin tartışmasız bir biçimde, pedagojiye veya cinselliğe dair meşru yetkinliğin meşru tanımının tekelini talep eden bir meslek grubunun (psikanalistler, seksologlar, aile danışmanları, psikologlar, uzman gazeteciler gibi) oluşmasına bağlı olduğunu ve bu konularda artık gerekli görülen yetkinlik ile gerçekte varolan yetkinlik arasındaki mesafe tarafından talep edilen mal ve hizmetlerin üretim alanının oluşmasının, ailevi formasyonlarının ve eğitim formasyonlarının etik avangart rolünü oynamaya elverişli kıldığı eyleyicilerin, emek piyasasının kendilerine vermeyi reddettiği prestijli konumların yerine geçeni, eğitimcilik mesleği ve tıp mesleği arasındaki aralıkta bulabilmelerini sağlayan bir tahvil stratejileri bütününden bağımsız olarak anlaşılamayacağını da ekleyelim. Böylelikle, misyonerlik yapanların, misyonerliği meslek olarak yapanlara dönüşen herkesin örnek tarihi ve özellikle yardım, yetişkin eğitimi, kültürel animasyon veya pedagoji ve cinsellik konularında danışmanlık gibi sahalarda çalışan tüm derneklerin, bir kuşak sonra, misyoner gönüllülüğün şevkli belirsizliklerinden, yarı-memurluğun emniyetine geçen herkesin örnek tarihini, zaman içinde, "örnek kehanet"in bürokratikleşmiş biçimleri olan ve söz konusu olanın kendi yaşam sanatını *örnek olarak verme (veya pazarlama)* olduğu tüm mesleklerin ikili hakikatini gözler önüne serer.

Bürokratik toplumların bu etik peygamberlerinin etik misyonerliğinin doğal olarak, yerleşik küçük burjuvazinin çileci ahlakının tam tersi olması hâlihazırda var olan mesleklere girmektense kendi mesleklerini oluşturma gibi onları tanımlayan

seçime benzer bir biçimde, yaşam tarzları ile etik ve siyasi konum almalarının bitmiş, tanımlanmış, kesin, yani tek kelimeyle küçük burjuva olan her şeyin reddi üzerine temellenmiş olmasından, yani toplumsal uzamın belirli bir yerine yerleştirilmiş olma durumunun reddi üzerine kurulmuş olmasından kaynaklanır. Burada söz konusu olan, şimdiye kadar entelektüellerin ayrıcalığı olan ve onları her tür ütopya biçimine kucak açmaya elverişli kılan *pratik ütopyacılıktır.*

Yeniden sınıflandırma çabası içinde sınıflandırılmış, sınıf kaybına uğramış olan bu kişiler kendilerini, sınıflandırılmış, bir sınıfa atfedilmiş, toplumsal uzamın belli bir yerine yerleştirilmiş olmaktansa, sınıflandırılamaz, "dışlanmış", "marjinal" olarak görmek isterler. Bu onların, kültürel, sportif, eğitimsel, cinsel tüm faaliyetlerini sınıflandırmaya ilişkin olmasına rağmen böyledir. Bununla birlikte, bu sınıflandırmayı gençlik karşı kültürünün "kaynakları" repertuarının[43] endeksinden alınmış şu birkaç konu başlığının gösterdiği gibi yadsıma üzerinden yaparlar: aikido, anthropozofi, anti-aşılma, anti-bilimselcilik, anti-jimnastik, anti-nükleer, anti-psikiyatri, anti-radyasyon, asılma, astroloji, baskı, beden, bedensel ifade, bilimkurgu, bitkiler, biyodinamik, biyoenerji, biyolojik tarım, bölgecilik, buluş, buluşma, Charlie Hebdo, çocukluk, çömlek, dans, delilik, diyetetik, doğu tıbbı, dokuma, ekoloji, engelliler, ezoterizm, farklı sinema, fütüroloji, geştalt terapi, go oyunu, göçebe, göçmen, halk, halüsinasyon,

43 Böylece her tür sosyolojik nesnelleştirme biçiminin bu kişiler üzerinde yarattığı dehşet ya da tam tersine baştan çıkarma etkisi veya psikolojik -ya da psikanalitik- büyüleme etkisi anlaşılır. Bununla birlikte entelektüel aristokratizmin temel biçimi olan ve pratikleri etik hatta politik açıdan mahkûm eden bilimsel nesnelleştirme için gereken tüm gücü beklenmedik bir biçimde özdeşleştirmede bulan (Post-Heideggerci fosillerin en yıpranmışlarının kaliteli entelektüel dergilerde *come-back*'ler yapmasına imkân veren "bilim=Gulag" formülü uyarınca) bilimsel "indirgemeciliğin" kişiselci ifşası içinde beğeninin tüm çeşitlerini alkışlamaya hazır olmaları anlaşılır. Sosyolog konumunun, sınıflandırmalara girmemeye çalışanlar için sığınak "mekânları"ndan birini oluşturduğu ölçüde bilimsel bir sosyolojinin var olmasının imkânsız olması aslında hiç de şaşırtıcı değildir.

hapishane, hatha-yoga, hayal gücü, homeopati, homoseksüellik, judo, kendo, kineziterapi, komün hayatı, kyüdö, Larzac, makrobiyotik, manyetizm, mücadele, ot, özgürlük, paralel, paraşüt, paten, psikolog, sepetçilik, serbest uçuş, sözel olamayan iletişim, şiddet karşıtlığı, telepati, terapi, transandantal meditasyon, uyuşturucu, uzaylılar, vejetaryenlik, yaratıcılık, yeni basın, yeşil, yetişkin eğitimi, yoga, yolculuk, yürüyüş, zen. Bunlar, bir çeşit toplumsal uçuş düşünün, toplumsal alanın çekim gücünden kendini koparmak için harcanan umutsuz çabanın, az buçuk kılık değiştirmiş ifadeleridir.

Catalogue des ressources, op. cit, s.134-148

1- futbol sempatiktir **2**- serbest uçuş **3**- patenler **4**- yürüyüş **5**- bedensel ifade **6**- bisiklet eğlencedir **7**- bisiklet özgürlüktür **8**- bisiklet sağlıktır **9**- bisiklet özgürlüktür yani barıştır **10**- bisiklet umuttur **11**- bisiklet arkadaşlıktır

Kurumsallık karşıtı bir ruh hâlinin yanı sıra yarışmaları, hiyerarşileri, sınıflandırmaları ve her şeyin üstünde okul sınıflandırmalarını, hiyerarşilendirilmiş ve hiyerarşilendiren bilgileri, kuramsal soyutlamaları veya teknik yetkinlikleri hatırlatacak her şeyden kaçınmaya dair tasanın rehberlik ettiği bu yeni entelektüeller, "tabulara" karşı savaş ve "komplekslerin" tasfiyesi adına, özgür ve özgürleştirilmiş tavırlar, kozmetik ve giyime dair cüretkârlık, aşmış poz ve duruş gibi entelektüel yaşam stilinin en dış ve dolayısıyla da en kolay ödünç alınabilen yanlarını edinerek ve meşrulaşmakta olan kültür sahasına (sinema, çizgi roman, yeraltı kültürü vs.) veya gündeliğin (sokak sanatı), kişisel olanın (cinsellik, kozmetik, pedagoji, eğlence vs) ve varoluşun (doğayla, aşkla, ölümle ilişki) sahasına işlenmiş yatkınlığı sistemli bir biçimde uygulayarak en az maliyetle kendilerine entelektüelin ödülünü ve saygınlığını sağlayacak olan yeni bir yaşam sanatı icat ederler. Entelektüel yaşam stilinin bir vülgarizasyonu olan yeni bir entelektüel vülgarizasyonun aradığı hedef kitlesi kendini, derhâl, Freud ve Freinet, Rogers ve Reich, Fourier ve Bakounine'in birlikte yer aldıkları kendiliğindenci [spontaneis- te] yeni referans metinlerinde bulurlar. Bedeni ve doğayı yücelttiği için "vahşiliğe" veya "doğal olana" dönüş gibi düşünülen toplumsal dünya dışına bu romantik kaçışın "kültürlü" veya okula dair hiçbir yanı olmadığını söylemeye aslında pek de ihtiyaç yoktur: Meşru kültürle tek ortak noktası ilkelerini örtük hâlde bırakmak olan karşı kültür, şimdiye kadar sadece entelektüellere hasredilen ayırt edici oyunları, ayrıcalıklı pozları ve diğer içsel zenginliğin dışsal işaretlerini hemen herkesin erişimine sunarak ayrıştırma işlevini yerine getirmeye hâlâ muktedirdir.

Reklamcı referansın uzun zamandan beri arzu diliyle konuşmaya alışkın olan[44] temaları ile yüksek felsefi vülgarizasyonun en tipik konularının karşılaştırılması, ya hep ya hiç alternatifini redederek daha iyi muhafaza etmek için hakkından vazgeçen bir egemen sınıfın "sosyal politikası" ile zaten yayılımında burjuvaya

44 Bkz. Örneğin E. Dichter, *La stratégie du désir, Une philosophie de la vente*, Paris, Fayard, 1961.

özgü olan, liberalizm ve liberallikler üzerine bahse tutuşan yeni pedagoji arasındaki diyalog, burjuvazinin ve küçük burjuvazinin avangart kesimlerinde en ayrıcalıklı sahasını bulan yeni etiğin, aydınlanmış muhafazakârlığın bir tümüyle nasıl da mükemmel bir uyum içinde olduğunu göstermek için yeterlidir[45]

45 Hatta özgürleşme ahlakının -sadece tüketmeye değil ama aynı zamanda yeni ürünleri tüketmeye teşvik ederek- ekonomiye iktisadi kuramın en başından beri *düşlediği* mükemmel tüketiciyi sunmakta olup olmadığı sorgulanabilir. Yeni ahlakın en önemli katkısı *yalıtılmış* (her türden bir araya getirmeler, tümüyle üst üste koymalara dayalı istatistiki birleştirmelere rağmen) ve böylelikle de birbirinden ayrılmış pazarlarda, yeni iktisadi düzenle karşılaşmakta özgür (veya zorunlu) olan, kolektif hatıralar ve öngörüler tarafından dayatılan frenleri ve yaptırımları aşmış tüketiciler üretmek, yani özetle kendi yaşam döngüsüyle, uzun süreli "planlaması"yla (bazen birden çok kuşak üzerinden) ve pazarın şiddetli, doyalımsız baskılarına karşı kolektif savunmasıyla, hane birimine has zamana özgü yapılardan özgürleşmiş tüketiciler üretmektir.

Yedinci Kısım

Zorunlu Olanın Seçimi

Habitusu, zorunluluğun erdem hâline gelmesi gibi tanımlayan temel önerme, halk sınıfları söz konusu olduğunda kendini hiç olmadığı kadar kati bir surette ortaya koyar. Çünkü halk sınıfları için zorunluluk, bu sözcüğün en sıradan anlamıyla zorunlu mallardan kaçınılmaz olarak yoksun olmayı kapsar. Zorunluluk, zorunluluğa olan bir adaptasyon biçimini ve böylece de zorunluluğun kabulünü ve kaçınılmaz olana teslim oluşu gerektiren bir zorunluluk beğenisi dayatır. Bu temel yatkınlık, entelektüellerin ve sanatçıların başkaldırılarına benzer devrimci bir biçime bürünmese de devrimci niyetle tümüyle uyumsuz değildir. Toplumsal sınıf, sadece üretim ilişkileri içindeki bir konumla değil, aynı zamanda bu konumla "normal olarak" (yani güçlü bir istatistiki olasılıkla) bağdaştırılan sınıf habitusu aracılığıyla tanımlanır.[1] Tüm zamanların ve tüm ülkelerin *Narodnikler*'i[2] kendile-

1 Toplumsal koşullar ürünü olan iyelikleri doğallaştıran işçi sınıfının muhafazakâr karamsarlığı ile gene işçi sınıfının onun zorunluluğa karşı başkaldırısı da dâhil olmak üzere zorunluluk tarafından biçimlendirildiğini yadsıyan idealist devrimci iyimserliğin, yani halka dair tüm burjuva yaklaşımların ortak noktasının habitusun ve etkilerinin unutulmuş olması tesadüfî değildir.

2 Ç.N.: Narodnik (Rusça: Halkın Dostları) Rusya'da 1860'tan 19. yy.ın sonuna kadar aktif olan köylü sosyalist harekettir. Narodnikler sosyalizmi

rinin işçi sınıfı koşuluyla olan ilişkilerini, işçi sınıfının bu koşulla olan ilişkilerinin yerine koyacak kadar kendilerini nesnelerine yansıtarak, bu konumdaki işçi deneyiminin ne olduğunu anlamak için üretim ilişkileri içinde işçi konumunu gözlemci veya aktör olarak bir an için işgal etmek yeterliymiş gibi davranarak, işçi sınıfı koşulunun (uyguladığı koşullanmalar yüzünden genel olarak eklemlendiği bu koşulla ilişkinin ürünü olmadığından) *istatistiki olarak olası olmayan* bir temsilini sunarlar. Entelektüellerin kendilerini işçi habitusuna sahip olmaksızın *işçi durumu içine yerleştirerek işçi sınıfı koşulunu işçi sınıfına mensup* olanların dünyayı kavramak için kullandıkları algı ve değerlendirme kalıplarıyla aynı olmayan algı ve değerlendirme kalıplarına göre kavramalarının yarattığı, işçi dünyası hakkında savunulacak hiçbir yanı olmayan bu imgenin doğru veya yanlışlığını tartışmaya mahal yoktur. Bu imge *gerçekten*, işçi sınıfı koşuluna kendini geçici ve iradi bir biçimde dâhil eden bir entelektüelin işçi dünyası hakkında sahip olduğu deneyimin bir sonucudur ve günümüzde olmaya başladığı gibi, işçi sınıfı koşuluna mahkûm olanlara kendini "normal olarak" dayatan koşullanmaların sonucu olan habitusa sahip olmaksızın bu koşula atılmış bulunanların sayısı artmaya devam ederse istatistiki olarak gittikçe daha olası bir hâle gelmektedir. Popülizm her zaman etnosantrizmin tersine çevrilmesinden ibarettir. İşçi sınıfı ve köylü sınıfına ilişkin betimlemelerin hemen hemen her zaman sefalet edebiyatı ile mehdici bir yüceltme arasında gidip geliyor olması söz konusu betimlemelerin sınıf koşuluyla kurulan ve bu koşulun eksiksiz tanımının ayrılmaz bir parçası olan ilişkiyi soyutlamasından kaynaklanır ve kişinin betimlenen koşulla olan ilişkisinin doğruluğunu dile getirmesinin (bu, zorunlu olarak bu koşulları deneyimleyebilecek durumda olunduğu anlamına gelmez) söz konusu betimlemeye bu koşulla olan ilişkisini yansıtmasından daha zor olduğundan-

Rusya koşullarına uydurmaya çalışmışlardır. Hareketin öncü kadroları kendi çevrelerini terk ederek sıradan işçiler gibi yaşamaya başlayan entelektüellerden oluşuyordu. Kapitalizm aşamasının yaşanmasına gerek olmadan köy kömünleri aracılığıyla sosyalist bir toplum kurulabileceğini düşünüyorlardı.

dır -bu yanlış teşhis ve yol açtığı hoşnutsuzluk işçi sınıfı ve köylü sınıfı betimlemelerine meşruluk görüntüsü kazandırır-.[3]

7.1. Zorunluluk Beğenisi ve Uygunluk İlkesi

Etken olmayı farklı kisvelere bürünmüş olsa da sürdüren -etkinliği zorunluluğunkiyle karıştırıldığı için- zorunluluk beğenisine has etki, bir nevi zamana karşı işleyerek, ürünü olduğu koşullar ortadan kalktığında da varlığını sürdürür: Zanaatkârların ve "kazandıkları parayı harcamayı bilmediklerini" kendileri ifade eden küçük girişimçi ile köylü sınıfı veya işçi sınıfı koşulundan geç çıkmış ticari işletme ve büro çalışanlarının, bir mal veya hizmet satın almanın kendilerine sağlayabileceğine denk bir tatmini, bu türden bir yola (kendilerini mahrum bırakarak veya bizatihi "kendi işlerini kendileri yaparak") -ama bu yüzden de gerektiğinde saçıp savurmanın yol açtığı pişmanlık duygusuna kapılmaksızın- başvurmaksızın kendilerini hesaplama ve "kazandıklarının" tadını çıkarma olgusu içinde bulurlar. Bir milyoner yaşamı sürmek için sadece bir milyona sahip olmak yeterli değildir: Yeni koşulları içinde israf suçu olarak gördükleri birincil zorunluluk harcamalarını öğrenmek için sonradan görmeler genelde çok zaman harcarlar.[4] Birçok konuda (oteller, kuaförler vs.) lüks işletme ve sıradan işletme arasındaki farkın özünü oluşturan tümüyle sembolik hizmetleri, "hakiki değerini vererek" *takdir etmek* için, kendini bu bakım hizmetlerinin ve bürokratik

---

3 Söz konusu sınıfların toplumsal dünyaya bakışlarının tam bir temsilini üretebilmek için bu sınıflara mensup olmanın yeterli olmadığını bilmem söylemeye gerek var mı? Zira sınıf içinden birinin bu sınıfla arasına mesafe koyması en az yabancıların söz konusu sınıfla olan basit mesafesi kadar kökten bir biçimde kapalı kısıtlı ve dar görüşlü bir ilişkiye yol açabilir.

4 Norbert Elias (Taine'den sonra) varoluşu *sosyal sermayesinin yeniden üretimine* bağlı olan bir sınıfın sınır örneğinde, günümüzde burjuvazi ile küçük burjuvazi arasındaki mesafenin de gösterdiği 17. yy.da da aristokratlar ile yatırım ve kâr burjuvazisinin arasındaki mesafeyi vurgulayan *hesapsız harcama sanatını* gösteren Richelieu dükünün hikâyesini aktarır: Dük, oğluna, büyük senyörler gibi harcama yapmasını öğrenmesi için içi dolu bir para kesesi verir; oğlu kendisine keseyi dolu olarak geri getirdiğinde onun gözleri önünde keseyi camdan aşağıya atar. (N. Elias, *La société de Cour*, Paris, Calmann-Lévy, 1974, s.48.)

olarak kişiselleşmiş bu dikkatin meşru olarak hedeflediği kişilerden biri gibi hissetmek, bu hizmeti sunmak için para alanların gözünde, burjuvaların onlara hizmet edenler nezdinde sahip oldukları mesafelilik ve özgürlük karışımına ("cömert" ödüller de dâhil olmak üzere) sahip olmak gerektiği unutulur. Burjuva söyleminin ifade ettiği gibi "kendine hizmet ettirmeyi bilme" olgusunun burjuva yaşam sanatının bir parçası olduğundan şüphe edenleri ikna etmek için sadece nadiren doğan fırsatlar vesilesiyle şık restoranlara gidebilen işçilerin veya ticari işletme ve büro çalışanlarının, mekân sahibi ve garsonlara, hizmet ilişkisini sembolik olarak ortadan kaldırmayı ve yol açtığı rahatsızlığı önlemeyi amaçlayan bir biçimde davrandıklarından bahsetmek yeterli olacaktır. Bir saatin iki milyona satıldığını gören ve bir cerrahın oğlunun nişanına üç milyon harcadığını duyan bir işçi, bu fiyata bir saat satın almaktan daha iyi bir şey yapılamayacağını öngören ihtiyaçlar sistemini kabullenemez.[5] "Daha öncelikli olan birçok şey var"a gelince, iki milyona satılan bir saati satın almayı düşünmeye ilişkin söyleyeceği gibi "deli olmak lazım"dır. İnsan kendini toplumsal dünyanın öbür ucunda yer alanların "yerine" asla gerçekten koyamaz. Birilerinin deliliği diğerlerinin birincil zorunluluğudur. Bu, sadece söz konusu olan bu iki

5 Bu iki deneyimin (her ikisi de deneyinden alınmış olsalar da) ihtimal dışı hâle gelmesinin -ve özellikle de yaşam evrenlerinin fiziksel ve toplumsal olarak ayrılmasının- bin bir türlü nedeni vardır. Marx'ın gösterdiği gibi: "Niceliksel ve niteliksel olarak ve gözlerine sunulanlar için hiçbir şey ifade etmeyen dünyanın şimdiki durumundan kaynaklanmaz ama gözleri ve kulakları ne kadar açık olursa olsun onlara iş bölümüne mal olan ve birçok şeyi de yasaklayan cüzdanlarından ve toplumsal konumlarından kaynaklanır." (Karl Marx, *L'idéologie allamande*, Paris, Ed. Sociale, 1968, s.326). Bu yüzden, istisnalar dışında halk sınıflarının mensuplarının, imtiyazlı sınıfların ihtiyaçlar sisteminin ne de kaynaklarının ne olabileceği hakkında "herhangi bir fikirleri yoktur" ve gerçeğe tekabül etmeyen ve çok soyut bir bilgileri vardır (Champs-Elysées'deki iyi bir restorandaki yemeğin fiyatı sorulduğunda işçilerin %13'ü bilmediklerini söylemişler, %35'si 15-24 F arası olacağını, %22'si 25-29 F arası olacağını, %13'ü 30-39 F arası olacağını ve diğer bir %13'ü de 50 F'dan fazla olacağını söylemişlerdir. Bu değerlendirme oranları yöneticiler, sanayiciler, serbest meslek sahipleri, orta düzey yöneticiler için ise sırasıyla %2, %11, %20, %33 ve %14'tür.

milyonun marjinal değerinin sahip olunan milyonların sayısına göre değişmesinden kaynaklanmaz: Gösterişçi denilen harcamaların savurganlıkla hiçbir ilgisinin olmamasının yanı sıra bunlar belli bir yaşam tazının zorunlu öğelerini oluştururlar ve çoğu zaman sosyal sermaye biriktirmeyi mümkün kılan -nişan resepsiyonları gibi- mükemmel bir yatırımdırlar.

İstatistiğin *ihtiyaçlar sistemleri* biçiminde kaydettiği, bir habitusun seçimlerinin tutarlılığından başka bir şey değildir. "Daha fazla harcama" yapmaya veya başka türlü harcama yapmama, yani daha üst bir gelir düzeyinin gerektirdiği bir ihtiyaçlar sitemine girememe, tüketim eğilimini temellük edebilme kapasitesine indirgemenin veya habitusu noktasal olarak belirlenmiş ekonomik koşullara (belli bir gelir düzeyinde kaydedilenler gibi) indirgemenin imkânsızlığının en iyi göstergesidir. Eğer tüm bunlar bizi, gelirler ve tüketim arasındaki doğrudan ilişkinin varlığına inanmaya sevk ediyorsa bu, beğeninin her zaman içinde işlediği ekonomik koşullarla özdeş ekonomik koşulların ürünü olmasından kaynaklanır. Öyle ki, gelire sadece habitus ile *ilişkilendirildiğinde* uyguladığı nedensel bir etkililik atfedilebilir. *Habitusa has etkililik*, aynı gelirler farklı seçim ilkelerinin müdahalesi dikkate alınmaksızın anlaşılamayacak olan çok farklı tüketimlerle oldukça belirgin bir biçimde görünür olur.

Böylelikle hane başına düşen ortalama gelirleri daha yüksek olan ustabaşıları (25.716 F'a karşı 34.581F) beslenmeye, gelirleri içinde vasıflı işçilerinkine çok yakın bir kısmını ayırırlar. (%35,4. bu oran vasıflı işçilerde %38,3 ve orta düzey yöneticilerde %30'dur). Bu konudaki harcamalarının global hacmi üst düzey yöneticilerle aynıdır (12.503 F'a karşı 12.904 F). Bunların hepsi "iyi yeme"nin halka özgü değerine ve özellikle de bu değerleri yaşama geçirmenin halka özgü usullerine bağlı kaldıklarını gösterir: Öncelikle halka dair beslenmenin en karakteristik tüketimleri (tahıllar, domuz, patates, kümes hayvanları) sadece azalmakla kalmaz, bilakis artar da; ikinci olarak işçilerin kendileri için "iyi yeme"yi simgelese de sınırlamak zorunda oldukları masraflı tüketimler (şarküteri ürünleri, şaraplar, kahve ve özellikle de -üst sınıflarda güçlü bir biçimde düşen şeker ve

tereyağı (444 F'a 365 F) oysaki zeytinyağı azalır) güçlü bir biçimde artar. Üçüncü olarak, burjuva yaşam stilinin karakteristik niteliklerinden olan pahalı tüketimler ya daha az belirgin bir biçimde artar ya da hiç artmaz (süt danası, kuzu, koyun eti, balık, deniz kabukluları, turunçgiller gibi) aynı şekilde, taze sebze tüketimi taze meyve tüketimine oranla daha hızlı artar ve bu ikisi şarküteri ürünlerine oranla daha az artış gösterirler.[6]

Başka bir örnek: 30.001 F - 50.000 F arası gelir diliminden daha yüksek bir gelir dilimine geçildiğinde üst düzey yöneticilerin gıda harcamaları işçilerin gıda harcamalarından bütünüyle farklı bir mantığa göre değişir; her iki durumda da gıda harcamaları artıyor olsa bile (göreceli olarak üst düzey yöneticilerde daha fazla artar), gıda türlerine göre sırasıyla artış oranları şöyledir: üst düzey yöneticilerde (üniversite hocaları ve mühendisler dâhil olmak üzere) aperitif içkiler, lokanta yemekleri, alkollü olmayan içecekler, koyun eti, pastane ürünleri, dana eti, taze meyve, balık ve deniz kabukluları peynir; işçilerde domuz, aperitifler, tavşan, taze meyve, bakliyat, ekmek ve taze sebze.[7]

Yaşam stili ve özellikle de "yaşamın stilizasyonu" düzleminde en önemli farklılıklar, dünyaya, onun maddi zorlamasına ve zamansal aciliyetlerine olan nesnel ve öznel mesafe farklılıklarından kaynaklanır. Dünya ve başkaları karşısında mesafeli, kayıtsız, aşırı serbest yatkınlık (yani içselleştirilmiş bir nesnellik olmasından dolayı neredeyse öznel bir yatkınlık) olarak adlandırılabilecek olan yatkınlık kendini ancak göreceli olarak aciliyetten kurtulmuş varoluş koşulları içinde kurabilir. Biçime dair araştırmanın ve sanat için sanatın her çeşidinin bedavalığını ve önemsizliğini reddeden, zorunluluğa boyun eğme (ki bunun halk sınıflarını pragmatik ve işlevsel bir "estetiğe" eğilimli kıldığını gördük) kelimenin tam anlamıyla estetik niyetleri "delilik"

6 Beslenmeye ayrılan gelirlerin oranı mutlak değer olarak arttıkça, diğer harcamalar göreceli olarak daha az artar ve harcamaların yapısı neredeyse nitelikli işçilerinkiyle aynı kalır. Ama gene de bazı kalemler, belirgin bir biçimde artar (elektrikli küçük ev aletleri, temizlik ve tamir masrafları, güzellik ve saç, kitap-gazete-gösteri harcamaları, eğitim masrafları, tatil harcamaları, Bkz. SC III).

7 C. Roy, *Les conditions de vie des ménages, exploitation triennale 1965-66-67*, Les collections de l'INSEE, 1973, M 30.

olarak adlandırarak dışlanmayı dayatan tüm gündelik yaşam ve yaşam sanatı seçimlerinin ilkesini oluşturur.[8] İşçilerin duru ve temiz,[9] kolay temizlenir bir iç mekânı, her hâlükârda ekonomik zorunluluğun onlara dayattığı pahalı olmayan ama kaliteli giysileri sevdiklerini, başka sınıflara oranla daha fazla ifade etmeleri bu yüzdendir.

"Basit" (her yere uygun her şeyle giyilir), yani kendini az gösteren ve olabildiğince az riskli ("allı pullu olmayan", "pratik" vs.) ve "avantajlı", yani hem ucuz hem de dayanıklı, düşük fiyatlı olup da "birçok kez kullanılabilir" olan giysilerin iki kere ihtiyatlı tercihi, bir yandan bir giysinin alımı için yapılabilecek iktisadi sermaye ve kültürel sermaye (zamandan bahsetmeksizin) göz önüne alındığında ve öte yandan bu tür bir yatırımdan beklenebilecek sembolik kârlar (en azında çalışma yaşamında -ticari işletme ve büro çalışanlarından farklı olarak-) düşünüldüğünde kuşkusuz en *akıllıca* strateji olarak kendini dayatır.

Dışarıda çalışmayan (%59'a karşı %47) ve hiç kadın dergisi okumayan kadınlar arasında her zaman daha sık rastlanan, "modayı dikkate alma eğiliminde olmadıklarını" söyleyenlerin oranı, zanaatkârlar ve küçük esnafta, çiftçilerde ve işçilerde (%62, %61 ve %55) orta düzey yöneticilerde, üst düzey yöneticilerde, serbest meslek sahiplerinde, büyük tüccarlarda ve sanayicilerde olduğundan (%43) belirgin bir biçimde daha güçlüdür. Aynı şekilde, "modayı izleme" kaygısı, orta düzey yönetici veya ticari işletme ve büro çalışanlarının hanımlarında belirgin bir biçimde daha yüksekken, "hem en pratik, hem de en ekonomik" ola-

---

8 Kullanılan araçlar (tipik bir biçimde öğrenci gösterilerinin özelliği olan) ve özellikle de amaçlanan hedefler açısından siyasi veya sendikal faaliyete tümüyle sembolik bir görüntü veren şeylerin bu tür faaliyetlerden dışlanmasına neden olan da aynı "realizm"dir.

9 Halk sınıfı mensupları, tabi etnik azınlık grupları mensupları gibi, kendilerinin mensup olduğu sınıfın egemenlerin gözündeki imgesini yalanlamayı bir gurur meselesi yapabilirler. Halka özgü, temizlik ve onur kültü, ("yoksul ama onurlu insanlar") burjuva ön yargısını püskürtme kaygısından (sadeliğin gösterişçi bazı biçimleri gibi) kaynaklanır. Aynı zamanda *rehabilitasyon* maksadı, "eksik olan para" (ve beğeni değil) ve eğer "imkânları olsa almayı (veya giyinmeyi) bilirler" biçiminde ikna edici bir söylemin ilkesidir.

nın tercihi (ki bu seçimin yoğunluğu belirgin bir biçimde yaş arttıkça artar ve çalışmayan kadınlarda diğerlerine oranla daha çok rastlanır) çiftçi, zanaatkâr, esnaf ve işçi eşlerinde (bu son iki kategori her şeyden önce "kocalarının hoşuna gitme" kaygısı ile hareket ettiklerini söylerler) daha fazladır. Son olarak, "klasik" bir giysi (inceltilmiş, konformist olmayan veya spor bir giysi yerine) seçimi "en pratik ve en ekonomik" giysi tercihinde olduğu gibi, yaşla belirgin bir biçimde artar, *Elle* dergisi okuma (giysi alışverişinde bir gösterge olan) ile ters orantılı olarak değişir ve genç çiftçi (%67) ve işçi (%59) hanımlarında sık rastlanır. Oysaki bu tercihi daha az yapan burjuva kadınları (%39) sıklıkla "spor" veya "inceltilmiş" bir giysi seçerler (T.K., XLII). Giysiye yapılan yatırımın ve bu konularda yapılan estetik araştırmaya olan eğilimin zayıflığının başka bir göstergesi de halk sınıfları kadınlarının göreceli olarak daha fazla, pazardan, "halka özgü" büyük mağazalardan ve posta aracılı alışveriş yaparken burjuva kadınlarının alışverişlerini butiklerden ve büyük şık mağazalardan yapmasıdır (T.K., XLV). Kozmetik konusunda da mantık aynıdır ve bu konudaki pazar araştırmalarının hepsi halk sınıfı kadınlarının güzellik ürünleri ve hizmetlerine ilişkin harcamalarını (çiftçilerden, sırasıyla işçilere, zanaatkârlara, küçük esnafa, orta düzey yöneticilere ve üst düzey yöneticilere doğru gidildikçe önemi artan) en aza indirdiğini gösterir. Halk sınıfı kadınları karmaşıklığı (sadece ruj; ruj ve fondöten; ruj, fondöten ve kirpik için ürünler; ruj, fondöten, kirpik için ürünler ve kaş için ürünler vs.), parasal ve *özellikle zamansal* maliyeti toplumsal hiyerarşide yükseldikçe (yukarıdakiyle aynı sıraya göre) -en azından ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzey yöneticiler düzeyine kadar- artan makyajın sıfır derecesini temsil ederler.

Halk sınıflarına özgü pratikler, her hâlükârda az verimli bir para, zaman ve çaba ekonomisi gerektirdiklerinden, nesnel koşullara doğrudan indirgenebilir gözükseler de, hem teknik açıdan zorunluluk, pratik (veya başka türlü söylenirse işlevsel), yani "fazlası olmaksızın gerektiği kadar" zorunlu olan anlamında, hem de "basit" ve "mütevazı" kişileri "basit" ve "mütevazı" beğenilere mahkûm eden ekonomik ve toplumsal bir zorunluluk ta-

rafından dayatılma anlamındaki *zorunluluğun seçiminden* "bize göre değil" kaynaklanırlar. Habitusun kurucu yatkınlıklarında kayıtlı olan nesnel şartlara kendini uydurma, her hâlükârda erişilmez olan *sembolik kârların* reddi üzerine kurulu ve pratikleri ve nesneleri teknik işlevlerine indirgeyen ("temiz" saç kesimi, "küçük basit elbise", "dayanıklı" mobilyalar vs. gibi) tüm gerçekçi seçimlerin temelini oluşturur. Halk sınıfı kadınlarına her tür iç mekân nesnesini estetik bir seçim fırsatına dönüştüren, kesin bir biçimde işlevleriyle tanımlanmış banyo veya mutfak gibi yerlere varıncaya kadar güzellik ve ahenk niyetini işin içine sokmak ya da bir tencere veya dolap seçiminde tümüyle estetik ölçütlere başvurmak gibi tipik bir biçimde burjuva olan düşünceden daha yabancı olan bir düşünce yoktur. Bayram yemekleri ve giysileri, gündelik yemek ve giysilere (bir uzlaşıyı sona erdirmenin keyfiyetiyle) -"gerektiği kadar", "iyi yapmak lazım"-, salon, yemek odası, "living" gibi "dekore" edilmek için toplumsal olarak tayin edilmiş yerlerin, gündelik yaşamın geçtiği yerlere ters düşmesi gibi ters düşerler. Yani "dekoratif" ile "pratik" olan arasında var olana benzer bir antiteze göre ve yerleşik teamüllere göre şömine üzerine biblo, büfenin üstüne bardak altlığı, masa üzerinde çiçek vazosunun yerleştirilmesinde olduğu gibi: Bu mecbur olunan seçimlerin hiçbiri, ne bir soru ne de bir arayış gerektirir. Basmakalıp pozları teamüllere göre sabitlemeye bağlı kalan popüler fotoğrafçılığın da[10] paylaştığı bu uzlaşımcılık, burjuva biçimciliğinin ve yaşam-bilgisi kılavuzlarının, kadın dergilerinin, misafir ağırlama sanatı, masa düzenleme sanatı, anne olma sanatı dergilerinin taçlandırdığı tüm sanat için sanat biçimlerinin tersidir. "Gerekeni yapma" veya "yapılanı yapma" "seçimi", neredeyse hiçbir *güvencenin* olmadığı bir evrende, sunduğu asgari güvencenin dışında, "pratik" olanın arayışı ve pratiklerin "usullerin" ve teferruatın reddi üzerine kurulu ekonomisi içine dâhil olur.[11] Egemen normlar açısından bile, en "akıl dışı" gibi görünen seçimler, zorunluluk beğenisi ilkesine sahiptir (ta-

10 Bkz. P. Bourdieu, *Un art moyen*, Paris, Ed. De Minuit, 1965, s. 54-64.

11 Bkz. Y. Delsaut, L'économie du language populaire, *Actes de la recherche en sciences sociales*, 1975, 4, s.33-40.

bii ki, kültürel sermaye eksikliğinin sonucu olan özel bilgi ve beceri eksikliğinin tümüyle olumsuz etkisiyle birlikte: örneğin, hediyelik eşya fuarlarının "salonlarını" ve "girişlerini" süsleyen fantezi inci boncuk ve göze batan ufak tefek tamirat işleri beğenisi, sıradan iktisatçıların ve estetlerin bilinmez bir niyetinden esinlenir: en az maliyetle en fazla "etki" ("çok etkileyici") yaratma). Bu formülün bizatihi kendisi burjuva beğenisi için avamlığın tanımıdır (ayrımın niyetlerinden biri, en az etki yol açarak en fazla zaman, para harcamak ve ustalık göstermektir). Çok az pahayla çok etkiye yol açan sahte ve tapon, yani "neredeyse bir hiç karşılığında alınan"lar, "çılgınlık" değilse nedir? İşportacılar ve satış promosyonu uzmanları, bu tüketimleri bir "ticari iş" gibi göstererek, savurganlığı "yasaklayan" frenleri ve sansürleri kaldırmak zorunda olduklarını bilirler: Fiyatını göz önüne alarak rengini unutmaya çalıştığımız ve "televizyonun önüne koymak için" uzun zamandır hayal ettiğimize kendimizi inandırdığımız sınıf düşmüş kanepe; bir daha "sentetik giymemeye yemin etmişken" indirimde diye dayanamayıp aldığımız sentetik elbisede olduğu gibi.

Zorunluluğa boyun eğmenin zorunluluk beğenisinin temelinde yer aldığını kanıtlamaya hâlâ ihtiyaç duyuluyorsa, eve dair alışveriş işlerinin gündelik idaresinin rasyonel hesabına ve formel yaşamın ilkelerine tabi olmasını reddetmenin ("her şeyin bir yeri var", "her şeyin bir zamanı var" vs.) beraberinde getirdiği ve sağlığına ("kendini dinlemek") ve bakımına ("kendini şımartmak") zaman ayırmanın reddine sadece görünüşte ters düşen zaman ve enerji savurganlığından bahsetmek yeterlidir: Aslında, iki kere tahakküm altında olan (iki kere tabi olan) halk sınıfı kadınlarının yaşam stilinin söz konusu bu iki özelliği, iyi kullanma ve iktisat etme tasasına sahip olmaksızın, hesap yapmaksızın harcayabildikleri (ve başkalarına verebildikleri) tek şey olan çaba ve zamanlarının değerini bilmediklerini; yani sağlıklarını, inceliklerini, güzelliklerini korumak için bedenlerine gereken bakımı, kaygıyı, dikkati göstermek için kendi değerlerini (zaten nitelikli iş gücünü oluşturan ve kültürlü işlenmiş bedenlere sahip burjuva

kadınlarının tersine iş gücü pazarında çok az bir değere sahiptirler) yeterince bilmediklerini gösterir.[12]

> Aynı yöndeki birçok gösterge bize halk sınıfları kadınlarının, diğer sınıfların kadınlarına oranla bedenlerine daha az *değer* verdiklerini ve daha az ilgi gösterdiklerini gösteriyor: Örneğin, çiftçi hanımları (%40,2) ve işçi hanımları (%36,0) güzellikle ilgili olarak kendilerine ortalamanın altında güveniyorlar; oysaki bu oran egemen sınıfların kadınlarında 24,2 ve orta sınıfların kadınlarında 33,2; olduğundan daha yaşlı gösterdiğini düşünenlerine oranları sırasıyla %13,0, %14,0, %10,1 ve %7,6'dır. Halk sınıfları kadınları hemen hemen her zaman kendilerine güzellik konusunda diğer sınıfların kadınlarından daha düşük not veriyorlar (burun ve elleri hariç). Ayrıca güzelliğe daha az önem atfediyorlar ve bedensel bakıma sistematik olarak daha az zaman, para harcıyorlar ve daha az ilgi gösteriyorlar. (T.K. XLIV)

Uygunluk ilkesinin -popüler beğeninin tek belirgin normunu oluşturan- dile geldiği ve "akılcı" seçimleri teşvik etmeyi hedefleyen, en azından nesnel koşullar tarafından dayatılan, düzene çağırmalar ("Kendini kim sanıyor bu?", "Bizim gibi insanlar için değil") başka gruplarla özdeşleşerek kendini farklılaştırmaya karşı koymayı da içerir; yani bir koşul dayanışmasına çağrıyı da içerirler. Farklı sınıfların kültürel pratikleri ile tercihleri arasındaki fark, büyük ölçüde kültürel deneyimlerin ve bunların yol açtığı söylemlerin değerlerini buldukları "pazarı" çevrelerinde bulmanın, neredeyse bu deneyimleri edinme olasılığına göre değişmesinden ve onları bir açıdan belirlemeye katkıda bulunmaları olgusundan kaynaklanır: Halk sınıfları mensuplarının ulaşabildikleri -özellikle de televizyon aracılığıyla- meşru kültür yapıtlarına karşı gösterdikleri zayıf ilgi sadece bir yetkinlik ve aşinalık eksikliğinden kaynaklanmaz. Bu aynı zamanda, avam tabir edilen konuların (televizyon konuşmaları gibi) burjuva konuşmalarından dışlanmış olmalarına benzer bir biçimde, halk sınıflarına özgü konuların (halk sınıflarının sadece kendilerini

12 Halk sınıfı kadınlarının feminist hak taleplerine nasıl baktıkları buradan anlaşılabilir.

ayrıştırma iddialarının ifade edebileceği) sergiler, tiyatro, konserler ve hatta sinema gibi burjuva konuşmalarının konularını oluşturanlardan dışlanmış olmasından kaynaklanır. Kuşkusuz halk sınıflarının sıra dışı *gerçekçiliğini* açıklamak için yeterli olan en acımasız düzene çağırma, doğrudan sınanan toplumsal evrenin homojenliğinin dayattığı kapalılık etkisinin sonucudur: Başka mümkünler, başka dil, başka yaşam stili, başka akrabalık ilişkileri yoktur. Mümkünler evreni kapanmıştır. Başkalarının beklentileri, nesnel koşullar tarafından dayatılan yatkınlıkların güçlenmesidir.

> Stereotipleştirmeye varabilecek olan pratiklerin ve konuşmaların ayinleştirilmesi, bir yönüyle, uygunluk ilkesinin çok sıkı bir biçimde uygulanmasının sonucudur: Misafirliğe giden yaşını başını almış bir erkek, ona sunulan içkiyi içmek zorundadır; aynı şekilde yaşına göre çok kısa giyen yaşını başını almış bir kadın da çok ciddi bir biçimde, hatta acımasızca cezalandırılır (dedikodu ve arkadan söylenen sözler aracılığıyla). Oysaki sınıftan sınıfa değişen bu farklar ("çok orijinal" veya "bizim gibi değil") bazı sınıflar için doğal farklar üzerine kurulmuş gibi gözüktüğünden mazur görülür (bir doktor hanımından örneğin "bu tuvaleti taşımak için doğmuş" diye bahsedilir); oysaki fark, kendini ayrıştırma isteği, yani mensup olunan grubun reddi ve yadsınması olarak ortaya koyduğunda bazı sınıflar için hoş karşılanmaz (ailesiyle ilişkisini kesen bir burjuva çocuğu takdir edilirken, işçi çocuğunun aynı derecede mahkûm edilmesi bu yüzdendir.)[13]

Halk sınıflarında kültür, dil veya giyime dair her türden "iddia"nın özellikle erkeklere yasak olması sadece, bilhassa kozmetik ve giysi konusunda estetik arayışın cinsiyetler arası iş bölümünün ve cinsel ahlakın başka hiçbir sınıfta olmadığı kadar

---

13 Kınanın fark değil de (kendini) ayrıştırma niyetin ("basitliğinin" tescil ettiği oranda olumsuz) olmasından dolayı burjuvayı tanımlayan "doğal" farklılık daha fazla kabul görür. Fark sadece, siyasi ve sendikal olarak biçimlendirilmiş insanlar tarafından, başkalarının "siyaset yapıyor" ("bu her şeyi eleştirir zaten") dedikleri türden insanlar tarafından olduğu gibi algılanır ve ifşa edilir. Tüm paternalizm biçimlerinin bu yatkınlıklardan çıkartacağı alicenaplık stratejileri aşikârdır.

kesin bir temsili aracılığıyla kadınlara ayrılmış olmasından[14] ya da iddialı olmanın burjuvaların karakteristik olarak kabul edilen veya burjuvaların gereklerine onlar tarafından kabul görmek için boyun eğenlerin -"yalaka" veya "ibne" gibi sıradan küfürlerin sınırını temsil ettiği- üslupları ve yatkınlıklarına az çok belli belirsiz eklemlenmiş olmasından kaynaklanmaz. Bu, aynı zamanda hem kadınsı hem de burjuva olarak görülen gerekliliklere boyun eğmenin, erkekliğin bir tür tüm tahakkümü cinsel tahakküm mantığında ve sözcük dağarcığında ifade etmeye elverişli olan gündelik dilde erkekliğin çifte yadsımasının ve boyun eğmenin göstergesi olarak ortaya çıkmasından kaynaklanır.

Halk sınıfları ve egemen sınıf arasındaki karşıtlık, düşüncede, sadece erkek ve kadın arasındaki karşıtlıkla analoji aracılığıyla -yani kuvvetli ve zayıf (sadece yiyecekler değil ama aynı zamanda espriler), yağlı ve hafif (veya ince), vs. gibi kategorilere göre- bina edilmez. Dolayısıyla gıda konusunda, halk sınıfları (ve kuşkusuz erkekleri kadınlarına göre daha fazla) diğer sınıflara erkeklerin kadınlara ters düştüğü gibi ters düşerler. Örneğin, üst düzey yöneticilerde sabah kahvaltısında süt içme diğer sınıf mensuplarına (çiftçiler hariç) oranla daha yüksektir (%59, bu oran işçilerde %42'dir); kadında genel ortalama içerisinde erkeklere göre sabah kahvaltısında süt içmenin daha fazla görülmesi gibi. Aynı şey kakaolu süt (üst düzey yöneticilerde %12, işçilerde %5, çiftçilerde %5 -bu durumda cinsiyetler arası fark etkili değildir), tipik bir biçimde burjuva ve kadınsı olan çay içme (üst düzey yöneticilerde %27, işçilerde %3, çiftçilerde

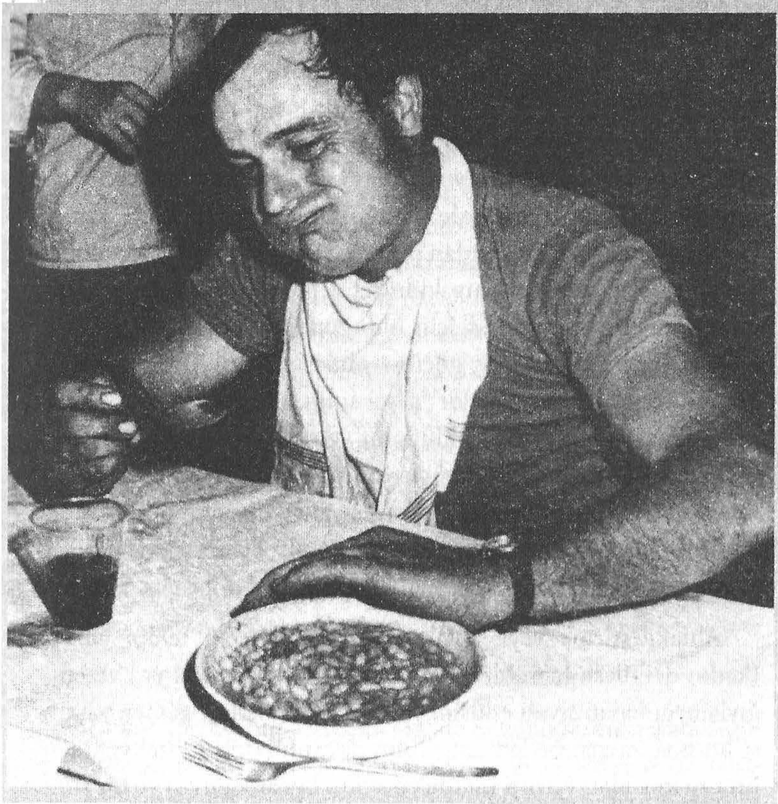
14 Birçok gösterge, halk sınıflarının, cinsellik ve cinsiyetler arası iş bölümü konularında daha sıkı bir ahlaka bağlı kaldıklarını gösterir. Böylelikle giyim konusunda halk sınıfları, kadınları -kuşkusuz işlevsel nedenler yüzünden- pantolonu iş için tercih ederken, ev içinde ve dışarı çıkmak için diğer sınıflara oranla daha az tercih ederler; aynı şekilde, mini eteği, özellikle de iş ve dışarı çıkmak için tasvip etmezler (*Sondages*, no:1, 1968, s. 79). İşçiler ve özellikle de çiftçiler, orta düzey ve üst düzey yöneticilere oranla bekârete önem vermediklerini söylemeye daha az eğilimlidirler (%34'e %53,2). Fiziksel aşkın yaşamdaki önemi toplumsal hiyerarşide yükselindikçe hafif bir biçimde artar; tersine, "hayatta sadece bir kişiye âşık olduğunu", "iki kişiye aynı anda âşık olamayacaklarını" veya "aşkın her şeyden önce şefkatten ibaret olduğunu" (bedensel hazdan çok) ve "erotizmin ve aldatmanın aşkı öldürdüğünü" söyleyenlerin oranı azalır (T.K., XLVI).

%0) için de geçerlidir. Bunun yanı sıra halk sınıfları kahvaltılarında *tuzlu ve besleyici*, yani belirgin bir biçimde erkeksi yiyeceklere verdikleri yerle diğer sınıflardan farklılaşırlar: Neredeyse bütünüyle köylüler tarafından tüketilen çorba ve *et* (çiftçilerin %46'sı, işçilerin %17'si kahvaltıda et yediklerini söylerken üst düzey yöneticilerin sadece %6'sı en azından bazen kahvaltıda et yediklerini söyler) ve peynir için söz konusu olduğu gibi... Oysaki üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri kahvaltıda reçel ve bal gibi yumuşak tatlı (üst düzey yöneticilerin ve serbest meslek sahiplerinin %40'ı bu besinleri tükettiklerini söylerler; oysaki bu oran çiftçilerde %29 ve işçilerde %11'dir) ve belirgin bir biçimde kadınsı (erkeklerde bu oran %38, kadınlarda ise %63'dür) yiyeceklere yer verirler (T.K. XLVIII).[15]Cinsiyetler arasında toplumsal olarak kurulmuş farkların, toplumsal hiyerarşide yükseldikçe ve özellikle de kadınlar kendilerine tipik bir biçimde erkeksi imtiyazlar atfederken (siyasi gazetelerin okunması, siyasetle ilgilenme gibi), erkeklerin ise beğeni konusunda, örneğin kendilerini efemine olarak tabir edilmeye maruz bırakacak ilgi ve yatkınlıkları ifade etmekten kaçınmadıkları egemen sınıfın tabi fraksiyonlarına doğru gidildikçe azalmaya yüz tuttuğu bilinir.[16]

---

15 Aynı karşıtlıklar daha eski bir araştırmada da ortaya çıkar: Kahvaltıda tuzlu yiyenlerin (yumurta, jambon, sosis, peynir ve kavurma) oranı köylülerden işçilere, ticari işletme ve büro çalışanlarına ve üst düzey yöneticilere doğru gidildikçe artar; oysaki şekerli şeyler (reçel, bal veya meyveler) yiyenlerin oranı tersine bir değişim gösterir. (Bkz. H. Gournelle ve A. Szakvary, Enquête sur le petit déjeuner en France, *Annales d'hygiène de langue française*, cilt 3, no:2, Mayıs-Haziran 1967, s. 28.)

16 Cinsiyetler arası iş bölümü normunun çiğnenmesi karşısında en büyük müsamaha, böyle tanınan ve kabul gören eşcinsellerin oranının toplumsal hiyerarşide yükseldikçe (ve yerleşim yerinin büyümesiyle) artması olgusuyla ilişkilidir: "Çevrelerinde, tanıdıkları eşcinseller" olduğunu söyleyenlerin oranı, çiftçilerde %10; işçilerde %16; küçük esnaf ve zanaatkârlarda %22; orta düzey yöneticilerde ve ticari işletme ve büro çalışanlarında %25; sanayiciler, üst düzey yöneticiler, serbest meslek sahipleri ve büyük tüccarlarda %37dir. 2.000'in altındaki yerleşim yerlerinde %10 olan bu oran Paris ve çevresinde %38'e yükselir. (T.K., XLVII)

Sonradan olma bir Bénéjacqlı olan François Bruat, bu akşam Nay'de, ona Fransa'nın en çok kuru fasulye yiyicisi olma (onbeş dakikada 2,7 kilo) ünvanını sağlayan şampiyonluğunu korumak için yarışacak. Bakalım Pau'lu Henri Boiramé bu yıl ona meydan okuyabilecek mi ?

Mahalleliden oluşan izleyiciye aynen ring üzerindeki boksörler gibi sunulduktan sonra, boyunlarının etrafına bağladıkları peçeteleriyle, henüz tütmekte olan kuyruk yağlı kuru fasulye tabaklarını yumuldular...

"Kim tutar beni şimdi !" Bir kaşık Verlaine için, bir kaşık Rimbaud için, bir kaşık da Simin Palay için...

Söz verdik bir kere deyip, hıçkırarak, soluk almadan, çala kaşık fasulye yiyordu.

Haydi bir tabak daha... Seyirci, favorisi, Fransa şampiyonu François Bruat'yı yüreklendirmek için, daha fazlasını yesin istiyordu. Sanki, tabakların Raymond Poulidor'u* , zamana karşı yarışta altedilmez, her 500 gramda diğerlerine tur bindiriyor.

İki çene ve bir de koca bir göbek !

Ve iki tabak arasında, rakiplerinin cesaretini kırmak için takındığı pehlivan tavırları.

Ve işte üçüncü tayın. Al bakalım ! Yarasın !"

(La République des Pyrénées gazetesi, Temmuz 1978)

* *Poupou lakaplı Fransız bisikletçi*

Egemenlerin kendi var olma ve yapma biçimlerini olması gereken olarak algılamalarını mümkün kılan evrimci bir şemanın uygulanmasıyla kültürel tepkisizliğin veya "kültürel geri kalmışlığın" etkisinden bahsetmeden önce, erkekliğin ve onu üreten ve destekleyen her şeyin (maddeleriyle olduğu kadar tatları açısından "sert" yiyecekler ve "içkiler"de olduğu gibi veya kuvvet gerektiren iş ve egzersizlerde olduğu gibi) temel boyutu olarak *fiziksel gücün,*[17] halk tarafından değerli görülmesinin köylü sınıfın ve işçi sınıfına ortak olanın kültürel yeniden üretim ve pazarın yasalarının başka bir sınıf için olduğundan çok daha fazla kas gücüne indirgediği bir iş gücüne olmasıyla ilişkili olup olmadığının sorgulanması gerekir[18]: İşçi sınıfı gibi bir sınıfın, sadece iş gücü açısından zengin olduğunu ve sahip oldukları bu gücü geri çekerek ya da fiziksel güçlerine ve cesaretlerine ve aynı zamanda sayılarına bağlı olan mücadele gücüyle, yani bilinçleri ve dayanışmalarıyla, başka bir ifadeyle dayanışma bilinçleriyle diğer sınıflara karşı koyabileceğini unutmaksızın.

Ahlakileştirme veya ahlaksızlaştırmanın yeni terapi ahlakı (kadın dergileri, haftalık dergiler, radyo programları vs.) aracılığıyla uygulanan siyasi etkisini yadsımak yanlıştır. Egemen yaşam stilinin ve meşru beden temsilinin dayatılmasının, özel yeniden üretim koşulları (tarım işletmecilerinin bekâr kalması ve bir sınıf olarak varoluşları içinde kendi kimliklerini tanımlamaya muktedir olan köylülerin gösterdiği gibi tabi sınıfların özerkliğinin son sığınağı) bir sınıf olarak kendilerini doğrulamalarının en özerk biçimlerinden biri olan işçi sınıfı mensuplarının erkeklik değerlerine katılmalarının sorgulanması tarafından tehdit edilen,

17 Mesleki veya kolektif kimliğin temsilini işaretleyen cinsiyetler arası iş bölümüne gönderme yapma (kol gücü dışındaki tüm mesleklere mensup olanları "Hepsi ibne bunların!" diye sınıflayan bir işçi örneğinde olduğu gibi), pratiğin tümüyle cinsel yönünden çok, her iki cinse de geçici olarak atfedilen erdem ve kabiliyetleri, yani iktidar ve iktidarsızlıktan veya aktiflik ve pasiflikten daha ziyade çok güç veya güçsüzlüğü cesaret veya korkaklığı dile getirir.

18 Bu olgu, yaşlanmaya eşlik eden iş gücünün hızlı değer kaybı aracılığıyla somut bir biçimde kendini hatırlatır.

kâmil insan ve toplumsal dünya temsillerini kendi kendilerine üretme kapasiteleridir. Eğer tabi sınıf, kendini bir sınıf olarak sadece egemen olanların bakışıyla, yani bedenin ve kullanımlarının egemen tanımına göre kavrasaydı sınıf kimliğinin ve birliğinin en temel ilkeleri, bu ilkelerin *bilinç dışında* yatanları bedenle kurulan ilişki noktasında -bu kritik nokta da- etkilenmiş olurdu. Demek oluyor ki, bu sahada (siyasi olarak kurulmamış başka birçoklarında olduğu gibi) dayatma etkisine karşı, egemen taksonomi tarafından olumsuz olarak değerlendirilen nitelikleri değerli kılınayı isteyen (*black is beautiful*, stratejisine göre) veya yeni, olumlu olarak değerlendirilen nitelikler yaratan kolektif direnişlerin gerçekçi bir şansı yoktur. Şu hâlde tabi olanların payına sadece kendine ve gruba sadakat (yeniden kendinden utanma durumuna düşme riskini her zaman taşıyan) ve toplumsal kimliğin kolektif olarak yeniden ele alınışının (Amerikan feministlerinin izlediği *natural look*'u -doğal görünümü- yücelten kolektif başkaldırıda olduğu gibi) tersi olan egemen ideale teslimiyetin bireysel çabası düşer.

7.2. Tahakkümün Etkileri

Tabi olan bir konuma uyum sağlama, tahakkümün kabulünü dayatır. Siyasi hareketlenmenin (mobilizasyon) etkileri tek başına, kişinin kendi değerinin toplumsal değer işaretlerine (eğitim pazarının yaptırımlarıyla önceden meşrulaştırılmış mesleki statü ve maaştan oluşan) kaçınılmaz bir biçimde tabi olmasını ters yüz etmekte zorlanırlar. Beceriksizlik, başarısızlık veya kültürel aşağılık duygusu aracılığıyla egemen değerlerin bir tür kabulünü içeren tabi olanların yaşam stilinin özelliklerini sıralamak kolay olacaktır. İşçilerin tüm alanlara çalışma yatkınlıklarını taşımaya eğilimli olduklarından bahseden Gramsci'dir. Halk sınıflarının yaşam stili, tüm lüks tüketimlerin (viski veya tablolar, şampanya veya konserler, gemi turları veya sanat sergileri, havyar veya antikalar gibi) yokluğuyla olduğu kadar bu nadir malların *düşük değerli ikamelerinin* (şampanya kılığında köpüklü şarap, deri yerine suni deri, tablolar yerine röprodüksiyonlar gibi) varlığıyla da nitelenir. Öyle ki söz konusu bu ikameler sahip olunmayı hak

eden malların tanımının kendini dayatmasına izin veren ikinci dereceden yoksunluk işaretleridir. Basit ve tekrarlayan yapısıyla edilgen ve namevcut bir katılıma davet eden müzik, büyük dizilerin kültür üreticisi mühendislerinin televizyon izleyicilerinin ilgisi doğrultusunda oluşturdukları önceden planlanmış eğlence programları ve özellikle de amatörlerle profesyoneller arasına kabul edilmiş bir sınır koyan spor gösterileri gibi büyük prodüksiyonların kültürel ürünleri aracılığıyla, kendi amaçlarını koyma niyetinin yoksunluğu, yoksunluğun kabulünün en aldatıcı bir biçimde perçinlenmesine yol açar. Adorno'nun uzun zaman önce yabancılaşmış çalışma dünyası ile popüler müziğin biçimi ve kullanımları arasında kurduğu *doğrudan ve naif benzeşimle* formülü verdiği ve inandırıcılığını (bazı spor eleştirileri gibi) popülist mükemmellik içinde bir amatörlük nostaljisi ve tiksintisini ifade etmeye borçlu olan kitle kültürü üretiminin eleştirisi, asıl olanı gizleme etkisine sahiptir:[19] Sıradan insanlar sadece müzik ve spor konularında heyecanlı bir katılıma adanmış (bazen neredeyse şovenizme varan) ama edilgen ve kurmaca, uzmanların lehine yoksun olmanın aldatıcı tesellisinden başka bir şey olmayan militanın karikatürsel sınır örneğine, *hayran* rolüne indirgenmezler. "Kitle" kültürü ürünleriyle (ve a fortiori, elit ürünleriyle) olan ilişkinin yeniden ürettiği, yeniden etkinleştirdiği ve güçlendirdiği şey, üretim bandının veya ofisin monotonluğu değildir ama dünyayla ilişkinin, işçi deneyiminin temeli olan ve çalışma ile çalışmanın ürününün yani *opus proprium*'un (gerçek ürün), çalışanın gözünde *opus alienum* (yabancılaşmış ürün) olmasına yol açan *toplumsal ilişkidir.* Böylelikle yoksunluk hiç olmadığı kadar tümüyle yanlış-tanınır

19 Bkz. T.W. Adorno, On Popular Music, *Studies in Philosophy and Social Sciences*,9, 1941. En meşru müziğin plak ve radyoyla birlikte, popüler müzik kadar gözden düşürülmüş olmasa da ve popüler müziğe atfedilen yabancılaştırıcı etkiler hanesine yazılmasa da "popüler" müzikten daha az olmayan pasif ve aralıklı dinlenmesini göstermek kolay olacaktır. Biçimin tekrarlayıcı niteliğine gelince, en üst noktasına Gregoryen şarkılarında (oysaki çok değerli görülürler) veya Orta Çağ müziğinde ve 17. yy. ve 18. yy. eğlence müziğinde -ki başından beri "müziksel arka plan" olarak oluşturulmuş olanulaşır.

ve zımni olarak kabul edilir. Otomasyonun ilerlemesiyle ekonomik yoksunluk kendisine en belirgin sağlamasını sunan kültürel yoksunlukla ikiye katlanır. Teknik nesnelerde nesnelleşmiş kültürel sermayenin uygun (meşru tanıma göre) temellük koşulu olan bedene işlemiş kültürel sermayeye sahip olmadıklarından, sıradan çalışanlar kullanmadıklarından çok kullandıkları makineler, araçlar tarafından ve meşru araçları, yani tahakkümün *teorik* araçlarını elinde bulunduranlar tarafından tahakküm altında tutulurlar. Gereksiz ve amaçsız bilgiye saygıyı öğreten ve bireyler ile *dayanışmacı bir biçimde hiyerarşilendirilmiş* faaliyetler arasında bilimsel ve pedagojik aklın "doğal" otoritesiyle donanmış bir ilişkiyi yerleştiren okulda olduğu gibi fabrikada çalışanlar da meşru kültürle, -doğrulanmak için pratik yararını kanıtlamaya ihtiyacı olmayan- bir *düzen ilkesi* gibi tanışırlar. Kültürel açıdan en yoksunların meşru kültür yapıtlarından (veya *show business* endüstrisinin onlara sunduğu önceden imal edilmiş sayısız gösterilerden) edindikleri deneyim, pratik, kısmi, zımni yapma-bilgisi ile teorik, sistematik ve belirgin bilgiler (siyasi sahaya varıncaya kadar kendini yeniden üretme eğiliminde olan) arasındaki, teori ile pratik arasındaki "kavrama" ile "uygulama" arasında, "orijinal" ve "kişisel" bir yapıta kendi adını veren ve böylelikle de söz konusu yapıt üzerinde hak sahibi olan "entelektüel", "yaratıcı" ile kendini aşan bir niyetin hizmetçisi, kendi pratiğinin düşüncesinden yoksun olan uygulayıcı "el emekçisi" arasındaki kopuşun, en temel ve en sıradan tecrübesinin bir biçimidir.[20]

Toplumsal dünyanın hiyerarşilerini, toplumsal tabakalara karşılık gelen "düzeylere" göre farklılaşmaları, toplumsal bölün-

20 8 Ağustos tarihli *Sud-Ouest Dimanche*'da 4 oturma yeri olan *cabriolet*'ye çevrilmiş bir Renault 5'in fotoğrafı vardır. "Bir kaportacı ile bir terzi bir arabayı giydirmek için el birliği yaparsa" yazısı Lohr kaportacısını arabanın yaratıcısı gibi takdim eder. Aslında tabii ki durum bu değildir. Cacharel için çizilen ve *sanatsal nitelik* taşıyan bu arabayı ben *tasarladım*. Araba yapılırken başında durdum, kaportacının bu işte sadece teknik bir rolü var. Resim yazısı şu şekilde olsaydı daha doğru olurdu. "Bir sanatçı ile bir terzi bir arabayı giydirmek için el birliği yaparsa..." (Okur mektupları, *Sud-Ouest Dimanche*, 22 Ağustos 1976)

meleri sonsuzca yansıtan disiplinlere ve uzmanlık alanlarına göre bölümlenmeleriyle (teori ve pratik, kavrama ve icra arasındaki karşıtlık gibi) değişmiş bir biçim altında yeniden üreterek kendisi de nesnelleşmiş bir sınıflama sistemi olan eğitim sistemi, sınıflamaların kurumsallaşmış operatörü, en görünür yansızlığı içinde toplumsal sınıflamaları eğitimsel sınıflamalara dönüştürür ve tümüyle teknik bir biçimde yaşanmamış (ve dolayısıyla da kısmi ve tek yönlü olan) ama doğada temellenmiş ve böylelikle de toplumsal değer ile "kişisel" değeri, toplumsal haysiyet ile okulsal haysiyeti belirleyen bütüncül hiyerarşiler gibi yaşanan hiyerarşiler yaratır. Eğitim unvanını garanti altına almakla yükümlü olduğu kabul edilen "kültür", egemen tanımı içinde kâmil insanın temel bir bileşenini oluşturur. Öyle ki, (kültürden) mahrum olma, kişinin kimliğine ve insan haysiyetine musallat olan temel bir sakatlık gibi algılanır ve "insan içine çıkmanın", başkalarının karşısına bedeniyle, üslubuyla, diliyle çıkmanın gerektiği tüm resmî durumlarda kişiyi sessiz kalmaya mahkûm eder.[21]

Eğitim kariyerinin toplumsal belirleyicilerinin bilinmemesi -ve böylelikle de bunun katkıda bulunduğu toplumsal güzergâh hakkında bilgi sahibi olunmaması- eğitim unvanını doğal bir hak atfeder ve okulu toplumsal düzenin korunmasının temel unsuruna dönüştürür. Eğitim ve kültür sahasında, tabi sınıf mensuplarının nesnel çıkarlarını keşfetme ve kendi çıkarlarına uygun sorunsalı dayatma şansları kuşkusuz daha azdır: Kültürel yoksunluğun ekonomik ve toplumsal belirleyicilerinin bilinci, kültürel yoksunlukla neredeyse ters orantılı olarak değişir (26. ve 27. tabloların gösterdiği gibi). *Kişiye* doğal yeteneklerini veya kabiliyetlerini, toplumsal yazgısının tüm sorumluluğunu yükleyen karizma ideolojisinin etkileri, eğitim sisteminin sınırlarının ötesine geçer: Tüm hiyerarşik ilişkiler, meşruluklarının bir bölümünü, tabi olanların bizatihi kendilerinin bu ilişkilere dâhil olmalarını kabul etmelerinden alırlar -"eğitim" ve cehalet arasın-

21 Yerel seçimlerde en fazla oyu aldığı hâlde neden belediye başkanı olmayı düşünmediği sorulduğunda "ama ben konuşmasını bilmiyorum ki" diyen Béarnlı bir köylü gibi.

daki karşıtlıkta bulanık bir biçimde farkına varılan-. İşçi sınıfı içinde gözlemlenen, *resmî* farklılıkların (statülerde ve maaşlarda resmî bir biçimde kayıtlı olan) en görünür ilkeleri eskilik ve eğitimliliktir (teknik veya genel), bunların özellikle ustabaşılar söz konusu olduğunda, beceri teminatı veya "ahlaklılık", yani uygunluk, hatta yumuşak başlılık tasdiki olarak değerli görülüp görülmedikleri sorulabilir. Herhangi bir diplomadan yoksun bireylerin (ve diplomasız bir babaya sahip olanların) oranı vasıfsız işçilerden, yarı vasıflı işçiler ve vasıflı işçilerden geçerek ustabaşılarına doğru gidildikçe güçlü bir biçimde azalır. Sıklıkla doğum oranı veya jimnastik yapma ve yüzme gibi hareketlilik (sınıfsal) ihtirasına bağlı olan çileci yatkınlığın farklı göstergeleri, şatoların veya anıtların gezilmesi, tiyatroya veya konsere gitme, plak sahibi olma veya bir kütüphaneye üye olma gibi kültürel gayretkeşlik göstergeleri ile aynı doğrultuda değişir. Buradan yola çıkarak işçi sınıfı hiyerarşisinin en üstünde yer alanların, küçük burjuvazinin alt katmanlarıyla karıştıkları sonucunu çıkarmamak gerekir. Bunlar birbirinden sayısız biçimde ve öncelikle de boş zaman kullanımları açısından ayrılırlar (ustabaşıların %53,9'u ve vasıflı işçilerin %50,8'i boş zamanlarında en azından haftada bir kez ufak tefek tamirat işleriyle uğraşırlar). Küçük burjuvazinin alt katmanlarının halk sınıflarına özgü (popüler) yaşam stiliyle uyuşmaları her konuda -tüketimlerinde, okuma alışkanlıklarında, eğlence biçimlerinde ve özellikle de giysi gibi toplumsal konumun sembolize edilmesine dokunan tüm konularda- kendini gösterir; ticari işletme ve büro çalışanlarından başlamak üzere kol gücüne dayanmayan (manüel olmayan) meslekleri niteleyen kıyafet kaygısı taşımazlar (yarı vasıflı işçilere ve ustabaşılara oranla bu konuda biraz daha fazla harcama yapsalar da). Özetle, uygunluk ilkesine boyun eğen nitelikli işçiler ve ustabaşıları ile en azından düşüncelerinde sınıfsal yarışa girmiş olan ticari işletme ve büro çalışanları arasından, yaşam stili düzleminde olduğu kadar siyasi konum alma konusunda da gerçek bir sınırın geçtiği görülmektedir.[22]

---

22 Dilsel bir analiz aracılığıyla dil konusundaki bu sınırın nasıl kendini tanımladığını belirlemek ilginç olacaktır. Görüşülen kişiler tarafından kullanılan

Tablo 26 - Okuldaki başarının ve toplumsal başarının toplumsal etmenlerine dair bilincin değişkeleri

	Eğitime devam etmek şuna bağlıdır:			Yaşamdaki başarı şuna bağlıdır:				
	Cevap yok	Zeka	Toplumsal ortam	Cevap yok	Mesleki bilinç	Toplumsal ortam	Zeka	Eğitim düzeyi
Çiftçi	6	65	29	-	51	13	21	15
İşçi	3	55	42	2	48	11	19	20
Zanaatkar ve küçük esnaf	1	74	25	-	45	9	35	11
Orta düzey yönetici	4	45	51	2	34	18	28	18
Üst düzey yönetici	4	52	44	5	34	18	35	8

Kaynak: Sofres, 1971

Tablo 27 - Fırsat eşitliğini sağlama yollarının değişkeleri

Genç Fransızlar arasında fırsat eşitliğini sağlamanın en iyi yolu :	Çiftçiler	İşçiler	Patronlar	Tic. İş., ve büro çalışanları orta düzey yöneticiler	Üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri
Miras hukukunda reform yapmak	-	3	-	1	6
Eğitim sistemini demokratikleştirmek	10,5	16,5	-	25	**29,5**
En kötü durumda olanlar için toplumsal avantajları artırmak	38	50,5	**71**	49	23,5
Özel şirketleri kamulaştırmak	-	4	-	3,5	-
Ulusal ekonomide refahı artırmak	24	20	8	18	**38**
Bir fikri yok	**27,5**	6	21	3,5	3

Kaynak : Sofres, 1970.

Toplumsal ortamın etkisinin bilinci zanaatkârlar ve küçük esnaf ile işçilerde ve çiftçilerde özellikle zayıftır; oysaki üst dü-

dilin dilsel statüsünü değil, bu dilin kültürlü araştırmacıların gözündeki toplumsal imgesini saptamak için iyi bir ölçüt olan (dilleri ve telaffuzları sınıflamak için kullanılan taksonomiler okulda kullanılanlar olmak üzere) araştırmacıların "toplumsal bir anlam" taşığıdına ilişkin hükmü kabul edilecek olursa, öyle gözüküyor ki bu fark işçiler (ve aynı zamanda zanaatkârlar ve küçük esnaf) ile ticari işletme ve büro çalışanlarında çok belirgindir: İşçilerin sadece %42'si "düzgün" olduğu düşünülen bir dil kullanırken bu oran ticari işletme ve büro çalışanlarında %77'dir (buna ticari işletme ve büro çalışanlarında görülen "düzeltilmiş dil"in %4, işçilerde bütünüyle yokluğunu eklemek gerekir); aynı şekilde "şivesiz konuşma" işçilerde %12,5 iken ticari işletme ve büro çalışanlarında %28'dir.

zey yöneticilerde bu etkinin bilinmesi aklın bir erdem olduğunu dışarıda bırakmaz.[23]

Birinciler ikincilere oranla spor gösterileri ve panayır gibi tipik bir biçimde halk sınıflarına özgü (popüler) eğlencelere mesafe almakta çok daha dikkatlidirler: Aralarından %60,4'ü (ve yarı vasıflı işçilerin ve ustabaşıların %58,2'si) geçtiğimiz yıl boyunca en azından bir kere bir panayıra gittiklerini söylerlerken, bu oran ticari işletme ve büro çalışanlarında %49,5 ve orta düzey yöneticilerde %49,6'dır; televizyonda, işçilerin bütününde spor programlarını veya sirk gösterilerini orta düzey yöneticiler ile ticari işletme ve büro çalışanlarının daha çok bilim, tarih ve edebiyat programlarını izlediklerini biliyoruz (T.K., VII). Hemen hemen eş düzey gelire sahip olanlar arasında, beslenmeleri için daha fazla harcama yapmakta olan işçiler bireysel bakıma (giyinme, hijyen, saç, eczane) bütçelerinden daha az pay ayırırlar (T.K., III); erkeklerde giyim harcamaları ticari işletme ve büro çalışanlarında %85,6, kadınlarda ise %83,7'sidir. Aynı giysileri daha ucuza satın alırlar (manto için ticari işletme ve büro çalışanlarının harcadıklarının %83'ünü, ceket için %68,7'sini, ayakkabı için %83,5'ini harcarlar -ki bu harcamalar arasındaki fark kadınlarda daha vurguludur) ve özellikle de farklı giysileri daha ucuza satın alırlar: Bir yanda soğuk sabahlarda mobiletle yapılan yol için alınmış olan deri veya suni deri kanada montları, öte yanda küçük burjuva saygınlığı için alınmış mantolar; bir yanda iş tulumları, salopet işçi mavisi, öte yanda bluzlar, ceketler. Vasıflı işçiler -sahip olduğumuz istatistikler içinde ayrıştırılmış tek kategori olan- eş gelire sahip olsalar da, neredeyse ticari işletme ve büro çalışanlarının olduğu kadar, işçilerin geri kalanından ayrışırlar (film ve plak ile ilgili harcamalar hariç).

Kültür konusunda, egemen sınıf ve onun değerleri nezdinde,

---

23 Halk sınıflarının eğitim alanındaki sınıfsal çıkarlarını bilmeleri için eğitim sürecine angaje olmaları gerekir: Muhafazakâr okulun keşfi "özgürleştirici okul"un ön deneyimini gerektirir. Halk sınıfları ve orta sınıf kökenli öğrencilerin eğitim sistemine hâkim olan karizmatik değerlere sahip olsalar da "demokratikleşme" sorunsalına daha duyarlı oldukları gözlemlenir. Ama özellikle, en çok değer kaybına uğramış dallara ve okullara sürgün ve aynı zamanda kazanılan unvanların değer kaybının keşfi kolektif bir bilinç kazanmanın başlamasını teşvik etme niteliği taşır.

tamamıyla negatif olan tutum hariç, bir mesafe veya mesafe alış aramamak gerekir. Tabii ki, yaşam sanatı düzleminde olan her şeyin zorunluluk, acı, küçük düşürülme sınamasında edinilmiş ve miras alınan dilde tortulanmış stereotiplerine varıncaya kadar yoğun bir bilgeliğin eğlence ve şenliğin kendini ifade ve başkalarıyla pratik dayanışma duygusunun (halk sınıflarının kendini tanıdığı "iyi yaşayan" sıfatınla dile getirilen) varlığından, özetle gerçekçi hazcılığın [hedononisme realiste] (ama boyun eğmeyen) ve kuşkucu maddeciliğin [materialisme sceptique] (ama sinik olmayan) yol açtığı ve varoluş koşullarına hem bir uyum biçimi hem de bir karşı koyma biçimi oluşturan şeylerin varlığından kuşku duyulamaz.[24] Önceden yazılmış konuşmalar üzerindeki baskılardan ve sansürden kurtulmuş ve böylelikle de pratik bağlamdan özerkleşmiş, paylaşılan durumlardaki, deneyimlerdeki, geleneklerdeki ortak referansların kısaltmaların, metaforların konuşmanın etkililiğinden canlılığından kuşku duyulamaz. Karşı-kültürün tek esas ilkesinin içinde var olabileceği ama kültürel tahakkümün etkilerinin son bulmadığı siyaset ve sendikal mücadele geleneği içinden çıkan her şeyinde bu bütün içinde varlığından kuşku duyulamaz. "Popüler kültürün" (istense de istenmese de bu iki kelimenin yan yana gelişiyle egemen kültür kendi tanımını dayatır) var olduğuna inananlar, karşı kültür adını verdikleri, egemen kültüre karşı oluşturulmuş, ayrı bir varoluş statüsü veya bildirgesi sembolü gibi bilinçli bir biçimde savunulan bir kültürü değil ama olsa olsa, az çok eski bir yüksek kültürün sınıf habitusunun temel ilkeleri doğrultusunda seçilmiş yeniden yorumlanmış ve dünyaya yekpare bakışın içine ilave edilmiş katılmış dağınık fragmanlarını ("tıbbi" bilgiler gibi) bulmaya kendilerini hazırlamalıdırlar.

---

24 İdeal arkadaşı nitelendirmek için "ehlikeyif" sıfatını daha çok tercih eden işçiler, aynı zamanda iyi yiyen ve iyi içen bir kişiyi takdir ettiklerini daha çok söyleyenlerdir. (Bu oran işçilerde %63'tür oysaki çiftçilerde %56, orta düzey yöneticiler ile ticari işletme ve büro çalışanlarında %54, tüccar ve zanaatkârlarda %50, patronlarda ve serbest meslek çalışanlarında %48'dir.) (T.K. XXXIV) Bu beğeniyle ilgili özelliklere, bir gösterinin ama aynı zamanda bir yemeğin ve bir kutlamanın "ambiyans"ına katkıda bulunan her şey ve herkes, bu "iyi anları" ölümsüzleştirmek için fotoğraf çekmek de eklenebilir.

"Başkaları İçin Çok Çalışmış" Bir Ustabaşı

Mösyö L., 61 yaşında, çırak işçi olarak 14 buçuk yaşında SNCF'de çalışmaya başlamış, sonrasında işçi, şimdi de gözetmen olmuş: "yolcuların bagajlarıyla ilgileniyor". Karısı, 52 yaşında, hiç çalışmamış, lise mezunu ve iş arıyor. Dört çocukları var, büyük olan programcı, ikincisi dominiken rahibi, üçüncüsü yönetici sekreteriymiş ama evlenince işi bırakmış, dördüncüsü bakalorya sınavlarına hazırlanıyor. Grenoble'da, sosyal konutlarda oturuyorlar.

"Bilmek lazım..."

Mösyö L., evinde çok tamirat yapmış: "tahmin edebileceğiniz gibi burada bir oda şurada bir oda vardı. Sayıca fazla olduğumuzdan gerçekten kapana kısılmış gibi hissediyorduk. Ee ben de duvarı yıktım, ve böylelikle yer kazandık, artık daha fazla kişiyi evimizde ağırlayabiliyoruz (...). Özellikle de oğlumun arkadaşları eve geldiğinde fazla yere ihtiyacımız oluyor, dans ediliyor, oyunlar oynanıyor." Mobilyaların hemen hemen hepsi, uzun yıllar kaldıkları Tunus'tan alınmış: Eskiciler ve antikacıların "hepsi düzenbaz ve üçkağıtçı, bilmek lazım ama eşyaların fiyatı hakkında hiçbir fikriniz yok. Bu yüzden kocam dediki bunlar üçkağıtçı bizi dolandıracaklar; taklidi gerçek yerine satmaya kalkabilirler, bir de fiyatları görseniz..."

"İşe yarar hale getirmesi bilirim"

Ev bir "müze" değildir; biblolar vazolar "bunlar toz yuvası". Evde bulunan farklı nesnelerin çoğu çocukların veya arkadaşların hediyesidir veya sağdan soldan bulunmuştur ve hepsi "işe yarar hale getirilmiştir". Madam L. "önce evde yerini bulmadan" hiç bir şeyi satın almaz: "Bu vazo mesela, bir vazoya ihtiyacım vardı, önce bir vazo almak gerekti çünkü çiçeğe ihtiyacım vardı ve bana ne istediğimi sorduklarında 'bir vazo' dedim ve bana bir vazo hediye ettiler çünkü ben "işe yarar hale getirmesi bilirim". Çocukları "kullanılmayacak ve benim büfeye koyacağım şeyleri almamaları gerektiğini bilirler, öncelikle evde bir yeri olmalı... yani sırf bir yerlere tıkıştırmak için bir şeylerin satın alınmasını sevmem." Alış-verişlerini çoğu zaman Carrefour, Record veya Nouvelles Galeries'den yaparlar: "Vitrinlere aval aval bakmayı sevmem, hemen hemen herşeyi bulabileceğim, koşturmadan seçebileceğim büyük süper marketlere giderim" diye vurguluyor Mösyö L. Tatilde bile "pazarı bir kolaçan eder" Mösyö L.: "Satın-aldığım şeylerin fiyatı ve kalitesiyle ilgilenirim. Eğer gözü kapalı alış-veriş yaparsanız kazıklanırsınız."

"Şimdi gönlümce çalışmayı seviyorum"

Çok kısa bir süredir Grenoble yakınlarında, dağda bir küçük eve sahipler. Bu evi "mühendis olan bir arkadaşları" onlara önermiş. Üç yıl boyunca tamirat yapmışlar: "Herşey dökülüyordu, birinci kata çıktım kendimi aşağıda buldum. Kiretmit falan kalmamıştı, her taraftan akıyordu"; her şeyi yenilemiş ve tüm tamiratı bizzat kendisi yapmış: "Biliyorsunuz demir yollarında çırak olarak başlamıştım ve bir

çırağın her işten anlaması gerekir. Çıraklar üç ay boyunca revirde, üç ay boyunca demir kaynağında vs... staj yaparlar, eh bu işlerden biraz anlarım yani". Şimdi kışlık evi bırakıp bu eve yaz kış yerleşmeyi düşünüyorlar: " Şimdi ev benim olduğuna göre, başkaları için çalışmadığıma göre, gönlüince çalışmayı seviyorum. Şimdiye kadar başkaları için yeterince çalıştım ve sömürüldüm."

"42 yaşında kayak yapmak"

"Soğuğu, karı" çok seviyor "ama kayağı" sevmiyor: "Bir yerimi incitmekten vermekten korkuyorum. Torunlarımla kızağa biniyorum. Tabii şunu söylemek lazım biraderimle Tunus'ta bir araba kazası geçirdik (...) ve bileğimi incittim, görecektiniz o kadar kötü bir haldeydi ki (...) işte bu yüzden kızağa binmeyi tercih ediyorum, oturuyorum ve düşme tehlikem yok". (Karısı "kayak yapmaya 42 yaşında, çocuklar yüzünden" başlamış. "Çocuklara birinin eşlik etmesi gerekiyordu ve onları bütün bir gün bir kafede veya bir araba içinde donarak oturup izlemek istemiyordum.") Mösyö L. gençliğinde "çok sporyapmış futbol oynamış".

"Sevilmesi gereken şeyler"

Mösyö L.'in arada yemek pişirdiği oluyor: "Karım tatildeyken veya kız kardeşlerine kalmaya gittiğinde, anneme veya baldızlarıma gitmek yerine evde kalıp kendi yemeğimi kendim yapmayı tercih ediyorum." Karısı "bir misafire özel bir yemek" yapmak istediğinde, "tarifleri arasından bir mönü bulmaya çalışıyor": "Çocuklarımla annemiz bize sevdiğimiz şeyleri pişirsin dediklerinde aynı fikirde değilim; onlara hayatta başta sevilmeyen ama sevilmesi gereken şeyler yapılır diyorum. "Şarabı Carrefour'dan alıyorum diğer yerlere göre daha ucuz, 11 derecelik şarap dışarda 2.35 F sanırım oysaki Carrefour'da 1.40 F".

"Hayatta her zaman yapacak bir iş vardır"

Tatillerde, kampa gidiyorlar: " denize giriyoruz (...), ben deniz kabuğu toplamayı çok severim (...). Ormanda, ya mantar ya da salyangoz toplarız bana göre hayatta her zaman yapılacak bir iş vardır." Ve karısı da şöyle ekliyor, son tatillerinde "kocam hayal kırıklığına uğradı çünkü etrafta toparlanacak hiçbir şey yoktu (...) boş boş oturmayı sevmez, her zaman yapacak bir şeyler bulur, bu yüzden zaten kampa gitmeyi tercih ediyoruz çünkü otelde kendini iyi hissetmiyor. Ama kapta başka birçok şeyle ilgileniyor denize giriyor vs. Tatilin başında çevremdeki tarihi yerleri geziyoruz (...) İtalya'ya gittiğimizde, hemen hemen her yerden geçmeye çalıştık ve özellikle de tarihi olan yerlerden, kocam arkeolojik şeylerle pek ilgilenmez ama ben bir kültürel derneğin üyesi olduğum için ilgileniyorum".

"Sirk ve Guy Lux'ün gösterileri"

Televizyonda, Mösyö L., " fubol maçlarını, bisiklet müsabakalarını, spor programlarını izlerim, dünya kupası için bundan iki üç yıl önce sabahın birinde ikisinde

kalkardım maçları izlemek için". Bunun dışında "pek fazla televizyon" izlemez: "bir western filmi varsa izlerim bu türden vurdulu kırdılı filmleri severim. Ama eğer bir tiyatro oyunu gibi bir şeyse izleyemem uyuya kalırım." Tiyatro oyunlarını izlemeyi seven karısı, kocasının sirki ve Guy Lux'ün gösterilerini de" izlediğini ekliyor. Ama Mösyö L., futbol maçlarını izlemeye stada gitmiyor çünkü "çok sinirli" ama gazeteden "maç sonuçlarını takip ediyor". Gazete satın almıyor ama bazen yolcuların tren kompartımanlarında bıraktıkları gazeteleri topluyor bazen, mesela geçen gece "eve *Le Figaro, l'Aurore, Le Canard enchaîné, Le Nouvel Observateur*" getirmiş: Karısı "topladıkları arasından daha çok *l'Aurore*'u, trafik kazaları, kavgalar, bu türden şeyler okuduğunu" söylüyor, "oysaki *Le Monde* siyasi şeylerden bahsediyor". Daha çok " Maurice Leblanc ve Michel Zevaco'nun polisiye romanlarını" okur: " tüm elime geçen vurdulu kırdılı şeyleri okurum. Bunun dışında aslında çok fazla dikkat etmem ne okuduğuma. Yatağa girer elime bir gazete alırım uyuyana kadar göz gezdiririm." (Karısı, mahalle kütüphanesine üye, yakınlarda Soljenitsin'in *Kanser Koğuşu*'nu, Michel de Saint-Pierre, Pierre-Henri Simon, Françoise Parturier'nin mektuplarını okumuş ve "değdiğini düşündüğü" kitapları satın alıyor.)

"Klasik müzik bestecilerin isimlerini bana sormayın"

Gençlikte, "klarnet çalardım, sonra futbola başladım, ikisini bir arada yapmazdım (...) sonrasında çocuklarımı müziğe yönlendirdim çünkü müziği çok severim." "Vivaldi, güzeldir çok hoş bir müziktir, motive edicidir vs. Beethoven, güzel çünkü hafif bir müzik (...) Beethoven, Chopin, Bach dışında "klasik müzik bestecilerin isimlerini bana sormayın". Evde sadece bir kaç dans müziği plakları var. Şarkıcılar içinden Shelia'yı sever: "İki tanesi var ki hakikaten katlanamıyorum Sylvie Vartan ve Guy Béart" (Karısı özellikle Marie Laforêt'yi ve Moustaki'yi beğeniyor.)

"Bir şey ifade ediyor"

Sinemaya nadiren giderler: "Evde televizyon varken niye sinemaya gidelim." Paris'e gittiklerinde "Châtelet'de Beyaz atlar pansiyonu, Altın post'u; Mogador'da, Viyana Valslerini izlemişler. Evlendiklerinden beri operaya gitmemişler. Gençken Tosca ve La Traviata'yı görmüş ve beğenmişler. Paris'e ilk yolculukları sırasında "tüm müzeleri gezmişler": "Grévin Müzesi, Louvre, Versailles, Panthéon". "Resmi severim ama ressamları iyi bilmem, Goya'nın, Pirendello'nun, Michelangelo'nun isimlerini duyuyorum." Karısı kocasının ilgisizliğini itiraf etmesinden rahatsız, ona şunu hatırlatıyor: "Hadi ama canım Michelangelo'yu beğenmiştin Sistine Şapeli'ni sevmiştin ya..." Bunun üzerine Mösyö L., ekler: "Bu tür resimleri seviyorum çünkü bir şey ifade ediyorlar. Ama bir iki çiziktirmeden oluşan ve insanların deliler gibi para vererek satın aldıkları resimlerden nefret ediyorum, bana kalsa hepsini çöpe atardım... ve dahası dolandırılmaktan korkarım."

Eğer kentli işçi sınıfı sanatı anlamında popüler sanattan bahsedemiyorsak, bu, söz konusu sınıfın, alt-proletaryanın (prekaryanın) mutlak sefaletine ve güvencesizliğine olan mesafesiyle ölçülen ve kültür konusunda olduğu gibi başka konularda da burjuvaziyi ortaklaştıran yoksun olanın yoksun olmayanla ilişkisi tarafından temel olarak belirlenen tümüyle olumsuz olan hiyerarşilerden başka bir hiyerarşi tanımadığındandır.[25] Popüler sanattan, yani kapitalist toplumlar ve kapitalizm öncesi toplumların köylü sınıflarının sanatından ortaklaşa anlaşılan şey, bir hiyerarşinin varlığıyla bağıntılı olan bir stilizasyon niyetinin sonucu olduğudur: Yerel düzeyde göreceli olarak özerk yalıtılmış grupların kendilerinin de sembolik işaretlerin giysilerin mobilyaların, takıların, ifade ederken ikiye katladığı lüks ve zorunluluk hiyerarşileri vardır. Burada da sanat, öngördüğü farklılıkları derinleştirir. Halk sınıflarının pratikleri içinde, "kendinde stilin" stilize edildiği tek konunun, dil olması (bir karşı-meşruluğun doğrulanmasını içeren argoyla, şeflerin, "kabile başkanlarının" diliyle birlikte) tesadüfi değildir -örneğin egemen ahlakın ve estetiğin "değerlerinin" alaya alınması ve kutsallığının giderilmesi niyetiyle-.

Kültürel tahakkümün tüm özgün mantığının, kültürel meşruluğun tümüyle kabul edilmesinin siyasi meşruluğun en köktenci biçimde itirazıyla birlikte var olabileceği ve var olduğu olgusuna yol açtığı unutulur. Buna ek olarak, siyasi bilinç kazanma, sıklıkla, özgürleştirici bir biçimde yaşanan kültürel saygının yeniden doğrulanmasından geçerek, eğitim unvanlarına veya eğitim sisteminin güvence altına almakla yükümlü olduğu kapasitelere bağlı hiyerarşilerin kabulü gibi egemen değerlere ve egemen sınıfın tahakkümünü temellendirdiği bazı ilkelere bir tür boyun eğme biçimi dayatan öz saygının rehabilitasyonu ve restorasyonu çabasıyla bağdaşıktır.

25 İşçilere sunulan "kariyer kuşkusuz öncelikle alt-proleteryaya (prekeryaya) götüren *olumsuz kariyerin tersi* olarak yaşanır; "terfilerde" önemli olan para artışıyla birlikte, güvencesizliğe ve sefalete yeniden düşme tehdidine (her zaman var olan) karşı fazladan garantilerdir. Ticari işletme ve büro çalışanları ile yöneticilerin yatkınlıklarını anlamak için terfi ne kadar önemliyse, *olumsuz kariyer de* vasıflı işçilerin yatkınlıklarını anlamak için o kadar önemlidir.

Sadece özel bir araştırma, işçi sınıfına ilişkin, üretim ilişkileri içindeki konumla, siyasi bilinci ve kültürle olan ilişkiyi birleştiren bağıntıyı tartışmasız bir biçimde ortaya koyabilir. Vasıfsız işçilerde %23 olan sendikalıların oranının, yarı vasıflı işçilerde %29'a, vasıflı işçilerde %30'a (ki bunların %24'ü CGT'lidir[26]) yükseldiği ve asistanlarda ve teknisyenlerde %18'e düştüğü bilinir. Eğitim düzeyi ile sendikalılaşma oranı arasındaki ilişki teknisyenlerin en eğitimli olanlarının aynı zamanda en az sendikalılaşmış olması olgusundan dolayı zayıftır (Bkz. G. Adam, F. Bon, J. Capdevielle, ve R. Mouriaux, *L'ouvrier français en 1970*, Paris, Armand Colin, 1971). Öte yandan, eğitim düzeyi gibi egemen kültür bilgisi de mesleki hiyerarşi içindeki konuma bağlı olarak artar. Vasıfsız ve yarı vasıflı işçilere oranla daha yaşlı ve daha uzun bir eğitim almış, vasıflı işçiler ve ustabaşılar biraz daha yüksek bir kültürel beceri sergilerler: En azından iki müzik yapıtını tanıma bunlarda %48,5 iken, resim ve müzik ile ilgili sorulara yüksek bir oranda cevap vermeyen birincilerde sadece %17,5'tir; sıklıkla kanona dâhil olan ressamları sayarlar - Vinci (%38 iken birincilerde %20), Watteau, Raphael-oysaki yarı vasıflı işçiler tanınmış isimleri rastgele arka arkaya sıralarlar -Picasso, Braque, Rousseau (yazarla ressamı birbirine karıştırarak).[27] Özellikle vasıfsız ve yarı vasıflı işçiler resmin kendilerini ilgilendirmediği ve klasik müziğin kendilerine "karmaşık" geldiğini kolaylıkla kabullenirken, kültürel meşruluğa daha fazla boyun eğen nitelikli işçiler, cehalet itirafının eşlik ettiği bir kabul vaazında kendilerini bulurlar ("Klasik müziği severim ama pek anlamam." veya "Resim güzel ama zor.").[28]

---

26 Ç.N.: CGT: *Confédération Générale du Travail* (Fransız Sendikaları Genel Konfederasyonu)

27 Yarı vasıflı işçilerin %10'u ve vasıfsız işçilerin %17'si ressamlar arasında Rousseau'yu da saymaktadır; bu oran vasıflı işçilerde %6, ilkokul öğretmenlerinde ve teknisyenlerde %3 ve orta düzey idari yöneticilerde %0'dır. (Yarı-vasıflı işçilerin %10,5'i, vasıfız işçilerin %4'ü tarafından dile getirilen Braque söz konusu olduğundaki durum aslında yapılan araştırmanın Braque'ın vefatının hemen sonrasında olmasına ve televizyon ve radyoda ressamla ilgili bu dönemdeki yayınlara bağlı gibi durmaktadır.)

28 Yaş ve eğitim düzeyi farklılıkları iç içe geçer; şanson konusundaki çok belirgin beğeni farklılıklarını üretmek için, ustabaşılar ve nitelikli işçiler daha eski ve daha klasik ama aynı zamanda değerler hiyerarşisi içinde de iyi bir yere sahip şarkıcılara yönelirken (Piaf, Bécaud, Brel, Brassens gibi) yarı va-

Sonuç olarak işçi sınıfının en bilinçli fraksiyonunun kültür ve dil konusunda egemen norm ve değerlere derin bir biçimde tabi olduğu ve dolayısıyla da siyaset de dâhil olmak üzere birçok konuda, eğitim sisteminin bilgi olmaksızın, kabul etme aşıladıkları hususunda (ilkokul eğitiminin toplumsal etkileri buradadır) kültürel otoriteyi elinde tutanların uygulayabileceği otorite dayatmasının etkilerine derin bir biçimde duyarlı oldukları görülür.

sıflı işçiler ve vasıfsız işçiler Johnny Hallyday ve Françoise Hardy'yi sayarlar.

Sekizinci Kısım

Kültür ve Siyaset

Kuşkusuz siyaset sorununu ortaya koymanın en iyi yolu, sanatsal üretim yetisinin birkaç bireyin elinde toplanmasına ve bağıntısal olarak (ve hatta bizatihi sebep olarak) kitlelerin elinden alınmasına ilişkin bir çözümlemeden yola çıkarak, Marx ve Engels'in, "ressamların değil de, başka işlerin yanında resim de yapan insanların olduğu"[1] ve üretici güçlerin gelişmesi sayesinde, çalışma zamanının genel olarak kısaltılmasıyla (global bir azaltım ve eşit bir bölüşümle korelatif olan) "herkese, toplumun genel meselelerine (pratik olduğu kadar teorik) iştirak etmek için yeterince boş zaman"[2] bırakıldığı bir (komünist) toplum tasarlarken sorunsallaştırdıkları meseleyi bu sahaya taşımaktır. "Siyaset adamı yoktur, olsa olsa başka işlerin yanı sıra siyaset de yapan insanlar vardır.": Ütopya, başka her yerde olduğu gibi bu konuda da bilimsel (ve kuşkusuz siyasi) sağlamasını, bizzat işleme koyduğu kesinliklerin yıkımında bulur ve dolayısıyla olağan düzenin ön yargılarını gün ışığına çıkarmaya zorlar. Gerçekten de her ne kadar görünüşteki cömertliği ütopyayı, bir zamanların entelektüel ve sanatçılarının genel oy söz konusu olduğunda seve seve ka-

1 K. Marx ve F. Engels, *L'idéologie allemande*, Paris, Editions sociales, 1968, s. 433-434.

2 F. Engels, *Anti-Dührung*, Paris, Editions sociales, 1950, s. 214.

pıldıkları seçkinci itirazların tam tersinde konumlasa da, aslında halka siyaset bilgisine doğuştan vakıf olma niteliğini bahşeden popülist yaltaklanma, toplumsal dünya üzerine söylem üretme kabiliyetinin, dolayısıyla bu dünya hakkındaki bilinçli eyleme kabiliyetinin "birkaç bireyde toplanmasını" kutsamaya, -bunu dile getirmek (veya ifşa etmek) yerine örtbas ettiği için-, katkıda bulunur. Ütopik paradoks doxa'yı kırar: Hem resim hem siyaset konusunda, "içinde bir Rafael yatan her insanın" kendisini gerçekleştirebileceği bir toplum dünyası tasarlamasıyla, üretim araçlarının (bedene işlemiş ve nesnelleşmiş) -siyaset konusunda sanat konusunda olduğundan olsa olsa birazcık daha az- tek bir yerde yoğunlaştığını görmeyi zorunlu kılar ve "devletin ideolojik aygıtlarından" daha çok bu tekelden sorumlu mekanizmaların uykuda tuttuğu Rafaellerin unutulmasını engellemiş olur.

İdealleştirilmiş bir halka, tümüyle pratik bir bilgi, hiç değilse toplumsal dünyanın var olduğu hâliyle pratik bilgisi ya da en azından bu dünyadaki konum ve çıkarlarının salt pratik bilgisi atfedilmiş ola bile, bu siyasi duyunun pratik hâlde içerdiği hakikate uygun bir söylem içinde dile gelip gelmediğinin veya nasıl dile geldiğinin ve böylece hem bilinçli, hem de -açıklığa kavuşturmanın içerdiği harekete geçirme gücüyle- gerçekten kolektif bir eylemin ilkesi hâline gelip gelmediğinin[3] incelenmesi gerekir. Hatta, gerçekliğe daha yakın olmak adına bu duyunun koku alma duyusu kadar yanılmaz olup olmadığı veya en azından insanın meşru sorun ve kanaatlerin üretim araçlarını ellerinde tutanlar tarafından üretilip arz edilmiş söylemler pazarında, kendisine en uygun ürünleri saptamasını sağlayan bir duyu olup olmadığı sorusu daima sorulabilir.[4]

Siyaset bilimi, kendisine soru yöneltilen kişilerin önemli bir

---

3 Eğer Marx'ın Alman İdeolojisi'nde [*L'idéologie allemande*'da (a.g.e., s.59)] ortaya koyduğu denklemi kabul edersek, "dil gerçek bilinç yani pratik duyudur".

4 *Invisible hand* felsefesinin tarihsel doğuşuyla iktisadi ve siyasi düşüncedeki işlevi hakkında, Hirschman'ın kitabı okunabilir. Albert Hirschman, *The Passions and the Interests, Political Arguments for Capitalism before its Triumph*, Princeton N.J., Princeton University Press, 1977.

kısmının siyaset hakkındaki sorulara yanıt vermekte "çekimser kalması" ve bu yanıtsız soruların cinsiyete, yaşa, eğitim düzeyine, mesleğe, ikâmet edilen yere ve siyasi eğilime göre manidar bir şekilde değişiklik göstermesi olgusunu çok uzun zaman önce tespit etmiş, ancak bundan hiçbir sonuç çıkarmayıp "suçlu" bulunan bu "çekimserliğe" hayıflanmakla yetinmiştir. Halbuki, "kararsızların", "liberal demokrasinin" işleyişi içinde yerine getirdikleri işleve ve kurulu düzenin ayakta kalması için sağladıkları katkıya ilişkin şüpheyi gündeme getirmek için bu grubun, büyük ölçüde başkalarının "halk" veya "kitleler" olarak tabir ettikleri kategoriler içinden çıktığını saptamak yeterli olacaktı. Siyasi çekimserlik belki de sistemin bir eksiği olmaktan çok, görmezden gelinen ve dolayısıyla da kabul gören servet esasına dayanan bir sistem [*système censitaire*] hâlinde işleyişinin bir koşuludur.

Sorgulanması gereken bizzat "kişisel kanaat" nosyonunun kendisidir: Sorgulanan kişileri hiç ayırt etmeden bir "kişisel kanaat" üretmeye zorlamakla (yöneltilen sorulardaki "sizce'lerin", "sizin görüşünüze göre'lerin", "peki ya siz ne düşünüyorsunuz'ların" akla getirdiği maksat budur) veya kimseden yardım görmeden kendi olanaklarıyla, önceden hazırlanmış birçok kanaat içinden birini seçmelerini istemekle, kamuoyu yoklaması, siyasi olarak kavranmış bir sorunsala cevap vermeyi amaçlayan siyasi ilkeleri hayata geçirerek siyasi tercihi tam anlamıyla siyasi bir yargıya dönüştüren ve bu türden bir yargıyı sadece üretme hakkını değil, aynı zamanda, üretme iktidarını herkese tanıyan bir siyaset felsefesini zımnen kabul etmiş olur. "Kişisel kanaat" nosyonunun toplumsal tarihi, kuşkusuz 18. yüzyılın bu icadının, Descartes'in söylediği gibi "iyi yargılama", yani içeriden gelen, spontane ve dolayımsız bir hisle doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt etme yetisinin (tıpkı Kant'daki estetik yargı yetisi gibi), evrensel (genel) bir uygulamaya sahip evrensel (genel) bir yetenek olduğuna dair rasyonalist inançta kök saldığını açığa çıkartacaktır: bilhassa 19. yüzyıldan itibaren, bu yeteneğe eksiksiz bir gelişim kazandırmak ve evrensel (genel) yargıyı, yani genel oyu gerçekten temellendirmek için evrensel (genel) eğiti-

min vazgeçilmezliğini teslim etmek gerekse de. Yargıların, yargı üretim araçlarının ve yargı üreticilerinin meşru üretiminin belli bir zamana kadar kilise tarafından sahiplenegelmiş tekeline karşı inşa edilmiş ve hoşgörü fikrinden, yani üreticisi kim olursa olsun tüm kanaatlerin bir değeri olduğu kanısı adına her türden yetkeye itiraz etme düşüncesinden ayrılmaz olan "kişisel kanaat" düşüncesi kesinliğini uzmanlaşmış bir üretim alanının ve kültürel mallara ayrılmış bir pazarın hemen ardından siyasi kanaat üretiminde uzmanlaşmış bir alt alanın (basın, siyasi partiler ve bütün tesili mercilerle birlikte) oluşumuna koşut olarak önem kazanan küçük ve bağımsız kanaat üreticileri olan entelektüellerin çıkar ve ilgilerini en başından beri ifade ediyor olmasına borçludur.

Siyaset hakkındaki bir soru cetveline yanıt üretme olgusu, tıpkı oy verme olgusu, ya da -başka bir katılım düzeyinde- bir fikir gazetesi okumak veya bir partiye üye olmak gibi, arz ile talep arasındaki karşılaşmanın tikel bir örneği, özel bir durumudur: Bir tarafta ideolojik üretim alanı, yani toplumsal dünyayı zamanın belli bir anında, nesnel olarak hâlihazırda var olan düşünme araçlarının, rekabet ve çatışma içinde oluştuğu ve siyaseten düşünülebilir alanının, başka bir ifadeyle meşru sorunsalın aynı hamlede belirlendiği göreceli olarak özerk bir evren;[5] diğer tarafta, sınıf ilişkileri alanında farklı konumlar işgal eden ve az ya da çok büyük bir özgün siyasi yetkinlik, yani siyasi sorunun siyasiliğini kabul etme ehliyeti ve onu, siyaseten yanıtlayarak başka bir ifadeyle tam anlamıyla siyasi olan (örneğin etik olmayan) ilkelerden hareketle ele alabilme kabiliyetiyle tanımlanmış toplumsal eyleyiciler. Bu kabiliyet tam anlamıyla yetkin, yani siyasi işlerle uğraşma, onlar hakkındaki kanısını bildirme hatta onların gidişatlarını değiştirme ehliyeti toplumsal olarak tanınmış olan anlamın yetkin olmaya dair az ya da çok canlı bir duygudan ayrı değildir: Aslında teknik kabiliyet (siyasi kültür) anlamındaki yetkinliğin, tıpkı toplumsal olarak tanınmış kabiliyet anlamındaki yetkinlik gibi statüye bağlı sıfat ve vasıflara -ya

5 Tıpkı sanatsal üretim alanının, mümkün sanatsal konumlar alanının sınırlarını her an belirliyor olması gibi.

da tam tersine hem yetersizlik hem de nesnel ("benim üstüme vazife değil") ve öznel dışlanma ("beni ilgilendirmez")- göre değişiklik gösterdiği varsayılabilir.[6]

8.1. Sayma ve Yok Sayma[7]

Kamuoyu anketlerinin sağladığı en önemli bilgi olan yanıtsız soruları ve bunun farklı biçimlerini ciddiye almak, belli bir kategoriye bağlanan (ve bu kategoriye mensup olanların sunulan şu veya bu seçeneği ne sıklıkta seçmiş olduklarıyla ölçülen) şu veya bu kanaate sahip olma olasılığının, koşula bağlı bir olasılıktan başka bir şey olmadığını, yani bir muhtemel sonucun gerçekleşmesi koşuluyla meydana gelen başka bir muhtemel sonuç olasılığı olduğunu fark etmektir. Söz konusu özel durumda bu basit bir yanıt yokluğundan ziyade kanaat üretimidir. Kaydedilmiş, yani açıklığa kavuşturulmuş kanaatlerin varoluşları ve ifade ettikleri anlam bakımından yanıtı verenlerin iyeliklerine ve sorunun niteliklerine göre, daha da doğrusu sorunun nitelikleriyle yanıtlayanın iyelikleri arasındaki ilişkiye göre değişen (en azından özellikle şu veya bu kanaati üretmenin koşula bağlı olma olasılığı kadar belirleyici bir şekilde) kanaati üretme olasılığına (mutlak) bağlı olduğunu unutmamak koşuluyla gerektiği gibi yorumlanabilir. Bir kanaati üretmenin mutlak olasılığı, bir erkek için bir kadın için olduğundan daha büyüktür. Bununla birlikte bu olasılık, daha genç olunduğu, nüfusu daha kalabalık

6 Bilindiği gibi, bu çok genel ilişki, öznel dışlanmanın ("beni ilgilendirmez" veya "bu işler bize göre değil") nesnel dışlanmanın sonucundan başka bir şey olmadığı sanatsal yetkinlik konusunda da gözlemlenir.

7 Ç.N.: Kitabın orijinal baskısında Eski Roma'nın toplumsal ve siyasal düzenine bir göndermeyle, "Cens et censure" olarak geçen bölüm başlığı, İngilizce baskıda "Selective Democracy" olarak çevrilmiştir. Başlattığı bölümün içeriğinden de anlaşılacağı gibi, iktisadi sermaye ile siyasi söz hakkı arasındaki dolaylı ama etkili ilişkiyi, tarihsel bağlamın yanı sıra *cens* (Eski Roma'da yurttaşların nüfus ve mal varlıklarını tespit etmek üzere beş yılda bir yapılan sayım anlamı dışında Roma döneminde ve Orta Çağ'da mal varlığı ve sahip olunan toprak büyüklüğü üzerinden ödenen vergi anlamına gelen) ve sansür sözcükleri arasındaki anlambilimsel ilişkiden faydalanarak özetleyen bu bölüm başlığını Türkçede "Sayma ve Yok Sayma" olarak karşılamayı uygun gördük.

bir şehirde (bilhassa Paris'te) oturulduğu, sahip olunan eğitim sermayesi (ölçütü diploma düzeyi olan) ve iktisadi sermayenin miktarı (ölçütü gelir düzeyi olan) arttığı ve daha yüksek bir toplumsal konuma sahip olunduğu ölçüde daha kuvvetlidir; bu değişkenlere bağlı değişiklikler, ortaya konan sorunlar, içerik ve ifade şekli bakımından (ikincil olarak, bir de ideolojik üretim alanında ortaya çıkmalarının üzerinden çok zaman geçmediyse) deneyimden uzaklaştıkça, soyutlaştıkça ve olağan gerçekliklerden koptuğu oranda daha da keskinleşir, hatta tam anlamıyla siyasi ilkelerden yola çıkılarak oluşturulmuş bir yanıtı daha da artan bir ısrarla davet ettiği (söz diziminde ve hatta sorunun söz dağarcığında bile) oranda belirginlik kazanır.

En "meşru" eyleyiciler, yani her iki anlamda da en yetkin olanlar, ortaya konan sorun daha "meşru" olduğu ölçüde meşrudurlar ve kendilerini daha da meşrulaşmış, yani fikirlerini beyan etmeye hem meyilli hem de davetli hissederler. Böylece, mensubiyetleri veya siyasi tercihleriyle (kendilerini en yakın hissettikleri bir siyasi parti ismini zikrederek) ilgili sorulara yanıt veremeyenlerin, aynı zamanda diğer soruları da yanıtsız bırakmaya en çok eğilimli olanlar oldukları gözlemlenir; bilhassa sorulan soru açık açık profesyonel siyasete dair ise: Kendilerine Fransa'nın "yoksul ülkelere" yardım etmesi gerekip gerekmediği sorulduğunda SOFRES tarafından "kararsız" olarak sınıflandırılanların yanıtlama oranlarıyla (%81) , aşırı sola (%91) veya sola (%90), merkeze (%86), sağa (%93) veya aşırı sağa (%92) yakın olduğunu söyleyenlerin yanıtlama oranları arasında hiç de sanıldığı kadar büyük bir fark yoktur; buna karşılık, Fransa'nın "demokratik rejime" sahip ülkelerle ilişki içinde olmasının gerekip gerekmediği sorulduğunda, "kararsız" olarak sınıflandırılanların yanıt verme oranı (%51), aşırı sola (%76) veya sola (%67), merkeze (%75), sağa (%70) veya aşırı sağa (%74) yakın olduğunu söyleyenlerinkine oranla açık farkla azdır.[8]

Farklı kamuoyu yoklama kuruluşları tarafından 1960 ile 1976 yılları arasında sorulan sorulara verilen yanıtların ve yanıt-

8 SOFRES, *La France, l'Algérie et le Tiers Monde*, Şubat 1971.

sız bırakılan soruların dağılımlarının ikincil analizine dayanan bu önermeleri tümüyle geçerli kılmak için, sorulan soruların *içerik* ve *biçimini* sistemli olarak çeşitlendiren bir anket türüne başvurmak gerekir: Örneğin hem somut deneyime yabancı olan hem de kavranabilir her türden siyasi eyleme duyarsız kalarak yaşanan dış siyaset sorunlarından, sıradan varoluşa ilişkin etik yanıtları gerektiren en gündelik sorunlara, hatta siyasi veya sendikal deneyimlerde kök salan -ücretlere, iş ilişkilerine, sendikalara ilişkin- sorunlara kadar ya da "politolojinin" en soyut açıklamalarından, bazen bunların pratikteki eş değeri olabilen somut sorgu biçimlerine kadar çok çeşitli soruyu sistemli şekilde bir araya getirmek gerekir. Biz bu türden ideal bir soru cetvelini ancak farklı araştırma kurumlarından ödünç aldığımız soruları yan yana koyarak inşa edebildik. Oysa yanıtsız soru oranları kamuoyu yoklama kuruluşuna (örneğin SOFRES'in anketlerinde yanıtsız soru oranlarının, tüm diğer oranlar eşit olsa bile her zaman IFOP'unkilerden daha düşük olması) ve ankete göre (konudan bağımsız olarak) yani araştırmacıya verilen talimatlara ve onların bu talimatları uygulama eğilimine göre değişiklik göstermektedir. Hatta bu oranlar aynı konu için herhangi bir konjonktüre göre bile değişebilir.[9]

Dahası, yanıt yokluğu her zaman olumsuz bir belirlenimin ürünü değildir ve burada bilhassa çözümlediğimiz yetkinlik eksikliğine dayanan yanıtsız soruların yanı sıra meşru yanıtla uyuşmazlığın -sessizlikten başka çıkar yol bırakmayan etik veya siyasi bir çatışmanın- sonucunun ifade edildiği, daha doğrusu ifade edilemediği için yok sayıldığı, hakiki çekimserlik anlamına gelen seçime bağlı yanıtsız soruları da hesaba katmak gerekir. Özellikle açıkça ortaya konan sansür örneği, çiftçi ve küçük patronların, vergi kaçırmayla ilgili sorulara yanıt verme konusunda, önemli oranda (%17,1 ve %15,8 oranında) çekimser davranmalarında gözlemlenir (hâlbuki aynı soruya -"Vergi beyanıyla ilgili olarak, imkânlar elverse aşağıdaki üç tutumdan hangisi size en normal görünür? Gelirinizi titizlikle beyan et-

9 Araştırma şu hâliyle, aynı kurum tarafından farklı zamanlarda özdeş sorular soran (nükleer enerji konusunda, IFOP tarafından 1974, 1975, 1976, 1977'de gerçekleştirilen bir dizi anket sorusuna) farklı anketlerde yanıtsız soru oranlarına ilişkin gözlemlenen değişimin mantığının kavranmasını mümkün kılmaz. Her şeye rağmen, bu değişimin ifade edilen farklı kanaatlerin değişimine oranla daha az olduğu saptanabilir.

mek mi, gelirinizi kasıtlı olarak biraz az beyan etmek mi, gelirinizi mümkün olduğunca düşük beyan etmeye çalışmak mı?" IFOP, Şubat 1969- verdikleri yanıtlarda ticari işletme ve büro çalışanları ile orta düzey yöneticilerin %4,1'i, üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahiplerinin %5,1'i, işçilerinse %8'i çekimser kalmışlardır). Bu türden bir çatışma ve onunla bağıntılı sansürün tipik örneği, üst düzey yöneticilerin, sendikaların rolleriyle ilgili bir soruyu yanıtlarken görece daha büyük bir sıklık oranıyla (işçiler gibi %22) çekimser kalmalarıdır ("Bugün Fransa'da işçi ve memur sendikalarının oynadığı rolü tasvip ediyor musunuz, etmiyor musunuz?" -IFOP, Nisan, 1969 - sorusunu yanıtlarken ticari işletme ve büro çalışanlarının ve yöneticilerin %19'u, patronların %27'si ve çiftçilerin %41'i çekimser kalmıştır). Aynı şekilde, köylülerin işçilerle ve onların örgütleriyle sürdürdükleri ilişkinin müphemliğini, hatta çift anlamlılığını, aynı ankette, hakkında daha fazla bilgi sahibi olmadıkları öğrenci hareketlerine ilişkin bir soruya daha sıklıkla (%59'a karşı %72 oranında) yanıt verdikleri göz önüne alınırsa yalnızca bilgisizliğe ve yetersizliğe dayandırılamayacak olan bir çekimserlik olarak okunabilir.

Bir gruba mensup olanları, çekimser kalanlar, onaylayanlar ve onaylamayanlar olmak üzere, birbirine aşağı yukarı eşit üç sınıfa ayıran tipik dağılımın dile getirdiği işte bu türden bir sıkıntıdır: 1968'de IFOP tarafından Rus-Çek ilişkileri hakkında sorulan bir soru üzerine ("Geçtiğimiz 26 Ağustosta Ruslarla Çekoslovaklar arasında imzalanan Moskova Anlaşması'nın Çekler için tatmin edici olduğunu düşüyor musunuz?"), ankete katılanlar arasında Komünist Parti'ye oy vermeyi düşünenlerin %37'si çekimser yanıt vermiş, %19'u anlaşmanın tatmin edici olduğunu, %44'ü ise tatmin edici olmadığını söylemiştir. Katılımcılardan, sağ ya da soldaki diğer partilere oy vermeyi düşünenler Komünist Parti'ye oy vermeyi düşünenlere oranla sorulara hem daha sıklıkla yanıt veriyorlar (soruyu, PSU'ya[10] oy verenlerin ancak %18'i, merkez partilere oy verenlerin %22'si,

10 Ç.N.: PSU "Parti socialiste unifié" (Birleşmiş Sosyalist Parti) 1960 yılında, biri Cezayir Savaşı karşıtı, diğeri SFIO (İşçi Enternasyoneli Fransa Bölümü) tarafından De Gaulle'ün darbesine desteğe itiraz eden iki muhalif hareket tarafından kuruldu. İçlerinden küçük bir grup 1969 yılında kurulan Sosyalist Parti'ye katılmıştır. PSU 1989'da biri Alternatifler diğeri Yeşiller olmak üzere iki gruba ayrılarak kendini lağvetmiştir.

sosyalist ve radikallere[11] oy verenlerin %26'sı, UDR'e[12] oy verenlerin %27'si, Bağımsız Cumhuriyetçilere[13] oy verenlerin %32'si yanıtsız bırakmıştır) hem de anlaşmanın tatmin edici olmadığını daha sıklıkla (PSU'ya oy verenlerin %80'i, merkez partilere oy verenlerin %73'ü, sosyalist ve radikallere** oy verenlerin %70'i, UDR'ye oy verenlerin %69'u, Bağımsız Cumhuriyetçilere oy verenlerin %64'ü) ifade ediyorlar. Aynı şekilde, kendilerine cinsel eğitimin okula sokulup sokulmamasıyla ilgili soru ("Okullarda cinsel eğitim derslerinin verilmesini onaylıyor musunuz, onaylamıyor musunuz?" -IFOP, 1966-) yöneltilen çiftçilerin %19'u (sanayi ve ticaret patronlarının %11'ine, işçiler, çalışanlar ve orta düzey yöneticilerin %9'una, üst düzey yöneticilerle serbest meslek sahiplerininse %7'sine karşılık) çekimser kalırken, %33'ü bu dersleri (kuşkusuz onların durumunda oldukça kuvvetli hissedilen bir meşruiyet dayatma etkisine rağmen) onaylamadıklarını, %48'i ise dersleri onayladıklarını söylüyor (oysaki üst düzey yöneticilerin ve serbest meslek sahiplerinin %74'ü, işçi, çalışan ve orta düzeyli yöneticilerin %72'si, sanayi ve ticaret patronlarının ise %60'ı bu derslerden yana olduklarını açıklıyor).

---

11 Ç.N.: Radikaller: 19. yy.da ortaya çıktığında aşırı solda yer alan fakat sosyalist ve komünist hareketlerin güçlenmesiyle merkeze doğru kayan ve 1901'de partileşen Fransa kökenli siyasi hareket. 5. Cumhuriyet döneminde merkez sağa kayarak meşruiyet kaybetmesi, 1971'de parti içinden Sol Radikalleri Hareketi adlı bir grubun ayrılmasını beraberinde getirmiştir. Radikaller bugün, iktidar partisi UMP bünyesinde tüzel kişilik olarak varlıklarını sürdürmektedir.

12 Ç.N.: UDR: 1979 yılında Jacques Chirac'ın başkanlığında RPR (Cumhuriyet için Birleşme) adını alan parti, 2002 yılında kendini lağvedip, aynı sene kurulan UMP'ye (Halk Hareketi İçin Birlik) katılmıştır. "Union démocratique pour la Ve République" (V. Cumhuriyet için Demokratik Birlik) De Gaulle hareketinin 1967'de aldığı isimdir. Beşinci Cumhuriyet'in 1958'de yürürlüğe girmesinden sonra farklı siyasi partiler kuran bu hareket, 1968'de "Union pour la défense de la République" (UDR) adıyla seçimlere katılmıştır. Aynı parti, 1971-1976 yılları arasında "Union des démocrates pour la République" (UDR) ismini taşır.

13 Ç.N.: Bağımsız Cumhuriyetçiler: 1966'da Valéry Giscard d'Estaing başkanlığında oluşan ve 1977'de Cumhuriyetçi Parti'ye dönüşen ekonomik liberalizm yanlısı muhafazakâr sağcı parlamenterler grubu. Bu grup bugün Fransa'da iktidar partisi olan Halk Hareketi İçin Birlik (UMP) içinde yer almaktadır.

Yine de yanıtsız soruların oranları -örneğin erkekler ve kadınlar açısından- arasındaki fark aralıklarının nasıl olup da tek ve aynı ankette (Şubat 1971'de SOFRES tarafından "Fransa, Cezayir ve Üçüncü-Dünya" konusunda yürütülen ankette), yani her şeyin eşit olarak değerlendirilebileceği tek bir örnekte, değişiklik gösterebildiğini incelemek kaydıyla, yanıtı verenin yetkinliği (hem yetki hem de beceri anlamında) ile sorunun içeriği ve biçimi arasındaki ilişkinin kendine özgü etkisi hakkında kesin bir fikre sahip olmak her zaman mümkündür. Her şeyden önce, "Fransa'nın, yabancı işçilere konut sağlamak için yeterli çaba gösterip göstermediği" sorulduğunda neredeyse erkekler kadar sık (erkekler gibi %85 oranında) yanıt veren kadınlar -aynı şekilde, "Fransa'nın yabancı işçilere eğitim vermek için yeterli çaba gösterip göstermediği" sorulduğunda (%75'e karşılık %70), "... konukseverlilde karşılamak..." sorusu sorulduğunda (%83'e karşılık %80), "...yeterli düzeyde ücret sağlamak..." sorusu sorulduğunda (%83'e karşılık %77) oranında yanıt vermişlerdir- , geleneksel ahlaka göre kadının yetkisi dâhilinde olan ve etik olarak okunmaya elverişli bu tarz sorunsallar dışında, tümüyle daha siyasi bir sorunsalla karşı karşıya kaldıklarında, yanıt vermeye erkeklerden çok daha az meyilli oluyorlar: Öyle ki, "Cezayir'le iş birliği siyasetinin sürdürülmesiyle" ilgili bir soruya ("Fransa-Cezayir ilişkileriyle ilgili olarak, Fransa'nın Cezayir'le iş birliği siyaseti izlemesini ister miydiniz?"), bizzat sorunun da ifade ettiği gibi, dış işleri iç siyasete göre somut deneyimden daha uzak olduğundan, -ve bilhassa burada ele alındığı hâliyle her türlü etik göndermenin dışında olduğundan- böyle salt siyasi bir sorunsal karşısında içlerinden yalnızca %75'i (erkeklerin %92'si yanıt verirken) yanıt vermiştir. Aslında, kadınların erkeklerle aynı oranda (yani her iki tarafın da %88 oranında) yanıt vermeleri için, soyut iş birliği sorununun, etiğin hatta cinsiyetler arası geleneksel iş bölümünün gönül ve hassasiyet uzmanları" olarak tanımladığı kadınların bıraktığı merhametin sahasına taşınması yeterlidir ("Size göre Fransa, farklı az gelişmiş ülke grupları içinde, özellikle en yoksul olanlarla mı ilgilenmeli?"). Gelin görün ki, daha özgül anlamıyla siyasi ve politolojik bir soru -ve fark-

lı gruplar için farklı gerçeklikleri anımsatacak soyut bir kelime haznesi- söz konusu edildiğinde, örneğin Fransa'nın "demokratik rejime sahip bir ülkeyle" ilgilenmesi gerekip gerekmediği sorusuna, yanıt veren kadınların payı bir kez daha azalıp %59'a (erkeklerdeki %74'lük yanıt payının aksine) düşer.

> Burada cinsiyetler arası iş bölümünün etkilerinin paradigmatik bir tezahürüyle karşı karşıyayız: Kadınlar kendilerini bir kanaati dile getirmekten muaf ve bu işi *devretme* -ve vekâleten seçim yapma- konusunda daha *özgür* hissettikçe, erkekler de kendilerini bir kanaati dile getirmeye, yalnızca yetkili değil, aynı zamanda yükümlü hissederler. Bu, *iktisadi ve bilhassa kültürel sermaye hiyerarşisinde daha aşağıda yer aldıkça daha çok kabul gören, dolayısıyla daha zorlayıcı olan* cinsiyetler arası iş bölümüne ilişkin yerleşik temsilin, kendi tahakkümlerinin sultasındaki erkekler için gerektirdiği -kültür üzerine yapılan ankette açıkça görüldüğü gibi bazen altında ezilinen- yükümlülük örneğinin ta kendisidir.[14]

14 Cinsel statü etkisi, başka bir siyasi yetkinlik vasfı olan diploma etkisiyle pekiştirilmiş ya da engellenmiş olabilir. İşte bu yüzden genel seçimlerin yapılması durumunda oy verme eğilimleri sorulduğunda, kadınlar, genel olara, erkeklere oranla daha seyrek yanıt veriyorlar ve toplumsal hiyerarşide aşağı inildikçe cinsiyetler arasındaki fark aralığı artma eğilimi gösteriyor: Yanıtsız soru oranı üst düzey yönetici olan kadınlarda %2 ve erkeklerde %18 iken, bu oranlar sırasıyla orta düzey yöneticiler için %22 ile %17, ticari işletme ve büro çalışanları için %27 ile %17, zanaatkâr ve tüccarlar için %32 ile %24, işçiler için %28 ile %18, çiftçiler içinse %38 ile %26'dır (G. Michelat ve M. Simon, Catégories socio-professionnelles en milieu ouvrier et comportement politique, *Revue française de science politique*, XXV, 2 Nisan 1975, s.291-316). Aslında, fraksiyonlar üzerinden yapılacak bir analiz, siyaset konusunda, tıpkı estetik konusunda olduğu gibi hem tabi sınıflardan egemen sınıflara gidildikçe hem de egemen sınıfın içinde, -kuşkusuz küçük burjuvazi içinde de-, iktisadi anlamda egemen fraksiyonlardan tabi fraksiyonlara gidildikçe cinsiyetler arası farkların azalmaya yüz tuttuğunu ortaya koyacaktır. Bütün bunlar, siyaset konusunda veya başka bir konuda, cinsel statü reddinin eğitim düzeyi yükseldikçe pekişme eğiliminde olduğunu gösterir. Bu nedenle, bir aile planlama hareketine katılmayı siyasi bir eylem olarak değerlendirenler veya cinsel eğitimin siyasi bir sorun olduğunu söyleyenler arasında, orta veya yükseköğrenim görmüş kadınların sayısı aynı düzeyde eğitim görmüş erkeklerinkinden fazladır (daha düşük bir eğitim düzeyine sahip erkek ve kadınlar arasında, aynı iki meseleye ilişkin olarak tam tersi bir ilişki gözlemlenir).

Genel olarak, sorgu konusu gündelik varoluşa veya özel hayata ilişkin oldukça ve örneğin konut, beslenme, çocukların eğitimi, cinsellik vb. gibi aile içi ahlakı ilgilendiren konulara dayandıkça erkekleri kadınlardan, az eğitim görmüşleri çok eğitim görmüşlerden ayıran fark aralığı daralır, hatta bazen yok olur: Böylece, örneğin kız çocuklarının eğitimiyle ilgili bir soruya[15] yanıt veren kadınların sayısı erkeklerinkinden yalnızca biraz daha az (%93,9'a karşılık %96), eğitim düzeyi en düşük olanların yanıt sayısı ise en yüksek olanlarınkinden biraz daha fazladır (ilkokul düzeyindekilerde %94,5, yükseköğrenim düzeyindekilerde %92,8); toplumsal olarak kadının payına düşen mutfak konusunda kendilerine sorular yöneltilen kadınlar, genel olarak erkeklerden daha sık yanıt veriyorlar (örneğin en çok sevilen yemeklerle ilgili bir soruya verilen yanıt oranları %98'e karşı %94'tür): tabii ki ayırt etme yetisi erkeklere atfedilen şaraplar ve mutfak meselelerinin genel sahaya taşındığı birtakım sorular hariç tutulduğunda ("Fransızların, diğer milletlerle karşılaştırıldığında daha fazla mı, olması gerektiği kadar mı, yoksa az mı yemek yediğini düşünüyorsunuz?" sorusuna erkekler %98, kadınlar %96 oranında yanıt vermişler).[16]

15 Üstelik de, erkekler lehine saptanan bu fark, kuşkusuz sadece belli bir *ilkeden* yola çıkan bir meselenin söz konusu olmasına bağlıdır ("18 yaşındaki kızların istedikleri filmi izlemelerine izin verilmesi *gerektiğini* düşünüyor musunuz?" (IFOP, Mart 1971).

16 SOFRES, *Les habitudes de table des Français* (Fransızlar'ın sofra alışkanlıkları), Aralık, 1971 (T.K., XXXIV).

Tablo 28 : Yanıtsız bırakılan soru oranlarının cinsiyete göre değişimi

"Bugün Fransa'da çok sayıda yabancı işçi bulunuyor; bunlar çoğu zaman zahmetli işlerde çalışıyorlar. Fransa'nın aşağıda sözü edilen konularda yeterince çaba sarfettiğini düşünüyor musunuz?"

Konut konusunda	Yeterli	Yetersiz	Cevap Yok
erkekler	30	54	16
kadınlar	27	57	16
Eğitim verme konusunda			
erkekler	34	41	25
kadınlar	31	39	30
Misafirperverlik gösterme konusunda			
erkekler	47	36	17
kadınlar	40	40	20
Yeterli düzeyde ücret verme konusunda			
erkekler	44	39	17
kadınlar	37	40	23

"Farklı az gelişmiş ülkeler arasından, sizce Fransa hangileri ile özellikle ilgilenmelidir?"

En fakir ülkelerle	Evet	Hayır	Cevap Yok
erkekler	70	18	12
kadınlar	74	14	12
Eski sömürgeleriyle			
erkekler	50	37	13
kadınlar	41	39	20
Dış politikası Fransa'ya en yakın olan ülkelerle			
erkekler	56	24	20
kadınlar	48	20	32
Demokratik bir rejime Sahip olan ülkelerle			
erkekler	40	34	26
kadınlar	25	34	41

"Fransa Cezayir ilişkileriyle ilgili olarak Fransa'nın Cezayir ile işbirliği siyaseti izlemesini ister miydiniz ? "

	Evet	Hayır	Cevap Yok
erkekler	56	36	8
kadınlar	47	28	25

SOFRES, La France, l'Algérie et le Tiers Monde, şubat 1971. (Eğitim düzeyini esas alan dağılımlar mevcut değil)

Aynı mantık çerçevesinde, genelde yüksek bir yanıtsız soru oranına bilhassa sahip olan işçilerin, hükümetin patronlar ile işçiler arasındaki çatışmadaki rolüne ilişkin soruları (bu soruları yanıtsız bırakanların payları şöyle sıralanıyor: işçilerde %13'ken, yöneticiler ve serbest meslek sahiplerinde %18, ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzeyli yöneticilerde %19, esnaf ve zanaatkârlarda %25 ve çiftçilerde %31'dir)[17] ve ücretlilerin çıkarlarını en iyi savunan parti ve sendikalar hakkındaki soruları (bunları yanıtsız bırakanların oranları ise işçilerde %36,4, pat-

17 "Size göre patronlarla emekçiler arasındaki çatışmada, hükümet, emekçilerin hak taleplerini mi, patronların çıkarlarını mı destekliyor, yoksa yansız bir tutum mu sergiliyor?" (SOFRES, Ekim 1970)

ronlarda %37,6, ticari işletme ve büro çalışanlarında ve orta düzey yöneticilerde %38,9, üst düzey yöneticilerde ve serbest meslek sahiplerinde %40,1 ve çiftçilerde %49)[18] yanıtlamak için sabırsızlanmaları anlaşılabilir. Aksine, sorulan soru ne kadar siyasi veya politolojik ise (yani gerek nesnesinde gerekse diliyle, ele alınan grubun kendine özgü çıkarlarına veya deneyimine doğrudan gönderme yapmıyorsa) ise erkeklerle kadınlar veya eğitim düzeyi en iyi olanlarla en kötü olanlar arasındaki fark aralığı o kadar artar; işte bu nedenle, Orta Doğu'daki "çatışma" ile Vietnam "savaşı" arasındaki ilişki hakkında IFOP'un sorduğu sorular arasında en uç düzeyde siyasi olabilecek bir soruda,[19] yanıtsız soruların oranları erkeklerde %21,8 iken kadınlarda %40'a, yükseköğrenim görmüşlerde %8,5'ken ilkokul mezunu olanlarda %40,6'ya ulaşır veya daha önce sözü edilen, Moskova Anlaşması'nın Çekler için faydası üzerine sorulmuş bir başka soruyu yanıtsız bırakma oranları (aynı sırayla) %21,1'e karşı%44,6 ve %11'e karşı%39,4'tür.[20] Seçimli demokrasinin bir çeşit deneysel uygulaması olan, kamuoyu yoklaması gösteriyor ki, kanaat hakkını ve ödevini cinsiyet veya sınıf ayrımı gözetmeksizin herkese tanıyan demokratik spontanlık ile bu hak ve ödevi yalnızca "zeki ve yetkin" oldukları için seçilmiş "bilirkişilere" mahsus kılan teknokratik aristokratizm arasındaki çatışma (antinomi) pratik çözümünü, teknokratik ayıklamanın her hâlükârda dışlayacağı kimselerin kendi kendilerini demokratik oyundan "özgürce" dışlamalarında bulur.

18 "Size göre, aşağıdaki sendikal örgütler ve siyasi partilerden hangisi bugün ücretlilerin çıkarlarını en iyi şekilde savunuyor? UDR mi, merkez partiler mi, Komünist Parti mi, CFDT mi, CGT mi, Sosyalist Parti mi yoksa CGT-FO mu?" (IFOP, 2 Şubat 1970)

19 "Size göre, Orta Doğu'daki çatışmayla Vietnam Savaşı arasında bir bağlantı var mıdır?" (IFOP, 9 Ekim 1967)

20 Dış siyasetle ilgili bir başka soruda da benzer dağılımlar gözlenmektedir (bunlar, sırasıyla, yanıtsız soru oranı erkeklerde %19,6'yken kadınlarda %43,4, eğitim düzeyi en yüksek olanlarda %9,4'ken en düşük olanlarda %38,9'dur): "Hükümetin aşağıdaki alanlarla ilgili tutumundan memnun musunuz?: Fransa'nın dış siyaseti." (IFOP, 1966).

8.2. Statüye Bağlı Yetki ve Yetkisizlik

Öyleyse, yanıt verme olasılığı, her bir durumda, sorulan soruyla (veya genel olarak durumla) belli bir yetki çerçevesinde belirlenen, yani bizzat bu kabiliyeti kullanma şansıyla orantılı bir kabiliyetle tanımlanmış bir eyleyici (veya eyleyiciler sınıfı) arasındaki ilişkide belirleniyor. Eğer siyasi bir "iktidarı" (oy verme, "siyaset konuşma" veya "siyaset yapmaya" muktedir olmak gibi) kullanma eğiliminin bu iktidarın gerçekliğine denk olduğunu, başka bir ifadeyle, ilgisizliğin iktidarsızlığın dışa vurumundan başka bir şey olmadığını görmeyi bilseydik, "siyasete olan ilginin" ve "ilgisizliğin" ne olduğunu daha iyi anlardık[21].

Tablo 29 - Eğitim düzeyine göre cevap vermeme oranının değişimleri

	İlkokul mezunu	Lise mezunu	Yüksek eğitim
Eğitmenlik iyi bir meslek	10,5	9,8	11,4
Eğitmenler günümüz koşullarında mesleklerini yapma saygınlığına sahipler	11,2	8,3	4,1
Günümüzde bir çok eğitmen işlerini bilinçli olarak yapmıyorlar	35,5	26,7	17,7
Eğitmenler gençlerle yeterince ciddi değiller	21,6	16,9	8,3
Eğitmenlerin çok fazla tatili var	12	7,2	3,1
Eğitmenlerin maaşları yeterli değil	46,4	25,9	19,2
Eğitmenler çok fazla siyasete karışıyorlar	32,3	17,6	12,4
Eğitmenler meslekleri için kötü eğitilmişler	47,9	24,5	12,5

(IFOP, mart 1970)

Yanıtsız soruların oranlarının, genelinde, eğitim sistemine dair soru sorulduğunda, sadece ilk soru örneğinin ilgili olduğu sıradan deneyime dair sorular karşısında olduğundan daha yüksek olması, diploma düzeyi ne kadar düşük olursa, eğitim kurumunun o kadar denetim dışı kaldığı hesaba katıldığında anlaşılır bir şeydir. Ev içi yaşam ile siyasi yaşam arasındaki bu

21 İlgisizlikle iktidarsızlık arasındaki bağ, pek çok farklı gözlemci tarafından fark edilmiştir, örneğin: D. Riesman ve N. Glazer, "Criteria for Political Apathy", in A.W. Gouldner ed., *Studies in Leadership*, New York, Russel and Russel, 1965, s.505-559; E. Kris ve N. Leites, "Trends in twentieth Century Propaganda", içinde G. Roheim, ed., *Psychoanalysis and the Social Sciences*, New York, IUP, 1947 (özellikle s. 400).

ara bölgede, sorular ahlaki zemininden (sorulardaki etik anlam içeren sözcüklerle sezdirilen: saygın, bilinçli, ciddi) uzaklaşıp siyasi zeminine yaklaştıkça yanıtsız soruların oranlarının arttığı görülür. Son iki sorunun dağılımlarının karşılaştırılması (özellikle de erkek ve kadınlar yanıtsız bıraktıkları soruların oranları arasındaki fark aralığının sondan bir önceki soruda -%18,5'e %32- son sorudakinden - %32,5'e %42- daha büyük olması), bu örnekte, yanıt verme ve vermeme eğiliminin, başka bir ifadeyle toplumsal yetkinliğin biriktirilebilir ya da biriktirilemez iki ilkesi olabileceğini gösterir: Diplomanın belirlediği eğitim sistemini yargılamaya ilişkin olarak verdiği statüsel yetkinlik ve cinsiyete göre değişen siyasi bir yargıya varmaya dair statüsel yetkinlik.

Eğer daha fazla haberdar olsaydım

Kuşkusuz, eğer daha fazla bilgilendirilmiş olsaydım, bazı şeyleri daha iyi anlardım. Bu kadar basit. Eğer daha fazla haberdar olsaydım, aynı şey olmazdı. Çünkü, toplantılara yeterince gitmiyorum... Eee tabii televizyon olsun gazeteler olsun başka olanaklar da var. Söylendiği gibi "silahlar eşit". Eee, her zaman aynı dert takip etmek lazım, zaman ayırmak lazım. Özellikle de bu zamanım yok. Zamanım olsaydı tüm bunlardan haberdar olmayı çok isterdim. Ama hakikaten zamanım yok. Eğer daha fazla zamanım olsaydı ilgilenirdirdim, bazı şeylerden haberdar olurdum, takip ederdim. Yani daha fazla bilgili olunursa tartışmalara katılanılabilir. Çok fazla bir şey bilmeyince biraz kenarda kalıyor insan.
(Temizlikçi kadın)

Doğal olarak herkes siyaset yapabilir, doğru. Ama gene de siyaset yapmak için belli bir eğitime sahip olmak gerekir. Bazı şeyleri bilmek için öncelikle okula gitmek gerekir değil mi?
(Belediye işçisi)

Bu varsayım herkesçe hep öyleymiş gibi kabul edilmesini, beyan edilen siyaset ilgisinin tıpkı yanıt verme eğilimi gibi erkeklerde kadınlardakinden daha fazla olmasının ve bu olgunun eğitim düzeyi, toplumsal hiyerarşi içindeki konum, yaş, ikamet edilen yerleşim biriminin büyüklüğüyle birlikte artış göstermesinin anlamaya izin veren tek varsayımdır: IFOP'un bir anketine göre (*Sondages*, 1-2, 1969), siyasetle çok ilgili olduğunu söyleyenlerin payı eğitim düzeyi ilköğretim düzeyinde olanlarda %2 iken, ortaöğretim düzeyindekilerde %13'e, yükseköğretim

düzeyindekilerde ise %34'e çıkmaktadır; Emeric Deutsch, Denis Lindon ve Pierre Weill'e göre (*Les familles politiques aujourd'hui en France*, Paris, Ed. de Minuit, 1966, s.104-105), bir öncekine karşılık gelen oranlar, sırasıyla, %6, %14 ve %32'dir (burada, erkeklerin oransal payı %11, kadınlarınki ise %5'tir). Aynı şekilde, siyasi tartışmalara (örneğin "yüz yüze" adlı tartışma programları) veya siyasi, iktisadi ve toplumsal sorunlara ayrılmış programlara duyulduğu beyan edilen ilgi, erkeklerde kadınlarda olduğundan, Paris'te küçük kentlerde olduğundan, eğitim düzeyi yüksek olanlarda eğitim düzeyi daha düşük olanlardan daha yoğundur: "Yüz yüze" tartışmalarını "sık sık" veya "ara sıra" izlemiş olanların payı diplomasızlarda %43,3 iken, CEP diplomasına sahip olanlarda %51,8'e, BEPC veya CAP'ı olanlarda %55,5'e, bakaloryası veya yükseköğrenim diploması olanlarda ise %65,7'ye yükselir; aynı sıralamayla, iktisadi ve toplumsal sorunları konu alan programları izleyenlerin payları %34,8, %47,8, %55,8 ve %65,7'dir (Secrétariat d'Etat a la Culture, *Pratiques culturelles des Français*, Paris, 1974, Cilt II. s.28 ve 29). Aynı mantık uyarınca, kamuoyu yoklamasının sonuçlarıyla çok ilgilendiklerini erkekler kadınlardan (%26'ya %22), gençler yaşlılardan (49 yaşın altındakilerin %26'sına karşılık 50-64 yaş arasındakilerin %23'ü ve 65 yaş üzerindekilerin %19'u), üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri (%32) orta düzey yöneticiler ve ticari işletme ve büro çalışanlarından (%28), esnaf ve zanaatkârlardan (%27), işçilerden (%23), çiftçiler ve tarım işçilerinden (%17) daha sık söylüyorlar (SOFRES, *Sondage sur les sondages d'opinion*, Kasım, 1975). SOFRES tarafından Eylül 1976'da gerçekleştirilen başka bir araştırmaya göre, çevresindekilere bir parti programından bahsetmeye, gösterilere katılmaya, bir partiye üye olmaya veya bir partiye "fikirlerinin hâkim olması için" para vermeye en çok yatkın olduğunu belirten bireylerin oranının en yüksek olduğu kategori yine üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleridir.

Aslında, bu oranların düzenli tekrarını kişilerin siyasi partilere girmesinde ve parti içinde yükselmesinde gözlemlenen düzenlilikle bir arada düşünmek gerekir. Bütün bunlar siyasete etkin olarak katılma ve önemli görevler üstlenme şansının, hem erkek hem de önemli bir eğitim sermayesi sahibi olunduğu oranda mukayese edilmez biçimde daha da arttığını ka-

nıtlar. Milletvekillerinin yalnızca %1,8'i, senatörlerinse %2,5'i kadındır. Bütün partilerde kadınların oranı her zaman merkez yönetim kurullarında, yerel delegelerinkinden çok daha azdır.[22] 1977 Haziranında kaydedilen oy verme eğilimlerine göre, Sosyalist Parti'nin potansiyel seçmen kitlesinin %50'sini temsil eden kadınlar, 1977 Haziranında Nantes'da toplanan Sosyalist Parti Kongresi'ndeki delegelerin %1,5'inden fazlasını oluşturmuyorlardı, Paris'teki yerel merkezlerdeki mevcut kişi sayısının ise %30'unu oluşturuyorlardı. Paris Federasyonu Seksiyonu konferanslarında hazır bulunan komünist militanlar arasında %31, Parti içinde sorumlulukları olan delegeler arasında %29, aynı federasyonun hücre sekreterleri arasında ise %26 oranında kadın militan bulunur.

Aynı şekilde, 1968 yılında UDR seçmenlerinin %31'ini ve üyelerinin %16'sını (Gironde bölgesinde %17,6'sı) temsil eden işçiler, parti yetkililerinin yalnızca %2'sini, seçilmiş milletvekillerinin ise %1'ini oluşturuyorlar. Oy verme eğilimine göre, Fransa (çalışan nüfusunun %40'ı işçi olan) genelinde sosyalist seçmen kitlesinin %36'sını ayrıca Gironde Bölgesi (%34,2'si işçilerden oluşan) merkez üyelerinin %21,9'unu temsil ettikleri hâlde, işçiler, Paris'teki yerel merkezlerde neredeyse yokturlar (%1,7) ve Nantes Kongresi'ne katılan delegelerin %5'ini, 1968'de seçilen milletvekillerininse %0'ını onlar oluştururlar. Aktif nüfus içinde dağılım oranlarına göre daha fazla temsil edildikleri Komünist Parti'de, işçilerin (örneğin, Gironde'da, Parti'nin %53,8'ine karşılık aktif nüfusun %34,2'sini oluştururlar), parti yetkilileri veya hücre sekreterleri arasındaki

22 Genelde militanlarla ilgili olarak şu kaynaklar kullanıldı: J. Lagroye, G. Lord, L. Monnier- Chazel, J. Palard, *Les miliants politiques dans trois partis français, PC, PS, UDR,* Paris, Pedone, 1976; M. Kesselman, "Système de pouvoir et cultures politiques au sein des partis politiques français", *Revue française de sociologie*, XIII, Ekim-Aralık 1972; sosyalist militanlar üzerine, R. Cayrol, "Les militants du Parti socialiste, contribution a une sociologie", *Projet,* 101, Ocak 1976; *L'unité*, 257, 1er-6 Temmuz 1977 ve "Quels sont les cadres de PS?", *Le Point*, 249, 27 Haziran 1977; kommünist militanlar üzerine, F. Platone, F. Subileau, *Les militants communistes de la Fédération de Paris*, Paris, Fondation nationale des sciences politiques, 1975; ve milletvekilleri üzerine, R. Cayrol, J.C. Parodi, C. Ysmal, *Le député français*, Paris, A. Colin, 1973 ve M. Dogan, "Les filières de la carrière politique", *Revue française de sociologie*, VIII, 4, 1967, s.468-492.

(Paris'in aktif nüfusunun %26'sına karşılık %17 - Paris'te) hatta millet meclisindeki (1968'de Fransa'nın aktif nüfusunun %40'ına karşılık Parti'nin %37'si oluştururlar) temsil oranı biraz daha azdır.

Siyasetçiler arasında, (her ne kadar militanlık, eğitim düzeyi en zayıf olanlar için siyaset yapmanın başka bir yolunu sunsa da) yükseköğrenim mezunlarının aşırı temsili dikkat çekicidir: 1968'de, milletvekillerinin %67,5'i yükseköğrenim, %14'ü ortaöğrenim mezunudur. 1973 Haziranında Grenoble Ulusal Kongresinde hazır bulunan Sosyalist Parti delegelerinin %54,6'sı bir yükseköğrenim kurumunda, %23,3'ü bir ortaöğrenim kurumunda eğitim görmüştür; eğitim sermayesinin büyüklüğünün gitgide daha çok Sosyalist Parti'ye delege tayin edilmenin zorunlu bir koşulunu oluşturma eğilimi gösterdiği aşikârdır: 1971 ile 1973 arasında Sosyalist Parti'ye katılan milletvekillerinin üçte ikisinin yükseköğrenim görmüş olmasına karşın, yükseköğrenim mezunlarının oranı Partiye 1968'den önce katılanlarda yalnızca %36,4'tür. Milletvekillerinin "idari görevlere" (Meclis iç işleyiş komisyonu, ihtisas komisyonları, vs.) erişmeleri ya eğitime bağlı sermayenin hacmine (Sosyalist delegeler arasında "idareci olmayanların" %31'ine karşın "idarecilerin" %64'ü yükseköğrenim görmüştür) ya da, milletvekillerinin büyük çoğunluğunun yükseköğrenim mezunu olduğu partilerde, sahip olunan eğitim sermayesinin türüne bağlıdır (PDM veya UDR'nin "idareci" vekilleri "idareci olmayanlara" göre ekseriyetle hukuk veya edebiyat okumuşlardır).

Öyleyse, eğitim sermayesi ile tümüyle siyasi olan sorulara yanıt verme eğilimi arasındaki ilişkide sadece özgün biçimde siyasi olan yetkinliğin eşit olmayan dağılımının basit ve doğrudan etkisini görmek safdillik olacaktır. Dar anlamıyla bu yetkinlik, tümüyle siyasi eylem ve yargılar üretmek için gerekli bilimsel ve pratik bilgiye sahip olmakla, özellikle de belki eğitim sermayesine benzer bir şekilde değişiklik gösterebildiğini varsayabileceğimiz tümüyle siyasete özgü dile hâkimiyet gibi bir yetenekle tanımlanır.

Kendilerinden siyasi hareketler, siyasi gruplar veya siyasi partileri diledikleri gibi bir araya getirerek alt gruplar oluştur-

maları istenen kişiler genel olarak daha yüksek bir toplumsal konuma sahip oldukları oranda veya eğitime bağlı sermayelerinin hacmi büyüdükçe daha çok grup oluşturabiliyorlar: Eğitim düzeyi bakaloryadan daha aşağıda olanların çoğu en fazla dört grup oluştururken, daha çok diplomaya sahip olanlar beş veya daha fazla grup oluşturuyorlar; lisansüstü bir yükseköğrenim diplomasına sahip olanların dörtte biri ise en az dokuz grup oluşturuyor (bu CEP veya CAP diplomalarına sahip olanlarda istisnai olarak gözlemlenen, diplomasızlarda ise hiç gözlemlenmeyen bir neticedir). Hassas sınıflamalar yapma yeteneği, yapılan sınıflamalar hakkında yorum yapma ve bilhassa oluşturulan sınıflara isim ve nitelemeler atfetme meyli, toplumsal konuma, eğitim sermayesine ve *toplumsal kökene* göre çok daha önemli değişiklikler gösterir.[23]

23 Burada 1970 yılında Paris bölgesinde, 18 yaşından büyük erkek ve kadınlarla yapılmış derinlemesine görüşmelerden (130 kişi) yola çıkan bir ön-anketin sonuçlarını özetleyen istatistiki bir analize dayanıyoruz (örneklemin küçük ve eksik olması, bu çalışmayla saptanan düzenli tekrarlarda daha ziyade ispatlayıcı değil de örnekleyici olarak kullanılacak olan ve bu yüzden sağlamaya açık bırakılan eğilim göstergelerinin ötesinde bir şey görmeyi engelliyor). İlk önce görüşülen kişilere, üzerinde bir siyasi hareket, siyasi grup veya partinin isminin yazılı olduğu (Action française, Demokrat Merkez, Convention des institutions républicaines, Gauche prolétarienne, Gaullistes de gauche, Ligue communiste, Mouvement de la Tour du Pin, Occident, Komünist Parti, Progrès et démocratie moderne, Birleşmiş Sosyalist Parti, Radikaller, Bağımsız Cumhuriyetçiler, Socialistes, Union pour la défense de la république) 15 kartlık bir deste gösteriliyor ve (deneklerden açık açık, oluşturulmuş gruplarla ilgili yorum yapmalarını ve de kendi oluşturdukları gruplara herhangi bir isim veya sıfat vermelerini istemeden) bu kartları diledikleri gibi bir araya getirmeleri isteniyor. Ardından, deneklere her birinin üzerinde bir siyasetçi veya bir sendikacının isminin yazılı olduğu 24 kartlık bir deste sunuluyor (Bergeron, Chaban-Delmas, Deschamps, Duclos, Duhamel, Edgar Faure, Maurice Faure, Geismar, Giscard d'Estaing, Krivine, Lecanuet, Marchais, Mendes-France, Mitterand, Mollet, Nicoud, Philippon, Poujade, Rocard, Savary, Seguy, Servan-Schreiber, Tixier-Vignancour, Wallon-Philippon ismi bilinmeyen bir isim karşısındaki tepkileri ölçmek amacıyla listeye eklendi) ve onlardan önce bu kişilerin her birinin hangi gruba veya partiye ait olduğunu söylemeleri ve ardından bu kartlarla gruplar oluşturmaları isteniyor.

Bir bilinçlenme

Öncelikle, evlendiğim zaman kesin bir siyasi görüşüm yoktu. Brötanya'dan geliyordum ve sorunlar olduğunu hissediyordum tabii, hissediyordum ama tanımlayamıyordum. Komünist olduğunu bilmeden bir komünistle evlendim. Başında, tahmin edersiniz evde Humanité-Dimanche'ı gördüğümde kan beynime sıçrıyordu. Bu gazteyi aylar boyunca görmezden geldim. E sonrasında yavaş yavaş gazteyi tanımaya başladım. Bilirsiniz biraz sert bir tavır alır ama gerçeğe tekabül eden değerli tavırlar. Kocam sendikacıydı, yani bir sendikacıyla uğraşıyordum, eee sonrasında üç çocuğum oldu sonra bilirsiniz işte herkes gibi yavaş yavaş hayatın zorluklarıyla karşılaştım. Benim koşullarım özellikle zordu çünkü anneme de benim bakmam gerekiyordu. Kocam bir işçiydi nihayetinde ve bilirsiniz işte ben de işçilerin sorunlarını öğrendim. Ve sonrasında Cezayir Savaşı sırasında kesin bir tavır almamakla beraber, her zaman karşı olduğumuz korkunç insanlık suçlarından haberim oldu. Her zaman bu savaşın haklı bir savaş olmadığını düşünmüştük, işte o zaman anladım Parti'nin mücadelesini. Özellikle de Charonne metro istasyonundaki olaylar* olduğunda bilirsiniz değil mi? Tümüyle iğrendim, kocamı o gün zorla evde tutmuştun oysaki orada olabilirdir.

(Terzi kadın, 42 yaşında, komünist)

* Cezayir Savaşı'nın sonunda, Fransa Cumhurbakanı Charles de Gaulle Cezayir'in bağımsızlığını yaklaşan seçimlerde gündeme getirmek ister. Bu duruma sadece Organisation armée secrète (Gizli Ordu Örgütü) adlı aşırı sağ bir örgüt karşı çıkar ve bir dizi silahlı saldırı gerçekleştirir. 8 Şubat 1962'de Fransız solu tarafından Cezayir'in bağımsızlığını savunan bir gösteri düzenlenir ve eylemciler güvenlik güçleri tarafından ciddi bir biçimde bastırılırlar. Çatışma sırasında eylemciler Charonne metro istasyonuna sığınmaya kalkarlar ve çıkan arbedede dokuz eylemci yaşamını kaybeder. 13 Şubat'ta yaklaşık bir milyon kişi yapılan eylemcilerin cenazesine katılır. Yaşanan bu olay tarihe Charonne olayları olarak geçmiştir. 8 Şubat 2007'de Paris Belediye başkanı Bertrand Delanoë tarafından söz konusu metro istasyonunun bulunduğu meydana "8 Şubat 1962 Meydanı" ismi verilmiştir. (ç.n.)

Böyle bir yaklaşım, doğru bir okuma ortaya koyuyormuş gibi görünse de, siyasi iş bölümünün karşıt ve birbirini tamamlayıcı iki temsilini kayda geçirmekten öteye gitmez: Bunlardan biri, teknokratların tanımladığı şekliyle, salt teknik yetkinliği, "siyasi sorumluluklar" veya "sorumlu" siyasi tercihlere erişimin koşulu hâline getiren teknokratik temsil; diğeri ise yetkisizlik ve yetersizlik duygusunda temellenen ve iktisadi ve kültürel açıdan en yoksun olanları "bilirkişilere" veya başka sınıflara aşırı değer biçmenin diğer bir yolu olan kriptokrasiye[24] inanmaya mecbur eden tamamlayıcı bir temsildir. Veriyi verildiği şekilde aynen ge-

24 Ç.N.: Gizli güçlerin yönetimi.

çiren her kayıtta olduğu gibi görünüşe ilişkin bu tespitin, bu temsillerin nesnel temellerini soruşturmayı engellemek, daha da önemlisi bu iş bölümünün temsillerinin hakikiliğini, siyasal iş bölümünün gerçekliği içinde aramak gibi bir etkisi olabilir. Aslında, diğerlerinde olduğu gibi bu konuda da, gerçeklik ve temsiller arasındaki ilişki, iş bölümü içinde belli bir konum tarafından belirlenen şansların bedene işlemiş biçimi olan yatkınlıklar aracılığıyla kurulur. "Teknik" yetkinlik temelde toplumsal yetkinliğe ve bununla bağıntılı olarak, statü bakımından yetkili kılınmış ve bu özgün yeteneği uygulamaya, yani yeteneği edinme eğilimi (aslında o yeteneği edinmenin toplumsal olarak tanınan kabiliyet ve zorunluluğunun bir fonksiyonu olan) aracılığıyla elinde bulundurmaya teşvik edilmiş olma duygusuna bağlıdır. Başka bir deyişle, eğitim sermayesi ile siyasi soruları yanıtlama eğilimi arasındaki ilişkiyi anlamak için, sadece siyasi söylemi anlama, yeniden üretme, hatta üretme (okul unvanın garanti altına aldığı güvenceyle) kabiliyetini hesaba katmak yetmez; bunun yanı sıra özgün bir siyasi kültürü yaşama geçirerek, yani her defasında her bir durumda etik ilkelerden yola çıkarak cevap vermek yerine belirgin bir biçimde siyasi olan sınıflama ve analiz ilkelerini işleme koyarak siyasetle meşgul olmaya, siyaset konuşmaya yetkilendirilmiş olma, siyasete dair şeylerden siyaseten bahsetmek için yetke sahibi olma duygusunu (toplumsal olarak izin verilen ve teşvik edilen) işin içine katmak gerekir.[25] Okul unvanının etkisi, ilkesi bakımından, cinsel statüden, göründüğü kadar farklı değildir: Her iki durumda da söz konusu olan, basit bir siyasal kültür olduğu kadar, siyaset üzerinde statüsel bir haktır da, yani bu hakkı kullanmanın koşulu onu kullanma hakkına sahip hissedenlerin kendilerini bu hakla donatmalarıdır. Hem uygulama koşulu hem de doğurduğu etki bakımından, konuş-

---

25 Hain ilan edilmek pahasına, geçen yüzyılda entelektüellerin, yine, kültürel yetkinliğin (veya Halk Cephesi döneminde çoğunlukla tekrarlandığı gibi "zekânın") bahşettiği meşruiyete olan imanları adına genel oyun tehlikelerini kötülemelerine veya Flaubert'le el ele verip, mandarinlerin hâkimiyetini arkalarına almalarına, hatta bugün de, zamanın büyük sorunları hakkındaki kanaatlerini üretmeye ve öğretmeye, *özleri gereği*, kendilerini hem meşru hem de mecbur hissetmelerine dikkat çekmek gerekir.

ma yeteneği söz hakkı için neyse, teknik yetkinlik de toplumsal yetkinlik için odur. Okula bağlı statü veya cinsel kimlik gibi iyeliklerin dayatılmasının ürettiği damgalama etkisi, toplumsal tanımına layık olmaya davet edilen, ayrıca ondan kendi özünü gerçekleştirmesini bekleyen diğerlerine uygun olması buyurulan bireye dayatılır (bu ilişkinin psiko-sosyolojik tercümesi çiftler içinde özellikle görünür hâle gelir). İşte, özgül kültür anlamındaki yetkinliğin varoluşun özle olan ilişkisi içinde statüye bağlı iyelik anlamındaki yetkinlikle ilişkisini var eden budur: Zaten ona sahip olacak olanlar sadece onu gerçekten elde edebilirler ve sadece ona sahip olmaya yetkili tayin edilenler onu elde etme zorunluluğunu hissederler.

Bu analizler için ilk kanıt, kadınların, diğer tüm etmenler eşitlendiğinde (bilhassa eğitim sermayesi), erkeklerden, salt teknik yeterlik sahasından çok bu yeterliği *teyit etme usullerinde* ayrılmaları noktasında bulunabilir. Dolayısıyla birbirine eşit eğitim sermayelerine sahip kadınların, siyasi hareketler ve partiler evreni içinde aşağı yukarı aynı sayıda sınıflandırma yaptıkları ve bu sınıflandırmalara neredeyse aynı sıklıkta isim atfettikleri görülüyor. Kuşkusuz, bir bakıma siyaset onların işi olduğundan ve bu sahada yapılan yatırımlar daha fazla önem arz ettiğinden, erkekler kadınlara göre daha çok sayıda siyasetçi ismi biliyorlar; aynı şekilde, erkekler arasında bu siyasetçilerin hangi gruba, partiye veya harekete bağlı olduğunu bilenlere, kendi seçim bölgelerinden bir milletvekilinin ismini ve dâhil olduğu siyasi akımı bilenlere kadınlara oranla daha çok rastlanıyor. Fakat asıl fark, bilhassa bu yeterliği toplumsal olarak iddia etmek söz konusu olduğunda ortaya çıkar: Eşit eğitim düzeyine sahip kadın ve erkekler arasında, önerilen farklı sorunların siyasi olup olmadığını bilmeyen kadınların sayısı erkeklerinkinden çoktur[26]; kadınlar arasında Philippon'un kim olduğunu bilmediğini itiraf edenlere daha sık rastlanırken erkekler bu bilgisizliği saklamaya daha meyilliler; kadınlar, siyasi ölçek üzerinde çoğunlukla bir bölgeyi işaretlemekle yetinirken erkekler kendilerini belirli bir noktada konumlamak eğilimindeler. Kadınlar, hepsinden önemlisi siyasetin uzmanların işi olduğunu teslim etmeye çoğu

26 Görüşülen kişilerden, 17 farklı sorudan oluşan bir liste içinden, siyasal olarak değerlendirdiklerini seçmeleri istenmişti.

zaman daha hazırlar. Son olarak, oylama sırasında bir adayı tercih ederken kararsızlık yaşadığını söyleyen kadınların sayısı erkeklerinkinden açıkça fazladır. Siyasi seçim yetilerini başkalarına (kuşkusuz önce kocalarına) devretme eğilimlerinin daha fazla olmasının dışında, kadınlar, siyaset hakkında, erkeklere oranla daha kısmi, aynı zamanda ahlaki ve duygusal bir görüşe sahip gibi görünüyorlar: dolayısıyla, engellilere yardımın siyasal bir sorun olduğunu düşünenler arasında, her düzeyde kadınların sayısı erkeklerinkinden biraz daha fazla; aksine, genel ya da yerel seçimleri veya Vietnam yararına para toplamayı siyasi olarak değerlendirmek söz konusu olduğunda ise biraz daha azdır.

Şu hâlde yanıtsız soruların cinsiyete, eğitim sermayesine veya toplumsal sınıfa göre, yani kabaca hangi alanda olursa olsun iktidarı elinde tutma şansına göre çeşitlilik göstermesi, toplumsal olarak kabul gören yetiler anlamındaki siyasal yetkinliğin (ve yetkinin), ancak elde tutma hakkına ve sorumluluğuna sahip olunduğu ölçüde elde tutulabilen yeteneklerden biri olduğunu burada kanıtlar. Yanıtsız soruların diğer tüm etmenler eşitlendiğinde, sorunun, depolitize edilmiş bir siyasi söylemin kurallarına -kâğıt üzerinde tarafsızlık, hüsnü tabir vb.- uyum göstergesi yönünden doygunluğuna göre çeşitliliği ise sorgu ve analizlere, onları erişim dışı bırakmaya katkıda bulunan görüntüleri dayatmak yoluyla "yetkisizlerde" liyakatsizlik duygusunu güçlendirdiğinde, doxa-âlimlerinin [doxosophes], (yani göz önünde olan ve görünüşü kurtaran âlimlerin) yetkinin sınırlarının dayatılmasına getirdiği katkıyı doğrular.

8.3. Söz Alma Hakkı

Bir soruya evet ya da hayır diye karşılık vermekle veya önceden üretilmiş bir yanıtın yanına çarpı koymak suretiyle, en ilkel bir şekilde bile olsa söz alma eğilimi, söz hakkına sahip olma duygusuyla kati surette orantılıdır. Bunu hiçbir şey, basının desteğiyle, 1968 sonrasında öğretim sistemi üzerine yapılan, "ulus çapında bir kamuoyu yoklamasında[27]" sorulara yanıt verirken,

27 Bu anket, Association d'étude pour l'expansion de la recherche scientifique'in talebi üzerine hazırlanan bir soru formunun 1969 yılının 1 ve 15 Ağustos tarihleri arasında çok sayıda günlük ve haftalık gazete yoluyla kamuya duyurulması yoluyla gerçekleştirilmiştir (*Humanité* ve *Le Parisien*

kendilerini ve *yetkili kılınmış ve yetke oluşturan bir görüş* ifade etmeye ve meşru bir baskı grubunun edimsel sözcülüğünü yapmaya hakkı olan *taraflar* olarak ortaya koyan kişilerden oluşan ve spontane tabir edilen bir örneklemin bileşiminden daha iyi gösteremez[28]; eğitime ilişkin olarak *seferber edilmiş kanaat*-toplu dilekçe mantığı gereği- yükseköğretim kullanıcıları topluluğuyla az çok örtüşür. Yalıtılmış bir eyleyicinin -herhangi bir yetki devri olmaksızın- öğretim sistemi hakkında sarih ve tutarlı bir kanaate erişme olasılığı onun, kendi yeniden üretimi için öğretim sistemine ne derece bağlı olduğuna ve eğitim sisteminin işleyişiyle, nesnel ve öznel anlamda, ne derece *ilgilendiğine* (onunla ilgili ne derece *çıkar güttüğüne*) bağlıdır.

Sanki kişinin nüfuzu arttıkça, kurumun yazgısını belirle-

libéré'nin soru cetvelini yayımlamamış olması hiç kuşkusuz halk sınıflarının eksik temsilinin artmasına katkıda bulunmuştur). Öğretim yılının gidişatı; eğitimin durumu; üniversitelerin öğretim ve örgütlenmesine dair içerik ve yöntemlerin dönüşümü ve öğretim üyelerinin, öğrenci velileri ve öğrencilerle olan ilişkileri; farklı eyleyici kategorilerinin güçleri; okulun payına düşen işlevler (mesleğe hazırlık, ahlaki eğitimin aşılanması, vb.); eğitim kurumlarında siyasetin yeri; zorunlu eğitim süresinin uzatılması; özel öğretime katkı vb. hakkında 20 soru içeren soru cetvelinin öncesinde, anketi, "kâr amacı gütmeyen bağımsız bir hareket" olan Association d'étude pour l'expansion de la recherche scientifique tarafından düzenlenen, "basının gönüllü desteği sayesinde", "temel bir konuda" hakiki bir "ulusal kamuoyu yoklaması" olarak sunan farklı basın organlarına göre az çok uzun bir metin bulunuyordu.

28 Farklı grupların öğretim sistemi üzerinde etki etme iddialarıyla orantılı olarak temsil edildikleri bu örneklem, sistemin bütün düzeylerinde, sistemin yönelimleri üzerindeki etkisi süren kendi kendini meşrulaştırmış baskı grubunu en iyi şekilde temsil eden örnektir; öyle ki, ifade ettiği bütün kuvvet-fikirler (idées-force) sonradan ortaya çıkacak tüm dönüşümleri öngörmeyi sağlar: Örneğin, yanıt verenlerin "büyük çoğunluğu" -bu örnekte anlamlı bir ifade- seçme sınavlarının devam etmesini, eleme yönteminin benimsenmesini, grande école'lerin korunmasını, genel kültüre yönelik (kendileri için) meslek hazırlığına yönelik (başkaları için) öğretimin güçlendirilmesini vb. istiyorlar. Karşılaştırmanın yapılabildiği bütün noktalarda (yani, grande école'ler seçme sınavlarıyla ilgili olanlar ve bir kamuoyu araştırma kuruluşu tarafından daha önce ortaya konmamış olanlar haricinde, zikredilen bütün meseleler hakkında) spontane örneklem içindeki eğilimler temsilî örneklemdekilerden daha kuvvetlidir.

me eğilimi de artıyormuş gibi, eğitim sistemi hakkındaki bir kamuoyu yoklamasında, sorulara yanıt verme oranı, katılımcıların kendilerini bu konuda konuşmak için meşru hissetmeleri ve eğitim sisteminin işleyişi konusunda ilgi ve çıkar gütmeleri oranında artıyor.[29] İşte bu yüzden, belirli bir toplumsal sınıf için, erkeklerde kadınlara (kendilerini bir grubun çıkarlarını veya kamu yararının yetkili sözcüğünden ziyade "öğrenci velisi" olarak ifade eden) oranla, Parislilerde taşralılara oranla açık şekilde daha kuvvetli olan yanıt verme olasılığı, çocuklarını Grande Ecole'lere gönderebilme nesnel olanağına sahip olmakla yakından ilgilidir (bu olanak, köylü ve işçiler için neredeyse hiç - yani 10.000 kişide 0,09 ile 0,05 kişi civarındadır- esnaf ve zanaatkârlar için 10.000 kişide 0,7, ticari işletme ve büro çalışanları için 0,9, orta düzey yöneticiler için 3, ilkokul öğretmenleri için 19, sanayici ve büyük tüccarlar için 5, üst düzey yöneticiler için 11, mühendisler için 22, serbest meslek sahipleri için 26, ortaokul ve lise öğretmenleri ve üniversite hocaları için ise 110 kişidir - bu sayılar her sınıftan yanıt veren erkeklerin aktif nüfus içinde onlara karşılık gelen fraksiyonun erkekleriyle oranlanması sonucu elde edilmiştir); soruları yanıtlama oranları eğitim düzeylerinin ve kayıtlı oldukları eğitim kurumlarının niteliğinin yükselmesine (CES ya da CET yerine liseye, fakülte yerine Grande Ecole'e gitmek gibi) veya taşrada değil de Paris'te

29 Pek tabiidir ki, bu kabiliyet ve yatkınlıklar, hem soru cetvelindeki sorulara yazılı olarak yanıt vermeye kalkışmak için zorunlu olup hem de eğitim sermayesine sıkı sıkıya bağlı olan kabiliyet ve yatkınlıklara, örneğin bir panel eşliğinde yapılan anketlerde olduğu gibi görüşülen kişilerden düzenli ve uzun soluklu bir iş yapması istendiğinde beliren, etik yatkınlıklara özgü o etkiyle doğrudan bağlıdır. (İşte bu nedenle, Centre d'études des supports de publicité'nin yaptığı, kişinin bir ay boyunca her gün dinlediği radyo kanallarını her çeyrek saat başı kaydetmesini gerektiren anketlerdeki yanıt oranı bir yanıyla tıpkı bir öğrenci çabasında ortaya çıkan kültür gayretkeşliği gibi çeşitlilik gösterir: Kütüphaneye gidip gelme, koleksiyon yapma vb. oranının yüksek olduğu orta düzey yöneticiler ve ustabaşılarda -ikincil olarak da vasıflı işçilerde- en yüksek seviyede görülür.) Eksiksiz olmak adına, gazetenin yaptığı ayıklamaya özgü etkileri de sorgulamak ve soruların alışılmış gazeteler aracılığıyla sorulup da, örneğin okullar, dernek, sendika veya parti aracılığıyla sorulmamış olmasının yanıt verenler topluluğunun yapısını nasıl etkilemiş olabileceğini saptamaya çalışmak gerekir (örneğin burada abonelerin rastlantısal okurlara göre daha çok yanıt verme eğilimi gösterdiklerini belirtmek yeterlidir).

oturmalarına göre artan orta ve yükseköğrenim öğrencilerinin katılım olasılıkları toplumsal kökene yakından bağlıdır (yükseköğretim öğrencileri söz konusuysa, bir sanayici, üst düzey yönetici veya bir serbest meslek sahibinin çocuğu için, bir işçi çocuğuna göre 2 ila 3 kere daha kuvvetli olan bu olasılık, ortaöğretim öğrencileri söz konusu olduğunda 6 katına çıkar).

Kamuoyu araştırma kuruluşları tarafından eğitim sistemi üzerine sorulan farklı soruların yol açtığı yanıtlarda tümüyle aynı eğilimler gözlemlenir: Genellikle, yanıtsız soruların payı kadınlarda erkeklerdekinden daha büyüktür (erkek ve kadınların yanıt oranları, söz gelişi eğitimde yönlendirme yasasıyla ilgili bir ankette -IFOP, Ekim 1968- %29,7'ye karşı %25,7; fakülteye giriş sınavlarıyla ilgili bir ankette -IFOP, Eylül 1968- %16,9'a karşı %11,2'dir; oysa Latince öğretimine başlanmasının orta üçüncü sınıfa ertelenmesi hakkındaki bir soru karşısında, hem kadın hem de erkeklerin yanıt oranı %26'dır; eğitim düzeyi düşük olanlarda eğitim düzeyi yüksek olanlardakinden daha yüksektir (bu oranlar yine aynı anketler için sırasıyla, -ilkokul düzeyindekilerde- %32'ye karşı, -yükseköğrenim düzeyindekilerde- %15 -IFOP, Ekim 1968-, %19'a %6 -IFOP, Eylül 1968-, %35'e %10'dur - IFOP, Eylül 1968); taşralılarla Parisliler karşılaştırıldığında ise, yanıt verenlerin payı toplumsal hiyerarşide yükselindiği ölçüde artar. Bu demektir ki, spontane örneklem, temsilî bir örneklemle yapılan bir ankete yanıt verenlerin kendisine doğru eğilim gösterdikleri *limiti* oluşturur; başka bir ifadeyle, temsilî bir örneklemle yapılan bir anket sonucunda elde edilen yanıtlar, öyle algılanmasa da ilkeleri bakımından burada betimlenene bire bir benzer inşa yasalarının ürünü olan spontane bir örneklem oluşturur.

Nicelik ve nitelik

Bu konuda *nicelik* nosyonunu nitelik nosyonuna üstün kılmak tehlikeli olur. Konu üzerinde nesnel bir yargıya varabilmek için belli bir *yetkinliğe* sahip olma kendini dayatır.

Agregasyonu olan Hoca, *Association d'étude pour l'expansion de la recherche scientifique* için gerçekleştirilen anket sorusuna verilen cevaptan.

Spontane örneklemde yer alan her kategorinin temsilcileri ait oldukları kategori, grubun genelinde ne kadar az temsil ediliyorsa, kendileri de grubu o kadar az temsil ederler ve yanlılık ilkesi de, neredeyse her zaman, onların öğretim sistemine ilişkilerinden ibarettir (dolayısıyla, bakaloryaya denk ya da bakaloryanın üstünde bir diplomaya sahip olanlar, örneklemde yer alan sanayici ve büyük tüccarların %90,7'sini oluştururken, bunların aktif nüfusunun ancak %11,3'ünü oluştururlar; esnaf ve zanaatkârlar içinde aynı diploma düzeyine sahip olanların payı %28,7'yken, bunların aktif nüfusu içindeki oranı ise %2,8'dir); aynı şekilde, bir fraksiyon eğitim sistemine ne kadar uzaksa, o fraksiyon içinde, ankete daha fazla yanıt verenler eğitim sisteminden daha fazla çıkarı olanlar arasından -anket sırasında, orta veya yükseköğrenimde çocuğu olabilecek yaşta olanlar- çıkar: Şu hâlde, spontane örneklemde yer alan öğretmenlerin (ve öğretim üyelerinin) %49,7'si 35 ila 54 yaşları arasındayken, bunların aktif nüfustaki oranı %38,9'dur; 35 ila 54 yaşları arasındaki serbest meslek sahiplerinin örneklemdeki oranı %69,7 iken, aktif nüfustaki oranları %53,5, aynı yaş grubundaki sanayici ve büyük tüccarların örneklemdeki oranı %77,1'ken, aktif nüfustaki oranları yalnızca %50,7'dir.

Bu yüksek düzeyde elemenin sonucu olarak, sınıf ve fraksiyonlar (temsilleri orta sınıfların ve egemen sınıfın içinde kültürel sermayeleri oranında artan) arasındaki farklar en aza indirgenir ve bunun sonuçlarından biri de önerilen farklı sorunsallar üzerindeki uzlaşma derecesi, kuşkusuz, ana nüfusunkine oranla daha da yüksek olmasıdır.[30] Eğer ortaokul ve lise öğretmenle-

---

30 Soru cetvellerini -doğrudan Association d'étude pour l'expansion de la recherche scientifique'e (Bilimsel araştırmanın yaygınlaşması için inceleme derneği) göndermek yerine- Cornec Federayonu'na teslim eden öğrenci velileri, daha düşük olan sosyal seviyeleri ve eğitim düzeylerinin yanı sıra bir de daha yüksek dişilleşme oranlarıyla diğer velilerden topluca ayrılırlar: Bu olgu, örgüt bünyesinde önceden var olan bir hareketlenmenin ve bu türden bir mensubiyeti sağlayan "yetke" artışının, diğer tüm etmenler eşitlendiğinde, siyasi olarak müdahil olma meylini artırmaya eğilimi olduğunu düşündürtür. (Belki böylece eğitimci kadrosunun içinde, spontane ve düzensiz yanıt verenlerin, daha ziyade *agreje* kadınlar ile agregasyonu olmayıp sertifikası olan erkekler arasından çıkan "pedagoji" militanlarına göre çok farklı özellikler sergiliyor olmaları açıklanmış olur. Bkz. J. M. Chapoulie ve D. Merlieé, *Les déterminants sociaux et scolaires des pratiques professionelles*

riyle üniversite hocaları böylesine ileri seviyede yüksek düzeyde temsil ediliyorlarsa, bunun nedeni, onların birçok açıdan ilgili ve meşru kılınmış olmalarıdır. Aslına bakılırsa, katılma olasılıkları hiyerarşisi meşruiyet etkisinin, yalnız mensubiyete bağlı olan çıkar etkisini bastırır: Gerçekten de, farklı eğitmen kategorilerinin anket içinde kendilerini ortaya koyma olasılıkları, kurumlar hiyerarşisinde yükselindiği ölçüde artar (söz gelişi, ilkokul öğretmenleri için 10.000 kişide 19; CET öğretmenleri için 34; CEG öğretmenleri için 60; lise öğretmenleri için 199; üniversite hocaları için ise 224'tür) ve her kurumun kendi içindeki kademeye göre de artar (yedek kadrodaki öğretmenler için 10.000'de 58 iken, sertifikalılar için 175, *agrejeler* (hem lise hem üniversite eğitim verebilenler) için 382, asistanlar için 164, başasistanlar için 204, profesör ve doçentler için 320'dir). *Agregasyon* sahibi ortaokul ve lise öğretmenleri arasında bilhassa "klasik" dallarda (Latince, Yunanca, Fransızca, tarih, coğrafya) ders verenlerin, hangi kategoriden olurlarsa olsunlar, en yüksek yanıt verme eğilimine sahip olmalarının nedeni, sisteme kendilerinden daha az bağlı olmayan ilkokul öğretmenlerinden daha fazla meşru kılınmış olmaları dolayısıyla, öğretim sistemine yatırımlarını sadece araştırma alanında tutmayıp kurum dışında da yatırım yapan üniversite hocalarından (yanıt vermeye diğer disiplinlerin hocalarından daha meyilli olan Fransızca, Latince, Yunanca, tarih gibi en geleneksel yazın disiplinlerinin profesörleri hariç) daha *bağlı* olmalarıdır. Bu, aynı zamanda, varoluşlarının diğer tüm kategorilerine oranla *kriz tarafından daha fazla sorgulanmış* olduğunu hissetmelerinden kaynaklanabilir.

Ortaöğretimde eskiden baskın olan Latince, Yunanca, Fransızca, tarih gibi dalların öğretmenlerinin özellikle yüksek bir yanıt verme eğilimine sahip olmaları (bunlar, 1968 Mayısından sonra çok fazla kitap ve makale yazdılar), aynı zamanda meşru kültürün içeriklerinin ve bunları, özellikle ortaöğretim kapsamında, aktarmanın meşru yollarının yeniden tanımlanmasının, ortaöğretimden ve ortaöğretime öğretmen seçme sınavlarından

des enseignants du second degré et leurs transformations, Paris, CSE, 1974, özellikle s.120-124.) Sosyal ve kültürel sermaye açısından seçilim karşısında zayıf olan Cornec Federasyonu öğrenci velilerinin, daha çok hareketlenmiş (mobilize) olmalarına rağmen, genel olarak, (özellikle) özel eğitime katkı hakkındaki soru haricindeki farklı sorulara yanıt verme meyillerinin daha zayıf olması dikkat çekicidir.

başka pazarı ve başka varlık nedeni olmayan ürünlerin üreticileri (veya yeniden üreticileri) olarak, onların bizzat varoluşlarını tehdit etmesinden ileri gelir.

Ancak, bu analizin esas olarak öğrettiği şey yalnızca birkaç kişinin mesele edindiği sorunları, önceden oluşturulmuş yanıtlı bir soru cetvelinin temsilî bir örnekleme uygulanması gibi, kusursuz görünen bir yöntemle, ayrım gözetmeksizin herkese dayatma yoluyla, sorgulama öncesinde var olmayan ve başka şekilde ifade edilemeyecek olan veya ancak başka şekilde, yani yetkili sözcüler aracılığıyla ifade edildiği takdirde tamamen farklı olacak olan kanaatleri var ederek, bir yapay olguyu hiç yoktan var etme olasılığının yüksek olduğunu göstermektir. Gösteri, kanaatlere, bunların seferber ettiği grubu göstererek güç kazandırmanın yollarından biri olduğundan, söz konusu kanaatlerin spontane olarak dile getirilme ve görünme olasılığı pek azdır. Siyasi kanaat, hakikatinin içsel gücü vasıtasıyla dayatılabilen saf ve salt bilgilendirici bir yargı değil de, tümüyle simgesel olan etkinliği vasıtasıyla harekete geçirdiği grup kalabalıklaştıkça ve güçlendikçe, eyleme geçip, büyüyen bir gerçekleşme iddiasını barındıran bir kuvvet-fikir [idée-force]dir. Başka bir ifadeyle, zorunlu olarak bir harekete geçirme gücü ve varoluş iddiası barındırdığı için, siyasi kanaat, her ne kadar bir yanıyla o gücü potansiyel hâlde elinde tutan grubu harekete geçirerek var eden kendisi olsa da, bilgilendirici içeriği olduğu kadar, tam anlamıyla siyasal bir güç olarak varoluşunun kaynağı olan bu güçle de tanımlanır.

Statüye bağlı yetkinin yetkilendirilmiş sözüne, yani söylediğinin yapılmasında katkısı bulunan etkili söze, statüye daha az bağlı olmayan ama teknik bir yetersizlik olarak yaşandığından, yetki devrine mecbur eden yetkisizliğin sessizliği cevap verir: En az yetkili olanların, en çok yetkili olanlar lehine, kadınların erkekler lehine, eğitim düzeyi düşük olanların, yüksek olanlar lehine, "konuşmayı bilmeyenlerin", "konuşmayı iyi bilenler" lehine kişinin söz hakkının hem kabul gören hem de görmezden gelinen bir şekilde elinden alınması gibi. Siyasi meselelerin sorumluluğunu, teknik yetkinlikleriyle kabul görmüş olan baş-

kalarına devretme eğiliminin, sahip olunan eğitim sermayesine göre ters oranda değişmesi, eğitim unvanının (ve kefil olduğu varsayılan kültürün) yetkeyi kullanmak için -yetkeyi elinde bulunduranların yanı sıra başkaları tarafından- zımnen meşru sayılan bir unvan olmasındandır. Bir yanda, siyasetin kendilerinin işi olmadığını kabul edip, biçimsel haklarını kullanmanın gerçek imkânlarına sahip olamadıklarından, kendilerine tanınan bu haklardan feragat edenler; öte yanda, "kişisel kanaat" hakkını, hatta yetkililerin tekelinde bulunan yetkilendirilmiş ve eyleyen kanaat hakkını iddia edenler: Bu ikisi, siyasi iş bölümünün yatkınlıkta, pratikte ve söylemde, siyasi "güçlerin" sınıf ve cinsiyetler arasındaki nesnel bölünmesini yeniden üreten, dolayısıyla bu iş bölünümünün yeniden üretimine katkı yapan birbirine zıt ama birbirini tamamlayan iki temsilidir.[31] Şu hâlde, 19. yüzyıl reformcularının, her şeyin ötesinde genel oyun iyi işleyişinin koşullarını, oy verme ehliyetine sahip yurttaşlar (Jules Simon, "yargıyı verenin ne yaptığını bilmesi ve kendi kendini aydınlatması gerektiğini" söylemişti) üreterek güvence altına almasını beklediği eğitim, bugün, bu konularda yapılagelen bir paradoksal düşünce dönüşümü sonucu, bilhassa resmen, hatta zımnen dayatılmadıkça, seçime dayalı demokrasiye eşit olmayan bir katılımı ve eğilimsel olarak tüm siyasi iş bölümünü kuran ve meşrulaştıran bir çeşit ayıklama ilkesi gibi işleme eğilimi gösterir.

8.4. Kişisel Kanaat

Nietzsche bir yerlerde "kişisel üsluba" sahip olmayı yücelten okul kültüyle alay eder fakat "kişi" kültü ve kültürünü, yani "kişisel fikirler", "kişisel tarz" ve hepsinin üstünde "kişisel kanaatin" ifade ettiği gibi kişisel -özel, yegâne, özgün- iyelikler bütününü

31 Halk sınıfları mensuplarını, kendi toplumsal dünya tasavvurlarını (örneğin kafalarındaki sınıflara ayrılma imgesini) ifade etmeye teşvik eden tüm girişimler, liyakatsizlikle harmanlanmış bir güçsüzlük duygusunun yol açtığı güçlükle karşı karşıyadır. ("Sizin gibi insanlar neden gelip benim gibi bir herifin fikrini sorar, hiç anlamam. Zaten, siz bunların hepsini benden daha iyi bilirsiniz.") Öte yandan, sosyolojinin bazı kimselerde uyandırdığı dehşet, bir ölçüde, sözü yalnızca yetkili sözcülere vermek yerine, soruların alelade bir kimseye yöneltilmesinden kaynaklanır.

özendirmeye yönelik kurumsal, özellikle de zihinsel ve eğitimsel mekanizmaların tümünü eksiksiz bir şekilde betimlemek hiç de azımsanacak bir iş değildir. Nadir, seçkin, seçilmiş, yegâne, hepsinden ayrı, farklı, yeri doldurulmaz, kıyas kabul etmez, özgün ile genele özgü, ortak, avam, bayağı, herhangi, sıradan, ortalama, alışılagelmiş, yavan arasındaki karşıtlığın, parlak ile donuk, ince ile kaba, inceltilmiş ile kaba saba, yüksek (ve yüceltilmiş) ile alçak arasındakine benzer tüm karşıtlıklarla beraber burjuva ahlak ve estetiğine dair sözcük dağarcığından birini oluşturduğu gösterilebilir (diğer bir boyutu da hâli vakti yerinde ile yoksul arasındaki karşıtlıkta düzenlenir). Öğretim sisteminin bir toplumsal dünya görüşünün aşılanmasına getirebileceği katkının ne olduğunu kavramak maksadıyla, tarih ders kitaplarının içeriği üzerine yapılan bunca çalışmada olduğu gibi, en doğrudan ve en görünür ideolojik müdahalelere dayananlar, hatta Almanların, tarih imgesinin (Geschichtsbild) temel unsurları üzerine yaptıkları bir araştırmada olduğu gibi, tarih disiplinin öğretiminde kullanılan elitist tarih felsefesini esas alanlar, kuşkusuz asıl olanı gözden kaçırırlar[32]: Dayattığı işin kesin bir biçimde bireyci örgütlenmesinden, sınıflama işlemlerinde devreye soktuğu ve özgüne ortak olanın aleyhine ayrıcalık tanıyan sınıflandırıcı kalıplarına ve bilhassa öğrettiği içeriği ve öğretme şekline varıncaya kadar okul kurumu genelinde, küçük ve büyük burjuvazinin çocuklarının sisteme getirdiği bireyciliğe veya bencilliğe yönelimi güçlendirme eğilimindedir. Gide'in günlüğünde söylediği gibi içindeki "hiçbir şeyin kişisel olandan daha değerli olmadığı" edebiyat; hem içinde yer aldığı edebî alanda, hem de öğretim sisteminde bir yüceltmenin nesnesini oluşturur ve çoğu zaman düşünürü gözeten ayrımın mağrur bir olumlamaya indirgenmesiyle, içinde felsefenin de kendi üzerine düşen rolü oyna-

32 Söz konusu analizin, okulda öğretilen tarihin, egemen şahıslara ("Büyük Adamlar") veya tüzel kişilik verilmiş kolektif varlıklara vurgu yapmakla, toplumsal çıkar ve ilgilere ve çatışan gruplar arasındaki çatışmalara hiç yer vermeyip, tarihsel süreçler ve bunların toplumsal koşullarıyla ilgili olarak, eleştirel düşünceden ziyade ahlaki yargıya başvuran karizmatik bir tarih felsefesini naklettiğini ortaya koymak gibi bir meziyeti vardır.

dığı ben kültünün açıkça merkezinde yer alır. Her ne kadar türe ilişkin genelleme mekanizmalarını betimliyorsa da -türe ilişkin genelleme ve ortak nedenlere indirgeme yöntemine dayanmıyor olsaydı, bu kadar direnişle karşılaşmayacak olan sosyolojinin aksine- doğuştan gelen deneyimlerin biricikliğine saplanmayı sağlayan ve destekleyen psikanalizin, söz konusu birey kültünün modernist bir değişkesini oluşturacağını kestirmek mümkündür.

Çok kişisel bir düşünce

Siyasi partiler beni ilgilendirmiyor. Bir parti için oy vermek istemem, bir aday için oy veririm. Üzerinde etiket taşımayan bir aday daha iyi olur.

Sosyalizmin kesin tanımına sahip değilim; güncel olarak çok kullanılan bir sözcük. Her şeyi ifade etmeye çalışırken hiçbir şey ifade etmiyor. Dolayısıyla da sosyalizmin nasıl olması ya da olmaması gerektiğini söyleyemem size. İçi boşalmış bir sözcük!

Kişisel olarak, bir partiye kayıt olabileceğimi düşünemiyorum. Herkesle aynı tercihlere sahip olabileceğimi düşünmüyorum. Jansenist köklerim, dedemin bir kitapçı olması, her şeye açık olmama, genel bir düşünce için motive olamama neden oluyor. Yani birçok partinin içinde benim için iyi olan şeylerin olduğunu düşünüyorum. Kişisel düşünce önemli olduğundan, benim açımdan hiç de uyumsuz olmayan farklı doktrinlerin bazı öğelerini bir araya getiren bir parti bulmanın mümkün olduğunu düşünmüyorum.

(Muhasebeci)

Küçük burjuvazinin "kişisel kanaat" iddiasını tam olarak anlamlandırmak için, yalnız eğitim sistemi veya yayın kurumları tarafından uygulanan pekiştirmeyi değil, aynı zamanda, boyutlarından birini bu iddianın oluşturduğu habitusun üretimine ilişkin toplumsal koşulların özgün özelliklerini de hesaba katmak gerekir. Gerçekte, "kişisel kanaate" ilişkin hak talebi ve yetki devrinin hiçbir biçimine itibar etmemenin -bilhassa siyasal alanda- mantıksal olarak tüm geçmişi ve tüm tasarısı bireysel selamet iddiası üzerine kurulu olan bireylere özgü yatkınlıklar sisteminin bir parçasını oluşturduğunu görüyoruz. Burada sözü edilen bireysel selamet, kişisel "yetenek" ve "liyakat", zul addedi-

len dayanışmaların çözülmesi, hatta can sıkıcı yükümlülüklerin inkârı üzerine kurulur ve bunun yanı sıra evde ve işte olduğu kadar eğlencede ve düşüncede de, kamusal, kolektif, ortak, sıradan ve ödünç alınmış yerine özel ve kişisel ("kendinde", "kendi evinde") olanın sistemli tercihine ayrıcalık tanımaya dayanır.[33] Ancak, küçük burjuvaların safdilce "bencil" olan yatkınlıklarının, varlıklarının biricikliğini tüm pratiklerinde, hepsinden önce de mesleklerinde doğrulama imkânlarına sahip olanların incelikli bencilliğiyle ortak hiçbir yanı yoktur; burada söz konusu meslekler, küçük burjuvaların var olmak veya en azından toplumsal varoluşlarını, bilhassa burjuvalarla olan çatışmaları içinde kabul ettirmek için kendilerini hâlâ özdeşleştirmek zorunda kaldıkları ("kural kuraldır"), anonim kişiye has olmayan ve biri diğerinin yerini tutabilir bir role indirgenemeyecek bir "şahsiyeti" doğrulayan, serbestçe seçilen ve serbestçe yürütülen serbest faaliyetlerdir.[34] Yetki devretmeyi veya bir partiye yazılmayı frenleyen kuşkucu sakınımın, eşi benzeri olmayan düşünce ve kanaatlerin en iyi sözcüsü olmaya dair inançla hiçbir ortak yanı yoktur.

Siyasetten haberdar olma konusunda, bilhassa günlük gazetelere (okurlarının %27'si üst düzey yöneticiler, %24'ü de orta düzey yöneticiler ve ticari işletme ve büro çalışanlarından oluşurken, %14'ü çiftçilerden, %11'i işçilerden, %8'i ise esnaf ve zanaatkârlardan oluşan) ya da haftalık gazete ve dergilere (okurlarının %19'u üst düzey yöneticilerden oluşurken, %7'si orta düzey yöneticiler ve ticari işletme ve büro çalışanlarından, %6'sı

---

33 Bireysel selametin gereklilikleri -akşam dersleri veya üstlere karşı takınılan yumuşak başlılık- kolektif selametin gereklilikleriyle -sendika faaliyetlerine katılma vb.- çatışması, hem pratik nedenlerden ötürü hem de bu gereklilikler toplumsal dünyanın birbirine büsbütün zıt iki görüşünden esinlendiği için, hiç de az rastlanır değildir. Meslek içi eğitim veya kurum içi terfi (terfi sınavları vb.), eğer teknik yetkinleştirme kadar, kurumun ve toplumsal düzenin benimsenmesini de güvence altına almasaydı böylesine kesin olarak onaylanmazdı.

34 Burada, Tabipler Odası'nın savunucularınca, özgür (ve yalnız) bir insan tarafından yerine getirilen tıbbi edimin biricikliğini savunmak için üretilen tüm yazının veya kolektif çalışmaların kabul görme talebinin, üniversitedeki hocalık kurumunun savunucularında uyandırdığı öfkeli itirazları hatırlatmak gerekir.

Sınıflandıralamaz bir üniversite hocası

-Siyasiyelpaze içinde kendinizi nereye yerleştirirsiniz?

Bakın, bu benim cevaplamaya muktedir olmadığım bir soru. Size ancak şu şu dönemde şu şu grup için oy verdiğimi söyleyebilirim.

-Kendinizi başka şekildetanımlayabilir misiniz?

Bu siyasi hareketlerden yola çıkarak mı? Bakın, siz De Gaullecülüğü nereye yerleştirirsiniz? Soru sorma sırası bende şimdi. De Gaullecülerin bazısı solcu olduğunu söyler, bazısı da sağcı olduğunu söyler. Bakmayın bir keresinde böyle söyleyen de çıktı (gülüşmeler). Çok cesurca, öyle değil mi? Eğer, reşit sayılmamdan bu yana verdiğim oyların pusulalarına bakacak olursak, sağa oy verdiğim de oldu, Mendès France'a oy vermiştim, De Gaulle'e de oy vermişliğim çoktur. Artık, kafana göre beni istediğiniz yere yerleştirin. Eğer, birileri gırtlağıma bıçak dayayıp beni bir siyasi parti seçmeye zorlasaydı, bir kere; önce seçmezdim. Seçmemenin bir yolunu bulurdum. Hayır, demek istediğim, siyasi partiler ilkesi beni tatmin etmiyor. Bunun, diğer pek çok şey gibi zorunlu bir kötülük olduğunu düşünüyorum. Fakat kişisel olarak beni, çok da alakadar etmiyor. İstersen, bazı fikirleri baştan eleme yoluyla ilerleyebiliriz. Örneğin baştan kömünist olmadığımı söyleyebilirim. Tabi ki bazı goşist veya Mendesçi ya da De Gaullecü olup da solcu olan ve neticede birbirine yakın olan eğilimlerin bana çok yabancı olduğunu söyleyemem. Diğer taraftan, çelişkili olarak, bir çeşit düzenden yana olduğum söylenebilir. Düzensizlik içinde hiçbir şey yapılamayacağını düşünüyorum. Ama öte yandan Merkezin adamı da değilim. Taraf olmak gerektiğini düşündüğümde taraf olurum. Gördüğünüz gibi bu soruya cevap vermek zor. Eğer isterseniz şu aralar, ilk elden bir De Gaulle'cü olduğum, yani savaş yıllarının De Gaullecülüğünü benimsediğim söylenebilir. Bu siyasi bir parti değil daha çok, belli bir felsefi anlayış. Bu demek değildir ki... De Gaullecü hareket içinde, onaylamadığım hiçbir şey yok. İşte bu nedenle, asla şu ya da bu partiye kaydolmam.

(Üniversite Hocası, Paris)

işçilerden, %5'i esnaf ve zanaatkârlardan, %4'ü ise çiftçilerden oluşan) güvendiklerini söyleyenler arasında üst düzey yöneticileri çoğunlukta olması olgusu, kişinin, televizyon ve radyo gibi her kesime hitap eden ürünler arz eden "kitle iletişim araçlarına" karşı, var olan en özgün ve en meşru araca başvurarak, yani kendi fikirleri doğrultusunda seçtiği fikir gazetelerine başvurma yoluyla (eğitim düzeyiyle birlikte büyüyen) *fikir edinme* kaygısının dışa vurumunu gösterir (Sofres, *Télévision et politique*, Mayıs 1976). Neredeyse, aynı yapıdaki başka bir karşıtlık, üst düzey yöneticilerin taleplerini sonuca ulaştırmak için sıklıkla bir kamu mercine *başvurmasına* karşın, işçilerin ve ticari işletme ve büro çalışanları, diğer bütün kategorilere oranla *greve* daha fazla bel bağlar; esnaf, zanaatkâr ve orta düzey yöneticilerin ise bilhassa, daha evvel var olmadığı gibi daha sonra da varlığını sürdürmeyen ani bir harekete geçme şeklinde gerçekleşen *gösteri*ye başvurmaları olgusunda gözlemlenir.

> Siyaset bence bir mücadele ve bu yüzden de kalabalık olmak lazım. Kitle lazım.
> (Temizlikçi kadın) Komünist
>
> Gerçekten ihtiyaçları olduğunda grev yaparlar insanlar. Grev yapmak için grev yapmazlar.
> (Temizlikçi kadın)

"Kişisel kanaat" talebinin oluşumuna ve bu ihtirasın gerçekleşmesine ilişkin toplumsal koşulları, kısaca bile olsa hatırlamak, siyaset karşısındaki biçimsel eşitliğe olan safdilce inanca karşı halkın görüşünün gerçekçi olduğunu görünür kılmak için yeterlidir. Bu görüşün, en yoksunlar için, düpedüz çekilmekten, yani bir nevi statüye bağlı yetkisizliğin mütevekkil kabullenilişinden veya bütünüyle bir yetki devri anlamına gelen ve *fides implicita* (tevekkül) denilen teolojik mefhumun çok iyi vurguladığı gibi kendi kendini şerhsiz teslim etmekten, başka bir ifadeyle zimni güvenden, yani sessiz sedasız teslimiyetle sözünü sözcüsünü seçerek seçmekten başka hiçbir seçeneği yoktur.

8.5. Kanaatin Üretim Biçimleri

Aslında, her yanıt bir kanaat ortaya koymaz; belli bir grubun

yanıtlarının, yanıtsız soruyu maskeleyen bir cevap veya önceden dayatılmış sorunsallar aracılığıyla nabza göre şerbet veren ödünler veya "kişisel kanaatler" olarak kabul edilen etik söylemlerden ibaret olma şansı kuşkusuz, bu grubu niteleyen yanıtsız soru oranları gibi değişkenlik gösterir. Çıkar ve deneyimleri siyasi söylem zeminine taşıma, kanaatlerde tutarlık arama ve konum almaları hem belirgin hem de belirgin bir biçimde siyasi ilkeler etrafında birleştirme eğilimi ve yeteneği, gerçekte her şeyden önce eğitim sermayesine, ikincil olarak da, kültürel sermayenin göreli ağırlığına benzer bir şekilde iktisadi sermayeye göre büyüyen global sermayenin yapısına bağlıdır.[35]

Siyasi yargı olanağının toplumsal koşullarını anımsamaya zorlayan statüye bağlı yetki eşitsizliklerini kabullenmek kendi başına yeterli değildir; zira siyasi bir soruya verilmiş her yanıtın bir yargı ediminin ürünü ve tam anlamıyla siyasi bir yargı ediminin ürünü olduğu yönündeki entelektüalist koyutu kabul etmekle, aslında siyasal bir soruya verilen yanıtın "üretim biçimleri" meselesi, yani en temel siyasi sorun örtbas edilmiş olur.[36] Nitekim siyasetin egemen tanımının uygulanmasının, siyasi olarak sınıflanmaya ittiği bir soruya (örneğin öğrenci gösterileri veya kürtaj hakkındaki bir soruya) verilen bir yanıt, birbirinden çok farklı üç üretim biçimine göre üretilmiş olabilir. Yanıtın üretim

35 Görmüş olduğumuz gibi bir eş değeri de estetik düzlemde bulunan bu önerme, *maksatlı* bir *sistemlileştirmeye* olduğu gibi tabi olan sözle konum almaları veya pratikleri açık ilkelere (bir ethostan ziyade, etik, estetik veya siyasal bir düşüncenin ilkelerine) dayandırma meyil ve yeteneğinin eğitim sermayesi gibi arttığını ileri süren daha genel önermenin tikel bir durumudur; bu ilişki, söz konusu sermayenin edinilmesi için zorunlu olan varoluş koşulları aracılığıyla olduğu kadar, sağladığı özgün becerilerin etkisi aracılığıyla da yerleşir.

36 Kamuoyu araştırması ile oy arasındaki analojiyi ispat etmek için sorunun içine kaydedilmiş olan siyaset felsefesinin dışında, analiz yönteminin içerdiği felsefeyi (bilhassa da istatistiğin salt *agregatif* (bitiştirici) mantığını) tahlil etmek gerekir. Böylece, kamuoyu yoklamasının, hiçbir zaman kendi hakikatine, bir seçmen yoklamasının sonuçlarını öngörmeyi hedefleyerek yapmaya kalkıştığı bir seçim provasındaki kadar yakın olamayacağını görmüş oluruz.

ilkelerinden biri sınıf ethosu, yani belli bir durum için oluşturulmamış, fakat sıradan varoluşun tüm sorunları hakkında nesnel olarak kendi içinde tutarlı ve dünya ile kurulan pratik ilişkinin pratik koyutlarıyla uyumlu yanıtlara yol açan üretici bir kalıp olabilir; bir diğeri, sistemli bir siyasi "tarafgirlik", yani belirgin ve özgün bir biçimde siyasi olmanın yanı sıra mantıksal denetim ile düşünürnsel kavrayış tarafından doğrulanabilen ilkeler sistemi, kısacası algoritmada kayıtlı olan siyasi yargı ve siyasi edimlerin sınırsızlığını -ve yalnıza bunları- doğurmayı ve öngörmeyi sağlayan bir tür siyasi aksiyomatik (sıradan dilde, bir siyasi "çizgi" veya "program" olarak ifade edilen) olabilir. Son olarak da, iki dereceli bir tercihin ürünü, yani bir siyasi parti -bu defa, siyasi olarak ortaya konmasında da katkıda bulunduğu birtakım sorunlar üzerinde tek bir siyasi "çizgi" üreten bir örgütlenme anlamında- tarafından tanımlanmış "çizgiye" uygun yanıtların bilme biçimi üzerinden, saptanmasının bir ürünü olabilir.* Bizzat bu benimseyiş de, zımni ya da sarih bu yetki devrinin içinde, ethosun ya da bir "partinin" gerektirdiği tercihin gerçekleştirdiği pratik kabullenmeyi ilke edinmiş olabilir.[37]

Pratikler ve belirgin olarak "siyasi" bir ilkeden yola çıkarak oluşturulmuş söylemlerin maksatlı tutarlılığı ile örtük, dolayısıyla "siyasi" söylemin berisindeki bir ilkeden, yani -belirgin bir aşılanmanın dışında basit bir aşinalık sonucu elde edilen ve düşünümsel öncesi [*préreflexive*] bir biçimde işletilen- nesnel olarak sistematik düşünce ve eylem kalıplarından yola çıkılarak üretilen pratiklerin nesnel sistemliliği birbirinin karşıtıdır. Siyasi yatkınlığın bu iki biçimi sınıf durumuyla mekanik olarak bağlantılı olmasa da en başta yaşamsal aciliyetlerini eşit olmayan bir ciddi-

37 İki dereceli tercihin, şimdiye kadar sıkça gösterdiğimiz gibi, tüketicilerin -tercih yetkisini doğrudan estetik kararlara vekâlet edenlere, örneğin dekoratörlere, mimarlara veya bu konularda partininkine çok benzer bir rol oynayan diğer tüm estetik hizmet satıcılarına devretmedikleri zaman- bir üretim ya da yayım (mağaza, tiyatro, radyo kanalı gibi) birimini ve söz konusu tercihle, birimin arz ettikleri arasından seçilen ürünleri tercih etmelerinde olduğu gibi beğeni konusunda sıklıkla gözlemlendiğini belirtmek yeterlidir.

yetle dayatan, dolayısıyla simgesel anlamda "etkisizleştirilmesi" eşitsiz bir biçimde kolay olan maddi varoluş koşulları ve pratiğin simgesel hâkimiyet araçlarını (yani siyasi deneyimin sözlü ifade ve kavramsallaştırılma araçlarını) sağlayabilen bir okul eğitimi vasıtasıyla sınıf durumuna sıkı sıkıya bağlıdır.

Ben siyasete gitmedim, siyaset bana geldi anlıyor musunuz çocukken çok acı çektim.
(Belediye işçisi, komünist)

Halk sınıflarına, siyasetin egemen tanımında yer alan niteliklerle kendiliğinden ve doğalmışçasına donanmış bir "siyaset" (tıpkı "estetik" anlayışı gibi) atfetmeye dair popülist eğilim gündelik tercihlerde (siyasetin egemen tanımına dayanarak siyasi olarak oluşmuş olmaya elverişli olan ya da olmayan) ifade bulan pratik hâkimiyetin, sürekli uyanık ve evrensel anlamda yetkin bir bilincin belirgin ilkelerinde değil de sınıf habitusunun örtük düşünce ve eylem kalıplarında temellenişini, diğer bir ifadeyle, -eğer siyasi çekişmenin sadeleştirici ve kolaycı düsturlarıyla yetinilecek olursa- sınıf bilincinden ziyade sınıf bilinç dışında temellendiğini yok sayar.

Dolayısıyla, örneğin cinsel eğitim gibi, okulun kurumsallaşmasından faydalanarak siyasi soruna dönüşme eğilimindeki aile içi bir ahlak meselesiyle karşı karşıya bırakıldıklarında, üst düzey yöneticilerin dışındaki tüm kategoriler beyan edilen siyasi kanaatlerden, sınıf ethosu tarafından kınandığı için neredeyse bağımsız yanıtlar üretiyorlar: Örneğin ekseriyetle çiftçiler çocuklara cinsellikten bahsedilmemesi ya da cinsel eğitimin 15 yaşından sonra verilmesi gerektiği kanısındalar; oysaki kültürel iyi niyetlerinin başka konularda da olduğu gibi (bizzat sorunun kendisinin çağrıştırdığı) egemen normu kabul etmeye ittiği ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzey yöneticiler ekseriyetle bu eğitimin 11 yaşından önce verilmesi gerektiğini söylüyorlar; bununla beraber iki kategori için de, siyasi aidiyetten doğan çeşitlilik çok belirgin değildir. Tam tersine, üst düzey yöneticilerin ve serbest meslek sahiplerinin yanıtları, bu kategorilerin ister istemez, bir tür pedagojik gevşekliğe eğilimli

bir sınıf ethosunu ve açıkça siyasi olan ilkeleri dile getirdiklerine işaret eder: Aralarından, daha ziyade sol görüşlü olduklarını söyleyenlerin %80'inin, cinsel eğitimin 11 yaşından önce verilmesi gerektiğini düşünmesine karşılık, merkeze yakın olduklarını ifade edenlerin %50'siyle sağ görüşlü olduklarını ifade edenlerin %33'ü cinsel eğitimin 11 yaşından önce verilmesini onaylıyor. Daha evvel, her estetik tercihin bir estetik "tarafgirlik" dışa vurumuna dönüştürülmesine yol açan "saf" estetik yatkınlık hakkında göstermiş olduğumuz gibi, tam anlamıyla siyasi ilkelerden yola çıkarak, yani etik bir önsezinin değil de siyasi bir "tarafgirlik" mantığı çerçevesinde gündelik tercihler yapma eğiliminin, kendi başına, dille, bedenle, diğer kişilerle veya genel anlamda dünyayla kurulan ilişkide de ortaya konan ethosun bir boyutu olduğu burada görülmektedir.

Aslında, ikinci ve üçüncü kanaat üretim biçimi, siyasi yargı üretiminin tam anlamıyla siyasi ilkelerinin belirgin bir düzeye taşınması ve böyle kurulmasıyla birincisinden ayrılır. Bu, ya bu ilkelerin üretim ve yönetiminin temsil edildiği bir kurum ya da kendi siyasi soru ve yanıt üretim araçlarına sahip olduğu için, Lip[38] çalışanlarının mücadelesinden, cinsel eğitim veya çevre kirliliğine kadar birçok farklı soruna sistematik ve düzenli bir şekilde siyasi yanıtlar verebilen yalıtılmış siyasi bir eyleyici tarafından gerçekleştirilebilir. Her iki örnekte de, toplumsal sınıfla siyasi kanaat arasındaki ilişki artık doğrudan, salt sınıf bilinç dışı aracılığıyla kurulmaz: Siyasi kanaatleri gerektiği gibi anlamak ve tam olarak anlamlandırmak için, ya siyasi "çizgi", siyasi parti "programı" gibi, fiilen siyasi kanaatlerin üretim ilkelerinin üretiminin tekelinin yatırım yaptığı tam anlamıyla siyasi bir merciyi veya siyasi olarak kurulsun ya da kurulmasın bütün problemler hakkında, tam anlamıyla siyasi kanaat üretmeye izin veren siyasi aksiyomatiği işin içine dâhil etmek gerekir.[39] "Partileşmemiş",

38 Ç.N.: Lip: Bir Fransız sanat markası. Lip fabrikası 1973'te işçi mücadelesine sahne olmuştur.

39 Bu demektir ki, ilan edilmiş bir siyasi mensubiyet veya bağlılık diğerleri gibi, cinsiyet, yaş veya mesleğin etkilerini incelediğimiz gibi etkilerini inceleyebileceğimiz bir etken değildir: Tam anlamıyla siyasi ilkeler, acil kişisel çıkarın tersine kanaat ve pratiklerin üretilmesini sağlayan iktisadi ve top-

"taraf" olmamış veya "parti" tarafından ya da bir tarafgirlik içinde oluşturulmamış sorunlar söz konusu olduğunda eyleyicilerin ethosa başvurdukları ve bu yolla bu ethosun ürünü olduğu üretimin kendine has toplumsal koşullarının ifade edildiği bir gerçektir. Bu, sıradan eyleyiciler için olduğu gibi "profesyonel üreticiler" (entelektüeller, sosyologlar, gazeteciler ve siyasetçiler) için de geçerlidir: Toplumsal dünya hakkında söylemin üretiminde, (bilimsel veya başka) tıpkı bu dünyaya ilişkin siyasi bir eylem çizgisi tanımında olduğu gibi, yöntemin aksiyomatiğinin yetersizliklerini (veya bu düşünce ve eylem araçlarının yetersiz hâkimiyetini) telafi etme yükümlülüğü sınıf ethosuna aittir. Devrimci partilerin "işçiciliği" [ouvrierisme], kaynağını kuşkusuz siyasi kanaat ve eylem üretiminin ilkelerinin ikiliğine ilişkin bu sezgisi ve bütün sorulara ve sıradan varoluşun, yalnız siyasi aksiyomatik ilkelerinden yola çıkan pratik tüm meydan okumalarına yanıt verme olasılığıyla ilgili bir tür şüphecilikte bulur. Siyasi partinin neredeyse zoraki ve bilinçli sistemliliği ile ethosun bilinçsiz ilkelerinden doğan pratik ve yargıların "kendinde" sistemliliği arasında var olan veya siyasi kanaatlerin üretim ilkelerinin üretimini bir partiye devretmek için gerekli olan hem en az hem de en temel bilinç ile her durumun siyasi olarak teşekkül etmesini ve bunlara tam anlamıyla siyasi ilkelerden kaynaklanan siyasi bir çözüm getirilmesini sağlayan sistemli bilinç arasında var olan zıtlığa başka hiçbir yerde rastlanmaz. Yatkınlıklardan yoksun siyasi bilinç ne kadar gerçek dışı ve belirsizse, bilinçten yoksun yatkınlıklar da bir o kadar kendilerine kördür; dolayısıyla yanlış kabuller [fausses reconnaissances] leyhine işleyen ayartmalara karşı daima zayıftır.[40]

Entelektüel meslek sahipleri (eğitimciler, araştırmacılar, sanatçılar), "otoritarizm"e muhalif ve "uluslararası sınıf daya-

lumsal belirleyicilere nazaran (söz konusu ilkelerin benimsenmesi bu belirleyicilerden bağımsız olmasa da) nispeten özerk etkenler gibi işlev görür.

40 Bütün entelektüeller arasında, Sartre, daima, kasıtlı bir tercihin ürünü olarak keyfî olarak yaşanan "angajmanın" soyut gerçek dışılığı ile varoluş koşulları tarafından dayatılmış bir tercihin saydam olmayışı arasındaki zıtlığı, kuşkusuz en "otantik" şekilde hissetmiş olan kişidir.

nışmasından" yana olduklarını "devrimci hareket taraftarı" olduklarını diğer herkesten daha fazla söylüyorlar ve ekseriyetle, "1968 Mayıs krizinin toplumun ortak çıkarı için faydalı" olduğunu düşünürken aynı zamanda, "iş yeri işgallerinin haklı olduğunu", "Halk Cephesi'nin iyi bir deneyim olduğunu", "sosyalizmi" "liberalizme" tercih ettiklerini, "eğer devlet tüm önemli sanayi dallarının sahibi olsaydı her şeyin daha iyi olabileceğini" işçiler kadar sık beyan ediyorlar. Fakat, yanıtları bazen söylemleriyle uyuşmayan bir ethosu ortaya çıkarıyor: "Sendikalara güvenlerinin" 1968 Mayısından bu yana azaldığını veya bir bireyin ayırt edici en önemli özelliğinin onun kişiliği olduğunu (işçiler, bireyin en önemli özelliğinin sınıf, olduğunu düşünürken) hatta "iktisadi gelişimin çoğunluğa yarar sağladığını" işçilerden (işçiler ekseriyetle, iktisadi gelişmenin yalnızca bir azınlığa yarar sağladığını düşünürken) daha sık söylüyorlar. (Bu analiz 1968 sonrası, 176'sı entelektüel meslek sahibi olmak üzere 3.288 erkekten oluşan bir örneklem üzerinde yapılan anketin -Association française de sciences politiques tarafından "işçiler ve Batı Avrupa'da Siyaset" üzerine yapılan Yuvarlak Masa Toplantısı'nda Mattéi Dogan tarafından sunulan - sonuçlarına dayanıyor. Tüm sorunsalları siyasi olarak kurmanın kendine özgü yatkınlığını uygulamaya ve yaşamın tüm boyutlarında bütün konum almaların mükemmel tutarlığını aramaya sevk eden siyasi aşırı-tutarlılık eğiliminin, entelektüllere, bilhassa kökenleri egemen sınıfın tabi fraksiyonlarına dayanıyorsa, egemen fraksiyon mensuplarında gözlemlenenden farklı olarak, ethos ile söylem arasında oluşan temel uyuşmazlık tarafından benimsetilmiş olması muhtemeldir.

Kanaat üretiminin temelinde bulunan yatkınlıklar, kendini, en başta kanaatleri ifade etme üslubunda, yani tam olarak yanıtların sıradan biçimde kaydı (çoğu zaman, anket işlerini çabuklaştırmak ve standartlaştırmak için azami derecede basite indirgenmiş olan) sırasında kaçınılmaz olarak kaybolan bütün o önemsiz şeylerde ortaya koyar veya ele verir. Anlaşılan o ki, itibari değeri göz önünde tutulduğunda özdeş bile olsalar, çok farklı ve hatta karşıt eylemlerin belirtisi olan yatkınlıkları ifade edebilen yanıtları aynı sınıf içine yerleştirme eğilimindeyiz. Açıklanamayan tavır ve üsluplardan ve gerekçelendirme ile *hexisin* nüanslarından yola çıkarak "sağ görüşlü" ya da "sol görüşlü", "devrimci" ya da "muhafazakâr" olmanın farklı

usullerini, -tüm ikili anlamların ve tüm ikili oyunların ilkesi olan- saptayan ortak sezgi, aynı habitus görüngüsel anlamda farklı kanaatleri benimseyebilirken farklı habitusların yüzeysel olarak (yani seçimle ilgili olarak) benzer ama bununla birlikte biçimleri bakımından ayrı kanaatlerde dile gelebileceğini hatırlatır. Dolayısıyla, Lipset'in bir öğrenci topluluğunda, tespit edilen tüm farkları üniversite veya disiplin türü gibi etkenlere bağlayarak, öğrencilerin siyasi konumuyla anne baba mesleği arasında hiçbir ilişkinin olmadığına hükmetmesi, yalnızca, belli bir andaki akademik konum farklarının, toplumsal kökene ilişkin farkların eğitim durumuna tercüme olduğunu (hatta bir disipline yönelim belirli bir toplumsal kökenden gelen bireyler için belli bir başarı düzeyinde erişilebilir olan tutkuları ifade ettiğinden bu tercümenin geçerli olan beklentiler düzeyinde de var olduğunu) unutmasından ileri gelmez; Lipset, kuşkusuz aynı zamanda ve bilhassa pratiğin biçimlerinin ve siyasi yargı biçimlerinin göstergelerini elde etmeye elverişli bir soru tümcesi kullanmadığı için *çağrıştırdığı* söylenen ve onayıcı, sorgulayıcı, rıza gösteren, düşmanca, hor gören, boyun eğmiş, vb. anlamlarına gelebilen sessizlikten bahsetmeksizin, siyasi içerikleri bakımından özdeş olsalar bile, karşıt yatkınlıkları ifade edebilen ve pratiklerin (sonraki evriminin -yön değiştirmelerinin - gösterdiği gibi) kısa ve bilhassa uzun vadede, duruş ve söyleyiş biçiminin görünüşte önemsiz olan ve "angajman" biçimlerini dile getiren ayrıntıları kadar iyi birer göstergesi olmayan tavır almaları, saptamaya mahkûm olmuştur.[41]

Kurulu düzenin savunucularının, örneğin grev durumunda, sendika yoluyla sesini duyurmanın "merkeziyetçi" mantığına karşılık seçim veya kamuoyu araştırmasının "demokratik" mantığını gösterip böylece yetki devrinin organik ilişkisini kesmeye ve bireyi, seçim sandığında yalıtılmak suretiyle, kendi yalın gücüne indirgemeye yeltendiklerinde hep başvurdukları şey bu birinci ve ikinci ilke arasındaki karşıtlıktır. Öte yandan, en

41 Bkz. S. M. Lipset, "Students and Politics in Comparative Perspective", *Daedalus*, Winter 1968. s.1-20; Fransız üniversite öğrencileriyle yapılan bir anketin tahliline ilişkin temellendirilmiş bir eleştiri için, ayrıca bkz. Y. Delsaut, "Les opinions politiques dans le système des attitudes: les étudiants en lettres et la politique", *Revue française de sociologie*, XI, 1, Ocak-Mart 1970. s.3-33.

yoksunları, yetkili sözcülerinin onlara verdiği kanaatlere zıt kanaatler üretmeye zorlayan bir kanaat üretim biçimi inşa eden kamuoyu yoklaması da, böylece devir sözleşmesinin geçerliğini sorgulayarak aslında farklı bir şey yapmış olmaz.[42] Bir görüşe ya da diğerine az ya da çok adanmış olan siyasi alıcılara (bir tarafta kitle partileri, diğer tarafta militanları neredeyse tamamı siyaseti "tarafgirlik" biçiminde yaşayabilen küçük partiler ve "avangart" gruplar olmak üzere) dayanarak, parti ile kitle arasındaki ilişkilerin iki ayrı kavramlaştırılmasının karşı karşıya konduğu her seferde bu iki kanaat üretim biçimi arasındaki karşıtlığa gönderme yapılmış olur: Parti ve kitle arasındaki ilişkilerin kavramsallaştırılmasından biri, çoğu zaman "gerçekçilik" adına, merkezî yönetim lehine yüksek bir yetkilendirme (delegasyon) derecesi talep eder; diğeri ise, başkalarına kendileri yerine kanaat üretme iktidarını devretmek için hiçbir nedeni olmayan siyasi kanaat üretim araçlarının küçük sahiplerine özgü siyaset ilgisinin bilinçsizce genelleşmesi yoluyla siyasi kanaatin özyönetimine davet eder. Partilerin aygıtları ve yandaş kitleleri arasındaki ilişkiye dair genellikle sahip olduğumuz imge -özellikle temsilin yetersizliğini "siyasi elitin toplumsal tabanın taleplerine cevap vermediğini veya "kendisinin iktidarda kalmasını sağlayan siyasi talebi yarattığını" dile getirerek söyleyen ideoloji- bu ilişkinin aslında parti ve aynı parti bünyesindeki siyasi alıcı kitlesi kategorilerine göre aldığı *büsbütün farklı biçimleri* yok sayar.

Vekiller ve vekâlet verenler arasındaki ilişkinin bu çeşitliliği, siyasi yetkililerin üye olma, eğitim ve terfi biçimlerine (bir yandan, örneğin bir bakıma, bütün bir eğitim hareketiyle ve parti tarafından neredeyse bütünüyle üstlenilen ex nihilo (yoktan) siyasetçiler var etmesi gereken Komünist Parti[43]; diğer yandan,

42 "Kişisel kanaat" üretim araçlarından yoksun bırakılmış olanların siyasi kanaate erişimin koşulu olan vekâlet (veya vesayet) yoluyla siyaset yapılmasının muhafazakâr veya "muhafazakâr devrimci" düşüncenin az ya da çok ustaca gizlediği hedeflerinden biri olması tesadüf eseri değildir. (Bkz. P. Bourdieu, "L'ontologie politique de Martin Heidegger", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 5-6, Kasım, 1975, s.109-156.)

43 Bkz. G. Ansart, *De l'usine a l'Assemblée nationale*, Paris, Editions Sociales, 1977.

önceden genel bir eğitimle donanmış ve zaten oturmuş bir konuma sahip hatırı sayılır kimseleri bünyesine almakla yetinebilen muhafazakâr partilerde söz konusu olduğu gibi); tabanın toplumsal özelliklerine (ve bilhassa, genel öğrenim düzeyi ve hayata geçirme eğiliminde olduğu siyasi düşünce biçimlerinde olduğu gibi); siyasi söylemin hazırlanma biçimlerine ya da başka bir ifadeyle, bu söylemin içinde hazırlandığı veya yayıldığı grupların örgütlenme biçimlerine bağlıdır.[44]

Grafik 19: Siyasi tercihlere göre, 18 yaşındaki kızların özgürlüklerine dair kanılar

18 yaşındaki kız çocuklarının her istedikleri filmi izleyebileceklerini düşünüyor musunuz? (IFOP, Mart 1971)

UDR: Union des Démocrates pour la République (Cumhuriyet için Demokrat Birlik)

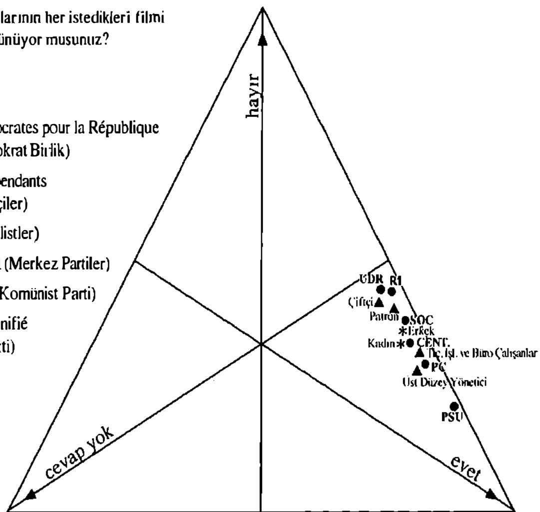
RI: Républicains Indépendants (Bağımsız Cumhuriyetçiler)

SOC: Socialists (Sosyalistler)

CENT.: Parti Centralist (Merkez Partiler)

PC: Parti Communist (Komünist Parti)

PSU: Parti Socialiste Unifié (Birleşmiş Sosyalist Parti)

Kamuoyu yoklamalarının analizi ikinci noktayı (tabanın toplumsal özellikleri) aydınlatmayı sağlar. Böylece, örneğin Komünist Parti seçmenlerinin kanaatlerini belirlemede dayandıkları ilke, sahaya göre, yani seçmenlerin (tıpkı üretim ilişkileri

44 Kendi hesabına çalışan birer söylem üreticisi olarak entelektüeller, kanaat öz yönetimi hakkını sembolik malların meşru üretiminin tekeline talip olan, kilise veya parti gibi mercilerden talep etmek eğilimindedirler (bu bağlamda, siyasi aygıtların ayrıcalıklarından birine sahip olmayı reddederek, seçmenlerinin oyunun "sahibi" gibi davranmayı kabul etmeyen çevrecilik hareketi, entelektüel tarafgirliğin gerçekleşmiş ütopyasını temsil eder).

alanındaki mücadelelerle ilgili her şeyde olduğu gibi) deneyim veya siyasi eğitim sayesinde "ne düşünmesi gerektiğini" uygulamada ve kuramda, bilip bilmemelerine veya aksine, kendi ethoslarının yatkınlıklarına teslim olup kendilerini burjuva ahlakının aşılmış bir hâlinin bekçileri olmaya hasredip hasretmemelerine göre değişiklik gösterir. Öte yandan, militanların veya hatta liderlerin, bu iki ilkeyi gözeterek ürettikleri yanıtların, özellikle de, siyasi zeminde ortaya koyulan yatkınlıkların ve bazı durumlarda gerçekten muhafazakâr siyasi pratiklerin temelini oluşturabilen devrimci yatkınlıkların ve bunların "etik" zeminde ele verdiği muhafazakâr yatkınlıkların kendi aralarındaki çelişki veya bağdaşmazlıkları görünür kılmak hiç de kolay değildir? Aksine seçmenleri çoğunlukla "entelektüel" mesleklere sahip olanlar arasından çıkan PSU seçmenleri, yanıtlarının yüksek derecede tutarlı olmasıyla, her şeyi siyasi zeminde oluşturma (tıpkı her şeyi estetik zeminde oluşturabilen estetinkini andıran bir yatkınlık gibi) sarih bir şekilde dile getirilebilen ve açıkça tutarlı, Komünist Parti seçmenlerine oranla daha kesin bir biçimde siyasi ilkeler etrafında birleşmiş bir yanıt sistemi sağlama kabiliyeti sergilerler. Tam anlamıyla siyasi üretim ilkelerinin doğruluğunu ileri sürme kabiliyetlerini, başkalarının ethos ilkelerine doğru "gerileme" eğiliminde oldukları sahalarda bile, gösterebilme dereceleriyle diğerlerinden ayrılırlar.

En bilinçli olduğu ileri sürülenler de dâhil olmak üzere, tüm siyasi yargılar, kaçınılmaz olarak, örneğin sözcü ve temsilci tercihi ve "şahsiyetlerde" ete kemiğe bürünen, gerçeklikleri ve inandırıcılıkları konusunda bu "şahsiyetlerin" gerçeklik ve inandırıcılıklarına bağlı olan fikir, kanaat, tasarı, program, plan gibi bizzat siyasi tercihin mantığından ileri gelen bir miktar fides implicita (körü körüne inanç) içerir. Söz konusu bir insan veya fikirler olsun, bizzat yargı nesnesi hakkındaki belirsizlik, hangi rejimde olursa olsun, sorunları veya çözümleri dile getirme ve bunları benimsetme sorumluluğunun zorunlu olarak birtakım insanlara emanet edilmesini gerektiren siyasetin mantığında kayıtlıdır. Öyle ki bu temsilciler daha evvel dile

getirilmiş yargı ve alınması gerektiği önceden bildirilip (tamim mantığı çerçevesinde) kamuya duyurulmuş önlemler anlamında programlarından (nesnelleşmiş) dolayı tercih edilebildikleri gibi "şahsiyetlerinden", yani bedene işlemiş programlarından (bilgiişlemdeki anlamıyla), başka bir deyişle, "tercih" anında ne aday ne de seçmen tarafından açıkça dile getirilen, böylece, yalnızca bedensel hexiste, söyleyiş biçiminde, hâl ve tavırda görünebilen yatkınlıklara dair ince işaretlerden önsezilmesi gereken bir yargılar ve eylemler bütününün ("siyasi önlemler") üretici ilkesi olarak habituslarından dolayı tercih edilebilirler. Kefilin şahsiyetini ve kefil olduğu şeyi birbirinden ayrı düşünmeksizin dikkate almayan siyasi tercih yoktur. Vekil, hem vekâlet verenlerin önceden ifade edilmiş kanaatlerini ifade edendir (söylenegeldiği gibi, bir program dâhilinde, açıkça bir çeşit yetki devri sözleşmesiyle "bağlıdır"), hem de nesneleşmiş programdan çok, bedene işlemiş programa göre -veya ideolojik üretim alanındaki konumuyla bağlantılı özgül çıkarlarına göre- hareket ettiği için, henüz dile getirilmemiş, örtük ve potansiyel kanaatleri ifade eden ve dolayısıyla onları var edendir; üstelik kendisine vekâlet verenlere, denetlenemez bir tür el koyma yoluyla, fikren alışık olmadıkları (duruma göre, grup genelinde bir öncüye (avangart) ya da artçıya (arrière-garde) özgü olabilecek) beklenti, niyet ve istekleri onlara yüklemek için kabul görmüş sözcü statüsünün kendisine verdiği söz söyleme tekeline başvurabilir. Kısacası, vekilin, yalnızca önceden dile getirilmiş önerilerin bütünü olarak opus operatum anlamında değil de aynı zamanda, henüz oluşturulmamış önerilerin üretici ilkelerinin bütünü (siyasi "çizgi") olarak opus operandi anlamındaki parti programının kefili olması, kuşkusuz, Durkheim'ın ifadesiyle siyasi yetki devri sözleşmesinde asla her şeyin sözleşmeye dayalı olmayışının sebebidir.

Ahlak ve siyaset

Her zaman komünistlere oy verdim, çünkü en temiz siyasi parti olduklarını düşünüyorum. Komünistlerin para ile ilgili ve diğer skandallara karıştıklarını hiç duymadık. Bir kaç senin sonunda hoşlarına gitmediği ve öteki tarafa doğru kaydıkları düşünüldü ya kendiliğinden iktidarı bıraktılar ya da gitmeleri gerektiği onlara anlatıldı. Ama gene de ben işçi sınıfını savunan en temiz partinin komünist parti olduğunu düşünüyorum.

(Marangoz)

Kişinin sezgisi

- Bir milletvekili adayının seçiminde neyi dikkate alırsınız?
- Öncelikle siyasi partiyi. Sonrasında dürüstlüğü değil ama mücadele etme tarzını. Ben kişisel olarak daha yumuşak birisine göre daha az iyi sonuçlar elde edecek olsada birazcık sert birisini tercih ederim. Lafını esirgemeyen birisini tercih ederim. Mesela şimdi bana kalsa partinin başına Georges Marchais yerine Jacques Duclos'yu getirirdim. Çünkü Jacques Duclos aklından geçeni söylemekte tereddüt etmiyor. Georges Marchais'de böyle aslında ama gene de arada nüans farkı var daha usturuplu söyler o.

(İşçi, komünist)

Radikaller, özellikle önceleri hep en öndeydiler, ama şu anda nasıl olduklarını bilmiyorum. Servan-Schreiber kadrolar, gençleştirmeye çalışsa da her zaman pek de sabit fikirli olmayan eski tüfeklerin partisi oldu aynı zamanda içlerinde çok sayıda masın da var. Çok samimi bir parti bence.

(Sekreter)

Kendini teslim etmek

Onlara güveniyorum, her zaman güvendim onlara, her zaman söylediklerini yaptılar, işte bu yüzden hep onlara oy verdim.

(Belediye işçisi, komünist)

Her şeyi her zaman özellikle de parti için olan şeyleri içimden geldiği için yaparım. Bana her zaman söylenileni yaptım. Bazen hoşuma gitmeyen şeyler oldu, o zamanda bunları dile getirdim. Tüm yapılanları bir bütün olarak ele aldığımda, yaptıklarını çok iyi buluyorum.

(Temizliçi kadın, Komünist)

Öncelikle partimin nasihatlarını dinliyorum. Harekete geçiyorum ve daha önceden verilen direktifler üzerine oy veriyorum.

(Marangoz, Komünist)

Birçok kişi oy vermek zorunda olduğu için oy veriyor. Oysaki ben öyle yapmıyorum. Benim durumun için bu geçerli değil. Ben oy vermeye gidiyorum çünkü oy verdiğim şeyden eminim. Ben bir partiye üyeyim ve kendi fikirlerim doğrultusunda oy veriyorum.

(Sekreter kız, komünist)

> Ben kişisel olarak Merkez komiteye güveniyorum, o veya bu aday üzerine tartıştıklarında mesela, benim sahip olmadığım argümanlara sahipler. O ya da bu aday bana çok iyi görünebilir hatta resmi adaydan bile daha iyi gibi gelebilir ama benim bilmediğim bazı detaylar varki yukardakiler tarafından kuşkuşuz biliniyorlar. Yani sonuçta onlar eğer şunun yerine bunu seçtilerse mutlaka geçerli bir nedenleri vardır.
>
> (Anahtarcı, komünist)

Tabiatıyla sıradan düzeni sıradan bir biçimde benimseyiş olan doxadan kopan sapkın niyetlerini, nesnelleşmiş bir program biçiminde herkesin gözü önünde üretmek zorunda kalan değişim yandaşları, bu yüzden, sözcünün belirttiği program ile habitusunun ele verdiği örtük program arasındaki çelişkiye en çok maruz kalanlardır ve bu durum, açıklanmış programın üretim, hatta yeniden üretim, tekelini ellerinde bulunduranlar, siyasi yetkiye erişimin gizli koşulları (özellikle eğitim) nedeniyle, kendilerine vekâlet verenlerin ürünü oldukları koşullardan farklı olması çok olası (ve onların habituslarının görünür belirtilerinde algılanabilir) olan toplumsal üretim koşullarının ürünü olmaya devam ettikçe böyle devam eder. Oysaki kurulu düzeni sürdürmekten başka maksadı olmayanlar, sözü edilen açıklığa kavuşturma işi konusunda tasarruf edip, farkıyla, zarafetiyle, kültürüyle ve iyelikleriyle (asalet unvanları, mezuniyet belgeleri vb.), kendi şahıslarının görünümünde, bedene işlemiş bir muhafaza etme programının güvencesini sunmakla yetinebilirler. Onlar kendiliklerinden, doğal olarak, bedensel hexise, söyleyecekleri şeyin söyleniş biçimine ve telaffuzuna sahiptirler ve sözle, sözü taşıyan şahsiyet arasındaki uyum dolayımsız kusursuz ve doğaldır.

8.6. Mülksüzleşme ve Çarpıtma

Siyasi tercihin bu temel muğlaklığı, söz konusu olan siyasi bilinç virtüözları bile olsa, pratikte farklı üretim biçimlerine başvurmamış hiçbir eyleyicinin bulunmamasının nedenlerinden biridir; üstelik bu muğlaklık, karşılık gelmesi gereken durum siyasi olarak ne kadar az kurulmuş ise o kadar geçerlidir. Tümüyle siyasi

olan her iki üretim biçimine -vekâleten veya kendi kendine verilen yetkiyle üretim- ortaya koyulan mesele daha açık bir biçimde siyasi kabul edildiği oranda, diğer tüm etmenler eşitse daha sıklıkla rastlanır. Bunların sıklıkları aynı zamanda, siyaseten oluşturulmuş sorunsallarla ilgili olarak, siyasi bilinç yükseldikçe artar: Diğer bir deyişle bu sıklık en özgül biçimde siyasi olan soruları yanıtlama meylini (çekimser kalma meyline karşın) zorunlu kılan etmenlerin tümüne (cinsiyet, eğitim düzeyi, toplumsal sınıf vb.) bağlıdırlar.

Anketimize göre araştırma sırasında sunulan problemlerin tümünü veya neredeyse tamamını siyasi kabul edenlerin diploma sahibi olmayanlar arasında çok zayıf olan oranı, eğitim düzeyiyle birlikte düzenli bir artış göstererek, lisans ve bakalorya diploması sahiplerinde üçte ikiye ulaşıyor. (Kuşkusuz söz konusu olan "problemler" olduğu için, eğitim düzeyine göre fark açıklıkları burada, farklı eylemleri siyasi olarak adlandırma yetisine ilişkin olanlara göre çok daha büyüktür.) Değişik eyleyicileri eğitim sermayesine göre ayıran fark aralıkları, beklenebileceği gibi, siyasi tartışmalarda *görece az bir zamandan beri ortaya çıkmış* -örneğin, kadının özgürleşmesi, doğanın korunması, cinsel eğitim gibi- veya tıpkı ortaöğretimde Latincenin müfredattan kaldırılması gibi ideolojik üretim alanının dışında hemen hemen hiç gündeme getirilemeyen "sorunlar" söz konusu oldukça daha da artar. Fakat aynı zamanda işsizlik, şirket hisselerinden pay alma, iş yerlerinde ücret artışı, etin fiyatı gibi sorunları siyasi olarak değerlendirme kabiliyetinde ihmal edilmemesi gereken çeşitlenmeler gözlemlenir.

Bu demektir ki, toplumsal sınıf ile siyasi kanaatler arasındaki ilişki toplumsal sınıfa bağlı olarak, yani o sınıfta en sık görülen kanaat üretim biçimi uyarınca değişiklik gösterir: Tümüyle siyasi olarak oluşturulmuş bir soruya karşılık siyasi bir yanıt üretme olasılığı toplumsal hiyerarşi içinde (ayrıca gelirler ve diplomalar hiyerarşisinde) yükselindiği ölçüde artar. Dolayısıyla, uluslararası ilişkiler gibi, tipik olarak siyasi olan bir soruna - kanaatin ya siyasi olacağıya da hiç olmayacağı- ilişkin toplumsal sınıfla bağıntı çok kuvvetlidir: Bunu çiftçilerde %37,7, işçilerde %38,6, küçük patronlarda %30,9, ticari işletme ve büro çalışanlarda ve orta

düzey yöneticilerde %25, üst düzey yöneticilerle serbest meslek sahiplerinde %16,1 olan yanıtsız soru oranlarından anlıyoruz. İleri sürülen kanaatlerde tam anlamıyla siyasal yönelim söz konusu olduğunda, beyan edilen siyasi mensubiyetle çok sıkı bir bağıntı söz konusudur (söz gelişi hükümetin izlediği dış siyaseti destekleyen kanaatler -IFOP, 1966 yılı istatistiklerine göre, Komünist Parti %48,7, Sosyalistler %47,7, Radikal Parti %41,2, Merkez Partiler %52,3, Bağımsız Cumhuriyetçiler %56,8, UDR %76,3). Dış siyaset meselelerinin çoğunda olduğu gibi farklı sınıf ve sınıf fraksiyonlarının yanıtsız soru eksenine göre dağıldığı, hâlbuki farklı parti tercihlerinin ise memnuniyet dereceleri ekseni doğrultusunda dağıldığı, diagram üzerinde kesin bir biçimde görülür. Genellikle, kamuoyu yoklamalarının veya seçimlerin analizlerinde çoğunlukla yapıldığı gibi yanıtsız soruların görmezden gelinmesi ve yinelenme sıklıklarının, tam bir seçim mantığıyla, yalnız yanıt verenler açısından hesaplanması toplumsal sınıfla ilişkiyi geçersiz kılma -veya zayıflatma- etkisine sahiptir: her kategoriden "eleğin üstünde kalanlar" aslında, sorunun söz konusu ettiği siyasallaşma (politizasyon) derecesi bakımından, kategorinin bütününden, kategorinin dışarıda bırakılan payının öneminin artması oranında farklılık gösterir.

Grafik 20: Siyasi tercihlere göre, dış politika hakkındaki kanılar

Hükümetin dış politikasından memnun musunuz?
(IFOP, 1966)

UDR: Union des Démocrates pour la République (Cumhuriyet için Demokrat Birlik)

RI: Républicains Indépendants (Bağımsız Cumhuriyetçiler)

SOC: Socialists (Sosyalistler)

CENT.: Parti Centralist (Merkez Partiler)

PC: Parti Communist (Komünist Parti)

RAD: Parti Radical (Radikaller)

memnun
UDR
RI
Erkek
Üst Düzey Yönetici
Tic. İşl. ve Büro Çalışanları
Patron
CENT.
Çiftçi
İşçi
SOC
PC
RAD
Kadın
cevap yok
memnuniyetsiz

Ayrıca, onay ya da ret olsun, asgari bir yanıt üretme kabiliyeti ile buna karşılık gelen soruyu üretme kabiliyeti veya hiç olmazsa, sorulan sorunun, soruyu üreten ve soranların (yani tam anlamıyla siyasi sorunsalların üretim alanında) gözünde büründüğü tam anlamıyla siyasi manayı fark etme kabiliyeti arasında ortaya çıkan fark, önerilen yanıtın anlamının çarpıtılmasıyla ortaya çıkan bir sorunsal dayatma etkisine yol açar: Görüşülen kişiler, gerçekte sorma imkânına sahip olmadıkları sorunun karşılığı olarak önerilen yanıtlardan birini seçtikleri her defasında ve böylece, kendi kanaatlerini tesadüfen ifade etmiş olsalar bile tümüyle yabancı bir kanaatin kendi kanaatleriymişçesine ele alınmasına her izin verişlerinde veya sorulan soruya değil de, başlangıçtaki soru tümcesini kendilerine mal etmek için kendi kendilerine üretmek zorunda kaldıkları soruya her yanıt verişlerinde, gerçekte kendi yanıtlarının anlamı ellerinden alınmış olur (aslında, neredeyse her zaman başka bir anlatıma dönüştürme şeklinde -örneğin "bütçeye ilişkin tercihlerin", "savurganlıktan kaçınmaya" dönüşmesi- tezahür eden, bu yeniden temellük etme mesaisi, politologlarca, ya gözlem düzeyinde ya da anket kodlama anında hemen hemen her zaman görmezden gelinir).

Dayatma etkisini -ve bundan doğan allodoxia etkisini- görünür kılmak için tek bir örnek yeterlidir. "İş dünyasının" siyaseti etkilemesine ilişkin bir soruda, ilk bakışta çok sık rastlanan iki retorik göze çarpar: Biri, ön yargıların dayatılması -tarihin muhafazakâr felsefesi, daima her yerde böyle'yi telkin eden suya sabuna dokunmaz hüküm "tüm ülkelerde böyle"-, diğeri ise, son derece olasılık dışı veya saçma bir yanıtı bütün yanıtlara eşit bir şans tanıma görüntüsü altında var edebilmeyi sağlayan sahte simetri etkisi; kuşkusuz bunlara, öfke ve isyana ilişkin "pek de münasip olmayan" her türden ifadeyi yıldırmaya yarayan yansızlaştırma ve edebî söyleyişle örterek aktarmayı da eklemek gerekir (ele alınan sorunun kendisinin de zaten, bu defa egemen sorunsalın bir parçası olan -sendika hareketi üzerine- başka bir soruyu, başka bir simetri etkisi altında tabir edildiği üzere yumuşatarak "geçerli kılmak" için sorulması gibi: "Peki ya sendikaların etkisi, sizce çok fazla mı, olması gerektiği kadar mı, yoksa yeteri kadar değil mi?").

Tablo 30 : Dayatma etkisi
"Tüm ülkelerde pisaya siyasi yaşam üzerinde bir takım etkilere sahiptir. Sizce bu etki Fransa'da çok mu fazla, olması gerektiği kadar mı yoksa Yeteri kadar değil midir?"

	Çok fazla	Olması gerektiği kadar	Yeteri kadar değil	Fikri yok
Çiftçiler	28	13	3	56
İşçiler, hizmet görevlileri	34	19	14	33
Küçük esnaf ve zanaatkarlar	39	23	7	31
Orta düzey yöneticiler, ticari işletme ve büro çalışanları	44	25	11	20
Üst düzey yöneticiler, serbest meslek sahipleri sanayiciler, büyük tüccarlar	55	21	8	16

SOFRES, *La politique et l'argent,* Kasım 1971)

Tablo 31: Mitterrant yeni bir tür sosyalizm biçimini -"mümkün sosyalizmi"- yani Fransa'nın Ortak Pazar'daki durumunu ve Uluslararası rekabeti dikkate alacak reformları övüyor. Fransa'nın durumunu dikkate alan reformlar. Sosyalizmin bu yeni biçiminin uygulanabilir olduğunu düşünüyor musunuz?

	Evet	Hayır	Fikri yok
erkek	37	35	28
kadın	24	24	52
çiftçiler	16	33	51
işçiler	32	30	38
zanaatkarlar, küçük esnaf	26	31	43
ticari işletme ve büro çalışanları orta düzey yöneticiler	37	31	32
serbest meslek sahipleri, üst düzey yöneticiler	40	32	28
Komünist Parti	45	34	21
Komünist olmayan sol	48	22	30
UDR	19	37	44
Demokrat merkez (Lecanuet)	29	35	36
Merkez PDM* (Duhamel)	31	28	41
Bağımsız cumhuriyetçiler	20	42	38
boş oylar ve oy vermeme	18	19	63

Sofres, *Le socialisme du possible*, haziran 1971

* PDM "Progres et Democratie Moderne" (İlerleme ve Modern Demokrasi), III., IV. ve V. Cumhuriyet dönemlerinde Millet Meclisi'nnde varlığını sürdürmüş ve merkezde yer almış bir parlamento grubu. (ç.n.)

> Görünen o ki "iş dünyasının" etkisinin çok fazla olduğu kanısında olanların payı, toplumsal hiyerarşi içinde (ve eğitim düzeyleri hiyerarşisinde) yükselindikçe büyüyor; (yani *ters orantıya göre*) yanıt vermekte çekimser kalanların payı artıyor. Öyle ki, işçilerin yalnızca %34'ü "iş dünyasının" etkisinin çok önemli olduğu "yargısına varırken", %52'sinin çekimserliğe veya yansız konuma sığındıklarını ve hiç de azımsanmayacak bir bölümünün de (%14) bu etkinin çok zayıf olduğu "yargısına vardığını" görüyoruz. Görüştüğümüz kişiler içinde en yoksun olanların, uzun, karmaşık ve "politolojik" bir meseleyi konu alan bir soruyu olabildiğince kendilerine mal etmek için işlettikleri çoğu zaman ters anlam veya yanlış anlam üreten yorumlama, gene yoksun olanların çekimser kalmaktan veya örneğin Mitterrand hakkında kafalarında oluşan imgeye göre yanıt vermekten başka çare bulamadıkları diğer durumlarda da görülür.[45]

Veriler gösteriyor ki, anket durumunda en az yetkin olan eyleyiciler, son tahlilde yalnızca siyasi bir sorunsala atıfla anlam kazanan yanıtlar arasından seçim yapmak zorunda olmalarından kaynaklanan bu dayatma etkilerinin neredeyse insafına kalmışlardır. Oysaki bu sorunsal kendi başına ideolojik üretim alanından, yani, bu üretim alanında, eyleyiciler tarafından işgal edilen ve savunulan konumlarla üretim ve toplumsal dünyanın meşru temsilinin ve o dünya üzerindeki meşru eylemin dayatılması konusunda rekabet hâlinde olan kurumlar arasındaki, otomatik olarak, içerikte yayıldıkları noktayla tanımlanan bir konum almaya dönüşen nesnel ilişkiler evreninden ibarettir. Bu sorunsalı tamamen kendine mal etmek için, onun üretimine gerçekten katılmaktan ve önem taşıyan, yani başkalarının göz önünde bulundurması gereken bir konumu, hatta yalnızca varlığı bile diğer konumları değişikliğe uğratmaya yeten ve sahiplerini kendi konum alışlarını tekrar düşünmeye mecbur eden bir konumu işgal etmekten başka yol yoktur (burada goşizmin kuvvet-fikir

45 Burada bir kez daha Mitterrand'ın isminin önündeki M. (Mösyö) veya *préconiser* [takdir etmek] fiilinin akademik kullanımı (hatta, "mümkün sosyalizmi" deyiminin bizzat yüksek siyasetin ürettiği bir deyim oluşu) kadar fark edilmesi güç stilistik niteliklerde kendini gösteren yansızlaştırma etkisine değinmek gerekir.

olarak ideolojik üretim alanında ortaya çıkmasıyla belirlenen yapısal etkileri akla getirmek yeterlidir). Siyasi "problemler" (felsefi, dinî vb. tüm problemler gibi) daima iki ya da daha fazla çatışan grup arasındaki ilişkinin içinde ve bizatihi bu ilişki tarafından var edilir. Bu demektir ki, fiilî olarak tam zamanlı profesyonellere (siyaset adamları, parti aygıtlarının -bu durumda yerinde bir sözcük- daimî görevlileri, siyasi gazeteciler) ayrılmış siyasi oyuna bilfiil katılmayanlar, arz edilen ürünlerin üzerinde, hem bir işaret hem de bir güvence anlamına gelen bir etiket, bir imalat damgası bulunmadığı takdirde, hazır kanaatler evreninde kendi işlerine gelenleri, kendilerine uyanları teşhis etme şansına sahip olamayacaklardır. İdeolojik üretim alanındaki -aslında her türlü yetkilendirilmiş konum almada kendini gösteren- konumu açıkça duyurmakla, bir yetkeye yapılan siyasal göndermenin (bir papalık genelgesine, bir partinin merkez kurul kararına, klasikleşmiş yazara vb.) bizatihi kendisi olan etiket, sade vatandaşın orada "kendini bulmasını", alınacak tavrı/konumu bulmasını, gerek ideolojik üretim alanında belirlenmiş bir konumun sahiplerine sarih ya da zımni olarak devrettiği yetki temelinde, gerekse içinde yer almayı ve yön bulmayı uygulamada bildiği siyasi alan (yani sıradan ve sıra dışı, gizli ya da açık, bireysel ya da toplu, spontane ya da örgütlü vb. sınıf mücadeleleri alanı) ile kendi mantığına göre yapısını yeniden üreten ideolojik üretim alanı arasındaki eşmantıklara hâkim olması hususunda sağlar.[46]

Etiket Etkisi

Özellikle seçimler sırasında, televizyona çıktıklarında, evet işte o zaman gerçekten haberdar oluyoruz Partiyi ve herşeyi öğreniyoruz. Ama başka türlü, iki arada bi derede kalıyoruz...

Yani bazıları gerçekten iyi ifade ediyor ve işte yani anlıyoruz. Ama yani açıkladıklarında hangi parti ne vesaire, yani işte o zaman daha fazla dikkat kesiliyoruz, kulak veriyoruz.

(Temizlikçi kadın)

46 Burada da, sanat yapırları pazarı analojisi kaçınılmazdır: Bedene işlemiş sınıflama sistemi olarak "beğeni", eğer birdenbire tüm işaret noktalarından, tüm nesneleşmiş sınıflamalardan, bilhassa da Flaubert'in "şık fikirler" diye adlandırdığı şeyi saptamayı sağlayacak, sergi veya yayın mekânları gibi, konumun üretim alanı içindeki tüm göstergelerinden mahrum kalsaydı, ne olurdu?

Çarpıtma etkisi, sorunun, iki farklı okumayı gerektirdiği durumda ve yanıt verme isteğini ancak soruyu üreten ve sonuçlarını yorumlayan veya tahlil eden profesyonellerin onu içine yerleştirdikleri tümüyle siyasi düzlemden sorunun, ethosun bilinç dışı kalıplarının doğrudan uygulandığı olağan deneyimler düzlemine taşınmak suretiyle durumlarda, sade vatandaşta cevap verme isteği uyandırabildiği durumlarda, neredeyse kaçınılmaz bir şekilde kendini gösterir. Şu ya da bu siyasi grup tarafından siyasi bir zeminde, dolayısıyla ideolojik üretim alanının bütünü gözetilerek, önceden oluşturulmuş şu veya bu soru, statüsel yetkisizliklerinden dolayı sorunsalın üretim mantığından uzak olmaları nedeniyle, sorunsalı yalnızca pratik, yani etik bir yanıt isteyen "pratik" bir deneyim meselesi şeklinde kavrayabilenler için aynı şeyi ifade etmediğinde ortaya çıkan durum da tabii ki budur. İşte bu nedenle, özgül bir siyasi yetkinlikten en yoksun olanların, ahlak düzeninin ve toplum düzeninin savunucuları cephesinde yer almaları, hatta ideolojik üretim alanı düzeyinde önceden, siyaseten kurulmuş problemleri sınıf ethosu kategorilerine göre anlamlandırmaya her sürüklenişlerinde bu konuda toplum düzeninin bilincinde olan muhafazakârlardan daha muhafazakâr görünmeleri çok olasıdır. Bilindiği gibi, hane içi ahlak düzeni üzerinde ne kadar durulursa durulsun, liberalizm veya hoşgörürlük meyli, toplumsal hiyerarşi içinde yükselindikçe artma eğilimi gösterir (ki bu durum, halk sınıflarının "otoriterliği" hakkındaki iyi bilinen bazı tezleri yetkin kılmaya yeter gibi görünür). Bu eğilimde, kuşkusuz eğitim düzeyinin yükselmesinin payı yadsınamaz. Ancak, tek başına ahlaki düzenin değil de, toplumsal düzenin söz konusu olmasıyla bu ilişki tersine dönme eğilimi gösterir.

Lipset, Amerikan demokrasisine dair tüm sosyodisesini benzer bir tespit üzerine kurar: Halk sınıfları mensupları, iktisat konusunda "daha solda" (*liberal and leftish*) yer aldıklarından, "liberalizm, iktisadi olanın dışında tanımlandığında" (yani yurttaşlığa dair özgürlükler vb. söz konusu olduğunda) daha "otoriter" ve başka her konuda olduğu gibi siyasette de, her türlü hakiki kültürü belirleyen "çıkarcı çıkarsızlık" sahiplenmekten

aciz olduklarından kararlı bir şekilde en azından kendi kendine ve çocuklarına karşı, baskıcı olmayan yeni burjuvazinin kendi yaşama sanatının merkezine koyduğu "liberalizm"inden bihaberdirler.[47] Halk sınıfları, doğalarında otoritarizm olduğu için otoriter ideolojileri bile bile benimseyebiliyorlar; tahammülsüzlükleri onları siyasetle ilgili olarak basite indirgeyen ve manikheen bir görüşe yönelttiği için koşullarının değişmesini ancak çabuk ve sert dönüşümlerden beklerler. Bu siyasi teolojinin doğal ödülü olan "evrimci binyılcılık, halk sınıflarının yaşam ve eğitim düzeyinin yükselmesini, Amerikan demokrasisine doğru evrensel bir hareketin, yani otoriterliğin ve otoriterliğin taşıyıcısı olan sınıfların ortadan kaldırılmasına yönelik bir hareketin motoru hâline getirir. Egemen sınıf mensuplarının, genelde aileye değin ahlak konusunda daha "yenilikçi" oldukları hâlde, daha geniş çapta "siyasi" olarak bilinen konularda, yani iktisadi ve siyasi düzenin sürdürülmesine ve sınıflar arası ilişkilere değin (grev, sendikalar vb. hakkındaki sorulara verdikleri yanıtlarında gösterdiği gibi) her konuda daha çok "muhafazakâr" olduklarını hatırlatmaya hiç gerek yoktur. Elbette, "yenilikçi" veya "devrimci" konum alma eğilimleri, söz konusu dönüşümlerin, halk sınıflarının sahip oldukları imtiyazlara değme derecesiyle ters orantılı olarak değişiklik gösterir. Böylelikle, sadece çok tikel bir örnek vermek gerekirse, üst düzey yöneticiler, yabancı işçilere karşı, rekabetin daha doğrudan zarar verdiği işçilere oranla, daha "liberal" görünebilirler: İşçilerle karşılaştırıldığında, yöneticiler arasında "Fransa'nın, yabancı işçilere konut sağlamak için" (%67'ye karşı %48), "eğitim vermek için" (%52'ye karşı %36) veya "onları konukseverlikle karşılamak için" (%45'e karşı %33) "yeterli çaba sarf etmediğini" düşünenlerin sayısı fazladır. Fakat "liberalizmleri", kendilerini ilgilendiren bir sonuç doğurabilecek önlemler göz önünde bulundurulduğunda daha az belirgindir: İşçilerin %43'üne, ticari işletme ve büro çalışanları ve orta düzey yöneticilerin %51'ine karşın, üst düzey yöneticilerin ve serbest meslek sahiplerinin %41'i "Fransa'nın (yabancı işçilere) yeterli düzeyde ücret sağlamak için yeteri kadar çaba sarf etmediğini" düşünüyor; %48'i ise, (işçilerin %31'ine, ticari işletme ve büro çalışanlarının ve orta düzey yöneticilerin

47 Bu tezlerin klasik birer serimi için bkz. S. M. Lipset, Democracy and Working Class Authoritarianism, *American Sociological Review*, XXIV, 4, Ağustos 1959, s.482-501.)

%35'ine karşın) "Fransa'nın az gelişmiş ülkelere yaptığı yardımı azaltması veya kesmesi gerektiği" kanısındalar (SOFRES, *La France, l'Algérie et le Tiers-Monde*, Şubat 1971).

Öyleyse, komünizmi geliştirmek ve sosyalizmin gelmesi için, iktidarı almak lazım. Ve şu anda fazlasıyla demokratik aynı zamanda bir çok şeye boyun eğildi geçen yıllarda var olan şiddetli bir direniş yok. Şiddet derken, herşeyi kıralım demiyorum ama grevlerde işi yeterince sıkı tutmuyoruz herhangi bir karar almakta tereddüt ediyoruz. Ve size söylüyorum, bu bence işçi sınıfının yeterince mutsuz olmamasından kaynaklanıyor.

(Marangoz, 67 yaşında, Komünist)

8.7. Ahlak Düzeni ve Siyaset Düzeni

Söylem üretim ilkelerinin ikiliği bizzat militanların veya işçilerin en politize olanlarının söyleminde, bir konudan diğerine yapılan tonlama veya üslup değişiklikleriyle, hatta aynı söylemin içinde iki ifade biçimi arasında var olan devamlı gerilimde kendini sürekli belli eder. Bir tarafta, söylenen sözlere, kavramsal açıdan bir evrensellik rengi ve aynı zamanda öğrenilmiş bir ders havasını kazandıran, bunun yanı sıra bir tür gerçek dışılık veren bilimsel yazıların ayrılmaz bir niteliği olan o hazır kalıplar, ayrılmaz bloklar şeklinde önceden hazır edilmiş düşünce ve sözlerle, (örneğin bir demir yolu işçisi "göz ardı edilmiş toplumsal tabakalar" konusunu işleyebildiği gibi bir yeniyetme de "bugünün gençliği" konusunu işleyen bir sunum yapabilir) bazen yersiz olma pahasına da olsa ("yani maaşlı kitlenin çıkarına zıt") sırf, neredeyse akademik olan bir sınamayla başa çıkmayı ve aynı anda hem bir insanın statüsel sıfatını hem de bir sınıfın onur meselesini savunmayı becerebildiğini, kısacası, kandırılmalarına izin verilmeyeceğini, "kendilerini savunmayı bildiklerini", "istedikleri kadar laf ebeliği yapsınlar siyasetçilerin zırvalıklarına pabuç bırakılmayacağını" vurgulamak için kullanılan en bilgiç siyaset lugatından çıkma sözler; diğer tarafta, tonlamalardaki ani kopuşlarla birbirinden ayırarak, söyleme bir yandan gerçekliğini, bütünlüğünü, içtenliğini verirken diğer yandan da, seferberliğin koşulu

olarak, onun genelleşmesini engelleme eğilimi gösteren aşılmaz tekilliği içindeki dolayımsız deneyime yapılan en somut atıflar.[48]

Eğreti bir dil

Beyler,

Bu yeni irtibat biçimi, hepimiz için avantajlı bir yeniliktir, bunlar geliştirilmeye çalışılmalı ve takım ruhu daha da önem kazanmalıdır.

Şimdi artık teorinin yerini daha fazla tekniğe bırakma zamanı gelmiştir, azami düzeyde desteklenen görsel-işitsel yöntemler en iyi şekilde kullanılmaya, sınayii deneyim arttırılmaya çalışılıyor ve istikrarın avantajlı bir duruma gelebilmesini sağlayabilecek denli kapsamlı hale gelen bir siyasallaşma arzulanıyor.

Yetişkinlerin eğitimi, bilhassa iş dünyasında mükemmellik gitgide vazgeçilmez oluyor; artık temel formasyonlar yeterli olmuyor, bilginin denetimi ve pratik bilgi toplumsal ilerlemenin gerçekleşmesini sağlayabilmelidir.

Her türlü eğilimin dışında, asıl özen gösterilmesi gereken şey ilerlemedir. Bunun için mesleğe yönelim şekillerinin dönüştürülmesi gerçekleştirilmelidir; eğitim ve zeka iki farklı şeydir, doğru yönetici ya da doğru başkan ise çok genç yaşta bulunabilir ve organize etme yeteneğine sahip bir zihin erkenden keşfedilmiş olur (...).

(Monotip baskı ustası, basında yayınlanan bir soru cetveline yanıt olarak AEERS'e [Bilimsel Araştırmanın Gelişmesi için Çalışma Derneği] yazdığı mektuptan alıntıdır).

Konuşma dilinde görünür olan bu etkiler, yazı dilinde daha da belirgindir. Öyle ki, AEERS'nin anketine yanıt veren ve aşırı-seçilime tabi tutuldukları için kendi sınıflarından birçok farkla ayrılan işçiler (daha fazla diplomaya sahip oldukları, çocukları liseye, özel veya yüksekokullara daha çok gittiği, ekseriyetle Parisli oldukları ve daha çok Paris gazeteleri okudukları için) arasında, "Fransa'nın dünyaya karşı görevleri" hakkında, birinci çoğul şahısta, nutuk çeken bir tamirciye, "Zavallı Fransa, kimsenin umurunda değil!" diye haykıran bir madenciye ve resmî siyasi söylemin azametini, tumturaklılığını ve böbürlenişini iyi kötü yeniden üretme çabasına bilhassa örnek oluşturacak bir söylem kullanarak "genel sıhhatin ortaya çıkışını" güvence altına alabilecek bir eğitim sistemine dair görüşünü sunan bir arzuhâlciye rastlamak mümkün. Fakat, öğretim sistemi

48 Ethosun ya da siyasetin aksiyomatiğinin "saf" ürünlerinin türdeşliğinin tam tersine, bu söylemin alabileceği tikel biçimlerin tam olarak farkına varmak için, (tıpkı Bachelard'ın "epistemolojik profiller"i betimlemesi gibi) farklı durumlarda, farklı ilkelere, yani siyaset aşılanmasının veya tam anlamıyla siyasal denetimin etkilerinin eşitsizce uygulandığı sahalarda doğan söylem veya pratiklerin gösterdiği "siyasi profiller"i betimlemek gerekir.

hakkında, çoğunlukla anahtar kelimelere veya şiarlara ("sahte reformlara", "yolsuzluğun", "işsizliğin ortadan kalkması" -tesviye ustası-, "memleketin dinamik güçlerinin birleşmesi", "istişare", "denetim dışı idare", "göz ardı edilen toplumsal tabakalar", - demir yolu işçisi-) indirgenen sendikal ve siyasi söylemle bir çeşit yakınlığın belirtisi olan bu genelleştirme teşebbüsleri bir yana, yanıtlar son derece tikelleşmiştir: Neredeyse yanıt verenlerin hepsi bu vesileyi, sorulan sorularla doğrudan bağlantısı olmayan kişisel yakınmalarını dile getirme vesilesi olarak algılayarak yanıtlar vermişlerdir. Bazen de, yanıtın, yalnızca "olup biteni yüksek makamlara bildirmenin", söz konusu örnek özelinde de, eğtimcilerdeki bilinç eksikliğinin bir şekli olduğu anlaşılıyor. Bir çiftçi bütün sorulara *tam tamına* aynı cümleyle yanıt veriyor: "Eğitimciler ödevlerini yerine getirmiyorlar, varsa yoksa tatilleri düşünüyorlar!"; bir başkası, yorumlarında lafı döndürüp dolaştırıp çalışma saatlerinin boşa harcanmasına getiriyor; yine bir başkası (kocası karoserci olan bir stenodaktilo) soruların yarısını yanıtsız bırakırken, geri kalan soruların her birine de "Artık kimsede meslek bilinci/vicdanı kalmadı, herkes eğlence peşinde!" şeklinde yanıt veriyor.

Hiç kuşkusuz, bir yönüyle, bu iç içe girme etkileri ve mülksüzleşme ve yetersizlik duygusunun dayattığı kendi kendini dışlama eğilimi tarafından sürekli olarak engellendiği için siyasi veya sendikal örgütlerin, siyasi açıdan en yoksun olanlara herhangi bir kanaate sahip olma iradesini aşılamak ve onlara bunu üretme imkânlarını sağlamak üzere sundukları eğitim faaliyeti de iktisadi ve toplumsal dünya üzerine genelleyici formüllerin formalizmi ile dolayımsız deneyime yapılan doğrudan atıflar arasında gidip gelmeye mahkûm olur -üretici için olduğu kadar, alıcı için de olanaksız olsa bile ekonomi politik içindeki nihai temellerine hakikaten özel bir durum örneği getirebilecek bu imkânsız analize girişmeye asla cesaret etmeksizin[49]- itibar sağlamak için somut duruma gösterilen dikkat vazgeçilmez olsa da tikelliğe hapseden, dolayısıyla yalıtan özel durumun ötesine geç-

49 Söz konusu örgütleri eğitim kurumları dünyasında ayrı kılan şey, kuşkusuz pedagojik çalışmalarını bilhassa birincil gruplar içinde, yine o gruplara ait eyleyiciler, militanlar aracılığıyla gerçekleştiriyor oluşlarıdır.

me zorunluluğu hissedilir; zira özel durumun ötesine geçme, ortak sorunlar etrafında kolektif seferberliğin koşuludur. Genel ve tikelin bu diyalektiği, kurulu düzenle çıkar ortaklığı içinde olan kimileri için, özel çıkarlarını genelleştirme, kimileri içinse kendi koşullarının tikelliğini var olan tümelliği içinde kavrama zorunluluğundan ileri gelerek, siyasetin, özellikle de politizasyon girişiminin tam kalbinde yer alır. Oysa kamuoyu araştırmalarının ilgilendikleri sahaların çeşitliliği sayesinde, çeşitliliğini ortaya konan siyasi pratikte özel ve şahsi meselelerden (özellikle aileye dair ahlakı ilgilendiren örneğin çocukların eğitimi, cinsellik, aile yetkesi, cinsiyetler arası iş bölümü vb. ve bazı avangartlara göre siyasi mücadelelere bahis konusu oluşturabilecek meseleler gibi) pratik deneyimin de daha uzağında olan meselelere (eğitim veya cinsellikle ilgisiz olmasa da okul kurumunu bağladığı için daha genel ve daha soyut bir seviyede yer alan ama aynı zamanda, pedagojik yöntem, öğretmenlerin istihdamı, eğitimi ve ücretlendirilmesi, cinsel eğitimin ve siyasetin liselere sokulması, öğrenci gösterileri vb. meseleleri gibi) hatta grevlerle, patron ve işçi ilişkileriyle, sendikaların rolüyle ilgili meseleler gibi sendikal veya siyasi mücadele geleneği tarafından siyasi olarak kurulmuş meselelere doğru kayma söz konusudur. Yerleşmiş işaretleri ve -özel vakalarda- düşünce kalıplarını (örneğin 1968 Mayısının hemen sonrasındaki özel durumda olduğu gibi) gözden geçirmeye zorlayan bütün kriz durumlarında olduğu belirsiz olan siyasi durumlarda, siyasi anlamda -bir yanıyla, aynı zamanda ekonomik ve kültürel anlamda da- en yoksun olanlar kendileri için henüz belirginleşmemiş siyasi sorunlara (örneğin öğrenci gösterilerinde söz konusu olduğu gibi) bunların "otoriter oldukları ve böylelikle de kurulu düzenin olağan savunucularına destek verdikleri" sonucuna varmalarına yol açan algı ve değerlendirme kalıplarını uyguladıklarında (özel örnekte, "şımarık zengin çocuklarına" ve bohem yaşamın aykırılıklarına duydukları etik nedenlerden ileri gelen kin gibi) çarpıtma etkisi azami düzeyde kendini gösterir.

Tablo 32: Siyasi ve Ahlaki düzen

Siyasi düzen	Çiftçiler	Sanayi ve ticaret patronları	İşçiler	Ticari işletme ve büro çalışanları, orta düzey yöneticiler	Üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri
Grevlerin çalışanlara iyiliğinden çok kötülüğü dokunur (SOFRES, 1970)	**58**	57	35	33	42
Bir iş yerinde bir grev olduğunda çalışmaya devam etmek isteyenler çalışabilmelidirler (SOFRES, 1970)	74	62	41	61	**82**
Patronlar ve çalışanlar aynı çıkara sahiptirler, birlikte çalışmaları ve herkesin çıkarını gözetmeleri gerekir. (SOFRES, 1970)	72	**87**	53	60	80
Bir takım sınırlamalarla kamu sektöründeki grev hakkına olumlu yaklaşanlar (SOFRES, 1970)	**60**	54	51	50	57
Fransa'da ücretlilerin sendikalarının olduğundan daha az önemli olması gerektiğini düşünenler (IFOP, 1971)	16	**26**	7	14	20
Fransa'da ücretlilerin sendikalarının oynadığı rolü tasvip etmeyenler (IFOP, 1969)	24	30	19	26	**33**
Ahlaki düzen					
Kız çocuk ancak 18 yaşından sonra tek başına çıkabilir (IFOP, 1 959)	83	**88,5**	81,5	82	69,5
18 yaşındaki kız çocukları her istedikleri filmi izleyemezler (IFOP, 1971)	**38,5**	**38,5**	31,5	29,5	28
Karma okullar kız çocukların eğitimi için kötüdür (IFOP, 1971)	**24**	**24**	20	14,5	8,5
Cinsel eğitim derslerinin açılmasını tasvip etmeyenler (IFOP, 1966)	**33**	29	19	19	19
18 yaşından küçük evlenmemişlere, ancak ailenin izniyle doğum kontrol hapı satılabilir (IFOP, 1967)	74	70	**78**	76	62
Çocuklara ne yapmaları gerektiğini söylemek ve onlarla gurur duyduğumuzu göstermekten kaçınmak daha iyidir. (IFOP, 1972)	36	34	**40**	29	25

SOFRES sanayiciler ve büyük tüccarları, üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleriyle birlikte sınıflamıştır; IFOP ise sanayiciler ve büyük tüccarları zanaatkarlar ve küçük esnafla birlikte sınıflamıştır. Bu tabloda sunulan yargıları onaylayan her kategoriye mensup olanların (örneğin çiftçiler) yüzdesi verildi. Cevap vermeme oranı tüm sınıflar içinde ahlaki düzenle ile ilgili sorulara söz konusu olduğunda siyasi düzen ile ilgili sorulara oranla daha düşüktü - 18 yaşından küçüklere doğum kontrol hapı satılması ve cinsel eğitim dersleri dışında. Satır başına en güçlü eğilimi koyu renk sayıyla gösterdik.

> Liselerdeki kargaşa ve fakültelerdeki gösteriler veya okullara siyasetin girmesi üzerine sorulan soruların birer tuzak işlevi görmeye elverişli olması soruların asıl anlamlarına ancak hakiki bağlamları içinde, yani kurulu düzenin sürdürülmesine ilişkin başat sorudan yola çıkılarak ortaya konulan bir sorunlar bütünü anlamındaki *egemen sorunsal* etrafında birleşmelerinden ileri gelir. Kamuoyu araştırma kuruluşları tarafından sorulan soruların dökümünün ortaya koyduğuna göre, bu sorunsal, kendi politikaları ve bu politikaların belirlenmesine dair olarak kanaatlerin dağılımını dikkate almak zorunda olanlara ve sadece onlara sorun teşkil eden soruları bir araya getirir. Bu sorunsal, sadece onlara "sorun teşkil eden" gruplar hakkında egemenlerin kendi kendilerine sordukları soruları dikkate alır ve söz konusu grupların kendilerine sordukları soruları veya onlara sorun yaratanları görmezden gelir.

Hangi soruya yanıt verdiklerini tam olarak bilmeyen ve sorulan soruyu, içinde barındırdığı kurulu düzenin muhafazasıya da ters yüz edilmesine dair almış olduğu biçimi fark edemeyip sorunun hakikaten yeniden etkinleştirmesini sağlayan çıkar ve yatkınlıklara sahip olmayan en yoksunlar, aslında kendilerine sorulan bir soruya değil de kendi olanaklarıyla, yani sınıf ethoslarının pratik ilkelerinden yola çıkarak ürettikleri bir soruya yanıt vermiş olurlar. Sorulan sorular ahlak ile siyaset arasındaki orta bölgede yer aldığında, ahlakın siyasete bulaşması ve ahlaki hoşnutsuzluğun siyasi köktenciliğe kayması, özellikle toplumsal uzamdaki konumları toplumsal dünyanın ahlaki olarak algılanmasına elverişli olanlarda (örneğin küçük burjuvazi ve bilhassa bu sınıfın düşüşteki birey ve fraksiyonları gibi) en iyi şekilde görülür. Hınç, düzeni her yerde, aileye ilişkin ahlakta olduğu kadar toplumda da sağlama kaygısını taşıyan, kendi toplumsal konumlarının değer kaybına karşı tüm başkaldırılarını, âdetlerin değer yitirmesine karşı ahlaki hoşnutsuzlukta dışa vuran düşüşteki küçük burjuvaların, gerici ya da muhafazakâr-devrimci konum almalarının temelinde yer alır ama bunun yanı sıra çoğu zaman hak ettiği saygınlığı kendisine yeterince vermemiş bir toplumsal düzene hesap sorma hakkına sahip olduğuna inanan yükselişte olan küçük burjuvaların jakoben bağnazlığı ve

meritokratik isyanına da musallat olur: İddialı olmanın (yani kendilerine nesnel olarak tanınmamış bir konumu öznel olarak işgal etmeye mahkûm grupların ayırt edici yatkınlığı) tam tersi kurulu düzenin varlığını, isyan ederken bile, tanırken, kurulu düzeni ancak varlıkları düzen tarafından tanınmadıkları ve düzenin resmî olarak tanıdığı değerleri barındırmadıkları ölçüde[50] kınayan herkesin sahip olduğu bir şeydir. İşte toplum düzeninin temellerini ilgilendirmeyen tüm konularda değişimi kabul, hatta teşvik eden ılımlı muhafazakârlığın, kendisine avangartlık süsü vermek için gereksinim duyduğu mazeretleri sağdan ve soldan bulabildiğini görmesi bundan ileri gelir.

8.8. Sınıf Habitusu ve Siyasi Kanaatler

Başka konularda olduğu gibi bu konuda da, yanıtların açıklayıcı ilkesini bir etmende veya salt ilave etmenler kümesinde aramak boşunadır: Habitus, aslında maddi varoluş koşullarının dayattığı belirlenimlerin tüm etkilerini üretici bir ilkenin kökensel olarak sentetik birliğinde toplar (ki bunun etkinliği zamanda ilerlendiği ölçüde, önceden maruz kalınan şekillenme ve bilgilenme eyleminin bıraktığı etkiye daha da bağımlı hâle gelir). Habitus bedene işlemiş sınıftır (cinsiyet veya yaş gibi toplumsal olarak şekillendirilmiş iyelikleri içinde barındıran) ve kuşaklar arası ya da kuşak içi tüm yer değiştirmelerde, zamanın belli bir anında nesnelleştirilmiş sınıftan (iyelikler, vasıflar, vb. biçiminde) ürünü olduğu ve yeniden gündeme getirildiği koşullarda az ya da çok farklılaşan maddi varoluş koşullarını, gündeme geldiği farklı bir hâli de devam ettirmesiyle ayrılır -etkileri bakımından-. Varoluşları boyunca eyleyiciler üzerinde etki eden belirlenimler bir

50 Bu etik liberalizm ana ilkesini, egemen sınıfın yeniden üretim biçimindeki dönüşümde bulur. Aile hukukunun eski burjuvazinin "faziletlerini" gereksiz, hatta işlevsiz hâle getiren dönüşümü bu dönüşümün tescilidir. (İçlerinde en faziletli ve kendilerine dönüştürmeye yeteneksiz oldukları için toplumsal çöküşe en çok mahkûm olan köktenciler, burjuva değerler tablosunun altüst edilmesini âdeta kendilerinin güçten düşmesini beraberinde getiren çöküşün sebebi olarak görüp toplumsal selametlerini etik açıdan yapılacak bir restorasyondan bekliyormuşçasına devam etme çabası içindedirler.)

sistem oluşturur; bu sistem içinde global hacmi ve yapısı bakımından belirlenen, sahip olunan sermaye ve üretim ilişkileri bağıntılı konumu gibi etmenler baskın ağırlığa sahiptir (meslek ve örneğin çalışma koşullarının, iş ortamının tesiri gibi meslekle bağlantılı bütün belirlenimlerle saptanan).

> Bu demektir ki, görüldüğü gibi, yalıtılmış bir hâlde ele alınan bir etmene has olan etkinlik hiçbir zaman bu etmen ile ele alınan kanaat veya pratik arasındaki bağıntıyla ölçülmez; zira aynı etmen, içine dâhil edilmiş olduğu etmenler sistemine göre farklı farklı, hatta bazen ters etkilere bağlı olabilir: Dolayısıyla sadece lise diplomasına sahip olmak orta düzey yönetici veya vasıflı işçi çocuğu olup vasıfsız işçi konumuna düşmüş biri için isyan etme sebebi (vasıfsız işçiler arasındaki lise mezunu sayısının düzenli artışı, kuşkusuz ki işçi sınıfı içinde solculuğun artmasıyla ilgisiz değildir) ya da işçi veya köylü çocuğu olan bir orta düzey yönetici için bir toplumsal bütünleşme sebebi olabilir. Aynı şekilde, bir diplomanın değerinin ve onunla bağıntılı olarak toplumsal dünyayla kurulan bağlantının bunlara sahip olanın yaşına (bu vasfa sahip olma şansı farklı nesiller için çok eşitsizce dağıldığı ölçüde), toplumsal kökenine (miras alınan sosyal sermaye, soy adı, aile çevresi vb., bu sermayenin sahip olabileceği *reel verimi* belirlediği ölçüde) ve kuşkusuz coğrafi kökenine (örneğin şive gibi bedene işlemiş iyelikler ve iş piyasasının nitelikleri aracılığıyla) ve cinsiyetine göre büyük ölçüde değişiklik gösterdiği söylenebilir.

Eşsüremli işgal edilen konumla bağlantıyı ve buradan yola çıkarak da toplumsal dünya içindeki pratik ve açık konum almaları belirleyen habitus aracılığıyla siyasi kanaatlerin sağ ve sol arasındaki dağılımı, ilk boyutu toplam sermaye hacmi, ikinci boyutu bu sermayenin yapısı tarafından belirlenen uzamda sınıf ve sınıf fraksiyonlarının dağılımına neredeyse bire bir tekabül etmektedir: Sağa oy verme meyli, sahip olunan sermayenin toplam hacmi büyüdükçe ve sermaye yapısı içinde iktisadi sermayenin göreli ağırlığı arttıkça artar; sola oy verme meyli ise her iki durumda da ters yönde artar. Bu iki bakımdan kurulan karşıtlıklar (yani egemenler ile tabi olanlar arasındaki temel karşıtlık ve egemen sınıfın egemen fraksiyonları ile tabi fraksiyonları ara-

sındaki ikincil karşıtlık) arasındaki eşmantık, farklı uzamlarda birbirine denk konumlara sahip olanlar arasındaki karşılaşma ve ittifakları kolaylaştırır. Bu paradoksal çakışmaların en görülebilir olanı, egemen olanlarla ilişkilerini ifade etme noktasında (nesnel olarak çok farklı) ortaklaşan egemen sınıflar ile egemen sınıfın tabi fraksiyonları (yani entelektüeller, sanatçılar veya öğretmenlerle ve üniversite hocaları) arasında sola oy verme meylinde ortaya çıkar.

Eğer, Michelat ve Simon tarafından yapılan oy verme niyetlerinin potansiyelinin sosyoprofesyonel kategoriye göre dağılım tabanı[51] üzerinde, her sınıf fraksiyonunu, (nispeten az değişen yanıtsız soruları bir kenara bırakarak) sol için oy verme niyetlerinin ve merkez ya da De Gaullecüler için oy vermenin niyetlerinin yüzdeleri arasındaki cebirsel fark aralığıyla tanımlayacak olursak siyasi uzam toplumsal uzamın sistemli deformasyonu biçiminde ortaya çıkmasına yol açan *sermayenin hacim etkileriyle yapı etkilerinin üst üste eklendiği* görülür: Öyle ki, bir tarafta madencilerin yanında (-44) ilkokul öğretmenleri (-43), vasıflı işçilerin hizasında (-19), ortaokul, lise ve üniversite hocaları (-21), sanatçılar (-15) vasıfsız işçilerin hizasında (-15), yarı vasıflı işçilerin yanında (-10) büro çalışanları (-9) yer alırken, sa-

51 Bkz. G. Michelat ve M. Simon, "Catégories socio-professionnelles en milieu ouvrier et comportement politique", *Revue française de science politique*, XXV, 2, Nisan 1975, s. 291316 (özellikle 296-297). Yazarlar tarafından, gerek sosyoprofesyonel kategoriler gerekse siyasi kanaatlere özel koşullara ilişkin hiçbir bilgi verilmeksizin üstünkörü kategorilere indirgenmiş dair kabul edilen sınıflandırma (her ne kadar sınıf kaybının yarattığı etkiler burada da yeni hak taleplerinin ve mücadelelerin belirmesine neden olduysa da) klasik siyasi örgütlenmelere daha bağlı olan oturmuş küçük burjuvaziyi (goşizme, çevreciliğe, PSU'den Sosyalist Parti'nin yeni eğilimine) tüm yeni siyasal biçimleri ve entelektüellik iddiasındaki küçük burjuvaların kişisel özerklik ve egemenlik heveslerini tatmin etmeye yönelik katılımcı ve özyönetimci tarzda her türlü mottoyu kolayca benimseyen yeni küçük burjuvazinin açık açık karşısında konumlandırmaya olanak vermiyor. Yine de uzamın merkezinde yer alan bütün kategoriler arasında sağlık ve sosyal hizmet çalışanları (+28) sanayicilerin damgası vurduğu kutbun tarafında yer alırken teknisyenler (+2) daha ziyade madencilerin kutbunda kalıyorlar; orta düzey idari yöneticiler (+14) ve ticari işletme çalışanları (+16) ise, zanaatkârlar (+13), mühendisler (+19) ve çiftçilerle (+20) birlikte ara bir konumda bulunuyorlar.

nayiciler (+61) onları takip eden serbest meslek sahipleri (+47), üst düzey idari işler yöneticileri (+34) ve bunlara en yakın olan esnaflar (+32) siyasi uzamın diğer ucunda yer alıyorlar; teknisyenlerle (+2) ustabaşıları (+1) ise sağ ile sol arasındaki sınırda bulunuyorlar. Tüm bunlar siyasi uzamın kendilerine karşılık gelen bölgelerine has en sınıflayıcı seçimlere doğru güçlü bir oranda yönelen fraksiyonlar arasında ikincil bir karşıtlık olduğunu gösteriyor: Bir yandan merkez için güçlü bir oy oranına sahip olan sanayiciler ve serbest meslek sahipleri, diğer yandan büyük oranda Komünist Parti'ye oy veren vasıfsız işçiler ve yarı vasıflı işçiler kuvvetli bir çekimser oy oranını ve nispeten daha az sınıflayıcı tercihler (komünist veya De Gaullecü olmayan sol gibi) biriktiren ve toplumsal uzamdaki dayanaksız konumlarına bağlı belirsizlikleri ve çelişkileri belki de bu yolla ifade eden fraksiyonların (yani sanatçıların, ilkokul, ortaokul, lise öğretmenlerinin, üniversite hocalarının ve ustabaşıların) âdeta karşısında yer alıyorlar.

Pek tabiidir ki, siyasi pratik veya kanaatleri (diğer pratiklerde olduğu gibi) toplumsal kökene dair sıradan göstergeler sayesinde elde edilen her şeyi, yani kökensel konumdan güncel konuma götüren güzergâhın etkisini, özel bir koşulda kayıtlı bulunan ve toplumsal dünyaya dair kesin konum alma gibi siyasi konum almalar söz konusu olduğunda özellikle önemli olan toplumsal koşullanmaların etkisini ve bir ölçüde çocukluktan beri, aile içinde verildiğinden, eğitimin en üstü örtük biçimi olan siyasi eğitimdeki (dinî eğitim gibi) kelimenin tam anlamıyla aşılama etkisini göz önünde bulundurmaksızın tam olarak anlamak mümkün değildir.

Siyasi kanaatle dinî pratik arasında saptanan bağıntının güçlülüğü karşısında hayrete düşmeden önce bunun, aynı yatkınlığın iki farklı dışa vurumu olmasına dayanıp dayanmadığını sorgulamak gerekir. Bu soru, yalnızca, dinî eğitimin, gerek içeriği gerekse aşıladığı konular bakımından siyasi sosyalizasyonun üstü örtük bir biçimi olmasından değil, aynı zamanda bir pratiğin veya beyan edilmiş bir inancın dayatılması toplumsal bir kimlik atfedilmesini gerektirmesinden kaynaklanır. Toplumsal kimlik, karşılık gelen aşılamanın içeriği ne olursa olsun "inanmayanlar" tamamlayıcı sınıfına olan karşıtlığıyla ilişkisel

olarak tanımlanır ve böylece zamanın belli bir anında kendisinin dışında kalan bütün iyelikleri yüklenmiş olur (tıpkı kendisini "kızıllara" karşı muhalefetin içinde bulan muhafazakâr bir siyasi yatkınlık gibi). Bu kimliğe ve ona ortak olanlara ("ben Hristiyanım") olan *sadakat*, beyan edilen inanca güncel varoluş koşullarına nazaran büyük bir özerklik verir. Dinî mesajın bizzat içeriğine has etkiye gelince, toplumsal dünyayı "şahsi selametin" "şahsiyetçi" mantığıyla düşünmeye ve sefalet veya zulmü yazgı olarak, hastalık veya ölüm gibi şahsi yazgı olarak kavramaya ilişkin ilk eğilimi güçlendirdiği düşünülebilir. (Tam tersine, siyasi düşünce biçimi hane içi iktisada ilişkin olanlardan başlamak üzere şahsiyetçi düşünce kipinin ve dinin etik adı altında oluşturduğu her şeyi siyasetin dışına atma eğilimindedir ve bu yüzden de haneyi -örneğin tüketimi veya kadınların durumunu- siyasallaştırmaya hazırlıklı değildir. Hanenin siyasallaşmasının başını çekenlerin çoğu zaman, haneyi mi siyasallaştırdığı yoksa siyaseti mi kendi yararına evcilleştirip siyasasızlaştırdığı pek kolay kestirilemeyen, Hristiyan kökenli bireyler ve hareketler olduğunda ikiye katlanan bir güçlük söz konusudur.)

8.9. Kanaat Arzı ve Talebi

Sınıflar ile zamanın belli bir anında toplumsal olarak oluşturulmuş siyasi kanaatler arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmayı denemek için farklı sınıf ve sınıf fraksiyonlarının, az çok siyasi olarak bilinen farklı gazete ve dergiler arasından yaptıkları tercihlerin nasıl dağıldığını, eldeki istatistiklere başvurarak incelemeyi deneyebiliriz. Söz konusu yöntem, ancak gazete okumaya genel olarak atfedilen ya da gazete üreticilerinin veya bunların destekleyicilerinin bu ürünlere tahsis ettikleri işlevlerle hiçbir ortak yanı bulunmayan farklı okuyucu kategorileri tarafından verilen anlamların sorgulanmasıyla işe başlandığı takdirde tam olarak meşruluk kazanır. Bilgilenmek ve haberdar olmak için gösterilen sürekli bir çaba pahasına "edinilen" "şahsi kanaat" efsanesine olan etnosantrik inanç, yalnızca gazetenin (eğer gazete okunuyorsa) olsa olsa sadece bazı kişiler için fikir gazetesi olduğu olgusunun görmezden gelinmesine yol açabilir.

Dolayısıyla, *France-Soir* ve *Parisien Libéré* gibi ulusal gazetelerin (1977'de bunlardan sırasıyla 510.000 ve 360.000 nüsha

satıldı) okurları, sağ ve sol arasında yaklaşık olarak eşit paylara ayrılmışlardır -oranlar, *France-Soir* için %41'e %36, *Parisien Libéré* için %33'e %33'tür- (oysa *Aurore* gazetesinin çok daha net bir şekilde sağ görüşü yansıtan imlenen içeriği göz önüne alındığında, bu gazetenin okurlarının sola oy vermeye hazır olduklarını beyan etmeleri daha da hayret vericidir); bu iki gazetenin okuyucularının, sırasıyla %60'ı ve %64'ü gazetelerin kendilerininkinin karşıtı siyasi konum almaları hâlinde onları okumayı bırakmayacaklarını söylüyorlar; son olarak, bu okurların önemli bir kısmı kendi nesnellikleri ve seçim sırasında siyasi konum almalarına ilişkin tavır takınmakta çekimserler. Ama bilhassa, okurların sadece çok az bir kısmı (*Parisien Libéré* %24, *France-Soir* %29: aynı yanıt için *Figaro* %37 ve *Aurore* %42'yken) gazetelerde ifade edilen kanaatlerle tam bir uzlaşma içinde olduklarını söylerken, içlerinden önemli bir kısmı (sırasıyla %40 ve %50'si) gazeteleri kendilerinden daha sağda değerlendiriyorlar. Burada görülüyor ki, bir gazetenin tümüyle siyasi olan etkisi, tümüyle siyasi olan söyleminin ideolojik üretim alanında değerlendirilebildiği kadarıyla siyasi yönelimiyle ya da siyasete ayırdığı sütun sayısıyla değil, ancak en önemli siyasi eylemi siyasete hiç önem atfetmemek olabilen bir gazete ile gazetenin verdiği siyasi mesajdan bihaber olabilen okurlarının sürdürdüğü ilişkiyle ölçülebilir.

Aslında tüm veriler, okurların siyasi kanaatinin, söz konusu okurlar toplumsal hiyerarşinin ne kadar altında yer alıyorlarsa, gazetenin savunduğu siyasi kanaat karşısında o kadar bağımsız olduklarını işaret ediyor. *Parisien Libéré* veya *France-Soir* (hatta *Aurore*) gibi bir gazete satın almanın, sosyalist ya da komünistlere oy veren işçi ya da ticari işletme ve büro çalışanları (ki bu okur kitlesinin oyları şöyle dağılır: -*Parisien Libéré* okurlarının %10'u sosyalistlere, 20'si komünistlere, *France-Soir* okurlarının %9'u sosyalistlere, 29'u komünistlere) için nesnel olarak siyasi olsa da veya "depolitizasyonu" varsaymaya ve üretmeye neden olsa da hiçbir siyasi mensubiyet ya da *yetki devri* gerektirmeyen bir iş olduğunu gösteriyor. Kapsamının %16,3'ünü spora hem de sporun en popülerine ayıran *Parisien Libéré* (*Monde*'da bu oran %2,6'yken) birçok okuru tarafından, *Equipe*'ten farklı olarak, okurlarına, aynı fiyat karşılığında hem haber hem de üçüncü sayfa haberi sunan bir spor gazetesi olarak değerlendiriliyor.

Böylece, okurların siyasi kanaatlerinin, gazetenin siyasi konum alışına oranla göreli bağımsızlığı, gazetenin, siyasi partiden farklı olarak, yalnızca siyasi (genelde bu sözcüğe yüklenen dar anlamıyla) olmayan bir bilgiyi sunuyor olmasına ve siyaset (uluslararası veya ulusal) üçüncü sayfa haberleri ve spor gibi çok çeşitli tercihler sunabilen çok yönlü bir ürün olduğu için özgül siyasi ilgi alanlarından göreceli olarak bağımsız bir ilginin nesnesi hâline gelebilmesine bağlıdır.[52] Bunun dışında her kesime hitap ettiği söylenen basın organları (yerel gazetelerin çoğunu içlerinde sayabileceğimiz), satın alınan gazete başına sağladıkları kârın dışında ilanı verenlerin gözünde kazandırdıkları değer artışından dolayı[53] kıymetli olan okur sayısının azamiye vardırılmasına ilişkin bilinçli bir arayışa boyun eğdiklerinden, hâlihazırdaki ya da potansiyel okurlarının bir kesimini sarsacak veya uzaklaştırabilecek her şeyden, usulünce kaçınmayı kendileri için bir görev bilmektedirler: Bununla kastedilen, en başta tam anlamıyla siyasi olan konum almalar (yine bu sebepten ötürü, birbirini tanımayan kişiler arasındaki rastlantısal konuşmalarda da -yağmur ve güzel hava gibi garantili konuların tercihiyle- dışarıda bırakılan), yani en az siyasi olarak algılanabilen gazetelere (herkese hitap eden) yarı resmî veya hükümet yanlısı bir yayın organı tutumu kazandıran konuların (örneğin resmî açıklamaların) haricindeki her şeydir.[54] Müşteri kitlesi arttıkça, kaçınıl-

52 Uluslararası meselelerden üçüncü sayfa haberlerine ve spora gelince Paris gazetelerinde bu konulara ayrılan pay oranları azalırken (uluslararası meseleler %14,8, üçüncü sayfa haberleri %8,8, spor %8,9), bu oranlar taşra gazetelerinde tersine dönüyor -aynı sırayla %7,9, %8,4 ve %16,5 oluyor-. (Bkz. J. Kayser, *Les Quotidiens français*. Paris, Armand Colin, 1963, s. 125-127). *Figaro* ve *Monde* gibi okuyucu kitlesi bilhassa egemen sınıftan olan ulusal gazeteleri, üçüncü sayfa haberlerine ve spora taşra gazetelerininkiyle kıyaslanabilir oranda yer ayıran (en azından *Parisien* buna iyi bir örnek teşkil ediyor) bu gazetelerden ayıracak olursak, aradaki farkların daha da belirgin olacağını varsayabiliriz.

53 Pazar anketi, bu mücadelede - gazetenin, mali desteğin az çok önemli bir bölümünün kaynağı ilancıların gözünde yer edinmesini açığa çıkarması bakımından - okur kitlesinin beklentilerini daha iyi tanımayı ve tatmin etmeyi sağlayan bir bilgi gerecinden çok daha önemli bir silahtır.

54 Muayenehanelerin, bazı kamu binalarının bekleme salonları, kahveha-

maz olarak beğeni ve kanaatleri bakımından birbirinden daha da farklı insanları bir araya getirdiği için, daha da zorunlu hâle gelen bu gereklilik, herkese hitap eden bütün kültür mallarının değişmez niteliklerini açıklamaya yeterlidir. Televizyon dizileri, gişe filmleri, best-sellerlar, "kitle çelen" [catch-all] diye adlandırılan siyasi partilerin ustaca depoilitize edilmiş siyasi mesajları, Hollywood yıldızlarının veya bürokratik karizma profesyonellerinin anlamdan yoksun güzelliği, yükselmelerini toplumsal pürüzlerin yöntemli törpülenmesi pahasına elde etmiş örnek yöneticilerin kusursuz şekilde terbiyeli ve terbiye edilmiş profilleri gibi son kertede, sınıflamayan ya da yavan ama bir o kadar da tüm beğeniler açısından kabul edilebilir her türden ürün bunlara örnek gösterilebilir.[55]

Böylece, müşteri kitlesinin azami düzeyde genişlemesini ürünlerinin etkisizleştirilmesi yoluyla elde eden her kesime hitap eden büyük gazete ve dergiler, başta belirledikleri programa bağlılıkları, ya çabuk yitip gitmelerinden ya da sürekli hayatta kalma çabalarından (kayıt olma, sorumluların fazladan çalışması veya militanların özverisi gibi) anlaşılan avangart gruplar ve dergilerin her şekilde karşısında yer alır. Her kesime hitap eden bu yayınların devamlılığı başlangıç programlarıyla çelişecek ve okur kitlesinin en kıdemli ve en "anlamlı" fraksiyonuyla bağları koparacak ödün, uzlaşma ya da yumuşama taktiklerini uygulayarak, iktidara erişmenin koşulu olan müşteri kitlesini azami düzeyde genişletme arayışlarının söz konusu arayışların gerek üretim biriminde gerekse okur kitlesinde yol açtığı çatışmaları idare etmeyi ve aşmayı başardıkları takdirde gerçekleşebilir. Böylece,

neler, kuaför salonları gibi, okunacak bir şeyler sunma âdeti bulunan mekânlardan, "şüpheli" olduğu için dışlanan gazete ve dergilerin tam aksine, özellikle, müşterilerinin potansiyel fraksiyonlarından hiçbirini dışarıda bırakmamak amacıyla düzenlenmiş olan herkese hitap eden dergiler (Paris Match, Jour de France, Exspress), tam olarak bu işlevi yerinegetirmeleri istenen durumlara kusursuz olarak uygun düşerler (kuaförlerde bu işlevi,çoğunlukla *Parisien libéré* ve *France Soir* üstlenir).

55 Bu kural, maddi tüketim malları için de geçerlidir: örneğin, (krem peynir tarzı) yeni peynirçeşitleri veya bebek besinleri gibi.

bazı büyük partiler (bugünkü Sosyalist Parti gibi) ve bazı büyük basın organları, kendilerine açıkça böyle bir rol biçmeseler de, alan gibi işleyen üretim birimlerinin içindeki rekabetin rasyonel idaresinde, farklı okur ve seçmen kategorilerine (örneğin Monde'un durumunda egemen sınıfın farklı fraksiyonlarına), onların farklıya da karşıt beklentilerine göre çeşitlendirilmiş ve uygunlaştırılmış ürünler sunmanın bir yolunu bulurlar.

Ayrıca, -örneğin Humanité veya başka bir aşırı sol gazeteyi takip eden- en politize olanları hariç tutarsak, işçi ve ticari işletme ve büro çalışanları günlük gazeteyi hemen hemen hiçbir zaman, Figaro okurlarının belli bir fraksiyonunun yaptığı gibi siyasete ilişkin bir rehber veya ahlak ve kültüre ilişkin bir akıl hocası olarak ya da kuşkusuz Sciences Po veya ENA öğrencilerinin, üst düzey memurların ve öğretmenlerin bir fraksiyonunun (yani Monde'un hedef okur kitlesinin) yaptığı gibi bilgi, belge, hatta analiz gereci olarak görmezler. Bir gazeteden, pazartesi sabahları yayımlanan spor karşılaşmalarının sonuç ve yorumları dışında, "havadis", yani tanıdıklarımızı ilgilendirdiği için kendimizi doğrudan ilgili hissettiğimiz (örneğin ölümler, evlenmeler, kazalar veya yerel gazetelerde rastlanılan okul başarıları gibi) ya da kendimize benzer insanları ilgilendirdiğinden üzüntüsünü, talihsizliğini veya felaketini paylaştığımız için dolaylı olarak ilgili hissettiğimiz (örneğin 1978 yazında İspanya'da bir yaz kampında meydana gelen felaket gibi) olayların tümüne ilişkin haber vermesi de beklenir. "Ciddi" diye tabir edilen gazetelerin bu türden "havadislere", bunlara değer vermemek asıl olduğu için, en sonda yer vererek göstermekten kaçındığı ilginin, kuşkusuz doğası gereği, egemen sınıfın siyasi karar merkezlerine en yakın olan üyelerinin, genel diye tabir edilen havadislere duyduğu ilgiden (örneğin bakanlar kurulu üyelerinin veya planlama kurulu başkanının atanmasına, Akademi seçimlerine veya Elysees Sarayı kabullerine, siyasi aygıtların içerisindeki hizip mücadeleleri veya filanca büyük gazetede ya da filanca büyük şirketin içindeki veraset savaşlarına, hatta sosyeteye veya Grande Ecole'lerde derece alanlara ilişkin havadislere duyulan ilgiden) far-

kı yoktur. Genel ilgi uyandıran özel isimler (maliye bakanının veya özel kalem müdürünün, Schlumberger müdürünün veya fiyat yöneticisinin) yalnızca burjuva varoluşuna özgü akşam yemekleri ve sohbetlerde, tıpkı köydeki komşular ve yeğenlerden bahsediliyormuşçasına tanışıklık dünyasına ait somut anlamda tanınan ve görüşülen bildik kişilere gönderme yaparlar (bunun, *Le Monde* okumanın o "dünyaya" girmek için zorunlu bir ön koşul olmasında katkısı azımsanmayacak kadar çoktur). Egemen sınıfın, mensuplarının özel çıkarları genel çıkarlara özel olarak bağlı olduğu için, açıkça genel çıkarı ilgilendiren işlerdeki özel çıkarlarıyla tarif edildiği hep unutulur.

Oysaki bu durum, *news* ile *views*ya da "sansasyon gazetesi" (diye tabir edilen gazete) ile "düşünce" gazetesi (diye tabir edilen gazete) arasındaki yarı-aydın karşıtlıktan kuşku duymayı gerektiren sebeplerden yalnızca biridir. Bu iki gazete kategorisinde de yapılan okumalarda ortaya çıkan aslında siyasetle kurulmuş birbirinden tamamen farklı iki ilişki türüdür. Ulusal gazete, bilhassa Figaro veya Monde gibi meşru olan büyük gazetelerden birini okumak, (gazetede yazmak ya da gazeteye yazmak, gazetede yayımlanan toplu dilekçelere imza vermek ya da gazeteler tarafından yapılan anketlere yanıt vermekte olduğu gibi) pays legal'e mensup olunduğu, yani siyasete katılma, yurttaşlık haklarını gerçekten kullanma hakkına ve ödevine sahip olunduğu duygusunu açığa vurma şekillerinden yalnızca biridir.

Tablo 33 - Eğitim düzeyine göre günlük gazete okuma alışkanlığı (erkek - 1975)

Eğitim düzeyi	günlük gazete okuma olasılığı	Günlük bir gazete okunuyorsa eğer, şu gazeteyi okuma olasılığı : yerel bir gazete	ulusal bir gazete	L'Equipe	L'Aurore	France-Soir	La Croix	Le Figaro	Le Monde	L'Humanité
İlkokul	64,7	87,3	18,0	3,7	2,7	6,1	0,5	1,3	1.2	3,4
Orta okul	74,2	80,3	25,2	1,2	4,7	7,3	1,6	5,5	3,4	3,1
Teknik ve ticari okul	65,5	79,0	15,8	6,9	3,5	8,9	0,3	3,0	3,0	4,4
Lise	67,2	80,6	28,9	5,6	3,0	7,4	1,0	5,6	8,0	2,7
Yüksek eğitim	73,1	60,0	**54,8**	7,3	4,3	8,2	4,0	**16,0**	**28,2**	6,6

Tablo 34 - Yaşa göre günlük gazete okuma alışkanlığı (erkek - 1975)

Yaş	günlük gazete okuma olasılığı	Günlük bir gazete okunuyorsa eğer, şu gazeteyi okuma olasılığı : yerel bir gazete	ulusal bir gazete	L'Equipe	L'Aurore	France-Soir	La Croix	Le Figaro	Le Monde	L'Humanité
15-25 yaş	58,9	84,2	21,3	4,6	1,7	5,1	0,1	1,8	5,3	3,2
25-34yaş	64,6	77,4	**32,7**	10,4	2,7	8,7	0,6	4,8	**10,2**	4,3
35-49 yaş	66,7	80,0	**28,0**	6,1	2,7	**9,0**	0,9	4,9	6,0	5,5
50-64 yaş	71,9	81,3	25,4	2,5	3,8	7,7	1,7	3,7	4,3	3,7
65 yaş ve üstü	74,1	82,2	23,7	0,5	**5,5**	4,7	1,7	**6,1**	3,3	1,8

Tablo 35 - Toplumsal sınıfa göre günlük gazete okuma alışkanlığı

Görüşülen kişilerin kategorisi	günlük gazete Okuma olasılığı	Günlük bir gazete okunuyorsa eğer, şu gazeteyi okuma olasılığı : yerel bir gazete	ulusal bir gazete
Erkek			
çiftçiler	60,2	3,8	98,9
yarı vasıflı işçiler ve hizmet görevlileri	59,3	17,3	92,5
vasıflı işçiler ve ustabaşılar	63	18,8	89,9
küçük patronlar	70,7	20,2	90.1
ticari işletme ve büro çalışanları	66,1	33,4	80,5
orta düzey yöneticiler	63,7	40,6	73,3
iş adamları ve üst düzey yöneticiler	74	49,8	67,6
Kadın			
çiftçiler	53.3	-	100
yarı vasıflı işçiler ve hizmet görevlileri	46,3	12,8	92,4
vasıflı işçiler ve ustabaşılar	40,6	14,6	91,4
küçük patronlar	72,2	13	93,4
ticari işletme ve büro çalışanları	50,2	21,6	83,5
orta düzey yöneticiler	50,3	35,3	70,8
iş adamları ve üst düzey yöneticiler	68,9	52	61,7

Kaynak: Tamamlayıcı Kaynaklar XXXV (CESP, 76)

Ulusal gazetelerin -bilhassa en meşru sayılanların- okunmasının, statü tahsisinin doğurduğu etki gereği, eğitim düzeyine yakından bağlı olduğunun gözlemlenmesi şaşırtıcı değildir: Diplomanın, meşru siyaset ve kültür evrenine hakkıyla ait olma hissini -ki buna meşru bir gazete okuma hakkı ve ödevine sahip olma hissi de dâhildir - belirlemedeki katkısı büyüktür. Bir ulusal gazete okuma olasılığı eğitim sermayesiyle birlikte daima kuvvetli bir artış gösterdiğinden (yerel bir gazete okuma olasılığının ters orantılı olarak değiştiği düşünülürse), fark aralıkları, okur kitlesinin önemli bir bölümü bir yükseköğrenim diploması elde etmiş kişilerden oluşan *Monde* ve *Figaro* söz konusu olduğunda özellikle belirgindir. Eğitim sermayesiyle doğrudan ilişkisi aracılığıyla ulusal bir gazete okuma olasılığı toplumsal sınıfla bağlantılıdır (daha az sıkı bir biçimde de olsa): Okuma faaliyetinin spor gazeteleri ve her kesime hitap eden gazetelerle (*France-Soir* ve *Parisien*) kısıtlı olduğu halk sınıflarında, çok zayıf olan bu olasılık toplumsal hiyerarşide yükselindikçe düzenli bir şekilde artar. Diğer tüm etmenler eşitlendiğinde, her şey, gazetelerin "siyasi olmayan" içerikleriyle (yerel "havadisler", üçüncü sayfa haberleri ve sosyete sütunları vb. gibi) ilgilenmeye, toplumsal anlamda, kadınların erkeklerden daha yatkın olduklarını varsaymayı gerektiriyor. Siyaset konusunda, kültürel pratikler zeminindekinden farklı olarak, eğitim sermayesi tarafından uygulanan statü tahsisi etkisi, kadınlar üzerinde, ancak egemen sınıfın tabi fraksiyonlarında olduğu gibi, cinsiyetler arası iş bölümünün etkileri zayıfladığında ya da ortadan kalktığında tam olarak geçerlilik kazanır: Öyle ki egemen sınıf haricinde, ulusal bir gazetenin okunma oranının erkeklerde kadınlardakinden daha fazla olduğu gözlemlenir (yerel bir gazetenin okunmasıyla ilgili olarak da bunun tam tersi bir ilişki vardır). Sanki yaşlanma, siyasetle ilgili meselelerden *haberdar* olma duygusunun zayıflamasını da beraberinde getiriyormuş gibi, günde en az bir gazete okuma olasılığı, yaşla birlikte düzenli olarak artış gösterdiği hâlde, günde bir ulusal gazete okuma olasılığı -25 ila 49 yaş sınıfı için daha ileriki yaş sınıfına göre birazcık daha yüksek olsa bile- yaştan hemen hemen bağımsızdır (bu eğilim, okurlarının önemli bir bölümünü, çok ileri yaşlara kadar çalışma yaşamında kalabilen sanayi ve ticari işletme müdürlerinin oluşturduğu *Aurore* ve *Figaro* için söz konusu değildir).

"Sansasyonel yayın yapan basın" ile "haber basını" arasındaki fark, edimde, sözde ve düşüncede siyaset yapanlar ile ona maruz kalanlar, yani etki eden kanaatle etki edilmiş kanaat arasındaki karşıtlığı son kertede yeniden üretir. Bu iki basın arasındaki karşıtlığın, idrak ile hassasiyet veya düşünüm ile duyum arasında oluşan ve egemen ile tabi arasındaki ilişkiye dair egemen temsilin temelini oluşturan bir antitez görüntüsü altında, aslında toplumsal dünyayla kurulan iki ilgi biçimi arasındaki karşıtlığı düşündürtmesi, yani toplumsal dünyaya uygulamada ve düşüncede egemen olanların hâkim bakış açısıyla (Virginia Woolf "genel fikirler generallerin fikirleridir" gibi bir şey söylerdi) kör, dar, kısmi görüş, başka bir ifadeyle savaş meydanında kaybolup giden sıradan bir erin ya da o dünyanın tahakkümü altındakilerin bakış açısı arasındaki karşıtlığı çağrıştırması tesadüf eseri değildir.[56] Siyasal analiz, kargaşanın üstünde yer alan gözlemcinin mesafeli, yüksek ve kuşbakışı bir konumu olduğunu, siyasi bir mesafe almakla düşünmeye zaman tanımış olan tarihçinin ise geriye çekilmiş olduğunu varsayar; söz konusu siyasi mesafe alma, tıpkı estetik mesafe alma gibi nesneyi aracısız mevcudiyetinde, ivediliğinde, işlevlerinde yansızlaştırmaya; kelimelerin, hatta söylemlerin kaba saba hoyratlığındaki doğrudan söyleyişin yerine dolaylı anlatımın[57] süslü aktarımını koymaya; olguyu, salt yapaylığı içinde olgunun duyumsal çokluğunu -çeşitli güncel haber, ani olay gibi duyumsal çeşitliliğini-, sansasyonel adı verilen ve okunması sıradan gazetenin sıradan okurunu -hem aylak ve olaylara balıklama dalmaya hem de kaçamak ve kolay sansasyonların aldığı kısa vakte zaman ayırmaya hazır olan- tatmin eden her şey gibi, siyasal analizin birleştirici kavramları altında

56 Bu karşıtlığın, toplu ve bütünsel bakışı yalnızca aydın yöneticilere bahşeden ve böylece sıradan bireylerin tikel bakışlarını yanılgıyla, bu mantık çerçevesinde yoksunlukla bir tutan bütün bir teknokratik temsilin temelinde yer aldığını burada yinelemenin gereği var mı?

57 Büyük ve *nitelikli* bir gazetenin önemli yetkililerinden biri, kendisine, yakın bir zamanda ünlü bir derginin yaptığı gibi "azılı bir suçluyla" yapılmış bir röportajı yayımlayıp yayımlamayacağı sorulduğunda (söz konusu dergiye röportajın yayımlanmasının ardından dava açılması üzerine): "Tabii yayımlarım ama dolaylı anlatımla..." diye yanıt vermiştir.

toplamaya muktedirdir. Tıpkı"zor" zanaatın karşıtı olan "kolay" zanaat veya erotizmin karşıtı olan "pornografi" gibi nitelikli denilen gazeteler, nesneyle kurulan ve nesne ile özne arasında bırakılıp, aynı zamanda hem nesne üzerindeki bir iktidarın, hem de kendini bu iktidarda gösteren öznenin saygınlığının teyidi olan mesafenin olumlanmasını içeren bir ilişkiyi gerektirir. Nitelikli gazeteler, okurlarına gereksinim duydukları "kişisel kanaatten" çok daha fazlasını verirler; onlara, tarihin öznesi olmasalar da, en azından tarih üzerine bir söylemin öznesi olmaya muktedir olmayı sağlayan siyasal öznellik saygınlığı sunarlar.

Farklı sınıfların gazeteleriyle olan ilişkilerini böylece açıklığa kavuşturduktan ve bu sayede, bunların, "siyasetle" olan nesnel ve öznel ilişkilerinin -farklı partilerin idari makamlarına veya seçimle ilişkili farklı görevlere katılım oranlarında da ortaya çıkan- bir boyutunu kavradıktan sonra, siyasal olarak en belirgin ulusal gazetelerin okunmasının gösterdiği farklılıklardan hareketle siyasal konum alışlara ilişkin bilgi edinilmeye çalışılabilir (Bkz. Tablo 36). Öncelikle yerel gazetelerin dışında neredeyse sadece herkese hitap eden gazeteleri okuyan halk sınıfları ile orta sınıflar arasındaki, kültürel olduğu kadar ister istemez siyasal da olan sınır, oldukça belirgin bir şekilde çizilebilir: Günlük gazete okuma düzeyleri ustabaşılarınınkine çok yakın olan teknisyenler, daha fazla okuyan ticari işletme ve büro çalışanlarına ve çok daha fazla okumanın yanı sıra daha çok sağcı basını (yani daha çok Croix, Figaro, Monde, daha az Humanité ya da Equipe) okuyan orta düzey yöneticilerle tezat oluştururlar. Kuşkusuz burada, atölyeler ve bürolar gibi birbirinden son derece farklı mesleki ortamların yanı sıra önceden var olan farkları güçlendirmeye özgü eğitimlerin biriken etkisi ortaya çıkıyor: Bir yanda diğer el işçilerininkine yakın pratik ve ilgilere yönelten teknik eğitim, diğer yanda ne denli az olursa olsun, meşru kültüre ve onun değerlerine alıştırarak halka özgü dünya görüşünü kesintiye uğratan ortaöğretim.

Bu gerçekliği ortaya çıkarmak için, gelirleri ticari işletme ve büro çalışanlarından açıkça daha yüksek, coğrafi dağılımları ise (temsil oranları Paris'te biraz daha artan) ticari işletme

ve büro çalışanlarına hemen hemen benzer olmasına rağmen, ustabaşılarının okuma oranlarının, gerek ulusal gazeteler için gerekse haftalık gazete ve dergiler için, açıkça daha zayıf olduğunu (çalışanlar için oranlar günlük gazeteler için %41,4, haftalıklar için %43,2 iken, ustabaşıları için, %18,5, %28,4'tür) ve her kesime hitap eden gazeteleri daha fazla okuduklarını, ticari işletme ve büro çalışanları gazetelerden *Figaro, Monde* ve *Croix*'yı, biraz daha fazla, dergilerden ise *Vie*'yi ve bilhassa *Nouvel Observateur*'ü okurken, ustabaşılarının dergilerden yalnızca *Humanité-Dimanche*'ı okuduklarını gözlemlemek yeterlidir. Tüm bunlar, istatistiki sınır çizgisinin ayırdıklarının, başka açılardan da bilhassa din, sendikalar ve siyasi partiler karşısındaki tavırları bakımından birbirine karşıt olduğunu varsaymayı sağlar: Ticari işletme ve büro çalışanları cephesinde, daha büyük bir katolik (ibadet eden), sendikalı (FO) ve sosyalist oy (veya PSU oyu ve solcu) ve aynı zamanda De Gaulle hareketi taraftarı mevcuttur; işçiler cephesinde ise, inançsızlarla ibadet etmeyenlerin, sendikalılarla (CGT) komünistlerin (bkz. M. Dogan, op. cit.) oranı daha yüksektir. Bu karşıtlıklar bizzat toplumsal güzergâhlara ve farklı mesleklerin icra edilme koşullarına bağlı yaşam tarzlarının (örneğin kentleşme ve proleterleşmesinin tarihsel eskiliğine veya çalışılan işletmenin büyüklüğüne göre oluşan farklar vb. gibi) ayrılmaz bir parçasıdır.[58]

Gazete ve dergiler, *Humanité* hariç, ancak orta sınıflardan itibaren siyasal gösterge rolünü oynamaya başlar. Okumaların nicelik ve niteliklerinin oluşturduğu uzam, sermayenin hacim ve yapısına göre ortaya çıkan sıradan karşıtlıkları, gerek orta sınıflar, gerekse egemen sınıflar düzeyinde bire bir yeniden üretir: Bir tarafta, küçük esnaf ve zanaatkârlar, sanayiciler veya büyük tüccarlar gibi az ve bilhassa her kesime hitap eden gazeteleri okuyan iktisadi sermaye bakımından varsıl (görece) fraksiyonlar; diğer tarafta, ticari işletme ve büro çalışanları, orta düzey yöneticiler,

58 İşçi sınıfı ile köylü sınıfını birbirinden ayıran çizgi, işçilerde açıkça daha kuvvetli olan ulusal gazete, özellikle *Humanité* okuma olasılığında da belirir. Çiftçiler neredeyse *katolik dergiler* (*Le Pèlerin, La Vie*) dışında bir şey okumazken, işçilerin okumaları daha çeşitli yöndedir ve toplumsal hiyerarşide yükselindikçe (ki bunun o sınıfta eski olmaya bağlı olduğu düşünülebilir), komünist basına daha çok, katolik basına daha az yöneliktir: Sola oy verme eğiliminin de aynı yönde değiştiği düşünülürse bu hiç de şaşırtıcı değildir.

ilkokul öğretmenleri, serbest meslek sahipleri, mühendisler, üst düzey yöneticiler ve ortaokul, lise ve üniversite hocaları gibi ulusal gazeteler (hepsinden önemlisi en "meşru" olanları) kadar dergi de okuyan ve çok okuyan, kültürel sermaye bakımından varsıl (görece) fraksiyonlar. Egemen sınıflarda olduğu gibi orta sınıflarda da, ilk, orta ve yüksek eğitimdeki hocalardan küçük esnaf ya da büyük tüccarlara doğru gidildikçe ulusal ve sol eğilimli gazete okurlarının payı azalırken bölgesel ve sağ eğilimli gazete okurlarının payı artar.

Gazete, konum almadaki üretici ilke rolünü yalnızca egemen sınıf mensupları söz konusuysa oynar. Gazetenin, konum almada üretici ilke rolü, konum alma üzerine kurumsallaşmış bir üretici ilkeler alanındaki bir çeşit ayırt edici *konum* tarafından belirlenir ve okurlarını, gazetenin yayın organları alanındaki konumu ile sınıflar (veya sınıf fraksiyonları) alanında sahip olduğu, -okur kanaatlerinin üretici ilkesinin temelini oluşturan- konum arasındaki eşmantık daha güçlü olduğu oranda eksiksiz ve uygun şekilde yansıtır. Böylece, bir tarafta zayıf okurlar olup özellikle her kesime hitap eden gazeteleri okuyan büyük tüccarlar ve sanayiciler; diğer tarafta, kuvvetli okurlar olup özellikle *Monde* ya da *Humanité* veya *Nouvel observateur* okuyan lise ve üniversite hocaları (hatta daha da ötede yer alan entelektüeller) olmak üzere iki kutup söz konusu olur. Haftalık dergiler uzamı, kuşkusuz, kültür yaşamına daha büyük yer ayırdıklarından, ilan verenleri kendilerine çekmek için gerekli yüksek tiraja ulaşmanın bütün bölme ve dışlama ilkelerinden kaçınmaktan ve her kesime en çok hitap edebilen saha, nesne, tarzları aramaktan başka yolları olmadığından siyasal yaşamın günlük akışıyla aralarında daha büyük bir mesafe bırakmak zorunda kaldıkları için -her ne kadar *Nouvel Observateur* hâlâ daha açık olarak *Express* ve *Point*'in karşısında yer alıyorsa da- daha az belirgin olan bir yapıya sahiptir. Kuşkusuz, birbirini izleyen yıllara ait anketlerin, temsilî örneklem içinde alınan kitlenin azlığına bağlı bir çeşitlilik sergilemesi nedeniyle, ara konumları belirten fraksiyonlar (bilhassa yöneticiler ve mühendisler gibi en ayrışık olanlar) arasındaki farklara ilişkin yorumu çok ileri götürmekten sakınmak gerekebilir. Yine de, yalnızca egemen sınıfın basını takip etme eğilimi üzerine bir anketten (bkz. T.k.V) öğrenilene göre, özel sektör yöneticileri *Aurore* ve *Figaro*'yu (ve *Echos*, *Entreprise* ekonomiye ilişkin haber organlarını) kamu sektörü

yöneticilerine göre çok daha fazla okuyorken, *Monde* ve *Nouvel Observateur*'ü çok daha az okuyorlar; bununla birlikte, edebiyat ve bilim alanında çalışanlar, lise ve üniversite hocalarına oranla, *Nouvel Observateur*'ü daha çok, *Figaro*'yu daha az okuyorlar. Siyasal içeriklerine göre sıralanan gazete ve dergilerin (*Aurore*'la beraber her kesime hitap eden gazeteler, *Figaro, Monde, Nouvel Observateur, Humanité*) fraksiyonlara göre dağılım biçiminin şu sıra takip edildiğinde sürekli yer değiştirdiği tahmin edilebilir: Büyük tüccar ve sanayiciler, özel sektör yöneticileri, serbest meslek sahipleri, kamu sektörü yöneticileri, lise ve üniversite hocaları, entelektüeller; merkezdeki kategoriler, özellikle okumalarında gözlemlenen özel olarak belirgin dağılımlarıyla serbest meslek sahipleri ve mühendisler diğerlerinden ayrılıyorlar.

Fraksiyonlar arasında, sahip olunan sermayenin yapısına göre oluşan karşıtlık, fraksiyonların her birinin içinde "gençler" ile "yaşlıları" ya da daha doğrusu, *selefler ile halefleri*, "ihtiyar işi" ile "genç işini" karşı karşıya getiren karşıtlığın etkileri tarafından belirsizleştirilmiştir. Egemen sınıf uzamı içindeki konumlarından dolayı topluca, kısmi ve simgesel bir altüst oluşa taraf olan tabi fraksiyonların da kendi egemenleri vardır (zamansal olarak). Bunlar kendilerini -başka şeylerin yanı sıra taliplerin altüst edici yatkınlıkları tarafından- var olanı olduğu gibi muhafaza etmekten yana bulabilecekleri gibi, her şekliyle muhafazadan çıkarı olan egemen fraksiyonun içinde, iktidardan geçici olarak uzak olan halefler de (ve bir ölçüde kadınlar), tabi fraksiyonların önerdiği dünya görüşüne, az ya da çok uzun bir zaman için ve belli bir noktaya kadar katılabilirler. İşte bu nedenle, *Figaro* veya *Express* ile *Nouvel Observateur* arasındaki karşıtlıkta yalnız egemen sınıflar ile tabi olanlar, özel ile kamusal olan arasındaki, hatta daha kesin bir şekilde ifade etmek gerekirse, iktisadi alanın özel kutbuna en yakın, eğitim sermayesi bakımından en az varsıl olup batma tehdidine en çok maruz kalan işverenlerin yanı sıra en yaşlı olup da işverenlere en çok bağlı olan özel sektör yöneticileri ile kamu sektörü yöneticileri ve lise ve üniversite hocaları arasındaki karşıtlıkta ortaya çıkmakla kalmaz, aynı zamanda selefler ile halefler, gençler ile yaşlılar arasındaki

Tablo 36 : Günlük gazete ve haftalık dergi okuyanların her kategori içinde 100 üzerinden oranı

	Günlük Gazete										Haftalık Dergi							
	L'Equipe 1	Le Parisien Libéré 2	L'Aurore 3	France-Soir 4	2,3,4 toplamı 5	La Croix 6	Le Figaro 7	Le Monde 8	L'Humanité 9	Toplam 5,6,7,8,9	Minute 10	Le Pélerin 11	La Vie 12	Le Point 13	L'Express 14	Le Nouvel Observateur 15	L'Huma-dimanche 16	Dergi toplamı
tarım işçileri	-	0,6	-	-	0,6	1,4	-	-	-	2.0	-	9,8	8,4	1,4	-	-	1,4	21,0
çiftçiler	0,3	1,4	0,5	0,5	2,4	0,3	0,8	0,3	0,3	4,1	0,8	12,0	4,8	1,4	2,2	0,3	0,8	22,3
denizci balıkçılar patron balıkçılar madenciler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,2	6,4	-	3,2	-	-	6,4	19,2
vasıfsız işçiler		1,7	0,8	1,7	4,2	0,8	0,8	0,8	0,8	7,4	0,8	3,4	1,7	-	1,7	3,4	1,6	12,6
yarı vasıflı işçiler	1,8	2,6	0,4	3,6	6,6	0,2	0,4	0,4	2,0	9,6	0,8	7.2	3,0	1,6	2,6	1,4	5,0	21,6
vasıflı işçiler	2,6	4,0	1,1	4,0	9,1	0,1	0,7	1,6	2,0	13,5	1,6	4,3	2,2	2,3	3,0	3,3	5,1	21,8
ustabaşılar	5,0	3,6	2,1	5,7	11.4	0,7	1,4	2,9	2,1	18,5	2,1	4,3	1,4	4,2	7,1	2,8	6,5	28,4
hizmet görevlileri	8,3	7,3	5,2	14.6	**27,1**	1,0	3,1	4,2	2,1	37,5	2,0	2,0	1,0	3,1	6,2	2,0	3,1	19,4
zanaatkarlar	5,4	3,6	4,8	4,2	12,6	0,6	1,2	3,6	1,2	19,2	3,0	5,4	5,4	5,8	6,6	3,0	5,4	34,6
küçük esnaf	8,0	3,1	5,6	8,1	16,8	0,6	1,8	5,0	0,6	24,8	6,2	3,7	6,2	3,1	4,9	1,2	3,0	28,3
teknisyenler	8,1	1,0	5,7	7,2	13,9	-	5,0	7,3	4,1	30,3	1,9	6,3	7,7	7,7	14,0	10,0	7,3	54,9
büro çalışanları	**10,8**	7,9	1,9	8,2	18,0	2,5	4,7	7,3	4,5	37,0	3,1	5,0	3,8	7,3	9,8	8,2	6,0	43,2
orta düzey yöneticiler	9,7	5,0	6.4	8,8	20,2	2,8	**11,1**	12,0	2,8	48,9	3,7	3,7	5,9	9,2	21,6	11,1	3,7	58,9
ilkokul öğretmenleri	10,4	3,5	4,3	7,7	15,5	**4,3**	2,6	**19,0**	**5,2**	46,6	**8,6**	**7,8**	**8,6**	**13,8**	**25,0**	**25,8**	**9,5**	99,1
büyük tüccarlar	7,7	-	2,6	2,6	5,2		5,1	5,2		15,5	5,2	3,7	-	5,2	12,8	2,6	-	29,5
sanayiciler	8,4	-	-	-	-	4,2	12,5	8,3	-	25,0	-	4,2	8.4	16,7	12,5	4,2	-	46,0
serbest meslek sahipleri	2,0	2,0	4,1	8,1	14,2	2,0	18,4	16,3	-	50,9	**8,2**	**8,2**	10,1	**20,4**	**30,7**	8,1	-	85,7
üst düzey yöneticiler	6,7	1,7	5,9	8,4	**16,0**	**4,2**	15,3	22,0	2,5	60,0	2,5	3,4	**10,2**	17,7	26,3	22,9	2,5	85,5
mühendisler	8,2	1,4	1.4	10,9	13,7	2,8	**23,0**	24,3	-	63,8	1,4	4,1	8,2	19,0	28,5	13,6	1,4	76,2

karşıtlıkta ifade bulur.[59] Sınıf mücadeleleri ile sınıf fraksiyonları arasındaki mücadelelerin veya en basitinden, sağ ile Paris'in sağ yakasının ya da sol ile Paris'in sol yakasının birbirine karışmasını ve egemen sınıfın farklı iç bölünmelerini kısmi tasniflere uydurma çabasından doğan, sınıflama ve kavramlara ilişkin belirsizliği farkında olmadan kullanan *Nouvel Observateur*, mümkün olan şu veya bu açıdan -entelektüel, genç veya kadın - tabi olan tüm egemenlere, *ister istemez kısmi* olan itirazlarının tümünü, kurulu düzenin en kökten biçimde sorgulanması şeklinde yaşama şansı verir. "Eski mücadeleleri", böylece geçmişin hesabına yüklemekle, bununla da kalmayıp onlara, sonu seçkinciliğe varan entelektüel avangartcılıkla, sonu halkçılığa varan siyasal avangartçılığın görünümlerini, burjuva karşıtı bir kötümserlikte uzlaştıran bir çeşit snobizmin, aynı zamanda etik, estetik ve siyasal olan araç ve beğenilerini sunmuş olur. Eğer *Nouvel Observateur*'ün toplumsal dünya üzerindeki tüm yargılarının "ihtiyar işi" ile genç işi arasındaki karşıtlıktan başka bir temeli yokmuş gibi görünüyorsa veya toplum düzenine karşı itirazlar burada, biçimlere karşı itirazlara -örneğin oturmuş olan nezaket, siyaset veya sanat biçimlerine- indirgeniyorsa, bu, veraset için rekabet mücadelelerinin, bazı kimselere dayattığı simgesel altüst etme stratejilerinin sınırlarının, bu stratejilerin varsaydığı ve ürettiği bahis ve bahis konularının kabul görmesinden daha doğru bir ifadeyle, egemen sınıfın iç düzeninin, toplumsal zamanın yapısını düzenleyen her şeye doğrudan tabi olmasından ileri gelir. Başka bir deyişle bu, veraset düzeninin yapısını var eden her şeye bağımlı olmasından kaynaklanır. Veraset düzeninin yapısı hem her yaşa, tutkudan güce, özgürlükten sorumluluklara, kendine has bir dolu özellik atfeden temsiller tarafından hem de dağılımını gerekse biçim-

59 25 yaşın altında olan ve *Figaro* için önem arz etmeyen okurlar, *Nouvel Observateur*'ün okur kitlesinin %20'sini oluşturuyorlar; son on senede satışlarında en çok düşüş kaydeden gazetelerin, her kesime hitap eden gazeteler (*Parisien libéré* ve *France-Soir*) dışında, genç okur oranı zayıf olan *Aurore* ve *Figaro* olması dikkat çekicidir (bu iki gazete satışlarında düşüş kaydederken *Monde* ve *Nouvel Observateur*'ün yükseliş kaydetmesi, egemen sınıfın eğitim sermayesi bakımından en varsıl fraksiyonlar yararına olan morfolojik dönüşümlerini doğrudan yansıtmaktadır).

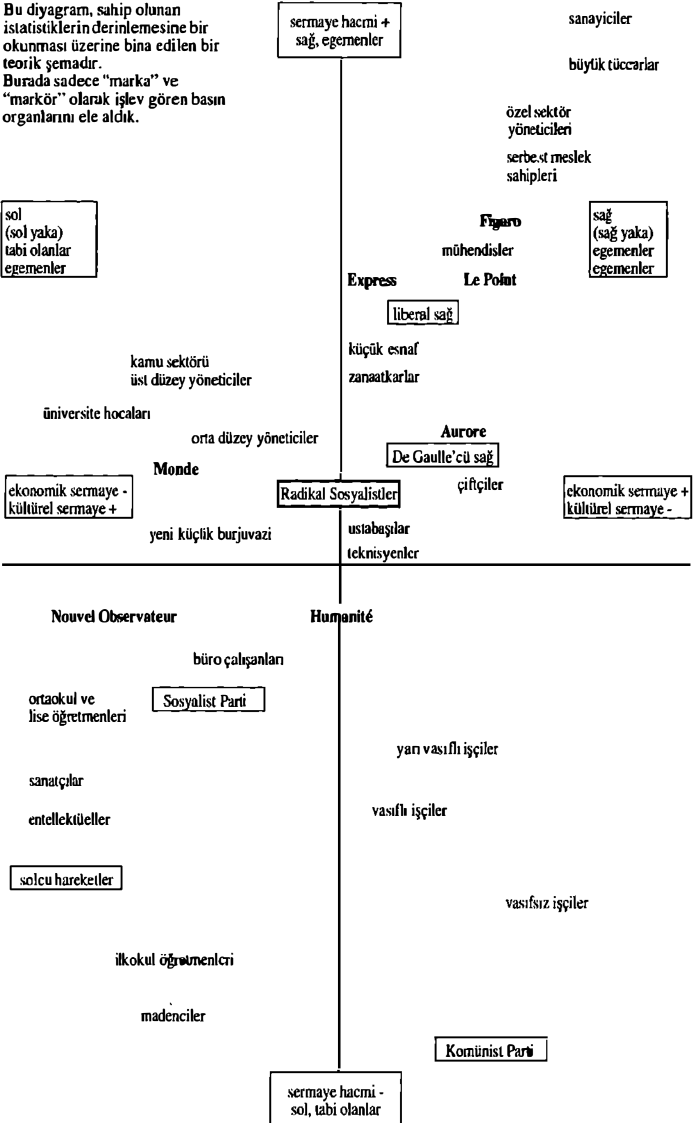
lere gösterilen saygıya da adab-ımuaşeretin sonradan gelenlerin sabırsızlığı karşısında zorunlu kıldığı zamansal mesafeler ve aralıklar bırakma, hesaba katma, gecikme ve beklentileri gözeterek, toplumsal mesafeleri, diğer tüm kurallardan daha iyi koruyan, saygının gerektirdikleri tarafından sağlanır.

8.10. Siyasal Uzam

Kurulan ilişkilerin tümü, farklı sınıf fraksiyonlarının, birbirlerine göre dağılımını (nisbi konumların *mesafelere* göre kaçınılmaz olarak daha kolay denetlenebilir, dolayısıyla daha emin olduğunu düşünerek) ve buna paralel olarak söz konusu konumlanmaları belirleyen nirengi noktaları veya farklılıkları belirginleştiren amblemler gibi işleyen siyasal "ürün" ve "işaretlerin" bütününe göre nasıl dağıldığını göstermeyi hedefleyen bir siyasal uzam şemasında, geçici olarak somutlaştırılabilir ve sistemlileştirilebilir. Bu uzam doğrudan, sermayelerinin hacim ve yapısına göre dağılmış sınıf ve sınıf fraksiyonlarının uzamının sistemli bir deformasyonu gibi görünür: Siyasal uzamda (ve şemada) solda yer alan fraksiyonların tümü aşağı doğru kaymış, oysa sağda bulunanlar yukarı doğru çekilmiş durumdadır. Bu durum sermayenin toplam hacim oranı bakımından oluşan karşıtlık ile sermayenin yapısı (ve buna bağlı olan güzergâh) bakımından oluşan karşıtlık üst üste eklenince anlaşılır. Sınıf fraksiyonlarına ve "işaretlere" atfedilen konum, sadece ele alınan müşteri kitlesinin, çevresinde (duruma göre az ya da çok geniş bir alanda) dağılım gösterdiği merkezî noktayı bildirir: Bir kitlenin hacminin büyümesi, kısıtlı bir uzama nüfuzun neden olduğu yoğunluktan olduğu kadar kapsanan uzamın yaygınlığından da kaynaklanabilse de işaretlenmiş noktaların her birine tekabül eden "toplumsal yüzey", aslında, belirtilen nüfusun -çoğu zaman toplumsal dağılım şekline bağlı- hacmine göre büyük ölçüde değişir.

Grafik 21:

Bu diyagram, sahip olunan istatistiklerin derinlemesine bir okunması üzerine bina edilen bir teorik şemadır. Burada sadece "marka" ve "markör" olarak işlev gören basın organlarını ele aldık.

8.11. Güzergâhın Kendine Has Etkisi

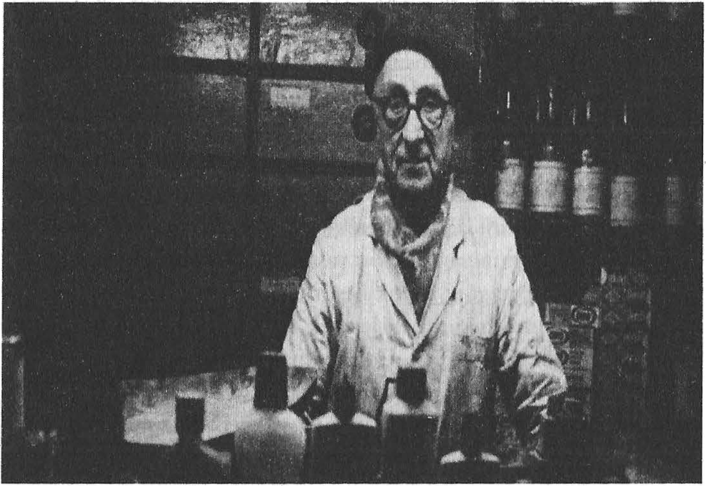
Belli hacim ve yapıda bir sermayeye sahip olmakla *eşsüremli olarak*, bizzat belirlenen siyasal seçimlerin toplumsal sınıftan, genellikle düşünüldüğünden çok daha az bağımsız olduğunu ortaya koymak için kategorileri aslına uygun şekilde inşa etmek yeterlidir. Hatta her bir toplumsal konumun *artsüremli* iyelikleri hesaba katılarak ve farklı siyasal *işaretlerin* ve bunlara tekabül eden siyasal ürünlerin, karakterinin aslına uygun şekilde belirlenmiş her sınıf ve sınıf fraksiyonu için ne ifade ettiğini betimleme ve anlama imkânı sağlanarak, Michelat ve Simon'un açtıkları yolda daha çok mesafe kat edilebilir. Fransa'daki mevcut anketlerin, güzergâh ve düşünce aşılama etkilerini (ebeveynin mesleği ve siyasal kanaati yoluyla) diğer etkilerden yalıtmaya ve kavramaya izin vermemesi üzücüdür. Dahası, bu anketler, *nominal olarak özdeş* kanaatlerin gerçekte birbiriyle karşılaştırılamaz, hatta (kâğıt üzerinde öyle görünmek dışında) bağdaşmaz olmalarını gerektiren farkları, doğrudan, yani *dile getirme ve geçerli kılma usulleri açısından* kavramaya imkân tanımazlar. Seçim mantığı, sanatçı veya öğretmenin komünist oyu ile, ilkokul öğretmeni veya *a fortiori*, ticari işletme ve büro çalışanı, yarı vasıflı işçi ya da maden işçisininkiyle arasındaki farkı görmezden geliyor diye bilim de böyle yapacak değil: Bilimsel bir açıklama üretme şansından mahrum olmamak için komünist olmanın ve komünist olduğunu söylemenin gerçekteki farklı biçimlerini ve komünist partiye verilen oyların, bunların nominal özdeşliği arkasında gizlenen farklı anlamlarını, öte yandan seçim mantığının, kanaatleri, maksatları yönünden olduğu kadar gerekçeleri yönünden de özdeşmiş gibi ele almasının siyasi açıdan önemli olduğunu dikkate alarak bulgulaması gerekir.

Ne var ki, zanaatkârlar veya çiftçiler ile ustabaşılar veya teknisyenler gibi aslında nesnel uzamda birbirine yakın olan kategorileri birbirinden ayıran kimi zaman çok büyük farklar, ancak hâlihazırda var olan sermayenin hacim ve yapısı dışında, bu iyeliklerin zaman içindeki evrimi, yani grubun tamamının ve grup içindeki birey, bireyin soy zincirinin *toplumsal güzergâhı* (yani

nesnel olarak işgal edilen konumun *öznel temsilinin* temeli) hesaba katılırsa hakikaten anlaşılabilir. Siyasi tercihlerin en güçlü ayırt edici özelliklerinden biri de, toplumsal dünyaya ve burada işgal edilen ve *işgal edilmesi* "*gereken*" konumlara ilişkin az ya da çok açık ve sistemli şekilde oluşturulan temsilleri, diğer bütün seçimlerden, bilhassa habitusun[60] karanlık ve derin seçimlerinden, daha çok işin içine dâhil etmesinden kaynaklanır ve siyasi söylem, siyasi söylem olarak var olduğunda, çoğu zaman bu temsilin az süslü bir biçimde aktarılmış ve genelleştirilmiş -ve o siyasal söylemi benimseyenlerin gözünde bile tanınmaz hâlde olan- ifadesinden başka bir şey olmaz. Bu demektir ki, gerçekten işgal edilen konum ile konum almalar arasına bir konum temsili girer, aracılık eder. Söz konusu temsili konum tarafından belirlenmiş olsa bile (eksiksiz biçimde, yani *hem de* eşsüremli olarak tanımlanmış olmak koşuluyla), dışarıdan bir gözlemciye konumun gereği gibi görünen (bazen "yanlış bilinç" diye adlandırılan şey budur) konum almalara ters düşebilir. Bireysel, özellikle de kolektif güzergâhın eğimi, toplumsal dünyada işgal edilen konumun algısına ve bu konumla kurulan ve kuşkusuz, içinde, konum ile siyasal konum alışlar arasındaki ilişkinin kurulduğu temel dolayımdan biri ilişkiye (gizli veya açık) *zamansal yatkınlıklar* aracılığıyla hükmeder: Birey ve grupların geleceğe dönük olma, yenilik, hareket, yenileşme, ilerleme dereceleri -özellikle liberalizmde, "gençlerle", yani ilerideki bir zamanda bunların başına gelmesi söz konusu olanlarla ilgili olarak ortaya çıkan yatkınlıkları-, daha genel olarak da toplumsal ve siyasal iyimserliğe meyletme ya da aksine geçmişe yönelme, toplumsal hınca ve muhafazakârlığa yönlendirilme dereceleri aslında onların, geçmiş ve potansiyel, *kolektif güzergâhlarına*, yani soyundan geldiklerinin iyeliklerini yeniden üretmeyi ne derece başardıklarına ve iyeliklerini kendilerinden sonraki nesillerde yeniden üretebilmeyi ne derece becerdiklerine bağlıdır.

---

60 Biyolojik kalıtım aracılığıyla aktarılanlar kuşkusuz kültürel kalıtım aracılığıyla aktarılanlardan daha kalıcıysa, aynı şekilde varoluş koşulları tarafından kazınan sınıf bilinç dışı (tam da bilinçten görece bağımsız olduğu için) açıkça oluşturulmuş siyasal ilkelerden, daha kalıcı bir yargı ve kanaat üretme ilkesidir.

Bir sınıf veya sınıf fraksiyonu, tüm koşul ve konum iyelikleriyle birlikte, artık kendini yeniden üretemeyecek duruma geldiğinde ve de genç mensupları artık toplam sermayelerini yeniden üretmek ve toplumsal uzamdaki konumlarını (ve kökenlerindeki ailelerin konumları ya da mevcut konumlarını) korumak için önemli bir oranda, toplumsal uzamda yatay bir yer değiştirmenin gösterdiği bir koşul değişikliğinin yanı sıra en azından sermayelerinden birini tahvil etmek zorunda kaldığında düşüşe geçmiş, yani geçmişe yönelmiş demektir; başka türlü bir ifadeyle, sınıf konumunun yeniden üretimi olanaksız hâle geldiğinde (sınıf kaybı) ya da ancak bir sınıf fraksiyonunun değişimiyle (tahvil) gerçekleşebildiğinde, o sınıf veya sınıf fraksiyonu güç kaybediyor demektir. Bu durumda, eyleyicilerin toplumsal üretim biçimlerinin [génération] dönüşümü, farklı kuşakların [génération] ortaya çıkmasına yol açar. Burada söz konusu olan çatışma, genelde kuşak çatışması olarak adlandırılana indirgenemez çünkü mal varlığı içinde iktisadi ve kültürel sermayelerin gücüne bağlı olan değerler ve yaşam tarzları arasındaki karşıtlıkta temellenir.

Bir alanın yapısal tarihi (söz konusu tarih ister toplumsal

sınıflar alanına, isterse başka herhangi bir alana dair olsun) o alanda angaje olan eyleyicilerin yaşam öykülerini (her eyleyicinin bireysel tarihi mensubu olduğu grubun tarihini içerecek şekilde) dönemselleştirir; bu yüzden kuşaklar (keyfî olarak belirlenmiş birtakım basit yaş sınıflarının tersine) ancak ilgili alan hakkında özgül bir tarihsel bilgi temelinde bölümlere ayrılabilir: Aslında sadece bu alanı etkileyen yapısal değişimler kuşak üretim biçimlerini dönüştürerek ve bireysel yaşam öykülerinin organizasyonunun yanı sıra bu yaşam öykülerinin düzenlenmiş ve aynı tempoya göre ahenklileştirilmiş yaşam öyküsü sınıfları hâlinde bitiştirilmesini belirleyerek farklı kuşakların üretimini belirleme gücüne sahiptir. Çoğu zaman, kültürel üretim alanlarının dönemselleştirilmesinde nirengi noktaları olarak kullanılan tarihsel olaylar, farklı alanları, az ya da çok uzun bir zaman dilimi içinde *eşsüremlileştirme* ve bir anın uzamı olarak, bu alanların görece özerk tarihini ortak bir tarih içine karıştırma etkisine sahip olsalar da, çoğunlukla yapay kesintiler ortaya koyarlar ve her alana has süreksizlik arayışına dair hevesleri kırarlar.

Yeniden üretimi, kendiliğinden olduğundan güvence altına alınmış olan egemen sınıf fraksiyonlarının liberal muhafazakârlığı, kolektif gelecekleri tehdit edildiğinden, değerlerini ancak geçmişe gönderme yapmakla veya dönmekle, toplumsal sınıfların alan yapısının geçerliliğini yitirmiş bir hâline tekabül eden değer sistemlerine, yani bir değer belirleme mantığına başvurmakla koruyabilen fraksiyonların gerici yatkınlıklarına ters düşer.[61]

61 Zanaat veya ticaret patronlarının, bilhassa çoğu yaşlı olan bu grupların en yaşlı fraksiyonlarının gerici yatkınlıkları, bir dizi ortaklaşan göstergeyle kendini belli eder. Dolayısıyla, bunlar, modern sanata ve bütün pratikleriyle ve kuşkusuz, bilhassa dilbilimsel, giyim kuşam, kozmetik veya etik kaidelerini kale almamalarıyla, "gençlerde" kınadıkları ve nefret ettikleri her şeyi onların gözünde simgeleyen sanatçılara karşı düşmanlığa yakın bir şüphe beslerler: İçlerinden %20'sinin, "modern sanatçının hitap ettikleri kitleyle alay eden kimse olduğunu" beyan etmesine karşılık, üst düzey yöneticilerle işçilerin %13'ü, orta düzey yöneticilerin %9'u, çiftçilerin ise %6'sı bu beyana katılıyor; yine aynı grubun %28'inin "resmin yalnızca bir ticaret işi olduğu" fikrini onaylamasına karşılık, bu fikri, orta düzey yöneticilerin, işçilerin ve çiftçilerin %20'si, üst düzey yöneticilerin ise %15'i onaylıyor (T.k., LI). Zanaat ve ticaretin küçük patronlarının bu en yaşlı mensupla-

Benzer konumlar işgal eden bireylerin, toplumsal kökenleri ve güzergâhları doğrultusunda, farklı kanaatleri olabileceği kesin olmakla beraber, *bireysel güzergâhın* etkilerinin, (toplumsal uzamda kesin olarak belirlenmemiş konumları işgal eden ve bundan dolayı her açıdan büyük oranda dağınık durmaya mahkûm olan gruplar örneğinde bilhassa görünür olan) sınıfın kendine has etkilerinin sınırları içinde uygulandığını görüyoruz. Öyle ki aynı sınıfa mensup olanların etikopolitik yatkınlıkları, temelde sınıfın tamamını niteleyen yatkınlığın dönüştürülmüş biçimleri gibi görünür.[62] Böylece, küçük burjuva isyanın sınırlarını belirten *obsequium* (mecburi itaat) kurulu düzene olan o derin minnet, yeni küçük burjuvazinin toplumsal erdemlerinin de temelini oluşturur: Kültür malları, "konfor malları" (beyaz eşya, mobilya, taşınmazlar, giysi veya hobi malzemeleri maddi mallar gibi) egemen olan yaşam stilinin az ya da çok başarılı bir maddileşmesi olup, edinilmesi, etik ve estetik konusundaki ege-

---

rı, aynı zamanda öğretmenlerin söz dinletmeyi bilmediklerini söylemeye (bunların %62'sinin böyle düşünmesine karşılık, orta düzey yöneticilerle ticari işletme ve büro çalışanları %55'i, işçilerin %54'ü, çiftçilerin %48'i, üst düzey yöneticilerin ise %45'i bu düşünceye katılıyorlar) ve çocukların eğitimdeki başarısızlıklarını "yeterince çalışmamalarına" bağlamaya en çok meyledenler veya okullarda disiplinin yeterli olmadığı yargısına varmaya en hevesli olanlar [Sofres, *Les François et les problémes de l'éducation nationale* (Fransızlar ve millî eğitim sorunları), ebeveynlerle gerçekleştirilmiş çalışma, T.k. II, Haziran-Ağustos 1973]. -işçiler ve orta düzey yöneticilerin aksine- sinemada uygulanan sansürün güçlendirilmesinden, herkesten daha çok yanadırlar (T.k., L). Öyle anlaşılıyor ki, büyük tüccarlar ve ustabaşılar gibi, zanaat ve ticaretin küçük patronları da (toplamda sınırlı olan) haftalık dergi ve gazete okumalarının *anlamlı bir bölümünü*, küçük burjuva hınç duygusuna dair tüm konulara ve tüm toplumsal fantasmlara (yabancı düşmanlığı gibi) en fazla yer veren *Minute*'e ayırıyorlar. Bütün bunlar, aşırı-sağ'ın oy kitlesini oluşturanlar arasında bu kategorilerin çokça temsil edildiğini varsaymamızı gerektiriyor.

62 Paradigmasını Nazi iktidarı öncesindeki Almanya'da "muhafazakâr devrimci hareketin oluşturduğu sınıf kaybına karşı isyanın ya da bireysel güzergâhla kolektif güzergâh arasındaki uyuşmazlığın ayrılmaz bir parçası olan çelişkileri, kendi belirlenemezlikleri içinde, kuşkusuz yeniden üreten netliğini kaybetmiş bütün tavır ve konum almaları yok saymamız mümkün değildir.

men değerlerin bir çeşit kabulünü gerektiren mal veya hizmetleri satmak söz konusu olduğunda, bunun için, kendi erdemlerini, doğrularını ve değerlerini, kısaca kendi değerlerine olan güvenlerini, bir tür *etik snobizm*, yani diğer tüm olma ve yapma usullerinin mahkûm edilmesini de kapsayan, örnek bir tekillik kesinlemesi şeklinde satabilme yatkınlığından daha elverişli hiçbir şey olamaz. Bu yatkınlık girişimin koşulu olan iyi niyet ve onun ödülü olan vicdan rahatlığının birleşimini gerektirdiği için kendisini dayatır. Söz konusu bu yatkınlık halk sınıflarını dönüştürmek, onlara burjuva adabının son haykırışlarını, son modasını ya da son ahlak dersini benimseterek yarışa dâhil etmek ve "baskıcı" yatkınlıklarının bastırılmasında öfkenin (kendileri dışındakilerin ölçüsüz rahatlıklarının ve aşırılıklarının bastırılmasında onları kuşatan) yol açtığı kanaati devreye sokmak söz konusu olduğunda zorunlu hâle gelir.

Siyasal zeminde, egemen sınıfa ve onun ete kemiğe büründürdüğü "değerlere" olan etik boyun eğiş, kurulu düzene karşı bir itirazda kendini ele verir. Kaynağını söz konusu düzen içinde doğru yerde bulunmama duygusundan alan bu itiraz, özlem duyulan sınıf tarafından, o sınıfa itiraz hâlinde dahi, dayatılan adabımuaşeret kurallarına itaat eder: Nitekim küçük burjuvalar, egemen düzenin ilkelerini ona karşı kullanmaktan ibaret olan gözde stratejilerine başvurarak, bu ilkelere atfettikleri kabulü onaylarlar. Söz konusu kabul, bu ilkeler adına skandallara karşı sürekli bir mücadeleyi ve her şeyin üstünde tüm skandalların kaynağı olan, ilkesizliğe varan ikiyüzlülüğü teyit eder. Toplumsal tanınma arzusu ve egemen sınıfla vaktinden önce özdeşleşme, öncelikli olarak varoluşun simgesel taraflarına ilişkin olan hak taleplerinin doğasında kendini gösterir. Bunun nedeni yalnızca "şahsın" liyakatına ve saygınlığına halel getirmenin, sömürünün ve baskının en hoyrat biçimlerinden kurtulunduğu ölçüde daha fazla ve daha acı bir şekilde hissedilmesi değil, aynı zamanda bizatihi liyakat kaygısının biçimleri bakımından olduğu kadar içerikleri bakımından da, dile getirenin liyakatını kanıtlamaya en çok yarayan hak taleplerine sevk etmesidir. İşte bu nedenle,

kendilerine (bilhassa, okul ve diplomayla) vadedilmiş her şeyi elde etmeye çalışırken, elindekini kaybetme korkusu, küçük burjuvaların hak talep stratejilerinin aldığı biçimi kuşkusuz tamamen açıklamaz: Küçük burjuvalar, işçi mücadelesinin, grev veya gösteri gibi, ancak bir haksızlık sonucu onları ılımlılıklarından koparabilecek ("gerekirse sokağa çıkarız") başvurulacak son çare olarak gördükleri, sıradan araçlarına karşın simgesel araçları, her şeyden önce, ahlaki bir tahakküm ilişkisini yerleştiren pedagojiyi veya aşırı bir güvenin nesnesi olan "istihbaratı" ve salt aynı "nedenden", bir tür etik ihtarı yerine getirmeye dair ortak bir iradeyle bir araya gelmiş bireylerin sıkı sıkıya dizisel bir grup oluşturması olarak, *ortaklığın* gerçekleştirdiği kolektif eylemin o kendine has biçimini tercih ederler. Hayırseverlik gösterişçi bir *iyi niyet* sarfı, yani kendinden başka hiçbir amaç tanımadan saf olan ve salt çıkar gütmeyen etik hareket, başka hakların yanı sıra, kişisel bedel ödeyenlerin günahsızlığı adına (özellikle de *kabul görmeyi gerektiren bir oldubittiyi* var eden) kızma hakkını da tanır.[63] Hiçbir şekilde "çıkar gütmeyen", daima "özgün", "saygın" olan, "siyasetin" bütün uzlaşımlarından muaf eylem, gerçekte *kurumsallaşma* girişiminin başarıya ulaşmasının koşuludur. Partilerden farklı olarak, "kamu yararını" gözeten kuruluşların bir yandan, tikel çıkarları, tamamıyla doğrudan tatmin etme vaadi vererek, liyakat ve saygınlıktan kâr elde etmesini sağlayan, küçük burjuva hareketlerinin en mükemmel örneği olan *dernekler* toplumsal kabulün en olmuş bitmiş biçimi olan bu girişimi, az ya da çok gizlice takip eder.[64]

---

63 Bu stratejiye, kişiler arası ilişkilerde, bilhassa sunulan hizmetlerle edinilen kusursuzluğun ateşli bir siteme yol açtığı hane içi ekonomide sık rastlanır.

64 Tüm bunlar, küçük burjuvaların, çocukluktan itibaren, kayırılmış varoluş koşullarının ve kişiselliğe sevk eden dinî değerlerin daha fazla sindiği bir eğitimin etkisiyle, kişisel liyakat kaygıları ve bireyci sakınımları daha da yüreklendirildikçe -bu koşullanma ve zihne işleme etkilerinin var olma olasılığının, toplumsal kökenin yükselmesi oranında arttığını, dolayısıyla düşüşte olan bir güzergâhın etkileriyle ikiye katlanabileceğini hesaba katarak, onlar için yersiz, özgül çıkarlarına hassasiyet göstermeyen, özellikle de kendilerine seve seve yakıştırdıkları, örnek ve biraz da humanist, ahlakçılaştırıcı cümle kurma tarzına ("değerler", "açılma", "üstlenme", "terfi etme", "sorumlu",

Ancak, toplumsal uzamda noktasal olarak işgal edilen konum, siyasal konum alışlara, başka konularda gözlemlenebilecek kadar basit ve doğrudan ilişkilerle bağlı değilse, bu yalnızca bireysel ve kolektif güzergâhın, toplumsal dünyanın, özellikle de bu dünyanın geleceğinin, yükselişle ve düşüşle bağlantılı deneyimler aracılığıyla algılanışını yönlendirdiği anlamına gelmez.[65] Aynı zamanda ve özellikle de siyasi "tercihin", sınıf ethosunun, *siyaseten kör* bir yanıtından başka bir şey olmama şansının, en ileri yaşlara gelindikçe, daha küçük yerleşim birimlerine gidildikçe veya eğitim düzeyleri ya da toplumsal konumlar hiyerarşisinde aşağı inildikçe arttığı ve kadınlarda erkeklere oranla bariz şekilde daha kuvvetli olduğu anlamına gelir. Daha "siyasallaşmış" (politize olmuş) olan işçilerde, çiftçi ve küçük patronlara göre daha az belirgin olsa da, halk sınıfları, ahlakın siyasete bulaşmasından kurtulamazlar: Aslında içlerinden, cinsiyetlerinden -kadınlar-, yaşlarından -yaşlılar-, yerleşim birimlerinden -kırsal kesim- dolayı ve bununla bağıntılı olarak çalışma ortamlarından -küçük işletme emekçileri- dolayı, toplumsal çöküş, düşüş veya alt-proletaryaya düşme tehdidine daha açık olanlar ve aynı zamanda daha az eğitimli ve siyaseten daha az gözetilen (ve daha az kadrolaşan), dolayısıyla sorunları ve durumları, siyasal algı ve değerlendirme kategorileri doğrultusunda kavramaya daha

"iş ortağı", "ilgili" vb.) kötü gözle bakan Komünist Parti'yle uzlaşmaktan kaçındığını varsaymamızı sağlar. Ayrıca, eğer PSU daha az devrimci olsaydı veya uslanıp, bugün Sosyalist Parti'nin yaklaşık olarak içinde bulunduğu teknokratiko-modernist bir eğilimli iktidar partisine dönüşseydi, PSU'ya ve bu partide aynı zamanda hem isyankâr hem edepli, hem protestocu hem ahlaklı olan her şeye yöneleceklerini varsaymak mümkündür. Fakat reformcu ve "akıllı" bir muhafazakârlığı da kendilerine uygun bulurlar. Kısacası, birçok konum arasında dengede dururlar, kriz dönemlerinde ise dengelerini birdenbire kaybederler.

65 Yaşlıların siyasal pratik ve kanaatlerini anlamak için, yalnız, mesleki ortamdan çekilme ve toplumsal ilişkilerin zayıflamasıyla birlikte kolektif baskı ve desteği indirgeme eğilimi olan *çekilme etkisini* değil, aynı zamanda ve özellikle, daha alt bir sınıfın mensubu olunduğu ölçüde daha fazla, özellikle de daha hoyratça uygulanan ve kuşkusuz analoji yoluyla, düşüşteki toplumsal güzergâhların, birey ve gruplar üzerinde uyguladıkları etkiyle birlikte anlaşılabilen *toplumsal düşüş etkisini* hesaba katmak gerekir.

az yatkın ve daha az hazırlıklı olanlarda, hiçbir şey, kötümserlik eğilimine, hatta "siyasetin" ve kim olursa olsun "siyasetçilerin" genelleşmiş reddine ve böylece çekimserliğe (oy kullanmamaya) veya muhafazakârlığa sevk eden öfkeye teslim olmalarına engel teşkil edemez.[66]

Yerel grupların (ve alanların), yani toplumsal uzamda işgal

66 Siyasallaşma (politizasyon) derecesine göre, "ilerici" ya da "muhafazakâr" tavır ve konum alışlarda ifade edilebilen yatkınlıkları anlamak için, kaza, hastalık, işten çıkarma ve mesleki yaşamda başarısızlık gibi alt-proletaryaya yönelten nedenlerin tehdidi altında yaşanmış bütün bir yaşam deneyiminin ve edinilmiş üstünlüklere ve bunların ediniminden sorumlu olan ve kurulu düzene bağlılıkla hiç ilgisi olamayan bireysel ya da kolektif stratejilere göre değişen angajmanın yarattığı derin güvensizliği çözümlemek gerekir. Çalışma koşullarının, daha doğrusu, işletme tarafından dayatılan -bilhassa zamana göre – iş bölümünün, eğitimle aşılanmış yatkınlıkları nasıl olup da tek başına hazırladığı (her türden ideolojik aşılamanın dışında) varoluşun zorunluluğunu, zorluğunu ve sertliğini, hem zorunlu hem de iradi olarak yeniden üreterek sürekli güçlendirme eğiliminde olduğunu incelemek gerekir. (Aslında, "siyaset eğitiminin", bu konuyla ilgilenenlerin olmasını neredeyse her zaman istediği gibi, sıradan anlamıyla "siyaset" çevresine doğrudan bağlı temsillerin bilinçli iletimine indirgenmemesi doğaldır: Zaten, siyasi yargı ve pratiklerin temelindeki yatkınlıkların üretim koşullarını, tam anlamıyla siyasi sosyalizasyona -hatta daha da kötüsü, bunun kurumsallaşmış veçhesine, yani yurttaşlık eğitimine- indirgemek, -siyasi bir yatkınlık olan- beğeni üretiminin toplumsal koşullarını, tam anlamıyla sanatsal bir eğitime indirgemek kadar manasız olurdu). *Düzenli bir dünyaya*, en başta da düzenli bir hane içi yaşama, yani *iş evreni tarafından dayatılan düzene tabi* bir dünyaya bağlılığın, sanayi işçilerine dayatılmasını sağlayan pratik arabuluculuklar evrenini daha kesin olarak analiz etmek ve fabrika düzeninin -zamansal düzenin, ahlaki düzenin, toplumsal düzenin-, "özel" diye adlandırılan yaşam evrenine varıncaya kadar, bu evreni düşünmeyi ve ifade etmeyi sağlayan ve çoğu zaman, görüldüğü gibi, o evrenin ötesi için de geçerli olan düşünce ve ifade kalıpları içinde nasıl yayıldığını incelemek gerekir. Ailenin (bu güvenlik, özerklik ve istikrar adacığının) örneğin geçmiş mücadelelerin hafızasıyla, *sınıfın onur meselesini* oluşturan her şeyle birlikte (örneğin, cinsiyetler arası iş bölümüne ilişkin başlı başına "muhafazakâr" bir görüşün ilkesini oluşturan bir tür erillik kültünün bir parçasını oluşturduğu) bir nihai savunma mevzisi ve aynı zamanda, tahakkümün hafızasıyla pratiklerin en kişiseline, bilinç dışının en derinlerine varana kadar sızabildiği (statüsel olarak depolitize olan ve tüketimle görevlendirilen kadında hem simgeleşen hem de somutlaşan) en zayıf noktası olup olmadığını sormamız gerekir.

ettikleri konuma ilişkin değerlendirme referansı olarak, coğrafi temelli bir toplumsal alt-uzamı (köy, komşuluk grupları, vb.) kabul etmeye meyilli grupların (ve aynı zamanda alanların) uyguladıkları *perdeleme* (ya da yanlış bağlamsallaştırma) *etkilerine*, bireylerin kanaate ve onu oluşturma araçlarına erişim olanaklılığını belirleyen iyeliklerden (örn. ulusal bir gazetenin okuru olma) yoksun oldukları ölçüde daha duyarlı oldukları varsayılabilir. Tabi bir uzamın egemenleri (örn. küçük arazilerin çoğunlukta olduğu bir bölgede 50 hektarlık arazi sahipleri, yerel eşraf, ustabaşılar vb.) kısa yoldan egemenlerinkiyle uzlaşan siyasi seçimler yapabilirler.[67] Aynı mantık, kuşkusuz bir ölçüde, idari memuriyet ve orta sınıf hiyerarşisinin en alt kademesinde bulunan büro çalışanlarının oylarının, işçi sınıfının en üst kademesinde yer alan ustabaşılara göre daha çok sol yönelimli olmasında da yer alır. Daha genel olarak, diğer tüm etmenler eşitlendiğinde, görece özerk olan bir alanın egemenlerinin sağa oy verme eğiliminin, ona denk bir başka alanın tabi olanlarına kıyasla ve bütün alanların tabi olanlarının sola oy verme eğiliminin ise, yine bütün alanların egemenlerine kıyasla daha fazla olduğu, bu alanların toplumsal uzamdaki konumları ne olursa olsun varsayılabilir.

8.12. Siyasi Dil

Böylece, etik yatkınlıkların belirleyicileri safında yer alındığı sürece belirsiz kalan, hâlihazırda var olan kanaat arzı ile belli bir seçme yetisi arasındaki kamuoyu veya seçim yoklaması vesilesiyle kurulan ilişkide de mevcuttur: Kanaat tüketicileri tercihlerinde hata (allodoxia) yapabilirler; hatta tam anlamıyla siyasi olan algılama ve değerlendirme ilkelerine sahip olmadıklarından, kendilerine ait olmayan kanaatleri taşımaya, kendi sınıf ethoslarının siyasi anlamda kesin olmayan, hatta belirsiz kalıplarına daha da çok teslim oldukları ölçüde daha çok mahkûm olurlar.

---

67 İktisadi pazarla sembolik pazarın birleşmesi ve yerel temelli toplumsal uzamların özerkliğinin buna bağlı olarak zayıflaması, iktisat ve siyasi karar mekanizmalarına gittikçe daha çok bağlı olduklarından, siyasetle ilgilenmekte gittikçe daha fazla çıkarı olan çiftçilerin "politizasyonunu" kolaylaştırma eğilimi gösterir: "Politizasyon" işçilerde olduğu gibi, zorunlu olarak, sol yönelime denk düşmese de, bu seçimin gerçek olanağı ortaya çıkar ve muhafazakârlık kendi başına başka bir anlama bürünür.

Bununla birlikte, oluşturulmuş ve belirli bir profesyonel grup tarafından vaaz edilmiş olduğu için, dayatılma şansı yüksek olan farklı bir kanaati seçebileceklerini bildikleri hâlde başka bir oluşturulmuş kanaati de seçebilirler. Siyaset alanı, çifte etki uygulayan bir siyasal mümkünler evreni sunar: İlk olarak, aynı üstü kapalı olanın, "çoktan açıklığa kavuşturulmuşun" farklı biçimlerinde fark edilebileceği olgusundan kaynaklanan *sahte özdeşleşme etkisini* üretme eğilimi gösterir; ikinci olarak da, mümkün olan mümkünler evreni karşılığında gerçekleşmiş mümkünler evrenini, zımnen sunarak ve böylece *siyaseten* tahayyül edilebilir olanlar evrenini sınırlayarak bir *kapanma etkisi* üretme eğilimi gösterir. Bu iki etki burada, "talebin" (en azından tabi sınıflarda), neredeyse hiçbir zaman siyasi söylem arzından önce var olmayışından ileri gelen kendine has bir kuvvetle uygulanır: Dile getirilmemiş veya kısmen getirilmiş olsun, talep, ancak arz edilen bir kanaatte, doğru ya da yanlış kabul gördüğünde ortaya çıkar. İşte bu nedenle, yöntemsel masumiyeti içinde siyasal iş bölümünün en temel etkisinin *laboratuvar ortamında* bir tür yeniden kuruluşunu meydana getiren politika bilimine ilişkin anketin sözmerkezciliğinin analizine geri dönmek gerekir; kamuoyu yoklaması, birkaç ifadeyi seçilmek üzere önererek ve çoktan ifade edilmiş hakkında tavır alınmasını talep ederek, tıpkı siyasi danışmanlık gibi, siyaset sorunsalı meselesini çözülmüş varsayar: Yani deneyimin söyleme, dile getirilmemiş ethosun kurulmuş ve kuran logosa, bir uyarlanma ve teslimiyet biçimini gerektirebilen sınıf duyusunun toplumsal düzenin kanıtlarına (bu düzenin bilinçle kavranmasına -açıkça dile getirilmesine-) değişerek aktarılması meselesini çözülmüş sayar. Kamuoyu yoklaması, sözceleme işinin gerekliliğini ortadan kaldırmakla, zımni olarak, sorgulanan kişinin sorunun sözcesini oluşturan önermeyi üretebileceğini, hatta yeniden üretebileceğini veya hem dille hem de siyasetle olan ve bu türden bir sorgunun varsaydırdığı ilişkiyi spontane olarak benimseyebileceğini (her zaman üretebileceği *evet* ya da *hayırın* bu yeterliğin bir göstergesi olarak alınamayacağını hesaba katarak) önceden kabul ettirir. Böylelikle bir savı kendiyle doğrulama [petitio pricipii], doğrudan toplanmış bütün bilgi-

lerle bağlantılandırılmaya elverişli olan anlamı zorunlu kılan bilgiyi toplama imkânından yoksun kalır. Sorgulanan kişinin soru cetvelindeki formel eşitlik karşısında -ve yeniden derleme gereçlerinin, toplanan malzemenin biçimsel olarak kıyaslanabilirliğinin, özellikle de analizin maddi ve zihinsel otomatikleşmesinin koşulu olan teknik bir emir kipiyle çekilen- emrin maruz kalmasıyla *kurma* işlemi, sorgulamanın bizatihi kendisinin yaptığı bir şey olmasına rağmen, sorgulanan kişinin hesabına yazılmış olur: Sorulan soruları "siyasi" olarak kavramak ve bunlara bir yanıt, hatta "siyasi" bir yanıt vermek için gerekli gereçlerden daha da yoksun olmalarına ve açıkça kurulmuş bir ilkeden yola çıktığı için tutarlı ve türdeş olan kanaatler bütünü üretme koşullarını yerine getirmekten daha da uzak olmalarına bağlı olarak, yanıt üreticilerinde daha da kuvvetli bir şekilde kendini gösterir.

Ethos ile logos, pratik hâkimiyet ile söz hâkimiyeti arasındaki süreksizlik radikaldir.[68] Gündelik pratiğe, siyasete ilişkin her şeyinde (nesnel olarak) asla tam bir açıklığa ve de sistematik bir kavramsallaştırmaya kavuşmadan yön verebilen pratik hâkimiyet ile toplumda siyasi olarak kabul gören bir söylemin içinde ifade bulan ve somut tekilliğinde duruma yapılan her türlü doğrudan ve özel atıfı bir yana ayırmayı gerektiren, deneyime dair simgesel hâkimiyet arasında zorunlu bir bağ yoktur. Durum böyle olduğu için ve deneyimin ifadeyle, yani bilinçle olan ilişkisi nispeten belirsiz olduğu için, aynı deneyimler çok farklı söylemlerde kendini bulabilir.[69] Kuşkusuz bu elverişlilik sınırsız değildir ve siyasi dile, belirttiği şeyi keyfî olarak var etme gücünü tanımak yanlış olacaktır: Direnci gerekçelendirme, hatta bunun ilkelerini açıkça dile getirme kabiliyetine sahip olmaksızın, gerekçelendirme karşısında direnecek durumda olunamayacağı için, manipülasyon eylemi kendi kendini sınırlama eğilimi gösterir; manipülasyon, aynı zamanda halk dili, analizin kullandığı çözümlerden

68 Bkz. P. Bourdieu, *Le sens pratique*, Paris, Ed. Minuit, 1979.

69 Ethosun, ifade edilmiş konum alışlara oranla nispi belirsizliği, kuşkusuz, işçi sınıfının en yoksun fraksiyonundaki siyasi dalgalanma ve yön değiştirmelerin temelinde yer alır.

çok farklı olan ama herhangi bir parabol veya imgede eş değerine rastlanabilen kendine has çözümlere sahip olduğu için de sınırlanmış olur (örneğin, emekçilerin işletmenin kârına ortak olmasına karşı bulunan çözüm gibi: "Bana saatini ver, sana saati söyleyeyim."). Ne var ki, bir sözü veya bir sözcüyü benimsemek söz konusu olduğunda, sınıf habitusu yüzde yüz etkin değildir: Tabi sınıflara mensup olanların kendisiyle, kendi pratiklerinin duyusuyla ve nesnel koşullarıyla çelişen bir söylem tutturmalarına sık rastlanıyor olması, söylemlerinin üretim araçlarının iyeliğine sahip olmadan, yani alışagelmiş bir ifadeyle, kendi siyasi dillerine sahip olmadan siyaset konuşmak zorunda olmalarından kaynaklanır.

> Patronlar bunu nasıl adlandırıyorlar? İşçi çağının I. Yılı, buna benzer bir şey, acayip mutlu olmamız gerekir...
> (İnşaat Işçisi)

Profesyonel söylem üreticilerinin müdahalesi, deneyim ile ifade arasındaki geçiş noktasında yer alır; profesyoneller ile diğerleri veya imleyenler ile imlenenler arasındaki ilişkilerin temeli burada atılır: Bilinçle, yani dille çıkar ortaklığı olan tabi olanlara sunulan söylem, egemen söylemin kayırdığı tüm yanlış tanıma ve kabullerde onların, doxa'dan kaçarken allodoxia'ya tutulma tehlikesiyle dolu yazgısına yön verir; yazgıları, en iyi ihtimalle kendi öz deneyimlerini yeniden temellük araçlarını onlara sağlama hakkına sahip sözcülerinin elindedir. Deneyim ile ifade arasındaki ilişkinin esas belirsizliği, dilin, tabi olanların sözcüleri tarafından dahi, siyasi kanaatin meşru ifade kipi olarak zımnen tanınan egemen kullanımı tarafından uygulanan meşruiyet ve sansür dayatma etkisiyle ikiye katlanmış olur. Egemen söylem, tabi olanların spontane siyasi söylemini gözden düşürerek onun yıkımına neden olur; onlara, mantığı ne halka özgü kullanımın ne de bilimsel kullanımın mantığıyla bağdaşan *ödünç alınmış bir dilden*, yani doğru, gerçek olan ve "hissedilen" hiçbir şeyi aktaramadığından, ifade edeceği düşünülen deneyimden, konuşanı yoksun bırakan ve barındırdığı "büyük sözlerin" artık ifade ni-

yetinin saygınlığını vurgulamaktan başka işe yaramadığı bozuk bir dilden ve de sessizlikten başka yol bırakmaz. Egemen dil, kendileri de egemen dile mahkûm olan sözcülere başvurmaya -ki, bu bile, vekâlet verenlerle ve daha da vahimi onların sorunları ve bu sorunların deneyimiyle aralarına bir mesafe konması için yeterlidir- ya da en azından, hatırlatma ve korkuluk işlevlerinin dışında, oyunu ne oynayabilen ne de "bozabilenlerin" tek savunma mekanizmasını oluşturan rutinleşen ve rutinleştiren bir dili -amentü ve düstur üreten otomatik bir makina misali boşa dönen ve vekâlet verenleri deneyimlerinden ikinci kez yoksun bırakan bir dili- konuşmaya mecbur bırakır.

Her ikisi de bir yaşam stiline bağlı olan ve "siyasi yaşama" katılmak isteyen herkese dayatılan dil ve dille kurulan ilişkiyle, aslında dünya ile kurulan koca bir ilişkiler bütünü, sanatta olduğu gibi, uzaklaştıran, etkisizleştiren ve konuştuğunu düşünmeden konuşmayı sağlayan bir yadsıma ilişkisi dayatılmış olur. Özünde süslü bir biçimde aktarılan ve kendisi de süslü bir biçimde aktaran, evrensellik görünümüyle dayatılan bu dil, adlandırdığı her şeyin gerçekliğinin kaybolmasına yol açar (şu hâlde, falanca çalışma bakanı, işsizlik krizinin tam ortasında, "bir tür tam istihdam aşındırılmasından" bahsedebilir) ve süslenmiş resmî söyleme ya da "homurdanma hoşnutsuzluğunun" bayağılığına mahkûm tabi olanlara özgü çıkarların ifadesine ilişkin hem tümsel hem de tümüyle görünmez bir sansürü benimsetmiş olur. Görünüşte, en iyi ihtimalle, bir "evet" ya da "hayırdan" başka hiçbir şey gerektirmeyen sorular, aslında kendine has bir siyasi kanaat kategorisinden çok, dille ve onun ifade ettikleriyle, "kamu yararı" söyleminin, "kamu yararına" ilişkin meselelerle ilgili olarak, üretiminin ve alımlanmasının koşulu olan etkisiz hâle getirilmiş ve yarı-kuramsal olan ilişkiyi sürdürebilme yeterliliğiyle, tanımlanan birey ve gruplara -zımni bir imtiyazla - hitap eder. Sözü edilen bu beceri, yalnız siyasi dilin "özel" terimlerini sökme ve manipüle etme kabiliyetini değil, aynı zamanda siyasi söylemin genel olarak yer aldığı, sözcelerin dizimiyle olduğu kadar, içerdikleri örtük göndermelerle de tanımlanan yarı soyutlanma dü-

zeyinde yer almayı, daha kesin bir ifadeyle, "siyasi" meseleyi her iki anlamıyla da *tanınmayı*, siyasi bir mesele olarak saptamayı ve kendini ona yanıt verme ve "siyaseten", yani siyasi nezaket normları uyarınca cevaplama mecburiyetinde hissetmeyi gerektirir. Kısacası, politika bilimine ilişkin soru, dili, tıpkı bir testte veya kompozisyonda yapılabileceği gibi, pratik hiçbir duruma gönderme yapmadan manipüle etmeyi ve ona, okul ödevlerine veya topluca oynanan oyunlara gösterilen ciddiyet gibi oyunsu bir ciddiyet göstermeyi sağlayan yöntemsel serimleme yatkınlığını gerektirir.

Bununla ilgili olarak, "yüz yüze" programının "oyun kurucusunun", siyasi tartışmayla ilgili olarak kendi dileğince yaptığı tanımı yinelemek yeterlidir: "Bunun siyasi bir tartışma olduğunu söylemenin hiçbir faydası yok. Eğer sizin için sakıncası yoksa, sizin *herbirinizden*, ama önce Habib Deloncle'dan, zira başlangıcı yapmak ona düşer, konuyla ilgili *toplu tavrınızı*, *toplu yorumunuzu* tanımlamanızı rica ediyorum; daha sonra da, ilki *geniş anlamıyla* eğitim, ikincisi de, yine *geniş anlamıyla* bilgilenme olmak üzere her iki konuya dair seçilmiş *örnekler* sunacaksınız ve daha sonra da, tabii, sözlerinizi bir sonuca bağlayabilirsiniz." Tıpkı televizyonda yapılan bir tartışma gibi, anket durumu da, sorulan soruların çoğu zaman, yaklaşık ifadelerle, ENA'nın yazılı sınav sorularına, "sciences po"'nun ders konularına veya *Monde* makalelerine benzemesinden dolayı okul durumuna çok yakındır; özellikle sorgulamanın içinde düzenlendiği toplumsal ilişkinin bizatihi biçimi bakımından okul durumunu çağrıştırır: *Yansızlaştırma* ve eğitimsel bir mesafe koyma, ancak birinci kişinin siyasi sorular (aslında bu türden ilişkilerde dışlanan sorular) sorduğu bir durumda uygun şekilde -üçüncü kişilerin katkısını bir üçüncü kişinin sunacağı güvencesi hesaba katmadan- karşılık vermeyi sağlayabilir. Siyasi tartışmaların çoğunlukla, benzer siyasi kanaatleri olan kişiler arasında ortaya çıktığı ampirik olarak sabitlenmiştir. Şu hâlde, "tehlikeli konulardan", yani en başta siyasi konulardan yöntemli bir şekilde kaçınmak ve gündelik yaşamın beklenmedik temaslarında, yalnızca ortak mekânlarda ve sürekli bir uyanıklık pahasına kurulabilen konsensüsü geçici olarak sağlamak için bütün bir spontane göstergebilim harekete geçirilmiş olur.

Akla Pierre Géco'nun, "Arkadaşlarınızın arkadaşları sizin arkadaşınız mıdır?" sorusunun, aynı bile olsalar, yalnızca sözcenin sözdiziminin yeniden yazılmasına dayanan basit bir mantık hesabının ya da arkadaşlar evrenine yapılan zihinsel bir göndermenin ürünü olmalarına göre, ilke bakımından kökten farklılık gösterebilen yanıtları çağrıştırdığını gözlemlemeyi sağlayan bir uyarısı geliyor. Taraf tutmanın güçlüğünden başka bir şey öğretmeyen doxa-âlimlerinin [doxosophe] söyleminin tamamı gibi, önerdiği sorgu da *mesafe* üretir: Soruların karmaşıklığını ve derinliğini, bizatihi bunların dile getirilmesini karmaşıklaştırmakla anımsatarak, alıcıyı uzaklaştırır; okul söylemine mahkûm olan konu ve öznelerin zorunlu kıldığı bu boş yönelmişliği dayatarak gerçeği uzaklaştırır.

Kelimenin tam anlamıyla en siyasi olan soruların gerçek dışılığı, söz konusu soruların anlamlarını, ideolojik üretim alanının da farklı konumlara denk düşen konum ve tavır almalar alanın ta kendisi olan anlamsal alana yapılan göndermelerden almalarından kaynaklanır. "Yetkisi genişletilmiş bir iktidarla donatılmış bölgeler oluşturmayı hedefleyen bölgesel bir reformdan yana mısınız yoksa buna karşı mısınız?" gibi bir soruya verilen en kestirme yanıtta bile (referandumda verilen evet, hayır yanıtı) nesnel olarak güdümlenmiş anlama tümüyle hâkim olmak için, siyaset yorumcularının ve analizcilerinin sahip olduğu tamamen özgül olan o yeterliği harekete geçirmek gerekir; mümkünler sistemine hâkim olmayı, konuyla ilgili usa yatkın tavır ve konum alışların tamamının sayımını yapmayı, ilgili siyasi grupların iç ve dış stratejilerinde büründükleri anlamı tanımlamayı ve bu grupların her birinin güttükleri amaçları ortaya çıkarmayı sağlayan bu beceridir. Kısacası, kelimenin tam anlamıyla en çok siyasi olan, yani özgül siyasi becerisi en üst perdeden buyuran soru tümceleri, karşı karşıya getirdikleri profesyonellere en çok yöneltilen sorulardır (örneğin anayasa hukuku soruları veya bambaşka bir zeminde, proletaryanın diktatörlüğü sorunu gibi) veya yöneltildikleri kişilerin en somut varoluş koşullarını doğrudan ilgilendirse de mekânını ideolojik üretim alanlarının oluşturdu-

ğu mücadelelerde kabul gören bahis konuları hâlini almaları gereken biçimde ortaya çıkan sorulardır.

> Çıkar güden bu sorgulamaya dair hakikati, hiçbir şey, yöneticilerin kafasını çok meşgul eden ve sadece egemenlerin iktisadi yetkinliğini *tanımaya* yetecek düzeyde iktisadi yetkinlik sahibi olan tabi olanların hayallerinin ifade edildiği "vatandaşların iktisadi açıdan bilgilenmesi" saplantısı kadar çok kuvvetli bir biçimde açığa vuramaz. Egemenlerin memnuniyetle ve bol keseden verdikleri bilgi, tabi olanların sıradan deneyimleri temelinde sahip oldukları pratik hâldeki bilgiyi (örneğin yaşam pahalığının yükselmesine, vergi eşitsizliğine ilişkin bilgi vb.) değersiz kılma eğilimindedir (tıpkı hekimin hastaların hastalığa dair bilgisini değersiz kılması gibi). Buradan yola çıkarak açıklamak şöyle dursun *farkına varmaya* davet eden, özel ve pratik bilgiyle genel bilgiyi ilişkilendirme araçlarını tedarik etmek şöyle dursun, tekil deneyimleri genel çerçeveler içine girmeye zorlayarak ders vermekle yetinen bir siyasi söylemi devreye girer. Kamuoyu yoklamaları çoğu zaman, "Fransızların iktisadi bakımdan bilgilenmesine" ilişkin olan ve görüşülen kişilerin resmî iktisada ve bir ekonomipolitiğin basit ve kanıtlayıcı ifadesi olan iktisadi habere dair bilgi ve kabullerini ölçmeyi amaçlayan ve hâkim bir etnosantrizmle, eyleyicilerin pratik iktisat ve siyasetini, iktisadın ve resmî politika biliminin beceriksizce dile getirilmiş sözcesine (bilhassa, esas olanı, yani ifade kipini yok etmek için a priori ya da a posteriori iyi yapılmış kodlama işlemleri aracılığıyla) indirgeyen bu anketlerin mantığıyla buluşur.

Tüm bunlar, egemenlerin, simgesel olan her şey gibi kabaca egemenler -yani biçim ve laf ebeliği sanatının ustaları- cephesinde yer alan siyasi dille ilişkili olarak içinde bulundukları tanıma biçimini dışlamadan derin bir nemelazımcılığı güçlendirmeye yardım eder. Siyasetin sahnesine ve sahneye konmasına ilişkin bu şüphe, kuralları çok iyi bilinmeyen ve sıradan beğeninin karşısında donanımsız kaldığı tüm bu "tiyatro", çoğu zaman apolitizmin ve her türlü söz ve sözcü karşısında duyulan genelleşmiş bir güvensizliğin temelini oluşturur. Ve çoğu zaman, insana söylemin çift anlamlılığı ve belirsizliğinden kurtulmak için, değer biçmeyi bildiği şeye, yani sözdense bedene, şekildense maddeye,

"sözü güzel" olandansa "yüzü güzel" olana bel bağlamaktan başka çare bırakmaz.

Sonuç

Sınıf ve Sınıflama

"Eğer iki şerden, ehven-i şer olanı seçmek zorunda kalsaydım hiçbirini seçmezdim."

Karl Kraus

Kant'ın dediği gibi, beğeni, "farklılaştırmak" ve "takdir etmek"[1] üzere edinilmiş bir yatkınlıktır veya başka bir ifadeyle, Leibniz'in anladığı anlamda, *ayrı* (*seçik*[2]) bir bilgi olmayan bir *ayırt etme*

1 I. Kant, *Anthropologiedu point de vue pragmatique*, Fransızcaya çeviren: M. Foucault, Paris, Vrin, 1964, s. 100.

2 Ç.N.: "Distincte" kavramı Avşar Timuçin tarafından Türkçeye çevrilen Leibniz'in Metafizik Üzerine Konuşma adlı kitabında "seçik" olarak karşılanmıştır: "Fikirlerin yapısını iyi anlayabilmek için bilgilerin türleri konusuna değinmek gerekiyor. Bir şeyi başka şeyler arasında tanıyabildiğim ama o şeyin ayrımlarının ve özelliklerinin neler olduğunu bilmediğim zaman bilgim bulanıktır. Bir şiirin ya da bir tablonun iyi mi kötü mü olduğunu herhangi bir kuşkuya düşmeden açıkça biliriz, çünkü onda bizi doyuran ya da dürten herhangi bir şey vardır. Sahip olduğum işaretleri açıklayabildiğim zaman bilgim seçiktir. Altının tanımını bazı deney ve işaretler yardımıyla gerçek altını uydurma altından ayıran ayar uzmanının bilgisi böyle bir bilgidir. Ama seçik bilginin dereceleri vardır. Çünkü genel olarak bir tanıma giren kavramlar da tanımlanma gereksinimi gösterirler, bu bilgiler bulanık olarak bilinen bilgilerdir. Ama seçik bir tanıma ya da bilgiye giren her şey, ilkel kavramlara kadar her şey seçik olarak tanınıyorsa, ben bu bilgiyi tamuyar bilgi diye adlandırırım. Zihnim bir kavramın tüm ilkel öğelerini hep birden ve seçik olarak kavrarsa o zaman sezgisel bir bilgi söz konusudur. Bu tür bilgi çok azdır, insan bilgilerinin çoğu bulanık ya da sezgiseldir." Bkz.

işlemi aracılığıyla farklılıkları kurabilir veya belirtebiliriz. Çünkü bu işlem nesnenin, onu belirleyen kendine has ayırt edici özelliklerinin tanınmasını gerektirmeksizin tanınabilmesini (sıradan anlamıyla) sağlar.[3] Habitusun kalıpları, kökensel sınıflama biçimleri olarak, kendilerine has etkililiklerini bilincin ve söylemin berisinde, yani muhasebeye tabi tutmanın ve gönüllü denetimin berisinde işlemelerine borçludurlar: Pratikleri pratik olarak yönlendirerek, el kol hareketleri, yürüme, oturma veya burun silme biçimi, yemek yerken ya da konuşurken ağzı hareket ettirme tarzı gibi en otomatik jestlerde veya görünüşte en önemsiz olan beden tekniklerinde, haksız yere *değerler* olarak adlandırılan şeyleri perdelerler ve toplumsal dünyanın en temel kurulum ve değerlendirme ilkelerini, işin cinsiyete göre bölümlenmesinden ve cinsiyete dayalı iş bölümünden -doğalmış izlenimi vermek içinbirden fazla nitelik ödünç alan bedenler arasında ve bedenle olan ilişkiler arasındaki bölümlenmeler içinde, iş bölümünü (sınıflar, yaş sınıflandırmaları cinsiyetler arası) ya da tahakkümün iş bölümünü en doğrudan bir biçimde ifade eden ilkeleri devreye sokarlar. Meydana gelme veya gelememe olasılığını ve buna bağlı olarak toplumsal uzamda belli bir yer işgal eden bir bireye uygun düşme veya düşmeme olasılığını hissetmeyi veya sezmeyi sağlayan dağılımların pratik hâkimiyeti olan beğeni, bir çeşit toplumsal yönlendirme duyusu (*sens of one's place*) gibi işleyerek toplumsal uzamda belli bir yeri işgal edenleri, sahip oldukları iyeliklerle uygunlaştırmış toplumsal konumlara ve o konumu işgal edenlere uygun düşen, onlara "iyi giden" mal veya pratiklere

Gottfried Wilhelm Leibniz Metafizik üzerine konuşma, çev.: Afşar Timuçin, İstanbul: Cumhuriyet, 1999.

3 G. W. Leibniz, Meditationes de cognitione, veritate et ideis, in *Opuscula philosophica selecta*, Paris, Boivin, 1939, s.1-2 (aynı zamanda bkz. Discours de métaphysique, ,§24; Metafizik Üzerine Konuşma, çev.: Afşar Timuçin, İstanbul: Cumhuriyet, 1999). Açık ama karışık bilgi fikrini betimlemek için Leibniz'in, "ifade edici işaretler yoluyla değil de basit şahitlik yoluyla" ayırt etmesini bildiğimiz renkler, tatlar ve kokular örnekleri dışında, bir sanat yapıtının iyi ya da kötü olduğunu tanıma becerisine sahip, yargılarını ancak bir "ne bileyim ben"in varlığı veya yokluğundan dem vurarak doğrulayabilen ressamlar ve sanatçılar örneğini vermesi dikkat çekicidir.

yönlendirir; beğeni, pratiğin veya iyi seçimin toplumsal anlam ve değerinin, toplumsal uzamdaki dağılımı ve diğer eyleyicilerin mallar ve gruplar arasındaki mütekabiliyet hakkında sahip oldukları pratik bilgi doğrultusunda, muhtemelen olacağı şeye dair bir öngörünün geliştirilmesini içerir.

Böylelikle, sosyologların sınıfladığı toplumsal eyleyiciler, sadece sınıflanabilir edimlerin değil, aynı zamanda kendileri de sınıflanmış olan sınıflama edimlerinin üreticileridirler. Toplumsal dünyaya dair bilgi, ona dair pratik bilgiyi de göz önünde bulundurmalıdır. Pratik bilgi toplumsal dünyadan önce vardır ve toplumsal dünya bilgisi, ilk aşamada, onun doğurduğu kısmi ve çıkar güden temsillere karşı kurulmuş olsa bile, kendi bilgi nesnesine pratik bilgiyi dâhil etmeyi gözden kaçırmamalıdır. Habitustan bahsetmek, eyleyicilerin parçası oldukları nesne hakkında sahip oldukları bilgiyi ve nesnenin gerçekliğine bu bilginin yaptığı katkıyı, bilgi nesnesinin içine katmaktır. Fakat bu sadece burada düşünülen gerçeğe, kendi gerçekliğine (ve bizzat uyguladığı etkililiğe) katkıda bulunacak bir gerçek düşüncesi katmak anlamına gelmez. Habitus kavramıyla düşünmek, bu bilgiye, nesnelliğin nesnelci bir kavramsallaştırması adına gündelik ve teorik bilgiyi sadece gerçekliğin bir yansıması olarak kabul ettiğimizde ondan esirgenen ve o zaman bile, tümüyle kurucu olan bir iktidar atfetmektir.

Bilginin maddeci kuramını ürettiklerini sananlar, bilgiyi edilgen bir kayıt olarak gördüklerinde ve böylece, bilginin “etken yönünü” idealizme terk ettiklerin de, Marx’ın daha önce *Feuerbach Üzerine Tezler*’de hayıflanarak belirttiği gibi, tüm bilginin ve bilhassa da toplumsal dünyanın bilgisinin düşünce ve ifade kalıplarını yaşama geçiren bir kurma edimi olduğunu ve mekanik uyarmalara mekanik tepkiler vermek şöyle dursun, anlam üretimine katkıda bulundukları bir dünyanın çağrı ve tehditlerine cevap veren eyleyicilerin yapılandıran faaliyetlerinin, varoluş koşulları, pratikler veya temsiller arasında yer aldığını unuturlar. Yine de, bu yapılandıran faaliyetin ilkesini, entelektüalist ve tarihsel dönüşüm karşıtı [anti-génétique] idealizmin istediği gibi

bir evrensel biçimler ve kategoriler sistemi oluşturmaz ama kolektif tarih boyunca oluşturulmuş, bireysel tarih boyunca edinilmiş, *pratik durumda ve pratik için* (ve saf bilgi amaçları için değil) işleyen bir *bedene işlemiş kalıplar* sistemi oluşturur.

1. Bedene İşlemiş Toplumsal Yapılar

Bu öncelikle, sosyal bilimin toplumsal dünyayı kurma sürecinde, sıradan pratikleri içinde eyleyicilerin kendilerinin de toplumsal dünyanın kurucu eylemlerinin özneleri oldukları olgusunun kaydettiğini gösterir. Ama aynı zamanda sosyal bilimlerin, -başka şeylerin yanı sıra- toplumsal dünyanın kuruluş ilkelerinin *toplumsal doğuşunu* [genèse sociale] betimleme ve bu ilkelerin temelini kavrayabildiği şekliyle toplumsal dünyada arama görevini kendisine biçtiğini gösterir.[4] Sosyal bilim, çoğu zaman bilginin etken yönünün kabul edilmesiyle at başı giden tarihsel dönüşüm karşıtı tarafla ilişkisini keserek, iyeliklerin ve özellikle de maddi iyeliklerin nesnel dağılımında (tüm seçimleri ve sınıflamaları öngören sayımlar ve kayıtlarla güncelleştirilen), eyleyicilerin, kendi dağılımlarından başlayarak her şeye uyguladıkları sınıflama sistemlerinin temelini arar. Bazen "bilişsel" olarak adlandırılan ve etnolojik (yapısal antropoloji, etno-bilim, etno-semantik, ethno-botanik vs.) biçiminde olduğu kadar sosyolojik biçiminde de (karşılıklıetkileşimcilik, etnometodoloji), zihinsel yapıların ve sınıflamaların *doğuşu* sorununu görmezden gelen bakış açısından farklı olarak, bölmelerin ilkeleri ve bunun temeli olan toplumsal bölünmeler (kuşaklar, cinsiyetler arası v.s.) arasındaki ilişkiyi ve dağılımlar içinde işgal edilen konuma göre bu ilkelerin değişik kullanımlarını (istatistiğe başvurmaya neden olan başka birçok soru) sorgular.

Toplumsal eyleyicilerin toplumsal dünyayı pratik bir biçimde tanımak için kullandıkları bilişsel yapılar bedene işlemiş toplumsal yapılardır. Toplumsal dünyaya ilişkin olarak, "makul" davranışın öngördüğü pratik bilgi, sınıflandırıcı kalıpları (veya

4 İmkânların ve imkânsızlıkların, yakınlıkların ve uzaklıkların bu anlamının nasıl oluştuğunu araştırmak *genetik sosyolojiye* düşer.

istenirse "sınıflandırma biçimleri", "zihinsel yapılar", "sembolik biçimler" gibi eğer yan anlamları bir kenara bırakılırsa neredeyse birbirinin yerine geçebilecek olan farklı ifade biçimleri kullanılabilir), nesnel bir biçimde sınıflara bölünmenin sonucu olan ve bilincin ve söylemin berisinde işleyen tarihsel algı ve değerlendirme kalıplarını yaşama geçirir. Bir toplumun temel yapılarının bedene işlemiş hâli olan bu bölme ilkeleri, söz konusu toplumun eyleyicilerin tamamına özgüdür ve hem ortak hem de anlamlı bir dünyanın, sağduyulu bir dünyanın üretimini olanaklı kılar.

Aslında belli bir toplumsal oluşumun tüm eyleyicileri, pratiğin çok farklı sahalarındaki kişileri ve nesneleri sınıflamak ve nitelendirmek için ortak bir biçimde kullanılan karşıt sıfat çiftleri içinde nesnelleştirme sürecinin başlangıcını bulan ortak algı kalıpları bütününe sahiptirler. *Ortak mekânların* matrisi -zira tüm toplumsal düzen onlar içindir- o kadar kolayca kendini dayatır ki, yüksek (veya yüce, yükseltilmiş, saf) ve alçak (veya avam, düz, gösterişsiz), ruhani ve maddi, ince (veya inceltilmiş, şık) ve kaba (veya büyük, yağlı, işlenmemiş, haşin, aşınmış), hafif (veya uçucu, canlı, mahir) ve ağır (veya yavaş, kalın kafalı, emekçi, sol), özgür ve zoraki, geniş ve dar veya başka bir boyutta biricik ve harcıâlem (veya sıradan, banal, gündelik, alışılmış, herhangi) parlak (veya akıllı) ve donuk (veya karanlık, silinmiş, vasat) arasındaki karşıtlıklar örüntüsü ilke olarak, egemen "elitler" ile tabi "kitle" (istatistiksel olanın dışında bir varoluşa sahip olmayan, olağan ve düzensiz, zayıf ve donanımsız, birbirinin yerini alabilen ve sayılamayacak çokluk) arasındaki karşıtlığa dayanır. Toplumun çöküşünü burjuva evlerinin çöküşüyle (dekadansıyla), yani türdeşlik ve farklılaşmamışlık durumuna düşüşle özdeşleştirerek farklılaşmamış ve farklılaşma tasası taşımayan, burjuva ayrıcalıklarına ayrılmış uzamları istila etmeye hazır kitlenin kuşatıcılığına dair sayı saplantısını açığa vuran "aynı düzeye getirmenin" "sıradanlaştırma" "kitleselleştirme" üzerine yapılan felaket tellallığı gibi, sürekli olarak tekrar edilen, ebedî sosyodise [*sociodicée*[5]] temalarından herhangi birini, henüz yenilenmiş

5 Toplumun olmakta olduğu gibi örgütlenmesinin kurumsal olarak açıklan-

biçimler altında", isteğe bağlı olarak harekete geçirmek için, bu mitsel kökenleri kendi seyirlerine bırakmak yeterlidir.[6]

Bu toplumsal mitolojinin görünüşte en biçimsel olan karşıtlıkları ideolojik etkililiklerini daima toplumsal düzenin en temel karşıtlıklarına belli belirsiz göndermeler yapmalarına borçludurlar. Bu temel karşıtlıklar, yani iş bölümünde kayıtlı olan ve egemenler ile tabi olanlar arasına yerleşen karşıtlıklar, egemen sınıf içinde, tahakkümün iş bölümü üzerinde temellenen iki tahakküm ilkesini, iki iktidarı karşı karşıya getiren, egemen olan ve egemen olunan, dünyevi ve ruhani, maddi ve entelektüel vs. biçimindeki karşıtlıklardır. Yukarıda ortaya konulan toplumsal uzam şeması, tarihsel olarak oluşturulmuş ve edinilmiş kategorilerin, bu dünyaya ait olan ve bu dünya tarafından şekil verilmiş olan tüm özneler bütününün, toplumsal dünyaya dair düşüncesini örgütleyen kesinlik arz eden bir tablo gibi okunabilir.

Söz konusu olan ister toplumsal sınıflar alanın kurucu karşıtlığına denk (eş-mantıksal) bir karşıtlık çevresinde örgütlenmiş egemen sınıf alanı olsun, ister kendisi de egemen sınıfın yapısını üreterek, önceki ile denk (eşmantıksal) bir karşıtlık (burjuva tiyatrosu ve avangart tiyatro arasındaki karşıtlık gibi) çevresinde örgütlenmiş kültürel üretim alanı olsun, aynı sınıflandırıcı kalıpların (ve bunların içinde ifade olunan karşıtlıkların) kutupsal konumlar çevresinde örgütlenmiş alanlarda uzmanlaşarak işlemesi olgusundan dolayı, temel karşıtlık, ikinci, üçüncü ve

ması ve doğrulanması. "Max Weber egemenlerin her zaman imtiyazlarının bir "teodise"sine [théodicée], veya daha iyisi bir sosyodisesine [sociodicée], yani imtiyazlı oldukları olgusunun teorik bir doğrulanmasına ihtiyaçları olduğunu söylerdi."— (Pierre Bourdieu, *Contre-feux*, s. 48-49, 1998, Éditions Raisons d'agir).

6 Tarihin egemen felsefesinin merkezinde, tek ve çoklu arasındaki karşıtlığın yer alması gibi parlak, görünür ("görüş açısı içinde olan"), ayrı, ayırt edilmiş, seçkin, "tanınmış" (yani ünlü, meşhur olan) ile karanlık (küçük, silik, rütbesiz olanlar) farklılaşmamış ve ayrışmamış kitlenin "karanlık işleri", donukluğu, tekdüzeliği, adı sanı olmayışı ("tanınmamış meşhur") arasındaki karşıtlık da toplumsal dünyanın egemen algısının temel kategorilerinden biridir.

hatta n'inci sıradaki karşıtlıkları (alçak veya yüksek duyguları, zor veya kolay güzellikleri, hafif ve ağır tarzlarıyla en "saf" etik ve estetik yargıları kuran karşıtlıkları) desteklemeyi sürdürürken, kendisini tanınmaz hâle gelecek biçimde süsler: Böylelikle, sayısız kullanımları içinde, özellikle de okuldaki kullanımları içinde popüler beğenileri veya küçük burjuva beğenilerini burjuva beğenilerinden ayırmaya hizmet eden ağır ile hafif arasındaki karşıtlık, egemen sınıfın egemen fraksiyonuna yönelik tiyatro eleştirisi tarafından, "emek" iddiası ve "ağır" didaktizmle suçlanan "entelektüel" tiyatro ile inceliği ve hafifçe dokundurucu sanatıyla yüceltilen "burjuva" tiyatrosu arasındaki ilişkiyi düşünmek için kullanılabilir; oysaki "entelektüel" eleştiri aynı ilişkiyi, işaretlerin basitçe bir ters yüz edilmesiyle, bu karşıtlığın biraz dönüştürülmüş bir biçimi -derinlikle olan karşıtlığı içinde uçuculukla özdeşleştirilen bir hafiflik- aracılığıyla düşünecektir. Aynı şekilde, egemen olanlarla tabi olanlar arasındaki karşıtlığı en temel biçimiyle içeren sol-sağ karşıtlığının birincil bir dönüşümle egemen sınıfın egemen fraksiyonları ile tabi fraksiyonları arasındaki ilişkileri nitelendirebileceği gösterilebilir; bu noktada "sağ" ve "sol", Paris'in "sol yaka" ve "sağ yaka" tiyatroları gibi deyimde olduğuna benzer bir anlama bürünür; gerçeklikle ilişki kesmenin bir üst derecesinde söz konusu olan karşıtlık avangart sanatsal veya avangart edebî bir grup içinde iki rakip eğilimi birbirinden ayırmaya hizmet edebilir. Sistemlerinin beğeni yargısının kavramsal araçlarını oluşturduğu nitelendirme çiftleri her bir kullanım çerçevesinde son derece fakir, neredeyse tanımsız ama tam da bundan dolayı tanımlanamaz duygusunu yaratma ve ifade etmeye hizmet ederler.

Her bir tekil kullanımı içinde bu çiftlerden biri her seferinden farklı ve çoğunlukla örtük olan bir *söylem evrenine* göre tam anlamını kazanır çünkü burada söz konusu olan stratejilerin kendilerini ona göre belirlediği alanlar içinde kendiliğindenmiş gibi kabul edilen apaçıklıklar ve varsayımlar sistemidir. Böylece kullanımla belirlenmiş çiftlerden her biri, sahip olabileceği diğer kullanımlarla -bir alandan diğerine nakli onaylayan alanlar arası

eşmantıksal ilişkiler nedeniyle- ve aynı zamanda yakın farklarla (örneğin ince/kaba, hafif/ağır yerine), yani birbirinden pek farklılaşmamış bağlamlarda, yerlerine konulabilecek tüm diğer çiftlerle uyum içindendirler.

Sınıflara bölünmüş tüm toplumsal oluşumlar içinde, dilin birbirine yakın değerler aracılığıyla, taşıdığı yarı kodlanmış karşıtlıkların, toplumsal dünyanın egemen bakış açısının temelinde bulunması olgusu, (halkı beslenmenin veya cinselliğin tümüyle başıboş kalmış iştahıyla özdeşleşme eğilimini düşünelim örneğin), biçimsel yapılarına indirgenen, aynı temel ilişkilerin özellikle büyük düzen ilişkilerini ifade edenlerin (yüksek/alçak, güçlü/zayıf vs.) sınıflara bölünmüş bütün toplumlarda var olduğu bilinirse anlaşılır. George Dumezil için çok önemli olan ve George Duby'nin feodal toplumla ilgili olarak işaret ettiği, meşrulaştırdığı toplumsal yapıya kök saldığına, üçlü toplumsal yapının geri dönüşü tahakküm ilişkilerinin ifade olunduğu sabit karşıtlıklar gibi, sınıflara bölünmüş tüm toplumlarda yürürlükte olan bölünmenin iki ilkesinin kesişmesinin sonucundan başka bir şey olamaz: Egemenler ve tabi olanlar arasındaki bölünme, farklı ilkeler adına tahakkümü talep eden farklı fraksiyonlar arasındaki, feodal toplumun *bellatores*'ları ve *oratores*'ları arasındaki ve günümüzün patronları ve entelektüelleri arasındaki bölünme gibi.[7]

2. Kavramsız Bir Bilgi

Böylece, farklı varoluş koşullarına eklemlenmiş farklılaşmış ve farklılaştıran koşullandırmalar aracılığıyla, dışlamalar, içermeler, birleşmeler (evlilikler, ilişkiler, ittifaklar) ve toplumsal yapının ve uyguladığı yapılayıcı etkililiğin temelinde yer alan bölünmeler (uyumsuzluklar, kopmalar, mücadeleler vs.), nesnelerde (özellikle de kültürel yapıtlarda) kurumlarda (örneğin eğitim sistemi) veya daha basitçe dilde kayıtlı olan tüm hiyerarşiler ve tüm sınıflandırmalar aracılığıyla, son olarak da aile, eğitim sistemi gibi

7 Bkz. George Duby, Les trois ordres ou l'imaginaire du féodalisme, Paris, Gallimard, 1978.

bu amaçla düzenlenmiş tüm kurumlar tarafından dayatılan veya sıradan varoluşun karşılaşmaları ya da karşılıklı etkileşimlerinde sürekli ortaya çıkan tüm yargılar, hükümler, sınıflandırmalar, düzene çağırmalar aracılığıyla, toplumsal düzen beyinlere yavaş yavaş kazınır. Toplumsal bölümlenmeler, toplumsal dünyaya bakış açısını düzenleyen bölme ilkelerine dönüşür. Nesnel sınırlamalar, *sınır duyusuna*, nesnel sınırlamaların deneyimi aracılığıyla edinilen nesnel sınırlamaların pratik öncelenmesine, *sense of one's place*'e (ondan dışlanmış olanları dışlamaya yönelten) dönüşür.

Sınırlama duyusunun esası, sınırlamaların unutulmasını gerektirmektir. Gerçek bölümlemeler ile pratik bölümlemeler arasındaki mütekabiliyet ve toplumsal yapılar ile zihinsel yapılar arasındaki mütekabiliyetin en önemli etkilerinden biri, kuşkusuz, toplumsal dünyanın ilk deneyiminin, *doxa*'nın deneyimi olması, yani gerçek dünya ile düşünce dünyasını birbirinden ayrılmaz bir biçimde kurduklarından dolayı kendiliğinden olduğu kabul edilen düzen ilişkilerine katılmanın deneyimi olması olgusuyla anlaşılır. Toplumsal dünyanın ilk algısı, basit mekanik bir yansıma olmaktan öte, dolaysızlığı içinde kavranan kurulmuş nesnenin dışında olan kurulum ilkelerini harekete geçiren bir tanıma [connaissance] edimidir ama aynı zamanda bu ilkelere hâkimiyeti ve bu ilkelerin yeniden ürettikleri toplumsal dünya ile olan ilişkilerine hâkimiyeti içermediklerinden dolayı, toplumsal dünyanın en mutlak kabul biçimini gerektiren bir *yanlış tanıma* [*méconnaissance*] edimidir.

Konumlarının ve iyeliklerinin değerini bilmek için, değerlerinin nesnel olarak kendisine göre kurulduğu nesnel yasaların bedene işlemesinden başka bir şey olmayan bir algı ve beğeni kalıpları sistemini hayata geçiren tabi olanlar, öncelikle, kendilerini onlara men edilmiş olandan men ederek ("bize göre değil"), kendilerine bahşedilmiş olanla yetinerek, umutlarını olanaklarına göre hesap ederek, yerleşik düzenin onları tanımladığı gibi kendilerini tanımlayarak, ekonominin onlar hakkındaki hükmünü kendilerinin kendileri üzerindeki hükmünde yeniden üreterek, tek kelimeyle ifade etmek istersek, Platon'un dediği gibi *ta heau-*

tou, her hâlükârda kendi paylarına düşene kendilerini adayarak, olması gerekeni, "mütevazı", "aciz", "silik" olmayı kabul ederek dağılımın kendilerine atfettiğini kendilerine atfetmeye yeltenirler. Durkheim'ın "mantıksal konformizm" adını verdiği şeyin[8] toplumsal düzenin korunmasına getirdiği kesin katkı, yani toplumsal dünyanın algısının kategorilerinin düzenlenmesi, yerleşik düzenin bölümlemeleriyle uygunlaştırılmış olarak (ve böylelikle de bu düzen üzerinde egemen olanların çıkarlarıyla uygunlaştırılmış olarak) ve bu yapılara uygun bir biçimde yapılanmış zihinlerin tümüne has olarak kendini nesnel zorunluluğun bütün veçheleriyle dayatır.[9]

Sınıflandırıcı kalıplar sistemi, belirgin ve belirgin bir biçimde yoğunlaşmış ilkeler üzerine kurulu bir sınıflandırma sistemine, bu sistemin boyutlarını oluşturan beğeni ve ethosun kurucu yatkınlıklarının estetik ve etiğe karşı çıkması gibi karşı çıkarlar. Toplumsal zorunluluğun özel bir biçimi ile yüz yüze gelmekle edinilen toplumsal gerçeklik duyusu, toplumsal dünyanın yapısını ve bu yapıda işgal edilen konumu, aynı zamanda da durulacak ve korunacak mesafeyi *biliyormuşçasına* hareket etmeyi sağlayan şeydir.[10] Sınıflandırma üzerindeki pratik hâkimiyetin,

8 Emile Durkheim, Formes élémentaires de la vie religieuse, Paris, Alcan, 1912, s.24; (Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, Ataç yay., 2005.)

9 Bu analizlerin içinde yer aldığı teorik bağlamın daha ayrıntılı bir anlatımı için bkz. P. Bourdieu, Sur le pouvoir sembolique, Annales, 3, Mayıs-Haziran 1977, s.405-41 1.

10 Bağlantısız ve köksüz, yeri yurdu olmayan, çıkarsız ve kârsız ütopik düşünür ideolojisi ve bununla bağıntılı olan materyalist kabalığın en üst biçiminin reddi, biricik olanın sınıfa indirgenmesi, üstün olanın aşağı olanla açıklanması, sınıflandırılmış, sıralanmış, sınırlandırılmışlar, burjuvalar, küçük burjuvalar, sıradan olan uygun olan açıklama modellerinin sınıflandırılamaz olana uygulanması, entelektüelleri, bu sınıflandırılamaz sınıflandırıcıları toplumsal konumun anlamını, hatta kendi konumlarının anlamını ve bu konumun kendilerine dayattığı toplumsal dünyayla olan çürümüş ilişkiyi olduğu gibi düşünmeye hiç de elverişli kılmaz. (Burada, tüm yapıtları ve tüm varoluşu, entelektüelin altüst edici onur meselesini doğrulamayı ilke edinen Sartre'ı yeniden okumak gerekir. Örneğin *Varlık ve Yokluk*'un Flaubert'in psikolojisi üzerine yazılmış sayfalarını: yaratılmamış yaratıcı,

toplumsal gerçekliğe hem uyumlu hem de uygun bir sınıflandırma sisteminin oluşturulmasının talep ettiği bilimsel hâkimiyetle hiçbir ortak yanı yoktur. Sınıflanmış ve sınıflandırıcı kişilerle veya şeylerle "olması gerektiği gibi" geçinme, azaminin pratik hesabı aracılığıyla, ne çok yakın (alışmak) ne de çok uzak (mesafeli durmak) doğru mesafeyi bulma, nesnel gerçeklikle, onu ikiye katlayarak ("mesafede tutmak", "mesafeyi korumak") veya sembolik olarak yadsıyarak ("kapıya konmak", "kendini basit göstermek") oynama sanatının öngördüğü toplumsal uzamda işgal edilen konumların pratik "bilimi", hiçbir koşulda kendini söz konusu sınıflandırma içine yerleştirmek (birçok toplumsal sınıf üzerine yapılan araştırma gibi) ve dahası bu sınıflandırmayı az çok bir sistemlilikle betimlemek ve onun ilkelerini ortaya koymak anlamına gelmez.[11] Birine belli bir biçimde davranarak (ve böylece bir sınıfa ayırarak) onu bir sınıfa ayırmaya yol açan pratik "atfetme yargısı"nın, belirgin göstergelere bilinçli gönderme

"Tanrı olma projesi"nin musallat olduğu yapıtlarının oğlu olan entelektüel kişiden, kişiyi koparmak için gösterilen patetik çaba; her türden genele, cinse, sınıfa indirgemeye "Comte'un materyalizm adını verdiği şeye, yani üstün olanın aşağı olanla açıklanmasına" yönelik olarak egonun aşkınlığını doğrulamak için gösterilen patetik çaba. Bkz. J.P. Sartre, *L'Etre et le néant* Paris, Gallimard, 1943, s. 643-652 ve özellikle s. 648). (*Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi* Çev: Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen, İthaki yay. 2009)

11 İşgal edilen yer duyusunu işleyiş hâlinde görmek için, gerçekte işgal edilen yer ve edinilen pratik tarafından kurgusal olarak işaret edilen yer arasındaki kaymaya dair pratik bilginin, stratejinin oluşturucusunda olduğu kadar kurbanında da olduğunu varsayan alicenaplık stratejilerinden (örneğin senli benli olmak) daha iyi bir fırsat yoktur: Rolls-Royce, silindir şapka ya da golfle özdeşleştirilen kişi metroya bindiğinde, kasket taktığında (balıkçı yaka kazak giydiğinde) veya futbol oynadığında, pratikleri, gerçek pratikleri etkilemeye devam eden (aşırı etkileme gibi) statüsel bu atfa göre anlam kazanır. Söylemin Bally tarafından gözlemlenen konuşmanın tarafları arasındaki toplumsal farka göre tarzsal değişimlerinden veya hatta konuşmacının duruma göre hitap ettiği yüksek (sözde) statüdeki kişinin "aksanına" yaklaşarak veya tersine her zamanki aksanını vurgulayarak ondan uzaklaşarak gerçekleştirdiği taraflara göre telaffuz değişimlerinden de bahsedebiliriz. (Bkz. H. Giles, "Accent Mobility, A Model and Same Data", *Anthropological linguistics,* 1973, 15, s. 87-105).

ve kavramlar için ve tarafından üretilen sınıfların hayata geçirilmesini gerektiren entelektüel işlemle hiçbir alakası yoktur. Aynı sınıflandırma karşıtlığı (zengin/yoksul, yaşlı/genç vs.), dağılımın herhangi bir noktasına uygulanabilir ve tüm uzamı kendisinin herhangi bir parçasında yeniden üretebilir (sağduyu, her zaman, birilerine göre daha zengin ya da fakir olduğumuzu veya birilerinin üstünde ya da altında, sağında ya da solunda vs. yer aldığımızı söyler ve bu basit bir göreceliliğe mahkûm olunduğu anlamına gelmez).[12] Sınıflara atfetme yargılarının temelinde yer alan toplumsal uzamın pratik duyusunu işbaşında yakalamanın bu kadar kolay olması oldukça anlaşılır bir şeydir: Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin, kendilerini bir sınıf içerisine yerleştirmeleri sırasında düştükleri çelişkileri sınıfların varlığını yadsımak için ileri süren sosyologlar, olsa olsa bu "duyunun" tüm işleyiş biçiminden ve üstüne üstlük bu duyuyu içinde işlettikleri yapay durumundan bihaber olduklarını ortaya koyarlar. Toplumsal uzam içine ister kendini yerleştirmek söz konusu olsun, ister diğerlerini yerleştirmek söz konusu olsun, daima duyusu tüm pratik duyular gibi içinde pratikleri yönlendirmek zorunda olduğu *özel bir duruma* gönderme yapar: Küçük bir şehirde sınıf temsilini inceleyen araştırmalarla, ulusal çapta sınıfları inceleyen

12 Toplumsal sınıflar üzerine, otuz mesleği (kartonlara yazılmış) sınıflandırma sorusu çerçevesinde gerçekleştirilen bir dizi görüşmede (n=30), görüşmeye çoğunlukla söz konusu meslekleri kaç sınıf içerisine yerleştirmelerinin gerektiğini sorarak başlayan kişiler, her mesleğin farklı boyutlarını hesaba katabilmek için, yani mesleklerin farklı ilişkiler içerisinde değerlendirileceğini dikkate almak için, birçok defa sınıf sayısını ve sınıflandırma ölçütlerini değiştirmişler ya da alt bölümlenmeleri sonsuz sayıda artırabileceklerini spontane bir biçimde dile getirmişlerdir (böylelikle, başlangıçtaki kafa karışıklığının gösterdiği gibi *tümüyle alışılmadık* olan bilimsel bir tutumun benimsenmesini talep eden bilimsel sorgulama yöntemiyle yaratılan durumun suni niteliğini doğrulamış olurlar); tüm bunlar ikili olarak ele alınmış mesleklere aynı sırayı verme konusundaki mutabakat eşliğinde gerçekleşir (Lenski görüştüğü kişilerden, New England'ın küçük bir şehrindeki aileleri sınıflandırmasını talep ettiğinde benzer bir gözlemde bulunmuştur. Bkz. G.E. Lenski, "American Social Classes: Statistical Strata or Social Groups?", The American Journal of Sociology, LVIII, Eylül 1952, s.139-144).

araştırmalar arasındaki farklılıklar bundan kaynaklanır.[13] Ama her zaman gözlemlendiği gibi, araştırma kapsamında görüşülen kişiler, söz konusu grup içinde gerçekleştirdikleri bölümlemelerin ne sayısı üzerine, ne de "tabakaların" sınırları ve onları tanımlamak için kullanılan ölçütler üzerinde anlaşamıyor olmaları sadece pratik mantıkların içsel belirsizliklerinin etkisinin bir sonucu değildir. Bu, aynı zamanda, sınıflandırmaya ilişkin bakışın sınıflandırma içinde işgal edilen konumun bir fonksiyonu olmasından kaynaklanır.

Öyleyse, hem "tatları algılama yetisi" hem de "estetik değerleri yargılama kabiliyetleri" olarak beğeni sözcüğünün iyi bir biçimde dile getirdiği gibi, hiçbir şey doğa hâline gelmiş, motor kalıplara ve bedensel otomatizme dönüşmüş toplumsal zorunluluk olan bu toplumsal oyun bilinci kadar, entelektüalist geleneğin tasarladığı gibi bir bilme ediminden de bu kadar uzak olamaz. Her şey, toplumsal bir koşula eklemlenmiş toplumsal koşullanmaların, toplumsal dünyayla olan ilişkiyi kişinin kendi bedeniyle kalıcı ve genelleşmiş bir ilişki içine -bedene toplumsal fizyonomisini veren bedenini taşıma tarzı, diğerlerine sunma biçimi, hareket ettirme biçimi, ona bir yer açma biçimi- içine kaydedilmesi şeklinde gerçekleşir. Toplumsal yönelim duyusunun temel boyutu olan bedensel hexis, söylendiği gibi, kendi *toplumsal değerinin* bilincinde olmayı deneyimlemenin ve ifade etmenin pratik bir usulüdür: Toplumsal dünyayla sürdürülen ilişkiler ve ona ayrılan yer hiçbir zaman, başkalarından alma hakkına sahip olunduğu düşünülen uzam ve zaman aracılığıyla olduğu kadar iyi ifade edilmez; daha kesin ifade etmek gerekirse duruş ve güvenli veya ihtiyatlı, küçük veya büyük jestler aracılığıyla *fiziksel uzamda kişinin bedeniyle* işgal ettiği yerle (birisi hakkında önemli olduğu, bir yer tuttuğu ağırlığı olduğu söylenir örneğin) ve temellük edilen karşılıklı etkileşime ayrılan zaman

13 Bunlar, aynı araştırmada, görüşülen kişilerden birçok kez toplumsal sınıfları kendi şehirlerinin veya ülkelerinin bütünü ölçeğinde tanımlamaları talep edildiğinde gözlemlenen ayrılıklardır: Bu son durumda, cevapsız bırakılan soru oranı algılanan sınıf sayısı ile birlikte güçlü bir biçimde artar. (bkz. R.G. Manis ve B.N. Meltzer, *a.g.e.*).

payıyla ve güvenli veya saldırgan, özgürleşmiş veya bilinçsiz bir üslupla temellük edilen zaman içindeki kişinin kendi sözü aracılığıyla işgal ettiği yerle ifade edilir.[14]

Bedeni üzerine hatırlatıcı notların alındığı bir defter gibi ele alan toplumsallaşmanın mantığını anlamak için âdeta bir tiyatro karakteri gibi, bedensel mimesisi anımsatan erdem aracılığıyla yeniden ortaya çıkmak üzere önceden hazırlanmış bir duygular ve deneyimler dünyasına girmenin yeterli olduğu bedensel duruşların, jestlerin ve kelimelerin karmaşıklığından daha iyisi yoktur. Toplumsal anlam ve değerlerle aşırı yüklenmiş bedensel jimnastiğin temel edimleri ve özellikle de bu jimnastiğin önceden biyolojik olarak kurulmuş tümüyle cinsel yönü, "mağrur" veya "boyun eğen", "sert" veya "yumuşak", "geniş" veya "dar" gibi, dünyayla tüm bir ilişkiden bahsetmeye ve böylece tüm bir dünyadan bahsetmeye muktedir temel metaforlar işlevini görür. Toplumsal yönelim duyusunun pratik "seçimleri", *mümkünlerin temsilini* olaylar arasındaki "seçimler"den, yani seçim edimleri gerektirmeyen edim hâlindeki seçimlerden daha fazla öngörmez. "Kişi" statüsüne dair burjuva iddialılığından bahsetmeksizin, *Psuché*, ruh, psişizm, bilinç, temsilleri konu alan bilimin içinde yer alan ön yargılara eklenen entelektüellerin sözmerkezciliği [logocentrisme] ve entelektüalizmi, Leibniz'in kelimeleriyle söylenirse "eylemlerimizin dörtte üçünde otomat" olduğumuzu ve söylenegeldiği gibi nihai değerlerin, asla bedenin ilk ve ilkel yatkınlıklarından, yani içten geldiği söylenen, bir grubun en yaşamsal çıkarlarının içinde yer aldığı ve kişinin kendi bedenini ve başkalarının bedenini bahse koymaktan sakınmadığı, içten geldiği düşünülen beğeni ve tiksintilerden başka bir şey olmadığını görmemizi engellemiştir. Olması gerekeni ayırmaya ve birleştirmeye, dengi dengine olmayan birleşmeleri, *doğaya karşı,* yani

14 Pratiklere geniş ve dar, bol ve sıkı kalıpları uygulayan sıradan algı, fiziksel uzamda kendi kendine atfedilen yer ile toplumsal uzamda işgal edilen yer arasında bir bağıntının varlığını kuran en rafine sosyal psikolojinin buluşlarının öncesinde mevcuttur. (bu konu ile ilgili olarak bkz. Fisher ve C.E. Cleveland, *Body Image and Personality*, Princeton, New York, Van Nostrand, 1958).

ortak sınıflamaya karşı tüm birlikleri dışlamaya, kolektif ve bireysel kimliğin temelinde yer alan *diacrisis*'e vardıran ayırt etme duyusu, yani *discretio* içten gelen öldürücü bir korkuya mutlak bir tiksintiye, Platon'un piç sahasını işgal eden her şeye, *anlaşılmaz* olan her şeye duyulan metafizik bir öfkeye yol açar; yani bedene işlemiş sınıflama, *beden oluşturan toplumsal düzeni* ve özellikle de işin cinsiyete göre bölümlenmesi ve cinsiyete dayalı iş bölümünün toplumsal olarak oluşmuş ilkelerini sorgulayarak, zihinsel düzeye, sağduyuya meydan okuma ve skandal şeklinde kasteder.[15]

3. Çıkar Maksatlı Atıflar

Toplumsal dünyanın algısı tarafından yaşama geçirilen ve bu algı kalıplarını yaşama geçirenlerin (ortak anlamın bir başka tanımı) bütünü tarafından algılanmaya, ilginç olarak algılanmaya -olumlu veya olumsuz- elverişli olan şeylerin ve kişilerin özellikler bütününü belirleyen uygunluk ilkesinin temelini, söz konusu bireylerin veya grupların bu niteliği ve bireyin bu nitelikle tanımlanan bütüne mensubiyeti kabul etmekteki çıkarları oluşturur: Algılanan veçhe *duyulan ilgi*, hiçbir zaman tamamen algılamaya *yönelik çıkardan* bağımsız değildir. Homoseksüeller ve heteroseksüeller arasındaki sıradan karşıtlık gibi, geri kalan her şeyden (yani tüm diğer cinsellik biçimlerinden) farksız ve farklılaşmamışın griliğine havale ederek ilginç olanı yalıtan damgalanmış bir nitelik çevresinde temellendirilmiş tüm sınıflamalarda bu gözlemlenir. Bu durum, suçlama edimleri, kökensel an-

15 Sosyalizasyon sürecinin, bedeni, toplumsal dünyanın farklı bölümlenmeleri arasında, cinsiyetler arası bölümlenmeler, yaş sınıfları arasındaki ve toplumsal sınıflar arasındaki veya daha keskin bir şekilde, bu bölümlenmeler tarafından belirlenmiş uzamlarda pratikte denk konumları işgal eden bireylere atfedilen anlam ve değerler arasındaki her türden pratik denkliği kuran analojik bir işlemci gibi kurmaya eğilimli olduğunu gösterebiliriz. Bu ise, toplumsal tahakkümün ve boyun eğmenin semboliğini ve cinsiyetlere dair tahakkümün ve boyun eğmenin semboliğini ayrı bedensel dilin içine dâhil etmekle olur: hiyerarşilendirilmiş ilişkileri simgelemek için kullanılan damgaların üretici ilkelerinden biri olan, doğru ile eğri ya da doğrulmak (kendini doğrultmak) ve eğilmek (kendini eğmek) arasındaki karşıtlıkta bulunan nezakette görüldüğü gibi.

lamıyla *kategoremler,*[16] hakarette ("sen ...'in tekisin") olduğu gibi, bir bireyin veya bir grubun toplumsal kimliğinin kurucu niteliklerinden sadece birini tanımayı yeğleyen -örneğin evlenmiş bir eşcinsel ya da din değiştirmiş bir Yahudi'de dönme bir Yahudi veya dönme bir eşcinsel, yani onda bir bakıma iki kere Yahudi veya iki kere eşcinsel gören- tüm "atfetme yargıları" söz konusu olduğunda daha da belirgin olur. Damganın mantığı, toplumsal kimliğin, içinde, damgalanmış birey veya grubun ve daha genel olarak da, potansiyel olarak bir sınıflandırmanın nesnesi olan her toplumsal öznenin, onu niteliklerinden birine hapseden kısmı algıya, ancak ve ancak -kendini tanımlamak için- niteliklerinden en iyisini öne çıkartarak cevap verebildiği bir mücadelenin ve daha genel olarak, kendi niteliklerine en elverişli sınıflandırma sistemini dayatmak için veya egemen sınıflandırma sistemine sahip olduğu ve olduğu şeyi değerli kılmak için gerekli en iyi içeriği kazandırmak için mücadelenin bahsi olduğunu hatırlatır.

Sürekli büyüklüklere kendi bölümlemelerini uyguladıklarında sıradan mantığın ve söylemin ortaya çıkarttığı paradokslara şaşanlar, dili saf bir mantıksal araç, eşcinsel içinde dille bu türden bir ilişkinin mümkün olduğu bir toplumsal durum gibi görme olgusunun paradoksal olabileceğini unuturlar. Sıradan pratiğin sınıflamalarının yol açtığı çelişkiler ve paradokslar, tüm bir pozitivizmin sandığı gibi, sıradan dilin temel yetersizliğinden değil de, bu toplum-mantıksal [socio-logique] edimlerin, mantıksal uyum arayışına yönlendirilmemiş olmaları olgusundan ve dilin felsefi, mantıksal veya dilbilimsel (aslında *eğitimsel* demek gerekirdi çünkü her zaman bir *schole*'i, yani boş vakti, aciliyete ve zorunluluğa mesafeyi, yaşamsal bahislerin olmamasını varsayar ve toplumsal evrenlerin çoğunda sadece okul tüm bunları sağlamaya muktedirdir) kullanımlarından farklı olarak, tıpkı mahkemede sadece tutarlılık kıstaslarıyla yargılanabilecek mantıksal yargılarla karşı karşıya kalınmayıp suçlamalar ve savunmalarla

16 Ç.N.: Yunanca katêgorêma'dan gelen, Aristoteles felsefesinin, bir nesnenin şu ya da bu kategoriye yerleştirilmesini sağlayan nitelik anlamına gelen terimidir. Sınıflandırma niteliği olarak karşılanabilir.

karşı karşıya olunması gibi taraf olma mantığına boyun eğmesi olgusundan kaynaklanır. Dilbilimcilerin ve mantıkçıların unutulmuş olan ikna etme sanatı ve inandırma sanatı arasındaki karşıtlığın kapsadığı her şeyi hatırlatmaya gerek olmaksızın, dilin okula has kullanımı, hatibin, avukatın veya militanın dil kullanımı için ne ise, olgularla tutarlılık ve uygunluk kaygısı olan mantıkçıların sınıflandırma sistemleri de, etimolojinin söylediği gibi dava mantığı içine giren gündelik varoluşun kategorizasyon ve *kategoremleri* için de odur (sıradan anlamının yanı sıra -tüm *kategoremler*'in ve tüm mahsup etmelerin, belirsiz sınırı olarak- tanımı gereği kavranamaz olan bir toplumsal kimliğin yeniden temellük edilmesine dair umutsuz arayışın örnek bir imgesini sunan Kafka'nın bu sözcüğe yüklediği anlamla da). Toplumsal dünyanın bölgelere ayrılması hakkında aidiyet ve aidiyetsizliğe eklemlenmiş çıkarları işin içine sokan gerçek bir sorgulama yoktur: Sınırlarda yaşayan ve böylece stratejik öneme sahip gruplara, sınıf mücadelesi ve sınıf ittifakı arasında gidip gelen işçi aristokrasisine veya "ilgililerinin" gözünde olduğu kadar rakiplerinin ve gözlemcilerin çoğunun gözünde de gerçek dağılımı maskeleyen, bürokratik istatistiğin kategorisi dolaysıyla adsal ve iki kere olumsuz bir birim olan "yöneticiler"e gösterilen dikkatin de tanıklık ettiği gibi, sınıflanmış gruplar arasındaki güç ilişkilerinin hukuki güvence altına alınmış bir hâlinin basit bir kaydı olmadığında, sınıflar arası sınırların çizilmesi "sayma", "kendini sayma", "kataloglama", "katma" stratejik niyetinden esinlenir.

Hukuki nitelikteki (izin verilen bagaj ağırlığını 30kg ile sınırlayan veya 2.000kg'dan daha ağır olan bir aracın kamyonet olduğunu bildiren yönetmelikler gibi) keyfî bir sınırın dayatılmasının, "buğday yığını"[17] sofizminden doğacak zorlukları ortadan

17 Buğday yığınına dair sofizm paradoksu ya da tüm fiziksel sürekli paradoksları - Poincaré'nin de yazdığı gibi- A=B, B=C ise A⊠C, hatta A1=A2, A2=A3,...A99=A100 ise A1⊠A100 olmasına yol açar. Başka bir ifadeyle, bir buğdayın, iki buğdayın veya üç buğdayın bir yığın etmediği açıksa, bir yığının 264. mü yoksa 265. mi tanede başladığını söylemek ya da 264 tanenin değil de 265 tanenin bir yığın oluşturduğunu iddia etmek kolay değildir.

kaldırmaya yeterli olduğu tüm durumları bir kenara bırakırsak, yaş sınıflarını ayıran sınırlar gibi sınırlar, hatta görünüşte en biçimsel olanları bile toplumsal mücadelenin durumunu, yani özel tarife veya emeklilik hakkı gibi avantajların ve eğitimsel ve askerî mecburiyetler gibi zorunlulukların dağılımının durumunu sabitler. Eğer, çocuğu üç yaşını (bedava yolculuk etme yaşını) geçtiği anda alarmı çalan babanın, Alphonse Allais tarafından anlatılan hikâyesine insanlar gülürüyorsa, bu hayalî ama aynı zamanda mantıkçılar için değerli olan paradoksların temelinde yer alan örnekler kadar mükemmel bir biçimde mantıksal olan örneğin toplum-mantıksal saçmalığının derhâl anlaşılır olmasındandır. Sınırlar, burada, saldırılması veya savunulması gereken canlı mücadele hudutlarıdır ve bunları sabitleyen sınıflandırma sistemleri, bilgi araçlarından ziyade toplumsal işlevlere bağlanmış az ya da çok açık bir biçimde bir grubun ihtiyaçlarının tatminine yöneltilmiş iktidar araçlarıdır.[18]

Ortak mekânlar ve sınıflandırma sistemleri böylelikle, karşı karşıya getirerek nitelendikleri ve onları kendi yararlarına çevirmeye çalışarak onların söylemleriyle karşı karşıya gelen grupların arasındaki mücadelelerin bahsini oluşturur. Georges Duby, açıklama ve kodlama aracılığıyla ebedîleştirmeyi hedeflediği toplumsal yapının bir durumunu sabitleyen üçlü düzen modelinin antagonist gruplar tarafından eş zamanlı ve art arda nasıl kullanılabildiğini iyi gösterir: önce sapkınlara, keşişlere

18 Eğitim sisteminin üretticiklerinden, aşıladıklarından bahsetmeksizin yerleştirme bilimlerinin ürettiği etik veya estetik, psikiyatrik veya hukuki sayısız sınıflama, özgün etkililiklerini görünüşteki yansızlıklarına borçlu olsalar da, toplumsal işlevlere bağlıdırlar: Göreceli olarak özerk alanlara özgü mantığa ve bu alanlara has dil içinde üretilmiş olan söz konusu sınıflamalar, egemen habitusun sınıflandırıcı kalıplarına ve bu kalıplar aracılığıyla da ürünü oldukları toplumsal yapılara gerçek bir bağımlılığı ve sınıflama mücadelelerinin ve sınıf mücadelelerinin bir durumunun meşrulaştırılmasına katkıda bulunmalarına imkân veren görünüşteki bağımsızlıklarını bünyelerinde toplarlar. Bu yarı-özerk sınıflama sistemlerinin en tipik örneği, kuşkusuz eğitime has "değerlendirmenin" temelini oluşturan sıfatlar sistemidir. (Bkz. P. Bourdieu ve M. de Saint Martin, "Les catégories de l'entendement professoral", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 3,1975, s.68-93.)

ve şövalyelere karşı rahipler tarafından, daha sonra rahiplere ve krala karşı aristokrasi tarafından ve son olarak da kendisini sınıflandırma işleminin mutlak öznesi olarak kuran, meydana gelmesine imkân verdiği sınıfların (özneler ama aynı zamanda nesneler olan, yargıçlar ama aynı zamanda taraflar olan üçlü düzenden farklı olarak) ilkesel olarak dışında ve üstünde olan, toplumsal düzende ilgili her gruba yerini tahsis eden ve kendisini üstünde herhangi bir bakış açısının bulunmadığı bir bakış açısı gibi kuran kral tarafından.[19] Aynı biçimde, farklı tahakküm biçimlerini, cinsiyetler arası ve yaş sınıfları arası karşıtlığı, düşünmeye yarayan ortak kalıpların ve mekânların da benzer manipülasyonların nesnesini oluşturduğu gösterilebilir. "Gençler" eskilerin kendilerine dair sunduğu tanımı kabul edebilirler ve birçok toplumda kendilerine bağışlanan geçici muafiyetten ("gençliğin geçmesi lazım") faydalanarak kendilerine düşeni ve kendilerine uygun düşeni yapabilir, *virtú*, *yiğitlik*, *atılganlık* gibi gençliğe "has erdemleri" gerçekleştirebilir, Orta Çağ'ın soylu mirasçıları için savaşçı başıboşluk,[20] Rönesans'ın genç Floransalıları için aşk ve şiddet veya günümüzün ergenleri için zincirlerinden boşanmanın tüm düzenli ve eğlenceli biçimlerinden (spor, rock müzik vs.), oluşan kendi işlerine bakabilirler; sonuç olarak, "gençlik" durumuna, yani sorumsuzluk hâline -sorumlukları reddetmeye karşın sorumsuz bir davranışın özgürlüğünü tercih etme- tutunmaya kendilerini bırakabilirler.[21] Veraset düzeninin tehdit altında olduğu özgün kriz durumlarında, "gençliğe" havale edilmeyi beklemeyen "gençler" "yaşlıları" "yaşlılığa" havale etmeye meyillidirler; yetişkinleri (toplumsal olarak tamamlanmış kişiler anlamında) tanımlayan sorumlulukları yüklenmeyi isteyerek, sorumluluğu elinde tutanları yaşlılığı, hatta emeklili-

19 Bkz. G. Duby, *a.g.e.*, özellikle s.422-423.

20 Bkz. G. Duby, *a.g.e.*, s.63-64 ve "Les 'jeunes' dans la société aristocratique dans la France du Nord-Ouest au XIIème siècle", *Annales*, 19 (5), eylül-ekim 1964, s.835-846.

21 Sorumluluklardan vazgeçmenin karşılığı, en azından burjuvaların dışında da, onlardan esirgenmeseydi, hemen hemen aynı şeyin kadınlar için de geçerli olduğunu söyleyebilirdik.

ği tanımlayan bu diğer sorumsuzluk biçimine göndermek zorundadırlar. "Sorumluların" üstlendikleri bilgelik ve ihtiyatlılık böylece muhafazakârlığa, arkaizme veya en basitinden yaşlılığa has bir sorumsuzluğa dönüşür. Biyolojik olarak en genç olma olasılığı en fazla olan bununla birlikte üreticilerin üretiminin (yani temel olarak ailenin ve eğitim sisteminin) toplumsal koşullarının dönüşümleriyle bağıntılı diğer ayırt edici nitelikleri de beraberinde getiren en son gelenler, "gençliği", yani sorumsuzluğu olabildiğince hızlı bir biçimde es geçerler, kendilerine atfedilen sorumsuz davranışlardan kopmakta hızlıdırlar, bedene işlemiş sınırları (elli yaşında, bir konumu, bir sorumluluğu veya bir saygınlığı "akılcı bir biçimde talep" edebilmek için hâlâ "çok genç" hissetmeyi sağlayan) aşarak "zorlamakta", "aşamaları yakmakta" ve böylelikle de seleflerini zamanından önce geçmişe, aşılmışa, sonuç olarak da toplumsal ölüme ("bitti" o) terk etmekte tereddüt etmezler. Toplumsal olarak tamamlanmış kişinin yeni bir tanımını, genel olarak gençliğe bağlı (yürürlükte olan sınıflandırma ilkeleri uyarınca) değerleri (coşku, dinamizm vs.) veya genel olarak yetişkin statüsüne bağlı erdemlerin yerini almaya muktedir nitelikleri de bu tanım içine katarak dayatmayı becerdiklerinde ancak, sınır duyusu kaybolduğunda ortaya çıkan yaşlar arası sınırlara dair çatışmalarda zafer kazanmak için bir şansları vardır.

Kısaca, bireylerin ve grupların, kullanımlarından yola çıkarak ortak sınıflandırma sistemlerine verdikleri özel anlam, bunların sıradan anlamıyla çıkarlarından sonsuz derecede fazlasını oluşturur; bu, onların tüm toplumsal varlıkları, kendileri hakkındaki düşüncelerini belirleyen her şeydir; "başkalarına" ve "ötekilerine" göre kendilerini "biz" olarak tanımladıkları ve ortak sınıflandırma sistemi tarafından üretilen nitelikler arasından gerçekleştirdikleri "dışlamaların" ("bize göre değil") ve "içeri katmaların" temelinde yer alan en temel ve zımni sözleşmedir.[22]

22 Sosyal psikoloji her ne kadar keyfî olursa olsun, bir nüfusun ikiye ayrılmasına neden olan tüm bölümlemelerin, kendi grubunun mensuplarının lehinde, diğer grubun mensuplarının aleyhinde olan ayrıııcı tutumları belirlediği ve bunun kendi grubunun çıkarlarını tehlikeye soksa da böyle olduğunu gözlemler. (M. Billing and H. Tajfel, "Social categorization and

Tabi olanların, egemen olanlarla ilişkileri içinde kendilerine iş gücü ve kavga gücü, fiziksel güç, aynı zamanda cesaret, yiğitlik gibi ahlaki güç biçimde atfetmeleri olgusu ve kendilerine tabi olanların kendilerine atfettikleri gücü, yani tutku, itki, delikanlılık, öngörülmezlik tabiatı, arzunun akıl dışı şiddeti gibi gençliğin (bu açıdan kadınlara yakın olan) kendine atfettiği güçleri, kaba kuvvet hâline indirgeyecek de olsa bu ilişkiyi güçlü ve zayıf şeması aracılığıyla düşünmelerine, başkalarına hükmetmeyi elverişli kılan kendi kendine hâkimiyeti, halk, kadınlar veya gençler gibi tabi olanlarla ilişkiyi, ruh ve beden, anlayış ve duyarlılık, kültür ve doğa ilişkisi terimleriyle düşünmeye izin veren ruh gücü veya zihin gücünü atfetmelerine engel oluşturmaz.

similarity in intergroup behavior", *European Journal of Social Psychology*, 1973, 3, s. 2752). Sosyal psikoloji, çoğunlukla, "kategoryel farklılık" adı altında, eyleyicilerin gerçeklik algılarını oluşturdukları işlemleri ve özellikle de dışarıyla farlılıklarını vurgulama ve içerdeki benzerlikleri güçlendirme, benzeşmezlik ve asimilasyon sürecini betimler. (Bkz. örneğin, H. Tajfel, "Quantitative judgement in social perception", *British Journal of Psychology*, 1959, 50, s.16-21 ve H. Tajfel ve A.L. Wilkes, "Classification and quantitative judgment", *British Journal of Psychology*, 1963,54, s. 101-104 ve bu konudaki araştırmaların tüm bir dökümü için bkz. W. Doise, *L'articulation psychosociologique et les relations entre groupes*, Bruxelles, A. De Boeck, 1976, s. 178-200). Irkçılık analizleri de benzer bir biçimde farklı grupların yan yana konulmasının, kontrastlı temsillere -her grup bir diğerinin hor gördüğü davranışın münasip ve değer verilen bir tanımını sunmaya meyleder- yol açtığını göstermiştir. "Sınıflar ve grupların net bir biçimde yan yana geldiği her yerde bunların değerleri ve âdetleri da yan yana gelir. Değerlere dair keskin karşıtlık toplumsal düzene yansıyan ve toplumsal tabakalaşmayı güçlendiren grup karşıtlığından doğar." - L. Copeland, "The Negro as a Contrast Conception" in E. Thompson; ed., *Race Relations and the Race Problem*, Durham, Duke University Press, 1959, s. 152-179). Toplumsal kimlik, farklılıkta ortaya çıkar ve farklılık en büyük tehlikeyi temsil eden en yakın kişiye karşı ortaya konur. Stereotipin analizi, bir kategoriye mensubiyet (örneğin, Kuzeyli, Güneyli, Doğulu veya Batılı olmak) ile birtakım özelliklere sahip olmak arasındaki mütekabiliyeti kabul etme eğilimi -ki bu bir kişinin kategoryel aidiyeti hakkında bilgi sahibi olmanın, onun hakkındaki yargıları güçlü bir biçimde etkilemesine yol açar- bu tür toplumsal stereotip analiziyle -ki bu belli bir toplumsal formasyona sahip eyleyiciler bütününün farklı toplumsal sınıf üyelerine aynı nitelikleri atfetmek için anlaşma eğiliminde olmalarına yol açar- uyum içindedir. (bkz. Ek 4. Bir Toplum Oyunu)

4. Sınıflandırma Mücadelesi

Kavramları üreterek gruplar üreten, hatta kendilerini üreten grupları ve kendilerine karşı üretildikleri grupları üreten, birbirinden ayrılmaksızın mantıksal ve toplummantıksal (sosyolojik) olan bölme ilkeleri mücadele içinde ve mücadele ihtiyacı içinde işlerler. Toplumsal dünyanın anlamına dair mücadelelerin bahis konusu, temsillerin temelinde yer alan sınıflandırma kalıpları ve sınıflandırma sistemleri üzerindeki iktidardır; buradan yola çıkarak da grupların seferber edilmesi veya seferber edilmemesidir: Farklı bir biçimde görmeye neden olan veya algı ve beğeni kalıplarını değişikliğe uğratarak başka şeyleri, o ana kadar göze çarpmayan veya ikinci plana atılmış başka özellikleri görmeye neden olan (etnik ya da ulusal farklar tarafından şimdiye kadar karanlıkta bırakılmış ortak çıkarlar gibi) dile getirmenin esinleyici gücü (bu duruma örnek olarak, *paternalizm* gibi basit bir kelimenin bir toplumsal ilişkinin tüm deneyimini dönüştürmesini verebiliriz), bölünmez süreklilik içinden göze çarpmayan birimler, farklılaşmamıştan ise farkı ortaya çıkaran *ayırıcı güç*, ayrıştırma, *diacrisis,*[23]*discretio.*

Sadece, mücadele içinde ve mücadele aracılığıyla bedene işlemiş sınırlar, engel oluşturan ve yeri değiştirilmesi gereken hudutlar hâline gelir. Bu yüzden de, sınıflandırıcı kalıplar sistemi, ancak, sınır duyusu olarak işlemeyi bıraktığında ve yerleşik düzenin bekçileri sapkın itirazlara karşı korumak için bu düzenin üretim ilkelerini, gerçek olduğu kadar temsilî olarak da, açıkça ortaya koydukları, sistematikleştirdikleri, kodladıklarında, yani kısaca doxa'yı ortodoksi olarak kurduklarında nesnelleşmiş ve kurumsallaşmış sınıflandırma sistemi olarak kendini oluşturur. Resmî sınıflandırma sistemleri, üçlü düzen teorisi gibi, sınıflandırıcı kalıpların zımni ve pratik olarak yaptığını bariz ve sistematik bir biçimde yaparlar: Yüklem anlamında sıfatlar bir

---

23 Ç.N.: Yunanca "diacrisis" sözcüğü latinceye "discretio" olarak geçmiştir. Diacrisis ayırma, ayırt etme, karar verme eylemini ve ayrıştırma ve yargılama yetisini ifade eder. "Bir diacrisis ortaya koymak ayırıcı bir yargı ortaya koymaktır.", Bkz: Bourdieu P. "Habitus, code et codification", *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 1986, no: 64, s .41.

işlevle yükümlü olanlara atfedilen *vasıflandırmalara*, iktidarlara, yetkinliklere, yetkilere, ayrıcalıklara, imtiyazlara dönüşür; savaş artık savaşçının yaptığı şey değil de *officium*, *bellator*'a has bir işlev, bellator'un varlık nedenidir ve böylelikle varoluşunu var olduğu gibi meşrulaştırır. Sınıflandırıcı *discretio*, hukukun yaptığına benzer bir biçimde, açıkça ortaya koyma ve kodlama olgusu aracılığıyla ebedîleştirmeyi hedeflediği güç ilişkilerinin bir hâlini sabitler. Bir mantıksal ve siyasi bölümleme ilkesi olan sınıflandırma sistemi, sadece, sembolik mantık içinde, *diferansiyel ayrılmaları,* yani yerleşik düzene yapısını veren, sıklıkla aşamalı ve sürekli olan farklılıkların süreksizliğini şekil değiştirmiş olarak yeniden ürettiği için bir varoluşa ve etkinliğe sahiptir; fakat bu düzeninin sürekliliği korumaya katkısını, yani tümüyle sembolik olan katkısını, ancak zihinsel yapıların dayatılmasının yol açtığı görünün kılmanın ve inandırmanın tümüyle sembolik iktidarına sahip olduğu için sunar.

Eğer sınıflandırma sistemleri, nesnel mekanizmaların etkililiğine, sınıflandırmaya uygun olarak yapılandırılmış temsillerin sunduğu güçlendirmeyi ekleyerek sınıfların varlığına katkıda bulunmasalardı, bu denli kesin bir mücadelenin bahsini oluşturmazlardı. Tanınmış bir ismin, toplumsal varoluşun tümüyle kabul görme edimi olarak dayatılması, adlandırılan şeyin, fiilî durumda, yani yasal veya meşru olmayan ve müsamaha gören bir uygulama mahiyetinde var olmayı bırakıp *toplumsal bir işleve,* yani bir görevlendirme, iş (*Beruf*), yükümlülük veya role dönüşerek, başka bir ifadeyle, *izinli*, yani bir birey veya bir gruba, zımni ya da bariz bir *yetki devriyle* tahsis edilmiş etkinlik ile kurumsallaşma beklentisi içinde "fiilî bir durum yaratan" sıradan *gasp* arasındaki farkı dile getiren her türlü ifadeye denk düşen bir dönüşüm geçirmesine yol açar. Kavramın Durkheimcı anlamlarının sanmamıza yol açabileceğinin tersine, antagonist toplumsal kullanımların nesnesi olmayı sürdürerek, aynı algı kalıplarının veya ortak sınıflandırma sistemlerinin uygulanmasının da ürünü olabilen "kolektif temsillere" has etkiler, gönüllü derneklerinin tanınmış mesleklere dönüştüğü ya da kendi üyelerine olduğu kadar başka gruplara da varlıklarının ve birliklerinin temsilini

yavaş yavaş dayatan meslek odaları örneklerinde olduğu gibi, kelime şeyi öncelediğinde ve *adsal kimliğin* gaspı reel kimliğin oluşmasının önüne geçtiğinde hiç olmadığı kadar iyi görünür.

Bir grubun resmî sınıflandırmada yer alıp almaması, kendini tanıtma, fark ettirme, kabul ettirme yani, toplumsal düzende çoğu zaman canlı bir mücadeleyle yer kazanma ve Emile Benveniste'in bahsini ettiği "isimsiz mesleklerin", Antik Çağ'da -ve Orta Çağ'daki- tüccarlık, günümüzde meşru olmayan sağaltıcı (eskiden "şifacı" denen), kırıkçıkıkçı veya hayat kadını gibi *piç* mevcudiyetinden böylelikle kaçınma yeteneğine bağlıdır. Gruplar, kendilerini betimleyen kelimelere bağlıdırlar: Kendi kabulünü dayatma iktidarı, "proletarya", "işçi sınıfı", "yönetici" gibi bir isim çevresinde seferber olmaya, yani bir ortak ismi temellük etme ve kendine has bir isimle iletişime geçme, dolayısıyla birliği oluşturan gücü, ismin birleştirici iktidarını *mot d'ordre*[24] yaratan gücü harekete geçirme yeteneğine bağlıdır.

Kelimelerin düzeni şeylerin düzenini hiçbir zaman kati bir biçimde yeniden üretmez. Adsal ve gerçek olan arasındaki uyuşmazlıktan yararlanmayı, betimledikleri şeylere sahip olmak için kelimeleri temellük etmeyi veya onları teyit eden kelimeleri elde etmeyi beklerken şeyleri temellük etmeyi, meşru unvanlar için hak talebinde bulunmayı sağlayacak unvanları kendisine verme veya tersine daha itibarlı etiketler ya da en azından daha belirsiz, daha az haşince sınıflandırıcı ve bundan dolayı da daha kolay manipüle edilebilen etiketler tarafından sağlanan sembolik avantajları kaybetmekten sakınmak için değer kaybetmiş unvanlara eklemlenmiş olan maddi karşılığı reddetme amacıyla işlevleri, onları uygulamak için gereken unvanlara sahip olmaksızın yerine getirmeyi; kendini betimlemek için, gerekirse sahtekârlığa varıncaya dek, el altında bulunan en iyi işareti kullanmayı (kendine sanat zanaatkârı diyen çömlekçi veya mühendis olduğunu iddia eden teknisyen gibi) ya da damgasından kurtulmak için yeni tanımlamalar icat etmeyi (fizyoterapistlerin bu yeni isimlendirmeden, kendilerini basit masajcılardan ayırıp, doktorlara

24 Ç.N.: Düzen kelimesi, parola.

yaklaştırmasını beklemeleri gibi) hedefleyen sembolik stratejilerin temeli, sınıflayan ve sınıflanmış kelimeler sistemi (her özel etiketin kendi ayrı değerinin içinde belirlendiği) yapısının sermayenin dağılım yapısından görece bağımsızlığı içinde veya daha keskin bir biçimde üretim aracının değişimine bağlı olan mevkilerin değişimi ile unvanların değişimi arasındaki kayma (en azından bir açıdan, güç ilişkilerinin bir durumunu neredeyse hukuki olarak tescil eden kurumlar gibi sınıflandırma sistemlerine özgü ataletten kaynaklanan) içinde yer alır. Tüm rekabet süreçleri gibi, ayırt edici ayrımların sürekliliğini sağlamayı hedefleyen mücadeleler olan birçok strateji, hukuki güvencelere eklemlenmiş kurumsallaşmış taksonomilerin (kolektif sözleşmeler, bordrolar vs.) ataletiyle frenlenmiş olsa da, sürekli olan adsal bir enflasyonu teşvik etme etkisine sahiptir. Antagonist çıkar grupları arasında kolektif sözleşmelerin yol açtığı ve birbirinden ayrılmaksızın mevkinin gerektirdiği görevler, tarafların sahip olması gereken nitelikler (örneğin diplomalar) ile maddi ve sembolik ödemelere ilişkin olan pazarlıklar sınıflar arası mücadelenin sonucu olsalar da ve sınıflar arasına yerleşen güç ilişkilerine bağlı olsalar da sınıfları üretmeye katkıda bulunan sınıflandırma ile ilgili tükenmez mücadeleleri sundukları kurumsallaşmış mizansen aracılığıyla hatırlatma meziyetine sahiptirler.

5. Temsilin Gerçekliği ve Gerçekliğin Temsili

Başkalarının niteliklerini ve pratiklerini sınıflayan, sınıflayıcı öznelerin, aynı kendileri de sınıflanmış gruplar arası olası dağılımlarına göre hâlihazırda sınıflanmış pratikleri ve iyelikleri (avam ve ayırt edilmiş alçak veya yüksek, ağır ve hafif vs., yani son kertede popüler veya burjuva gibi) temellük ederek kendilerini sınıflayan (başkalarının gözünde) sınıflanabilir nesnelerdir. Bu niteliklerin en sınıflayıcı ve en iyi sınıflanmış olanları, kuşkusuz, ayrıcalık veya alçaklık işaretleri, damgalar ve özellikle de sınıflara mensubiyeti ifade eden -kesişimleri zamanın belli bir anında *toplumsal kimliği* belirleyen ulusun, bölgenin, etnisitenin veya ailenin adı, mesleğin adı, eğitim unvanı, onursal unvanlar vs.- isimler ve unvanlar gibi işlemek üzere kesin olarak tayin edilmiş

olanlardır. Sınıflanmış ve sınıflayan pratikleri ve iyelikleri sınıflanarak veya temellük ederek, sınıflayan veya kendini sınıflayanlar, "iktidarlarının" dile geldiği ve sınıflar tarafından temellük edilmiş ve sınıflara mal edilmiş olarak, kendilerini temellük edenleri sınıflayan ayırt edici nesneler ve pratikler aracılığıyla, kendi sınıflanmalarına az ya da çok uygun bir biçimde davranmalarına imkân verenlere benzer sınıflanma kalıplarıyla donanmış öteki sınıflayıcı öznelerin gözünde kendilerini sınıfladıklarını yadsıyamazlar.

Toplumsal özneler kendilerini kavrayan toplumsal dünyayı kavrarlar. Bu, onları nitelendirmek için, bedenden başlamak üzere, fiziksel dünyanın herhangi bir nesnesi gibi sayılabilen ve ölçülebilen maddi iyeliklerle yetinilemeyeceği anlamına gelir. Sonuç olarak, toplumsal olarak oluşturulmuş algı ve değerlendirme kalıplarıyla donanmış eyleyiciler tarafından aynı sınıftan başka iyeliklere gönderme yapılarak algılanan ve değerlendirilen, bedenin boyu veya hacmi, toprak mülkiyetinin veya taşınmaz mülkiyetinin yüz ölçümü gibi iyeliklerin, sembolik iyelikler gibi işlemeyeni yoktur. Bu durum, bir yandan istatistiğin nesnelci bir kullanımı ile donanmış olarak, "nesnel göstergeler" aracılığıyla kavranan sonlu miktardaki toplumsal enerjiyi temellük etme rekabeti içinde olan çok sayıda birey arasındaki paylaşımın sayılabilir ifadelerinin dağılımını kuran "toplumsal fizik" ile anlamlandırmaların şifresini çözmekle ve eyleyicilerin anlamlandırmaları ürettikleri ve şifreledikleri bilişsel işlemleri gün ışığına çıkarmakla uğraşan "toplumsal göstergebilim" arasındaki karşıtlığı; öte yandan, toplumsal dünyanın ortak temsillerinden kopma pahasına, "bireysel bilinç ve iradelerden bağımsız" bir nesnel "gerçekliğe" ulaşma ve "yasaları", yani dağılımlar arasındaki belirtici ilişkileri -rastlantısal olmayan anlamıyla- gün ışığına çıkarma emeli ile "gerçekliği" değil, eyleyicilerin oluşturduğu ve "temsil gibi, irade gibi" tasarlanan bir toplumsal dünyanın "tüm gerçekliğini" oluşturan temsilleri kavrama çabası arasındaki karşıtlığın aşılmasını gerektirir.

Kısacası, sosyal bilim toplumsal fiziğin Durkheim tarafında temsil edilen - sınıflandırmanın mantıksal araçlarını işin içine

sokmaksızın "gerçekliğin" bilinemeyeceğini kabul ettiğinden toplumsal göstergebilimle uzlaşan[25]- bu türü ile Garfinkel'in dediği gibi "raporların raporunu" yapmayı kendisine iş edinen, son kertede zihinsel yapıların, yani dil yapılarının ürününden başka bir şey olmayacak olan toplumsal, dünyanın kayıtlarının kaydedilmesinden başka bir şey yapamayacak olan idealist göstergebilim arasında bir seçim yapmak zorunda değildir. Burada söz konusu olan nadirlik ve nadir mallar için rekabet bilimine, eyleyicilerin kendi kendilerine üreterek edindikleri -dağılımlar içindeki konumlarına bağlı olan dağılım deneyimleri temelinde- toplumsal fiziğin muhasebe bilançolarından daha az nesnel olmayan bölümlemelerin ve sınıflamaların pratik bilgisini dâhil etmektir. Başka terimlerle ifade edersek, söz konusu olan, toplumsal sınıfları (ama aynı zamanda cinsiyet sınıflarını ve yaş sınıflarını da) ölçülü gruplarla, yani sayılabilir ve gerçekliğe nesnel bir biçimde kazınmış nesnel sınırlarla ayrılmış basit nüfusla özdeşleştiren nesnelci teoriler ile "toplumsal düzeni" bireysel sınıflamaların veya daha kesin olarak, eyleyicilerin kendilerini ve başkalarını sınıfladıkları, sınıflanmış ve sınıflayan bireysel stratejilerin bir araya getirilmesiyle elde edilen bir çeşit kolektif sınıflamaya indirgeyen öznelci (ve yahut *marjinalist*) teoriler arasındaki karşıtlığı aşmaktır.[26]

---

25 Toplumsal fizik ile sınıflamaları keyfî ve "işleme yönelik" (yaş sınıfları veya gelir düzeyleri) parçalara ayırma gibi ya da kaydedilmesi yeterli olan "nesnel" ayrımlar gibi (dağılımların süreksizliği veya eğrilerin sapması) görmeye dair pozitivist eğilimi birleştiren yakınlıktan bahsetmeye gerek bile yok.

26 Bu toplumsal marjinalliğin şimdiye kadar metaforik olan karakteristik dile gelme biçiminin bir ifadesi de şudur: "Her birey kendi tutum imgesiyle ötekilerin saygı imgesinden sorumludur; öyle ki Bütünlüklü bir insanın ifade edilebilmesi için bireylerin bir Seremoni zincirinde el ele tutuşmaları, soldakinden saygıyla alınan şeyin sağdakine saygıyla ve uygun bir tutumla aktarılması gerekir." E. Goffmann, "The Nature of Deference and Demeanour", *American Anthropologist*, 58, Haziran 1956, s. 473-502). "...rutin soru, kimin kanılarının en sık ve en güçlü bir biçimde seslendirildiği, herhangi bir ortaklaşa etkinliğin eşgüdüm için ilerleyebilmesi için görünüşte gerekli olan önemsiz kararların kimler tarafından alındığı, kimin geçici kaygılarına daha çok ağırlık verildiğidir. Bu kayıp ya da kazançlardan bazıları ne kadar sıradan görünürse görünsün bunlar vuku buldukları tüm toplumsal durumlarda bir araya geldiğinde toplam etkileri devasıdır. Bütün bir durumsal

Bireylerin ve grupların, pratikleri ve iyelikleri aracılığıyla kaçınılmaz bir biçimde sundukları *temsilin*, toplumsal gerçekliklerinin tamamlayıcı bir parçası olduğunu görmek için, malların ilişkisel olarak algılandıkları andan itibaren aynı zamanda hem ayrıcalık hem de avamlık işaretleri olabilen ayrıt edici işaretlere tahvil olduklarını akılda tutmak yeterlidir. Bir sınıf, *varlığı* [*être*] ile olduğu kadar *algılanan-varlığı* [*être-perçu*] ile, üretim ilişkileri içindeki konumu ile olduğu kadar (birinin diğerini yönlendirdiği doğru olsa da) tüketimi (sembolik olmak için gösterişçi olmaya ihtiyacı olmayan) ile de belirlenir. Toplumsal varlığı algılanan varlığa, görünen varlığa indirgeyen ve temsillerin nesnesi (zihinsel) olmak için temsiller (teatral) vermeye gerek olmadığını unutarak, toplumsal dünyayı, farklı grupların, başka gruplar tarafından sunulan temsillerden (teatral) yaptıkları temsillerin (zihinsel) bir araya getirilmesine indirgeyen Berkeleyci -yani küçük burjuva- bakış açısı, koşulun maddi belirleyicilerine göre sembolik temsillerin mantığının göreli özerkliğini hatırlatma meziyetine sahiptir: Toplumsal dünyayı kavrama ve değerlendirme kategorilerini böylelikle de toplumsal dünyayı dönüştürmeyi hedefleyen bireysel veya kolektif sınıflama mücadeleleri, sınıf mücadelesinin unutulmuş bir boyutudur. Bu özerkliğin sınırlarını görmek için, eyleyicilerin koşullarıyla sürdürdükleri pratik ilişkinin ve bunların sahip olabilecekleri temsillerin temelinde yer alan sınıflandırıcı kalıpların bu koşulun bizatihi sonucu olduklarını akılda tutmak yeterlidir: Sınıflama mücadelesi içindeki konum, sınıfların yapısı içindeki konuma bağlıdır ve kuşkusuz toplumsal öznelerin -toplumsal dünyaya ilişkin düşüncelerinin sınırlarını belirleyeni, sınırların yokluğuna dair yanılsamayı düşünmek için en iyi konuma sahip olmayan entelektüeller başta olmak üzere- "beyinlerinin sınırlarını" aşma şansları ise, bu sınırları belirleyen, kendi konumlarına ilişkin kendilerine ve başkalarına sundukları temsilde söz konusudur.

araçları kateden tabiyet ve tahakküm ifadesi toplumsal hiyerarşinin ayinsel bir olumlanması, bir sembol ya da basit bir iz sürmenin çok ötesindedir." E. Goffmann, "Gender Display", *Third International Symposium Female Hierarchies*'de sunulan makale, Harry Frank Guggenheim Foundation, 3-5 Nisan, 1974, vurgular bana ait).

Metnin Ardından

“Saf” Eleştirilerin “Avam” Bir Eleştirisi İçin Öğeler

Beğeniye ve sanata adanmış bir metinde neden felsefi ya da edebî estetik geleneklerine başvurulmadığı pekâlâ merak edilmiş olabilir; kuşkusuz bu tutumun bilinçli bir ret olduğu anlaşılmış olsa gerek.

Gerek meşru yapıtlarda pratik hâlde, gerekse meşru yapıtları açık ve seçik hâle getirme ve onlara biçim verme niyetini taşıyan yazılarda ifade edilen “yüksek estetiğin”, hangi farklı biçimlerde olursa olsun, söz konusu arayışın saptadığı her şeye, yani kendini beğeninin bölünmezliğine (en saf, en arındırılmış, en yüce ve en yüceltilmiş beğeniler ile en “kaba saba”, “saf olmayan”, bayağı, sıradan ve ilkel beğenilerin “bir” oluşuna) karşı kurduğu konusunda kuşkuya yer yoktur. Bu, aksine şu anlama da gelir: Söz konusu arayışın her şeyden öte, bir çeşit kasıtlı bellek yitimi etkisinde, kültür üzerine kültürlü söylemin tüm külliyatından vazgeçmeyi ve dolayısıyla da tanınma işaretlerinin (en azından unutulma olgusunun neden olduğu maliyetle hatırlanan) sergilenişiyle sağlanmış kazançların yanı sıra kitabi doyumların daha mahrem yararlarından da feragat etme gönüllülüğünü gerektirir. Proust, okumanın verdiği hazların berrak hayalinin ona ne ka-

dar çok şeye mal olduğunu aktardığı sırada bu doyumlara değinir: "Entelektüel samimiyetimi en son ve en acımasız sınırlara doğru zorlamaya çalışırken asıl mücadele etmek istediğim şey en kıymetli estetik izlenimlerimdi."[1] (Çoğu zaman biraz kederli de olsa, "berrak hayalin" yol açtığı hazların, bir şeyin tadına varmanın en "saf" ve inceltilmiş biçimini temsil ettiğini kuşkusuz görmezden gelinemez.)

Her türlü meşru estetiğin kendisine karşı kurulduğu beğeni hakikati -sınırsız bir bastırmayla- bir kez üretildiğinde bastırılmış olanın geri dönüşüne izin vermekteki asıl amaç, yalnızca, elde edilen hakikatleri son bir sınava tabi tutmak (rakip kuramları birbiriyle karşı karşıya getirmek) değildir; ama bilhassa, doğrudan bir çatışma eksikliğinde, her iki söylemin de, birbirinden özenle ayrılmış iki farklı düşünce ve söylem evreninde, birbirine alternatifmiş gibi birlikte, barış içinde var olabilmesinin önüne geçmektir.

1. Basit Olanın Zevksizliği

"Saf" beğeni ve onun kuramını yapan estetik, saf olmayan beğeninin ve *aisthesis*'in (duyumsamanın), yani duyuların hazzına indirgenmiş duyulur hazzın basit ve ilkel biçiminin, -tıpkı Kant'ın "dilin, damağın ve boğazın beğenisi" olarak adlandırdığı gibi- insanın kendisini dolayımsız duyumsamaya teslim etmesinin (başka bir zeminde arsızlık diye adlandırılan) reddi üzerine kurulmuştur. "Saf beğeni"nin kınadığı "basit etkiler"e kendimizi kaptırmış gibi görünme riski pahasına, estetik dilinin bütünüyle, basit (burjuva etiğinin ve estetiğinin kelimeye verdiği tüm anlamlarıyla[2]) olanın ilkesel reddinin dışına çıkamadığını ortaya koymak ve özünde tamamen olumsuzlayıcı olan "saf beğeninin" iğrenmeden kaynaklandığını kanıtlamak gerekir: örneğin bir müzik ya da bir anlatım biçiminin yanı sıra, bir kadın ve

1 Marcel Proust, "En memoire des eglises assassinees", *Patiches et melanges*, Gallimard,Idees, 1970, s. 171.

2 Açıkça, güzellik ile basitliğin antitezi üzerine kurulmuş bir estetik için bkz. S. Alexander,*Beauty and Other Formes of Value*, London, Macmillan and C°, 1933, özellikle s. 40 ve s.164.

onun davranışları söz konusu olduğunda "basit" olan her şeye karşı, çoğu zaman "iç organlarla ilgili" ("mide bulandırıcı" veya kusturucu) olarak betimlenmesinde olduğu gibi. Şifresi kolayca çözülebildiği, dolayısıyla kültürel olarak az "maliyetli" olduğu için, basit anlamında kolay olanın, derinliksiz ve "ucuz" olanın reddi, tabii ki etik ve estetik açıdan kolay olanın, yani basit olup dolayımsız olarak erişilebilen hazlar sunan ve bu yüzden "çocuksu" veya "ilkel" (meşru sanatın ertelenmiş hazlarıyla karşıtlık içinde) diye karalanan her şeyin reddini beraberinde getirir. Nitekim bazı klasik müzik konserlerini ve bazı gazete yazarlarının üslubunda göze batan zarafeti ya da "hafif" (çağrışımları 'basit'in çağrışımlarıyla hemen hemen örtüşen bir sözcük olan) diye nitelenen müziğin aşırı ısrarcılığını, hatta çok bilinen çekiciliğini tanımlamak için "basit etkiler"den dem vurulur: Mesela Richard Strauss'un Salome'sindeki yedi tül dansının bir icrası eleştirmenler tarafından "kabare müziği" "bayağı şehvet düşkünlüğü" ya da "işporta oryantalizmi" biçiminde kötülenir. "Avam" yapıtlar, onları kötülemek için kullanılan sözcüklerin de işaret ettiği gibi -tabii ki önce "basit" veya "hafif", ancak bunun yanı sıra "havai", "uyduruk", "sığ", "yüzeysel", "cafcaflı", "kof" ya da ağız tadı bakımından, "mayhoş", "yavan", "tatsız tuzsuz", "iç bayıcı"- sadece ince beğeni sahiplerinin inceliğine yapılan bir çeşit hakaret değil, aynı zamanda kendisine "basit" şeyler sunulmasına katlanamayan "zor" izleyiciye yöneltilmiş bir saldırıdır da: Mesela sanatçılarla, özellikle de orkestra şefleriyle ilgili olarak, kendilerini ve seyircilerini ciddiye aldıkları söylenir. Bu tarz yapıtlar, izleyiciyi, -ister küçük çocukların şekerli sıvılara yönelik beğenilerinin edilgen tatminleri olsun ("şerbet gibi"), ister cinsel isteklerin neredeyse hayvani tatmini olsun - hazzın en ilkel ve en basit biçimlerine doğru gerileterek, ona kendisini gözü boyanmış, kandırılmış, sıradan biri yerine konduğunu hissettirir ve genellikle "seviyesiz", "küçük düşürücü", "alçaltıcı" olmakla itham edilen yöntemleri kullandıkları için rahatsızlık ve tiksinti uyandırırlar.[3] Bu noktada, görme ve işitme gibi "soylu" duyular lehine

3 E. H. Gombrich birçok yerde ve özellikle de psikanaliz ile sanat tarihi arasındaki ilişkiyi ele aldığı bir makalesinde (E. H. Gombrich, *Meditations*

tekrar tekrar doğrulanan Platoncu ön yargı veya Kant'ın, renk ve onun tensel çekiciliği aleyhine, daha "saf" olan biçime tanıdığı ayrıcalık hatırlatılabilir. Bununla birlikte, Schopenhauer'un 'güzel' ile 'alımlı' arasında, Kant' ın Yargı Yetisinin Eleştirisi'nde 'haz' ile 'keyif', 'güzel' ve 'hoş', 'haz veren' ve 'tatmin eden' arasında kurduğu karşıtlıkla tam olarak özdeş bir karşıtlık kurduğu, her açıdan örnek bir metinden alıntı yapmakla yetineceğiz. Schopenhauer bu metinde "alımlıyı", "iradeyi ona doğrudan hoş geleni sunarak uyaran" ve "seyre dalanı, güzeli sezmek için zorunlu olan salt sezinleme hâlinden koparan" dolayısıyla "iradeyi, ona doğrudan hoş gelen nesnelerin görüntüsüyle kaçınılmaz olarak baştan çıkaran" şey olarak tanımlar ve bilhassa, ağızsal ve cinsel doyumu (tam anlamıyla estetik olarak kabul gören doyum bu ikisine karşı kurulur) aynı kefeye koyup mahkûm eder: "'Alımlı'nın, daha alt seviyedeki biçimi, temsil ettikleri şeylere yönelik iştahı, yanıltıcı benzerlikleri sayesinde zorunlu olarak uyandıran tasvirleriyle izleyiciyi yanıltan Hollanda ressamlarının iç mekân resimlerinde bulunur; böylece irade uyarılmış ve nesneye dair tüm estetik temaşa yerine getirilmiş olur. Hâlbuki resmedilmiş meyveye bir ölçüde katlanılabilir, yeter ki yenebilir bir nesne olarak düşünme zorunluluğu olmadan, örneğin çiçeğin bir sonraki evresi veya doğanın biçim ve renge bürünmüş güzel bir ürünü olarak gözüksün; ama ne yazık ki benzerlik ve yanılsama arayışı çoğu zaman, önceden hazırlanmış ve servis edilmiş, çeşit çeşit yemeği (örneğin istiridyeler, ringalar, yengeçler, ekmek ve tereyağı, bira, şarap vb.) resmetmeye bile varabiliyor: bu, kabul edilemez. Tarihî sahneler içeren resimde ve heykel sanatında ise alımlılık, duruşu ve sadeliği yapıtın genel ele alınış biçimine bağlı olarak algılayanın tutkularını harekete geçirmek üzere tasarlanmış çıplak figürlerle ifade edilir: Böylece estetik temaşaya birden bire ara verilmiş ve sanatçının çalışması sanatın amacına karşı gelmiş olur."[4]

on a Hobby and Other Essays on the Theory of Art, London, Phaidon Press, 1963, s. 37-40), basit, yani bayağı tatminlerin reddinden (ki bunlar meşru beğeninin temelini oluşturur) veya hatta meşru beğeninin tözünü oluşturan, "yakalaması kolay" *fashionable don'ts*'lardan bahseder (*a.g.e.* s. 146).

4 A. Schopenhauer, *Le monde comme volonte et comme representation*, Fransız-

Kant'a[5] ve egemen sınıfın egemen olunan fraksiyonunun sahip olduğu ethosun -ussallaştırılmış bir biçimde- dile geldiği tüm estetik kuramlara bu açıdan oldukça yakın olan Schopenhauer'un de belirttiği gibi, "öznellikten ve öznelliğin saf olmayan arzularından sıyrılmış" olan "salt düşünen özne"yi, "her türlü ihtiyacın giderilmesine ve tüm kölelik biçimlerine boyun eğmiş, iradi bir özneye" indirgeyen "alımlı", seyirci üzerinde gerçek bir şiddet uygular: Edepsiz ve teşhircidir; bedenin ritimlerine göre uydurulmuş ritmiyle, kendisini teklifsizce buyur eder, dayatır ve bedeni beraberinde sürükler; entrikalarının, merak dolu bekleyiş ve sürprizlerinin gözü yanıltan hileleriyle zihni meftun eder; zihni, salt beğeninin "mesafe koymasına", "çıkar gütmezliğine" hemen hemen zıt, gerçek bir katılıma zorlar.[6]

Kukla oyunu, futbol maçı veya güreş ya da sirk gibi gösteri biçimlerinin hiçbiri -hatta bir zamanların mahalle sinemaları da bunlara dâhil edilebilir- popüler gösteriler ile burjuva gösterileri arasındaki karşıtlığı, izleyicinin katılım biçimi kadar kökten bir şekilde ortaya koyamaz: Birinde katılım, sürekli, cesurca ve açık bir şekilde (bağrış çağrışlar, ıslık sesleri), bazen doğrudan (sahaya inilmesi) olurken, diğerinde, süreksiz, mesafeli, ileri düzeyde törenselleştirilmiştir (bu gösteriler bazen zorunlu alkışlarla, hatta coşku çığlıklarıyla sona ererken, bazen de, örneğin kilise konserlerinde olduğu gibi, mükemmel bir sessizlik içinde gerçekleşebilir). Caz müziğine gelince, bu iki biçim arasındaki zıtlığı sadece görüntüde silikleştirir: Popüler gösteriye öykünen

caya çeviren: Burdeau, Paris, Alcan, 1888, I. Cilt, III. Kitap, § 40, s. 215.

5 Schopenhauer'un estetiği, esasında, Kant estetiğinin biraz gerekçelendirilmiş bir yorumudur; Fauconnet'nin buna ilişkin gözlemi ise sağlam gerekçelere dayanır: "Özünde çıkarsız olan estetik yargı, Kant'ın düşüncesinde, çıkar güden diğer yargılara ters düşer: tıpkı sadece eylem gayesiyle kendini bilen öznenin iradi eylemliliğinin, Schopenhauer'un düşüncesinde saf öznenin temaşasına ters düşmesi gibi."

6 Aynı mantık gereği, Brecht tarzı "mesafe koyma" (yabancılaştırma), entelektüelin, popüler sanatta bile, popüler sanatla arasında var olan ve popüler sanatı entelektüel açıdan (yani entelektüeller için) kabul edilebilir kılan mesafeyi, daha derin bir anlatımla, entelektüelin halka olan mesafesini ve halkın entelektüeller tarafından yola getirildiğini varsayan mesafeyi doğruladığı bir fark aralığına karşılık gelebilir.

bir burjuva gösteri şekli olan caz, katılım belirtilerini (parmak şıklatarak veya ayağı yere vurarak ritim tutmak gibi), müziğe eşlik eden birtakım el, kol ya da baş hareketlerine indirgemiştir (en azından serbest caz için bu geçerlidir).

2. "Düşünme Beğenisi" ile "Duyuların Beğenisi"

Saf beğeninin karşı çıktığı şey popüler izleyicinin boyun eğdiği şiddettin ta kendisidir (Adorno'nun popüler müzik ve etkilerini betimleyişi burada hatırlanabilir); saf beğeni saygıyı, yani mesafeliliğe mümkün kılan mesafeyi talep eder. Aynı zamanda kendisinden başka bir ereği olmayan sanat yapıtından, izleyiciye, Kantçı buyruk uyarınca, bir araç değil amaç muamelesi yapmasını talep eder. Dolayısıyla, Kant'ın saf beğeni ilkesi bir reddedişten[7], hatta bir iğrenmeden, yani keyif veren nesnelere karşı ve bu keyfin içinde tamamlanan kaba ve avam beğeniye dair bir tiksintiden ve zevksizlikten başka bir şey değildir: "estetik hoşlanmayı, dolayısıyla sanatsal güzelliği yok etmeksizin doğaya uygun olarak temsil edilemeyecek tek bir çirkinlik vardır, [o da] tiksinti verendir. Çünkü yalnız imgelem üzerine dayanan bu tuhaf duyumda nesne [biz] tüm gücümüzle ona karşı çabalarken bir bakıma sanki kendini hazzımız[8] üzerine dayatıyor olarak temsil edilir ve nesnenin sanatsal tasarımı duyumumuzda bu nesnenin kendisinin doğasından ayırt edilemez olur ve o zaman nesnenin güzel sayılması olanaksızlaşır." (sayfa 82).[9] Tiksinti ve zevksizlik

7 Kant der ki, insanı, saf bedensel tahriklerden ideal duyumlara doğru sevk eden, "rettir". (E. Kant, *Conjectures sur les débuts de l'histoire, La philosophie de l'histoire*, Paris, Gonthier, 1947, s. 115). Kant, cinsel tahrikin nesne "duyulardan arındığı" takdirde "artma ve daha uzun sürme" eğiliminde olduğunu belirttikten sonra, güzelliğin keşfini cinsel güdünün yüceleştirilmesine (süblimasyon) bağlayarak, şu sonuca ulaşır: "Ret, insanı saf duyuya bağlı tahriklerden ideal olan tahriklere, böylece yavaş yavaş saf hayvani arzulardan aşka sevk eden ustaca düzenbazlıktır. Dolayısıyla, aşkla birlikte, saf hoş olana dair his de güzellik beğenisine dönüşmüştür." (*a.g.e.*).

8 Ç.N.: Fransızcada *jouissance* olarak karşılanan Almanca *Genuß* kavramı Fransızcadan yapılan bu çeviride, Aziz Yardımlı'nın çevirisinden alıntılanan bölümler haricinde, keyif sözcüğüyle karşılanmıştır.

9 Ç.N.: Burada ve metinin devamında Pierre Bourdieu, Kant'ın, J. Gibelin tarafından Vrin Yayınları için çevirdiği *Critique du jugement* adlı eserin

şiddet zoruyla alınan keyfin, dehşet uyandıran bir keyfin çelişkili deneyimidir. Kendisini duyuma kaptırmışların bilincinde olmadığı bu dehşet, temel olarak, temsil ile temsil edilen şey arasındaki mesafenin ortadan kalkmasından, kısacası, yabancılaşmadan, öznenin nesnede kaybolmasından, "hoş" olanın köleleştirici şiddetinin belirlediği içinde bulunulan ana dolayımsız boyun eğişten kaynaklanır. Böylece, güzellikten farklı olarak hem insanlara hem de hayvanlara dair olup (s.61), "her zaman keyfin[10] peşinde olanları" baştan çıkarmaya has olan (s.57, ayrıca 59, 127-128) ve -akıl tarafından "dolaylı olarak beğenilmese" de- "duyulara dolaysız haz veren" "hoş olanın" (s.59)[11] kışkırttığı yönelimin aksine, "çekicilikler"in "biçim"e karşıt olması gibi, "duyuların beğenisi"ne karşıt (s. 76 - 78) bir "düşünme beğenisi" (s.65) olan "salt beğeni" (s. 84, 86), çıkarı ve ilgiyi dışlamalı ve "şeylerin varoluşundan yana en küçük bir eğilim göstermemelidir" (s.55).[12]

1928 tarihli baskısını kullanmıştır. Fransızca metindeki uygulamaya sadık kalınarak parantez içindeki rakamlar okuru Kant'ın Yargı Yetisinin Eleştirisi adlı eserin Türkçede var olan tek çevirisine gönderiyor: Immanuel Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, Çeviren: Aziz Yardımlı. İdea Yayınevi, 2006.

10 Ç.N.: Aziz Yardımlı'nın alıntılanan metninde "haz" olarak geçer.

11 Hoş olanın kendine has etkililiği, arzunun dolayımsız ve "geleceğe dair düşünülmüş bekleyişi" dışarıda bırakan tatminini zorla kabul ettirme olgusunda kendini gösterir: "Sadece şimdiki yaşam anının tadını çıkarmak yerine, çoğu zaman uzak olan bir geleceği fiilî bir biçimde tasavvur etme kabiliyeti, insan üstünlüğünün en ayırt edici özelliğidir" (Conjectures, *a.g.e.*, s. 117)

12 Basit bir dilbilgisi analizi, Kant'ın Üçüncü Eleştirisini Sollen, yani "olması gerek" kipiyle kısıtlı kalmakla eleştiren Hegel'e hak vermeye yeter: Beğeni yargısı için kullanılan ifadeler emir kipinde zorunluluk bildirir; daha doğrusu, aslında edimsel bir sözcenin gerçekleşme koşullarını gizlemeye yarayan bu tarz yanlış saptayıcılar zorunluluk kipinde ifade edilir. Tipik birkaç örnek verelim: "yüce olarak yargıladığımız şeyin önünde kıpırdamadan kalan biri için [...] hiçbir duygusunun olmadığını söyleyebiliriz. Ama hem beğeniyi hem de duyguyu her insandan bekleriz ve onları biraz kültürü olan birinde varsayarız" (s. 127); "Bunun dışında, öznenin beğenisini tanıtlaması gereken her yargı açısından öznenin deneyim yoluyla başkalarının yargılarını kurcalamak zorunda kalmaksızın ve onların aynı nesneden hoşlandıklarını ya da hoşlanmadıklarını önceden öğrenmeksizin kendi için yargıda bulunması istenir" (s. 147); "çünkü yargı, bir beğeni yargısı olacak-

İmge hâlinde olduğu kadar gerçek, yani etten ve kemikten olduğunda da, "kendinden keyif alınmasını dayatan" nesne, etik direnişin yanı sıra estetik etkisizleştirmeyi de etkisiz hâle getirir: Özetle, nesne, temsilin mesafe koruyucu gücünü hiçe indirger ve insanın, duyulur olana dolayımsız, hayvani bağlılığı askıya alabilme ve salt duygulanıma, basit aisthesis'e boyun eğebilme özgürlüğünü reddeder. Özgürlüğe, insanlığa ve bir nevi karşı-doğa olan kültüre karşı çifte meydan okuma olan zevksizlik, hayvansallığa, maddeselliğe, mideye ve cinselliğe, yani herkesçe paylaşılan dolayısıyla sıradan [*commun*], bu yüzden de avam olana doğru tümden bir indirgeme işlemi gerçekleştirirken, kendini safahata verip keyfin keyfini sürenler ile var güçleriyle buna direnenler arasındaki tüm farkları ortadan kaldıran, iğrendirenin ve keyfin neden olduğu bu korkunç baştan çıkışın hem belirsizlik hem de zıtlık barındıran deneyimidir: *commun*[13] sözcüğü ile (yalnızca sözcüğe ikili bir anlam veren Fransızcada değil, başka birçok dilde de) " 'kaba' [das Vulgare] olan, her durumda karşılaşılan anlaşılır ki, ona iyelik saltık olarak hiçbir değer ya da üstünlük değildir" (s. 160). İnsanlar tarafından duyulurluk olarak kavranan doğa eşitler, ama en alt düzeyde eşitler (Heideggerciler'de nefret uyandıran "indirgenme" nin erken bir örneği). Aristoteles farklı şeylerin onları benzer kılan şeyler üzerinden, yani ortak bir özellikleri dolayısıyla ayırt edildiğini göstermişti: İğrenme, dehşette ahlaki ayrımın, karşısında ve üzerine inşa edildiği ortak hayvaniliği keşfeder.

"Güzel doğa için hiçbir duygu taşımayanların, kendilerini yeme ve içmede bulunan salt duyu hazlarına adayanların düşünme yollarını kaba ve soysuz olarak görürüz" (s. 171) der Kant. Başka bir metinde de, "düşünme beğenisi" ile 'duyu beğenisi' arasındaki karşıtlığın toplumsal bir temeli olduğunu doğrudan

tır, anlağın ya da usun bir yargısı değil" (s. 150) ; "güzel sanat [...] özgür sanat olmalıdır..." (s. 193).

13 Ç.N.: Hem sıradan hem de ortaklaşa olan anlamındadır; sözcüğe her iki anlamı da barındıran tek bir Türkçe karşılık bulunamadığından, metnin anlam bütünlüğünü korumak amacıyla Fransızca olarak bırakılmıştır.

belirtir: “Başlangıçta, yaratılmış bu yeni mahluğa, sadece, Tanrının diğer tüm hayvanlarca itaat edilen sesi, yani içgüdü rehberlik etmiştir. Bu durum, beslenme amaçlı bazı şeylere izin verirken, birtakım başka şeyleri yasaklar. Fakat bunun için, artık yok olmuş özel bir içgüdünün var olduğunu varsaymak şart değildir. Bunun basitçe, tat alma organıyla olan hısımlığının yanı sıra sindirim sistemiyle olduğu iyi bilinen ilişkisi de düşünüldüğünde, kastedilenin koku alma duyusu olduğu pekâlâ söylenebilir; şu hâlde insan, örneklerini bugün de görebileceğimiz gibi, tüketeceği besinlerin bünyesine dokunup dokunmayacağını önceden sezmeye muktedirdi. Hatta bu duyunun Adem ile Havva için bile bugün olduğundan çok daha keskin olmadığı varsayılabilir. Zira duyularından başka şeyle meşgul olmayan insanlar ile duyularının yanı sıra düşünceleriyle de meşgul olduklarından duyumsamaya sırt çevirenler arasında kayda değer bir fark olduğu iyi bilinen bir olgudur” (E. Kant, Conjectures, *a.g.e.* s. 113). Burada, toplumsal sınıflar arasında kurulan karşıtlığın terimlerini bir evrimin (doğadan kültüre doğru gelişme anlamındaki) basamakları biçiminde betimlemekten ibaret olan ideolojik düzeneği görürüz.

Ancak, her defasında deneyüstü ile deneysel arasındaki büyülü kopukluğa başvurarak[14], beğeninin ampirik, psikolojik ya da toplumsal bir başlangıca benzeyen bir oluşa sahip olabileceğini aralıksız olarak reddetmesine rağmen (örneğin s. 95-96 ve s. 126-127), hoş (insanın “ kültürüne bir şey katmayan” ve sadece

14 “Güzeldeki Görgül Çıkar Üzerine” başlığını taşıyan 41. Paragraf Elias’ın “uygarlık süreci” olarak adlandırdığı şeye (“Sadece bir insan olma fikrine değil, kendince ayırt edilmiş bir insan olma fikrine yalnızca toplum içinde sahip olunabilir –bu, uygarlığın başlangıcıdır-”) değinir ama bunu ampirik düzleme tek cümleyle aktarmak için: “Güzele toplumsal eğilim yoluyla dolaylı olarak bağlanan, ve öyleyse görgül olan bu çıkarın bizim için burada hiçbir önemi yoktur.” (s. 165 ve s. 141-142). Beğeninin toplumsal boyutunun tanınmasına ilişkin başka bir örnek de: “Bir hoşlanma nesnesi üzerine bir yargı bütünüyle çıkarsız, ama gene de çok ‘ilginç’ olabilir’ e. d. bir çıkar üzerine temellenmemiş, ama bir çıkar getiriyor olabilir; tüm arı ahlaksal yargılar bu türdendir. Ama beğeni yargıları kendilerinde hiçbir çıkar temellendirmezler. Beğeni inceliği taşımak yalnızca toplumda ilginçtir.” (s. 55, dipnot).

keyif olan -s. 128-) ile kültür arasında oluşturduğu karşıtlığın gösterdiği[15] veya beğeninin öğrenilmesi ve öğretilebilirliğiyle ilgili imalarda görüldüğü gibi[16], saf beğeni kuramı, toplumsal bir ilişkinin deneyimlenmesi içinde temellenir. Kültür ile bedensel haz (ya da doğa) arasındaki antitezin kökleri, eğitimli burjuvazi[17] ile halk (eğitilmemiş doğanın, yani salt keyfe teslim olmuş barbarlığın düşlemsel yeri) arasındaki karşıtlığa dayanır: "Beğeni, hoşlanmanın olabilmesi için bir çekicilik ve heyecan karışımına gereksindiği yerde ve özellikle bunları, onay için ölçün yaptığı düzeye dek, her zaman barbarcadır" (s.76).

15Kant müziğin "kültürden çok keyif" olduğunu söyler (s. 201). Daha sonra da, zihnin "yetilerini genişleterek", edindiği kültüre, sanatların ne dereceye kadar katkı sağlayabileceğini örtük olarak saptar: "Buna karşı, eğer güzel sanatların değerini anlığa sağladıkları kültüre göre ölçersek ve bilgi için yargı yetisinde bir araya gelmeleri gereken yetilerin genişlemesini ölçün alırsak, o zaman müzik yalnızca duyumlar ile oynadığı için güzel sanatlar arasında en alt yeri doldurur" (s. 203).

16 "Nesneye biçimi nedeniyle yüklenen güzelliğe gelince, onun çekicilik yoluyla yükseltilebileceği sanısı avam bir yanılgıdır ki, gerçek, bozulmamış, sağlam temellendirilmiş beğeniye büyük zarar verir; hiç kuşkusuz güzelliğin yanına çekicilikler de eklenebilir ve böylece anlığın kuru bir hoşlanmadan ayrı olarak nesnenin tasarımı yoluyla ilgisi uyandırılabilir; dahası, çekicilikler bu yolla beğeni ve bunun kültürü için övgü olarak hizmet edebilirler, özellikle onun henüz kaba ve eğitilmemiş olduğu yerde." (s. 78, sözcüklerin altı tarafımdan çizilmiştir); "giderek beğenisini belli bir türden yeterli sayıda nesnenin bir bilgisi üzerine oluşturup oluşturmadığından kuşkulanmaya bile başlayabilir..." (s. 149); "beğeni yargımızın düzeltilmesi ve genişletilmesi için" (s. 151).

17 Kant'ın evrenseli (veya tümeli), kültürlü insanlar evreniyle özdeşleştirdiğine dair birkaç kanıt: "Eciş bücüş bir çember yerine, muntazam çizilmiş bir daireden veya kenarları eğik ve açıları birbirine eşit olmayan, bir bakıma sakat bir dörtgen yerine, kenarları ve açıları birbirine eşit bir dörtgenden daha fazla tatmin olmak için, illa haz sahibi bir insan olmak gerektiğini hiç kimse kolay kolay kabul etmez. Bunun için ortak bir zeka yeterlidir, beğeni şart değildir."(Emmanuel Kant, *Critique du jugement*, J. Vrin, 1928, s. 75, Almancadan çeviren J. Gibelin). (Aktarılan bu cümlenin Türkçe çevirisinde, metinde gönderme yapılan bazı kavramları yeterince vurgulamadığından Aziz Yardımlı'nın tercümesi kullanılmamıştır; yine de, aktarımın *Yargı Yetisinin Eleştirisi* adlı kitaptaki yerini bulmak için bkz. s. 98, ç.n.); "hem beğeniyi hem de duyguyu her insandan bekleriz ve onları biraz kültürü olan birinde var sayarız" (s. 127). (Ayrıca bkz. s. 156 dipnot).

Kant'ın *Essai sur les grandeurs negatives* [Negatif Büyüklükler Üzerine Deneme] adlı metninin mantığı uyarınca, erdemi, üstesinden gelinmiş kusurların miktarına göre, saf beğeniyi ise inkâr edilmiş dürtünün ve alt edilmiş avamlıkların yoğunluğuna göre ölçmek zorunda olan bir estetiğin vardığı son noktaya bakacak olursak, uygarlaşan barbarlık, dizginlenen itki veya yüceltme (süblimasyon) yoluyla yönlendirilen kabalıkta var olan antitezi en üst gerilim seviyesine taşıyabilen yapıtlarda, sanatın en mükemmel seviyesine ulaştığı kabul edilmelidir: Örneğin bugün, kolaya kaçmakla oynanan tehlikeli oyunu ve "popüler sanatları", hatta "şatafatı" akademik uyarlama biçimlerinin her türlüsünü şimdiye kadar kimsenin ulaşamadığı en uzak noktaya taşıyan Mahler veya başka bir çağda, büyüklüğü, çoğu zaman menkıbelerle övülen ve sanatsal çilenin (bir çeşit yas çalışması) üstesinden gelebildiği şiddetin, aşırılığın ve taşkınlığın olumsuz büyüklüğüyle ölçülerek herkesçe kabul görmüş Beethoven. "Saf" haz deneyiminin koşullarından çok dolayımsız olarak erişilebilir hazzın ketlenmesi kendi başına bir haz kaynağı hâline gelebilirken, incelik de kendi başına, Freud'un bahsini ettiği "ilk haz"zı beslemeye, gerilimin gevşemesini ertelemeye veya örneğin uyumsuz akor ile onun tam olarak veya uygun çözülmesi arasındaki mesafeyi arttırmaya yöneltir. Öyle ki, estetin beğenisinin en "saf" biçimi olan arındırılmış, yüceltilmiş ama yadsınan *aisthesis* böylece, çelişkili bir şekilde bir *askesis*, yani çile, ilk ve ilkel *aisthesis*'in tam tersi olan, sürekli yaratılan ve sürdürülen bir gerilim hâlini almış olur.

Çileci olup, hazdan feragati içinde barındıran beyhude haz, yani hazdan arındırılmış haz olan saf haz ahlaki mükemmelliğin sembolü olmaya, sanat eseri ise, hakikaten insanî olan insanı tanımlayan yüceltme kabiliyeti için kesin bir ölçüt, hatta etik üstünlük sınavı olmaya yatkındır[18]: Estetik söylemin ve tam

18 Natürmort'u vanitas motifiyle çok erken dönemlerde birleştiren -örneğin ölçülülüğü simgeleyen saat teması gibi- bağlantıyı hatırlatmakla, E. H. Gombrich, bu hatırlatmada, püriten zihniyetin, iştah açıcı yiyeceklerin ve gösterişli çiçeklerin duyularda uyandırdığı basit hazza, nefse yönelik keyfin ebedîleşmesine ve ezelileşmesine, geçmiş ve gelecek ziyafetleri hatırlatan "göz ziyafetine" bir mazeret, hatta bir panzehir bulduğunu onaylar; fakat aynı zamanda, resmin, temsilin sunduğu hazların temelde yanıltıcı olmasından dolayı zaten bir van/tas olduğunu gözlemler (E. H. Gombrich, *a.g.e.* s. 104).

anlamıyla insani olanın tanımının dayatılmasının bahis konusu ettiği şey, nihayetinde insanlığın tekelini ele geçirme çabasından başka bir şey değildir.[19] İnsan ve insan olmayan arasındaki farkı kanıtlamak da sanata düşer: Sanatçının (ve onun aracılığıyla izleyicinin), sadece yaratıcı dehanın inşa yasalarına tabi (s.179-180) "başka bir doğa" üreterek (s. 184), doğallaştırılmış doğaya[20] aşkınlığını teyit etmesine aracılık eden doğal yaratışın, yani -natura naturata'nın değil de- natura naturans'ın özgür bir taklidi olan sanatsal deneyim, kendisinden başka hiçbir kural ya da sınırlama tanımadan nesnesini özgürce yaratan yaratıcı algı, intuitus originarius' un ilahi deneyimine en çok yaklaşan şeydir (s.175-176). "Sanatsal yaratımın ürettiği dünya sadece "başka bir doğa" değil, aynı zamanda bir "karşı doğa"dır; yani tıpkı doğa gibi olup doğanın sıradan yasalarına -dansta yer çekimi, resim ve heykelde arzu ve haz yasalarına vb.- karşı, toplumsal bir meşrulaştırma işlevini yerine getirme eğilimindeki sanatsal bir yüceltme edimiyle üretilmiş bir dünyadır: Aşağılık, kaba, avam, ücret karşılığı, satılık, bayağı, kısacası doğal olan keyfin olumsuzlanması, yüceltilmiş, inceltilmiş, saygıdeğer, çıkarsız, bedelsiz, özgür hazlara tatmin olmayı bilenlerin yüceliğinin olumlanmasını içinde barındırır. Doğa beğenileri ile özgürlük beğenileri arasındaki karşıtlık, beden ile ruhun ilişkisini, yani sadece doğadan ibaret olanlar ile toplumsal doğaya hükmetmeye yönelik meşru iddialarını kendi biyolojik doğalarına hükmetme kabiliyetlerinde olumlayanlar arasındaki bir ilişkiyi ortaya koyar. Böylece, şüphesiz, Bakhtin'in Rabelais üzerinden gösterdiği gibi, halkın imgeleminin olsa olsa estetik sosyodisenin temelindeki ilişkiyi ters yüz etme yetisi ve bunun ötesine geçememesi daha iyi anlaşılır: Argoda, parodide, taşlamada ya da karikatürde olduğu gibi, yüceltmeden yana olana, küçültme veya alçaltma tarafgirliğiyle yanıt veren, egemen zümrelerin yüceliklerini doğruladıkları ve tescil ettikleri değerleri tepetaklak etmek için müstehcenliğe ya da skatolojiye başvuran halk imgelemi farklılığı sistematik olarak inkâr eder,

19 Kant'ın, saf haz tanımını içine hapsettiği -görünüşte- saptama tümcelerinde hapsolmuş Sollen fiilinin neler gizlediğini görebiliyoruz.

20 Ç.N.: *Natura naturata*

ayrıcalığı hiçe sayar ve karnaval oyunlarında olduğu gibi, ruhun ayırt edici hazlarını midenin ve cinselliğin basit tatminlerine indirger.[21]

3. Yadsınan Toplumsal İlişki

Her insana (bu sıfata layık olan) yaratımın ilahi edimini taklit etme olanağını veren artifex deusun mutlak yaratımı olan güzellik kuramı, şüphesiz, kendilerini "yaratıcılar" olarak adlandırmaktan hoşlananların mesleki ideolojisinin "doğal" ifadesidir; bu durum, güzellik kuramının, sanatçıyı "her şeyin efendisi" hâline getiren Leonardo da Vinci'den, tıpkı doğanın yaptığı gibi yaratmayı amaçlayan Paul Klee'ye kadar, doğrudan bir etkisi olmaksızın, sanatçılar tarafından neden tekrar tekrar yeniden üretildiğini açıklar.[22] Sanat kuramının, estetik hazzın iki biçimi arasındaki antitezle, dolayısıyla da, kültür "seçkinler"i ile barbar yığınları arasındaki karşıtlıkla olan açık ilişkisini söz konusu etmeden, Kant'ın "kendi için hoşa giden" ve -kendisi için hoş olduğu ve seyredeni veya dinleyeni kısıtlamadığı için[23]- özgürlük üreten "özgür sanat" ile "sadece sonuçlandığı şeyden ötürü (ücret) çekici olan, zorla dayatılabilen" (s.173), ve algılayana, duyu-

21 Buradan anlaşılıyor ki, bir sanat yapıtından veya estetik deneyimden bilimsel olarak bahsetme maksadını hissettirmek veya daha basit bir ifadeyle, hakikat kaygısından ziyade özgünlük kaygısı taşıdığından, yanlış bir fikrin iğneleyiciliğini, doğru bir fikrin yavanlığına daima yeğleyebilen denemeci yazım tarzını terk etme niyetini sadece ortaya koymak bile, indirgemeci maddeciliğin sebep olduğu bir küfür ve dolayısıyla, anlamaktan, dahası hissetmekten aciz olunan bir şeyi ifşa etmeye kalkışan bir yontulmamışlığın ifadesi olarak görülmeye hep mahkûm edilir.

22 Daha yakın bir geçmişte, bu ideolojiyi dile getirmeye dair en sistematik teşebbüs, kuşkusuz Malraux'da görülür: Sanat özgürlüğün saltanatıdır ve bu sebeple, insanın anlamlı ve bütünüyle insani bir dünya yaratma gücünün veya hiç olmazsa, esareti aşıp "dünyayı insanileştirmek" için verdiği ezelî ve ebedî mücadelenin sembolüdür.

23 Yapıtı kendi maksadına göre, yani ereksiz bir ereklilik olarak ele alan izleyici, Yaratılış mimesisinin mimesisi kapsamında yaratma edimini yeniden "üretmiş" olur ("yaratıcı okuma" kuramı da yine, okuryazar burjuvazinin "ruhani onur meselesinde" ısrar etmek için vazgeçilmez olduğundan, mütemadiyen yeniden icat edilen ideolojik temalardan biridir).

lur çekiciliğinin tüm köleleştirici şiddetiyle kendini zorla kabul ettiren bir ürün veren "ücretli sanat" arasında kurduğu karşıtlık, bu "salt" veya özerk entelektüellerin (*Le Conflit des facultés* adlı eserine göre bunlar Felsefe Fakültesi profesörlerinden başkası değildir[24], bunlar özellikle yazar ve sanatçıların içlerindeki en saf ucu oluşturur) entelektüel iş bölümü içindeki konumuna ilişkin, Kant'ın zihnindeki temsilini doğrudan ifade eder. *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, içinde haklı olarak burjuva entelijansiyasının yüceltilmiş çıkarlarının ifadesini gördüğümüz "Kozmopolit Bir Bakış Açısından Evrensel Tarih Fikri"nden göründüğü kadar uzak değildir; Norbert Elias'ın ortaya koyduğu gibi, "kendi kendini her şeyden önce entelektüel, bilimsel ya da sanatsal icraatlarıyla haklı gösteren"[25] bu entelektüel burjuvazi bugünün entelijansiyasına denk, iki arada bir derede bir konuma sahiptir: "halkın gözünde seçkin", "saray aristokrasinin gözünde ise alt zümreye aittir".[26]

Haz ve keyif arasındaki temel karşıtlığın ikinci teriminin iki anlamlılığı bir kez fark edildiğinde, Kant'ın metnindeki bir dizi tuhaflık açıklığa kavuşmuş olur; kültürden alınan hazzın etik saflığı sadece kölece keyfin barbarlığına karşıt değil, aynı zamanda Uygarlığın özerk olmayan keyfine karşıt olarak da tanımlanır: "Sanat ve bilim konularında yüksek derecede kültürlüyüz. Kent-

24 Yorumcular tarafından horlanan bu metinde (ki söz konusu yorumcular, metin bayağılıktan yana bir rahatsızlığı ortaya koyduğu için, bunun filozofun ihtiyarlığının bir sonucu olup olmadığını bile tartışmışlardır), Kant "lonca âlimleri" veya "bağımsız âlimler" ile papaz, yargıç, savcı, hekim gibi üniversitede edinilmiş bir bilgiyi satan "iş güç sahibi adamlar ve bilim teknisyenleri", yani sıradan "okuryazarlar" ile bunların müşteri kitlesi olan, cahillerden oluşan halk arasındaki ayrımı ortaya koyar. Ardından, dünyevi bakımdan egemen olan fakülteler (hukuk, tıp ve teoloji) ile dünyevi bakımdan egemen olunan ama ruhani bakımdan egemen olan fakülteleri (yani, dünyevi iktidara sahip olmasa da "hükümetin emirlerinden bağımsız" olan, tam olarak özerk olup, kendi yasalarından, akıl yasalarından başkasını tanımayan, böylece eleştiri gücünü tüm özgürlüğüyle kullanma hakkına sahip olan felsefe fakültesi) karşı karşıya getirir (E. Kant, *Le conflit des facultés*, çev. Gibelin, Paris, Vrin, 1955).

25 N. Elias, *La civilisation des moeurs*, Paris, Calmann-Levy, 1973, s. 19.

26 N. Elias, *a. g. e.*, s. 35

liliğin ve toplumsal adabın her çeşidine yürekten bağlı olacak kadar uygarız. Ancak kendimizi şimdiden ahlaklı sayabilmemize daha çok var. Zira ahlaklılık fikri hâlâ kültüre aittir; hâlbuki bu fikrin sadece onur ve başkaları tarafından onurlandırılmaya dayalı bir ahlaklılık görünüşüne sahip olmak için kullanılması olsa olsa uygarlığı oluşturur."[27] Kant, uygarlık sürecinin ürettiği, "toplumsal bir eğilimle dolaylı yoldan güzele bağlanan çıkar"ı -üstelik keyfe yönelik hiçbir tatmin sağlamayan nesnelere olan bu "inceltilmiş eğilim" saf hazza olabildiğince yakın olduğu hâlde- "deneysel" olanın karanlığına fırlatır. Doğanın olumsuzlanması, "zorunlu olmayan eğilimlerin" yarattığı sapkınlığa olduğu kadar estetik hazzın saf ahlakına da yol açar: "Aklın özelliklerinden biri, hayal gücünün de yardımıyla, yalnızca doğal içgüdü açısından temelsiz olmakla kalmayıp, hatta onunla karşıtlık içinde olan arzuları yapay olarak yaratabilmektir; başlangıçtaki bu arzular yavaş yavaş doğaya karşı olan ve 'şehvet' olarak adlandırılan, 'zorunlu olmayan eğilimler bütününü doğurur.'[28] "Karşı doğa" muğlaktır; uygarlık kınanırken kültür onanır. Kant özerk olmayan ve dışsal olan medeni haz ile "zihni geliştirmeye yönelik uzun çabalar"[29] gerektiren kültürlü haz arasındaki farkı sadece etiğin alanında keskinleştirir; başka bir ifadeyle, estetik hazzın, dışsal ve "patolojik" belirleyenleri bir tarafta, salt içsel olanları diğer tarafta yer alır. Bu saf estetik düpedüz bir ethosun ussallaştırılmasıdır; kösnüllükten uzak olduğu kadar *conspicuous consumption*'dan[30] da uzak olan saf haz, yani duyulur veya bedensel her türlü ilgi ve çıkardan tamamen arınmış olduğu

27 E. Kant, "Idée d'une histoire universelle au point de vue cosmopolitique", *La philosophie de l'histoire*, *a. g. e.* s. 39 (altı tarafından çizilmiştir).

28 E. Kant, *Conjectures...*, *a.g.e.* s. 113.

29 E. Kant, "Idée d'une histoire universelle au point de vue cosmopolitique", *a.g.e.* s. 39. Elias, saray aristokrasisi ve kültür burjuvazisi arasındaki karşıtlığın nasıl bir tarafta zarafet, muaşeret ve sohbet ile diğer tarafta duygu, içtenlik, kişisel gelişim ve ahlaki bütünlük, kısacası yüzeysellik ile derinlik arasındaki karşıolum etrafında oluşturulduğunu göstermektedir (N. Elias, *a.g.e.*, özellikle s. 36 ve 47). Karşıtlığın ikinci teriminin tamamı Kant'ın bahsini ettiği "içsel gelişime dair uzun çabaların" içindedir.

30 Ç.N.: Gösterişçi tüketim.

gibi toplumsal ve monden çıkarlardan da tümüyle kurtulmuş olduğundan, saray insanının inceltilmiş ve diğerkâm keyfine[31] olduğu kadar halkın yontulmamış ve kaba saba keyfine de karşıdır. Tipik bir biçimde âlimane olan bu estetik söz konusu olduğunda, kendisine en olağan okurları felsefe profesörleri tarafından tanınan evrensellik niteliğine hiçbir şey karşı çıkamaz[32]; zira felsefe profesörleri, tarihselciliği ve sosyolojizmi alaşağı etme meselesiyle öylesine meşgullerdir ki evrensellik yanılsamalarının temelinde yatan tarihsel ve toplumsal rastlaşmayı fark edemezler.[33] Sosyal dürtü ve çıkarların, toplumsal adabın tikel bir biçimini oluşturan sansür sınırları dâhilinde ifade edilmesi için uygun hâle getirilmesi sadece bu yanılsamanın teşvik edilmesine yardımcı olur. Öyle ki sosyal farklılığın yanlış tanınmış ve kabul edilmiş bir biçimi olan, sanatı etik ve estetik ayrıcalığın kanıtı hâline getiren bir söylem, sanatın ve estetik deneyimin evrenselliğinin evrensel ifadesi olarak okunabilir.

Adına layık her felsefi düşünce gibi (her felsefenin harcı daimîliktir), tamamen tarih dışı ve tümüyle etnosantrik olan (sa-

31 Akıl asla, sadece keyif almak için yaşayan bir insanın (bu uğurdaki faaliyeti ne olursa olsun) varoluşunun, kendine bir değeri olduğunu kabul etmeyecektir; üstelik, duygudaşlık yoluyla tüm bu hazlardan kendisi de keyif alacağı için başkalarına, tek hedefleri olan keyfe erişmelerinde elinden geldiğince, bir araç olarak yardım etse bile ". Üstelik dipnotta açıkça „ ne kadar ruhanileştirilse de (ya da allanıp pullansa da), tek amacı keyif olan eylemlere zorunluluğun sözde olduğu" gerçeğini ifşa eder. (Emmanuel KANT, *Critique du jugement*, J. Vrin, 1928, s. 75, Almancadan çeviren J. Gibelin s. 46) (Türkçe metinde s. 59).

32 Bir başka kanıt da, Kant'ın sanatın okulda öğrenilmesinin ve kurallara gerektiği gibi boyun eğilmesinin savunuculuğunu yapmasında gözlenebilir: Bu pekâlâ Kültür'ün akademik değerleri hakkındaki üstü kapalı söyleminin mantığıyla mükemmel bir uyum gösterir ama aslında Kant'a deha kuramını (s. 180'de tartıştığı) koşulsuz benimsetmesi beklenen, Kant'ın beğeninin ampirik nedenle ortaya çıkışını reddetme düşüncesiyle çelişir.

33 Profesörlük koşullarına, bilhassa öğretim üyesi kadrosunun egemen sınıf içindeki (tabi fraksiyon) ve sınıflar alanının bütünündeki konumuna ilişkin değişmezler, zamana ve topluma bağlı farklılıklara rağmen, evrensellik yanılsamasının temelini oluşturan ethos yakınlıklarını kurmak için yeterince önem taşır.

natsal deneyimin evrensel öznesi hâlinde kurulan estetik söylemin öznesinden başkası olmayan homo aestheticus'un yaşanmış deneyimininden başka bir veriye dayanmadığı için) Kant'ın beğeni yargısına dair yaptığı analiz gerçek ilkesini, tikel bir koşulla bağlantılı yatkınlıkların tümelleştirilmesi olan bir etik ilkeler bütününde bulur. Ancak diğer eleştirilerde üretilen kuramsal bölmelerin ve kavramsal ayrımların yol açtığı sorunları çözmek ve "Kant'ın düşüncesini", "Kantçı düşünce" diye adlandırılan şeyin kurucu düşünce kalıplarına göre ifade etmek için gösterilen çabaya biçim verilmiş söylemin borçlu olduğu her şeyi biçimsel bir maske olarak görmek hata olur.[34] Felsefi söylemin sembolik etkililiğinin temel ilkesinin uygun biçim verme çabasının tam olarak başaramasa da, birleştirmeyi hedeflediği, söylemin iki yapılılığı oyununda olduğunu bile bile, bu çift söylemin hakikatini, Kantçı güzellik ideolojisinin ifade edildiği ve analizin, yapıların birbirine karışmasıyla bulanıklaşmış işaretler örüntüsünü tekrar kurarak yeniden inşa ettiği üstü kapalı söyleme indirgemek saflık olacaktır. Estetik Yargı Gücünün Toplumsal Kategorileri, Kant'ın kendisi ve okurları için güzellik ile çekicilik, haz ile keyif ya da kültür ile uygarlık arasındaki karşıtlıklar (bilinçli bir başka türlü gösterme niyeti taşımadan, toplumsal karşıtlıkların belirli bir alanın ifade normlarına uygun bir biçimde ifade edilmesine

34 Sistematik bir ihtirasa sahip bir düşüncenin kendine özgülüğü, onu tanımlayan evrensel uygulama kalıplarını bütün nesnelere uygulamasındadır. Söz konusu kalıplar (Yargı Yetisinin Eleştirisi'nde de -hatta bu örnekte zorunluluk görünüşü altında- işleme konan,) açık açık boşuna işlediği zamalarda, Schopenhauer'un "gülünç ukala" olarak adlandırdığı şeyin tipik bor örneği gibi, eğlenceli sonuçlar doğurabilir: "Düzen tutturmuş, düzgün bir yaşam sürdüğü için mükemmel bir sağlığa sahip olmakla övünen arkadaşlarımın ve tanıdıklarımın kim bilir kaçından daha uzun yaşadım; hâlbuki, ölüm tohumu (hastalık) filizlenmeye hazır vaziyette onlardan habersiz varmış bünyelerinde ve kendisini iyi hisseden de aslında hasta olduğunu bilmezmiş; oysa, doğal bir ölümün nedeni bundan başka şekilde adlandırılamaz. Ancak, nedensellik hissedilmez, bunun için, varacağı yargı hatalı olsa da idrak şarttır; bununla birlikte, his yanılmazdır, fakat yalnızca kendimizi hasta hissettiğimizde böyle adlandırılır ama ya öyle hissetmiyorsak, vs..." (E. Kant, *Le Conflit des facultés*, çeviren Gi- belin, Paris, Vrin, 1955, s. 117, sözcüklerin altını yazar çizmiştir).

ve deneyimlenmesine imkân veren hüsnü tabirler) gibi sadece yüksek düzeyde yüceltilmiş kategoriler olarak iş görebilir. Gerek saray erkanından (kültürün karşıtı olan uygarlık tarafı) gerekse halktan (doğanın ve duyarlılığın tarafı) gizlenen şey, yani ikili toplumsal ilişkinin ardındaki şey, hem vardır hem de yoktur; metinde tüm çabaya rağmen görülemeyecek bir biçimdedir. Kant'ın metninin, içinde gizlenmiş ve şekil değiştirmiş toplumsal ilişkiyle bir tutacak safiyane indirgemeci bir okuması, metni sadece örtündükçe ortaya konabileceği görüngüsel hakikate indirgeyen sıradan bir okumadan daha az yanlış olmayacak bir biçimde ortaya koyar.

4. Parerga ve Paralipomena

Beğeni yargısının hakiki ilkelerinin yadsınmasına (ve tüm sadık okumalarda gerçekleşen bu yadsımaya) neden olan toplumsal düzenekleri açığa vurmanın, kuşkusuz onları açık etmeyi amaçlayan (en azından görünüşte) bir yorumda da işler hâlde görmekten daha kesin bir yolu yoktur; örneğin Jacques Derrida'nın önerdiği Yargı Gücünün Eleştirisi okumasında olduğu gibi[35], Kant felsefesinin beğeniye yönelik yaklaşımındaki bazı saklı ön kabulleri, ortodoks yorumun en bağlayıcı kurallarını ihlal etmek pahasına gün ışığına çıkarmasına rağmen, saf okumanın sıkı denetimine tabi kalır. Aslında Derrida bahis konusunun, meşru haz ile keyif arasında ya da *a parte objecti* duyulur içeriğinin "çekiciliği" sayesinde baştan çıkaran hoş sanatlar ile keyif olmadan haz sunan Güzel Sanatlar arasındaki karşıtlık olduğunu açıkça görür; ayrıca, önceki karşıtlıkla açıkça ilişkilendirmeden, "masa başında ya da bir şişenin etrafında duyulara dayanan basit duyumla keyiflenenler"in kaba beğenileri, "çıkar güden beğeni" olarak "ağız yoluyla tüketim" ile saf beğeni arasındaki antitezi de fark eder; tiksintinin, "temsilî mesafeyi ortadan kaldırması"yla ve bireyi karşı konulmaz şekilde tüketmeye iterek, duyulur olana dolayımsız bağlılığı askıya almada ve duygulanımı etkisiz

35 J. Derrida, "Le parergon I", *Diagraphe*, 3, 1974. s. 21-57; "Le sens de la coupure pure (Le parergon II)", *Diagraphe*, 1974, 4, s. 2-31; "Economimesis", içinde *Mimesis des articulations*, Flammarion, 1975, s. 57-93.

kılmada, yani, temsil edilen nesnenin var olup olmadığına ilişkin bir ilginin yokluğu manasında bir çıkarsızlık ve ilgisizlikte kendini gösteren özgürlüğü yok etmesi hasebiyle, belki de beğeninin hakiki kökeni olduğunu belirtir. Her ne kadar Derrida bunu açıkça yapmaktan kaçınsa da, tüketicinin sanat yapıtıyla olan ilişkisini ilgilendiren daha önceki bütün karşıtlıklar, üretim düzeyinde saptanan karşıtlıkların sonuncusuna, yani Kant'ın üretim zemininde, özgür iradeyi işleten "özgür sanat" ile emeğinin değerini ücret karşılığı takas eden "ücretli sanat" arasında kurduğu karşıtlığa bağlanabilir. Pek tabii ki, bunun gibi metni yoğunlaştıran, sıkıştıran ve böylece özgün metinden dışlanmış, bir "nedenler silsilesi" tesis etmek suretiyle yalnızca önerilen diziler üreten ve en önemlisi, sözün tamamına bir hakikat bahsiyle yönlendirilmiş bir ispat görüntüsü veren bağlantılar kuran transkripsiyonlar, kelimenin en güçlü anlamıyla bir dönüşüm ya da bozulma meydana getiriyor: Yazıma ve sayfa düzenine gösterilen dikkatin de ortaya koyduğu gibi, usule uygun biçimi verme niyetinin bir ürünü olan ve içeriği biçimden ayırmayı, metni en basit ifade şekline indirgemeyi, teçhizatının en basit öğeleriyle takdim etmeyi hedefleyen her özeti baştan reddeden bir söylemi özetlemek, aslında, yapıtın en temel maksadını inkâr etmek ve şimdiye kadar hiçbir eleştirinin uygulamaya koymayı düşünmediği bir tür transandantal indirgeme yoluyla, felsefi bir metnin felsefi metin olarak varlığını doğrulamasını sağlayan her şeyin epokhesini yapmak, yani "çıkarsızlığı"na, özgürlüğüne, dolayısıyla ve "avam" bütün söylemlere göre yüceliğine, ayrıcalığına ve mesafesine dair yargıyı askıya almak anlamına gelir. Ancak Derrida'nın son derece bilgece oynadığı bu oyun, oyuna katılım hususunda bilinçlilik gerektirir: "Bu, hazla ilgili bir soru. Saf hazzı, hazzın haz oluşunu düşünme. Hazdan başlayarak, üçüncü Eleştiri onun için yazılmıştır ve onun için okunmalıdır. Oldukça kuru bir haz -kavramsız ve keyifsiz- oldukça sıkı bir haz, ancak burada bir kez daha tenkitsiz haz olmayacağını öğreniyoruz. Kendimi hazzın rehberliğine bırakarak, bir emri tanıyorum ve aynı anda onu bozuyorum. Onu takip ediyorum: Hazzın bilmecesi tüm kitabı devindiriyor. Onu baştan çıkartıyorum: Öyle ol-

ması düşünülmemiş üçüncü Eleştiriyi bir sanat yapıtı ya da güzel bir nesne gibi ele alarak, kitabın var oluşu benim için önemli değilmiş gibi (Kant'ın, her estetik deneyim için gerekli olduğunu açıkladığı gibi) ve soğukkanlı bir tarafsızlıkla üzerinde düşünülebilirmiş gibi davranıyorum."[36] Böylelikle, Derrida bize varoluşa ya da sadece ele alınan nesnenin varoluşuna yönelik kayıtsızlığa ilişkin herhangi bir savın askıya alınması, epokhesi anlamına geldiğinden, metninin ve okumasının doğruluğunu beyan eder (özel bir saf haz deneyimi örneği) ama bunu, söz konusu epokheyi ve ilgisizliği ima eden bir metin içinde yapar: Bu, felsefi metnin nesnel hakikatini toplumsal kullanımı dâhilinde tanımlayan olumsuzlamaya örnek bir biçimdir -dile getirilen hakikattir ama öyle bir biçimde ifade ediliyordur ki aslında söylenmiyordur-; felsefi metne, gerçek dışılığı, asılsızlığı, başat kayıtsızlığı ölçüsünde toplumsal bir kabul edilebilirlik kazandırılır.[37] Çünkü Derrida, uzlaşım kurallarına saygı duyduğu felsefi oyunda, sadece gelenekçileri şaşkınlığa düşürecek ihlalleri yaparken dahi, asla geri çekilmediği için, felsefi metinlerin ve bunların felsefi okumasının doğruluğunu ve hakikatini ancak felsefi olarak bildirebilir; bu da (ortodoksluğun sessizliği bir yana) söz konusu hakikati aslında söylememenin en iyi yoludur; dolayısıyla kendi söyleminin üretilmesine katkıda bulunduğu -Kant'ın- sanat felsefesinin ve genel olarak felsefenin hakikatini gerçekten ortaya koyamaz. Nasıl ki her sanatçıya kendini dayatmaya devam eden resimsi belagat kaçınılmaz bir estetikleşme etkisi üretiyorsa, felsefe hakkında konuşmanın felsefi yolu da felsefe hakkında söylenebilecek her şeyi gerçek dışı kılar.

---

36 J. Derrida, *Parergon*, *a.g.e.* s. 30 (*La vérité en peinture*, s. 51)

37 Buradaki felsefi olumsuzlama, müzik örneğinde açıkça görüldüğü gibi, bir etkisizleştirmeyi veya hem siyasi hem de toplumsal bir olumsuzlamayı destekleyen sanatsal olumsuzlamanın tikel bir biçiminden başka bir şey değildir: "Eğer illa Faust'un Alman ruhunun temsili olması gerekiyorsa, der Thomas Mann, o bir müzisyen olmalıdır; zira bir Alman'ın dünyayla ilişkisi soyut ve mistiktir, yani müzikal bir ilişkidir." (Th. Mann, "Deutschland und die Deutschen", Die Neue Rundschau, I, 1945-1946, 8, J. Frank, The Widening Gyre, Crisisand Modernity in Modern Literature, Bloomington and London, Indiana University Press, 1963, s. 138'de aktarılmıştır.)

Felsefenin ortaya attığı kökten sorgulamalar aslında felsefi üretim alanına aidiyetle, yani bu alanın varoluşuyla ve bununla bağıntılı sansürlerle ilgili çıkar ve ilgiyle sınırlanmıştır.

Felsefi alan, yorum, tartışma, eleştiri ve polemiği dayatarak onu felsefi olarak kuran, art arda gelen filozofların emeğinin tarihsel ürünü olsa bile, belli bir anda felsefi kabul edilen yazılarda (kitaplar, makaleler, denemeler vb.) ortaya atılan böylelikle de nesneleştirilmiş felsefeyi kuran sorunlar, kuramlar, konular ya da kavramlar, felsefi alana girmeye talip olan ve bu alandan dışlanmamaya çalışanlara, onları kültür öğeleri olarak bilmenin yanı sıra düşünüm-öncesi inanç nesneleri olarak da tanımak zorunda olanlara, kendilerini, bir çeşit özerk dünya olarak kabul ettirirler. Felsefe yapmayı iş edinen herkesin, kutsanan metinlerin meydana getirdiği emanetlerin varlığına, felsefeciler olarak ölümüne bir ilgisi bulunur; zira bu metinlere az ya da çok iyi şekilde hâkim olmak özgün sermayelerinin temelini oluşturur. Ayrıca, birer filozof olarak kendi varoluşlarını ve bu unvanın onlara sağladığı sembolik iktidarı sorgulamamak için, felsefenin varoluş savının uygulamada askıya alınışını, yani alana aidiyetin koşullarını belirleyen zımni sözleşmenin ifşasını, oyunun kuralları üzerindeki uzlaşıma ve bahse konan şeylerin değerine olan temel inancın terkini, tanımaya ilişkin tartışılmaz işaretlerin -atıf, selamlama, *obsequium*, münasebetsizliklerde bile uzlaşıma gösterilen saygı- reddini, kısacası, aidiyetin kabul görmesini kesintiye uğratacak herhangi bir şeyi dayatan kopuşları asla sonuna kadar götüremezler.[38] Aynı zamanda, aidiyete bağlı lütuflardan gerçekten vazgeçen toplumsal kopuşlar gibi olamadığından, saf okumadan entelektüel kopuşların en cüretkâr olanları bile, kut-

38 Her bilimsel üretim alanının kendine has muaşeret "kuralları" vardır; bu kurallar, örtük halde bulunup, sadece rüştünü ispat etmişlerce bilinebilir ve bazen ariflerce düzenlenmeye çalışılır (örneğin tragedya yazarlarına, izleyici kitlesinin siyasi ve ahlaki fikirlerine saldırmaya yönelik konulardan uzak durmalarını veya kanlı, onların duyarlılığını incitecek cinsten gösterimleri ortadan kaldırmalarını, karakterlerini monden teşrifat kurallarına göre yontmalarını ve çiğ ya da kaba terimlerden kaçınmalarını buyuran Boileau'lar, Rapin'ler, d'Aubignac'lar veya Subligny'ler gibi).

sanmış metinlerin oluşturduğu emaneti, arşiv belgesi gibi sadece düşünceler tarihine ya da bilgi sosyolojisinin işine yarayan birer ölü yazı olmaktan kurtarmaya ve bu emaneti, beyan edilmiş niyetleri ne olursa olsun, kullandığı gücü kutsanmış metinlerden alan sembolik stratejiler olan söylemlerin amblem veya matrisi gibi işleterek, tümüyle felsefi olan varoluşun ve iktidarların daima sürmesine katkıda bulunmuş olur. Bazı mistik sapkınlıkların dinî nihilizmi[39] gibi felsefi nihilizm de, selametin yolunu, özgürleştirici ihlalin ayinlerinde bulabilir: Nasıl ki, modern sanatın, kutsallığını elinden almak için sanata karşı ürettiği sayısız alaya alma edimi, harika bir diyalektik dönüşle, her zaman, sanatsal birer edim olarak, sanat ve sanatçının lehine döndüyse, felsefenin felsefi "yapıbozumu" da aslında, kökten bir yeniden yapılanma umudu kalmadığında bile, felsefenin yıkımına verilecek tek felsefi cevaptır.

Duchamp'dan bu yana sanatçılar arasında çok alışılagelmiş olan ve bizatihi parçası olunan geleneği, icra edilen faaliyeti, bir yarı-nesnelleştirmeye tabi tutmak üzere konu edinmekten ibaret olan strateji, gerek üretim koşullarında (dersler, özellikle agregasyon dersleri) gerekse aslen kişisiz (karakterlere yer vermeyen) yapıt olmanın doğasında ve ayrıca aynı anda hem uysal hem de sert yatkınlıklar gerektiriyor oluşunda, tipik olarak akademik bir tür olan yorumu, avangart dergilerde -akademik alan ile edebiyat alanı arasındaki, yani "ciddi" ile "havai" arasındaki kutsal sınırın, gelenekçilerin kanını donduracak şekilde ihlal edilmesiyle- yayımlanmaya elverişli kişisel bir yapıt hâline getirme sonucunu doğurur. Bu ise, bizzat söylevin söylenişini bile "edim"e (avangart ressamlarının bu sözcüğe verdikleri anlamda), bakışı felsefi "jest"e doğru çekmeyi hedefleyen (bilhassa "çift seans"ta görünür olan) ve böylece filozofun şahsını felsefe sahnesinin merkezine koyan bir oyun düzeni karşılığında olur.

Felsefi söylemin hakikatinin felsefi nesneleştirilmesi, felsefi meşruluğu talep eden bir faaliyet olarak kendi varoluşunun nesnel koşullarıyla, yani varoluşunun temelindeki ilkelerin tanın-

39 Bkz. G. Scholem, *Der Nihilismus als religioses Phänomen*, Eranos, 1974 ve J. Habermas, "Le voile de la Thora", *Les Nouveaux Cahiers*, n° 53, yaz 1978, s. 16-22.

masını talep eden felsefi bir alanın varoluşuyla sınırlıdır: Bu yarı nesneleştirme, hem içeride hem dışarıda, hem oyunda hem de oyun dışında yer almayı, yani bir kenarda veya sınırda, örneğin "çerçeve", *parergon* gibi aynı zamanda sınır olan yerlerde, sonun başlangıcında, başlangıcın sonunda ve dışa, dış karanlığa, yani felsefi olmayanın avamlığına, "ampirik", "ontik", "pozitivist", vb. söylemin bayalığına düşülmeden, içe, olabildiğince uzak olunabilecek bir noktada, ihlal kârlarının ve aidiyet kârlarının, hem felsefi söylemin örnek başarısına hem bu söylemin nesnel hakikatinin açığa çıkartılışına en yakın söylemi üreterek, biriktirilebileceği bir yerde konumlanmayı sağlar.[40]

Kutsal metnin açık mantığını, ileri sürdüğü "nedenler silsilesi"ni, bildirdiği ve mantık düzenini kendi tefsirine dayatmasını sağlayan planı harfiyen alan gelenekçi okumaya karşılık, sapkın okuma kutsal metin muhafızlarının her okumaya dayattığı ve uygun olduğunu ileri süren her okumanın kendi kendine dayatması gereken kural ve biçimlere bağlı kalmaz. Bir yanda, Kant'ın, ustaca eklemlenmiş bütün bir başlıklar ve alt başlıklar aygıtı şeklinde, tümdengelim dakikliğine dair dış işaretlerin sürekli teşhiri yoluyla ortaya koyduğu söyleminin görünür arkitektoniğini ve mantığını bildirmekle önceden belirlediği iyi bakış açısı; Kant, döngüsel bir kendi kendini meşrulaştırma etkisiyle, önceki yazılarına dayandırarak, büyük ölçüde, bu yazılar tarafından üretilen ve Hegel'den ve başka birçoklarından sonra, kendisini filozof olarak tanıtmak ve kabul ettirmek isteyenlerin, bundan böyle bilmek ve tanımak zorunda oldukları suni bölümler ve karşıolumların (idrak ile us, teorik ile pratik arasındaki) ürünü olan bir sorunsal kurar. Diğer yanda, izlenecek yolu görmezden gelen, dayatılan düzeni reddeden, sıradan yorumcuların bilmediği ayrıntılara, notlara, örneklere, parantezlere kendini veren, dolayısıyla, analiz edilen söyleme ilişkin gelenekçi okumanın, hatta açık mantığın keyfîliğini ifşa etmek, güçlüklerini

40 Sınırda ve sınırdaş olan bu konumların genel özelliklerini, örneğin izin verdikleri ikili oyunları ve sağladıkları çifte karların yanı sıra, bu konumları işgal edenlere dayattıkları kişisel kimliğe dair çifte kusuru, ikiliği veya nesnel ve öznel kararsızlığı açığa çıkartmak gerekecektir.

ortaya çıkarmak,[41] hatta tanımı gereği gelenekçi yorumun gözünden kaçan yadsınan niyetlerin, tüm örtme ve ussallaştırma çalışmalarına rağmen kendilerini ele vermelerine yol açan toplumsal lapsusları gün ışığına çıkarmak zorunda kalan (sadece kendi kendine tanıdığı özgürlüğü kanıtlamak için bile olsa), kasten dolambaçlı, merkezi kaymış, özgürleşmiş veya altüst edici bir bakış.

5. Okuma Hazzı

Putperest okumanın sıradan ayinlerinden keskin bir sapmayı işaret etse de, saf okuma yine de asli meseleyi felsefi yapıta teslim eder[42]: Nesnesini nasıl ele alıyorsa öyle ele alınmayı, yani sanat yapıtı gibi muamele görmeyi talep eden, okunan yapıtın nesnesini, yani kültürlü hazzı kendine amaç edinen, kültürlü hazzı işleyerek, bu yapay hazzı, hâliyle bu hazza bir uyanıklık karıştıran son raddedeki inceliğiyle yapay bir şekilde coşturan saf okuma, her haz gibi hakkında konuşulması o kadar kolay olmayan bu sanat beğenisinin ve sanat aşkı beğenisine dair örnek bir örneklendirme sunar. Buna göre, ayırt etmenin sağladığı fay-

41 Nitekim, Jacques Derrida, bilgi yargılarına ve Kant'ın bir bilgi yargısı olmadığını durmadan hatırlattığı estetik yargıya ilişkin düzenlenen kategoriler çizelgesi uygulamasının suni ve zorlama karakterini ortaya koyar (J. Derrida, "Le Parergon", *a.g.e.* s. 47-52, *La vérité en peinture*, s. 79-83). Buna karşın, Louis Guillermit, her üç eleştiriyi de yüzleştirilmesiyle, Kant'ın, estetik yargıda keşfettiği gibi hazzın çıkar gütmez bir türüne, yani nesnenin arzulanmasına bağlı olmadan, onun varlığına kayıtsız kalarak sadece temsiline bağlı kalan temaşa hazzına yer açmak amacıyla -duygu ile arzulama yetisi arasındaki bağı koparan bir duygu tanımı önermekle- tüm duyulurluk kuramını yeni bir gözle ele aldığını kanıtlama çabası içindedir (L. Guillermit, "Esthetique et Critique", içinde H. Wagner ed., *Sinnlichkeit und Verstand in der deutschen und französischen Pilosophie von Descartes bis Hegel*, Bonn, Bouvier Verlag Herbert Grundmann, 1976, s. 122-150).

42 Derrida Eleştiriye güzel bir nesne muamelesi yapmakla, uçarılık ile ciddiyet arasındaki karşıtlıkda oynayarak -ki, gözle görünür şekilde estetik dışı olan tarzı da bunun kanıtıdır- felsefeyi sanat ve sanatçının üstünde bir yere koymayı isteyen Kant'ın en derin maksadıyla çelişmiş olur. Ama bu sayede, ona bir kez daha, toplumsal belirleyenlerden sıyrılmış, saf ve salt her iç okumanın yapıta, dolayısıyla aynı zamanda kendi kendine, atfettiği o koşulsuz nesne statüsünü vermiş olur.

danın arayışına indirgenemezliği ve oyun oynamanın, kültürel oyunu iyi oynamanın, onun oyun sanatıyla oynamanın, "kültürleyen" hazzı kültürlemenin ve böylece, âdeta sonsuz bir ateş gibi, beslendiği besini -zekice anıştırmaları, hürmetkâr ya da saygısız göndermeleri, beklenen ya da alışılmamış çağrışımları, vb.- hep yeniden üretmenin verdiği haz olarak yaşanması bakımından saf hazdır. Bu konuda, kültürlü hazzı hem kültürlemeyi hem de analiz etmeyi hiç bırakmayan Proust'un tecrübesine güvenebiliriz; öyle ki, ün kazanmış filanca sayfayı (Ruskin'in Stones of Venice'inden bir parça) okumaktan alınan bu putperest hazzı anlamak ve anlatmak için, yapıtın kendi özelliklerinin dışında, yapıt etrafında örülen bütün bir iç içe geçmiş çapraz atıflar şebekesini -her biri kendileriyle bağlantılı diğer tüm çağrışım ve yankılanışlarla zenginleştirilmiş olmak üzere, yapıtın, okurun zihninde, eşlik ettiği ve kamçıladığı, hatta ürettiği kişisel deneyimlere yaptığı göndermeyi, kişisel deneyimin, yan anlamlarıyla renklendirdiği yapıtlara yaptığı göndermeyi, yapıtın deneyiminin, aynı yapıtın daha evvelki bir deneyimine veya başka yapıtların deneyimine yaptığı göndermeyi- anımsatmak zorunda kalır: "Eski ve Yeni Ahit'in tüm figürlerinin görkemli karanlık ve değişken parlak bir fon üzerinde göründükleri Aziz Marko kilisesinde olduğu gibi, güzellik ve din imgeleri içinde, kendiliğinden gizemlidir o. Hatta onu ilk defa okuduğum yerin de, fırtınalı ve karanlık bir saat boyunca, sadece kendi maddi ışıklarıyla ve içlerinden gelen, dünyevi ve bir o kadar eski, öyle ki, çan kulelerinin üstündeki meleklere varıncaya kadar her şeyi tutuşturan Venedik güneşinin bile kendinden bir şey katamadığı bir altınla parlayan mozaikleriyle Aziz Marko olduğunu hatırlıyorum; o sayfayı, çevresindeki karanlıkla aydınlanan bütün o meleklerin arasında okumaktan duyduğum heyecan çok büyüktü ama belki de çok saf değildi. Tıpkı o güzel, gizemli figürleri görmenin verdiği neşenin, tam artıyorken, nurlu alınlarının yanı başında Bizans harfleriyle beliren yazıtları anlıyor olmaktan duyduğum bir bakıma bilgili olmanın verdiği haz tarafından kesintiye uğratılması gibi, Ruskin'in imgelerinin güzelliği de, kutsal metne atıfta bulunmanın kibriyle canlanıp bozuluyordu. Estetik haz-

zın daha keskin olduğu ancak pek de saf kalmadığı, sanatın ve bilgililiğin karıştığı bu neşe söz konusuysa eğer, bencilce kendi içine dönüş kaçınılmaz olur."[43] Kültürlü haz, birbirini karşılıklı olarak pekiştiren ve meşrulaştıran, dolayısıyla yapıtların değerine olan inancı, kültürlü hazzın temel ilkesi olan "tapınırcasına putperestliği" ve söz konusu yapıtların, sahipli sahip olup oyuna dâhil olabilecek herkes üzerinde nesnel olarak yarattıkları eşsiz cazibeyi ister istemez üreten bu çapraz göndermelerle beslenirler. Bu oyun, her türlü "dünyevi" çıkardan en bağımsız göründüğü en saf biçimiyle bile her zaman, Proust'un söylediği gibi, "âdetten bir masonluğa" ve gelenek mirasına dayalı bir "toplum" oyunudur: "Geri kalandan gerçekten ayırt edilme, daima aynı âdetleri tanıyan ayrıcalıklı insanlardan başkasına hitap etmemeyi gerektirir ve "açıklama yapmaz". Anatole France'ın bir kitabı bir sürü kitabi bilgi gizler; avamın kavrayamayacağı, üstelik metnin diğer güzelliklerinin yanı sıra emsalsiz soyluluğunu meydana getiren bitmez tükenmez anıştırmalar içerir."[44] Proust'un "zekânın güzide insanları" diye adlandırdığı kimseler, onların şifrelerini çözmeyi bilenlerin "seçkinler"ine, seçkinler kesimine aidiyetlerine ve bu aidiyeti doğrularken dozunu iyi ayarladıkları ağzı sıkılık ve kibarlığa özgü mahrem olduğu kadar çürütülemez işaretleri tahsis etmekle (örneğin herhangi bir kaynak veya yüksek merciden ziyade, birbirini muhatap alanların, çok özel ve çok seçme çevresini işaret eden simgesel atıfların yüksekliği gibi) seçkinliklerini tartışmaya yer bırakmayacak biçimde belirtmeyi bildiklerini gösterirler.

"Ampirik" çıkar, saf beğeninin en çıkarsız hazların bileşimine katılabilir; çünkü zarif oyuncular arasında oynanan bu safi

43 Marcel Proust, "En memoire des eglises assassinées", *Pastiches et melanges*, Paris, Gal- limard, 1970, s. 170 (metinde tarafından altı çizilmiştir). "Journee de lecture" başlıklı bölümde, farklı okuma sapkınlıklarına, örneğin hakikat arayışını bir belgenin, maddi bir zahmet gerektiren keşfiyle özdeşleştiren çok bilme sapkınlığına veya okuduğunu akılda tutmak için "okumuş olmak için okumak" anlamına gelen okuryazar sapkınlığına ilişkin analizine geri döner (Marcel Proust, *a.g.e.* s. 234-240).

44 M. Proust, *a.g.e.* s. 244.

incelik olan oyunların sağladığı haz ilkesi, son tahlilde, aidiyet ve dışlanmadan ibaret bir toplumsal ilişkinin yadsınmış deneyiminde yatar. İçgüdünün muğlak zorunluluğuyla beraber iş gören kazanılmış bir yatkınlık olan ayırt etme duyusu ve seçkinlik hissi, özgüvene dair bildirim ve olumlu tezahürattan ziyade, farkını belirtme kaygısına dayanmakla, zihinsel (ya da sanatsal) faaliyetin aşağı seviyedeki (belli bir anda bayağı addedilen) tüm biçimlerini, kaba nesneleri, yakışıksız göndermeleri, basit öğretici sunum biçimlerini, "safiyane" sorunları (esas itibarıyla, soyluluk tasdiknamesinden yoksun, yani felsefi soy kütüğünde yer almadıkları için), "densiz" soruları (Acaba Kant Yargı Gücünün Eleştirisi'nde doğru mu söylüyor? Acaba Eleştiri'yi okumanın amacı Kant'ın söylediklerine dair doğruyu söylemek mi? vb.), "görgücülük" ve "tarihselcilik" gibi damgalanmış konumları (kuşkusuz felsefi etkinliğin bizzat varlığını tehdit ettikleri için), vb. dışlayan sayısız tarzsal ve sorunsal seçimde kendini ortaya koyar. Görülüyor ki, felsefi ayırt etme duyusuyla felsefi seçkinlik hissi, avamlık karşısında duyulan ve saf beğeniyi bedene işlemiş toplumsal ilişki olarak tanımlayan o bağırdan gelen iğrenmenin biçimlerinden biridir; dolayısıyla, Yargı Gücünün Eleştirisi'nin felsefi anlamda seçkin bir okumasından, haklı olarak felsefi seçkinliğin simgesi sayılan bu yapıtın ilkesini oluşturan ayrıma dayanan toplumsal ilişkinin örtüsünü kaldırması beklenemez.

Ek 1

Yöntem Üzerine Bazı Düşünceler

Bu metnin önceki bir nüshasında, bir defaya mahsus olmak üzere araştırma girişimine mümkün olduğunca yakın bir sunum sırası izlemeyi ve doğrudan farklı istatistiki ve etnografik araştırmalar sırasında derlenmiş verileri sistemli bir biçimde açıklamaya imkân tanıyan işlemleri, uygulandıkları sırayla sunmayı tercih etmiştik. Böylelikle, birden ortaya konulduğunda zorlama veya keyfî olarak görünebilecek olsa da görmezden gelinemeyecek (ve görmezden gelinmelerine izin verilemeyecek), araştırmanın başlangıcından beri bulgusal kalıplar biçiminde sunulmasaydı, hiçbir zaman analiz edilen malzemenin içinden çıkartılıp ortaya konulamayacak olan teorik hipotezler bütününü daha doğal bir şekilde sergilemeyi ummuştuk. Başlangıç noktası olarak, araştırmanın varış noktasını alan sunuş düzeni, genelde bilimselliğin en iyi garantisi olarak kabul edilen veri ve protokol prosedürlerinin sergilenmesine en az elverişli olsa da ve karşılığında bilimsel çalışmanın naif bir biçimde deneyci temsiline bağlı kalanların tedbirlerini güçlendirmeye has bir dizi kısaltma öngören kesinlik aşırılığına rağmen, hakikat değerini kazandığı ilişkiler sistemi içine her olguyu yeniden yerleştirmeyi mümkün kılan tek şey gibi kendini dayatır.

İşte bu yüzden araştırmanın temel işlemlerini geriye dönük olarak bu yeniden inşa sahip olabileceği gerçek dışılığı saklamaya

kalkmaksızın ana hatlarıyla ortaya koymak gerekir. Derinlemesine görüşme ve etnografik gözlem aracılığıyla gerçekleştirilen bir ön saha çalışması sonrasında, bu çalışmaya kaynaklık eden araştırma 1963 yılında, Paris, Lille ve küçük bir taşra kentinde toplam 692 (kadın ve erkek) kişiden oluşan bir örneklem üzerinde yürütülmüştür. Yeterli derecede homojen toplumsal birimlere göre pratiklerin ve kanıların analizine imkân vermek için önemli sayıda bir örnekleme sahip olmak amacıyla 1967-1968'de bir araştırma daha gerçekleştirildi ve böylelikle de görüşülen kişilerin sayısı 1.217'e yükseldi. Araştırmanın göreceli olarak sabit yatkınlıkları ölçmesinden dolayı bu zamansal kaymanın cevapları etkilediği söylenemez (kültürün daha hızlı bir yenilenmeye tabi olduğu şarkılar üzerine olan soru hariç).[1]

İlk analizde nesnel karakteristikler açısından olduğu kadar seçimler açısından da en fazla heterojen olduğu ortaya çıkan, özellikle de zanaatkârlar ve küçük esnaf, orta düzey yöneticiler, üst düzey yöneticiler, ortaokul ve lise öğretmenleri ve üniversite hocaları gibi kategorilerin derinlemesine incelenmesi, sanat üreticilerini (INSEE tarafından entelektüel meslekler arasında sınıflandırılan, ortaokul ve lise öğretmenleri ve üniversite hocalarıyla birlikte gruplanan), kültür aracılarını (INSEE tarafından ilkokul öğretmenleriyle birlikte sınıflanan) ile sanat zanaatkârlarını ve küçük esnafını sayılarının azlığına rağmen ayrı bir kategori olarak yalıtmaya ve orta düzey yöneticiler içinde orta düzey idari işler yöneticileri ile orta düzey ticari işler yöneticilerini ve sekreterleri, üst düzey yöneticiler arasından özel sektördeki üst düzey yöneticiler ile kamu sektörü üst düzey yöneticilerini, eğitmenler içinde ortaokul ve lise öğretmenleri ile üniversite hocalarını (çok az sayıda olsalar da) ayırmaya yöneltti.

Hemen hemen eşit sayıda Parisliler ve taşralılardan[2] oluşan

1 Modanın bu türden bir etkisi meşru kültür sahasında da gözlemlenir. Sunulan bazı yapıtların toplumsal değeri 1963-1967 yılları arasında değişmiş olabilir. Örneğin "Dört Mevsim" ve "Küçük Bir Gece Müziği" gibi yapıtlar yaygınlaşma yoluyla ortalama kültüre kaymışlardır.

2 Her sınıf içinde ve her sınıf fraksiyonu içinde, Paris'te ve çevresinde ve Nord

örneklem pratikleri ve seçimleri fraksiyonlara göre analiz etmeye imkân tanıyan bir biçimde kuruldu: Üst ve orta sınıflar, kendilerini oluşturan fraksiyonlara -sınıf içindeki gerçek dağılımlarına sadık kalınarak- yeterli bir boyut vermek amacıyla aşırı temsil edilmiştir. Bu, özellikle, araştırma sırasında az sayıda olan ama yeni küçük burjuvazi gibi stratejik konumlara sahip ve dolayısıyla sayısı ve önemi artan sosyoprofesyonel kategorilerin beğenilerini incelemeye olanak sağlamıştır.

Halk sınıflarına gelince, ele alınan ilişki içinde çok benzer olan, yani meşru kültürden benzer bir biçimde dışlanmış olan vasıfsız veya yarı vasıflı işçiler gibi avantajdan en yoksun kategorilere normalde sahip oldukları ağırlık verilmedi. İşçi sınıfı da bütünü içinde temsilî bir örneklemde sahip olduğu ağırlığa sahip olmadı. Bu tabii ki görüşülen kişilerin tamamını ilgilendiren tüm verileri, yani anlamdan yoksun olduğu kuşku götürmez olan bilgileri yayımlamaktan kaçınmamız gerekiyordu. Öte yandan çiftçiler ve tarım işçileri, soru cetvelinin kendilerine uygun olmadığı ve meşru kültüre, özellikle de ortalama kültüre bütünüyle yabancı olan bir kesimin yatkınlıklarını kavramak için tümüyle farklı yöntemlere başvurulması gerektiğini gösteren ön saha çalışmasının sonucunda dışarıda bırakıldı.[3] Bu deneyim dışlanmış bireylere yönelik olduğunda meşru kültür üzerine ya-

bölgesinde eşit sayıda anket gerçekleştirildi. Meslek yapısı açısından Nord bölgesi, Paris bölgesinden belirgin bir biçimde farklılığı ve özellikle de çok daha düşük diploma düzeyleri oranı ile tanımlanır. 1968 nüfus sayımında, Nord bölgesinde Paris bölgesine oranla çok daha fazla sanayi ve ticaret patronu (küçük veya büyük), tersine çok daha az mühendis, üst düzey yönetici, teknisyen, orta düzey yönetici, büro çalışanı sayılmıştır. Nord bölgesinde göreceli olarak çok daha fazla sayıda olan ilkokul öğretmenleri hariç, kültürel sermaye açısından çok daha fazla zengin fraksiyonlar ortalamanın altında temsil edilmişlerdir.

3 Bkz. P. Bourdieu ve diğerleri, *Un art moyen, les usages sociaux de la photographie*, Paris, Ed. Minuit, 1965, s.73-84 et P. ve M.C. Bourdieu, "Le paysan et la photographie", *Revue française de sociologie*, no: 2, Nisan-Haziran, 1965, s.164-174. Aslında, başka birçok şeyin yanı sıra, köylülük ve eğitim sistemi arasındaki ilişkide ortaya çıkan ve sembolik mallar pazarının birleşmesini sağlamaya yönelik derin dönüşümler yüzünden günümüzde bu dışlama kuşkusuz kendini çok daha az doğrulayacaktır.

pılan araştırmaların üretebileceği en temel ve tek bilgiyi, yani egemen kültürün neredeyse evrensel kabulü bilgisini edinme ve aynı zamanda da, bu türden araştırmaların kendi üzerlerine düşünmeyi es geçerek, otorite durumunda, kendileri için bu durumun dışında varlığı söz konusu olmayacak eyleyicilere kendini dayatan *sorunsalın dayatılma etkisinin* (bu etki, çok sayıda kamuoyu araştırmasının ikincil analizinin gösterdiği gibi salt a*rtefakt*lar [yapayolgular] üretiminin kökeninde yer alır) azami yeğinliğini gözlemleme imkânı tanıdı.

Her sosyoprofesyonel kategori için cinsiyete, yaşa ve sahip olunan diplomaya göre dağılımın, 1968 Fransa nüfus sayımının Fransa'nın geneline dair sunduğu verilere olabildiğince yakın olması doğrulandı. Bu doğrulama yaşa ve diplomaya göre nüfus sayımlarında dağılımlarının yer almadığı yeni küçük burjuvaziyi oluşturan kategoriler için geçerli kılınamadı.[4] Beğenilerin birliği hipotezi çevresinde oluşturulan soru cetveli, başka bir yerde incelenen fotoğraf çekme pratiği ve fotoğraf karşısındaki tutumlar[5] üzerine soru bütünü dışında, evin iç dekorasyonu, giysi, şanson, mutfak, okuma alışkanlığı, sinema, resim, müzik, fotoğraf, radyo dinleme, güzel sanatlar vs. (bkz. soru cetveli) hakkında yirmi beş soru içeriyordu. Söz konusu olan beğeni sistemlerini kavramak olduğunda, istatistiki analizi mümkün kılmak için yeterli derecede çok sayıda kişi üzerine önemli sayıda karşılaştırılabilir bilgi edinme zorunluluğu tarafından dayatılan kapalı uçlu soru cetveli hiçbir zaman sadece *ehveni şer* değildir: Öncelikle, pratiklerin biçimlerini ilgilendiren her şeyi neredeyse es geçer; oysaki var olma biçimi ve özgün olma anlamındaki, "yaşama sanatı"nda olduğu gibi sanat söz konusu olduğunda pratikleri yerine getir-

4 Sosyoprofesyonel kategorilerin neredeyse hemen hepsinin örneklem içinde, INSEE araştırmalarında olduğundan çok daha yüksek bir diploma ve toplumsal bir köken yüzdesine sahip olduğunu söylemek gerekir; Bu, kuşkusuz tümüyle belirlenemese de, örneklemin %50'sini oluşturan Paris bölgesinde oturanların daha yüksek diplomalara ve daha yüksek bir toplumsal kökene sahip olmasından ve farklı kategorilerin tanımlarının çok daha kesin bir biçimde yapılmış olmasından kaynaklanır.

5 Bkz. P. Bourdieu ve diğerleri, *a.g.e.*

me ve onlardan bıkkın veya hevesli, ciddi veya tutkulu bahsetme biçimi çoğu zaman büyük fark yaratır (en azından sinema ve televizyon gibi ortak, sıradan pratikler söz konusu olduğunda). Sınıflar ve fraksiyonlar arasındaki farklılıklar hakkında burada söylenen her şeyin *a fortiori* geçerli, değerli olmasının ilk nedeni buradan kaynaklanır.

Bunun dışında, beğenilerin kurucu yatkınlıkları sistemine, bir soru cetvelinin zorunlu olarak dar olan sınırları dâhilinde olabildiğince geniş ve farklılaşmış bir uygulama alanı sunma kaygısı, aslında her biri hakkında tüm bir soru ve gözlem seti olması gereken konuları iki veya üç (hatta bazen bir) soru ile ortaya koymaya kalkışmayı içeren bir dizi bahsi göze almaya zorlar: Böylelikle örneğin görüşülen kişilerden, bir dizi yapılandırılmamış görüşmeler ve testlerden (toplumsal olarak bilinen yüzlerin fotoğraflarının sunulması, saç, bıyık, favori, sakal gibi toplumsal olarak sınıflandırıcı bir dizi özelliğin eklenmesiyle "ideal" kadın veya erkek yüzünün yeniden oluşturulmasını içeren testler) hareketle *a posteriori* oluşturulmuş sıfatlar listesi içinden, görüşmecilerin kendilerinden arkadaşlarına en uygun olanları seçmeleri istendiğinde sevgili, arkadaş veya iş arkadaşı tercihlerini yönlendiren derin yatkınlıkların güçsüz ve karmaşık görünümünden başka bir şey elde etmek beklenemezdi (çünkü başka nedenlerin yanı sıra sunulan nitelikler listesi üzerinde ne kadar çalışılmış olursa olsun kusurlar içerir ve birçok görüşmeciyi duygularından en az uzak olanın değilleyici tercihine zorlar).[6] Bu kadar vurgulu ve özellikle bu kadar sistemli farkları bu kadar kusurlu bir biçimde ölçen bu araç bizatihi ölçülen yatkınlıkların gücüne şahitlik eder.

---

6 Aynı şey tabii ki, iç mekân dekorasyonu, giysi veya mutfak konularında da geçerlidir. Özel bir biçimde temsiliyet özelliğine sahip olan bazı iç mekânların analizinin, bu nesne kümeleri ile giysi veya müzik konusunda tercihler gibi farklı kümeleri (yapılandırılmamış görüşmelerde çok açık bir biçimde görünür olan) birleştiren ilişki kümelerinin somut sistemliliğini kuşkusuz daha iyi ortaya çıkaracağı doğrudur. Ama istatistiki düzenliliklerin yerleştirilmesi, her yapının tekil gerçekleşmelerinin tüm zenginliğinden bahsetmekten kendimizi yoksun bırakma pahasına, her evrenin en belirtici niteliklerini sistemli bir biçimde kavrama imkânlarını bildiğimizi varsayar.

Tablo 37: Örneklemin temel özellikleri

	SAYI	CİNSİYET		YAŞ			DİPLOMA						BABANIN TOPLUMSAL KATEGORİSİ		
		E	K	<31	31-45	46+	CEP CAP	BEPC	Bakalorya	Tamamlanmamış yüksek eğitim	Lisans	> Lisans	Halk sınıfları	Orta sınıflar	Üst sınıflar
vasıfsız ve yarı vasıflı işçiler	66	69,7	30,3	45,5	36,4	18,2	100	-	-	-	-	-	70,0	30,0	-
vasıflı işçiler ve ustabaşları	69	73,9	26,1	27,5	36,2	36,2	73,5	26,5	-	-	-	-	59,3	41,7	-
hizmet personeli	31	19,4	80,6	38.7	29,0	32,3	96,6	3,4	-	-	-	-	41.2	53.0	5,9
küçük esnaf	44	48,8	51,2	16,3	30,2	53,5	65,1	18,6	14,0	2,3	-	-	11,8	82,3	5,9
zanaatkarlar	56	71.9	28,1	12,3	42,1	45,7	87,7	7.0	5.3	-	-	-	44,2	53,5	2,3
ticari işletme çalışanları	40	47,5	52,5	47,5	32,5	20,0	57,5	32,5	10,0	-	-	-	30,3	57,5	12,1
büro çalışanları	200	34,0	66,0	50,0	24,0	26,0	50,0	32,0	16,0	2,0	-	-	12,2	68,3	19,6
orta düzey idari işler yöneticileri	47	70,2	29,8	10,6	44,7	44,7	30,5	39,1	30,4	-	-	-	23,8	66,7	9,5
teknisyenler	38	81,6	18,4	36,8	39,5	21,1	27,8	47,2	22,2	2,8	-	-	19,4	58,1	22,6
ilkokul öğretmenleri	40	37,5	62,5	42,5	37,5	20.0	-	5,0	75,0	20.0	-	-	17,6	70,6	11,8
orta düzey ticari işler yöneticileri	20	65,0	35,0	30,0	60,0	10,0	20,0	15,0	40,0	20,0	5,0	-	5,0	60,0	35,0
sekreterler	14	-	100,0	50,0	42,9	7,1	7,1	28,6	57,1	7,1	-	-	14,3	50,0	35,7
sağlık ve sosyal hizmet görevlileri	45	22,2	77,8	40,0	40,0	20,0	4,7	25,6	46,5	16,3	7,0	-	10,8	40,5	48,6
sanat zanaatkarları	23	60,9	39,1	47,8	30,4	21,7	40,9	13,6	18,2	22,7	4,5	-	10,5	47,9	42,1
kültür aracıları	17	76,5	23.5	23.5	52.9	23.5	11,8	11.8	23.5	35,3	17.6	-	18,8	18.8	62,6
büyük tüccarlar	72	66,7	33,3	13,9	30,6	55,6	16,7	25,0	36,1	11,1	2,8	8,3	5,9	47,0	47,0
sanayiciler	30	73,3	26,7	3,3	40.0	56,6	13,8	13,8	37,9	24.1	3,4	6.9	3,6	17.9	78,6
kamu sektörü yöneticileri	80	85,0	15,0	5,3	47,4	47,3	-	-	25,0	10,0	60,0	5,0	11,8	35,3	52,9
mühendisler	72	91,7	8,3	27,8	38,9	33,3	8,4	-	2,8	38,9	38,9	11,1	12,5	25,1	62,5
özel sektör yöneticileri	80	70,0	30,0	20,0	35,0	45,0	-	11,1	16,7	27,8	44,4		5,6	11,1	83,3
serbest meslek sahipleri	52	69,2	30,8	19,2	36,5	44,2	1,9	-	-	5,8	71,2	21,2	2,2	26,1	71,8
ortaokul ve lise öğretmenleri	48	52,1	47,9	37,5	45,8	16,7	-	-	4,3	4,3	47,8	43,5	12,5	48,0	39,7
üniversite hocaları	19	84,2	15,8	-	47,4	52,6	-	-	-	-	-	100	-	26,3	78,7
sanat üreticileri	14	78,6	21.4	28,6	42,9	28,6	14,2	7,1	21.4	28.6	21,4	7,1	16.7	-	83,3
tüm halk sınıfları		62,0	38,0	36,7	34,9	27,1	88,2	11,2	0,6	-	-	-	61,8	37,4	0,8
yerleşik küçük burjuvazi		49,0	51,0	36,3	32,0	31,6	48,7	27,3	21,0	3,0	-	-	19,7	72,7	7,6
yeni küçük burjuvazi		42,0	58,0	38,7	43,7	17,6	15,5	19,8	37,9	19,8	6,9	-	11,4	43,8	44,8
egemen sınıf		74,5	25,5	17,9	39,3	42,8	5,5	6,8	16,7	6,8	37,9	15,6	8,0	29,4	62,6

Her tikel konunun analizinde ayrıntı ve incelik açısından kaybedilen ama anketler ve testler bütünüyle doğrulanabilenler ortaya konulan sistem dâhilinde geri kazanılmış olur: Tek bir alan ölçeğinde, örneğin resim alanında tercihlerin tekil konfigürasyonu içinde doğrudan gözlem ve sorgulamanın sunacağı üslup göstergelerinin ikameleri bulunabilir; aynı biçimde yatkınlıkların biricik sisteminin tikel uygulamalarının anlamı diğerleriyle ilişkisi içinde ortaya çıkar. Yargılar olsun pratikler olsun, tüm bu üretimleri belirleyen belirsiz buluş içindeki bu sistemli tekrardan başka hiç bir şey habitusun sistemliliğini bu kadar iyi ortaya koyamaz.

Ama kuşkusuz, doğrudan incelenen her konu hakkında, böylelikle de iktisadi kültür, tiyatroya gitme, çocukların eğitimi ve cinsel eğitim konusundaki yatkınlıklar gibi araştırma nesnesinin ilk baştaki tanımının dışında bırakılan konularda hakkında bulunan istatistiki verileri sistemli bir araştırma etrafında harekete geçirerek, temel araştırmanın ortaya koyduğu verilerin daha iyi bir biçimde eksikliklerini gidermek ve onları kontrol etmek mümkün olur. Böylece de bu kadar geniş ve bu kadar farklı konularda doğrudan toplanan, kısmi ve bazen de yüzeysel olabilecek (kullanılan göstergelerin gücüne göre) bilgi tamamlanabilir. Bu, araştırma bürokrasisinin bayıldığı pozitivist kurumların "veri bankaları"nın teorik sermaye olmaksızın mekanik olarak biriktirdiği tutarsız verilerin "ikincil analizlerinin soyut gerçek dışılığına düşmeksizin gerçekleşir.[7] Ama gene de ikincil analize has bazı sınırlar aşılamaz. Böylelikle INSEE tarafından gerçekleştirilen farklı anketler gibi, alışveriş eğilimlerini belirlemek için salt pratik amaçlarla bazı şirketlerin talebi üzerine SOFRES tarafından 1966'da yürütülen anket (T.K., V) tüketim *sıklığı ve*

7 Ölçüm koşulları içinde çeşitlenme etkisini nesnel farklılıklar olarak değerlendirmekten kaçınmak için, ele alınan göstergelerin, sorulan soruların veya sonuçların kodlanmasının doğasındaki, anket koşulları ve örneklemin yapısındaki tüm farklılıkları sistemli bir biçimde saydık ve hesaba kattık: Avcılık ve balık tutma burada tek bir soru altında gruplanmışken başka yerde iki soru biçimde sorulmuştur; eğitim düzeyi bir durumda beş kategoride kodlanmış, başka bir durumda yedi kategori altında kodlanmıştır.

fırsatları üzerine veya tüketilen nesnelerin kalitesi üzerine çok az bilgi verir -ki bu birçok durumda tüm farkı yaratır (örneğin avangart tiyatroyu olduğu kadar bulvar tiyatrosunu da içinde alan tiyatroya gitme pratiğini durumunda olduğu gibi)-; ayrıca aynı biçimde değişiklik göstermediğini bildiğimiz müzelere girme ile sergilere gitmeyi aynı soruda gruplar (INSEE'nin boş zaman değerlendirme alışkanlıkları üzerine araştırmasının bize gösterdiği gibi, T.K., IV) -daha çileci olan müzelere gitme daha çok lise ve üniversite hocalarının işidir; oysaki daha "monden" bir pratik olan sergilere gitme serbest meslek sahiplerinin ve eski patron burjuvazisinin bir fraksiyonun işidir- ve dahası müzelere, sergilere, galerilere gitme sıklığıyla ilgili hiçbir bilgi sunmaz, aynı şekilde konser, opera ve dans gösterilerini aynı soruda birbirine karıştırır; oysaki müze ve sergi arasındakine benzer bir karşıtlık kuşkusuz konser ile opera arasında da bulunur. Bir başka örnek, felsefi kitapların okunması, okunan yazarların niteliği göz önüne alınmadığı sürece çok büyük bir şey ifade etmeyişidir: Her fraksiyonun kendine has felsefecileri ve hatta felsefeciler ve felsefe hakkında kendi düşüncesi vardır ve bazıları Teilhard de Chardin'den Saint-Exupery veya Leprince-Ringuet'den bahsederken, başkalarının aklına Sartre ya da Foucault gelir.

1967'de okullarına konferans vermek üzere davet etmek istedikleri kişiler kendilerine sorulduğunda, çoğunluğu egemen sınıfın tabi fraksiyonları kökenli olan Ecole normale supérieure'ün sosyal bölüm öğrencileri, en başta Sartre, Levi-Strauss, Ricoeur ve Foucault'yu düşünmüşler; oysaki çoğunluğu babaları yüksek devlet memurları ve serbest meslek sahipleri olan Ecole national d'administration öğrencileri Aron, Bloch-Laine, Masse ve ya Delouvrier saymışlardır; ENS'de birinci sırada söylenen Sartre, politikacılar sıralamasında Mendes- France, Giscard d'Estaing ve De Gaule'ü ilk üç sıraya yerleştiren ENA'da ancak beşinci sırada yer almaktadır. SOFRES araştırmasının (T.K., V) başka bir sınırlılığı da, tüketim ve pratiklerin açıklayıcı ilkeler sisteminin inşası için mal varlığının hacmi ve yapısı, toplumsal güzergâh gibi gerekli tüm bilgiyi sunamamasıdır: Ekonomik mal varlığı

(kırsal veya kentsel mülk, sanayi ve ticari kârlar), nesnelleşmiş kültürel mal varlığı (sanat yapıtları, eski mobilyalar, piyano vs.), bendene işlemiş kültürel mal varlığı (eğitim düzeyi), toplumsal köken ve araştırma öncesindeki kariyer hakkında neredeyse hiçbir gösterge yoktur.

CESP tarafından 1970'de gerçekleştirilen araştırma (T.K. IV) bu boşlukların bazılarını doldurmayı eksiksiz olmasa da mümkün kılmıştır çünkü sadece haftalık dergiler ve günlük gazetelerin dağılımı vardır ve bu dağılım da sınıf ve sınıf fraksiyonuna göre yapılmamıştır. Kültürden sorumlu devlet bakanlığının talebi üzerine yürütülen araştırmaya gelince (T.K. VII), çok ilginç bilgiler sunsa da (örneğin sanat yapıtına sahip olma konusunda) fraksiyonlara göre bir analizi mümkün kılmaz (meslekler üzerine kesin bilgiler mevcut değildir).

Son olarak da INSEE'nin boş zaman faaliyetleri üzerine araştırması, kültürel tüketim konusunda şimdiye kadar hiç derlenmemiş bir bilgi bütününü sunsa da, kullanılan sınıflandırmanın doğasından (örneğin beşten fazla çalışana sahip her patron sanayici olarak sınıflandırılmıştır) ötürü, efektif pratiklerle sınıflara göre sabit bir ilişki içinde olmadıkları bilinen *beyan edilmiş pratikler* olgusu yüzünden kültürel tüketimlerin *niteliği* üzerine bilgi üretmeyeceğinden ve böylelikle de pratiklerin dağılımını önemsemediğinden dolayı sınırlı kalır. Farklı pratik ve tüketim sınıflamaları *frekanslarına,* yani *nitelikle* ilgili konulardaki niceliğe indirgeyerek sınıflar arası farklar sistemli bir biçimde en aza indirgenmiş olur (sıralama ilişkisini değiştirmeksizin). Müze ziyaretlerinin niceliğindeki farklılıklar, söz konusu ziyaretlerin niteliğindeki farklılıklar aracılığıyla sonsuzca ikiye katlanır. Kolektif ritme daha az tabi olan ayrıcalıklı sınıflar, yıl içinde ve hafta içinde daha eşit bir biçimde dağılmış kalabalıktan ve yol açtığı düş kırıklığına uğratıcı deneyimden kurtulma olanakları yakalarlar. Bu ritim farklılıklarının kendileri de sergileme alanının niteliği -farklı "seviyedeki" müzeler, az ya da çok "ayırt edilmiş" ve ayırt edici sergiler- ve bundan ayrılmaksızın türlerin, stillerin, yazarların niteliği içinde daha az belirgin olmayan farklılıklara

eklemlenirler. Ama ayrımın az ya da çok bilinçsiz arayışı özellikle ziyareti gerçekleştirme üslubu -özel olarak ziyarete ayrılan zaman ile- içinde ama belki de özellikle ziyaret sırasındaki davranışlar içinde neredeyse sonsuza varan ikiye katlanmalar için gerekli temeli bulur.

Toplanan verilerin ve bu kadar yapay bir ilişki içinde elde edilen bilginin sınırlılıklarını akıldan çıkarmaksızın, tüm analiz boyunca kapalı uçlu soru cetveli aracılığıyla araştırmaya devam edildi ama bir zorluk veya yeni bir hipotez ile karşı karşıya kalındığı her defada gerçek durumdaki gözleme ve sorgulamaya başvuruldu (bkz. örneğin üçüncü bölüm içine eklenen görüşmeler). Ama özellikle, bilimsel bir inşa söz konusu olduğunda sadece toplumsal koşulları bilimsel olarak tanımlanan veriler müdahil olabilir, yani sosyoloğun bir toplumsal özne olarak kaçınılmaz bir biçimde sahip olduğu ve gözlemin ölçülebilir verileriyle karşılaştırılmak suretiyle denetlenen tüm bilgiyi ortaya çıkarmak için donanımlı bir soruşturma ve gözlemle toplanan verileri, bilimsel söyleme dâhil olabilir diyen kuralı (yazılı olmayan) yavaş yavaş aşmayı öğrenmemiz gerekti. Eğer, tüm iyi analiz metotlarının gerektirdiği sosyoloğu oyun dışında bırakma, yani sosyo-analizin erişemeyeceği korunaklı bir yere koyma becerisine sahip olmasaydı bu kural bilimsel bilinçaltına kendini bu kadar güçlü bir şekilde dayatamazdı.

Kendisini mümkün kılan binlerce geri dönüş, rötuş, denetleme ve düzeltme unutulduğu ölçüde -denemeciliğin yanlış bile olmayanından onu ayıran kelimelerin her birinin içerdiği yüksek gerçekliği kesinleyerek- daha da başarılı olacak olan bir söylemi sonuç olarak ortaya koymak için, sınıflandırılması zor bir soru cetveli, beklenmedik bir eğri, kötü sorulmuş bir soru, ilk bakışta anlaşılmaz olan bir dağılım hakkında yıllar boyunca sürekli işletilmesi gereken hepsi alçak gönüllü olduğu kadar alaya, zor olduğu kadar kesin de olan sayısız tercih ve sıradan anlamıyla teori adına yakışmayacak denli küçük ve yetersiz teorik düşünceler hakkında sadece bir araştırma güncesi doğru bir fikir verebilir. İşlemler hakkında gerçek düşünce yokluğunu saklayan yöntem-

bilimsel abartıdan olduğu kadar okuyucuya her türlü doğrulama aracından yoksun bırakacak derecede yüksek bir teorik düzeyden de sakınma kaygısıyla, verilerin sunulması sırasında bile yeri geldiğinde istatistiki analiz süreçlerini denetlemek ve anlamak için vazgeçilmez bilgiden fazlasını vermekten kaçındık.

Böylelikle örneğin, protokol kendisine biçimlendirilmiş bir protokol görüntüsü vermekten kaçınılsa da bu biçimde sunuldu; detaylı bir biçimde mütekabiliyet analizlerinin sonuçlarını kontrol etmek için gerekli tüm bilgi tekniği biraz bilen okuyucuya daha az bileni şaşırtmaksızın verilmeye çalışıldı -tablonun boyutları, soru sayısı ve buna karşılık gelen tüm hâllerin sayısı, bireylerin sayısı, tablonun türü ve kodlanması, değişkenlerin listesi, etkin değişkenler ile betimleyici değişkenler arasındaki ayrımın alt hipotezlerinin betimlenmesi, özgün değerlerin ve atalet oranlarının listesi, temel mutlak katkılar ve göreceli katkılar.[8]

Geriye kuşkusuz uzun bir geliştirilme sürecini hak eden yazı sorunu kalıyor: Temel zorluk, özellikle böyle bir konuda, kullanılan dilin hem üretilen bilginin onu üretmek için kullanılan dile uygun olarak temellük edilmesi için aslında gerekli olan sıradan deneyimden bir *kopuşu* işaret etmesi, hem de bunu bilmeyenlere ve bunu bilmek istemeyenlere *hissettirmesi* gerektiği olgusunda yatar. Somut olduğu söylenen analizler kelimenin sıradan anlamıyla hiçbir somutluğa sahip olmasalar da, bilimsel bir inşayı getirdiklerinden, bilimsel betimleme ürününü deneyime geri döndürmeyi teşvik etmek için ve yanlış bilimin yarıbilimsel dilinin sıradan bir biçimde teşvik ettiği mesafe alma ve yansızlaştırmayı daha da zorlaştırmak için mevcutturlar. Gerçekliğe hiçbir gönderme yapmadıklarından soyut olduğu söylenen dikkatsiz okumaları azaltmak için metnin içine yerleştirilen tüm

8 Basım masraflarını aşırı yükseltmemek için, analize katkıda bulunsalar da çok fazla istatistiki tablo, diyagram, grafik veya belge (röportajlar, fotoğraflar vs.) sunmaktan vazgeçmek zorunda kaldık. Aynı nedenle, *sadece kullanılması gerekli ve kullanılan* metinlere indirgenmiş bir kaynakçaya yer verdik. Ama analizde kullanılan verileri sadece kısmi olarak yeniden üretebildiğiz her durumda doğrulama araçlarını sunmak için istatistiki bilgiler hakkında tamamlayıcı kaynakların listesi bize vazgeçilmez geldi.

belgeler (kitap veya makale parçaları, fotoğraflar, görüşme parçaları vs.) için de bu geçerlidir.

Sanat, toplumsal dünyanın inkâr edildiği en mükemmel yerlerden biridir. Ama aynı bilinçsiz yadsıma niyeti ilan edilmiş bir biçimde toplumsal dünya üzerine konuşmayı amaç edinmiş ve dolayısıyla şizofrence yazılan ve okunan sayısız söylemin temelinde yer alır. (Nice felsefeci, sosyolog veya dilbilimci, toplumsal uzamın bu belirsiz sahalarını tanımlamadan kaçınmaya olanak sağladığı için tercih etmiştir. Nerede olduklarını bilmek istemeyen tüm bu *de facto* ütopistler yerleştirildikleri toplumsal uzamın ne olduğunu bilmek için en avantajlı konuma sahip değillerdir. Aksi takdirde, bu kadar çok sayıda okuma biçimi ve *lectores*, maddesi olmayan materyalist, düşünce araçları olmayan düşünce, yani nesnesi olmayan düşünce ve bu kadar az sayıda gözlem, *auctores* olması mümkün olur muydu?) Yansızlaştırmayı yansızlaştırarak, yadsımayı her biçimi altında yadsıyarak *bastırılanın* [*refoulé*] *geri dönüşünü zorlamak* koşuluyla ancak toplumsal dünyanın bilimi geliştirilebilir ve yayılabilir. Bazı devrimci söylemlerin aşırı radikalleştirmesi aracılığıyla gerçek dışılaştırma burada söz konusu olanın en asgari düzeyde bir tezahürü değildir.

Racine'in ineklerden değil de düvelerden bahsetmesi gibi, asgari ücretten veya işçi sınıfının içliğinden değil de sadece üretim biçimlerinden ve proletaryadan veya "alt orta sınıf"ın [*lower middle class*] rolleri ve tutumlarından bahseden ne doğru ne yanlış, ne doğrulanabilir ne yanlışlanabilir, ne teorik ne ampirik söyleme karşın, sadece kanıtlamak yetmez nesneleri hatta kişileri göstermek ve onlara parmakla dokunmak -parmakla göstermek veya kara listeye almak demek olmayan- gerekir: Bir halk lokantasına veya bir rugby sahasına, bir golf sahasına veya bir özel kulübe, sandıklarından bahsetmeye alışık olduklarından bahsettikleri üzerine düşünmeyi bilmeyen insanları sokmak.

Yazının öznel ve nesnel zorluğu, dilden reddetme ve yadsıma çabasında olduğu şeyleri dile getirmesinin talep edilmesinden

kaynaklanamaz. Nesneyi kurmak için sorulması gereken sorular, nesnenin kendisi içinde önceden tanımlı olduğunda (bir sözün fonetik veya morfolojik yapısında yapılan büyük yanlışlıklar gibi) doğru tonu tutturmak, alkışlama ve bunun sadece tersi olan tahrik etme alternatifl.erinden kaçınmak kolay değildir. Sanat üzerine ve sanat yapıtlarının toplumsal kullanımını konu alan bilimsel söylem hem avam hem de terörist olmaya mahkûmdur: Avamdır çünkü toplumsalın ve siyasetin iç sahasını, sanatın ve kültürün saf hükümdarlığından ayıran kutsal sınırı -kültür tarafından veya kültür adına uygulanan sembolik tahakküm etkilerinin bizatihi ilkesinde yer alan ayrım- aşar; teröristtir çünkü günümüzde söylendiği gibi "parçalanmış" ve "özgürleşmiş", "çoğul" ve "farklı" olan her şeyi "eşbiçimli" sınıflara indirgeme, "oyun"a ve haz duymaya has olan deneyimi "pozitif", yani "pozitivist", "totalleştirici" yani "totaliter" bir "bilgi"nin önermeleri içine hapsetme iddiası taşır. Eğer bir terörizm varsa bu, olsa olsa beğeni adına, yargılayıcılarının gözünde iyi var olma ve yapma üslubuna sahip olmadıkları için kadınları ve erkekleri gülünçlüğe, alçaklığa, utanca, sessizliğe (burada herkesin ailevi dünyasından alınma örnekleri saymak gerekir) gönderen kesin yargılarda ve sayısız kadın ve erkek dergilerinin dolduran egemenlerin yaşam sanatlarını aracılığıyla dayatmaya çalıştıkları sembolik güç darbelerindedir. "Conforama, mobilyanın Guy Lux'üdür"[9] diyen *Nouvel Observateur*'ün hiçbir zaman yazmayacağı gibi *Nouvel Observateur*'de kültürün Club Med'idir. Terörizm, sınıf nefretine veya küçümsemesine yol açan aynı hamurdan olan çıkar güden kavrayış kıvılcımları gibi parlayan tüm saptamalarda mevcuttur. Kısmi bakış açılarının ve antagonist stratejilerin içinde kendilerini tanımladığı mücadele alanını olmakta olduğu gibi kurmak için gerekli çalışma sadece katılımcıların kör açık görüşlülüğünden, tarafsız gözlemcinin hükümdar bakışıyla özdeşleşmeksizin, kendini ayrıştıran bir bilgiye erişmeyi olanaklı kılar. Nesnelleştirme ancak nesnelleştirme yerini, yani bakılmayan bu bakış açı-

9 Ç.N.: *Conforama*: görece ucuz ev eşyası mağazası; Guy Lux: esas adı Maurice Guy olan 1919-2003 yılları arasında yaşamış ünlü Fransız televizyon programı sunucusu.

sını, bütün teorilerin bu kör noktasını nesnelleştiriyorsa, başka bir ifadeyle, hakikat için ilginin zorunlu bir rastlantı yoluyla ortaya çıktığı entelektüel alanı ve bu alana özgü çıkar çatışmalarını, hatta bu entelektüel alanın sembolik düzenin devamı için yaptığı ustaca katkıları (altüst etme niyetiyle yapmasına varıncaya kadar) ve tahakkümün iş bölümünün kendisine ayırdığı tüm bir semboliği nesnelleştiriyorsa tamamına erer.

Bu türden bir nesne söz konusu olduğunda, nesne üzerine bilimsel çalışma çalışmanın öznesi üzerine bir çalışmadan ayrılmazdır. Bu, her şeyden önce, bilimsel çalışma öznesinin pratik olarak, pratiği içinde nesnelleştirmeye çalıştığı ve nesneyle olan ilişkisini yöneten mekanizmalara egemen olma kabiliyetine bağlıdır. Adorno ve Lazarsfeld'i (epistemolojik çift) bir araya getiren müzik tüketimi üzerine hikâyesine ilişkin kapsamlı bir araştırma olan Paralel Yaşamları [Parallel Lives], Princeton Project'in hikâyesini örnek olarak verebiliriz. Ampirik olanın mutfağında ellerini kirletmek istemeyen ve bir bilim nesnesine dönüştürmek için kültürün değerlerine ve kârlarına aşırı derecede derinden bağlı kalan teorisyenlerin kibri, toplumsal düzene sıkı bir biçimde bağlı kılınmış bilimsel düzenin talep ettiği el çekmeye ve feragat etmeye hazır ampirik çalışma yapanların boyun eğişi. Tüm bütüncül sorgulara karşı bir çeşit intikamcı bir öfke üzerine temellenen hınç metodolojisini her tür bilimsel pratiğin yasası hâline getirmeye eğilimli pozitivist kibri; marksizmi incelik gerektiği yerde avam, avam olma cesareti gerektiğinde kibar yapan marksistlerin boyun eğişi. Her biri diğerinin eksikliğinin farkındadır.

Sosyal bilimlerin aşması gereken epistemolojik engeller öncelikle toplumsal engellerdir. Büyük bir ihtiras ile bilimsel bir çalışma üretmek için zorunlu olan uzun bir sabrı birleştirme cesaretini kırarak, birçok araştırmacının mütevazı ve kolay ve hem zor hem de steril uygulamalara yönelmek için verimli olan faaliyetlerden yüz çevirmesine neden olan sosyologluk mesleğinin oluşturucu işlerinin hiyerarşisinin ortak temsilî düzen ve kargaşa, savlama ve savsaklama gibi. Denemeciliğin bazen telkin edici

sezgilerinin, teorisizmin bazen uyumlu tezleri veya ampirizmin bazen geçerli saptamalarından farklı olarak, iç uyum ile olgularla olan uygunluğu birleştirmeye çalışan bilimsel önermelerin geçici sistemi, ancak yavaş, zor ve asıl olanı yani önermeler arasındaki ilişkinin yapısını bilmediği için uzun bir totalizasyon dizisinin geçici tamamlanmasında, önceden tanınan tezlerin, öngörülerin veya olguların tekrar eden yeniden doğrulanmasından başka bir şey göremeyen acele okumalar tarafından yadsınmaya mahkûm olan bir çaba pahasına üretilebilir.

Soru Cetveli

- Cinsiyet

- Doğum tarihi

- Medeni hal

  Bekar — Evli
  Dul — Boşanmış

- Çocuk sayısı ve yaşları

- İkamet adresi

- İkamet adresine yerleşme tarihi
  5 yıldan az
  5–10 yıl arası
  10 yıl ve üstü

- Önceki ikamet adresi

- Sahip olunan en yüksek diploma

- Yapılmakta olunan meslek (olabildiğince kesin bir biçimde)

- Babanızın ve dedenizin (baba tarafından) sahip olduğu en yüksek diploma, mesleği (bir den çok olduğunda son yaptığı iş)

	Diploma	Meslek
Babanızın		
Dedenizin		

- Ailenizin yıllık gelirinin yaklaşık olarak hangi gelir grubuna girdiğini belirtebilir misiniz?

10.000 F'tan az	20–25.000 F arası	40–50.000 F arası
10–15.000 F arası	25–30.000 F arası	50–60.000 F arası
15–20.000 F arası	30–40.000 F arası	60.000F'dan fazla

- Şunlara sahip misiniz?

Plakçalar	Otomobil (varsa, markasını belirtiniz)
Teyp	Televizyon
Fotoğraf makinesi	Kamera
	Telefon

26. soru dışında soru cetvelinin fotoğraf ile ilgili kısmını (24 soru) burada yeniden belirtmedik. (Bkz. P. Bourdieu, *Un art moyen*, op. cit. 352–356)

1- Mobilyalarınızı nereden aldınız?

- Büyük bir mağazadan (adını belirtiniz)
- Bir antikacıdan
- Özel bir butikten (adını belirtiniz)
- Bir zanaatkârdan
- Bitpazarından
- Bir müzayede salonundan
- Miras kaldı
- Kiralık
- Hiçbiri (belirtiniz)

2- Mobilyalarınız hangi tarzda?

- Modern
- Antika
- Eskitilmiş

3- Eğer seçme şansınız olsaydı mobilyalarınızı hangi tarzda almayı isterdiniz?

- Modern
- Antika
- Eskitilmiş

4- Oturmayı sevdiğiniz iç mekânı nitelendiren üç sıfat aşağıdakilerden hangileridir?

- Duru, temiz
- Rahat
- Dayalı döşeli
- Sade, mütevazı
- Sıcak
- Kolay temizlenir
- Klasik
- Uyumlu
- Derli toplu
- Fantezi dolu
- Pratik, işlevsel
- Samimi

5- Yukarıda sayılan niteliklerden en az önem verdiğiniz üç tanesi hangileridir?

6- Aşağıda sayılan faaliyetlerden hangilerini, sıklıkla, hangilerini nadiren yaptığınızı, hangilerini hiç yapmadığınızı söyler misiniz?

	Sıklıkla	Nadiren	Hiçbir zaman
- Ufak tefek tamirat işleri			
- Spor (belirtiniz)			
- Kamp yapma			
- Yürüyüş			
- Plastik sanatlar, resim, heykel			
- Bir müzik aleti çalma (hangisi belirtiniz)			
- Topluluk oyunu (hangileri)			
- Televizyon izleme			

7- Aşağıdakilerden hangisi en sevdiğiniz üç şarkıcıdır?

- Charles Aznavour
- Léo Ferré
- Johnny Hallyday
- Georges Brassens
- Edith Piaf
- Jacques Brel
- George Guétary
- Françoise Hardy
- Luis Mariano
- Pétula Clark
- Jacques Douai
- Gilbert Bécaud

8- Nasıl bir giysi tercih edersiniz?

- Klasik kesim ve pahalı olmayan ama kaliteli
- Moda olan ve kişiliğime uygun
- Sade ve düzgün
- Cüretkâr ve sıradışı
- İçinde rahat hissettiğim,
- Şık ve tarz
- Hiçbiri (belirtiniz)

9- Giysileriniz :

	Gündelik giysi	Abiye giysi
- Evinizde kendiniz veya ailenizden biri tarafından dikilir		
- Küçük bir terzi tarafından dikilir		
- Büyük bir moda evi veya büyük bir modacı tarafından hazırlanır		
- Konfeksiyondan alınma		
- Hazır giyimden alınma		

10- Misafirleriniz geldiğinde, onları nasıl bir yemekle ağırlarsınız?

- Basit ama hoş sunulmuş
- İnce ve sofistike
- Doyurucu ve lezzetli
- " Allah ne verdiyse"
- İştah açıcı ve ekonomik
- Orijinal ve egzotik
- Özenli ve geleneksel yemek
- Hiçbiri (belirtiniz)

11- Aşağıda sayılan sıfatlar arasından hoşunuza giden bireysel özellik hangisidir?

- Ehli keyf
- Dengeli
- Sanatçı ruhlu
- Dinamik
- Zarif
- Sosyal
- Pozitif düşünen
- Eğitimli
- Aklı başında
- Eğlenceli
- İradeli
- Tarz sahibi

12- Yukarıdaki sıfatlardan en az önemli bulduğunuz üç tanesi hangileridir?

13- Aşağıdaki kitap türleri arasından, tercih ettiğiniz ilk üçü hangileridir?

- Polisiye, macera kitabı
- Duygusal hikâyeler
- Gezi anlatıları
- Tarihsel anlatılar
- Bilimsel kitaplar
- Şiir
- Siyaset kitapları
- Felsefe kitapları
- Klasik yazarların yapıtları
- Modern yazarların yapıtları

14- Tercih ettiğiniz üç film türü hangileridir?

- Macera filmleri
- Savaş filmleri
- Western'ler
- Polisiye filmler
- Tarihsel filmler
- Yeni Dalga filmleri
- Gişe filmleri
- Müzikal filmler
- Komedi filmleri
- Angaje filmler
- Dramatik filmler

15- Aşağıdaki liste içinden hangi filmleri seyrettiniz. Bu filmlerin yönetmenlerini ve baş aktörlerini belirtebilir misiniz?[10]

	Seyredilen film	Yönetmeni	Aktörleri
- İtalyan Usulü Boşanma			
- Rocco ve Kardeşleri			
- Yağmur Altında			
- Leopar			
- Le soupirant			
- L'abominable homme des douanes			
- Yokedeci melek			
- Ballade pour un voyou			
- Pekin'de 55 gün			
- Le glaire et la balanue			
- Dava			
- Yedi silahşörler			
- Voyage a Biarritz			
- Le bouncanier des ules			
- Salvatore Guiliano			
- En uzun gün			
- Kardeş kanı			
- Çıplak Venüs			

16- Bir filmde sizi en çok ilgilendiren nedir?

- Aktörler
- Yönetmen
- Senaryo

17- Eğer radyo dinliyorsanız, özellikle hangi radyo programını tercih edersiniz?

- Eğlence programları
- Haberler
- Güncel haber programları
- Kültürel programlar
- Klasik müzik programları
- Hiçbiri (belirtiniz)

18- Eğer televizyon izliyorsanız, özellikle hangi televizyon programını tercih edersiniz?

10 Bu liste Paris bölgesinde yaşayanlara sunuldu, Nord bölgesindekilere ise buraya dahil etmediğimiz araştırma sırasında vizyonda olan filmlerden oluşturulan başka bir liste sunuldu.

- Tiyatro oyunları
- Bilimsel programlar
- Filmler
- Eğlence programları
- Hiç biri (belirtiniz)
- Haberler
- Tarihsel programlar
- Edebiyat programları
- Güncel haber programları

19- Aşağıda sayılan yargılardan sizin görüşünüze en yakın olanı hangisidir?
- Klasik müzik zordur
- Klasik müzik bizim gibi insanlar için değil
- Klasik müziği severim ama hakkında pek bir bilgim yok
- Klasik müziği severim örneğin Strauss'un valslerini
- Tüm kaliteli müziklerle ilgilenirim.

20- Aşağıdaki liste içinde tanıdığınız müzik yapıtlarını işaretler misiniz ve kompozitörün adını belirtir misiniz?

	Tanınan yapıt	Kompozitör
- Rhapsody in blue		
- La Traviata		
- Sol el için konçerto		
- Küçük Bir GeceMüziği		
- Arles'li Kız		
- Kılıç Dansı		
- Ateş Kuşu		
- Şehrazad		
- Füg Sanatı		
- Macar Rapsodisi		
- Çocuk ve Büyücülük		
- Mavi Tuna		
- Tanrıların Alacakaranlığı		
- Dört Mevsim		
- İyi Düzenlenmiş Klavye		
- Ustasız Çekiç		

21- Yukarıdaki yapıtlar içinden hangi üçünü tercih edersiniz?

22- Aşağıda sayılan yargılardan sizin görüşünüze en yakın olanı hangisidir?

- Resim, beni ilgilendirmiyor
- Müze gezmek benim işim değil
- Resim, güzel ama zor, resimden bahsetmek için bilmek lazım
- İzlenimcileri çok severim
- Soyut resim beni klasik ekoller kadar ilgilendiriyor

23- Aşağıdaki listede belirtilen ressamlar arasında en çok beğendiğiniz üçü hangileridir?

- Vinci
- Renoir
- Dali
- Goya
- Kandinsky
- Raphaël
- Vlaminck
- Watteau

- Buffet
- Van Gogh
- Braque
- Picasso
- Utrillo
- Bruegel
- Rousseau

24- Aşağıdaki müzelerden hangisini gezme fırsatınız oldu (eğer mümkünse hangi yılda ve nasıl gittiğinizi belirtiniz: okulla, aileyle, arkadaşlarla, tek başına)?

- Louvre Müzesi
- Jeu de Paume Müzesi
- Modern Sanat Müzesi
- Jacquemart-André
- Şehir Müzesi (Taşra)

25- Aşağıdaki her kanı ile ilgili kişisel görüşünüzü belirtiniz?

- Modern resim öylesine yapılmıştır, böylesini bir çocuk bile yapabilir
- Resmi kimin nasıl yaptığıyla ilgilenmiyorum
- Resmi takdir edemiyorum çünkü tanımıyorum

26- Sizce aşağıdaki konulardan hangisiyle – güzel, ilginç, anlamaz veya çirkin bir fotoğraf çekilebilir?

	Güzel	İlginç	Anlamsız	Çirkin
- Manzara				
- Araba kazası				
- Kediyle oynayan küçük kız				
- Hamile kadın				
- Natürmort				
- Bebek emziren kadın				
- Metalik iskele				
- Serseri dalaşı				
- Lahanalar				
- Deniz üzerinden gün batımı				
- Tezgahı başındaki dokumacı				
- Halk oyunları				
- Halat				
- Kasap tezgâhı				
- Ağaç kabuğu				
- Ünlü anıt				
- Hurda mezarlığı				
- İlk komünyon ayini				
- Yaralı adam				
- Yılan				
- Usta bir ressamın tablosu				

GÖZLEM PLANI (anketör tarafından doldurulan)

Konut

- Apartman
- Müstakil ev
- Villa

Binanın eskiliği :

Konutun türü

- Sosyal Konut
- Eski
- Ortalama düzeyde prestijli
- Burjuva
- Fakir
- Prestijli

Oda sayısı:

Dekorasyon:

Mobilyalar:

Başat tarz:

Yer döşemesi:

Diğer gözlemler:

Giyim

Erkekler için :

- İşçi tulumu
- Spor giyim (polo yaka, kot pantolon)
- Takım elbise
- Özenli giyim ("kentli")
- Kazak
- Kravat
- Göleğin biçimi ve rengi :
  - Düğmeli kollu
  - Katlı kollu
  - Yakası kalkık

Kadınlar için :

- Temizlik önlüğü
- Gömlek ve etek
- Elbise
- Tayyör
- Pantolon
- Abiye
- Ayakkabı :
  - Topuklu
  - Düz vs.
  - Terlik

- Makyaj ve parfüm :
- Özenli veya özenli olmayan giyim :

Saç

Erkekler için :

- Kısa saç
- Orta uzunlukta saç
- Taranmış
- Çok kısa saç
- Uzun saç
- Ayrılmış (ortadan – y. dan ayrılmış)
- Favoriler
- Bıyık (belirtiniz)
- Sakal
- Briyantinli saç

Kadınlar için :

- Kısa saç
- Çok kısa saç
- Topuz
- Permalı saç
- Orta uzunlukta saç
- Uzun saç
- Rengi açılmış saç
- Boyalı saç
- Kabartılmış saç
- Çok kabarık saç
- Düz saç

Dil

- Sadeleştirilmiş
- Argo
- Düzgün
- Fransızca hataları (belirtiniz)

Şive

- Belirgin
- Hafif
- Yok

Ek 2

Tamamlayıcı Kaynaklar[1]

I- INSEE[2] tarafından Vergi Daireleri Başkanlığı'nda tutulan dosyalardan hareketle 1970'de yaklaşık 45.000 hanelik bir örneklem üzerinden yürütülen gelir araştırması. Bu araştırma sadece vergilendirilebilir geliri içermektedir; sosyal yardımlar vs gibi birçok transfer gelirini ve aynı zamanda birtakım taşınır mal sermayelerini dışarıda bırakır. Birtakım gelir kaynakları için ve özellikle de aile şirketi gelirleri için söz konusu olan gerçekliğin oldukça altında bir vergilendirmedir. Bu sınırlılıklarına rağmen, vergilendirilebilir gelirler üzerine araştırma her sosyo-profesyonel kategorinin gelir yapısı, kategoriler arasındaki ortalama gelir farklılığı ve aynı kategori içindeki gelir dağılımı hakkında öz-

1 Burada özellikle M.C. de la Godelinais ve M.C. Thélot'ya, burada sonuçları kullanılan INSEE anketlerinin ikincil analizlerinin gerçekleştirilmesinde gerekli olan tablolarını –çoğunluğu yayınlanmamış olan- bizimle paylaştıkları için teşekkür ederiz. Sahip oldukları verileri bize cömertçe sunan P. Debreu, P. Leroux ve P. Ghigliazza'ya da teşekkür ederiz. Centre de sociologie européenne'in; müze ziyaretçileri üzerine (Bkz. P. Bourdieu ve A. Darbel, D. Schnapper ile birlikte, *L'amour de l'art*, Paris, Ed. de Minuit, 1969), üniversite öğrencileri ve kültür üzerine (bkz. P. Bourdieu ve J.C.Passeron, *Les étudiants et leurs études*, Paris, La Haye, Mouton, 1964) veya Grande Ecole'ler öğrencileri üzerine yapılmış olan önceki araştırmalarını da (bazen verileri ikincil bir analize tabi tutarak) kullandık.

2 Ç.N.: Fransa'nın ulusal istatistik kurumudur.

gün veriler sunar. (Bkz. J. Banderier, P . Ghigliazza, "Les revenus des menages en 1970", *Les collections de l'INSEE*, M 40, Aralık 1974). Burada sunulan veriler (bireyleri değil ama haneleri temel alan -haneler tarafından beyan edilen menkul değerler dışında-[3]) P. Ghigliazza tarafından bize verilen INSEE'nin yayınlanmamış tablolarından ortalama global vergi geliri hariç tutularak alındı. (bkz. G. Banderier, P. Ghigliazza, *a.g.e.*, s.29.)

II- INSEE tarafından 1970'de 38.000 kişi üzerinde gerçekleştirilen "mesleki formasyon-kalifikasyon" araştırması. Bu araştırma özellikle genel eğitim, mesleki eğitim ve mesleki durum (meslek, kalifiye olma, ücret düzeyi, hareketlilik vs.) arasındaki ilişkiler üzerinde durur ve şahısların mesleki ve coğrafi hareketliliği (1965 ile 1970 yılları arasında ortaya çıkan değişim) kuşaklar arasındaki hareketlilik (şahsın ve babasının mesleği, diploması) hakkında veriler sunar. İlk sonuçlar yayınlanmıştır (Bkz. R. Pohl, C. Thelot ve M.F. Jousset, "L'enquete formation-qualification professionnelle en 1970", *Les collections de l'INSEE*, D 32, Mayıs 1974). Burada sunulan veriler 1918 veya sonrasında doğan aktif erkekleri kapsamaktadır ve bizim talebimiz üzerine üretilen tablolardan alınmıştır.

III- INSEE'nin yaşam koşulları ve hanelerin tüketimleri üzerine 1972'de 13.000 haneyi kapsayan temsili bir örneklem üzerine gerçekleştirdiği araştırma.[4] Bu araştırma bir yandan, hanelerin karakteristik özellikleri (bileşimi, yaş, aile reisinin mesleği

3 INSEE'nin tanımına göre, bir hane kişi sayısı ne olursa olsun ve söz konusu kişilerin konut sahibiyle ilişkisi ne olursa olsun birincil barınma mekânı olarak aynı konut içinde yaşayan kişilerden bütününden oluşur. "Vergi birimi" en sınırlı tanımıyla, hane reisi ve eşi ile hane reisinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerden yani kendileri için tek bir vergilendirmenin sözkonusu olduğu kişilerden oluşur.

4 Burada sunulan veriler haneler hakkındadır. Her sosyoprofesyonel kategori için kişi başına ve tüketim birimi başına tüketimi belirttik. INSEE'nin tanımına göre, bir haneyi kapsayan tüketim birimi sayısı şu biçimde belirlenmiştir: hanenin ilk yetişkini=1 tüketim birimi, hanenin diğer yetişkinleri= 0,7 tüketim birimi, çocuklar (14 yaşın altındaki kişiler)=0,5 tüketim birimi.

vs), konutun donanımı, önemli harcamalar (giysiler, yakıt vs.), periyodik harcamalar (kira, aidat vs.) hakkında gerçekleştirilen bir kapalı uçlu anket çalışmasına, öte yandan devamlı harcama defterlerinin her hafta araştırmacılar tarafından incelenmesine dayanır. Diğer hane kategorileriyle karşılaştırmayı sağlamak amacıyla detaylı bir biçimde değerlendirilmiş harcamaların hepsini (uçak veya gemi yolculuğu, taşınma harcamaları gibi önemli ama çok sık olmayan bazı harcamalar dışında) ve aynı zamanda kendi kendine tüketim [auto-consommation] veya kendi kendine sağlanan mallar [auto-fourniture] (çiftçiler için, ürettikleri ürünler; küçük esnaf ve zanaatkârlar için, stoklarındaki mallar) gibi bir satın alma edimine mahal vermeyen tüketimleri kapsar. Çiftçiler ve küçük patronlar (düşük gelir beyan bildiriminin geçerli olduğu kategoriler) için tüketimin gelir düzeyine oranla belirgin bir biçimde yüksek olduğu anlaşılır. (Global sonuçlar için bkz. G. Bigata ve B. Bouvier, "Les conditions de vie des menages en 1972", *Les collections de l'INSEE*, M 32, Şubat 1974). Burada sunulan bilgiler, bizim talebimiz üzerine üretilen detaylı kategorileri kapsayan tablolardan derlenmiştir.

IV- INSEE tarafından, 1967'nin son üç ayında boş zaman faaliyetleri hakkında, yetişkin Fransız nüfusunu temsil edici niteliğe sahip 6.637 kişi üzerine gerçekleştirilen araştırma. Bu araştırma yaşam koşulları (hane içi iş bölümü, çocukların bakımı, tiyatro, havuz gibi bir takım imkânlara yakınlık, ikinci bir konuta sahip olma vs.), zaman kullanımı ve çalışma ritmi, özelikle de müze ziyareti, sergi gezme, okuma alışkanlığı, farklı gösterileri izleme, kafelere ve restorana gitme, sokağa çıkma, misafir ağırlama, radyo dinleme, televizyon izleme, bahçecilik, ufak tefek tamirat işleri, avcılık, balık tutma, edebi veya sanatsal faaliyetler, koleksiyon yapma gibi farklı uğraşlar ve farklı kültürel pratikler hakkındadır. (Bu araştırmanın sonuçları için özellikle bkz. P. Debreu, "Les comportements de loisir des Français", *Les collections de l'INSEE*, M 25, Ağustos 1973). Burada sunulan veriler (sadece erkek nüfusu kapsayanlar) bizim talebimiz üzerine üretilen tablolardan derlenmiştir.

V- SOFRES[5] tarafından CESP[6]'nin talebi üzerine 1966'da "iş dünyası ve üst düzey yöneticiler" hakkında aile reisi sanayici, büyük tüccar, serbest meslek sahibi, üst düzey yönetici, mühendis veya üniversite hocası olan bir hanede yaşayan 15 yaş ve üstü 2.257 kişi üzerinde gerçekleştirilen görüşme. Anket formu, okuma alışkanlığı, gazete ve dergi okuma, radyo dinleme ve televizyon izleme, yaşam düzeyi, hane donanımı, yaşam stili (tatiller, spor, tüketim), mesleki yaşam (kongreler, yolculuk, iş yemekleri) kültürel pratikler ve aynı zamanda temel bilgiler (eğitim düzeyi, gelir, konutun büyüklüğü vs.) üzerine soruları kapsar. Bu çalışma için hane reisinin sosyoprofesyonel kategorisine göre tüm bilgilerin dağılımına sahibiz.

VI- SOFRES tarafından CESP'nin talebi üzerine 1970'de "basını takip etme" hakkında aile reisi sanayici, büyük tüccar, serbest meslek sahibi, üst düzey yönetici, mühendis veya üniversite hocası olan bir hanede yaşayan aktif olan veya olmayan 2.682 kişi üzerinde gerçekleştirilen görüşme. Görüşmelerin sonrasında SEMA ve SOFRES tarafından posta yoluyla gerçekleştirilen anket: ilgi alanları ("üzerine konuşmayı sevdikleri konular"), ev aletleri, birincil ve ikincil konut, tatiller, iş yolculukları, kültürel pratikler, okuma alışkanlığı, plak dinleme, müze gezme, sinemaya gitme vs., sanat yapıtları koleksiyonu, spor, araba, ekonomik davranışlar. Bu araştırma için, günlük gazete veya haftalık dergi okumaya dair dağılıma (sosyoprofesyonel kategoriye göre olmayan) sahibiz.

VII- Fransızların kültürel pratikleri üzerine devlete bağlı Kültür sekreterliğinin araştırma servisinin gerçekleştirdiği ve Planla-

5 Ç.N.: SOFRES (Société française d'enquêtes par sondages) 1963 yılında kurulmuş bir Fransız kamuoyu araştırması şirketidir. Günümüzde TNS Sofres adı altında bu şirket Fransa'nın marketing ve kamuoyu araştırmalarının bir numarası haline gelmiştir.

6 Ç.N.: CESP (Centre d'Etude des Supports de Publicité), 1957 yılında kurulan, reklam pazarının tüm aktörlerini bir araya getiren meslekler arası bir dernektir.

ma teşkilatı, INSEE, INED[7], CNRS[8] ve ORTF[9]'nin temsilcilerini bir araya getiren 1973 yılında ARCMC[10] tarafından gerçekleştirilen araştırma. Bu araştırma 15 yaş ve üstü 1.987 kişilik bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Soru formu, INSEE tarafından 1967'de boş zaman faaliyetleri üzerine yürütülen araştırmada daha önce sorulan sorulardan ve bazı kültürel pratikler hakkında daha detaylı sorulardan (özellikle de söz konusu pratiklerin içeriğine dair -televizyonda izlenen program türü, sahip olunan ve dinlenen plaklar, sahip olunan sanat yapıtları vs. gibi örneğinoluşmaktadır. Sahip olunan bilgi çeşidinden dolayı (sosyoprofesyonel kategoriler 10 kategori altında toplanmış), bu anketten yola çıkarak kültürel pratiklerin sınıf fraksiyonlarına göre dağılımını incelemek mümkün olmadı. Belli başlı sonuçlar Kültür sekreterliğinin araştırma servisi tarafından yayınlandı: *Pratiques culturelles des Français*, 2 cilt, Aralık, 1974.

Diğer yararlandığımız anket çalışmalarını sadece saymakla yetineceğiz.[11] Hemen hemen hepsi özel bir konuya odaklanmış, göreceli olarak çoğunlukla sınırlı bir örneklem üzerinden

7 Ç.N.: INED (Institut national d'études démographiques) Ulusal demografik çalışmalar enstitüsü, demografik araştırmalarda ve genel nüfus araştırmalarında uzmanlaşmış Fransız kamu kuruluşu.

8 Ç.N.: CNRS (Centre national de la recherche scientifique) Fransa'daki en büyük bilimsel araştırma kamu kuruluşudur. Milli eğitim ve arştırma bakanlığına bağlıdır.

9 Ç.N.: ORTF (Office de radiodiffusion-télévision française) Fransız radyo ve televizyon yayını ofisi, 1964'de kurulan kamu servisi veren kurum, 1974'de kapatılmıştır.

10 Ç.N.: ARCMC (Analyse, recherche et conseil en marketing et communication) , marketing ve iletişim alanında analiz, araştırma ve danışma şirketi.

11 İstatistiki kaynaklar açısından üç çok değerli bibliografya aracından faydalandık: C. Guinchat, *Bibliographie analytique du loisir, France (1966-1973),* Prague, Centre européen pour les loisirs et l'éducation, 1975; A. Willener et P. Beaud, *Nouvelles tendances de la consommation culturelle. Vers une troisième culture,* Paris, Cordes, Cecmas, 1972, 2 cilt, 250 s. ve 260 s., (müzeler, fotoğraf, sinema, televizyon, müzik vs. üzerine niceliksel verileri bir araya getiren); "kültürel gelişim ve eylem" üzerine Kültür Bakanlığının araştırma servisi tarafından basılan 1969, 1970, 1971, 1972, 1973 yıllarında çıkan kitap ve makale bibliyografyası katalogları.

gerçekleştirilen bu çalışmalar, sıklıkla meslekleri beş kategori altında toplayan bir sınıflama sistemi kullanılırlar: 1) çiftçiler, 2) işçiler 3) sanayi ve ticaret patronları 4) ticari işletme ve büro çalışanları ile orta düzey yöneticiler, 5) üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri.

Sinema üzerine

VIII- "Cinema français. Perspectives 1970", *Bulletin d'information du Centre national de la cinématographie*, n° special, 9, Şubat. 1965.

IX- IFOP, *Les acteurs et actrices preférés des Français*, Ekim, 1968.

X- IFOP, *Les acteurs et actrices preférés des Français*, Eylül 1970.

XI- IFOP, "La fréquentation et l'image du cinéma en 1970", *Bulletin d'information du Centre national de la cinématographie*, 126, 1970, 46 s. ve ekler.

XII- "Le public cinématographique", *Bulletin d'information du Centre national de la cinématographie*, 153-154, Haziran-Ağustos 1975.

XIII- SOFRES, *Les Français et le cinéma en 1975*, Mart 1975.

XIIIbis- CESP, *Etude sur l'audience du cinéma,* Paris, 1975, XVI, 100s.

Tiyatro üzerine

XIV- SEMA, *Le theâtre et son public*, Enquêtes realisées pour le Ministère des affaires culturelles, Paris, 1966, cilt 2 (Burada söz konusu olan Paris'teki tiyatroların izleyicileri üzerine 1964'de gerçekleştirilmiş önemli bir anketin sonuçlarıdır)

XV- IFOP, Etude auprès des spectateurs des "parathéâtrales" au Theâtre de la Ville, Paris, IFOP, 1969, 20 s.

Radyo ve Televizyon üzerine

XVI- "Une enquête par sondage sur l'écoute radiophonique en France», Etudes et *conjoncture*, 10 Ekim 1963, ss. 923-1002 (Burada söz konusu olan 12.000 kişiden oluşan bir örneklem üzerine 1961'de gerçekleştirilmiş önemli bir anketin sonuçlarıdır)

ORTF'nin kamuoyu araştırmaları servisinin 1966 ve 1974 yılları arası gerçekleştirdiği birçok araştırmadan burada sadece şu araştırmayı ele aldık:
XVII- *Les téléspectateurs et les émissions musicales*, 1969 ve 1970'de gerçekleştirilen anket.
XVIII- *Les dossiers de l'écran*, 1971'de gerçekleştirilen anket.
XIX- *Une enquête sur les variétés. Traitement des données par l'analyse factorielle des correspondances*, Temmuz 1972.
XX- *Les auditeurs de France-musique; attitudes, opinions, habitudes d'écoute des émissions*, Temmuz 1972.
XXI- *Les féstivals et la radio*, Phase exploratoire, Temmuz 1974.

Okuma alışkanlığı üzerine
XXII- IFOP, *Les lecteurs et acheteurs de livres*, Paris, IFOP, 1967, 59s.
XXIII- IFOP, *La clientèle du livre*, Paris, Syndicat national des éditeurs, 1969, 37s.
XXIV- IFOP, *Les achats de livres pour la jeunesse*, Paris, IFOP, 1970, 61s.
XXV- SOFRES, Les Français et la lecture, Paris, SOFRES, 1972, 13s.
XXVI- SERVO, *Analyse sectorielle de l'edition, I Etude des marchés. Resultats qualitatifs, H. Etude des marchés. Synthèse des résultats du sondage*, Paris, Cercle de la librairie, 1975, 175.
XXVII- SOFRES, *L'image des écrivains dans l'opinion publique*, Nisan 1976.
XXVIII- *Les lecteurs de la presse*, Centre d'etude des supports de publicité, les études annuelles.

Tiyatro ya da müzik festivali üzerine
XXIX- J. Henrard, C. Martin, J. Mathelin, *Etude de 3 féstivals de musique, La Rochelle 1974, Saintes 1974, Royan 1975*, Paris, Centre d'études des techniques économiques modernes, Kasım, 1975. 130s.
XXX- F.X. Roussel, *Le public du festival mondial de théâtre de Nancy*, Nancy, Centre d'informations et d'études d'économie, 1975.

XXXI- SEMA, *Données statistiques sur le système musical français*, Paris, SEMA, 1967, 267 s.

Dekorasyon ve Mobilya Üzerine

XXXII- ETMAR, *Le marché de l'ameublement dans les foyers domestiques. Importance des dépenses et caractéristiques de la clientèle*, Paris, ETMAR, Eylül, 1967.

Gıda tüketimi ve giysiler üzerine

INSEE tarafından sürekli bir biçimde yapılan ve sonuçları yayınlanan, "Fransızların gıda tüketim alışkanlıkları" araştırmalarından (XXXIII) ve "hanelerin yaşam koşulları" araştırmasının yanı sıra (T.K., III) şu araştırmaları kullandık:

XXXIV- SOFRES, *Les habitudes de table des Français*, Paris, Ocak, 1972, 63s.

XXXIVbis- SOFRES, *Les Français et la gastronomie*, (n=1000), Temmuz, 1977.

XXXV- Thi Nguyen Hun, "Les dépenses d'habillement des Français en 1971-1972", *Les collections de l'INSEE*, M 38, Kasım, 1974.

Spor üzerine

INSEE'nin boş zaman alışkanlıkları anketi (T.K., IV) ve kültürel pratikler anketi dışında (T.K., VII), şu araştırmalara baktık:

XXXVI- SOFRES, *Les Français et le sport*, Şubat 1968.

XXXVII- IFOP, *Les attitudes des Français à l'egard du sport*, Aralık, 1972.

XXXVIII- SOFRES, Les Français et le sport, Haziran 1975 (n=2000, 15 yaş ve üstü).

Basın üzerine

CESP'in, basını takip etme üzerine olan anketi (T.K., VI), dışında şu araştırmalardan faydalandık:

XXXIX- CESP, *Douzième étude sur les lecteurs de la presse, 1976*. Burada sunulan verilen, bizim talebimiz üzerine üretilen tablolardan derlenmiştir. (n=5562).

XL- IFOP, *Les lecteurs de quotidiens dans la campagne electorale*, Şubat, 1978.

Sunum harcamaları üzerine

XLI- SOFRES, *Pourquoi les Françaises veulent-elles maigrir?*, Mart 1974 (n=450, 65 yaş arası kadınlar).
XLII- SOFRES, *Les femmes et la mode*, Ekim 1974 (n=l 100, 18-50 yaş arası kadınlar).
XLIII- IFOP-Groupe d'études de Marie-Claire, *L'art de recevoir*, Aralık-Ocak 1978.
XLIV- IFOP-Groupe d'études de Marie-Claire, *Les Françaises et la beauté*, Aralık 1976 (n= 1016, 18-45 yaş arası kadınlar).
XLV- ETMAR, *Achats de vêtements*, 1971 (n=552, Paris bölgesinde yaşayan kadınlar).

Ahlak üzerine

XLVI- IFOP, *Les Français et l'amour*, Kasım 1975.
XLVII- SOFRES-Express, *Attitudes envers l'homosexualité*, 7-11 Aralık 1973.
XLVIII- IFOP-France-Soir, *Les Français sont comme ça*, Ağustos-Eylül, 1974 (n=1217).
XLIX- SOFRES, *L'image de la justice dans l'opinion publique*, Şubat, 1977.
L- SOFRES, *Les Français et la censure au cinéma*, Eylül 1974.
LI- SOFRES, *Les Français et l'art moderne*, Nisan 1972 (n= 1000).

Beğeni ve kültürel pratikler I

		ESTETİK YATKINLIK aşağıdaki konularla güzel bir fotoğraf çekilebilir yargısına varan toplumsal kategorilerin yüzdesi										TERCİH EDİLEN RESSAMLAR											
	n	Gün batımı	İlk komünyon ayini	Halk dansları	Kediyle oynayan küçük kız	Emziren kadın	Ağaç kabuğu	Metalik iskele	Hamile kadın	Lahanalar	Araba kazası	Raphael	Buffet	Utrillo	Vlaminck	Watteau	Renoir	Van Gogh	Dali	Braque	Goya	Bruegel	Kandinsky
HALK SINIFLARI (1)	166	90	50	63	56	44	17	6	11	7		32	8	20	6	16	49	48	3	5	16	1	-
Zanaatkarlar, küçük esnaf	100	91	43	59	58	57	23	9	14	2	1	23	23	26	6	24	53	47	-	8	14	8	-
Tic. iş. ve bü. çalış., orta d. yöneticiler	287	86	35	57	60	46	25	6	9	8	2	34	19	18	14	23	56	42	3	5	12	6	-
Teknisyenler, ilkokul öğretmenleri	78	88	19	51	74	75	49	25	30	13	4	15	15	18	12	12	49	57	7	1	29	15	3
Yeni küçük burjuvazi (2)	119	72	20	36	54	61	45	22	24	24	2	22	11	16	10	13	42	50	8	12	28	25	6
ORTA SINIFLAR	584	84	31	52	60	55	32	12	16	11	1	27	17	18	12	19	51	47	4	7	19	12	2
Sanayi ve ticaret patronları	102	80	27	38	47	40	30	10	15	4	2	19	14	21	17	23	59	31	3	12	18	19	6
Yöneticiler, mühendisler	232	59	12	41	50	57	53	20	10	17	1	23	10	24	8	14	47	56	5	6	34	27	2
Serbest meslek sahipleri	52	73	17	36	61	58	54	23	33	19	6	12	6	16	22	16	61	57	6	8	22	31	10
Üniv. hocaları, sanat üreticileri	81	53	22	23	48	53	54	49	41	37	17	8	1	10	5	10	30	47	9	13	44	36	6
ÜST SINIFLAR	467	64	18	37	50	53	48	23	19	18	4	18	9	20	11	16	48	49	5	9	31	27	4

Yüzdeler cevapsız sorular dışarda bırakılarak hesaplanmıştır.
1- çiftciler ve tarım işçileri dışarda bırakılmıştır.
2- yeni küçük burjuvazi içinde; sağlık ve sosyal hizmet görevlileri, kültür aracılanları, zanaatkar sanatçılar ve sanat tüccarları, sekreterler ve orta düzey ticari işler yöneticileri bir araya getirilmiştir.

Zevk ve kültürel pratikler 2

	RESİM ÜZERİNE YARGILAR (1)						TERCİH EDİLEN MÜZİK YAPITLARI (2)													
	Beni ilgilendirmiyor	Güzel ama zor	İzlenimcileri sevmek	Soyut resim sevmek	Modern resim gelişi güzel değil	Ressamın adı önemsiz değil	Arles'li kız	Mavi Tuna	Traviata	Kılıç dansı	Rhapsody in blue	Macar rapsodisi	Tanrıların alacakaranlığı	Küçük gece müziği	Dört mevsim	Ateş kuşu	Çocuk ve büyücülük	Füg sanatı	İyi düzenlenmiş klavye	Sol el için konçerto
HALK SINIFLARI	26	62	1	4	32	7	42	66	28	25	24	33	4	11	7	5	-	2	1	-
Zanaatkarlar, küçük esnaf	16	73	5	5	44	2	41	60	30	27	24	34	11	15	15	10	1	1	2	-
Tic. iş. ve bü. çalış., orta d. yöneticiler	17	65	12	7	35	8	36	53	23	22	21	40	11	27	22	7	0	3	2	0
Teknisyenler, ilkokul öğretmenleri	3	50	26	22	53	14	18	18	18	21	31	38	19	31	46	12	1	10	10	7
Yeni küçük burjuvazi	4	30	32	34	64	13	14	22	10	12	25	25	17	34	47	16	10	14	12	8
ORTA SINIFLAR	14	56	16	14	45	9	30	43	21	20	25	36	13	27	29	10	3	6	5	3
Sanayi ve ticaret patronları	4	51	27	17	42	6	23	24	28	6	28	50	9	21	30	10	3	15	4	5
Yöneticiler, mühendisler	8	27	39	26	55	11	20	20	11	13	25	42	18	30	39	15	2	13	12	13
Serbest meslek sahipleri	-	31	40	29	58	13	4	17	6	2	21	32	11	53	55	6	2	13	17	23
Üniv. hocaları, sanat üreticileri	4	14	39	43	75	21	1	3	9	4	13	21	22	51	51	23	4	31	32	13
ÜST SINIFLAR	5	31	37	27	55	12	15	17	14	9	23	39	16	34	41	15	2	17	14	12

Yüzdeler cevapsız sorular dışarda bırakılarak hesaplanmıştır.
1- Görüşülen kişilerden kendi düşüncelerine en yakın olan yargıyı seçmeleri istenmiştir.
2- Her görüşmeciden 16 yapıttan oluşan bir liste içinden 3 yapıtı seçmeleri istenmiştir.

Beğeni ve kültürel pratikler 3

	Kompozitörler (1)				Yönetmenler (2)			Okuyucular (3)								Dil (4)						
																Dil				Şive		
	0-2	3-6	7-11	12 ve üstü	hiç	1-3	4 ve üstü	duygusal öyküler	gezi öyküleri	macera, polisiye	tarihsel romanlar	modern yapıtlar	klasik yapıtlar	şiir	felsefi denemeler	argo	fransızca hataları	düzgün	düzeltilmiş	belirgin	hafif	yok
HALK SINIFLARI	77	19	4	-	89	10	2	36	61	57	40	19	10	8	2	8	50	42	-	33	54	12
Zanaatkarlar, küçük esnaf	65	27	7	1	80	18	2	3	60	3	51	22	11	10	8	4	28	68	-	12	37	50
Tic. iş. ve bü. çalış., orta d. yöneticiler	49	31	17	3	59	37	4	28	49	54	47	40	28	21	5	4	15	77	4	16	56	28
Teknisyenler, ilkokul öğretmenleri	17	28	36	19	56	32	11	9	38	38	49	38	32	17	14	-	-	94	6	-	35	65
Yeni küçük burjuvazi	20	22	39	18	39	44	17	10	25	25	34	56	41	35	30	5	-	74	21	5	26	68
ORTA SINIFLAR	41	28	22	8	58	35	7	23	45	43	45	40	28	21	12	3	14	78	5	10	44	46
Sanayi ve ticaret patronları	30	28	26	15	61	29	10	10	41	43	68	36	30	6	8	-	-	80	20	-	33	67
Yöneticiler, mühendisler	16	22	41	21	52	39	9	3	38	38	40	41	36	29	27	-	-	94	6	-	13	87
Serbest meslek sahipleri	11	13	40	35	42	38	19	8	25	44	48	36	21	25	38	6	-	81	12	-	12	87
Üniv. Hocaları, sanat üreticileri	4	11	33	52	22	46	32	7	15	29	24	55	47	35	34	10	-	85	3	-	7	93
ÜST SINIFLAR	15	22	37	26	47	38	15	6	33	38	41	42	35	25	25	5	-	84	11	-	16	84

Yüzdeler cevapsız sorular dışarda bırakılarak hesaplanmıştır.
1- 16 müzik yapıtını içeren bir liste içinden tanınan kompozitörlerin sayısı
2-19 filmi içeren bir liste içinden tanınan yönetmen sayısı

3- Görüşülen her kişiden 10 türden oluşan bir liste içinden 3 kitap türünü seçmesi istenmiştir.
4- Burada sözkonusu olan bir gözlem şemasına sahip araştırmacının not aldığı gözlemleridir.

Beğeni ve Kültürel Pratikler 4

	Faaliyetler (1)						Radyo (2)				Tercih edilen şarkıcılar								
	sıklıkla yap-takçılık	fotoğraf ve/veya sinema	sıklıkla plak	sıklıkla plastik sanatlar	sıklıkla müzik aletleri çalma	Louvre ve Modern sanatlar müzesi	varyete	haber	kültür, müzik	varyete ve kültür veya müzik	Guétary	Mariano	P.Clark	Aznavour	Hallyday	Brel	Brassens	Ferré	Douai
HALK SINIFLARI	63	50	46	4	6	6	52	26	10	13	31	18	30	52	17	24	41	20	7
zanaatkarlar, küçük esnaf	79	59	39	6	5	13	46	22	17	15	22	20	30	36	2	31	32	20	4
tic. iş. ve bü. çalış., orta d. yöneticiler	51	56	47	7	1	23	50	15	18	16	21	12	25	47	11	48	40	30	6
teknisyenler, ilkokul öğretmenleri	61	69	68	10	6	40	13	22	54	11	4	5	19	19	3	55	72	35	14
yeni küçük burjuvazi	52	60	65	24	15	51	14	21	56	8	9	11	16	29	5	41	50	13	19
ORTA SINIFLAR	57	59	52	11	5	29	37	18	31	13	17	12	23	38	7	45	45	31	9
sanayi ve ticaret patronları	47	59	52	3	8	44	17	40	36	7	13	10	26	33	6	23	61	10	5
yöneticiler, mühendisler	38	66	55	8	9	46	8	29	54	9	3	7	23	28	5	42	70	37	9
serbest meslek sahipleri	44	85	63	14	12	61	14	18	53	15	6	4	15	36		50	71	38	21
univ. hocaları, sanat üreticileri	38	54	71	16	16	64	9	15	68	7	1	1	2	12	4	54	85	48	25
ÜST SINIFLAR	40	65	58	9	10	51	11	28	53	9	5	6	19	27	5	41	71	33	12

Yüzdeler cevapsız sorular dışarda bırakılarak hesaplanmıştır.
1- Her görüşmeciden farklı faaliyetleri; hiçbir zaman, nadiren, veya sıklıkla yapıp yapmadıkları sorulmuştur (Müzeler için, Louvre ve Modern Sanat müzesine en az bir defa gitmiş olanların yüzdesi alınmıştır)
2- Burada söz konusu olan radyoda en fazla dinlenen yayın türüdür.
3- Her görüşmeciden 12 şarkıcıdan oluşan bir liste içinden üç tanesini seçmeleri istenmiştir.

Beğeni ve Kültürel Pratikler 5

	MOBİLYALAR (1)					İÇ MEKAN (2)								GİYSİLER(2)				ARKADAŞ (2)						MUTFAK (2)			
	Büyük mağazalar	Özel butikler	Müzayede salonları	Bit pazarı	Antikacılar	temiz ve net	kolay temizlenir	samimi	sıcak	döşeli	fantazi	sade ve ölçülü	uyumlu	hem hesaplı hem kaliteli	kişiliğe uygun	şık ve tarzlı	iyi yaşayan	bilinçli	eğitimli	pozitif bakış	tarzlı	rafine	sanatçı	teklifsiz	basit ve güzelce sunulmuş	orijinal, egzotik	ince, aranan
HALK SINIFLARI	38	24	4	1	4	41	45	22	25	4	3	8	23	44	28	3	40	63	25	10	5	-	8	23	35	1	9
zanaatkarlar, küçük esnaf	29	27	3	4	8	41	39	45	26	4	5	15	23	29	24	12	22	68	47	5	6	5	9	14	31	6	11
tic. iş. ve bü. çalış., orta d. yöneticiler	15	35	10	4	4	35	30	45	24	3	2	6	37	25	48	6	15	46	55	17	5	7	5	15	34	4	8
teknisyenler, ilkokul öğretmenleri	23	42	5	4	10	22	13	41	32	6	10	10	49	31	42	14	19	45	32	18	10	6	27	16	45	11	6
yeni küçük burjuvazi	15	25	11	14	22	11	12	47	33	19	15	19	47	17	39	26	9	29	30	20	18	18	29	21	26	14	8
ORTA SINIFLAR	19	33	9	6	9	30	26	45	27	7	7	11	38	25	39	12	16	46	44	16	8	9	13	17	35	8	9
sanayi ve ticaret patronları	10	39	30	18	50	11	17	48	24	5	12	12	47	25	43	23	23	45	53	9	18	17	16	17	22	15	29
yöneticiler, mühendisler	6	28	17	16	42	15	17	48	19	10	11	36	53	15	34	14	12	31	39	18	16	9	27	16	26	9	5
serbest meslek sahipleri	8	31	11	19	61	10	16	43	25	17	16	10	47	13	33	21	15	52	38	13	6	17	28	17	27	8	8
univ. hocaları, sanat üreticileri	30	27	10	21	32	7	14	36	28	15	12	22	47	15	35	14	19	27	24	14	12	9	31	20	29	12	10
ÜST SINIFLAR	11	31	18	18	44	11	16	45	23	11	13	25	50	17	36	17	16	36	38	16	15	12	25	17	26	11	12

Yüzdeler cevapsız sorular dışarda bırakılarak hesaplanmıştır.
1- Burada sözkonusu olan mobilyaların satın alındığı yer(ler)dir.
2- Her görüşmeci on iki sıfattan oluşan bir listeden oturmayı istedikleri içmekanı en iyi niteleyn üç tanesini; altı giysi önerisinden, kendi zevklerine uyugun olan üç tanesini; on iki nitelikten arkadaşlarına uygun düşen üçünü; yeni çeşit yemekten arkadaşlarına sunmayı sevdikleri bir tanesini seçmeleri istenmiştir.

Eğitim Sermayesine göre estetik yatkınlık

	Manzara	Gün Batımı	Ünlü anıt	Usta tablosu	İlk komünyon ayini	Halk dansları	kız ve kedi	Emziren kadın	Dokumacı	natürmort	Ağaç kabuğu	Halat	Bazı serseriler	Hamile kadın	Yılan	Metalik iskele	Lahanalar	Kasap tezgahı	Hurda mezarlığı	Yaralı adam	Araba kazası
Diplomasız, CEP	82,0	88,5	35,5	**50,5**	**51,0**	54,5	**61,5**	46,0	36,0	26,5	15,5	6,0	4,0	8,5	13,0	6,5	4,0	5,0	5,5	2,0	0,5
CAP	**88,0**	**92,5**	35,5	47,5	31,0	**60,0**	57,0	43,0	37,5	37,5	37,0	8,5	4,5	12,0	18,5	7,5	8,5	6,0	3,0	5,5	-
BEPC	72,5	85,5	32,5	39,5	32,5	56,0	57,0	55,5	25,5	40,5	27,5	6,5	8,5	13,5	17,5	8,0	13,0	5,0	6,0	5,5	1,0
Bakalorya	74,5	76,5	20,0	36,5	19,0	37,0	56,5	58,0	44,0	40,5	42,0	22,0	16,0	21,0	23,5	18,0	13,0	10,5	13,0	12,5	5,0
Yüksek eğitimin başı	68,5	57,5	30,0	23,5	15,0	41,5	46,0	56,0	35,5	41,5	45,0	31,0	14,5	19,5	32,0	29,0	18,0	18,0	22,5	9,5	2,5
Lisans	72,0	57,0	19,0	31,5	7,0	36,5	57,0	**59,0**	44,0	44,0	56,0	**32,5**	16,5	22,5	28,5	24,5	22,5	19 5	16,0	17,5	1,5
Agregasyon, grande école	69,0	65,0	**39,5**	41,0	25,5	39,5	34,0	49,5	**52,0**	**45,0**	**60,5**	31,0	**22,5**	**29,5**	**38,0**	**36,5**	**27,0**	**25,5**	**31,0**	**22,5**	**15,5**

Yüzdeler cevapsız sorular dışarda bırakılarak hesaplanmıştır. Her nesne için farklı cevaplar (çirkin, anlamsız, ilginç, güzel) arasındaki dağılımın tam bir tablosunu yeniden üretemediğimizden, sözkonusu nesnelerle güzel bir fotoğraf çekilebileceğini "kolay'"dan (yani araştırma sırasında güçlü bir biçimde ortaşa olarak oluşturulmuş olandan) en "zor" (yani en az ortaklaşılana) doğru sıralamalarını istedik ve bu sıralamanın yüzdesini verdik.
Bu tabloyu okumak için, farklı cevapların dağılımınının nesnelere ve eğitim düzeyine göre değiştiğini bilmek gerekir. Eğer görüşülen kişilerden dikotomik (güzel ve çirkin arasında) bir seçim yapmaları istenseydi daha görünür olacak yapıyı vurgulamak için en güçlü eğilimi koyu renkle belirttik.

1-İktisadi sermayenin bazı göstergeleri (%)

Sosyo-profesyonel kategori	Ortalama global gelir (Frank üzerinden)	(T.K., I) Gelir dağılımı (1970)						(T.K., I) Şunlara sahip olanların yüzdesi						(T.K., III) Oturulan evin statüsü			
		>10000 F	10-20.000 F	20-30.000 F	30-60.000 F	60-100.000 F	100.000 F. ve üstü	ücret ve ödenekler	sanayi ve ticaret gelirleri	ticari olmayan gelirler	tarım gelirleri	kentsel mülk	taşınabilir değerler	Mülk sahibi	Mülk sahibi olma yolunda	Kiracı	Bedava oturan, lojmanda oturan
Tarım işçileri	12706	**43,5**	41,3	10,9	4,2	-	-	86,0	1,5	0,4	**5,5**	0,8	6,3	16,9	12,8	37,6	**32,7**
Tarım işletmecileri	11339	**63,2**	22,6	7,1	5,6	1,0	0,4	19,3	5,3	0,5	**91,9**	6,4	16,5	**57,3**	18,1	17,8	6,8
Vasıfsız işçiler	14903	34,7	42,4	14,7	7,9	0,3	-	93,4	1,3	0,1	1,1	2,3	3,3	17,7	10,2	**63,2**	8,9
Yarı vasıflı işçiler	18495	13,7	**51,8**	23,8	10,4	0,2	-	97,7	2,2	0,3	1,6	2,4	3,6	15,0	24,6	55,2	5,3
Vasıflı işçiler	21289	8,2	**44,3**	**30,4**	16,7	0,3	-	98,2	2,2	0,7	0,5	2,7	3,6	11,4	23,3	57,7	7,5
Ustabaşılar		0,9	17,5	**38,0**	42,0	1,5	0,1	**99,5**	1,4	0,8	0,4	4,1	6,7	15,0	35,5	42,2	7,3
Zanaatkarlar	25729	12,3	32,5	25,3	25,8	3,4	0,7	34,1	**96,9**	1,1	3,5	12,9	14,2	32,7	30,9	33,2	3,2
Küçük esnaf	26864	15,3	27,2	23,2	28,8	3,9	1,5	24,3	**93,2**	4,8	3,8	20,2	19,2	32,2	15,9	46,8	5,1
Ticari işletme çalışanı	22546	11,5	33,8	27,6	22,2	4,0	0,8	97,5	3,4	2,6	0,7	8,9	9,5	9,9	13,4	**63,2**	13,5
Büro çalışanı		5,9	41,7	29,4	21,6	1,1	0,2	98,8	2,1	1,9	1,0	5,1	8,6	14,0	24,1	55,3	6,7
Orta düzey idari yöneticiler	32770	2,1	12,2	26,4	47,9	8,9	2,5	**99,3**	4,0	5,7	0,5	11,1	17,5	12,8	36,9	43,4	6,9
Teknisyenler		1,3	15,1	30,1	48,1	4,8	0,5	98,5	2,4	3,9	0,1	5,8	8,7	9,7	35,5	50,1	4,7
Sağlık ve sosyal hizmet gör.		5,7	32,6	29,6	27,8	3,7	0,6	84,2	-	**24,9**	-	10,0	12,4	18,1	20,8	56,9	4,1
İlkokul öğretmenleri		3,0	19,1	25,4	46,4	5,5	0,5	96,7	0,9	6,0	0,1	7,6	10,4	10,0	26,0	36,1	27,9
Ticaret patronları	61616	2,2	12,1	11,1	36,9	23,1	14,6	64,0	47,5	9,4	4,9	29,7	30,2	**49,8**	23,2	27,0	-
Sanayiciler	102222	1,3	2,6	4,1	26,4	31,9	**33,6**	83,0	26,0	4,4	3,7	**34,7**	**40,0**	32,8	**55,6**	11,6	-
Üst düzey idari yöneticiler	57229	0,5	2,9	11,5	**53,3**	24,2	7,6	**99,6**	3,6	5,3	0,9	15,2	27,7	20,5	33,8	39,1	6,6
Mühendisler		0,4	0,8	4,4	**51,8**	**32,8**	9,7	98,7	3,1	4,3	0,8	15,5	30,4	12,6	**42,6**	37,3	7,5
Orta lise öğr.leri ve üniv. Hoc.		1,4	8,6	18,5	43,5	22,3	5,6	97,6	2,1	14,1	1,8	10,4	21,0	12,2	28,5	49,2	10,1
Serbest meslek sahipleri	83309	3,1	4,8	6,5	27,6	**33,0**	**24,9**	41,0	17,5	**87,2**	3,4	**30,3**	**40,6**	35,6	22,6	40,0	1,8

2- Toplumsal güzergahın ve miras alınan sermayenin bazı göstergeleri (%)

Sosyo-profesyonel kategori	(S,C,,II) Baba mesleği (1)											Babanın eğitim düzeyi (2)				
	tarım işçileri	tarım işletmecileri	vasıflı yarı vasıflı işçiler ve madenciler	vasıflı işçiler ve ustabaşılar	hizmet personeli	zanaatkarlar ve küçük esnaf	ticari işletme ve büro çalışanları	orta düzey yöneticiler	sanayiciler ve ticaret patronları	üst düzey yöneticiler	serbest meslek sahipleri	diplomasız, cevap yok	C.E.P.	B.E.P.C.	Bakalorya	Yüksek eğitim
Tarım işçileri	**29,7**	**46,9**	8,0	5,1	0,8	5,0	3,3	0,4	0,3	0,5	-	**81,4**	17,2	0,6	0,6	0,2
Tarım işletmecileri	3,8	**88,6**	1,9	1,2	0,2	2,3	0,8	0,2	0,2	0,6	0,2	69,8	27,9	1,1	0,7	0,5
Vasıfsız işçiler	**13,6**	30,3	23,9	15,0	1,7	5,9	7,6	1,1	0,4	0,5	-	**84,0**	15,1	0,6	0,3	-
Yarı vasıflı işçiler	8,8	25,3	**25,8**	17,7	1,9	9,0	7,2	2,1	1,2	0,9	0,1	75,4	22,5	1,3	0,5	0,3
Vasıflı işçiler	6,1	14,0	**25,3**	**25,8**	1,8	10,9	10,0	2,9	1,4	1,7	0,1	67,3	29,8	1,5	1,0	0,4
Ustabaşılar	5,5	12,6	23,6	**25,6**	2,2	10,1	11,3	3,7	2,1	3,2	0,1	65,3	30,7	2,0	0,9	1,1
Zanaatkarlar	6,3	16,7	11,8	13,6	1,9	**34,3**	8,1	2,4	2,9	1,6	0,4	64,5	32,0	1,9	1,1	0,6
Küçük esnaf	4,9	18,1	7,01	0,7	0,8	**39,4**	8,1	2,1	6,0	2,3	0,6	61,2	31,9	1,2	3,4	2,2
Ticari işletme çalışanı	4,8	10,3	16,8	18,0	0,9	18,3	15,4	3,7	7,7	3,4	0,7	54,6	37,1	3,3	2,1	2,9
Büro çalışanı	5,1	16,8	20,4	17,3	2,7	10,1	15,7	6,4	1,8	3,4	0,3	57,8	34,5	4,1	2,1	1,4
Orta düzey idari yöneticiler	2,8	10,3	9,9	15,6	**3,3**	13,7	15,0	11,9	5,2	9,8	2,4	40,6	41,6	6,7	5,1	6,0
Teknisyenler	2,0	7,2	15,6	20,5	2,1	11,4	**16,4**	11,5	4,1	8,2	1,0	42,9	**42,9**	5,6	5,0	3,6
Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri — Erkek	3,4	22,2	14,8	16,8	**4,8**	6,4	13,0	8,8	2,0	6,1	1,7	46,8	40,5	5,9	3,1	3,7
Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri — Kadın	1,5	12,7	9,5	12,4	1,3	12,4	12,9	12,3	9,1	10,8	5,1	37,2	36,9	6,1	8,6	11,3
İlkokul öğretmenleri	0,6	6,9	14,8	19,8	1,5	13,1	**16,1**	15,3	3,2	6,9	1,8	36,1	**43,2**	5,4	9,4	5,9
Ticaret patronları	3,4	13,5	5,4	5,2	0,82	27,4	9,1	2,6	**23,7**	5,4	3,4	48,1	38,6	5,3	3,8	4,2
Sanayiciler	0,6	19,2	7,7	14,7	1,02	9,2	3,8	1,5	**18,0**	2,4	1,9	52,9	38,1	2,6	2,2	4,3
Üst düzey idari yöneticiler	1,3	7,7	7,4	10,3	1,1	14,3	15,2	11,2	9,7	19,1	2,7	35,1	36,5	7,2	10,0	11,3
Mühendisler	0,6	5,2	6,6	11,7	1,01	1,4	12,6	14,8	6,7	**25,5**	3,9	32,0	29,4	**8,7**	11,4	18,5
Ortaokul lise öğr.leri ve üniv. hocaları — Erkek	2,1	7,1	4,6	8,7	0,9	15,4	11,7	**15,7**	3,8	23,2	**6,8**	31,6	33,6	7,9	11,6	15,4
Ortaokul lise öğr.leri ve üniv. hocaları — Kadın	1,6	4,5	2,9	5,2	-	12,0	15,2	**20,3**	5,9	**26,2**	6,2	23,3	27,1	**12,3**	**14,5**	**22,8**
Serbest meslek sahipleri	0,4	5,5	2,8	1,7	0,5	14,7	9,4	12,1	11,4	20,7	**20,8**	30,4	23,4	7,4	**12,5**	**26,2**

3- Eğitim sermayesi, boş zaman, çocuk sayısı, oturulan yer

Sosyo-profesyonel kategori	Eğitim Sermayesi (1) diplomasız	C.E.P.	C.A.P. ve B.P.	B.E.C. ve B.E.H.	B.E.P.C.	B.S. ve bakalorya	Yüksek eğitimin başı	lisans ve üstü	Haftada 50 saat ve üstü çalışma (S.C., IV)	Ortalama çocuk sayısı (2)	Oturulan yer kırsal belediye	10.000 nüfuslu	10-50.000 nüfuslu	50-100.000 nüfuslu	100-200.000 nüfuslu	200-2.000.000 nüfuslu	Paris bölgesi
Tarım işçileri	**67,4**	19,6	10,3	1,8	0,6	0,7	-	-	62,9	3,00	**77,8**	9,3	4,9	1,3	1,9	3,0	1,7
Tarım işletmecileri	45,1	37,3	13,7	1,0	1,8	0,8	0,2	0,1	**68,0**	**2,83**	**87,5**	6,2	3,0	0,8	0,8	1,5	0,3
Vasıfsız işçiler	**70,0**	22,0	7,0	0,1	0,8	-	-	-	21,9	2,77	28,3	11,6	13,0	6,0	7,7	18,1	15,3
Yarı vasıflı işçiler	51,3	28,4	18,2	0,4	1,3	0,3	0,1	-	23,2	2,42	27,0	12,3	14,3	6,7	8,5	15,7	15,5
Vasıflı işçiler	29,2	25,1	**41,2**	1,9	1,7	0,4	0,3	0,1	22,4	2,10	18,2	10,0	13,5	7,4	9,2	19,3	22,3
Ustabaşılar	19,0	31,9	**38,8**	5,7	2,7	1,0	0,7	0,2	26,4	1,94	12,8	10,1	14,3	7,7	9,7	21,7	23,6
Zanaatkarlar	23,5	34,5	36,1	2,4	2,1	1,1	0,1	0,2	47,6	1,92	37,0	12,8	11,8	5,2	5,5	13,9	13,9
Küçük esnaf	19,6	**43,1**	23,9	1,4	6,0	3,8	1,7	0,5	**81,1**		28,1	**13,2**	13,3	6,1	7,0	17,1	15,1
Ticari işletme çalışanı	19,1	39,0	25,6	3,8	5,4	6,5	0,6	-	49,7	1,68	13,6	8,1	14,0	**8,5**	**11,1**	21,2	23,4
Büro çalışanı	15,9	**40,1**	19,9	1,8	**17,4**	3,8	0,8	0,3	10,9	1,97	11,7	7,2	12,3	7,4	9,3	20,5	31,5
Orta düzey idari yöneticiler	8,9	26,0	18,4	9,0	**16,0**	11,9	5,4	4,4	16,7	1,71	10,6	6,6	11,7	7,1	9,5	20,9	33,7
Teknisyenler	6,0	21,3	28,4	**19,6**	11,4	5,8	5,6	1,9	14,4	1,67	8,6	7,1	12,0	7,4	9,6	20,1	35,2
Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri	2,2	10,0	6,4	0,7	0,6	3,2	**73,9**	3,0			10,3	7,8	14,3	**8,1**	**11,1**	**22,0**	26,5
İlkokul öğretmenleri	1,5	5,7	5,1	5,9	6,0	**39,3**	**27,7**	8,7	10,3	1,69	22,4	11,1	14,4	7,8	9,3	17,0	18,0
Ticaret patronları	17,5	39,2	15,5	5,4	9,7	7,6	3,3	1,8	45,1	2,09	15,5	11,8	**16,4**	7,7	8,6	18,2	21,8
Sanayiciler	15,7	36,9	24,1	**9,9**	4,5	4,0	1,5	3,4			22,3	**14,1**	**16,0**	6,8	7,2	16,5	17,2
Üst düzey idari yöneticiler	6,2	16,7	10,9	8,3	11,8	**13,7**	8,2	24,0	31,5	2,00	6,3	5,9	11,4	7,0	9,5	20,5	**39,3**
Mühendisler	3,1	4,7	5,5	6,6	5,0	9,2	10,6	55,3	26,8		5,7	5,7	9,3	6,3	7,9	19,7	**45,3**
Ortaokul lise öğr.leri ve üniv. hocaları	0,7	2,8	2,6	0,7	0,7	4,6	13,7	**74,2**	8,3		5,8	5,8	11,3	7,7	**11,2**	**25,4**	32,5
Serbest meslek sahipleri	2,6	4,2	1,8	1,2	1,7	2,8	11,5	**74,2**	67,1	2,06	14,4	11,3	13,4	7,3	8,9	20,0	24,8

1- Yüzdeler diğer diplomalar dışarda bırakılarak hesaplanmıştır.

2- *Economie et statistique*, 27 Kasım 1971 (1892'den 1923'e kadar olan ve 35 yaşından önce evlenen kadın kuşaklarını kasamaktadır.

4- Kültürel tüketim ve pratikler

Sosyo-profesyonel kategori	Global tüketim (1972) (S.C.III)			Şunlara sahip olan			(S.C.IV)												
	hane başına (Frank cinsinden)	kişi başına (Frank cinsinden)	tüketim birimi baş (Frank cinsinden)	ikinci konut	telefon	çamaşır makinesi	spor gösterisi yılda 5 kez ve fazlası	araba bakım dört haftada bir veya daha fazla	yaptakçılık hafta da bir ve üstü	pul koleksiyonu	Kütüphaneye kayıtlı olma	ders izleme	Şato-anıt gezme yılda bir	Fuar, sergi gezme yılda bir	misafir ağırlama haftada bir	Varyete gösterisi yılda bir	tiyatroya gitme yılda 5 kez	konsere gitme yılda bir	piyano
Tarım işçileri	22771	5650	7928	1,0	5,8	1,7													
Tarım işletmecileri	26667	6365	8824	2,2	15,8	2,3	12,8	1,3	36,5	0,5	0,2	0,9	23,7	31,6	6,3	16,5	1,3	2,7	1,3
Vasıfsız işçiler	21840	6170	8578	2,2	0,3	-	41,9	9,5	34,8	1,3	1,7	1,0	12,5	21,5	13,8	15,4	1,5	2,7	-
Yarı vasıflı işçiler	26471	6552	9350	3,4	3	0,7	35,3	10,6	44,4	6,1	4,3	9,3	21,6	26,0	6,5	22,5	0,3	4,7	0,2
Vasıflı işçiler	26988	7476	10392	3,3	4,6	0,6	29,0	**14,0**	50,8	8,6	4,7	6,0	29,2	38,2	8,4	29,0	4,8	4,1	0,4
Ustabaşılar	35320	9174	12751	10,9	24,2	2,4	39,9	12,6	**53,9**	9,3	13,6	1,9	40,3	43,9	8,2	26,4	4,7	13,3	3,5
Zanaatkarlar	28540	8444	11489	14,1	48,0	5,8	37,3	12,6	36,8	4,3	-	2,0	30,9	38,8	6,5	16,3	6,6	4,5	2,8
Küçük esnaf	30861	10118	13360	14,5	57,2	7,1	28,5	4,8	43,7	1,4	4,5	1,9	25,5	43,6	10,6	16,5	5,9	9,0	8,7
Ticari işletme çalışanı	30455	10324	13818	7,2	28,6	5,2	**42,2**	8,0	29,2	3,7	3,7	5,6	20,5	37,9	12,4	18,0	1,2	9,3	-
Büro çalışanı	27774	9227	12192	9,6	13,2	1,0	32,7	**17,8**	37,7	**12,9**	20,3	10,3	38,8	43,0	12,7	28,2	7,3	13,1	3,8
Orta düzey idari yöneticiler	36272	11478	15461	11,9	29,4	5,4	23,7	13,1	39,5	**14,4**	9,8	15,3	58,4	52,9	14,7	38,7	18,3	20,2	12,8
Teknisyenler	37438	10979	15090	6,5	25,1	5,3	29,9	6,6	38,7	29,4	15,8	16,5	52,2	58,4	12,9	38,7	6,5	10,8	6,5
Sağlık ve sosyal hizmet görevlileri	34175	11316	15277	7,8	41,7	3,6													
İlkokul öğretmenleri	32787	11627	15364	18,6	29,9	5,5	29,3	2,8	**54,3**	6,9	**59,5**	19,0	**67,2**	53,5	10,3	19,8	21,6	21,6	20,7
Ticaret patronları	41886	10419	14463	**29,7**	72,3	22,3	**64,8**	-	14,1	2,8	-	-	38,1	52,1	**47,9**	**43,7**	11,3	18,3	7,0
Sanayiciler	47680	15480	19751	**25,2**	75,1	21,7													
Üst düzey idari yöneticiler	52166	14694	19835	23,9	67,7	24,5	31,4	3,2	28,9	11,6	13,3	4,8	**68,5**	**62,1**	12,1	24,3	21,7	25,9	27,8
Mühendisler	49883	13920	19308	22,3	77,6	27,9	29,8	3,1	34,4	4,5	20,9	17,9	**77,6**	**70,1**	26,9	**50,8**	**28,3**	**49,3**	23,9
Ortaokul lise öğr.leri ve üniv. Hocaları	40853	13136	17708	14,2	39,7	15,4	9,8	-	26,4	2,8	**27,8**	**27,8**	38,8	20,9	30,6	13,9	26,4	**52,8**	**50,0**
Serbest meslek sahipleri	57133	16370	22467	25,0	84,5	31,5	20,0	-	14,1	9,4	4,7	**25,8**	57,6	33,0	**38,9**	42,4	25,9	34,1	**57,6**

Ek 4

Bir Toplum Oyunu

Bir anket sırasında görüşmelerden, farklı siyasetçilere farklı nesneleri atfetmelerini talep etmek, siyasetçilerin "popülerliği" üzerine sürekli yapılan anketlerin "eğlendirici" bir çeşidi olarak görülecek olsa da (sonuçlarında gösterdiği üzere) testin gerçek amacı, bilinçdışı bir biçimde bu ya da şu siyasetçinin tilki ya da karga, meşe ya da köknar, siyah ya da beyaz benzetilmesi ve hatta "kırmızıların" "beyazların" sözcülerini sıklıkla siyah betimlemesini ortaya koymak değildir.[1]

> Araştırmacı altı nesne veya karakter listesi sunuyor (renkler, ağaçlar, çizgi film kahramanları vs.) ve bu nesnelerle şu altı siyasetçiyi tek tek eşleştirmesini istiyordu: Jacques Chirac, Valery Giscard d'Estaing, Georges Marchais, François Mitterrand, Michel Poniatowski; Jean-Jacques Servan-Schreiber. Le point dergisinin talebi üzerine 1975 haziran ayında yürütülen bu anket *Sondages*'da (no: 3-4, 1975, s.31-47) şu açıklamayla yayınlandı: "Bu oyunun sonuçlarının okunması "eğlenceli" ama niyeti "eğlenceli" karakterini aşan bir durum. Her siyasi

1 Bu sosyolojik test, kapitalizm öncesi toplumların mitsel ve törensel pratikleri içinde bulunana tıpatıp benzer bir mantığı siyasetin sahasında ve toplumsal dünyanın imgelerinde ortaya çıkartır. Dolaysıyla, sosyal bilimlerin ilkel veya barbar düşünce ile uygarlaşmış denen düşünce arasına koyduğu kesin ayrımın sadece pratiğin özgün mantığını yadsımakla mümkün olduğunu gösterir.

lidere atfedilenlerin tümü onların kamusal imgesinin bir yüzünü ortaya koymakta. Kuşkusuz, görüşülen kişilerin bir siyaset adamını şu renkten ziyade bu renkle, karıncadan ziyade tilki olarak veya avukattan ziyade kuaför gibi hayal etmeye götüren farklı nedenleri ortaya koymak bazen zordur. Ama görüşülen kişilerin üçte birinden fazlası bir siyaset adamını aynı nesneyle betimlediğinde, açıklama kendiliğinden ortaya çıkar ve tercihlerin nedeni aynı nesne üzerine diğer siyaset adamlarının farklı sonuçlarıyla aydınlığa kavuşur. Görüşülen kişiler tarafından yapılan yakıştırmalar çoğunlukla siyaset adamının ya fiziksel görünümüne veya siyasi işlevine, konumuna, kariyerine gönderme yapar. Biz bu sonuçları, okuyucunun kendi hayal gücüne bırakarak değerlendirmeyeceğiz." Bu tür bir değerlendirme bir gazetecinin elinde nesnel havası verilen belirgin bir geri çekilme bir tür istifadır. Bir "çoğunluğun" solun temsilcilerine ve özellikle de Marchais'e en aşağılayıcı nitelikleri atfettiği olgusu böylelikle tüm yansızlığı içinde sadece gözlemlenebilir (Le Point, 14.7.75) olur. Kendilerine dayatıldığı için dayattıkları hiyerarşiler tarafından boydan boya kat edilen anket formu yazarları, sansürleri kaldıran oyunun lehine, tüm nesnelliği içinde bir siyasi etki üretmek için kendini sunduğu haliyle kavranan bir "veriyi" üretir.

	Renkler						Ağaç					
	Beyaz	Siyah	Mavi	Turuncu	Sarı	Yeşil	Meşe	Çınar	Palmiye	Saz	Kavak	Köknar
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Giscard d'Estaing	**35***	10	**29**	6	9	12	**31**	8	14	**18**	19	10
Poniatowski	16	22	14	16	18	13	21	**22**	18	7	12	18
Chirac	16	9	25	12	18	18	11	20	18	12	**22**	17
Servan-Schreiber	14	9	12	**23**	**23**	19	6	6	**21**	**26**	18	14
Mitterrand	13	10	13	**23**	18	**24**	16	16	17	21	15	17
Marchais	6	**40**	7	20	14	14	15	18	12	16	14	**24**

	Çiçekler						Hayvanlar					
	Krizantem	Müge	Gelincik	Nergis	Leylak	Karanfil	Öküz	Karınca	Leylek	Tilki	Karga	Kaplumbağa
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Giscard d'Estaing	14	**23**	12	14	18	18	12	**29**	18	**24**	9	9
Poniatowski	24	16	8	16	16	**20**	**38**	11	8	13	17	12
Chirac	10	21	9	15	**25**	**20**	16	22	15	15	16	15
Servan-Schreiber	9	14	13	**27**	21	17	6	12	**28**	11	10	**33**
Mitterrand	16	16	21	17	13	16	9	14	21	22	16	18
Marchais	**27**	10	**37**	11	7	9	19	12	10	15	**32**	13

	Oyunlar						Şapkalar					
	Briç	Monopoli	Domino	Poker	Satranç	Rulet	Bere	Kasket	Hasır şapka	Fötr şapka	Kask	Silindir şapka
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Giscard d'Estaing	**39**	14	6	12	**23**	6	11	10	14	10	8	**46**
Poniatowski	16	17	21	16	14	17	9	5	14	14	**41**	18
Chirac	15	**24**	18	18	12	13	12	10	21	**26**	17	13
Servan-Schreiber	9	14	17	**20**	13	**26**	13	12	**30**	22	11	13
Mitterrand	14	17	15	18	18	18	**40**	16	15	16	7	6
Marchais	7	14	**23**	16	20	20	15	**47**	6	12	16	4

Siyaset adamlarını bahse koyan bu oyun siyasi bir oyundur; ama kendimizi kandırmayalım siyaset bilimi okullarının ve kamuoyu araştırma şirketlerinin bu kelimeye verdiği anlamdan çok daha derin bir anlamda siyasi bir oyundur. Siyaset adamları burada bir atfetme, kategorileştirme etme oyununun sadece bahanesi, sunulan nesneler ise sıfat, yüklem ve kategoremlerdir (Aristotales'in dediği gibi orijinal anlamı unutturan ki burada belirgin bir biçimde suçlama olan). Hayal gücünün bu rastlantısal çağrışımlarını kaydetme amaçlansa da gözlemlenen, istatistik düzenlilikler aracılığıyla tam da bu atıfları yöneten kurallar (tam da bu kelime değil mi?), ilkeler ya da kalıplar nesnel olarak yerleştirilmiş olur. Bireysel çağrışımların rastlantısallığından ziyade, görüşlerine başvurulan kişiler gerçekleştirdikleri ilişkilendirmelerde ortak bakış ve bölümleme ilkeleriyle yönlendirilirler.

Bu ilkeler pratik durumunda işlediğinden ve açıklamanın dışında kalarak ne kendi iç yapılarında ne de uygulama koşullarında kontrol edilmediklerinden, tüm eyleyiciler aynı nesneyi düşünmek için aynı kalıplardan yararlanmasalar da, her bir nesnenin anlamının hem sonlu sayıda hem de derhal anlaşılır olması olgusunun gösterdiği gibi, görüşülen kişilerin her seferinde aynı nesnenin veya aynı kişinin farklı yönlerini seçmek suretiyle uyguladıkları kalıpların hem sonlu sayıda (ve görüşülen kişilerin sayısı kadar fazla olmayan atfetme ilkesinin kaynağı, eğer görüşülen kişilerin bireysel tarihinde aransaydı bu böyle olurdu) hem de görüşülen kişilerin tümüne ortak olduğunu (aynı nesnenin farklı okumaları eyleyicilerin tümü için anlaşılabilir olacak biçimde) tüm acil kodlamaların yokluğunda bile varsayılabilirdi. Eğer "seçilen" anlamlandırma her seferinde kendini, sözkonusu nesnelerin yalıtılmış durumda çok anlamlılığına rağmen farklı anlamlara çekilemeyecek bir biçimde ortaya koyuyorsa bunun nedeni, her seferinde yaşama geçirilen uygulanabilir algı kalıplarının, ele alınan nesneler arasında kavranabilir ve sabit bir denklik ya da dışlama ilişkisinin konusunu oluşturan şeyler ve kişiler, nesneler tarafından kurulmuş açılar arasında kavranabilir bir ilişkinin kurulmasına olanak vermelerindendir. Böylelikle Güçlü/

zayıf, sert/yumuşak (kadınlık ve erkeklik arasındaki en temel bedensel kalıpta kayıtlı olan karşıtlık) zıtlık, meşe, görkemli, güçlü, boyun eğmez ile saz, zayıf, esnek, kırılgan ve değişen arasındaki, Giscard (ya da Poniatowski) ile Servan-Schreiber arasındaki karşıtlıkta belirgin bir biçimde kendini ortaya koyar. Bu, kalıp meşeyi ormanlar kralı ve Giscard'ı devlet başkanı olarak betimleyerek Giscard ile Servan-Schreiber arasındaki karşıtlıkta daha büyük bir iktidara uygulanıyor ve de masalda olduğu gibi meşeyi büyük ve güçlü, Poniatowski'yi bedensel hexis'i içinde güçlü ve heybetli olarak betimleyerek Poniatowski ile Servan-Schreiber arasındaki karşıtlıkta daha çok fiziksel görünüme ve buna bağlı "erdemlere" tekabül etse de böyledir. Başka bir durumda soylu/soysuz kalıbı sembolik değeri ve görünüşü içindeki ağaçlardan ziyade ormana uygulanır ve güzel mobilyaların yapıldığı eski evlerin kaplandığı soylu malzeme olan meşe ile tabut yapılan ve siyah[2] (karga gibi) Marchais ile özdeşleştirilen kalitesiz malzeme köknar arasındaki karşıtlığın nedenini oluşturur. Bu bize, başka karşıtlıkları ve benzeşimleri işin içine sokan ikincil kalıpların uygulanmasının meşeye (başka nesnelere olduğu gibi), tüm bir nitelikler dizisinin atfedilmesine yol açtığını gösterir: Egzotik bir ağaç olan palmiyeye karşın meşenin Galyalı kökenleri (Giscard ile bağdaştırılan Asterix'i düşünüyoruz) kavağa karşın meşenin kendini dayatan ve soylu sağlamlığı ve son olarak da yüksek ve görkemli olmasına rağmen meydanlar ve yollar gibi kamusal alanları çağrıştırdığı için Çınar karşısında öncelik hakkı.

2 Renkler gibi en temel semboller kuşkusuz çok güçlü bir biçimde üstbelirlenmiştir. Böylelikle siyah, öncelikle Marchais'e atfedildiğinde, cenazenin rengidir, uğursuz ve özellikle de egemen temsil içinde dünyaya karamsar bakışın (dünyayı karanlık gören karanlık düşünceler) sembolüdür ama siyah bayrak aracılığıyla -bazı görüşmecilerimiz için listede kırmızı rengin eksik oluşundan dolayı, kırmızı rengin yerini tutar- radikal yıkıcılığın sembolü olarak pozitif bir değere de sahip olabilir. Siyah aynı zamanda fakirliğin (kara ekmek, kara ekmek yemek), pisliğin (özellikle de madencilik gibi bazı mesleklere atfedilen -kara yüzler), cehaletin (karanlıkta olmak, kara cahil) içeceğin (koyu kahve vs) rengidir.

	Otomobiller						Mobilyalar					
	2 CV	R 5	Peugeot 504	Rolls-Royce	Porsche	Simca 1100	Norman Dolabı	XVI. Lui Tarzı Koltuk	Saray stili çalışma masası	Sayvanlı Karyola	Knoll Kanape	Ağaç Masa
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Giscard d'Estaing	10	9	19	**39**	18	6	7	**36**	**33**	12	6	6
Poniatowski	10	12	**28**	20	10	20	**25**	15	20	17	10	12
Chirac	**8**	**14**	23	9	**28**	17	13	19	19	18	22	9
Servan-Schreiber	10	15	12	16	27	21	12	11	10	**28**	**32**	7
Mitterrand	12	**30**	15	7	10	**25**	24	12	11	11	17	24
Marchais	**50**	20	3	9	7	11	19	7	7	14	13	**42**

	Ünlü Kadınlar						Aile					
	Brigitte Bardot	Mireille Mathieu	Jane Birkin	Michèle Morgan	Jackie Kennedy	İngiltere Kraliçesi	Oğul	Kayınpeder	Erkek Kardeş	Damat	Baba	Kuzen
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Giscard d'Estaing	14	7	10	**26**	15	27	25	12	15	12	24	11
Poniatowski	12	15	11	15	14	**32**	6	**26**	12	12	**27**	16
Chirac	21	14	15	15	21	15	**28**	11	**25**	19	11	8
Servan-Schreiber	**24**	10	19	8	**29**	11	19	13	19	**24**	10	15
Mitterrand	16	18	21	25	13	7	15	18	17	20	20	10
Marchais	13	**36**	**24**	11	8	8	7	20	12	13	8	**40**

	Meslekler						Çizgi Karakterler					
	Avukat	Kapıcı	Amir	Kuaför	Doktor	Şoför	Asteriks	Miki Maus	Donald Amca	Temel Reis	Red Kit	Tenten
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Giscard d'Estaing	28	7	20	**9**	**24**	13	**26**	14	10	7	**22**	20
Poniatowski	11	19	14	15	22	19	19	14	14	22	13	18
Chirac	12	11	**31**	17	17	10	15	**19**	19	14	20	13
Servan-Schreiber	12	13	13	**29**	14	20	9	18	**22**	14	16	**22**
Mitterrand	**32**	14	10	16	15	14	17	18	15	20	14	16
Marchais	5	**36**	12	14	8	**24**	14	17	20	**23**	15	11

Oyunun ve sunulan nesnelerin mantığının siyaset açısından çağrışımları yönlendirmesinden dolayı, görüştüğümüz kişiler, rastgele bir seçim yapmaktan kaçınmak için sadece fiziksel benzeşimlerden bahsettiler, tümüyle sözel çağrışımlar içinde bu böyle gerçekleşti, ruletin Rus ruleti aracılığıyla Marchais'i çağrıştırmasında olduğu gibi ya da doğrudan hiç bir ilişkinin kurulamadığı durumlarda sosyal psikologlar için çok değerli olan uyum araştırması aracılığıyla bir diziden önceden yapılmış (beyaz= Giscard ve dolayısıyla Giscard=müge gibi) veya aynı seri içinde yapılmış tercihlere başvurulduğunda, bazı seçimler eleme yoluyla tümüyle olumsuz olarak tanımlanmıştır. Her seri içinde sadece gerçekten belirlenmiş olan ilk tercihler (renkler için örneğin, beyaz ve siyah arasındaki karşıtlık gibi) tüm diğerlerini belirler; örneğin Giscard'ı Rolls'la veya meşe ile birleştirmek ikinci seçimi -her zaman *ikincil tercih* olan- belirler (yani duruma göre, Poniatowski veya Chirac, 504 ile çınar arasındaki karşıtlığa mahkumdur). Sunulan olasılıklar bütününü kullanma kabiliyetinin, çok sayıda farklılık üretmeyi mümkün kılan statüsel yetkinliğe, yani eğitim düzeyine ve cinsiyete bağlı olarak arttığını görüyoruz. Böylelikle örneğin erkeklerin Giscard ile karıncayı birbiriyle ilişkilendirdiği daha sık görülür çünkü karıncanın sembolize ettiği çalışma ve biriktirme -La Fontaine'in masalındaki karınca ve ağustos böceği arasındaki karşıtlık aracılığıyla- Giscard'a bağlanır. Cimri için de aynı şey söz konusudur. Erkekler kadınlara oranla daha sıklıkla satrancı Marchais'e ile ilişkilendirirler, kuşkusuz bu SSCB'de bu oyuna atfedilen önemle ilgilidir, oysaki kadınlar entelektüel bir oyun olarak gördükleri satrancı güçlü bir biçimde Giscard ile ilişkilendirirler. Aynı biçimde, Mitterrand'ın mesleğini bildiklerinden erkekler kadınlara oranla daha sıklıkla Mitterand'ı avukat ile birleştirirler (kuşkusuz bunda, birincisinden bağımsız olamayan erkeklerin kadınlara oranla daha fazla siyasileşmiş olması ve solda yer almalarını da etkilidir). Kadınlar bu yüzden kişinin siyasi niteliklerinden çok bedensel hexis'iyle (özellikle de kadın dergilerinin sunduğu biçimde, örneğin; "Poniatowski: Prens, İçişleri Bakanlığını alacak") ilgili benzeşimler yapmaya daha yatkındırlar.

Seçimlerin uyumunun ilkesini oluşturan, uyum niyeti değildir ama kesin bir biçimde süreksizlikle işlese de nesnelerini nesnel

bir biçimde tutarlı olarak kavrayan sınıflandırıcı kalıplar sisteminin kendinde sabitliğidir. Böylelikle metaforlar dizisi aracılığıyla yavaş yavaş "şahıslardan" her birinin sosyolojik olarak uyumlu toplumsal bir portresinin çizildiği görülür. Servan-Schreiber ile ilişkilendirilmiş imgelerin hepsinin "gösterişçi", "göze batan" fikriyle bir ortaklığı vardır: nergis, fulyaya yakın sarı çiçek; tepesi düz ve basık şapka, eski müzikhollerin hasır şapkası (sarı renkte); portakal rengi ve sarı -sarı renk araştırma sırasında özellikle de sol tarafından aşağılayıcı bir anlamda, kendi tarafında ihanet eden anlamında kullanılmaktadır; ağustos böceği, elindekini çarçur eden gününü gün eden; poker ve rulet, blöf yapılan ve hemen kazanmak isteyenlerin oyunları; Don Juan ve Jackie Kennedy, Amerikan meydan okuması; Brigitte Bardot, gösterişli güzellik; Porsche; Knoll kanepe; baldeken yatak gibi modernist görüntünün olmazsa olmaz öğeleri.[3] Bu kadar sistemli tercihlerin J.J.S.S. gibi tekil bir "şahsiyetin" sezgisini uyandırabileceğine inanmak yanlış olur: Çok metodik bir biçimde bu tercihlerin işaret ettiği, -İsrail, Arap sorunu sembolize eden hurma ağacının veya ırkçı damgaya bağlı sarı yıldızı çağrıştıran sarı rengin dile getirilmesinin ifşa ettiği hafif ırkçılık şüphesinden muaf olmamakla birlikte- tabi sınıfların olduğu kadar egemen sınıfın eski fraksiyonlarının da farkına vardığı "yeni küçük burjuvazimin yaşam stilidir.[4] Çin oyunu, hasımları "kataloglamak", "etiketlemek" yani onları bir özün içine kapatmak için genellikle hakarete yargıdan, haksızlığa muhakemeden daha yakın olan spontane sosyolojinin yarı-kavramlarıyla ("çok iddialı biri", "beni gördün mü?" vs.) donanmış gündelik sınıf mücadeleleri hakkında oldukça doğru bir fikir verir.[5]

3 Bu "kolektif temsillerin" gerçekçiliği ölçmek için Servan-Schreiber'in 359. sayfada sunulan fotoğrafına dönüp bakmak yeterlidir.

4 Servan-Schreiber, daha üst düzey gelire sahip olanlar tarafından sıklıkla *damat* olarak seçilmişlerdir: bu belki de eski kalıbın (hırslı burjuva ve her şeyini kaybetmiş soylu) – *Mösyö Poirier'nin Damadında* olduğu gibi- uygulanmasından kaynaklanır.

5 Anketçinin not aldığı gibi iyi ağırlanmış ve anlaşılmış olmasını (yanıtsız soruların sıradışı bir biçimde azlığının tanıklık ettiği gibi) ve ortaya koyduğu toplumsal dünyaya ve siyasete dair bakışın, Politoloji'nin (siyaset biliminin) yalandan bilimsel sorularını üretenden çok daha gerçek olmasını açıklar.

Atfetme edimlerinin boyun eğdiği pratik mantık her defasında artarda müdahale eder ve böylelikle kendi uyumsuzluklarının farkına varmaz. Sınıflandırma kalıplarının tanımlanmış sisteminin sınırları içinde kalarak, aynı nesne farklı kalıplar aracılığıyla kavranabilir yani farklı nesnelerle ilişki içine sokulabilir veya farklı ilişkiler içinde kavranabilir olduğu için bireysel atfetme edimlerinin aynı nesneye veya aynı şahsa bağladıkları tüm anlamlar her zaman bir uyuma sahip olmaktan uzaktır. Böylelikle güçlü, heybetli ve adanmış Poniatowski'nin, öküz veya Spanghero'yı ve bunların sembolize ettiği uysal kuvveti çağrıştıran gerekçe ile Rolls veya İngiltere kraliçesini düşündüren tüm niteliklerle birlikte baskıcı şiddetin sembolü olan içişleri bakanının kasketini çağrıştıran gerekçeyi uyumlulaştırmak kolay değildir.[6] Gözlemlenen ilişkilerin, pratik durumda işleyerek, saptadıkları ayırt edici özellikler ve kavramsal düzeye asla çıkmayan aracı terimleri belirsizlik içine bırakan, benzeşimsel atıfların üzerinde temellendiği, kalıpların uygulanmasının ürünü olmalarından dolayı nesnelerin veya şahısların her biri az ya da çok indirgenmiş (ama her zaman sınırlı) az ya da çok uyumlu ve eşit olmayan bir biçimde olası olan bir işaretler bütününün etkisi altındadırlar. Kırmızı aracılığıyla Marchais ve gelincik arasındaki gibi (devrimci partilerin tanınmış sembolü olan ve bu durumda sadece koşullu olarak kendini dayatan çünkü bazı görüşmeciler ve özellikle de komünist partiye muhalif olanlar, cenaze çiçeği kasımpatını seçebiliyorlar) bazı kodlanmış (veya yarı kodlanmış) ilişkileri bir kenara bırakırsak, egemen anlamın çevresinde yoğunlaşma, farklı eyleyicilerin, nesneleri ve onları birleştiren ilişkileri kurmak için uyguladıkları kalıplar üzerinde ne kadar anlaşıyorlarsa o kadar güçlüdür.

---

6 Otantik bir kalıplar sistemi hakkında pratik mantığın özgünlüğünü oluşturan şey belki daha iyi anlaşılır. Ritüel konusunda bu türden bir pratik mantığın analizi için bkz. P. Bourdieu, *Le sens pratique, Paris,* Editions de Minuit, 1979. Sembolizmin üretim ve yorumlama kalıplarına pratik hakimiyeti kendisine sağlayan dolayımsız ve yavaş yavaş kavramayla yetinen otantik pratik ve zımni atıflara bulaşmış her şeyi içinde barındıran analizi bir aşırı yorum olarak görme eğilimindedir ("Belalarını mı arıyorlar!").

	Şapkalar						Arabalar					
	Bere %	Kasket %	Hasır şapka %	Fötr şapka %	Kask %	Silindir şapka %	2 CV %	R 5 %	Peugeot 504 %	Rolls-Royce %	Porsche %	Simca 1100 %
Mitterand Seçmenleri												
Giscard d'Estaing	8,4	13,1	8,4	7,5	9,3	52,3	7,5	11,2	25,2	7,5	43,9	4,7
Poniatowski	4,7	11,2	44,2	5,6	12,1	13,1	9,3	23,4	6,5	18,7	17 8	22,4
Chirac	14,0	15,0	12,1	7,5	33,6	15,0	11,2	24,3	18,7	14,0	12,1	18,7
Servan-Schreiber	12,1	37,4	6,5	9,3	25,2	8,4	6,5	15,9	34,6	11,2	13,1	17,8
Mitterrand	41,1	19,6	4,7	16,8	10,3	7,5	10,3	22,4	6,5	26,2	7,5	27,1
Marchais	18,7	3,7	13,1	53,3	8,4	2,8	54,2	32,8	7,5	22,4	4,7	8,4
Giscard Seçmenleri												
Giscard d'Estaing	11,5	16,5	7,2	12,9	7,9	43,9	12,2	23,7	15,8	9,4	33,8	5,8
Poniatowski	12,2	15,8	31,7	5,0	15,1	20,1	8,6	32,4	12,8	8,6	22,3	15,8
Chirac	10,1	23,7	23	8,6	20,1	14,4	4,3	25,9	30,2	15,1	6,5	18,0
Servan-Schreiber	12,2	24,5	12,9	11,5	23,7	15,1	9,4	6,5	23,7	15,1	20,1	24,5
Mitterrand	41,0	44,4	6,5	15,8	18,0	4,3	12,2	10,1	12,2	34,5	6,5	24,5
Marchais	12,9	5,0	18,7	46,0	15,1	2,2	53,2	1,4	5,0	17,3	10,8	11,5

	Mobilyalar						Meslekler					
	Normandiya stili dolap %	XVI. Louis stili koltuk %	Saray stili Çalışma masası %	Cibinlikli yatak %	Knoll kanepe %	Ağaç masa %	Avukat %	Kapıcı %	Sevis şefi %	Kuaför %	Doktor %	Şöför %
Mitterand Seçmenleri												
Giscard d'Estaing	1,9	37,4	30,8	18,7	3,7	5,6	18,7	21,5	15,9	9,3	13,1	20,6
Poniatowski	24,3	17,8	18,7	15,0	8,4	15,0	0,9	11,2	9,3	31,8	16,8	26,2
Chirac	12,1	21,5	18,7	20,6	19,6	6,5	9,3	20,6	12,1	19,6	21,5	15,0
Servan-Schreiber	8,4	8,4	11,2	29,0	34,6	7,5	14,0	12,1	19,6	11,2	29,9	13,1
Mitterrand	25,2	9,3	15	4,7	16,8	28,0	45,8	13,1	26,2	3,7	9,3	0,9
Marchais	20,8	4,7	4,7	11,2	15,9	36,4	10,3	19,6	15	22,4	8,4	22,4
Giscard Seçmenleri												
Giscard d'Estaing	7,2	37,4	37,4	7,9	4,3	5,8	36,7	20,1	32,4	1,4	6,5	2,9
Poniatowski	27,3	15,8	19,4	15,8	13,7	7,9	19,4	17,3	35,3	7,9	12,2	7,9
Chirac	15,1	18,0	21,6	18,7	18,7	7,9	14,4	43,2	19,4	5,8	8,6	7,9
Servan-Schreiber	12,9	12,9	6,5	27,3	33,8	6,5	8,6	9,4	5,0	16,5	33,1	28,1
Mitterrand	24,5	11,5	8,6	13,7	19,4	22,3	20,1	6,5	6,5	20,9	25,2	21,6
Marchais	12,9	4,3	6,5	16,5	10,1	49,6	0,7	3,6	1,4	47,5	14,4	31,7

	Çiçekler						Çizgi roman karakterleri					
	Krizantem %	Müge %	Gelincik %	Nergis %	Leylak %	Karanfil %	Asteriks %	Miki-maus %	Donald Amca %	Temel reis %	Red kit %	Tenten %
Mitterand Seçmenleri												
Giscard d'Estaing	21,5	10,3	13,1	13,1	20,6	20,6	14,0	12,1	23,4	23,4	6,5	17,8
Poniatowski	38,3	7,5	6,5	15,0	14,0	18,7	15,9	18,7	10,3	10,3	24,3	18,7
Chirac	15,9	10,3	18,7	21,5	19,6	12,1	12,1	22,4	15,0	19,6	15,0	14,0
Servan-Schreiber	2,8	9,3	30,8	12,1	27,1	16,8	11,2	17,8	15,0	21,5	12,1	21,5
Mitterrand	3,7	23,4	19,6	25,2	8,4	13,7	26,2	14,0	18,7	12,1	15,9	12,1
Marchais	16,8	38,3	10,3	12,1	9,3	12,1	18,7	13,1	15,9	12,1	24,3	15,0
Giscard Seçmenleri												
Giscard d'Estaing	5,8	14,4	21,6	33,1	7,2	18,0	34,5	8,6	23,7	7,9	6,5	19,4
Poniatowski	13,7	8,6	19,4	19,4	17,3	22,3	25,9	9,4	13,7	13,7	20,9	16,5
Chirac	7,2	7,2	28,1	23,7	12,2	20,9	17,3	12,9	20,9	23	11,5	13,7
Servan-Schreiber	12,9	15,1	17,3	12,2	26,6	16,5	5,8	25,2	15,8	12,9	13,7	27,3
Mitterrand	24,5	18	8,6	5,8	27,3	15,1	7,2	17,3	12,9	23,7	25,9	12,9
Marchais	36,0	36,7	5,0	5,8	9,4	7,2	9,4	26,6	12,9	18,7	21,6	10,1

Böylelikle, az yada çok tam bir biçimde üs tüste gelen kalıpların uygulanmasının sonucu olan anlam verme edimlerini kaydeden anket ve bunları bir araya getiren istatistiki analiz, deneysel bir simülasyon aracılığıyla, bir şeyin toplumsal imgesi veya bir şahsın repütasyonu gibi kolektif temsillerin üretim sürecini yeniden üretir. Bu temsiller, antagonist toplumsal kullanımların konusu olma devam etseler de aynı algı kalıplarının ya da ortak bir sınıflama sisteminin ürünü olabilirler. Her tür kavrama edimi bir değerlendirme gerektirse de kavrama kalıplarının çakışması değerlendirme kalıplarının çakışmasını gerektirmez: toplumsal uzamda (veya siyasi uzamda) birbirinden farklı hatta karşıt konumları işgal eden eyleyiciler aynı sınıflandırma kalıplarını uyguladıklarından dolayı üretilen işaretlere atfettikleri değer hakkında neredeyse her zaman birbirlerine ters düşerler. Böylelikle örneğin sağ ve sol, zengin ve fakir karşıtlığı aynı zamanda Giscard veya Poniatowski ve Marchais arasındaki karşıtlığı açıklamak için beyaz (veya mavi, mavi kan?) ve siyah (kuşkusuz kırmızının liste de olmamasından dolayı) arasındaki karşıtlığa başvurmak zorundadır. Ama bu karşıtlık Mitterrand veya Giscard taraftarları tarafından kullanılmalarına bağlı olarak taban tabana zıt değerlere sahip olur; birinciler siyah ile öncelikle Poniatowski'yi (ve kasketini) ikincil olarak da Marchais'i bağlantılandırırken, ikinciler Marchais'i ilişkilendirirler. Aynı mantık solu karga ve kasımpatısını Poniatowski'i ile (ve ikincil olarakta Chirac ve Giscard ile ilişkilendirmeye, sağı ise bu öğeleri öncelikle Marchais ve ikincil olarak da Mitterrand ile ilişkilendirmeye götürür. Giscard taraftarlarını, Giscard hakkında "ormanların kralı" meşe, "oldukça fransız bir kahraman" Asterix, cesaret ve şeref sembolü Cid veya "kadın ideali" Michele Morgan ile ilişkilendirirken, sol seçmen bu nesneleri Mitterand ile birlikte anar veya sağ, sinsi aklın sembolü tilkiyi Marchais ve Mitterand ile özdeşleştirir, oysaki sol aynı nesneyi Giscard söz konusu olduğunda dile getirir. Aynı soydan gelme ile hısımlık arasındaki karşıtlık içinde toplumsal veya siyasi yakınlık ve uzaklığı ifade etmenin bir yolunu bulma maksadıyla, Giscard taraftarları, Marchais ve Mitterrand'ı kuzenleri, damatları veya kayınpederleri tarafında göndererek Giscard'ı veya Chirac'ı oğulları, erkek kardeşleri veya babalarıyla birlikte anar, oysaki tersine Mitterand partizanları

Poniatowski'yi, Chirac'ı (ve ikincil olarak da Marchais'i) uzakta tutulan akrabalar tarafına, Miterrand'ı ise yakın akraba çevresine yerleştirirler. Yani, ortak sembol ve kelimeleri pratik kullanımları içinde incelenmesi bize karşıt kullanımlarına borçlu oldukları temel çok anlamlıklarını tanımlarının kapsamadığını gösterir. Bu "toplum oyunu"nun yakın bir imgesini temsil ettiği siyasi mücadele durumları, kelimelerin ve işaretlerin içlerinde anatagonist kullanımlarını potansiyel olarak barındırdıklarını böylelikle hiçbir zaman tümüyle yansız olmaksızın (konsensüs yanılgısına karşı) ortak olabileceklerini hatırlatır.

Toplumsal olarak sınıflanmış ve sınıflandırıcı, yani toplumsal sınıflar arasında eşitsiz bir biçimde dağıtılmış ve dolayısıyla örtük ve belirgin ilişkiye sokulmaları içinde toplumsal sınıflara eşitsiz bir biçimde atfedilmiş olan nesneleri sınıflandırmak söz konusu olduğunda, bağdaştırılan anlam üzerine aynı anlaşma, sınıflandırılan şeyin değeri üzerine aynı anlaşmazlık gözlemlenir. Sınıf ilişkilerinin yapısı içindeki konumları (gelirle ilişkili olarak kavranan)[7] ve bu konumla olan ilişkileri (Giscard ve Mitterrand tercihleriyle gösterilen) ne olursa olsun, görüşülen kişiler dominoyu (sunulan liste içinde belot'un eksikliğinden kaynaklanan) Marchais'ye yani temsil ettiği halka bırakarak, birinci sınıf (Giscard'a ve ikincil olarak da Poniatowski ve Chirac'a bağlayarak) bir burjuva oyunu olarak görmekte anlaşırlar. Şu atıfları yaparak, malları ve pratikleri toplumsal sınıflara bağlayan ilişkinin aynı pratik tanımasını gösterirler: Kayağı (Killy aracılığıyla) Giscard'a ve boksu veya rugby'i Marchais'e, silindir şapkayı Giscard'a (ve ikincil olarak da Poniatovski'ye), kent fakirlerinin amblemi olan kasketi Marchais'e, dengeli popülerliğin sembolü, köylü ve taşralı bere'yi Mitterand'a; Rolls-Royce'u Giscard'a (ve ikincil olarak da Poniatovski), 504'ü Poniatovski ve Chirac'a, Simca 1600 veya Renault 5'i Mitterrand'a, 2 CV'i Marchais'e, Porsche'u Servan-Schreiber'e, (her zaman biraz gösterişçi bir modernizm ile birlikte anılan)[8]; XVI.

7 Sondages içinde yayınlan tablolar dışında, cinsiyete, sınıf dilimine, göre dağılımları analiz edilebildi ama sosyoprofesyonel kategoriye göre dağılıma sahip olunamadı.

8 Buradaki gibi uygun sembollerin aşamalı bir dizisini sunarak, sunulan dizi

	Ağaçlar						Oyunlar					
	Meşe	Çınar	Palmiye	Saz	Kavak	Köknar	Briç	Monopoli	Domino	Poker	Satranç	Rulet
Gelir<2499F	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Giscard d'Estaing	**33,3**	18,2	10,6	9,1	22,7	6,7	**33,3**	7,6	19,7	21,2	13,6	4,5
Poniatowski	21,2	**22,7**	10,6	19,7	7,6	18,2	19,7	**25,8**	10,6	7,6	16,7	19,7
Chirac	10,6	21,2	21,2	18,2	15,2	13,6	12,1	21,2	13,6	**27,3**	10,6	15,2
Servan-Schreiber	4,5	9,1	21,2	**22,7**	**27,3**	15,2	9,1	10,6	19,7	9,1	19,7	**31,8**
Mitterrand	18,2	9,1	**25,8**	13,6	10,6	22,7	13,6	9,1	13,6	24,2	**24,2**	15,2
Marchais	12,1	19,7	10.6	16,7	16,7	**24,2**	12,1	**25,8**	**22,7**	10,6	15,2	13,6
2500 - 6499F												
Giscard d'Estaing	**30,6**	12,4	20,2	6,7	18,1	11,9	**38,3**	6,7	20,7	13,0	13,0	7,3
Poniatowski	19,2	16,6	13,5	**23,8**	8,3	18,1	14,5	**22,3**	13.5	18.7	14,0	17,1
Chirac	10,9	18,7	**20,7**	20,7	12,4	15,5	14,5	19,7	11,9	**20,2**	**22,3**	10,4
Servan-Schreiber	5,7	**24,9**	18,7	13,0	**23,8**	14,0	11,4	15.5	13,0	15,5	20,7	**23,3**
Mitterrand	17,6	18,7	11,4	16,1	20,2	15,5	14,5	14,5	19,7	16,6	16,1	19,2
Marchais	15.5	8,3	15,0	19,2	16,6	**24,4**	6,7	20,7	**21,2**	15,5	13,5	22,3
6500F ve üstü												
Giscard d'Estaing	27,8	14,8	**27,8**	13,0	11,1	5,6	**44,4**	1,9	**35,2**	14,8	3,7	
Poniatowski	**35,2**	18,5	11,1	18,5	1,9	14,8	13	18,5	18,5	18,5	14,8	16,7
Chirac	9,3	13,0	22,2	**24,1**	9,3	22,2	18,5	7,4	7,4	**29,6**	16,7	20,4
Servan-Schreiber	3,7	**24,1**	13,0	13,0	**33,3**	13	5,6	**25,9**	9,3	18,5	14,8	**25,9**
Mitterrand	9,3	14,8	11,1	16,7	31,5	16,7	16,7	22,2	11,1	11,1	20,4	18,5
Marchais	14,8	14,8	14,8	14,8	13,0	**27,8**	1,9	24,1	28,5	7,4	**29,6**	18,5

olanak verdiğinde, görüştüğümüz kişiler, öğelerin az ya da çok öz önemli bir kısmı sadece eleme yoluyla negatif olarak tanımlandığı başka serilerin çoğunda olduğu gibi sadece iki ya da üç öğe arasında ilişki kurmak yerine bu her iki dizinin *tüm* öğeleri arasında anlamlı ilişkiler kurarlar (bu örneğin çiçekler dizisi içinde leylak ve karanfilin ve dizilerin çoğunda Chirac'ın veya daha alt bir derecede Poniatowski'nin durumudur). Burada, bilinçli ve bilinç dışı bir biçimde beklenen veya umut edilen olasılıkları dışlayarak (oyun dizisinden belot'u ve renkler dizisinden kırmızıyı olduğu gibi) soyut ve gerçek dışı olasılıklar sunarak, seçimlerin bir kısmını kendine çekmeye muktedir olan bir *ürünlerin sonlu dizisi* arzını engellenemez bir biçimde üreten bir etki örneğiyle karşı karşıyayız. Aynı etkinin başka bir örneği, Giscard'a *daha iyisi olmadığından,* aristokratların ve burjuvaların gösterişçi öngörüsüzlüklerine karşıt olarak başka bir uzamda küçük burjuvaların çileci erdemlerini çok daha iyi ifade edecek olan çalışkan, emek harcayan, mütevazi, iktisatlı, inatçı ve özellikle de küçük ve çok sayıda olan karıncanın atfedilmesidir. (İki yarı-bilimsel karşıtlık - ağutos böceği ile karınca ve karga ile tilki- söz konusu olduğunda sadece ilki La Fontaine'in masallarındaki mantıkla işler, oysaki ikincisinde karganın sembolik yükünden de dolayı iki öğe farklı işlev görmüşlerdir.)

Louis koltuğu ve İmparator çalışma masasını Giscard ve Poniatowski'ye, çiftlik masasını Marchais ve Mitterrand'a, norman usulu büfeyi Mitterrand ve Marchais'e (ve aynı zamanda Poniaowski'e, soylu kökenlere), ve de son olarak da Servan-Schreiber'e yeni burjuvazinin olmazsa olmazlarını Knoll kanepe, baldaken yatağı; kadınlığın Rolls-Royce'u İngiltere Kraliçesini Poniatowski ve ilk defa ilk sıraya yerleşen Giscard'a, hem kullandığı dil hem de repertuarıyla iki kere halk olan Mireille Mathieu'u Marchais'e ve ikincil olarak da Mitterrand'a, Jackie Kennedy ve ikincil olarak da Brigitte Bardot'u Servan-Schreiber'e atfederler. Toplumsal mantığın uygunluk ve uygunsuzluklarını, uyuşma ve uyuşmazlıklarını değerlendirmeyi mümkün kılan toplumsal gerçeklik bilincinin rehberlik ettiği görüştüğümüz kişiler, dağılım içindeki sıralarına uygun bir biçimde şahısları nesnelerle, şahısları kendi aralarında bağlarlar ve böylelikle de dolayımsız olarak, dağılımların aynı pratik bilgisine sahip olan tüm kişiler tarafından uygun olarak algılanan ilişkilendirmeler yaparlar.

	Şapkalar						Mobilyalar					
	Bere	Kasket	Hasır şapka	Fötr şapka	Kask	Silindir şapka	Norman Dolabı	XVI. Lui Tarzı Koltuk	Saray stili çalışma masası	Sayvanlı Karyola	Knoll Kanape	Ağaç Masa
Gelir <2499F	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Giscard d'Estaing	10,6	9,1	12,1	15,2	15,2	**37,9**	10,6	**31,8**	4,5	**33,3**	6,1	13,6
Poniatowski	6,1	13,6	**33,3**	7,6	13,6	25,8	16,7	16,7	10,6	15,2	**24,2**	16,7
Chirac	15,2	**27,3**	15,2	12,4	16,7	13,6	15,2	15,2	21,2	21,2	15,2	12,1
Servan-Schreiber	13,6	22,7	16,7	15,2	16,7	15,2	15,2	9,1	**33,2**	10,6	**24,2**	7,6
Mitterrand	**34,8**	19,7	4,5	15,2	**22,7**	3,0	**28,8**	16,7	19,7	10,6	6,1	18,2
Marchais	19,7	7,6	18,2	**34,8**	15,2	4,5	13,6	10,6	10,6	9,1	**24,2**	**31,8**
2500 - 6499F												
Giscard d'Estaing	10,4	15,5	7,8	10,9	7,8	**47,2**	5,7	**32,6**	6,7	**34,7**	15,0	4,7
Poniatowski	8,8	16,1	**42,5**	4,7	13,5	15,0	**27,5**	19,7	11,9	17,1	12,4	10,9
Chirac	12,4	18,7	14,5	8,8	**30,1**	14,0	12,4	17,6	21,8	16,1	22,8	8,3
Servan-Schreiber	11,9	**29,0**	10,4	11,4	22,3	14,5	11,4	11,4	**30,6**	11,9	**28,0**	6,2
Mitterrand	**39,9**	16,1	7,8	17,1	13,5	5,7	22,3	11,9	15,5	13,0	12,4	24,4
Marchais	16,1	4,7	16,6	**47,2**	12,4	3,1	20,7	6,2	13,0	6,7	8,8	**45,1**
6500F ve üstü												
Giscard d'Estaing	11,1	16,7	3,7	3,7	13,0	**51,9**	9,3	**38,9**	3,7	**35,2**	13,0	
Poniatowski	9,3	11,1	**42,6**	3,7	14,8	18,5	**29,6**	21,2	3,7	14,8	22,2	7,4
Chirac	13,0	24,1	27,8	9,3	14,8	11,1	13,0	24,1	24,1	22,2	9,3	7,4
Servan-Schreiber	13,0	**38,9**	5,6	5,6	**31,5**	5,6	7,4	9,3	**37,0**	9,3	**29,6**	7,4
Mitterrand	**46,3**	5,6	7,4	13,0	18,5	9,3	22,2	3,7	16,7	14,8	14,8	27,8
Marchais	7,4	3,7	13,0	**64,8**	7,4	3,7	18,5	1,9	14,8	3,7	11,1	**50,0**

Siyasi ayrılıklar, nesnel yapının bilgisi (pratik) üzerine değil ama tanıma üzerine temellenir. Dağılım içinde en iyi bir biçimde yerleştirilmiş olanlar (yani en yüksek gelire sahip olanlar) Giscard'ın şahsında egemenlere kendilerinin büyük bir olasılıkla sahip oldukları iyelikleri yani en nadir ve en değerli iyelikleri (briç ve silindir şapka, Rolls ve 504, kayak (Killy) ve XVI. Louis tarzı koltuk gibi) ve tabi olanlara Marchais aracılığıyla en ortak en az aranılanları (kasket veya 2 CV, çiftlik masası veya Mireille Mathieu) atfederek egemenleri hak etmiş olarak kabul etmeye en eğilimli olanlardır. Aksine, Giscard, Chirac veya Paniatowski'ye tipik bir biçimde popüler yani en kutsallık giderici nitelikleri (kasket, 2 CV veya domino gibi) Marchais'e ise en tipik bir biçimde burjuva pratikleri (briç ve Rolls gibi) atfederek, atfetmelere hiyerarşisini tersine çevirenlerin oranı gerçek hiyerarşi içinde aşağı doğru inildikçe artar. Alçak ve yüksek, beceriksiz ve becerikli, zahmetli ve kolay, ağır ve hafif, kalın ve ince, kaba ve kibar, genel ve seçkin gibi sıfat çiftlerinin (sınıf yargısının sıradan araçları olan) mevcudiyetinde bir üst yoğunluk düzeyinde belki de yeniden ortaya çıkacak olan, tabi olanların karşı karşıya kaldıkları ikilem budur: ya egemenlerin niteliklerini ve özellikle de egemen konumları egemenlerin sözcülerine atfederek (kendilerini değişimin sözcüsü olarak ilan ettiklerinde ve muhafazanın ilan edilmiş sözcüleri onlara değişimin sözcülüğünü atfettiğinde bu daha sıklıkla görülür) yerleşik hiyerarşiyi kabullerini ifşa etmek ve yerleşik düzenin kabulünün, yerleşik düzenin gerektirdiği hiyerarşilerin (Giscard'ı "iyi" ebeveyn, baba, ağabey, oğul ile birlikte anarak veya meşeyle özdeşleştirerek -toplumsal hiyerarşide aşağı doğru inildikçe bu ilişkilendirmeler artar) kabulünden ayrılmasının ne kadar zor olduğunu göstermek; ya da değişimin sözcüleri ile muhafazanın sözcülerinin söz konusu ilkeler uyarınca dağılımını ters yüz ederek yürürlükte olan hiyerarşilendirme ilkelerine ilişkin kabullerini ifşa etmek.[9] Sembolik bir intikam

9 Hakarette, küfürde ve otantik bir biçimde halka özgü olan kutlamalarda görülen halk isyanları günümüzde evcilleştirilmiş eğlenceler lehine lavedilmiş olsa da (burada Mikhail Bakhtin'in analizleri akla getirilebilir, bkz. Mikhail Bakhtin'in, *L'oeuvre de François Rabelais et la culture populaire*

niyetiyle egemenleri alçatmayı kafasından geçirerek, onlara tabi mesleklerin (kuaför ve kapıcı gibi) değersizleşmiş imgesini atfetmek. Poniatowski'yi, Chirac'ı ve hatta Giscard'ı (biraz terredütlü bir biçimde de olsa) bir şöför veya bir kapıcı yerine koyma niyeti ile Mitterrand veya Marchais'e (özellikle de "mazbut insanların" mazbut olamayan sözcüsünün "iddialı" havalarıyla bu sonuncusuna) doğal olarak onlara uygun konumları atfederek önerdikleri düzeni sorgulama arasındaki simetri oldukça belirgindir.

au Moyen-Age et sous la Renaissance, Paris, Gallimard, 1970) -taşkınlığın, sıradan düzenin sembolik ve geçici ters yüz edilişinin mantığına tabidir. Seneka'nın dediği gibi "Non semper Saturnalia erunt" (Seneka, bu sözüyle, Kronos veya Satürn olarak adlandırılan Tanrı onuruna Eski Roma'da düzenlenen şenliklerin sonsuza dek sürmediğini ifade eder)

Ayrım

Pierre Bourdieu

Pierre Bourdieu'nün Fransa'da 1979'da yayınlanan ve çok kapsamlı gözlem verilerine dayanan temel çalışması Ayrım kuşkusuz ki günümüz sosyal bilimler alanı açısından çağdaş bir klasik niteliğinde. Sınıfsal perspektif ile kültürel analizi biraraya getiren ve sınıfsal tahakkümün kültürel mekanizmalarını ifşaya soyunan eserin ayırt edici vasfı, sınıf mücadelesinin gizil bir boyutuna, kültürel tüketimin çok değişkenli ve müphem karakterine odaklanması. Bu sayede Bourdieu, en yoğun olarak Kant'tan bu yana felsefe tarihinin en muamma sorularından birine, beğeni yargısının kökeni ve işleyişi sorusuna sosyo-tarihsel ve ampirik bir cevap vermeye çalışıyor. Ayrım bu özelliklerinin yanında Bourdieu'nün merkezi kavramlarının (alan, habitus ve sermaye) kullanımının paradigmatik bir resmi de ayrıca. Muradımız, Bourdieu'nün tilmizi L. Wacquant'ın deyişiyle sınıf incelemeleri açısından "Kopernik devrimi tadındaki" bu çalışmanın yayınlanmasının, Türkiye sosyal bilimler alanındaki sınıf incelemeleri sahasına yeni bir soluk getirmesi.

ISBN: 978-6058446687
9 786058 446687

